Rogu-Te, Doamne,
primeşte jertfa alcătuirii acestei antologii ca pe o rugăciune pentru sănătatea, ajutorul şi mântuirea părinţilor mei,
Gheorghe şi Gabriela.

PĂRINŢII BISERICII ÎNVĂŢĂTORII NOŞTRI

Vol. I

DESPRE DUMNEZEU CEL VEŞNIC VIU

Antologie patristică tematică, alcătuită şi prezentată de
Diac. Drd. Liviu Petcu

TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE
D A N I E L
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

BINECUVÂNTAREA PREAFERICITULUI PĂRINTE
Daniel
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BUCUREŞTI - 2009

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

ISBN 978-973-616-123-0

CUVÂNT ÎNAINTE

În troparul pe care l-a închinat Sfinţilor Trei Ierarhi, Biserica îi numeşte pe aceştia *„întocmai la obicei cu Apostolii şi lumii învăţători"*[1]. Într-adevăr, în toţi Părinţii Bisericii recunoaştem pe aleşii continuatori ai misiunii Sfinţilor Apostoli de a-I fi Domnului *„martori... până la marginea pământului"* (Fapte 1, 8). Tot ei le-au urmat Sfinţilor Apostoli şi în împlinirea chemării de a învăţa neamurile (Matei 28, 19) toate cele necesare mântuirii. De altfel, Sfinţii Părinţi sunt păstrătorii credincioşi ai Tradiţiei apostolice depline, păzind „odorul credinţei" şi dreapta lui explicare, împreună cu practica nescrisă a Sfinţilor Apostoli.

Este binecunoscută filiaţia spirituală care a făcut ca Tradiţia sfântă să ajungă neschimbată de la Apostolii Domnului, îndeosebi prin mijlocirea Părinţilor Apostolici, la generaţiile următoare. Amintirea aici a vieţii Sfântului Irineu de Lion (c.130 -c. 200) ar putea fi ea însăşi o ilustrare a modului cum s-a săvârşit transmiterea suflului de viaţă dumnezeiască al Tradiţiei apostolice în sânul creştinătăţii primelor veacuri. Devenind ucenic al Sfântului Mucenic Policarp al Smirnei (c. 69-155), cel ce primise dogmele credinţei *„care a biruit lumea"* (1 Ioan 5, 4) chiar de la Sfântul Apostol Ioan, Sfântul Irineu s-a situat într-o descendenţă spirituală privilegiată. Ca ierarh, el a fructificat apoi această sacră moştenire – învăţătura apostolică, atât prin hirotonirea de preoţi şi instruirea de misionari creştini în duhul ei, cât şi prin întemeierea pe Tradiţia apostolică a gândirii sale teologice şi a luptei purtate de el împotriva ereziilor gnostice, cel mai virulent adversar al Bisericii în secolul al II-lea.

Conştiinţa apartenenţei la acest lanţ de aur care lega strâns generaţiile succesive de *martori* ai Domnului şi ai Evangheliei Sale, dând unitate şi tărie mărturiei lor, i-a caracterizat pe toţi Părinţii Bisericii. Sfântul Atanasie cel Mare (c.296-373), luptătorul incomparabil împotriva arianismului – plaga care a ameninţat Ortodoxia credinţei creştine în cursul secolului al IV-lea – exprimă această vie conştiinţă într-o formulare reprezentativă pentru toţi Părinţii. Astfel, ca dovadă de supremă autoritate întru apărarea credinţei celei mântuitoare şi binecinstitoare, el invocă *„predania cea de la început şi învăţătura şi credinţa Bisericii universale, pe care a dat-o Domnul, au propovăduit-o Apostolii şi au păzit-o Părinţii. Pe ea s-a întemeiat Biserica şi cel ce cade din ea nu mai este şi nu se mai numeşte creştin"*[2].

Părinţii Bisericii au fost cei mai zeloşi împlinitori ai îndemnului apostolic: „... *să luptaţi pentru credinţa dată sfinţilor o dată pentru totdeauna"* (Iuda 1, 3). Pe de o parte, ei au fost apărătorii integrităţii credinţei „de la început", aprofundând-o ca nimeni alţii, precizând-o şi opunând argumente irecuzabile, oferite de cele două norme ale ei – Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie, tuturor tendinţelor de denaturare a ei. Pe de altă parte, Părinţii au perpetuat credinţa în mod covârşitor prin descoperirea şi interpretarea înţelesurilor ascunse, duhovniceşti ale Sfintei Scripturi. Călăuziţi de acelaşi Duh Sfânt Care îi insuflase pe aghiografi, ei L-au aflat în cuvintele întregii

1. Din *Troparul Sfinţilor Trei Ierarhi.*

2. *Către Serapion*, I, XXVIII, trad. rom. de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în col. P.S.B., vol. 16, E.I.B.M.B.O.R., 1988, p. 58.

Scripturi pe Hristos, Dumnezeu-Cuvântul, Cel ce dă sens fiecărei vieţi omeneşti în parte, istoriei lumii şi universului. De aceea, *„pentru Biserica Ortodoxă, literatura patristică este comentariul clasic al Sfintei Scripturi...”*[3].

Pe cuvântul netrecător al Scripturii au ctitorit Sfinții Părinții teologia, viaţa liturgică şi ascetică, activitatea filantropică şi misionară a Bisericii. Scrierile lor şi vieţuirea lor de sfinţenie se află într-o comuniune deopotrivă pilduitoare, cuceritoare şi inspiratoare. Aşa conving ei peste veacuri că dogmele credinţei mântuitoare nu sunt enunţuri teoretice sterile, ci viaţă în Hristos, adică viaţă înmulţită şi înveşnicită (cf. Ioan 10, 10, 28).

Iată de ce am recomandat cu câţiva ani în urmă unor tineri de la Facultatea *Dumitru Stăniloae* din Iaşi publicarea unui florilegiu care să reunească texte patristice fundamentale, aşezate după marile teme teologice, spre folosul Bisericii noastre. Un prim volum, alcătuit cu multă osteneală şi bucurie de Părintele diacon drd. Liviu Petcu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi, deschide o serie de şapte tomuri. Acest prim volum este dedicat învăţăturii patristice despre Dumnezeu Cel Veşnic Viu, dogma Sfintei Treimi fiind temelia tuturor dogmelor credinţei.

Cu încredinţarea că această vastă antologie tematică de învăţături patristice va putea întări şi însufleţi lucrarea pastoral-misionară a preoţilor şi a tuturor misionarilor Bisericii noastre, binecuvântăm apariţia editorială a volumului de faţă, acum, în anul comemorativ-omagial 2009, dedicat de Patriarhia Română Sfântului Vasile cel Mare (330-379) şi celorlalţi Sfinţi Capadocieni.

† DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

3. Prof. Teodor M. Popescu, «Necesitatea studiilor istorice şi patristice în Biserica Ortodoxă», reed. în *Biserica şi cultura*, E.I.B.M.B.O.R., 1996, p.207.

SCURT CUVÂNT LĂMURITOR AL AUTORULUI ANTOLOGIEI

Prin alcătuirea şi publicarea prezentei antologii patristice tematice, dorim să oferim cititorilor un instrument de lucru pentru o mai bună cunoaştere, înţelegere şi aprofundare a gândirii patristice, altfel spus, a celei genuin creştine. Lucrarea de faţă nu se vrea exhaustivă, acest lucru fiind cu neputinţă de realizat, căci literatura patristică însumează mii de idei, interpretări, nuanţe în tâlcuire şi comentarii ce nu pot fi cuprinse într-o antologie sau enciclopedie. Gândirea Părinţilor, nefiind sistematică, nu poate fi sistematizată complet. Ei nu şi-au propus să dezvolte manuale sau tratate de Teologie Dogmatică, Morală sau de Ascetică şi Mistică, ci ideile înşirate în scris sunt rezultatul unei trăiri duhovniceşti intense şi îndelungate, ele născându-se la cererea ucenicilor sau când situaţia din Biserică impunea acest lucru.

Cu toate acestea, credem că lucrarea de faţă este cel puţin ilustrativă, de vreme ce facilitează studiul scrierilor Sfinţilor Părinţi, înlesnind accesul la miezul gândirii patristice. Am însoţit lucrarea de studii introductive şi note de subsol explicative, considerându-le necesare pentru o mai bună înţelegere a textelor patristice. Scopul nostru este de a-i pune *să vorbească* pe *giganţii Bisericii* despre unele probleme însemnate, care au făcut obiectul căutărilor şi preocupărilor omului dintotdeauna şi care îl preocupă, fireşte, şi pe omul contemporan.

Culegerea de faţă nu trebuie înţeleasă ca o substituire a textului integral patristic. Ea poate incita pe unii creştini şi la contactul direct cu scrierile patristice.

În această lucrare nu am inserat texte din toate scrierile patristice, ci am folosit doar o parte din aceste scrieri, şi anume, resursele pe care le-am avut la dispoziţie (colecţia *Părinţi şi Scriitori bisericeşti* - PSB). Textele au fost aşezate în ordinea volumelor colecţiei patristice folosite. Dat fiind faptul că textele au fost extrase din context, poate exista riscul de se a pierde continuitatea ideilor, deşi am încercat să evit cât mai mult aceasta. Fiindcă au aparţinut aceleiaşi Tradiţii, se poate crea impresia că spusele Părinţilor oarecum se repetă. Din lectura textelor se vede că aşa-zisele repetiţii sunt complementare şi nuanţate, ele purtând amprenta şcolilor unde s-au format cei care urmau să fie numiţi *Părinţi ai Bisericii.* Aceştia, fiind inspiraţi de acelaşi Duh Sfânt, au gândit la fel, chiar dacă au trăit în locuri şi secole diferite şi nu au vorbit aceeaşi limbă. De la ei a ajuns în scris până la noi dreapta credinţă, aşa cum ne-a predat-o Mântuitorul şi cum au predicat-o Apostolii. Spusele Părinţilor şi Scriitorilor bisericeşti citaţi nu sunt apoftegmatice, aşa cum sunt, de pildă, cele ale Părinţilor filocalici, ci sunt explicative, lămuritoare, dezvoltând raţionamente fulminante.

Volumul informaţiei fiind destul de mare, am încercat să împart antologia în şapte tomuri, pentru a uşura lectura ei. Astfel, volumul I este intitulat *Despre Dumnezeu Cel Veşnic Viu;* volumul al II-lea – *Cosmogonie şi cosmologie patristică;* volumul al III-lea – *Elemente de antropologie. Antropologie generală;* volumul al IV-lea – *Elemente de antropologie. Căderea omului în păcate şi patimi;* volumul al V-lea – *Viaţa Bisericii;* volumul al VI-lea – *Frumuseţile vieţuirii creştine;* volumul al VII-lea – *Sfinţenie şi îndumnezeire.* Indexul tematic ce va fi alcătuit şi adăugat

acestei lucrări, imediat după apariţia celui de-al şaptelea volum, vine şi el în sprijinul cititorului.

Studiul sau lectura acestei cărţi necesită un anume efort intelectual şi atenţie sporită, dar acestea merită depuse pentru că cititorul va fi recompensat de o satisfacţie spirituală certă. Această carte nu trebuie citită fugitiv, ci meditativ, nu foiletând volumul, ci contemplând textele citate şi revenind asupra lor, *rumegându-le* cu mintea şi cugetând îndelung la ele. Scrierile Sfinţilor Părinţi ocupă un loc aparte, greu de mărturisit în câteva cuvinte. Valoarea, importanţa şi folosul citirii scrierilor patristice o pot înţelege doar cei ce au făcut o pasiune din lectura acestora. Literatura patristică este de o rară frumuseţe, iar odată prins în mrejele ei, nu te mai lasă pradă altor lecturi, ci te fascinează, te cucereşte cu totul, te face să te dedici total, ajungând să-ţi fie dragă această deplină cucerire şi dulce sclavie. Literatura patristică este un obelisc al frumuseţii, căci se caracterizează şi se prezintă ca sublimă frumuseţe, pe care o imprimă în sufletele tuturor celor ce o îndrăgesc şi le conduce pe acestea spre frumuseţea inefabilă a Dumnezeirii.

Mulţumesc Bunului Dumnezeu că mi-a dăruit puterea de muncă, răbdarea şi înţelepciunea necesară, împreunate cu o profundă dragoste sfântă pentru adevărurile vieţii şi operelor Sfinţilor Părinţi. În al doilea rând, mulţumesc părinţilor mei, căci fără sprijinul lor nu ar fi fost posibilă alcătuirea acestei lucrări.

Sunt fericit că am întâlnit în persoana Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, un cunoscător profund al operelor Sfinţilor Părinţi şi un osârduitor în urmarea vieţuirii lor, ale cărui sfaturi şi îndrumări mi-au fost de un real folos în redactarea acestei lucrări. Îi aduc, şi pe această cale, mulţumirile mele călduroase. Aduc mulţumiri şi Părintelui Profesor Ioan C. Teşu, care mi-a deschis sufletul spre scrierile patristice şi mi-a întreţinut şi sporit râvna pentru studiul şi lectura lor. Sunt profund recunoscător Părintelui Profesor Constantin Voicu, sub îndrumarea căruia îmi pregătesc teza de doctorat în Teologie, precum şi Domnului Profesor Constantin Marin, îndrumătorul şi conducătorul tezei mele de doctorat în Filosofie. Acestora din urmă le mulţumesc şi pentru referinţele alcătuite la acest volum. De asemenea, ţin să mulţumesc şi Părintelui Diacon Adrian Sorin Mihalache, cu care m-am sfătuit deseori pe parcursul alcătuirii acestei lucrări. Calde mulţumiri se cuvin şi conducerii «Antibiotice S.A.» pentru ajutorul financiar acordat în vederea apariţiei prezentului volum. Recunoştinţa mea se îndreaptă şi către ostenitorii Editurii Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă pentru că s-au străduit şi au reuşit să aducă la lumină în condiţii grafice excelente această lucrare, o adevărată cunună cerească a Sfinţilor Părinţi din Răsărit şi din Apus.

În final, mărturisesc că aş dori ca strădania depusă în elaborarea acestei lucrări să aducă roade spirituale în sufletele celor ce o vor citi şi studia.

INTRODUCERE

I. PĂRINŢII BISERICII – ÎNVĂŢĂTORII NOŞTRI

Cine sunt Părinţii Bisericii şi Scriitorii bisericeşti?

Părinţii Bisericii (> gr. πατήρ, πατέρες = părinte, părinţi)[1] sunt persoane care, prin viaţa şi activitatea lor, au meritat şi au primit de la Biserică titlul de *Părinte* al ei. Ei se numesc şi *Sfinţii Părinţi, Părinţi ai Bisericii* sau *Părinţi bisericeşti.*

Începând din primele secole creştine, denumirea de *Părinţi bisericeşti, Sfinţii Părinţi, Părinţii Sfinţi, Părinţii Bisericii, Sfinţii Părinţi ai Bisericii* sau *Părinţii dascăli şi învăţători* exprima autoritatea supremă în materie de ortodoxie a credinţei; ei, Părinţii, *mari dascăli şi învăţători*, sunt consideraţi ca reprezentanţii normativi ai tradiţiei doctrinare a Bisericii, ca martori special autorizaţi ai credinţei; dar ei au avut şi o uriaşă experienţă duhovnicească, iar ortodoxia credinţei şi vieţuirea sfântă au constituit chintesenţa în scrierile şi în întreaga lor activitate. Pe lângă viaţă sfântă, ei s-au distins şi prin propovăduirea învăţăturilor bisericeşti primite de la Mântuitorul şi de la Sfinţii Apostoli.

Pentru a putea numi pe cineva *Părinte bisericesc*, trebuie să avem încredinţarea că Biserica i-a acordat în mod expres acest titlu. Organul prin care vorbeşte Biserica este Sinodul Ecumenic. Prin urmare, *Părinţii bisericeşti* sunt numai acele persoane, pe care vreun Sinod Ecumenic le-a decretat *Părinţi bisericeşti*. Prin deducţiune, se mai consideră drept *Părinţi bisericeşti,* şi aceia de care întâmplător nu s-a ocupat nici un Sinod Ecumenic, dar pe care i-au numit *Părinţi bisericeşti*, ceilalţi Părinţi bisericeşti, decretaţi de Sfintele Sinoade.

De aici urmează că *Părinţi bisericeşti* sau *Sfinţi Părinţi* nu se mai numesc începând cu secolul al VIII-lea, fiindcă din acest secol nu s-au mai ţinut Sinoade Ecumenice, care să acorde acest titlu. Nu avem, deci, *Sfinţi Părinţi* sau *Părinţi bisericeşti* decât în primele opt secole.

Prin urmare, titlul de *Părinte bisericesc* sau de *Părinte al Bisericii*, numai Biserica îl poate da cuiva, chiar dacă numele de *părinte* îl putem acorda fiecărui cleric, dar numai de părinte al nostru.

În antichitate, cei vechi dădeau acest titlu omagial învăţătorilor lor, ca celor ce au contribuit la naşterea personalităţii lor sufleteşti, aceasta fiind o formă a celor vechi de a-şi manifesta gratitudinea faţă de cei ce le predau învăţătura.

Sfinţii Apostoli au admis şi ei folosirea titlului de *învăţător*, cu toată interdicţia Mântuitorului (Mt. 23, 9-10), dar restrângându-l numai la persoane care învaţă, propovăduiesc Evanghelia Domnului Hristos, trăiesc conform preceptelor acesteia şi învaţă şi pe alţii să le păzească. Deci învăţătura ce o propagă în scrierile şi cuvântările lor, trebuie să fie a lui Hristos, iar nu cea eretică. Numai pe acela îl recunoaşte Biserica drept Părinte al ei, care propovăduieşte învăţătura ei curată, fără schimbări sau interpretări greşite[2].

1. Cf. Anatole Bailly, *Dictionnaire Grec-Français,* rédigé avec le concours de E. Egger, Édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Hachette, Paris, 1963, p. 1498.

2. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *Cu privire la Sfinţii Părinţi,* în *Telegraful Român,* anul 140, Sibiu, 1 şi 15 decembrie, nr. 45-48, 1992, p. 4.

Cuvântul *Părinte* are însă o evoluție interesantă potrivit mersului istoriei și spiritualității Bisericii. Acest cuvânt era de origine sacră, cu rădăcini în Vechiul și Noul Testament, exprimând raportul dintre învățător și ucenic, ca un raport între tată și fiu. Ucenicii profeților se numeau *fiii profeților* (3 Regi. XX, 35). Învățătorul înțelept era socotit *tatăl* școlarilor săi. În Noul Testament, legătura dintre învățătorul *tată* și ucenicul-fiu, pare a fi mai adâncă și mai caldă. Sfântul Pavel scrie corintenilor: *Căci de ați avea zece mii de învățători în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți, căci eu v-am născut prin Evanghelie în Iisus Hristos* (I Cor. 4, 15). Ceva mai didactic, Sfântul Irineu vorbește aproximativ în același sens: *Cine a primit învățătura de la cineva e numit «fiu» al celui care-l învață, iar acesta din urmă e numit «tatăl său»* (*Adversus haeres*, IV, 41, 2). Clement Alexandrinul precizează, la rându-i: *La fel numim noi «părinți» pe învățătorii noștri* (*Stromate* I, 1, 3)[3].

În acest sens, calificativul de *tată* sau *părinte* era frecvent folosit, în primele secole, mai ales pentru episcop. *Martiriul Sfântului Policarp*, datând din perioada 155-158, pune în gura mulțimii păgânilor, care cereau moartea episcopului Policarp al Smirnei, următoarele cuvinte: *Acesta este dascălul Asiei, părintele (scil. tatăl) creștinilor* (XII, 2). Aceasta înseamnă că denumirea de *părinte* era obișnuită în cazul episcopilor, de vreme ce a fost pusă până și în gura păgânilor. În anul 177, martirii din Lion se adresau lui Eleuterie, episcopul Romei, cu apelativul *părinte*[4]. La fel, printre epistolele lui Ciprian († 258) găsim câteva (Ep. XXX, XXXI, XXXVI), iscălite *Cypriano papae*. Acest obicei s-a răspândit repede, astfel încât în secolul al IV-lea denumirea în cauză a devenit ceva obișnuit[5].

Dacă la început cuvântul *părinte* se aplica mai ales episcopilor, cu timpul a dobândit o semnificație aparte, în special atunci când era folosit la plural. De acum *părinții* nu mai sunt doar episcopii obișnuiți, ci episcopii din trecut care erau martori ai doctrinei Bisericii și dețineau o autoritate deosebită în materie de învățătură a Bisericii. Câteodată se întâmplă ca printre cei numiți *părinți* să fie persoane care n-au fost episcopi. Așa bunăoară Vasile, Arhiepiscopul Cezareii (330-379), se va referi la episcopii întruniți la sinodul din Niceea (325) în următorii termeni: *Ceea ce noi învățăm nu este rezultatul propriei noastre cugetări, ci a ceea ce am învățat de la Sfinții Părinți* (Epistola CXL, 2)[6].

S-a dat deci acestor autori (din primele opt secole) denumirea de *Părinți*. Așadar, acest titlu era rezervat, la origine, conducătorilor Bisericii, episcopilor, depozitari atât ai autorității doctrinare cât și disciplinare. Mai târziu, în tratatele teologice și lucrările conciliilor din secolul al V-lea, acest cuvânt îi desemna pe apărătorii credinței împotriva ereticilor.

Denumirea de *Părinte* o include pe cea de *ortodoxie*. Nu toți autorii creștini care au scris despre subiecte religioase sunt numiți *Părinți ai Bisericii* și fac obiectul Patrologiei[7], ci doar aceia care au respectat regula stabilită de Sfântului Apostol Pavel, *depositum custodi* (1 Tim. 6, 20), vor putea să fie invocați ca o autoritate sigură de către creștinii din alte epoci. Ereticii nu merită acest titlu de onoare; nu sunt

3. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 34.

4. Eusebiu, *Istoria bisericească*, Cartea a V-a, 4, 2, Traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, în colecția *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. 13, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 193.

5. *Ibidem*, Cartea a VII -a, 7, 4, pp. 274-275.

6. Părintele Mitropolit Nicolae, *Farmecul scrierilor patristice*, Ed. Anastasia, București, 2002, p. 10.

7. Patrologia este o disciplină teologică creștină ce se ocupă cu studiul vieții, operelor și învățăturilor Sfinților Părinți și Scriitori bisericești care au trăit în primele opt veacuri creștine. (n.a).

amintiți în operele patristice și în manualele de patrologie decât în măsura în care trebuie să-i cunoaștem pentru a înțelege respingerea lor de către autorii rămași statornici în credință. Aceștia din urmă, care sunt aprobați de Biserică, merită, prin scrierile și operele lor, să fie pentru toți creștinii ghizi, profesori, Părinți[8].

Deci, numele de *Părinte Bisericesc* sau *Părinte al Bisericii* sau *Sfânt Părinte* se cuvine totuși, în mod strict, doar scriitorilor care îndeplinesc următoarele patru condiții: **viață sfântă, învățătură de credință ortodoxă, aprobarea Bisericii, vechime**[9], ultima condiție referindu-se la încadrarea autorului în limitele celor opt secole creștine, mai precis până la anul 787, dată la care a avut loc cel de-al șaptelea Sinod Ecumenic de la Niceea.

În general, teologii romano-catolici susțin că, într-adevăr, aceste condiții sunt pertinente pentru ca un autor să poată fi considerat *Părinte*, însă acordă același apelativ și unor autori care nu au îndeplinit decât parțial primele trei condiții. Astfel, autori precum Tertulian, Origen, Eusebiu al Cezareei etc. au fost trecuți și ei în lista *Părinților.* S-a luat în calcul contribuția importantă pe care acești oameni au avut-o pentru Biserică și s-a considerat că erorile care li se reproșează nu au contaminat într-atât operele lor, încât să fie mai primejdioase decât folositoare și încât binele să nu se arate în ele superior răului. Totuși, susțin teologii catolici, în orice caz, lor li se cuvine eminamente titlul de scriitori bisericești[10]. Biserica Romano-Catolică privește cu îngăduință și cea de-a patra condiție fundamentală, *vechimea,* atunci când numește *Părinți ai Bisericii* și autori din veacurile al IX-lea și al X-lea, deși limita fixată este secolul al VIII-lea.

Însă, potrivit cu învățătura ortodoxă, cei ce au propovăduit și învățături străine Bisericii sau contrare ei, oricât de mare le-a fost efortul propovăduirii, nu primesc numele de *Părinți bisericești*, ci rămân simpli scriitori bisericești, cum sunt, de exemplu, Fericitul Ieronim sau Fericitul Augustin. Același lucru se petrece și cu cei care nu corespund în întregime în privința sfințeniei vieții. De obicei, cei ce au greșeli în învățătură, au și în viață, așa cum ne spune Mântuitorul, că nu poate pomul bun să facă roade rele, nici pomul rău să facă roade bune (Matei 7, 16-18). Titlul de *Scriitor bisericesc* se acordă chiar și ereticilor, dacă ei au dezvoltat o activitate teologică însemnată, de exemplu, Origen sau Tertulian sau Teodor de Mopsuestia[11]. Este important de știut faptul că atât *aprobarea Bisericii,* cât și *vechimea* sunt necesare, deoarece au rol verificativ. Dacă prima este consemnată în mod expres în documentele sinoadelor, ecumenice și locale, în decizii bisericești de maximă importanță sau, în mod tacit, prin folosirea învățăturii anumitor autori pentru apărarea credinței, cea de-a doua implică, pe de o parte, autoritatea timpului apropiat de Sfinții Apostoli și Părinții din primele două veacuri, pe de altă parte, confirmarea apartenenței autorilor respectivi la epoca unității depline a Bisericii din primul mileniu[12].

8. F. Cayré, A. A., *Précis de Patrologie, Histoire et doctrine des Pères et Docteurs de l'Église*, Tome Premier, Livres I et II, Société de S. Jean L'Évangéliste, Éditeurs Pontificaux Paris –Tournai-Rome, 1927, pp. 1-2.

9. *Vezi* J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, neuvième édition, Paris, librairie Victor Lecoffre, J. Gabalaa, Éditeur, Rue Bonaparte 90, 1927, pp. 2-3; F. Cayré, A. A., *Précis de Patrologie, Histoire et doctrine des Pères et Docteurs de l'Église*, Tome Premier, Livres I et II, Société de S. Jean L'Évangéliste, Éditeurs Pontificaux Paris –Tournai-Rome, 1927, p. 3; Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *Cu privire la Sfinții Părinți*, în *Telegraful Român*, anul 140, Sibiu, 1 și 15 decembrie, nr. 45-48, 1992, p. 4; A. Vacant, E. Mangenot, É. Amann, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris-VI, Librairie Letouzey et Ané, 87, Boulevard Raspail, 87, 1932, p. 1196 ș.a.m.d.

10. Cf. J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, neuvième édition, Paris, librairie Victor Lecoffre, J. Gabalaa, Éditeur, Rue Bonaparte 90, 1927, pp. 2-3; F. Cayré, A. A., *Précis de Patrologie, Histoire et doctrine des Pères et Docteurs de l'Église*, Tome Premier, Livres I et II, Société de S. Jean L'Évangéliste, Éditeurs Pontificaux Paris –Tournai-Rome, 1927, p. 3; ș.a.m.d.

11. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *art. cit.*, p. 4.

12. Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu și Preot Conf. Univ. Dr. Nicu Dumitrașcu, *Patrologie - Manual pentru Seminariile teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, p. 16.

Aşadar, titlul de *Sfânt Părinte* l-a acordat Biserica numai acelor scriitori bisericeşti, care au demonstrat că învăţătura ce o propovăduiesc o au prin inspiraţia Duhului Sfânt, pe Care l-a promis Domnul Apostolilor când le-a făgăduit că le va trimite pe Duhul Sfânt (In. 15, 16), Care îi va povăţui şi-i va învăţa tot adevărul, împărtăşindu-le învăţătura lui Hristos, a Cuvântului divin, Cel ce este cu ei până la sfârşitul veacurilor. De trimiterea Duhului Sfânt i-a asigurat Domnul nostru Iisus Hristos pe Apostoli şi pe urmaşii acestora, episcopii şi preoţii. De aceea şi Sfinţii Părinţi au fost aleşi cu precădere dintre episcopi, mai rar dintre preoţi (Sf. Ioan Damaschin) şi numai în mod excepţional dintre diaconi (Sf. Efrem Sirul). Dintre laici nu sunt Sfinţi Părinţi. Iustin Martirul şi Filozoful, de exemplu, un însemnat scriitor bisericesc, poartă titlul de *Sfânt*, ca martir, nu ca *Părinte bisericesc*[13].

Ţinând seama de calităţile pe care trebuie să le îndeplinească un *Părinte bisericesc*, Sfinţii Apostoli pot fi consideraţi ca cei dintâi *Sfinţi Părinţi* ai Bisericii, pentru că ei întrunesc cu prisosinţă aceste calităţi. Totuşi ei formează o categorie superioară aceleia a *Părinţilor bisericeşti*, de aceea nu li se dă titlul acesta. Dar şi ucenicii imediaţi ai Apostolilor au un titlu de superioritate între Părinţii bisericeşti, anume de: *Părinţi Apostolici*.

Dintre ceilalţi Sfinţi Părinţi, Biserica îi cinsteşte cu titlul special de superioritate pe trei: pe Sfântul Vasile cel Mare, († 379), pe Sfântul Grigorie de Nazianz († 390) şi pe Sfântul Ioan Gură de Aur († 407), numindu-i *mari învăţători ai Bisericii*[14]. Titlul de *Părinte* nu se identifică deplin cu cel de *Învăţat (Înţelept) al Bisericii*. Acesta din urmă nu se aplică decât pentru un foarte mic număr de scriitori bisericeşti, folosit atât în antichitatea creştină (ei sunt Părinţi şi Învăţaţi totodată), cât şi în secolele următoare. Titlul presupune o *aprobare specială* din partea Bisericii, şi aceasta nu este dată decât autorilor care adaugă la o *înaltă înţelepciune*, adevăruri creştine, o *ortodoxie strictă* şi *o viaţă sfântă*. Ei se bucură de o autoritate excepţională. Biserica Bizantină are, în mod special, respect pentru Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz şi Sfântul Ioan Gură de Aur, pe care îi numeşte şi *Învăţaţi ecumenici*. Biserica nu numai că îi numără între sfinţii ei, ci îi numeşte şi *mari dascăli*, adică îi situează între cei mai de seamă, cei mai destoinici tâlcuitori ai dumnezeieştilor învăţături. Roma le asociază în plus, dintre orientali, pe Sfântul Atanasie, şi îi plasează în frunte pe înţelepţii latini, Sfântul Ambrozie, Ieronim, Augustin şi Grigorie cel Mare[15]. Aceştia patru sunt numiţi de teologii catolici şi *Marii Părinţi ai Bisericii*[16].

Puţini dintre credincioşii ortodocşi fac distincţie între *Sfinţii Părinţi* şi *Scriitorii bisericeşti*, iar în Occident, uneori, aşa cum am precizat mai sus, aceasta este lipsită de importanţă. Ea există însă şi este bine să fie cunoscută[17].

Fără să aibă autoritatea teologică şi bisericească a Părinţilor Bisericii, unii dintre scriitorii bisericeşti sunt autori de lucrări importante sau numeroase. Printre aceşti autori putem cita în general pe apologeţii greci şi latini ai secolului al II-lea, pe Clement Alexandrinul, Lactanţiu, Rufin, Teodor de Mopsuestia, Didim cel Orb,

13. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *art. cit.*, p. 4.
14. *Ibidem*, p. 4.
15. F. Cayré, A. A., *op. cit.*, p. 3.
16. Johannes Quasten, *Patrology*, volume I, *The Beginnings of Patristic Literature from the Apostles Creed to Irenaeus*, Christian Classics, Allen, Texas, p. 10.
17. Noi am dat titlul prezentei antologii *Părinţii Bisericii – Învăţătorii noştri*, cu toate că am folosit şi operele unor scriitori bisericeşti cuprinse în colecţia *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*. Am stabilit aceasta, gândindu-ne la faptul că numărul Sfinţilor Părinţi din care am citat este mai mare decât al Scriitorilor Bisericeşti, iar unele erori de doctrină ale acestora din urmă nu au fost menţionate în antologie. Ea cuprinde un conţinut pur ortodox. (n.a.)

Sinesiu de Cirene, Evagrie Ponticul, Nil Ascetul, Diadoh al Foticeii, Marcu Ascetul, Isaia Pustnicul, scriitori sirieni, armeni, georgieni etc. Operele acestor scriitori reprezintă *un uriaş material de istorie a culturii şi a spiritului creştin în primul mileniu, un material cu orientări şi soluţii variate pentru problemele vremii. Este o sinteză literar-filosofică şi spirituală a produselor muncii şi inteligenţei umane din trei continente în jurul Mediteranei în primul mileniu de după Hristos*[18].

Unii dintre aceşti scriitori bisericeşti au fost dascăli de seamă, din înţelepciunea şi scrierile lor adăpându-se mulţi din cei ce au fost consideraţi *Părinţi ai Bisericii.* Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, luând ca punct de plecare învăţătura Sfântului Varsanufie, supranumit şi *Marele Bătrân,* a încercat să explice rămăşiţa unora din teoriile greşite ale scriitorului bisericesc – Origen, la Sfântul Grigorie de Nyssa şi de Nazianz: *Ei au respectat pe Origen ca pe un dascăl de la care au învăţat multe. Datorită celor învăţate de la el, ei au putut înainta în cugetarea lor şi astfel au putut îndrepta cele mai multe din acelea, fiind călăuziţi în aceasta mai ales de Duhul Sfânt. Dar au rămas la ei unele mici fărâme din mulţimea greşită a învăţăturilor origeniste. Aceasta pentru că nu totdeauna au rugat pe Dumnezeu să le spună dacă şi acele mici fărâme sunt adevărate sau nu. În esenţă, Varsanufie face o distincţie între învăţăturile Sfântului Grigorie de Nazianz şi cele ale Sfântului Grigorie de Nyssa şi unele cuvinte luate de la Origen, pe care le consideră însuşite de ei de la el. Căci de cele drepte spuse de ei declară (Sfântul Varsanufie) că sunt de la Duhul Sfânt. Dar de cele greşite rămase de la Origen, nu spune aceasta*[19].

Epoca patristică şi răstimpul acesteia

Fiindcă tot s-a vorbit în rândurile de mai sus de *epoca patristică,* considerăm necesar a face unele precizări în legătură cu această epocă şi răstimpul ei. Această *antichitate creştină* are caracterul său propriu: creştinătatea, considerată în cele două mari fracţiuni care o compun, poporul *latin* şi poporul *grec,* este *una,* în ciuda diviziunilor parţiale care o devastează în diferite rânduri, pentru un timp destul de îndelungat, uneori. Scriitorii din această epocă au, de atunci, acest privilegiu, foarte rar pentru cei care îi urmează, de a se bucura încă, aproape în întreaga creştinătate, de o veneraţie profundă. Protestanţii de diferite nuanţe şi ortodocşii orientali, precum şi catolicii îi invocă mereu cu plăcere şi acest privilegiu îi situează într-o poziţie aparte[20]. *Epoca patristică* ar cuprinde, după concepţiile cercetătorilor, nu numai primele opt veacuri, ci şi extinderea până în Evul Mediu, sau chiar până la Reforma din secolul al XV-lea[21]. Cu timpul însă, noţiunea de *epocă patristică* a fost restrânsă numai la aceste prime opt secole, dar cu delimitări variate, încheindu-se fie cu Sinodul al VI-lea ecumenic, anul 680, fie cu al VII-lea, anul 787, fie cu Sfântul Ioan Damaschinul († 749) sau cu Duminica Ortodoxiei († 843); pentru Apus, încheierea epocii patristice s-a limitat de curând la Isidor de Sevilla († 636)[22].

---

18. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie,* vol. I..., pp. 37-38.
19. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 813, la Sfinţii Varsanufie şi Ioan, *Scrisori duhovniceşti,* în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi,* traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, vol. XI, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1990, p. 564.
20. F. Cayré, A. A., *op. cit.,* pp. 1-2.
21. Pr. Cicerone Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creştine,* vol. I, Iaşi, 1934, p. 1.
22. Pr. Prof. M. Şesan, *Despre încheierea epocii patristice,* în rev. *Mitropolia Moldovei şi Sucevei,* XLIII (1967), nr. 5-6, pp. 361-362.

În trăsături generale, epoca patristică numită *clasică* a fost împărțită în trei perioade şi anume: Epoca I, de la anul 76 până la începutul secolului al IV-lea, când, prin Edictul de la Milan, din anul 313, al împăratului Constantin cel Mare, s-a acordat creştinismului calitatea de religie tolerată, alături de religiile antice, oficializate în Imperiul roman. Epoca a II-a pornea de la această dată până la anul 461, când se încheia *epoca de aur* a scrisului patristic, şi, în fine, epoca a III-a, până la Isidor din Sevilla († 636) în Apus şi Sfântul Ioan Damaschinul († 749) în Răsărit.

Părintele Profesor Cicerone Iordăchescu împarte Patrologia în 3 epoci, şi anume: epoca I, până la anul 325; epoca a II-a, *de aur* până la 461, şi epoca a III-a până la Isidor de Sevilla şi Sfântul Ioan Damaschinul, precizând că denumirea epocii a treia ca *epocă de declin*, sau *de decadență*, cum o numesc apusenii, nu este întru totul justificată, pentru că au fost, în perioada indicată, un număr semnificativ de Părinți bisericeşti, care au ținut aprinsă flacăra credinței şi au compus scrieri cu răsunet puternic până târziu de tot[23].

Părintele Profesor Ioan G. Coman distinge, la fel, trei perioade şi anume: epoca I, a începuturilor, până la 313; epoca a II-a, a înfloririi, ca *Epocă de aur,* sau clasică, până la 451 sau 461, şi, în fine, epoca a III-a, până la Isidor de Sevilla şi Sfântul Ioan Damaschinul, numită pe nedrept *a decadenței*, fiind de fapt bogată în oameni şi opere mari, cu răsunet şi consecințe decisive în literatura şi gândirea creştină; ea este mai degrabă o epocă de sistematizare a problemelor şi ideilor literaturii perioadelor anterioare. Mai recomandă apoi şi o *epocă post patristică,* al cărei termen final ar fi secolul XV[24].

Cu toate acestea, a ne opri la Sfântul Ioan Damaschinul în Răsărit şi la Isidor din Sevilla în Apus, ca încheietori ai epocii patristice, înseamnă a neglija sau a trece cu indiferență peste urmaşii lor întru scrisul teologic, pentru că istoria nu stă pe loc, ci se desfăşoară mai departe, purtând pe valurile ei vestigiile epocii clasice patristice. Sfântul Ioan Damaschinul a încheiat o perioadă îndelungată de străduințe teologice, dar prin aceasta el s-a făcut totodată şi un inaugurator al unei perioade post-patristice, care, prin urmaşi, a continuat din plin tradiția Sfinților Părinți prin însuflețirea patristică pentru cele ale teologiei, cum au fost de pildă Studiții, de la mănăstirea *Studion* din Constantinopol.

De fapt, întreaga străduință a Părinților bisericeşti a concurat spre apărarea şi definirea Ortodoxiei față de toate ereziile vremii, aşa că pe drept cuvânt se poate spune că epoca patristică se încheie tocmai prin *biruința Ortodoxiei* asupra tuturor ereziilor, exprimate prin *Duminica Ortodoxiei* (prima duminică a Postului Mare al Sfintelor Paşti), care străjuieşte dreapta credință şi-i avertizează prin *Sinodiconul Ortodoxiei* pe toți să nu mai cadă în vreo erezie stricătoare. De fapt, cu *Duminica Ortodoxiei* se încheie logic şi istoric perioada istoriei bisericeşti universale a Sinoadelor Ecumenice şi a Părinților Bisericeşti[25].

Rolul inegalabil al Sfinților Părinți în formularea dogmelor Bisericii

Părinții Bisericii *nu sunt numai reprezentanții tradiției doctrinare a Bisericii, ci şi martorii şi criteriile adevăratei credințe, judecătorii Ortodoxiei*[26] – atribut cu o valoare şi pondere nu numai istorică, ci atemporală şi general-spirituală. Autoritatea

---

23. Pr. Cicerone Iordăchescu, *op. cit.*, vol. III, Iaşi, 1940, pp. 3-4.
24. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, Sfânta Mănăstire Dervent, 2000, pp. 19-20.
25. Pr. Prof. M. Şesan, *art. cit.*, pp. 362-365.
26. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 20.

Sfinților Părinți în sânul Bisericii nu se poate rezuma la importanța literar-istorică a scrierilor patristice, ci se referă mai ales la învățătura lor bisericească, întemeiată pe Sfânta Scriptură, pe Sfânta Tradiție, izvoare ale credinței[27].

Creştinii, cunoscând importanța Sfinților Părinți în formarea Tradiției şi, implicit, în elaborarea dogmelor creştine, au pus mereu în evidență rolul lor inegalabil. Aşa spre pildă, Sinodul al III-lea Ecumenic de la Efes din 431 hotăra: *Nimănui nu-i este îngăduit să propovăduiască altă credință decât aceea definită de Sfinții Părinți* (...)[28]. La acelaşi sinod, după citirea Epistolei lui Leon cel Mare către Flavian al Constantinopolului, cei prezenți au exclamat: (...) *Aceasta este credința Părinților, aceasta este credința Apostolilor. Noi toți aşa credem, aşa cred toți ortodocşii* (...)[29]. Dintre nenumărate astfel de mărturii sinodale, o mai redăm pe aceea a episcopilor adunați la Sinodul de la Rimini, care au alcătuit o scrisoare şi au trimis-o Împăratului Constanțiu, în care, printre altele, precizau: (...) *rugăm stăruitor bunătatea ta să primeşti cu auzul ascuțit (atenție) şi cu privirea liniştită (bunăvoință) pe delegații noştri şi să nu laşi nicidecum să se introducă ceva nou spre ocara celor ce au murit, ci să ne îngădui să rămânem cu cele stabilite şi legiferate de către strămoşii noştri, care, am putea spune că au făcut toate cu chibzuință, cu înțelepciune şi cu ajutorul Duhului Sfânt*[30]. Tot în acest sens, Sfântul Chiril al Alexandriei notează că, în lupta sa contra nestorianismului, el urmează ideile Sfinților Părinți, îndeosebi acelora ale Sfântului Atanasie[31].

Sinoadele Ecumenice şi locale au creat pe marii Părinți ai acestei perioade şi Părinții au dat substanță şi prestigiu acestor sinoade. *Ştiința şi credința Părinților sunt acelea care au închegat hotărârile doctrinare şi disciplinare ale sinoadelor. Documentația acestor hotărâri s-a făcut din operele Părinților, rânduite în dosare anume*[32]. Dacă e adevărat că sinoadele, îndeosebi cele ecumenice, statorniceau doctrina Bisericii, bazându-se pe autoritatea Părinților, e tot aşa de adevărat că, ulterior şi între Sinoade, mai ales participanții la aceste sinoade se bucurau de o autoritate şi de un prestigiu special. Episcopii erau la început învățători şi părinți afectuoşi ai comunităților, dar cu timpul a început să li se atribuie valoarea de martori ai tradiției bisericeşti, apărători ai Ortodoxiei[33].

Învățătura Sfinților Părinți care se află expusă fie în operele lor teologice, fie în deciziile sinoadelor la care au luat parte, formează Sfânta Tradiție, care împreună cu Sfânta Scriptură, dă adevărata mărturie despre Izvorul Revelației: Iisus Hristos.

Sfinții Părinți sunt, deci, autorități în materie de doctrină, iar opiniile şi scrierile lor constituie temei al argumentelor teologice. Vincențiu de Lerin (mort înainte de anul 450) este însă acela care va da definiția clasică a *Părinților* în scrierea sa *Commonitorium* din anul 434: *Dacă apar unele întrebări în legătură cu teme la care nu s-a adus o hotărâre anume, va trebui să se recurgă la părerea Sfinților Părinți, a celor care în vremea şi locul lor au rămas în unitatea comuniunii şi credinței şi care s-au dovedit ca atare. Astfel tot ce au susținut ei în unitate de gândire şi simțire va trebui să se considere ca învățătura adevărată şi universală a Bisericii, fără nici*

27. Berthold Altaner, *Précis de Patrologie*, adaptation française par H. Chirat, Paris, 1961, p. 35.

28. Mansi, IV, 1362 Dsq şi H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum,* ed. 21-22, Freiburg im Breisgau, 1937, nr. 125, p. 60 *apud apud* arhim. Benedict Ghiuş, *Încercări hristologice,* Bălți, 1940, p. 3.

29. Mansi, VI, 959, C, *apud* arhim. Benedict Ghiuş, *op. cit.*, p. 3.

30. Teodoret Episcopul Cirului, *Istoria Bisericească,* traducere Pr. Prof. Vasile Sibiescu, în Col. *Părinți şi Scriitori bisericeşti,* vol. 44, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1995, p. 109.

31. Sf. Chiril al Alexandriei, *Epistola 39 către Ioan al Antiohiei,* PG, 77, col. 180 C.

32. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie,* vol. I..., p. 28.

33. *Ibidem,* pp. 34-35.

o îndoială ori suspiciune[34]. Aşadar, acordul *Părinţilor* este acela care arată adevărata învăţătură de credinţă. De acum înainte, învăţăturile Sfinţilor Părinţi vor ocupa un loc hotărâtor alături de Sfânta Scriptură şi vor fi folosiţi în argumentarea teologică, căci învăţătura lor reflectă fidel doctrina Bisericii. Şi în discuţiile ecumenice s-a afirmat că: *Biserica este în adevăr apostolică, dar este şi patristică. Aceste două caractere nu pot fi separate niciodată. Numai pentru că este patristică, Biserica continuă să fie şi apostolică (...). Părinţii sunt şi martorii adevărului credinţei, «testes veritatis»*[35].

Recursul la *Părinţi* în Biserica veche s-a manifestat însă şi într-alt fel. Dat fiind apelul permanent la *Părinţi*, a fost necesar să se alcătuiască cataloage cu numele şi scrierile lor în care să fie pus în lumină rolul pe care l-au jucat în timpul când au trăit. Este de la sine înţeles că această preocupare n-a fost doar de ordin istoric, ci şi apologetic. *Aceste cataloage trebuiau să dovedească atât vechimea credinţei creştine, cât şi continuitatea ei de-a lungul vremii. Avem aici un mod destul de formal în ce priveşte alcătuirea teologiei patristice şi se poate spune că ea decurge din chiar modul cum a fost folosită. Este însă evident că această manieră mai mult istorică de a aborda pe Sfinţii Părinţi urmărea păstrarea amintirii lor căci, dacă n-au fost uitaţi eroii, martirii şi călugării, la fel de natural era să nu fie uitaţi nici marii dascăli, aceia care au ilustrat opera de predare a învăţăturii creştine*[36].

Autorii patristici nu voiau să treacă drept literaţi sau simpli scriitori teologi. Ei se simţeau reprezentanţi ai adevărului divin, purtători ai acestuia în folosul comunităţilor creştine, având misiunea să-l propovăduiască întregii lumi. Orgoliul retorilor şi al savanţilor nu îi atrage, ba chiar e respins cu hotărâre. *Ei se consideră învăţători legitimi ai Bisericii, filosofi creştini, comentatori competenţi şi luminaţi ai Bibliei, care cuprinde revelaţia mântuitoare a lui Dumnezeu. În acest sens trebuie să-i înţelegem pe ei şi seriozitatea întreprinderii lor. Altminteri, le-am nesocoti în mod arbitrar intenţia, lăsând să ne scape adevăratul scop al operei şi al acţiunii lor. Acelaşi lucru se poate spune şi despre judecata aplicată contribuţiei lor la istoria mondială*[37]. Părinţii Bisericii *nu se mai simt martori direcţi ai revelaţiei lui Hristos, ca generaţiile epocii apostolice şi imediat postapostolice. Mai mult, ei pornesc în toate operele lor de la mărturia fermă şi desăvârşită a apostolilor. Nu scriu Evanghelii, Apocalipse şi Epistole apostolice, ci compun comentarii şi disertaţii, tratate polemice şi apologetice cu caracter edificator, sistematic, uneori şi istoric (...) Vor să îşi pună întregul talent personal şi toate însuşirile în slujba Bisericii*[38].

Mai mult decât atât, *Părinţii sunt autorii regulei de credinţă, dezvoltată în simboale şi în hotărâri ale Sinoadelor ecumenice, baza trinitară şi hristologică a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (...) Părinţii au creat teologia prin încrederea într-o coeziune internă între har şi raţiune, adică printr-o opţiune apărută din întâlnirea dintre credinţa creştină şi spiritul grec, inaugurând un dialog căruia toţi creştinii îi rămân tributari. Părinţii ne învaţă fidelitatea faţă de Evanghelie, plenitudinea vieţii duhovniceşti, care operează o transformare profundă a spiritului faţă de toate aspiraţiile şi cercetările de azi, schimbându-le în credinţă*[39].

---

34. Vincenţiu de Lerin, *Commonitorium*, cap. XXVIII, Migne, PL, 50, col. 675, *apud* Părintele Mitropolit Nicolae, *op. cit.*, pp. 10-11.
35. Georges Florovsky, *Grégoire Palamas et la patristique*, în *Istina*, 1, 1961-1962, p. 116.
36. Părintele Mitropolit Nicolae, *Farmecul scrierilor patristice...*, pp. 10-11.
37. Hans Freiherr von Campenhausen, *Părinţii greci ai Bisericii*, traducere din germană de Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2005, p. 11.
38. *Ibidem*, p. 13.
39. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 15.

Aceşti neobosiţi luptători ai pietăţii care au ales *viaţa liniştită şi lipsită de plăceri (lumeşti) ca un ajutor pentru păzirea dogmelor evanghelice*[40], a căror luptă pentru apărarea dreptei credinţe întrece toată puterea de mirare[41], au propovăduit adevărul evanghelic după credinţa apostolică, precum înşişi mărturisesc. Pentru exemplificare, redăm cuvintele Sfântului Atanasie cel Mare: (...) *(învăţăturile – n.a.) le-am scris după credinţa apostolică predată nouă de Părinţi, neadăugând nimic din afară, ci ceea ce am învăţat, am pus în scris în acord cu Sfânta Scriptură (...) spre întărirea adevărului din Sfintele Scripturi*[42]. Sfinţii şi nemuritorii Părinţi erau convinşi că învăţăturile lor erau scrise sau rostite sub înrâurirea inspiraţiei divine. Astfel, Sfântul Ioan Gură de Aur precizează: (...) *nu sunt ale mele cuvintele ce le spun, nici nu rostesc de la mine cele ce grăiesc, ci de la Duhul, povăţuit fiind de iubirea de oameni a Stăpânului pentru folosul vostru şi pentru zidirea Bisericii lui Dumnezeu*[43]. Sfântul Grigorie de Nyssa, referindu-se la cuvintele de învăţătură ale Sfântului Apostol Pavel, spune că acesta nu grăieşte cuvinte ale înţelepciunii omeneşti, ci cuvinte inspirate de la Duhul Sfânt: *În toate câte le grăia nu mai era cel ce le grăia, ci Capul lui le rostea, precum a arătat corintenilor pe Hristos grăind şi vorbind în sine (II Cor. 13, 3). Astfel traheia era bine glăsuitoare şi bine sunătoare, articulând prin Sfântul Duh cuvântul adevărului. Astfel laringele se îndulcea totdeauna de cuvintele dumnezeieşti, hrănind prin sine tot trupul cu acele învăţături de viaţă făcătoare*[44].

Aceşti bărbaţi divini, slujitori ai voinţei dumnezeieşti, eroi ai virtuţii, cu minţi agere şi pătrunzătoare, cu inimile încărcate de darurile Duhului, au primit de la Dumnezeu cel mai mare dar şi partea cea mai bună, anume pe acela de a înţelege lucrurile lui Dumnezeu, ca şi când Dumnezeu le-ar vorbi, şi de a fi interpretul lor, de a le explica oamenilor, ca aceştia să le audă şi să le înţeleagă[45].

Sfinţii Părinţi – tâlcuitori inspiraţi ai Sfintei Scripturi şi misionari destoinici ai Bisericii

Sfinţii Părinţi nu au oferit doar lucrări de teologie dogmatică, pline de exprimări filosofice creştine sau opere cu un conţinut moralizator şi duhovnicesc, ci ne-au dăruit, tălmăcit şi transmis nealterată Sfânta Scriptură. Învăţătura Mântuitorului Hristos nu poate fi înţeleasă corect fără ajutorul Părinţilor, care *tălmăcesc şi, până la un punct, întregesc cele cuprinse în Cartea Cărţilor sau în Biblie*[46]. Din viaţa şi scrierile lor, putem conchide că Părinţii au cunoscut admirabil Sfânta Scriptură pe care au mânuit-o cu pricepere şi artă. Ei cunoşteau nu numai textul Scripturii, ci şi adevăratul înţeles al acesteia, pe care o explică într-un mod inegalabil. Păstrau în inimă atât de strânsă aducerea aminte a textului Scripturii, încât nu aveau nevoie să-l

---

40. Sf. Vasile cel Marc, *Omilia a II-a la o parte din psalmul XIV,* II, traducere, introducere, note şi indici de Pr. D. Fecioru, în PSB, vol. 17, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1986, p. 216.

41.Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare.* Traducere şi note de Radu Alexandrescu, în PSB, vol. 14, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1991, p. 139.

42. Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâi către Serapion, Episcopul de Thmuis,* XXXIII, traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în PSB, vol. 16, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1988, p. 65.

43. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (II),* Omilia XLIV, I, traducere, introducere, indici şi note de Pr. D. Fecioru, în PSB, vol. 22, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1989, p. 118.

44. Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor,* traducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în PSB, vol. 29, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1982, p. 219.

45. Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen,* cap. XV, studiu introductiv, traducere, note şi indici de Pr. Prof. Const. Corniţescu, în PSB, vol. 10, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1984, p. 34.

46. Părintele Mitropolit Nicolae, *Farmecul scrierilor patristice...,* p. 10.

mai citească, fiind în stare să reproducă pe dinafară paragrafe întregi din orice carte biblică. Astfel, operele lor, țesute cu texte biblice, au luminat și luminează lumea cu adevărurile evanghelice trăite și explicate cum nu se poate mai bine și mai corect.

Fără Părinții Bisericii care au stat în imediata apropiere a Sfinților Apostoli, a ucenicilor Domnului și a urmașilor lor, ar fi cu anevoie de înțeles existența Evangheliilor, a epistolelor Sfinților Apostoli, într-un cuvânt a cărților Noului Testament. Ei le-au preluat și le-au transmis cu fidelitate din generație în generație. Din multele cărți puse în vechime sub numele unuia sau altuia dintre Apostoli, fie că era vorba de Evanghelii, Epistole sau Apocalipse, ei le-au arătat pe cele cu adevărat inspirate, deosebindu-se de celelalte numite apocrife, astfel ei *au păstrat credința creștină genuină, explicând-o corect celor ce au îmbrățișat-o*[47].

Unii din Sfinții Părinți și scriitori bisericești au fost martiri, ca Sfântul Policarp, Sfântul Ignatie Teoforul, Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Sfântul Ciprian, Pamfil, Origen etc., pecetluind cu moartea lor viața și misiunea Bisericii, după pilda marelui martir – Iisus Hristos. Moartea lor martirică subliniază sensul și valoarea operelor lor scrise. Alți autori patristici au fost și ierarhi sau membri ai clerului obișnuit și, în această calitate, s-au manifestat ca organizatori de biserici, de instituții pentru asistența socială, de viață monahală, de mănăstiri, de educație și cultură, ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Ambrozie, Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul Niceta de Remesiana etc. Alții au strălucit prin învățătura și cultura lor bogată sau au fost creatori de știință teologică, ori de ramuri ale acesteia, ca Origen, Eusebiu, Părinții capadocieni, Ieronim, Fericitul Augustin, Sfântul Maxim Mărturisitorul etc., dând Bisericii temelie doctrinară și prestigiu intelectual. Alții au îmbinat uriașa muncă intelectuală cu cea organizatorică și administrativă, precum unii autori din Școala alexandrină, în frunte cu Origen, Părinții capadocieni, Sfântul Chiril, sau din Școala antiohiană: Sfântul Efrem Sirul, Sfântul Ioan Gură de Aur, Teodoret al Cyrului, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Ioan Damaschin. Majoritatea scriitorilor patristici au fost misionari de înaltă clasă, convertind la creștinism diferite neamuri sau părți din diferite neamuri, punându-le în circuitul civilizației greco-romane și creștine-universale și lăsând amintiri neșterse în istoria sau folclorul acestor popoare, ca, de exemplu, Sfântul Grigorie Taumaturgul în istoria popoarelor din Pont, Sfântul Vasile cel Mare în istoria capadocienilor, armenilor și românilor, urmași ai geto-dacilor, *barbarii de la Istru*, Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Niceta de Remesiana, în istoria acelorași daco-romani, Ulfila în istoria goților, Sfântul Ilarie în aceea a Galiei, Sfântul Grigorie cel Mare în aceea a Angliei, Isidor de Sevilla în aceea a Spaniei etc. Un număr însemnat de autori ierarhi sau clerici de rând au participat la Sinoade Ecumenice și locale. Unii au câștigat respectul și prețuirea împăraților, împărăteselor și a unor mari dregători, ca Origen, Eusebiu, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Ioan Gură de Aur etc., care au mijlocit cu folos pentru apărarea, ajutorarea sau promovarea credincioșilor lor sau chiar cruțarea unor cetăți întregi precum Roma sau Antiohia în împrejurări grele sau chiar dramatice. Alții au fost sfetnici ai împăraților, ca Sfântul Ambrozie, Sfântul Grigorie de Tours etc., cu rezultate cel mai adesea pozitive[48]. Toți, fără excepție, au semănat dragostea și înțelegerea între oameni, au cultivat prietenia la toate nivelurile, au militat cu căldură pentru pace, *mama tuturor bunurilor*,

47. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Studii Patristice – aspecte din vechea literatură creștină*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1984, pp. 10 și 13.

48. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I..., pp. 12-13.

împotriva războiului. *Au luptat contra sclavagismului, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă, pentru dreptatea socială, pentru ajutorarea socială, pentru progresul moral și duhovnicesc al creștinilor și al tuturor oamenilor. Mulți s-au mistuit de dorul desăvârșirii în propriul lor mediu, în comunități monahale sau în singurătatea pustiurilor*[49].

Asemenea Sfinților Apostoli, Părinții sunt forțe în mers, pescari de oameni, călăuziți de Duhul Sfânt spre a cuceri mereu alte suflete, învățând toate neamurile. Prin cuvânt, cateheză, cult, Sfinte Taine, agape, corespondență, tratate variate și mai ales prin puterea irezistibilă a dragostei, Părinții au câștigat progresiv, prin stăruință, majoritatea populațiilor așa de variate ale Imperiului Roman, inclusiv o bună parte din barbarii de la hotare: goți, huni, gepizi etc., pe care, de fapt, credința și viața creștină i-a civilizat. În interior, misiunea se îndreaptă asupra ereziilor și asupra vieții și culturii păgâne sau iudaice. Era o misiune predicatorială și scrisă de înalt nivel, care exercită și astăzi o deosebită atracție[50].

Părinții, uneori luptători din fire, într-o continuă emulație admirabilă cu ei înșiși, împintenind râvna celor buni spre o epectază a binelui, deveneau mari luptători în numele frumosului, adevărului, binelui și dreptății prin misiunea lor care era aceea de a determina lumea la biruirea răului, la o operă de purificare și de armonie prin rațiune și inimă, realizabilă grație voinței lucrătoare a omului și a Logosului divin. Autorii patristici dispun de o *minte sfințită, de o rațiune dreaptă, de o libertate nesfârșită de inițiative și de acțiuni și de o suveranitate blândă cu care pot schimba fața pământului instaurând aici împărăția cerurilor*[51].

Literatura patristică elogiază și prețuiește pe o întinsă gamă munca, dreptatea, demnitatea, libertatea, egalitatea și progresul, cărora, prin Origen și Părinții capadocieni, Ioan Gură de Aur, Ambrozie și alții le-a dedicat pagini de o rară adâncime și frumusețe, patos misionar și actualitate; această literatură *luptă aprig contra exploatării, a sclavagismului sau a robiei și a înjosirii omului sub toate formele, ea nu cunoaște odihnă combătând discriminările și ticăloșiile practicate de bogați sau de dregătorii timpului; unii Sfinți Părinți militează pentru viața de obște, după pilda creștinilor din Faptele Apostolilor și Didahie; toți scriitorii patristici înfierează războiul și elogiază pacea ca pe „mama" sau „capul tuturor bunurilor"*[52].

Sfinții Părinți – făuritori de cultură și literatură

Sfinții Părinți au pus începutul unor *culturi naționale* ca cea armeană, cea georgiană, cea coptă, cea slavă. Unii dintre ei au creat alfabete în limba țării lor, au tradus Biblia și opere aparținând unor scriitori patristici cu renume, compuse în diferite limbi. Uneori, ei s-au constituit în echipe de traducători care au transpus în limba lor mari bogății de gândire, evlavie și literatură rituală elaborate de alte popoare creștine. Unii scriu istoria propriei lor țări, cum e cazul cu atâția istorici armeni, precum Faust de Bizanț, Lazăr de Farpi, Moise din Corene etc., sau cu Grigorie de Tours, autorul primei istorii a francilor[53]. *Un Origen, un Eusebiu, un Sfânt Vasile, un Ieronim, un Augustin sau un Sfânt Ioan Damaschinul valorează ei singuri cât o întreagă cultură*[54]. Puține pagini ale literaturii mondiale sunt pătrunse de patosul și zelul

49. *Ibidem, p. 13.*.
50. *Ibidem*, p. 22.
51. Idem, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice...*, p. 7.
52. *Ibidem*, p. 7.
53. *Ibidem*, pp. 9-10.
54. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Spiritul critic în literatura patristică...*, p. 64.

misionar greu egalabil pe care-l aflăm în operele Sfântului Vasile cel Mare, Sfântului Ioan Gură de Aur, Sfântului Chiril al Ierusalimului, Sfântului Grigorie Teologul, Sfântului Ambrozie, Sfântului Niceta de Remesiana, Fericitului Ieronim, Fericitului Augustin etc.

Literatura patristică a influențat profund literatura Evului Mediu, care, în diferite privințe, nu e decât o sistematizare sau un comentariu al celei patristice, mai ales în Răsărit. Părinții au influențat substanțial și unele literaturi moderne de pildă, cea franceză, germană, rusă, italiană, engleză, scandinavă[55]. Toate aceste scrieri au un farmec propriu care incită la a fi citite, aprofundate și studiate. Literatura patristică se poate felicita că lucrarea ei inițiată acum 2000 de ani, perfecționată fără încetare, *continuă să se impună și astăzi într-o cultură mereu creștină, dar și în culturi mai puțin creștine, care derivă sau numai se inspiră dintr-însa*[56].

Cultura antică și cultura patristică

Un alt merit al Sfinților Părinți este acela că au păstrat și transmis lumii moderne literatura antică și cuceririle spirituale ale lumii vechi. E meritul creștinismului, cu precădere al Părinților, de a fi salvat astfel ceea ce era mai prețios și mai util din bunurile ei și de a fi evitat ca omenirea să reia de la capăt experiența lungă, obositoare, a unei totale recivilizări, cu o superfluă imolație[57]. Astfel, cultura patristică o continuă pe cea antică, transmițând din ea idei, probleme, texte și chiar opere întregi în limbile greacă și latină.

Trei dintre profesorii timpului depășesc cu mult pe ceilalți și îi implică în mod fermecător pe creștini. Foarte diferiți unul de celălalt, ei reprezintă cele trei tendințe principale ale gustului contemporan, exercitând o influență considerabilă. Noi am înțelege cu greu caracteristicile esențiale ale elocinței creștine dacă nu am cunoaște maniera și spiritul învățământului lor. Aceștia au fost Himerios, Themistios și Libaniu.[58] Nu se pot tăgădui însă meritele reale ale anumitor capitole ale culturii păgâne și am fi nedrepți dacă am subestima unele personalități de frumos relief.[59] Dragostea pentru dialectică, pentru frumusețea limbajului, aceste două caracteristici ale spiritului elen capătă o vigoare și o formă nouă. La Atena, la Constantinopol, Nicomedia, Antiohia și-n alte multe orașe, profesori cu reputație atrăgeau în jurul lor un număr impresionant de studenți.[60] Secolul al IV-lea reprezintă punctul culminant al contactului dintre literaturile elenă și creștină. Performanțele intelectuale ale Părinților Bisericii și excepționalul lor talent oratoric au stârnit admirația păgânilor.[61] Libanius bunăoară, îl considera pe Sfântul Vasile cel Mare superior sieși[62], iar pe Sfântul Ioan Gură de Aur l-ar fi lăsat urmaș dacă nu l-ar fi furat creștinii[63]. Netul-

55. Idem, *Patrologie,* vol. I..., p. 25.
56. Idem, *Spiritul critic în literatura patristică...*, p. 57.
57. T. M. Popescu, *Istoria creștinismului ca istorie a culturii,* București, 1927, p. 22; cf. pp. 22, 25, 26, 40.
58. Aimé Pucch, *Histoire de la littérature grecque chrétienne depuis les origines jusqu'à la fin du IVe siècle*, vol. I, Paris, 1930, p. 10.
59. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, Sfânta Mănăstire Dervent..., p. 86.
60. Pierre de Labriolle, *La réaction payenne, Étude sur la polémique antichrétienne du Ier au Ve siècle*, Paris, 1934, p. 424.
61. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 17.
62. P. Petit, *Les étudiants de Libanios*, Paris, 1956, p. 206.
63. Sozomen, *Church Histories*, VIII, 11 in A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church, Second Series, translated into English with prolegomena and Explanatory Notes under the editorial supervision of Philip Schaff, D.D., L.L.D., and Henry Wace, D.D., Volume II, T&T Clark, Edinbourgh, 1989, p. 399.

burați însă de ambiții profane, Părinții Bisericii și-au pus toată pregătirea în slujba credinței și a idealului creștin. *Dacă nu ar fi fost Iisus Hristos, ei ar fi fost închinători ai unor zei ai lăcomiei și ai urii și ai oricărui delict. Ar fi trăit pentru „pâine și circ", însă, ei au predicat contemporanilor lui Iuvenal din Decalog și din Predica de pe Munte. Printre astfel de bestii cu chip de om, ei au construit căminul sacru; au creat familia creștină; au dat un înțeles nou și sfânt numelor de mamă și soție; au răspândit idei noi despre demnitatea omului ca om; au venit cu o atmosferă de bunăvoință și iubire, au redat libertățile interzise prin lege; au sfințit societatea umană prin proclamarea frăției universale a omului răscumpărat*[64].

Cunoscători desăvârșiți ai culturii păgâne, ei citează din literatura elenă. Mai mult decât atât: grație evoluției de câteva secole a literaturii creștine, grație imitației și emulației față de cea profană, dar mai ales grație propriului lor geniu, Sfinții Părinți ai secolului al IV-lea au creat o literatură clasică în stare să înfrunte mileniile și să satisfacă spiritele cele mai alese. Din contactul celor două literaturi a ieșit cea mai frumoasă floare, aceea a umanismului creștin[65].

Spre deosebire de ceea ce s-a petrecut în mediile intelectuale ale limbii grecești, în Orient, în care au existat adesea apărători hotărâți ai păgânismului până spre sfârșitul secolului al VI-lea, îndeosebi prin neoplatonism, pe plan intelectual în Occident nu s-a produs în mod substanțial nici o rezistență la creștinism; în spațiul latin se produce o epuizare a forțelor intelectuale ale păgânismului[66]. Literații păgâni nu s-au mărginit decât să citească, să copieze și să-și corecteze copiile din autorii favoriți. La drept vorbind, nu sunt cine știe ce marile ediții ale clasicilor care ar fi fost realizate de aristocrații păgâni ai veacului al IV-lea și care ar fi fost utile pentru cultura clasică. De altminteri a profesa idei păgâne în epoca aceea după înfrângerea definitivă a păgânilor în lupta de pe fluviul Frigidus, operă a lui Theodosie (394 d.Hr.), ar fi fost extrem de inoportun. La distanță de o generație de la Symachus, în Roma nu se mai aude vorbindu-se de păgâni. Dimpotrivă, clasicii păgâni erau citiți în liniște de creștini, care dovedesc a avea despre ei o cunoaștere deloc inferioară celei a păgânilor. Creștinismul asimilase de acum cultura păgână garantându-i în interiorul său supraviețuirea[67].

Cultura patristică, apărută și dezvoltată la izvoarele culturii antice, nu este o cultură restrictivă, ci este una eminamente selectivă (*sunt folosiți cu dozaj sobru Platon, Aristotel, Porfiriu, Cicero*[68]), ghidându-se după principiul: să iei de la alții cum ia albina nectarul din flori, după cuvintele memorabile ale Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie Teologul. Uneori se recomanda și se practica, spre exemplu în școala catehetică de la Alexandria, principiul conform căruia, înainte de însușirea Sfintei Scripturi și primirea Botezului era necesară împroprierea culturii profane, lucru împlinit de aproape toți Părinții. Problemele culturii patristice erau numeroase și complexe: teologie, antropologie, educație, sociologie, cult, istorie, misiune variată, oratorie sacră, filocalie, artă literară în proză și versuri etc., dar operele de controversă și de dialog sunt printre cele mai interesante și atrăgătoare[69].

---

64. A. Cleveland Coxe, *Introductory notice*, in *Ante-Nicene Fathers*, vol. I, Edited by Alexander Roberts & James Donaldson, revised and chronologically arranged, with brief prefaces and occasional notes by A. Cleveland Coxe, 1884, p. VIII.
65. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 17.
66. Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. II, De la Conciliul de la Niceea până la începuturile Evului Mediu, tom I, trad. de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu, Dana Zămosteanu, Polirom, Iași, 2004, p. 15.
67. *Ibidem*, p. 16.
68. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I..., p. 32.
69. Idem, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice*..., p. 9.

În ce priveşte valorificarea culturii şi a ştiinţei vremii ca instrument de formulare şi exprimare a gândirii teologice, Sfântul Vasile cel Mare îndeamnă pe cei ce se ocupă cu teologhisirea să culeagă nectarul tuturor florilor. El însuşi, ca şi cei doi colegi ai săi de triadă teologică, au folosit toate filosofiile vremii lor în care au găsit elemente ce se pretează teologhisirii.

Prin aceasta, ei ne învaţă că trebuie să fim deschişi faţă de toate filosofiile, valorificând selectiv din fondul lor tot ceea ce poate folosi tălmăcirii Adevărului creştin în context viu cu epoca noastră. *Este adevărat că Adevărul creştin este mai presus de concepte şi – ca atare – el nu poate fi formulat şi exprimat întru totul adevărat. Dar faptul acesta nu ne dispensează de efortul de a-l exprima cât mai corespunzător cu spiritul vremii noastre*[70].

În mod inevitabil s-a ajuns la comparaţii între valorile păgânismului şi cele ale creştinismului. Realizate la început numai la nivel verbal, aceste comparaţii au fost dezvoltate şi aşezate în lucrări scrise, ajungându-se la un adevărat gen literar apologetic, care prin numărul şi varietatea reprezentanţilor săi, prin diversitatea chestiunilor pe care le ridică, prin metodele folosite, prin nivelul la care erau duse discuţiile au pus bazele teologiei ca ştiinţă[71].

Deşi s-au arătat adversari neînduraţi ai păgânismului, Părinţii au încercat totuşi unele apropieri între doctrina creştină şi cea elenică – întâi pentru că analogiile erau uneori izbitoare, în al doilea rând pentru motive de tactică misionară. Din contactul celor două culturi, reieşea limpede viitorul creştinismului. Dacă totuşi cultura creştină a triumfat, faptul se datorează mai ales originii ei divine.

Sfinţii Părinţi prezintă imaginea clară a culturii convertite. Ei sunt un model de legătură firească, recuperatorie, între bibliotecă şi biserică. Fără a deforma şi fără a ignora efortul cultural, mărturisitorii patristici fac din acesta un adevărat efort de cunoaştere deoarece pun la capătul drumului cunoaşterea lui Dumnezeu[72].

Părinţii Sfinţi au luptat pentru certitudine, forţă morală şi frumuseţe spirituală şi n-au repudiat propriu-zis idealul grecesc precreştin al *kalokagathiei*[73], ci numai au corectat-o în perspectiva cea nouă, înlocuind-o treptat cu ceea ce s-a numit *filocalia*, în înţelesul de iubire pentru frumuseţea netrecătoare, neveştejită şi veşnică, deci făcând trecerea de la *kalokagathia*, în etapa următoare, de fiu al lui Dumnezeu, iar de aici, în stadiul îndumnezeirii (*theosis*), aceasta din urmă constituind încununarea unui sinergism divino-uman sau continua colaborare dintre har şi voinţa omului. Se ştie că Sfântul Grigorie de Nazianz a alcătuit împreună cu Sfântul Vasile cel Mare prima *filocalie* din texte culese din operele lui Origen. Literatura patristică apreciază însă şi *frumosul estetic*, ori de câte ori acesta contribuie la intensificarea frumosului moral sau la preamărirea lui Dumnezeu. *Părinţii descriu adesea în pagini clare de proză sau în versuri luminoase frumuseţile naturii, armonia şi farmecul înfăţişării trupului omenesc, splendorile construcţiilor şi ale grădinilor, ordinea legilor şi a fenomenelor naturii. Distincţia ţinutei conducătorilor, starea de mizerie cumplită a săracilor şi bolnavilor vremii, bucuriile afecţiunii văzute pe chipul prie-*

70. Pr. Dr. Corneliu Sîrbu, *Sfinţii Vasile, Grigorie şi Ioan, îndrumători ai teologiei actuale*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, XVIII (1973), nr. 1-2, p. 43.

71. J. Geffcken, *Das Christentum im Kampf und Ausglach mit der griechisch – römischen Welt*, 3-e Aufl., Leipzig-Berlin, 1920, pp. 26-28.

72. Radu Preda, *Mărturia patristică*, în rev. *Studii Teologice*, Seria II-a, XLV (1993), nr. 5-6, p. 88.

73. *Omul era considerat stăpânul lumii, regele ei, iar idealul era o îmbinare perfectă între frumosul fizic şi binele moral (καλοκαγαθια)* – B. Pouderon, J. Dore ed., *Les apologistes chrétiens et la culture grecque*, Beauchesne, Paris, 1998, p. 92 – n.a.

tenilor, al copiilor şi al părinţilor, desfătările unei întâlniri neaşteptate, deliciile raiului înainte de cădere etc. Frumuseţea literară deşi uneori criticată ca venind de la idololatri e în general apreciată şi cultivată de scriitori ca Sfântul Ciprian, Lactanţiu, Fericiţii Ieronim şi Augustin, Scrisoarea către Diognet, Sfinţii Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Ioan Gură de Aur etc[74].

Lăsând la o parte aspectele strict negative ale filosofiei, aceasta venea şi cu lucruri pozitive: afirmarea existenţei unui singur Dumnezeu, apariţia lumii şi a omului sub egida unui Demiurg, dorinţa de cunoaştere a adevărului, binelui şi frumosului etc. Apologeţii au subliniat faptul că ceea ce a obţinut filosofia nu sunt adevăruri absolute, ci deschideri şi perspective pentru cunoaşterea lui. Iată de ce filosofia are nevoie de superioritatea creştinismului. Ca urmare, apologeţii au încercat să realizeze o împletire a adevărurilor raţionale cu revelaţia[75]. Şi Sfântul Ioan Gură de Aur *subliniază uneori laudativ rezultatele filosofiei naturale: evitarea celor de prisos, mulţumirea cu cele necesare, stăpânirea de sine, răbdarea, liniştea sufletească, rezolvarea tuturor situaţiilor pe calea raţiunii; dar el critică pe filosofii naturali sau păgâni, pentru patima slavei deşarte şi pentru lipsa generală de acord între teoriile şi viaţa lor. Filosoful creştin care îmbină în el înţelepciunea naturii, cu aceea a credinţei şi a harului, urmăreşte atingerea stării de puritate îngerească, de redobândire integrală a chipului lui Dumnezeu*[76].

Îmbogăţiţi şi împodobiţi cu tot ce a avut cultura antică mai preţios şi mai frumos, cu dragostea de ştiinţă, de filosofie, de artă literară, de spirit critic, ei au încercat s-o trăiască pe cât posibil la nivelul Revelaţiei, adică al apostolilor, al martirilor, al celor ce aspiră la desăvârşire. Dacă unele din elementele de fond proveneau din izvoare păgâne ori iudaice, regruparea şi reorganizarea acestor elemente se făceau pe bază nouă şi cu orientare nouă. Noutatea principală în fondul apologiilor era credinţa, învăţătura şi viaţa nouă a creştinilor[77]. Preluând tot ceea ce era îmbibat de bine şi frumos din lumea antică, căci este bine cunoscut faptul că acest cult al frumosului era prea înrădăcinat în acea lume, au augmentat acestea în mod fericit şi aşa le-au pus la îndemâna tuturor, neomiţând însă a îndrepta, a face unele corecturi şi precizări atunci când situaţia reclama acest lucru. Gândirea acestor *luceferi ai ştiinţei*, instrumentată variat şi cuvântul lor ca mijloc de comunicare *urmăresc progresul, epectaza, în cunoaşterea deplină a puterii divine şi a primirii harului*[78].

Răsărită mai ales din Evanghelie, literatura patristică vrea să modeleze creştinul după chipul şi măsura lui Hristos. Ea cultivă un frumos şi larg *umanism,* bazat pe iubirea de oameni a Logosului, dar reţinând şi elemente substanţiale ale umanismului greco-latin, precum: preţuirea raţiunii, armonia fiinţei umane, valoarea virtuţii. Umanismul patristic urmăreşte dăltuirea creştinului drept chip al lui Hristos[79].

În felul acesta, ei au valorificat pozitiv cultura şi ştiinţa vremii lor în folosul teologiei, au izbutit să facă o *„sinteză vie" între credinţa creştină şi cultura vremii lor. Efortul lor de elaborare ne edifică în sensul că fondul teologiei autentice şi vii este Revelaţia divină transpusă în miezul vieţii creştine, tălmăcită şi formulată în haina culturii şi ştiinţei din vremea respectivă*[80].

---

74. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice...*, p. 10.
75. Pr. Dr. Teodor M. Popescu, *Primii didascăli creştini,* în rev. *Studii Teologice,* anul II, (1932), nr. 2, pp. 154-155.
76. Louis Meyer, *Saint Jean Chrysostome, Maître de perfection chrétienne,* G. Beauchesne, Paris, 1933, p. 185.
77. B. Critterio, *La polemica antichristiana nei primi sei secoli delle Chiessa,* în „La scuola cattolica", LXIV, (1936), pp. 53-55.
78. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Autobiografia în literatura patristică,* în rev. *Studii Teologice,* Seria a II-a, XXVI (1974), nr. 9-10, p. 666.
79. Idem, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice...*, p. 7.
80. Pr. Dr. Corneliu Sîrbu, *art. cit.*, p. 41.

Părinţii Bisericii – apologeţi ai credinţei creştine şi fervenţi combatanţi împotriva imoralităţilor şi învăţăturilor greşite

Citind operele patristice, îndeosebi cele ale apologeților, se poate lesne observa atitudinea critică a Părinților față de o parte a culturii profane, din care combat şi înfierează unele idei, principii şi manifestări care nu erau în concordanță cu textul evanghelic, ba chiar se opuneau acestuia. Acest spirit critic patristic era, în parte, preluat din însăşi cultura greco-latină, dar el era mai ales expresia atitudinii severe a Bisericii față de păcatele lumii antice şi libertinajele acesteia, din perioada decadentă a culturii greco-romane profane. În acest sens, Părintele Profesor Ioan G. Coman precizează: *Critica patristică combătea cu deosebire politeismul şi imoralitatea umană, apoi păcatul sub orice formă, inegalitățile şi nedreptățile sociale cu tot cortegiul de rele ale sclavagismului, în fine contradicțiile sistemelor filozofice şi morale etc. dar această critică releva, nu o dată, şi ce era pozitiv în cultura grecolatină*[81].

Critica îndreptată spre păgânism era extrem de dură şi de mari proporții, deşi nu totdeauna inflexibilă. Ea opera în toate domeniile vieții, începând cu materia şi istoria şi sfârşind cu ideile şi cu artele. *Prezentă în apologii, în tratate antielenice şi antieretice, în replici la opere anticreştine, în comentarii, în cursuri de şcoală şi în tot felul de publicații, de cuvântări şi conferințe, această critică nu avea numai o valoare formală, pur logică, ci şi una ontologică, de perspectivă, de orizonturi noi care puneau în evidență sau care îngăduiau apariția de noi realități spirituale şi culturale (...) Lucrul s-a petrecut la fel cu critica aplicată ereziilor*[82].

Autorii patristici au criticat pe larg şi iudaismul, pentru că acesta a osândit şi răstignit pe Iisus Hristos, pentru că a respins creştinismul şi a interpretat strâmt Legea. Mintea iudeilor era slabă precum ochii Liei[83] şi răpusă de poftele trupului[84], aşa încât deşi aveau Legea, ei au atins culmea stupidității renegându-L pe Dumnezeu cel adevărat şi judecând a fi cu mult mai avantajos să slujească idolilor[85]. Aşadar, Israel va trebui să facă toată noaptea istoriei experiența că acest Om nu poate fi biruit, deci nu e numai om. Numai la sfârşitul nopții istoriei, după ce va vedea că nu poate birui pe Omul – Hristos, şi după ce va înțelege că umanitatea poate fi ridicată pe tronul lui Dumnezeu Cel mai presus de toate, îl va accepta pe Hristos şi-I va cere binecuvântarea. Până atunci, *va fi tare cu Dumnezeu*, nelăsându-se biruit de Hristos.[86]

Cenzori ai moravurilor veacului lor şi ai slăbiciunilor omeneşti de totdeauna, Sfinții Părinți au arătat drumul care duce spre dobândirea perfecțiunii. Prin cuvânt, dar mai ales cu exemplul îmbunătățitei lor vieți, ei au devenit îndrumătorii şi dascălii întregii creştinătăți. Sfinții Părinți *nu sunt oamenii unui timp şi ai unui loc. Nu sunt ceva dus cu trecutul din urma noastră, îngropați cu strămoşii. N-au generație; sunt actuali şi universali, chipul lor este prezent şi viu, real şi valabil azi ca şi ieri şi mâine şi cât va fi lumea. Sfinții Părinți ai Bisericii s-au ridicat peste locul şi peste timpul în care au trăit, au depăşit contingențele care ne constrâng pe noi a fi ceva*

81. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 11.
82. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Spiritul critic în literatura patristică...*, p. 59.
83. Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire*, traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, PSB, vol. 39, *Scrieri*, partea a II-a, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1992, p. 138.
84. *Ibidem*, p. 312.
85. Cyrille d'Alexandrie, *Lettres Festales*, tom I, 5, introduction generale par Pierre Evieux; introduction critique, texte grec par W.H. Burns; traduction et annotation par Louis Arragon, Marie-Odile Boulnois, Pierre Evieux, Marguerite Forrat, Bernard Meunier, col. Sources Chrétiennes, no.372, Les Editions du Cerf, Paris, 1991, p. 175.
86. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 300, la Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire* ..., p. 180.

doar azi şi aici, s-au eliberat de creativitatea momentului vieţii pământeşti, supravieţuiesc aevea, ca mari realizatori de viaţă superioară, care nu stă sub semnul unui timp şi nu este roabă condiţiilor lui (...) Aşa fiind, ei ne cheamă azi şi totdeauna la menirea noastră dintru început, la ascultarea care fericeşte, la cetăţenia paradisului pierdut, la ceea ce am fost făcuţi să fim şi să voim, la gândul firii noastre celei dintâi, stricate de noi şi refăcute de Iisus Hristos, la faptele vieţii celei noi „din apă şi din Duh", la cugetul curat al celui renăscut şi mântuit, la destinul nostru dumnezeiesc, la asemănarea cu Dumnezeu[87].

Atunci când au fost chemaţi să conducă Biserica, au părăsit pustiul şi au venit în lume, mânaţi de insistentele rugăminţi ale credincioşilor şi de dragostea acestora. Sufletele lor înţelepte, curate ca fecioarele, pricepând că lumea se găsea în neştiinţă, vin în mijlocul ei şi aprind lumina, deşteaptă minţile multora, luminează întunericul, alungă neştiinţa şi arată adevărul[88].

O altă problemă capitală abordată de Părinţi în operele lor a fost combaterea ereziilor. Apologeţii erau nu numai apărători calificaţi ai creştinismului faţă de păgânism, ci şi ocrotitorii cei mai fireşti ai ortodoxiei în faţa atacurilor ereziilor[89]. Spre exemplu, pericolul ereziilor gnostice a fost sesizat de Părinţii Apostolici, iar apologeţii, realizând şi ei marele pericol al acestor erezii, au scris tratate întregi împotriva acestora, luaţi în grup sau priviţi individual[90].

Unii dintre eretici sau dintre potrivnicii credinţei, înşelători cu faţă de şarpe şi falsificatori ai adevărului, care simulau virtutea şi-şi ascundeau răutatea, hotărând a fi duşmani Părinţilor Bisericii, acestor *fii ai Adevărului şi copii ai Luminii*[91], nu s-au căpătat cu nimic acei eretici, decât cu întunecarea propriilor suflete, alergând de fapt împotriva mântuirii lor. Nici chiar puterile diavoleşti nu lăudau ereziile sau sacrilegiul lor, căci acestea se feresc să spună cuvântul de blasfemie contra Fiului lui Dumnezeu[92]. Părinţii au anatematizat opiniile eretice şi au respins învăţăturile nelegiuite, însă faţă de oameni au arătat înţelegere şi s-au rugat pentru mântuirea lor[93].

Sfinţii Părinţi au manifestat *un dor nestăvilit pentru cunoaşterea adevărului, zbucium neobosit pentru dobândirea lui; dispoziţie nestrămutată pentru propovăduirea lui*[94]. Instruiţi *în tot adevărul*[95], ei au iubit mai mult ca orice unitatea Bisericii şi ortodoxia învăţăturilor de credinţă. Pentru ei, acestea erau bunurile cele mai de preţ şi tot ceea ce punea în pericol aceste bunuri trebuia combătut vehement. În acest sens, evreii, păgânii, dar mai ales ereticii sunt trataţi într-un mod destul de caustic. Ei constituiau într-adevăr un pericol. Intelectualii păgâni încercau adesea să pună Biserica într-o lumină nefavorabilă, iudeii erau duşmani declaraţi ai Mântuitorului Iisus Hristos, iar ereticii şi schismaticii puteau ruina creştinătatea din interiorul ei. Dragostea faţă de Biserică nu le îngăduia să tacă. Lupta era acerbă şi trebuia dusă

87. Prof. Teodor M. Popescu, *La şcoala sfinţilor. Ce este şi ce ne învaţă un sfânt*, în rev. *Fântâna darurilor*, Bucureşti, an. IX, nr. 3, martie 1937, pp. 106-107.

88. Clement Alexandrinul, *Stromatele*, V, cap. III, 17.3., traducere, cuvânt înainte, note şi indici de Pr. D. Fecioru, în PSB, vol. 5, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1982, p. 321.

89. Aimé Puech, *Les Apologistes grecs du 2-e siècle de notre ère*, Paris, 1912, p. 15.

90. G. Bareille, *Apologistes (Les Pères)*, în „Dictionnaire de Théologie Catholique", tome I, 2, Paris, 1923, col. 1580-1602.

91. Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cap. 8, traducere, introducere şi note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, în PSB, vol. 41, Editura IBMBOR, Bucureşti, 2000, p. 264.

92. Teodoret Episcopul Cirului, *op. cit.*, p. 31.

93. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilie asupra anatemei*, 4, PG, XLVIII, col. 952.

94. Pr. Prof. Dr. Olimp Căciulă, *Introducere*, la Sf. Iustin Martirul şi Filosoful, *Apologiile*, în *Apologeţi de limbă greacă...*, p. 9.

95. Sf. Iustin, *Dialogul cu iudeul Trifon*, cap. XL, în *Apologeţi de limbă greacă...*, p. 177.

pe toate planurile. Părinţii scriu febril tratate voluminoase pentru apărarea Bisericii şi pentru edificarea credincioşilor, ca să nu se găsească în ei nici un fel de *iarbă a diavolului*[96], pentru ca aceştia să dobândească moştenirea cu care au fost miluiţi[97]. Ei au meritul de a fi sesizat şi de a fi combătut orice rătăcire.

Când unii dintre ei au suferit exiluri, prigoniri sau orice fel de cazne din partea împotrivitorilor credinţei creştine, au arătat că nu se încovoaie sub greutatea durerii, ci sunt mai presus de mâhniri, răbdători în suferinţe, veseli în nădejdi[98]. Au ieşit puternici din slăbiciune (Evr. 11, 34); *nu aşteptau momelile plăcerilor cei pe care-i îngrăşa foamea. Nu-i ardea fierbinţeala verii, fiindcă-i răcorea nădejdea harului veşnic. Nu-i dobora frigul şi gerul pe cei ce iernau încălziţi duhovniceşte de credinţa lor. Nu se temeau de cătuşele oamenilor, fiindcă-i descătuşa Iisus. Nu doreau să fie răscumpăraţi de la moarte, fiindcă ştiau că vor fi înviaţi de Hristos*[99]. Desfătarea acestei vieţi le era în pacea sufletească, răbdarea morţii se însoţea în cugetul lor cu nădejdea nemuririi, *ideea învierii cu harul lui Hristos, adevărul cu simplitatea, credinţa cu încrederea, înfrânarea cu sfinţenia, hărnicia cu cumpătarea, felul de trai cu viaţa măsurată, învăţătura fără înfumurare, temeinicia în ştiinţă, credinţa fără ameţeala ereziei*[100]. Nu se gândeau la ostenelile virtuţii, ci la răsplăţile ei[101], nu se sfiau să-şi bată joc de cele pământeşti, fiindcă nădăjduiau premii cereşti[102].

Părinţii Sfinţi nu au dorit decât linişte Bisericii, pe care au apărat-o cu o însufleţire aprinsă, arătându-se mai presus de orice oboseală, încinşi fiind cu brâul dăruirii de sine. Hotărârile lor au fost acceptate de întreaga creştinătate. Ei s-au impus ca mari autorităţi ecleziastice, învăţăturile lor fiind considerate normative de către Biserică, căci *au unit împlinirea virtuţilor cu înţelegerea dogmelor dumnezeieşti, susţinută de bogăţia cunoaşterii şi de puterea dovedirii*[103] şi aşa i-au hrănit pe toţi cu *cuvântul adevărului şi cu înţelegerea tainelor*[104]. Astfel, învăţăturii lor *şi dacă îi adaugi ceva e imprudent, şi dacă îi înlături ceva e primejdios*[105].

Conţinutul scrierilor patristice şi valoarea artistică a acestora

În scrierile lor, în care expun învăţături de credinţă, formulează canoane, norme de conduită, reguli tipiconale etc., Sfinţii Părinţi, aceşti oameni divini, cu minţi agere şi pătrunzătoare, au tratat şi probleme morale dintre cele mai variate, despre care vorbesc şi Sfintele Evanghelii şi care fac referire la viaţa creştină în general şi îndeosebi la: prietenie, relaţiile dintre creştini şi necreştini, relaţiile dintre Biserică şi Stat, muncă şi bunuri materiale, război şi pace, inegalitate socială şi economică, sclavie, căsătorie, familie, atitudinea în faţa vieţii, a morţii, a naturii, a educaţiei, a dragostei, a ştiinţei etc.

Aproape în fiecare pagină, Părinţii elogiază binele moral sau virtutea, recomandându-le nu pe un ton hegemonic, ci raţional, prietenesc şi frăţesc, folosindu-se de forţa argumentelor corecte şi de iubire. Aceste valori se impun parcă de la sine, nu

96. Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole, Către efeseni,* cap. X, 3, în *Scrierile Părinţilor apostolici...*, p. 193.
97. Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole, Către filadelfieni,* cap. V, 1, în *Scrierile Părinţilor apostolici...*, p. 215.
98. Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* epistola 206, în PSB, vol. 12..., p. 423.
99. Sf. Ambrozie, *Scrisori,* scrisoarea a LXIII-a, traducere şi note de Prof. David Popescu, în PSB, vol. 53, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1994, p. 261.
100. *Ibidem,* scrisoarea a LXIII-a, p. 270.
101. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (II),* omilia XXXVI, VI..., p. 38.
102. Sf. Ambrozie, *op. cit.,* scrisoarea a LXIII-a, p. 261.
103. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Către prea cuviosul presbiter Marin,* traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în PSB, vol. 81, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1990, p. 177.
104. Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XII-a, în PSB, vol. 17..., p. 471.
105. Casiodor, *Istoria bisericească tripartită,* cap. XXI, traducere de Liana şi Anca Manolache, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Ştefan Alexe, în PSB, vol. 75, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1998, p. 185.

numai datorită autorității Părinților, ci a acelei autorități divine care conferă acestor valori tărie și perpetuitate. Întrupate în creștinii dedicați asemănării cu Hristos, aceste valori morale perene, dreptatea, adevărul, modestia, jertfirea pentru aproapele, prietenia, curajul, cumpătarea, cinstea, dragostea etc., care ni le îmbie orice scriere patristică, nu sunt prezentate ca niște simple noțiuni abstracte, ci ca forțe vii ce își au izvorul în Logosul divin și care împodobesc pe creștini cu frumusețe netrecătoare. În acest fel, creștinii dobândesc, prin strălucirea faptelor lor, slava neveștejită la Dumnezeu, iar în viața aceasta, frumusețea lor iradiază prin toată înfățișarea virtuților, umplându-i de lumină.

În epoca primară a creștinismului, cartea fost întotdeauna auxiliarul sau suplinitorul cuvântului. Părinții Sfinți au scris când au fost împiedicați să vorbească sau când predicile lor orale nu puteau să atingă mediile pe care zelul lor voia să le convertească. De asemenea, Părinții nu cultivă genurile literare în esență; nu au epopee, nici tragedie; însă, ei au auzit chemarea poeziei, sufletul lor fiind atins de forța creatoare a divinității; chiar și istoria apare la ei doar sub forma unui argument apologetic. În schimb, scriu scrisori, multiplică discursuri, predici sau omilii, redactează apologii împotriva păgânilor, evreilor, ereticilor; compun expuneri de credință sau de morală; explică, mai mult sau mai puțin pe larg, cărțile sfinte pe care se fundamentează convingerile lor. Astfel se formează, încetul cu încetul, o literatură practică în principal[106]. Toate cărțile sunt acte și servesc la edificare.

Fără îndoială, pe măsură ce Biserica se dezvoltă și cuceririle sale se extind la clasele înalte ale societății, ea învață să vorbească și să scrie cu mai multă eleganță. Încă din secolul al III-lea, cel puțin unii dintre credincioșii săi înțeleseseră forța pe care o dă uneori unui argument o redactare armonioasă. În secolul al IV-lea, mulți dintre cei mai mari episcopi ai săi sunt discipolii oratorilor și aduc cu ei preocupările pe care le-au învățat la școală. Încă dc atunci, creștinismul are literații săi, preocupați de un vocabular cizelat și de o sintaxă ireproșabilă. Dar *aceștia nu sacrifică niciodată fondul pentru formă. Nepreocupați de măiestria expunerii, nu scriu decât atunci când au ceva de învățat; nu au timp de pierdut pentru simpla plăcere a urechilor sau a ochilor. De asemenea, ei realizează perfecțiunea artei literare: un veșmânt minunat, o limbă aleasă, îmbelșugată, îmbogățită prin experiența secolelor anterioare și devenită capabilă să exprime fără efort cele mai dificile idei ale metafizicii creștine, îi ajută să exprime exhaustiv sentimentele ce le umplu sufletele. Unii ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Ioan Hrisostom, nu sunt doar demni de menționat printre cei mai admirabili creștini pe care i-a cunoscut istoria, ci sunt demni de a figura în fruntea unei liste a marilor scriitori din care omenirea își face o onoare*[107].

Fiecare dintre marile provincii creștine păstrează totuși fizionomia sa proprie: scriitorii din Roma se disting între toți prin spiritul lor practic, prin simțul responsabilităților, prin fermitatea preocupărilor morale. Egiptenii, mai idealiști, încearcă sinteze vaste; vor să explice lumea, sau cel puțin să dea imagini de ansamblu asupra învățământului creștin. Asiaticii țin, înainte de toate, să transmită tradiția pe care au primit-o de la Sfinții Apostoli și luptă cu îndârjire contra ereziilor. În sfârșit, sirienii și palestinienii se fac de bunăvoie cronicari sau istorici, numai că nu redactează coduri liturgice sau morale[108]. Când se vorbește despre literatură, este bine să se

106. G. Bardy, *Littérature Grecque Chrétienne*, Bibliothèque Catholique des sciences religieuses, pp. 11-12.
107. *Ibidem*, pp. 13.
108. *Ibidem*, p. 26.

ţină cont şi de geografie. Africanul Ciprian nu reacţionează ca Ilariu de Poitiers; grecii au o sensibilitate aparte, o deosebită vigoare filosofică, care le permite să-i întreacă pe majoritatea latinilor. Să nu mai vorbim de emoţia şi lirismul sirienilor, cum ar fi, de exemplu, Sfântul Efrem[109].

Stilul apologiilor diferă şi el după ethosul şi cultura fiecărui autor. Dacă simplitatea şi originalitatea stilului Părinţilor apostolici se explicau prin cercul aproape ermetic în care se elaborau operele lor, apologeţii au fost, aproape toţi, instruiţi în şcolile păgâne ale secolului lor, pe care, mai târziu, după convertire, au pus-o în slujba noii lor credinţe[110].

Efortul teologic al Părinţilor Bisericii este dominat de grija de a teologhisi în conformitate cu nevoile şi aspiraţiile vremii lor, de a elabora *o teologie cât mai actuală*, în fapt, mai necesară şi mai folositoare epocii lor. În ce priveşte forma, ei s-au străduit să-şi îmbrace – pe cât posibil – gândirea în categoriile filosofice şi ştiinţifice ale epocii lor. Cu alte cuvinte, ei au fost *teologi ai epocii lor*, atât în ce priveşte fondul problemelor abordate, cât şi în ce priveşte sistemul conceptual şi verbal pe care l-au folosit.

Prin ceea ce scriu, Părinţii trimit nu la rodul gândirii proprii, ci la ceea ce li se descoperă. Aceasta nu înseamnă că personalitatea lor e subordonată, anulată, ci ea primeşte valenţa de purtătoare a unui adevăr care o depăşeşte. *Neîncadrându-se în categoria auctorială, a operei, ci în cea a mărturiei, textul patristic e cel mai puţin susceptibil de falsitate; el nu vine să alimenteze orgolii sau dorinţe ascunse, ci se face oglindă a unor experienţe creştine care, în cele din urmă, sunt compatibile cu traiectoria oricărui creştin*[111]. Părinţii se străduiau mai puţin să placă şi mai mult să fie folositori. Ei nu urmăreau fala numelui, nici adulaţiile levantine ale celor ce parcurgeau textele lor. Popularitatea şi laudele oamenilor, le erau total străine. Urmăreau în toate doar un singur scop: mântuirea. În operele lor, nimic nu se conformează vanităţii stilului, căutării limbajului elevat, armoniei frazelor cizelate. N-au de gând să prezinte material de polilogie. Nu caută să placă; vor să instruiască şi să educe, şi reuşesc asta. Sfârşesc chiar prin a plăcea din momentul în care vrem să acordăm atenţie operelor lor. În loc de elocvenţa artificială şi savantă a şcolilor, ei deţin darul vorbirii din inimă, cel care vine din credinţă, zel şi entuziasm. Nici unul din ei nu ar pierde timpul să redacteze, precum Fronton, elogiul fumului, folosind cuvinte alese şi cizelate cu artă[112]. Însă, *Părinţii scriau frumos cu tot protestul lor împotriva frumuseţilor literare*[113]. Prin urmare, literatura patristică are şi o valoare artistică de netăgăduit.

Părinţii Bisericii – modele de vieţuire creştină

Teologia patristică *nu cuprinde numai cunoştinţe, ci şi credinţă caldă, trăire evanghelică şi dorul Împărăţiei lui Dumnezeu*[114]. Starea spre care aspiră Părinţii nu este departe de viaţa îngerilor. Şi această asemănare dă un sens particular ascezei din ajunuri, din posturi, în castitate; în viaţa îngerească nu dormi, nici nu mănânci, eşti neîntinat. Spre această veşnică şi sublimă contemplare tinde rugăciunea lor. Însă un

109. Adalbert Hamman, *Părinţii Bisericii*, traducător Preot Ştefan Lupu, Ed. Sapienţia, Iaşi, 2005, p. 7.
110. W.H. Carslaw, *The Early Christian Apologists*, London, 1911, pp. 106-107.
111. Radu Preda, *art. cit.*, p. 87.
112. G. Bardy, *op. cit.*, pp. 11-12.
113. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I..., p. 30.
114. *Ibidem*, p. 21.

asemenea țel întâlnește multe ispite: chiar în natura alterată de păcat și dezechilibrată de greutatea tiranică a trupului, Sfinții Părinți și-au menținut sufletele în această slujire în care Hristos i-a ales. Viața lor, ca oșteni ai lui Hristos, este deci o luptă pe care nu au putut-o câștiga fără strictețea și armele ascezei[115]. Această viață jertfelnică și de renunțare totală la tot ce e lumesc este o *moarte* mai degrabă, acceptată prin devotamentul față de strictețea credinței creștine și având, ca și cea a martirilor, valoare de mărturie. Fără îndoială, este cuprinsă de seninătate și bucurie: în apropierea de Dumnezeu, cugetarea este mai obișnuită și se iluminează de trăiri sublime; dar această tactică strictă cere o putere excepțională, dobândită prin trezvie și înțelepciune[116]. Această *moarte* înalță sufletul către ceruri și duce la dobândirea adevăratei vieți veșnice. Părinții Sfinți nu se temeau de moartea trupească, pentru că ei nădăjduiau în Bunul Mântuitor *cu trupul, cu sufletul, cu duhul, cu credința, cu dragostea și cu unirea,*[117] Acesta fiind nădejdea lor comună. Nutreau nădejdi că mila Lui îi va acoperi la judecata ce va să fie[118]. Nu au avut în vedere plăcerea de moment, ci desfătarea viitoare. Împodobiți cu o viețuire virtuoasă și sfântă, însuflețiți de o nețărmurită dragoste, aveau întipărite pe lespedea inimii lor poruncile și îndreptările Domnului. În ochii lor, nimic nu prețuia așa de mult ca ascultarea de Hristos, spre Care și-au îndreptat necontenit privirile minții și pe Care L-au iubit fără măsură.

În relația cu aproapele, se bucurau cu negrăită bucurie de chipurile creștinilor luminate de raza Dumnezeirii, iar în momentele în care aceștia așteptau unele sfaturi în materie de doctrină sau purtare, Părinții, care și-au întărit puterea sfatului prin autoritatea vieții lor proprii, pentru ca vorbele să nu roșească de lipsa faptelor[119], ei realizând astfel o simfonie între vorbele și faptele lor, se rugau la Dumnezeu ca să le dea putere de a grăi, pentru ca acei ce le ascultă sfaturile, să ajungă mai buni și să primească de la Dumnezeu puterea de a asculta și de a le întrupa în faptă, așa încât să nu mâhnească pe cei care le grăiesc[120]. Ei știau că binele lor se află în binele aproapelui[121] și că, *dacă lipsește lucrarea faptelor, nu ne poate fi de nici un folos numele de creștin*[122]. Nu cereau nimic în schimb, decât numai un bob de rugăciune de care se bucurau nespus. Și așa, se veseleau de fericita și slăvita viețuire duhovnicească a creștinilor, atenți *ca nici cu un gând necurat să nu primejduiască cineva împărtășirea din viața de veci*[123]. Simpli în nevinovăție și nevinovați în simplitate[124], cu chipuri senine ce radiază de bucurie creștină, respirând pe Dumnezeu și trăind împreună cu Dumnezeu[125], îi sprijineau pe cei ce se clătinau în credință și purtare și-i ridicau pe cei neputincioși, schimbând totul în ceea ce Îi place Dom-

115. M. Viller, F. Cavallera, J. De Guibert, *Dictionnaire de Spiritualité*, (*Ascetique et Mistique, Doctrine et Histoire)*, Beauchesne, Paris, 1960, pp. 955-956.

116. *Ibidem*, pp. 955-956.

117. Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole, Către filadelfieni*, cap. X, traducere, note și indici de Preot Dumitru Fecioru, în *Scrierile Părinților apostolici*, Editura IBMBOR, București, 1995, p. 218.

118. Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XXVIII, 1, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 68.

119. Tertulian, *Despre răbdare*, cap. I, traducere de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu, introducere, note și indici de prof. Nicolae Chițescu, în PSB, vol. 3, Editura IBMBOR, București, 1981, p. 182.

120. *Epistola către Diognet*, I, 2, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 409.

121. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 16, II la Matei*, PG, LVII, col. 253.

122. Idem, *Despre pocăință*, omilia 9, 1, PG, XLIX, col. 343.

123. Atenagora Atenianul, *Solie în favoarea creștinilor*, cap. XXXII, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Dr. T. Bodogae, Pr. Prof. Dr. Olimp Căciulă, Pr. Prof. Dr. D. Fecioru, în *Apologeți de limbă greacă*, Editura IBMBOR, București, 1997, p. 501.

124. Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii ecumenice*, cap. I, în PSB, vol. 3, p. 434.

125. Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 26.6, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în PSB, vol. 4, Editura IBMBOR, București, 1982, p. 52.

nului, prin darul Duhului care petrecea în ei. Considerau o datorie a iubirii de frate să-i facă pe toți inaccesibili răului. Pentru aceasta erau hotărâți a nu cruța nici o oboseală. Singurul lucru pe care l-au dorit era ca *dragostea să conducă totul*[126]. Ei au curățit mai întâi lumea-ntreagă de ura față de Dumnezeu, dovedindu-şi iubirea față de bine și față de Dumnezeu[127]. *O singură putere a Duhului trecea prin toate mădularele, un singur suflet pentru toți, una şi aceeaşi credință arzândă, un singur imn de preamărire a lui Dumnezeu*[128].

Mari îndrăgostiți de Hristos, pe care-L simt necontenit prezent în cugete, în inimi şi în toată ființa lor, morți față de plăcerile lumii, bogați atât în cuvinte, cât şi în fapte, şi-au înfrânat simțurile şi propria voință pentru a ajunge pe culmile desăvârşirii, bineînțeles, nu fără ajutorul Lui, ajutor pe care nu au pregetat a-l cere necontenit.

Mari la suflet, fierbinți cu duhul, plini de Dumnezeu, desăvârşiți în evlavie, îndrăgostiți de sfințenie, studioşi, cu ochii minții luminați, cu chipuri senine ce radiază de neprihănită bucurie, hrăniți cu dumnezeieştile cuvinte şi convinşi de adevărul creştin, versați în studiul Sfintei Scripturi, împodobiți cu dogmele apostolice, luminători a toată lumea, stâlpi ai Bisericii, păstori adevărați ai turmei lui Hristos, pedagogi iluştri, povățuitori ai pocăinței, mari filantropi, apărători ai celor necăjiți, ageri, cu înaltă cugetare şi dexteritate de exprimare, tălmăcitori ai adevărului şi ai Tainelor dumnezeieşti, mari cunoscători ai sufletului omenesc, cu o inegalabilă experiență a vieții ascetice, liturgice, pastorale şi duhovniceşti, puternici în a-şi spune ştiința, neînduplecați şi vestiți prin apărarea ortodoxiei, uniți în sentimente, înțelepți în deosebirea duhurilor, curați în fapte, bogați în bunătate, împodobiți în purtări, modeşti în înfățişare, sinceri şi hotărâți, cu pricepere în ale obştii, mulți dintre ei cu o origine strălucită, cu o smerenie dumnezeiască şi inimă voioasă, înveşmântați cu veşmântul de aur al virtuților, bărbați minunați în toate privințele, întru tot strădalnicii noştri Părinți se prezintă ca personalități de prim rang şi de o energie inepuizabilă în toată activitatea şi ținuta lor lineară fie în sinoade, fie în exiluri, fie în lucrările scrise. Având Scriptura la bază şi întipărind cuvintele ei în tainițele inimii lor, rămân un model de conştiință mereu trează şi de luptă pentru convingerile de care erau purtați. Despre ei putem spune şi noi împreună cu Sfântul Ignatie Teoforul, următoarele: *Cine dintre cei care au trecut pe la voi n-au lăudat virtutea şi credința voastră tare? Cine n-a admirat evlavia voastră în Hristos, înțeleaptă şi plină de bunătate? Cine n-a propovăduit chipul de mare cuviință al iubirii voastre de străini? Cine n-a fericit cunoştința voastră desăvârşită şi sigură?*[129]

Viețuiau în locul în care le-a fost rânduit, împlinindu-şi acolo posturile, rugăciunile şi celelalte bune deprinderi cu care erau obişnuiți. Unii au ales pentru un timp ascunzişurile munților, câmpurile, deşertul pustiurilor, unde au făcut roditor pământul cel nisipos şi neroditor, oferind lui Dumnezeu rod foarte plăcut şi foarte frumos, virtutea, pe care şi-au impus-o ca lege[130].

---

126. Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, ep. 203..., p. 415.

127. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea a zecea, traducere, studiu, note şi comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, în PSB, vol. 13, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1987, p. 360.

128. *Ibidem*, p. 363.

129. Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. I, 2, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 50.

130. Teodoret Episcopul Cirului, *op. cit.*, p. 179.

Oriunde se aflau, Părinții socoteau locul plăcut, fiindcă *nu le lipsea nimic celor ce le prisosea credința*[131]. Țelul nădejdii lor era dragostea Lui[132]. Nu-și tezaurizau fericirea în altă parte decât în Dumnezeu, căci El este *veșnicul dătător de bunătăți*[133], *fântâna sfântă a bucuriei*[134]. Astfel, s-au făcut cunoscuți oriunde și prin toate că sunt ucenicii lui Hristos: prin împodobirea cu aleasa cunună a iubirii față de Dumnezeu Căruia I se dăruiau și prin sârguința de a oglindi iubirea de oameni a lui Dumnezeu în lume. *Adevărații Sfinți nu vor nimic altceva decât cea mai mare cinste a iubirii lui Dumnezeu, doar aceasta le și îndrumă faptele. Ar însemna să-i contrazicem pe față dacă am vedea în aceasta o căutare a propriei lor faime. Sunt adânciți și ascunși în dumnezeire. Viața lor nu se învârte în jurul propriului eu, ci doar în jurul lui Dumnezeu, a Cărui bunăvoință de neînchipuit, neașteptată, este de a-și lăsa creatura cât mai mult liberă față de El (...) Sfinții sunt oameni care au încercat să trăiască doar în funcție de dragostea lui Hristos*[135].

Parafrazându-l pe Sfântul Ioan Gură de Aur, putem spune că, de am vrea să le vedem răbdarea, vom vedea că se urcă pe cea mai înaltă culme a ei; de-am vrea să le vedem smerenia, vom vedea iarăși că nici aici nu rămân în urma nimănui, ci pe toți îi depășesc; de-am vrea să le vedem credința, vom vedea că și aici au strălucit mai mult decât toți. Sufletele lor sunt ca niște icoane însuflețite, care arată pe chipurile lor feluritele culori ale virtuții[136]. *Înflăcărați de cuvântul chemării Lui*[137], Părinții primeau cu râvnă în inimile lor cuvintele lui Hristos iar patimile Lui erau înaintea ochilor lor. Împletind studiul cu rugăciunea și cu meditația, socoteau *fiecare zi cea din urmă a vieții pământești și fiecare clipă cea mai scumpă pentru viața de veci*[138]. Cât de mare trebuie să fi fost ardoarea iubirii lor, ne putem convinge din înseși cuvintele Sfântului Grigorie Taumaturgul: (...) *nu este nici o părticică de plăcere care să nu fie înfrânată de noi, dar mai ales alungăm orice vedere rușinoasă de la ochii noștri și de la urechile noastre orice cuvânt al ispitirilor, pentru ca inima noastră să rămână curată*[139]. Și se purtau așa, răspândind prin toate mișcările sufletești și trupești strălucirea razelor dumnezeiești. Au fost răniți de frumusețea divină și au purtat în ei dorința vieții veșnice[140]. Și ca să spunem simplu, s-au făcut încăpători ai lui Dumnezeu întreg și cu totul întregi dumnezei după har așa de mult, încât au fost socotiți că sunt prin toate alt El[141]. Trăind așa, pace adâncă și minunată li se dădea tuturora și dor nesăturat pentru facerea de bine, iar revărsarea Duhului Sfânt era deplină peste ei toți[142]; totul pentru ei era credința și dragostea, căci *mai ales dragostea îi arată pe oamenii sfinți*[143] și nimic nu-i mai mare decât ea[144]. *Viața ne-*

131. Sf. Ambrozie, *op. cit.*, scrisoarea a LXIII-a, p. 261.
132. *Ibidem*, scrisoarea a LXXVI-a, p. 302.
133. Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni*, 105.3., în Col. PSB., vol. 4..., p. 150.
134. Idem, *Pedagogul*, cartea a doua, 32.2., în PSB, vol. 4..., p. 248.
135. Hans-Urs von Balthasar, *L'amour seul est digne de foi*, traduit de l'allemand par Robert Givord, Parole et Silence, 1999, pp. 95-96.
136. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XLII, I, p. 92.
137. Sf. Iustin, *Dialogul cu iudeul Trifon*, cap. CXVI, în *Apologeți de limbă greacă...*, p. 302.
138. Prof. Nicolae Chițescu, *Introducere*, la Tertulian, *Despre pocăință*, în PSB, vol. 3, p. 202.
139. *Actele martirice*, 26, studiu introductiv, traducere și note de Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Editura IBMBOR, București, 1997, p. 99.
140. Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice*, 8, PG, XXXVII, col. 452 AB.
141. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, 1, în Col. PSB., vol. 81..., p. 15.
142. Sf. Clement Romanul, *op. cit.*, cap. II, 2, p. 51.
143. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 62, 3 la Ioan*, PG, XLIX, col. 394.
144. Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole, Către smirneni*, cap. VI, 1, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 221.

muririi cerești a fost picurată în sufletul lor[145] și astfel au purtat prin toată viețuirea lor, în sinea proprie, viu și lucrător pe Învățătorul[146].

Dar cine ar putea după vrednicie a-i lăuda după merit? Cine ar putea măcar cu gândul să cuprindă mulțimea virtuților ce le-a împodobit și le-a luminat sufletul? Cine ar putea număra mulțimea tuturor darurilor cu care i-a copleșit Dumnezeu? Dacă ar trebui să prețuim cu bani pe cei care se disting în viața virtuoasă, atunci, potrivit înțeleptului Solomon (Pilde, 17, 6), chiar dacă am aduna la un loc toate comorile lumii, ele nu prețuiesc atât cât strădania virtuților lor[147]. Nu e cu putință, așadar, să se descopere prin puterea cuvântului ceea ce e negrăit[148]. De aceea, amintirea lor s-a imortalizat în mod firesc în mințile și inimile credincioșilor Bisericii de pretutindeni.

145. Sf. Macarie Egipteanul, *Cele 50 de omilii duhovnicești,* Omilia a V-a, 6, traducere Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, în PSB, vol. 34, Editura IBMBOR, București, 1992, p. 112.

146. Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.,* 11, p. 63.

147. Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului,* traducere și note de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, în Col. PSB., vol. 29, Editura IBMBOR, București, 1998, p. 15.

148. Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor...,* p. 291.

II. ACTUALITATEA ÎNVĂŢĂTURILOR SFINŢILOR PĂRINŢI ŞI FOLOSUL CE REZULTĂ DIN LECTURA ŞI STUDIUL LOR

Deşi din precedentul studiu se poate uşor conchide actualitatea învăţăturii patristice, precum şi folosul studierii şi împroprierii acesteia, propunem totuşi cititorului, unele adăugiri în acest sens.

Prin scrierile lor, Părinţii Bisericii au răspuns nevoilor din timpul în care au trăit, dar ele servesc şi ca sursă de inspiraţie pentru cuvintele şi faptele creştinilor de astăzi, dornici să găsească în ele o influenţă binefăcătoare. Părinţii Bisericii *au ştiut să pună unele din problemele fundamentale ale teologiei în termeni care durează şi astăzi*[149]. Printr-o citire atentă şi smerită a operelor Sfinţilor Părinţi, omul contemporan poate afla soluţii la problemele şi nedumeririle proprii, căci sfinţii sunt modele de trăire creştină, înţelepciune şi simplitate, iar cunoştinţele lor teologice şi adevărurile propovăduite de ei au fost unanim acceptate şi admirate de întreaga Biserică. Aşadar, Sfinţii Părinţi sunt contemporanii noştri în toată puterea cuvântului prin faptul că se adresează direct creştinilor din zilele noastre şi oferă răspunsuri la întrebările esenţiale ale omenirii.

Astăzi încercăm să culegem învăţăminte şi să tragem foloase din scrierile de odinioară ale Sfinţilor Părinţi, păstrând întreg respectul pentru prezentul cu care ne identificăm. La drept vorbind, viaţa şi opera Părinţilor Bisericii nu face altceva decât să ne ofere imbolduri şi sugestii pentru lucrarea noastră creştină actuală. La rândul lor, cei vechi au fost în perfectă armonie cu contemporanii lor, în folosul cărora au acţionat. Tocmai însă pentru că au fost atât de ancoraţi în veac, exercită şi azi o profundă şi durabilă influenţă[150]. Aceşti strălucitori luceferi ai ştiinţei şi învăţăturii, vrednici de o neştearsă amintire, deşi s-au săvârşit din viaţă, trăiesc şi acum prin autoritatea şi credinţa lor, şi chiar dacă nu mai sunt trupeşte în biserică, glasul şi învăţătura lor sunt la fel de puternice ca înainte[151]. Adevărurile propovăduite de aceşti *corifei ai teologiei creştine* şi cuvintele lor inspirate nu au fost îngropate de uitare şi nu s-au diminuat în secolele de când au fost rostite. Literatura patristică este atemporală şi nu devine desuetă sau vetustă. Ea este mereu actuală, căci, ca orice capodoperă, ea *scapă de sub acţiunea Timpului. E un corp bine închegat. E un moment cristalizat, deşi trecător. E scoasă din flux*[152].

Învăţăturile patristice constituie adevărate focare de lumină ce răspândesc puternice raze călăuzitoare pentru stadiul actual şi de perspectivă al teologiei. Ele nu trebuie înţelese şi primite ca aparţinând unor vremuri trecute, căci nu trebuie să ne întoarcem la trecut şi să trăim cufundaţi în el; nu ne gândim să ne întoarcem la epoca patristică şi să o luăm de model, ci înseamnă, însă, a lua din literatura patristică *duhul de totdeauna al Ortodoxiei şi a-l păstra cu sfinţenie, ca îndreptar al credinţei*

149. M. Pellegrino, *Il cristianesimo del II secolo di fronte alla cultura classica*, Torino, 1954, p. 86.

150. Gustave Bardy, *Lectures spirituelles dans les écrits des Pères*, în rev. *La vie spirituelle*, Juvisy, t. XLVII, nr. 200, 1 mai 1936, pp. 199-200.

151. Sf. Ioan Casian, *Despre Întruparea Domnului*, Cartea a VI-a, XXVIII, traducere de Prof. David Popescu, în PSB, vol. 57, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1990, p. 879.

152. Nicolae Steinhardt, în *Monahul de la Rohia, răspunde la 365 de întrebări incomode adresate de Zaharia Sângeorzan*, Ed. Revistei Literatorul, Bucureşti, 1992, p. 54.

şi al vieţii ei, ca remediu al suferinţelor ei, ca împlinire a lipsurilor ei, ca garanţie a existenţei ei[153], căci *ţinta noastră este înainte, nu înapoi. Şi dacă totuşi stejarul îşi adânceşte rădăcinile în pământ, nu o face fiindcă voieşte să crească de-a-ndoaselea în sânul pământului, ci pentru că din pământ el trage puteri spre a se ridica către cer şi pentru a întrece toate ierburile şi toate buruienile care numai de la suprafaţă îşi sorb puterile pentru viaţa lor*[154]. Aşadar, avem misiunea nu numai de a studia şi de a pune în lumină lucrările Părinţilor, ci trebuie să le şi interpretăm *în lumina experienţei noastre de astăzi, ba mai mult, să interpretăm experienţa noastră contemporană în lumina învăţăturii Părinţilor*[155]. Din punct de vedere teologic creştin, a trăi în actualitate înseamnă a cunoaşte problemele religioase ale vremii noastre, a da răspuns năzuinţei după mântuire a oamenilor credincioşi, în lumina Evangheliei Mântuitorului şi a scrierilor Sfinţilor Părinţi.

Studiind operele patristice, descoperim cu bucurie conglăsuirea minunată a Părinţilor şi armonia scrierilor acestora. Cu toţii mărturisesc o învăţătură dumnezeiască şi unanim acceptată de Biserică. Universalitatea literaturii patristice o garantează universalitatea Sfintei Scripturi, căci această literatură este parte componentă a Sfintei Tradiţii. Mărturia patristică este conformă cu Scriptura şi Scriptura confirmă ortodoxia acestei mărturii care se inspiră şi îşi trage seva din Scriptură şi o tălmăceşte pe aceasta într-un mod greu de egalat. *Deci dacă Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie au caracter universal, valabilitate universală pentru Biserică, implicit şi învăţăturile patristice care sunt parte componentă a Sfintei Tradiţii au caracter universal*[156]. Prin urmare, învăţăturile Părinţilor oferă garanţia unei teologii corecte şi constituie piatra de temelie pentru zidirea duhovnicească a creştinilor de pretutindeni şi din orice secol. Biserica Ortodoxă are în Părinţii Sfinţi *o mare armată sfântă, cu care nu se va simţi niciodată nici slabă, nici umilită*[157].

Exemplele de viaţă ale Sfinţilor Părinţi sunt un model demn de urmat pentru creştinii din toate timpurile, iar operele lor au fost şi rămân surse de inspiraţie pentru majoritatea teologilor din zilele noastre, de aceea ei sunt citaţi cu multă generozitate. Gândirea patristică a avut o influenţă deosebită asupra teologiei şi este promulgată de o seamă de teologi contemporani, urmaşi fideli ai învăţăturii Părinţilor. Teologia ortodoxă actuală trebuie să se situeze în deplin acord cu principiile teologice patristice, care trebuie să constituie şi pe viitor un îndreptar pentru teologii noştri. Informaţiile patristice sunt, astăzi, *de o bogăţie, varietate şi utilitate deosebite în domeniul circulaţiei textului biblic, al istoriei creştine şi universale, al doctrinei dogmatice şi morale, al filosofiei, al unui număr de ştiinţe, al formării spiritualităţii europene, al literaturii, al artei, al mentalităţii păgâne în perioada de declin a imperiului roman*[158]. Teologia actuală nu trebuie să se abată de pe temeliile statornicite de Părinţi şi să nu rătăcească pe cărări străine, altele decât cele trasate de ei, ci să se alimenteze necontenit de la nesecatul izvor al învăţăturilor lor, căci ele rămân valabile peste veacuri, îşi păstrează de-a pururi universalitatea, utilitatea şi actualitatea, deoarece au gir divin, fiind inspirate de Însuşi Dumnezeu Cel Atotprezent şi veşnic Viu.

---

153. Prof. Dr. Teodor M. Popescu, *Biserica şi cultura,* Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1996, pp. 211-212.
154. Tadeu Zielinski, *Lumea antică şi noi,* trad. Anghel Marinescu, Bucureşti, 1923, pp. 99-100.
155. Părintele Mitropolit Nicolae, *Farmecul scrierilor patristice,* Ed. Anastasia, 2002, p. 18.
156. Pr. Nicolae Chifăr, *Teologie şi spiritualitate patristică,* Ed. Trinitas, Iaşi, 2002, p. 8.
157. Prof. Dr. Teodor M. Popescu, *op. cit.,* p. 206.
158. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie,* vol. I, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1984, p. 5.

Astfel, prin lectura susținută a operelor Sfinților Părinți, prin rugăciunile adresate lor și împroprierea modului lor de viețuire creștină, se păstrează comuniunea cu sfinții lui Hristos, care, prin Duhul Sfânt, învață pe fiecare *să trăiască potrivit lui și împrejurărilor vieții lui pe care le are de la El*[159]. Prin studierea literaturii patristice, dobândim modul de a gândi al sfinților care ne ajută în orice timp și împrejurare să ne manifestăm credința și să răspundem problemelor actuale, așa cum ar fi făcut-o ei înșiși dacă ar fi trăit în timpul nostru. Pentru aceasta ei ne întăresc și cu rugăciunile lor.

Lecturând scrierile patristice, putem conchide că, în teologie, ponderea principală, *centrul de gravitate cade pe latura practică* și mai puțin pe cea teoretică. Altfel spus, Părinții ne învață că teologia este chemată să slujească vieții creștine, căci ea izvorăște din viața creștină și slujește acesteia; teologia își atinge scopul în măsura în care stimulează și îndeamnă la acțiune, la faptă mântuitoare. Adevărata teologie nu este cea care se înalță pe culmi abstracte și se detașează de realitatea vieții creștine actuale, ci este cea ancorată în viața creștinilor de zi cu zi, predicând și promovând cuvântul Mântuitorului: *cel ce va face și va învăța: acesta mare se va numi întru Împărăția cerurilor* (Mt. 5, 19). Sfinții, numai înțelegând și aplicând în chip exemplar acest cuvânt, au realizat că în centrul teologiei tronează persoana vie a lui Iisus Hristos, iar din relația permanentă cu Hristos, a rezultat atât ceea ce trebuia știut, cât și ceea ce trebuia făptuit în scopul dobândirii mântuirii. Ca atare, Sfinții *ne îndrumă și ne îndeamnă spre o teologie care nu pune accentul unilateral pe teorie, ci „ancorează adânc în viața creștină", pe care o stimulează și călăuzește spre fapte în corespondență vie cu nevoile și aspirațiile vremii respective. (...). Valoarea esențială și constitutivă a teologiei este „slujirea vieții" prin faptul că-l stimulează și călăuzește pe credincios să urmeze exemplul viu al Mântuitorului în conformitate cu nevoile și aspirațiile epocii respective*[160].

Textele patristice ne ajută să înțelegem paradoxurile fundamentale: al Maicii și Fecioarei, al staturii de om, dar și de Dumnezeu a lui Hristos, al morții ca înviere, și ne solicită să înțelegem și paradoxul: a scrie despre ceea ce nu poate fi descris[161]. Textul patristic invită *la modul de judecată duhovnicesc, la acel fel de a gândi despre lucruri în determinarea lor curată, dată de Creator, iar nu în cea dată de creatură – o întoarcere la gândirea primară, scutită de deformările aduse de ceea ce numea Sfântul Maxim Mărturisitorul: „funinginea păcatelor"*[162].

Scăldați în lumina dumnezeiască, Sfinții Părinți, acești poeți ai Cuvântului dumnezeiesc și *bărbați vestiți, care s-au făcut vistieri ai tainelor Mântuitorului nostru*[163], constituie călăuze sigure în cunoașterea și trăirea Evangheliei lui Iisus. Nu există călăuze mai bune pentru a înțelege bogăția de sensuri a cuvintelor Scripturii, pentru că ei cunoșteau în amănunt orice carte a Sfintei Scripturi și bogăția harului Sfântului Duh sălășluia în ei. Învățătura Părinților nu e mai puțin importantă decât cuvintele Scripturii de care această învățătură nu se desparte niciodată[164]. Scrierile patristice ne sunt *sfetnic și arvună pentru adevăr*[165], căci ele sunt scrise sub înrâu-

159. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 1724, la Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în PSB, vol. 41, Editura IBMBOR, București, 2000, p. 906.

160. Pr. Dr. Corneliu Sârbu, *Sfinții Vasile, Grigorie și Ioan, îndrumători ai teologiei actuale*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, XVIII (1973), nr. 1-2, p. 41.

161. Radu Preda, *Mărturia patristică*, în rev. *Studii Teologice*, Seria II-a, XLV (1993), nr. 5-6, p. 85.

162. *Ibidem*, pp. 85-86.

163. Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, Cuv. II, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Membru al Academiei Române, în PSB vol. 40, Editura IBMBOR, București, 1994, p. 64.

164. Pr. Prof. Ștefan Alexe, *Sfinții Părinți în preocupările Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, CIII (1985), nr. 3-4, p. 266.

165. Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, Cartea a treia, cap. XXX, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Fecioru, în PSB, vol. 2, Editura IBMBOR, București, 1997, p. 465.

rirea inspirației divine. Sfinții Părinți sunt *cei mai iscusiți păstrători și tălmăcitori ai acestui adevăr,* pe care Domnul Hristos l-a transmis, Apostolii l-au propovăduit, Sfinții l-au păstrat, iar mucenicii l-au întărit prin sângele lor. Sfinții Părinți *întruchipează persoana lui Hristos, deopotrivă delicată și puternică, încât sfaturile primite de la ei devin adevărate porunci pentru noi*[166].

Cunoașterea temeinică a operei patristice este indispensabilă pentru preoți și pentru credincioșii activi ai Bisericii, deoarece ea cuprinde Tradiția bisericească, de origine divină ca și Sfânta Scriptură. Teologii și Sinoadele ecumenice recurg la scrierile patristice pentru a dovedi adevărurile de credință, ca la unul dintre cele mai apodictice argumente, căci aceste scrieri stau la temelia Teologiei creștine, elaborată pe baza aprofundării Sfintei Scripturi și constituie succesiunea sau moștenirea apostolică, adică tezaurul Sfintei Tradiții, de neprețuită valoare pentru viața Bisericii și a fiecărui creștin[167]. Învățăturile ce au primit consimțământul unanim al Părinților Bisericii sau a celei mai mari părți dintre ei, sunt de o autoritate de neînvins, reprezentând, de fapt, doctrina *Bisericii celei una.* Scriitorii din epoca patristică au, de atunci, acest privilegiu, foarte rar pentru cei care îi urmează, de a se bucura încă în aproape întreaga creștinătate de o venerație profundă. Protestanții de diferite nuanțe și ortodocșii orientali, cât și catolicii îi invocă cu plăcere și acest caracter îi clasează într-o poziție aparte[168].

Pentru tinerii teologi, opera patristică oferă idealul sacerdotal cunoscut prin studierea Sfinților Părinți care au fost prin excelență doctori, apologeți, sfinți, într-un cuvânt, adevărați preoți[169]. În formarea viitorilor preoți, profesorilor de religie, studenților în teologie, precum și a bunilor creștini, studiul izvoarelor autentice și vivificatoare ale creștinismului este indispensabil, fiindcă acestea fundamentează și îmbogățesc cultura teologică, constituind adevărate faruri călăuzitoare pentru toți. Prin urmare, scrierile patristice *prezintă un mare interes pentru orice om cult; pentru slujitorii Bisericii, pentru preot, merită să fie lectura zilnică pe lângă Sfânta Scriptură, iar pentru teolog trebuie neapărat să fie aceasta. Căci ceea ce sunt pentru filolog clasicii antici, același lucru sunt pentru teolog Părinții, clasicii Bisericii. De aceea nu poate pretinde numele de teolog acela care nu este familiarizat oarecum cu ei prin studiu aprofundat...*[170]

Purtând spre mântuirea cea veșnică pe cei ce o urmează, învățătura Sfinților Părinți a fost transmisă prin succesiune neîntreruptă de la Hristos și apostolii Săi, până în ziua de astăzi, și nu a existat niciodată o perioadă de la întemeierea Bisericii Domnului Hristos pe pământ, în care gândirea patristică să nu călăuzească Biserica.

Lectura și aprofundarea operelor patristice se impune prin continui identificări și creații spirituale actuale ca: *1. Adoptarea erei actuale (creștine), respectată de toată planeta, eră elaborată de daco-romanul Dionisie cel Mic. 2. O nouă viziune în istoria lumii, întruchipată în speranță, muncă, rugăciune, creație și progres (epectasis). 3. Sfinții Părinți prețuiesc popoarele zise barbare, cărora le creează cultură prin invenții de alfabete și literaturi naționale (Ulfila, Mezrob, Pahomie etc.). 4. Literatura patristică cultivă un ecumenism real, promovând apropierea*

166. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt,* Cuvânt înainte de Arhim. Gheorghios Grigoriatul, Ed. Deisis, Sibiu, 1995, pp. 47-48.

167. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.,* p. 14.

168. F. Cayré, A. A. *Précis de Patrologie, Histoire et doctrine des Pères et Docteurs de l'Église,* Tome premier, Livres I et II, Paris-Tournai-Rome, 1927, p. 1.

169. *Ibidem,* p. XVI.

170. Josef Nirschl, *Lehrbuch der Patrologie und Patristik,* vol. I, Mainz, 1881, p. 23 *apud* Pr. M. Pîslaru, *Valoarea scrierilor patristice și folosul ce rezultă din studiul și lectura lor,* Râmnicu-Vâlcea, 1933, p. 50.

Bisericilor prin Sinoade Ecumenice, schimburi de vizite, circulație de opere și idei, smerenie, onestitate în raporturile interbisericești. 5. Sfinții Părinți au cultul păcii, pe care o consideră drept „mama tuturor bunurilor". Ei sunt împotriva violenței de orice fel și socotesc războiul drept o „ucidere organizată și multiplicată". 6. Patristica a creat genul literar al filocaliei sau al râvnei după însușirea frumuseților duhovnicești, care duc la desăvârșire. 7. Sfinții Părinți prețuiesc omul ca pe chipul lui Dumnezeu, dar îl și ceartă pentru păcatele sale. Umanismul patristic cultivă, printre altele, două valori-forțe: logosul-rațiunea și dragostea. Oamenii patristici își trăiesc aievea credința sau concepția[171].

Prin scrierile lor, Sfinții ne cheamă spre lumina cea adevărată a Ortodoxiei, atrăgându-ne spre izvoarele limpezi ale spiritualității răsăritene, plină de prezența vie a Sfintei Treimi. Operele lor s-au transmis, alături de Sfânta Scriptură, pentru a ne lumina și a ne limpezi calea cea dreaptă către Dumnezeu, a ne înălța sufletul către ceruri și a ne feri de mlaștina confuză a gândirii moderne, ce s-a ivit chiar din părăsirea învățăturii patristice. Părinții au stabilit și ne-au transmis dogmele pioase și ne-au învățat viețuirea virtuoasă. Scopul urmărit de Sfinții Părinți este despătimirea, iluminarea și îndumnezeirea noastră, căci nimic nu este mai frumos în viață decât sufletul care își află liniștea și odihna în Dumnezeu. Sfinții Părinți au transpus ei înșiși mai întâi în viață sfaturile lor și așa au vorbit și au scris despre necontenitul război duhovnicesc, ca unii care au trecut prin el, câștigându-l. S-au îmbogățit în virtute, s-au iluminat și au atins desăvârșirea și așa ne învață cum să ne curățim, iluminăm și desăvârșim. *A vedea că trebuie să ne curățim de vicii* – spune Sf. Grigorie de Nyssa – *este deja o premisă și o pregătire a victoriei contra dușmanului, căci noi avem să ducem în viața noastră o luptă continuă împotriva duhurilor răului care se află în spațiu*[172]. Fiecare om are nevoie de un călăuzitor pe drumul vieții duhovnicești, pentru că altfel nu poate ajunge la capătul acestuia, îndumnezeirea. Frumusețea gândirii și trăirii Sfinților Părinți seduce sufletul oricărui cititor însetat de creștere spirituală în iubire, de formare intelectuală în adevăr și de rodire practică în fapte bune. Raționalitatea duhovnicească, puternica argumentație însoțită de forța iubirii smerite și jertfelnice a Sfinților Părinți, și realismul lor invită la o profundă meditație chiar și pe cei ce își ignoră propria mântuire. Așadar, putem susține cu deosebită convingere că valoarea Sfinților Părinți este cu adevărat incontestabilă.

În ceea ce-i privește, sfinții au murit plăcerilor, înfrânându-și poftele prin cumpătare și căutând să trăiască după poruncile dumnezeiești. Au evitat orice spectacol rușinos și orice vorbă urâtă, ca inima să le rămână curată. Având o asemenea concepție, nu le-a fost teamă să moară pentru Dumnezeu, convinși că, *ceea ce sunt, prin Dumnezeu sunt,* de aceea, au răbdat toate pentru a nu muri rău[173]. Nu s-au temut de moarte, fiindcă numai *cei nesăbuiți se tem de moarte ca și cum ar fi suma tuturor relelor, dar cei înțelepți o doresc ca pe o odihnă după trudă și ca pe un sfârșit relelor*[174]. Nimic n-a fost mai de cinste pentru ei decât viața veșnică, care e nemurirea sufletului ce a trăit frumos în această viață pământească[175]. Inima Părinților ardea de dorul ca adevărul revelat și numai acest adevăr să stăpânească inimile tuturor. Dorința fierbinte a acestor adevărați doctori ai științei creștine era de

171. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, pp. 5-6.
172. Sf. Grigorie de Nyssa, *La titlurile Psalmilor,* cap. XIII, PG, XLIV, col. 561 A.
173. R. Knopf, G. Krüger, *Ausgewählte Martyreakten,* no. 3, 26-27, 3-e Aufl., Tübingen, 1929, p. 33.
174. Sf. Ambrozie, *De bono mortis,* 47, PL, XXXII-XXXIII, col. 306.
175. R. Knopf, G. Krüger, *op. cit.*, p. 35.

a-i vedea pe creştini că întrupează în faptă cuvintele şi îndrumările lor, rodind practic în ogorul sufletului şi împodobindu-l pe acesta cu virtuţi alese. Având pavăza dreptei credinţe şi atingând prin virtuţi şi rugăciune culmile unirii dumnezeieşti, rămânând nebiruiţi de viciu nici în timpul odihnei trupeşti, Sfinţii Părinţi au plămădit sufletul creştinilor cu florile cele alese ale virtuţilor. Erau oameni de care te foloseai numai dacă le vedeai mişcările, chiar dacă nu aşteptai nici un răspuns. Aşadar, instructiv şi binefăcător pentru noi toţi este să ne inspirăm şi să sorbim învăţătura ortodoxă de la izvoarele literaturii patristice, căci Sfinţii Părinţi au trăit în condiţii asemănătoare cu ale noastre şi, totuşi, s-au străduit să păstreze neschimbată învăţătura dreptei credinţe, care va dăinui până la sfârşitul lumii.

Literatura patristică este un obelisc al frumuseţii, căci se caracterizează şi se prezintă ca sublimă frumuseţe, pe care o imprimă în sufletele tuturor celor ce o îndrăgesc şi le conduce pe acestea spre frumuseţea inefabilă a Dumnezeirii. Această frumuseţe *atrage ca o vrajă, inundă şi fericeşte inima omului. A oricărui om care, iubind cu adevărat, se poate lăsa cuprins de zâmbetul frumuseţii. O frumuseţe permanentă care nu se ofileşte şi nu îmbătrâneşte. Omul capabil să ofere şi să primească o asemenea iubire şi frumuseţe este chipul lui Dumnezeu, care a turnat în inima lui această putere uriaşă*[176].

Interesul Bisericii vechi pentru Sfinţii Părinţi s-a manifestat dintr-un dublu punct de vedere. Înainte de toate *sunt citaţi cu un scop doctrinar: ei sunt martorii adevăratei învăţături a Bisericii. În acelaşi timp însă, pe măsură ce se apela la ei sub raport dogmatic, a prezentat un interes tot mai mare şi aspectul istoric, în sensul că atrăgea atenţia la fel de mult viaţa şi opera lor*[177]. Ierarhii şi călugării cărturari de la noi, iubitori de frumuseţe netrecătoare şi atraşi de parfumul hristic al scrierilor patristice, au arătat, de-a lungul secolelor, un interes continuu pentru această literatură şi au depus o neostoită strădanie în traducerea operelor Sfinţilor Părinţi, pentru a pune la îndemâna păstoriţilor comorile de gândire şi trăire ale acestora, bine ştiind că *(...) de nevoie este câştigarea cărţilor creştineşti la cei ce pot să le dobândească. Că şi singură vederea cărţilor mai pregetători către păcat ne face pe noi şi către dreptate ne îndeamnă să ne ridicăm*[178]. Sfântul Paisie de la Neamţ, cel mai mare propagator al filosofiei patristice din secolul al XVIII-lea şi cel care a tradus Filocalia din limba greacă în limba slavonă (*Dobrotoliubie*), în anul 1793, declanşând astfel o amplă mişcare de renaştere duhovnicească întemeiată pe întoarcerea la Părinţii filocalici şi la rugăciunea lui Iisus, referindu-se la folosul citirii operelor patristice, răspunde următoarele stareţului Atanasie, care-l învinuia de oarecare lucruri: *Să nu zici, părinte Atanasie, că ajunge una sau două cărţi pentru mântuirea sufletului. Doar nici albina nu adună miere dintr-o floare, ci din multe. Aşa este şi cel ce citeşte cărţile Sfinţilor Părinţi. Una îl învaţă dreapta credinţă, alta îi vorbeşte de tăcere şi rugăciune, alta îi spune de ascultare, de smerenie şi răbdare, iar alta îl îndeamnă către iubirea de Dumnezeu şi de aproapele. Aşadar, din multe cărţi patristice învaţă omul să trăiască după Evanghelie*[179].

---

176. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Frumuseţile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timişoara, 1988, p. 5.

177. Părintele Mitropolit Nicolae, *op. cit.*, p. 13.

178. Sf. Epifanie, Episcopul Ciprului, în *Patericul*, ediţie îngrijită de Pr. Petru Pleşa, tipărit de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Alba Iuliei, Alba Iulia, 1999, p. 69.

179. *Sfântul Paisie de la Neamţ – Viaţa, învăţăturile şi minunile*, ediţie îngrijită de Arhim. Ioanichie Bălan, Ed. Episcopiei Romanului, 2002, p. 21.

Astfel, scrierile patristice nu au circulat doar în mediul clerical, ci şi simplii credincioşi, însetaţi de frumuseţea vieţii creştine autentice, s-au apropiat cu dor nestăvilit de cunoaşterea tezaurului patristic şi de însuşirea lui, adăpându-se direct de la izvoarele nesecate de frumuseţe şi înţelepciune ale gândirii Părinţilor. Spiritualitatea patristică ne-a fost, nouă românilor, familiară, modelându-ne stilul de viaţă creştină şi familiarizându-ne cu Dumnezeu. De aceea, bunii creştini au zăbovit îndelung asupra scrierilor Sfinţilor Părinţi, citindu-le, meditând asupra lor şi trecându-le prin retorta sufletului lor. Dintotdeauna, lucrările Sfinţilor Părinţi au constituit o hrană duhovnicească foarte dorită de sufletele cucernice ale creştinilor de pretutindeni. Învăţătura şi râvna lor ne umplu de admiraţie, iar sfinţenia vieţuirii lor înalte oferă credibilitate operelor lor. Paginile *ard de dorul de a îndrepta pe fraţii dinăuntrul şi din afara Bisericii, redându-le frumuseţea chipului lui Dumnezeu*[180]. Însă, pentru a înţelegea profunzimea gândirii sfinţilor trebuie ca Dumnezeu Cuvântul, Cel care i-a inspirat, să ne călăuzească spre tâlcuirea acestor lucruri, *pe care şi numai a le auzi este o adevărată fericire*[181].

Cu toate acestea, unii creştini din vremea noastră preferă tradiţiile unor călugări cu viaţă îmbunătăţită, adevăratei Tradiţii a Bisericii care este veche de secole; *mulţi se hrănesc cu discursuri izvorâte dintr-un mediu marginal ori fals bisericesc*[182]. Nu putem depăşi o atare situaţie decât restabilind legătura vie între învăţătura Părinţilor şi practica bisericească, căci *practica noastră bisericească nu se întemeiază totdeauna pe învăţătura Părinţilor şi aici găsim rădăcina multor probleme ale vieţii Bisericii actuale*[183]. Cunoaşterea învăţăturii autentice a Părinţilor ajută pe creştini să se cunoască pe ei înşişi, să se raporteze corect la Dumnezeu şi să ducă o viaţă creştină pilduitoare. *Nimic nu este aşa de temut diavolului şi gândurilor puse de el în om* – spune Sfântul Ioan Gură de Aur – *ca mintea ce meditează la cele dumnezeieşti şi sufletul care se adapă totdeauna din acest izvor*[184]. Sfaturile sfinţilor sunt, deci, *cu putere multă,* pentru că ele au fost experimentate în primul rând de ei şi apoi de bunii creştini de-a lungul secolelor. Spre deosebire de reţetele propuse de unii sau alţii, *sfaturile Părinţilor sunt sănătoase din punct de vedere spiritual, ele provin dintr-o concepţie sănătoasă privind lupta cu păcatul şi dobândirea virtuţii*[185], căci ei au trăit credinţa în cult şi rugăciune. *Poveţele Părinţilor sunt mai valabile decât cele vehiculate în vremea noastră de pretinşi cunoscători ai omului*[186]. Hristos, Cel care dă cuvânt celor ce vestesc cu putere multă (Ps. 67, 9), l-a dăruit şi lor din belşug şi astfel se naşte în cititori credinţa întemeiată pe Cuvântul şi pe puterea lui Dumnezeu.

Restabilirea contactului viu cu scrierile Părinţilor Bisericii, ne ajută să dobândim logica credinţei, să agonisim curăţirea inimii şi să ne umplem vistieria minţii cu învăţătură dumnezeiască. Dumnezeieştile cuvinte *îndepărtează descurajarea, păstrează buna dispoziţie, pe sărac îl face mai bogat decât bogaţii, bogaţilor le dă apărare, pe păcătos îl face drept, pe cel drept îl întăreşte cu pază sigură, smulge din rădăcină pe cele rele, plantează pe cele care încă nu sunt bune, îndepărtează răutatea, îndrumă spre virtute; nu numai că îndrumă, dar înrădăcinează şi face să rămână pentru totdeauna virtuţile, deoarece este un leac duhovnicesc şi tainic, dis-*

180. Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie...*, p. 29.
181. Sf. Grigorie de Nyssa, *Opt omilii la Fericiri,* traducere şi schiţă biografică de Pr. Sandu Gh. Stoian, în colecţia *Comorile pustiei*, vol. 31, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1999, p. 5.
182. Părintele Mitropolit Nicolae, *op. cit.*, p. 21.
183. *Ibidem,* p. 21.
184. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 3,1 la Ioan,* PG, LIX, col. 38.
185. Părintele Mitropolit Nicolae, *op. cit.*, pp. 20-21.
186. *Ibidem,* pp. 20-21.

trugător de patimi[187]. Sfinţii ne învaţă cum să ne eliberăm de puterile răului, să ne întărim crezul care devine tot mai viu, devine viaţă, nu poate fi înăbuşit să rămână doar la nivel mental, ne fortifică nădejdea, ne stimulează voinţa şi astfel ardem de dorinţa de a-i imita. *După cum trupul are nevoie de hrană perceptibilă prin simţuri, tot astfel sufletul are nevoie de un îndemn zilnic şi de hrană duhovnicească*[188] *şi după cum foamea este o dovadă a sănătăţii trupului, tot astfel dragostea de cuvintele duhovniceşti este o dovadă a sănătăţii sufleteşti*[189]. Din fiecare scriere patristică descoperim cât de mult ne iubeşte Dumnezeu (de fapt, aproape în fiecare pagină a literaturii patristice se observă o adevărată emulaţie între Sfinţii Părinţi în a releva dragostea lui Dumnezeu pentru noi) şi descoperim astfel noi şi noi motive de a iubi pe Dumnezeu şi pe semeni, de a nu pune nimic mai presus de Hristos, fiindcă nici El n-a pus ceva mai presus de noi, de a rămâne fermi în credinţă şi de a ne ancora nădejdea numai în El. Inepuizabil tezaur de gândire, scrierile patristice exercită mintea, deşteaptă priceperea, hrănesc sufletul, încălzesc inima şi întăresc voinţa. Dacă în rugăciune vorbim noi cu Dumnezeu, prin scrierile sfinte, vorbeşte Dumnezeu cu noi şi ne descoperă voia Sa. Cine îşi îndreaptă ochiul înţelegerii în mod limpede, sau mai bine zis fără patimă, potrivit raţiunii, spre *mult luminosul şi sfinţitul sfeşnic al învăţăturii Predaniei Părinţilor*[190], învaţă să se dedice asemănării cu Hristos. Fiecare credincios trebuie să devină *un Hristos în stare să lucreze, să iubească şi să se jertfească pentru toţi, inclusiv pentru duşmanii săi. Osteneala, dragostea şi jertfirea vieţii pentru alţii constituie pilonii umanismului patristic. Pe aceşti piloni se construieşte progresiv îndumnezeirea fiinţei*[191].

Dacă vom voi să avem în mână în fiecare zi cărţile sfinte şi să ne îndreptăm ochiul înţelegerii spre minunatele scrieri ale sfinţilor, ne vom hrăni mintea cu învăţături adânci, cu profunde cugetări care înalţă şi înflăcărează, căci *în capetele sfinţilor s-au tezaurizat cele mai presus de cuvânt*[192]. Ni se vor întipări astfel pe latul minţii noastre spusele lor şi ne vor pătrunde adânc în inimă. Dumnezeieştile învăţături ale Părinţilor stârnesc fierbinţeala dragostei de Dumnezeu, curăţă gândurile, împrospătează vigoarea sufletului, adună veselie în inimă, ne învaţă să dărâmăm erezia şi să zidim în Biserică învăţătura cea sănătoasă, *să devenim cu atât de mult Dumnezeu, pe cât s-a făcut Acela om*[193], să luptăm pentru a dobândi virtuţi mai mari şi a nu rămâne indiferenţi pentru cele mai mici, ne sfătuiesc să adăugăm alte fapte bune la cele săvârşite până acum şi să învăţăm să nu punem niciodată capăt acestei prea frumoase lucrări. În scrierile lor, sfinţii ne îndeamnă să deschidem ochii inimii, să urmărim neîncetat cunoaşterea lui Dumnezeu, *să lăsăm la o parte dorinţele greşelilor, ascunzişurile ruşinii, să ne reînnoim în harul legămintelor, să stăpânim mânia, să nu ocupe vrăjmaşul inima noastră pentru a întrona în ea acel duh care a pătruns în inima lui Iuda şi i-a sfărâmat porţile sufletului*[194]. Primind *cu minte încordată şi cu zel clocotitor*[195] aceste duhovniceşti merinde spre mântuire, păstrăm

187. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Psalmul 48, 1,* PG, LV, col. 513.
188. Idem, *Omilia 9, 8 la Facere,* PG, LIII, col. 90.
189. Idem, *Omilia 2, 1 la Isaia,* PG, LVI, col. 107.
190. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* 18, traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în PSB, vol. 81, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1990, p. 295.
191. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice,* în *Studii Teologice*, XXIV (1972), nr. 1-2, p. 7.
192. Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime...,* Cuv. V, p. 228.
193. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a III-a teologică,* 19, PG, XXXVI, col. 100A.
194. Sf. Ambrozie, *Scrisori,* Scrisoarea a LXXVI-a, traducere şi note de Prof. David Popescu, în PSB, vol. 53, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1994, p. 304.
195. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia a XXIX-a, II, traducere, introducere, indici şi note de Pr. D. Fecioru, în PSB, vol. 21, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1987, p. 365.

neschimbată frumusețea chipului sădit în noi, devenim mai tari în lupta cu ispitele, învățăm să ne dovedim împlinitori ai cuvintelor dumnezeiești și nu numai auditori sau grăitori ai lor, pentru ca *viața noastră să fie pe măsura învățăturilor, iar învățăturile să predice viața*[196]; învățăm că *Dumnezeu ne-a dat multe căi de mântuire și să nu le nesocotim*[197], *căci cel ce voiește să se mântuiască nici o piedică nu are, fără numai negrija și lenea*[198]; învățăm să ne ferim cu toată puterea de duplicitate, căci Părinții ne îndeamnă ca *ceea ce spune gura să mărturisească cugetul, iar ceea ce spune cuvântul să o simtă inima*[199], căci precum Hristos este neîmpărțit, așa să fim și noi și să ne arătăm având un singur mod de purtare și de viețuire adevărată[200]. Dacă vom împlini acestea, *toate culorile virtuții vor înflori pe fețele noastre*[201], ne vom face cunoscuți și prieteni ai lui Hristos, pictorul cel Bun, Care zugrăvește numaidecât, în cei ce cred și privesc mereu către El, un om ceresc după chipul Său[202]. Așadar, n-ar fi nici evlavios, nici înțelept să trecem peste conținutul scrierilor patristice pe care Dumnezeu ni le-a oferit ca pe un mare dar, fără să ne minunăm, căci, lecturându-le, nu ne mai putem sătura admirându-le. Referindu-se la aceasta, Sfântul Ioan Scărarul scrie: *Precum săracii, văzând vistierii împărătești, își cunosc și mai mult sărăcia lor, tot așa și sufletul, citind despre marile virtuți ale părinților, își face cugetul său și mai smerit*[203]. Prin urmare, prima noastră abordare a scrierilor Sfinților Părinți trebuie să fie una plină de smerenie și de admirație. Pentru a dobândi cât mai mult folos din lectura și studiul cuvintelor dumnezeiești, trebuie ca mai întâi să lucrăm la propria despătimire, căci *nu putem să dobândim un câștig mare din lectura Sfintei Scripturi, dacă nu ne-am curățit mai întâi sufletul*[204], *fiindcă după cum stomacul, dacă este bolnav, nu poate primi alimente tari și greu de mistuit, tot astfel nu poate primi cuvântul duhovnicesc sufletul plin de mândrie, trufaș, fără vigoare și slăbit*[205]. Scrierile Părinților trebuie studiate mai ales din dorința de a transpune în practică învățăturile lor, potrivit cu nivelul duhovnicesc al fiecăruia.

Parcurgând aceste scrieri ce constituie adevărate festinuri duhovnicești, *lăudăm pe Domnul slăvit în tot felul prin ei și în ei*[206]. Cât de mult prețuiau cărțile Sfinților Părinți monahii din vechime, se poate ușor deduce din următoarea relatare: *Am venit la avva Cosma în lavra Earan (precizează unul dintre părinții contemplativi - Ioan Moshu - n.a.) căci am trăit în ea zece ani. Pe când îmi vorbea despre mântuirea sufletului, a citat și un cuvânt al sfântului Atanasie, arhiepiscopul Alexandriei. Și mi-a*

196. *Ibidem, Omilia* a II-a, V, p. 44.
197. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Faptele Apostolilor,* XXI, 4, PG, LX, col. 169.
198. Sf. Antonie cel Mare, *Învățătură despre viața morală,* cap. 45, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Membru de onoare al Academiei Române, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși,* vol. XI, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 21.
199. Sf. Ambrozie, *Despre Sfintele Taine,* cap. IX, 54, traducere și note de Prof. David Popescu, în PSB, vol. 53, Editura IBMBOR, București, 1994, p. 23.
200. Sf. Chiril al Alexandriei, *Cartea Glafirelor la a doua Lege,* traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în PSB, vol. 39, Editura IBMBOR, București, 1992, p. 455.
201. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia a XXXVI-a, VI, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, în PSB, vol. 22, Editura IBMBOR, București, 1989, p. 39.
202. Sf. Macarie Egipteanul, *Cele 50 de omilii duhovnicești,* Omilia a XXX-a, 4, traducere Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, în PSB, vol. 34, Editura IBMBOR, București, 1992, p. 230.
203. Sf. Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș,* Cuv. XXVI, partea a III-a, cap. 16, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși,* vol. XI, Editura IBMBOR, București, 1980, p. 372.
204. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 1, 3 la Ioan,* PG, LIX, col. 27-28.
205. Idem, *Omilia 55, 3 la Faptele Apostolilor,* PG, LX, col. 384.
206. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în PSB, vol. 80, Editura IBMBOR, București, 1983, p. 65.

spus bătrânul: „Când vei găsi vreun cuvânt de-al Sfântului Atanasie şi n-ai avea hârţile ca să-l copii, scrie-ţi-l pe haină!" Atât de mare dragoste avea bătrânul pentru sfinţii noştri părinţi şi dascăli[207]. Lectura operelor Sfântului Atanasie şi, în general, a tuturor scrierilor patristice, ne convinge de acest adevăr. Aşadar, pe bună dreptate s-a spus că dumnezeieştile cuvinte ale Părinţilor celor bătrâni *sunt cuvinte auzite din ecourile Raiului. Scurte şi limpezi, adevărate picături de rouă ale Dimineţii veşnice (...) Au ţâşnit şi au fost rostite la cererea ucenicilor, dintr-o nevoie sau osteneală a dragostei duhovniceşti care se vedea tare dorită, dintr-o biruire de sine a smereniei lor, la nevoia fiilor de a li se spune cele ce de-a dreptul nu se pot spune.*

Sunt frânturi din pâinea inimii, gesturi şi fapte în duh, gânduri de viaţă, mărturisite pentru o anume clipă şi împrejurare şi parcă sortite să fie acoperite de uitare. Dar adeseori, după multă trecere de timp s-au întors, fără voie, aduse, ridicate în aducerea aminte a celor ce le-au moştenit şi aşa s-au păstrat, puse în slovă[208]. Citind scrierile documentate şi ziditoare de suflet ale Părinţilor, le păstrăm învăţăturile şi le îmbrăţişăm credinţa şi meritele.

Parafrazându-l pe Sfântul Ioan Gură de Aur, putem spune că, după cum substanţa aromatelor, cu cât este mai mult frecată între degetele noastre, cu atât răspândeşte mai mult parfum, tot astfel vedem că se întâmplă atât cu Scriptura, cât şi cu scrierile Sfinţilor Părinţi: cu cât se străduieşte cineva să le cerceteze mai mult, cu atât poate să vadă comoara ascunsă în ele şi să cunoască de acolo o bogăţie de negrăit[209], căci mare câştig dobândim din citirea Sfintei Scripturi şi a scrierilor patristice: *mai întâi, ni se îmbogăţeşte limba (nemaigrăind cuvinte urâte – n.a.): apoi sufletul se întraripează şi se înalţă; se luminează cu lumina Soarelui Dreptăţii; scapă totodată de vătămarea gândurilor rele şi se bucură tihnă şi linişte multă (...) Citirea este hrană duhovnicească; întăreşte cugetul, face puternic sufletul, îl face mai tare şi mai înţelept şi nu-l lasă să alunece spre patimi ruşinoase; îi dă aripi uşoare, şi, ca să spun aşa, îl mută în cer*[210]. Cuvintele dumnezeieştilor Părinţi sunt *o comoară de diferite leacuri: dacă cineva are nevoie să stingă deznădejdea, să adoarmă o poftă, să calce în picioare dragostea de bani, să dispreţuiască durerea, să-i revină veselia, să-şi întărească răbdarea, va găsi mare sprijin în ele*[211].

Bunul creştin, meditând la sensul existenţei şi al creaţiei, nu se întreabă numai pe sine, ci întreabă şi pe alţii. *Iar răspunsurile cele mai bune le primeşte de la Dumnezeu prin gura sfinţilor. Însă Dumnezeu îi dă prin sfinţi răspunsuri după nivelul ajuns de omul care întreabă. Prin aceasta se arată că şi cel ce întreabă ajută să i se dea răspunsul, sau face să i se dea răspunsul potrivit cu nivelul atins prin eforturile lui. Căci răspunsul echivalează cu înţelegerea ce se iveşte în om. Dar sfântul îi prilejuieşte şi îi confirmă această înţelegere. Aceasta arată din nou intima unire, sau interioritatea reciprocă dintre cel progresat duhovniceşte şi cel ce-l întreabă. Dar aceasta depinde şi de cel ce întreabă...*[212] Aşadar, vechile pilde de credinţă, care mărturisesc harul lui Dumnezeu şi lucrează la zidirea sufletească a omului, au

207. Ioan Moshu, *Limonariu sau Livada duhovnicească,* traducere şi comentarii de Pr. Prof. Dr. T. Bodogae şi D. Fecioru, Alba Iulia, 1991, p. 54.
208. Daniil Sandu-Tudor, *Dumnezeu-Dragoste*, Ed. Christiana, Bucureşti, 2000, pp. 160-161.
209. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 13, 1 la Facere,* PG, LIII, col. 106.
210. Idem, *Omilia 29, 2 la Facere,* PG, 53, col. 262.
211. Idem, *Omilia 37, 1 la Ioan,* PG, LIX, col. 207.
212. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 928, la Sfinţii Varsanufie şi Ioan, *Scrisori duhovniceşti,* în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi,* vol. XI, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1990, p. 677.

fost păstrate în scris, *ca prin citirea lor, ca printr-o reprezentare a faptelor, şi Dumnezeu să fie cinstit, şi omul întărit*[213].

Cuvântul lui Dumnezeu, rostit prin fericitele glasuri ale sfinţilor, nu este de ajuns să-l străbaţi cu ochii şi cu buzele, ci *trebuie să te „altoieşti" acestuia, să încerci să-l trăieşti, să te îmbibi cu el, aşa cum făceau Părinţii cei vechi, nu numai din încercare, dintr-un fel de gând de ispitire, ci şi din evlavie trebuie să te străduieşti să-l pătrunzi, să te aşezi în el, să-l locuieşti, apoi să-l mănânci, să-l mistui, să ţi-l faci al tău, să te culci şi să te trezeşti cu el, trebuie să te pătrunzi, să te biruieşti şi să te biruieşti în chip practic*[214].

Însă, nu trebuie să ne mulţumim doar cu lectura şi cu citarea textelor Sfinţilor Părinţi, ci este de trebuinţă să le pătrundem cu mintea şi sufletul şi să le devenim ucenici, să ne însuşim duhul lor, să dobândim mintea sfinţilor, inteligenţa patristică şi logica credinţei, tocmai pentru a putea face literatura patristică accesibilă omului secolului al XXI-lea şi pentru a putea da şi noi răspuns problemelor ce frământă omenirea de astăzi, aşa cum au răspuns şi Sfinţii Părinţi în vremea lor şi cum ar fi răspuns dacă ar fi trăit în epoca noastră. Să împrumutăm de la Părinţi ortodoxia credinţei, dragostea de Dumnezeu şi de semeni, adevărul şi lumina harului cu care ei s-au înveşmântat, ca să facem viu şi luminos mesajul Evangheliei în vremea noastră. Sunt demne de admirat şi totodată de urmat înţelepciunea şi curajul cu care au apărat dreapta credinţă şi unitatea Bisericii. Sfinţii Părinţi ne sunt adevărate modele şi în felul în care au ştiut ei să îmbine *ortodoxia*, adică învăţătura cea dreaptă, cu *ortopraxia*, adică trăirea cea adevărată şi dinamică a credinţei. Îi putem avea drept călăuze şi în spiritul apostolatului social, slujind lui Dumnezeu şi semenilor.

În concluzie, marele folos al citirii şi aprofundării scrierilor patristice îl vor întrezări şi-l vor dobândi cititorii, care, la rândul lor, păşind pe urmele atleţilor lui Hristos, vor putea dezvălui alte roade duhovniceşti ce nu au fost amintite aici, fiindcă anevoie este a le număra şi a le prezenta în cadrul restrâns al acestei expuneri.

213. *Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis*, 1, ed. H. Musurillo, p. 106 *apud* Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, *Introducere generală* la *Actele martirice*, studiu introductiv, traducere şi note de Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Editura IBMBOR, Bucureşti, 1997, pp. 15-16.

214. Daniil Sandu-Tudor, *op. cit.*, p. 159.

III. CU PRIVIRE LA COLECȚIA PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI (PSB)

Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești* (PSB) este cea mai mare colecție de traduceri din operele Sfinților Părinți apărută până în prezent în România. Ea a fost inițiată de vrednicul de pomenire Patriarhul Iustin, cu scopul de a traduce cele mai de seamă opere ale celor mai mari Sfinți Părinți și scriitori bisericești.

În anul 1960, Mitropolitul Moldovei și Sucevei de atunci, Iustin Moisescu, care avea să devină mai târziu Patriarh al României (1977-1986), primind primele volume din colecția de scrieri patristice *Părinți și Scriitori bisericești greci*, apărută la Atena, cu binecuvântarea Sfântului Sinod al Bisericii Greciei, din inițiativa și cu purtarea de grijă a asociației bisericești *Slujirea apostolică a Bisericii Greciei*, a făcut o scurtă prezentare acestei colecții, menționând caracterele generale ale acestei ediții grecești, adresată în primul rând clerului și studenților teologi. În scurta prezentare pe care o făcea acestei colecții patristice grecești, răzbătea printre gânduri o dorință ascunsă, dorință veche și fierbinte, aceea ca și Biserica Ortodoxă Română să aibă o colecție de texte patristice în românește. Această dorință a prins chip atunci când Mitropolitul Iustin de atunci a ajuns Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. Așadar, în anul 1979, apărea la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, primul volum din colecția *Părinți și scriitori bisericești*. Pe pagina 4 este următoarea precizare: *Colecția Părinți și scriitori bisericești apare din inițiativa și sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*. Patriarhul Iustin a participat efectiv la editarea Sfinților Părinți în românește[215].

Colecția *Părinți și scriitori bisericești* (PSB), prima de acest fel în românește, cuprinde literatura patristică de limbă greacă și de limbă latină de la Părinții Apostolici și până la Sfântul Ioan Damaschin. Inițial ea a fost selectată în 90 de volume. Textele traduse sunt însoțite de introduceri, bibliografie la zi, note și indici, deci o ediție românească a Părinților și Scriitorilor bisericești, lucrată după cele mai înalte principii științifice. Colecția a fost tipărită în format 24/17, în condiții tipografice excelente.

Deși Patriarhul Iustin nu prefațează această colecție, cum ar fi fost de altfel firesc, s-a bucurat nespus pentru că i se împlinise un gând de tinerețe. Aceasta o aflăm, indirect, din cele câteva rânduri ale ilustrului profesor Dr. Dumitru Fecioru, traducătorul volumului 4, intitulat *Clement Alexandrinul, Scrieri*, partea întâi, de la pagina 4, unde este menționat: *Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu, omagiu de prețuire pentru a fi adus la îndeplinire, când bunul Dumnezeu l-a ajutat să fie Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, gândul nostru, al colegilor de studii de la Atena, care osteneau împreună la învățarea limbii grecești, cu scopul deseori mărturisit de a traduce și tipări în limba noastră scrierile Sfinților Părinți și Scriitori bisericești din vechime.*

Publicarea colecției „Părinți și scriitori bisericești" de către Editura Institutului Biblic și de Misiune al Patriarhiei Române, din inițiativa și sub directa îndrumare a Prea Fericitului Patriarh Iustin, este de însemnătate excepțională pentru

215. Pr. Prof. Ștefan Alexe, *Sfinții Părinți în preocupările Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, Anul CIII (1985), nr. 3-4, p. 284.

teologia română actuală[216], scria pe atunci eruditul profesor Dr. Ion Bria, căci editarea şi traducerea textelor Părinţilor Bisericii permit *să cunoaştem toate dimensiunile tradiţiei patristice, să recunoaştem „metoda" Părinţilor de a exprima credinţa comună a Bisericii, să identificăm ce este actual în opera acestora*[217].

Fiind un proiect de lungă durată, un an şi jumătate s-a lucrat numai la selecţionarea autorilor patristici, a scriitorilor bisericeşti şi a scrierilor acestora, la întocmirea planului general, la stabilirea criteriilor de traducere, comentare şi editare, la găsirea şi angajarea celor mai buni traducători, precum şi la studierea şi asigurarea condiţiilor grafice[218].

Iniţierea editării – de către regretatul Patriarh Iustin Moisescu şi alte personalităţi bisericeşti de mare prestanţă – a colecţiei *Părinţi şi scriitori bisericeşti*, începând din anul 1979, a produs cititorilor o deplină satisfacţie şi o adevărată bucurie sufletească, căci *importanţa acestei opere se vădeşte de la sine. Ediţia aceasta are, astfel, o foarte mare importanţă din punct de vedere religios şi bisericesc. În lucrările Părinţilor şi Scriitorilor bisericeşti, s-a depus ca o comoară Sfânta Tradiţie a Bisericii, care constituie cel de-al doilea izvor al credinţei ortodoxe. Cei mai mulţi din aceşti scriitori s-au arătat persoane importante şi de frunte în Sinoadele locale şi ecumenice, al căror duh şi hotărâri le fac să răsune şi le tălmăcesc în scrierile lor*[219].

Această colecţie patristică este o *lucrare magnifică, de-a dreptul dumnezeiască, care a făcut un imens serviciu preoţilor, călugărilor, profesorilor, teologilor, studenţilor şi elevilor seminarişti, aceştia neputând, până atunci, să le citească decât fie în limbile clasice, de origine, fie într-o limbă modernă*[220]. Este o *lucrare unică între scrierile noastre bisericeşti*[221], *o comoară inestimabilă a doctrinei şi spiritualităţii ortodoxe*[222].

Eruditul şi vrednicul de pomenire Antonie, Mitropolit al Ardealului, chemat la Domnul în anul 2005, a oferit şi el câteva amănunte privitoare la această colecţie şi la apariţia ei: *Pentru studenţi, (Patriarhul Iustin – n.a.) a fost sensibil la propunerea de a se iniţia o colecţie de traduceri din Sfinţii Părinţi, pe care generaţii întregi până acum trebuiau să-i citească numai în limbi străine, atât cât puteau să-i citească! Pentru marea majoritate rămâneau inaccesibili. Învăţau despre Sfinţii Părinţi, dar nu intrau niciodată în operele lor propriu-zise. Şi s-a văzut că teologie n-au putut face decât aceia care s-au putut adăpa din acest izvor autentic şi autorizat al Ortodoxiei*[223]. Patriarhul Iustin era un bun cunoscător al învăţăturii patristice şi un fervent apărător al ei. Aceasta se poate deduce şi din pastoralele lui care *erau adevărate pagini din Sfinţii Părinţi, profunde, clare, inspirând duh evanghelic, cu povăţuiri la aleasă trăire creştinească, conform învăţăturii hristice*[224].

---

216. Ion Bria, *La Théologie orthodoxe aujourd'hui en Roumanie*, în vol. *La Théologie dans l'Eglise et dans le monde*, Editions du Centre orthodoxe, Chambesy, 1984, pp. 171-175.

217. Pr. Prof. Ion Bria, *Interpretarea Teologiei Patristice*, în rev. *Studii Teologice*, Seria a II-a, Anul XXXVII (1985), Nr. 5-6, Mai-Iunie, p. 354.

218. Arhim. Bartolomeu Anania, la Protos. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovniceşti*, ediţia a doua, editată de Episcopia Romanului şi Huşilor, 1990, pp. 562-563.

219. Pr. Prof. Ştefan Alexe, *art.cit.*, p. 284.

220. † Epifanie, Episcopul Buzăului şi Vrancei, *Întâmpinare*, în rev. *Teologie şi Viaţă* număr omagial – *Un stâlp puternic în vremuri de furtună. Doctor Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei*, Ed. Trinitas, 2006, p. 34.

221. † Gherasim, Episcopul Râmnicului, *Recunoştinţă*, în rev. *Teologie şi Viaţă...*, p. 26.

222. † Eftimie, Episcopul Romanului, *Patriarhul Iustin Moisescu, restaurator şi înnoitor de monumente istorice şi sfinte locaşuri mănăstireşti*, în rev. *Teologie şi Viaţă...*, p. 27.

223. † Antonie, *Portret din culori de cuvinte alese*, în *Telegraful Român*, Anul 133 (1985), Nr. 9-10, p. 2.

224. † Adrian, *Frânturi de inimă la comemorarea a douăzeci de ani de la trecerea la cele veşnice a Patriarhului Iustin Moisescu*, în rev. *Teologie şi Viaţă...*, p. 22.

După trecerea la Domnul a regretatului Patriarh Iustin, operele Sfinţilor Părinţi şi ale scriitorilor bisericeşti s-au tradus cu binecuvântarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist, care s-a îngrijit îndeaproape de continuarea acestei colecţii. De traducerea operelor Sfinţilor Părinţi s-au ocupat în special profesori ai Facultăţilor de Teologie Ortodoxă din ţară, care erau totodată şi buni cunoscători ai limbilor clasice: greaca şi latina. Întreaga colecţie a fost tipărită la Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. S-au tradus în total 36 de volume, care de la prima vedere atrag atenţia prin vastitatea lor şi excepţionalele condiţii grafice de tipărire, dar mai ales folosul lor este revelat prin cercetarea cuprinsului lor variat, atât teologic, cât şi moral şi spiritual, aceste scrieri relevând importanţa pe care o are studiul operelor Sfinţilor Părinţi atât în lectura şi preocupările marilor teologi, filologi, filosofi, literaţi, cât şi în lectura binecredinciosului nostru popor român.

Patriarhul Iustin a iniţiat această colecţie, Patriarhul Teoctist a continuat-o, iar acum, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părine Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, această colecţie apare organizată tematic, însoţită de introduceri şi adnotări, pentru a veni în ajutorul cititorilor iubitori de înţelepciune patristică, spre a le facilita şi dirija lectura.

Clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române nu vor putea răsplăti mai bine dragostea părintească a regretatului Patriarh Iustin, urzitorul acestei colecţii, precum şi a eruditilor profesori care au tradus operele Părinţilor şi scriitorilor bisericeşti şi le-au însoţit de comentarii lămuritoare şi note clarificatoare, decât lecturând aceste minunate comori de gândire şi trăire autentic creştină, pentru a-şi curăţi şi îmbodobi sufletele, a deveni credincioşi desăvârşiţi, iubitori de Dumnezeu, cunoscători ai Tainelor dumnezeieşti, având dragoste pentru Biserică şi deplină înţelegere pentru toţi oamenii, jertfitori pentru aproapele, pentru binele şi pacea întregii lumi.

IV. CINE ESTE DUMNEZEU?

Credincioşii se întreabă adeseori: *Ce este Dumnezeu*? Sau *Cine este Dumnezeu*? Domnul i se descoperă lui Moise şi prin el şi nouă, spunând: *Eu sunt Cel ce sunt* (Ieş. 3, 14), cu alte cuvinte Fiinţa, Viaţa, Existenţa. Este Fiinţa a tot ceea ce este, Viaţa a tot ceea ce fiinţează, prin natura Sa e principiul care generează întreaga creaţie, Lumina şi Iubirea absolute şi veşnice.

Cuviincios lucru este a recunoaşte că este foarte greu a gândi şi a scrie despre Dumnezeu-Treime deoarece nu este deloc lesnicios a exprima în termeni omeneşti ceea ce depăşeşte total finitul omenesc, mintea fiindu-ne prea slabă pentru a-L contempla pe Dumnezeu în întreaga Sa măreţie. Însă minţile subţiri şi duhovniceşti ale sfinţilor pătrund în Taina Dumnezeirii, urcând neîncetat în cunoaşterea Lui şi vorbind despre Dumnezeu din ceea ce El le-a descoperit. Iisus Hristos este ascuns atât în cuvintele Scripturii, cât şi în cuvintele Sfinţilor Părinţi, căci ei nu au vorbit cele ale lor, ci ceea ce le-a dat Cuvântul să grăiască şi nu s-au predicat pe ei înşişi, ci pe El, în Care *locuieşte, trupeşte, toată plinătatea Dumnezeirii* (Col. 2, 9).

Întrucât în această antologie am inserat deja o sumedenie de texte patristice referitoare la tema *Dumnezeu,* am considerat potrivit a alcătui doar două studii introductive, referitoare la cele două definiţii date Dumnezeirii de Sfântul Ioan Evanghelistul: *Dumnezeu este lumină* (1 In. 1, 5) şi *Dumnezeu este iubire* (1 In. 4, 8, 16), căci Dumnezeu este Lumina şi Iubirea absolută şi veşnică.

V. DUMNEZEU ESTE LUMINĂ (I IOAN 1, 5)

A sintetiza învăţătura Sfinţilor Părinţi despre lumina dumnezeiască şi vederea acesteia nu este deloc uşor. Ar trebui reprodusă întreaga lor operă pentru a putea scrie despre Dumnezeu-Lumină în spiritualitatea şi teologia patristică.

Despre lumina dumnezeiască şi despre vederea ei au lăsat mărturii scrise mulţi Sfinţi Părinţi şi unii Scriitori bisericeşti, între care amintim pe Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul, Dionisie Areopagitul, Sfântul Andrei Criteanul, Sfântul Ioan Damaschin, Sfântul Serafim de Sarov, dar mai ales pe Sfântul Simeon Noul Teolog şi Sfântul Grigorie Palama.

Lumina slavei cereşti sau lumina dumnezeiască necreată nu este un fenomen meteorologic, nici manifestarea unei explozii de astre din universurile materiale şi nu poate face parte din sfera realităţilor create, din universul care aşteaptă şi el, împreună cu omul, palingeneza eshatologică. Ea nu este nici lumina fizică, nici cea spirituală, adică lumina raţiunii sau a minţii omeneşti, chiar dacă Dumnezeu este creatorul amândurora. Lumina aceasta e mai presus de orice ştiinţă, căci nimic nu e mai de preţ ca locuirea lui Dumnezeu în noi. Din scrierile patristice putem conchide că vederea acestei lumini dumnezeieşti nu este o simplă metaforă, nici o figură de stil, ci înseamnă întâlnirea iubitoare şi comuniunea personală dintre Dumnezeu şi om. Vederea luminii divine este o realitate a vieţii creştine, accesibilă celor purificaţi de patimi şi săvârşitori ai virtuţilor. Chiar dacă Dumnezeu este cu totul inaccesibil şi incomunicabil în fiinţa Sa, El se revelează, se dăruie şi devine sesizabil prin energiile Sale faţă de omul care, dominând patimile şi primind în sine harul îndumnezeitor, devine vas ales al lui Hristos. O persoană care intră în unire din ce în ce mai strânsă cu Dumnezeu nu poate rămâne în afara luminii, căci *Dumnezeu este lumină* (1 In. 1, 5), prezenţa Lui iradiază lumină, iar lumina divină este manifestarea prezenţei lui Dumnezeu în om şi în raţiunea sa. Cei ce nu au văzut această lumină divină, nu au văzut pe Dumnezeu, căci El este lumină.

În paginile ce urmează vom trata despre experienţele de culme ale vieţii duhovniceşti: lumina şi vederea lui Dumnezeu, având ca punct de plecare şi un real sprijin relatările Sfintei Scripturi şi ale Sfinţilor Părinţi care ne-au lăsat pagini importante despre aceste experienţe mistice.

Mărturii scripturistice despre lumina dumnezeiască

În Sfânta Scriptură se pot afla nenumărate expresii referitoare la lumina lui Dumnezeu, la slava Lui, în multe locuri ale Scripturii Dumnezeu fiind numit *lumină.*

Dumnezeu s-a arătat în lumină nu doar sfinţilor Noului Testament, ci şi celor din Vechiul Testament care s-au învrednicit de aceasta. Drepţii şi proorocii l-au cunoscut pe Fiul lui Dumnezeu şi au vorbit despre El ca despre Izbăvitorul din păcat şi robie. Dintre aceştia, Moise a ajuns la o relaţie de comuniune cu Hristos care avea să se întrupeze peste mii de ani. Teofaniile, însoţite de strălucirea şi de lumina negrăită, constituie momentele fundamentale în istoria poporului ales. Aşa de pildă, teofania rugului pe Muntele Horeb (Ieş. 3, 2-4), prin care se face chemarea lui

Moise, cea de pe Muntele Sinai (Ieş. 19, 18) când se dă Legea, sau conducerea prin pustie a poporului evreu, pe care Dumnezeu o realiza prin forma luminoasă a coloanei de foc. Atunci când s-a coborât Moise de pe muntele unde a primit de la Dumnezeu cele zece porunci, faţa sa radia de lumină, iar poporul Israel nu putea să-l privească. În tradiţia ebraică, Moise este chiar figura celui care contemplă lumina, de aceea, el împreună cu Ilie, ca mari vizionari, sunt cei care stau lângă Hristos cel transfigurat. Norul luminos conduce exodul, acoperă chivotul, umple templul, este locaşul Slavei lui Dumnezeu, semn strălucitor al prezenţei divine[225].

În Vechiul Testament mai putem găsi alte locuri unde se vorbeşte despre această lumină: Is. 58, 8; Mal. 3, 2 etc. *În lumina Ta vom vedea lumină*, grăieşte psalmistul (Ps. 35). Dumnezeu este lumina persoanelor create şi prin aceasta şi mântuirea lor, ca Cel care le dă din plinătatea vieţii Sale. *Domnul este luminarea mea şi Mântuitorul meu, de cine mă voi teme?* (Ps. 26, 1). De aceea credinciosul se roagă: *Trimite lumina Ta şi adevărul Tău* (Ps. 42, 3). Propriu-zis în lumina persoanei e persoana însăşi. Dumnezeu cel personal însuşi e lumina supremă. *Domnul va fi lumina mea* (Mih. 7, 3)[226].

Totuşi, în perioada vetero-testamentară lumina rămâne un fenomen exterior, atribut al unui Dumnezeu, care locuieşte într-o zonă absolut inaccesibilă omului[227].

În Noul Testament, Sfântul Evanghelist Ioan scrie că Dumnezeu este lumină. Dumnezeu este lumină şi Părintele Luminii (1 In. 1, 5; Iac. 1, 16-17). Cele mai numeroase referiri la lumină, sub toate aspectele ei, le găsim la Sfântul Evanghelist Ioan (In. 1, 4, 6, 7, 9; 5, 35; 8, 12; 9, 9), care, la rândul său, le-a auzit de la Mântuitorul Însuşi: *Şi aceasta este solia pe care am auzit-o de la El şi v-o vestim: că Dumnezeu este lumină şi nici un întuneric nu este întru El* (1 In. 1, 5).

Lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o (In. 1, 5). În limba greacă acest verb (καταλαμβάνω) are un dublu sens si poate însemna a primi, a asimila, dar şi a prinde, a cuceri[228]. Vulgata a ales primul sens – întunericul nu a primit-o. Este constatarea unui teribil obstacol pe care lumina îl întâlneşte în câmpul extensiunii sale, ceea ce colorează situaţia unui oarecare pesimism. Lumina luminează, dar nu împrăştie obscuritatea. Concepţia orientală se articulează pe al doilea sens al verbului – *întunericul nu a învins-o* – accentuând ideea invincibilităţii Luminii. Odată apărută, ea rămâne inaccesibilă oricărui atac al întunericului. Lumina luminează lumea fără a cunoaşte eclipse. Forma prezentă *lumina luminează* precizează starea permanentă, durata determinată prin coexistenţa Luminii şi a întunericului. Versetul 5 din primul capitol al Evangheliei după Ioan spune mai mult decât invincibilitatea luminii. Acelaşi Apostol a spus mai târziu: *Întunericul se risipeşte şi Lumina cea adevărată începe să răsară* (1 In. 2, 8). Aceste cuvinte exprimă mesajul că Împărăţia lui Dumnezeu este deja o dimensiune a acestei lumi, timpul se deschide deja dinăuntru către măsura eternităţii. Cel care este în lumină nu vine la judecată, ci a trecut deja de la moarte la viaţa veşnică. Sfântul Pavel zice, în acest sens: *Voi, fraţilor, nu sunteţi în întuneric, ca să vă apuce ziua aceea ca un fur* (1 Tes. 5, 4). *A fi în întuneric* echivalează cu singurătatea infernală, despărţire, absenţa comuniunii:

225. Paul Evdokimov, *Cunoaşterea lui Dumnezeu*, Traducerea, prefaţa şi notele Pr. Lect.univ. Dr. Vasile Răducă, Asociaţia filantropică medicală creştină Christiana, Bucureşti, 1995, pp. 143-144.

226. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Semnificaţia luminii dumnezeieşti în spiritualitatea şi cultul Bisericii Ortodoxe*, în *Ortodoxia*, Anul XXVIII (1976), Nr. 3-4, p. 444.

227. Doctorand Ioan Buga, *Semnificaţii ale noţiunii de lumină în Noul Testament*, în rev. *Studii Teologice*, XXVII (1975), nr. 9-10, p. 736.

228. Paul Evdokimov, *Rugul aprins*, trad. de diacon prof. Teodor V. Damşa, Timişoara, 1994, p. 28.

Cel ce urăşte pe fratele său este în întuneric şi umblă în întuneric şi nu ştie încotro se duce (1 In. 2, 11)[229].

La versetul 9 din Prologul Evangheliei după Ioan, se precizează că *El era lumina cea adevărată*, Hristos fiind izvorul oricărei lumini. Cuvântul sau Fiul lui Dumnezeu Cel Întrupat, *a primit această lumină din sânul Tatălui de unde s-a născut din veci; prin El, Tatăl se face cunoscut lumii ca autor al luminii celei adevărate*[230]. Exclamaţia de bucurie a psalmistului care spune *Întru lumina Ta vom vedea lumină* (Ps. 35, 10) ne face să mărturisim asemenea Sfântului Simeon Noul Teolog că *noi nu vorbim despre lucruri pe care nu le ştim, ci dăm mărturie despre ceea ce ne este cunoscut. Căci lumina străluceşte deja în întuneric, în noapte şi zi, în inimile şi în minţile noastre*[231].

Sfântul Apostol Iacov vorbind despre Dumnezeu ca izvor a tot binele şi ca Cel ce este Adevărul absolut şi neschimbat, Îl numeşte *părinte al luminilor* (Iacov 1, 10-17). Sfântul Ioan Botezătorul este trimis de la Dumnezeu pentru a mărturisi la Iordan despre lumină (In. 1, 6-8). Despre lumina aceasta, Sfântul Apostol Petru precizează, în a doua sa epistolă (1, 19), că străluceşte în inimile credincioşilor şi este cu mult mai luminoasă nu numai decât cunoştinţa lucrurilor create, ci şi decât cunoştinţa Sfintei Scripturi. Sfinţii Apostoli au fost neîntrecuţi soli ai luminii pe care au văzut-o şi au privit-o şi despre care au mărturisit şi au vestit până la marginile lumii (1 In. 1, 1, 5).

În Iisus Hristos, totul e lumină. De aceasta ne încredinţează El Însuşi, când spune: *Cât timp sunt în lume, Eu sunt Lumina lumii* (In. 9, 5). La Naşterea Lui în peşteră, la Schimbarea Sa la faţă, pe muntele Tabor şi de Înviere, la mormânt, cei din apropierea Lui s-au învrednicit a vedea o mare lumină şi au căzut cu faţa la pământ. Însuşi Mântuitorul se numeşte pe Sine *Lumina lumii* (Ioan 8, 12). Dar, în acelaşi timp, *Dumnezeu locuieşte în lumina cea neapropiată* (I Tim. 6, 16), pentru că fiinţa Sa, ca izvor al luminii, rămâne mai presus de orice comunicare. El este numit *lumină* şi în rugăciunile şi cântările bisericeşti. În *Simbolul credinţei* îl mărturisim pe Domnul ca fiind *Lumină din Lumină*. Însă, în lumina deplină vom ajunge în viaţa viitoare, când Hristos ni se va arăta deplin în lumina Sa. O astfel de lumină i s-a arătat Sfântului Apostol Pavel încă pe pământ şi se arată uneori şi sfinţilor. *Şi, mergând, a fost când s-a apropiat de Damasc, fără de veste, a strălucit peste el o lumină din cer* (Fapte 9, 3; 26, 13; 22, 6). Din lumina arătată lui Pavel se aude o voce. El îşi dă seama că în lumină i se arată o Persoană. De aceea întreabă: *Cine eşti, Doamne?* Deci, întâlnirea cu Dumnezeu în lumină este o întâlnire iubitoare între om şi Dumnezeu, ca între persoană şi Persoană, păstrându-se caracterul personal al celor care se întâlnesc, persoanele rămânând astfel întregi şi neconfundându-se.

Cele mai desăvârşite mărturii despre lumină în Noul Testament le aflăm atunci când ni se relatează despre cele două mari teofanii – cea de la Botez şi cea de la Schimbarea la Faţă, când cele trei Persoane ale Sfintei Treimi se reveleazǎ ca fiind egale în strălucire şi dumnezeire (Mt. 3, 13, 16; Marcu 1, 10 etc.).

Pe muntele Tabor, Domnul a descoperit la trei dintre ucenici lumina Sa dumnezeiască. Arătarea Sfintei Treimi la Tabor: glasul din cer (Tatăl); cel care se boteza (Fiul); chipul de porumbel (Duhul Sfânt) (Mt. 3). Slava lui Iisus s-a arătat pe Tabor, iar lumina suprafirească inunda cu neasemuită strălucire. Cei trei Apostoli (Petru,

229. *Ibidem*, p. 36.
230. Doctorand Ioan Buga, *art. cit.*, p. 733.
231. Sf. Simeon Noul Teolog, *apud* Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere de Pr. Vasile Răducă, Ed. Anastasia, p. 238.

Iacov şi Ioan) sunt înspăimântaţi. Unul dintre ei – Petru - a zis: *Învăţătorule, bine este ca noi să fim aici şi să facem trei colibe: una Ţie, una lui Moise şi una lui Ilie* (Lc. 9, 33). Evanghelistul Ioan adaugă: *(...) neştiind ce spune*. Lumina de pe Tabor este lumina slavei dumnezeieşti. Nu este lumină fizică, nici lumina inteligenţei, ci ea depăşeşte creaturalul. Această lumină de care străluceau hainele şi faţa Sa era lumina dată de firea Sa dumnezeiască prin energiile Duhului. Această lumină nu este însăşi fiinţa lui Dumnezeu, deoarece această fiinţă nici una dintre creaturi nu o poate vedea vreodată (In. 1, 18). La Schimbarea la Faţă, *slava era nearătată în trupul văzut pentru cei ce nu puteau primi cele ce sunt nevăzute şi îngerilor. Drept aceea, se schimbă la faţă nu primind ceea ce nu avea, nici preschimbându-se în ceea ce nu era, ci descoperindu-Se ucenicilor Săi ca ceea ce era, deschizând ochii lor şi făcându-i din orbi, văzători. Căci rămânând Acelaşi S-a făcut văzut acum ucenicilor, arătându-Se altfel de cum Se arătase înainte. Căci El este lumina cea adevărată (In. 1, 9), frumuseţea slavei «şi a strălucit ca Soarele»*[232].

Cei mai mulţi Sfinţi Părinţi care au vorbit de Transfigurare afirmă natura necreată şi divină a luminii văzute de apostoli pe Muntele Tabor[233]. Lumina pe care au văzut-o apostolii pe Muntele Tabor *este proprie lui Dumnezeu prin natura ei: veşnică, nesfârşită, existând în afara timpului şi a spaţiului, ea apărea în teofaniile Vechiului Testament ca slavă a lui Dumnezeu. În momentul Întrupării, lumina divină s-a concentrat, să zicem aşa, în Hristos, Dumnezeu şi Om, în care a locuit trupeşte toată plinătatea Dumnezeirii* (Col. 2, 9)[234]. Aceasta înseamnă că Hristos, în timpul vieţii Sale pământeşti, a strălucit totdeauna de lumina dumnezeiască, rămasă invizibilă pentru cea mai mare parte a oamenilor. Schimbarea la Faţă nu a fost un fenomen circumscris în timp şi spaţiu; pentru Hristos nu s-a petrecut nici o schimbare în acest moment, nici chiar în natura Lui umană, dar s-a petrecut o schimbare în conştiinţa apostolilor, care au primit preţ de o clipă putinţa de a vedea pe Învăţătorul lor aşa cum era, strălucind de lumina veşnică a Dumnezeirii sale[235]. De asemenea, în *Omilia la Transfigurare,* Sfântul Grigorie Palama spune: *Lumina Transfigurării Domnului nu a început şi nu s-a sfârşit, ci a rămas necircumscrisă (în spaţiu) şi imperceptibilă de ochii trupeşti (...) Dar printr-o transmutare a simţurilor lor, ucenicii Domnului au trecut de la trup la Duh*[236].

Învăţătura ortodoxă despre fiinţa lui Dumnezeu şi energiile Sale necreate

Este binecunoscut faptul că Părintele Stăniloae a adus o contribuţie considerabilă Teologiei în general, şi tot el a evidenţiat, plecând de la doctrina palamită, fap-

232. Sf. Grigorie Palama, *Tomul aghioritic*, traducere din greceşte, introduceri şi note de Dumitru Stăniloae, Membru de onoare al Academiei Române, în col. *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi*, vol. VII, Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 415.

233. Sf. Grigorie de Nazianz, *Omilie la sărbătoarea Epifaniei*, PG, XXXVI, col. 365A; Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după sfântul Luca*, PG, LXXII, col. 752D-756A; Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capita, theol. et oeconom. centuria II-a,* 13 PG, XC, 1129D-1132A; Sfântul Andrei Criteanul, *Predică la Transfigurare,* PG, XCVI, col. 932-957 ş.a.; *Acrostih la Transfigurare, ibidem,* col. 848 C; Eftimie Zigabenul, *In Mathaeum,* c. 17, PG, CXXIX, col. 477B. Multe alte pasaje ale Părinţilor greci despre natura divină a luminii Transfigurării ar putea fi citate. Se pot găsi câteva urme ale aceleiaşi tradiţii în Occident. Astfel, Sfântul Leon cel Mare (*Sermo LI, PL,* LIV, col. 310B) vorbeşte despre slava Împărăţiei lui Dumnezeu, pe care Hristos a făcut-o vizibilă apostolilor în trupul transfigurat. Ce e drept, el distinge această vedere a slavei divine comunicate lui Hristos de aceea *vedere inefabilă şi inaccesibilă a Divinităţii înseşi* în viaţa veşnică; *apud* Vladimir Lossky, *După chipul şi asemănarea lui Dumnezeu*, traducere din franceză de Anca Manolache, Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 52.

234. Vladimir Lossky, *După chipul şi asemănarea lui Dumnezeu*, traducere din franceză de Anca Manolache, Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 53.

235. Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic,* P.G, CL, col. 1232C.

236. *Ibidem,* PG, CLI, col. 433B.

tul că distincția reală între ființa divină absolut incognoscibilă şi neîmpărtăşibilă şi puterile sau energiile dumnezeieşti necreate stă la baza unei teologii veritabile şi corecte. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama a afirmat că antinomia cognoscibil-incognoscibil, comprehensibil-incomprehensibil îşi are temeiul în Dumnezeu. Sinoadele din timpul disputei isihaste vor preciza cu claritate de definiție existența în Dumnezeu a esenței, incognoscibilă şi inaccesibilă, şi a energiilor cognoscibile şi accesibile vederii.

În felul acesta s-au pus temeiurile dogmatice ale cunoaşterii lui Dumnezeu prin rugăciune, prin experiență, şi s-a rezolvat antinomia, în sensul că Dumnezeu e şi cognoscibil şi incognoscibil, fără ca aceste două însuşiri ale Sale să se excludă una pe alta şi să silească la extremisme de natura acelora de care n-au scăpat protestanții şi romano-catolicii[237]. Fără această distincție (între ființa divină şi energiile divine necreate) nu poate fi înțeles raportul omului cu Dumnezeu fără a cădea în panteism sau fără a-L despărți pe om de Dumnezeu printr-o prăpastie de netrecut, omul şi Dumnezeu rămânând două existențe paralele şi independente care nu se întâlnesc niciodată. Dacă am putea la un moment dat să participăm într-o oarecare măsură la esența dumnezeirii, care pentru noi este cu neputință de înțeles, nu am fi ceea ce suntem, ci dumnezei prin natură. Dar noi suntem ființe create, chemate de Dumnezeu să devenim prin har ceea ce este El prin natură. *Dacă am participa la esență, Dumnezeu nu ar mai fi Trinitate, ci o multitudine de persoane*[238].

Există în Dumnezeu o întreită distincție, dar nu separație, între Persoană, ființă şi energie sau lucrări, însă pe primul plan este Persoana ca deținătoare a ființei şi energiilor. Nu se poate vorbi de ființă sau de energii fără a vorbi şi de persoana care le deține, iar vorbind de persoană vorbim totdeauna şi de ființă şi de energii[239]. În Dumnezeu există deci trei lucruri: ființa, lucrarea şi ipostasurile dumnezeieşti. Această distincție nu introduce în Dumnezeu o divizare cum socoteau adversarii Sfântului Grigorie Palama care-l acuzau de diteism ori de politeism. Distincția esență-energii nu este o inovație a Sfântului Grigorie Palama, căci ea are o tradiție mai veche printre Capadocieni, Dionisie Areopagitul şi Maxim Mărturisitorul. Adversarii Sfântului Grigorie apărau simplitatea dumnezeiască făcând din Dumnezeu o esență simplă în care chiar ipostasurile primesc caracterul de relații ale esenței. În general, ideea de simplitate dumnezeiască, ține mai mult de filosofia omenească decât de Revelația dumnezeiască[240]. Distincția esență-energii nu anulează simplitatea divină, ci este un mod de a ține în echilibru transcendența şi imanența lui Dumnezeu, excluzând panteismul şi susținând în acelaşi timp realitatea directă a comuniunii personale cu Dumnezeu[241].

Definiția lucrării ca mişcare a ființei o dă Sfântul Grigorie Palama citându-l pe Sfântul Ioan Damaschin: *Dacă orice lucrare e definită ca mişcare ființială a vreunei naturi, unde a văzut cineva natură nemişcată, sau cu totul nelucrătoare, sau unde a aflat lucrarea care să nu fie mişcare a unei puteri naturale?*[242]. Lucrarea e manifestarea puterii intrinsece, mişcarea puterii ființiale. Lucrările nu se adaugă acci-

237. † Antonie Plămădeală, *Tradiție şi libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 253.
238. Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 48.
239. Pr. Lect. Dr. Iosif Ferenț, *Contribuția Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae la doctrina energiilor divine necreate*, în rev. *Orizonturi teologice*, Anul II (2001), nr. 1, p. 19.
240. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, cap. 61, în *Filocalia ...*, vol. III, Edit. Harisma, Bucureşti, 1994, p. 347.
241. C. Jones, S. Wainwright, E. Yaruold, *Study of Spirituality,* University Press, Cambridge, 1986, p. 251.
242. Sf. Ioan Damaschin, PG, 94, col. 1057 *apud* Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Apologie mai extinsă*, în *Viața şi învățătura Sfântului Grigorie Palama*, ediția a doua, Ed, Scripta, Bucureşti, 1993, p. 227.

dental lui Dumnezeu, ci le are în natura Sa. Accident e ceea ce acum este, acum nu mai este. Lucrarea lui Dumnezeu, deşi nu e permanent aceeaşi (de exemplu lucrarea creatoare), nu e totuşi accident pentru că Dumnezeu ar putea să o manifeste oricând ar voi, având o bază în fiinţa Lui[243]. Numai manifestarea lucrării începe şi se sfârşeşte, potenţial ea e veşnică[244].

Părintele Dumitru Stăniloae vorbind despre doctrina răsăriteană a Sfântului Grigorie Palama spune că este o *concepţie teologică abisală. Dumnezeu în fiinţă e un adânc nepătruns, necomunicabil, neschimbabil, iar din acest adânc emană puteri şi lucrări în care nu se scurge însăşi fiinţa; aceste lucrări sunt nenumărate precum şi abisul fiinţei este fără sfârşit, ele fiind altceva decât fiinţa*[245]. Dumnezeu iese din Sine şi Se dăruieşte omului, înălţându-l pe acesta spre Sine, făcându-l părtaş la comuniunea de iubire şi de viaţă a Sfintei Treimi. Pe de o parte Dumnezeu rămâne în transcendenţa Sa, incognoscibil după fiinţă, iar pe de altă parte iese din Sine spre a se dărui omului prin energie sau lucrare cu scopul de a-l înălţa pe om la Sine. *Natura dumnezeiască,* precizează Sfântul Grigorie, *trebuie să fie numită în acelaşi timp neparticipabilă şi într-un anume înţeles participabilă; ajungem la împărtăşirea de natura lui Dumnezeu şi, totuşi, ea rămâne cu totul inaccesibilă. Trebuie să afirmăm pe amândouă deodată şi să păstrăm antinomia lor ca pe un criteriu al slavei*[246]. Nu lucrarea se cunoaşte din fiinţă, ci fiinţa se cunoaşte din lucrare. Dar se cunoaşte că este, nu însă şi ce este. De aceea şi Dumnezeu se cunoaşte, după teologi că este, nu din fiinţă, ci din pronia Sa. Deci lucrarea se deosebeşte de fiinţă şi prin aceasta, anume că lucrarea este ceea ce face cunoscut, iar fiinţa, ceea ce se cunoaşte prin lucrare că este[247]. Sfântul Grigorie Palama rezumă astfel învăţătura Sfinţilor Părinţi din secolele anterioare, mai precis, întreaga tradiţie răsăriteană. Sfântul Vasile cel Mare afirmase: *Lucrările lui Dumnezeu coboară la noi, dar fiinţa Lui rămâne neapropiată*[248]. Noi cunoaştem pe Dumnezeu din lucrările Lui, dar de fiinţă nu pretindem că ne putem apropia. Căci lucrările (energiile) lui Dumnezeu coboară până la noi, dar fiinţa Lui rămâne absolut inaccesibilă[249]. Cei care susţin că pot cunoaşte fiinţa lui Dumnezeu nu au dreptate[250], căci natura lui Dumnezeu este inaccesibilă oamenilor, de aceea fiinţa divină o cunosc doar Persoanele Sfintei Treimi[251]. Referindu-se la aceasta, Sfântul Grigorie Teologul remarcă: *Ce este Dumnezeu, după natura şi fiinţa Lui, nici n-a descoperit vreodată vreun om, şi, desigur, nu este cu putinţă să descopere*[252]. Firea divină se comunică nu în sine, ci prin energiile sale, căci fiinţa este neîmpărtăşită, dar puterile şi lucrările care izvorăsc din ea se lasă împărtăşite de creaturi. Nu putem vedea inima soarelui, dar putem vedea lumina ce izvorăşte din el[253]. Dumnezeu rămâne nevăzut în ceea ce este El în Sine. Inaccesibil în fiinţa Sa, este prezent în energiile Sale. Incomunicabil în fiinţa Sa, Dumnezeu se comunică prin energiile Sale necreate, nedespărţite de natura Sa. Sfântul

---

243. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 122, în *Filocalia...*, vol. VII, p. 502.

244. Pr. Lect. Dr. Ştefan Buchiu, *Învăţătura despre fiinţa lui Dumnezeu şi energiile necreate la Sfântul Grigorie Palama*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, VI (1999), nr. 3-4, p. 9.

245. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama...*, p. 6.

246. Sf. Grigorie Palama, *Theophanes*, PG, CL, col. 932D.

247. Sf. Grigorie Palama, *150 de capete...*, cap. 141, în *Filocalia...*, vol. VII, p. 511.

248. Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 234,* PG, XXXII, col. 868.

249. *Ibidem.*

250. *Ibidem*, 2, PG, XXXII, col. 869C.

251. Idem, *Epistola 235,* PG, XXXII, col. 873B.

252. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea II, 38,* PG, XXV, col. 445.

253. Emmanuel Cazabonne, *Acces to Inaccessible Light: Bernard's Use of 1 Timothy 6: 16*, în *Cistercian Studies Quarterly* 38.3, 2003, p. 282.

Chiril din Alexandria arătând deosebirea între ființa și lucrarea lui Dumnezeu spune: *a naște e propriu firii dumnezeiești, iar a face, lucrării dumnezeiești. Firea și lucrarea nu sunt unul și același lucru*[254]. Dumnezeu se manifestă în lume prin lucrările Sale. Ființa rămâne dincolo de orice relație, de orice împărtășire, ascunsă în transcendența absolută, fiind așezată peste toate. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama menționează că Dumnezeu este și se zice firea tuturor celor existente, întrucât toate se împărtășesc de El și subzistă prin împărtășirea de El, aceasta neînsemnând însă că prin împărtășirea de firea Lui, ci prin împărtășirea de lucrarea Lui. În acest înțeles este El și existența celor ce sunt și forma în forme, ca obârșia formelor și înțelepciunea celor înțelepți și, simplu, toate ale tuturor. Totodată El nu este fire, ca fiind mai presus de toată firea și nu este, ca fiind mai presus de toate cele ce sunt; și nu este și nici nu are formă, ca unul ce e mai presus de formă[255]. Toate numirile ce le dăm lui Dumnezeu nu se referă la ființa Lui care e mult mai presus de înțelesul oricărui nume, ci la lucrările Lui care vin în lume. E fără nume această ființă supraființială, zice Palama, ca una ce e mai presus de orice nume. Chiar și numirile ce și le-a dat Domnul însuși: *Eu sunt cel ce sunt, Dumnezeu, lumina, adevărul și viața*, numiri pe care teologii le atribuie prin excelență dumnezeirii celei mai presus dumnezeire, și acestea sunt nume de lucrări[256]. De cele mai multe ori, Sfântul Grigorie Palama evită termenul de esență (ουσια), gasindu-l nepotrivit, insuficient pentru a indica ceea ce Dumnezeu este prin natura sa. Esența, ființa lui Dumnezeu întrece orice esență și orice ființă. El preferă conceptul de supraesență (υπερουσιότης), împrumutat de la Sfântul Dionisie, pentru a desemna ceea ce nu poate fi numit. A fost nevoie să se distingă în Dumnezeu esența și ceea ce nu este esență tocmai pentru că Dumnezeu nu e limitat de esența sa, El fiind mai mult decât esență[257]. Nu avem cuvânt ca să putem cuprinde ființa lui Dumnezeu așa cum este, ea rămânând astfel veșnica taină. Nici îngerii nu văd ființa lui Dumnezeu. Unul singur a văzut ființa lui Dumnezeu așa cum este, dar acesta nu-i un om: e Dumnezeu-Fiul, cel ce locuiește în sânurile Tatălui și care S-a făcut om; e Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Prin El cunoaștem tot ce știm noi mai adânc despre ființa cea ascunsă a lui Dumnezeu[258]. *Dar dacă ființa lui Dumnezeu este cu neputință de înțeles, de ce să mai vorbim de ea? Oare pentru că nu pot să beau tot fluviul să nu iau cu măsură nici ceea ce-mi folosește? Oare pentru că nu pot cuprinde tot soarele cu privirea, să nu văd nici cât este de ajuns pentru trebuința mea? Sau, pentru că nu pot să mănânc toate fructele mare grădină (...) vrei să ies cu totul flămând? Laud și să slăvesc pe Făcătorul nostru: poruncă dumnezeiască sunt aceste cuvinte: „Toată suflarea să laude pe Domnul" (Ps. 40, 5) (...) Știu că nu voi putea să-L slăvesc după vrednicie, totuși socotesc lucru evlavios să încerc cel puțin. Slăbiciunea mea o mângâie Domnul prin cuvintele: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut, nici odinioară"* (In. 1, 18)[259]. Deci, ființa dumnezeiască este cu totul neîmpărțită, dar lucrările sunt multiple, necreate și împărțite nedivizat în fiecare din noi. Urmând tradiția răsăriteană, Sfântul Grigorie Palama zice: *Într-adevăr, ceea ce nu poate fi văzut de nimeni, fie*

254. Sf. Chiril al Alexandriei, *Tezaure*, PG, LXXXV, col. 3120 *cf.* Pr. Lect. Dr. Ștefan Buchiu, *art. cit.*, p. 9.

255. Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire...*, cap. 78, *Filocalia ...*, vol. VII, pp. 472-473.

256. Sf. Grigorie Palama, *Apologie ...*, în *Viața ...*, p. 223.

257. Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 47.

258. Arhim. Benedict Ghiuș, *Dumnezeu, ce este*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, Anul VIII (1956), Nr. 10-12, p. 654.

259. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, Cateheza VI, 5, traducere din limba greacă și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 2003, p. 83.

acela Moise sau Pavel, cel ce s-a înălţat până la al treilea cer, sau chiar mai presus de Pavel şi învrednicit de starea şi demnitatea îngerească sau arhanghelească – ce poate fi altceva decât fiinţa lui Dumnezeu, care nu iese din sine, nu se manifestă şi nu se poate vedea nicidecum de nimeni?[260]. Dionisie (Pseudo)-Areopagitul a numit lucrările *ieşirile binefăcătoare ale izvorului dumnezeiesc*[261]. Energiile necreate care iradiază din Dumnezeu *nu sunt mărginite, vin la toţi, dar vin în special în Sfintele Taine. Sunt prezente în Sfintele Taine cu intensitate deosebită, aducând însăşi Persoana lui Hristos; prin Biserică, prin preot în special, prin toate binecuvântările lui, trec în grade diferite asupra tuturor, sunt deci şi ale îngerilor, sunt şi în natură. Căci natura, făcută din nimic, n-ar putea să stea în ea însăşi fără energiile necreate care o fundamentează*[262]. Energiile care izvorăsc veşnic din natura divină, ne sunt comunicate de Duhul Sfânt, pentru a ne îndumnezei, a ne face să participăm la viaţa Sfintei Treimi. Energiile divine nu sunt un intermediar între Dumnezeu şi om, sau emanaţii ale Lui, ci sunt Dumnezeul cel viu în acţiune, de care isihaştii se bucură prin vederea *faţă către faţă,* lumina necreată fiind însăşi manifestarea, revelarea acestei *dumnezeiri.* Ele sunt manifestări libere şi voluntare ale Divinităţii comune celor trei Persoane dumnezeieşti, prin care Dumnezeu intră în contact cu omul şi cu întreaga creaţie. Dar energiile necreate nu vor fi efecte străine esenţei divine, şi nici acte exterioare lui Dumnezeu datorate voinţei Lui asemenea actelor providenţiale (prin care El a creat de exemplu lumea). Dumnezeu are şi un alt mod de a fi şi de a Se manifesta decât cel dat de natura Sa incognoscibilă, de aceea El este prezent în lumea pe care a creat-o. Dar dacă n-ar fi creat-o, El ar fi ieşit oricum în afara naturii Sale, de aceea putem spune că energiile necreate sunt ieşiri naturale ale lui Dumnezeu Însuşi, un mod de existenţă care-I este propriu[263].

Pentru Sfântul Grigorie Palama, energiile fac cunoscută arătarea *în afară* (ad extra) a Treimii, exprimând raportul *cu altceva*, adică cu ceva ce nu este El Însuşi. Şi, prin fiecare, *voirea cea bună şi dumnezeiască cu privire la noi a Tatălui, a Fiului şi a Sfântului Duh e lucrare şi putere de viaţă şi de înţelepciune făcătoare. Acestora le-a mai zis şi împărtăşiri neîncadrate şi nemicşorate, ridicându-le peste toate cele create, şi în acelaşi timp învăţând că sălăşluiesc în chip firesc în Cel ce le dăruieşte*[264]. De aceea, ca împărtăşiri de sine nu sunt nicidecum create. Şi tot de aceea, după dumnezeiescul Maxim (*Capete despre dragoste,* I, 48), niciodată n-au început să existe; şi sunt contemplate ca aflându-se fiinţial în jurul lui Dumnezeu; şi nu a fost cândva când nu erau[265]. Deci Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh sunt ca Persoane în fiecare lucrare, ilustrând raporturile Sfintei Treimi cu creaţia; acesta este domeniul *iconomiei,* al lucrării sau al dăruirii dumnezeieşti[266]. *Aşadar,* zice Sfântul Grigorie, *ieşirile şi lucrările lui Dumnezeu sunt necreate, dar nici una dintre ele nu este fiinţă, nici ipostas*[267]. Vorbind despre lumina dumnezeiască, Sfântul Grigorie Palama a subînţeles-o totdeauna ca manifestare a lui Dumnezeu cel personal sau tripersonal. *Dacă el face o distincţie între această lumină şi esenţa dumnezeiască, înţelege*

---

260. Sf. Grigorie Palama, *Antireticul al cincilea contra celor scrise de Achindin împotriva luminii harului şi a harismelor duhovniceşti.* Capitolele celui de-al doilea cuvânt antireic contra lui Achindin, în *Viaţa* ..., p. 246.

261. Dionisie (Pseudo)-Areopagitul, *Despre numirile dumnezeieşti*, 2, PG, III, col. 641D-644D.

262. Pr. Stăniloae în *7 dimineţi cu Părintele Stăniloae* – convorbiri realizate de Sorin Dumitrescu, Anastasia, Bucureşti, p. 28.

263. Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 46.

264. Sf. Grigorie Palama, *150 de capete...*, cap. 91, în *Filocalia* ..., vol. VII, p. 482.

265. *Ibidem,* cap. 88, p. 480.

266. Pr. Lect. Dr. Ştefan Buchiu, *art. cit.*, p. 7.

267. Sf. Grigorie Palama, *op. cit.*, p. 480.

numai că Dumnezeu cel personal sau tripersonal nu-şi epuizează în fiecare manifestare a Sa ca lucrare sau ca har necreat sau ca lumină, întregul fond infinit de esenţă care există concret şi e ţinut în mişcare, sau în nesfârşite lucrări, prin ipostas, respectiv, prin Treimea ipostasurilor. Dar vorbind despre lucrarea, sau harul, sau lumina dumnezeiască, Palama subînţelege totdeauna Persoana sau Persoanele dumnezeieşti, ca Subiect, sau ca Subiecte ale lucrării, sau harului, sau luminii[268].

Deci, Dumnezeu S-a coborât la noi, S-a făcut om ca noi din prea multa iubire faţă de noi, ca şi noi să ne îndumnezeim. *Venirea şi aşezarea Lui în noi,* zice Sfântul Grigorie, *e urcarea noastră prin Revelaţie la El. Dar ce se revelează şi se arată? Fiinţa lui Dumnezeu? Nici pomeneală. Atunci harul şi lucrarea Duhului este aceea prin care se arată şi se aşază în cei vrednici Dumnezeu*[269]. Harul divin e necreat şi nedespărţit de fiinţa divină. El este lucrarea îndumnezeitoare, care, zice Palama, *se numeşte şi dumnezeire şi principiu al dumnezeirii şi îndumnezeire, după care se varsă, se dă şi se trimite cel ce e pretutindeni şi statornicit durabil într-o identitate nemişcată*[270]. Unirea omului cu Dumnezeu este una lipsită de confuzie, fără amestecarea sau absorbirea identităţii umană în cea divină, ci se păstrează caracterul personal al celor care se întâlnesc. Este o comuniune personală cu Dumnezeu Cel personal. Energiile divine necreate pot fi numite *har* (ἡ χάρις) divin în legătură cu fiinţele umane, doctrina palamită a energiilor necreate poate fi considerată ca teologie a harului pentru Răsăritul ortodox, iar lumina isihaştilor trebuie interpretată ca manifestare a acestor energii divine[271]. Harul se împărtăşeşte şi poate fi văzut în chip suprasensibil de cei vrednici, de sfinţi, care experiază strălucirea naturii dumnezeieşti.

Bernard de Clairvaux (cca. 1090 – † 1153) precizează că Dumnezeu sălăşluieşte în lumina inaccesibilă, El S-a întrupat şi a sălăşluit printre noi, El sălăşluieşte în inimile noastre prin credinţă. Reflectând împreună cu Bernard la această triplă sălăşluire, suntem îndemnaţi să-L primim pe Dumnezeu în sufletele noastre şi să-L preaslăvim pe Dumnezeu pentru că ne-a îngăduit accesul la lumina Sa[272].

Vederea luminii dumnezeieşti

Având ca temei harul primit la botez, cunoaşterea lui Dumnezeu există în mod virtual pentru toţi creştinii şi totuşi nu toţi se învrednicesc de ea. Aceasta depinde de voinţa şi participarea noastră, căci numai ele pot să fructifice harul, pregătind astfel firea pentru arătarea Domnului Hristos. Pe măsură ce ne apropiem prin trăire de Dumnezeu, în acelaşi timp devenim receptivi pentru primirea luminii Sale, purificând simţurile şi conştiinţa. Omul se poate împărtăşi de ea datorită noii relaţii de iubire între Dumnezeu şi om făcută posibilă prin Întruparea Domnului Hristos. Spiritualizarea omului presupune o *existenţă continuă în prezenţa harului, iar această spiritualizare înseamnă şi sensibilizarea puterilor sufleteşti pentru lucrările harului*[273]. Lumina cea dumnezeiască se poate sălăşlui în cei drepţi. Aceştia simt şi văd lumina Lui. Ea este un dar al lui Dumnezeu prin care El locuieşte în cei credincioşi, prin mijlocirea rugăciunii, a nevoinţelor şi a Sfintelor Taine.

268. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Semnificaţia luminii dumnezeieşti* ..., p. 438.
269. Sf. Grigorie Palama, *Apologie mai extinsă*, în *Viaţa* ..., p. 240.
270. *Ibidem,* p. 230.
271. C. Jones, S. Wainwright, E. Yaruold, *op. cit.*, p. 251.
272. Emmanuel Cazabonne, *op. cit.*, p. 284
273. Magistrand Ion I. Bria *Simţirea tainică a prezenţei harului după Sf. Simeon Noul Teolog*, în rev. *Studii Teologice*, Anul VIII (1956), nr. 7-8, p. 479.

O serie întreagă de apostoli şi părinţi mărturisesc că lumina arătată de Dumnezeu sfinţilor este altceva decât cunoştinţa din lucrurile create, e slava naturii dumnezeieşti. E singura lumină adevărată, eternă, neschimbată, prin care devenim şi noi lumină, ca nişte fii ai luminii. Această lumină au văzut-o Apostolii, apoi Maria Magdalena şi ceilalţi sfinţi. Această lumină au văzut-o, deci, ucenicii pe Tabor, prefăcându-se, schimbându-se ei înşişi în lumină. În sensul acesta trebuie înţeles cuvântul lui Ava Iosif către Ava Lot *că nu poţi să te faci călugăr, de nu te vei face ca focul, arzând tot.* El însuşi făcându-şi odată rugăciunea *şi-a întins mâinile la cer şi i s-au făcut degetele ca zece făclii de foc*[274]. Tot aşa au fost văzuţi *strălucind ca fulgerul* şi Ava Pamvo şi Silvan şi Sisoe[275]. Într-una din omiliile sale, Sfântul Grigorie de Nazianz vorbeşte despre comuniunea cu fiinţa divină, făcând referire la *cele trei lumini* dintre care prima este Dumnezeu – *Lumina cea mai înaltă, inefabilă, a doua îngerii, o anumită revărsare sau comuniune cu prima Lumină, iar o a treia lumină, omul, numit şi lumină deoarece spiritul său este iluminat de Lumina primordială care este Dumnezeu*[276]. Prin aceste mărturii certe se poate spune că Lumina lui Hristos este o realitate concretă ce scaldă întreg pământul de la o margine a lui până la cealaltă, însă ea nu are nici început, nici sfârşit, nefiind circumscrisă în timp şi spaţiu. Această lumină poate fi văzută numai de omul interior (asemenea Mariei Magdalena)[277], pentru că numai în inimile curate tronează Hristos. Dumnezeu se descoperă în lumină numai persoanei umane curate la inimă. Curăţenia e propriu-zis starea de lumină, de deschidere, de capacitate de primire în sine a luminii celuilalt, de capacitate de a se umple de lumina celuilalt, de a se face transparent pentru acela. Aşa putem înţelege cuvântul Mântuitorului: *Fericiţi cei curaţi cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu (Mt. 5, 8)*[278], precum şi cuvintele Sfântului Grigorie de Nazianz: *Cu cât teologul progresează în virtute, cu atât îşi dă el seama mai mult de maiestatea, splendoarea şi înălţimea lui Dumnezeu (...), Care este lumina cea mai curată, dar pentru cei mai mulţi inaccesibilă; Care este în Univers, dar şi dincolo de univers; Care este întru totul frumuseţe, dar şi mai presus de frumuseţe (...); Care se retrage cu atât mai mult cu cât este pătruns*[279]. Duhul Sfânt există şi lucrează înlăuntrul omului când acesta a făcut eforturi de a se curăţa de patimi şi s-a pregătit pentru arătarea Domnului Hristos, pentru a vedea lumina dumnezeiască unindu-se cu Dumnezeu în iubire. Sfântul Grigorie Palama afirmă aceasta bazându-se pe învăţătura lui Dionisie Areopagitul: *Vezi ce numeşte acesta cunoştinţa adevărată a celor ce sunt (a celor create)? Lucrarea poruncilor. Şi care este sfârşitul acestora? Unirea şi asemănarea cu Dumnezeu. Dar de ce a numit această asemănare, iubire? Pentru că iubirea este plinătatea virtuţilor. Aceasta (iubirea) pătrunzând chipul, înfăptuieşte asemănarea cu Dumnezeu. În sfârşit, prin „desăvârşirea unitară" şi prin „împărtăşirea îndumnezeită de Unul" şi prin „vederea care hrăneşte şi îndumnezeieşte în chip înţelegător"*[280], (Dionisie) a arătat venirea şi sălăşluirea făgăduită a lui Dumnezeu (In. 14, 24), care desăvârşeşte, prin unire, şi hrăneşte prin vedere, ochiul duhovnicesc[281].

274. *Pateric,* la Ava Iosif, Ed. Râmnicu Vâlcea, 1930, p. 113.
275. *Ibidem,* p. 193.
276. Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre Botez,* V, PG, XXXVI, col. 364 BC.
277. Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu,* în româneşte de Maria Cornelia Oros, Studiu introductiv diac. Ioan I. Ică jr , Ed. Deisis, Sibiu, 1995, p. 144.
278. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Semnificaţia luminii dumnezeieşti* ..., p. 442.
279. Sf. Grigorie de Nazianz, *Apologia,* 76, PG, XXXV, col. 484B.
280. *Ierarhia bisericească,* I, 3, PG III, col. 376A.
281. Sf. Grigorie Palama, *Tratat III al celor din urmă despre isihaşti. Despre Sfânta Lumină,* cap. 76, în ed. P. Hristou, Salonic, 1962, p. 607 *apud* Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.,* p. 434.

Însă, acest har nu vine la fiecare la fel. Viaţa în har este un progres neîncetat al conştiinţei, o trăire crescândă a luminii dumnezeieşti. La cei mai mulţi, din păcate, nu li se arată măcar o adiere a sa, pentru că Lumina nu suportă indiferenţa omului mândru. Dobândirea vederii luminii dumnezeieşti depinde de progresul duhovnicesc al fiecăruia, de capacitatea fiecăruia de a o primi cu iubire. *La început harul apare în diferite feluri în timpul rugăciunii, şi omul participă în duh în multe feluri diferite (...) Avem exemplul profetului Ilie. El a simţit o „vijelie năprasnică ce va despica munţii". Apoi a simţit un cutremur, un foc, iar în cele din urmă o adiere de vânt lin, şi acolo era Domnul*[282]. La începători, harul Duhului Sfânt vine ca un duh de frică ce distruge patimile şi zdrobeşte inimile împietrite, dându-le pocăinţă şi lacrimi. Urmează cei din starea de mijloc, la care harul vine ca un cutremur sau tresărire a inimii. La cei desăvârşiţi, însă, el vine ca o adiere de vânt lin, ca o lumină paşnică, aceştia primindu-l în întregime[283]. Sfântul Nil de la Sorska aduce şi el o mărturisire despre lumina dumnezeiască ce inundă sufletul omenesc şi zice: *Când se va ridica sufletul la cele dumnezeieşti şi, cu neajunsă unire, se va face cu lucrarea asemenea dumnezeirii, când va fi luminat în mişcările sale cu raza luminii celei mari şi când mintea se va învrednici să simtă fericirea cea viitoare, atunci se uită şi pe sine şi pe toate cele de aici şi nici o mişcare nu mai are*[284].

În ceea ce priveşte posibilitatea efectivă a vederii lui Dumnezeu, expresiile unora din Sfinţii Părinţi sunt categoric afirmative: *Cel ce şi-a făcut inima curată, nu va cunoaşte numai raţiunea lucrurilor inferioare şi care sunt după Dumnezeu, ci vede şi pe însuşi Dumnezeu,* zice Sfântul Maxim Mărturisitorul[285]. Sfântul Grigorie de Nyssa spune, la rândul său: *Este adevărat, deopotrivă, şi că inima curată vede pe Dumnezeu şi că nimeni nu L-a văzut vreodată pe Dumnezeu. Şi, cu adevărat, Cel nevăzut prin fire se face văzut prin energiile Sale, apărând în cele dimprejurul firii Sale*[286].

Vederea Dumnezeirii devenite perceptibilă în lumina necreată, în harul ei îndumnezeitor, este *taina celei de a opta zile*, ea aparţine veacului viitor. Totuşi, cei vrednici ajung să vadă *Împărăţia lui Dumnezeu venit în puterea lui* încă din această viaţă, aşa cum cei trei apostoli au văzut-o pe Muntele Tabor[287]. *Întunericul devine invizibil la lumină* – zice Dionisie – *şi mai ales la lumină multă. Cunoştinţele alungă ignoranţa – şi mai ales cunoştinţele bogate. Dacă gândeşti aceasta nu într-un sens privativ, ci într-un sens superior, vei putea afirma acest lucru, care este mai adevărat decât orice adevăr: pentru cei care posedă lumina pozitivă şi cunoaşterea fiinţelor, ignoranţa după Dumnezeu rămâne ascunsă. Cu adevărat, întunericul transcendent al lui Dumnezeu se lasă ascuns de tot ceea ce este lumină, dar în aceeaşi măsură el eclipsează tot ceea ce este cunoaştere (...) Dacă se întâmplă ca văzând pe Dumnezeu, să înţelegi ceea ce vezi, înseamnă că nu ai văzut pe Dumnezeu în El însuşi, ci ceva care poate fi cunoscut şi care-I este propriu. Căci El depăşeşte în sine orice inteligenţă şi orice esenţă; El există, în mod supraesenţial, şi este cunoscut dincolo de orice înţelegere numai pentru că e cu totul dincolo de orice înţelegere numai pentru că e cu totul necunoscut şi pentru că El nu există deloc. Iar această*

---

282. Hieroteos de Nafpaktos, *O noapte în pustia Sfântului Munte*, Editura Icos, 1999, p. 84.
283. Sf. Grigorie Sinaitul *apud* Hieroteos de Nafpaktos, *op. cit.*, p. 84.
284. Sf. Nil de la Sorska, *Lucrarea minţii*, Editura Credinţa strămoşească, 1999, p. 38.
285. PG, XC, 1161, citat de Sf. Grigorie Palama în *Al treilea tratat...*, în *Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama...*, p. 206.
286. Sf. Grigorie de Nyssa *apud* Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 142.
287. Vladimir Lossky, *După chipul şi asemănarea lui Dumnezeu...*, p. 62.

desăvârşită necunoaştere, luată în cel mai bun sens al cuvântului, este cunoaşterea Celui care depăşeşte tot ceea ce poate fi cunoscut[288].

Experierea luminii dumnezeieşti la Sfântul Simeon Noul Teolog

Comparat cu autorul Evangheliei a IV-a, Sfântul Simeon Noul Teolog reprezintă un nume de referinţă în istoria post-patristică a spiritualităţii bizantine.

Sfântul Simeon dă o mărturie ortodoxă despre lumină, situându-se pe aceeaşi linie cu mărturia ioaneică, a ucenicului preaiubit al Luminii întrupate, a lui Ioan, primul teolog şi model al teologilor mistici în Orient, ca şi în Occident, ca de altfel şi a lui Grigorie de Nazianz sau a lui Ioan al Crucii[289]. Fr. Heiler, un cunoscător al fenomenului mistic, spune că Simeon Noul Teolog este unul dintre cei mai mari mistici ai Creştinătăţii şi omenirii. Karl Hohll, protestant, critic obiectiv, spune că este cel mai mare mistic al orientului. De la Clement Alexandrinul şi Origen până la isihaşti, el este punctul culminant. Nichita Stethatos este ucenicul său care-i scrie viaţa, tradusă în franceză de un anume Irineu[290]. Opera Sfântului Simeon Noul Teolog a pregătit temeiurile doctrinare ale palamismului de mai târziu. Chiar dacă scrierile sale au generat şi multe suspiciuni în rândul unor călugări din vremea sa, axaţi mai mult pe *praxis* decât pe *theoria,* aşa explicându-se de ce scrierile Sfântului Simeon fiind uitate timp de trei secole, Pronia divină a rânduit ca ele să fie redescoperite, preţuite şi valorificate de monahii athoniţi din secolul al XIV-lea şi de cei din timpul renaşterii filocalice de la finele secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Ca teolog, Sfântul Simeon se articulează în mod organic în tradiţia Sfinţilor Părinţi pe care reuşeşte, în unele capitole, s-o dezvolte şi s-o împodobească pe baza experienţelor sale. Spiritualitatea ortodoxă are în el unul din doctrinarii săi clasici şi marii săi mistici. El trebuie cunoscut şi readus în centrul trăirii creştine, căci învăţătura şi practica sa duhovnicească nu încetează vreodată să fie plină de folos duhovnicesc. Sfântul Simeon a accentuat faptul că *experienţa spirituală nu e o simplă relaţie cu Dumnezeu, ci o prezenţă vie şi conştientă, în faţa Ziditorului, în care activitatea spiritului nostru se desfăşoară pe un plan suprasensibil şi paradoxal*[291].

Între experienţele trăite şi relatate de Sfântul Simeon, vederea luminii dumnezeieşti ocupă primul loc în experienţa sa mistică[292]. Zeci de pagini din scrierile lui sunt dedicate descrierii viziunilor lui despre lumina dumnezeiască. Nici nu este nevoie să mai menţionăm faptul că toate aceste descrieri sunt originale şi independente de oricare alt izvor literar[293]. La el ataşamentul sau afecţiunea faţă de lumină nu este o delectare păgână. Iluminarea, darul luminii, adică darul lui Dumnezeu care se face comunicabil spre creatură, sub forma unei străluciri a luminii-energie, nu este nici o halucinaţie, nici o abstracţie vagă, ci un răspuns la o chemare a omului

288. Dionisie Areopagitul, *apud* Vladimir Lossky, *op. cit.,* p. 31.

289. Henri Bergeron, *Le sens de la lumière chez Syméon le Nouveau Théologien. Ses aspects ascétiques et pédagogiques*, în rev. *Contacts*, XXXVIII e ANNÉE, Nş 133, Paris, 1986, p. 16.

290. Nicolae Mladin, *Prelegeri de mistică ortodoxă*, notate de studentul în Teologie Nicolae Streza în anul universitar 1947-1948, Editura Veritas, Târgu-Mureş, 1996, p. 66.

291. Magistrand Ion I. Bria, *op. cit.,* p. 476.

292. Arhiepisopul Basile Krivochéine, *În lumina lui Hristos. Sfântul Simeon Noul Teolog (949-1022). Viaţa-Spiritualitatea-Învăţătura,* Traducere din limba franceză de Pr. Conf. Dr. Vasile Leb şi Ierom. Gheorghe Iordan, EIBMBOR, Bucureşti, 1997, p. 229.

293. Hilarion Alfeyev, *The Patristic Background of St. Simeon The New Theologian's of the Divine Light,* in *Studia Patristica,* vol. XXXII, Peters, Leuven, 1997, p. 229.

care caută lumina[294]. Aşadar, e limpede pentru Sfântul Simeon că lumina dumnezeiască nu este vreun înger sau vreo fiinţă creată, nici vreun fenomen.

Sfântul Simeon numeşte pe Dumnezeu *flacără, foc* duhovnicesc şi *soare* nematerial: *Dar Acela e (Foc) duhovnicesc, cu neputinţă de împărţit, e cu desăvârşire inseparabil şi indivizibil; căci atunci când e comunicat nu se divide în mai multe, ci rămâne indivizibil şi există în mine; răsare în mine înăuntrul ticăloasei mele inimi ca un soare sau ca discul unui soare, arătându-se sferic, luminos, ca o flacără*[295]. Sfântul Simeon se foloseşte de mulţi termeni pozitivi pentru a nega şi a face înţeleasă natura dumnezeiască a Sfântului Duh. Sfântul Duh este numit rând pe rând *foc, lumină, soare, viaţă, apă, vin, comoară, cheie, coroană, dragoste, mângâiere* etc. Prin această bogăţie de numiri şi imagini Sfântul Simeon vrea să arate că această cunoaştere a manifestărilor Sfântului Duh constituie un proces dinamic şi infinit, întrucât taina dumnezeirii Sfântului Duh sporeşte mereu neputând niciodată să fie cuprinsă până la capăt[296].

Deşi prezenţa luminii este exprimată de Sfântul Simeon printr-o serie de imagini sau reprezentări cum ar fi soarele, luna, steaua, stâlpul de foc, funia luminoasă, conţinutul acestei lumini este Hristos care se face prezent prin mijlocirea harului Duhului Sfânt.

Sfântul Simeon numeşte pe Dumnezeu Cel Unul în fiinţă şi întreit în Persoane, Izvorul acestei lumini dumnezeieşti necreate[297]. Dumnezeu este lumină suprafiinţială: *Lumină este Tatăl, lumină este Fiul, lumină Duhul Sfânt, o lumină atemporală, netăiată, necontopită, necreată, nemărginită, nelipsită de nimic, nevăzută, ca una ce este şi se înţelege în afară de toate şi mai presus de toate, pe care nimeni dintre oameni n-a putut vreodată să o vadă înainte de a se fi curăţit, nici nu a primit-o înainte de a o fi văzut*[298]. Lumina dumnezeiască este o lumină tri-ipostatică: *lumină întreită în Una şi Una în Trei; căci amândouă (şi Unimea şi Treimea) sunt o unică Lumină: Tată, Fiu şi Duh, netăiată în Trei Persoane, unite fără contopire, prin firea dumnezeiască, ca şi prin obârşie, slavă, putere şi voinţă*[299]. Dumnezeu şi cele din jurul Lui şi cele care vin de la El şi cele care sunt în El sunt toate lumină, venerată în fiecare din Ipostaze şi văzută în toate însuşirile şi darurile Sale[300].

Poet şi mistic în acelaşi timp, Sfântul Simeon exprimă în imagini trăite, esenţialul experienţei creştine: comuniunea cu Incomunicabilul şi cunoaşterea Incognoscibilului, devenite posibile prin întruparea Cuvântului, care se descoperă ca lumină în Duhul Sfânt[301]. *Între diferitele viziuni şi manifestări dumnezeieşti, vederea luminii*

294. Henri Bergeron, *art. cit.*, p. 17.

295. Sf. Simeon Noul Teolog, *Erosurile imnelor dumnezeieşti. 1. Despre strălucirea dumnezeiască şi luminarea Duhului Sfânt; că Dumnezeu e un loc în care după moarte toţi sfinţii îşi au odihnă; şi că acela care cade din Dumnezeu nu va avea odihnă într-alt loc în viaţa viitoare,* în vol. *Imne, Epistole şi Capitole. Scrieri III,* Introducere şi traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 53.

296. Pr. Drd. Ilie Moldovan, *Teologia Sfântului Duh, după Catehezele Sfântului Simeon Noul Teolog,* în rev. *Studii Teologice*, Anul XVIII (1967), nr. 7-8, p. 420.

297. Pr. Prof. Dr. Ioan C. Teşu, *Experierea luminii dumnezeieşti la Sfântul Simeon Noul Teolog,* în *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"*, Iaşi, Teologie, tom IX, 2004, p. 150.

298. Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursul 10 despre Ziua Domnului şi înţelesul mistic al Judecăţii lui Dumnezeu,* în vol. *Discursuri teologice şi etice. Scrieri I,* Ediţia a II-a revăzută, studiu introductiv şi traducere: diac. Ioan I. Ică Jr. şi un studiu de ieromonah Alexander Golitzin, Deisis, Sibiu, 2001, p. 323.

299. Idem, *Erosurile imnelor dumnezeieşti. 12. Theologhisire despre unitatea în toate privinţele a Dumnezeirii tri-ipostatice; iar prin cele pe care le spune cu smerenie despre sine însuşi ruşinează părerea de sine a celor cărora li se pare că sunt ceva,* în *Imne, Epistole şi Capitole...*, p. 79.

300. Idem, *Cartea discursurilor teologice. Discursul 3 teologic,* în vol. *Simeon Noul Teolog. Discursuri teologice şi etice...*, pp. 97-98.

301. John Meyendorf, *Sfântul Grigorie Palama şi mistica ortodoxă*, Traducere de Angela Pagu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 36.

este aceea care, cu siguranță ocupă primul loc în experiența mistică a lui Simeon. El vorbește în mod constant despre aceasta în scrierile sale, fie ca despre un fenomen mistic interior sau chiar exterior, fie pentru a arăta pe Dumnezeu apărând ca lumină, fiind însă la urma urmelor aproape aceeași experiență. Totuși Simeon, încă de la primele apariții luminoase, nu știe bine cine este această lumină care îi apare, care îi este natura și originea, nici ceea ce reprezintă ea. Evident, el simte că este o apariție divină, însă rămâne în incertitudine până în momentul în care lumina însăși îi descoperă cine este ea. Se poate vedea bine aceasta din descrierea vederilor de lumină pe care el le-a avut în tinerețea sa și despre care ne-a lăsat scrieri autobiografice de o mare vivacitate[302]. Nu vederea luminii în sine constituie momentul central al vieții mistice, ci întâlnirea personală cu Hristos, Care Se descoperă în lumină, cunoașterea mistică a lui Hristos și unirea cu El. Și numai în clipa în care Hristos începe să vorbească cu noi, în inima noastră, prin Sfântul Duh, dobândim cunoștința personală. O simplă vedere a luminii nu o dăruiește, ci provoacă o insatisfacție mistică[303]. Ca și autorii precedenți, Simeon se referă la vederea *feței* lui Hristos în lumină. Oricum, aceasta e o experiență a unei luminozități pure, mai degrabă decât apariția *feței* într-o anumită formă[304].

Sfântul Simeon Noul Teolog a experiat această lumină din fragedă adolescență, mai întâi ca dar al lui Dumnezeu, iar apoi ca rod al intenselor sale osteneli ascetice. Sub îndrumarea și ascultarea părintelui său duhovnicesc Sfântul Simeon Evlaviosul, el s-a învrednicit de vederea luminii dumnezeiești. Pe acest părinte spiritual al său, îl considera un adevărat sfânt, închinându-i diferite imnuri și o zi de sărbătorire pe an. Ființă harismatică, bătrânul angelic i-a apărut lui Simeon chiar de la prima viziune pe care a avut-o: *Și stând în apropierea acelei lumini i s-a arătat în chip uimitor bătrânul acela sfânt și deopotrivă cu îngerii, care îi dăduse porunca și cartea*[305]. În timpul acestui moment capital, în sfințenia sa ascunsă, dar văzută de Dumnezeu și de îngeri, bătrânul îndrumător servea de icoană (imagine) a lui Hristos, mai bine zis, era chipul viu al lui Hristos, și ca urmare, îl introduce în lumina Duhului Sfânt, dincolo de forme. Îl introduce numai, pentru că singurul Mijlocitor este Fiul, așa cum precizează și Sfântul Vasile cel Mare: *(...) astfel sfinții, în iconomia harului, sunt reflectori-introducători mai degrabă decât mijlocitori, putând totuși să pară, din cauza exceselor devoțiunii sensibile, ca interceptori*[306].

Prima experiență a vederii luminii este descrisă de Sfântul Simeon în *Cateheza 22,* unde apare sub numele tânărului Gheorghe, povestirea făcându-se la persoana a III-a: *Așadar, stând el în picioare într-o zi și spunând mai mult cu mintea decât cu gura: «Dumnezeule, milostivește-mă pe mine păcătosul!» (Luca 18, 13), dintr-o dată o strălucire dumnezeiască l-a încununat de sus și a umplut tot locul. Iar atunci când s-a petrecut aceasta, tânărul nu mai știa și a uitat dacă era în casă sau sub un acoperiș. Fiindcă de pretutindeni vedea numai lumină și nu știa dacă mai umbla pe pământ. Nu mai era în el nici teamă de a nu cădea, nici grijă de lume, nimic din cele ce-i năpădesc pe oamenii ce poartă trup nu-i ataca gândul, ci fiind cu totul împreună cu lumina nematerială și părându-i-se că s-a făcut el însuși lumină, și*

302. Arhiepiscop B. Krivochéine, *În lumina lui Hristos...*, p. 229.

303. Idem, *Introducere* în volumul *Symeon Le nouveau Théologien, Catéchèses 1-5,* Traduction par Joseph Paramelle, introduction, texte critique et notes par Mgr. Basile Krivochéine, tome I, în *Sources chrétiennes*, nº. 96, Cerf, Paris, 1963, p. 26.

304. Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 236.

305. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze. Scrieri II*, studiu introductiv și traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 242.

306. Sf. Vasile cel Mare *apud* Henri Bergeron, *op. cit.*, p. 29.

uitând toată lumea, a ajuns plin de lacrimi şi de bucurie şi de veselie negrăită. Apoi mintea lui s-a înălţat la cer şi a văzut altă lumină mai limpede decât cea care era aproape de el[307]. În *Imnul 18,* Sfântul Simeon îşi arată gratitudinea afaţă de părintele său duhovnicesc pentru că l-a îndrumat să descopere negrăite bucurii duhovniceşti, şi vorbeşte despre el ca despre un sfânt: *Cine m-a călăuzit trăgându-mă spre aceste frumuseţi? Cine m-a ridicat din adâncul amăgirii lumii? Cine m-a despărţit de tată, de fraţi (Mc. 10, 29) şi prieteni, de rude şi de plăcerile şi bucuriile lumii? Cine mi-a arătat calea pocăinţei şi a plânsului, de la care plecând am găsit ziua care n-are sfârşit? Un înger era, nu om, şi totuşi un om care şi-a bătut joc de lume şi a călcat în picioare pe balaur (Ps. 90, 13) iar demonii tremură în prezenţa lui*[308]. De la Sfântul Simeon Noul Teolog aflăm că principala calitate a unui părinte duhovnicesc este aceea de mijlocitor: *în chip inconştient* – menţionează Sfântul Simeon – *în inima mea nenorocită a rămas iubirea şi credinţa faţă de sfântul bătrân, din pricina căruia, după trecerea atâtor ani, Dumnezeu Cel iubitor de oameni, milostivindu-Se de mine prin rugăciunile aceluia, m-a izbăvit iarăşi din multa rătăcire şi m-a scos din adâncul răutăţilor*[309]. Însă, ajutorul oferit de părintele duhovnicesc nu face de prisos treptele ascetice pe care trebuie să le parcurgă novicele pentru a ajunge la desăvârşire, ci acesta este conştientizat de părintele său că trebuie să înceapă procesul despătimirii şi al asprelor nevoinţe pentru a se învrednici de vederea dumnezeieştii lumini: *prin multă osteneală şi cu multe lacrimi şi cu înstrăinare exactă şi cu ascultare desăvârşită şi cu o totală tăiere a voii proprii şi cu multe alte întreprinderi şi făptuiri foarte aspre, mergând eu pe o cale de neoprit şi de neîntârziat, m-am învrednicit iarăşi să văd în chip nedesluşit o mică rază a acelei preadulci şi dumnezeieşti lumini*[310]. Experierea luminii se face în sufletul curăţit de patimi: *luminile sufletului, prin care vedem duhovniceşte, sunt simţurile sufleteşti izbăvite de pofte şi gânduri pătimaşe. Numai un suflet luminat, o fire eliberată de patimi, poate sesiza lucrarea harului. În general, noi nu cunoaştem lucrurile dumnezeieşti, pentru că n-avem mădulare capabile de aceasta*[311]. Lumina este primită în stare de rugăciune: *Pe lângă aceasta, am uitat cu totul de însuşi trupul meu şi Îţi spun şi acum din adâncul inimii mele: «Miluieşte-mă, Stăpâne, miluieşte-mă» (Ps. 56, 2)*[312]. Mintea omului este comparată cu o candelă care aşteaptă scânteia dumnezeiască pentru a primi lumina. Odată primită, mintea este aprinsă de lumina harului dumnezeiesc care o învăluie. Omul se uneşte duhovniceşte şi trupeşte cu Dumnezeu şi astfel se face prin har un dumnezeu prin înfiere[313]. Lumina este semnul curăţiei, pocăinţei şi al lacrimilor, căci acolo unde este abundenţă de lacrimi însoţită de adevărata cunoaştere, acolo este şi strălucirea luminii divine: *O, lacrimi, care ţâşniţi din luminarea dumnezeiască, care deschideţi însuşi cerul şi-mi aduceţi mângâiere duhovnicească! Fiindcă din plăcerea şi dorul meu iarăşi şi de multe ori voi grăi acestea. Unde e mulţime de lacrimi, fraţilor, dimpreună cu o cunoştinţă adevărată, acolo e şi dăruirea tuturor bunătăţilor şi pecetea Duhului Sfânt sădită în inimă, de unde vin şi toate roadele vieţii; de aici se aduce ca roadă lui Dumnezeu blândeţea, pacea, milostenia, compătimirea, bunătatea, îndurarea, credinţa, înfrânarea (Gal. 5, 22-23), de*

307. Sf. Simeon Noul Teolog, *op. cit.*, p. 242.
308. Idem, *Imne, Epistole şi Capitole*, Imnul 18, Traducere de Ioan I. Ică Jr., Deisis, Sibiu, 2001, p. 114.
309. Idem, *Cateheze*..., p. 248.
310. *Ibidem*, p. 249.
311. Magistrand Ion Bria, *art. cit.*, p. 418.
312. Sf. Simeon Noul Teolog, *Imne, Epistole şi Capitole*..., p. 160.
313. Idem, *Cateheze*..., p. 186.

aici iubirea de vrăjmaşi şi rugăciunea pentru ei (Mt. 5, 44), bucuria în ispite, lauda în necazuri (Rom. 5, 3), faptul de a socoti ale noastre proprii căderile celorlalţi şi de a plânge pentru ele, şi faptul de a ne da cu râvnă sufletul spre moarte pentru fraţi (1 In. 3, 16)[314]. Bunul creştin practică toate lucrările ascetice ca să poată participa la lumina divină, ca o lampă, pentru a putea aduce sufletul lui, ca o singură lumânare, luminii inaccesibile[315].

Lumina divină şi vederea ei înseamnă a-L cunoaşte pe Dumnezeu în lumina Sa cea mai neapropiată şi această împărtăşire de lumină este pe măsura credinţei noastre şi a curăţirii de păcat. Astfel, lumina rămâne necunoscută celor împătimiţi şi lumeşti.

În *Imnul 22*, Dumnezeu-Lumina îi prezintă Sfântului Simeon calităţile suprafireşti ale luminii: *Crede deci că Eu sunt o lumină fără formă, în întregime simplă, necompusă, indivizibilă prin fire, cu neputinţă de iscodit, apropiată în chip neapropiat (accesibilă în mod inaccesibil); căci Mă las privit cu adevărat, Mă arăt cu iubire de oameni schimbându-Mi forma după puterile fiecărui om; nu sufăr Eu aceasta (schimbare), ci cei ce se învrednicesc să Mă vadă aşa, căci altfel n-ar putea, nici n-ar ajunge la mai mult; de aceea aceiaşi Mă văd uneori soare – atunci când au mintea curată –, iar uneori stea – atunci când se vor găsi sub întunericul şi noaptea acestui trup. Căldura inimii Mă face foc şi strălucire, căci atunci când se aprinde în tine cărbunele prieteniei, văzând râvna iubirii tale, Mă găsesc şi Eu unit cu aceasta şi dau lumină şi Mă arăt ca foc, Eu Cel ce am creat focul cu cuvântul*[316].

Sfântul Simeon vorbeşte despre trei moduri de simţire a luminii dumnezeieşti, în funcţie de treapta duhovnicească a creştinului:

1. ascunderea luminii;
2. arătarea şi vederea ei duhovnicească, în depărtare şi
3. prezenţa ei în suflet.

Pentru cei pângăriţi de păcate, această lumină este inexistentă şi invizibilă, pentru cei ce luptă cu patimile şi urcă pe cărarea despătimirii, dobândirea ei este o promisiune, speranţă şi dorinţă, iar celor duhovniceşti ea le vorbeşte în suflet, în inima lor curată[317]. La început ea se poate arăta ca o stea ce răsare departe, iar pe măsura purificării sufletului ea devine un soare mare, lumină şi foc dumnezeiesc, ce cuprinde întreg trupul şi sufletul, aprinzând toate cele dinăuntru şi transformându-le în lumină[318]. Adeseori experienţa simţirii prezenţei luminii se realizează în stare de extaz sau răpire, deasupra lumii acesteia materiale şi imperfecte. Sfântul Simeon distinge două forme de extaz: un extaz al începătorilor exprimat uneori şi prin fenomene psiho-fizice (experienţa răpirii, a ieşirii din lumea prezentă şi din grosimea trupului, suspendarea pentru un timp a facultăţilor umane) şi un extaz al sfinţilor, la aceştia extazul luând forma unei uimiri duhovniceşti[319], a unei contemplări *conştiente, senine şi neîncetate a lui Dumnezeu*[320].

Lumina îi apare uneori Sfântului ca o rază sub forma unei funii care-l ridică mai presus de ceruri la vederea plinătăţii luminii dumnezeieşti: *Stând aşa eu, sfâşiind întreg întunericul nopţii, raza coboară la mine ca o funie din înălţimea cerului. Pun*

---

314. *Ibidem*, pp. 34-35.
315. Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 238.
316. Idem, *Imne, Epistole şi Capitole*..., pp. 142-143.
317. Pr. Prof. Dr. Ioan C. Teşu, *art. cit.*, p. 162.
318. *Ibidem*, p. 162.
319. *Ibidem*, p. 164.
320. Arhiepiscopul Basile Krivochéine, *op. cit.*, p. 381.

repede mâna pe ea, o strâng ca să o țin tare, ca şi cum ar putea fi prinsă, şi ea rămâne cu neputință de prins; şi totuşi o țin fără să o pot prinde şi urc. Şi, urcând eu aşa, razele urcă şi ele împreună cu mine, trec dincolo de ceruri şi de cerurile cerurilor, şi mai presus de ele văd iarăşi soarele[321]. Alteori, Sfântul Simeon primeşte lumina sub forma unui stâlp care-l uneşte cu cerul: *dintr-o dată Te-ai arătat de sus mult mai mare decât soarele strălucind din ceruri şi până în inima mea. Toate celelalte le-am văzut ca într-un întuneric adânc, iar în mijloc un stâlp luminos (Ieş. 13, 21) care tăia tot văzduhul ajungând din ceruri până la mine, ticălosul*[322]. În *Cateheza 35*, Sfântul Simeon vorbeşte despre lumina dumnezeiască ce se manifestă ca o căldură divină, altădată ca o rază, ce se transformă în fulger dumnezeiesc. Această lumină nu este nici inteligibilă, nici sensibilă, dar îl pătrunde pe om în întregime şi-i luminează toate facultățile sale. Prezența luminii nu este permanentă, de aceea Sfântul luptă pentru a fi în prezența luminii. La un moment dat el spune despre lumină: *Fuge? Nu ştiu. Stă? Nu ştiu. Urc, alerg, dar mai pot înainta. Trecând dincolo de înălțimea celor înalte şi ajungând, cum mi se pare, mai presus de orice înălțime, razele împreună cu soarele dispar din mâinile mele şi îndată cad până la iad, eu, nenorocitul*[323]. La cea mai mică umbră a păcatului lumina se retrage şi-l lasă pe creştin cu o durere insuportabilă în simțire şi cunoştință, un dor nestins şi o chemare neîncetată a ei, până când răbdarea şi căința o cheamă din nou înapoi. Probabil unul din elementele noi pe care le-a adus Sfântul Simeon este acela că dinamica experienței mistice include perioade de *părăsire* din partea lui Dumnezeu, ca un element necesar, deşi dureros. Aceste referințe la ascunderea luminii însoțesc multe din descrierile viziunii luminii. Tema abandonului (părăsirii) a fost mult discutată în literatura ascetică înainte de Simeon, dar nu într-o asemenea manieră mistică personală cum a tratat-o Simeon[324].

Vorbind despre modul de manifestare şi lucrare al luminii, Sfântul Simeon spune că lumina transformă şi preface în lumină tot ceea ce atinge. Lumina mistuie semnele şi petele păcatului, arde în chip nears patimile inimii, prin ea sunt alungate şi izgonite toate puterile întunericului. Orice suflet care nu vede lumina vieții *care străluceşte zi şi noapte e pedepsit, rănit, îmblânzit, dus, legat şi străpuns în fiecare zi cu săgețile plăcerilor. Chiar dacă i se pare că se împotriveşte, chiar dacă i se pare că nu cade, el are pururi război neîmpăcat, chin şi multă osteneală. Dar orice suflet care vede Lumina dumnezeiască, luminat fiind de însăşi Lumina cea neapropiată, calcă în picioare pe stăpânul întunericului ca pe nişte frunze care au căzut la pământ dintr-un pom înalt*[325]. În *Imnul 16,* Sfântul Simeon mărturiseşte despre fața sa şi despre toate mădularele sale devenite *purtătoare de lumină*: *El însuşi Se găseşte întru mine, fulgerând înăuntrul inimii mele ticăloase, învăluindu-mă de jur-împrejur cu strălucirea Lui nemuritoare, făcând să scânteieze toate mădularele mele cu razele Sale, împletindu-Se întreg cu mine, mă sărută întreg, Se dă întreg mie, nevrednicului, şi mă satur de iubirea şi frumusețea Lui, mă umplu de plăcerea şi îndulcirea dumnezeiască, mă împărtăşesc de lumină, mă împărtăşesc şi de slavă, iar fața mea străluceşte ca şi a Celui dorit de mine şi toate mădularele mele devin purtătoare de lumină*[326]. Lumina dumnezeiască se manifestă ca iubire, împlinire,

321. Sf. Simeon Noul Teolog, *Imne, Epistole şi Capitole*..., p. 149.
322. *Ibidem,* p. 160.
323. *Ibidem,* 149.
324. Hilarion Alfeyev, *art. cit.,* p. 237.
325. *Ibidem,* p. 200.
326. *Ibidem,* pp. 98-99.

bucurie, fericire, frumusețe, pace și dulceață. Lumina este și o comunicare a dragostei în mod reciproc, căci harul dumnezeiesc se revelează ca lumină și se simte ca iubire revărsată în suflet. Ea aduce sufletului o bucurie nemăsurată și o voioșie de negrăit, sufletul umplându-se de ea până la saturație. Fiind imaterială ea are efect, mai întâi, asupra intelectului (νους), stralucind în el, iluminându-l, purificându-l, prinzându-l în extaz după Dumnezeu. Toate mădularele trupului devin luminoase și omul întreg este transfigurat. *În manifestările ei de la început, lumina duce la pierderea cunoștinței, nu mai știi unde te afli nici dacă mai ești în trup sau nu*[327]. Simeon vrea să o simtă în căușul palmelor sale, strângându-le, însă ea îi scapă. Necunoscută la primele sale apariții, lumina se manifestă apoi ca Dumnezeu însuși, Hristos și Sfântul Său Duh. Dar este mai ales lumina lui Hristos[328]. Potrivit Sfântului Simeon lumina divină este Dumnezeu Însuși în descoperirea Sa față de persoana umană. Ca și în mistica siriacă, lumina este uneori identificată de Sfântul Simeon cu Sfânta Treime. Alteori, o identifică cu Duhul Sfânt. Tot Simeon vorbește cu regularitate și de vederea lui Hristos ca lumină. După cum am mai spus, Simeon vorbește de Hristos ca apărând într-o formă vizibilă, dar numai ca lumină sau uneori ca voce[329].

Cu Sfântul Simeon, mistica întunericului face loc misticii luminii. Norul văzut de Simeon nu este norul lui Moise, ci lumina Taborului. El vede un fel de nor foarte luminos, fără formă sau culoare, și plin de slava negrăită a lui Dumnezeu[330]. Sfântul Simeon descrie astfel lumina îndumnezeitoare: *Dumnezeu este lumină și contemplarea Sa este asemenea unei lumini (...) Întrebând: ești Tu, Dumnezeul meu? Primește răspunsul: Da, Eu sunt Dumnezeul făcut Om pentru tine, și, iată, că Eu te-am făcut și te voi face, după cum vezi, dumnezeu (...). Cum această lumină se făcea deasupra sa, asemenea soarelui în splendoarea lui de la prânz, și-a dat seama că era el însuși în centrul luminii, plin de bucurie și de lacrimi (...) A văzut lumina unindu-se, ea însăși, într-un mod de necrezut cu trupul său și pătrunzând încet-încet în mădularele sale (...) și făcându-l și pe el pe de-a-ntregul foc și lumină*[331].

În *Discursul 4 despre nepătimire,* Sfântul Simeon descrie bucuria negrăită a împărtășirii de lumină: *Mai întâi ei sunt umpluți de o bucurie negrăită pentru că au dobândit în ei înșiși nu lumea, nici cele din lume (1 In. 2, 15), ci pe Făcătorul și Domnul și Stăpânul a toate. Apoi se îmbracă (Gal. 3, 17) cu tot trupul și în întregime în Lumina Care este Însuși Hristos Dumnezeu, și se văd pe ei înșiși împodobiți cu o slavă negrăită și cu un veșmânt dumnezeiesc strălucitor, și-și închid ochii nesuportând să vadă strălucirea neînțeleasă și neacoperită a veșmântului lor, încât își caută un loc ascuns, unde să se scape de multa povară a slavei (2 Cor. 4, 17). Apoi Stăpânul Însuși li se face hrană și băutură veșnică și nemuritoare; și se vede de către unii ca un sân luminos vârât în gura minții lor și care alăptează pe câți sunt prunci după Hristos (1 Cor. 3, 1-3) și nu sunt încă în stare să guste hrană tare, cărora li se face deodată hrană și băutură și le produce o asemenea dulceață, încât nu mai vor sau, mai degrabă, nici nu mai pot să se smulgă de El; iar față de cei înțărcați se poartă ca un părinte iubitor de copii călăuzindu-i și educându-i*[332]. Într-un paragraf din viața lui Simeon, scrisă de biograful său – Nicetas Stethatos – putem

327. Arhiepiscop B. Krivochéine, *În lumina lui Hristos...*, p. 257.
328. *Ibidem*, p. 257.
329. Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 236.
330. Nicolae Mladin, *op. cit.*, p. 67.
331. Sf. Simeon Noul Teolog, *apud* Nicolae Mladin, *op. cit.*, pp. 67-68.
332. Idem, *Cartea discursurilor etice. Discursul 4 despre nepătimire și darurile ei,* în vol. *Simeon Noul Teolog. Discursuri teologice și etice. Scrieri I ...*, p. 215.

citi următoarea mărturisire: *Atunci, în timpul rugăciunii, a fost umplut de o mare bucurie şi inundat de lacrimi fierbinţi (...) Şi întrucât nu fusese iniţiat în astfel de revelaţii, în spaima sa, striga cu mare glas: „Doamne miluieşte-mă" (kyrie eleison)! În această lumină, a primit puterea de a vedea şi (...) iată că din înălţimea cerurilor i-a apărut un fel de nor foarte luminos, fără margini şi plin de inefabila slavă divină (...). În sfârşit, mult după aceea, după ce lumina s-a retras, s-a regăsit în trupul său şi în interiorul chiliei sale, cu inima plină de o bucurie negrăită, în timp ce gura sa, cum am zis, striga: „Doamne miluieşte!" (...) şi întreaga sa fiinţă era inundată de lacrimi mai dulci decât mierea*[333]. În această mărturisire regăsim bucuria inimii Sfântului la vederea luminii suprafireşti.

Sfântul Simeon Noul Teolog s-a transfigurat. Întreaga sa fiinţă a fost pătrunsă de lumina divină. Aceasta l-a cuprins încetul cu încetul, pătrunzându-i toate mădularele trupului şi el se vedea în lumina divină, şi un glas iată că-i zicea: *aşa vor fi trupurile după judecată.* Numai aşa a putut zice: *sunt om prin natură şi Dumnezeu prin har*[334].

Retragerea luminii şi revenirea în sine a sufletului se face treptat, pentru ca acesta să nu sufere. Atunci când este părăsit şi trăieşte chinul despărţirii, cel lipsit de dulceaţa luminii *se trânteşte la pământ şi zace ca un mort, plânge, cheamă şi imploră, cere iertare şi speră în redescoperire*[335].

Experienţelor sale mistice Sfântul Simeon le dă o dimensiune sacramentală. Această întâlnire a omului cu Dumnezeu se realizează în Biserică prin Sfintele Taine. Sfântul Simeon vorbeşte în special despre trei Sfinte Taine: Botezul, Pocăinţa şi Euharistia. Descoperirea luminii divine este de fapt actualizarea deplină a darurilor pe care sufletul le-a primit prin Botez şi Mirungere. Vederea lui Dumnezeu înseamnă o descoperire a energiei divine primită de noi la Botez. Prin harul Sfântului Duh revărsat în suflet ca lumină la botez, creştinul devine frate al lui Hristos şi fiu al lui Dumnezeu. Prin botez omul devine asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu care-l preface în mod tainic în fiu al lui Dumnezeu, făcându-l iarăşi nou şi nemuritor, pe omul care până la Botez era vechi şi muritor. Apa şi Duhul ne fac să renaştem, ne creează din nou şi ne dau harul Duhului. Fiecare om are de la botez harul Duhului Sfânt în sufletul său, dar puţini sunt cei care ajung la vederea luminii harice. Sfântul Simeon spune că abia unul dintr-o mie, sau din zece mii a cunoscut această vedere tainică. *Toţi ceilalţi sunt copii născuţi morţi*[336]. Sfântul Simeon simte profund tristeţea duhovnicească a umanităţii, mergând încet şi ezitant spre Lumină. Dar, în acelaşi timp, el înţelege chemarea spre această lumină chiar într-însul, invitându-l să se alăture la lucrarea de renaştere şi îndumnezeire, operă proprie Duhului Sfânt ca introducător, ghid şi sfinţitor. Trebuie să intri aşadar în acest proces al luminii, al trăirii, al participării la darul lui Dumnezeu, Izvorul Luminii. Atât timp cât oamenii nu au intrat efectiv, încă de aici, în acest proces, ei nu sunt în ochii Sfântului Simeon Noul Teolog decât în aceeaşi măsură cu copiii pe care trebuie să îi îndrumi permanent[337].

De asemenea, prin pocăinţă şi paza poruncilor, sufletul trece de la moarte la viaţă şi de la întuneric la lumină. Alături de Botez şi Pocăinţă, Sfântul Simeon vor-

---

333. Pr. Juvenalie Ionaşcu, *Experienţa rugăciunii lui Iisus în spiritualitatea românească*, Anastasia, Bucureşti, 2001, p. 76.

334. Sf. Simeon Noul Teolog *apud* Nicolae Mladin, *op. cit.*, p. 67.

335. Pr. Prof. Dr. Ioan C. Teşu, *op. cit.*, p. 169.

336. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Sfântul Simeon Noul Teolog. Imnele iubirii dumnezeieşti*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, p. 649.

337. Henri Bergeron, *art. cit.*, pp. 28 şi 30.

beşte şi despre Sfânta Euharistie, prezentând-o ca Taină a Luminii, în care creştinul primeşte pe Hristos.

Cel ce este Viaţa este văzut ca lumină şi ni se dă în Sfânta Euharistie ca lumină: *Hristos Iisus, Mântuitorul şi împăratul a toate e lumină; pâinea trupului Său cel preacurat e lumină, paharul scumpului Său sânge e lumină, învierea lui e lumină, faţa Lui e lumină; mâna Lui, degetul Lui, gura Lui sunt lumină, ochii Lui sunt lumină; Domnul e lumină şi glasul Lui e ca o lumină din lumină*[338]. Împărtăşirea cu trupul Domnului este văzută aici ca împărtăşire de lumină şi intrare în lumină. Sfântul Botez este începutul luminării, iar Sfintele Taine ale Pocăinţei şi Euharistiei sunt o reactualizare a luminii în sufletul şi în viaţa omului. Prin primirea Sfintei Euharistii se produce o inhabitare reciprocă: a luminii în om şi a omului în lumină.

Alcătuind un scurt rezumat, putem specifica unele dintre cele mai importante caracteristici ale luminii la Sfântul Simeon:

- această lumină nu este lumina naturală a intelectului, ci lumina necreată, dumnezeiască, a Sfintei Treimi;
- ea este imaterială şi este perceptibilă mai ales prin *ochii duhovniceşti ai intelectului* (νους);
- ea este formă, fiind cu totul dincolo de categoria umană de formă;
- ea transfigurează persoana umană, incluzând intelectul, sufletul şi trupul;
- *faţa* lui Dumnezeu este văzută în lumină, dar într-un mod spiritual mai degrabă, decât într-o formă vizibilă[339].

Experierea luminii dumnezeieşti în această viaţă este o pârgă, o arvună şi o pregustare a bunătăţilor pregătite nouă de Bunul Mântuitor: *Şi aceia care cred că Te au pe Tine, Cununa întregii lumi şi zic că nu te văd, că nu petrec în lumină, că nu sunt luminaţi, că nu Te văd neîncetat pe Tine, Mântuitorule, să înveţe că n-ai strălucit în gândul lor, nici nu Te-ai sălăşluit în inima lor murdară şi că în zadar se veselesc în nădejdi deşarte socotind că vor vedea lumina Ta după sfârşit (moarte). Pentru că încă de aici arvuna, pecetea ei se dăruieşte negreşit*[340]. În această lumină dumnezeiască, Hristos va străluci la cea de-a doua venire a Sa pe Pământ întru slavă, într-o *lumină spirituală, imaterială, deosebită şi incomparabil mai intensă decât lumina soarelui şi a astrelor. În ziua de pe urmă, Hristos va străluci în această lumină, care va face să dispară lumina soarelui, dar pe care nu o vor vedea decât cei drepţi*[341]. În Împărăţia lui Dumnezeu, Hristos va lumina toate şi se va arăta tuturor drepţilor împărţindu-le răsplăţile fericirii. Atunci nu va mai fi nici o distanţă între El şi sfinţii Săi, *şi ei nu vor vedea decât pe Împăratul pretutindeni. El va fi în faţa fiecăruia şi fiecare în faţa Lui şi va lumina în fiecare, şi fiecare va lumina în El*[342].

Vederea luminii dumnezeieşti la Sfântul Grigorie Palama

Din paginile de mai sus am putut conchide că, în secolul al XI-lea, Sfântul Simeon Noul Teolog a dezvoltat învăţătura Părinţilor isihaşti anteriori lui despre relaţia personală de comuniune şi iubire a omului cu Dumnezeu în lumina divină. În secolul al XIV-lea, Sfântul Grigorie Palama a apărat această învăţătură de atacurile

338. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cartea discursurilor teologice*, Discursul 3 teologic..., p. 98.
339. Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 238.
340. Sf. Simeon Noul Teolog, *Erosurile imnelor dumnezeieşti...*, 1, p. 53.
341. Arhiepiscop B. Krivocheine, *op. cit.*, p. 257.
342. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv. 1, cap. 5, traducere din greceşte, introduceri şi note de Dumitru Stăniloae, Membru de onoare al Academiei Române, în col. *Filocalia...*, vol. VI, Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 129.

scolasticilor teologi apuseni şi a dogmatizat-o sub forma învăţăturii despre energiile divine necreate de care se împărtăşesc credincioşii, fără a se înţelege prin aceasta că ei se împărtăşesc de fiinţa divină care rămâne incognoscibilă şi inaccesibilă oricărei creaturi. *Dumnezeu este numit lumină nu după esenţa sa, ci după energia sa*, spune Sfântul Grigorie Palama[343].

Esenţialul disputei isihaste s-a purtat în jurul naturii luminii pe care o văd sfinţii în rugăciunea neîncetată şi asupra modului perceperii ei, şi, în acelaşi timp, asupra accesibilităţii lui Dumnezeu. În teologia ortodoxă, deşi lucrurile nu poartă încă girul unui sinod ecumenic, ci numai al unor sinoade locale şi al unui *consensus Ecclesiae*, modul cum a soluţionat isihasmul aceste probleme este de mult familiar, ceea ce ne scuteşte aici de analize amănunţite. Adversarii palamismului au ridicat obiecţiunea de diteism şi politeism faţă de cei ce susţineau că, pe de o parte Dumnezeu este participabil, cognoscibil, şi pe de alta, ascuns şi neajuns. Însă prin precizarea că esenţa şi energiile sunt invizibile, şi numirea de *Dumnezeu* e comun şi fiinţei şi lucrărilor, va fi respinsă acuzaţia de diteism sau politeism, şi se va salva totodată posibilitatea comuniunii şi cunoaşterii lui Dumnezeu în experienţa vieţii duhovniceşti. Din perspectiva logico-raţională nu s-a depăşit antinomia, dar ea nu e deloc mai greu de înţeles şi de altă calitate decât antinomiile sub forma cărora sinoadele ecumenice rezolvaseră problema fiinţei şi ipostasurilor în Treime, a firilor, a voinţelor şi a lucrărilor în unica persoană a Mântuitorului Hristos. În Dumnezeu antinomia nu e antinomie, pentru că El este *coincidentia oppositorum*, în El cele contradictorii neluptându-se întreolaltă[344]. Pentru a răspunde acuzaţiei de mesalianism, lansată de călugărul şi filozoful calabrez Varlaam, care reproşa monahilor că *văd esenţa dumnezeiască cu ochii trupeşti*, sinoadele bizantine din secolul al XIV-lea ratifică distincţia palamită dintre esenţa divină şi energii.

Ca şi Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Grigorie Palama, a subînţeles lumina divină ca manifestare a lui Dumnezeu cel personal sau tripersonal. Dacă face o distincţie între această lumină şi esenţa dumnezeiască, înţelege numai că Dumnezeu cel personal sau tripersonal nu-şi epuizează în fiecare manifestare a Sa ca lucrare sau ca har necreat sau ca lumină, întregul fond infinit de esenţă care există concret şi e ţinut în mişcare, sau în nesfârşite lucrări, prin ipostas, respectiv prin Treimea ipostasurilor. Dar vorbind despre lucrarea, sau harul, sau lumina dumnezeiască, Sfântul Grigorie subînţelege totdeauna Persoana sau Persoanele dumnezeieşti, ca Subiect sau ca Subiecte ale lucrării, sau harului, sau luminii[345]. Totuşi există o mică deosebire între Sfântul Simeon Noul Teolog şi călugării isihaşti. Aceştia spuneau că vedeau pe Hristos în lumină în ei înşişi, fiind într-o continuă auto-depăşire şi având totuşi conştiinţa că sunt păcătoşi. Dar era o stare continuă. La Sfântul Simeon însă, vedem şi o schimbare a relaţiei: când este plin de Hristos, când parcă nu-L mai simte, şi atunci se întristează. Poate că aici e deosebirea între el şi călugării isihaşti şi, deci, între el şi Sfântul Grigorie Palama[346].

Lumina divină nu este una materială şi nici spirituală sau sensibilă, dar nici nu este o lumină inteligibilă sau de ordin intelectual. Această lumină este divină şi necreată. Vederea luminii dumnezeieşti, nu este o analogie simbolică cu lumina fizică sau o simplă teorie, ci semnul prezenţei vii şi personale a lui Hristos. Sfântul

343. Sf. Grigorie Palama, *Contra lui Achindin*, PG, CL, col. 823.
344. † Antonie Plămădeală, *op. cit.*, pp. 251, 252, 254.
345. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Semnificaţia luminii dumnezeieşti ...*, p. 438.
346. Pr. Stăniloae, în *7 dimineţi cu părintele Stăniloae...*, p. 147.

Grigorie Palama în *Tomul Aghioritic* vorbeşte despre trei lumini: 1. lumina sensibilă, 2. lumina inteligenţei şi 3. lumina necreată care le depăşeşte pe primele. Lumina inteligenţei este diferită de lumina percepută de simţurile noastre. Lumina sensibilă ne descoperă obiectele proprii simţurilor noastre, iar cea intelectuală serveşte la manifestarea adevărului care se află în gândire. Deci, vederea şi inteligenţa nu percep una şi aceeaşi lumină, ci este propriu fiecăreia din cele două facultăţi să acţioneze după natura lor şi limitele lor. Totuşi, atunci când cei care sunt vrednici primesc harul şi puterea spirituală supranaturală, ei percep atât prin simţuri, cât şi prin inteligenţă ceea ce este mai presus de orice simţ şi de orice intelect. Cum? Acest lucru este cunoscut numai de Dumnezeu şi de cei care au avut experienţa harului său[347]. Această lumină divină se descoperă oamenilor curaţi duhovniceşte şi care ajung pe culmile cele mai înalte ale virtuţii şi duc o viaţă de sfinţenie. În lumina divină omul îl vede pe Hristos, Îl cunoaşte şi comunică cu El.

Vederea luminii este înţeleasă ca unire prin care omul se împărtăşeşte de lumină şi devine lumină, lumină în Lumină: *vederea luminii acesteia este o unire, deşi nu e o unire de durată pentru cei nedesăvârşiţi. Căci unirea cu lumina ce este altceva decât o vedere? Iar cel ce vede dacă nu lucrează în nici un chip altfel, fiind ieşit din toate celelalte, devine şi el întreg lumină şi se face şi el asemenea cu ceea ce se vede; mai bine zis se şi uneşte în chip neamestecat, lumină fiind şi lumină văzând prin lumină. De se priveşte pe sine, vede lumină; de priveşte spre ceea ce vede, şi aceea este lumină; de priveşte spre aceea prin care vede, şi aceea este lumină. Aceasta este unirea: a fi toate acestea una, ca să nu mai poată distinge cel ce priveşte, ci numai atâta că ştie, că e o lumină şi priveşte o lumină deosebită de a tuturor făpturilor*[348].

Cunoaşterea misticului este o cunoaştere experimentală şi nu una strict bazată pe raţiune. Aici este şi deosebirea dintre călugărul şi filozoful calabrez Varlaam, *latinizant fără a fi tomist, umanist elenizant, nominalist şi lipsit de simţ mistic*[349], şi Sfântul Grigorie Palama: *Pe când Varlaam închidea mintea în vederea ei proprie, Palama vedea în minte strălucirea lui Dumnezeu care a luat chip în ea; se vedea şi pe ea sau ea însăşi se vedea şi pe sine, dar tot prin Duhul, nu prin simpla putere naturală a ei; vedea în ea şi strălucirea lui Dumnezeu întregind-o, şi desăvârşind unirea ei cu Dumnezeu. Se vedea în ea cea mai fericită comuniune. S-ar putea spune că mintea, care a ajuns la putinţa de a se vedea deplin pe ea însăşi şi de a fi fericită în această vedere, nu se vede despărţită de Dumnezeu, Cel mai întregitor partener de comuniune. De fapt aşa cum omul se cunoaşte cu mult mai bine când se vede în comuniune cu altul, la fel, dar nesfârşit mai fericit şi mai deplin se vede pe sine în comuniune cu Dumnezeu*[350].

Varlaam de Calabria nega experienţa directă şi unirea nemijlocită cu Dumnezeu, susţinând o cunoaştere indirectă a Lui în această viaţă prin Scriptură, Tradiţia Bisericii sau prin intermediari creaţi (printre care include şi harul sau orice putere sau dar divin). Varlaam afirma că vederea lui Dumnezeu va fi posibilă doar în veacul viitor, pe când Sfântul Grigorie consideră că această vedere începe încă din viaţa aceasta, fiind arvuna, garanţia şi pregustarea vieţii viitoare, căci dacă trupul trebuie să ia parte împreună cu sufletul la bunătăţile de negrăit (ale veacului viitor), este

347. Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic,* PG, CL, col. 1833D.
348. Idem, *Cuvânt pentru cei ce se liniştesc cu evlavie*, în *Filocalia*..., vol. VII, pp. 311-312.
349. Paul Evdokimov, *Cunoaşterea lui Dumnezeu*..., p. 77.
350. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 98, în *Filocalia*..., vol. VII, p. 278.

sigur că el trebuie să participe la aceasta, în măsura posibilului, chiar de pe acum, căci şi trupul are experienţa lucrurilor dumnezeieşti, când puterile pasionale ale sufletului se află nu omorâte, ci transformate şi sfinţite[351].

Sfântul Grigorie este în acelaşi gând cu Varlaam doar în ceea ce priveşte faptul că Dumnezeu este incognoscibil în natura sau fiinţa Sa, de aceea el preferă termenul lui Dionisie de *supraesenţă,* pentru a desemna ceea ce nu poate fi cunoscut. Dacă Dumnezeu rămâne necunoscut în fiinţa Sa, El se face cunoscut prin energiile Sale la care poate participa omul. Energiile dumnezeirii sunt distincte de fiinţa dumnezeiască, dar nu sunt despărţite de fiinţă. De aceea, când credincioşii primesc pe Sfântul Duh, şi prin Duhul, întreaga Sfântă Treime, căci Persoanele Sfintei Treimi se conţin şi se dăruiesc reciproc, primesc darurile, adică lucrările Treimii. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama spune că: *Trimiterea e o lucrare comună, adică o arătare a Duhului. Însă nu după fiinţa Sa se arată, căci nimeni n-a văzut şi n-a descris vreodată firea lui Dumnezeu ci după har şi după lucrare, care e comună Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh*[352]. A. Halleux observă: *Fiind totodată călugăr şi preot, teolog şi mistic, Palama a putut situa doctrina fiinţei şi a energiilor în interiorul unei sinteze biblice şi personaliste, hristologice şi sacramentale, evitând astfel să-şi închidă teologia în categoriile unei sistematizări filosofice, lucru care îi conferea acesteia o raţionalitate mai înaltă*[353].

Pentru Sfântul Grigorie, fiinţa şi energiile divine nu sunt două părţi ale lui Dumnezeu, ci două moduri diferite ale existenţei lui Dumnezeu, în natura Sa şi în afara naturii Sale. Acelaşi Dumnezeu rămâne total inaccesibil în esenţa Sa şi se comunică cu totul prin har. *La fel ca în cazul dogmei trinitare, această dogmă a energiilor divine nu reduce în nici un fel simplitatea lui Dumnezeu, atât timp cât simplitatea nu devine o acţiune filosofică care pretinde să determine nedeterminatul*[354]. Oponenţii Sfântului Grigorie Palama au văzut energiile necreate ca fiind efecte externe create ale naturii lui Dumnezeu. Energiile divine necreate nu sunt efecte străine esenţei divine şi nici acte exterioare lui Dumnezeu datorate voinţei Lui asemenea actelor providenţiale (prin care El a creat de exemplu lumea). Dumnezeu are şi un alt mod de a fi decât cel dat de natura Sa incognoscibilă, de aceea El este prezent în lumea pe care a creat-o. Putem spune că energiile necreate sunt ieşiri naturale ale lui Dumnezeu însuşi, un mod de existenţă care-i este propriu[355]. Distincţia dintre fiinţă sau esenţă şi energii sau lucrări, aşa cum este afirmată de sinoadele din secolul al XIV-lea este expresia dogmatică a tradiţiei privind atributele cognoscibile ale lui Dumnezeu pe care le aflăm la Capadocieni şi mai târziu în opera lui Dionisie Areopagitul şi a Sfântului Maxim Mărturisitorul. Această distincţie dă naştere celor două căi teologice privind esenţa afirmativă şi negativă – una fiind Dumnezeu care se releveză, cealaltă care duce la unirea cu Dumnezeu în necunoaştere. Pentru o mai bună înţelegere a raportului energii – natură divină, Vladimir Lossky ne sfătuieşte să eliminăm orice idee referitoare la cauzalitate, iar dacă Sfântul Grigorie Palama foloseşte uneori expresii având legătură cu cauzalitatea atunci când vorbeşte despre esenţă şi energii, nu trebuie să uităm că ne aflăm într-o teologie de tradiţie dionisiană, în care cauzalitatea înseamnă manifestare[356]. Chiar dacă Palama numeşte

351. Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic,* PG, CL, col. 1233C.
352. Sf. Grigorie Palama, *Mărturisirea credinţei ortodoxe,* PG, CLI, col. 766.
353. André de Halleux, *Palamisme et tradition*, în rev. *Irenikon*, LIX (1975), nr. 4, p. 481.
354. Vl. Lossky, *Vederea lui Dumnezeu...*, p. 134.
355. Idem, *După chipul şi asemănarea lui Dumnezeu*, Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 46.
356. *Ibidem,* p. 46.

energiile *divinitate inferioară*, iar esenţa *divinitate superioară*, aceasta nu înseamnă nicidecum că Dumnezeu ar fi micşorat prin ieşirile sale naturale în afara esenţei[357]. Dumnezeu nu este limitat de esenţa Sa, ci este mai mult decât aceasta, El fiind cu adevărat Dumnezeul cel viu. Astfel, unirea cu Dumnezeu va fi una fără confuzie, fără amestecarea sau absorbirea identităţii umane în cea divină, ci păstrându-se caracterul personal al celor care se întâlnesc.

Varlaam Calabritul, oponentul Sfântului Grigorie, considera teologia prin negaţie cea mai desăvârşită *vedere,* similară cu întunericul dumnezeiesc de care vorbeşte Dionisie: *Dacă intră deci cineva în acest întuneric, zice filozoful, o face prin negarea tuturor celor ce sunt (...) deci şi lumina aceea de care grăiţi voi, orice ar fi ea, trebuie să o părăsiţi, ca să vă suiţi la teologia şi vederea prin negaţie*[358]. Deci Varlaam nu cunoaşte ceva mai înalt decât teologia negativă, *care lasă mintea în faţa unui gol care nu o uneşte cu Dumnezeu. E o teologie prin care raţiunea pune între ea şi Dumnezeu o prăpastie pe care nici ea, nici Dumnezeu nu o poate umple. Din această mentalitate se explică doctrina catolică despre caracterul creat al graţiei. Omul rămâne chiar în starea de har închis în limitele creaturităţii sale. De aceea nu se vorbeşte în teologia catolică de îndumnezeirea creaturii*[359]. După Sfântul Grigorie Palama, care redă tradiţia Părinţilor răsăriteni, sunt trei etape ale urcuşului în cunoaşterea lui Dumnezeu: *cunoaşterea raţiunilor dumnezeieşti ale făpturilor, cunoaşterea lui Dumnezeu prin negarea lor şi vederea lui Dumnezeu în întunericul mai presus de lumină. A doua, teologia prin negaţie, e numai locul lui Dumnezeu. Prezenţa însăşi a lui Dumnezeu e mai presus decât aceasta. Prima şi a doua treaptă de cunoaştere au o oarecare lumină în ele căci nu sunt cu totul neînţelese. A treia e un întuneric mai presus de aceste lumini, dar un întuneric supraluminos, deoarece, pe de o parte, această lumină e mai neînţeleasă decât primele două trepte ale cunoaşterii, pe de alta, în ea e o cunoaştere mai bogată, mai adâncă, mai nemijlocită a prezenţei lui Dumnezeu*[360]. Însă, Sfântul Grigorie menţionează că vederea lui Dumnezeu e superioară teologiei raţionale afirmative şi negative, şi arată pe larg care este diferenţa dintre *vedere* sau *unire* şi teologia negativă în cunoaşterea lui Dumnezeu prin exemplificarea cazului lui Moise şi face în acest sens următoarele precizări:

1. *nu din înlăturarea tuturor într-un mod logic, intelectual, ci din unire se poate vedea că toate sunt înlăturate*[361]. Deci aici este vorba de un apofatism trăit, pătimit şi nu de unul teoretic în cunoaşterea lui Dumnezeu. Vederea luminii necreate e pătimirea realităţii dumnezeieşti, nu inventarea sau bănuirea ei cu ajutorul cugetării, cu închipuirea sau cu nălucirea. Apofaticul acesta e un plus nesfârşit, nu un minus faţă de cele cunoscute prin simţuri şi prin raţiune. Nevăzutul nu e pur şi simplu nevăzut. Nevăzutul e văzut; neînţelesul şi necunoscutul sunt experiate mai intens decât cele văzute şi cunoscute în planul celor create[362].

2. teologia negativă o putem înţelege şi experia, unirea este negrăită şi neînţeleasă chiar de cei ce o pătimesc;

3. numai cei îndumnezeiţi au acces la ea[363]. Lumina se primeşte în mintea curăţită de păcat şi aflată în relaţie de comuniune cu Dumnezeu, se primeşte în mintea

357. *Ibidem,* p. 47.

358. Sf. Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce se liniştesc cu evlavie; al treilea din cele din urmă. Despre Sfânta Lumină*, în *Filocalia*..., vol. VII, cap. 50, p. 327.

359. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 138, în *Filocalia*..., vol. VII, p. 327.

360. Idem, notă explicativă, nr. 149, în *Filocalia*..., vol. VII, pp. 333-334.

361. Sf. Grigorie Palama, *op. cit.,* cap. 32, p. 305.

362. Idem, *Cuvânt pentru cei ce se liniştesc cu evlavie*..., p. 289.

363. *Ibidem,* cap. 35, p. 308.

sfinților: *(...) este o lumină ce se arată sfinților, alta decât cunoștința din toate cele create; cu atât mai sfântă, cu cât este slava firii lui Dumnezeu și e văzută numai de cei ajunși în chipul lui Dumnezeu; și că este departe de a fi o strălucire sau ceva apropiat luminilor sensibile, sau o plăsmuire simbolică după chipul lor; că este departe, întrucât este ipostas și frumusețea veacului viitor, și singura lumină adevărată, veșnică, neschimbăcioasă, neînserată, netrecătoare, lumină prin care ne facem și noi lumină, și fii ai luminii desăvârșite*[364]. Lumina divină e *văzută*, dar nu e sensibilă. Contradicția se împacă prin faptul că e vizibilă celor ajunși în chipul lui Hristos. Căci Hristos ca Dumnezeu întrupat *vede* cele mai presus de simțire, experiindu-le în Sine. *Vederea* acestei lumini înseamnă deci experiența ei duhovnicească[365].

4. întunericul în care a intrat Moise era lumina cea mai presus de toată înțelegerea și nu întunericul teologiei negative raționale: *Căci precum este scris, Moise ajuns singur în acel întuneric nu se mai vedea. Iar ceea ce e și mai mult, e că, ridicându-l pe el mai presus de sine și desfăcându-l în chip tainic de sine și așezându-l mai presus de toată lucrarea simțurilor și a minții, l-a ascuns pe el de sine însuși – o minune? – ca și pe dumnezeiescul Pavel. Astfel văzând, ei nu știau cine vede, ci întrebau cine e cel ce vede?*[366] Această vedere e mai presus de cunoaștere: *(...) vederea aceasta nu e cunoștință. Ba nu numai că nu trebuie să o socotim și s-o numim pe aceasta cunoștință, dar nici măcar cunoscută, decât doar prin abuz, având numai numele comun. Sau trebuie să o numim mai mult decât pe cealaltă cunoștință în sens propriu, dar prin depășire. Așadar, nu numai că nu trebuie socotită aceasta cunoștință, dar trebuie socotită cu mult mai presus de orice cunoștință și de orice vedere prin cunoștință. Aceasta pentru că nimic nu e mai presus de sălășluirea și de arătarea lui Dumnezeu în noi, nici egal, nici apropiat de ea, iar pe de altă parte, noi știm că împlinirea poruncilor lui Dumnezeu procură și cunoștință, și încă adevărata cunoștință. Căci doar prin ea singură vine sănătatea sufletului. Dar cum ar fi sănătos un suflet rațional a cărui putere de cunoaștere ar fi bolnavă? Deci poruncile lui Dumnezeu procură și cunoștință. Dar nu numai cunoștință, ci și îndumnezeire. Iar aceasta o dobândim primind și văzând în noi slava lui Dumnezeu, în Duh, când va binevoi Dumnezeu să ne introducă în tainele Sale*[367].

În viziunea Sfântului Grigorie, dobândirea virtuților și progresul duhovnicesc duc la vederea luminii. Curățirea minții este condiția *sine qua non* pentru primirea luminii, căci mintea trebuie eliberată de orice fel de reprezentări și raționamente: *când mintea s-a ridicat peste toată lucrarea mintală și se află fără ochi în sens de depășire, se umple de o strălucire mai presus de toată frumusețea, ajunsă în harul lui Dumnezeu, și prin unirea mai presus de minte, având tainic și văzând însăși lumina care prin sine se vede pe sine*[368]. Omul participă la vederea luminii, dar Dumnezeu este Cel care lucrează această vedere în om. În acest sens, Părintele Stăniloae menționează că Moise și Pavel își erau lor înșiși atât de ascunși în taină, atât de neînțeleși în vederea ce-o aveau, *că nu știau cine și ce este cel ce vede și ce se vede prin ei. Își dădeau seama că nu ei sunt cei ce văd, căci ceea ce vedeau și puterea de a vedea aceea depășesc puterea lor de vedere. Dar paradoxul e că vederea se săvârșea prin ei, dar din acest punct de vedere se bucurau ei înșiși de beneficiul vederii. Un subiect străin, care-l depășea pe al lor în chip nesfârșit, lucra în subiectul lor*

364. *Ibidem*, p. 314.
365. *Ibidem*, p. 296.
366. *Ibidem*, pp. 337-339.
367. *Ibidem*, pp. 287-288.
368. *Ibidem*, p. 337.

sau îi dădea acestuia puterea să vadă. Subiectul lor era încadrat într-un subiect străin, nesfârşit superior, dar care nu anula existenţa subiectului propriu. Căci beneficiau de vederea aceea ca de vederea lor şi se puteau minuna de o vedere care, nefiind a lor, se făcea a lor[369].

Întreaga dezbatere cu Varlaam, Achindin şi Gregoras s-a desfăşurat în jurul acestei întrebări şi nedumeriri, anume dacă lumina taborică era sau nu creată. Sfântul Grigorie a trebuit să facă unele precizări şi în chestiuni legate de posibilitatea şi realitatea experienţei mistice, natura harului, natura vederii lui Dumnezeu şi sensul real al îndumnezeirii. Posibilitatea de a-l vedea pe Dumnezeu cu ochii trupeşti i-a scandalizat pe adversarii Sfântului Grigorie. La acuzaţiile lui Varlaam că lumina pe care o văd isihaştii este o fantezie, un artificiu simbolic, o lumină a minţii sau una sensibilă, şi că isihaştii o socotesc ca fiind însăşi esenţa divină, Sfântul Grigorie răspunde că cei care pot avea experienţa duhovnicească a luminii sunt sfinţii, ei fiind singurii care pot să vorbească despre această experienţă cu autoritatea celor care au trăit-o. Sfinţii numesc lumina *negrăită, necreată, veşnică, netemporală, neapropiată, nemăsurată, nesfârşită, nehotărnicită, nevăzută de îngeri şi de oameni, frumuseţea arhetipică şi neschimbată, slava lui Dumnezeu, slava lui Hristos, slava Duhului, raza dumnezeirii şi cele asemenea. Căci se slăveşte, zice, trupul deodată cu primirea lui, şi slava dumnezeirii se face slava trupului*[370]. Lumina divină, deşi nu are formă materială, *nu e ceva difuz, dezorganizat, ci se simte în ea o armonie superioară, o plenitudine de bunătăţi şi, ca atare, e frumoasă, e chiar frumuseţea de model a oricărei frumuseţi văzute*[371]. Această vedere a luminii, Sfântul Grigorie o va numi antinomic *simţire intelectuală sau duhovnicească*, cu toate că cel care vede nu-şi dă seama atunci, nici nu poate cerceta natura acelui instrument cu care vede, Duhul fiind cu neputinţă de cercetat: *zic printr-un simţ din pricina clarităţii, limpezimii adevărului şi caracterului nefantastic al percepţiei, şi adăugăm şi intelectual deoarece sunt mai presus de simţirea naturală şi mintea le primeşte întâi deşi e supra-intelectuală*[372].

În nenumărate rânduri, Sfântul Grigorie Palama va preciza că această lumină necreată, veşnică şi îndumnezeitoare este harul, care departe de a fi o acţiune sau un efect produs de Dumnezeu în suflet, este însuşi Dumnezeu care intră în unire cu omul:[373] *Dar numai harul înfăptuieşte în chip tainic această unire negrăită. Căci prin el Dumnezeu însuşi pătrunde întreg în cei vrednici întregi şi sfinţii pătrund întregi în Dumnezeu întreg, luând în ei înşişi pe Dumnezeu întreg şi dobândind numai pe Dumnezeu*[374]. Această reciprocă sălăşluire sau inhabitare (a sfântului în lumină şi a luminii lui Hristos care intră în unire cu acesta) este descrisă de Sfântul Grigorie astfel: *Uneori te ridică din trup sau te ia fără trup, ca să te înalţe la culmi negrăite; alteori preface şi trupul adaptându-l ei şi-i comunică şi lui din propria ei strălucire, cum a fost văzut odată Marele Arsenie în timpul liniştirii sau Ştefan când era bătut cu pietre (Fapte 6, 15), sau Moise când a coborât de pe munte (Ieş. 34, 29). Îndumnezeind deci trupul, e văzută, o, minune! şi de ochii trupeşti. Uneori iarăşi vorbeşte limpede celui ce o vede prin cuvinte aşa zicând negrăite, cum a vorbit dumnezeiescul Pavel (II Cor. 12, 4). «Căci Cel ce este după fiinţa Sa din veac şi*

369. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 114, în *Filocalia*..., vol. VII, p. 338.
370. Sf. Grigorie Palama, *Tomul aghioritic*, în *Filocalia*..., vol. VII, p. 415.
371. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 10, în *Filocalia*..., vol. VII, p. 415.
372. D. Stăniloae, *Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama*..., pp. 198-199.
373. V. Lossky, *op. cit.*, p. 51.
374. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic*..., p. 416.

până în veac, tuturor nevăzut şi de toţi necuprins, se coboară din înălţimea Sa, ca să poată încăpea întrucâtva în firea noastră». Atunci cel ce se învredniceşte de acea lumină, adunându-se în sine, întoarce mereu în minte aceeaşi numire pe care au dat-o iudeii pâinii coborâte de sus, zicându-i mană (Ieş. 16, 14). Ce e aceasta? E numele pe care-l dau ei luminii aceleia[375]. Această împreună sălăşluire e mai presus de raţiune şi înseamnă o relaţie vie cu Dumnezeu, nu una teoretică. În lumină Îl cunoaştem pe Dumnezeu şi ne cunoaştem pe noi înşine. Problema vederii lui Dumnezeu este aşezată de opozanţii isihasmului pe un plan intelectual, ea fiind pentru ei gnoză, cunoaştere, în timp ce pentru Sfântul Grigorie Palama şi pentru tradiţia teologiei mistice pe care el o reprezintă, ea este inseparabilă deşi constituie un singur aspect al îndumnezeirii.

Alţi oponenţi ai Sfântului Grigorie Palama au fost Achindin şi Nichifor Gregoras, care deşi nu s-au declarat continuatori ai ideilor lui Varlaam, ei de fapt au adoptat poziţii asemănătoare şi chiar identice. Făcând o evaluare a poziţiei celor doi, se poate spune: *obiecţiile lui Gregoras faţă de gruparea palamită, la fel ca şi cele ale lui Achindin, nu aveau, în cea mai mare parte, vreun merit şi erau superficiale din punct de vedere teologic; şi mai important este faptul că ele nu au reprezentat un atac împotriva întregii poziţii isihaste. În schimb, obiecţiile lui Varlaam au reprezentat un asemenea atac (...) şi se refereau la dispute fundamentale asupra metodei teologice, experienţei spirituale şi a înseşi preceptelor doctrinale pe care se întemeia isihasmul*[376]. Pentru adversarii Sfântului Grigorie Palama, ceea ce nu este Fiinţă nu e Dumnezeu, ci numai un efect creat. Noţiunea raţională de cauzalitate confundă izvorul şi cauza. Problema este gravă în planul îndumnezeirii şi al comuniunii cu Dumnezeu. Comuniunea cu Fiinţa este imposibilă şi, pe de altă parte, comuniunea cu o realitate creată (harul creat) nu este câtuşi de puţin comuniune cu Dumnezeu Însuşi. *Palamismul scoate în evidenţă „comuniunea energetică"; Dumnezeu este în întregime prezent în energiile Sale fără să-şi părăsească fiinţa inaccesibilă*[377]. Afirmaţiile sinoadelor din secolul al XIV-lea nu sunt pur şi simplu antilatine, ci ele alcătuiesc o sinteză corectă a Tradiţiei şi pe linia patristicii răsăritene (Capadocienii, Macarie, Dionisie, Maxim, Ioan Damaschinul). Spiritualitatea isihastă este confirmată în perfecta sa ortodoxie. Sfântul Grigorie Palama nu intră deloc în *tehnica* isihastă, ci pune accentul pe vederea luminii divine, oferită întregii fiinţe umane. Antropologia şi experienţa mistică sunt centrate pe inimă, în sensul biblic şi macarian. Reluând ceea ce se află în germene la Diadoh al Foticeii, Sfântul Grigorie subliniază că vederea mistică implică şi participarea trupului şi a sufletului. Sfinţii apostoli au văzut lumina necreată cu ochii lor transfiguraţi[378].

Teologia mistică a Sfântului Grigorie Palama, a provocat în Occident diverse polemici care, se pare, nu au încetat. Sfântul Grigorie Palama înţelegea lucrarea, harul şi lumina dumnezeiască, ca neidentice cu esenţa dumnezeiască, pe când teologia catolică nu a înţeles lucrarea, harul şi lumina dumnezeiască, ca manifestări libere şi variate ale lui Dumnezeu, neidentice cu fiinţa lui Dumnezeu. Cele mai multe neînţelegeri ale teologiei occidentale cu privire la deosebirea ce o face spiritualitatea ortodoxă răsăriteană între esenţă şi energiile necreate ale ei (lucrări, har, lumină) au provenit din faptul că în Apus nu s-a dezvoltat conceptul de ipostas introdus în de-

375. Sf. Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce se liniştesc cu evlavie...*, pp. 276-277.
376. Arhiepiscop Chrysostomos, *Relaţiile dintre Ortodocşi şi Romano-catolici de la Cruciada a IV-a până la Controversa isihastă*, Editura Vremea, Bucureşti, 2001, pp. 207-208.
377. Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 77.
378. *Ibidem*, pp. 75-76.

finiţia de la Calcedon pentru a pune în relief toată semnificaţia lui ca persoană. În teologia catolică s-a dezvoltat în ultima jumătate de veac tema persoanei, dar mai mult cu referire la aplicarea ei la om, iar în cea protestantă, dimpotrivă, s-a dezvoltat tema persoanei chiar cu privire la Dumnezeu, dar s-a părăsit tema fiinţei lui Dumnezeu, ceea ce a avut iarăşi nefaste consecinţe.

Învăţătura Sfântului Grigorie Palama, aprobată de sinoadele constantinopolitane din iunie şi august 1341, a fost solemn confirmată de Sinodul de la Vlacherne din iulie 1351, care l-a condamnat pe ultimul adversar al Sfântului Grigorie Palama, filosoful Nichifor Gregoras. *Tomul sinodal,* publicat de acest sinod, constituie manifestul oficial prin care Biserica Ortodoxă a aprobat doctrina Sfântului Grigorie Palama. Hotărârile sinodului au fost întărite, în decursul secolului al XIV-lea, de alte sinoade locale. Conţinutul lor a fost reprodus în *Synodicon-ul Ortodoxiei,* culegerea dogmatică proclamată liturgic în duminica *Triumfului Ortodoxiei* şi reluat de cărţile liturgice[379].

Cea de-a doua Duminică a Postului Mare prăznuieşte amintirea acestui sfânt şi a învăţăturii sale.

Experierea luminii dumnezeieşti în viaţa viitoare

Experierea luminii dumnezeieşti în viaţa aceasta este o pregustare a bunătăţilor cereşti din Împărăţia luminii şi a iubirii lui Dumnezeu. Sfinţii, ca unii ce s-au făcut asemănători cu Dumnezeu, gustă încă din această viaţă anticipat nesfârşitele bucurii ale vieţii veşnice. Harul Duhului Sfânt este prezent în sfinţi nu numai în timpul vieţii, ci şi după moarte: *când sufletul – cu aureola lui nemuritoare – se va despărţi de trup, atunci harul Sfântului Duh îşi va arăta puterea sfinţitoare şi în trupul unui asemenea suflet. De aceea oasele goale şi moaştele întregi ale sfinţilor izvorăsc tămăduiri şi vindecă tot felul de boli. Sufletul sfânt, despărţindu-se de trup odată cu moartea lui, rămâne cu harul fără trup şi se îndumnezeieşte singur potrivit cu harul. Iar trupul celui plăcut lui Dumnezeu rămâne fără suflet, numai cu dumnezeirea, şi harul arată pentru oameni puterea dumnezeiască în minuni, nu prin suflet, ci nemijlocit prin sfântul lui trup*[380]. Aceste cuvinte ne amintesc şi de mărturia Sfântului Chiril al Ierusalimului care spune: *(...) Elisei a înviat doi oameni, pe unul pe când trăia (IV Regi IV, 20-35), iar pe altul după moartea lui (IV Regi XIII, 21). Pe când era viu a săvârşit învierea prin sufletul său. Dar ca să se arate că trebuie să fie cinstite sufletele drepţilor şi ca să se creadă că există o putere în trupurile acestora, mortul, aruncat în mormântul lui Elisei, a înviat când s-a atins de trupul mort al profetului. Trupul mort al profetului a săvârşit ceea ce săvârşise şi sufletul lui. Trupul cel mort, care zăcea în mormânt, a dat viaţă mortului şi, deşi a dat viaţă, a rămas totuşi mort. Pentru ce? Pentru ca nu cumva să i se atribuie sufletului minunea, dacă ar fi înviat Elisei. Acest fapt dovedeşte că în trupul sfinţilor, chiar dacă în el nu mai este sufletul, se află o putere datorită faptului că sufletul lor drept a locuit atâţia ani în trup şi trupul a fost vreme îndelungată slujitor al sufletului*[381].

Fiecare credincios renăscut la o viaţă nouă are posibilitatea, prin colaborare cu harul, să ajungă încă din viaţa aceasta, prin rugăciune, despătimire şi lucrarea virtuţilor, la vederea luminii dumnezeieşti. Sfinţii Părinţi susţin că îndumnezeirea prin

379. John Meyendorff, *Sfântul Grigorie Palama şi mistica ortodoxă...*, p. 82.
380. Sf. Simeon Noul Teolog, *Ţelul vieţii creştine...*, p. 45-46.
381. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza XVIII, 16,* PG, XXXIII, 1036B-1037A.

har poate fi atinsă încă din viața aceasta, dar vederea luminii dumnezeiești va fi desăvârșită în viața viitoare. În veacul viitor înaintăm la nesfârșit în taină și vom înțelege treptat ceea ce încă nu înțelegem, căci acum cunoaștem foarte puține lucruri. Lumina dumnezeiască este infinită, iar ființele umane nu o pot vedea în întregime. Dumnezeu se revelează în energiile divine, dar nu este exhaustiv în acestea, în care omul poate înainta veșnic. *Cred că vom înainta la nesfârșit în această îndumnezeire, și am luat ca model pe Iisus Hristos de pe Tabor, și pe Moise, și pe Ilie, plini de lumină, dar nu știu dacă în lumină te poți opri vreodată, dacă în cunoaștere te poți opri vreodată, dacă în iubire te poți opri vreodată. Însă pe de altă parte, cred că nici Universul nu va fi anulat, într-un fel vom vedea și prin Univers pe Dumnezeu. De aceea, în pictura Bisericească sunt date amănunte concrete despre iad, dar foarte puține despre rai*[382]. La vederea deplină a Domnului Hristos în lumină, vor ajunge cei ce cred în El, în viața eternă. Acolo *drepții ca luminătorii vor străluci*[383]. În aceasta va consta fericirea lor nesfârșită. Atunci nu indivizi izolați, ci *neamurile vor umbla în lumină* (Apoc. 21, 24). Lumina va fi cu atât mai mare, cu cât va izvorî din toți, descoperindu-se în această lumină comorile potențiale care se află în toți. Căci *totul se face arătat la lumină* (Efes. 5, 13). Lumina care îi va lumina pe toți și în care toți se vor lumina ca persoane, va fi Hristos. Va fi o lumină care va copleși toate luminile fizice. *Ei nu vor avea trebuință nici de lampă, nici de lumina soarelui, că Domnul Dumnezeu îi luminează pe ei. Și noapte nu va mai fi acolo* (Apoc. 22, 5). Cei ce vor fi în fața luminoasă a lui Hristos, *vor străluci și ei mai vârtos decât razele soarelui*[384]. În acest sens și binecredinciosul voievod muntean, Neagoe Basarab, spune: *Și aceasta să știți, o iubitori de Hristos creștini, că eu (...) n-am putut afla raiu mai bun și mai dulce decât în fața Domnului nostru Iisus Hristos. Că Acela, fraților și feții mei, este raiul și acela este Domn, este veselia și bucuria tuturor bucuriilor (...) Deci unde va căuta omul altă milă sau își va îndulci cugetul cu alt raiu și va afla altă bucurie, fără numai în luminata față a lui Dumnezeu? Că nu este omului altă milă mai mare decât să moștenească fața lui Dumnezeu. De aceea frații mei și feții mei, păziți-vă să nu cumva să vă lipsiți de această față bună și dulce a Acestuia, că de vă veți despărți de ea și veți rămânea săraci de fața cea bună a Dumnezeului celui viu, de câtă jale și muncă și foc cumplit veți avea parte?*[385] Lumina împărăției pe care o văd sfinții este o lumină personală. Moștenirea și Împărăția noastră este Hristos. *Lumina subzistentă pe care o văd sfinții în chip duhovnicesc e subzistentă în ipostas, cum ei înșiși mărturisesc, ca una ce există și nu e numai ceva simbolic, cum sunt fantomele plăsmuite potrivit împrejurărilor ce se nimeresc. Ei știu din experiență că este o luminare și un har nematerial și dumnezeiesc, o lumină văzută în chip nevăzut și înțeleasă în chip necunoscut*[386]. Întreaga abordare a Sfântului Grigorie Palama despre lumină va rămâne una eshatologică, pentru că el nu o va vedea doar ca pe lumina de pe Tabor, deși taina Schimbării la față a Domnului va ocupa un loc central în gândirea lui, ci ca pe o taină a celei de-a opta zi, a Parusiei, fiind pregustarea vieții veșnice încă din viața pământească. Con-

382. Pr. Stăniloae în *7 dimineți cu Părintele Stăniloae...*, pp. 132-133.
383. Din slujba înmormântării.
384. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Semnificația luminii dumnezeiești...*, p. 444.
385. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisii și Dan Zamfirescu, București, 1970, pp. 246-247.
386. Sf. Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie...*, p. 276.

cepţia sa *este centrată pe conceptul de participare reală la Dumnezeu care implică o realizare prezentă a eshatonului*[387].

Lumina dumnezeiască luminează oştirile îngereşti. Ele o privesc (o contemplă) cu nesfârşită bucurie. Acea lumină văzută pe muntele Taborului este lumina de care sfinţii vor avea parte în împărăţia cerurilor. *Acum o privim prin simţuri şi prin simboluri împărţite; atunci însă, ajungând mai presus de acestea, vom privi lumina veşnică în chip nemijlocit, nefiind la mijloc nici o perdea*[388]. Această lumină nefiind nici materială, nici spirituală, ci divină şi necreată, se comunică omului întreg, *făcându-l viu, în comuniune cu Sfânta Treime. Această comuniune cu Dumnezeu, în care cei drepţi vor fi în cele din urmă transfiguraţi de lumină şi vor deveni ei înşişi strălucitori ca soarele, este cea care constituie fericirea veacului ce va să vină – starea de îndumnezeire a făpturilor, când Dumnezeu va fi totul în toate, nu în fiinţa Sa, ci prin energia Sa, adică prin har sau lumină necreată*[389]. Tocmai această comuniune cu Sfânta Treime, în care drepţii vor fi transfiguraţi şi vor străluci ca soarele, *este cea care constituie frumuseţea veacului viitor. Starea îndumnezeită va vedea pe Dumnezeu care va fi totul în toate prin lucrările/energiile Sale. Vederea feţei luminoase a lui Dumnezeu va fi vederea lui Hristos transfigurat, a firii Sale umane îndumnezeite care, ca „un candelabru de cristal", va face „să strălucească splendoarea negrăită a firii una în trei Ipostasuri"*[390].

Mulţi sfinţi au văzut lumina dumnezeiască încă din viaţa aceasta, învrednicindu-se de ea ca de o arvună a fericirii veşnice. Unora, Domnul Hristos le-a dăruit ca în timpul rugăciunii sau al chinurilor pentru El, trupul lor să răspândească lumină, încât străluceau, fiind învăluiţi în lumină. Sfinţii ne îndeamnă pe toţi să dorim a fi luminaţi de această lumină dumnezeiască şi să ne silim a încălzi în noi dragostea şi dorirea slavei şi frumuseţii dumnezeieşti. Numai în felul acesta putem înfrunta întunericul, când Dumnezeu-Lumina este cu noi şi în noi.

Cei plecaţi din lumea aceasta, în nădejdea învierii şi a vieţii veşnice, văd lumina dumnezeiască. Pe pământ o pot vedea, când voinţa lui Dumnezeu îngăduie, cei cu inima curată, aşa cum a spus Însuşi Mântuitorul (Mt. 5, 8).

---

387. Jean-François Colosimo, *Grégoire Palamas*, art. în *Dictionnaire critique de Théologie*, PUF, Paris, 1998, pp. 508-510.
388. Sf. Grigorie Palama, *op. cit.*, p. 295.
389. Vl. Lossky, *Vederea lui Dumnezeu...*, pp. 140-141.
390. Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 77.

VI. DUMNEZEU ESTE IUBIRE (1 IOAN 4, 8, 16)

A vorbi despre iubire înseamnă a vorbi despre Dumnezeu, iar acest lucru nu are limite, Dumnezeu fiind nemărginit. Majoritatea religiilor valorizează dragostea, compasiunea şi empatia. Religia creştină este numită şi religia iubirii de oameni, căci, într-adevăr, *multe sunt cele care caracterizează creştinismul, dar mai mult decât toate şi mai puternică decât toate este dragostea reciprocă şi pacea*[391]. Creştinismul consideră iubirea ca având-şi rădăcinile în natura lui Dumnezeu[392]. Sfântul Evanghelist Ioan, teologul dragostei dumnezeieşti, exprimă plenitudinea fiinţei şi prezenţei lui Dumnezeu prin cuvântul iubire: *Dumnezeu este iubire şi cine rămâne în iubire, rămâne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămâne în el* (I In. 4, 16). Dumnezeu este iubire în Sine nu numai în raport cu omul şi cu întreaga lume; este iubire prin revărsarea Lui spre lume, dar era iubire şi înainte de a fi lumea. Iubirea presupune două sau mai multe persoane care se iubesc. Dumnezeu e Treime de Persoane, care se iubesc, se comunică reciproc şi se împărtăşesc deopotrivă. Prin Hristos am aflat că Dumnezeu este iubire, că Dumnezeu ne este Tată iubitor, iar noi suntem fii ai Lui. Dumnezeu este iubire, *iubirea e viaţa însăşi a naturii divine*[393], *iubirea ţine fiinţial de Dumnezeu*[394], iar potrivit teologului P. Florensky este chiar *fiinţa lui Dumnezeu*, este *actul Lui substanţial*[395]. Dacă dragostea include orice faptă a lui Dumnezeu, orice relaţie cu Fiul şi creaturile Sale, este pentru că ea face parte din natura lui Dumnezeu, această proprietate (dragostea) nefiind distinctă de natura Sa. Dumnezeu, în Însăşi Fiinţa Sa, este dragoste, nu ca şi cum ar avea o calitate abstractă, ci fiind vitalitate, putere, bunătate răspândită – se transmite în întregime Fiului[396]. În alte cuvinte, *agape*-ul stabileşte o asociere de natură şi viaţă între Cel Născut şi Tatăl Său Ceresc. Prin experienţa *agape*-ului – dragoste, credinciosul îşi dă seama ce este Dumnezeu[397], iar a-L cunoaşte pe Dumnezeu din legătura cu Iisus Hristos, înseamnă să realizezi că El este dragoste[398]. Şi în rugăciunile şi slujbele Bisericii Ortodoxe, unul dintre cele mai semnificative nume divine sub care este adorat Dumnezeu este *Iubitorul de oameni*. Ritualul Liturghiei şi al Tainelor, al Laudelor şi Ierurgiilor, întreg cultul ortodox cuprinde o mulţime de texte prin care se invocă iubirea de oameni a lui Dumnezeu, Iubitorul de oameni. Dumnezeu rămâne într-o transcendenţă inaccesibilă omului, după fiinţă, căci nimeni n-a văzut vreodată pe Dumnezeu (In. 1, 18; 4, 12). Totuşi, El se revelează, se manifestă în raport cu lumea pe care a zidit-o şi o susţine în fiinţă, prin energiile Sale[399]. Harul iubirii de oameni lucrează în toată istoria căderii şi cea a mântuirii, căci *ce n-a făcut oare Dumnezeu ca să fie iubit de*

391. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 31, 1, la Evrei*, PG, LXIII, col. 213.
392. William R. Clough, *To be loved and to love*, in *Journal of Psychology and Theology*, 2006, Vol. 34, No. 1, p. 29.
393. Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre suflet şi înviere*, PG, XLVI, col. 196 C.
394. Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Bucureşti, 1978, p. 297.
395. Pavel Florensky apud Pr. Prof. D. Stăniloae, *Sfânta Treime, structura supremei iubiri*, în *Studii Teologice*, Anul XXII (1970), Nr. 5-6, p. 337.
396. C. Spicq, O. P., *Agapè dans le Nouveau Testament – analyse des textes*, III, J. Gabalda & C ie, Éditeurs, Rue Bonaparte, 90, Paris, 1959, pp. 276-277.
397. *Ibidem*, p. 278.
398. *Ibidem*, p. 321.
399. Diac. Asistent I. Bria, *Iisus Hristos – Iubitorul de oameni*, în rev. *Ortodoxia*, Anul XVIII (1966), Nr. 1, p. 55.

noi? Ce mijloc n-a întrebuinţat? Ce a trecut cu vederea? L-am batjocorit fără ca El să ne nedreptăţească prin ceva, ci, din contra, bine făcându-ne şi încărcându-ne cu mii de bunătăţi. (...) Să ne gândim de câte ori Îl batjocorim chiar după miile de bunătăţi, şi cum El încă ne mângâie, de câte ori fugim de Dânsul, şi totuşi El nu ne trece cu vederea, ci apucă înaintea noastră şi ne atrage spre Dânsul. Dacă toate acestea le gândim, vom putea desigur să aprindem în noi acea poftă şi acea dragoste către El[400]. De aceea, în alt loc, acelaşi Sfânt Părinte ne îndeamnă în felul următor: *Dumnezeu ne-a dat multe căi de mântuire; să nu le nesocotim*[401]. Iubirea lui Dumnezeu faţă de om constituie raţiunea şi condiţia procesului soteriologic. În virtutea acestei iubiri, Dumnezeu nu s-a întors cu totul de la zidirea Sa, nici n-a uitat lucrurile mâinilor Sale când omul s-a desprins, prin păcat, din comuniunea originară[402]. Fiul lui Dumnezeu îmbracă prin chenoză chipul de rob (Filip. 2, 6-11), spre o apropiere deplină faţă de noi, *făcând din păcatele noastre, păcatele Sale, pentru a face din dreptatea Sa dreptatea noastră*[403].

În operele lor, Părinţii Bisericii au făcut dese referiri la coborârea lui Hristos cea negrăită pentru noi, spre a ne face părtaşi dumnezeirii Sale. În literatura patristică s-a pus un deosebit accent pe întruparea Fiului lui Dumnezeu, văzându-se în aceasta modalitatea prin care natura omenească poate să participe la slava dumnezeiască.

Dintru început, trebuie precizat că scopul Sfinţilor Părinţi nu este de a alcătui şi sistematiza întreaga învăţătură dogmatică despre Întrupare, *Taina cea mare a creştinătăţii* (I Tim. 3, 16), această taină *cu totul misterioasă a venirii lui Dumnezeu la oameni*[404], ci ei vorbesc la cererea ucenicilor, dorind să-i înveţe şi să-i îndemne pe aceştia, pe calea căutării lui Dumnezeu şi a trăirii în El, fiindcă El ni s-a revelat nouă atât cât suntem în stare să-L primim, căci dacă Dumnezeu ar fi cu totul ascuns şi de nepătruns, noi nu puteam şti nimic despre El. Cu toate acestea, bogăţia de mister a Tainei Întrupării nu poate fi înţeleasă deplin şi nici exprimată în mod corespunzător, căci cele ce ţin de întruparea Fiului lui Dumnezeu *covârşesc cu prisosinţă şi mintea, şi cuvântul, şi tot auzul, şi înţelegerea*[405].

Întruparea Cuvântului, adică pogorârea Sa în mijlocul făpturii pe care a zidit-o şi asumarea integrală a condiţiei umane constituie momentul central al istoriei. Întruparea Fiului înseamnă Revelaţia iubirii treimice: *Dragostea lui Dumnezeu s-a arătat prin faptul că Dumnezeu a trimis în lume pe singurul său Fiu, ca prin El viaţă să avem* (1 In. 4, 9). Prin Întrupare, Hristos ne dezvăluie nouă la maximum valoarea omului în faţa Creatorului, pe de o parte, iar pe de altă parte, cât de grav a fost păcatul de a trebuit ca Fiul lui Dumnezeu să Se întrupeze, căci putea trimite un prooroc sau un înger, dar nu ar fi fost îndeajuns. Întruparea deci ne arată în mod concret că *Dumnezeu este iubire* (1 In. 4, 16), ne revelează în primul rând iubirea lui Dumnezeu. *El a luat trup ca noi numai din iubire: în afară de aceasta, altă cauză a Întrupării nu există*[406].

400. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Romani*, traducere din limba elină, ediţia de Oxonia, 1849 de Arhim. Theodosie Athanasiu, Bucureşti, 1906, pp. 70, 72.
401. Idem, *Omilii la Faptele Apostolilor*, XXI, 4, PG, LX, col. 169.
402. Diac. Asistent I. Bria, *art. cit.*, p. 59.
403. Fer. Augustin, *Ennarrationes in Psalmos. Ennarratio II in Psalmum XXI*, PL, XXXVI, col. 171.
404. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Questiones ad Thalasium, 66*, PG, XC, col. 621.
405. Calist Catafygiotul, *Despre unirea dumnezeiască şi viaţa contemplativă*, cap. 71, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi*, vol. VIII, traducere din greceşte, introduceri şi note de Dumitru Stăniloae, Membru de onoare al Academiei Române, Edit. Humanitas, Bucureşti, 2002, pp. 449-450.
406. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia V la Evrei*, I, PG, LXIII, col. 47.

Întreagă Sfânta Treime participă la Întruparea Domnului Hristos: *în întreg Fiul, care împlinea taina mântuirii noastre prin Întrupare se afla întreg Tatăl după ființă, nu întrupându-Se, ci binevoind să se întrupeze Fiul; și în întreg Fiul, se afla întreg Duhul Sfânt după ființă, nu întrupându-Se, ci conlucrând cu Fiul la întruparea cea negrăită pentru noi*[407], Sfântul Maxim confirmând și întărind astfel cuvântul Sfântului Pavel, care spune că *Dumnezeu era în Hristos, împăcând lumea cu Sine Însuși* (2 Cor. 5, 19).

Este interesant de remarcat că, Întruparea Fiului, rânduită din veșnicie, ar fi avut loc independent de căderea lui Adam. Astfel, Taina Întrupării e privită în scrierile patristice și mai ales la Sfântul Maxim Mărturisitorul ca una care dinainte de veacuri a fost cugetată și rânduită, anume a fost rânduită unirea hotarului (definitului) și a nehotărniciei (indefinitului), a măsurii și a lipsei de măsură, a marginii și a nemărginirii, a Creatorului și a creaturii, a stabilității și a mișcării, această taină arătându-se în Hristos care S-a descoperit, aducând prin ea împlinirea hotărârii de mai înainte a lui Dumnezeu[408]. Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, pornind de la cuvintele Sfântului Maxim, afirmă că nu păcatul lui Adam, ci însăși constituția lumii, așa cum a ieșit din gândul și actul creator al lui Dumnezeu, o îndrumă spre Hristos[409], căderea protopărinților a imprimat Întrupării caracterul de chenoză căci, așa cum spuneam și mai sus citându-l pe Sfântul Maxim, aspirația eternă a creaturii ar fi unirea cu necreatul și acesta ar fi temeiul Întrupării. Aceasta este de fapt și caracteristica iubirii: ea se uită pe sine cu totul, jertfindu-se pentru celălalt, ea este o chenoză voluntară a unei persoane pentru a face să crească cealaltă persoană. Părinții vorbesc despre Întruparea Domnului, ca despre cel mai minunat act care s-a întâmplat și nu păcatul sau diavolul a determinat acest act, care a fost atât unul de restaurare, cât și unul de dragoste. Ceea ce uimește cel mai mult este nemărginita dragoste a lui Dumnezeu față de om, căci Dumnezeu L-a dat pe Unul Născut Fiu al Său, pentru mântuirea neamului omenesc. Deci, nu păcatul omului a determinat pe Fiul lui Dumnezeu să Se întrupeze, ci iubirea Lui nemărginită pentru om, căci dacă Întruparea ar fi fost determinată de cădere, ar fi însemnat că Satana a determinat acest act, care este cel mai minunat pentru creație. Întrupându-Se, Fiul lui Dumnezeu ne dezvăluie valoarea omului și a lumii întregi pentru Dumnezeu, arătând care trebuie să fie scopul de căpătâi al omului și al lumii în fața lui Dumnezeu. Prin Întruparea Sa, Domnul a vrut ca omul să cunoască și să înțeleagă cât de mult îl iubește pe el Dumnezeu, căci Fiul lui Dumnezeu din iubire S-a întrupat, ca să fie cât mai aproape de om. Astfel, El poartă în Sine firea omenească, pentru că este om adevărat, adică Dumnezeu-Omul. *Și prin El gura omenească a devenit gura lui Dumnezeu Cuvântul, ochii omenești au devenit ochi ai lui Dumnezeu Cuvântul*[410]. Această apropiere deplină a lui Hristos față de noi și îmbrăcarea prin chenoză a chipului de rob (Filip. 2, 6-11), căci toate s-au făcut prin El și pentru El, implică și răspundere din partea noastră; iubirea Lui pentru noi trebuie să nască iubirea noastră față de El.

Hristos rămâne de-a pururi Veșnicul îndrăgostit:

mai iubitor decât orice prieten,
mai drept decât orice stăpân,

---

407. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, răsp. 60, în *Filocalia...*, vol. III, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 307.

408. *Ibidem*, răsp. 60, pp. 304-305.

409. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 1, în *Filocalia...*, vol. III, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 305.

410. Pr. Stăniloae în *7 dimineți cu părintele Stăniloae* – interviuri realizate de Sorin Dumitrescu, Editura Anastasia, București, p. 9.

mai mângâietor decât orice tată,
mai întru noi decât orice mădular al nostru,
mai de trebuință nouă decât chiar inima noastră[411]. Datoria noastră constă în a-I răspunde şi Lui cu iubirea noastră şi a răspunde tuturor oamenilor cu puterea iubirii ce ne-o dă El. În acest sens, Sfântul Simeon Noul Teolog spune: *Dumnezeu pururea voieşte să-Şi descopere şi să ne arate iubirea Sa față de noi, ca şi noi, înțelegând şi respectând marea Sa bunătate, să voim să-L iubim pe El*[412]. De nu ne-ar fi atins cu iubirea Lui până în adâncurile inimii, noi nu L-am fi căutat. Ceea ce ne cere Hristos este să înțelegem cât de mult ne iubeşte El, căci această înțelegere este începutul iubirii de El şi al sălăşluirii Lui în noi: *Ai început să-L iubeşti pe Dumnezeu? Dumnezeu a început să locuiască în tine. Iubeşte pe Cel care a început să locuiască în tine pentru ca Desăvârşitul tău Locuitor să te desăvârşească şi pe tine*[413]. Aşadar, noi Îl iubim pentru că am fost iubiți de El mai întâi, şi astfel, uniți cu El prin iubire, primim iubire din iubirea Lui față de noi care este infinită. *Noi, cei care ne-am simțit iubiți, sub îndrumarea Sfântului Duh, devenim mai iubitori. Noi, cei care ne-am simțit iertați, sub îndrumarea Sfântului Duh, devenim mai iertători. Noi, cei care ne-am simțit cercetați, sub îndrumarea Sfântului Duh, am devenit mai cinstiți. Noi, cei care ne-am simțit vindecați, sub îndrumarea Sfântului Duh, devenim mai vindecători ai altora*[414]. Aşa cum *Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om pentru noi, arătând că Dumnezeu nu e departe de om,* căci *dă atâta valoare omului, încât se face şi El om*[415], aşa şi noi să ne îndumnezeim pentru El, să răspundem cu iubire la iubirea Lui, şi să ne dăruim pe noi întregi, ca să-l primim pe El întreg, Hristos dorind să-Şi continue Întruparea în fiecare din noi. Referindu-se la răspunsul prompt şi pozitiv pe care omul e dator să-l dea Dumnezeului-Iubire, un scriitor creştin din primele secole scrie:

Tu ai dăruit inima Ta, Doamne, credincioşilor Tăi.
Tu ne-ai dăruit nouă prietenia Ta,
nu pentru că aveai nevoie de noi,
ci că noi pururea avem nevoie de Tine ... (oda 4)
A devenit ca mine ca să pot să-l primesc pe El.
Întru asemănarea mea S-a făcut ca să pot să mă îmbrac cu El.
Şi nu m-am înfricoşat de El când L-am văzut, căci a fost îndurător cu mine.
Ca firea mea a devenit, ca să-L pot înțelege.
Şi fața mea a luat, ca să nu-mi mai întorc fața de la El (oda 7)[416].

Întruparea Fiului e un act profund: El ia firea noastră, se face *Frate al nostru în Duhul Sfânt, să devenim şi noi frați* ai Lui, şi *fii* Unicului Părinte Ceresc, în acelaşi Duh cu El, dar în acelaşi timp *aduce cu Sine Treimea şi viața – de viață făcătoarei Treimi (...) ne descoperă şi ne împărtăşeşte din Sine viața plină de lumină şi de iubire a Prea Sfintei Treimi*[417]. Conform învățăturii Sfinților Părinți, numai prin coborârea Fiului lui Dumnezeu la noi şi prin asumarea de către El a condiției umane, natura omenească putea fi regenerată: *Logosul a coborât la noi pentru că noi nu*

411. Sf. Nicolae Cabasila, cf. Kallistos Ware, *Ortodoxia, calea dreptei credințe,* trad. de E. Chiosa, G. Jacotă şi Pr. D. Ailincăi, Ed. Trinitas, Iaşi, 1993, pp. 12-13.
412. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale,* cuv. 10, în *Filocalia...*, vol. VI, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 142.
413. Fer. Augustin, *Comentar la I Ioan,* PL, XXXV, col. 2043.
414. William R. Clough, *art. cit.*, p. 30.
415. Pr. D. Stăniloae, în *7 dimineți cu părintele Stăniloae* ..., p. 251.
416. *** *Odele lui Solomon – rugăciuni creştine din secolele I-II,* traducere şi introducere Ioan-Valentin Istrati, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2003, p. 169.
417. Pr. Prof. C. Galeriu, la Ierom. Ioanichie Bălan, în *Convorbiri duhovniceşti,* Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1984, pp. 209-210.

eram capabili să ne ridicăm la înălțimea Sa[418]. Hristos prin întruparea Sa a îndumnezeit trupul pe care l-a luat, făcându-ne vii pe toți, nu prin trupul stricăcios, ci prin cel îndumnezeit. Dumnezeu a mântuit ceea ce și-a asumat în actul Întrupării. Cât S-a împărtășit Fiul lui Dumnezeu prin întrupare din neputința noastră, atât vom primi din puterea Lui. Semnificativă este relatarea scriitorului filocalic Talasie Libianul, care ne arată că Hristos *ni S-a arătat prin suflet, trup și dumnezeire, ca să izbăvească din moarte și sufletul și trupul ca un Dumnezeu*[419] și El făcându-Se trup, nici ceea ce era n-a prefăcut, nici ceea ce a devenit n-a preschimbat[420], având toate câte le are Tatăl, afară de nenaștere, având și toate câte le are Adam cel dintâi, afară de păcat. Hristos *s-a dat morții pentru noi, pentru ca prin moartea Lui să ne readucă pe noi la viață*[421]. Numai prin primirea Vieții Înseși, omenirea putea fi readusă la viață. Fericitul Ieronim (†420), *care a petrecut 30 de ani în fața peșterii Betleemului, dimineața înainte de a-și începe lucrul, contemplă și grăiește Domnului: „Pruncule, pruncușor iubit, cum suferi Tu pe paie și ogrinji (...) Aș vrea să-ți dăruiesc ceva..." Și oferea tot ce avea el. Iar Pruncul Iisus îi spune: „Ieronime, toate ale tale, ale lumii, le am". „Atunci, ce să-ți dau, Doamne?" Iisus Hristos îi răspunde: „Ieronime dă-Mi păcatele tale! Eu pentru aceasta am venit: să ridic păcatele lumii și să-i dăruiesc viața, nevinovăția, sfințenia Mea ..."*[422].

Umanitatea Cuvântului, ipostaziată în El, penetrată de energia Lui, este fundamentul învățăturii despre îndumnezeirea noastră, așa de scumpă Sfinților Părinți[423]. Hristos S-a întrupat ca să sfințească natura umană și să-i confere posibilitatea îndumnezeirii. Sfântul Atanasie a rezumat astfel această dogmă: *Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să devină Dumnezeu*[424], dogmă ce constituie, de altfel, sinteza Ortodoxiei. Ideea aceasta o întâlnim în toată literatura patristică. El S-a făcut Fiu al omului, ca să-i facă pe oameni fii ai lui Dumnezeu[425]. Deci, Hristos S-a împărtășit de ale noastre, ca să ne facă pe noi părtași de ale Sale. Aceasta-i marea iubire a lui Hristos, că ne iubește și nu vrea nimic în schimb pentru aceasta. Cât de minunată este taina iubirii! Ea-l face pe Dumnezeu om și pe om dumnezeu. Domnul Hristos

---

418. Sf. Grigorie de Nyssa, *Comentar la Fericiri,* omilia I, PG, XLIV, col. 1201C.

419. Talasie Libianul, *Despre dragoste*, suta a patra, cap. 59, în *Filocalia...*, vol. IV, Ed. Humanitas, p. 37.

420. *Ibidem*, suta a doua, cap. 94, p. 26.

421. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic,* 31, PG, XLV, col. 80B.

422. Preot Constantin Galeriu, *Tâlcuiri la mari praznice de peste an, 22 de modele omiletice*, Editura Anastasia, București, 2001, pp. 25-26.

423. J. Meyendorff, *Le Christ, dans la Théologie byzantine,* Paris, Les Editions du Cerf, 1969, p. 106.

424. Sf. Atanasie cel Mare, *De incarnatione Verbi,* 54, PG, XXV, col. 192.

425. *Din pricina prea marei sale dragoste, S-a făcut ceea ce suntem noi, pentru ca să ne aducă și pe noi în starea de a fi ceea ce este El.* (Sf. Irineu al Lyonului, *Contra eresurilor*, V, PG, VII, col. 1120); *Căci aceasta a fost misiunea Fiului lui Dumnezeu ca devenind om, propria formă pe care a asumat-o să o ducă din nou la chipul frumuseții exemplare ca să fie din nou ceea ce a fost la început.* (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre Fericiri*, Cuvântul I, PG, XLIV, col. 1197 BC); *Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut om, ca și tu să afli de la om, că omul poate ajunge Dumnezeu.* (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni*, cartea I, 8, 4, PSB., vol. 4, p. 75); *Întruparea Mântuitorului s-a făcut cu scopul mântuirii lumii, eliberării neamului omenesc și purtării noastre de grijă.* (Asterie al Amasiei, *Cuvânt de laudă la Sfântul Ștefan, cel dintâi mucenic*, PG, XL, col. 340B); *Cuvântul (...) S-a pogorât, S-a întrupat, S-a făcut om, a pătimit toate acestea și multe altele pentru el (om), pentru ca să-l izbăvească de moarte și de stricăciune și să-l facă fiu al lui Dumnezeu și dumnezeu, asemenea Lui.* (Sf. Simeon Noul Teolog, *Tratate teologice și etice*, Cuv.. VIII); *Care e scopul iconomiei întrupării lui Dumnezeu – Cuvântul, vestit în toată dumnezeiasca Scriptură și citit de noi, dar nepătruns? Nu e decât acela ca, împărtășindu-se de ale noastre, să ne facă pe noi părtași de ale Sale. Căci Fiul lui Dumnezeu de aceea s-a făcut Fiu al omului, ca să ne facă pe noi, oamenii, fii ai lui Dumnezeu, ridicând după har neamul nostru la ceea ce este El după fire, născându-se de sus în Duhul Sfânt și introducându-ne îndată în Împărăția cerurilor; mai bine zis, dăruindu-se, să o avem pe aceasta înlăuntrul nostru (Lc. 17, 21), ca să nu avem numai nădejdea de a intra în ea, ci având-o încă de acum ...* (Sf. Simeon Noul Teolog, *Cele 225 de capete teologice și practice*, cap. 88 în *Filocalia...*, vol. VI, p. 84); *El a luat pedepsele trimise asupra omului pentru păcatul neascultării de către hotărârea dumnezeiască: moartea, osteneala, foamea și cele asemenea acestora, făcându-se ceea ce suntem noi, ca noi să ne facem ceea ce este El; „Cuvântul trup s-a făcut" (In. 1, 14), ca trupul să se facă Cuvânt.* (Marcu Ascetul, *Epistola către Nicolae Monahul*, în *Filocalia...*, vol. I, Ed. Humanitas, p. 323); *Prin iubirea Sa mai presus de minte și nesfârșită pentru om, Dumnezeu a devenit cu adevărat și prin natură*

S-a făcut *pârga rezidirii şi nemuririi noastre întru nestricăciune*[426] şi prin firea omenească asumată ne-a comunicat puterea dumnezeirii Sale. Omul devine atât dumnezeu pe cât Dumnezeu s-a făcut om. Prin Întrupare, Fiul lui Dumnezeu a devenit fratele nostru, iar Tatăl Său a devenit Tatăl nostru. Făcând referire la aceasta, Sfântul Simeon Noul Teolog menţionează că, prin Întrupare, unirea pe care o are Hristos prin fire cu Tatăl, făgăduieşte să o aibă prin har şi cu noi, dacă vrem şi dacă vom lucra poruncile Lui şi precum El este în Tatăl şi Tatăl este întru El, aşa Fiul lui Dumnezeu este întru noi şi noi, dacă voim, vom fi întru Tatăl prin har[427].

Fără coborârea Cuvântului în mijlocul lumii create, nici transfigurarea cosmosului nu putea fi realizată. Omul, după cădere, despărţit de Dumnezeu, zdruncinat în fiinţa sa, nu a mai fost capabil de a se vindeca singur. Prin căderea sa, el a pus în primejdie şi existenţa cosmosului, desfigurându-se astfel opera lui Dumnezeu, dar prin Întruparea lui Hristos, se va restabili ordinea cosmică şi se va restaura umanitatea noastră luând-o cu totul întru Sine.

Atunci când se referă la modul necuprins al zămislirii Domnului, Părinţii precizează că Hristos S-a făcut semănătorul propriului Său trup şi S-a născut după trup din firea noastră cea desfrânată în chip nepăcătos, din Duhul Sfânt luându-şi sufletul ca din sământă bărbătească, iar trupul formându-l din sângele feciorelnic, nu s-a ruşinat de noi, Domnul Hristos, ci umilindu-Se pe Sine şi luând asupra Sa pe omul căzut sub patimile de ocară şi sub osânda dumnezeiască, S-a făcut întru toate asemenea nouă afară de păcat. Chiar dacă şi îngerii au ştiut despre *taina cea din veac ascunsă*, căci proorociile despre Hristos s-au făcut prin îngeri, zămislirea Domnului e binevestită de Gavriil şi păstorii sunt învăţaţi prin îngeri, totuşi, le-a rămas ascuns modul necuprins al zămislirii Domnului, *cum fiind întreg în Tatăl şi întreg în toate, şi toate umplându-le, era întreg în pântecele Fecioarei*[428]. La aceasta se referă Biserica când cântă *taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută*, sau taina la care *şi îngerii doresc să privească* (1 Pt. 1, 19).

Întruparea a devenit adevăr şi certitudine chiar pentru omul simplu, care a intuit că este singurul adevăr mântuitor, singura şansă a omului[429]. O istorie din cartea *Limonariu* a lui Ioan Moshu, scrisă pe la sfârşitul secolului VI d. Hr., este grăitoare în acest sens. Ea relatează că, fiind osândit odată un ucigaş la decapitare, *venea în urma lui un monah, care voia să vadă cum îi taie capul. Pe când mergea pe cale, văzând pe călugăr că vine după el, îi zise: „N-ai, oare, avva, chilie sau n-ai ce face?". „Negreşit, zise acela, am şi chilie şi treabă!". „Atunci, îi spuse ucigaşul, pentru ce nu stai în chilie să-ţi plângi păcatele tale?". „Aşa-i frate, zise monahul, nu mă prea îngrijesc de mântuirea sufletului meu. De asta vin, să văd cum ai să mori, ca măcar aşa să vin la pocăinţă". „Mergi, avva, i-a spus ucigaşul. Şezi în chilia ta şi mulţumeşte lui Dumnezeu care ne-a mântuit. Odată ce S-a întrupat şi a murit Domnul pentru noi, omul nu mai moare de moarte veşnică"*[430].

tocmai ceea ce iubea (adică om - n.a.). (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 5, PG, XCI, col. 1048 C); *Drept aceea să ne dăm pe noi înşine Domnului în întregime ca să-L primim pe El întreg. Să ne facem dumnezei pentru El. Căci pentru aceasta s-a făcut om, fiind Dumnezeu şi stăpân prin fire.* (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cuvânt ascetic*, cap. 43, în *Filocalia*..., vol. II, p. 50); *S-a făcut Fiul lui Dumnezeu om pentru tine, fă-te şi tu dumnezeu pentru El.* (Sf. Varsanufie şi Ioan, *Scrisori duhovniceşti*, 199, în *Filocalia*..., vol. XI, pp. 231-232); *Dumnezeu S-a făcut om pentru ca omul să poată deveni Dumnezeu.* (Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice*, X, 5-9, PG, XXXVII, col. 465 şi Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele Cuvânt Catehetic*, XXV, PG, XLV, col. 65D).

426. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*..., cuv. 3, în *Filocalia*..., vol. VI, Ed. Humanitas, p. 19.
427. *Ibidem*, cuv. 6, p. 84.
428. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întrebări şi răspunsuri*, 42, în *Filocalia*..., vol. II, Ed. Humanitas, p. 225.
429. Pr. Prof. Dr. George Remete, *Suferinţa omului şi iubirea lui Dumnezeu*, EIBMBOR, Bucureşti, 2005, pp. 29-30.
430. Ioan Moshu, *Limonariu*, cap. 71, Editura Episcopiei Alba Iulia, 1991, p. 77.

Totuşi, această mare Taină a Întrupării rămâne inaccesibilă pentru gândirea omului simplu, ea putând fi descifrată fragmentar şi temporar doar de cei cu o bogată experienţă duhovnicească. *Taina Întrupării Cuvântului, cuprinde în sine înţelesul tuturor alegerilor şi tipurilor din Scriptură şi ştiinţa tuturor făpturilor văzute şi cugetate (...) Cel ce a cunoscut înţelesul tainic al învierii, a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai înainte*[431]. De o mare profunzime teologică sunt şi cuvintele Părintelui Stăniloae, care, fiind şi un bun cunoscător al firii umane, ne îndeamnă ca, primind puterea de la Hristos, să o folosim pentru a deveni şi noi puternici, Hristos oferindu-ne o mare cinste, noi să nu o refuzăm, ca să nu-I facem coborârea, osteneala şi jertfa zadarnice, râzând de ele[432]. Noi trebuie să facem să rodească această maximă apropiere a lui Hristos faţă de noi, care e privită de Părinţii filocalici ca una ce covârşeşte şi mintea şi cuvântul şi înţelegerea, căci *minune străină se întâmplă în cer şi pe pământ, că Dumnezeu este pe pământ şi omul în ceruri*[433].

Dumnezeu coboară printre oameni, se face ca unul din ei, suferă şi Se jertfeşte în locul lor. Dacă în celelalte religii omul este cel care se jertfeşte, iar Dumnezeu Cel ce primeşte, în creştinism cel ce se jertfeşte este mai ales Dumnezeu, omul fiind mai ales primitorul. Prin chenoza Sa, Fiul lui Dumnezeu a deschis pentru toţi oamenii calea de acces la prezenţa şi slava Sa dumnezeiască. Hristos recapitulează în Sine prin firea umană asumată în ipostasul său dumnezeiesc, întreaga umanitate, şi-i face pe toţi oamenii părtaşi ai Tainei Sale.

Fiul lui Dumnezeu, plin de compătimire şi de iubire pentru om, îşi relevă bogăţia infinită a iubirii Sale prin întrupare, dar El nu participă numai într-un oarecare grad la suferinţa umană prin condiţia umană asumată, ci merge până la capăt, asumându-şi toată suferinţa fiinţei umane, sacrificându-se pentru aceasta, suportând pentru ea moartea şi restaurând-o prin omorârea morţii, sfărâmarea iadului şi învierea din morţi[434]. Mântuitorul *a biruit puterea iadului, a omorât moartea şi l-a învins pe diavol cu propriile sale arme*[435]. Învierea lui Iisus Hristos este iubirea lui Dumnezeu care asigură biruinţa fiinţei umane, este pârga învierii noastre. Aceasta este adevărata iubire, aşa cum a înţeles-o şi Gabriel Marcel: *A spune cuiva că-l iubeşti înseamnă a-i spune: „Tu nu vei muri niciodată!"*[436] Referindu-se la noianul de bunătăţi arătate de Hristos prin întruparea, jertfa şi învierea Sa, Petru Damaschinul spune: *Ce vom da în schimb Domnului pentru toate câte ne-a dat nouă? Pentru noi Dumnezeu a venit între oameni; pentru firea cea stricată, Cuvântul trup s-a făcut şi s-a sălăşluit între noi. La cei nemulţumitori a venit Făcătorul de bine; la cei robiţi, Slobozitorul; la cei ce şedeau în întuneric, Soarele dreptăţii; pe cruce, Cel fără patimă; în iad, Lumina; în moarte, Viaţa; Învierea pentru cei căzuţi. Către El vom striga: Slavă Ţie Dumnezeul nostru!*[437] Prin întruparea, moartea şi învierea trupului Său din morţi, Logosul a acordat trupului nostru dimensiunea cea nouă a celei de-a doua creaţii şi i-a asigurat nemurirea prin dragostea şi jertfa Sa. Astfel, omul a redevenit chipul lui Dumnezeu şi a fost repus în situaţia de a cunoaşte pe Dumnezeu şi a rămâne pentru totdeauna în comuniune cu El[438]. În centrul operei de răscumpărare

431. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Centuriile gnostice*, PG, LXIII, col. 519.
432. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 292, la răspunsul 199, în *Filocalia*..., vol. XI, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, p. 232.
433. Talasie Libianul, *op. cit.*, suta întâi, cap. 98, p. 19.
434. Pr. Prof. Dr. George Remete, *op. cit.*, pp. 26, 27.
435. Asterie al Amasiei, *Cuvânt la începutul postului*, PG, XL, col. 388D.
436. Gabriel Marcel apud Pr. Prof. Dr. George Remete, *op. cit.*, p. 27.
437. Petru Damaschinul, *Învăţături duhovniceşti*, în *Filocalia*..., vol. V, p. 86.
438. J. Roldanus, *Le Christ et l'homme dans la théologie d'Atanase d'Alexandrie. Étude de la conjonction de sa conception de l'homme avec sa christologie*, Leiden, E.J., Brill, 1968, p. 350.

a neamului omenesc stau patimile de bună voie şi moartea pe cruce. Iubirea lui Dumnezeu pentru om se revelează mai ales în jertfă, prin aceasta ea făcându-se mai evidentă: *Noi am cunoscut dragostea Lui prin aceea că El şi-a dat viaţa pentru noi* (I In. 3, 16). În suferinţele Sale, Iisus n-a vrut de la om altceva decât un singur lucru: să accepte a răspunde cu iubire la iubirea ce i se arată. Prin iubirea Sa, Hristos a vrut salvarea omului. *Crucea este cheia tainei iubirii lui Hristos. Fără Cruce am fi ştiut ceva despre iubire în general dar n-am fi ştiut nimic despre iubirea lui Dumnezeu faţă de noi. Abia prin moartea lui Hristos pe cruce, Dumnezeu îşi învederează negrăita Lui bunătate (dragoste) faţă de lume* (Rom. 5, 8)[439]. În al doilea rând, crucea ne arată că agape este o iubire care, pentru salvarea celuilalt, nu se dă în lături de la nici o suferinţă. Dumnezeu nu ne putea da o altă dovadă mai mare de iubire, decât moartea lui Iisus Hristos pentru răscumpărarea noastră. Dumnezeu şi Domnul L-a dat pentru dragostea Sa pe Însuşi Fiul Său la moarte prin cruce. *Că aşa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât şi pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat la moarte pentru ea (In. 3, 16). Nu pentru că n-a putut să ne izbăvească pe noi în alt chip, ci a voit să ne înveţe prin aceasta pe noi dragostea cea folositoare. Şi ne-a apropiat pe noi de Sine în moartea Unuia-Născut Fiului Său.* ***Şi dacă ar fi avut ceva mai de preţ decât pe Fiul Său, şi pe aceasta ne-ar fi dat-o, ca să se afle în El neamul nostru.*** *Şi pentru dragostea Lui cea mare n-a voit să silească libertatea noastră, deşi putea să o facă, ci să ne apropie de Sine, prin dragostea cugetului nostru*[440]. Potrivit Sfântului Nicolae Cabasila, *două particularităţi îl caracterizează pe cel ce iubeşte şi îi asigură biruinţa: faptul de a face bine, prin toate mijloacele, obiectului iubirii sale şi, la nevoie, de a suferi pentru el dureri şi chinuri teribile. Această a doua mărturie de iubire este mult superioară celei dintâi, ori, Dumnezeu era neputincios să o dea fiind nepătimitor (...) Atunci El născoceşte această umilinţă, caută să se pună în starea de a putea îndura dureri şi chinuri pentru a convinge de iubirea Sa pe cei pentru care va suferi atât*[441]. Prin jertfa Sa, Mântuitorul a transformat moartea din pedeapsă pentru păcat în mijloc de înălţare a umanului la Dumnezeu şi de întărire a lui. Moartea devine jertfa prin care omul reîntărit spiritual se reuneşte cu Dumnezeu şi cu semenii săi prin iubire. Moartea suportată de Hristos creează în noi, dacă ne unim cu El, o stare de încetare a alipirii egoiste şi pătimaşe de cele lumeşti şi de dăruire Tatălui şi voinţei Lui de a ne iubi unii pe alţii. Aceasta ne dă tăria de a birui moartea (Filip. 3, 10)[442]. Când vorbeşte despre pătimirile lui Hristos pe cruce, Sfântul Ioan Gură de Aur exclamă: *Dacă mă întreabă cineva: ce lucru mare a făcut Hristos? Eu voi lăsa cerul, pământul, marea, învierea multor morţi şi alte minuni şi voi arăta doar crucea, care este mai slăvită decât toate. Crucea este vrerea Tatălui, slava (Fiului) Unuia Născut, desfătarea Sfântului Duh, podoaba îngerilor, siguranţa Bisericii, mândria lui Pavel*[443]. În alt loc, acelaşi Sfânt Părinte zice: *Pentru aceasta Îl numesc pe Hristos Împărat, pentru că Îl văd răstignit. A se jertfi pentru cei conduşi este fapta unui împărat*[444]. Atunci când face referire la negrăita dragoste a lui Dumnezeu pentru oameni, autorul patristic menţionat precizează: *Cum? Nu numai că a dat pe Fiul Său Cel iubit, ci în aşa fel, încât să fie crucificat. Admiră bogăţia iubirii sale faţă de om; pe Fiul Său iubit l-a dat pentru cei vrednici de ură*[445].

439. Dumitru Belu, *Despre iubire*, Editura Omniscop, Craiova, 1997, p. 86.
440. Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoinţe*, Cuv. 81, în *Filocalia...*, vol. X, pp. 395-396.
441. Sf. Nicolae Cabasila, *Viaţa în Hristos*, IV, A, I ; cf. Olivier Clément, *Întrebări asupra omului*, traducere din limba franceză de Ierom. Iosif Pop şi Pr. Ciprian Şpan, Alba Iulia, 1997, p. 49.
442. A. Lemmonger, L. Cerfaux, *Théologie du Nouveau Testament*, Paris, 1963, p. 34.
443. Sf. Ioan Hrisostom, *Despre Cruce*, 2, PG, XLIX, col. 396-397.
444. Idem, *Cuvântări la Praznice Împărăteşti*, col. *Izvoarele ortodoxiei*, nr. 5, trad. de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1942, p. 187.
445. Idem, *Comentar la Efeseni*, omilia I, 2, PG, LXII, col. 14.

Mântuitorul Hristos numeşte moartea Sa jertfă şi spune că pentru aceasta a venit, pentru a se jertfi (Mt. 20, 28). El nu ar fi refuzat să se jertfească chiar şi numai pentru unul dintre noi, căci ne iubeşte pe fiecare CEL MAI MULT. *Hristos iubeşte pe fiecare om cu aceeaşi dragoste cu care iubeşte întreaga lume*[446], pentru că fiecare om este unic în faţa lui Dumnezeu şi mai valoros decât toate galaxiile la un loc, deoarece numai pe om l-a făcut Dumnezeu după chipul Său, cu posibilitatea de a ajunge la asemănarea cu El şi a poseda prin har ceea ce El posedă prin fire; omul este şi veriga de legătură dintre lume şi Dumnezeu, *căci în firea omenească s-a amestecat o anumită înrudire cu Divinitatea*[447]. Referindu-se la valoarea negrăită cu care Dumnezeu ne-a investit pe noi, Părintele Stăniloae remarcă: *Jertfa lui Hristos n-ar fi fost desăvârşită dacă ar fi iubit numai El, dacă n-ar fi arătat nevoia de iubirea noastră. Tocmai în aceasta stă lepădarea de Sine a lui Dumnezeu, în faptul de a fi acceptat să aibă nevoie de noi. În aceasta se manifestă valoarea negrăită şi veşnică pe care a pus-o în noi*[448].

Aşadar, Domnul nostru Iisus Hristos s-a răstignit pentru mântuirea noastră, răscumpărarea neamului omenesc din robia păcatului, pentru împăcarea şi comuniunea lui iarăşi în iubire cu Dumnezeu, prin aducerea Sa ca jertfă Tatălui (I Cor. 15, 3). Prin jertfa Sa, Hristos va întemeia şi Noul Legământ, prin sângele jertfei Sale (Mt. 26, 28). *Acolo unde este jertfa,* spune Sfântul Ioan Gură de Aur, *acolo este nimicirea păcatelor, acolo este împăcarea cu Stăpânul, acolo este sărbătoare şi bucurie*[449]. Scopul suprem al operei de răscumpărare este fericirea umană, finalizată şi împlinită prin învierea Sa din morţi. Sfântul Ioan Gură de Aur pune în paralelă acţiunile adversative ale celor doi reprezentanţi ai omenirii (Adam şi Hristos): *Luând chiar semnele aceluia, cu ele a atacat (...) Eva încă era fecioară, căci încă nu cunoscuse bărbat, lemn era pomul şi moartea era pedeapsa lui Adam. Dar iată, iarăşi Fecioara şi lemnul şi moartea; înseşi simbolurile înfrângerii au ajuns simbolurile biruinţei. Căci în locul Evei, Maria; în locul lemnului cunoştinţei binelui şi răului, lemnul crucii; în locul morţii lui Adam, moartea lui Hristos (...) Un lemn l-a trimis în iad, dar un lemn i-a rechemat de acolo pe cei plecaţi*[450]. Sfântul Grigorie Teologul, în acelaşi sens, spune: *Pentru aceasta lemnul Crucii pentru lemnul pomului din paradis (Fac. 2, 17). Pentru aceasta mâinile lui Hristos pentru mâna lui Adam; mâinile cele întinse cu vitejie pe Cruce pentru mâna cea întinsă cu lăcomie spre pom; mâinile cele ţinute cu piroane pentru mâna cea slobodă; mâinile cele ce apropie marginile pentru mâna care a fost pricina izgonirii lui Adam (Fac. 3, 24). Pentru aceasta înălţarea pe Cruce a lui Hristos pentru căderea lui Adam; adăparea cu fiere pentru gustarea lui Adam; cununa de spini pentru cununa stăpânirii celei rele; moartea lui Hristos pentru moartea lui Adam; întunericul din vremea răstignirii pentru lumina din paradis; îngroparea lui Hristos, pentru întoarcerea în pământ a lui Adam; învierea lui Hristos pentru învierea lui Adam şi a noastră.*

Toate acestea au fost învăţătură dată nouă de Dumnezeu şi vindecare a slăbiciunii noastre. Vindecarea aceasta a întors pe Adam cel vechi în raiul din care căzuse şi l-a apropiat de pomul vieţii, de care ne înstrăinase gustarea cea rea şi nechibzuită din

446. Idem, *Omilia II, 8 la Epistola către Galateni,* PG, LXI, col. 647.
447. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele Cuvânt Catehetic,* VI, PG, XLV, col. 25D.
448. Părintele Stăniloae la Marc-Antoine Costa de Beauregard, *Mica dogmatică vorbită* - dialoguri la Cernica, traducere de Maria Cornelia Ică Jr., Ediţia a II-a, Sibiu, 2000, p. 95.
449. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântări la Praznice Împărăteşti...,* p. 142.
450. Idem, *Omilia la Crucea Domnului,* în „Cuvântări la praznice împărăteşti", col. *Izvoarele ortodoxiei,* nr. 5, trad. De Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1942, pp. 56-57.

pomul cunoştinţei[451]. Hristos a biruit răul pentru totdeauna şi a făcut să troneze binele, a răscumpărat, a mântuit, a desăvârşit, schimbând uneltele şi simbolurile înfrângerii cu cele ale biruinţei finale şi definitive. Astfel, aflăm cum în grădina Edenului a întins Adam mâna în mod egoist spre a gusta din acel pom, iar pe Golgota a întins Hristos mâinile în mod altruist, îmbrăţişându-ne pe toţi; pentru că a vrut Adam să devină dumnezeu, fără ajutorul lui Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu a luat trup de om ca să repare greşeala celui dintâi; din coasta lui Adam a fost creată femeia, pe Crucea de pe Golgota a fost împusă coasta Domnului Hristos cu suliţa; din somnul lui Adam s-a născut Eva, iar din *somnul* lui Hristos pe Cruce s-a născut Biserica; în Eden a scrâşnit acel pom din care a rupt Eva fructul, pe Golgota s-au auzit bătăile de piroane în mâinile şi picioarele Domnului; prin femeie (Eva) a intrat păcatul în lume, tot prin femeie (Maica Domnului) ne-am mântuit de păcat; acolo (în Eden) vedem mândrie, pe Golgota însă numai smerenie, scuipări, bătăi, piroane etc.; i-a fost pusă coroana de spini pe capul lui Hristos pentru gândurile de mândrie ale lui Adam; prin păcatul lui Adam a trecut moartea la toţi urmaşii, dar prin Învierea Sa, Hristos s-a făcut începătura învierii noastre, garanţia învierii oferind-o tuturor. *Cine nu şi-ar ieşi din sine,* adaugă Sfântul Ioan Hrisostom, referindu-se la jertfa lui Hristos pe cruce şi învierea Lui, *cine n-ar fremăta înaintea nespusei Sale purtări de grijă gândindu-se cum pentru noi, slugile Lui nerecunoscătoare, L-a dat pe Fiul Său Unul-Născut la moarte, şi la o moarte blestemată, ocărâtă, moartea unor condamnaţi?*

A fost spânzurat de un stâlp înalt, a fost scuipat, pălmuit, lovit peste cap, luat în râs, îngropat de milă, iar pe mormântul lui s-au pus peceţi; şi toate acestea le-a suportat pentru tine şi de grija ta, ca să desfiinţeze tirania păcatului, ca să surpe cetăţuia diavolului, ca să taie legăturile morţii, ca să mi se deschidă porţile cerului, ca să piară blestemul, ca să se desfiinţeze întâia osândă, ca să înveţi răbdarea, ca să fi învăţat tăria, ca nimic din viaţa de faţă să nu te întristeze, nici moartea, nici insulta, nici ocările, nici batjocurile, nici bicele, nici uneltirile vrăjmaşilor, nici calomniile, nici atacurile, nici defăimările, nici bănuielile rele, nici orice altceva din unele ca acestea.

Pentru că El Însuşi a trecut prin toate acestea, s-a împărtăşit de toate acestea împreună cu tine şi a răbdat cu tărie covârşitoare toate învăţându-te şi deprinzându-te ca nimic din unele ca acestea să nu te sperie. Dar nu S-a mulţumit numai cu acestea, ci înălţându-Se la ceruri a dăruit harul negrăit al Duhului Sfânt şi pe cei ce aveau să slujească pentru aceasta i-a trimis apostoli. Şi văzându-i pe aceşti vestitori ai vieţii pătimind mii de rele, biciuiţi, ocărâţi, aruncaţi în mare, chinuiţi de foame şi de sete, cuprinşi în fiecare zi de spaimă, trăind zilnic în primejdii de moarte, a suferit acest lucru pentru tine şi de grija ta. Pentru tine, omule, a pregătit şi Împărăţia, pentru tine a pregătit bunătăţile negrăite, acel sfârşit în ceruri, sălaşurile cele diferite şi felurite, fericirea pe care nici un cuvânt n-o poate tâlcui[452].

Prin Învierea Sa din morţi ni s-a dat posibilitatea de a ne împărtăşi de viaţa veşnică prin mila lui Dumnezeu. Sfinţii Părinţi nu vorbesc de moartea lui Hristos, fără să o pună în legătură imediată cu Învierea Domnului. Sfântul Ioan Damaschin

451. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre preoţie,* XXV, în vol *Despre preoţie.* „Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Efrem Sirul, , traducere, introducere şi note de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 1998, pp. 187-188.

452. Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrisori din exil,* Către cei ce se scandalizează de fărădelegile şi persecuţiile comise şi despre Pronia lui Dumnezeu, VIII, 6-9, trad. de Ioan I Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2003, pp. 287-288.

subliniază faptul că, deşi sunt momente distincte şi distanţate, moartea şi învierea Mântuitorului constituie totuşi o unitate. Cu toate că este mort cu trupul, este în acelaşi timp dătător de viaţă şi izvor de nestricăciune, ca unul care biruieşte legile firii stricăcioase[453]. Prin învierea Sa, Mântuitorul *a înnoit şi îndumnezeit firea umană întărită şi restaurată prin jertfa pe cruce. Moartea pe cruce este strâns legată de Înviere ca şi de Întrupare şi se desăvârşesc în înviere*[454].

Hristos Şi-a arătat iubirea Sa pentru noi nu numai prin pătimirile şi moartea pe cruce, dar şi prin Înviere, Înălţarea la cer, trimiterea Duhului Sfânt şi prin pronia Sa care este evidentă din priveliştea tuturor celor pe care le vedem. După Înălţarea Sa la ceruri, Hristos nu ne lasă singuri, ci se dăruieşte întreg pentru fiecare în parte, la fiecare Sfântă Liturghie. La rândul nostru, aducem la sfântul altar ceea ce avem mai preţios – însăşi viaţa noastră, simbolizată în darurile de pâine şi vin. Hristos vrea să ne ajute din interiorul nostru. El intră în alcătuirea omului prin cea mai intimă şi mai deplină unire, pentru o inhabitare reciprocă, a lui Hristos în el şi a omului în Hristos. Mântuitorul doreşte să fie interior nouă, să fie în noi. În acest sens, în Sfânta Scriptură citim că, după Învierea Sa din morţi, pe drum spre Emaus, El se arată celor doi ucenici – Luca şi Cleopa (Lc. 24, 13-32). Ei nu l-au cunoscut, cu toate că Hristos le tâlcuia locurile din Scripturi care vorbeau despre El. Când s-a făcut că pleacă mai departe, cei doi L-au rugat stăruitor să rămână la ei. Stând la masă, a binecuvântat pâinea, a frânt-o (ceea ce la evrei numai stăpânul casei săvârşea acest lucru) şi le-a dat lor. Atunci ei L-au cunoscut, dar în acel moment El s-a făcut nevăzut de la ochii lor, ascunzându-se cum numai El ştie în pâinea binecuvântată cu care ei au rămas. N-a mai dorit să fie un vizavi, exterior lor, ci interior, devenind astfel Viaţa vieţii lor.

Referindu-se la taina iubirii nesfârşite a lui Dumnezeu, Părintele Stăniloae menţiona: *Iubirea lui Dumnezeu ţâşneşte de pretutindeni, din toate lucrurile şi împrejurările, arătându-se în toate felurile*[455]. Dumnezeul nostru, care este iubire prin excelenţă, caută prin toate numai folosul omului, îl iubeşte pe acesta mai mult decât se iubeşte el însuşi pe sine şi depăşeşte în daruri gândurile omului. *Ai un Stăpân mai afectuos decât un părinte* – spune Sfântul Ioan Gură de Aur – *şi mai grijuliu decât o mamă, mai îndrăgostit decât un mire şi o mireasă, care socoteşte că odihna Lui e mântuirea ta şi se bucură mai mult decât tine de izbăvirea de primejdii şi de moarte (...) şi care arată orice fel de iubire: cea care o are un părinte pentru copii, o mamă pentru rodul pântecului ei, agricultorul pentru via sa, constructorul pentru meşteşugul său, mirele pentru mireasă, tânărul pentru o tânără, o iubire care vrea să îndepărteze de la tine cele rele tot atât pe cât e de departe răsăritul de apus, pe cât e mai înalt cerul faţă de pământ – căci am arătat şi aceasta –, sau mai bine zis nu numai atât, cu mult mai mult, cum am arătat punând în mişcare cuvântul despre acestea şi îndemnându-te să nu te opreşti la imagini, ci să le depăşeşti prin raţionamente. Căci pronia lui Dumnezeu e de netâlcuit, purtarea Lui de grijă e necuprinsă, bunătatea Lui e negrăită, iar iubirea Lui de oameni cu neputinţă de adulmecat*[456]. Hristos, *prietenul păcătoşilor* (Mt. 11, 19) iubeşte, iartă pe acel pe care l-a ales şi l-a rânduit coroană a creaţiei şi rege al ei, *făcând sărbătoare cerească din întoarcerea celui ce se căieşte*[457]. Mulţimea păcatelor şi fărădelegilor omului nu întrece dragos-

453. Sf. Ioan Damaschin, *Canonul Învierii*, Oda VII, 1, PG, XCVI, col. 841C.

454. Drd. Sava Gheorghe, *Moartea şi Învierea lui Hristos, temeiuri ale dreptei credinţe*, în *Ortodoxia*, Anul XV (1988), Nr. 2, p. 110.

455. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 597, în *Filocalia...*, vol. VIII, p. 276.

456. Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, pp. 288-289.

457. Sf. Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete*, cap 71, în *Filocalia...*, vol. V, p. 312.

tea lui Dumnezeu pentru acesta, ci El are îndelungă răbdare şi aşteaptă mult pocăinţa fiecăruia dintre oameni, însă această certitudine nu trebuie să-l îndemne pe credincios la augmentarea păcătoşeniei, ci să-i stimuleze curajul pocăinţei. Chiar după ce noi, oamenii cădem în nenumărate greşeli şi fărădelegi, ofensându-L şi jignindu-L, Dumnezeu ne cheamă, ne aşteaptă îndemnându-ne să venim spre El, ne cheamă aşa de mult şi cu o aşa stăruinţă, de parcă nu noi i-am fi greşit, ci de parcă El ne-ar fi greşit nouă. În acest sens, Sfântul Grigorie Dialogul spune: *Dar Dumnezeu vorbeşte şi înapoia spatelui, căci îl cheamă să se întoarcă la El şi după săvârşirea păcatului. El recheamă pe acela care s-a îndepărtat de El. Nu ţine seama de păcatele săvârşite. Aceluia care se reîntoarce, îi deschide inima Sa plină de milostivire (...) Dacă nu ne temem de dreptatea Lui, ar trebui, cel puţin, să ne ruşinăm că nu am răspuns chemării milostivirii*[458]. Oricât de mult bine ar săvârşi şi oricâte virtuţi ar împlini omul în viaţa aceasta, ele nu se ridică la înălţimea cinstirilor şi a iubirii lui Dumnezeu revărsate din belşug spre el: *Chiar de am muri de nenumărate ori pentru Dumnezeu, chiar dacă am săvârşi toată virtutea, totuşi, aceste fapte ale noastre nu sunt nici pe departe la înălţimea cinstirilor cu care ne-a cinstit pe noi Dumnezeu. Gândeşte-te la cele ce-ţi spun: Dumnezeu n-are nevoie de nimic de la noi ci Îşi este de-ajuns; ne-a adus din nefiinţă la fiinţă, ne-a dat suflet, cum nu are nimeni pe pământ, a sădit raiul, a întins cerul (...) şi dac-ai încerca să vorbeşti despre toate bunurile şi frumuseţile date de Dumnezeu omului, ar trebui să povesteşti nespus de mult, fără însă a ajunge vreodată să le spui pe toate.*[459] În duh filocalic, Sfinţii Varsanufie şi Ioan observă: *Dacă ai cunoaşte cum trebuie darul lui Dumnezeu chiar dacă toţi perii capului tău ţi-ar fi tot atâtea guri, n-ai putea să-L preamăreşti pe El, sau să-I mulţumeşti după vrednicie. Dar cred că tu îţi dai seama de aceasta*[460].

Parcurgând literatura patristică putem conchide că viaţa spirituală nu este o viaţă de legi, porunci şi dispoziţii, ci o viaţă de împărtăşire de iubire, de Dumnezeu. Fiecărui creştin ce răspunde prompt iubirii Lui, Hristos îi modelează chipul după chipul Său, căci aceasta este lucrarea iubirii, de a preface pe cel ce iubeşte în chipul celui iubit. Astfel, *dacă iubeşti pe Dumnezeu, dumnezeu vei fi; dacă-l iubeşti pe diavolul, diavol vei fi; iar de iubeşti trupul, trup vei fi. Înseamnă deci că lucrul cel dintâi al dumnezeieştii iubiri este a uni pe cel ce iubeşte cu cel iubit*[461]. Iubirea produce în inima celui ce o îmbrăţişează un adevărat reviriment şi festin spiritual. Referindu-se la iubire ca putere de a schimba inimi şi de a converti cugete la Dumnezeu-Iubire, Sfântul Ioan Gură de Aur remarcă: *Iubirea este un mare învăţător şi poate să-i întoarcă pe oameni de la rătăcire, să le schimbe felul de viaţă, să-i îndrume spre filozofie. Ea poate să facă din pietre oameni*[462]. Aceeaşi idee o găsim şi la Fericitul Augustin care afirmă: *Nimic nu-i atât de dur şi de inflexibil care să nu fie biruit de focul iubirii*[463]. Când inima se deschide Dumnezeului-Iubire, şi-L primeşte pe Acesta să troneze în ea, nimic nu o mai bucură şi o împlineşte pe deplin, bucuria aceasta a prezenţei lui Dumnezeu întrecând orice altă bucurie sau plăcere omenească,

458. Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea regulei pastorale,* Traducere, prefaţă şi note de Preot profesor Alexandru Moisiu, EIBMBOR, Bucureşti, 1996, p. 119.

459. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre căinţă*, în vol. *Despre mărginita putere a diavolului*, traducere Pr. Prof. Dr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 2002, pp. 102, 103, 104.

460. Sf. Varsanufie şi Ioan, *Scrisori duhovniceşti,* 113, în *Filocalia*..., vol. XI, p. 150.

461. Fer. Augustin, apud Nicolae Moldoveanu, *Dicţionar de înţelepciune patristică. Comori dezgropate*, Ed. Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1997, p. 183

462. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 33, 6 la I Corinteni,* PG, LXI, col. 284.

463. Fer. Augustin, *De moribus Ecclesiae,* II, XXII, 41, PL, XXXII, col. 1329.

căci, aşa cum spunea Fericitul Augustin, *iubirea lui Dumnezeu e un hoţ, care, spre norocul tău, te jefuieşte şi te fură de toate, ca să nu mai ai altceva sau pe altcineva decât pe Dumnezeu*[464]. Cel ce iubeşte cu adevărat pe Dumnezeu, *nu va mai iubi, nu se va mai îngriji de bani, de avuţii, nici de părinţi, nici de slava vieţii, nici de prieteni, nici de fraţi şi, peste tot, de nimic pământesc*[465], în sensul că, în viaţa lui, acestea nu primează iubirii.

Pe Dumnezeu Îl iubim pentru că este iubire, ni S-a revelat ca iubire absolută, pe om îl iubim pentru că Dumnezeu l-a iubit şi l-a preţuit mai întâi şi suntem datori să iubim creaţia lui Dumnezeu pentru că este opera Lui, frumoasă, armonioasă şi vrednică de a fi iubită. Iubind toţi pe Dumnezeu, toţi pot să devină una, căci iubirea este cea care călăuzeşte lucrurile şi le uneşte. În duh filocalic, Ava Dorotei menţionează că *lumea este ca un cerc şi în mijlocul acestuia se află Dumnezeu, iar liniile care pornesc de la margine către centru sunt drumurile, adică cetăţile oamenilor (...) iată deci care este natura iubirii (...) cu cât ne apropiem de Dumnezeu în iubire faţă de El, cu atât ne unim întreolaltă prin iubirea lui Dumnezeu*[466].

Iubirea, din punct de vedere creştin, are ceva *din imago Dei* inscripţionată în viaţa noastră şi în elementele constitutive ale universului. Omul, prin însăşi firea lui, simte nevoia de a intra în legătură directă cu Dumnezeu Cel personal, prin continua transcendere spre Absolut, căci i s-a sădit în suflet puterea de a iubi. Persoana umană este mânată lăuntric spre deschiderea prin iubire, pentru că ea are ca fundament care a creat-o şi o susţine cu această tendinţă, comuniunea treimică de Persoane, ca veşnică şi supremă deschidere reciprocă în lumina iubirii. Dumnezeu vrea să I se răspundă îndată chemării la iubirea oceanică din care El doreşte să dea valuri întregi, însă face aceasta doar în funcţie de dorinţa şi setea fiecăruia. El e îndrăgostit de oricare dintre noi, ne dă orice, cu o singură condiţie: să ne îndreptăm spre El ca să putem primi. Omul este invitat să răspundă lui Dumnezeu cu iubirea lui şi să răspundă tuturor oamenilor cu puterea iubirii smerite şi jertfelnice ce o dobândeşte din comuniunea strânsă cu El. Toate *zâmbetele de lumină şi iubire ce şi le dăruiesc oamenii şi prin care îşi exprimă viaţa de bucurie şi de sărbătoare se hrănesc din zâmbetul luminos mai presus de înţelegere şi invizibil, dar simţit, de care se bucură în supremă fericire Persoanele treimice*[467]. Niciodată Dumnezeu nu lasă despărţit de El şi lipsit de El nimic din cele create, afară de cazul când unele fiinţe omeneşti nu vor să-I facă loc în ele. Creatorul nu dă porunci despotice, ci lansează apeluri iubitoare. *Iubeşte şi fă ce vrei* [468], spune Fericitul Augustin, căci dacă cineva iubeşte pe Dumnezeu şi pe semeni nu mai poate greşi. Dumnezeu nu pune interdicţii, nu ne sileşte să alegem binele, ci ne recomandă norme dătătoare de viaţă. *Nu ne sileşte Dumnezeu, Cel prisositor de bun (la bine), ca nu cumva siliţi fiind şi neascultând, mai mare osândă să avem*[469]. El nu violentează libertatea persoanelor care *pot alege între a trăi în afara lui Dumnezeu sau în comuniune cu El*[470]. Tot în acest sens, Părintele Stăniloae ne învaţă că *este o chenoză a lui Dumnezeu şi în faptul că se reţine de a forţa o pătrundere cu iubirea şi cu cunoaşterea în cei ce se închid Lui,*

---

464. Fer. Augustin, apud Nicolae Moldoveanu, *op. cit.*, p. 164.
465. Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, PG, LXXXVIII, col. 652.
466. Ava Dorotei, *Învăţătura 6, 9*, PG, LXXXVIII, col. 1698 B.
467. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Semnificaţia luminii dumnezeieşti în spiritualitatea şi cultul Bisericii Ortodoxe*, în rev. *Ortodoxia*, Anul XXVIII (1976), nr. 3-4, p. 441.
468. Fer. Augustin, *In Epist. Ioan.*, VII, 8, PL, XXXV, col. 2033.
469. Petru Damaschin, *Învăţături duhovniceşti*, în *Filocalia...*, vol. V, p. 38.
470. Nikolai Berdiaev, *Esprit et liberté. Essai de philosophie chrétienne*, Paris, 1933, p. 340.

mai bine-zis că i-a creat aşa, ca să nu le poată smulge cu sila iubirea lor referitoare la Sine[471]. Astfel, iubirea Lui rămâne tot timpul în stare de jertfă. Dar omul nu-şi poate odihni sufletul până nu simte iubirea lui Hristos în el şi până nu răspunde cu iubire iubirii Lui, căci sufletul uman are o nesfârşită sete de iubire, iar această sete nu şi-o poate potoli decât prin înălţarea către Hristos, Care o satură, umplându-o şi mai mult de dorul după iubirea Lui. De aceea a fost trimis Duhul Sfânt în lume, pentru a ne dărui apa înnoirii duhovniceşti, pentru ca noi, *adăpându-ne prin Duhul,* (să primim şi să) *iubim pe Hristos*[472], iar prin Hristos, pe Tatăl. Parafrazându-l pe Sfântul Nicolae Cabasila, putem spune că, dacă ochiul a fost creat pentru a căuta lumina şi a se sătura de ea, iar urechea pentru sunete şi toate celelalte după rostul lor, atunci dorinţa sufletului se împlineşte numai când găseşte pe Dumnezeu, căci aşa este *sortit* sufletului să nu-şi afle liniştea decât în Hristos, deoarece El singur este şi Binele, şi Adevărul, şi tot ceea ce-l poate bucura pe om[473]. Când se referă la dorul după Dumnezeu şi viaţa veşnică, sădite în sufletul omului, Sfântul Grigorie Teologul afirmă: *În calitate de pământ, sunt legat de viaţa pământească; însă eu fiind şi o părticică dumnezeiască, port în mine dorinţa vieţii veşnice*[474]. Bunii creştini nu-L iubesc pe Dumnezeu pentru frumuseţea Raiului, nici pentru frica Iadului, ci Îl iubesc pentru bunătatea Lui, pentru dragostea Lui nemărginită arătată lor şi întregii creaţii, iar El nu-i va lipsi pe ei de moştenirea veşnică, căci pe El îl vor moşteni.

Evanghelia descoperită prin Iisus Hristos ne aşază într-o comuniune cu Dumnezeu ca fiinţă şi prezenţă personală plină de iubire. Forţa Noului Legământ este iubirea lui Dumnezeu pe care credinciosul trebuie să-L adore din profunzimea duhului său, cu întreaga sa personalitate: *Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, cu tot sufletul tău, cu tot cugetul tău şi cu toată puterea ta* (Mc. 12, 30)[475]. Iubind pe Dumnezeu din toată fiinţa lui, omul dobândeşte folos şi arată că se iubeşte şi se preţuieşte pe sine: *Iubirea faţă de tine se vede prin aceea că iubeşti pe Dumnezeu din toată fiinţa ta (...) Crezi că foloseşte Dumnezeu din faptul că-L iubeşti? (...) Când Îl iubeşti, tu eşti cel ce dobândeşti folos (...) Dar vei zice: când nu m-am iubit pe mine însumi? Nu te-ai iubit când n-ai iubit pe Dumnezeu Cel care te-a zidit (...) Numai acela se iubeşte pe sine, acela care iubeşte pe Dumnezeu. Cu cât mai mult ne iubim pe noi înşine, cu atât Îl iubim mai mult pe Dumnezeu*[476].

În spiritul Evangheliei lui Hristos, iubirea nu este o doctrină, nici un articol al legii morale şi nici chiar o funcţie etică, ci este *calea* vieţii creştine şi condiţia vieţii pnevmatice. Iubirea evanghelică are nu numai această adâncire spirituală, ci şi o extensiune socială: *Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi* (Mc. 12, 31). Ea este puterea divină care reînnoieşte unitatea originară în toate aspectele şi dimensiunile ei: personală, socială, verticală, orizontală[477], căci *temelia vieţii sociale şi rădăcina tuturor bunurilor este iubirea de oameni*[478]. Textele biblice ne amintesc astazi că, în calitate de creaturi ale lui Dumnezeu, avem menirea de a face fapte bune. Cel care este darnic în milă, care nu se comportă pe cât de strict şi de aspru am merita (dacă ar fi să ne ghidăm după criteriile dreptăţii) ne cere în schimb doar dragostea noastră

471. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Dumnezeu este lumină*, în rev. *Ortodoxia*, Anul XXVI (1974), Nr. 1, p. 76.
472. Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola I către Serapion,* PG, XXVI, col. 576.
473. Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viaţa în Hristos,* Studiu introductiv şi traducere din limba greacă de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, EIBMBOR, Bucureşti, 1997, p. 87.
474. Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice,* VIII, PG, XXXVII, col. 452AB.
475. Diac. Asistent I. Bria, *op. cit.*, p. 55.
476. Fer. Augustin, *De morib. Eccl. Cath.*, lib. 1, cap. 2648, PL, XXXII, col. 1331.
477. Diac. Asistent I. Bria, *art. cit.*, p. 55.
478. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilie în cinstea lui Lazăr,* 6, PG, XLVIII, col. 990.

şi fapta noastră bună faţă de cel aflat în nevoie, căci *ce se poate asemăna cu dragostea? Nimic. Ea este rădăcina, izvorul şi mama bunătăţilor, virtute care nu aduce suferinţă, virtute (...) care aduce multă bucurie celor care o practică cu sinceritate*[479]. Iisus Hristos a arătat că distincţia spirituală a creştinului este iubirea aproapelui în numele lui Dumnezeu. Concluzia pe care o trage Sfântul Ioan Gură de Aur cu privire la acest fapt este următoarea: *Dragostea este începutul, rădăcina, izvorul şi maica tuturor bunurilor (...) Acesta este chipul ucenicilor Domnului, calitatea deosebită a robilor lui Dumnezeu, semnul de recunoaştere al Apostolilor: „Întru aceasta vor cunoaşte toţi că sunteţi ucenicii Mei" (In. 13, 35). În care, spune-mi? Nu în puterea de a învia morţii, de a curăţa leproşii sau de a alunga demonii (...), ci „dacă veţi avea dragoste unii faţă de alţii"* (In. 13, 35)[480]. În alt loc, acelaşi autor patristic menţionează: *Ştii cât de mare este puterea dragostei? Hristos, lăsând la o parte toate minunile pe care urmau să le facă apostolii, a spus: „Întru aceasta vor cunoaşte oamenii că sunteţi ucenicii Mei, dacă veţi avea dragoste unii faţă de alţii" (In. 13, 35), iar Pavel a spus că dragostea este împlinirea Legii (Rom. 13, 10) şi că, dacă lipseşte dragostea (I Cor. 13, 1-2), harismele nu sunt de nici un folos* (I Cor. 12, 8-10)[481]. În scrierile lor, Sfinţii Părinţi lasă să se întrevadă că dragostea ne face asemenea lui Dumnezeu. Alte fapte bune se văd numai la oameni, de pildă lupta cu poftele, războiul împotriva desfrâului, a mâniei şi a diverselor patimi, însă dragostea o avem în comun cu Dumnezeu. Un teolog român – Părintele Profesor Ioan Bria – este de părere că Sfântul Apostol Ioan descrie iubirea creştină ca o *acţiune bipolară care cuprinde deopotrivă pe Dumnezeu şi pe aproapele, iubirea aproapelui fiind un reflex firesc al iubirii lui Dumnezeu*[482]. A fi al lui Hristos, a-I aparţine, a trăi în El şi prin El, înseamnă să-L iubeşti pe Dumnezeu şi pe aproapele, căci viaţa Fiului lui Dumnezeu Întrupat este dragoste curată de Tatăl şi de oameni. Agape-ul *este dragostea lui Hristos în noi; fiecare creştin o primeşte şi o trăieşte ca un membru activ al influxului vital al Capului. Fiind putere deplină şi mădulare ce contribuie la creşterea trupului, creştinii iubitori construiesc trupul lui Hristos îmbogăţindu-i trăirea prin punerea în fapt a dragostei lor*[483]. Cum dragostea nu cere altă recompensă decât un răspuns de dragoste, aşa Dumnezeu nu cere pentru dragostea Sa decât pe a noastră, să nu iubim doar cu vorba, ci mai ales să transpunem iubirea în faptă. Făcând referire la iubirea omului faţă de Dumnezeu ca răspuns al dragostei Lui arătată acestuia, Sfântul Apostol Pavel spune: *Viaţa mea de acum, în trup, o trăiesc în credinţa în Fiul lui Dumnezeu, Care m-a iubit şi S-a dat pe Sine Însuşi pentru mine* (Gal. 2, 20). Credinţa înseamnă aici în mod esenţial, răspunsul la dragostea care ni s-a dat. Răspuns care vine târziu, căci lucrarea lui Dumnezeu în Hristos, lucrare de a ne curăţi păcatele, s-a înfăptuit întâi, adică înaintea oricărui răspuns posibil, înaintea oricărei previziuni de răspuns, într-o dăruire deplină, ceea ce dovedeşte dragostea pură şi nelimitată. Iubirea Lui de oameni nu are justificare în vrednicia acestora, nici nu vine ca răspuns la iubirea oamenilor faţă de Dumnezeu, căci Dumnezeu şi-a arătat dragostea Lui faţă de noi oamenii *prin aceea că, pentru noi, Hristos a murit când noi eram încă păcătoşi (...) Fiind vrăjmaşi, ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său* (Rom. 5, 8-10). Însă, *cum poate fi un vrăjmaş*

479. Idem, *Scrisoarea 222,* PG LII, col. 733-734.

480. Idem, *Contra anomeilor despre neputinţa de a înţelege pe Dumnezeu,* Omilia 1, 1, PG, XLVIII, col. 701-702.

481. Idem, *Despre preoţie,* 2, 6, PG, XLVIII, col. 637.

482. Diac. Asistent I. Bria, *art. cit.,* p. 62.

483. C. Spicq, O.P., *Agapè dans le Nouveau Testament – analyse des textes,* II, J. Gabalda & C ie, Éditeurs, Rue Bonaparte, 90, Paris, 1959, p. 277.

împăcat, cât timp este încă vrăjmaş? În Domnul este posibil şi Sfântul Apostol Pavel concluzionează din această taină nepătrunsă că după această dovadă prin moartea lui Hristos care ne face împăcaţi şi prieteni, vom avea în mod sigur, cu atât mai mult, pacea cu Dumnezeu prin viaţa lui Hristos (Rom. 5, 9-10)[484].

Întâlnind dragostea lui Dumnezeu în Hristos, omul nu se confruntă doar cu ceea ce este dragostea adevărată; se confruntă cu faptul că el, păcătosul şi egoistul, nu ştie să iubească cu adevărat. Se confruntă cu două lucruri în unul singur: dragostea limitată în creatură, şi împietrirea vinovată. Cu siguranţă deţine un fel de *pre-înţelegere* a ceea ce este dragostea, căci dacă n-ar avea-o deloc, n-ar putea să interpreteze semnul lui Iisus Hristos[485]. *Acest semn ar fi în plus indescifrabil şi contradictoriu, pentru că în el este dragostea lui Dumnezeu, Care S-a făcut om, adică sub forma dragostei umane, dar această „pre-înţelegere" nu duce, fără o convertire totală, la recunoaşterea acestui semn: convertire a inimii care trebuie în prezenţa dragostei acesteia să mărturisească faptul că încă nu a iubit niciodată; dar şi o convertire a cugetului care trebuie, în această situaţie, să înveţe din nou ce este simplu dragostea*[486].

În Noul Testament, cuvântul αγάπη [agape] este uneori considerat ca un sinonim apropiat cuvântului *altruism*. Dar agape, care a fost tradus în latină prin *caritas*, are o conotaţie mai largă decât aceea simplă de act altruist sau chiar pe aceea de iubire, el desemnând o formă de iubire socială, reciprocă, dăruitoare, care este lipsită de egoism, nu pentru că se centrează pe binele celui care o primeşte, ci pentru că vine de la Dumnezeu prin intermediul celui care dăruieşte şi este direcţionată către toţi: către cel care dă, către cel care primeşte, şi către societate, pentru a genera sănătate şi integralitate personală, socială şi de natură morală. Iubirea nu este diminuată atunci când beneficiază de ea şi cel care dă şi cel care primeşte, însă beneficiul personal este acela care face ca altruismul să pară suspect. Mulţumirea este o expresie de iubire unanim acceptată, dar îi dă altruismului o nuanţă de stânjeneală. Cineva poate să simtă şi să arate mulţumire ca parte a unei relaţii construite reciproc. Însă altruismul ca răspuns la iubire nu mai apare ca fiind egoist şi probabil nu mai poate fi in-conştient de sine. Din punctul de vedere al Evanghelistului Ioan, iubirea este salvată de la subiectivism deoarece este expresie a Logosului. Logosul este cel care face posibilă înţelegerea lumii atât în mod obiectiv (logică şi observaţie), cât şi subiectiv (iubire şi valorizare)[487]. Iubirea nu ar putea să rămână ascunsă în străfundul inimii, autenticitatea ei descoperindu-se din manifestările sale, din puterea sa de expresie şi dăruire şi mai întâi într-o renunţare totală sau mai bine-zis o dăruire deplină de sine pentru aproapele. Acesta este agape-le de care vorbeşte Sfântul Apostol Pavel şi pe care-l vedem ca adevărat prin devotamentul (statornicia) în încercări şi care, prin urmare, reflectă dragostea lui Hristos răstignit. Iubirea şi milostenia (mila) creştină este o milostenie religioasă. Esenţa sa este să redea şi să o continue pe cea a Mântuitorului faţă de toţi oamenii, în special faţă de credincioşi. Fiu al lui Dumnezeu, credinciosul nu poate fi decât un milostiv, arătându-I Tatălui său adorarea şi bunătatea sa. În Hristos, are sentimentele Mântuitorului şi întruchipează modelul dragostei pe care o constituie viaţa lui Hristos Întrupat, Răstignit, Înălţat. Pătruns de Sfântul Duh, creştinul ia parte din plin şi imediat la mila divină; aceasta-i călăuzeşte mintea şi purtarea. Pentru că iubeşte, face voia lui Dumnezeu şi

484. Hans-Urs von Balthasar, *L'amour seul est digne de foi*, Editions Parole et Silence, 1999, pp. 80-81.
485. *Ibidem*, p. 47.
486. *Ibidem*, p. 47.
487. William R. Clough, *art. cit.*, pp. 25, 26, 29.

agape înnăscut şi imanent este singurul principiu al moralei sale, determinându-i îndatoririle, ceea ce trebuie să facă în timpul de acum[488]. Împlinind voia lui Dumnezeu, creştinul nu e singur, căci Dumnezeu lucrează în şi prin el pentru a genera iubire şi iertare. Viaţa lui Iisus Hristos foloseşte drept model. Deşi a fost ispitit în toate modurile în care şi noi suntem ispitiţi, El a iubit şi a iertat. Dumnezeu simplifică lucrurile. El ne cere să iertăm cât mai repede, cu inima curată, altruistic, aşa precum şi Dumnezeu îi iartă pe oameni, căci *dacă El, Stăpânul milostiv, atunci când revenim la El ar arăta vreo supărare şi necaz, nici un suflet de sfânt nu s-ar fi mântuit, căci toţi au trecut prin astfel de încercări*[489]. Iertarea astfel generată *are ca motivaţie cele mai înalte idealuri creştine: iubirea altruistă ca motivaţie*[490]. Credincioşii raportează deasemenea că Dumnezeu Cel iubitor poate fi caracterizat prin experienţele care constituie tipul generic de cea mai bună relaţie de iubire umană astfel: pasiune, entuziasm, încredere, intimitate şi compasiune empatică. Rezumând, se pare că toţi credincioşii înţeleg relaţia lor de iubire cu Dumnezeu ca trecând prin experienţa relaţiilor de iubire faţă de oameni[491]. Pe de altă parte, nici un om *nu va putea cuprinde în cuvinte după vrednicie iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Nici dacă s-ar aduna toate limbile oamenilor la un loc, nu vor putea să exprime măcar o parte din iubirea Sa de oameni*[492].

Prin iubire, credinciosul înaintează la nesfârşit în Iisus Hristos, Acesta ajutându-l să ajungă prin har unde a ajuns omenitatea Lui prin unirea ipostatică. Omul poate înainta la infinit *în trăirea comuniunii de dragoste a Treimii, făcându-şi proprie tot mai mult această dragoste*[493], şi mulţumind neîncetat Iubirii pentru dragostea Ei.

---

488. C. Spicq, O.P., *op. cit.*, pp. 304-305.

489. Sf. Simeon Noul Teolog, *Ţelul vieţii creştine*, traducere de Arhimandrit Paulin Lecca după Episcopul Veniamin Mîlov, în colecţia *Comorile Pustiei*, vol. 13, Editura Anastasia, 1996, p. 165.

490. Everett L. Worthington, Jr., Constance B. Sharp, and Andrea J. Lerner, *Interpersonal Forgiveness as an Example of Loving One's Enemies*, in *Journal of Psychology and Theology*, 2006, Vol. 34, No. 1, p. 39

491. Richard Beck, *Communion and Compliant, Attachement, Object-relations, and triangular Love Perspectives on Relationship with God*, in *Journal of Psychology and Theology*, 2006, vol. 34, No. 1, p. 43.

492. Sf. Chiril al Alexandriei, *Cateheze*, Cateheza a II-a, traducere din limba greacă şi note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 2003, p. 30.

493. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 34, în *Filocalia...*, vol. VI, p. 263.

TEXTELE SFINŢILOR PĂRINŢI

DESPRE DUMNEZEU

„– Dar ce numeşti tu Dumnezeu? mi-a zis el.

– Dumnezeu este ceea ce este întotdeauna acelaşi şi care este în acelaşi fel; El este cauza fiinţei tuturor celorlalte." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon,* Partea întâi, III, în PSB, vol. 2, pp. 122-123)

„În slavă, este fără de hotar; în măreţie, de neînţeles; în înălţime, mai presus de pricepere; în putere, neegalat; în înţelepciune, fără de asemănare; în bunătate, de neajuns; în facerea de bine, mai presus de cuvânt." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, III, în PSB, vol. 2, p. 375)

„Tu, însă (spune Sibila – fostă profeteasă la greci – n.a.), pleacă-te Aceluia, Care e viaţă şi lumină în veci nepieritoare,

Care-i pentru oameni bucurie mai dulce decât dulceaţa mierii!

Numai înaintea Lui se cade să-ţi pleci capul,

Apucă pe cărarea unei evlavii veşnice!" (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea a doua, XXXVI, în PSB, vol. 2, p. 430)

„Este invizibil, deşi se vede, nu se poate pipăi, deşi e prezent prin bunătatea Sa, este de neînţeles, deşi se poate concepe prin simţurile omeneşti, de aceea este atât de adevărat şi atât de mare." (Tertulian, *Apologeticul,* XVII, în PSB, vol. 3, p. 64)

„El e Cel care dă tuturor naşterea, iar Sieşi veşnicia, Cel ce a existat înaintea lumii, ţinând El însuşi locul ei, Cel care face cu vorba şi conduce cu raţiunea toate cele ce există şi le desăvârşeşte cu puterea Sa. Nu poate fi văzut, e prea strălucitor, orbeşte vederea. Nu poate fi atins, e prea curat pentru aceasta. Nu poate fi judecat, e prea mare, pentru ca mintea omenească să-L cuprindă. Nesfârşit, nemăsurat, El singur cunoscându-şi adevărata Sa mărire.

Pentru înţelegerea Lui nu e prea puţină mintea, Îl preţuim îndeajuns numai atunci când Îl numim nepreţuit. (...) căci cine încearcă să cuprindă cu gândul măreţia Lui, Îl micşorează; cine nu vrea să-L micşoreze, acela nici nu încearcă să-L pătrundă." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* XVIII, 8-11, în PSB, vol. 3, pp. 369-370)

„Dacă asculţi, este lumină; dacă nu asculţi, este foc." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. I, 8.3, în PSB, vol. 4, p. 75)

„Dumnezeu, cum spune un vechi cuvânt, cuprinde începutul şi sfârşitul şi mijlocul tuturor lucrurilor, se îndreaptă direct spre scop, mergând potrivit naturii Sale; este totdeauna însoţit de dreptate şi pedepseşte pe cei care se depărtează de legea dumnezeiască[494]." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 6, 69.4, în PSB, vol. 4, p. 127)

„Iar Sofocle, fiul lui Sofil spune:

494. Platon, *Legile,* IV, p. 715 E – 716 A.

Unul este între adevăruri, unul este numai Dumnezeu.
Cel ce a făcut cerul și marele pământ,
Valurile azurii ale mării și furia valurilor.
Dar noi muritorii, rătăciți cu inima,
Am făcut, pentru mângâierea necazurilor noastre,
Zeilor statui din piatră, din aramă
Din aur și din fildeș.
Le oferim lor jertfe și deșarte prăznuiri
Și socotim că astfel îi cinstim[495].

Astfel poetul, cu îndrăzneală chiar, a prezentat spectatorilor pe scenă adevărul." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 7, 74.2, în PSB, vol. 4, p. 127)

„Cleante Pedaseul[496], filozof stoic, n-a făcut teogonie poetică, ci teologie adevărată. Nu s-a ferit să spună despre Dumnezeu ceea ce gândea:

Mă întrebi ce fel este binele? Ascultă!
Este ordonat, drept, cuvios, evlavios,
Conducându-se pe sine; este de folos, frumos, cum se cuvine,
Auster, simplu, de ajutor pururea,
Fără teamă, fără tristețe, util, fără durere,
Ajutător, plăcut, statornic, prieten,
Plin de cinste, recunoscut de toți...
Slăvit, lipsit de mândrie, atent, blând, puternic,
Veșnic, neprihănit, pururea dăinuitor[497].
Nu-i liber omul care umblă după slavă,
Că doar-doar va dobândi de la ea vreun bine[498].

După părerea mea, în acest text Cleante arată cum este Dumnezeu; arată apoi că slava și obișnuința fac sclavi pe cei care umblă după ele, dar nu caută pe Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 6, 72.1-72.3, în PSB, vol. 4, pp. 128-129)

„Nu trebuie trecuți sub tăcere nici pitagorienii, care spun: Unul este Dumnezeu; El nu este, după cum socot unii, în afară de întocmirea universului, ci în univers, totul în tot ciclul, supraveghetor al tuturor celor ce se nasc, amestecul tuturora, existând de-a pururea, creatorul puterilor Lui și al lucrurilor, luminătorul tuturor celor din cer, tatăl tuturora, minte și însuflețire în tot ciclul, mișcarea tuturor lucrurilor[499].

495. Pseudo-Sofocle, *Fragm. 1025*.

496. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: trad. Cleante Pedaseul, filozof stoic (c. 331-251 î.H.). A fost mai întâi atlet, apoi a venit la Atena; a fost discipolul filozofului Zenon. Ca să poată studia, muncea noaptea, scoțând apă sau învârtind la o moară. I-a urmat lui Zenon la conducerea școlii. Din numeroasele sale lucrări n-au rămas decât rare fragmente, între altele un fragment dintr-un imn adresat lui Zeus, remarcabil prin înălțimea de gândire, din care citează și Clement. (n. 636, p. 128).

497. Cleante, *Fragm. 75*, Pearson.

498. Cleante, *Fragm. 101*, Pearson.

499. Pitagora, *Sent. 35*, Mullach, FPG, I, p. 50.

Cuvintele acestea, scrise de aceşti filozofi sub inspiraţia lui Dumnezeu şi alese de mine, sunt îndestulătoare pentru cel care poate să cerceteze puţin adevărul." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 6, 72.4-72.5, în PSB, vol. 4, p. 129)

„Iar tracul, în acelaşi timp şi mare preot şi poet, fiul lui Oiagros, după slujirile de mare preot ale ceremoniilor religioase cu mistere şi după teologia idolilor, introduce pe altă melodie cântecul adevărului. Târziu, e drept, dar cântă totuşi Cuvântul cel sfânt:

Voi grăi celor cărora le este îngăduit să audă! Păcătoşilor închideţi uşile
Cu toţii! Ascultă, însă, tu, Museos, odrasla Menei[500],
Purtătoarea de lumină!
Îţi voi spune adevărul, ca nimic din cele ce ţi s-au arătat în inimă
Să te lipsească de veacul fericit.
Privind la Cuvântul cel dumnezeiesc, rămâi lângă El.
Conducând vasul spiritual al inimii.
Calcă bine pe cărare şi priveşte numai la Stăpânul lumii,
La stăpânul cel nemuritor.
Apoi mai jos, adaugă în termeni precişi:
Este unul, născut din El însuşi; din unul, toate vlăstarele s-au născut;
El se mişcă în toate; nici un muritor
Nu-l vede; El, însă, îi vede pe toţi[501].

Şi astfel Orfeu a înţeles cu timpul, că a fost rătăcit." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 7, 74.3-74.5, în PSB, vol. 4, p. 130).

„Acelaşi este şi drept şi bun, Cel care este cu adevărat Dumnezeu, El care este totul şi totul este El, pentru că este Dumnezeu, singurul Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 9, 88.1, în PSB, vol. 4, p. 217)

„Dumnezeu este fără de început. Începutul desăvârşit al universului, Creatorul începutului. Întrucât este existenţă, este început lumii naturale; întrucât este bun, este început lumii morale; şi iarăşi, întrucât este minte, este început lumii raţionale şi cugetătoare. Din pricina asta numai Cuvântul este Învăţătorul, Fiu al minţii Tatălui, Cel ce educă pe om." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* IV, cap. 25, 162.5, în PSB, vol. 5, p. 306)

„Că Tales, fiind întrebat ce este Dumnezeirea, a răspuns: Ceea ce nu are nici început, nici sfârşit[502]. Un altul l-a întrebat dacă Dumnezeirii îi este ascuns ceva din cele ce face omul; Tales i-a răspuns: Cum e cu putinţă, când nu-I sunt ascunse nici gândurile omului?[503]." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 15, 96.4, în PSB, vol. 5, p. 365)

„(...) Ca şi cum ar parafraza cuvintele Scripturii: "*Cerul Îmi este scaun şi pământul reazem picioarelor Mele*" (Is. 66, 1), Orfeu adaugă:

500. Pr. D. Fecioru, trad: "Mene, zeiţa Luna, era mama lui Museos, discipolul lui Orfeu." (n. 645, p. 130).
501. Orfeu, *Fragm. 246*, Kern.
502. Sternbach, *Gnomologion Vaticanum*, 321.
503. Sternbach, *Gnomologion Vaticanum*, 316.

Dumnezeu, pe întinsul cer a întărit
Scaunul Său de aur, iar sub picioare a aşezat pământul.
Şi-a întins mâna Sa dreaptă până la marginea
Oceanului; temelia munţilor se cutremură înăuntrul ei la mânia Lui,
Că nu poate îndura marea Lui putere. El este ceresc
În întregime, iar pe pământ pe toate le duce la sfârşit.
Al Lui este începutul, mijlocul şi sfârşitul.
Altfel nu-i îngăduit să spui. Mi se cutremură mădularele
Când mă gândesc la El. Dintru cea mai mare înălţime El conduce lumea[504]."
(Clement Alexandrinul, *Stromatele*, V, cap. 14, 1241, în PSB, vol. 5, p. 380)

„Iar poetul liric Pindar, ca şi cum ar fi fost cuprins de furie bahică, spune:
Ce este Dumnezeu? Este ceea ce e totul![505].
Şi iarăşi:
Dumnezeu este Cel Ce face toate pentru muritori[506]." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. XIV, 129.1-129.2, în PSB, vol. 5, p. 382)

„Dar nu-i aşa cum îşi închipuie unii că odihna lui Dumnezeu (Fac. 2, 2) înseamnă că Dumnezeu a încetat de a mai lucra. Dumnezeu este bun; dacă încetează vreodată de a face bine, încetează de a fi Dumnezeu; dar asta nu ni-i îngăduit s-o spunem. Iată ce înseamnă odihna lui Dumnezeu! Înseamnă că Dumnezeu a poruncit să se păstreze fără schimbare, în toată vremea, ordinea pe care a pus-o în cele pe care le-a făcut şi fiecare din făpturi să se odihnească, să pună capăt adică vechii lor neorânduieli." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 16, 141.7, 1421, în PSB, vol. 5, p. 462)

„Şi despre Dumnezeu se zice că e *zelos*, pentru că El nu îndură ca un suflet care i s-a dat Lui să se mai însufleţească de amestecul cu demonii." (Origen, *Omilii la Cartea Ieşirii*, Omilia VIII, V, în PSB, vol. 6, p. 89)

„(...) Pe Dumnezeu, Care e principiul sau începutul a tot ce există, nu trebuie să ni-L închipuim ca şi cum ar fi şi El ceva compus, căci, dacă am crede aşa ceva, elementele din care s-ar compune tot ceea ce numim *compus* ar fi mai vechi decât principiul sau începutul însuşi." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, VI, 1, în PSB, vol. 8, p. 50)

„(...) Prin tot ce e numit la Dumnezeul trupeşte, *degete*, *mâini*, *braţe*, *ochi*, *gură*, *picioare*, prin toate aceste numiri ale mădularelor trupeşti sunt indicate nu mădulare omeneşti, aşa cum sunt ale noastre, ci unele puteri ale lui Dumnezeu designate cu aceste numiri omeneşti[507]." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, V, 8, în PSB, vol. 8, p. 159)

„Citatul lui Platon este aşa: Dumnezeul Cel peste toate, îndrumător la cele prezente şi viitoare, Părinte şi Domn al Celui ce este principiul şi cauza pe care, dacă ne-am deda unei filosofii adevărate, L-am cunoaşte cu toţii limpede, atât cât pot să-L

---

504. Orfeu, *Fragm. 246* (= 247, 30-36. 39-40), Kern.
505. Pindar, *Fragm. 140*, Schroeder.
506. Pindar, *Fragm. 141*, Schroeder.
507. Pr. T. Bodogae: Anume vorbeşte uneori aşa ca să combată pe antropomorfiţi (*Com. Ioan*, XIII, 22, 131 etc.). (n. 727, p. 159).

cunoască oamenii fericiţi[508]." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 8, în PSB, vol. 9, p. 377)

„Dar dumnezeiasca Tradiţie ne învaţă că (Binele) Cel mai presus de tot binele şi Cauza tuturor este totodată şi mai presus de toată puterea de înţelegere, ceea ce-L face să fie de negrăit, de nedescris şi cu neputinţă de numit, mai presus de concepte şi de puterea noastră de judecată, cu neputinţă de categorisit, neexistând nici în trup, nici în cer, nici în văzduh, sau în vreo altă parte a universului, ci ascunzându-Se desăvârşit în afara tuturor în negrăitul adânc al cunoaşterii. Da, numai pe Acesta ne învaţă Dumnezeieştile Scripturi să-L mărturisim a fi pe drept cuvânt Dumnezeu: (o fiinţă) deosebită de orice mod de existenţă trupească şi opusă oricărui raport de dependenţă. Asta şi face ca toate să se poată trage din El, iar nu numai să capete existenţă prin El – ni se spune. Iar El, sălăşluind ca un împărat undeva înăuntru, în ascunsul, în taina nepătrunsei lumini, pune lege şi ordonează totul numai prin puterea voii Sale. Fiindcă numai datorită voii Sale există toate cele ce sunt; ce nu voieşte El, nici nu poate fi. Toate cele vrute de El sunt bune, fiind El însuşi bun prin însăşi fiinţa Sa." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 12.1-12.2, în PSB, vol. 14, pp. 222-223)

„Despre Dumnezeu însă trebuie să cugetăm că nu are nevoie de nimic altceva, ci îşi este suficient Sieşi şi deplin în El însuşi şi toate subzistă în El şi mai degrabă El însuşi dă tuturor toate[509]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XXVIII, în PSB, vol. 15, pp. 60-61)

„Dumnezeu, fericita fire, îmbelşugata bunătate, Cel dorit de toţi cei înzestraţi cu cuvânt şi raţiune, frumuseţea cea mult dorită, începutul existenţelor, izvorul vieţii, lumina cea spirituală, înţelepciunea cea neapropiată." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* Omilia I, II, în PSB, vol. 17, p. 73)

„*Şi a spus Domnul Dumnezeu socotindu-Se* (Fac. 8, 20-21). Cuvintele acestea sunt spuse iarăşi în chip omenesc, pe măsura de înţelegere a firii noastre." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XXVII, IV, în PSB, vol. 21, p. 338)

„Tu însă eşti cu adevărat frumos. Şi nu numai frumos, ci eşti aşa, fiind însăşi fiinţa frumosului, fiind pururi ceea ce eşti. Nu înfloreşti cu vremea, nici nu-ţi lepezi iarăşi floarea cu vremea, ci îţi prelungeşti frumuseţea împreună cu veşnicia vieţii[510]. Iar numele ei este iubirea de oameni[511]. Căci Hristos, răsărindu-ne nouă din Iuda, iar poporul iudeu fiind frate celui ce vine la El din neamuri, bine S-a numit, pentru arătarea dumnezeirii în trup, Fraţior al celui ce-L iubeşte." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia IV, în PSB, vol. 29, p. 161)

---

508. Platon, *Epist.* VI, 323 (citat după M. Borret, op. cit., III, 198) (n. 41, p. 377).

509. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu poate fi Dumnezeu cel ce are nevoie de altceva, deci cel cu lipsuri în sine şi dependent de altceva în existenţă". (n. 69, p. 61).

510. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Frumosul e identificat cu cel ce există cu adevărat, sau prin sine. Ceea ce nu există prin sine se destramă cu vremea, şi această descompunere e una cu pierderea chipului. Numai Cel ce există prin sine şi deci veşnic şi cel în comunicare cu El nu se destramă, nu intră în descompunere, nu are frumuseţe trecătoare, deci mai mult, aparentă". (n. 81, p.161).

511. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Existenţa prin sine şi veşnică, fiind una cu frumuseţea netrecătoare, e temelia iubirii de oameni. Dimpotrivă, cel ce urăşte este urât. El urăşte pentru că se teme, pentru că e stăpânit de incertitudinea existenţei sale, pentru că nu are forma sa interioară asigurată (*formosus*). De aceea, în iubirea de alţii se arată totodată frumuseţea cuiva. În limba română cuvântul *urât* are şi înţeles moral şi înţeles estetic". (n. 82, p. 161).

„Deci fericit cu adevărat este Dumnezeu. Căci orice am presupune că este El, fericită este viaţa nepătată, binele negrăit şi neînţeles, frumuseţea nespusă, mulţumirea prin sine[512], înţelepciunea şi puterea; lumina adevărată, izvorul a toată bunătatea; stăpânirea aşezată peste toate[513]; singurul bun vrednic de iubit, Cel ce e mereu la fel[514]; bucuria neîncetată; veselia veşnică; Cel despre Care spunând cineva toate câte le poate, nu spune nimic din cele vrednice de spus." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri,* Cuvântul I, în PSB, vol. 29, p. 335)

„Iar însuşirea de căpetenie a Dumnezeirii e să dea mântuire celor ce au nevoie de ea." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 36, în PSB, vol. 30, p. 337)

„(...) Dorinţa şi voia lui Dumnezeu devin realitate şi se fac faptă, intenţia devenind imediat realitate fiindcă orice voieşte să facă voinţa dumnezeiască în înţelepciunea şi măiestria Ei, aceea se împlineşte. Căci dacă există la Dumnezeu voinţă, ea este totodată şi împlinire." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet şi înviere,* Preliminarii, în PSB, vol. 30, p. 393)

„(...) Cauză necreată şi veşnică, egală cu sine însăşi, în chip neîntrerupt şi în acelaşi mod, care-i mai presus de orice putere de cugetare, nefiind supusă creşterii sau scăderii şi care trebuie văzută şi înţeleasă ca fiind dincolo de orice margini, din mâna căreia au ieşit şi timpul şi locul, precum şi tot ce se poate cuprinde cu mintea, fie că spunem despre ea că abia ne-o putem închipui în judecata noastră, fie că ne mulţumim să zicem că-i mai presus de lume." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre pruncii morţi prematur, către Hierios,* Preliminarii, în PSB, vol. 30, p. 415)

„Căci unul fiind după fire Unul Născut şi ca Dumnezeu fiind simplu după fiinţă, e socotit a fi multiplu prin feluritele lucrări, dar nimic nu e străin şi adaus din afară la El, cu toate că datorită atributelor dumnezeieşti nu e cugetat a fi simplu.[515] Căci e cugetat lumină şi viaţă şi putere şi nestricăciune. Voind să arate că nimic din afară nu e adaus în el, a adăugat, socotesc, cuvântul: *"Globurile şi ramurile să fie din el. Întreg va fi turnat din aur curat"* (Ieş. 25, 36). Adică e întreg şi cu totul Dumnezeu, nu e sfinţit ca cele create; nici nu e ca îngerii, care pe de o parte sunt cugetaţi în firea lor proprie, iar pe de alta sunt înfrumuseţaţi de harul şi de slava Aceluia şi sunt unşi ca de un aur curat prin dăruirea Duhului. Ci în însăşi realitatea Lui prin fire e Dumnezeu, sau firea atotcurată şi supremă." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinarea în duh şi adevăr,* Cartea a noua, în PSB, vol. 38, p. 297)

„(...) Nimic nu e fără frumuseţe la Dumnezeu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinarea şi slujirea în duh şi adevăr,* Cartea a noua, în PSB, vol. 38, p. 300)

512. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Harul prin sine. Harul e tot ce împlineşte, face superioară şi mulţumeşte viaţa noastră. Noi avem aceasta din altă parte, în ultimă instanţă de la Dumnezeu. Dar Dumnezeu are totul prin Sine. Nimic nu-I lipseşte pentru a fi desăvârşit, mulţumit şi fericit. (n. 6, p. 335).

513. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu nu e stăpânit de nimic. Nu are deasupra Lui nici o stăpânire. El are stăpânirea peste toate". (n. 7, p. 335).

514. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu trebuie să Se schimbe, pentru că are mereu totul; nu trebuie să treacă la o stare pe care nu o are încă". (n. 8, p. 335).

515. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sf. Chiril vorbeşte aici ca şi alţi Părinţi (d. ex. Sf. Vasile cel Mare), de energiile dumnezeieşti, care sunt necreate, ca şi fiinţa fusului sfeşnicului din care pornesc. Dumnezeu nu încetează a fi simplu după fiinţă, cu toate că din El pornesc diferite energii. Dar prin lucrările care corespund atributelor Lui, e multiplu. (n. 320, p. 297).

„Dar precum, deşi nu se întristează prin fire, se spune totuşi că se întristează; căci zice undeva către maica Iudeilor (adică către Sinagogă): *M-ai întristat în toate acestea* (Iez. 16, 43); iar dumnezeiescul Pavel scrie şi el undeva: *"Nu întristaţi pe Duhul Sfânt al lui Dumnezeu întru care aţi fost pecetluiţi"* (Efes. 4, 30). Dar, deşi se spune că oboseşte, nu se spune aceasta pentru că simte oboseala în El însuşi, ci pentru că, dacă voieşte, pătimeşte, săvârşind lucrurile mai mult decât mari şi excepţionale, acelea în care se cere să se pună osteneli mari şi amare, dacă se fac de unul din cei ca noi[516]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a IV-a, 7, în PSB, vol. 39, p. 136)

„De aceea sunt focul, ca să-ţi aduc lumină, ca să-ţi ard spinii păcatelor şi să-ţi arăt dragostea Mea[517]." (Sf. Ambrozie al Milanului, Scrisori, Scrisoarea a LXIII-a, 42, în PSB, vol. 53, p. 255)

„Tu ţii în stăpânire cerul,
Şi eşti cu totul în Cuvânt,
În toate stăpâneşti prin Fiul,
Izvor eşti pentru Duhul Sfânt." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri* – "Imn de dimineaţă", XLII, în PSB, vol. 53, p. 383)

„(...) Susţin (unii – n.a.) că nu este greşit a ne mânia pe fraţii care cad în vreo greşeală, de vreme ce se spune că chiar Dumnezeu se înfurie şi se mânie, fie împotriva celor ce nu vor să-L ştie, fie contra celor care, cunoscându-L, Îl dispreţuiesc, cum este acel pasaj: *"Şi S-a aprins de mânie Domnul împotriva poporului Său"* (Ps. 105, 40), sau când se roagă profetul, zicând: *"Doamne, nu cu mânia Ta să mă mustri pe mine, nici cu urgia Ta să mă cerţi"* (Ps. 6, 1). Ei nu înţeleg că, vrând să li se îngăduie oamenilor o aşa boală ucigătoare, aduc nemărginirii divine şi fântânii întregii curăţii jignirea unei patimi trupeşti.

Dacă, într-adevăr, cele ce se spun despre Dumnezeu trebuie luate în însemnarea lor trupească şi strâmtă, adică după literă, deci şi doarme, când se spune: *"Deşteaptă-Te, pentru ce dormi, Doamne?"* (Ps. 43, 25). Tot asemenea se zice despre El: *"Iată, nu va dormita şi nici nu va adormi Cel ce păzeşte pe Israel"* (Ps. 120, 4), şi stă în picioare şi se aşează, când zice: *"Cerul este scaunul Meu şi pământul aşternutul picioarelor Mele"* (Is. 66, 1), care *"măsoară cerul cu palma şi pământul îl cuprinde în pumnul Lui"* (Is. 40, 12), şi se îmbată cu vin, când se zice: *"Şi S-a deşteptat Domnul, ca cel ce doarme, ca un viteaz ameţit de vin"* (Ps. 77, 71). *"Cel ce singur are nemurirea şi locuieşte întru lumina cea neapropiată"* (I Tim. 6, 16). Trec peste necunoaşterea şi uitarea, pe care le întâlnim deseori presărate în Sfintele Scripturi, când se face menţiune despre El, ca de pildă înfăţişarea membrelor, care

516. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Din citatele contrare ale Proorocilor Isaia şi Iezechiel şi din cel al lui Pavel, se vede că Dumnezeu n-are în Sine lipsuri şi motive de întristare, dar se poate întrista din iubire pentru lipsurile şi faptele neiubitoare ale făpturilor Sale. Iubirea Lui merge până acolo că nu rămâne nesimţitor la ceea ce se întâmplă cu creaţia Sa din voia făpturilor conştiente. Temeiul pentru aceasta e pus chiar în iubirea dintre Persoanele treimice. El are în aceasta viaţa fericită în Sine, dar şi putinţa de-a înţelege durerea celor nefericiţi din lipsa lor de iubire. Dar Sf. Chiril aplică aceste osteneli şi întristări la Hristos. El spune că Dumnezeu, dacă ar avea putinţa să le suporte acestea pentru lucrurile mari pe care le face, nu s-ar feri să le suporte. Iar aceasta o poate face, devenind ca unul din noi. Şi aceasta a făcut-o Hristos. În continuare, Sf. Chiril vorbeşte chiar de o *îmbătare* a lui Dumnezeu de grija pentru noi, însuşindu-Şi această stare prin asumarea firii omeneşti. Astfel ajungem să vorbim de o *îmbătare* a lui Dumnezeu pentru noi, pornind de la cele suferite de El în firea omenească. Aceasta înseamnă că Dumnezeu, având putinţa să Se facă om, are putinţa să suporte în ipostasul Său dumnezeiesc, devenit ipostas al umanităţii, întristarea şi durerea omenească, are în El această virtute. În firea Lui dumnezeiască nu pătimeşte, dar are în El ca Dumnezeu virtualitatea de-a participa la suferinţa omenească. (n. 227, p. 136).

517. Sfântul Ambrozie pune în gura lui Dumnezeu aceste cuvinte – n.a.

sunt prezentate ca cele ale unei fiinţe cu chip şi alcătuire omenească, deci cu păr, cap, nări, ochi şi faţă, mâini şi braţe, degete, pântece şi picioare. Dacă am vrea să le admitem pe acestea luate în sensul mărginit al literei, va trebui să se considere că Dumnezeu este alcătuit din membre cu înfăţişare trupească, afirmaţie nelegiuită, de care trebuie să ne ţinem departe.

Prin urmare, aşa cum nu pot fi interpretate asemenea expresii după literă, fără a săvârşi un grozav sacrilegiu faţă de Cel pe care autoritatea Sfintelor Scripturi ni-L înfăţişează ca nevăzut, de negrăit, necuprins, mai presus de minte, nepătruns, simplu şi fără alcătuire, tot aşa şi tulburarea furiei sau a mâniei nu i se poate alătura acelei naturi veşnice, fără a comite o mare blasfemie. Printr-o imagine de acest fel, a membrelor, trebuie să înţelegem însuşirile mai presus de fire ale lui Dumnezeu şi nemărginitele Lui lucrări, care nu se pot face înţelese decât prin aceste numiri obişnuite ale membrelor.

De pildă, în imaginea gurii, trebuie să recunoaştem cuvântul Lui, care se adresează de obicei cu blândeţe simţurilor tainice ale sufletului nostru, sau cel care a vorbit la fel părinţilor noştri şi profeţilor. În cea a ochilor, vom putea recunoaşte nemărginirea privirii Sale, care vede şi cercetează toate, fără a-i scăpa nimic din cele ce săvârşim, şi ce va trebui să săvârşim sau gândim. În menţionarea mâinilor, vom recunoaşte înţelepciunea şi lucrarea prin care El Însuşi este şi Creatorul şi Ziditorul a toată făptura. Şi braţul este semnul puterii şi cârmuirii, prin care pe toate le sprijină, le stăpâneşte şi le diriguie şi, ca să trec sub tăcere celelalte, părul alb ce altceva poate arăta decât adânca existenţă şi nemărginire în timp a divinităţii, care, fără de început şi mai înainte de vreme, este mai presus de toată zidirea.

Tot aşa, când citim despre mânia sau furia lui Dumnezeu, nu trebuie să înţelegem αντρόπαθως, adica după josnica patimă omenească, ci într-un chip demn de Dumnezeu, care-I străin de orice patimă; în felul acesta, Îl putem considera drept judecătorul şi osânditorul tuturor faptelor rele din această lume şi, luându-ne după înţelesul acestor cuvinte, să ne temem de înfricoşătorul platnic al faptelor noastre, şi să nu îndrăznim a admite ceva împotriva vrerii Lui.

Într-adevăr, omul întotdeauna s-a temut de cei despre care ştie că se mânie, şi de aceea se fereşte să-i supere. Aşa, în faţa unor foarte drepţi judecători, de obicei se tem de mânia lor pedepsitoare cei a căror conştiinţă este apăsată de vreo vinovăţie, şi asta nu pentru că s-ar afla vreo pornire de răzbunare în sufletele celor care au să dea o sentinţă dreaptă, ci pentru că acesta este sentimentul ce-l încearcă cei ce se tem chiar în faţa celui ce aplică legile, după o examinare şi cumpănire dreaptă. Oricât de mari ar fi blândeţea şi bunătatea cu care este făcută judecata, ea este socotită ca izvorând dintr-o grea şi foarte pornită mânie de către cei ce au trebuit să fie supuşi din vina lor osândei." (Sf. Ioan Casian, *Aşezămintele mânăstireşti,* Cartea a VIII-a, cap. 2-4, în PSB, vol. 57, pp. 212-214)

„Din bunătatea Sa împarte cu prisosinţă toată mulţimea bunurilor Sale celor vrednici şi nevrednici. El nu poate să fie înfrânt de injurii, nici să fie urnit din statornicia Sa de nedreptăţile oamenilor, rămânându-I întotdeauna întreagă bunătatea şi firea Sa neschimbătoare." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, Prima convorbire cu Părintele Cheremon, VI, 3, în PSB, vol. 57, p. 504)

„S-a căit – zice Sfânta Scriptură – că a făcut pe om din pământ. Aceasta nu înseamnă că Dumnezeu ar fi rob afectivităţii sau supus vreunei pasiuni; dimpotrivă, pentru ne facilita mai deplin înţelegerea adevărată a scripturilor ni se vorbeşte ca despre

nişte stări sufleteşti umane, arătându-se puterea lui Dumnezeu sub numele de căinţă şi mânie; iar mânia divinităţii este pedepsirea păcătosului." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea întâi, VII, 32, în PSB, vol. 72, p. 198)

„Evagrie, în cartea despre monahi, interzice să se vorbească despre Dumnezeu fără de ruşine şi respect. Şi nu îngăduie să fie definită dumnezeirea în nici un fel. Căci el spune că definiţiile sunt proprii lucrurilor create. El spune aşa: Orice propoziţie are fie un gen despre care se vorbeşte, sau o specie, sau o diferenţă, sau ceva propriu, sau ceva întâmplător, sau o vorbire compusă din acestea. Dar nimic din cele spuse mai sus nu poate fi cuprins în Sfânta Treime. Prin urmare, ceea ce este de negrăit să fie adorat trecându-se sub tăcere. Aşa spune Evagrie (Socrate, III, 5)..." (Casiodor, *Istoria bisericească tripartită,* Cartea a VI-a, cap. 21, în PSB, vol. 75, p. 238)

„(...) Dumnezeu e în chip simplu şi nehotărnicit peste toate cele ce sunt, care cuprind şi sunt cuprinse, şi peste firea celor fără de care nu pot exista acestea, adică a timpului, a veacului şi a spaţiului." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 40, în PSB, vol. 80, p. 152)

„(...) Dumnezeirea e mai presus de toată împărţirea şi compoziţia şi partea şi întregul, fiindcă e necantitativă şi străină de tot ce există într-o anumită poziţie şi de orice înţeles care i-ar determina modul existenţei, fiindcă e necantitativă şi liberă şi dezlegată de orice legătură şi afecţiune faţă de orice altceva; căci e fără relaţie, neavând ceva înainte de ea, sau cu ea, sau după ea, fiind dincolo de toate şi necompusă cu nici un lucru, după nici o raţiune sau mod.

Aceasta cugetând-o poate marele şi dumnezeiescul Dionisie zice: "De aceea, deşi e lăudată ca unime şi treime, dumnezeirea e mai presus de toate; ea nu e nici unime, nici treime, cunoscută fie de noi, fie de altcineva; ci ca să lăudăm cu adevărat şi supraunimea şi fecunditatea dumnezeiască a ei, am numit pe cea mai presus de nume, cu denumirea dumnezeiască, treimică şi unitară, şi, prin cele ce sunt, pe cea mai presus de fiinţă" (*De div. nom.*, cap. 13)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 62, în PSB, vol. 80, p. 177)

„(...) Numai El are în Sine stabilitatea neînţeleasă, fără de început, nesfârşită şi necuprinsă, din care, prin revărsarea nesfârşit de darnică a bunătăţii, a creat lucrurile din nimic şi le-a făcut să subziste, vrând să Se împărtăşească pe Sine tuturor, pe măsura lor, şi fiecăruia în parte, fără să Se întineze, dăruind fiecăruia puterea de a fi şi de a persista. Aceasta o indică sfântul, dumnezeiescul şi marele Dionisie Areopagitul zicând că Dumnezeu trebuie propovăduit ca Unul, ca Cel ridicat mai presus de toate, ca Cel ce din bunătate a adus la existenţă toată ordinea celor inteligibile şi frumuseţea celor văzute, că Se află pe măsura lor în fiecare dintre făpturi potrivit unei raţiuni negrăite a înţelepciunii, fără să fie închis câtuşi de puţin de nici o raţiune şi mod. În unele Se află anume printr-o revărsare prisositoare a bunătăţii darnice, în altele, în chip moderat, iar în altele întrucât pot doar să-L oglindească întrucâtva (*De div. nom.*, cap. 2, par. II)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 100, în PSB, vol. 80, p. 249)

„(...) Să nu mai îndrăzniţi să comparaţi pe Dumnezeu cu creatura. Fiindcă Dumnezeu propriu-zis nu e nici corp, nici necorporal, nici substanţă (fiinţă), nici ceva din cele înţelese sau exprimabile, ca să nu mai înşir toate cele ce urmează. Ci

El rămâne chiar înţeles, necuprins, şi chiar exprimat, negrăit." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, Ep. 6, în PSB, vol. 82, p. 52)

Numele „Dumnezeu"[518]

„Se numeşte Dumnezeu, pentru că le-a aşezat pe toate pe tăria Lui şi pentru că cuvântul Dumnezeu vine de la cuvântul θέειν; iar cuvântul θέειν înseamnă: a alerga, a mişca, a lucra, a hrăni, a purta de grijă, a conduce, a da viaţă tuturor." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, IV, în PSB, vol. 2, pp. 375-376)

„Dumnezeu, Cel ce priveşte şi supraveghează toate, are numele grecesc *Theos,* de la a privi toate." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia V, în PSB, vol. 29, p. 175)

Numele lui Dumnezeu[519]

„Nu căutaţi numiri felurite lui Dumnezeu! Dumnezeu este singurul Lui nume. E nevoie de nume atunci când, având mai mulţi, trebuie să dăm fiecăruia numirea sa după semnele proprii. Pentru Dumnezeu unicul, numele acesta ajunge. Dacă I-aş da numele de tată, L-ai crede cu trup omenesc, dacă-L voi numi rege, Îl vei bănui de origine pământeană; dacă-I voi spune stăpân, Îl vei socoti sigur muritor. Dă la o parte numele ce I se adaugă şi-I vei vedea strălucirea. În privinţa aceasta toţi sunt de acord. Aud poporul ridicând mâinile la cer şi spunând mereu aceleaşi vorbe: *Doamne, mare-i Dumnezeu, Dumnezeu este adevărat,* sau *Dac-o vrea Dumnezeu.*" (Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* XIX, în PSB, vol. 3, pp. 371-372)

„(...) Spune Scriptura: *"Iacov L-a întrebat şi I-a zis Lui: Spune-mi numele Tău! Şi a zis: Pentru ce Mă întrebi de numele Meu?"* (Fac. 32, 29). Dumnezeu nu i-a spus numele, pentru că păstra numele Său cel nou pentru poporul cel nou, pentru prunc. Da, Domnul Dumnezeu era încă fără nume, că nu Se făcuse om. Cu toate acestea, *"Iacov a chemat numele locului aceluia: Vederea lui Dumnezeu; că am văzut, a spus el, pe Dumnezeu faţă către faţă şi s-a mântuit sufleul meu"* (Fac. 32, 30). Faţă a lui Dumnezeu este Cuvântul; prin El Dumnezeu este pus în lumină şi cunoscut. Că Iacov atunci a primit numele de Israel, când a văzut pe Domnul Dumnezeu (Fac. 32, 28). Acesta este Dumnezeu, Cuvântul, Pedagogul, Cel Care i-a spus iarăşi mai târziu lui Iacov: *Să nu te temi a te coborî în Egipt* (Fac. 46, 3)." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 7, 57.1-57.3, în PSB, vol. 4, p. 199)

518. Expresia *Dumnezeu* nu este numele fiinţei sau existenţei Sale şi nici nu este cu putinţă de a găsi un nume propriu al Acelei Fiinţe. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentarii la Epistola către Evrei,* Omilia III. Acest text este foarte aproape de ceea ce scrie Dionisie Pseudo-Areopagitul într-una din operele sale şi anume că Dumnezeu nu poate fi nici definit, nici limitat de imaginile create, şi însăşi noţiunea de *Dumnezeu* este relativă, deoarece ea se referă la legătura Lui cu creaţia, nu la misterul fiinţei Sale transcendente, adică la *esenţa supraesenţială* (*Despre ierarhia cerească,* 15, 2) – n.a.

519. *"Nimic nu este egal cu numele lui Dumnezeu; acesta pretutindeni este minunat. Numele Tău este ca o mireasmă vărsată (Cânt. Cânt. I, 2). Aşa că cel ce pronunţă numele Lui se umple imediat de mireasmă bine mirositoare.* (Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile Epistolei către Coloseni,* Omilia XIX). Oamenii L-au numit pe Dumnezeu prin mijlocirea unor numeroase atribute. *Dar Dumnezeu, când S-a numit odată pe Sine, a zis: „Eu sunt Cel ce sunt". Şi a adăugat: Vei răspunde fiilor lui Israel: Cel ce Se numeşte pe Sine: „Eu sunt", m-a trimis la voi* (Ieş.3, 14). Rezultă deci că, dincolo de atributele date de oameni lui Dumnezeu, se cuvine ca noi să dăm lui Dumnezeu cu prioritate numele pe care şi L-a dat El însuşi: *"Eu sunt Cel ce sunt",* acesta fiind deci numele prin excelenţă al lui Dumnezeu. Deci atributul esenţial al Lui este: Cel ce este, căci El este Prezentul, fiind prezent pretutindeni, nespaţial, atemporal şi necuprins – n.a.

„Se zice că numele lui Dumnezeu este sfânt; negreşit nu pentru că ar avea în silabele numelui o putere sfinţitoare, ci pentru că orice însuşire a lui Dumnezeu şi orice idee, care este gândită în chip deosebit despre El, este sfântă şi curată." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, X, în PSB, vol. 17, p. 260)

„Scriptura inspirată de Dumnezeu foloseşte după trebuinţă mai multe nume şi cuvinte ca să prezinte o parte a slavei dumnezeieşti; şi aceasta în mod obscur." (Sf. Vasile cel Mare, "Cuvânt despre credinţă", cap. 3, în PSB, vol. 18, p. 91)

„(...) Dumnezeiescul Iacob a fost binecuvântat, dar s-a şi rugat, zicând: *"Arată-mi numele Tău. Şi a zis: Pentru ce Mă întrebi de numele Meu?"* (Fac. 32, 29). Nu-şi spune Dumnezeu numele, arătând prin aceasta ce este după fire. Un nume particular dat lui Dumnezeu, ca omului, nu ar fi al lui Dumnezeu. Dar El se numeşte multiplu din cele ce sunt. Căci se numeşte *lumină, viaţă, putere, adevăr, Unul-Născut, strălucire, pecetea Celui ce L-a născut, milă şi înţelepciune, dreptate* şi răscumpărare[520].

Înţelegând deci iarăşi fericitul Iacob că Dumnezeu este Cel căruia nu I se potriveşte nici un nume particular, a chemat numele locului acela *Vederea lui Dumnezeu. Căci am văzut,* zice, *pe Dumnezeu faţă către faţă şi s-a mântuit sufletul meu* (Fac. 32, 30)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a V-a, 4, în PSB, vol. 39, p. 184)

Numirile atribuite de noi lui Dumnezeu[521]

„Părintele universului, fiind nenăscut, nu are nici un nume pozitiv; căci acela căruia i se dă un nume oarecare, trebuie să aibă pe cineva mai în vârstă ca el, care să-i dea acest nume. Cuvintele de: Părinte, Dumnezeu, Ziditor, Domn şi Stăpân nu sunt propriu-zis nume, ci numai moduri de adresare, care provin de pe urma binefacerilor şi lucrărilor Lui. Iar Fiul Său, Care singur este numit în chip propriu Fiu, Cuvântul, Care a fost împreună cu El şi S-a născut mai înainte de toate celelalte făpturi şi prin Care, la început, a zidit şi a împodobit toate, se numeşte Hristos pentru faptul că este uns şi că Dumnezeu a împodobit toate prin El. Cuvântul acesta îşi are şi el un sens deopotrivă de necunoscut, după cum şi cuvântul Dumnezeu nu este un nume, ci o idee înnăscută în firea oamenilor, despre ceva cu totul greu de explicat. Numai cuvântul Iisus este un nume şi de om şi de mântuitor." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Apologia a doua în favoarea creştinilor,* VI, în PSB, vol. 2, p. 107)

---

520. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Toate fiind de la Dumnezeu, numele tuturor I se cuvin Lui, ca avându-şi temelia în El. Dacă I S-ar da un nume particular deosebit de al altora, s-ar mărgini înţelesului Lui. Dar aceasta nu înseamnă că El se confundă cu toate. Şi că propriu-zis toate numele lor sunt ale Lui. Ele le au numai ca reflexe particulare ale totalităţii care este El". (n. 310 bis, p. 184)

521. "Toate numirile pe care I le dăm lui Dumnezeu nu se referă la fiinţa Lui, care e mai presus de înţelesul oricărui nume, ci la lucrările Lui care vin în lume: numirile *lumină, viaţă, înţelepciune, Dumnezeu,* nu exprimă ascunsul fiinţei, ci puterile şi lucrările *de viaţă născătoare, îndumnezeitoare,* care coboară la noi. Numele nediferenţiate – spune Pseudo-Dionisie Areopagitul în *Despre numele divine* – se referă la întreaga Dumnezeire ca: supra-bun, supra-dumnezeiesc, supra-esenţial, supra-vital, supra-înţelept, ş.a.m.d. De asemenea, numirile de *Tată, Fiu şi Duh nu pot fi schimbate (unul în locul altuia), nici luate în comun.* – PG, III, col. 640C. Conform Sfântului Grigorie Palama, această Fiinţă suprafiinţială e fără nume, ca una ce e mai presus de orice nume. Chiar şi numirile pe care şi le-a dat Domnul însuşi: *„Eu sunt Cel ce sunt", „Dumnezeu", „lumina", „adevărul"* şi *„viaţa",* numiri pe care teologii le atribuie prin excelenţă dumnezeirii celei mai presus dumnezeire, şi acestea sunt nume de lucrări (Apologie mai extinsă, în *Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama,* trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Scripta, 1993, p. 223). Numele ce se dau lui Dumnezeu exprimă doar atributele Lui şi nu pe El, cauza a toate şi mai presus de toate - n.a.

„(...) Se mai numeşte de către Duhul Sfânt şi Slavă a Domnului (Ieş. 16, 7), alteori Fiu (Ps. 2, 7), alteori Înţelepciune (Pilde, cap. 8 şi urm.), alteori înger, alteori Dumnezeu, alteori Domn şi Cuvânt (Ps. 32, 6; 106, 20) şi alteori Se numeşte pe Sine Conducător principal de oaste (Ios. 5, 13-14) atunci când S-a arătat în chip de om lui Iosua Navi. Căci întotdeauna El îşi are numirea după felul cum slujeşte voinţei părinteşti şi din aceea că este născut din Tatăl, prin voinţă." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon,* Partea întâi, LXI, în PSB, vol. 2, p. 213)

„De-aş spune că e lumină, vorbesc de o făptură a Lui; de-aş spune că e Cuvânt, vorbesc de începutul creaţiei Lui; de-aş spune că e minte, vorbesc de gândirea Lui; de-aş spune că e duh, vorbesc de suflarea Sa; de-aş spune că e înţelepciune, vorbesc de o odraslă a Sa; de-aş spune că e tărie, vorbesc de stăpânirea Sa; de-aş spune că e putere, vorbesc de lucrarea Lui; de-aş spune că e purtare de grijă, vorbesc de bunătatea Lui; de-aş spune că e împărăţie, vorbesc de slava Lui; de-aş spune că e domn, vorbesc de El ca judecător; de-aş spune că e judecător, vorbesc de dreptatea Lui; de-aş spune că e Tată, vorbesc de toate câte le are; de-aş spune că e foc, vorbesc de mânia Lui." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, III, în PSB, vol. 2, p. 375)

„Este Domn, pentru că domneşte peste toate; este Tată, pentru că El este înainte de toate; este creator şi făcător, pentru că este ziditorul şi făcătorul universului; este foarte înalt, pentru că este mai presus de toate; este atotţiitor, pentru că ţine şi cuprinde totul." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, IV, în PSB, vol. 2, pp. 375-376)

„Dacă-I dăm lui Dumnezeu un nume, apoi numele acesta nu-I este propriu, fie de-L numim Unul, sau Bun, sau Minte, sau Însăşi Existenţa, sau Dumnezeu, sau Creator, sau Domn; nu rostim numele acesta ca fiind numele lui Dumnezeu; ci, din pricina încurcăturii în care ne găsim, folosim pentru Dumnezeu nume frumoase, pentru ca mintea noastră să se sprijine pe ele şi să nu rătăcească la alte numiri. Fiecare din aceste nume, luat separat, nu arată fiinţa lui Dumnezeu, ci toate la un loc arată puterea Celui Atotputernic; că numele pe care I le dăm lui Dumnezeu sunt sau cuvinte care ne arată însuşirile Lui, sau cuvinte care arată relaţiile dintre ele; dar nici unul din ele nu ne spune ce este Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, V, cap. 12, 82.1-82.2, în PSB, vol. 5, pp. 357-358)

„Mai trebuie făcută şi altă distincţie, de astă dată, în legătură cu altă afirmaţie a lui Celsus, şi anume că lui Dumnezeu *nu I se poate da nici un nume*[522]. Dacă prin această afirmaţie el înţelege că nici unul dintre cuvintele sau expresiile omeneşti nu pot să prezinte însuşirile particulare ale lui Dumnezeu, atunci pune adevărul, întrucât această afirmaţie s-ar putea aplica şi la alte multe calităţi care nu pot fi numite! Cine poate să distingă prin numiri precise deosebirea de calitate între dulceaţa unei smochine şi cea a unei curmale? Şi cine poate să prezinte prin diferite numiri calitatea proprie fiecărui lucru? Aşadar, nu este de mirare că în înţelesul acesta Dumnezeu nu poate fi numit. Dar dacă luăm în considerare faptul că Dumnezeu totuşi poate fi numit, înţelegând prin aceasta că este cu putinţă să arătăm prin nume ceva din calităţile Sale, cu scopul de a povăţui pe ascultător şi a-l face să înţeleagă însu-

522. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: *"Cuvintele: Părinte, Dumnezeu, Ziditor, Domn şi Stăpân, nu sunt propriu-zis nume, ci numai moduri de adresare, care provin de pe urma binefacerilor şi lucrărilor lui Dumnezeu"*, n. 277, p. 427.

şirile lui Dumnezeu, pe cât poate să cuprindă din ele firea omenească, atunci nu este fără rost să spun că Dumnezeu poate fi numit. La fel distingem două înţelesuri în cuvintele: *Dumnezeu nu suferă nici o micşorare, pe care noi am putea-o numi.* Şi este adevărat că *Dumnezeu este în afară de orice patimă.*" (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 65, în PSB, vol. 9, p. 427)

„Fiind întrebat (Sfântul Attalus – *n.n.*) ce nume are Dumnezeu, el a răspuns: *Dumnezeu nu are nume, ca omul.*" (*Actele martirice,* Martirii de la Lyon, I, 52, în PSB, vol. 11, p. 76)

„*Spune-mi, Cel pe care L-a iubit sufletul meu.* Căci aşa te numesc, fiindcă numele Tău e mai presus de tot numele şi-i negrăit şi necuprins de către toată firea cuvântătoare. Deci numele care face cunoscută bunătatea Ta e iubirea sufletului meu faţă de Tine[523]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia II, în PSB, vol. 29, p. 137)

„L-am chemat pe nume, pe cât îmi era cu putinţă să găsesc un nume pentru Cel nenumit. Dar nu există vreunul care să atingă cu înţelesul lui pe Cel căutat[524]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia VI, în PSB, vol. 29, p. 196)

„Iar Cel ce Se află pururi în afară de orice cugetare prin care poate fi cunoscut, cum ar fi cuprins prin înţelesul vreunui nume? De aceea sufletul născoceşte tot felul de înţelesuri ale numelor, pentru înfăţişarea binelui negrăit, dar toată puterea de tălmăcire a cuvântului e înfrânată şi se dovedeşte mai slabă ca adevărul. Pentru aceea zice: *eu L-am chemat pe cât am putut, născocind cuvinte care să înfăţişeze fericirea negrăită. Dar El era mai mare decât arătau aceste înţelesuri.* E ceea ce face şi marele David, numindu-L pe Dumnezeu adeseori cu nesfârşite nume şi mărturisind că e înfrânt de adevăr. *"Tu,* zice, *eşti Dumnezeu îndurat şi milostiv, îndelung răbdător şi mult milostiv, adevărat, tărie şi întărire, loc de scăpare, putere, ajutor şi sprijinitor, cornul mântuirii"* şi cele asemenea. Dar iarăşi mărturiseşte că numele Lui nu se cunoaşte în tot pământul dar e minunat. *"Cât este de minunat,* zice, *numele Tău în tot pământul"* (Ps. 8, 1). Aşa a zis şi către Manoe, cel ce a proorocit despre fiul lui, când a fost întrebat despre nume: *"Minunat este acesta şi prea mare ca să poată fi cuprins de auzul omenesc"* (Jud. 13, 18)." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia XII, în PSB, vol. 29, p. 278)

„(...) Zicând (Sf. Apostol Pavel – *n.n.*) că Hristos *este puterea lui Dumnezeu şi înţelepciunea lui Dumnezeu.* Tot el însă L-a numit şi *pace, lumină neapropiată în care locuieşte Dumnezeu, sfinţenie şi răscumpărare, arhiereu mare şi Paşte, jertfă de ispăşire a sufletelor, oglindă a slavei şi icoană a ipostasei, făcător al veacurilor, mâncare şi băutură duhovnicească, piatră, apă, temelie a credinţei, piatră din capul*

523. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu e nume mai potrivit pentru Dumnezeu Cel necuprins decât: *Cel pe care-L iubeşte sufletul meu.* El este Cel vrednic de iubire prin excelenţă. În iubirea faţă de Dumnezeu nu numai că am numele cel mai propriu pentru El, ci Îl şi simt sau simt efectul prezenţei Lui în mine". (n. 54, p. 140).

524. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Trăind comuniunea cu Hristos pe întuneric, sufletul simte iubirea Lui, dar nu-L poate prinde în formele cugetării. L-a strigat pe nume, dar neavând un nume potrivit pentru El, Acela n-a răspuns la nici un nume, adică omul nu a simţit că Acela se lasă cuprins în vreun nume. Orice nume rămâne gol de El, mai prejos de El; numai prin simţirea pusă în nume poţi atinge pe Dumnezeu, depăşind prin ea marginile cuvântului". (n. 129, p.196).

unghiului, chip al lui Dumnezeu celui nevăzut, Dumnezeu mare, cap al trupului Bisericii, întâiul născut al lumii celei noi, începătură a celor adormiți, întâi născut din morți, întâi născut între mulți frați, mijlocitor între Dumnezeu și oameni, Fiu Unul-Născut, încoronat cu slavă și cu cinste, Dumnezeu al slavei, început al tuturor celor ce sunt, iar pe lângă acestea, împărat al dreptății și împărat al tuturor, având stăpânirea împărăției ce nu se poate zugrăvi în cuvinte. Și multe altele de felul acesta a căror mulțime nu este nicidecum ușor de arătat." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 456)

„Căutând (Sf. Apostol Pavel – *n.n.*) cum va putea numi aceea ce nu se poate pricepe cu gândul omenesc, fiindcă nu a găsit un nume mai potrivit pentru tâlcuirea celor neînțelese, a numit slavă și ipostas pe Cel ce se găsește mai presus de tot binele, adică, pe Cel ce nici nu se poate înțelege și nici nu se poate tâlcui îndeajuns. De aceea el a lăsat nenumită Ființa cea mai presus de ființe." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu,* în PSB, vol. 30, pp. 463-464)

„Domnul, unul fiind după esență, a primit multe nume, în chip figurat, după lucrările săvârșite pentru mântuirea oamenilor; astfel, în unele locuri este numit piatră și ușă, în altele secure și cale, vie și pâine; piatră, pentru puterea lui cea nemăsurată; ușă, pentru că este ușa vieții veșnice; secure, pentru că taie rădăcinile răutății; cale, pentru că îi conduce pe cei vrednici la cunoașterea adevărului; vie, pentru că rodește vinul care veselește inima omului; pâine, pentru că hrănește inima ființei raționale." (*Epistola Sfântului Macarie Egipteanul*, în PSB, vol. 34, p. 73)

„«*Eu sunt Dumnezeul tău, Cel ce te-am întărit pe tine și ți-am ajutat ție și te-am asigurat pe tine cu dreapta Mea cea întru dreptate*» (Is. 41, 10)[525]. Deci e obiceiul de Dumnezeu insuflatei Scripturi să numească pe Fiul mână." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire,* Cartea a II-a, 3, în PSB, vol. 39, pp. 325-326)

„Nu renunțăm să spunem că Fiul este lumina, viața și înțelepciunea, puterea și celelalte pe lângă acestea. Căci așa a fost numit de către Scriptura de Dumnezeu insuflată. Dar nu închidem în nici una din aceste numiri firea Lui negrăită, ci spunem că El este simplu din conținuturi diferite și e țesut într-unul din toate. Căci este simplu și de o fire unică, dar o mulțime de calități care-i aparțin ființial ne conduc ca niște raze slabe spre contemplarea Lui și a unei cuprinderi pe măsura noastră. Dacă deci I se spune pecetea ipostasului Tatălui, cugetă-L totodată existând în mod nedespărțit și unit prin fire și ca un chip al Celui ce L-a născut. Iar când e numit și iradiere a luminii care se difuzează și strălucește, să ai în minte și răspândirea oarecum în afară, totală, nedesprinzându-se de ipostasul din care este, dar nici rămânând la o concentrație în acea lumină, ci arătându-Se oarecum spre a subzista de Sine și într-o existență proprie. Fiul rămâne intim în firea Tatălui, având-o pe aceasta ca rădăcină și nesuportând nici o tăiere de ea, dar subzistă (are ipostasul Său) în mod deosebit și este Fiu cu adevărat, nu e o pecete neipostaziată, nici o prelungire fără subzistență, sau un accident, ca o formă a trupului. Căci fiind viața prin fire, cum s-ar

525. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fiul nu e numai revelarea înțelepciunii Tatălui, ci și a puterii Lui lucrătoare, pe când Duhul e revelarea bunătății și sfințeniei Lui. Dar Fiul ca Înțelepciunea și Puterea Tatălui nu e pasiv, ci este El însuși Persoană activă. Aceasta se vede și din expresia lui Isaia, că *Dreapta* lui Dumnezeu e *dreaptă*, adică nu lucrează decât prin dreapta judecată. Mai mult împlinea cineva printr-o persoană care ține la mine, decât printr-un organ al trupului meu. Mai bine lucrează Tatăl prin Fiul, ca Persoană, decât printr-o putere impersonală a Lui". (n. 581, p. 326).

înţelege fără să subziste?[526] Sau nu L-ai auzit zicând: *"Eu sunt Cel ce sunt, acesta este numele Meu, şi pomenirea veşnică din neam în neam"* (Ieş. 3, 14, 15)?[527] " (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul V, în PSB, vol. 40, p. 199)

„(...) «*Dumnezeul nostru este foc mistuitor*» (Deut. 4, 24). Dar n-am spune că preaînţeleptul, explicând firea lui Dumnezeu, L-a asemănat cu focul, ci L-a numit astfel pe Dumnezeu pentru marea Lui ură împotriva răului[528]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 852)

Existenţa lui Dumnezeu

„(...) Voi nu credeţi, căutând argumente raţionale. Noi însă nu căutăm dovezi *"în cuvinte convingătoare ale înţelepciunii elineşti"* (I Cor. 2, 4), cum a zis Învăţătorul nostru, ci suntem convinşi prin credinţa care o ia înaintea argumentării raţionale[529]. Iată sunt de faţă aci unii care sufereau din partea dracilor; sunt unii chinuiţi acum de dracii care au venit la ei. Punându-i pe ei în mijloc, Antonie a zis: Sau curăţiţi-i pe aceştia prin silogismele voastre, ori chemând prin orice meşteşug sau vrăjitorie (magie) pe idolii voştri, sau, dacă nu puteţi, lăsaţi-vă de lupta voastră împotriva noastră şi veţi vedea puterea crucii lui Hristos[530]. Şi zicând acestea, a chemat pe Hristos, a pecetluit pe cei ce pătimeau prin semnul crucii de două şi de trei ori. Şi îndată s-au ridicat oamenii cu toţii şi mulţumeau Domnului. Şi aşa-zişii filosofi se mirară şi s-au umplut cu adevărat de uimire pentru credinţa lui Antonie şi pentru semnul făcut. Iar Antonie a zis: *Pentru ce vă miraţi de aceasta? Nu noi suntem cei care am făcut-o, ci Hristos este cel ce face acestea, prin cei ce cred în El. Credeţi deci şi voi şi veţi vedea că nu avem vreun meşteşug de cuvinte, ci credinţa cea în Hristos, lucrătoare prin iubire (Gal. 5, 6). Pe aceasta de veţi avea-o şi voi, nu veţi mai căuta dovedire prin raţionamente, ci veţi socoti îndestulătoare credinţa în Hristos.* Acestea au fost cuvintele lui Antonie. Iar aceia, minunându-se de ele, plecară îmbrăţişându-l şi recunoscând că au avut folos de la el." (Sf. Atanasie cel Mare, *Viaţa Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* LXXIX, în PSB, vol. 16, pp. 237-238)

---

526. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Termenii greceşti *hyparxis* (existenţă) şi *hyphestanai* (a subzista) indică ipostasul deosebit, dar nu firea deosebită. (n. 286, p. 199).

527. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Numele cel mai propriu al lui Dumnezeu: Cel ce este. El este prin Sine şi toate neamurile Îl vor şti ca atare". (n. 287, p. 199).

528. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: "Dumnezeu nu urăşte răul în sensul că Se tulbură văzându-l, ci în sensul că nu Se bucură când făptura se închide prin lipsa de iubire, sau Se *întristează* văzând nenorocirea care-i vine ei din aceasta". (n. 1622, p. 852)

529. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Credinţa e o intuiţie anterioară deducţiei raţionale. Aceasta poate aduce şi ea pe urmă sprijinul ei. Dar în credinţă e un fel de întâlnire directă cu puterea dumnezeiască, sau cu prezenţa lui Dumnezeu". (n. 60, p. 237).

530. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Credinţa creştină nu e numai o teorie, ci o legătură cu Dumnezeu cel real şi viu şi mai presus de legile naturii, deci putând da omului o putere care-l scapă de neajunsurile în care-l ţine natura mărginită cu legile ei, care duc pe om, printr-un proces inevitabil, la boli şi la moarte. Dumnezeul credinţei creştine e un Dumnezeu transcendent naturii şi în acelaşi timp venit din iubire la noi prin întruparea pe veci a Fiului Său ca om, în comuniune cu oamenii. Zeii păgâni sunt forţe oarbe ale naturii, care nu ne pot scăpa de legile ei, pentru că n-au nici o putere superioară lor şi nici o conştiinţă capabilă de iubire. În crucea lui Hristos s-a arătat iubirea lui Dumnezeu faţă de noi, dar şi puterea Lui, care a învins până şi moartea, cea mai mare neputinţă a naturii. Creştinismul protestant a scos minunile din credinţa creştină, lăsând-o o pură teorie, ca alte sisteme filosofice. Aceasta pentru că a eliminat asceza, sau crucea, din viaţa creştină. Dar trebuie întărit duhul şi făcut stăpân al trupului prin înfrânare şi răbdare pentru a se manifesta în om puterea lui Hristos". (n. 61, p. 237).

„(...) Toate cele ce au existenţa după Dumnezeu nu o au în mod simplu, ci *cumva*. Şi de aceea nu sunt fără de început. Căci tot ce primeşte raţiunea unui *cum*, deşi este, nu spun cum a fost când nu era. De aceea, spunând că Dumnezeu este, nu spun cum este. Şi de aceea şi *este* şi *era* le spunem la El în chip simplu, nedeterminat şi absolut. Căci dumnezeirea e mai presus de orice cuvânt şi de orice înţeles. De aceea nici spunând că este, nu o facem supunându-L categoriei existenţei. Căci este izvorul existenţei, dar nu existenţa însăşi. Fiindcă e mai presus şi de însăşi existenţa spusă şi gândită în oarecare mod. Iar dacă cele ce sunt au existenţa în oarecare mod, dar nu simplu, precum trebuie să fie sub *unde* pentru poziţia şi marginea raţiunilor naturale din ele, vor trebui cu siguranţă să fie şi sub *când* pentru începutul lor[531]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 60, în PSB, vol. 80, p. 173)

Existenţa lui Dumnezeu – argumentul istoric

„Deci toate cele ce există pe lumea aceasta au, în chip înnăscut, fără să înveţe de la cineva[532], ideea de Tatăl şi Creatorul universului[533]; şi au legătură cu toate: cele neînsufleţite au raporturi de simpatie cu cele însufleţite; iar dintre cele însufleţite cele nemuritoare lucrează în fiecare zi; dintre cele muritoare, unele de frică, chiar când sunt purtate în pântece de mama lor, altele datorită gândirii lor libere şi dintre oameni, toţi: şi elinii şi barbarii. Nici un neam de oameni, nici dintre cei care lucrează pământul, nici dintre nomazi, dar nici dintre oamenii din oraşe, nu poate trăi fără să aibă mai dinainte în suflet credinţa într-o fiinţă superioară. De aceea, orice popor, care locuieşte până la ţinuturile mării spre răsărit şi spre apus, orice popor, care locuieşte ţinuturile de la miazănoapte şi de la miazăzi, deci toate aceste popoare au una şi aceeaşi idee despre Cel care a rânduit conducerea lumii, întrucât întreaga Sa lucrare se întinde în chip egal peste tot." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 14, 133.7-133.9, în PSB, vol. 5, pp. 384-385)

„Nepărtinirea lui Dumnezeu (...) nu este mărginită în timp, ci este din veac; nici binefacerea lui Dumnezeu n-a început cândva şi nici nu se mărgineşte la anumite locuri sau la anumiţi oameni; la fel nici facerea Lui de bine nu este parţială. *Deschideţi-mi mie porţile dreptăţii! Intrând prin ele voi lăuda pe Domnul. Aceasta este poarta Domnului, drepţii vor intra prin ea* (Ps. 117, 19). Barnaba[534], tălmăcind cuvântul profetului, adaugă: *Dintre multe porţi deschise, numai poarta care duce la dreptate, este poarta lui Hristos; fericiţi sunt toţi cei care intră prin ea.* Acelaşi înţeles îl are şi acel cuvânt profetic: *Domnul peste ape multe* (Ps. 28, 3); nu numai peste felurite testamente, ci şi peste feluri şi feluri de învăţături care duc la dreptate, atât ale elinilor, cât şi ale barbarilor. Şi David dă lămurit mărturie de adevărul acesta, când zice: *Să se întoarcă păcătoşii în iad, toate neamurile care uită pe Dumnezeu* (Ps. 9, 18). Negreşit L-au uitat pe Acela de Care îşi aminteau mai înainte; pe Acela

531. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Faţă de filosofia care supunea totul categoriei existenţei, deci chiar divinitatea, sfântul Maxim aşază pe Dumnezeu mai presus şi de categoria existenţei. Aceasta este cea mai radicală aplicare a teologiei negative, afirmată dar nu demonstrată de scrierile areopagitice. Tot ce cade sub categoria existenţei cade sub un *cum* al existenţei şi deci e mărginit, pentru că orice fel de *cum* exclude alte moduri ale lui. De acest *cum* al oricărei existenţe ţin şi *când* şi *unde*, sau timpul şi spaţiul, care de asemenea o mărginesc. Ceea ce există cândva are un început şi un sfârşit. Ceea ce există undeva nu e infinit. Dumnezeu, necăzând sub categoria existenţei determinate, e mai presus de timp şi de spaţiu. El limitează existenţa în timp şi în spaţiu". (n. 222, p.173).

532. Platon, *Erixias*, 398 C.

533. Idem, *Timeu*, 28 C.

534. Tâlcuirea Pr. D. Feciorut: Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, XLVIII, 4, *op. cit.*, p. 71.

pe Care-L cunoşteau înainte de a-L uita, pe Acela L-au părăsit. Era deci şi la neamuri o cunoaştere obscură despre Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, VI, cap. 8, 64.1.-64.6, în PSB, vol. 5, pp. 424-425)

„Dacă naşterea Domnului n-ar fi fost cu totul cerească şi fericită, dacă ea n-ar avea nimic dumnezeiesc şi mai presus de firea omenească, atunci nicidecum n-ar fi ajuns să se răspândească învăţătura Sa peste întreg pământul." (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca*, Omilia a VII-a, VI, în PSB, vol. 7, pp. 89-90)

Existenţa lui Dumnezeu – argumentul cosmologic

„Însăşi frumuseţea noastră arată pe Dumnezeu, făcătorul nostru: statura dreaptă, faţa ridicată, ochii aşezaţi în partea de sus a corpului ca nişte observatori şi toate celelalte simţuri ca străjile unei cetăţi." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XVII, 11, în PSB, vol. 3, p. 368)

„Cine sunt, după noi, oameni lipsiţi de orizont dacă nu tocmai acei oameni care nu pot să-şi înalţe privirea şi să înţeleagă, pornind de la măreţia lumii şi de la frumuseţea făpturilor din ea, că ei trebuie să contemple, să admire şi să cinstească numai pe Acela care le-a creat." (Origen, *Contra lui Celsus*, Cartea a III-a, cap. 77, în PSB, vol. 9, p. 225)

„(...) Ascultându-şi raţiunea şi trecând de la piatră la lemn, chiar de la aur la argint, ca cel mai preţios material, ba chiar şi de la frumuseţea lumii, pot să se ridice la Creatorul tuturor, Căruia să I se încredinţeze ca unuia ce singur susţine întreaga existenţă, poate înţelege gândurile tuturor şi poate auzi rugăciunea tuturor." (Origen, *Contra lui Celsus*, Cartea a IV-a, cap. 26, în PSB, vol. 9, p. 250)

„(…) Acest spectacol trebuie să fie opera unei puteri divine şi trebuie să existe o forţă superioară care menţine universul şi pe care noi am putea pe drept s-o numim Dumnezeu. Şi gândind la temeinicia pământului, la diversitatea animalelor şi la multipla varietate a plantelor, am început să laud pe Creator. Dar spiritul meu nu s-a oprit aici, ci am început să mă întreb cine este acesta? Oare, cineva a coexistat totdeauna cu Dumnezeu sau numai Dumnezeu a existat totdeauna, nemaifiind în afara Lui nimeni altul? Întâi mi-am zis că nu este corect a zice că un lucru poate veni din neant, deşi această concluzie nu este întru totul imposibilă pentru cei mai mulţi, ci că tot ceea ce există vine de la Dumnezeu. Apoi, am zis că nu este corect a zice că alături de Dumnezeu a mai existat şi un alt principiu, că, din contră, se cuvine să susţinem că fiinţele îşi trag originea (doar) de la El. De acest lucru mă convinsese ordinea şi frumuseţea naturii." (Metodiu de Olimp, *Despre liberul arbitru*, II, PSB, vol. 10, p. 214)

„Fiindcă, oare, nu este adevărat că întreaga stihie a pământului pe El Îl recunoaşte drept stăpân atunci când, prin roadele şi prin vieţuitoarele pe care le poartă şi le aduce la lumină, îşi mărturiseşte ascultarea în faţa voii Celui Atotputernic? Şi bogat curgătoarele ape ale râurilor, ca şi susurul nesfârşit, venit din adâncuri, al izvoarelor, Îl vădesc pe Cel ce este cauza unei asemenea minunăţii. Tot pe El Îl arată şi adâncul ţinut în chingile din străfunduri ale mării, ca şi zbuciumul valurilor, atunci când se înalţă spre cer, umplând pământul de groază, ca apoi – apropiindu-se de ţărm – potolite de ordinea dumnezeieştii legi, să se chircească! Tot pe El şi stăpânita

şiroire a ploii de iarnă, bubuitul tunetului şi scânteierile fulgerelor, joaca mereu înnoită a vântului, goana norilor în înaltul văzduhului; tot pe El Îl mărturisesc, pentru toţi cei ce nu sunt în stare să-L vadă cu înşişi ochii lor.

Soarele, atotstrălucitorul, care străbate prin vremi, numai pe El Îl ştie de stăpân, şi, plecat în faţa voii Lui, nu se încumetă să se abată din cale. Luna – cu lumina ei mai palidă decât a soarelui – supusă rânduielilor lui Dumnezeu, în unele răspasuri se împuţinează, ca apoi să crească iar la loc. Cerul în frumuseţea sa, scânteind din noianul său de stele (care-i străbat în pâlcuri[535] şi în bună rânduială, pe acelaşi neabătut drum), dă şi el de ştire despre Dăruitorul a toată lumina. Aşadar, toţi luminătorii cereşti, la semnul şi la cuvântul Lui, se supun împreună aceleiaşi armonii, gonind de-a lungul imenselor lor cruguri pe pista din înaltul văzduhului. Alternanţa zilei cu noaptea, scurgerea timpului şi schimbările anotimpurilor, ritmurile şi rânduiala întregului univers aduc laudă nemărginit-feluritei înţelepciuni a nemăsuratei Lui puteri." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 4-5, în PSB, vol. 14, pp. 191-192)

„(...) Se poate câştiga cunoştinţa despre Dumnezeu şi de la cele ce se văd, dat fiind că zidirea arată şi proclamă pe Stăpânul şi Făcătorul ei prin rânduiala şi armonia ei, ca prin nişte litere." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XXXIV, în PSB, vol. 15, p. 69)

„De fapt, pentru că Dumnezeu este bun şi de-oameni-iubitor şi cu grijă pentru sufletele făcute de El, dar e nevăzut şi de necuprins prin fire şi dincolo de toată fiinţa creată şi de aceea neamul omenesc nu poate ajunge uşor la cunoştinţa despre El, pentru că toate sunt create, iar El este necreat, a întocmit creaţiunea prin Cuvântul Său (prin Raţiunea Sa) astfel ca, deoarece El este prin fire nevăzut, să poată fi cunoscut de oameni prin operele Lui. Căci meşterul se cunoaşte de multe ori din opere, chiar dacă rămâne nevăzut. Astfel se spune despre sculptorul Fidias că operele lui se cunoşteau de privitori ca ale lui chiar când nu era de faţă Fidias, din simetria şi proporţia părţilor întreolaltă. Aşa se poate cunoaşte din rânduiala lumii Dumnezeu, Făcătorul şi Orânduitorul ei, chiar dacă nu se vede cu ochii trupului. Căci Dumnezeu nu a abuzat de firea Sa nevăzută – să nu spună cineva aceasta – ca să Se lase pe Sine cu desăvârşire necunoscut oamenilor[536]. Ci precum am zis înainte, a rânduit astfel creaţiunea, ca, chiar dacă nu e văzut prin fire, totuşi să fie cunoscut prin opera Sa." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XXXV, în PSB, vol. 15, pp. 69-70)

„Căci cine, văzând mersul în cerc al cerului şi drumul soarelui şi al lunii şi poziţiile şi mişcările celorlalte stele, care sunt opuse şi diferite, dar păstrează în deosebirea dintre ele o ordine, nu se gândeşte că ele pe ele se ţin în această rânduială, ci altul este Făcătorul şi Orânduitorul lor? Şi cine, văzând soarele răsărind ziua şi luna arătându-se noaptea şi scăzând şi împlinindu-se în acelaşi număr egal de zile, şi unele din stele alergând şi schimbându-şi drumurile în mod diferit, iar altele mişcându-se în mod neabătut, n-ar ajunge la gândul că există un Creator care le cârmuieşte? (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XXXV, în PSB, vol. 15, p. 70)

---

535. Tâlcuirea Radu Alexandrescu: "Textual: *în ordine"* (n. tr.). (n. 289, p. 192).

536. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu S-a folosit de firea Sa omenească nevăzută, ca să-i lase pe oameni în necunoştinţa ei". (n. 84, p. 70).

„Cine, văzând cele contrare prin fire, unite şi trăind într-o legătură armonioasă, văzând de pildă focul amestecat cu răcoarea şi uscatul cu apa şi acestea neluptându-se între ele, ci alcătuind o unitate, ca un singur trup, nu se va gândi că Cel ce le uneşte este în afară de ele? Cine, văzând iarna retrăgându-se în faţa primăverii şi primăvara în faţa verii şi vara în faţa toamnei şi că acestea, deşi potrivnice prin fire (căci una răcoreşte, alta arde, alta hrăneşte şi iarăşi alta veştejeşte), totuşi slujesc toate în mod egal şi nevătămat oamenilor, nu ar înţelege că e Cineva mai mare ca ele, care le ţine în unitate şi le cârmuieşte pe toate, chiar dacă nu-L vede? Cine, văzând norii purtaţi de aer şi în nori legată greutatea apelor, nu se va gândi la Cel ce le-a legat şi le-a rânduit pe acestea? Sau cine, văzând pământul însuşi, atât de greu prin fire, rezemat pe ape şi rămânând nemişcat pe ceea ce se mişcă prin fire, nu va cugeta că e Cineva care le-a rânduit şi le-a făcut pe acestea, adică Dumnezeu? Cine, văzând rodirea la vreme a pământului şi ploile din cer şi curgerea râurilor şi firea izvoarelor şi înmulţirea animalelor prin unirea celor neidentice, şi acestea nesăvârşindu-se pururi, ci la timpuri rânduite; şi, în general, cine, văzând rânduiala statornică şi neschimbată, alcătuită din cele neidentice şi contrare, nu se va gândi că există o unică putere care a înfăptuit această rânduială şi o cârmuieşte cum e bine, ca să rămână la fel? Căci ele n-ar putea coexista şi rămâne aşa prin ele însele, dată fiind opoziţia din fire între ele[537]. Fiindcă apa este prin fire grea şi curgătoare în jos, iar norii sunt uşori şi tind în sus; şi totuşi apa mai grea e purtată de nori. Şi iarăşi pământul este foarte greu, iar apa, mai uşoară ca el, şi totuşi ceea ce e mai greu e purtat de ceea ce e mai uşor şi pământul nu cade în jos, ci rămâne nemişcat. Şi bărbătescul nu e la fel cu femeiescul şi totuşi se unesc împreună şi se înfăptuieşte din amândoi naşterea unor animale la fel cu ele. Şi, vorbind pe scurt, răcoarea e contrară căldurii şi apa se luptă cu uscatul şi totuşi unindu-se nu se opun una alteia, ci prin combinarea lor alcătuiesc un corp şi dau naştere tuturor[538]. (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XXXVI, în PSB, vol. 15, pp. 70-71)

„Nu s-ar combina cele ce luptă între ele şi îşi sunt protivnice dacă Cel ce le-a unit n-ar fi mai mare şi stăpân al lor, dacă elementele nu I s-ar supune, ca nişte roabe, Stăpânului. Numai în acest fel elementele nu mai ascultă de firea lor ca să lupte împotriva altuia, ci, recunoscând pe Domnul care le-a legat, realizează o armonie între ele, fiindu-şi prin fire contrare, dar conducându-se în mod armonic prin voinţa Celui ce le cârmuieşte. Căci dacă nu s-ar înfăptui prin voinţa Unuia mai puternic combinarea unitară a acestora, cum s-ar combina şi uni ceea ce e greu cu ceea ce e uşor: uscatul cu lichidul, linia dreaptă cu cea circulară; focul cu răceala; marea cu pământul; soarele cu luna; stelele cu cerul; aerul cu norii, firea fiecăruia fiind contrară firii celuilalt? Căci s-ar produce o mare luptă între ele, una arzând, alta răcind, ceea ce e greu trăgând în jos, ceea ce e uşor trăgând, dimpotrivă, în sus, soarele luminând, aerul întunecând. Ba şi stelele s-ar lupta între ele, pentru că una se află într-o poziţie inferioară, alta, într-una superioară. Şi noaptea n-ar face loc

537. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Ordinea lumii arată un creator al ei. E un argument tradiţional dezvoltat de stoici şi folosit de apologeţi". (n. 85, p. 71).

538. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Chimia explică astăzi această intercondiţionare şi întregire a elementelor, dar numai până la un loc. Mai bine-zis descrie empiric manifestarea acestei intercondiţionări şi întregiri, fără să o explice de fapt. În fond este între ele ceva unitar şi contrar, care prin echilibrul între ele produc toate formele de individuaţiuni. Dar nu putem evita întrebarea: cine a orânduit universul astfel ca din forţele şi mişcările contrare să se producă aceste individuaţiuni în care e un sens şi totuşi în repetiţia naşterii şi morţii lor lipseşte un sens final? Nimic în natură nu are o putere care să domine totul, ci totul se compune din puteri neputincioase, dominatoare şi dominate. Această fire a lor cere pe cineva care le domină pe toate şi nu e dominat de nimic, care e izvorul a toată puterea şi raţiunea". (n. 86, p. 71).

zilei, ci ar rămâne mereu opusă ei şi luptând cu ea. Iar petrecându-se lucrurile astfel, nu s-ar mai vedea o unitate frumoasă (un cosmos), ci un haos (o acosmie), nu o rânduială, ci o neorânduială şi nu o sinteză, ci o anarhie, şi nu măsuri, ci lipsă de măsuri. Iar prin opoziţia şi lupta între ele, toate s-ar desfiinţa sau ar rămâne numai ce e mai tare. Şi aceasta ar arăta iarăşi o neorânduială (acosmie). Căci rămânând numai ce e mai tare şi lipsindu-se de folosul celorlalte, ar face totul disproporţionat, aşa cum dacă ar rămâne numai piciorul, sau numai mâna, nu s-ar mai vedea trupul întreg. Căci ce lume ar mai fi aceea în care s-ar arăta numai soarele, sau s-ar învârti numai luna, sau ar exista numai noaptea, sau numai ziua? Ce fel de armonie s-ar mai păstra, dacă ar fi numai cerul fără stele, sau numai stelele fără cer? Şi ce folos s-ar mai arăta dacă ar fi numai marea, sau dacă pământul s-ar afla fără ape şi fără celelalte părţi ale zidirii? Cum ar fi apărut şi omul, sau în general vreo vietate pe pământ, dacă elementele s-ar fi aflat în luptă între ele şi n-ar fi rămas decât numai cel mai puternic dintre ele, care n-ar fi fost suficient pentru alcătuirea corpurilor? Căci nu s-ar fi constituit nimic dintre toate numai din căldură sau numai din răcoare, sau numai din apă, sau numai din uscat, ci ar fi fost toate în neorânduială şi necompuse. Ba nici chiar ceea ce pare a fi mai tare n-ar fi putut exista fără ajutorul celorlalte. Numai aşa poate exista şi el. Fiindcă deci nu e o neorânduială, ci o rânduială în toate, şi nu e o lipsă de măsură, ci o simetrie, şi nu e un haos, ci un cosmos şi o sinteză armonioasă a cosmosului, e necesar să cugetăm şi să primim ideea unui stăpân care le adună şi le ţine strânse pe toate şi înfăptuieşte o armonie între ele. Şi deşi nu Se arată ochilor sub rânduiala şi armonia celor contrare, e de cugetat Cârmuitorul şi Orânduitorul şi Împăratul[539]". (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XXXVII-XXXVIII, în PSB, vol. 15, pp. 71-72)

„Să luăm ca pildă o cetate constituită din oameni mulţi şi feluriţi, mici şi mari, bogaţi şi săraci, bătrâni şi tineri, bărbaţi şi femei. Dacă o vedem cârmuită după o bună rânduială şi pe cei din ea, deşi feluriţi, trăind în armonie între ei, iar nu pe bogaţi opuşi celor săraci, sau pe cei mari potrivnici celor mici, sau pe cei tineri contrazicând pe cei bătrâni, ci pe toţi vieţuind în pacea respectului reciproc, văzând-o astfel, înţelegem numaidecât că buna armonie este susţinută de prezenţa unui cârmuitor, chiar dacă nu-l vedem pe el însuşi. Căci neorânduiala este semnul lipsei unei conduceri (anarhia). Iar rânduiala arată un cârmuitor. La fel, văzând armonia mădularelor trupului întreolaltă, sau că ochiul nu se luptă cu urechea, nici mâna nu se răscoală împotriva piciorului, ci pe fiecare împlinind o trebuinţă proprie fără răzvrătire împotriva celorlalte, înţelegem din aceasta în chip sigur că este în trup un suflet care le conduce pe acestea, chiar dacă nu-l vedem pe el însuşi.

539. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu nu Se arată în mod descoperit, căci prin aceasta ne-ar copleşi şi n-am fi în stare să ne folosim în mod liber de lume. Dar nu ne-am putea folosi de ea nici dacă ar fi un haos. Dumnezeu Îşi arată iubirea Sa faţă de noi în mod discret, coborâtor la puterea noastră, lăsându-ne să fim stăpâni asupra lumii dăruite nouă de El. N-am putea să o folosim în libertate, nici dacă El ar fi prezent în mod descoperit, nici dacă ea ar fi un haos, în care El să nu Se străvadă nicidecum. Când Dumnezeu a spus: "*Creşteţi şi stăpâniţi pământul*", ne-a dat putinţa de a o stăpâni prin libertate şi, prin aceasta, de a creşte liberi în dragostea faţă de El. Un tată care ar da fiului spre moştenire nişte lucruri haotice, sau l-ar copleşi prin prezenţa lui prea puternică, prea impunătoare, n-ar lăsa fiului putinţa de a creşte în libertate şi de a se simţi în largul său în prezenţa lui. Dragostea adevărată este discretă. Ea dă tot ce trebuie celui iubit, dar îi lasă şi impresia că lucrarea lui e necesară, sau foarte importantă. Fiul trebuie mai mult să ghicească, din daruri, valoarea şi iubirea tatălui. Acesta nu trebuie să-l strâmtoreze, să-l priveze de libertate. Dar Dumnezeu e mai mult ca un tată pământesc. El nu numai că ne-a dat toate, lăsându-ne ca să le folosim în mod liber, ci le şi ţine în armonie ca să le putem folosi şi ne ajută ca să putem scoate folosul cel mai bun din ele, dar şi aceasta o face în mod discret, delicat. În natură e şi luptă, dar şi armonie. Sunt de folos şi cele tari şi cele mai slabe". (n. 87, pp. 72-73).

Aşa, e necesar să vedem în rânduiala şi armonia tuturor pe Dumnezeu, Cârmuitorul tuturor, şi, pe Acesta, ca fiind unul şi nu mulţi. Căci această rânduială bine întocmită şi armonia concordiei tuturor nu ne indică mulţi cârmuitori şi conducători ai ei, ci pe Cuvântul Cel Unul. Pentru că, dacă ar fi mulţi conducătorii creaţiei, nu s-ar păstra această rânduială a tuturor, ci ar fi toate în neorânduială, din cauza celor mulţi. Căci fiecare ar trage toate spre voia sa şi s-ar lupta cu ceilalţi. Căci precum am spus că credinţa în mulţi zei e una cu necredinţa, aşa este în mod necesar conducerea de către mulţi una cu anarhia. Pentru că acolo unde fiecare se împotriveşte conducerii altuia, nu mai este nici un conducător, ci peste toate e stăpână anarhia. Iar unde nu e un conducător, e o neorânduială. Şi invers, acolo unde cele multe şi felurite sunt cuprinse într-o singură rânduială şi armonie, se arată ca existând un singur stăpânitor. Să folosim iarăşi o pildă: dacă aude cineva de departe sunetul unei lire, scos din multe coarde, admiră armonia şi simfonia lor, simţind că nu numai cea joasă scoate sunetul, nici numai cea ascuţită, nici numai cea de mijloc, ci că toate sună împreună, ţinându-se în echilibru. Iar din aceasta înţelege că lira nu se mişcă de la sine, dar nici nu e lovită de mai mulţi, ci că e un singur cântăreţ care combină prin priceperea lui sunetul fiecărei coarde cu al celorlalte într-o simfonie armonioasă, deşi nu-l vede pe acesta. Tot aşa între rânduiala lumii întregi este o armonie universală, în care nu se răzvrătesc nici cele de sus faţă de cele de jos, nici cele de jos faţă de cele de sus, ci din toate se înfăptuieşte o unică armonie, iar de aci urmează că unul este Cârmuitorul şi Împăratul întregii creaţiuni, luminând şi mişcând toate cu lumina Sa." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XXXVIII, în PSB, vol. 15, pp. 73-74)

„Căci cum ar fi cunoscut clădirea, sau corabia, sau lira, dacă n-ar fi lucrat un meşter de corăbii, dacă n-ar fi clădit un arhitect şi dacă n-ar fi armonizat (lira) un muzician?" (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XLVII, în PSB, vol. 15, p. 86)

„Căci de voieşte cineva să privească la cer, vede orânduirea Lui; de nu poate privi la cer, ci se apleacă numai la oameni, vede prin fapte puterea Lui neasemănată faţă de oameni şi cunoaşte în oameni pe Dumnezeu Cuvântul. De s-a abătut cineva spre draci şi s-a îngrozit de ei, îl vede pe El alungându-i pe aceia şi înţelege că El este Stăpânul lor. De s-a scufundat în firea apelor şi socoteşte că ele sunt dumnezeu, cum se închină egiptenii apei, o vede pe aceasta prefăcută de El şi cunoaşte că Domnul este Ziditorul lor[540]. Iar de se coboară cineva la iad şi acolo se înspăimântă de eroii coborâţi acolo, socotiţi zei, vede învierea înfăptuită de El, sau biruinţa asupra morţii, şi înţelege că şi acolo numai Hristos este Domnul şi Dumnezeul cel adevărat. Căci toate părţile zidirii le-a atins Domnul şi pe toate le-a eliberat de toată înşelăciunea şi le-a arătat aşa cum sunt, cum zice Pavel: *"Dezbrăcând începătoriile şi stăpâniile le-a biruit pe Cruce"* (Col. 2, 15), ca să nu mai poată fi înşelat cineva, ci pretutindeni să afle pe Cuvântul lui Dumnezeu[541]. Astfel, omul înconjurat de pretutindeni şi privind oriunde, adică văzând în cer, în iad, în om, pe pământ dumnezeirea Cu-

540. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cuvântul lui Dumnezeu, ca Raţiunea supremă, este prezent în raţionalitatea întregii zidiri, dar creştinii Îl cunosc nu ca identic cu ele, ci ca Stăpânul lor. Căci toate I se supun Lui. Acest lucru a devenit cu totul clar de când Hristos – Cuvântul întrupat – poruncea forţelor naturii, ca o Persoană care era cunoscută ca fiind deosebită de ele, dar Stăpân asupra lor. Aşa a scăpat lumea de idoli ca expresii ale panteismului. Odată întrupat ca om, din toate poate lua omul cunoştinţa lui Dumnezeu ca Stăpân al tuturor". (n. 105, p. 142).

541. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "În sensul acesta toate s-au umplut de cunoştinţa lui Dumnezeu, adică toate fac cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Hristos S-a arătat ca Dumnezeu Stăpân al tuturor, mai presus de toate şi neidentificat cu ele.

vântului, nu mai e amăgit în privinţa lui Dumnezeu, ci numai Lui I se închină şi prin El cunoaşte şi pe Tatăl." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă, prin trup,* cap. 6, XLV, în PSB, vol. 15, pp. 142-143)

„Dacă te uiţi la cer, spune psalmistul, şi la ordinea din el, cerul îţi este conducător credinţei; arată în el însuşi pe Meşterul Care l-a făcut. Dacă te uiţi la frumuseţile de pe pământ, iarăşi, şi prin ele, ţi se măreşte credinţa în Dumnezeu. Că n-am crezut în Dumnezeu văzându-L cu ochi trupeşti, ci prin puterea minţii Îl vedem pe Cel nevăzut din cele văzute. (...) dacă te uiţi bine la piatră, vei vedea că şi ea îţi face dovada Celui Care a făcut-o. Chiar furnica, chiar ţânţarul, chiar albina. Adeseori, chiar în lucrurile cele mici se arată înţelepciunea Creatorului." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, III, în PSB, vol. 17, pp. 249-250)

„(...) Chiar existenţa lui Dumnezeu, tot numai din mărturiile operei Sale o deducem. După cum, deci, aruncând ochii asupra universului întreg şi fiind atenţi la ordinea minunată din el precum şi la binefacerile care s-au revărsat din partea lui Dumnezeu asupra vieţii noastre, înţelegem că există deasupra acestui univers o putere creatoare care a făcut tot ce există şi care ne poartă de grijă la toţi..." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 12, în PSB, vol. 30, pp. 307-308)

„Când vede cineva o haină, îndată se şi gândeşte la ţesător, iar la vederea unei corăbii îi vine în minte meşterul care a alcătuit-o. Tot astfel vederea unei case îndreaptă mintea privitorului spre mâna unui zidar, care a zidit-o. Dar ei, epicureii, privesc doar spre lumea văzută, de aceea rămân orbi şi nu văd pe Cel ce se descoperă prin ea." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet şi înviere,* Preliminarii, în PSB, vol. 30, p. 352)

„Căci din frumuseţea ei (a lumii) sau a făpturilor ei se poate vedea printr-o asemănare Meşterul şi se poate recunoaşte Acela ca adevărat Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut şi, făcute fiind, se mântuiesc[542]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 56)

„Din mărimea frumuseţii făpturilor se contemplă Dumnezeu, Făcătorul lor." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 315)

„Deci sfinţii – înţelegând astfel creaţiunea şi buna ei întocmire şi proporţia şi folosul pe care fiecare parte îl oferă întregului univers şi că desăvârşite sunt toate cele create cu înţelepciune şi purtare de grijă, după raţiunea după care au fost cre-

---

Până nu Se întrupase Cuvântul ca om, puteau fi identificate toate cu dumnezeu, adică din toate se răspândea amăgirea, întunericul, pentru că toate lucrau ca nişte forţe oarbe, care nu vorbeau clar omului. Ele nu mai erau transparente pentru Dumnezeu, întrucât Dumnezeu nu-i mai vorbea omului clar prin ele, ca deosebit de ele, şi nu mai lucra asupra lor ca un Stăpân al lor. Ştiind prin Hristos că El este Cuvântul sau Raţiunea dumnezeiască a cărui putere şi ale cărui raţiuni iradiază în toate, dar El e mai presus de toate, prin El cunoaştem şi pe Tatăl Lui ca Dumnezeu personal. (n. 106, p. 142).

542. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Privind minunăţia lumii şi a existenţei ei şi fragilitatea ei, luată în ea însăşi, nu se poate să nu înţelegem că ea e opera unui Dumnezeu atotputernic, deosebit de ea. Faptul de a nu vedea în ea ultima realitate nici n-o explică, nici nu-i dă un sens, şi aceasta face din ea un argument pentru existenţa unui Dumnezeu deosebit de ea şi infinit mai presus de ea şi atotputernic, ca şi Creator al ei. Odată ce există lumea, aşa cum este: imperfectă, dar şi minunată, ea nu poate fi decât de la un Dumnezeu atotputernic. Şi aceasta ne face să vedem şi faptul că numai El o poate mântui de mizeriile ei şi, în ultimă instanţă, de moarte". (n. 89, p. 56).

ate, şi cele ce s-au făcut, că nu e cu putinţă să fie în alt chip bune, decât aşa cum sunt, neavând trebuinţă de adaos sau de micşorare spre a fi în alt chip bune – au cunoscut pe Făcător din făpturile Lui. Apoi privind persistenţa, ordinea şi poziţia lucrurilor create, rânduiala după care stau toate în specia lor neamestecate şi libere de orice confuzie, mişcarea stelelor săvârşită în acelaşi mod neabătându-se nicidecum, niciodată şi ciclul anului care se săvârşeşte regulat prin revenirea lor de la acelaşi la acelaşi loc, egalitatea nopţilor şi zilelor în cursul anului crescând şi micşorându-se într-o măsură mai mare sau mai mică, au învăţat că Cel pe care L-au cunoscut ca Dumnezeu şi Făcător al tuturor este şi Proniatorul lucrurilor[543]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 57, în PSB, vol. 80, p. 170)

„Căci cine, privind frumuseţea şi măreţia făpturilor lui Dumnezeu, nu-L va cunoaşte îndată pe El ca pricinuitor al facerii, ca început şi cauză a lucrurilor şi ca făcător?[544]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 58, în PSB, vol. 80, pp. 170-171)

Existenţa lui Dumnezeu – argumentul ontologic

„(...) Dumnezeu a picurat în toţi oamenii, dar mai ales în cei care se îndeletnicesc cu studiul, o emanaţie divină. Aceasta e pricina că oamenii, chiar fără voia lor, mărturisesc că este un Dumnezeu, nepieritor şi necreat, Care este în chip real totdeauna sus, împrejurul bolţii cerului, în postul Său propriu şi personal de observaţie.

Euripide întreabă:

Spune-mi ce trebuie să gândesc de Dumnezeu?

Şi tot el răspunde:

Este Cel care vede totul, dar nu poate fi văzut[545]." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 6, 68.2-68.3, în PSB, vol. 4, p. 126)

„Lăsând la o parte Scripturile, oamenii nu ştiu, din cugetarea lor firească, că există Dumnezeu? Ei nu vor putea să spună în ziua aceea (a judecăţii): *N-am ştiut că există Dumnezeu.* Pentru că tunetele şi fulgerele venite din cer (le spun): *Să ştiţi că există Dumnezeu, care conduce lumea.* Dar ce strigau demonii? *Tu eşti Fiul lui Dumnezeu. De ce ai venit să ne chinuieşti înainte de vreme?* (Mt. 8, 29). Şi în mărturisirile (lor demonii) zic: *Tu mă arzi, tu mă arzi.*" (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XII, 9, în PSB, vol. 34, p. 145)

Existenţa lui Dumnezeu – argumentul teleologic

„Intră într-o casă şi dacă ai vedea toate curate, ordonate şi împodobite, vei crede, de bună seamă, că această casă are un stăpân cu mult mai bun decât ele; tot aşa, în

---

543. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Contemplaţia naturală este cunoaşterea lui Dumnezeu din creaţiune. Prin una din aceste contemplări se cunoaşte Dumnezeu ca *făcător*, prin alta ca *proniator*". (n. 219, p. 170).

544. Sfinţii Părinţi, pornind de la frumuseţea şi armonia creaţiei, au vorbit despre Dumnezeu ca despre sublima şi veşnica Frumuseţe. *"Toate aceste frumuseţi ce vă plac şi care desfătează privirea noastră, sunt create de Dumnezeu. Dacă atât de mare este frumuseţea operelor create de El, cu atât mai mult va fi El însuşi";* cf. Fer. Augustin, *Comentar la Psalmul 84, 9,* PL, XXXVII, col. 1075. Sfântul Ilarie de Pictavium, constată acelaşi lucru: *E de trebuinţă să-L concepi pe Dumnezeu ca fiind cel mai frumos din întreaga frumuseţe, plecând de la însăşi frumuseţea lumii* (*Despre Treime*, I, 7, 7, PG, X, col. 30C), căci *lumea este un poem, cântecul unui artist care ne duce la contemplarea veşnicei Frumuseţi.* (Fer. Augustin, *Scrisoarea 138, 5,* PL, XXXIII, col. 527) – n.a.

545. Euripide, *Fragm. 1129.*

această încăpere a lumii, când vezi domnind în cer şi pe pământ grija, ordinea şi legea, trebuie să crezi că universul acesta are un stăpân şi un părinte mult mai frumos chiar decât stelele şi decât fiecare parte a lumii întregi." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* XVIII, 4, în PSB, vol. 3, p. 369)

Existenţa lui Dumnezeu – argumentul moral

„Dacă nu este cineva care să conducă lumea, dacă nu este cineva care să răsplătească după merit cele săvârşite în viaţă, cine-i mai poate împiedica să asuprească pe sărac, să ucidă pe orfani, să omoare pe văduvă şi pe străin, să facă orice faptă nelegiuită şi să se murdărească cu patimi necurate şi ticăloase şi cu toate poftele dobitoceşti?" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a IX-a, I, în PSB, vol. 17, p. 435)

Revelaţia divină

„Dumnezeu Se descoperă doar celor ce sunt vrednici de El şi gata să-L primească..." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap.4, în PSB, vol. 9, p. 373)

„În marea Lui dragoste faţă de oameni, Dumnezeu a descoperit adevărul precum şi tot ce poate fi cunoscut despre El nu numai celor care s-au dedicat cu totul cunoaşterii lui, ci şi celor străini de credinţa şi de evlavia cea dreaptă. Din nefericire unii din cei sortiţi de Providenţa lui Dumnezeu să cunoască adevăruri atât de înalte s-au dovedit nevrednici de o astfel de cunoaştere, încât săvârşesc nelegiuiri *ţinând adevărul lui Dumnezeu în robia nedreptăţii*, aşa că, cu toată cunoaşterea acestor înalte realităţi, ei *sunt fără cuvânt de apărare* (Rom. 1, 18-20)." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VII-a, cap. 46, în PSB, vol. 9, p. 484)

„Cunoştinţa despre credinţa în Dumnezeu şi despre toate adevărurile nu are atâta nevoie de învăţătura de la oameni, căci are însuşirea de a se face cunoscută prin ea însăşi. Ea numai că nu strigă în fiecare zi prin lucruri şi că nu se arată, făcându-se mai strălucitoare ca soarele, prin învăţătura lui Hristos[546]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* I, în PSB, vol. 15, p. 29)

„(...) Prin amândouă S-a şi descoperit pentru noi ca printr-un văl, spre a nu îndrăzni să ne atingem de cele necuprinse cu nevrednicie, prin graiul Scripturii ca Cuvânt, iar prin creaţiune ca Ziditor şi Meşter[547]. De aceea cel ce vrea să călătorească drept şi fără greşeală spre Dumnezeu are nevoie în chip necesar de amân-

---

546. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Ea răsărea în noi din privirea lucrurilor, dar se face cunoscută mai luminoasă ca soarele prin Hristos. Avem aci afirmată legătura dintre revelaţia naturală nefalsificată şi cea supranaturală. Amândouă ne fac cunoscut pe Dumnezeu în mod nemijlocit; sau Dumnezeu se impune minţii noastre în mod direct nu prin învăţătura sau comunicarea altora. Aceasta înseamnă însă că însuşi sufletul nostru are capacitatea de a-L sesiza prin creaţiune şi în Hristos. Totuşi Hristos ne face cunoscut pe Dumnezeu, sau pe Sine însuşi, şi prin luminozitatea învăţăturii Sale, sau a evidenţei conformităţii Cuvântului Său cu aspiraţia spre desăvârşire a firii noastre". (n. 1, p. 29).

547. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Atât cuvintele Scripturii, cât şi formele creaţiunii, pe de o parte acoperă, pe de alta, descoperă Raţiunea lor supremă sau creatoare. O acoperă pentru cei ce caută să se apropie cu nevrednicie de cele dumnezeieşti şi o descoperă celor curăţiţi de patimile care îngustează şi strâmbă aspectele lucrurilor. Acestora cuvintele Scripturii Îl descoperă pe Dumnezeu sau raţiunea supremă a lor ca şi cuvânt, sau ca ultimul izvor de cuvinte; iar creaţiunea, ca şi Creator şi Meşter suprem, dar şi în calitate de Cuvânt ce grăieşte creând şi lucrând. Cuvintele Scripturii şi creaţiunii sunt adaptate Raţiunii divine nu numai întrucât prin ele se poate descoperi, ci şi întrucât se poate acoperi; dar întrucât se poate acoperi nu total, ci paradoxal, întrucât acoperindu-se prin ele se descoperă şi descoperindu-se se acoperă. E aşa cum veşmântul făcut pentru corpul omenesc îl şi acoperă, dar îl şi descoperă acoperindu-l. În aceasta stă catafatismul şi apofatismul simultan al cunoaşterii lui Dumnezeu.

două, de cunoştinţa Scripturii în duh şi de contemplaţia naturală a lucrurilor după duh, ca cel ce doreşte să devină iubitor desăvârşit al desăvârşitei înţelepciuni să poată dovedi că amândouă legile, cea naturală şi cea scrisă, sunt de cinste egală şi învaţă aceleaşi lucruri şi nici una nu are mai mult sau mai puţin decât cealaltă[548]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 26, în PSB, vol. 80, pp. 126-127)

„Socotesc că cea dintâi (legea naturală – *n.n.*), conformându-se mereu, la fel şi cât se poate de mult, raţiunii, prin aspectele naturale ale ei înfăţişează ţesătura armonioasă a universului ca pe o carte ce are, drept litere şi silabe, corpurile deosebite şi îngroşate prin întâlnirea multor calităţi, care sunt cele dintâi şi mai apropiate în raport cu noi; iar ca cuvinte, calităţile generale care sunt mai departe şi mai subţiri. Din acestea, prin citirea lor, se desprinde în chip înţelept Cuvântul (Raţiunea) care le conturează şi e conturat în ele în chip negrăit. Acestea ne dau cunoştinţa numai că este, nu şi ce este, şi prin combinarea bine-credincioasă a diferitelor chipuri ne ridică la o idee unică a adevărului ce ni se oferă spre a fi cugetat, pe potriva lor[549], prin cele văzute, ca Creator.

A doua, cunoscută prin învăţătură, sau prin cele grăite (poruncite) în ea, înţelepţeşte înfăţişându-se ca o altă lume constătătoare din cer şi pământ şi din cele din mijloc, adică din filosofia morală, naturală şi teologică, vestind puterea negrăită a Celui care a grăit[550].

În cuvintele Scripturii, Raţiunea divină se descoperă acoperit, sau se acoperă descoperindu-se ca Raţiune exprimată direct sau ca şi Cuvânt. Cuvintele Scripturii nu mai cuprind nişte raţiuni pe care are să le descopere şi să le formuleze ca cuvinte omul, cum cuprind lucrurile prin existenţa lor, ci raţiuni formulate şi grăite *uman*, deci descoperă o Raţiune asemenea celei umane, dar mai presus de ea, care cugetă şi grăieşte. Descoperă pe Dumnezeu ca Stăpânitorul şi, în acest sens, ca Cuvântul deci şi ca Purtătorul Raţiunii care se potriveşte înţelesurilor cuvintelor ce le pot exprima. Lucrurile existente nu arată pe Dumnezeu ca Cel ce a grăit direct, ci ca Cel ce a grăit şi grăieşte lucrând. Lumea văzută e creată de Dumnezeu, nu e dintr-o materie de sine existentă, ca la Platon. Şi prin lucruri S-a descoperit Dumnezeu, căci ele sunt potrivite să descopere omului sensurile şi intenţiile divine ca punţi între Dumnezeu şi om. Dar în acelaşi timp Dumnezeu S-a şi acoperit prin ele, căci operele cuiva nu sunt una cu persoana lui, deşi sunt corespunzătoare raţiunii şi puterii lui. În faptul că şi cuvintele şi lucrurile create şi folosite de Dumnezeu sunt potrivite omului şi sunt înţelese de om stă primejdia de a fi luate de om ca produse de o natură comună cu a lui, nu de Dumnezeu". (n. 132, pp. 126-127).

548. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Este de remarcat puterea revelatoare egală ce o recunoaşte Sfântul Maxim cuvintelor Scripturii şi creaţiunii pentru cei ce le înţeleg în Duh, precum şi putinţa lor egală de a se acoperi în obscuritate pentru cei ce nu le înţeleg în Duh. Aceasta nu înseamnă însă că nu sunt deosebite între ele. Sfântul Maxim pune pe picior de egalitate revelaţia lui Dumnezeu prin cuvânt şi cea prin natură. Nu e vorba aci de *revelaţia naturală*, complet separată de orice lucrare a lui Dumnezeu, ci de cunoaşterea lui Dumnezeu din natură tot cu ajutorul Duhului Sfânt, de către omul renăscut în Hristos, de către omul care o înţelege în lumina revelaţiei supranaturale. Aceasta e *contemplaţia naturală în Duh.* E neîndoielnic că această cunoaştere a lui Dumnezeu din creaţie e o întregire a celei prin cuvânt explicit. Cea din urmă îndeamnă, de altfel, ea însăşi pe om la vederea creaţiunii ca revelaţie. Cele mai multe din cuvintele Scripturii despre Dumnezeu nu s-ar putea înţelege fără existenţa revelaţiei Lui în creaţie. Dumnezeu grăind Se indică pe Sine ca cel ce a făcut şi rânduit toate şi îndeamnă pe om la contemplarea lumii ca să vadă cât de mare e puterea şi de minunată înţelepciunea Lui. Revelaţia prin cuvânt presupune lumea ca operă a lui Dumnezeu şi se cere întregită prin luminile ce le oferă ea şi presupune capacitatea omului, creat şi el pentru cunoaşterea lui Dumnezeu. Puterea creatoare a lui Dumnezeu nu se manifestă întreagă în revelaţia prin cuvânt, precum nici cea proniatoare toată, ci deosebit de cuvânt. Dumnezeu nu numai că n-ar putea fi cunoscut în întregime numai prin revelaţia prin cuvânt explicit, dar nici n-ar putea fi cunoscut, fără premisa actului Său creator şi a actelor Sale proniatoare prin care l-a creat şi îl susţine pe om împreună cu lumea, pe omul care aude cuvântul şi răspunde, deci fără actele care nu sunt cuvinte spuse de-a gata, ci încorporează o complexitate de cuvinte potenţiale lăsate omului spre descifrare, dar, în acelaşi timp, acte de înţelegere şi de putere ale omului şi manifestări de putere ale lui Dumnezeu, pentru a se folosi omul de lucrurile create şi susţinute de puterea lui Dumnezeu şi a primi cuvintele Lui". (n. 133, pp. 127-128).

549. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Universul e comparat cu o carte ce are ca litere şi silabe corpurile constituite prin combinarea multor calităţi, ce ne sunt cele mai apropiate, întrucât ne sunt direct accesibile, ca cuvinte, calităţile generale sau comune, mai subţiri şi mai depărtate de noi, întrucât avem nevoie de cugetare pentru a le sesiza. Toate acestea sunt expresia unui unic Cuvânt prezent în toate. Dar ele ne fac cunoscut acest Cuvânt numai în faptul că este, nu şi ce este în esenţa Lui. Prin combinarea tuturor chipurilor lumii ne ridicăm la ideea unitară a Adevărului, care ni Se prezintă ca Creator al celor văzute. E de menţionat însă din nou că λόγος în limba greacă înseamnă nu numai cuvânt, ci şi raţiune; formele creaţiei înseamnă nu numai cuvinte, ci şi sensuri, iar Cuvântul cel unic ce se exprimă prin ele este şi Raţiunea cea unică ce străbate prin toate". (*n.* 134, p. 128).

550. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar aşa cum universul creat ne face transparent prin el pe Dumnezeu ca Creatorul şi ca Raţiunea cea unică ce se manifestă prin toate raţiunile reprezentate de lucrurile din el, la fel, Sfânta Scriptură, ca un

Şi arată alternativ că fiecare e una în esenţă cu cealaltă: cea scrisă cu cea naturală ca potenţă[551], cea naturală iarăşi cu cea scrisă ca deprindere actualizată în virtute. Şi fiecare descoperă şi acoperă aceeaşi Raţiune: o acoperă prin literă şi prin ceea ce se vede, o descoperă prin sensul a ceea ce este nevăzut. Căci precum atunci când numim veşminte cuvintele Sfintei Scripturi, iar înţelesurile lor le cugetăm ca trupuri ale Raţiunii, prin cele dintâi o acoperim, prin cele de al doilea o descoperim, tot aşa când numim chipurile şi figurile văzute ale lucrurilor veşminte, iar raţiunile după care acestea au fost făcute le cugetăm ca trupuri, prin cele dintâi o acoperim, prin cele din urmă o descoperim. Căci Raţiunea creatoare şi legiferatoare a universului, arătându-Se, Se ascunde, fiind după fire nevăzută, şi, fiind ascunsă, Se arată, încredinţând pe cei înţelepţi că nu e prin fire nesesizabilă[552]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 27, în PSB, vol. 80, pp. 127-129)

„De fapt litera, iubită singură în ea însăşi, obişnuieşte să omoare Raţiunea din ea pentru cei ce o iubesc, precum şi frumuseţea făpturilor, dacă nu e privită spre slava Făcătorului, obişnuieşte să lipsească pe cei ce o privesc de binecredincioşia cea conformă raţiunii[553]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 27, în PSB, vol. 80, p. 129)

„Socotesc că e necesar ca cei ce sunt raţionali şi prin raţiune tind spre Raţiune să se îngrijească de trup, care e cu mult mai bun decât veşmintele, adică de înţelesurile dumnezeieşti şi înalte ale Sfintei Scripturi şi ale celor ce se văd din creaţiune, ceea ce zice însăşi Raţiunea: *Au nu e sufletul mai mult decât hrana şi trupul decât haina?* (Mt. 6, 25). Dacă nu facem aceasta vom fi dovediţi odată ca neavând nimic, ca unii ce ne-am prins de veşminte şi nu am îmbrăţişat Raţiunea care subzistă şi tuturor le dă subzistenţă, asemenea egiptencei care, prinzându-se numai de veşmintele lui Iosif, n-a izbutit să se unească cu Iosif cel iubit[554]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 27, în PSB, vol. 80, pp. 130-131)

alt univers, ne face străveziu pe Acelaşi Dumnezeu, dar ca Cel ce a grăit şi grăieşte, deşi El însuşi rămâne negrăit. Universul este o cuvântare încorporată, Sfânta Scriptură este un univers grăit, tălmăcind în cuvinte universul şi pe Creatorul lui. Lumea grăită a Sfintei Scripturi constă şi ea, ca şi lumea cuvintelor încorporate, din pământ, din cer şi din cele dintre ele, sau din filosofia naturală (care vede sensurile creaţiunii), cea morală (care duce de la pământ la Dumnezeu) şi teologia (care vorbeşte despre Dumnezeu). (n. 135, p. 128).

551. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sfânta Scriptură şi lumea consistentă pot fi considerate şi ca două legi de viaţă dreaptă ce duce spre Dumnezeu sau ca izvoare ale acestor legi ca atare. Dar fiecare din ele se cuprinde în cealaltă sau e una cu ea: legea scrisă e implicată ca potenţă în cea naturală, cea naturală e actualizată ca virtute în cea scrisă". (*n.* 136, p. 128).

552. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Atât Scriptura, cât şi lumea acoperă şi descoperă pe Dumnezeu ca aceeaşi Raţiune a lor. Scriptura Îl acoperă prin literă, lumea, prin ceea ce e văzut. Pe de altă parte, Scriptura Îl descoperă prin sensurile cuvintelor şi lumea, prin cele nevăzute ale ei. Dar descoperirea este şi ea incompletă. Căci dacă literele Scripturii şi cele văzute ale lumii sunt veşmintele Raţiunii divine, înţelesurile Scripturii şi cele nevăzute ale lumii nu sunt nici ele decât trupurile raţiunii, nu Raţiunea însăşi. (n.s. 137, p. 129).

553 .Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar mai bine este să nu rămânem nici la înţelesurile Scripturii şi la cele ascunse ale lumii, pentru a cunoaşte prin ele Raţiunea creatoare, ci să le depăşim prin negaţie, pentru a cunoaşte pe aceea ca una ce e dincolo de orice înţeles al cuvântului şi de orice lege a creaţiunii. Căci altfel, riscăm să rămânem la litera Scripturii, ca iudeii, şi la raţiunea imanentă a creaţiunii, ca elinii, îndumnezeind creaţiunea ca ultimii şi litera, ca primii, sau omorând ca elinii pe Dumnezeu ca suprema şi adevărata Raţiune a Scripturii şi a creaţiunii, sau ca iudeii pe Dumnezeu venit în trup. Căci dacă nu mai cunoaştem Raţiunea mai presus de Scriptură şi de lume, nu mai admitem nici o întrupare a ei, adică nu mai considerăm litera şi înţelesurile Scripturii şi formele văzute şi legile raţionale ale creaţiunii ca veşminte şi trupuri ale Raţiunii supreme, ci ca realităţi ultime. Prin aceasta omorâm Raţiunea propriu-zisă din ele şi nu mai avem o credinţă conformă raţiunii adevărate care caută Raţiunea ultimă a conţinutului Scripturii şi a lumii. Prin cuvintele Scripturii trebuie să se simtă cuvintele sau Cuvântul suprem, iar prin formele şi legile lumii, Creatorul, considerând primele ca exprimări ale voii Lui, iar ultimele ca manifestări ale slavei Lui. Scriptura şi lumea au un sens pozitiv, dar numai când prima nu e considerată ca produs omenesc, iar lumea, ca realitate ultimă. (n. 138, p. 129).

554. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă nu depăşim veşmintele, adică literele Scripturii şi aspectele văzute ale creaţiunii, ridicându-ne spre trupurile lor, sau spre înţelesurile Scripturii şi spre raţiunile creaţiunii, nu vom izbuti să sesizăm prin

„(...) Vom cunoaşte şi raţiunile, se înţelege, pe cele din urmă şi accesibile nouă, în vederea cărora ne-a fost dată zidirea ca învăţătoare; de asemenea cele cinci moduri ale contemplaţiei adaptate acelora. Prin acestea distingând creaţiunea, sfinţii au adunat cu evlavie raţiunile tainice din ea, deosebind-o în: substanţă, mişcare, diferenţă (distincţie), unire şi stabilitate. Dintre acestea, trei au spus că sunt modurile contemplaţiei rânduite în chip principal ca povăţuitoare spre cunoştinţa lui Dumnezeu: cel referitor la substanţă, cel referitor la mişcare şi cel referitor la diferenţă[555]. Prin acestea Dumnezeu Se face cunoscut oamenilor care adună din lucruri indiciile despre El ca: Creator, Proniator şi Judecător." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 28, în PSB, vol. 80, pp. 131-132)

„Dar poate şi Însuşi Domnul, dacă nu pare unora cuvântul greu de purtat, e numit aci de purtătorul-de-Dumnezeu-învăţător, *înainte-mergător* al Său însuşi, ca Cel ce Se descoperă pe Sine, proporţional cu cei ce-L primesc, prin Vechiul şi Noul Testament, mergând Însuşi înaintea Sa prin ghicituri, cuvinte şi tipuri şi, prin acestea, călăuzind spre adevărul din afară de acestea. Aceasta o mărturiseşte Însuşi Domnul prin cuvintele Sale, prin care a spus: *"încă multe am a vă spune, dar nu le puteţi purta acum"* (In. 16, 12). Prin aceasta a indicat învăţătura mai înaltă decât cea anterioară, dar inferioară faţă de cea de după ea, care li se va da despre El prin Duhul dumnezeiesc. De aceea cu dreptate a adăugat: *"Dar când va veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi pe voi întru tot adevărul"* (In. 16, 13). Iar în altă parte zice: *"Iată Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârşitul veacului"* (Mt. 28, 26). Aceasta nu pentru că după aceea nu va mai fi deloc cu ei, ci pentru că va fi mai mult decât Cel mai de jos pe care L-am cunoscut, având să Se facă cunoscut după puterea lor. Căci fiind pururea la fel pentru Sine şi neprimind nici o prefacere prin schimbare, nici vreo creştere sau micşorare, li Se va face tuturor toate, pentru covârşirea bunătăţii: smerit, celor smeriţi, înalt, celor înalţi şi Dumnezeu prin fire, celor îndumnezeiţi pentru El. Astfel, toate chipurile şi tainele proniei referitoare la om din veacul de faţă fie ele cât de mari, sunt o anticipare şi o preînchipuire a celor viitoare[556]. Deci şi cuvântul Domnului, pe care îl putem cuprinde acum, comparat cu cel mai tainic ce li se va da ucenicilor (sau prima Lui venire, comparată cu cea de-a doua), ne apare ca un înainte-mergător al Său. Căci el arată de fapt în sine, dar în chip întunecos, după puterea primitorilor, dar nu descoperă acum toate tainele ce le are

ele Raţiunea divină, sau Cuvântul atotrevendicator. În cazul acesta nu vom rămâne cu nimic, căci literele Scripturii şi cele văzute ale creaţiunii nu au subzistenţă şi consistenţă în ele înseşi. Numai Raţiunea divină, ca ultim sens şi cuvânt de supremă revendicare le dă tuturor subzistenţă prin comuniunea cu ele. După sfântul Maxim numai în Dumnezeu toate cele create îşi capătă sens şi subzistenţă prin comuniunea cu El. E o cugetare totală deosebită de cea origenistă, care, despărţind lumea de viaţa în pliroma spiritelor, o golea de o valoare pozitivă". (n. 141, p. 131).

555. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dogmele sunt principiile sau raţiunile generale referitoare la Dumnezeu şi la lucrarea Lui asupra lumii şi a omului. Lor le corespund nişte principii sau nişte raţiuni generale ale creaţiunii. Între ele şi dogme există o legătură. Dacă dogmele se referă în mod direct la Dumnezeu, raţiunile generale ale creaţiunii se referă în mod indirect, căci ele reflectă ceva din Dumnezeu. Acestea sunt: fiinţa (substanţa), mişcarea, diferenţa, unirea (combinarea, amestecarea, sinteza), poziţia (stabilitatea). Lor le corespund cinci moduri de cunoaştere superioară perceperii prin simţuri". (n. 143, p. 132).

556. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu numai autorii Vechiului Testament şi propovăduitorii Noului Testament sunt înainte-mergătorii Domnului Care Se va arăta în toată slava Lui în veacul viitor, ci şi Însuşi Hristos cel din Evanghelie, cunoscut de noi acum, este înainte-mergătorul Său însuşi, sau al arătării Sale întru slava desăvârşită, înainte-mergător şi călăuzitor spre Sine. În aceasta constă chemarea Sa de prooroc. Toate chipurile şi tainele prin care S-a arătat în cele două Testamente şi prin care lucrează acum, oricât de mari ar fi ele, sunt numai o anticipare şi o preînchipuire a arătării Sale viitoare. Căci Domnul Se coboară şi Se înalţă de fiecare dată la nivelul celor pe care-i călăuzeşte spre arătarea Sa întru slavă. Numai treptat şi după o pregătire treptată poate fi înţeles şi primit de cei ce primesc să intre pe acest drum". (n. 292, p. 225).

în chip tăcut ascunse în sine, pentru faptul că sunt cu totul neînțelese făpturii. Căci tot ce cade, cum s-a zis, sub litere și cuvinte, chiar dacă e inteligibil prin sine și chiar dacă e duhovnicesc, față de ceea ce nu cade deloc sub litere și rostire, are rolul de glas față de cuvântul pur; și de aceea toate cele grăite de Hristos Dumnezeu ucenicilor, față de sensul sau înțelesul negrăit, au fost declarate Ioan sau glas al adevărului de acest dumnezeiesc dascăl. El a indicat astfel frumos își înțelept harul înainte-mergător prin numele celui ce a fost capabil să-l cuprindă și să-l comunice[557]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 83d, în PSB, vol. 80, pp. 224-225)

„(...) Ascunzându-Se pe Sine pentru noi în chip negrăit în rațiunile lucrurilor, Se face cunoscut în chip proporțional prin fiecare din cele văzute ca prin niște semne scrise, întreg, deodată, în toate atotdeplin și întreg în fiecare și nemicșorat; Cel nedivers și pururea la fel, în cele diverse; Cel simplu și necompus, în cele compuse; Cel fără de început, în cele supuse începutului; Cel nevăzut, în cele văzute și Cel nepipăit, în cele pipăite." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 98, în PSB, vol. 80, p. 247)

Contemplarea lui Dumnezeu

„Platon zice (…) că în felul acesta este puterea de a vedea a minții și că ea ne-a fost dată pentru a putea privi, prin curăția ei, însăși ființa aceea care este cauza tuturor celor intelectuale, care nu are culoare, nici formă, nici mărime, nici altceva care se poate vedea cu ochiul, ființa aceea, zice tot el, care este mai presus de orice ființă, care nu se poate spune, nici povesti și care este numai frumusețe și bunătate, găsindu-se deodată în sufletele cele bune de la natură, printr-o înrudire oarecare și prin iubirea lor de a o vedea." (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon,* Partea întâi, IV, în PSB, vol. 2, p. 124)

„(...) Cuvântul lui Dumnezeu izgonește vorbăria deșartă și hotărăște să ne însușim contemplația, care întărește credința." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* I, cap. 11, 51.4, în PSB, vol. 5, p. 40)

„(...) Dumnezeiescul apostol scrie despre noi: *"Că vedem acum ca prin oglindă"* (I Cor. 13, 12); că ne cunoaștem pe noi înșine așa cum ne cunoaștem chipul când este reflectat de oglindă; tot așa contemplăm, atât cât ne este cu putință, cauza creatoare din ceea ce este dumnezeiesc în noi." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* I, cap. 19, 94.4, în PSB, vol. 5, p. 67)

„Și, după învățătura lui Iisus, nădăjduim să încapă în noi râuri de *contemplație* și să fim împreună cu ceea ce Scriptura numește *"apele cele mai presus de ceruri,* care *laudă numele Domnului"* (In. 7, 31; Ps. 148, 4-6)." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 20, în PSB, vol. 9, p. 387)

557. Tâlcuirea Pr. D. "Stăniloae: Distincția pe care o face Sfântul Maxim între *glas* și *adevăr*, considerând glasul ca înainte-mergător al adevărului, ne îndreptățește să constatăm că *rațiunile* implică în concepția lui și sensul de cuvinte comunicate de glasul care totdeauna e al unei persoane. Chiar când conținutul *rațiunilor* sau al cuvintelor spuse nu e deplin clar, sesizăm realitatea persoanei care le comunică. Astfel în revelația înainte-mergătoare a Vechiului și Noului Testament, deși nu avem decât în mod neclar înțelesul bunătăților viitoare, sau pe Hristos ce Se va arăta deplin la a doua venire, sesizăm în mod clar glasul sau actul Lui personal de comunicare, unit cu cel ce comunică ca glas al Lui". (n. 293, pp. 225-226).

„Ajutați de o putere iluminatoare, contemplăm frumusețea lui Dumnezeu Celui nevăzut şi de la Acesta ne ridicăm (cu ochii minții) la spectacolul răpitor al arhetipului, Duhul cunoaşterii este undeva de față. Duhul Sfânt dă celor ce iubesc adevărul puterea de a contempla chipul, nu le arată din afară chipul, ci îi conduce să-l cunoască prin (intermediul vieții) în El". (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 18, în PSB, vol. 12, pp. 61-62)

„Cum trebuie să-L socotim şi cum să-L cinstim după cuviință pe Cel pe Care lumea nu-L încape şi numai sfinții Îl contemplă, datorită curăției inimii lor?" (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 22, în PSB, vol. 12, p. 69)

„Când înalți, deci, privirea şi priveşti frumusețea, măreția şi folosul cerului, urcă-te atunci de la cer la Creator – aşa precum spunea un înțelept: *"Din măreția şi frumusețea fãpturilor se cunoaşte în chip asemănător Făcătorul"* (Înțel. Sol. 13, 5) – şi vezi şi din crearea acestor stihii cât e de mare puterea Stăpânului tău! Un om cu suflet ales, dacă ar vrea să cerceteze pe fiecare din cele văzute – dar pentru ce spun eu pe fiecare din cele văzute? – dacă ar vrea să cerceteze bine trupul lui, va vedea chiar în cele mai mici organe ale trupului lui puterea nespusă şi nepovestită a lui Dumnezeu. Dacă aceste lucruri văzute sunt îndestulătoare să ne arate măreția puterii Creatorului, ei bine, dacă te-ai urca la puterile cele nevăzute, dacă ai înălța gândul nostru la oştile îngerilor, ale arhanghelilor, ale puterilor celor de sus, ale tronurilor, ale domniilor, ale începătoriilor, ale stăpâniilor, ale heruvimilor, ale serafimilor, care minte, care cuvânt ar fi în stare să ne spună măreția Lui nepovestită?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia IV, V, în PSB, vol. 21, p. 62)

„Ai văzut că Scriptura spune că Dumnezeu, la fiecare creație, a lăudat ceea ce a creat? Aceasta, pentru că mai târziu omenirea, instruită de aceste cuvinte, să se urce cu mintea de la creaturi la Creator. Dacă făpturile lui Dumnezeu sunt de aşa fel încât depăşesc firea omenească şi nimeni nu le poate lăuda după vrednicie, ce mai poți spune de Creatorul lor?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia V, V, în PSB, vol. 21, pp. 73-74)

„Privind cerul, te minunezi de frumusețea lui, de felurimea stelelor, de covârşitoarea lui strălucire! Dar nu te opri aici, ci du-te cu mintea la Creatorul lor! Te uimeşte iarăşi lumina soarelui, te minunezi când vezi cât ți-i de folos şi-i admiri frumusețea lui când vezi că razele lui îți luminează fața? Dar nu te opri aici, ci gândeşte-te că, dacă făptura aceasta este atât de frumoasă şi de minunată, încât depăşeşte orice minte omenească, apoi cât de frumos şi de minunat trebuie să fie Cel ce a adus-o la ființă numai prin poruncă şi cuvânt! La fel gândeşte şi despre pământ. Când îl vezi împodobit cu flori, ca şi cum ar fi împodobit cu o haină înflorată, când vezi că se aşterne pe toată fața lui covorul de verdeață, nu te gândi că prin puterea pământului s-au născut din el acestea, nici la ajutorul soarelui sau al lunii, ci gândeşte cu cap şi judecată că, chiar înainte de crearea acestora, a spus Dumnezeu atât: *"Să răsară pământul iarbă verde"* (Fac. 1, 11) şi îndată s-a împodobit fața pământului.

Dacă vom frământa în mintea noastră în fiecare zi aceste gânduri, vom fi nişte oameni înțelepți şi vom înălța Stăpânului cuvenita doxologie, dar mai bine spus, doxologia cea după putere." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia VI, VI, în PSB, vol. 21, pp. 85-86)

„Căci nici vederea (contemplaţia) nu desăvârşeşte sufletul prin sine, de nu vor fi de faţă şi faptele, prin care se agoniseşte viaţa morală ...” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a XIII-a, în PSB, vol. 29, p. 296)

„Marta, pe când slujea cu multă pietate, grijă şi osteneală, văzând că singură nu poate face faţă unei sarcini aşa de mari, a cerut de la Domnul ajutorul surorii sale zicând: *"Nu vezi că sora mea m-a lăsat să slujesc singură? Spune-i să mă ajute!"* Ea îşi chema sora la un lucru lăudabil, nu fără însemnătate: şi totuşi, iată ce răspuns i-a dat Domnul: *"Marto, Marto, de prea multe lucruri te îngrijeşti şi te ocupi; dar este nevoie de puţine, sau chiar numai de unul. Maria şi-a ales partea bună, care nu se va lua de la ea"*. Vedeţi dar, Domnul a socotit ca temei al bunului principal teoria, ceea ce înseamnează contemplaţia divină. De aci rezultă că, oricât ni s-ar părea de necesare şi de utile celelalte virtuţi, trebuie să le socotim totuşi secundare, pentru că toate sunt subordonate acesteia din urmă. Când zice Domnul: *"De prea multe lucruri te îngrijeşti şi te ocupi, dar este nevoie de puţine, sau chiar numai de unul"*, înseamnă că El a considerat ca bun suprem nu partea practică, oricât ar fi de lăudabilă şi de plină de roade, ci contemplaţia divină, care într-adevăr este simplă şi unică, adică acea teorie, care este păstrată mai întâi în atenţia câtorva oameni sfinţi. De la contemplarea acestora coborându-se, cel ce vrea să înainteze va ajunge şi la ceea ce este unic, adică la contemplarea lui Dumnezeu, cu ajutorul acestuia putând să se înalţe mai presus de faptele şi slujbele sfinţilor, împărtăşindu-se numai din frumuseţea şi cunoaşterea lui Dumnezeu Cel unic. *"Maria şi-a ales partea bună, care nu se va lua de la ea"*. Şi această observaţie trebuie s-o privim cu atenţie. Când zice: *"Maria partea bună şi-a ales"*, deşi despre Marta tace şi nu pare a o dojeni, lăudând-o totuşi pe cea dintâi, reiese că o consideră inferioară pe aceasta din urmă. De asemenea, când spune: *care nu se va lua de la ea*, arată că partea acesteia (a Martei – n.a.) îi va putea fi luată (căci ajutorul trupesc nu poate rămâne permanent cu omul), dar ne învaţă că slujba celei dintâi nu se poate sfârşi niciodată.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea întâi, „Întâia convorbire cu Părintele Moise”, cap. 8, 2-4, în PSB, vol. 57, pp. 312-313)

„*Ghermanus*: Dar cine, câtă vreme trăieşte în trup, va putea fi întotdeauna dedicat acestei contemplări divine, încât să nu se gândească la întâlnirea cu un frate, la vizitarea unui infirm, la lucrul mâinilor, la omenia pe care trebuie s-o arate faţă de călători, sau faţă de cei ce vin să-l vadă? Cine este scutit de grijile impuse de propriul său corp? Dorim să fim învăţaţi în ce chip şi pe ce cale poate mintea să fie împreună cu Dumnezeu Cel nevăzut şi necuprins.

Moise: Nu este cu putinţă omului, câtă vreme el trăieşte în trup, să fie în permanentă contemplare a lui Dumnezeu, aşa cum spuneţi voi. Dar suntem datori să ştim încotro trebuie să ne fie încordate gândurile, în ce direcţie trebuie să ne îndreptăm privirea sufletului nostru. Să se bucure mintea când poate dobândi acest lucru şi să simtă durere atunci când rătăceşte în altă parte, să suspine ori de câte ori se surprinde că i-a alunecat privirea în altă parte, să considere uşurătate şi decădere despărţirea de contemplaţia faţă de Hristos. Ori de câte ori a deviat cât de cât privirea noastră, întorcându-ne iarăşi ochii minţii către El să aşezăm din nou pe linia cea dreaptă cugetul nostru.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea întâi, „Întâia convorbire cu Părintele Moise”, cap. 12, cap. 13, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 315)

„Sunt însă nenumărate feluri de a contempla pe Dumnezeu, pe care simţurile noastre le realizează în raport cu calitatea vieţii şi cu curăţia inimii noastre. Dar Dumnezeu este perceput numai de cei cu simţuri fără prihană şi nu de cel în care trăieşte vreunul din simţurile trupului. Fiindcă *nu poţi*, zice Domnul, *să vezi faţa Mea; nu Mă va vedea omul care va trăi* robit adică acestei lumi şi patimilor pământeşti.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea întâi, „Întâia convorbire cu Părintele Moise”, cap. 15, 3, în PSB, vol. 57, pp. 319-320)

„(...) Contemplarea lui Dumnezeu, merit care este mai presus de toate drepturile faptelor bune, de toate ostenelile virtuţilor (...), după cum de exemplu, metalul numit staniu, care era socotit de oarecare folosinţă şi frumuseţe, devine fără cine ştie ce preţ dacă-l priveşti alături de argint, la fel şi meritul argintului se spulberă în comparaţie cu aurul. Şi aurul însuşi nu mai înseamnă mare lucru în raport cu pietrele preţioase, iar acestea, oricât de multe şi de scumpe, sunt învinse de strălucirea mărgăritarului. Astfel că toate acele merite ale sfinţeniei, chiar dacă sunt bune şi folositoare nu numai pentru prezent, ci îşi dobândesc chiar darul veşniciei, totuşi, dacă se compară cu meritele contemplaţiei divine, vor fi socotite ieftine şi, ca să zic aşa, bune de vânzare.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a III-a, "A treia convorbire cu Părintele Theonas", cap. 3, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 705)

„(...) Meritele tuturor virtuţilor (...), chiar dacă prin sine sunt bune şi preţioase, totuşi puse în lumina contemplaţiei ele se întunecă. Pe sfinţii ocupaţi cu cercetări pământeşti, oricât ar fi ele de bune lucrări, îi trag înapoi şi-i întârzie de la contemplarea binelui ceresc.

Cine *liberând pe cel nenorocit din mâna celor puternici ai lui şi pe cel sărac şi lipsit de cei ce-l jefuiesc*, cine *zdrobind fălcile celor nedrepţi şi scoţându-le prada dintre dinţi* poate privi cu minte liniştită, în timpul lucrărilor lui, slava măreţiei dumnezeieşti? Cine, împărţind pomană săracilor, sau găzduind cu bunăvoinţă mulţimile celor sosiţi, priveşte nesfârşitul fericirii cereşti tocmai în timpul în care este preocupat de trebuinţele fraţilor şi se gândeşte la viaţa viitoare cu inima ferită de atingerile celor pământeşti când este hărţuit de grijile şi neliniştile vieţii prezente? De aceea, fericitul David doreşte să fie necontenit alături de Dumnezeu, socotind că singur acest lucru este bun pentru om şi zicând: *Iar mie a mă lipi de Dumnezeu bine este, a pune în Dumnezeu nădejdea mea.* Iar Ecclesiastul, spunând că acest lucru nu se poate săvârşi de nimeni dintre sfinţi fără greşeală, zice: *"Nu este un om drept pe pământ, care să facă binele fără să greşească".* Cine vreodată, oricât de deosebit printre toţi cei drepţi şi sfinţi, este de crezut că atâta vreme cât trăieşte în acest trup, a putut în aşa măsură stăpâni binele cel mai înalt încât, nedespărţindu-se niciodată de contemplarea dumnezeiască, se socoteşte că nici pentru o clipă nu l-au sustras gândurile pământeşti de la Cel ce singur este bun? Cine este acela care n-a avut niciodată grijă de mâncare, de îmbrăcăminte şi de alte lucruri trupeşti, care nu s-a îngrijit niciodată de primirea fraţilor, de schimbarea locului, de clădirea chiliei, care n-a dorit niciodată un lucru de ajutor omenesc şi, chinuit de lipsa celor trebuincioase, n-a căzut în această dojană a Domnului: *"Nu vă îngrijiţi pentru viaţa voastră ce veţi mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veţi îmbrăca*?" Constatăm că nici Apostolul Pavel, care întrecuse pe toţi sfinţii prin numărul muncilor şi pătimirilor, n-a putut îndeplini într-adevăr aceasta, fiindcă el însuşi, în *Faptele Apostolilor*, spune ucenicilor: *"Voi înşivă ştiţi că mâinile acestea au lucrat pentru trebuinţele mele şi ale celor care erau cu mine".* Şi, scriind către Tesaloniceni, spune: *"Am lucrat*

zi şi noapte în osteneli şi trudă!" Chiar dacă-şi dobândea mari merite prin aceste lucrări, totuşi, mintea lui, oricât de sfântă şi de înaltă, nu se putea să nu fie uneori despărţită de contemplarea cerească, din cauza lucrării celei pământeşti. În sfârşit, pe când vedea că se îmbogăţeşte de atâtea roade prezente şi cântărea de partea cealaltă în inimă binele contemplaţiei, punând într-o parte a cumpenei roadele atâtor osteneli, iar în cealaltă bucuriile contemplaţiei divine, se dojenea în adâncul inimii că de aici îl desfată marile câştiguri ale muncii, iar de dincolo îl invită la despărţirea de trup dorul unităţii şi al tovărăşiei de nedespărţit cu Hristos. Până la urmă, neliniştit el grăieşte: *Nu ştiu ce voi alege. Sunt strâns din două părţi: doresc să mă despart de trup şi să fiu împreună cu Hristos, şi aceasta este cu mult mai bine. De altă parte, însă, este mai de trebuinţă pentru voi să rămân în trup.* Aşadar, deşi în multe chipuri punea mai presus de toate roadele predicii sub înălţimea binelui ceresc, totuşi se supunea îndatoririlor de dragoste faţă de oameni, fără de care nimeni nu-L merită pe Domnul. Pentru cei în al căror folos mulgea încă din ugerul evanghelic laptele cel hrănitor n-a refuzat despărţirea de Hristos, primejdioasă pentru el, dar trebuincioasă celorlalţi. A fost împins la alegerea acestei căi mai ales de marea lui virtute a dragostei de oameni pentru mântuirea cărora, dacă era cu putinţă, dorea să ajungă la răul din urmă al anatemei. *Aş fi dorit*, zice el, *să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru fraţii mei, cei de un neam cu mine, după trup, care sunt israeliţi.* Aceasta însemnează: aş vrea să mă supun nu numai pedepselor vremelnice, ci chiar veşnice, numai pentru ca toţi oamenii să se bucure, dacă s-ar putea, de tovărăşia lui Hristos; căci sunt sigur că pentru Hristos şi pentru mine este mai folositoare mântuirea tuturor decât a mea. Aşadar, Apostolul, ca să poată dobândi bunul cel mai înalt în mod desăvârşit, adică să se bucure de contemplaţia lui Dumnezeu şi de unirea pentru totdeauna cu Hristos, doreşte să se despartă de acest corp care, trecător şi împiedicat de multele legături ale slăbiciunii sale, nu poate să nu fie smuls din tovărăşia lui Hristos. Căci este peste putinţă ca mintea, care este hărţuită de griji atât de dese, împiedicată de nelinişti atât de felurite şi de împovărătoare, să se bucure întotdeauna de privirea lui Dumnezeu." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a III-a, „A treia convorbire cu Părintele Theonas", cap. 4, 4, cap. 5, 1-7, în PSB, vol. 57, pp. 707-708)

„Iar propriu contemplaţiei este să hotărască alegerea cuminte a celor bine cugetate şi buna judecată ce arată, prin cunoştinţa adevărată, adevărul însuşi, ca pe o lumină atotstrălucitoare." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 10, în PSB, vol. 80, p. 106)

„(...) (Contemplaţia – n.a.) ca una ce răpeşte de la materie şi formă, ca pe Ilie căruţa de foc, şi conduce la Dumnezeu şi uneşte cu El prin cunoştinţă pe cei neîmpovăraţi nicidecum de trup, datorită înlăturării legii lui, sau pe cei ce nu sunt deloc arşi de mândrie pentru faptele lor, având roua sărăciei cu duhul unită cu virtuţile adevărate[558]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 46, în PSB, vol. 80, p. 160)

558. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cuvântul lui Dumnezeu Se află de asemenea în vecinătatea făptuirii şi a contemplaţiei. Prin făptuire virtuoasă se taie afecţiunea faţă de lume, cum a despărţit Moise pe Israel de Egipt. Contemplarea ridică sufletul peste materie şi formă, adică peste conţinutul material şi chipurile lucrurilor, sau peste opoziţia trupului faţă de suflet, cum l-a ridicat pe Ilie căruţa de foc, unindu-l cu Dumnezeu printr-o cunoştinţă superioară. Ei sunt înălţaţi pentru că trupul nu-i mai trage în jos, iar căruţa de foc sau contemplarea nu-i arde, pentru că nu e în ei nici o mândrie pentru faptele lor, ci sunt răcoriţi de roua smereniei. Numai unde este smerenia sunt virtuţile adevărate, care subţiază pe om şi-l fac străveziu pentru Dumnezeu, sau îl înalţă. Virtuţile sunt aripi de nears de focul mândriei, dar totuşi aripi care înalţă sufletul, nelăsându-l ars de mândrie sau îngreuiat de afecţiunea faţă de cele pământeşti". (n. 199, p. 160).

„Deci sfinţii – înţelegând astfel creaţiunea şi buna ei întocmire şi proporţia şi folosul pe care fiecare parte îl oferă întregului univers şi că desăvârşite sunt toate cele create cu înţelepciune şi purtare de grijă, după raţiunea după care au fost create, şi cele ce s-au făcut, că nu e cu putinţă să fie în alt chip bune, decât aşa cum sunt, neavând trebuinţă de adaos sau de micşorare spre a fi în alt chip bune – au cunoscut pe Făcător din făpturile Lui. Apoi privind persistenţa, ordinea şi poziţia lucrurilor create, rânduiala după care stau toate în specia lor, neamestecate şi libere de orice confuzie, mişcarea stelelor săvârşită în acelaşi mod neabătându-se nicidecum niciodată şi ciclul anului care se săvârşeşte regulat prin revenirea lor de la acelaşi la acelaşi loc, egalitatea nopţilor şi zilelor în cursul anului crescând şi micşorându-se într-o măsură mai mare sau mai mică, au învăţat că Cel pe care L-au cunoscut ca Dumnezeu şi Făcător al tuturor este şi Proniatorul lucrurilor[559]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 57, în PSB, vol. 80, p. 170)

Cunoaşterea lui Dumnezeu

„Cine dintre oameni a ştiut că este Dumnezeu, înainte de venirea Lui? Sau poţi primi cuvintele deşarte şi prosteşti ale acelor filosofi, pe cuvântul cărora se pune atâta preţ? Unii din ei au spus că Dumnezeu este foc[560] – au numit focul Dumnezeu, că în foc au să meargă! –; alţii au spus că este apa[561], iar alţii, alta din stihiile create de Dumnezeu. Dacă ar fi primite aceste învăţături, s-ar putea spune la fel că fiecare din celelalte creaturi este Dumnezeu." (*Epistola către Diognet,* cap. 8, în PSB, vol. 1, p. 415)

„(...) Toţi cred că este un împărat pământesc, deşi nu-i văzut de toţi; dar toţi îl cunosc prin legile şi hotărârile lui, prin dregătorii şi puternicii lui slujbaşi, prin statuile lui. Pe Dumnezeu nu vrei tu să-L cunoşti oare prin lucrurile şi puterile Lui?" (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, V, în PSB, vol. 2, p. 377)

„De Acest Dumnezeu vorbeşti, omule! Duhul Acestuia îl respiri, şi pe Acesta nu-L cunoşti! Iar aceasta ţi s-a întâmplat din pricina orbirii sufletului tău şi din pricina împietririi inimii tale (Efes. 4, 18). Dar, dacă vrei, poţi să te vindeci. Dă-te pe mâna doctorului şi-ţi va opera ochii sufletului şi ai inimii.
– Cine-i doctorul?
– Dumnezeu, Cel ce vindecă şi dă viaţă prin Cuvântul şi Înţelepciunea Sa. (...) Dacă înţelegi acestea, omule, şi dacă trăieşti curat, cuvios şi drept, poţi vedea pe Dumnezeu. Dar, înainte de toate, să premeargă în inima ta credinţa şi frica de Dumnezeu. Atunci vei înţelege acestea, când vei lepăda ceea ce este muritor şi vei îmbrăca nestricăciunea (I Cor. 15, 53-54; II Cor. 5, 4), atunci vei vedea după vrednicie pe Dumnezeu. Că Dumnezeu înviază nemuritor trupul tău împreună cu sufletul. Atunci, ajungând nemuritor, vei vedea pe Cel nemuritor, dacă acum vei crede în El." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, VII, în PSB, vol. 2, pp. 378-379)

559. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Contemplaţia naturală este cunoaşterea lui Dumnezeu din creaţiune. Prin una din aceste contemplări se cunoaşte Dumnezeu ca *făcător*, prin alta ca *proniator*". (n. 219, p. 170).

560. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: "Heraclit, filosof grec din şcoala ioniană (540-480 înainte de Hristos)". *(n.* 30, p. 415).

561. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: "Tales din Milet, matematician şi filosof grec din şcoala ioniană (sfârşitul secolului VII – începutul secolului VI, înainte de Hristos)". (n. 31, p. 415).

„Pe Dumnezeu orice meșteșugar de rând dintre creștini L-a descoperit, îl arată și altora și, prin felul său de viață, mărturisește tot ceea ce filozofii caută cu privire la Dumnezeu, deși Platon declară că nu poate fi cunoscut ușor creatorul universului, și chiar dacă ar putea fi cunoscut, este greu a-l explica la toată lumea." (Tertulian, *Apologeticul,* XLVI, în PSB, vol. 3, p. 101)

„Învățătura noastră vine din înțelepciunea lui Solomon, care ne-a învățat că Domnul trebuie căutat numai întru curăția inimii noastre (Fapte 5, 12; Înțel. Sol. 1, 1 sq.)." (Tertulian, *Despre prescripția contra ereticilor,* VII, în PSB, vol. 3, p. 143)

„Cine cunoaște pe Dumnezeu fără Hristos? Cine-l caută pe Hristos fără Duhul Sfânt?" (Tertulian, *Despre suflet,* I, în PSB, vol. 3, p. 262)

„Îl prețuim îndeajuns numai atunci când Îl numim neprețuit. (...) Căci cine încearcă să cuprindă cu gândul măreția Lui, Îl micșorează." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* XVIII, 9, în PSB, vol. 3, p. 370)

„Cu cât iubește cineva mai mult pe Dumnezeu, cu atât mai mult pătrunde înlăuntrul lui Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?,* 27.5, în PSB, vol. 4, p. 53)

„(...) Hristos, singurul prin Care poate fi văzut Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 1, 10.3, în PSB, vol. 4, p. 77)

„– O, Platone, unde trebuie să-L descoperim pe Dumnezeu?
– *Este mare lucru,* răspunde Platon, *să găsești pe Tatăl și pe Făcătorul acestui univers; iar dacă-L găsești este cu neputință să-L explici tuturora* (Platon, *Timaios,* p. 28 C)." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 6, 68.1, în PSB, vol. 4, p. 126)

„Îți spuneam: Lucrează pământul, dacă ești plugar, dar cunoaște pe Dumnezeu, când lucrezi pământul! Mergi cu corabia pe mare, dacă ți-e drag călătoritul pe mare, dar roagă-L pe Cel ce cârmuiește cerul! Cunoștința[562] te-a găsit slujind în armată? Ascultă de Generalul, care dă comenzile cele drepte!" (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 10, 100.4, în PSB, vol. 4, p. 147)

„Plata căutării este viața lângă Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 10, 1065, în PSB, vol. 4, p. 151)

„Cea mai mare din toate învățăturile era, după cât se pare, aceea de a te cunoaște pe tine însuți. Dacă cineva se cunoaște pe el însuși, cunoaște și pe Dumnezeu; și cunoscând pe Dumnezeu va fi asemenea cu Dumnezeu (In. 3, 2.)." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea a III-a, cap. 1, 1.1, în PSB, vol. 4, p. 306)

„Este cu neputință să aibă cunoașterea lui Dumnezeu cei care sunt conduși încă de patimi." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* III, cap. 5, 43.1, în PSB, vol. 5, p. 205)

„Pomul se cunoaște după roade (Lc. 6, 44; Mt. 7, 16; 12, 33), nu după flori și frunze. Cunoașterea lui Dumnezeu se cunoaște după rod și după viețuire, nu după

562. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: "Adică: credința în Dumnezeu, credința creștină". (n. 786, p. 147).

cuvânt și după floare. Nu spunem că simplul cuvânt este cunoaștere a lui Dumnezeu, ci știința aceea dumnezeiască și lumina aceea care vine în suflet în urma ascultării de porunci; lumina aceea care face pe toate clare de la nașterea lor, care îl pregătește pe om să se cunoască pe el însuși, care îl învață cum să ajungă la Dumnezeu. Da, ceea ce este ochiul pentru trup, aceea este cunoașterea pentru minte." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, III, cap. 5, 44.1-44.3, în PSB, vol. 5, p. 206)

„Domnul vrea ca cei care doresc să ajungă la cunoașterea lui Dumnezeu să fie curați în ce privește poftele lor trupești și sfinți în gândurile lor, pentru ca puterea conducătoare a sufletului lor să nu fie împiedicată în acțiunea ei de ceva fals. Așadar, când cel care participă în chip gnostic la sfânta însușire a dumnezeirii se îndeletnicește cu contemplația și vorbește într-un mod curat cu Dumnezeu, atunci ajunge mai aproape de dumnezeire, este într-o stare de identitate lipsită de patimi, așa că nu mai are știința, nici nu mai posedă gnoza, ci este însăși știința și gnoza." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, IV, cap. 6, 39.4, 40.1, în PSB, vol. 5, p. 254)

„Când vorbim de Tatăl, știm că Tatăl este Tatăl Fiului, iar Fiul este adevăratul Învățător, Care ne vorbește despre Tatăl. Iar ca să crezi în Fiul, trebuie să cunoști pe Tatăl, cu Care este în legătură și Fiul. Și iarăși, ca să cunoaștem pe Tatăl, trebuie să credem în Fiul, pentru că Fiul ne învață despre Tatăl (In. 1, 18). Din credință, la cunoaștere; iar prin Fiul ni se face cunoscut Tatăl." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, V, cap. 1, 1.3-1.4, în PSB, vol. 5, p. 311)

„Dacă cineva s-ar aștepta să înțeleagă pe toate prin simțuri, ar fi cu totul departe de adevăr. În chip duhovnicesc, apostolul scrie despre cunoașterea lui Dumnezeu: *Vedem acum ca prin oglindă, dar atunci față către față* (I Cor. 13, 12.). La puțini li s-a dat vederea adevărului." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, V, cap. 1, 7.5-7.6, în PSB, vol. 5, pp. 314-315)

„*Nimeni nu va vedea fața Mea și va trăi* (Ieș. 33, 20.); se arată aici lămurit că nimeni nu poate, în timpul vieții, înțelege clar pe Dumnezeu. *Cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu* (Mt. 5, 8.) când vor ajunge la sfârșitul desăvârșirii." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 1, 7.7, în PSB, vol. 5, p. 315)

„Și *Dumnezeu este dragoste* (I In. 4, 16.); și El poate fi cunoscut de cei care-L iubesc. Și *Dumnezeu este credincios* (I Cor. 1, 9); și El se dă spre cunoaștere credincioșilor prin învățătură. Și trebuie să ne împrietenim cu El prin dragostea cea dumnezeiască, ca să contemplăm prin cel asemenea pe cel asemenea, ascultând de *Cuvântul adevărului* (II Tim. 2, 15) fără vicleșug și curat, ca și copiii, care ne ascultă. Aceasta era ceea ce a vrut să spună acela – oricare ar fi fost el – care a scris la intrarea templului din Epidaur:
Curat trebuie să fie acela care intră în templul cu miros de tămâie;
Și ești curat, dacă ai gânduri sfinte[563]." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 1, 13.1-13.3, în PSB, vol. 5, p. 318)

„A-ți recunoaște neștiința este cea dintâi învățătură pentru cel care merge potrivit învățăturii Cuvântului. Cel care recunoaște că nu știe, caută; și căutând, găsește

563. *Anthol. Palat.*, Append. 99.

pe Învăţător; găsindu-L, crede în El; crezând în El, Îl iubeşte; şi iubindu-L, se aseamănă cu Cel pe Care-L iubeşte şi se grăbeşte să fie ceea ce a ajuns să iubească." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 3, 17.1, în PSB, vol. 5, p. 320)

„Vistieriile lui Dumnezeu sunt bogăţie nesfârşită şi înţelepciune greu de dobândit.[564]" (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 4, 23.2, în PSB, vol. 5, p. 324)

„Necunoaşterea Tatălui este moarte, iar cunoaşterea Lui, viaţa veşnică (In. 17, 3), datorită participării la puterea cea nestricăcioasă." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 10, 63.8, în PSB, vol. 5, p. 347)

„(...) şi Moisi spune: *"Arată-mi-Te pe Tine!"* (Ieş. 33, 13), arătând indirect, într-un chip foarte lămurit, că omul nu poate vorbi despre Dumnezeu, nici nu poate da învăţături despre El, ci atât doar că Dumnezeu poate fi cunoscut numai prin puterea Lui. Dumnezeu este fără formă şi nevăzut. Harul cunoaşterii Lui ni l-a dat Fiul (Mt. 11, 27; Lc. 10, 22). Foarte lămurit ne va da mărturie Solomon, grăind aşa: *"Înţelepciunea omului nu este în mine, dar Dumnezeu îmi dă înţelepciune; cunosc cele sfinte"* (Prov. 30, 2-3)". (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 11, 71.5-72.1, în PSB, vol. 5, p. 352)

„Cel mai mare bun, deci, este cunoaşterea lui Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VII, cap. VII, 47.3, în PSB, vol. 5, p. 505)

„Dar şi înţelepţii noştri, Moise cel dintâi şi proorocii după el ştiau că Binele Suprem este cu totul inexprimabil (...); Dumnezeu descoperă doar celor ce sunt vrednici de El şi gata să-L primească." (Origen, *Filocalia,* XV, 6, în PSB, vol. 7, p. 362)

„*Dumnezeu este lumină şi nici un întuneric nu este întru El.* Căci tocmai această lumină este aceea care luminează toată Înţelegerea celor care pot cuprinde adevărul despre care ni se vorbeşte în psalmul 30: *întru lumina Ta vom vedea lumină.* Dar ce altceva trebuie să subînţelegem prin această *lumină a lui Dumnezeu,* dacă nu lumina lui Dumnezeu care dă putere de vedere celui pe care ea îl luminează cu adevărul asupra tuturor lucrurilor sau care ne dă puterea de a cunoaşte, chiar pe Dumnezeu însuşi, Care e numit Adevărul însuşi?" (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, I, 1, în PSB, vol. 8, p. 45)

„Vom spune cu tot adevărul că, în sinea Lui, Dumnezeu nu poate fi înţeles şi nici pătruns de mintea noastră omenească. Orice idee ne-am putea face despre El sau oricum ni L-am putea reprezenta, El este cu mult mai presus decât tot ce putem cugeta despre El. E ca şi cum am vrea să convingem despre strălucirea puternică a soarelui pe cineva care abia e în stare să suporte pâlpâitul unei scântei sau licărirea unui opaiţ, în ochii lui nemaifiind atâta agerime ca să suporte vreo lumină. N-ar trebui oare să-i spunem acestui om că strălucirea soarelui nu se poate nici compara în tărie şi mărire cu ceea ce vede el? Aşa se prezintă lucrurile şi cu puterea noastră de înţelegere: câtă vreme se află închisă în temniţa trupului şi a sângelui, ea se năuceşte şi se trândăveşte în urma contactului cu această lume materială şi, cu toate că în comparaţie cu lumea pământească ea e cu mult superioară, totuşi, atunci când vrea

564. "Numai cel ce însetează după Dumnezeu, ajunge să-L cunoască. *A-L găsi pe Dumnezeu înseamnă a-L căuta neîncetat (...) Îl vezi pe Dumnezeu atunci când eşti nesfârşit dornic de El".* (Sf. Grigorie de Nyssa, *Viaţa Sfintei Macrina,* PG, XLVI, 97 A) – *n.n.*

să lumineze realităţile netrupeşti străduindu-se să le înţeleagă, ea abia are putere cât o scânteie sau cât un opaiţ. Într-adevăr, cine altcineva ar putea fi atât de desăvârşit între fiinţele cugetătoare şi netrupeşti, încât să întreacă în chip nespus şi de nepătruns orice alte realităţi, dacă nu Însuşi Dumnezeu? Dar adâncul fiinţei dumnezeieşti nu-l poate cerceta nici într-un caz mintea omenească, oricât ar fi ea de ageră, de limpede ori de curată.

Dar pentru a face lucrurile şi mai uşor de înţeles n-ar fi fără rost să folosim şi altă comparaţie. Uneori ochii noştri nu sunt în stare să sesizeze nici lumina însăşi, adică nu pot vedea nici globul soarelui însuşi, în schimb văzându-i strălucirea şi razele răsfrânte prin ferestre sau te miri în ce vase care au puterea să le reflecte, putem deduce cât de mare e puterea de încălzire a acestui focar din care ţâşneşte atâta lumină. Tot aşa şi lucrările proniei dumnezeieşti şi măiestria întocmirii firii sunt şi ele ca nişte raze ale fiinţei dumnezeieşti, în comparaţie cu firea şi substanţa ei însăşi. Mintea noastră îşi dă seama aşadar că prin puterile ei ea nu este în stare să vadă ce este Dumnezeu în Sine însuşi, aşa cum este El în fiinţa Sa; în schimb, din frumuseţea lucrării Sale şi din măreţia fâpturilor, ea deduce pe Părintele lumii întregi.

Drept aceea, nu trebuie să ni-L închipuim pe Dumnezeu ca şi cum ar fi o fiinţă trupească ori ca şi cum ar locui într-un corp oarecare, ci ca pe o fiinţă cugetătoare simplă, căreia nu i se mai poate adăuga absolut nimic şi aceasta pentru că nu putem crede că ar exista în El ceva *mai mult* sau ceva *mai puţin*, ci fiind în Sine ca un fel de monadă[565] absolută sau, ca să zicem aşa, o unitate în sine, o raţiune absolută, care e izvorul oricărei fiinţe cugetătoare, însăşi raţiunea de a fi a lumii întregi. De aceea această fire, care e simplă şi numai raţiune, pentru ca să se mişte şi să acţioneze nu poate tolera nici o întârziere şi nici o ezitare; pentru că, dacă ar fi altfel, atunci ceea ce s-ar adăuga ar mărgini şi ar stânjeni cumva însăşi simplitatea firii divine: ceea ce e principiul tuturor lucrurilor ar fi atunci ceva compus şi diferit, multiplu şi unitar." (Origen, *Despre principii*, Cartea întâi, V-VI, 1, în PSB, vol. 8, pp. 48-50)

„Descoperirea Lui se face prin aceea că Însuşi Se face cunoscut." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, VI, 2, în PSB, vol. 8, p. 61)

„Toată cunoştinţa pe care o avem despre Tatăl prin descoperirea Fiului se face cunoscută în Duh Sfânt. (...) Precum s-a zis despre Fiul că *"nimeni nu cunoaşte pe Tatăl decât numai Fiul şi cei cărora va voi Fiul să-i descopere"* (Mt. 11, 27), tot aşa vorbeşte Apostolul şi despre Duhul Sfânt: *"nouă ni le-a dezvăluit Dumnezeu prin Duhul Său, fiindcă Duhul toate le cercetează, chiar şi adâncurile lui Dumnezeu"* (I Cor. 2, 10). Şi tot aşa şi în Evanghelie, atunci când Mântuitorul le aminteşte apostolilor învăţăturile dumnezeieşti cele mai adânci, pe care ei nu le puteau pricepe (In. 16, 12-13): *"încă multe am a vă spune, dar acum nu puteţi să le purtaţi. Iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul, că din al Meu va lua şi vă va vesti"*. Aşadar, trebuie să ne gândim că, după cum Fiul, Care singur cunoaşte pe Tatăl, Îl descoperă cui voieşte, tot aşa şi Duhul Sfânt, Care e singurul în stare să *cerceteze şi adâncurile lui Dumnezeu,* şi El Îl descoperă pe Dumnezeu cui va voi. Căci *Vântul (Duhul) suflă unde voieşte*[566]." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, IV, 3, în PSB, vol. 8, p. 73)

565. Tâlcuirea Pr. Bodogae: *"Monada"* e o noţiune pitagoreică. A se vedea în această privinţă E. Zeller: *Die Philosophie der Griechen*, I (Leipzig, 1919), p. 464-481 (n. 92, p. 49).
566. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: In. 3, 8 (Traducerea Bibliei Sinodale din 1914). (n. 233, p. 73).

„Despre El vedem că e scris (I Cor. 11, 3): *Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl decât numai Fiul şi nimeni nu cunoaşte pe Fiul decât numai Tatăl.* Căci cine poate cunoaşte ce este Înţelepciunea[567] decât Cel care a născut-o? Sau cine poate şti limpede ce-i Adevărul decât Tatăl Adevărului? Cine poate adânci toată firea propriului Său *Cuvânt*, Care este El însuşi Dumnezeu, fire care vine din Dumnezeu, la Care era Cuvântul? Aşa trebuie, dar, să recunoaştem cu toată convingerea că pe acest Cuvânt, Căruia I se mai spune Logos, Înţelepciune sau Adevăr, nu-L cunoaşte nimeni decât Tatăl, despre Care este scris că *lumea aceasta n-ar cuprinde cărţile ce s-ar fi scris*[568], de bună seamă, despre strălucirea şi mărirea Fiului lui Dumnezeu. Căci e cu neputinţă să cuprinzi în scris tot ce ţine de mărirea Mântuitorului." (Origen, *Despre principii*, Cartea a II-a, I, 6, în PSB, vol. 8, p. 141)

„Şi după cum ochiul umblă în chip firesc după lumină şi după vedere, după cum, la rândul lui, corpul nostru îşi doreşte în chip firesc mâncare şi băutură, tot aşa şi cugetul nostru poartă în el o dorinţă firească şi specifică de a cunoaşte adevărul dumnezeiesc şi cauzele lucrurilor. Pe de altă parte, această dorinţă nu ni s-a dat de la Dumnezeu ca să nu ni se împlinească niciodată sau să nu ni se poată împlini niciodată, altfel s-ar putea afirma că în zadar ar fi sădit în noi Dumnezeu Creatorul acest dor după cunoaştere dacă omul niciodată n-ar putea să ajungă să dobândească ceea ce doreşte. Acesta e motivul pentru care cei care s-au silit, cu mari greutăţi, să cerceteze încă din această viaţă credinţa şi religia, nu înţeleg desigur decât puţine lucruri din comorile numeroase şi uriaşe ale cunoştinţei dumnezeieşti, şi totuşi, prin faptul că în continuu caută să cunoască, să înţeleagă şi să progreseze în această dorinţă, ei dobândesc încă de aici de pe pământ mult folos sufletesc, ca unii care s-au întors cu totul spre gustul şi dragostea de a căuta adevărul şi s-au făcut mai primitori pentru învăţătura viitoare. Lucrurile se petrec ca şi atunci când ai vrea să pictezi un portret: înainte de a începe să pictezi statura persoanei respective se face o schiţă uşoară a trăsăturilor şi a formelor corporale care urmează să se picteze, în chipul acesta fiind clar că pe urmele picturii schiţate se poate mai uşor executa portretul cerut; tot aşa se întâmplă şi la cunoaşterea adevărului dacă schiţa sau planul au fost desenate pe *tablele inimii noastre* (II Cor. 3, 3) cu condeiul Domnului nostru Iisus Hristos. Poate de aceea s-a şi zis: *Celui ce are i se va mai da şi-i va prisosi* (Mt. 25, 29). E limpede, dar, că cei care au încă din această viaţă o schiţă oarecare a adevărului căutat şi a cunoaşterii, acelora li se va adăuga în viitor frumuseţea chipului desăvârşit." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, IV, 11, în PSB, vol. 8, p. 182)

„(...) Din cauza aceea *cele dumnezeieşti sunt ascunse de cei înţelepţi şi pricepuţi* (Lc. 10, 21) pentru ca, după cum spune Apostolul, *nici un trup să nu se laude înaintea lui Dumnezeu.* Şi ele *s-au descoperit pruncilor*[569], adică celor care, după vremea pruncici, au ajuns la locuri înalte, când şi-aduc aminte că nu atât prin strădaniile proprii au atins un grad superior de fericire, ci în primul rând acest lucru se datoreşte bunătăţii negrăite a lui Dumnezeu." (Origen, *Despre principii,* Cartea a III-a, XII, 1, în PSB, vol. 8, p. 200)

567. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: "Una din ideile de bază ale cugetării lui Origen: Tatăl cugetă pe Fiul şi e cunoscut de Fiul (*Fragm. Ioan*, XIII, GCS IV 495)". (n. 610, p. 141).

568. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: In, 21, 25. Desigur, nu e vorba de mulţimea cărţilor ce s-ar fi scris, ci de bogăţia nesfârşită a cuvintelor şi faptelor. (n. 611, pp. 141-142).

569. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: I Cor. 1, 29. "Desigur, potrivit concepţiei lui, Origen nu uită de pruncii duhovniceşti, aşa cum am văzut între altele şi mai sus": 2, 10, 7. (n. 963, p. 200).

„Trebuie să avem îndrăzneală şi să spunem că nici oştirile sfinţilor îngeri, nici sfintele Tronuri, Domniile, Începătoriile şi nici Puterile nu sunt în stare să cunoască începutul tuturor lucrurilor şi nici sfârşitul lumii[570]. Şi trebuie să înţelegem că aceste sfinte duhuri şi puteri acum amintite sunt apropiate de acele începuturi şi reuşesc să zărească mai multe decât pot alţii. Dar oricât ar înţelege aceste puteri din descoperirea Fiului sau a Duhului Sfânt, la oricâtă cunoaştere vor fi ajuns – desigur mult mai bogată la puterile superioare decât la cele inferioare – totuşi nici lor nu le este cu putinţă să înţeleagă totul, pentru că este scris: *Cele mai multe lucruri ale lui Dumnezeu sunt ascunse* (Înţel. Sir. 16, 22).” (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, XIV, 3, în PSB, vol. 8, pp. 295-296)

„Prin puterea Sa Dumnezeu cuprinde toate lucrurile, în schimb El nu este cuprins de mintea nici unei făpturi create. Natura Lui n-o cunoaşte decât El însuşi. Într-adevăr, numai Tatăl cunoaşte pe Fiul şi numai Fiul cunoaşte pe Tatăl şi numai Duhul Sfânt pătrunde până în adâncurile lui Dumnezeu.” (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, VIII, 4, în PSB, vol. 8, p. 307)

„Doar Dumnezeu nu urmăreşte nici o glorie deşartă când doreşte ca noi să înţelegem şi să cuprindem cu mintea măreţia Lui, ci vrea să ne facă numai să simţim fericirea ce creşte în suflete din cunoaşterea Lui, de aceea lucrează prin Hristos şi, prin neîncetata petrecere la noi a Cuvântului ne ridică la comuniunea cu El.” (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 6, în PSB, vol. 9, p. 234)

„Sunt oarecum diferite aspectele în care Cuvântul Se face cunoscut fiecăruia dintre cei care înaintează în cunoaştere, după starea celui care abia îşi începe ucenicia, după cum a înaintat, dacă este mai aproape de virtute sau chiar şi-a însuşit virtutea.” (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 16, în PSB, vol. 9, p. 241)

„Şi necunoaşterea lui Dumnezeu face parte din rău...[571]” (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 65, în PSB, vol. 9, p. 286)

„Printr-o figură de stil ebraică se zice despre Dumnezeu în Psalmul 17: *Şi Şi-a pus Dumnezeu întunericul acoperământ* (Ps. 17, 13). Psalmistul vrea să arate că cele gândite de Dumnezeu, în calitatea Sa dumnezeiască, sunt nearătate şi necunoscute, căci El S-a ascuns, ca să zicem aşa, în întuneric de cei ce nu suportă strălucirea cunoaşterii Lui şi nici nu pot să-L vadă fie din pricina minţii lor întunecate, care le este îmbrăcată într-un *trup al smereniei* (Filip. 3, 21) omeneşti, fie din cauza miopiei omului în înţelegerea lui Dumnezeu. Iar ca să reiasă şi mai limpede că cunoaşterea lui Dumnezeu a ajuns foarte rar la toţi oamenii, ea arătându-se doar la câţiva dintre ei, este scris că: *a stat tot poporul departe, iar Moise a intrat în întunericul în care era Dumnezeu* (Ieş. 20, 21). Şi tot despre Moise zice Scriptura: *Numai Moise singur să se apropie de Dumnezeu, ceilalţi să nu se apropie* (Ieş. 24, 2). Şi iarăşi, ca să înfăţişeze adâncimea dogmelor despre Dumnezeu, care erau de neînţeles pentru cei ce

---

570. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: "Chiar şi cetele îngereşti, oricât de apropiate ar fi de Dumnezeu, sunt totuşi neştiutoare când e vorba de tainele Providenţei: *C. Cels.* VI, 62; *Exort. Mart.* 13" etc. (n. 1527, p. 295).

571. Sfântul Antonie cel Mare, în acelaşi sens, spune: *"Cea mai mare boală a sufletului, ruina şi pierzarea lui, este să nu cunoască pe Dumnezeu, Care a făcut toate pentru om şi i-a dăruit lui mintea şi cuvântul.* ("Învăţătură despre viaţa morală", cap. 97, *Filocalia,* vol. I). Necunoştinţa de Dumnezeu este *o nesimţire şi o nebunie a sufletului". (ibidem,* cap. 119) – *n.n.*

nu au *Duhul care cercetează toate, chiar şi adâncurile lui Dumnezeu* (I Cor. 2, 10), a zis proorocul: *adâncul ca o haină este îmbrăcămintea Lui* (Ps. 103, 10).

Dar Mântuitorul nostru şi Domnul, Cuvântul lui Dumnezeu, arătând cât de mare importanţă are cunoaşterea lui Dumnezeu-Tatăl – fiindcă Tatăl nu este cuprins şi cunoscut cum s-ar cădea decât numai de Însuşi Domnul şi, în al doilea rând, de cei luminaţi la minte de către Domnul – zice: *Nimeni nu cunoaşte pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaşte nimeni, decât numai Fiul şi cel căruia va voi Fiul să-i descopere* (Mt. 11, 27; Lc. 10, 22). Căci nimeni nu poate cunoaşte pe Cel nenăscut, cel *mai întâi născut decât toată făptura* (Col. 2, 15), precum Îl cunoaşte Tatăl, Care L-a născut, nici pe Tatăl nu-L cunoaşte nimeni cum Îl cunoaşte Cuvântul cel viu, Înţelepciunea şi Adevărul Său. Prin împărtăşirea de Sine, Cuvântul înlătură din jurul Tatălui aşa-zisul *întuneric*, pe care *şi l-a pus acoperământ*, şi adâncul care este numit *haina Sa*, şi Îl descoperă, aşa că oricine este în stare să cunoască pe Fiul Îl cunoaşte şi pe Tatăl." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 17, în PSB, vol. 9, pp. 384-385)

„Nu ochiul trupesc cunoaşte pe Dumnezeu, ci cel al sufletului,..." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VII-a, cap. 33, în PSB, vol. 9, p. 470)

„Părerea noastră e că firea omenească nu este în stare să caute pe Dumnezeu şi să-L descopere în toată curăţenia Lui, dacă nu este ajutată de Cel pe care-L caută. El se lasă însă aflat de cei care mărturisesc că după ce-au făcut tot ce le-a stat în putere, doresc după El, îngăduind a fi cunoscut de cei pe care-i socoteşte vrednici, atât cât poate un om să cunoască pe Dumnezeu şi în măsura în care e în stare un suflet să cunoască pe Dumnezeu, atâta vreme cât e legat încă de trup[572]." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VII-a, cap. 42, în PSB, vol. 9, p. 479)

„Este cu neputinţă firii omeneşti să descopere pe Dumnezeu aşa cum o merită El..." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VII-a, cap. 42, în PSB, vol. 9, p. 479)

„(...) Afirmă el (Sf. Teotim, episcop de Tomis – n.a.), nu este fericire mai mare pentru un creştin, decât cunoaşterea lui Dumnezeu." (*Actele martirice,* Sfântul Teotim, episcop de Tomis, în PSB, vol. 11, p. 343)

„Drumul cunoaşterii lui Dumnezeu porneşte de la Duhul cel unul, (trece) prin Fiul cel unul (şi ajunge) la Tatăl cel unul." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 18, în PSB, vol. 12, p. 62)

„Cel care se laudă că ar cunoaşte toate să ne explice mai întâi firea furnicii şi abia după aceea să discute despre natura puterii dumnezeieşti, care depăşeşte orice înţelegere. Dar dacă tu n-ai înţeles nici măcar alcătuirea unei biete furnici, cum te poţi lăuda că poţi cuprinde în mintea ta puterea cea neînţeleasă a lui Dumnezeu?" (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 16, în PSB, vol. 12, p. 150).

„Din lucrări Îl cunoaştem pe Dumnezeu, pe când de fiinţa Lui nu suntem în stare să ne apropiem, pentru că lucrările Lui sunt cele care coboară spre noi, pe când fiinţa Lui rămâne inaccesibilă." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 234, I, în PSB, vol. 12, p. 483)

572. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: "Deci *ceea ce este cu neputinţă la oameni, este cu putinţă la Dumnezeu* (Luca 18, 27). El a venit şi în ajutorul cunoaşterii, trimiţând nu numai pe prooroci, ci şi pe Însuşi Fiul Său". (*n.* 192, p. 479).

„Cunoaşterea ființei dumnezeieşti constă tocmai în simțământul că ființa lui Dumnezeu n-o putem cunoaşte." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 234, II, în PSB, vol. 12, p. 483)

„Aşadar cunoaşterea izvorăşte din lucrări, iar din cunoaştere s-a născut închinarea. *Crezi că Eu pot face aceasta?* (Mt. 9, 28.) *Cred, Doamne, şi s-a închinat Lui* (In. 9, 38). În chipul acesta închinarea urmează credinței, iar credința se întăreşte prin putere. Şi dacă susții că oricine crede aceea şi cunoaşte, şi anume cunoaşte din ceea ce crede cu adevărat, tot aşa poți spune şi invers: prin ce cunoşti, prin aceea să crezi. Or noi cunoaştem pe Dumnezeu după puterea Lui, iar dacă credem în Cel pe Care-L cunoaştem, atunci şi închinarea o aducem tot Celui în Care credem." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 234, III, în PSB, vol. 12, p. 484)

„Ceea ce, însă, mărturisim e faptul că de fapt cunoaştem despre Dumnezeu atâta cât se poate cunoaşte, dar că e cu neputință să ştim ceea ce trece dincolo de puterea noastră de judecată. Aşa încât dacă mă întrebi ce-i nisipul şi eu voi răspunde că ştiu, atunci desigur că vei râde de mine dacă ai cere să-ți spun îndată şi câte fire de nisip sunt, pentru că prima ta întrebare s-a referit la aspectul sub care se prezintă nisipul, pe câta vreme cealaltă întrebare era în legătură cu numărul firicelelor de nisip. Această sofismă seamănă cu ceea ce întreba cineva în felul acesta: *Cunoşti pe Timotei?* Ei bine, dacă-l cunoşti, atunci îi cunoşti şi firea, căci doar ai recunoscut că-l cunoşti. În realitate, eu pot spune şi că-l cunosc şi că nu-l cunosc pe Timotei, dar în amândouă aceste feluri cunoaşterea mea e diferită. Căci felul în care-l cunosc nu-i acelaşi cu felul în care nu-l cunosc, ci unul e aspectul sub care pot spune că-l cunosc şi cu totul altul e cel sub care nu-l cunosc. Cu alte cuvinte, pe Timotei îl cunosc numai după înfățişare şi după alte note similare, ființa lui lăuntrică însă n-o cunosc. Căci, până la urma urmei, tot în acelaşi fel spun că şi pe mine într-un fel mă cunosc, dar în alt fel nu." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 235, II, în PSB, vol. 12, p. 485)

„Despre neamul, vrednicia, ființa şi natura lui Hristos nimeni n-ar putea fi în stare să dea lămuririle cele mai potrivite, după cum ne-o spune însuşi Duhul Sfânt prin glasul proorocului: *"neamul Lui cine-l va spune?"*. Şi aceasta pentru că *Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl decât numai Fiul, nici pe Fiul nu-L cunoaşte nimeni după vrednicia Lui decât Tatăl, Cel ce L-a născut pe El.*" (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, II, 2, în PSB, vol. 13, p. 31)

„La întrebarea guvernatorului, cine este Dumnezeul creştinilor, el (fericitul episcop Potin – n.a.) a răspuns: *Dacă vei fi vrednic, Îl vei cunoaşte!*[573]." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea a V-a, I, 31, în PSB, vol. 13, p. 185)

„(...) Mă gândesc, deci, la Cel aflat mai presus de toate, la Împăratul suprem, la Cel nemăsurat, şezând pe scaunul de domnie al bolților cereşti, Care a făcut pământul scăunel la picioarele Sale. Nimeni nu-L poate închipui într-un fel vrednic de El. De jur-împrejurul Său lumina străluceşte ca fulgerul, făcându-L – prin puterea[574] străluminărilor ei – de nevăzut privirilor noastre, ale tuturor." (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Prolog, 1.1, în PSB, vol. 14, p. 190)

573. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: "Întâlnim şi la martirii din Palestina refuzul de a-şi da numele, locul de origine ori de a declara ce cunosc ei despre Dumnezeu. Acest refuz nu poate avea decât o singură motivare: neputința omului de a cunoaşte pe Dumnezeu altfel decât *întru putere"*, (*I Cor.* 2, 5). (n. 31, p. 185).

574. Tâlcuirea D-lui Radu Alexandrescu: Textual: *prin ascuțimea* (n. tr.). (n. 288, p. 190).

„Voiesc să-ţi înfăţişăm, o, fericite, câteva lucruri din învăţătura despre Hristos. Tu poţi s-o afli pe aceasta şi din cuvintele dumnezeieşti, dar o poţi auzi, cu iubirea ta de bine[575], şi de la alţii. Ajung sfintele şi de Dumnezeu insuflatele Scripturi spre vestirea adevărului. Dar sunt şi multe scrieri alcătuite despre acestea de fericiţii noştri dascăli şi cel ce le citeşte pe acestea va cunoaşte tâlcuirea Scripturilor şi va putea dobândi cunoştinţa pe care o doreşte." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* I, în PSB, vol. 15, p. 29)

„Cunoştinţa şi credinţa despre El este mai de preţ decât toate." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* I, în PSB, vol. 15, p. 31)

„Iar dacă (creaţiunea – *n.n.*) a fost făcută prin Fiul şi toate subzistă în El, urmează numaidecât că cel ce priveşte în chip drept creaţiunea vede şi pe Cuvântul care a făcut-o şi prin El începe să cunoască şi pe Tatăl.

Dar şi Mântuitorul a zis: *Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl decât Fiul şi cel căruia Fiul i-L descoperă* (Mt. 11, 27). Iar lui Filip care I-a cerut: *Arată-ne nouă pe Tatăl,* nu i-a spus: *Priveşte creaţiunea, ci cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl* (In. 14, 9).

De aceea pe drept cuvânt Pavel – mustrând pe elini că, deşi privesc armonia şi buna întocmire a creaţiunii, nu cunosc pe Cuvântul făcător din ea (căci fapturile vestesc pe Făcătorul lor), ca prin El[576] să cugete şi pe Tatăl şi să oprească de la închinarea la făpturi – a spus *veşnica Lui putere şi dumnezeire,* ca să arate pe Fiul. Iar sfinţii spunând: *Cel ce este înainte de veci şi prin Care a făcut veacurile,* vestesc nu mai puţin veşnicia Lui, prin care arată şi pe Tatăl." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XII, în PSB, vol. 15, p. 168)

„Însăşi zidirea e îndestulătoare spre cunoaşterea existenţei lui Dumnezeu şi a proniei Lui. *Căci din mărimea şi frumuseţea făpturilor, se vede ca printr-o asemănare (analogic) Făcătorul lor* (Înţel. Sol. 13, 5)[577]. Nu învăţăm aceasta cerând cuvinte de la ele, ci credem auzind Scripturile. Căci privind rânduiala şi armonia tuturor, cunoaştem că El este Făcătorul, Stăpânul şi Dumnezeul tuturor şi înţelegem pronia minunată şi călăuzirea minunată a tuturor de către El[578]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, XXXII, în PSB, vol. 15, p. 267)

„Nu este Dumnezeu ca omul, ca să îndrăznească cineva să întrebe omeneşte despre El." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XV, în PSB, vol. 16, p. 41)

„(...) Cele predate prin credinţă, se cuvine să fie judecate nu cu înţelepciunea omenească, ci primite prin auzirea credinţei. Căci ce cuvânt va putea tâlcui după

575. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "(Φιλοκάλως). Deci desi se poate cunoaşte Dumnezeu şi Hristos şi direct, totuşi cunoştinţa aceasta se confirmă şi se înmulţeşte când e auzită şi de la alţii".(*n.* 2, p. 29).

576. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "În textul din PG e *prin ele* (δι' αυτων), dar cred că e *prin El* (δι' αυτου). Căci Sfântul Atanasie a negat mai sus şi va nega mai jos că din creaţiune poate fi cunoscut în mod direct Însuşi Tatăl. Tatăl poate fi cunoscut din Subiectul raţionalităţii creaţiei". (n. 19, p. 168).

577. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cunoaşterea analogică nu exclude apofaticul lui Dumnezeu. De aceea, Sfântul Atanasie nu contrazice aci ceea ce spusese mai înainte că Dumnezeu nu poate fi cunoscut prin analogie. E ceva analogic în Dumnezeu cu raţionalitatea creaţiei. Dar în acelaşi timp în schema largă a analogiei se află adâncul de taină mai presus de analogie". (n. 88, p. 267).

cuviinţă cele ce sunt mai presus de firea creată? Sau ce auz va putea pricepe tot ceea ce nu e îngăduit oamenilor nici a auzi, nici a grăi? Aşa a spus Pavel despre cele ce le-a auzit, adică despre Dumnezeu: *Cât de neurmate sunt căile Lui! Căci cine a cunoscut mintea Domnului? Sau cine s-a făcut sfetnicul Lui?* (Rom. 11, 33). Iar Avraam nici n-a iscodit, nici n-a judecat pe Cel ce grăia, ci *a crezut şi s-a socotit lui spre dreptate* (Rom. 4, 3). De aceea a fost chemat Moise *slujitor credincios* (Evr. 3, 5)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XVII, în PSB, vol. 16, p. 43)

„Să îndrăznească, de pot, să răspundă cei ce grăiesc cu uşurinţă despre toate, cum s-a întemeiat cerul şi din ce substanţă şi din ce amestec? Sau cum s-a constituit soarele şi fiecare dintre stele? Şi ce e de mirare dacă îşi văd neînţelegerea lor privitoare la cele de sus, când nici firea pomilor de jos şi alcătuirea apelor şi formarea şi alcătuirea animalelor nu se cunoaşte. Oare nu vor spune ca şi Solomon, părtaş de înţelepciune mai mult decât toţi, văzând neputinţa oamenilor de a le afla acestea: *Şi tot veacul l-a dat în inima lor, ca să nu afle omul făptura pe care a făcut-o Dumnezeu de la început până la sfârşit* (Eccl. 3, 11)[579]. Oare pentru că nu le pot afla vor declara că nici nu sunt? Da, vor spune aceasta având mintea stricată. Deci cu dreptate le-ar putea spune cineva: *O, lipsiţilor de minte şi prea îndrăzneţilor, pentru ce nu încetaţi cu atât mai mult să iscodiţi cele Despre Sfânta Treime, ca să credeţi numai că este, având despre aceasta învăţătura Apostolului, care zice: «Trebuie să creadă întâi lui Dumnezeu că este şi celor ce Îl caută le este dătător de plată»* (Evr. 11, 6)[580]? Căci n-a spus cum este, ci numai *că este.* De nu se vor lăsa convinşi nici de aceasta, să spună cum este Tatăl, ca să afle astfel cum este şi Cuvântul Lui. Dar e lucru nebunesc, vor zice, a întreba astfel despre Tatăl. Să audă atunci că e lucru nebunesc şi a întreba astfel despre Cuvântul.

Fiind de prisos deci şi nebunească această încercare, să nu mai întrebe cineva despre acestea, sau să primească numai cele din Scripturi. Căci sunt de ajuns pildele aflătoare în Scripturi despre acestea." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XVIII-XIX, în PSB, vol. 16, p. 44)

---

578. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cunoaşterea lui Dumnezeu din natură e insuficientă chiar pentru o cunoaştere analogică a lui Dumnezeu. Ea trebuie completată cu cea prin cuvintele Scripturii. Căci natura nu grăieşte. Dar nici cuvintele Scripturii n-ar ajunge fără exemplificarea lui Dumnezeu ca realitate personală raţională şi înţeleaptă şi de incomparabilă putere, cu ajutorul naturii. Prin amândouă Îl cunoaştem pe Dumnezeu, nu numai ca existent, ci şi ca Făcător şi Proniator". (n. 89, p. 267).

579. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Toate timpurile le au oamenii la dispoziţie ca să vadă că, şi cu tot progresul lor în cunoaştere, nu ajung să cunoască totul". (n. 43a, p. 44).

580. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "E de observat că Sfântul Atanasie nu spune numai de Dumnezeu în general, că nu ştim altceva decât că este, ci de Sfânta Treime şi de faptul că în ea este un Tată, un Fiu şi un Duh Sfânt. Deci nu ne lasă într-un întuneric total. E mare lucru a şti că în Dumnezeu e un Tată iubitor al unui Fiu iubitor şi un Duh Sfânt al comuniunii între Ei, căruia fiecare îi comunică dragostea Sa faţă de celălalt şi Care ni se comunică şi nouă, aducându-ne dragostea Tatălui şi a Fiului şi întărind dragostea între noi. E mare lucru să ştiu că eu ca persoană mă deosebesc de un obiect şi că am relaţii cu alte persoane fără să mă confund cu ele. Sunt nişte mistere într-un fel cunoscute şi folositoare mie. E mare lucru să ştiu că sunt şi că sunt deosebit de alţii şi în acelaşi timp în legătură conştientă cu ei, chiar dacă nu pot pătrunde tot misterul acestui fapt. Misterul e unit cu experienţa folosului ce-l am din el. Chiar în spusa lui Socrate: *Ştiu că nu ştiu nimic* e implicată o anumită cunoştinţă. El *ştie* că nu ştie. Deci nu e drept a spune că nu ştiu chiar nimic. Cunoaşterea şi necunoaşterea sau cunoaşterea a ceea ce e mister sunt mereu împreunate. Şi mereu se înaintează în cunoaşterea misterului, fără să fie epuizat vreodată. Chiar Apostolul o spune aceasta prin cuvintele: *Întâi să creadă* ca apoi *Să-L caute.* Sfântul Atanasie cere aci numai să nu se iasă, prin voinţa de cunoaştere, din misterul de care se ştie *că este".* (n. 44, pp. 44-45).

„Totuși această nepricepere o poate cineva vindeca mai întâi prin credință, apoi și prin cele spuse înainte, adică prin chipul și strălucirea și izvorul și ipostasul (substanța) și pilda[581]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XX, în PSB, vol. 16, p. 47)

„Poți admira pe arhitect după opera sa, precum și pe făurar sau pe țesător." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* Omilia I, VII, în PSB, vol. 17, p. 78)

„Din frumusețea celor văzute să înțelegem pe Cel Care-i mai presus de frumusețe, iar din măreția celor care cad sub simțurile noastre și din corpurile acestea mărginite din lume să ne ducem cu mintea la Cel nemărginit, la Cel mai presus de măreție, Care depășește toată mintea cu mulțimea puterii Sale." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* Omilia I, XI, în PSB, vol. 17, p. 83)

„Și de pe pământ și din văzduh și din cer și din apă și din noapte și din zi și din toate cele văzute să luăm evidente dovezi despre Binefăcătorul nostru. Nici păcatelor să nu le dăm timp, nici dușmanului să nu-i lăsăm loc în inimile noastre, ca Dumnezeu să locuiască în noi, prin o necontenită aducere-aminte de El." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* Omilia a III-a, X, în PSB, vol. 17, p. 109)

„Că de la nici una din creaturi nu putem dobândi o idee vrednică de măreția Dumnezeului universului; ne dau doar mici și slabe imagini, așa precum ne dă și fiecare din cele mai mici vietăți și plante." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* Omilia a VI-a, XI, în PSB, vol. 17, p. 146)

„Oamenii fac cele spuse în chip omenesc despre Dumnezeu, închipuindu-și pe Dumnezeu după felul în care trăiește fiecare din ei." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXIX, II, în PSB, vol. 17, p. 237)

„Frumusețea cea adevărată, cea mai plăcută, adică firea cea dumnezeiască și fericită, se poate privi, se poate contempla numai de cel ce are curățită mintea." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXIX, V, în PSB, vol. 17, p. 242)

„*Gustați și vedeți că bun este Domnul* (Ps. 33, 8).

(...) Psalmistul a spus: *Gustați*; n-a spus: *Îmbuibați-vă*; pentru că acum cunoaștem în parte și vedem adevărul ca prin oglindă și ghicitură (I Cor. 13, 12), dar va veni vremea când arvuna de acum și gustarea aceasta a harului ne va duce la desfătarea cea desăvârșită. După cum pe cei care sufăr de stomac, care n-au poftă de mâncare și resping mâncărurile, doctorii îi vindecă de boala lor deșteptându-le pofta prin vreun condiment pus în mâncăruri, încât simțul gustului este excitat de acest condiment și face să le sporească pofta de mâncare tot mai mult, tot așa și cu Cuvântul adevărului. *Însăși experiența Cuvântului adevărului*, spune psalmistul, *vă îndeamnă ca pofta să vă fie mereu fără sațiu. De aceea gustați, ca să fiți fericiți,*

581. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Pe de o parte, cele dumnezeiești, și cu deosebire Sfânta Treime și mântuirea prin cruce, sunt mai presus de înțelegere, pe de alta sunt accesibile unei înțelegeri a inimii capabile de credință și prin folosirea unor imagini din lume, în care ele și-au imprimat urmele. Credința sau inima trăitoare a legăturii cu Dumnezeu își dă seama mai mult decât speculația care schematizează, care se depărtează de viață, că Dumnezeu, originea vieții, nu poate fi decât iubitor, iar ca atare un Tată, un Fiu și un Duh prin care Se odihnește Tatăl în Fiul; și că fără suferință nu poți depăși egoismul propriu, deci nu te poți mântui intrând în viață și nu poți ajuta nici la mântuirea altora". (n. 51, p. 47).

flămânzind şi însetând pururi de dreptate." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXVI, VI, în PSB, vol. 17, p. 270)

„Nu oricine poate ajunge la desăvârşirea dragostei, nici nu poate cunoaşte *pe Cel cu adevărat iubit*, ci numai cel ce s-a dezbrăcat de omul cel vechi, cel stricat de poftele înşelăciunii şi s-a îmbrăcat în omul cel nou, cel reînnoit întru cunoştinţă, după chipul Ziditorului (Efes. 4, 22-24). Cel care iubeşte banii şi rămâne uimit în faţa frumuseţii stricăcioase a trupurilor, cel care iubeşte nespus de mult slava aceasta mică a lumii, cel care-şi cheltuieşte puterea dragostei în lucrurile care nu se cuvin, acela a rămas orb pentru privirea Celui Care este în realitate *Cel iubit.*" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XLIV, II, în PSB, vol. 17, p. 285)

„După cum ochii trupului, când stau departe, înţeleg puţin din cele văzute; dar dacă se apropie de obiectele la care se uită înţeleg clar pe cele ce le văd, tot aşa şi cu privirea cu ochii minţii; cel care nu-i apropiat, prin fapte, de Dumnezeu nu poate vedea lucrurile lui Dumnezeu cu ochii curaţi ai minţii." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XLV, VII, în PSB, vol. 17, p. 306)

„Atâta vreme cât ne îndeletnicim cu lucrurile din afara lui Dumnezeu, nu putem cuprinde cunoaşterea lui Dumnezeu. Care om, îngrijindu-se de cele ale lumii şi afundându-se în ispitele trupului, poate să fie cu luare aminte la cuvintele despre Dumnezeu şi să fie îndestulător de pregătit pentru contemplarea unor lucruri atât de mari? Nu vezi că este înăbuşit de spini cuvântul care a căzut între spini? (Mt. 13, 7) Spini sunt plăcerile trupului, bogăţia, slava şi grijile lumeşti! Cel ce simte nevoia cunoaşterii lui Dumnezeu va trebui să fie în afară de toate acestea, să se scape de patimi şi aşa să primească cunoaşterea lui Dumnezeu. Cum poate intra ideea de Dumnezeu într-un suflet care-i strâmtorat de gândurile care-l stăpâneau mai dinainte?" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XLV, VIII, în PSB, vol. 17, pp. 306-307)

„Luarea aminte şi studierea atentă a propriei tale persoane te va conduce şi la cunoaşterea lui Dumnezeu. Dacă iei aminte la tine însuţi nu mai ai nevoie să descoperi pe Creator în celelalte creaturi; vei contempla în tine însuţi, ca într-un microcosmos, marea înţelepciune a Creatorului tău. Din sufletul tău necorporal vei cunoaşte că şi Dumnezeu este necorporal; că nu e circumscris în spaţiu, pentru că nici mintea ta nu avea mai înainte şedere în spaţiu, ci ajunge în spaţiu prin unirea sa cu trupul. Vei crede că Dumnezeu este nevăzut, gândindu-te la sufletul tău; că şi el nu poate fi văzut cu ochii trupului. Da, sufletul n-are nici culoare, nici formă, nici nu poate fi definit prin vreo caracterizare materială, ci se cunoaşte numai din funcţiunile sale. Tot aşa şi Dumnezeu; nu căuta să-L înţelegi cu ajutorul ochilor, ci, îngăduindu-i minţii credinţa, caută să ai o înţelegere spirituală despre El!" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a III-a la cuvintele: *"Ia aminte de tine însuţi",* VII, în PSB, vol. 17, pp. 373-374)

„*Oile Mele,* spune Domnul, *ascultă glasul Meu* (In. 10, 27). Iată cum se cunoaşte Dumnezeu! Din ascultarea poruncilor Lui; din săvârşirea poruncilor, pe care le-am auzit. Cunoaşterea lui Dumnezeu e aceasta: păzirea poruncilor lui Dumnezeu!" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIII-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 587)

„Ţi-i de ajuns să ştii că Hristos este păstor bun (In. 10, 11), că şi-a pus sufletul Său pentru oi (In. 10, 15). Aceste margini are cunoaşterea lui Dumnezeu. A căuta să cunoşti cât este de mare Dumnezeu, care este măsura Lui, în ce fel este fiinţa Lui şi altele asemenea este primejdios pentru cel ce întreabă şi cu neputinţă de răspuns pentru cel întrebat. Tăcerea este leacul unor astfel de întrebări." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIII-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 587)

„Şi după zile, Cain a adus Domnului jertfă din rodurile pământului (Fac. 4, 3).

Vezi cum Creatorul firii a pus în conştiinţa omului cunoştinţa de Dumnezeu! Spune-mi, cine l-a dus pe Cain la această idee? Nimeni altul decât cunoştinţa de Dumnezeu din conştiinţa lui. A adus Domnului jertfă din rodurile pământului. Ştia şi cunoştea că se cuvenea să-I aducă, ca unui Stăpân, ceva din cele ce avea. Nu pentru că Dumnezeu avea nevoie de ele, ci ca să-şi arate recunoştinţa sa pentru nişte binefaceri ca acelea de care se bucurase. Da, Dumnezeu n-are nevoie de nimic şi nu-I trebuie nici unul din lucrurile noastre; dar pentru nespusa Lui iubire de oameni, coborându-Se până la noi, primeşte pentru mântuirea noastră să-I aducem jertfe, pentru ca să ne fie cunoaşterea lui Dumnezeu o şcoală de virtute". (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XVIII, III, în PSB, vol. 21, pp. 214-215)

„Iar numele de noapte înseamnă contemplarea celor nevăzute, după asemănarea lui Moise, care a ajuns în tenebrele în care era Dumnezeu, Care a pus, cum zice Proorocul, întunericul, ascunzătoare a Lui, în jurul Lui (Ps. 17, 13).

Iar ajungând în întunericul acesta, află că e aşa de departe de a se fi urcat la desăvârşire, cum sunt cei ce n-au atins nici măcar începutul. Căci după ce m-am învrednicit, zice, de cele desăvârşite, odihnindu-mă în înţelegerea celor cunoscute ca pe un pat, am ajuns în lăuntrul celor nevăzute, părăsind simţurile. Dar, înconjurat de noaptea dumnezeiască, căutând pe Cel ascuns în negură, am simţit iubirea faţă de Cel dorit, totuşi Cel iubit a scăpat cuprinderii cugetărilor mele. Căci L-am căutat pe patul meu, nopţile, ca să cunosc care e fiinţa Lui, de unde începe şi unde sfârşeşte şi în ce îşi are esenţa. Dar nu L-am aflat." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, pp. 195-196)

„(...) Înconjură (sufletul - *n.n.*) cu mintea firea inteligibilă şi mai presus de lume, pe care o numeşte cetate, în care sunt Începătoriile, Domniile, Tronurile aşezate pe seama Stăpâniilor şi adunarea celor cereşti, pe care o numeşte târg, şi mulţimea necuprinsă de număr, pe care o indică cu numele de piaţă. Că doar va afla în ele pe Cel dorit. Deci a înconjurat cercetând tot soborul îngeresc şi fiindcă nu a văzut pe Cel căutat în bunurile aflate, a socotit întru sine: oare nu cumva poate fi cuprins de ei Cel iubit de mine? Şi zice către ei: *Nu L-aţi văzut oare pe Cel pe care L-a iubit sufletul meu?*[582] Aceia tăceau la această întrebare, prin tăcere arătând că şi pentru ei Cel căutat e necuprins ..." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, p. 196)

„(...) Părăsind toată calea înţelegerii, *am aflat*, prin credinţă *pe Cel dorit.* Şi nu voi mai lăsa din legătura credinţei pe Cel aflat, până nu va fi în lăuntru cămării mele. Iar cămara este, desigur, inima, care se va face primitoare a sălăşluirii dumnezeieşti,

582. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A străbătut toate cetele îngereşti şi nu L-a văzut pe Dumnezeu între ele. Şi atunci, sufletul s-a întrebat: deşi nu-L văd pe Dumnezeu între ele poate că ele Îl văd totuşi, fără ca eu să-mi dau seama de aceasta. De aceea le întreabă: *Nu L-aţi văzut oare pe Dumnezeu, pe Care sufletul meu Îl simte odată ce Îl iubesc?* (n.s. 131, p. 196).

atunci când va reveni la starea aceea, în care a fost la început, când a fost plăsmuită de cea care a zămislit-o. Şi desigur de va înţelege cineva prin maică, prima cauză a alcătuirii ei, nu va greşi[583]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, pp. 196-197)

„Şi mişcând toate gândurile şi toată puterea de cercetare a înţelesurilor şi străduindu-se să cuprindă ceea ce caută, îşi face hotar al cuprinderii lui Dumnezeu lucrarea ce coboară până la noi, pe care o simţim prin viaţă[584]. Şi precum sufletul ce apare de jos, ca apa din pământ, nu rămâne acolo, şi precum apa nu rămâne în fundul lacului, ci, făcându-se bulboană, se ridică în sus spre ceea ce îi este înrudit şi de-abia când a străbătut suprafaţa cea mai de sus a apei şi s-a amestecat cu aerul, se opreşte din mişcarea în sus, la fel se întâmplă şi cu sufletul care caută cele dumnezeieşti. Căci, după ce s-a înălţat de la cele de jos spre cunoştinţa celor de deasupra, cuprinzând minunile săvârşite în zidire prin lucrarea lui Dumnezeu, nu mai poate înainta mai departe prin străduinţa iscoditoare, ci se minunează de El şi I se închină Celui cunoscut numai în aceea că este, prin cele ce le lucrează cu adevărat prin frumuseţea cerului, prin strălucirile luminătorilor, prin repedea mişcare în cerc a osiei, prin învârtirea regulată şi bine orânduită a stelelor, prin fiecare întoarcere la fel în cerc a celor patru anotimpuri, prin pământul orânduit potrivit cu atmosfera care îl cuprinde şi care îşi schimbă lucrările sale după felurimea mişcărilor celor de deasupra, prin firile felurite ale vieţuitoarelor, ale celor ce petrec în ape, ale celor ce au primit mişcarea în aer şi ale celor cu viaţa pe pământ, prin pomii de tot felul, prin ierburile ce se deosebesc între ele după calitate, putere şi formă, prin însuşirile fructelor şi sucurilor şi prin toate celelalte, prin care se arată lucrarea lui Dumnezeu. Pe toate acestea văzându-le, din minunea celor văzute, sufletul trage prin cugetare învăţătura, despre Cel înţeles din faptele Lui că este." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a XI-a, în PSB, vol. 29, p. 267)

„Sufletul cheamă pe Cuvântul cum poate, dar nu poate cum voieşte. Căci voieşte mai mult decât poate. Şi totuşi nu voieşte atât cât este Acela, ci cât poate voia lui liberă să voiască.[585] Fiindcă, deci, Cel chemat nu poate fi ajuns de străduinţa celui ce-L cheamă, de aceea zice: *L-am chemat şi nu m-a auzit.*[586]" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a XII-a, în PSB, vol. 29, p. 280)

583. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Cămara maicii mele* e inima aşa cum a fost plăsmuită la început de Maică sau de cauza ei, adică de Dumnezeu. Deci sufletul poate prinde şi introduce pe Dumnezeu în inima sa, în simţirea sa, revenită la starea curată de la început, numai când va înţelege că El e mai presus de orice înţelegere. Aşadar, această neînţelegere nu e ceva cu totul negativ, ci e însoţită de o experienţă a lui Dumnezeu prin primirea Lui în inimă sau în simţirea curată. Dumnezeu e mai presus de înţelegerea conceptuală, dar nu în afară de orice trăire a Lui. El e *înţeles* de inimă, care Îl experiază, dar nu-L defineşte. Pentru că inima însăşi se lărgeşte mereu pe măsura nesfârşirii dumnezeieşti şi se încălzeşte la atingerea ei de căldura dragostei dumnezeieşti. (n. 133, p. 197).

584. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hotarul până unde ajunge cunoaşterea noastră de Dumnezeu prin cele văzute e pus de lucrarea lui Dumnezeu prin ele. Dincolo de această cunoaştere începe cunoaşterea Lui în întuneric sau cunoaşterea simţită directă a nevăzutului şi necuprinsului Lui. (n. 233, p. 267).

585. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Omul voieşte mai mult decât poate, voieşte să cunoască pe Dumnezeu mai mult decât poate. Dar şi voia lui e limitată în privinţa cunoaşterii de Dumnezeu. Dar şi în faptul că voieşte mai mult decât poate, se arată că e făcut pentru infinitate. Omul voieşte să cunoască pe Dumnezeu atâta cât îşi închipuie că Dumnezeu este infinit, chiar dacă felul infinităţii lui Dumnezeu închipuite de el e mai prejos de infinitatea reală a lui Dumnezeu. De aceea, omul voieşte, pe fiecare treaptă mai înaltă a creşterii sale spirituale, mai mult în cunoaşterea sa de Dumnezeu, pentru că închipuirea lui despre infinitatea lui Dumnezeu a crescut şi ea. (n. 252, p. 280).

586. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Din aceste rânduri se vede că voinţa omului de a chema pe Dumnezeu nu constă numai în voinţa de a-I da un nume cât mai potrivit, ci şi de a-L chema pe numele adevărat. Propriu-zis, de aceea dă omul credincios lui Dumnezeu diferite denumiri: ca să-L cheme prin ele într-ajutor, întrucât crede că El are puterile exprimate prin numiri. El voieşte să cunoască deci, pe Dumnezeu, ca să-l poată chema în ajutor pe numele Lui adevărat. Iar Dumnezeu nu numai că nu-i răspunde într-un mod înţeles de el, pentru că orice răspuns al Lui întrece toate înţelesurile ome-

„(...) Cam ceea ce se poate întâmpla celui care atinge cu vârful piciorului colţul ieşit al stâncii aplecate spre valuri, dar nu ajunge pe ce să-şi poată aşeza piciorul şi nici de ce să se prindă cu mâinile, acelaşi lucru poate păţi sufletul celui care, căutând să străbată prin spaţiile de timp dintre veacuri, vrea să ajungă la Fiinţa de dincolo de veacuri, cale care nu poate fi măsurată prin intervale de timp şi care nu se poate sesiza nici în spaţiu, nici în timp, nici prin măsură, nici prin altceva de acest fel, ceea ce însemnează că Fiinţa de dincolo de spaţiu şi de timp nu poate fi cuprinsă de cugetarea noastră, care, nereuşind să sesizeze nici o cale de cunoaştere, ameţeşte, se încurcă şi se tulbură, negăsind în acest scop alt mijloc decât să se întoarcă la ceea ce este apropiat firii ei, socotindu-se mulţumită doar cu constatarea că Cel ce este mai presus decât firea noastră e cu totul altceva decât lucrurile care pot fi cunoscute." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la Ecclesiast,* Omilia VII, în PSB, vol. 30, p. 266)

„O! Ce minune! Cât de mult s-a temut cugetul să se apropie să vadă mărirea firii dumnezeieşti, încât n-a putut pricepe nici măcar minunea celor contemplate în afara fiinţei Lui! Căci n-a zis că El nu există dincolo de fiinţa lui Dumnezeu, întrucât a socotit că aşa ceva ar fi o îndrăzneală prea mare sau să fi spus că fiinţa Lui s-ar putea cuprinde într-o definiţie oarecare, ci s-a mulţumit să admire doar slava şi mărirea de care s-a putut convinge. Şi tot astfel nici despre mărirea Lui n-a putut spune în ce constă, ci a rămas fără de glas minunându-se de mărirea sfinţeniei Lui. Iată, aşadar, cât de departe a fost el de acea căutare curioasă şi ambiţioasă prin care să declare ce este în fond Fiinţa cea nesfârşită, pe care nici cea din urmă dintre făpturi nu s-a săturat să o admire! Propriu-zis el n-a preamărit nici sfinţenia şi nici mărirea sfinţeniei Lui (Dumnezeu - n.a.), ci întrucât îşi propusese doar să preamărească mărirea Lui, şi-a dat seama că pentru aceasta puterile sale sunt prea slabe, neputând pricepe cu mintea lui cât de nesfârşite sunt graniţele şi dimensiunile a ceea ce preamăreşte, după cum spune psalmistul: *Măririi slavei şi sfinţeniei Lui nu este margine.*" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la Ecclesiast*, Omilia VII, în PSB, vol. 30, p. 267)

„Vorbind despre fiinţa cea mai presus din fire, Sfântul Apostol Pavel ne-a spus că cele ce se pot privi în jurul acesteia sunt: pacea, puterea, viaţa, dreptatea, lumina, adevărul şi altele de felul acesta. Totuşi, el a declarat că ceea ce formează adâncul fiinţei celei mai presus de fire este mai presus de orice înţelegere, zicând că Dumnezeu nici nu a fost văzut, dar nici nu va fi văzut vreodată. Căci spune: *Pe care nimeni nu L-a văzut şi pe care nici nu poate să-L vadă* (I Tim. 6, 16)" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârşire, către monahul Olimpiu,* în PSB, vol. 30, p. 463)

„După cum este cu neputinţă ca peştele să trăiască fără apă, sau să meargă cineva fără picioare, să vadă lumina fără ochi, să vorbească fără limbă, sau să audă fără urechi, tot aşa este cu neputinţă să cunoască cineva tainele şi înţelepciunea lui Dumnezeu, să fie bogat (în har) şi creştin, fără Domnul Iisus şi fără lucrarea puterii

neşti, ci uneori nu-i răspunde deloc, pentru că omul nu-L cheamă pe numele Lui adevărat. Dacă Îl chemăm cu un nume care nu e la înălţimea Lui, El nu Se simte chemat, pentru că ne adresăm unui idol care nu e numai infinit mai puţin decât El, ci şi arată că nu vrem să-L cinstim pe Dumnezeu însuşi. De aceea, Dumnezeu trebuie chemat cu un sentiment de extremă smerenie, cu conştiinţa că nu e din planul lumii, că nu e în esenţă egal cu noi cei lipsiţi de putere, cu conştiinţa că dacă nu-I dăm numele adevărat nu e pentru că nu voim, ci că nu ştim, sau nu putem să-L chemăm pe numele corespunzător Lui, pentru că nu-l cunoaştem cum se cuvine, deşi voim aceasta şi ne silim să ne ridicăm mereu mai sus în cunoaşterea Lui. De aceea e bine să-I cerem mai mult mila, cu simţirea că avem într-adevăr nevoie de mila Lui, întru neputinţele noastre. (n. 253, p. 280).

divine. Pentru că aceia sunt cu adevărat înțelepți, luptători, curajoşi şi filosofi ai lui Dumnezeu, care sunt conduşi şi păstoriți după omul (lor) lăuntric de puterea divină. Filosofii păgânilor predau retorica, însă alții, care sunt mai puțin meşteri la cuvânt, bărbați cucernici, se bucură şi tresaltă de bucurie din cauza harului lui Dumnezeu." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XVII, 10, în PSB, vol. 34, p. 181)

„Creştinismul, (Evanghelia), este hrană şi băutură. Cu cât se înfruptă cineva din el, cu atât mai mult i se înflăcărează mintea de dulceața lui. Înfruptându-se (din el, mintea) nu i se mai satură şi îl caută cu nesaț.

Atunci când cuiva, însetat fiind, i se oferă o băutură dulce, îndată ce gustă din ea, mai tare este ars (de sete) şi mai vârtos doreşte să bea. La fel stau lucrurile (întru cele duhovniceşti); setea de Duhul este neîncetată. Acestea nu sunt vorbe goale. (Setea aceasta este urmarea faptului că) Duhul lucrează în suflet, în chip tainic." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XVII, 13, în PSB, vol. 34, p. 182)

„Domnul este infinit şi nu poate fi cuprins cu mintea. De aceea, creştinii (adevărați), nu îndrăznesc să spună că L-au cuprins deplin, ci sunt smeriți, ziua şi noaptea. Ştiința, în domeniul celor văzute, este infinită, de aceea o cuprinde doar cel ce s-a instruit şi a buchisit destul. Tot aşa (stau lucrurile) şi aici. De nimeni nu poate fi cuprins şi estimat Dumnezeu afară de cei ce L-au gustat, L-au primit şi îşi cunosc slăbiciunea lor." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XXVI, 17, în PSB, vol. 34, p. 210)

„După cum ochiul cel trupesc, fiind, sănătos, priveşte direct către razele soarelui; tot aşa şi aceştia, având mintea curată, privesc fără oprelişti splendorile cele mai presus de cuvânt ale Duhului." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Despre înălțarea minții", 13, în PSB, vol. 34, p. 320)

„După cum este lucru imposibil să vedem fără ochi, să vorbim fără gură, să auzim fără urechi şi să umblăm fără picioare, tot aşa este imposibil să ne împărtăşim de Sfintele Taine, să cunoaştem înțelepciunea lui Dumnezeu şi să ne îmbogățim în Duhul, fără Dumnezeu şi fără puterea dată de El." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Despre înălțarea minții", 15, în PSB, vol. 34, p. 321)

„Cunoştința despre Dumnezeu e înaltă şi mai presus de toate şi nu poate fi ajunsă decât în parte de cei ce se străduiesc să zboare în înălțimi. *Puii vulturului zboară la înălțime, cum s-a scris* (Iov, 5, 7)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 38, p. 225)

„(...) S-a coborât Domnul pe muntele Sinai, pe vârful muntelui. Şi a chemat Domnul pe Moise pe vârful muntelui. Şi s-a suit Moise. Şi a zis Dumnezeu către Moise: *Coborându-te, mărturiseşte poporului, să nu se apropie de Dumnezeu ca să-L vadă şi să cadă mulțime dintre ei. Şi preoții care se apropie de Dumnezeu să se sfințească, ca nu cumva să se depărteze de la ei Domnul* (Ieş. 19, 20-22). Se coboară pe munte Dumnezeu Cel mai presus de toate, apoi chemat, urcă Moise. Căci nu se întâmplă să se poată ridica cineva la înălțimea adevăratei vederi a lui Dumnezeu, dacă nu s-a coborât mai întâi Dumnezeu însuşi şi nu S-a făcut în aşa fel ca să fie accesi-

bil minţilor noastre. Şi numai chemându-ne El, urcăm spre vârful suprafiresc şi ridicat peste toate, adică spre cunoştinţa adevărată. Iar aceasta o va face Hristos, descoperindu-ne nouă pe Tatăl şi Dumnezeu[587].

Dar de munte nu se vor apropia cei din mulţime. Căci harul cunoştinţei celei preaînalte rămâne inaccesibil celor mulţi. El e accesibil numai celor ce pot străbate la ea, mai bine zis celor ce au fost chemaţi la aceasta de Dumnezeu, cum a fost Moise, dacă deci este cineva slujitor credincios şi devotat în casa lui Dumnezeu, va fi şi el ales ca acela şi în stare să fie aproape de Dumnezeu, prin petrecerea lui în sfinţenie şi cunoştinţă. Vom fi astfel împreună cu El, care zice: *Iar tu stai aici cu Mine* (Deut. 5, 31)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 38, p. 227)

„(...) Legea cunoştinţei de Dumnezeu e sădită în noi." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea întâi, 2, în PSB, vol. 39, p. 21)

„Şi cunoştinţa despre El e pe măsura înţelegerii fiecăruia. E mică în cei mici şi mare în cei mari.

De fapt proorocii spun că *mare şi înfricoşător este peste cei dimprejurul Lui* (Ps. 88, 8), adică pentru cei ajunşi aproape de El pentru marea lor pătrundere[588]. Îi naşte şi Pavel pe unii *până ce ia Hristos chip în ei* (Gal. 4, 19), adică până ce marile şi dumnezeieştile trăsături ale dumnezeirii Lui se întipăresc pe încetul în mintea lor[589]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a III-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 92)

„Căci a zis (...) dumnezeiescul Pavel: *Mulţumire lui Dumnezeu Celui ce ne face pururea biruitori în Hristos şi arată prin noi mireasma cunoştinţei Lui în tot locul* (II Cor. 2, 14)[590]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a III-a, 5, în PSB, vol. 39, p. 113)

„Căci a cunoaşte pe Hristos, cine este şi de unde a venit şi S-a făcut ca noi, sau care e modul iconomiei Lui cu timpul, înseamnă a primi în minte lumina adevărată a cunoaşterii dumnezeieşti[591]. Iar că cunoştinţa despre Dumnezeu e mai mare, mai

---

587. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: La orice înălţime ni s-ar descoperi Dumnezeu, înălţimea aceasta reprezintă o treaptă coborâtă a Sa la putinţa omului de a-L cunoaşte. În Sine Însuşi e mai presus de orice înălţime la care s-ar fi ridicat cunoştinţa noastră. Dumnezeu este mai presus de orice munte pe care se poate ridica omul. De altfel şi lucrurile în starea în care le cunoaştem. Nu le cunoaştem în ele înseşi (Ding an sich). E o stare în care punem ceva din noi. (n.s. 241, p. 227).

588. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cine e departe de un om cu spirit mare, spiritul acestuia nu se vede. Şi cu cât îl înţelege cineva mai mult, apropiindu-se de el spiritual, cu atât i se descoperă mai mult din mărimea lui. De altfel orice om îi apare cu atât mai indefinit, cu cât te apropii mai mult de el cu înţelegere. Cu atât mai mult se întâmplă aceasta cu Hristos. (n. 152, p. 92).

589. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unii sunt abia copii faţă de Hristos, născuţi de curând de cineva care-L cunoaşte mai mult. Creşterea în cunoaşterea lui Hristos echivalează cu creşterea chipului Lui în ei sau cu conformarea persoanei lor cu chipul Lui. E o cunoaştere pentru care Hristos nu rămâne exterior, ci se întipăreşte tot mai mult în cel ce-L cunoaşte. E o cunoaştere egală cu pătrunderea tot mai accentuată a lui Hristos în cel ce-L cunoaşte, pe măsură ce cunoaştem mai mult pe Hristos, creştem spiritual; şi pe măsură ce creştem spiritual, Îl cunoaştem mai mult. Căci prin amândouă ne facem tot mai mult asemenea Lui, umpluţi de El, reflectându-L pe El. (n. 153, p. 92).

590. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cunoştinţa lui Dumnezeu se răspândeşte ca o bună mireasmă. Căci ea nu e o cunoştinţă teoretică, ci e trăirea bunătăţii lui Dumnezeu de către noi şi răspândită din noi, iar în noi din Iisus Hristos. Bunătatea se cunoaşte prin trăirea şi curăţia ei, care are un miros bun la fel. (n. 192, p. 113).

591. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A vedea că Hristos e Fiul lui Dumnezeu făcut om, că nu e deci dintre noi, şi că prin aceasta ne-a putut scăpa de moarte definitiv, înseamnă a da minţii lumina unui sens al existenţei. Altfel totul e fără sens, rămânând închişi în legile unei existenţe în care oamenii se nasc ca să moară definitiv. În acest caz nu vedem o urmare a faptului existenţei lui Dumnezeu, sau nu avem o dovadă reală a existenţei Lui. (n. 307, p. 183).

de folos şi neasemănat mai bună decât vieţuirea după lege, ne va încredinţa El însuşi, zicând printr-unul dintre prooroci: *Milă voiesc şi nu jertfă; şi cunoştinţa de Dumnezeu în locul arderilor de tot* (Osea, 6, 6). Iar Pavel care a fost *după dreptatea din lege* strălucitor şi fără pată, *socoteşte acestea pagubă faţă de înălţimea cunoaşterii lui Hristos* (Filip. 2, 6-8)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a V-a, 4, în PSB, vol. 39, p. 183)

„(...) Cei ce urcă spre cuprinderea lui Hristos trebuie să fie fierbinţi cu duhul[592]. Şi Pavel le porunceşte *să fie fierbinţi cu duhul* (Rom. 12, 11)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 290)

„(...) E propriu celor foarte aleşi să fie aproape de cinstea şi slava lui Dumnezeu care se află în depăşirile cele mai înalte[593]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a III-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 345)

„De fapt dumnezeirea e cu totul mai presus de gen şi de deosebirile de specie. Dar dacă ar trebui să refuzăm cele prin care cineva e călăuzit desăvârşit la o cunoştinţă a fiinţei mai presus de toate, vom fi necredincioşi şi neştiutori, neputând învăţa prin nimic ce este prin fire şi cu adevărat Dumnezeu, rămânând *bătuţi şi purtaţi încoace şi încolo de orice vânt,* după cum s-a scris (Efes. 4, 14). Înspăimântaţi, negând orice vedere şi cunoştinţă, fie măcar ca *în oglindă şi ghicitură şi din parte* (I Cor. 13, 19), toţi am fi egali cu nişte pietre surde şi nesimţitoare *povară deşartă a pământului*, cum zice un poet elin[594]". (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 17)

„De fapt, nu ne putem apropia de Dumnezeu Tatăl decât prin Hristos." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 28)

592. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cunoaşterea persoanei nu e despărţită de căldura comuniunii cu ea. O cunoaştere rece desparte persoana celuilalt de mine, mi-o face obiect. Dar aceasta mă goleşte şi pe mine de ceea ce e propriu persoanei: de căldura comuniunii. Cu atât mai mult nu cunosc pe Hristos fără căldura iubirii. Nu poţi să-L cunoşti fără să te minunezi de El, sau fără să-L iubeşti pentru bunătatea Lui. Dacă nu le ai pe acestea, nu L-ai cunoscut cu adevărat. De aceea turnându-se în potir înainte de împărtăşire apa fierbinte, preotul spune: *Căldura credinţei pline de Duhul Sfânt.* Dacă voim ca împărtăşirea noastră de Hristos să fie o adevărată cunoaştere a Lui, trebuie să ne împărtăşim de El cu *căldura credinţei plină de Duhul Sfânt*, cu căldura duhovnicească, sfântă şi curată, nu cu căldura pătimaşă a plăcerii trupeşti" (n. 503, p. 290).

593. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu depăşeşte toate. Dar aceasta nu înseamnă că se află în afară de orice putinţă de acces prin înţelegere şi trăire a omului. Omul se bucură de putinţa unei apropieri de Dumnezeu care depăşeşte toate. Dar pentru aceasta trebuie să depăşească şi El toate cele ale naturii create neînţelegătoare şi chiar alipirea exclusiv de semenii Săi. Aşa se întâlneşte cu Dumnezeu *pe vârful muntelui.* Şi omul e capabil de această depăşire. Prin aceasta se întreţine conştiinţa că Dumnezeu nu face parte din componentele lumii acesteia, ci e transcendent ei. Ceea ce s-a petrecut pe muntele Sinai, a fost un ajutor dat poporului Israel de a depăşi religiile şi filosofiile panteiste. Faptul că sunt aleşi cei ce ajung la această întâlnire a lui Dumnezeu dincolo de toate, trebuie să facă nişte eforturi de viaţă curată şi faptul că sunt aleşi de Dumnezeu însuşi ca să se întâlnească cu El, accentuează şi el că Dumnezeu e transcendent naturii, sau lumii acesteia" (...). (n. 616, p. 345).

594. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fără să cunoaştem exact pe Dumnezeu, ceva tot cunoaştem despre El: că e mai presus de toate cele ale noastre şi ale lumii. Dacă refuzăm şi acest fel de socotinţă a Lui, rămânem ca nişte pietre, fără nici o judecată şi simţire. Deci aceasta o putem şti, aceasta e raţional să o ştim: că există un Dumnezeu de o fire deosebită de a lumii şi de a noastră, sau mai presus de ea. Adică e raţional să nu confundăm pe Dumnezeu cu firea lumii şi cu a noastră, ci ca fiind de o fire care e mai presus de aceasta şi o stăpâneşte atât de mult, că i-a putut da şi existenţă din nimic.

E logic să socotim că lumea aceasta cu mizeriile ei nu poate fi unica realitate; şi e tot aşa de logic faptul că această complexitate a ei, atât de bogată şi într-un fel constituită din componente atât de armonizate, nu poate fi prin ea. Deci e logic să admitem un Creator al ei. Dar puterea Lui şi bogăţia Lui sunt o taină. E raţional deci să cugetăm existenţa unei taine supreme. Raţiunea postulează o taină supremă. Între raţiune şi credinţa într-o supremă ţintă, nu e o contradicţie. Raţiunea fără admiterea credinţei într-o taină supremă este iraţională. La taina supremă ne ridicăm prin raţiune. Taina supremă însăşi se cere admisă prin raţiune" (n. 5, p. 17).

„Obişnuim, socotesc, să indicăm în mod îndoit însuşirile fiinţiale superioare ce aparţin firii dumnezeieşti. Căci ele sunt cunoscute de noi fie din cele ce este, fie din cele ce nu este[595]. Astfel spunând că e viaţă şi numind-o lumină, vorbim în chip adevărat despre ea, pornind de la ceea ce este. Iar spunând că nu este stricăcioasă, nici văzută, vorbim despre ceea ce nu este, căci nu e adevărat că sensul cuvintelor nu arată că este mai presus de stricăciune (corupţie) şi de putinţa de-a fi văzută de cineva?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 44)

„Căci firea supremă este o realitate indivizibilă şi necunoscută de nici o existenţă (creată), ceea ce este cu adevărat prin ea însăşi. Că subzistă şi că este Dumnezeu, credem. Dar ce este prin fire, este absurd a cerceta, fiindcă nu se poate, fiind de necuprins. Căci firea lui Dumnezeu este dincolo de orice minte (înţelegere)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul IV, în PSB, vol. 40, p. 146)

„Lumea ne face deci să cunoaştem pe Cuvântul drept Creator şi să simţim clar puterea şi dumnezeirea Lui. Căci văzând o creatură, nu admirăm drept creatură pe Cuvântul, Creatorul ei, ci cinstindu-L prin înţelesuri mult superioare acesteia, Îl venerăm în mod cuvenit pe El, crezând că e Dumnezeu prin fire şi că S-a arătat din Dumnezeu ca Unul Născut[596]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul IV, în PSB, vol. 40, p. 165)

„Mintea care nu e luminată de înţelepciunea de sus, adică de cea care se revarsă din Părintele luminilor (Iacov 1, 17), este groasă şi neagră şi neputincioasă să străbată prin ceaţa neştiinţei. Şi mie mi se pare că această boală atât de neplăcută îl ţinea în somnolenţă pe dumnezeiescul David, făcându-l să grăiască astfel către Dumnezeu: *Luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm spre moarte* (Ps. 12, 4)[597]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul IV, în PSB, vol. 40, p. 172)

„Nu e mai bine a cugeta că firea Fiului, oricare ar fi, este cu totul inaccesibilă vederii minţii noastre şi mai presus de puterea cuvântului nostru de-a o exprima? *Căci slava Domnului ascunde cuvântul,* după cum s-a scris (Prov. 25, 2). Or, suind de la o mulţime de contemplaţii, nu fără sudoare şi greutate, adunăm o cunoştinţă ca într-o oglindă, şi din urmele unor reprezentări delicate câştigăm în minte vederea ca în ghicituri, dobândind neclintirea în credinţă. Dar deoarece în creaturi şi în toate cele supuse facerii şi corupţiei nimic nu e structurat exact şi unic spre asemănarea cu firea şi slava supremă, înţelegem de abia cele din jurul ei, atrăgând spre aceasta cu folos tot ce ne arată fiecare existenţă. E ca şi cum am măsura cerul cu palma.

---

595. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Însuşirile firii dumnezeieşti le cunoaştem fie în mod catafatic, sau prin afirmare, fie în mod apofatic, sau prin negare. Catafatic îl numim spunând că e atotputernic; apofatic, spunând că e nestricăcios. Însuşirile pozitive (catafatice) I le atribuim pornind de la unele însuşiri pozitive din lume, cele negative, pornind de la unele aspecte negative din lume. Îi zicem viaţă, pornind de la viaţa din lume, Îi zicem nestricăcios, pornind de la stricăciunea din lume. Dar şi prin atributele negative, Îi atribuim ceva pozitiv. Nestricăcios arată puterea Lui de-a nu se corupe. (n. 50, p. 44).

596. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Vedem că lucrurile şi persoanele lumii sunt dependente şi supuse unor legi pe care nu şi le-au dat ele. Aceasta ne face să ne gândim la un Creator care le-a impus aceste legi şi le-a dat existenţa supusă lor. Mai mult, văd pe Creatorul ei că a făcut-o dintr-o iubire pe care o are în El, deci că nu e o unică Persoană, ci Fiul unui Tată pe care Îl iubeşte şi care Îl iubeşte. Căci ne cere şi nouă iubirea. (n. 236, p. 165).

597. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lipsa cunoştinţei lui Dumnezeu ţine pe om într-un somn care nu-l lasă să cunoască sensul vieţii şi care e ca o moarte spirituală anticipată, ce-l va duce la moartea totală, sau la întunericul total din iad, care-l va ţine într-o deplină neînţelegere a sensului existenţei sale. Aceasta este şi o plictiseală chinuitoare, îngrozitoare. (n.s. 245, p. 172).

Mintea noastră e prea scurtă pentru a se deschide faţă de cele mai presus de orice minte." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul V, în PSB, vol. 40, p. 199)

„Era obiceiul Mântuitorului Hristos să lucreze cu Sfinţii Săi ucenici astfel: de întrebau ceva care părea că merită să cunoască, dar care nu cerea o cercetare prea dezvoltată, le dăruia o explicare exactă, dar cât mai scurtă. Dar dacă voiau să cunoască în grad mai mare ceea ce întrecea capacitatea lor, îi aducea la linişte şi-i convingea să se hotărască să se ocupe cu lucruri mai convenabile şi să facă cele ce îi vor ajuta să fie mai înţelegători şi să câştige o mai mare strălucire de la Dumnezeu prin săvârşirea celor bune. Deci când îi vedea porniţi, nu ştiu de ce, să pună întrebări pentru a afla ceea ce întrecea capacitatea lor, îi convingea să se liniştească, potolindu-i prin raţionamente constrângătoare: spunându-le că Tatăl nu le-a descoperit nici îngerilor, şi că nu le-a făcut cunoscute nici un răspuns; că pe Duhul nu erau în stare să-L cunoască deplin decât prin Fiul însuşi, pentru că El nu era numai un om simplu şi ca ei de pe pământ, ci că era prin fire Dumnezeu (Mc. 13, 32). "Iar pe cei stăpâniţi de dorinţa stăruitoare de-a cunoaşte (ziua sfârşitului), îi învaţă zicând: *Nu este al vostru să cunoaşteţi anii sau vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpânire Lui, ci veţi lua putere, venind Duhul Sfânt peste voi, şi veţi fi Mie martori în Ierusalim şi în toată Iudeea şi Samaria şi până la marginea pământului"* (Fapte 1, 7-8). Vezi cum le porunceşte să nu se ocupe cu cele mai presus de ei, ci îi strămută, aşa zicând, spre cele ce le sunt sub puterea minţii şi potrivite trebuinţei lor? Acesta era modul obişnuit de comportare al Lui. De aceea dumnezeieştii ucenici I-au adus pe orbul din naştere când a ieşit din pridvoarele templului şi, urmând părerilor iudaice, au făcut din bolnav un prilej de-a învăţa ceva şi L-au întrebat: *"Învăţătorule, cine a păcătuit: acesta sau părinţii lui, ca să se nască orb?"* (In. 9, 2). Şi fiindcă erau copleşiţi de judecăţile lui Dumnezeu şi le era cu neputinţă ca oameni să cunoască ceea ce depăşea înţelegerea lor, venind la El, L-au rugat să le explice ceea ce întrecea puterea lor. Iar El i-a făcut încă o dată să cugete la ceea ce le era mai familiar, atrăgându-i de la voinţa unei cunoaşteri care e deasupra omului şi lăsând curiozitatea să se intereseze mai departe de facerea celor bune. Astfel a zis: "*Nici acesta n-a păcătuit, nici părinţii lui, ci ca să se arate lucrările lui Dumnezeu în el. Noi trebuie să facem lucrările Celui ce ne-a trimis pe noi până este ziuă. Căci vine noaptea, când nimenea nu poate lucra"* (In. 9, 3-4). Auzi cum, înlăturând părerea lor ca greşită şi potrivită cu neştiinţa iudeilor, le porunceşte să facă mai degrabă binele care întrece înţelegerea oamenilor." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul VI, în PSB, vol. 40, pp. 273-274)

„Am cunoscut pe Tatăl şi Dumnezeul tuturor prin Fiul în Duhul[598]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul VII, în PSB, vol. 40, p. 292)

„Slava Domnului e mai presus de cuvinte. Căci e mică toată tăria cuvintelor în exprimarea întocmai a slavei negrăite a lui Dumnezeu. De aceea, nu trebuie să ne smintim de smerenia cuvintelor, ci trebuie să credem mai degrabă că prin firea negrăită se biruieşte tot înţelesul cuvântului şi orice ascuţime a minţii. Iar prin aceasta

598. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Am cunoscut pe Dumnezeu ca Tată prin Fiul în Duhul Sfânt. Suntem în Duhul, care a venit în noi de la Tatăl prin Fiul. Până nu vine la noi Duhul, Se află Fiul în Duhul, Care Îi vine de la Tatăl. Mai departe de Duhul nu se merge în Treime. Din Fiul priveşte Fiul spre Tatăl, şi noi, în care vine, ne aflăm în El, privim prin Fiul spre Tatăl, după ce ne-a venit de la Tatăl prin Fiul, nu ca născuţi împreună cu Fiul din fiinţa Tatălui, ci din harul Sfântului Duh. (n.s. 415, p. 292).

suntem ridicaţi la o nu mai mică evlavie." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 61-62)

„Căci Fiul luminează, dar creaţia acoperă harul. I s-a dăruit puterea să vadă, ca să înţeleagă pe Dumnezeu cel după fire, dar şi-a cheltuit nebuneşte ceea ce i s-a dat. Oprind măsura vederii făpturilor, a acoperit drumul către ele, a scufundat lumina în nepăsare, a neglijat darul. Ca să nu pătimească aceasta, Pavel cere trezvie ucenicului său. (...) Căci, precum lumina soarelui se dăruieşte tuturor, dar orbul n-are nici un folos din ea – însă pentru aceasta nu învinovăţim strălucirea soarelui, ci învinovăţim mai degrabă boala văzului (căci una luminează, iar cealaltă nu primeşte luminarea) –, aşa socotim că trebuie să cugetăm şi despre Unul-Născut că este Lumina adevărată, dar zeul lumii acesteia, cum zice Pavel, a orbit gândurile celor necredincioşi ca să nu se mai prindă în ele luminarea cunoştinţei lui Dumnezeu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 104)

„Căci precum din frumuseţea făpturilor se contemplă în mod proporţional şi comparativ puterea Creatorului, şi cerurile povestesc fără glas slava lui Dumnezeu, iar tăria vesteşte facerea mâinilor Lui (Ps. 18, 1), la fel Se va arăta mai mare în slavă şi mai strălucitor Unul-Născut, înţelegerea Lui ca Dumnezeu urcând, cât e potrivit cu puterea ochiului, iar din cele prin care biruieşte creaţia Se înţelege şi Se slăveşte ca fiind mai presus[599]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 124)

„(...) Nu pot veni vreunii la Dumnezeu fără să fie învăţaţi şi fără cunoştinţă, ci trebuie să fie călăuziţi la cunoaşterea celor ce le caută, prin învăţătură[600]. Căci prin Moise trebuie înţeleasă Legea, potrivit cu ceea ce s-a spus: *Au pe Moise şi pe prooroci* (Lc. 16, 29). Iar faptul de-a sta sub munte, după ce S-a pogorât Dumnezeu în mod real în el, arată hotărârea şi râvna spre slujire a celor chemaţi, care nu refuză în vreun fel oarecare să se apropie de cele mai presus de putere şi mai înalte, aflându-Se lângă ei şi Dumnezeu. Aşa sunt cei ce se împărtăşesc de Hristos." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a cap. II, în PSB, vol. 41, p. 296)

599. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Precum din bogata, uriaşa şi minunat organizata creaţie se cunoaşte Creatorul ei ca fiind cu mult mai presus de ea, aşa din Persoana lui Iisus Hristos se cunoaşte Fiul lui Dumnezeu, Care a îmbrăcat trup şi a venit între noi. Ba se poate spune că din Hristos se poate cunoaşte şi mai clar că El e Dumnezeu mai presus de creaţie, căci El săvârşeşte lucruri care depăşesc cele ce se fac prin legile şi puterile lumii. Admiri pe Dumnezeu care a făcut marea, din mărimea şi rostul ei. Dar Îl vezi mai direct ca superior ei, din Cel ce umbla cu picioarele pe ea, fără să se scufunde. În ambele cazuri, Dumnezeu nu se cunoaşte aşa cum este în Sine, ci numai prin cele create, din lumea aşa cum este, sau străbătând cu lumina şi puterea Lui la niveluri tot mai înalte, prin marginile ei transfigurate, arătându-ni-se sau din trupul lui Hristos, sau din viaţa Lui apropiată de a noastră, sau din lumina care-L copleşeşte ca pe Tabor, dar nu-L face cu totul invizibil. Dar aceasta nu înseamnă că în aceste feluri are loc o înţelegere a lui Dumnezeu. Nu se poate despărţi înţelegerea aceasta de trup şi de imaginile lumii şi nici acestea, de o înţelegere spirituală a minţii. În aceasta stă marea taină a unirii spiritului omenesc cu trupul, care e o anumită spiritualizare sau transfigurare a materiei, începând de la treptele cele mai de jos şi înfăptuindu-se la nesfârşit. (n. 212, p. 124-125).

600. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nimeni nu ajunge la cunoştinţa despre Dumnezeu şi la experierea Lui, dacă nu e învăţat sau informat de un alt om. De aceea S-a făcut Fiul lui Dumnezeu om. De aceea sunt rânduiţi în orice religie învăţători. De aceea au fost rânduiţi în Biserica creştină preoţi. Chiar dacă aceştia pot pune pe cei învăţaţi de ei prin cuvântul lor în relaţie nemijlocită cu Dumnezeu, calea spre Dumnezeu pentru un om este un alt om. Iar Calea prin excelenţă este Fiul lui Dumnezeu făcut om. (n. 534, p. 296).

„Iar spunându-se despre Dumnezeu că S-a pogorât, aceasta nu înseamnă că El vine în vreun loc de jos, ci Se arată iarăşi sus în munte[601], ca să-L înţelegi în tine astfel că, deşi coboară firea dumnezeiască la înţelegerile noastre, ridicându-ne la înţelegerea ei, este în acelaşi timp în raţiunile şi înţelesurile cele mai presus de noi. Înălţimea şi superioritatea dogmelor despre ea sunt indicate prin munte, de care spune că e şi acoperit de fum. Căci raţiunile referitoare la Dumnezeire, fiind în oarecare măsură întunecate şi nu foarte luminoase pentru noi, acoperă ca un fum duhul înţelegerii noastre[602]. De aceea, preaînţeleptul Pavel a mărturisit că noi vedem ca în oglindă şi ghicitură (I Cor. 13, 12). Iar Psalmistul zice că Dumnezeu a pus întunericul acoperământ al Său (Ps. 17, 13), indicând prin întuneric neînţelegerea Lui, care s-ar putea numi fumul din jurul focului din munte[603]. Iar în acea vreme, în mod potrivit şi necesar firii ei în chipul focului pogora Dumnezeirea[604]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 296-297)

„(...) Cele ce sunt mult mai presus de noi sunt necunoscute înţelegerii noastre şi aş sfătui pe cei înţelepţi, şi înainte de toate m-aş îndemna pe mine însumi, să renunţăm la cercetarea acestora. Căci trebuie să cugetăm mai degrabă la cele ce ni s-au poruncit, şi să nu cercetăm cele mai adânci, nici să nu iscodim cele mai grele, nici să încercăm a descoperi în chip periculos cele ascunse în sfatul dumnezeiesc şi negrăit, ci să lăsăm cu evlavie să cunoască numai Dumnezeu cele cuvenite Lui şi mai presus de noi, admiţând şi crezând cu adevărat că, fiind El izvorul a toată dreptatea, nu face şi nu voieşte altceva din cele ce ne privesc pe noi şi toată creaţia, decât ceea ce socoteşte cuvenit şi nu Se abate de la raţiunile dreptăţii adevărate." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, capitol unic, în PSB, vol. 41, pp. 661-662)

„Căci ce vom spune că e lucrul cel mai bun, dacă nu cunoaşterea lui Dumnezeu?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 713)

„Căci cuvintele ce se rostesc de către noi când grăiesc despre Dumnezeu resping o pătrundere exactă şi nu trebuie înţelese după cum ne este obiceiul, ci cum se potrivesc firii dumnezeieşti supreme. Şi ce-i dacă limba omului nu are cuvinte de ajuns pentru explicarea slavei dumnezeieşti? Deci este absurd ca, din pricina slăbiciunii

---

601. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeu ne vine aproape, dar rămâne totuşi mereu deasupra noastră. Chiar sălăşluind în noi, Hristos ne e sursă de putere. El, Cel mai presus de toate, este în acelaşi timp mai aproape de noi, prin iubire, decât orice semen al nostru. (n. 536, p. 296).

602. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E necesar să Îl înţelegem pe Dumnezeu, căci numai prin El înţelegem toate. Raţiunile tuturor le avem în El, dar El însuşi e mai presus de toate aceste raţiuni, în care se află El. Este raţional, şi infinit supraraţional. În aceste interpretări ale unor fapte şi porunci din Legea lui Moise se arată că lumea e creată, pe de o parte, ca mijloc de întreţinere a noastră ca fiinţe trupeşti, dar, pe de altă parte, toate ale lumii sunt şi chipuri ale însuşirilor şi puterilor dumnezeieşti. Dumnezeu le-a făcut pe toate cu un rost pentru om, dar şi în legătură cu Sine, ca să-L cunoaştem şi să urcăm prin ele spre El. Dumnezeu e mai presus de tot ce e mai înalt în lumea noastră, reprezentat prin munte. Iar Dumnezeu, coborât la tot ce e mai înalt în lumea noastră, acoperă şi această înălţime cu fumul neînţelegerii Lui, dar face să se simtă prezent chiar în această neînţelegere a Lui. (n. 537, p. 297).

603. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Întunericul este şi el o formă a neînţelegerii sau trezeşte în noi dorinţa de-a pătrunde dincolo de el. El indică o existenţă de care ştim, dar pe care n-o putem sesiza. (n. 538, p. 297).

604. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unde cobora Dumnezeu, se simţea o căldură fierbinte, chiar dacă nu se vedea El însuşi ca existenţă spirituală. În mod necesar Dumnezeirea e simţită că înfierbântă ca un foc. Faptul acesta e potrivit ei. Ea trezeşte flacăra iubirii. Dar focul mai şi luminează pe cei ce fac bine şi pedepseşte, arzând, pe cei ce fac rău. Şi acestea le face în gradul suprem Dumnezeu. (n. 539, p. 297).

limbii omeneşti şi a sărăciei de cuvinte, să nedreptăţim superioritatea slavei supreme ce depăşeşte toate[605]. Adu-ţi aminte de Solomon, care zice: *Slava lui Dumnezeu ascunde înţelesurile* (Pilde 25, 2). Căci, căutând cu curiozitate[606] slava lui Dumnezeu, suntem asemenea celor ce voiesc să măsoare cerul cu palma. Deci când se zice ceva din cele omeneşti despre Dumnezeu, să se înţeleagă într-un mod potrivit lui Dumnezeu. Căci ce vei face când auzi pe David cântând: *Cel ce şezi pe heruvimi, arată-Te (...) deşteaptă puterea Ta şi vino să ne mântuieşti pe noi* (Ps. 79, 2-3; Is. 7, 2)[607]. Dar cum stă Cel netrupesc? Şi unde este Dumnezeul tuturor, pe Care Îl cheamă să vină la noi, o dată ce zice cândva prin Prooroci: *Oare nu umplu Eu cerul şi pământul?, zice Domnul* (Ier. 23, 24) ? Deci unde va veni la noi Cel ce umple toate? Dar iarăşi s-a scris că unii au pregătit un turn până la cer. Şi a zis Domnul: *Haidem, dar, şi pogorându-Ne, să amestecăm limbile lor* (Fac. 11, 7). Unde S-a pogorât Domnul? Sau în ce mod Sfânta Treime Se îndeamnă pe Sine spre pogorâre? Şi spune-mi, cum Tatăl însuşi a făgăduit că ne va trimite nouă din cer pe Mângâietorul? Căci unde şi de unde se trimite Cel ce umple toate? *Căci Duhul Domnului a umplut lumea*, precum s-a scris (Înţel. Sol. 1, 7).

Deci cuvintele potrivite nouă indică cele mai presus de noi, când se spun despre Dumnezeu. Dacă voieşti să înţelegi ceva din aceste greutăţi, nu observi că mintea e neputincioasă să le cuprindă? Şi nu simţi cum ţi se întâmplă aceasta? Să nu-ţi fie greu, omule, să mărturiseşti slăbiciunea firii tale. Adu-ţi aminte de Cel ce zice: *Nu cerceta cele mai tari ca tine* (Eccl. 3, 21). Când îţi îndrepţi ochii trupului spre cercul soarelui, îndată îi întorci, copleşit de puterea luminii. Trebuie ştiut deci că firea dumnezeiască locuieşte în lumina neapropiată. E neapropiată minţilor curioase. Deci şi când se vorbeşte despre cele dumnezeieşti prin cuvinte omeneşti, nu trebuie să cugetăm nimic smerit, ci, în sărăcia cuvintelor noastre, să oglindim bogăţia slavei dumnezeieşti." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, pp. 733-734)

„Căci firea dumnezeiască este în Sine cu totul necuprinsă de nici o înţelegere. Şi a îndrăzni să cercetăm ce este după fiinţă Făcătorul tuturor e o dovadă a lipsei de judecată. Dar putem dobândi oarecare cunoştinţă, ca în umbre şi ghicituri, privind cu mintea ca într-o oglindă înşiruirea prerogativelor pe care le are Fiul prin fire. Iar din cunoaşterea a ceea ce este El în Sine, deci şi înainte de înomenire, şi a celor pe care le-a lucrat odată făcut om, poate urca cineva spre însăşi înţelegerea Celui ce L-a născut[608]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea a IX-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 842)

---

605. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Deşi cuvintele omeneşti nu pot reda exact infinitatea dumnezeiască, totuşi ele o sugerează în oarecare fel. Deci, în caracterul lor de imagini, cuvintele redau într-un anumit fel realitatea originalului, aşa cum însuşi omul ca chip, sau ca imagine a lui Dumnezeu, îl sugerează în oarecare fel, prin legătura lui cu Dumnezeu cel infinit, prin setea de infinit trăită de el. Infinitul omenesc nu e închis în sine, ci e deschis infinitului şi e însetat de el şi într-o continuă înaintare în el. Iar în exprimarea trăirii lui Dumnezeu se resimte prezenţa Lui. (n. 1372, p. 733).

606. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chiar în curiozitatea omului de-a cunoaşte pe Dumnezeu se arată setea de El, deci o legătură cu El. (n. 1373, p. 734).

607. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Omul gândeşte şi spune lui Dumnezeu-Cuvântul: Fă activă în altă formă puterea Ta; fă-o activă într-o relaţie cu mult mai interesantă, mai iubitoare, mai intimă cu noi, creaturile Tale, create spre a fi parteneri ai dialogului cu Tine, însuşindu-Ţi modurile pilduitoare ale unei omenităţi înălţate spre Tine. (n. 1374, p. 734).

608. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, venit prin umanitatea asumată aproape de noi, Îşi face prin aceasta cunoscute unele însuşiri superioare creaturii, deci proprii firii Sale dumnezeieşti. Dar întrucât le face cunoscute numai prin manifestări omeneşti, ele ni se fac transparente numai ca printr-o oglindă. Formele omeneşti prin care se arată sunt un fel de imagini ale lor, dar imagini pline de realitatea acelora. Din cele dumnezeieşti împlinite prin umanitate, cunoaştem ca prin oglindă cele făcute înainte de întrupare. Din ele cunoaştem deci şi unitatea Lui de fiinţă cu Tatăl. (n.s. 1603, p. 842).

„Căci cunoaşterea înseamnă contemplarea prin înţelesuri, pe care o poate câştiga cineva despre Firea negrăită, Cea peste toate, prin toate şi în toate. Iar a vedea Adevărul înseamnă a-L afla prin fapte minunate. N-am cunoscut numai că Tatăl este Viaţa prin fire, nici n-am aflat ştirea despre El prin simple înţelesuri, ci, prin Fiul, Care învie morţii şi aduce iarăşi la existenţă pe cei corupţi, nu numai că am cunoscut că Dumnezeu-Tatăl are toată zidirea sub picioare şi stăpâneşte împărăteşte peste cele făcute de El, ci şi că toate lucrurile se mişcă şi tremură din pricina Lui, precum s-a scris. L-am cunoscut fiind astfel şi în Fiul, când, certând marea şi vântul, a spus cu multă putere: *Taci, linişteşte-te!*. (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 845)

„Iar cei ce şi-au luminat mintea prin toată virtutea[609] şi au ajuns în stare să afle tainele dumnezeieşti şi ascunse, primind lumina Duhului şi pe Domnul însuşi sălăşluit în ei, Îl vor privi cu ochii înţelegerii. Deci cunoaşterea Sfinţilor nu e comună cu a altora, ci este excepţională şi deosebită, distingându-se mult de a acelora." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea a X-a, în PSB, vol. 41, p. 898)

„Deşi vedem acum ca prin oglindă şi în ghicitură şi cunoaştem în parte, după cuvântul lui Pavel (I Cor. 13, 12), dacă nu rătăcim în afara scumpătăţii dogmelor, ci urmărim ţinta Sfintei şi de Dumnezeu insuflatei Scripturi, vom avea o cunoştinţă care nu este nedesăvârşită, pe care nu o poate dobândi cineva decât dacă îl luminează Sfântul Duh[610]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 998)

„Dar socotesc că trebuie să cercetăm cu iubire de învăţătură în ce mod ne-a spus Hristos că împlineşte în noi desăvârşita cunoaştere a singurului şi adevăratului Dumnezeu. Observă cum cunoaşterea nu se împlineşte fără privirea la El (Fiul) şi, deci, fără Sfântul Duh[611]; monada (unitatea) dumnezeiască se cunoaşte şi se crede în Treime, potrivit Scripturilor. Iudeii, călăuziţi de poruncile lui Moise spre despărţirea de mulţii zei mincinoşi, au fost îndemnaţi să se apropie şi să slujească singurului şi adevăratului Dumnezeu: *Să te temi de Domnul Dumnezeul tău*, zice Legea, *şi numai Lui să-I slujeşti* (Deut. 6, 13). Dar cei ce se închinau şi erau alipiţi singurului Dumnezeu, ca unii ce încă nu aveau cunoaşterea Celui închinat, sunt chemaţi acum prin cuvintele Mântuitorului nostru la El, ca să înveţe că El nu e numai Unul şi adevăratul Creator al tuturor, ci că e şi Tată, şi să afle pe Cine a născut, mai binezis să-L şi vadă pe El întocmai în chipul Lui neschimbat, adică în Fiul. Căci prin

609. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Virtutea luminează mintea, pentru că o scapă de pasiunile care o îngustează şi o alipesc exclusiv de cele trupeşti şi de cele ale lumii acesteia. În general, cunoaşterea lui Dumnezeu este rodul iubirii dovedite prin faptele împlinirii poruncilor Lui, care sunt fapte ale binelui. Din iubirea practică vine cunoaşterea lui Dumnezeu, căci ea îi aduce omului iubirea lui Dumnezeu şi prin aceasta simţirea, sau trăirea Lui" (n. 1708, p. 898).

610. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "În învăţătura *Despre Sfânta Treime,* chiar dacă nu o putem pătrunde în toată bogăţia ei nesfârşită, este adevărul fundamental. Numai primind-o pe aceasta rămânem în cadrul Adevărului. Din ea se explică toate cele bune, se explică toate aşa cum trebuie. Când admitem Sfânta Treime, admitem şi pe Duhul, care nu poate să nu lucreze în noi. Faptul că ne simţim ridicaţi în cunoaştere şi simţire peste cele ale naturii este o dovadă a unei legături cu un plan personal mai presus de lume, la care nu ne poate ridica decât Persoana Duhului, prin care se susţine comuniunea între alte două Persoane mai presus de lume" (n. 1878, p. 998).

611. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cunoaştem pe Dumnezeu privind spiritual la Iisus Hristos, la cuvintele, la faptele, la viaţa Lui pilduitoare, care nu are loc fără lucrarea Lui în noi. Numai trăindu-L ca Persoană desăvârşită, arătată ca atare şi în umanitatea Lui, cunoaştem pe Dumnezeu în mod concret şi prin experienţă vie. Cunoaşterea unei relaţii impersonale ne lasă într-o cugetare teoretică, în câteva formulări abstracte" (n. 1916, p. 1016).

chip trece cineva foarte uşor la vederea întocmai a arhetipului." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea a XI-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 1016)

„Căci cea mai deplină cunoaştere a lui Dumnezeu şi a stăpânirii Lui peste toate nu constă numai în a şti că Dumnezeu există, ci că e şi Tată şi al cui Tată este, ştiindu-se şi de împreună-existenţa Sfântului Duh. Căci numai a şti că este Dumnezeu nu ne este potrivit nouă, ci celor de sub Lege. Aceasta nu întrece măsura înţelegerii iudaice[612]. Şi precum Legea n-a desăvârşit nimic, dându-ne o învăţătură pregătitoare şi neputând să ne ducă la evlavia virtuţii, aşa a dat şi o cunoştinţă nedeplină despre Dumnezeu, despărţind numai de iubirea faţă de zeii cu nume necunoscute şi îndemnând la închinarea adusă Dumnezeului Cel Unul şi adevărat: "*Să nu ai, zice, alţi dumnezei afară de Mine! Să te temi de Domnul Dumnezeul tău şi numai Lui să-I slujeşti*" (Ieş. 20, 3; Deut. 6, 13)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea a XI-a, 7, în PSB, vol. 41, p. 1024)

„Căci n-a terminat Unul-Născut să ne descopere înţelesul tainei Sale, descoperindu-L la început celor ce L-au urmat întâi[613], ci săvârşeşte aceasta pururea, semănând în fiecare luminarea prin Duhul şi călăuzind spre cunoaşterea celor mai presus de minte şi cuvânt pe cei ce-L iubesc pe El[614]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea a XI-a, 12, în PSB, vol. 41, pp. 1070-1071)

„Dumnezeu nu este cunoscut numai prin acea admiraţie a substanţei Sale de necuprins, (...) ci El se manifestă şi prin măreţia creaţiei Sale, prin judecata Sa dreaptă şi prin ajutorul şi asistenţa acordate zilnic. Constatăm acestea când cercetăm cu mintea foarte limpede ce face El pentru sfinţii Săi de-a lungul veacurilor, cum guvernează, orânduieşte şi conduce cu puterea Sa tot universul, când admirăm cu cutremurul inimii nemărginirea ştiinţei Sale, şi pătrunderea privirii Lui, căreia nu-i poate scăpa nici un secret al inimilor." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea I, „Întâia convorbire cu părintele Moise", XV, 1, în PSB, vol. 57, p. 319)

„(...) Prin dragoste şi stăruinţă era (Pafnutie – n.a.) mai presus de toţi şi în cunoaşterea ştiinţei dumnezeieşti." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea I, „Convorbirea cu Părintele Pafnutie", I, 3, în PSB, vol. 57, p. 345)

„Nu-L cunoaşte pe Dumnezeu cine-L tăgăduieşte născut în trup." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre Întruparea Domnului", Cartea a III-a, X, 6, în PSB, vol. 57, p. 798)

---

612. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "A cunoaşte doar în general că există un Dumnezeu e potrivit celor ce cugetă un dumnezeu care ne lasă supuşi unei legi nepăsătoare. Un astfel de dumnezeu n-a putut face lumea decât dintr-o necesitate, ordinea ei reflectând o anumită ordine căreia îi este supus şi el" (n. 1928, p. 1024).

613. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Hristos va continua în veci să ne descopere taina Sa, ca Cel născut din Tatăl. Teologia, sau învăţătura despre Dumnezeu, poate progresa astfel în veci. Ea va putea aduce veşnic ceva nou, dar rămânând aceeaşi, întrucât taina naşterii Fiului din Tatăl, taina iubirii Tatălui faţă de Fiul şi a Fiului faţă de Tatăl, deci şi a cunoaşterii de către noi a Tatălui şi a Fiului, nu se epuizează niciodată. Aşa-zisa *modernizare* a credinţei creştine nu constă în părăsirea învăţăturii despre deofiinţimea Tatălui şi a Fiului, ci în adâncirea ei. O părăsire a acestei învăţături, cum fac sectele neoprotestante, nu e o înaintare continuă în înţelegerea ei, ci o părăsire a misterului care face posibilă o înaintare veşnică în cunoaştere" (n. 2022, p. 1070).

614. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Numai cei ce iubesc pe Fiul şi pe Tatăl, ca pe Cei ce-i iubesc pe ei, Îi pot cunoaşte în calitatea Lor adevărată, ca Tată şi Fiu: pe Tatăl, iubind pe Fiul şi, în El, pe oameni, şi pe Fiul, ca Cel ce Îl iubeşte pe Tatăl, fiind şi El iubit de Tatăl, pentru ca să se întâmple aceasta prin El şi cu oamenii". (n. 2023, p. 1071).

„(...) Dumnezeu n-ar fi putut fi cunoscut de om, dacă nu i-ar fi atribuit El însuşi cunoaşterea.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre Întruparea Domnului”, Cartea a IV-a, cap. 2, 3, în PSB, vol. 57, p. 807)

„Să Te caut, Doamne, invocându-Te şi să Te invoc, crezând în Tine. Căci ne-ai fost predicat nouă. Te invocă, Doamne, credinţa mea, pe care mi-ai dat-o, mi-ai inspirat-o, prin umanitatea Fiului Tău, prin servirea predicatorului Tău (Ps. 138, 8).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea întâi, I, (1), în PSB, vol. 64, p. 63)

„Ai lovit inima mea cu cuvântul Tău şi Te-am iubit. Dar cerul şi pământul şi toate câte sunt în ele, iată din toate părţile îmi spun să Te iubesc şi nu încetează de a grăi tuturor, *ca să nu aibă cuvânt de apărare* (Rom. 1, 20.).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a X-a, VI, (8), în PSB, vol. 64, p. 208)

„Şi ce este acest Dumnezeu?

Am întrebat pământul şi mi-a răspuns: *Nu sunt eu* şi cele ce sunt pe pământ mi-au răspuns acelaşi lucru. Am întrebat marea şi străfundurile şi sufletele vii ale târâtoarele şi mi-au răspuns: *Nu suntem Dumnezeul tău, caută deasupra noastră.* Am întrebat adierile care suflă şi a zis tot aerul cu locuitorii săi: *Se înşeală Anaximenes, eu nu sunt Dumnezeu.* Am întrebat cerul, soarele, luna şi stelele şi îmi răspund: *Nici noi nu suntem Dumnezeul pe care-L cauţi.* Şi am zis tuturor acestora care înconjoară uşile trupului meu: spuneţi-mi despre Dumnezeul meu, ceea ce nu sunteţi voi, spuneţi-mi ceva despre El. Şi au exclamat cu voce mare: *El ne-a făcut pe noi.* Întrebarea mea era cercetarea mea şi răspunsul lor era frumuseţea lor.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a X-a, VI, (9), în PSB, vol. 64, p. 209)

„Târziu Te-am iubit, Frumuseţe atât de veche şi atât de nouă, târziu Te-am iubit. Şi iată, Tu erai înlăuntrul meu şi eu eram în afară şi acolo Te căutam şi dădeam năvală, eu cel urât, în aceste lucruri frumoase pe care Tu le-ai făcut. Tu erai cu mine şi eu nu eram cu Tine. Mă ţineau departe de Tine acele lucruri care, dacă nu ar fi în Tine, nu ar exista. M-ai chemat şi m-ai strigat şi ai rupt surzenia mea, ai strălucit şi ai alungat orbirea mea, Tu ai răspândit mireasmă şi am respirat şi suspin după Tine, Te-am gustat şi mi-e foame şi sete, m-ai atins şi ard de dorinţă după pacea Ta.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a X-a, XXVII, (38), în PSB, vol. 64, pp. 224-225)

„Unul dintre filosofi s-a apropiat de dreptul Antonie, zicând: Cum faci faţă, părinte, lipsit cum eşti de mângâierea tăbliţelor? La care Antonie spuse: O, filosofule, tăbliţa mea este natura creaturilor şi este prezentă când vreau şi îmi reciteşte cuvintele lui Dumnezeu.” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită,* Cartea a VIII-a, cap. 1, în PSB, vol. 75, p. 316)

„Iar Vasile din Capadocia, această culme a dreptăţii, spune: meditaţia repetată şi exerciţiul fac ştiinţa umană mai bună, aceea care este acordată prin harul lui Dumnezeu, adică dreptatea, răbdarea şi mila. Ştiinţa omenească vor putea să o primească şi cei pătimaşi, dar de cea divină sunt capabili numai cei nepătimaşi.” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită,* Cartea a VIII-a, cap. 1, în PSB, vol. 75, p. 318)

„(...) Dacă înaintăm drept, conform raţiunii şi firii, spre ceea ce reprezentăm prin fiinţă şi raţiune, vom cunoaşte şi noi printr-o atingere simplă (απλή προσβολή) fără

nici o iscodire, care singură prilejuieşte greşeala şi rătăcirea, toate în mod divin, atât cât ne e cu putinţă, nemaipersistând din pricina neştiinţei în mişcarea în jurul lor, ca unii ce ne-am unit mintea şi raţiunea noastră cu Mintea cea mare, cu Raţiunea (Logosul) şi Duhul, mai bine zis pe noi întregi cu Dumnezeu întreg, ca un chip cu modelul lui[615].

Aceasta o dezvoltă şi în cuvântarea despre grindină, zicând: *Şi atunci, pe aceia îi va primi lumina negrăită şi contemplarea Sfintei şi Împărăteştii Treimi, Care îi va lumina mai limpede şi mai curat şi se va uni întreagă cu mintea întreagă. Pe aceasta singură o şi numesc eu Împărăţia Cerurilor* (Sf. Grigorie Teologul, PG 35, 945 C)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 7h-i, în PSB, vol. 80, p. 89)

„Urmând lui Dumnezeu care-l chema şi ridicându-se peste toate cele de aici, (Moise – *n.n.*) a intrat în întunericul unde era Dumnezeu, adică în vieţuirea cea fără formă, nevăzută şi netrupească, cu mintea eliberată de orice legătură cu altceva afară de Dumnezeu[616]. Şi aflându-se în aceasta, pe cât era cu putinţă firii omeneşti să se învrednicească de ea, primeşte, ca pe o cunună vrednică de acea fericită urcare, cunoştinţa care depăşeşte (circumscrie) începutul (devenirea) timpului şi al firii, făcându-şi chip şi pildă a virtuţilor pe Dumnezeu însuşi. Şi modelându-se frumos după Acela, ca o scrisoare care păstrează imitaţia arhetipului, coboară de pe munte arătând, însemnat pe faţa sa, şi a celorlalţi semeni harul slavei de care s-a împărtăşit, oferindu-se şi înfăţişându-se cu îmbelşugare ca unul ce s-a întipărit de chipul dumnezeiesc.[617]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 15, în PSB, vol. 80, p. 117)

„Ei (sfinţii – *n.n.*) nu au privit ca noi nici creaţiunea, nici Sfânta Scriptură, în chip material şi coborât. Ei nu s-au folosit numai de simţire, de suprafeţe şi de figuri spre dobândirea cunoştinţei fericite a lui Dumnezeu, de litere şi de silabe, din care vine greşeala şi înşelăciunea în aprecierea adevărului, ci numai de mintea singură, atotcurăţită şi izbăvită de toată ceaţa materială. Dacă deci voim să judecăm cu bună credincioşie, cercetând mintal raţiunile celor sensibile, să privim la ei cum înaintează corect pe cărarea dreaptă, spre cunoştinţa fără greşeală a lui Dumnezeu şi a celor dumnezeieşti." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 44, în PSB, vol. 80, pp. 157-158)

---

615. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Atât raţiunea cât şi firea noastră sunt chipuri ale lui Dumnezeu, căci Dumnezeu este şi esenţă şi gândire. Prin amândouă trebuie să înaintăm spre Dumnezeu, adică nu numai printr-o cugetare dreaptă, ci şi prin întreaga conformare a fiinţei noastre cu modelul divin. Făcând astfel, ajungem în atingerea directă şi simplă a lui Dumnezeu, nu-L mai deducem prin complicate operaţii raţionale în mod indirect din creaturi. Vom pătrunde cu mintea, cu raţiunea şi cu duhul nostru în Mintea cea mare, în Raţiunea şi Duhul, ca o icoană în model. În viitoarea odihnă fericită în Dumnezeu vom rămâne veşnic necăzuţi. Prin aceasta, sfântul Maxim respinge mitul origenist despre căderile şi suişurile alternative din şi în acea odihnă" (n. 59, p. 89).

616. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Încă Aristotel a susţinut că orice lucru cunoscut dă o formă minţii. Dacă mintea se înalţă la contemplarea lui Dumnezeu cel nemărginit, părăsind legătura cu orice lucru definit, ea nu se mai modelează după nici un chip definit, ci trăieşte simplu sentimentul prezenţei infinite a lui Dumnezeu. Astfel, după Sfântul Maxim, întunericul divin are un caracter pozitiv, nu unul negativ, deşi e o vieţuire în nevăzut şi netulburată de simţirile trupului. O pildă de depăşire a formelor avem în comuniunea cu orice persoană" (n. 108, p. 117).

617. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Caracterul pozitiv al întunericului divin în care intră Moise (şi orice sfânt) îl arată sfântul Maxim şi prin afirmarea că în acel întuneric sau în acea stare fără formă a minţii, el primeşte cunoştinţa care depăşeşte timpul şi devenirea sau uită de începutul firii şi nu mai are conştiinţa sfârşitului ei. Tot o notă pozitivă a acestei stări este că în ea sufletul se întipăreşte, prin virtuţi, de Dumnezeu însuşi, aflându-se în intimă comuniune cu El. Aceasta o putem înţelege dacă ţinem seama de faptul că virtuţile sunt deprinderi contrare strângerii egoiste în noi înşine; ele sunt îmbrăţişări generoase ale tuturor. Cine este mai prezent în toate şi mai susţinător al tuturor decât Dumnezeu? În măsura în care nu ne mai strângem în noi înşine, ci ne lărgim în Dumnezeu prin comuniunea cu El, adică în măsura în care nu ne mai îngustăm în forme definite, le îmbrăţişăm pe toate, după pilda lui Dumnezeu şi împreună cu El, adică dobândim virtuţile. Se conciliază aci structurile iubirii cu infinitatea neîngustată de egoism în *forme* (Sf. Grigorie Palama, *Cuv. III triada post.*, Filoc. rom., VII, p. 340). (n.s. 109, p. 117-118).

„Căci socotesc că cele petrecute la Schimbarea la Faţă, pe munte, arată în chip tainic cele două moduri generale ale teologiei: şi anume cel dintâi şi simplu şi necauzat care prin tăcere afirmă cu adevărat dumnezeirea prin singura şi totala negaţie şi lauda cuvenită a transcendenţei ei, şi cel următor acestuia şi compus, care o descrie în chip măreţ prin afirmare din cele cauzate. Prin acestea, pe cât e cu putinţă oamenilor să primească cunoştinţa înălţată despre Dumnezeu şi cele dumnezeieşti, ne duce, prin simbolurile potrivite nouă, spre amândouă modurile, dezvăluindu-ne, prin înţelegerea binecredincioasă a lucrurilor, raţiunile amândurora şi învăţându-ne că simbol al celui dintâi e tot ce e mai presus de simţire, iar al celui de al doilea este ansamblul măreţelor opere supuse simţurilor. Căci din simbolurile mai presus de simţuri credem numai că adevărul mai presus de raţiune şi minte există, neîndrăznind nicidecum să cercetăm, sau neputând să înţelegem ce şi cum şi care este şi unde şi când, evitând impietatea iscodirii. Iar din cele supuse simţurilor, pe cât ne e cu putinţă, primind numai prin cugetare raţiunile descărnate, ca trepte ale cunoştinţei despre Dumnezeu, spunem că El e toate câte L-am cunoscut din făpturile Lui în calitate de cauză[618]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, Partea a II-a, 46b, în PSB, vol. 80, pp. 162-163)

„Fericita şi sfânta dumnezeire este după fiinţă supranegrăită şi supranecunoscută şi infinit mai presus de toată infinitatea, nelăsând celor de după ea nici urma cea mai subţire de cuprindere şi nedând vreuneia din existenţe nici o idee de cum sau în ce măsură este tot ea şi unime şi treime. Căci nu poate fi necreatul cuprins de creatură, nici infinitul înţeles de cele mărginite." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, Partea a II-a, 48, în PSB, vol. 80, p. 164)

„El este cunoscut numai prin credinţă, şi aceasta din făpturile Lui; este cunoscut numai că este, nu ce este; şi că este Făcător şi Ziditor a tot veacul (eonul) şi a tuturor celor din veac (din eon) şi din timp." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 62, în PSB, vol. 80, p. 177)

„Dumnezeu este infinit, ceea ce înseamnă că nu are margine[619]. Căci marginea e proprie celui ce se diferenţiază prin patru margini: prin centru, linie, suprafaţă şi

618. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Schimbarea la faţă mai reprezintă şi cele două moduri ale cunoaşterii de Dumnezeu: cea afirmativă şi cea negativă. Teologia afirmativă cunoaşte pe Dumnezeu din zidirile Lui, atribuindu-I într-un grad mare, în calitate de cauză, toate însuşirile făpturilor. Făpturile sunt astfel simboluri de care se foloseşte modul afirmativ de cunoaştere a lui Dumnezeu. Întrucât acest mod de cunoaştere vrea să cunoască ceea ce este Dumnezeu, el se bazează mai mult pe raţiunile descărnate ale cugetării..

Teologia negativă sau modul negativ al cunoaşterii lui Dumnezeu renunţă la toate atributele împrumutate din făpturi. Se precizează aici însă că renunţarea aceasta se referă numai la atributele deduse din cele supuse simţurilor. Deci poate folosi ca simboluri cele mai presus de simţuri. Dar întrucât şi ideile despre Dumnezeu ne vin din lucrurile sensibile, renunţarea la tot ce e sensibil înseamnă de fapt renunţarea la aceste idei. Dacă totuşi ceva superior simţurilor poate servi ca simbol al lui Dumnezeu, aceasta e ceva superior ideilor despre El, e o realitate neconstruită şi nededusă de minte, ci apărând spiritului în mod apofatic din trăirea lui Dumnezeu însuşi. Deci modul acesta al teologiei nu e un mod intelectual, ci experimental duhovnicesc, nici nu foloseşte alte făpturi superioare celor sensibile, ca mijloace ale cunoaşterii lui Dumnezeu, ci cunoaşte pe Dumnezeu din Dumnezeu însuşi, din experierea negrăită a prezenţei Lui. Dar întrucât această prezenţă e pe măsura receptivităţii omului, ea e numită de sfântul Maxim tot simbol.

Aceasta e lumina dumnezeiască. De fapt, atât din ceea ce a spus sfântul Maxim mai înainte, cât şi din faptul că pe Tabor s-au arătat pe de o parte chipurile sensibile ale lui Moise şi Ilie, pe de alta, o lumină mai presus de simţuri, se poate spune că Dumnezeu S-a făcut cunoscut sau Se poate face cunoscut atât din formele sensibile ale luminii, cât şi din lumina mai presus de simţuri. Ambele sunt simboluri ale lui Dumnezeu, pentru că El nu Se arată cu totul descoperit. Lumina aceea, fiind fără forme, ne face cunoscut pe Dumnezeu în mod simplu, sau ca simplă prezenţă supremă, neprecizat prin atribute, care nu pot reda nici ele exact pe Dumnezeu cel mai presus de toate atributele. Un Dumnezeu ascuns în apofaticul Său mai presus de raţiuni e un Dumnezeu infinit şi indefinit, cum nu e *Dumnezeul* lui Origen" (n.s. 208, p. 163).

619. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Deşi Sfântul Maxim, urmând Sfântului Grigorie, afirmă că, în mod natural, nu cunoaştem decât faptul că Dumnezeu există, nu şi ce este El, totuşi, urmând aceluiaşi Sfânt, adaugă faptul că în cunoştinţa

soliditate, ba încă şi prin trei dimensiuni: lungime, lăţime şi adâncime, care şi ele se diferenţiază prin şase margini, fiecare adică fiind circumscrisă de două, de pildă lungimea prin cea de sus şi cea de jos, lăţimea prin cea de-a dreapta şi cea de-a stânga, adâncimea prin marginea dinainte şi dindărăt. Şi iarăşi, aceleaşi noţiuni comune prezintă pe Dumnezeu indefinit, adică neprimitor de o dezvoltare ce trece prin stări proprii noi entitatea şi neavând nici poziţia în spaţiu, nici început sau sfârşit în timp[620]. Apoi îl socotesc fără figură, ca unul ce nu e un chip exterior, nu e nici în patru unghiuri, nu stă nici drept, nu e nici povârnit în jos. În sfârşit, e nepipăit şi nevăzut, ca unul ce nu cade sub simţuri (căci acestea sunt proprii trupurilor).

Aşa fiind, în urma celor arătate e absurd să se considere că Dumnezeu e trup şi e silit să Se împartă în părţi, din care Se compune iarăşi ca trup. Căci Dumnezeu e cu totul fără părţi, pentru că e cu desăvârşire fără cantitate; şi e cu desăvârşire fără cantitate, pentru că e cu desăvârşire fără calitate; şi e cu desăvârşire fără calitate, pentru că e cu totul simplu; şi e cu totul simplu, pentru că e cu totul nesupus distanţelor; şi e cu totul nesupus distanţelor, pentru că e cu totul infinit; şi e cu totul infinit, pentru că e cu totul nemişcat (căci nu se mişcă niciodată Cel ce nu are unde să Se mişte); şi e cu totul nemişcat, pentru că e cu desăvârşire fără de început (căci nu are ceva înainte de El şi mai mare, nici ceva împreună cu El şi egal, nici ceva după El şi care ar putea să fie pe măsura Lui şi să-L încapă); şi e cu totul fără de început, pentru că e cu totul nefăcut; şi e cu totul nefăcut, pentru că e cu desăvârşire unul şi atotsingur; şi e cu totul unul şi atotsingur, pentru că e cu desăvârşire în afară de relaţie şi de aceea e cu totul negrăit şi necunoscut şi marginea atotsingură a toată cunoştinţa celor ce se mişcă spre El bine şi în chip demn de Dumnezeu, fiind posibilă o unică cunoaştere adevărată cu privire la El: faptul de a nu fi cunoscut[621]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 79b, în PSB, vol. 80, pp. 205-206)

„Bine a spus deci dascălul (Sf. Grigorie Teologul – *n.n.*) că, pe de o parte, sensurile cuvântului despre dumnezeire sunt multe, dar din ele învăţăm numai că este

---

că Dumnezeu există, este implicată şi cunoştinţa că Dumnezeu este infinit. Căci când se spune Dumnezeu, sau Dumnezeu există, se spune că există o fiinţă infinită. Totuşi Sfântul Grigorie şi Sfântul Maxim rămân şi prin aceasta consecvenţi cu ei înşişi. Căci a şti de infinitatea lui Dumnezeu încă nu înseamnă a cunoaşte pe Dumnezeu în fiinţa Lui, infinitatea fiind ceva din cele ce sunt în jurul fiinţei lui Dumnezeu, nu însăşi fiinţa lui Dumnezeu. Dar chiar infinitatea Îl arată pe Dumnezeu ca neputând fi cuprins cu mintea, ca fiind mister mai presus de cuprinderea noastră. E o cunoştinţă în necunoaştere" (n.s. 257, pp. 205-206).

620. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sfântul Maxim, urmând iarăşi Sfântului Grigorie, face o distincţie între infinitatea lui Dumnezeu şi caracterul Lui indefinit. Dacă infinitatea înseamnă lipsa de margini, indefinitul constă în lipsa de dezvoltare, de stări succesive definite, de poziţia în spaţiu şi de începutul şi sfârşitul în timp. Indefinitul este deci una cu neschimbabilitatea, nespaţialitatea şi eternitatea. Afirmând infinitatea apofatică a lui Dumnezeu, Sfântul Maxim, ca şi Sfântul Grigorie, se opunea nu numai lui Eunomie, ci şi lui Origen, care defineau pe Dumnezeu raţionalizîndu-L" (n.s. 258, p. 206).

621. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu este cunoscut nu numai că este şi că este infinit, indefinit şi etern, ci şi că e în afară de relaţie, fiind unul şi atotsingur, neatârnător de ceva, neimplicând altceva. Dar chiar prin aceasta e totodată necunoscut, fiind în afară de orice legătură cu altele prin care ar putea fi cunoscut. Oricine este în relaţie nu e singur, nici numai unul, ci se află fără voia lui în legătură cu toate cele ce există şi nu e unul în sens absolut. Dar dacă e în afara oricărei relaţii, nu poate fi cunoscut, căci cunoaşterea celui în relaţie implică cunoaşterea lui împreună cu cele în relaţie. Totuşi se cunoaşte cu privire la El acest fapt: că nu poate fi cunoscut. O spusese aceasta Sfântul Grigorie de Nyssa în *Viaţa lui Moise*: cu cât urcă mintea în cunoaştere, urcă în a cunoaşte că nu cunoaşte. Cunoaşterea că Dumnezeu nu poate fi cunoscut e şi ea o cunoaştere. Ea implică o maturizare a spiritului uman. Dar ea implică cunoaşterea că Dumnezeu există şi că e dincolo de orice relaţie. Într-un fel tainic spiritul îşi dă seama că Dumnezeu există şi că e mai presus de orice relaţie şi de orice cuprindere. Dacă ar fi în relaţie, ar avea ceva deasupra Lui, în afara relaţiei, căci trebuie să fie ceva care e mai presus de toate, care nu depinde de nimic, ci de care depind toate. Toate cele cunoscute trimit la existenţa Lui ascunsă. Însăşi aspiraţia celui ce cunoaşte, care nu încetează după ce le-a cunoscut pe toate, îi dă convingerea existenţei Lui ca a Celui ce e mai presus de puterea noastră. Sfântul Maxim dezvoltă ideea apofatismului lui Dumnezeu pentru a combate pe eunomieni". (n. 259, pp. 206-207).

Dumnezeu, pe de alta, că înţelegerile lor sunt dificile şi din ele învăţăm ce nu este Dumnezeu. Aceasta pentru a potoli curiozitatea nefolositoare şi păgubitoare a celor ce socotesc că Dumnezeu poate fi cuprins în plăsmuirile goale ale cugetării lor, care nu poate cuprinde cu adevărat nici măcar unul dintre lucruri, după raţiunea după care este şi există." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 84, în PSB, vol. 80, p. 227)

„Dumnezeu nu este cunoscut niciodată ce este din cele ce sunt fiinţa Lui, adică din fiinţa însăşi. Căci o noţiune care să exprime ce este e imposibilă şi la fel de inaccesibilă întregii zidiri văzute şi nevăzute. Dumnezeu Se face cunoscut celor ce văd din cele din jurul fiinţei, însă numai că este, şi aceasta, când sunt bine şi binecredincios contemplate. Căci toate cele din jurul fiinţei arată nu ce este, ci ce nu este, ca, de exemplu, însuşirea de a fi nefăcut, de a nu avea o origine, infinitatea, necorporalitatea şi toate cele asemenea câte sunt în jurul fiinţei şi înfăţişează ce nu este ea, nu ce este ea. Dar raţiunile proniei şi ale judecăţii, după care toate cu înţelepciune se chivernisesc, ca şi înfăţişarea armonioasă a firii în legătură cu Dumnezeu, care e împreunată cu acelea, arată pe Creatorul în mod proporţional, însă numai că este.

Deci negaţiunile opuse afirmaţiunilor se conciliază cu acestea şi se substituie între ele. Astfel, negaţiunile, indicând nu ce este Dumnezeu, ci ce nu este, se unesc cu afirmaţiile în jurul faptului că e ceva Acel ce nu este aceasta sau aceea; iar afirmaţiunile, indicând numai că este, dar nu şi ce este Acela, se unesc cu negaţiunile în jurul faptului că nu e ceva cunoscut Acel ce este ceva. Ele indică prin ele contradicţia ca opoziţie, dar aplicate la Dumnezeu indică unirea extremelor prin coincidenţă[622]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 99, în PSB, vol. 80, pp. 248-249)

„Căci ca să dobândeşti virtutea, cauţi să cunoşti prin raţiune natura lucrurilor, iar ca să ajungi la unirea nerătăcitoare circumscrii cu mintea mişcarea a tot veacul şi timpul[623]. Iar odată cu acestea se iveşte în tine dorinţa tot mai fierbinte după Dumnezeu, care te îndeamnă să te întinzi spre Cel dorit pe măsura infinităţii lui şi ţi se face necuprinsă pe măsura necuprinsului Celui dorit. Căci sfârşitul ei este Dumnezeu, care este împlinirea dorinţei celor vrednici, ca bucuria de sine existentă de toate bunătăţile[624]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, în PSB, vol. 81, p. 176)

622. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fără întruparea Cuvântului, întipăririle Lui în creaţiune ne-ar da numai o cunoştinţă a celor din jurul Lui, iar despre fiinţa Lui, numai cunoştinţa faptului că este, nu şi ce este. Astfel, din creaţiune adunăm numai negaţiuni şi afirmaţiuni referitoare la cele din jurul fiinţei şi la faptul că ea este. Combinându-le în ele însele, afirmaţiunile şi negaţiunile par să se contrazică; dar dacă le referim la Dumnezeu, ele se armonizează, întrucât coincid spunându-ne că Dumnezeu este, dar nu ce este, în fiinţa Lui. Fiinţa Lui e mai presus şi de unele şi de altele, dar le uneşte şi pe unele şi pe altele" (n. 319, p. 249).

623. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cunoştinţa deplină e cea care circumscrie mişcarea tuturor, cea care le vede pe toate în diversitatea lor unitară. Prin cunoştinţă şi virtute se întreţine dorul nesfârşit de Dumnezeu. Vreau să fiu tot mai bun. Voiesc să cunosc tot mai mult. (n. 349, p. 176).

624. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu este *bucuria de sine, autoipostatică a bunătăţii*, întrucât pe de o parte nu le are pe acelea de nicăieri de altundeva, iar pe de alta, le trăieşte în mod personal, sau El este însăşi personificarea lor. Căci numai o persoană poate avea bucuria de ele. Avem un dor infinit, sau un dor de infinitate. Dar în acelaşi timp acest dor infinit ne e satisfăcut de Dumnezeu. El e dorul nostru satisfăcut. Bucuria Lui de bunătăţi devine bucuria noastră. În El ne săturăm setea de infinitate. Sfântul Maxim consideră pe Dumnezeu ca Persoană, ca ipostas de infinitate ori mai presus de infinitate. Infinitatea nu există decât în Persoana lui Dumnezeu (*Capete gnostice* II, 49). Ajunşi în El, am ajuns la capătul dorului. Dar în acest capăt aflăm totodată infinitul. Persoana lui Dumnezeu este izvorul infinitului veşnic viu. Nu infinitatea este izvorul Persoanei, ci invers. Căci infinitatea în afara Persoanei e monotonă, e o repetiţie inconştientă, supusă aceloraşi legi definite şi în număr finit, repetate la infinit" (n. 350, p. 176).

prin alergare." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a V-a, în PSB, vol. 29, p. 185)

„Căci totdeauna binele prezent, oricât ar părea că e de mare şi de desăvârşit, e început al unuia mai presus de el şi mai mare." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, pp. 191-192)

„Se cuvine să fericim sufletul pentru acestea, ca pe unul ce a ajuns în urcuşul spre înălţime la treapta cea mai de sus între cele dorite. Căci ce fericire mai mare s-ar putea cugeta, decât a vedea pe Dumnezeu? Dar şi aceasta fiind un sfârşit al celor străbătute înainte, se face început al nădejdii celor aflate mai sus." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, p. 194)

„Măreţia firii dumnezeieşti nu e hotărnicită de nici o margine şi nu e vreun hotar în cunoaşterea celor cercetate, la care ar trebui să se oprească din mersul înainte cel ce urmăreşte cele înalte; ci că cel ce aleargă, printr-o înţelegere mai înaltă, spre mintea (înţelesul) de sus, trebuie să se poarte astfel ca toată desăvârşirea cunoaşterii, la care poate ajunge firea omenească, să i se facă început al poftirii celor mai înalte[634]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, pp. 194-195)

„Mult e totdeauna ceea ce se află în firea fericită a bunătăţilor, dar e nesfârşit mai mult ceea ce-i mai presus de ceea ce se apucă mereu; şi aceasta se întâmplă pururi celui ce se împărtăşeşte, pricinuindu-li-se celor ce se împărtăşesc, în toată nesfârşirea veacurilor, o creştere prin cele necontenit mai mari. Căci cel curat cu inima, după cuvântul nemincinos al Stăpânului, vede pe Dumnezeu necontenit, după măsura puterii lui, primind atâta înţelegere cât poate cuprinde. Iar lipsa de hotar şi necuprinsul dumnezeirii rămâne dincolo de cuprindere. Căci Cel a cărui măreţie şi slavă nu are margini e totdeauna la fel, privirea contemplându-L la aceeaşi înălţime. Aceasta a strigat-o şi marele David, care a săvârşit urcuşurile cele bune în inimă şi a mers din putere în putere, zicând: *Tu eşti Prea Înalt în veci, Doamne* (Ps. 144, 5). Prin aceasta a indicat, socotesc, că în toată eternitatea veacului nesfârşit, cel ce aleargă spre Tine se face pururi mai mare şi mai înalt ca sine însuşi, crescând necontenit, în mod proporţional, prin urcuşul în cele bune. Dar Tu, acelaşi eşti, Prea Înalt, neputând să apari niciodată mai coborât celor ce urcă, prin aceea că eşti totdeauna în mod egal mai presus şi mai înalt de puterea celor ce se înalţă. Aceasta am socotit, aşadar, că le statorniceşte Apostolul despre firea bunătăţilor negrăite, când zice că binele acela nu l-a văzut vreun ochi, chiar dacă priveşte pururea. Căci nu vede cât este, ci cât este cu putinţă ochiului să privească. Şi urechea nu a auzit cât este Cel de Care se vorbeşte, chiar dacă primeşte pururea cuvântul în auz. Şi la inima omului nu s-a suit, chiar dacă cel curat cu inima vede cât poate. Căci ceea ce se cuprinde mereu e totdeauna mai mult decât cele ce s-au cuprins înainte, dar nu hotărniceşte în sine ceea ce se caută, ci marginea a ceea ce s-a aflat se face, celor ce urcă, început

634. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "E o învăţătură proprie Sfântului Grigorie de Nyssa aceea că orice ţintă la care ajunge sufletul în cunoaştere şi bunătate se face începutul unei porniri spre altă ţintă, pe care ţinta atinsă o face să se arate. Aceasta e doctrina epectazelor. Această înălţare de la o ţintă la alta ţine veşnic. Ea implică nesfârşirea oceanului dumnezeiesc, la a cărui margine nu ajungem niciodată, pentru că nu are margine" (n. 127, p.195).

spre aflarea celor mai înalte. Şi nici cel ce urcă nu se opreşte vreodată, primind începutul din început, nici începutul celor pururea mai mari nu se desăvârşeşte în sine. Căci niciodată dorinţa celui ce urcă nu se opreşte la cele cunoscute, ci sufletul urcând printr-o altă dorire mai mare spre alta de mai sus, într-o urcare necontenită, înaintează pururea, prin cele mai înalte, spre Cel nehotărnicit[635]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a VIII-a, în PSB, vol. 29, pp. 222-223)

„Pururea Izvorul bunătăţilor atrage spre Sine pe cei ce însetează, precum zice Izvorul în Evanghelie: *De însetează cineva, să vină la Mine să bea* (In. 7, 37). Căci în aceasta nu a dat un hotar nici setei, nici pornirii spre El, nici plăcerii de a bea, ci cu întinderea poruncii în veci, uneşte şi îndemnul de a înseta, şi de a bea, şi de a avea pornirea spre El.[636] Iar celor ce au apucat să guste şi au aflat că bun e Domnul, gustarea li se face ca un îndemn spre împărtăşire de şi mai mult. De aceea, niciodată nu lipseşte celui ce urcă îndemnul ce i se face, care îl atrage necontenit spre ceea ce e mai mare." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a VIII-a, în PSB, vol. 29, pp. 223-224)

„Vezi cum drumul celor ce urcă spre Dumnezeu e fără hotar? Cum ceea ce cunoaşte se face necontenit început spre ceea ce e, potrivit celor spuse, deasupra?[637] Când nădăjduim o oprire din urcuşul spre cele înalte? Ce-ar mai căuta cineva după ce i se recunoaşte desăvârşirea? O vedem aflându-se încă înăuntru şi neieşită încă în afara uşilor ei, nici desfătându-se de arătarea feţei Lui, ci bucurându-se încă prin auz de împărtăşirea de bunătate. Deci această învăţătură am aflat-o prin cele spuse, că întotdeauna li se potriveşte celor ce înaintează spre cele mai mari, cuvântul Apostolului, care zice: *Dacă i se pare cuiva că a cunoscut, încă n-a cunoscut cum trebuie să cunoască* (I Cor. 8, 2). Căci L-a cunoscut pe El sufletul în cele dinainte, atât cât a cuprins. Dar fiindcă ceea ce a rămas necuprins e de nesfârşite ori mai mult decât ceea ce s-a cuprins, de aceea Mirele i S-a arătat de multe ori sufletului, şi ca şi când nu i-a stat încă înaintea ochilor, făgăduieşte prin glas că i Se va arăta miresei.

Ca să ni se facă lucrul acesta mai lămurit, voi adăuga cuvântului o icoană, spre pilduire. Dacă s-ar apropia cineva de izvorul acela, de care a spus Scriptura că a ieşit la început din pământ şi care avea atâta mulţime de apă, că uda toată faţa pământului, apropiindu-se de izvor s-ar minuna de nesfârşitul acela de ape care ţâşneşte şi se revarsă necontenit din pământ, dar n-ar spune că vede toată apa. Căci cum ar vedea

635. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sfântul Grigorie expune vestita sa învăţătură despre *epectaze*. Orice ţintă atinsă în urcuşul spre Dumnezeu se face început al unui nou urcuş. Orice sfârşit e un început. Nici un început nu se desăvârşeşte în sine, căci, după acest început, va ajunge la alt început. Orice început deschide drumul spre alt început. Fiecare treaptă ajunsă face cu putinţă urcuşul la o altă treaptă. Fiecare e un alt început, căci nici o treaptă nu mulţumeşte sau nu e ultima. Aceasta e *l'éternel commencement* al lui Charles Péguy. Acest proces se petrece cu sufletul cunoscător, pentru că Cel în Care înaintează nu e hotărnicit. Acest suflet creşte mereu în Cel nehotărnicit" (n. 164, p. 223).

636. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Porunca şi îndemnul Domnului: *să vină la Mine şi să bea* e dată pentru veşnicie. Deci nici setea nu se va potoli vreodată. Ci în cel ce bea, sau în cel ce gustă, se trezeşte dorinţa de a bea şi de a gusta mai mult. Şi izvorul e nesecat şi mereu dă ceva nou din el" (n. 165, p. 224).

637. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Urcuşul spre Dumnezeu nu se isprăveşte niciodată; el nu ajunge la un hotar, pentru că Dumnezeu însuşi nu are hotar în fiinţa Lui, în iubirea Lui. De altfel, chiar înaintarea în unirea cu o persoană omenească nu are hotar. Iubirea creşte din ea însăşi în măsura în care se afirmă, întrucât este o relaţie de la persoană la persoană, apropierea unei persoane de alta. Iubirea creşte la nesfârşit pentru că persoana care se apropie de o altă persoană este indefinită în setea ei de a iubi, şi persoana pe care o iubeşte este indefinită în vrednicia ei de a fi iubită şi în capacitatea ei de a răspunde la iubire, stimulând iubirea celeilalte persoane. Iubirea este nesfârşită pentru că este actualizarea indefinitului a două persoane în relaţia dintre ele. În iubire se activează indefinitul persoanelor ce sunt prin fiinţa lor legate şi orientate una spre alta. Dar în activarea iubirii între ele, persoanele se împărtăşesc de Dumnezeu, de Persoana infinită prin Sine din veci, de interesul Ei pentru persoanele omeneşti la nesfârşit. De aceea orice treaptă nouă în unirea cu Dumnezeu e un

ceea ce e ascuns în sânul pământului? Deci chiar dacă ar rămâne mult timp lângă apa ce ţâşneşte, ar fi pururi la începutul vederii apei.[638] Căci nu încetează apa de a curge pururi şi de a începe să ţâşnească. La fel, cel ce priveşte frumuseţea cea dumnezeiască şi fără hotar, fiindcă ceea ce află mereu se arată mai nou şi mai minunat, decât ceea ce a cuprins înainte, se minunează de ceea ce apare necontenit, dar niciodată nu se opreşte din dorinţa de a vedea, pentru faptul că ceea ce aşteaptă e mai măreţ şi mai dumnezeiesc, decât tot ce se vede. (...) minunându-se şi uimindu-se necontenit de ceea ce cunoaşte, niciodată nu-şi opreşte în cele văzute dorul de cel văzut." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a XI-a, în PSB, vol. 29, pp. 258-260)

„Nu încetează să intre (sufletul – *n.n.*) prin înaintare la cele mai înalte şi să iasă necontenit din cele ajunse[639]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a XI-a, în PSB, vol. 29, p. 277)

„Căci cine nu ştie treptele acelea pe care a urcat Moise, care mereu se făcea mai mare şi niciodată nu se oprea de a creşte mai mare? A crescut la început, când a pus mai presus de împărăţia egiptenilor ocara pentru Hristos, alegând mai bine să fie necăjit cu poporul lui Dumnezeu, decât să se bucure de gustarea vremelnică a păca-

punct de plecare pentru pornirea mai departe spre o nouă treaptă de unire cu El, pentru că El însuşi ne atrage cu iubirea Lui mereu mai aproape de Sine şi ne umple de o tot mai mare iubire faţă de El, care se revarsă nu numai spre noi, ci şi spre semenii noştri. În iubirea lui Dumnezeu faţă de mine simt şi iubirea Lui faţă de alţii şi deci iubirea Lui umplându-mă pe mine, ea se îndreaptă şi spre semenii mei. E o învăţătură pe care a pus-o cel mai larg în lumină Sfântul Grigorie de Nyssa, urmând sfântului apostol Pavel (Filip. 3, 13: *Cele dinapoi uitându-le, la ţintă alerg*). E învăţătura *epectazelor*, a întinderilor nesfârşite mai sus, care nu sunt numai întinderi intelectuale, ci ale întregii mele fiinţe, care cuprinde în sine nu numai setea mea de cunoaştere, ci setea de a fi întreg tot mai aproape de Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că sufletul nu are pe Dumnezeu, sau nu e unit cu El şi pe treptele de mai jos. Căci şi cu o persoană omenească eşti mereu unit în iubire, deşi cu cât eşti mai unit cu ea, cu atât doreşti mereu să te uneşti şi mai mult. Urcuşul e făcut necesar nu numai de nesfârşirea lui Dumnezeu, ci şi de firea noastră făcută pentru infinitate, neîmpăcată cu viaţa în îngustime, în repetiţie, în monotonie, în nelibertate. De aceea, nu ne putem opri la nimic din cele multe, care se îngustează unele pe altele. Tot ce atingem pe pământ fiind finit, iar firea noastră fiind făcută pentru infinitate, nu se poate mulţumi cu nimic finit. Aceasta face necesar progresul şi schimbarea, dar schimbarea spre aceeaşi infinitate. Dar în viaţa viitoare, ajunşi în infinitatea lui Dumnezeu, ne vom *odihni* în ea, vom ajunge la o stabilitate în ea. Dar nici stabilitatea aceea nu va fi o încremenire, ci o lărgire. Pe când în timp şi în viaţa pământească trecem de la una la alta. În eternitate va fi o lărgire în aceeaşi. De altfel, în parte, experiem această lărgire în infinitatea lui Dumnezeu încă de aici. Apoi însuşi faptul că trebuie să ne mişcăm mereu, pentru a cuprinde altceva şi altceva, trecând uneori de la un conţinut la altul, cu totul contrar (teză-antiteză), ne arată că timpul e făcut pentru eternitate, că în timp tindem să ajungem la cuprinderea totului infinit, fără să ajungem vreodată să-l cuprindem în întregime. (n. 221, pp. 258-259).

638. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cunoscând pe Dumnezeu sau având simţirea bunătăţilor Lui, suntem pururi la începutul acestei cunoaşteri sau simţiri, cum cunoscând o persoană omenească sau gustând prin iubire farmecul comuniunii cu ea, suntem pururi la începutul acestei cunoaşteri sau comuniuni. Fiecare nouă cunoaştere, prin trăirea în această comuniune, ne stârneşte, dată fiind fericirea gustată în ea, la o altă cunoaştere şi comuniune mai bogată, mai substanţială. Toate cunoaşterile, toate comunicările dinainte le-am uitat sau, dacă nu le-am uitat, ele îşi capătă de fiecare dată noi înţelesuri, noi adâncimi, noi puteri de a ne ferici, mai ales dacă suntem în contact viu cu persoana respectivă şi ea ne descoperă mereu din farmecul ei unic şi nesfârşit. Urcuşul în intimitatea cu ea nu se sfârşeşte niciodată, dar e un urcuş în intimitatea aceleaşi persoane, pe care am cunoscut-o până acum, care ne este familiară şi ne întreţine bucuria prin această familiaritate. E un *progressus in idem*. E o înaintare, care e totodată o stabilitate, o rămânere în aceeaşi casă. E un *motus stabilis*, un *status mobilis*. E o adâncire în acelaşi indefinit familiar, sau infinit inepuizabil, în aceeaşi bucurie pe care ne-o întreţine. E o îmbogăţire a noastră, dar nu o înstrăinare, ci dimpotrivă, nu e o risipire în noutăţile fără adâncime, de suprafaţă, în care nu ne regăsim niciodată pe noi înşine, în care rămânem mereu străini de identitatea noastră" (n. 222, pp. 259-260).

639. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Tot urcuşul spre Dumnezeu este o ieşire şi o intrare continuă. E o ieşire din starea în care ne aflăm şi o intrare în alta mai înaltă. Nu e simplă înaintarea în aceeaşi stare, deşi faptul că stările se continuă spre acelaşi bine tot mai înalt dă celui ce intră şi iese şi o statornicie. Într-un fel suntem nemulţumiţi cu starea în care ne aflăm de câtva timp, pentru că, cunoscându-i marginile, nu ne mai este satisfăcută setea noastră de nemărginire. Voim ceva nou, voim să ieşim din mărginire. Dar noul în care intrăm e din alt punct de vedere înrudit cu starea în care am fost. Binele, iubirea, e mereu nou şi mereu acelaşi. E un nou paradox: schimbarea şi stăruinţa. Omul e mereu nou şi mereu acelaşi în înaintarea vieţii lui, mai ales când înaintează în cele bune. Numai cel rău e monoton, sau în el monotonia copleşeşte noutatea" (n. 248, p. 277).

tului. A crescut iarăşi când egipteanul, asuprind pe evreu, a omorât pe cel de alt neam, luptând pentru israelit. Şi vei înțelege, fără îndoială, felul creşterii, de vei lua istoria ca chip al unui înțeles mai înalt. Şi iarăşi s-a făcut mai mare ca sine, păzindu-şi viața netulburată de zgomote, prin îndelungata înțeleaptă petrecere în pustie. Apoi se luminează de focul din rug. Pe lângă acestea, îşi goleşte tălpile de învelişul mort. Pierde şerpii egipteni cu toiagul. Scoate de sub tirania lui faraon neamul său şi îl conduce prin nor. Desparte marea. Acoperă sub mare tirania. Îndulceşte Mera. Înmoaie piatra. Se hrăneşte cu mâncarea îngerilor. Aude trâmbițele, îndrăzneşte să se urce pe muntele ce arde. Atinge vârful. Ajunge sub nor. Intră în întunericul în care era Dumnezeu. Primeşte legământul. Se face soare neapropiat celor ce se apropie, fulgerându-i fața de lumină. Dar cine ar putea înfățişa prin cuvânt toate faptele lui şi feluritele arătări ale lui Dumnezeu? Şi totuşi cel ce s-a făcut atât de mare şi a ajuns la aşa de mari trepte şi s-a înălțat aşa de mult spre Dumnezeu, încă nu şi-a săturat dorința de mai mult şi se roagă să vadă pe Dumnezeu la față, cu toate că Scriptura a mărturisit încă dinainte că s-a învrednicit de convorbirea cu Dumnezeu, față în față. Dar nici faptul de a fi vorbit lui Dumnezeu ca unui prieten, nici convorbirea ce a avut-o cu Dumnezeu, gură către gură, nu-i potoleşte dorința după cele mai înalte, ci *De am aflat, zice, har înaintea Ta, arată-mi-Te, ca să Te cunosc*. Şi Cel ce făgăduieşte să-i dea harul cerut, Cel ce a zis: *Te-am cunoscut pe tine mai mult decât pe toți* (Ieş. 33, 17), trece de el în locul sfânt, pe piatră, acoperit fiind de mâna dumnezeiască, când sta, încât de abia îi vede spatele Lui, după ce a trecut." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a XII-a, în PSB, vol. 29, pp. 277-278)

„Sufletul care vede pe Dumnezeu şi primeşte în sine dorul cel bun după frumusețea nestricăcioasă are necontenit o poftă nouă spre ceea ce e deasupra, neslăbindu-şi niciodată dorul prin săturare[640]. De aceea nu încetează de a se întinde spre cele dinainte şi de a ieşi din aceea în ce este şi de a pătrunde mai înăuntru, unde încă nu a fost. Şi ceea ce i se arată lui mereu mai minunat şi mai mare, socoteşte mai prejos de ceea ce urmează, pentru faptul că ceea ce se află în chip necontenit este neîndoielnic mai frumos decât ceea ce a atins înainte. E ceea ce se întâmplă şi lui Pavel, care murea în fiecare zi (I Cor. 15, 11), fiindcă mereu trecea la o viață nouă, făcându-se necontenit mort față de ceea ce a trecut şi dând uitării cele străbătute înainte[641]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a XII-a, în PSB, vol. 29, p. 284)

„Sufletul, ieşind după cuvântul Lui şi căutând pe Cel neaflat, apoi chemând pe Cel neajuns de înțelesul numirilor, află de la păzitori că iubeşte pe Cel neajuns şi doreşte pe Cel necuprins. Prin aceasta e bătut şi rănit într-un fel oarecare de deznă-

640. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "De înaintarea în bine nu se satură sufletul niciodată. Numai de săvârşirea răului se satură. Ba chiar îi pare rău de săvârşirea lui, pe când de săvârşirea binelui nu-i pare rău niciodată. Aici e vizată teoria platonic-origenistă despre săturarea sufletelor de bine în preajma lui Dumnezeu şi despre coborârea de acolo pentru a ieşi din plictiseala acelei săturări, ceea ce le pricinuieşte o nouă încorporare. Binele este nesfârşit. E nesfârşit pentru că el constă în comuniunea iubitoare dintre persoane şi în primul rând între persoana noastră şi Persoana dumnezeiască de nesfârşită bunătate şi nesfârşit nouă în formele de manifestare ale bunătății Ei dăruitoare" (n. 257, p. 284).

641. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Un nou sens al morții. Nu trebuie omorât numai omul vechi odată pentru totdeauna, ci cel ce urcă în Hristos moare mereu față de starea la care a ajuns, uitând de ea, pentru a trece mereu la o stare nouă". (n. 258, p. 284).

dejdea de a nu ajunge pe Cel dorit, socotind dorinţa sa fără împlinire şi sortită să nu se poată bucura de Cuvântul. Dar i se smulge vălul tristeţii, prin aceea că află că adevărata bucurie de Cel dorit e să înainteze pururea în căutarea Lui şi să nu înceteze niciodată din urcuş, dorinţa împlinită născând totdeauna altă dorire a Celui ce se află deasupra[642]. Deci după ce i s-a luat vălul deznădejdii şi a văzut frumuseţea nesperată şi necircumscrisă a Celui dorit[643], ce e aflată în toată eternitatea veacurilor mereu mai mare[644], se întinde cu un dor şi mai înfocat şi vesteşte Celui iubit (...) simţirea inimii sale, că adică primind săgeata aleasă a lui Dumnezeu în sine, a fost rănită, prin vârful credinţei, în inimă, primind în rană săgeata iubirii. Iar iubirea, după cuvântul lui Ioan, este Dumnezeu." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a XII-a, în PSB, vol. 29, pp. 285-286)

„Cei ce urcă pe o scară oarecare, spre cele mai înalte, când păşesc pe prima treaptă, prin ea sunt ridicaţi spre cea aşezată deasupra şi iarăşi, a doua duce pe cel ce urcă la a treia şi aceasta, la cea următoare şi aceasta, la cea de după ea[645]. Şi astfel, cel ce urcă de la treapta în care este, înălţându-se mereu spre ceea ce e deasupra, ajunge la cel mai înalt vârf al urcuşului." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre Fericiri,* Cuvântul al II-lea, în PSB, vol. 29, p. 342)

„Nu e cu putinţă să se înalţe cineva spre Dumnezeu astfel, decât privind mereu la cele de sus şi având dorinţa nesfârşită a celor înalte, încât să nu iubească şi să rămână la cele dobândite, ci să socotească drept pagubă neridicarea la ceea ce e mai presus." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre Fericiri,* Cuvântul al V-lea, în PSB, vol. 29, p. 368)

„Graniţa binelui nici măcar n-o putem întrezări, aşa că iubirea nu se sfârşeşte decât o dată cu binele. La urma urmei, marginea binelui este numai contrariul (răul). Cel a cărui fire nu acceptă răul, va înainta mereu spre binele nelimitat şi nesfârşit." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet şi înviere*, în PSB, vol. 30, p. 382)

„Căci participarea la bunătatea dumnezeiască îl face pe participant mai mare şi mai primitor de bunătăţi, fiindcă îi dă spor în forţă şi mărime, aşa încât cel ce este hrănit cu bunătatea dumnezeiască creşte mereu şi niciodată nu încetează de-a creşte.

---

642. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Un alt înţeles al bătăilor şi rănilor primite de mireasă de la îngeri şi al smulgerii vălurilor ei este că află de la ei că nu poate să ajungă să cuprindă pe Cuvântul cel necuprins. Căci nici ei nu pot să-L cuprindă. Aceasta pune un văl de tristeţe pe suflet. Dar vălul acesta e smuls de îngeri, prin cunoştinţa ce i-o dau că însăşi căutarea neîncetată a Lui şi urcuşul neoprit spre El este o cunoaştere a Lui şi deci un motiv de bucurie. Căci nu ar căuta sufletul neîncetat pe Dumnezeu, dacă nu ar şti de El, dacă, într-un fel oarecare, El nu S-ar face simţit. În acest urcuş, sufletul simte deci că trăieşte şi cunoaşte necuprinsul lui Dumnezeu. Într-un fel, Îl cunoaşte în mod continuu nou, ca într-o descoperire continuu nouă. Dar dacă L-ar cunoaşte cineva deplin, n-ar mai avea bucuria să-L simtă ca pe Cel continuu nou, deci ca pe Cel niciodată deplin înţeles. Simţindu-i pe îngeri, şi simţindu-i ca mărginiţi îşi dă seama de nemărginirea lui Dumnezeu". (n. 261, p. 286).

643. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Avem aici o altă expresie paradoxală: *A văzut frumuseţea nesperată şi necircumscrisă a Celui dorit.* A văzut, cu alte cuvinte, o frumuseţe pe care nu speră să o mai vadă şi a văzut necircumscrierea Lui sau a cuprins faptul că e necuprins. Simţirea frumuseţii pe care nu speră să o privească e mai mare decât toate frumuseţile. Într-un fel îţi dai seama de ea, dar în altul nu speri să o poţi sesiza. Orice frumuseţe are, de altfel, ceva din acest caracter paradoxal: o vezi şi nu o poţi defini, sau vedea în întregime; o vezi şi nu o poţi circumscrie nici cu simţirea directă, nici în conceptele care traduc această sesizare directă, dar insuficientă". (n. 262, p. 286).

644. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu numai în viaţa pământească, ci în eternitatea veacurilor frumuseţea dumnezeiască şi necircumscrierea ei se arată mereu mai mare, dar şi lipsa speranţei de a o vedea întreagă sporeşte". (n. 263, p. 286).

645. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Se pare că aici avem ideea de *Scară* a virtuţilor, care a devenit apoi atât de folosită în spiritualitatea răsăriteană. În scară, Sfântul Grigorie concretizează şi mai mult ideea *epectazelor*, a urcării necontenite a sufletului de la o treaptă atinsă la alta, a cărei vedere o deschide treapta atinsă". (n. 24, p. 342).

Deoarece izvorul de bunătăţi curge fără încetare, firea primitorului devine mai capabilă să-l primească şi să-l cuprindă, fiindcă nimic din ce primeşte nu este aici de prisos, nici fără folos, tot ceea ce curge în sufletul primitor apărându-i propria-i mărime. Căci amândouă cresc împreună: puterea hrănitoare sporeşte şi mai mult belşugul de bunătăţi, iar izvorul de hrană curge şi mai îmbelşugat prin lărgirea sufletului, care se face din ce în ce mai mare. Aşadar sufletul trebuie să se ridice la atâta sporire, încât nimeni să nu-i mai poată stăvili creşterea." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet şi înviere*, în PSB, vol. 30, p. 385)

„Cu cât au în ele (sufletele – *n.n.*) sentimentul duhovniceştii sporiri, cu atât mai mult sunt înfometate şi însetate după împărtăşirea şi creşterea (lor) în har. Şi cu cât se îmbogăţesc duhovniceşte, cu atât se socotesc mai sărace şi tânjesc de darul cel duhovnicesc, după Mirele cel ceresc. Că spune Scriptura: *Cei ce mă mănâncă vor flămânzi încă* (*mai mult*), iar *cei ce mă beau, vor înseta încă* (*mai mult*) (Înţel. Sir. 24, 23)." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, Omilia a X-a, 1, în PSB, vol. 34, p. 133)

„Desfătarea cu Dumnezeu este fără saţ şi cu cât mai mult gustă cineva şi mănâncă (din El), cu atât este mai flămând. Astfel de oameni au o dorinţă şi o iubire nepotolită faţă de Dumnezeu şi cu cât se silesc ca să crească şi să sporească (în această stare) cu atât mai mult se socotesc săraci şi lipsiţi, ca unii care nu posedă nimic." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, Omilia a XV-a, 37, în PSB, vol. 34, p. 165)

„După cum cel lacom după bogăţie, oricât de multe averi ar strânge, niciodată nu se satură, ci din contră, pofta (după ele) îi creşte şi mai mult; şi după cum cineva, sfâşiat de sete, bând băutură dulce, tot mai însetat devine, tot aşa, gustând cineva (din bunurile oferite de Dumnezeu) nu se satură de ele niciodată şi având din belşug bunurile Sale, se consideră pe sine sărac." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* "Cuvânt despre iubire", 2-3, în PSB, vol. 34, p. 324)

Energiile divine

„Însă va trebui să precizăm şi aici mai întâi ce este în fond lucrarea puterii lui Dumnezeu. Ea este, aşa zicând, energia sau puterea prin care acţionează Dumnezeu atunci când creează, când poartă de grijă de toate, când judecă ori când rânduieşte şi îndrumă toate la vremea lor." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, XII, 2, în PSB, vol. 8, p. 68)

Lumina dumnezeiască[646]

„Pentru fiii luminii şi noaptea este zi. Când este fără lumină cel ce are lumină în inimă? Când n-are soare şi zi cel pentru care Hristos este soare şi zi?" (Sf. Ciprian, *Despre Rugăciunea Domnească*, XXXIV, în PSB, vol. 3, p. 485)

„La noi, aici pe pământ, soarele cel material face dimineaţa în suflete odată cu răsărirea luminii spirituale şi atunci face lumină şi în sufletul celui care L-a primit." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilia la Psalmul XLV*, V, în PSB, vol. 17, p. 304)

646. Vezi şi studiul introductiv *Dumnezeu este lumină. – n.n.*

„Acest foc alungă pe demoni, înlătură păcatul, este putere a învierii, lucrare a nemuririi, iluminare a sufletelor sfinte şi sprijin al puterilor intelectuale. Să ne rugăm ca acest foc să vină şi la noi, pentru ca totdeauna umblând întru lumină, să nu lovim, vreodată, câtuşi de puţin, picioarele noastre de piatră, ci să fim ca nişte sfeşnice în lume, păzind cuvântul vieţii veşnice." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, Omilia XXV, 10, în PSB, vol. 34, p. 204)

„Slava care a strălucit pe faţa lui Moise era o prefigurare a slavei celei adevărate. Atunci, iudeii nu puteau privi la faţa lui Moise (Exod 34, 35), acum însă, creştinii primesc în sufletele lor această slavă luminoasă, iar întunericul, neputând suporta strălucirea luminii, fuge orbit." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, Omilia XLVII, 1, în PSB, vol. 34, p. 270)

„Căci dacă şi nouă celor din lume ne sădeşte lumina Dumnezeu, El trebuie să se bucure ca înainte de toate celelalte, având-o în firea proprie. Sau dacă socotesc unii că nu-i aşa, li se va putea spune celor ce s-au hotărât să cugete astfel: *Înţelegeţi neînţelepţilor din norod şi înţelepţiţi-vă odată, nebunilor. Cel ce a sădit urechea nu aude? Sau cel ce a plăsmuit ochiul nu vede*? (Ps. 93, 8-9). *Căci viu este cuvântul lui Dumnezeu şi lucrător şi mai ascuţit decât o sabie cu două ascuţişuri, pătrunzând până la despărţitura sufletului şi a duhului, a încheieturilor şi la măduvă şi deosebind gândurile şi sfaturile inimii; şi nu este zidire nearătată înaintea Lui. Şi toate sunt goale şi descoperite înaintea ochilor Lui* (Evr. 4, 12-13)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 38, p. 298)

Vederea lui Dumnezeu

„Pe Dumnezeu nici unul din oameni nu L-a văzut, nici nu L-a cunoscut, ci El s-a arătat pe Sine însuşi (In. 1, 18; Lc. 10, 22).

S-a arătat prin credinţă, singura prin care se poate vedea Dumnezeu." (*Epistola către Diognet,* cap. 8, 5-6, în PSB, vol. 1, p. 415)

„(...) Cineva vede pe Dumnezeu nu din cauza înrudirii şi nici pentru că este spirit, ci pentru că este virtuos şi drept." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, Partea întâi, IV, în PSB, vol. 2, p. 125)

„Iar dacă îmi spui: *Arată-mi pe Dumnezeul tău!*, atunci îţi voi spune şi eu: *Arată-mi omul din tine şi-ţi voi arăta şi eu pe Dumnezeul meu!* Arată-mi că ochii sufletului văd şi că urechile inimii tale aud! După cum cei care privesc cu ochii trupului înţeleg cele ce se petrec în viaţă şi pe pământ şi fac totodată deosebire între lumină şi întuneric, între alb şi negru, între urât şi frumos, între armonios şi nearmonios, între măsurat şi nemăsurat, între excesiv şi ciuntit şi la fel deosebesc sunetele de sunt ascuţite sau groase sau plăcute, tot aşa se poate spune şi de urechile inimii şi de ochii sufletului, că le este cu putinţă să vadă pe Dumnezeu. Da, Dumnezeu este văzut de cei ce pot să-L vadă dacă au deschişi ochii sufletului. Toţi oamenii au ochi; dar unii au ochii acoperiţi cu o pieliţă şi nu văd lumina soarelui. Pentru că orbii nu

văd, nu înseamnă că lumina soarelui nu străluceşte, ci orbii să dea vina pe ei şi pe ochii lor. Tot aşa şi tu, o, omule, din pricina păcatelor şi a faptelor tale rele, ochii sufletului tău îţi sunt acoperiţi cu o pieliţă. Că omul trebuie să aibă aşa de curat sufletul ca o oglindă strălucitoare. După cum atunci când oglinda prinde rugină, nu se poate vedea chipul omului în ea, tot aşa şi un om nu poate vedea pe Dumnezeu când se află în el păcatul." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic*, Cartea întâi, II, în PSB, vol. 2, pp. 373-374)

„Toate aceste păcate te întunecă. Sunt ca un gunoi, care-ţi intră în ochi, de nu mai poţi vedea lumina soarelui. Tot aşa şi cu tine, o, omule! Păcatele tale te întunecă, de nu mai poţi vedea pe Dumnezeu." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, II, în PSB, vol. 2, p. 374)

„Despre chipul lui Dumnezeu nu se poate vorbi; chipul Lui nu se poate explica. Cu ochii trupeşti nu poate fi văzut chipul lui Dumnezeu." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, III, în PSB, vol. 2, p. 375)

„După cum în om nu se vede sufletul, că este nevăzut pentru oameni, dar prin mişcarea trupului se înţelege că este în om suflet, tot aşa şi Dumnezeu nu se poate vedea cu ochii omeneşti, dar se vede şi se înţelege din purtarea Lui de grijă şi din lucrurile Lui. După cum când vezi pe mare o corabie bine echipată că aleargă şi se întoarce în port, gândeşti negreşit că este în ea un căpitan care o conduce, tot aşa trebuie să gândeşti că este un Dumnezeu Care conduce totul, chiar dacă nu-i văzut cu ochii trupului, pentru că-i necuprins. Dacă omul nu poate să se uite la soare, o stihie foarte mică, din pricina covârşitoarei lui călduri şi puteri, oare nu cu mult mai mult om muritor nu poate privi slava lui Dumnezeu, care-i mai presus de cuvânt?" (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, V, în PSB, vol. 2, p. 376)

„Xenofon, elevul lui Socrate, spunea că forma adevăratului Dumnezeu nu se poate vedea şi că prin urmare nu trebuie s-o căutăm. Stoicul Ariston spune şi el că trupul lui Dumnezeu nu poate fi atins. Amândoi aceşti cugetători au simţit măreţia Lui, de aceea n-au mai încercat s-o caute." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* I, în PSB, vol. 3, p. 353)

„Dumnezeul pe care-L adorăm noi nu-L arătăm, căci nu-L vedem, şi de aceea-L credem, pentru că suntem liberi să-L simţim şi fără să-L putem vedea. Nu-L vedem noi în faptele Lui? În toate mişcările lumii nu-i vedem noi puterea veşnic trează? Când tună, când trăzneşte, când fulgeră, când se înseninează cerul.

Nu trebuie să te miri dacă nu vezi pe Dumnezeu. Vezi tu? Toate sunt mişcate şi purtate de vânt şi de curenţi şi, cu toate acestea, vântul şi curenţii nu-i putem vedea. Nu putem privi soarele care ne dă lumina. Vederea ni-i oprită şi slăbită de tăria razelor lui şi, dacă am încerca să-l privim mai mult, am orbi.

Ce să spun? Dacă soarele nu-l poţi privi, cum ai putea suporta pe Însuşi făcătorul acestui izvor de lumină? Cum L-ai putea privi pe Dumnezeu, când tu fugi la auzul trăsnetelor Lui? Când te ascunzi la vederea fulgerelor Lui? Cu ochii tăi omeneşti vrei să vezi pe Dumnezeu, când sufletul tău chiar, care-i dă viaţa şi graiul, nu-l poţi

vedea, nici stăpâni?" (Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* XXXII, 4-6, în PSB, vol. 3, pp. 386-387)

„Dumnezeu însuşi este dragoste (I In. 4, 8, 16) şi datorită dragostei Lui am ajuns să-L privim." (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?,* 37.1, în PSB, vol. 4, p. 56)

„(...) Hristos, singurul prin Care poate fi văzut Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul),* cap. 1, 10.3, în PSB, vol. 4, p. 77)

„Xenofon Atenianul[647] ar fi scris şi el în termeni precişi despre adevăr, dând şi el mărturie ca Socrate, dacă nu s-ar fi temut de paharul cu otravă al lui Socrate; totuşi spune acelaşi lucru în cuvinte acoperite: *Cel Care clatină pe toate şi le linişteşte, vădit este că e mare şi puternic. Ce fel este chipul Lui? Este nevăzut! Chiar soarele, care pare văzut de toţi, nici el nu îngăduie să te uiţi la el; iar dacă îndrăzneşti să te uiţi la el, el îţi ia vederile*[648]." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 6, 71.3, în PSB, vol. 4, p. 128)

„Acei dintre elini, care au filozofat bine şi exact, L-au văzut pe Dumnezeu potrivit unei reflectări şi unei întrezăriri a Dumnezeirii; că datorită slăbiciunii noastre, imaginile adevărului ne apar aşa cum se văd imaginile în apă, aşa cum vedem unele lucruri prin corpurile transparente." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* I, XIX, 94.7, în PSB, vol. 5, p. 68)

„Evanghelistul Ioan, atunci când spune în Evanghelia sa: *pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată* (In. 1, 18), ne dă să înţelegem clar tuturor celor ce judecăm lucrurile, că nu există nici o fiinţă care să-L poată vedea pe Dumnezeu. Aşadar, acest lucru nu trebuie să-l înţelegem în sensul că după fire fiinţa lui Dumnezeu ar fi vizibilă, dar ar scăpa privirii făpturii prea ticăloase, ci în sensul că tocmai prin firea ei dumnezeirea nu poate fi văzută[649]." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, VIII, 1, în PSB, vol. 8, p. 53)

„(...) Nu printr-o lucrare a ochilor trupeşti, ci a inimii curate care are putere înţelegătoare, prin ea poate fi văzut Dumnezeu de cei vrednici de El. Găsim din belşug în toate Scripturile vechi şi noi cuvântul *inimă* în sensul de înţelegere, adică de putere de cunoaştere[650]." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, IX, 1, în PSB, vol. 8, p. 54)

„(...) Să putem contempla pe Dumnezeu cu inimă curată, singura în stare să-L vadă." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VII-a, cap. 45, în PSB, vol. 9, p. 482)

647. Pr. D. Fecioru: Xenofon, istoric şi general atenian, discipol al lui Socrate (430-355 î.H.). a fost un poligraf. A scris lucrări despre Socrate ("cele amintite mai sus), lucrări de istorie (*Anabasis*, *Viaţa şi faptele lui Cirus*, *Hellenica*), lucrări de filozofie, lucrări de economie. (n. 631, p. 128).

648. Pr. D. Fecioru: Xenofon, *Memor.*, IV, 3, 13-14. (n.s. 632, p. 128).

649. Pr. T. Bodogae: "Nici măcar de puterile îngereşti, zice Origen în alt loc" (*Fragm. Ioan*, ed. Preuschen, GCS, IV, 495)" (n.s. 102, p. 53).

650. Pr. T. Bodogae: "Inima ca organ de cunoaştere, τὸ ἡγεμονικόν, a fost pentru Origen, ca şi pentru moraliştii de genul lui Pascal, mai mult decât raţiunea, puterea de cunoaştere a omului. De aceea s-a spus că la el intuiţia primează faţă de raţiune". A se vedea *Filoc.*, XVII, 1; XVII, 5, în traducerea noastră (volumul 7 al colecţiei)". (n. 111, p. 54).

„*Cel care M-a văzut pe mine a văzut pe Tatăl* (In. 14, 19), desigur (n-a văzut) figura, nici forma (Tatălui), pentru că natura divină este mai presus de orice compoziţie; a văzut, însă, bunătatea Lui, care ţine de esenţa Lui, esenţă care este asemenea şi egală cu a Acestuia (a Fiului), mai mult chiar, este considerată identică în Tatăl şi în Fiul". (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. VIII, în PSB, vol. 12, p. 37)

„Vederea lui Dumnezeu duce la nemurire, iar nemurirea te apropie de Dumnezeu[651]." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea a V-a, VIII, 8, în PSB, vol. 13, p. 198)

„(...) Omul nu poate să vadă faţa lui Dumnezeu şi să trăiască (Ieş. 33 20), dar îngerii celor mici din Biserică văd faţa Tatălui nostru Cel din ceruri (Mt. 18, 10). Acum, pentru că suntem înconjuraţi de slăbiciunea trupului, nu este cu neputinţă să cuprindem priveliştea arătării celei slăvite; dar îngerii, pentru că n-au acoperământ asemănător cu trupul nostru, nu sunt de nimic împiedicaţi să privească necontenit faţa slavei lui Dumnezeu. Deci şi noi, când vom fi fii ai învierii, atunci vom fi învredniciţi de cunoaşterea lui Dumnezeu faţă către faţă. Atunci, drepţii vor fi învredniciţi de bucuria privirii chipului lui Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXVI, XI, în PSB, vol. 17, p. 277)

„*Şi S-a arătat Domnul Dumnezeu lui Avram.*

Acum întâlnim pentru întâia oară în Scriptură cuvântul *S-a arătat.* Dumnezeiasca Scriptură n-a folosit acest cuvânt nici cu Adam, nici cu Abel, nici cu Noe, nici cu altcineva. Ce înseamnă, dar, aceste cuvinte: *şi S-a arătat*? Pentru ce atunci Scriptura spune în altă parte: *Nimeni nu va vedea pe Dumnezeu şi va trăi*? (Ieş. 33, 20). Ce putem gândi, dar, de aceste cuvinte ale Scripturii, care spun că Dumnezeu *S-a arătat*? Cum s-a arătat dreptului Avram? Oare a văzut Avram fiinţa lui Dumnezeu? Nu! Doamne fereşte!

– Dar ce?

– Dumnezeu S-a arătat aşa cum numai El singur ştie şi atât cât putea Avram să vadă. Iscusit este înţeleptul şi bunul nostru Stăpân! Se pogoară spre firea omenească şi se înfăţişează celor care se pregătesc în chip vrednic. Şi asta o arată prin profetul Osie, când spune: *Eu am înmulţit vedeniile şi în mâinile proorocilor m-am asemănat* (Osea, 12, 10). Isaia l-a văzut şezând pe scaun (Is. 6, 1); dar cuvintele acestea sunt nevrednice de Dumnezeu, că Dumnezeu nu şade. Cum ar putea şedea pe scaun firea cea netrupească şi nepieritoare? Daniil iarăşi L-a văzut ca vechi de zile (Dan. 7, 22). Zaharia apoi L-a văzut într-un fel, iar Iezechiil în alt fel. De asta Dumnezeu a spus: *Eu am înmulţit vedeniile*, în loc de: *M-am arătat aşa, după vrednicia fiecăruia.*" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XXXII, II, în PSB, vol. 21, p. 410)

„Dar dacă vrem, vom vedea şi noi pe Hristos. Nu aşa cum L-au văzut aceia atunci în munte, ci cu mult mai strălucitor. În ziua cea din urmă, nu va veni aşa; atunci pe Tabor, pentru a-i cruţa pe ucenici, a dat drumul numai la atâta strălucire cât puteau ei suferi; în ziua cea din urmă însă va veni cu însăşi slava Tatălui; şi nu numai cu

651. Irineu, *Contra ereziilor*, IV, XXXVIII, 3 = *Înţel. Sol.* 6, 20.

Moise şi Ilie, ci cu oştire nenumărată de îngeri, cu arhangheli, cu heruvimi, cu popoarele acelea nenumărate de puteri cereşti; nu va avea un nor deasupra capului Lui, ci cerul înfăşurat. După cum atunci când se face judecată înaintea poporului se dau la o parte perdelele, iar judecătorii sunt văzuţi de toţi cei de faţă, tot aşa şi atunci, în ziua cea mare a judecăţii lumii, toţi îl vor vedea pe Hristos stând pe scaunul de judecată; toţi oamenii vor sta înaintea Lui; şi El, cu gura Lui, va grăi oamenilor". (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LVI, IV, în PSB, vol. 23, p. 653)

„Ascuns de ochii oamenilor, Hristos este văzut cu adevărat doar de ochii sufletului, până în ziua învierii, când şi trupul se va acoperi şi se va preaslăvi cu lumina Duhului, (lumină) care încă de acum se află în sufletul omului – pentru ca şi trupul să domnească cu sufletul, (cu sufletul) care de acum a intrat în împărăţia lui Hristos, se odihneşte şi este luminat cu lumina cea veşnică." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia II, 5, în PSB, vol. 34, pp. 95-96)

„Fiecăruia dintre Părinţii Sfinţi S-a arătat după cum a voit şi după cum le era de folos: altfel S-a arătat lui Avraam, altfel lui Isaac, altfel lui Iacob, altfel lui Noe, altfel lui Daniil, altfel lui David, altfel lui Solomon, altfel lui Isaia, altfel fiecăruia dintre Sfinţii Profeţi, altfel lui Ilie şi altfel lui Moise. (Mai mult decât atât), eu socotesc că Moise, pe când se afla în munte, în vremea postului celor 40 de zile, a mers tot timpul de s-a desfătat din masa cea duhovnicească. Fiecăruia dintre sfinţi S-a arătat după cum a voit, pentru a le da odihnă, a-i mântui şi a-i duce la cunoaşterea lui Dumnezeu. Pentru că toate câte voieşte poate să le facă şi – după cum vrea – Se micşorează, Se întrupează, Se transformă, este văzut întru slava Sa cea neapropiată de cei care-L iubesc, Se arată - din multa şi negrăita Lui iubire – celor vrednici, după a Lui putere." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia IV, 13, în PSB, vol. 34, p. 103)

„Pentru că fiecare trebuie să ştie că sunt şi ochi lăuntrici (pe lângă) ochii cei din afară, şi urechi lăuntrice, pe lângă cele din afară. Şi după cum ochii aceştia (trupeşti), privesc şi observă, în chip sensibil, faţa prietenului sau a celui iubit, tot aşa şi ochii sufletului vrednic şi credincios, luminaţi de lumina divină, văd şi recunosc în chip spiritual, pe prietenul cel adevărat, pe Domnul, Mirele cel prea dulce şi mult dorit. Fiind luminat de Duhul, Cel vrednic de cinstire, sufletul vede în chip spiritual frumuseţea cea mult dorită şi de negrăit, este rănit de dragostea divină, este condus către toate virtuţile şi dobândeşte o iubire nemărginită şi neistovită faţă de Domnul." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XXVIII, 5, în PSB, vol. 34, p. 225)

„Având să coboare Atoateţiitorul Dumnezeu în chip de foc pe muntele Sinai, i s-a poruncit lui Moise să pregătească pe Israil spre vederea lui Dumnezeu. Iar modul pregătirii l-a stabilit însuşi Stăpânul tuturor. Căci *a zis lui Moise: Pogorându-te, spune poporului şi curăţă-i pe ei astăzi şi mâine. Şi să-şi spele hainele lor şi să stea pregătiţi în ziua a treia. Că în ziua a treia, Se va pogorî Domnul pe muntele Sinai, înaintea întregului popor* (Ieş. 19, 10-11).

Aşadar, cei ce doresc familiaritatea cu Dumnezeu şi au ca scop să se înfăţişeze şi să-i slujească Lui prin râvna spre tot binele, trebuie să se curețe mai întâi[652]. Unul

652. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cel ce voieşte să se apropie de Dumnezeu trebuie să se curețe de egoismul păcatelor. Căci apropierea de Dumnezeu are ca urmare slujirea binelui, care e una cu slujirea altora. Binele pe care vrea să şi-l facă cineva sieşi nu e bine adevărat." n. 555, p. 501.

ca acesta va fi în stare să-L vadă şi pe Dumnezeu Însuşi, după cuvântul Mântuitorului: *Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu* (Mt. 5, 8)[653]. La această strălucire poţi vedea, dacă vrei, că a ajuns şi dumnezeiescul Avraam însuşi[654]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* XIV, în PSB, vol. 38, p. 501)

„Iar după ce-am dezbrăcat pe omul cel vechi care se strică după poftele amăgirii şi ne-am tăiat plăcerile trupului prin ascuţişul şi lucrarea duhului, ne arătăm pe noi înşine vrednici de-a ne împărtăşi şi de vederea dumnezeiască şi de-a ne face loc de odihnă al Sfintei şi celei deofiinţă Treimi[655]. Căci a zis Mântuitorul: *Cel ce nu se va ruşina de Mine şi de cuvintele Mele întru acest neam, vom veni Eu şi Tatăl şi ne vom face locuinţă la el şi întru el vom petrece* (In. 14, 23-24)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* XIV, în PSB, vol. 38, p. 502)

„Firea dumnezeiască nu o poate privi cineva cum este. Căci e cu desăvârşire de nevăzut şi dincolo de toată mintea; şi întrece puterea raţiunii. Nu se cunoaşte decât ea singură prin Sine. Aceasta ne-o spune Hristos, zicând: *Nimenea nu cunoaşte pe Fiul decât numai Tatăl; nici pe Tatăl nu-L cunoaşte cineva cine este, fără numai Fiul şi cel căruia voieşte Fiul să-L descopere* (Mt. 15, 27). Deci frumuseţea excepţională a lui Dumnezeu şi Tatăl ne-a arătat-o Unul Născut, înfăţişându-Se pe Sine Însuşi ca un chip strălucitor. De aceea zice: *Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl* (In. 14, 9)[656]. Iar pe Fiul îl vedem atât cu ochii inimii, cât şi cu ai trupului când, primind starea de golire (chenoză), S-a pogorât în cele ale noastre, deşi este în chipul şi în egalitatea lui Dumnezeu şi Tatăl şi S-a născut din El după fire. Căci a spus Baruch, arătând, precum socotesc, pe Cuvântul: *Acesta e Dumnezeul nostru şi nu se va adăuga altul la El. Aflat-a toată calea ştiinţei şi a dat-o pe a lui Iacob, slugii Sale şi lui Israel cel iubit al Său. După aceasta S-a arătat pe pământ şi împreună cu oamenii a umblat* (Baruch 3, 36-38)[657]. Dar şi dumnezeiescul David ne-a spus mai înainte în chip lămurit: *Dumnezeul dumnezeilor, Domnul a grăit şi a chemat*

---

653. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Pe Dumnezeu Îl văd cei curaţi cu inima, adică cei curăţiţi de egoismul păcatelor. Cei păcătoşi nu se pot vedea decât pe ei înşişi şi lucrurile materiale. Propriu-zis ei nu văd nici sinea lor adevărată, pe cea care se poate îmbogăţi spiritual şi poate dăinui în veci" (n. 556, p. 501)

654. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Vederea lui Dumnezeu umple pe om nu numai de viaţă, ci şi de bucuria care se răspândeşte pe toată fiinţa lui ca lumina. Căci vederea e comunicare cu Dumnezeu şi primirea iubirii Lui şi a sensului existenţei. Dumnezeu e văzut ca foc al iubirii calde şi al luminii, sau al sensului existenţei. (n. 557, p. 501)

655. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Se taie împrejur ceea ce nu ţine în mod necesar de firea omului, ceea ce s-a adăugat ca păcat, ceea ce închide, ceea ce reprezintă viaţa lui cea adevărată; omul păcatului care se învecheşte, care înaintează spre moarte, care nu se înnoieşte continuu prin comunicarea cu viaţa. Deschizându-se prin aceasta vieţii dumnezeieşti, poate vedea pe Sfânta Treime la stejarul Mamvri. Sfânta Treime e primită în firea noastră deschisă prin iubirea ei şi se odihneşte în iubirea noastră ospitalieră". (n. 558, p. 502)

656. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Vorbind de cunoaşterea exclusiv prin Sine a firii dumnezeieşti Sf. Chiril precizează că această cunoaştere de Sine o are firea dumnezeiască de Sine întrucât e ipostasiată în Persoane. Căci firea nu există decât în Persoane. Iar Persoanele dumnezeieşti nu le cunoaşte nimeni altul decât Ele înseşi între Ele. Pentru cunoaşterea Persoanelor dumnezeieşti de către creatura raţională, trebuie să intervină voinţa uneia dintre acele Persoane. Creatura raţională nu cunoaşte deci prin ea însăşi Persoanele dumnezeieşti, ci printr-un act de descoperire a uneia dintre Acelea de către Alta. Tatăl Îl face descoperit pe Fiul, întrucât Îl pune într-o relaţie cu creaţia la aducerea ei la existenţă şi prin trimiterea Lui în trup. Iar Fiul Îl descoperă prin aceasta pe Tatăl cui voieşte El şi întrucât aceasta se deschide atotdescoperirii voluntare a Fiului şi prin aceasta descoperirii în Sine a Tatălui. Căci Fiul se descoperă ca Fiu. Deci cine-L cunoaşte ca atare, sesizează referirea iubitoare a Fiului către Tatăl. Fiul e cunoscut drept chip al Tatălui. Dar creatura raţională fiind creată de Tatăl prin Fiul, ea e după chipul Tatălui, adică într-o anumită conformitate cu Fiul. În măsura în care creatura îşi recunoaşte dependenţa ei de un Creator, se recunoaşte ca fiu, dar nu ca fiu după fire, ci creat, trăind nu numai o dependenţă de izvorul ultim al existenţei, ci şi o asemănare cu o Persoană dumnezeiască ca Fiu suprem într-un model de dependenţă necreată. Acestea le spune Sf. Chiril ca să arate că evreii care n-au primit pe Hristos ca Dumnezeu, n-au cunoscut pe Dumnezeu. (n. 569, p. 320).

657. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fiul S-a putut face om şi S-a putut face înţeles de oameni, pentru că El a pus pecetea Sa de chip al Tatălui în oameni, fiind creaţi prin El şi deci şi susţinuţi în dezvoltarea lor prin El şi pentru că fiind Persoana necreatei şi veşnicei dependenţe de Tatăl, ca Unul-Născut, a putut trăi şi ca om această dependenţă, putând rea-

pământul de la răsăritul soarelui până la apus. Din Sion este strălucirea frumuseții Lui. Dumnezeu va veni în chip arătat, Dumnezeul nostru, și nu va tăcea (Ps. 49, 1-3). Căci S-a pogorât în chip de foc pe muntele Sinai. Dar că acelea erau chip (tip) și altceva nimic, ne încredințează Hristos însuși[658]. Mulțimea Iudeilor socotea că vede cu adevărat firea negrăită, prin mijlocirea lui Moise și prin conducerea lor în Horeb și prin strângerea lor în adunare (în biserică) sub muntele Sinai. Și fiindcă îi cutremura pe ascultători și sunetul pătrunzător al trâmbițelor ce se auzea sus, socoteau că s-au făcut auzitori ai glasului dumnezeiesc. Dar că acestea le cugetau copilărește, îi încredințează lămurit Dumnezeu, zicând: *Glasul Lui l-ați auzit și chipul Lui nu l-ați văzut* (Deut. 4, 12). Și cuvântul Lui nu-l aveți rămânând în voi, pentru că nu credeți Celui ce vi L-a trimis pe Acela[659]. Deci cei ce am crezut, am văzut în Fiul pe Tatăl; pentru că am primit și pe Cuvântul Lui[660]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire,* II, 1, în PSB, vol. 39, pp. 319-321)

„Iar că Fiul este ca un fel de față a lui Dumnezeu Tatăl[661], ne-a ajutat să învățăm ușor Psalmistul, zicând: *Unde voi pleca de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi?* (Ps. 138, 7), iar altă dată ca în numele celor ce au crezut în El: *Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne* (Ps. 4, 6). Căci am fost pecetluiți de Duhul Sfânt spre asemănarea feței Tatălui, adică a Fiului[662]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al V-lea, în PSB, vol. 40, pp. 194-195)

„Căci în cei curați sunt temeiurile curate pentru vederea lui Dumnezeu, și Hristos va străluci în ei, călăuzindu-i în chip luminat prin Duhul Său spre toate cele cuvenite, descoperindu-Se și arătându-Se minții lor prin raze negrăite." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, X, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 895)

„Nu L-au văzut iudeii, fiindcă n-au crezut în El. Noi Îl vedem prin supunere, Îl cunoaștem prin credință." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* LXIII, 4, în PSB, vol. 53, p. 248)

---

liza prin aceasta și cu oamenii o comunitate de simțire față de Tatăl, supremul izvor al existenței. Aceasta a fost o coborâre la creatura Sa conștientă și o înălțare a ei la Sine, dar nu după firea Sa veșnică, ci după harul bunei voințe. Și Tatălui Însuși I-a plăcut să se aducă noi fii iubitori și iubiți. Făcându-Și trupul propriu, Fiul lui Dumnezeu a ridicat chiar trupul creat prin El într-un fel părtaș la chipul Tatălui ce-l avea în Sine, la calitatea de mediu străveziu al Dumnezeirii Sale. De aceea Cuvântul lui Dumnezeu a putut fi cunoscut și cu ochii trupului". (n.s. 570, p. 320).

658. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Am spus într-o notă dinainte că toată creația e un chip complex al Cuvântului și fiecare latură a ei este un chip în care e prezent El cu vreo putere și idee a Lui. Dar în unele din aceste chipuri își face simțită în mod deosebit de intens prezența Sa. Așa și-a făcut-o în focul de pe Sinai. Și prin toate conducea profetic pe oameni spre arătarea Lui în trup, într-o unitate maximă cu umanitatea și cu creația, care se va face descoperită în viața viitoare" (n. 571, p. 321).

659. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Aci cuvântul poate fi înțeles și ca cuvânt rostit și ca Persoana Cuvântului dumnezeiesc. Credem ferm cuvântului ce ni se spune, când credem Celui ce-l rostește. Cuvântul ce ni-l adresează Dumnezeu nu poate să nu fie al unei Persoane. Numai așa e crezut cu adevărat" (n. 572, p. 321).

660. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Când credem ferm Cuvântului dumnezeiesc, credem într-o Persoană dumnezeiască ce ni-L adresează. Dar această Persoană este prin ea însăși cuvântătoare. Dar e cuvântătoare, pentru că e Cuvântul Tatălui. Cuvântul ne vorbește pentru că ascultă în aceasta de Tatăl Lui. Cel ce se adresează nouă, nu o face dintr-o necesitate, ci dintr-o relație de iubire și de ascultare ce-o are față de Cel al cărui Cuvânt este. Astfel când credem Cuvântului dumnezeiesc, credem în cuvântul ascultător al Tatălui" (n. 573, p. 321)..

661. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Deși omenescul lui Hristos nu se confundă cu dumnezeirea Lui, totuși așa cum în fața văzută omenească se reflectă fața (persoana) nevăzută a Lui, căci Persoana Lui este una care se manifestă prin amândouă firile, s-a putut spune aici că fața nevăzută a lui Hristos reflectă în ea chiar fața Tatălui. De aceea a putut spune Iisus lui Toma: *Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl"* (n.s. 281, p. 194).

662. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fața omenească a celor credincioși în Hristos, devine asemenea feței Lui, făcută ca om Frate al lor. Aceasta e o dovadă că fața nevăzută a Fiului, ca chip al Tatălui, se reflectă și în fața Lui omenească" (n. 282, p. 195).

Aducerea aminte de Dumnezeu[663]

„A-ţi aminti de Dumnezeu înseamnă a-ţi aminti de viaţă, iar a-L uita înseamnă a muri”[664]. (*Actele martirice,* Sfântul Teotim, episcop de Tomis, în PSB, vol. 11, p. 342)

Atributele lui Dumnezeu[665]

„Cine poate tălmăci legătura dragostei lui Dumnezeu? Cine poate spune îndeajuns măreţia frumuseţii Lui?” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* cap. 49, în PSB, vol. 1, p. 81)

„Cei mai mulţi dintre oameni, îmbrăcaţi în trupul cel muritor, ca melcii în casa lor, şi înfăşuraţi de jur împrejur de desfătările lor, ca aricii de ţepi, au despre fericitul şi nestricăciosul Dumnezeu aceleaşi păreri ca şi despre ei înşişi. Deşi aceştia se găsesc alăturea de noi, nu vor să ştie că Dumnezeu ne-a dăruit atâtea şi atâtea daruri de care El n-are nevoie; ne-a dăruit naşterea, El fiind nenăscut; ne-a dăruit hrana, de care El n-are trebuinţă; ne-a dăruit creşterea, El, Care-i totdeauna egal; ne-a dăruit o bătrâneţe şi o moarte fericită, El, Care-i nemuritor şi fără bătrâneţe. De aceea să nu gândească cineva că Dumnezeu are pasiuni, dacă se vorbeşte la evrei de mâinile, picioarele, gura şi ochii lui Dumnezeu, de ieşirile şi intrările Lui, de mâniile şi ameninţările Lui! Să nu gândească absolut deloc aşa ceva, ci trebuie să gândească într-un chip mai sfânt despre Dumnezeu, anume că unele din aceste cuvinte au însemnare alegorică.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 11, 68.1-683, în PSB, vol. 5, p. 350)

„Desigur, însuşirile lui Dumnezeu sunt infinit superioare faţă de tot ceea ce cunoaşte nu numai firea omenească, ci şi fiinţele cele peste fire.” (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 62, în PSB, vol. 9, p. 424)

„(...) Cel Atotputernic (Care este nenăscut, mai presus şi dincolo de toate, negrăit, insesizabil, neajuns, sălăşluind în inima neapropiatei lumini – cum grăiesc dumnezeieştile Scripturi).” (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 12, în PSB, vol. 14, p. 220)

---

663. Minunate şi antologice sunt şi următoarele cuvinte ale Sfântului Isaac Sirul referitoare la aducerea aminte de Dumnezeu: *Adu-ţi aminte de Dumnezeu în toată vremea şi îşi va aduce şi El aminte când vei cădea în cele rele (...) Pomeneşte pe Dumnezeu ca şi El să te pomenească totdeauna. Şi pomenindu-te şi izbăvindu-te, vei lua de la El toată fericirea. Nu uita de El, împrăştiindu-te în cele deşarte, ca să nu uite nici El de tine în vremea războaielor tale. În vremea cînd îţi merge bine, fii ascultător Lui, ca să ai în necazuri îndrăzneală faţă de El prin rugăciunea neîncetată către El, făcută din inimă.* (Sf. Isaac Sirul, "Cuvinte despre sfintele nevoinţe", Cuv. V, *Filocalia* X) - *n. n.*.

664. Tâlcuirea Pr. I. Rămureanu: Sf. Ioan Damaschin, *Sacra Parallela*, Lit. D, Tit. XXI, *Despre lauda lui Dumnezeu*, PG, XCVI, col. 520 B. (n. 15, p. 342).

665. Aceste atribute pe care I le dăm lui Dumnezeu sunt împrumutate de la lucrarea lui Dumnezeu în Univers, de la Providenţa generală şi particulară şi de la descoperirile dumnezeieşti săvârşite în templele sfinte şi prin profeţi şi Apostoli. *„Eu sunt Cel ce sunt”* (Ieş. 3, 14), *viaţă, lumină, Dumnezeu, adevăr. Când Dumnezeu e preamărit drept cauză a tuturor lucrurilor este numit bun, înţelept, iubitor, Dumnezeul ddumnezeilor, Domnul domnilor, Sfântul Sfinţilor, Cel veşnic, Cel ce există, pricinuitorul veacurilor, cunoscător, Cel ce are din belşug toate comorile cunoştinţei, putere, cârmuitor, Împărat al celor ce împărăţesc, Cel vechi de zile, Cel ce nu îmbătrâneşte şi nu se schimbă, mântuirea, dreptatea, sfinţenia, răscumpărarea, Cel ce pe toate le întrece în măreţie. Unii spun că El există şi în sufletele noastre şi în trupuri, în cer şi pe pământ. Alţii Îl numesc soare, astru, foc, apă, duh, rouă, nor, piatră, stâncă.* (Pseudo-Dionisie Areopagitul, *Despre numele divine,* PG, III, col. 596ABC). - apud Pr. Magistrand Mircea Nişcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera „Despre numele divine”,* în *Ortodoxia,* XVI (1964), nr. 2, pp. 255-256. Atributul *existenţă* acordat lui Dumnezeu se referă la tot ce există şi este mai presus de tot ce există. Atributul *viaţă* se referă la toate cele ce trăiesc şi este peste cele ce au viaţă. Atributul *înţelepciune* se raportează la fiinţele inteligibile, raţionale şi sensibile şi stă mai presus de acestea. Dumnezeu e cunoaşterea a toate. E stăpânirea şi puterea şi se revarsă în tot ce există. *Ceea ce este cauza tuturor nu e unul dintr-o mulţime de unul, ci este înainte de orice unul şi de orice mulţime şi determină orice unul şi orice mulţime.* - *Ibidem,* cap. 13, 2, PG, III, col. 977 - apud Pr. Magistrand Mircea Nişcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul*..., pp. 255-256. – n.a.

„Preaînaltule, Preabunule, Preamilostive, Preadreptule, Preaascunsule, Preaprezentule, Preafrumosule şi Preaputernice, statornic şi de necuprins, neschimbabil, dar schimbând toate, niciodată nou, niciodată vechi, preaînnoindu-le pe toate, căci duci pe cei mândri la smerenie şi ei nu ştiu cine creează, hrăneşte şi înfăptuieşte, deşi nimic nu-Ţi lipseşte. Iubeşti şi nu Te aprinzi, eşti gelos şi eşti în siguranţă, Îţi pare rău şi nu suferi, Te mânii şi eşti liniştit, Îţi schimbi lucrurile, dar nu-Ţi schimbi planul; primeşti ceea ce descoperi şi nu ai pierdut niciodată, niciodată lipsit şi Te bucuri de câştiguri, niciodată avar, şi ceri dobânzi. Ţi se dă pe deasupra, ca să fii datornic, şi cine are ceva să nu fie al Tău? Dai înapoi datorii, fără să fii dator cuiva, dai datoriile înapoi, nepierzând nimic. Şi ce am zis, Dumnezeul meu, viaţa mea, sfânta mea dulceaţă, sau ce zice cineva când vorbeşte despre Tine? Şi vai celor care tac privitor la Tine, căci locvaci fiind, ei sunt muţi." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea întâi, IV, (4), în PSB, vol. 64, pp. 64-65)

„Aşadar Tu, Doamne, le-ai creat, Tu Care eşti frumos, căci ele sunt frumoase, Care eşti bun, căci ele sunt bune, Care exişti, căci ele există. Dar nu sunt atât de frumoase, nici atât de bune, nici nu sunt aşa cum eşti Tu, Făcătorul lor, cu Care comparate nu sunt nici frumoase, nici bune, nici nu există. Ştim acestea şi mulţumim Ţie, ştim că cunoştinţa noastră comparată cu cunoaşterea Ta este nepricepere." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a XI-a, IV, (6), în PSB, vol. 64, p. 245)

„(...) Însuşirile lui Dumnezeu sunt unite şi nedespărţite." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, cap. 4, în PSB, vol. 72, p. 21)

„În Dumnezeu nu trebuie să căutăm nici aşezarea şi pasivitatea, căci nu sunt." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, cap. IV, în PSB, vol. 72, p. 22)

„Vrei Să-L vezi conducător? Iată, îndreaptă pe cele prezente şi le rânduieşte pe cele viitoare. Vrei să-L vezi judecător sever? Iată, pedepseşte pe cei vinovaţi. Vrei Să-l vezi drept şi milos? Iată, cruţă pe cei nevinovaţi. Vrei să-L vezi în toate judecător? Iată, pretutindeni există judecata Lui. Căci ca judecător cercetează, ca judecător conduce; judecător dă hotărârea, judecător nimiceşte pe cei vinovaţi, judecător răsplăteşte pe cei nevinovaţi." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea întâi, XII, 60, în PSB, vol. 72, p. 207)

„(...) Toate cele ce le spunem cu privire la noi ca avându-le, la Dumnezeu se cuvine să le înţelegem ca indicând o privaţiune în sensul supraabundenţei Lui în ele." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 179, în PSB, vol. 80, p. 347)

„Mintea preaînţeleaptă, trecându-şi prin cele ce se săvârşesc potrivit ordinei universului puterile sale la puritatea nematerială a înţelesurilor, deosebeşte de cele mişcate pe Cel ce mişcă ca pe Unul şi singur şi simplu existând însuşi de Sine şi înţelegându-L ca fiind la fel şi cauza făcătoare şi unică în identitate, Îl cunoaşte ca inaccesibil după fire celorlalţi, neschimbat pentru că e nemişcat (căci nu are spre ce să se mişte Cel ce face şi împlineşte cele ce sunt şi le cuprinde ca Creator[666] şi cu-

666. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu e nemişcat, dar le face şi le umple pe toate. Aristotel spusese şi el că e nemişcat, dar le mişcă pe toate. El nu spusese însă clar că Dumnezeu e Creator. Aceasta punea sub îndoială putinţa ca Dumnezeu să le mişte singur pe toate, sau ca mişcarea tuturor să depindă de Dumnezeu. Iar ca Cel ce nu le mişcă în mod absolut, nu e nici nemişcat în mod absolut de altă putere. O nemişcare absolută şi calitatea de a le mişca pe toate implică pe de o parte libertatea personală a lui Dumnezeu, pe de alta, capacitatea de Creator. Şi iarăşi pe de altă parte Sf. Maxim

noaşte toate înainte de facerea lor prin infinitatea puterii)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 6, în PSB, vol. 81, p. 50)

„(...) Atotsfinţenia, atotputernicia, atotdesăvârşirea, supradesăvârşirea, desăvârşirea de sine, stăpânirea prin sine, înţelepciunea de sine, şi orice altceva natural şi dumnezeiesc, se mai spune că este o calitate naturală[667]. I se cuvine numai lui Dumnezeu ca Celui mai presus de fiinţă[668]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a II-a, Scrieri, 20, în PSB, vol. 81, p. 309)

Aseitatea

„Dar eu socotesc că ei nu trebuie să ajungă până la atâta nebunie, încât să îndrăznească să cugete că Dumnezeu nici nu este *Cel ce este*. Căci El este cu adevărat *Cel ce este*. Numele acesta nu I se cuvine decât Lui singur în mod propriu şi special, chiar dacă prin abuz acest nume se dă şi altora[669]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 18)

„Dumnezeirea este o existenţă bună, în mod nefăcut şi fiinţial[670]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 20)

Atotprezenţa

„Dumnezeu nu este cuprins, ci El este locul tuturor." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea a II-a, III, în PSB, vol. 2, p. 390)

„Pretutindeni este Dumnezeu cu bunătatea Lui." (Tertulian, *Despre mărturia sufletului,* VI, în PSB, vol. 3, p. 125)

„(...) Moisi, fiind convins că nu va putea cunoaşte pe Dumnezeu cu înţelepciunea omenească, a zis: *Arată-te pe Tine Însuţi mie* (Ieş. 33, 13); şi s-a silit să intre

vede calitatea de nemişcat a lui Dumnezeu în faptul de a nu avea unde se mişca, dată fiind infinitatea şi desăvârşirea Lui, pe când Aristotel nu dăduse aceste motive" (n. 90, p. 50).

667. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Însuşirile lui Dumnezeu nu sunt deosebite de firea sau de natura dumnezeiască, ci sunt una cu ea" (n. 650, p. 309).

668. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Toate au caracterul suprafiinţial, ca şi fiinţa divină. Şi ca atare nu se disting de fiinţa divină cum se disting însuşirile existenţelor create, fiind determinate în parte de relaţia fiecăreia din ele cu altele. Kant a făcut distincţia între *judecăţile analitice,* care spun doar ceva despre lucrul în care acel ceva se găseşte (omul – fiinţă cuvântătoare), şi *judecăţile sintetice*, care adaugă ceva nou unei existenţe (omul – fiinţă care se îmbracă). În realitate despre nici o fiinţă creată nu se poate face o judecată pur analitică, pentru că fiecare e ceea ce e şi printr-o relaţie cu altele: omul e fiinţă cuvântătoare pentru că are cui vorbi; omul are nevoie de atâtea lucruri deosebite de sine pentru a trăi. Dumnezeu însă nu depinde de nici o relaţie. El e în Sine desăvârşit etc. Şi trebuie să existe un vârf al existenţei care are în sine totul. Fiecare însuşire ce I-o atribuim ţine de firea Lui. El e mai presus de orice fel de judecată sintetică (şi chiar analitică, în sensul celor aplicate nouă). Acest fel de a fi al Lui rămâne pentru noi o închipuire vagă. Totuşi intrând de bună voie în relaţie cu noi, ca fiinţe mărginite, firea Lui se arată activă potrivit trebuinţei noastre de a ne dezvolta ca fiinţe mărginite. Faptul că toate din lume sunt dependente unele de altele arată nu numai pe fiecare insuficientă sieşi şi neavând existenţa prin ea, ci şi pe toate. Aceasta se arată şi în faptul că nici una şi nici toate la un loc nu au o deplină mulţumire în relaţia aceasta universală şi că toate nu numai se susţin, ci se şi rod între ele, când nu stăruie în unirea cu Dumnezeu. Numai relaţia cu un Factor absolut suficient Luişi le poate da şi lor existenţa fermă, netrecătoare şi deplin mulţumitoare" (n. 651, p. 309).

669. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Numai lui Dumnezeu I se poate spune în sens propriu *Cel ce este.* Căci numai El este prin Sine. Toate celelalte pot primi acest nume numai prin abuz, căci ele primesc pe *este* de la altcineva şi până la urmă de la Dumnezeu Însuşi, care nu primeşte existenţa de la nimeni" (n. 7, p. 18).

670. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Existenţa prin sine ca existenţă plenară prin sine, este prin sine una cu bunătatea. Numai răul împuţinează şi sărăceşte existenţa. Iar noi fiind creaţi după chipul Lui, avem şi noi putinţa să ne imprimăm tot mai mult de bunătatea Lui. Dar prin aceasta nu vom ajunge egali în mod fiinţial cu Dumnezeu, cum afirmau cei ce socoteau că Hristos şi oamenii, deşi sunt creaţi, pot ajunge până la o egalitate cu Dumnezeu, adică la o fiinţă asemănătoare în mod neschimbat cu fiinţa lui. Se afirma prin aceasta un fel de identitate posibilă între Dumnezeu şi creaturile care nu sunt din fiinţa Lui, ci sunt de o fiinţă asemănătoare. Se afirma aici un panteism virtual. Toate înaintează în mod sigur spre identitatea în fiinţă cu Dumnezeu. Acest panteism al acelora e afirmat chiar în rândurile următoare ale Sf. Chiril" (n. 12, p. 20).

în negură (Ieș. 20, 21), unde era glasul lui Dumnezeu, adică în gândurile cele nepătrunse și insesizabile ale existenței lui Dumnezeu; că Dumnezeu nu este în negură sau într-un loc, ci mai presus și de spațiu și de timp și de toate însușirile celor create. De aceea nici nu se găsește în vreo parte, nici nu conține, nici nu este conținut, ca să fie limitat sau tăiat. Că spune Domnul: *Ce casă îmi veți zidi Mie?* (Is. 66, 1); și nici nu și-a zidit Luiși casă, pentru că este infinit. Se spune, e drept, că *cerul este scaunul Lui* (Is. 66, 1), dar asta nu înseamnă că este mărginit, ci că se odihnește pe el, bucurându-se de creația Lui." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* II, cap. 2, 6.1-6.3, în PSB, vol. 5, pp. 116-117)

„(...) Nimeni nu va cugeta că acest Fiu al lui Dumnezeu, în calitatea Lui de Dumnezeu-Cuvântul care *"era la început la Dumnezeu"* (In. 1, 2), ar putea fi mărginit într-un spațiu oarecare chiar dacă-L cugetăm sub aspectul de Înțelepciune, sau sub cel de Adevăr, de Viață, de Dreptate, de Sfințire, de Răscumpărare, căci toate aceste numiri date Fiului nu au nevoie de spațiu pentru ca să săvârșească ori să împlinească o acțiune oarecare, ci fiecare din acestea trebuie înțelese după măsura în care participă la puterea ori la lucrarea Lui.

Dacă ar zice cineva că, prin cei ce se împărtășesc din Cuvântul lui Dumnezeu, din Înțelepciunea Lui, din Adevărul ori din Viața Lui, la un moment dat Însuși Cuvântul sau Înțelepciunea Sa Se manifestă într-un anumit loc, va trebui să le răspundem că, fără îndoială în calitatea Lui de Cuvânt, de Înțelepciune sau în orice altă calitate, El Se afla și în Pavel, pentru că iată ce zicea acesta: *voi căutați dovadă că Hristos grăiește întru mine?* (II Cor. 13, 3). Precum și în alt loc: *nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește întru mine* (Gal. 2, 20). Dar atunci, dacă Hristos Se afla în Pavel, s-ar putea îndoi cineva că tot așa de sigur Se afla și în Petru, în Ioan sau în oricare dintre sfinți, ba nu numai în cei de pe pământ, ci și în cei din ceruri? Într-adevăr, ar fi absurd să spui că Hristos sălășluia în Petru și în Pavel, dar nu și în arhanghelii Mihail și Gavriil. De aici reiese limpede, așadar, că dumnezeirea Fiului nu era închisă numai într-un anumit spațiu, căci atunci ar fi sălășluit numai într-unul, iar nu și în altul; ci, potrivit slavei de care se bucură firile netrupești, trebuie să înțelegem că El nu lipsea din nici unul[671]." (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, I-II, 4, în PSB, vol. 8, pp. 299-300)

„Chiar dacă Dumnezeul Cel ce peste toate coboară prin puterea Sa cu Iisus în viața oamenilor și chiar dacă *Cuvântul era la început la Dumnezeu* (In. 1, 1), ca unul Care era El însuși Dumnezeu și vine spre noi, (totuși) El nu rămâne în afara tronului Său, pe care nici nu-l părăsește, ca și cum ar exista un anumit spațiu gol, iar apoi altul plin de El, spațiu pe care anterior nu-l cuprinsese. Dimpotrivă puterea și sfințenia lui Dumnezeu își găsește locaș prin cine voiește și în cine își află loc, fără să-și schimbe locul sau să și-l părăsească și să ocupe un altul gol. Când spunem că El părăsește un loc și umple un altul, nu afirmăm asemenea lucruri cu privire la spațiu, ci vom spune că sufletul celui rău și copleșit de răutate este părăsit de Dumnezeu, iar că sufletul celui ce dorește să trăiască în virtute, sau al celui care progresează în ea sau deja trăiește în virtute, spunem că este plin de Duh dumnezeiesc sau că se împărtășește din El. Nu trebuie să înțelegem că atunci când Hristos a coborât sau când Dumnezeu S-a întors spre oameni a lăsat un tron mai înalt și l-a schimbat cu

671. Notă Pr. T. Bodogae: "Atât Logosul, cât și Duhul Sfânt sunt pretutindeni de față și pe toate ființele le pot atrage spre El". (n. 1554, p. 300).

starea de aici, de pe pământ." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 5, în PSB, vol. 9, pp. 233-234)

„Căci unde m-aş putea duce, Doamne, ca să pot trăi departe de Tine, să nu trăiesc cu Tine şi să nu-ţi slujesc Ţie?" (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 150, II, în PSB, vol. 12, p. 336)

„(...) Cuvântul lui Dumnezeu, Împăratul suprem, Care pe toate le străbate, în toate sălăşluieşte şi este prezent pretutindeni, atât în cer cât şi pe pământ, Se face călăuza tuturor celor nevăzute precum şi a celor văzute, mânând cu negrăitele-I puteri soarele, cerul şi întregul univers. Cu puterea Sa dătătoare de putere, El Se face prezent în toate, pretutindeni purtându-Se rourând până şi peste soare, peste lună şi stele lumină izvorâtă din veşnicu-I izvor de lumină..." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 15, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, în PSB, vol. 14, p. 227)

„Căci nu a fost închis în trup; nici fiind în trup, lipsea din altă parte. Nici nu mişca trupul spre ceva, lăsând toate celelalte goale de lucrarea şi de purtarea Lui de grijă. Ci, minune covârşitoare fiind, Cuvântul nu era cuprins de ceva în chip deosebit; ci mai degrabă le cuprindea El însuşi pe toate. Şi precum, deşi este în toată zidirea, este în afară de toate după fiinţă, dar este în toate prin puterile Lui, orânduindu-le pe toate, întinzând în toate purtarea Lui de grijă şi dăruind viaţă fiecăreia şi tuturor deodată, tot aşa, cuprinzând toate, este necuprins, fiind întreg numai în Tatăl în toate privinţele.

Astfel fiind şi în trupul omenesc şi făcându-l viu El însuşi, le făcea de asemenea vii pe toate şi era în toate şi în acelaşi timp în afară de toate. Şi făcându-Se cunoscut din trup prin fapte, nu era mai puţin văzut prin lucrarea Sa în toate. E propriu sufletului să vadă prin cugetări şi cele din afară de trupul său, dar nu să şi lucreze în afară de trupul său, sau să mişte cele departe de acesta prin prezenţa sa. Căci niciodată cugetând omul la cele de departe, nu le şi mişcă şi nu le mută. Nu mişcă soarele şi nu face cerul să se învârtească, şezând în casa sa. Ci le vede pe acestea mişcându-se şi săvârşindu-se, dar nu are şi puterea să facă el acestea.

Nu aşa era însă Cuvântul lui Dumnezeu în trup. Căci nu era legat de trup, ci mai degrabă El îl stăpânea pe acesta. Încât era şi în el şi în toate, ba şi în afară de cele ce sunt. Şi totuşi nu Se odihnea decât în Tatăl. Şi lucrul cel mai minunat era că vieţuia şi ca om, dar dădea în calitate de Cuvânt viaţă tuturor şi era în calitate de Fiu împreună cu Tatăl.

Astfel când Fecioara Îl năştea, El nu pătimea[672], nici nu Se întina de trup, ci mai degrabă sfinţea şi trupul. Şi fiind în toate, nu Se împărtăşeşte de toate, ci mai degrabă tuturor le dă viaţă şi le hrăneşte. Căci dacă soarele făcut de El şi văzut de noi se învârteşte pe cer fără să se întunece de corpurile de pe pământ pe care le atinge, nici nu e întunecat de întuneric, ci mai degrabă el le luminează şi le curăţeşte pe acestea, cu mult mai vârtos Prea Sfântul Cuvânt al lui Dumnezeu, Care e şi Făcătorul şi Domnul soarelui, făcându-Se cunoscut în trup, nu Se întina, ci mai degrabă nestricăcios fiind şi trupul Lui muritor aflându-se îl făcea viu şi-l curăţa şi pe acesta." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă, prin trup,* cap. 4, XVII, în PSB, vol. 15, pp. 110-111)

672. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu suporta pasiv naşterea, ci El însuşi Şi-o lucra". (n. 59b, p. 111).

„(...) Prin puterile Lui (Cuvântul lui Dumnezeu – *n.n.*) Se află întreg în fiecare şi în toate şi pe toate le orânduieşte după ştiinţă...” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLII, ın PSB, vol. 15, p. 137)

„*Şi au auzit glasul Domnului Dumnezeu, Care umbla în rai după amiază; şi s-au ascuns*. Ce spui? Oare Dumnezeu umblă? Să-I atribuim, oare, lui Dumnezeu picioare? Să nu înţelegem, oare, din aceste cuvinte nimic înalt? Dumnezeu nu umblă! Doamne fereşte! Cum ar umbla El, Care este pretutindeni şi umple totul? Este cuprins, oare, într-o grădină, El, al Cărui tron e cerul şi al Cărui aşternut al picioarelor e pământul? (Is. 66, 1).” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XVII, I, în PSB, vol. 21, p. 189)

„Dumnezeirea e doar una şi aceeaşi peste tot şi cuprinde toată făptura fără să mai rămână vreun petic de loc unde să nu fie El îmbrăţişând deopotrivă toate vietăţile, susţinând şi stăpânind cu puterea Lui atotcuprinzătoare tot ce există, cum ne învaţă şi proorocul când zice că şi de m-aş duce în cer cu gândul ori aş pătrunde şi aş scruta cu mintea toate adâncurile pământului sau de-aş întinde puterea de înţelegere a judecăţii până la marginea ultimă a lucrurilor, pe toate le văd ţinute cu dreapta Lui. Cuvânt cu cuvânt, Scriptura spune aşa: *De mă voi sui la cer, Tu acolo eşti; de mă voi coborî la iad, Tu de faţă eşti; de ... mă voi sălăşlui la marginile mării, şi de acolo mâna Ta mă va povăţui şi mă va ţine dreapta Ta* (Ps. 138, 7-9.).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre înţelesul numelui de creştin,* în PSB, vol. 30, p. 441)

„Dumnezeu, Care este în toate, chiar şi în puii din pântecele animalelor.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XII, 10, în PSB, vol. 34, p. 145)

„Dacă Îl cauţi pe Domnul în adâncuri, acolo Îl afli pe El făcând semne minunate. Dacă Îl cauţi în groapă, acolo Îl afli pe El în mijlocul celor doi lei, păzind pe dreptul Daniel. Dacă Îl cauţi pe El în foc, acolo Îl afli, ajutând pe robii Săi. Dacă Îl cauţi pe El în munte, acolo Îl afli împreună cu Moise şi Ilie. Deci, pretutindeni este: sub pământ, deasupra cerurilor şi în noi.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XII, 12, în PSB, vol. 34, p. 146)

„Dumnezeu este nemărginit şi necuprins (cu mintea) şi pretutindeni Se arată: în munţi, pe mare şi sub pământ. (Pretutindeni) există, nu prin schimbarea locului, în felul în care se coboară îngerii pe pământ, ci El este (în acelaşi timp) şi aici (pe pământ). Dacă mă întrebi: Cum poate să fie Dumnezeu în iad, în întuneric, în satan şi în locuri rău mirositoare?; eu îţi răspund: (Da, este), pentru că El este nepătimitor, (nu este de nimic influenţabil), este nemărginit şi pe toate le cuprinde; pe când satan, fiind creatura Lui, este înlănţuit (şi mărginit). Bunătatea nu se întinează, nici nu se umbreşte (de ceva). Dacă nu accepţi că (Dumnezeu) pe toate le cuprinde, (inclusiv) iadul şi pe satan, Îl limitezi până la locul în care se află cel viclean. (În acest caz se cuvine) să căutăm pe altul, superior Lui.

Prin urmare, în mod necesar, Dumnezeu (trebuie) să fie pretutindeni şi să fie superior (tuturor), însă în virtutea unei taine divine şi (dată fiind) subtilitatea (fiinţei Sale), întunericul străbătut de El nu-L cuprinde; (de altfel acesta) nici nu poate să se împărtăşească de curăţia Lui. Deci, la Dumnezeu nici un rău n-are existenţă în sine

şi pe El nimic nu-L poate vătăma (şi limita).” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XVI, 5, în PSB, vol. 34, pp. 173-174)

„Şi, după cum vântul suflă peste toată creaţia, iar soarele străluceşte în tot universul, tot aşa şi Dumnezeu este pretutindeni şi pretutindeni Îl afli. Dacă Îl cauţi în ceruri Îl vei afla în cugetele îngerilor, iar dacă Îl cauţi pe pământ Îl vei afla în inimile oamenilor.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XXXII, 11, în PSB, vol. 34, p. 240)

„(...) Divinitatea, cuprinde toate creaturile pe cele ce sunt în ceruri şi pe cele ce sunt în adâncurile abisului. Ea este pretutindeni în creaţie, dar este şi în afara creaturilor, pentru că este nemăsurată şi fără margini.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XL, 3, în PSB, vol. 34, pp. 252-253)

„Dumnezeu umple toate şi Se odihneşte în cer, dar ajunge şi pe pământ. Căci Dumnezeirea nu stă în cantitate, ci precum este cu totul depărtat de înfăţişarea trupească, aşa şi de loc şi de părerea că e cantitate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 38, p. 218)

„(...) Cântă şi dumnezeiescul David lui Dumnezeu: *Unde voi merge de la Duhul Tău şi de la faţa Ta unde voi pleca? De mă voi sui la cer, Tu acolo eşti. De voi coborî la iad, Tu de faţă eşti* (Ps. 138, 7-8).[673] Deci dacă nu e loc unde este Duhul şi umplându-le toate Duhul, Dumnezeu este Cel ce le umple. De aceea bine s-a zis că *Duhul Domnului a umplut lumea şi El care susţine toate ştie orice şoaptă* (Înţel. Sol. 1, 7).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VII-lea, în PSB, vol. 40, p. 294)

„Căci Tatăl este prin Fiul în Duhul totul în toate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea întâi, 7, în PSB, vol. 41, p. 73)

„(...) Unul-Născut, Care toate le umple cu puterea negrăită a Dumnezeirii şi este împreună de faţă cu îngerii în cer şi e împreună cu cei de pe pământ, nelăsând gol de Dumnezeirea Lui nici iadul şi, fiind pretutindeni prezent tuturor, nu Se desparte de nici una. De aceea, în mod cu totul cuvenit spune Psalmistul, minunându-se: *Unde voi pleca de la Duhul Tău şi unde voi fugi de la faţa Ta? De mă voi sui la cer, Tu acolo eşti. De mă voi coborî la iad, de faţă eşti. De voi lua aripile mele de dimineaţă şi mă voi aşeza la marginile mării, şi acolo mâna Ta mă va călăuzi şi mă va ţine dreapta Ta* (Ps. 138, 7-10). Căci mâna dumnezeiască cuprinde tot locul şi toată zidirea, susţinând în existenţă toate făpturile, ţinând în viaţă pe cele ce au nevoie de viaţă şi semănând lumina spirituală celor capabile de înţelegere. Dar nu este în spaţiu, precum am spus înainte, nici nu rabdă mişcarea de mutare – căci aceasta este proprie corpurilor –, ci, mai degrabă, pe toate le umple ca Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 92)

„(...) Dumnezeu, Care nu e circumscris în locuri, nu e măsurabil prin distanţe, nu e supus cantităţii, nu e cuprins în general de ceva, nu trebuie să se mute din loc în loc,

673. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu este totul în toate, nu în sensul că este identic cu ele, ci că El este puterea prin care există toate. În sensul acesta este şi în iad. El este temelia nesupusă legilor, a celor supuse legilor. Şi cei mai total supuşi legilor sunt cei din iad. Căci numai iubirea scapă de sub legi. *Ama et fac quod vis*, a spus Fer. Augustin" (n.s. 419, p. 294).

ci e prezent în toate şi nu lipseşte din nimic." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 92)

„Dumnezeu le cuprinde pe toate şi nu se poate cugeta circumscris de vreun loc, căci în firea Lui este cu desăvârşire neîncăput de cele create.[674]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, 5, în PSB, vol. 41, p. 463)

„(...) *Unde Mă duc Eu, voi nu puteţi veni.* Fiind Dumnezeu adevărat, nu Mă pot depărta de nimeni, ci, umplând toate şi fiind cu toţi, locuiesc totuşi mai ales în cer, convieţuind cu deosebită plăcere cu sfintele duhuri." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, 3, în PSB, vol. 41, p. 566)

„Căci precum, fiind încă împreună cu oamenii şi fiind pe pământ cu trupul, umplea cerurile şi era împreună cu îngerii, nelipsind din cele de sus, aşa şi acum, fiind cu sfântul trup în ceruri, umple pământul şi este împreună cu cunoscuţii Săi." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 818)

„Căci e o lucrare şi putere dumnezeiască de a fi pretutindeni, de a umple în mod negrăit cerul şi pământul şi de a încăpea în toate, dar a nu fi încăput de nimic. Dumnezeu nu e cuprins de vreun loc sau mărginit în spaţii, nici nu e circumscris de ceva, pentru că firea lipsită de cantitate, de mărime şi netrupească nu suportă să pătimească ceva de felul acesta. Deci, deoarece Hristos era deodată şi Dumnezeu şi om, ucenicii trebuia să ştie că, deşi va avea să lipsească trupeşte, nu va fi deloc absent, ci va fi împreună cu ei după raţiunea negrăită a puterii Lui dumnezeieşti." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, 9, în PSB, vol. 41, p. 1035)

„Deşi Dumnezeu nu e vizibil în spaţiu, nu lipseşte nici uneia dintre făpturi, fiindcă umple toate şi vine prin toate, fiind în afară de toate şi în toate." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, 9, în PSB, vol. 41, p. 1038)

„Şi când Se află aici, Se află şi dincolo, fără să-Şi fi schimbat locul, ci umplându-l pretutindeni cu prezenţa Sa; căci Se găseşte pretutindeni Cel ce este pretutindeni şi în toate, fără să lase nici un loc lipsit de Sine; şi unde este prezent, era şi înainte; şi unde era înainte, Se găseşte de faţă." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură. Despre Cain şi Abel*, Cartea întâi, 32, în PSB, vol. 52, p. 138)

„(...) Oricât de mari şi de negrăite sunt cele care s-au făcut, totuşi nici unele nu sunt atât de întinse şi de nemăsurate, încât să poată cuprinde pe Făcătorul lor." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre Întruparea Domnului", Cartea a V-a, cap. 4, 6, în PSB, vol. 57, p. 821)

„(...) Preaînaltule şi Preaapropiatule, Preaascunsule şi Preaprezentule, (...) peste tot eşti întreg şi Care nu eşti în nici un loc." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a VI-a, III, (4), în PSB, vol. 64, p. 134)

674. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu e mai presus de existenţă. Cele ce sunt sunt în atârnare de El. De aceea pot să fie. Dar El nu depinde de altceva. El este prin El însuşi. E altfel de cum trăim noi existenţa" (n. 866, p. 463).

„Se spune că este pretutindeni nu pentru că El există în orice loc (fiindcă nu poate să fie într-un loc), ci pentru că poate cuprinde orice loc, chiar dacă El însuşi nu e cuprins într-un loc şi de aceea se spune că nu este într-un loc, pentru că este pretutindeni şi nu într-un loc." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, cap. 4, în PSB, vol. 72, p. 21)

„Dacă deci fiecare lucrare dumnezeiască, după raţiunea ei adevărată, indică prin ea în fiecare lucru, după raţiunea prin care există în mod propriu acel lucru, pe Dumnezeu în chip neîmpărţit întreg, cine ar putea înţelege şi spune exact cum e Dumnezeu întreg în toate în chip comun şi în fiecare dintre cele ce există în parte, în chip neîmpărţit şi nedivizat, fără să Se multiplice în chip variat, cu deosebirile nesfârşite ale lucrurilor în care este ca Cel cu adevărat existent, şi fără să Se contragă cu existenţa particulară a unuia, precum şi fără să contragă într-o întregime unică toate lucrurile deosebite, ci e totul în toate, cu adevărat, Cel ce niciodată nu iese din simplitatea proprie neîmpărţită?[675]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 84, în PSB, vol. 80, p. 227)

„(...) Mişcându-Se (Hristos – n.a.) cu adevărat spre noi, în jos, prin arătarea în chipul nostru, S-a făcut om desăvârşit, nemişcându-Se totuşi nicidecum din Sine şi neprimind câtuşi de puţin experienţa circumscrierii în spaţiu." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, II, 95, în PSB, vol. 80, p. 242)

Atotputernicia

„Dumnezeu Tatăl e atotputernic întrucât stăpâneşte tot, cerul şi pământul, soarele, luna şi stelele, precum şi peste tot ce se află pe ele. Stăpânirea Şi-o exercită însă prin Cuvântul Său, întrucât *întru numele lui Iisus tot genunchiul se pleacă, al celor cereşti, al celor pământeşti şi al celor de dedesubt.* Or, dacă tot genunchiul se pleacă în faţa lui Iisus, fără nici o îndoială că lui Iisus Îi este supus totul, El este Cel care Îşi exercită stăpânirea peste tot, şi prin El toate sunt supuse Tatălui: toate se supun prin mijlocirea Înţelepciunii, adică prin Cuvânt şi prin judecată, iar nu prin silă şi constrângere. De aceea, şi slava Lui constă în faptul că în mâna Lui ţine toate." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, X, 2, în PSB, vol. 8, pp. 66-67)

Preştiinţa

„(...) Dumnezeu se preface că nu ştie ce va veni peste tine ca să-ţi păstreze liberul arbitru, prin părerea că El nici n-a bănuit, nici n-a prevăzut dacă te vei pocăi sau nu. De aceea, zice proorocul: *"Vorbeşte-le, poate se vor pocăi."* (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia",* Omilia XVIII, cap. 6, în PSB, vol. 6, p. 446)

„După cum atunci când cineva vede o altă persoană că merge împleticindu-se pe drum alunecos şi dacă, fără să ştie, se întâmplă ca persoana aceea să alunece şi să cadă, cel ce a văzut-o alunecând nu este vinovat de alunecarea aceea, tot aşa trebuie

675. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dar deosebirea raţiunilor şi energiilor sau lucrărilor dumnezeieşti nu împarte pe Dumnezeu cel ce Se face cunoscut şi lucrează prin ele ca unul şi acelaşi subiect. El este şi lucrează întreg în fiecare şi în toate; nu Se multiplică cu cele multe, dar nici nu Se contrage pe măsura fiecăruia. Nu Se reduce în Sine la singura lucrare şi raţiune ce o manifestă în unul şi lucrând unitar în tot universul creat; lucrările Lui şi raţiunile Lui nu se confundă într-una singură. El nu e existent ca cele create, ci mai presus de existenţă, fiind existenţa proprie a tuturor. El nu Se împarte cu ele şi de aceea nici ele nu se despart între ele în mod deplin, dar nici nu-Şi concentrează energiile într-una singură, ci acestea îşi arată mulţimea lor în varietatea multiplă a celor create". (n.s. 297, p. 227).

să înţelegem că şi Dumnezeu, Care ştie dinainte pe fiecare cum se va comporta, vede şi cunoaşte şi cauzele pentru care va fi într-un fel sau altul, ştiind dinainte că va comite un păcat sau că va săvârşi cutare faptă bună. Dar trebuie să spunem că nu preştiinţa lui Dumnezeu este pricina celor viitoare. Căci Dumnezeu nu are nici un amestec cu păcatul, când păcatul va fi săvârşit. Este paradoxal, într-adevăr, să spunem că viitorul ar fi cauza felului în care Dumnezeu îl prevede. Căci un fapt se întâmplă nu fiindcă Dumnezeu îl ştie, ci tocmai fiindcă urma să se întâmple îl ştie Dumnezeu că aşa va fi." (Origen, *Filocalia,* XXII, 8, în PSB, vol. 7, p. 456)

„Cât despre faptul că preştiinţa lui Dumnezeu nu determină evenimentele în legătură cu care e pusă, pe lângă cele zise mai înainte, vom mai adăuga câteva. În multe locuri din Scriptură Dumnezeu porunceşte proorocilor să predice pocăinţa, fără să dea să se înţeleagă dinainte că ascultătorii se vor întoarce de la păcatele lor sau vor rămâne în ele. Astfel, la Ieremia se spune: *"Poate vor asculta şi se vor pocăi"* (Ier. 26, 3). Dumnezeu nu zice acest lucru fiindcă nu ştie dacă evreii se vor pocăi sau nu, ci exprimă prin aceste cuvinte egalitatea ambelor posibilităţi, pentru ca nu cumva, anunţându-şi preştiinţa, să facă pe ascultători să se descurajeze, prezentându-le slova Sa ca pe ceva care vine în chip forţat. Ca şi cum întoarcerea de la păcate nu ar fi depins de ei, ci ca şi cum tocmai preştiinţa divină ar fi pricina păcatelor.

Şi iarăşi, dacă unii, fără să cunoască binele pe care Dumnezeu îl ştia dinainte, ar fi fost în stare să se împotrivească şi să se lupte cu răutatea pentru a trăi în virtute, acestora preştiinţa lui Dumnezeu le-ar fi devenit pricină de izbăvire. Ei nu s-ar mai fi împotrivit cu tărie păcatelor, dacă, oricum, ce s-a prezis tot s-ar fi întâmplat. Şi astfel, binele prevăzut de Dumnezeu le-ar fi fost o piedică în calea binelui. Aşadar Dumnezeu, ca un bun purtător de grijă al tuturor celor din lume, pe bună dreptate ne-a privat de darul de a putea cunoaşte viitorul. Căci cunoaşterea celor viitoare presupune formarea unor păreri proprii care ne obligă să luptăm împotriva răutăţii, fără să cedăm păcatului, căci altfel am deveni foarte curând robii lui. Dar oricâtă trudă s-ar cere cuiva la săvârşirea unor fapte bune şi frumoase, preştiinţa totuşi i-ar vesti că, oricum, binele acela se va împlini. Dar spre realizarea binelui avem nevoie de putere şi de deosebită încordare. Însă faptul că ştim dinainte că binele există, acceptăm orice nevoinţă în vederea lui. Căci altfel, nu vom avea interes să facem nici bine, nici rău." (Origen, *Filocalia,* [Din tomurile I şi III ale cărţii *Contra lui Celsus*], XXIII, 10, în PSB, vol. 7, pp. 457-458)

„Dacă El şi-a dat seama că unul din apostoli se va lepăda de El, însemnează că tocmai fiindcă a cunoscut slăbiciunea din care izvora lepădarea sa a prezis Iisus pe cel care se va lepăda de El, iar această slăbiciune nu urma să fie cu nimic influenţată de preştiinţa Lui." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 18, în PSB, vol. 9, p. 116)

„Spunem că nu cel care prezice e cauza faptului care să se întâmple, din motivul că a fost prezis, ci evenimentul viitor (care s-ar fi întâmplat şi fără să fi fost prezis) este cel care oferă *văzătorului* pricina de a-l prezice[676]."(Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 20, în PSB, vol. 9, pp. 117-118)

676. Notă Pr. T. Bodogae: *"Preştiinţa nu predestinează,* iată o temă favorită pentru Origen şi pe care el a tratat-o pe larg în *Filocalia* XXIV-XXV (trad. rom. Origen, *Scrieri alese,* II, p. 469 ş. u.)". (n. 86, p. 118).

„(...) Nu spune (Mântuitorul – *n.n.*) limpede cine Îl va vinde. Ci, punând această povară a necredinţei în mod simplu şi neprecis pe seama unuia, cheamă pe toţi la luptă şi la o veghere mai atentă, făcând pe fiecare să se teamă de păgubirea sufletului său. Iar o dată cu aceasta a făcut şi alt lucru folositor credinţei lor. Căci, arătând celor ce au mărturisit constant şi credeau că El este Fiul lui Dumnezeu, că ştie de mai înainte cele viitoare, le întăreşte şi prin aceasta mărturisirea în El[677]. Căci îşi dau seama că nici una dintre făpturi nu cunoaşte cele viitoare, ci numai Unul şi singur Dumnezeu prin fire, despre Care s-a scris: *Cel ce ştie toate înainte de facerea lor* (Dan. 13, 42)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, 4, în PSB, vol. 41, p. 447)

„(...) Să nu socotească cineva, conform neînţelepciunii unora, că faptele prezise prin Sfinţii prooroci au fost duse la capăt ca să se împlinească Scripturile. Căci, dacă este adevărat acest lucru, nu va împiedica nimic pe cei ce s-au supus celor scrise să nu fie vinovaţi de păcat, sau, mai bine-zis, să se considere că nici n-ar fi păcătuit. Căci dacă trebuia să se împlinească cele ce s-au împlinit prin aceştia, cei prin care s-au împlinit sunt liberi de toată răspunderea. Pe lângă aceea, dumnezeiasca Scriptură ar apărea slujitoare a păcatului, ducând cu sila pe unii la cele ce s-au grăit prin ea, ca să ajungă la împlinire ceea ce s-a spus odinioară. Dar socotesc că acesta este un cuvânt de mare defăimare. Şi cine ar fi atât de lipsit de cugetarea cuvenită, încât să socotească pricină a păcatului unora cuvântul Sfântului Duh? Deci nu din această cauză credem că s-au săvârşit de unii anumite lucruri, ca să se împlinească Scripturile. Dar cunoaştem în mod sigur că cele ce se vor întâmpla le-a spus Duhul, preştiindu-le, ca, atunci când se vor întâmpla, să avem un temei al credinţei în prezicerea că se vor întâmpla acestea.[678]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 801-802)

„Socotesc că (Dumnezeu – *n.n.*) nici nu vrea să treacă cu vederea cele ce se vor face, spunând mai dinainte când se va face aceasta sau aceea; căci toate cele pe care va voi cineva să le facă, El trebuie să le ştie, precum a spus preaînţeleptul ucenic:

677. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Hristos spune ucenicilor cu mult înainte că unul dintre ei Îl va vinde, dar nu-i dă numele, pe de o parte ca, văzând ei că ştie viitorul, să le întărească credinţa în dumnezeirea Lui, pe de alta, ca fiecare să se teamă ca nu cumva să fie ispitit să facă aceasta, deci să lupte cu o asemenea ispită". (n. 827, p. 447).

678. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu pentru că s-au prezis unele fapte rele de către Dumnezeu, prin preştiinţa Lui, se săvârşesc acestea, ci, invers: Dumnezeu le-a preştiut pentru că ele se vor săvârşi din libertatea făpturilor. Totuşi, rămâne un mare mister de ce Dumnezeu, deşi preştie că unele făpturi vor face răul, le creează totuşi. Se ascunde aici marea taină a libertăţii făpturilor. Dumnezeu o respectă atât de mult, încât, chiar preştiind că va fi rău folosită de unele, totuşi le creează. Oare nu se ascunde în acest mister marea valoare a libertăţii acordate de Dumnezeu făpturilor Sale, de vreme ce, chiar preştiind că o vor folosi rău, totuşi le creează ca făpturi libere? Nu e aici un semn uluitor al marii preţuiri pe care o dă Dumnezeu făpturilor Sale? Şi nu e totuşi, chiar în faptul că le creează, deşi preştie că vor fi contrare Lui, o mare dovadă a preţuirii importanţei existenţei lor, pe care le-o acordă Dumnezeu, chiar când ea e păstrată pur şi simplu, fără a fi folosită spre fericirea lor prin supunerea faţă de El? Dumnezeu socoteşte că e mai bine să existe şi aceste făpturi, decât să nu fie. El preţuieşte existenţa ca pe un bun mai presus de calităţile pe care ea tinde să şi le câştige. E şi acesta un fel de dialog cu care le cinsteşte. Răspunsul poate fi însă şi mai aprofundat. Dacă Dumnezeu, preştiind că unele făpturi vor face răul, nu le-ar crea, aceasta ar însemna că nu vrea să le creeze cu adevărat libere. Sau, dacă le-ar impune, din momentul creării, să nu facă răul, le-ar predestina spre bine. Dar binele predestinat nu mai este un bine adevărat. La fel ar fi şi dacă Dumnezeu ar crea numai fiinţe care vor face binele. Din aceasta s-ar deduce că ele sunt predestinate să facă un bine care nu mai este un bine adevărat. Iar necreând decât fiinţe predestinate să facă binele, ar însemna că nici Dumnezeu nu mai este deplin liber în actul Său creator, ci e silit El însuşi să facă numai fiinţe care fac binele. Atunci, n-ar fi mărginit în puterea Sa creatoare?

Mai trebuie luat în considerare faptul că răul nu e ceva care are un izvor propriu. El e atitudinea liberă, contrară lui Dumnezeu, a unor făpturi ale Sale. Făpturile au această putinţă pentru că au o existenţă care e de la Dumnezeu. Dacă ar avea-o din altă parte, de ce ar fi socotit un rău faptul că I se opun? Deci, chiar opunându-se Lui, ele îşi menţin tot prin voia lui Dumnezeu existenţa, care în sine nu e un rău. Ele depind mai departe de Dumnezeu. Răul e numai un martor al existenţei lui Dumnezeu, Care a dat acelor făpturi existenţa: el nu există prin sine, ci e numai voinţa de a nu-L recunoaşte, când de fapt El există. Dumnezeu le permite şi aceasta din marele respect faţă de libertatea pe care le-a dat-o. Aceasta arată o mai mare putere a Lui, prin faptul că nu Se teme de aceste făpturi, chiar de vor fi contrare Lui. Făpturile sunt ele dovezi ale puterii Lui, atât prin existenţa ce o au de la El – şi nu din altă parte – cât şi prin nefericirea care le vine din nerecunoaşterea Lui. S-ar putea spune că, preştiind nefericirea lor de a nu-L recunoaşte, ar fi fost mai conform cu bunătatea lui Dumnezeu să nu le fi făcut.

Dacă Domnul le va vrea, le vom trăi[679]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 830)

„Deci, preştiind toate şi privind la cele viitoare ca şi cum ar fi prezente, pe lângă toate celelalte pe care le-a spus despre Hristos, cuvântul dumnezeiesc a prevestit de mai înainte şi că se va pierde cel pus între ucenici. În orice caz, preştiinţa nu a fost o voinţă şi o poruncă a lui Dumnezeu; nici prezicerea n-a avut în ea necesitatea lucrării răului, care fusese prevăzută, şi a uneltirii împotriva Mântuitorului, ci a fost mai degrabă un îndemn de abţinere de la ea. Pentru cel ce o ştia, dacă voia, era mai degrabă un îndemn ca să se păzească de a o pătimi, având putinţa pornirii spre ceea ce voia[680]. Dar poate vei zice: Cum îi mai păzeşte Hristos, dacă, urmând pornirile şi mişcările libere ale propriilor voiri, unii se află în afara plasei diavoleşti, iar dintre toţi a rătăcit singur netrebnicul Iuda? Ce folos a avut el din aşa-zisa pază? Dar, o, viteazule, îţi vom spune iarăşi că sunt bune şi foarte folositoare trezvia, tăria minţii, voinţa neclintită, facerea de bine şi dobândirea virtuţii. În felul acesta lucrăm mântuirea noastră. Dar nu ajunge numai aceasta sufletului omului, deoarece are nevoie şi de conlucrarea cu harul de sus, care uşurează sufletului cele greu de împlinit şi face lesne de străbătut calea obositoare şi aspră a dreptăţii. Iar că cele numai de la noi nu sunt nimic, dacă nu se adaugă cele ale harului dumnezeiesc, ascultă-l spunând pe Psalmist: *De n-ar zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc; de n-ar păzi Domnul cetatea, în zadar ar priveghea cel ce o păzeşte* (Ps. 126, 1). Deci trebuie să aducem de la noi înfrânarea, deprinzându-ne în iubirea de Dumnezeu, ca să ne arătăm tari în dorinţa noastră de mântuire, şi aşa să cerem cele de la Dumnezeu şi ajutorul de sus, dorind să se întărească bărbăţia prin înarmarea neînfrânată în toate. O dată ce ne-a dăruit harul Său şi ne-a întărit spre aceasta Dumnezeu, putem combate puterea ce luptă împotriva noastră şi putem birui mâna diavolului, dacă nu voim să ascultăm de cel ce ne cheamă spre plăceri, sau la vreun alt mod de păcate. Dacă îi predăm voinţa şi ne lăsăm prinşi în cursa lui spre răutate, cum vom învinovăţi pe altul pentru aceasta şi nu vom atribui mai degrabă lipsei noastre de voinţă pătimirea acestora? Oare, nu aceasta este ceea ce a spus Solomon: *Nebunia omului dărâmă calea lui şi inima lui se mânie împotriva lui Dumnezeu* (Pilde 19, 3)? Acest fapt e neîndoielnic. Dacă vânzătorul nu s-ar fi bucurat de ajutorul lui Dumnezeu în mod egal cu ceilalţi ucenici, să ni se arate, şi ne vom socoti biruiţi. Iar dacă, având acelaşi ajutor al harului dumnezeiesc, s-a rostogolit din pricina propriilor gânduri în prăpastia pierzaniei, cum se poate spune că nu l-a păzit Hristos, având cele ale bunătăţii Sale, încât orice om s-ar fi putut salva, dacă acesta n-ar fi ales să păţească ceea ce i s-a întâmplat din propria voinţă? Alţii s-au supus

Fericirea şi binele real al fâpturilor depind de recunoaşterea lui Dumnezeu de către ele şi de iubirea faţă de alte făpturi, pentru că făpturile nu au în ele infinitatea după care aspiră, ci trebuie să se întregească cu Dumnezeu, în Care e viaţa infinită, şi cu alte făpturi. Fiind mărginite, au nevoie de comuniune. Dar comuniunea cu alte făpturi, sau cu toate făpturile, nu o pot avea decât dacă ele se întâlnesc în Dumnezeu. Numai în El pot fi toate una. Există făpturi care se pot amăgi uneori cu ideea că sunt în sine virtual infinite şi că pot ajunge la ţinta trăirii lor actuale doar prin faptul că trăiesc aspiraţia spre infinit şi sunt făcute în aşa fel. Amăgirea constă în faptul că nu văd că numai dăruindu-se altor persoane, şi cu deosebire lui Dumnezeu, o făptură se înfăptuieşte real pe sine, întrucât prin aceasta le face şi pe acelea să i se dăruiască" (n. 1518, pp. 802-803).

679. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu vom face cele ale noastre pentru că le vrea Dumnezeu, ci Dumnezeu le vrea pentru că noi le vom face. Dumnezeu ar putea să le oprească dacă nu ar vrea să se întâmple, dar nu vrea să intervină în libertatea omului cu o predeterminare" (n. 1571, p. 830).

680. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Iisus, mustrând pe iudei, le-a spus că, dacă ar fi ascultat cuvintele Lui, nu ar mai veni asupra lor toate nenorocirile pe care El le prevedea. Dumnezeu, prevăzând, nu sileşte să se facă cele prevăzute de El, ci lasă libertăţii umane putinţa de a evita relele prevăzute. Ameninţarea prevederii e mai mult un avertisment. E o mare taină în a împăca prevederea lui Dumnezeu cu putinţa lăsată oamenilor de a evita răul prevăzut" (n. 1952, p. 1037).

harului, încât acesta a salvat voia lor, făcându-i conlucrători. Căci în acest fel se realizează mântuirea fiecăruia dintre noi." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, 9, în PSB, vol. 41, pp. 1037-1038)

Atotştiinţa

„Nimic nu-i ascuns Domnului, ci chiar cele ascunse ale noastre sunt aproape de El." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (*Către Efeseni*), cap. 15, 2, în PSB, vol. 1, p. 194)

„(...) Cunoaşte deplin inima şi cercetează mişcările minţii şi nu ignoră nici una din voile sufletelor." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, 1, în PSB, vol. 41, p. 388)

„El ştie şi cunoaşte numărul valurilor şi al părticelelor din care e compus nisipul mărilor, când contemplăm înmărmuriţi cum are în socoteala minţii Sale picăturile ploilor şi zilele şi ceasurile timpului şi toate cele trecute şi viitoare." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea întâi, „Întâia convorbire cu Părintele Moise", XV, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 319)

Atotştiinţa şi atotprezenţa

„Spui că Dumnezeu nu poate şti faptele oamenilor, pentru că, stând în cer, nu poate veni la toţi şi nu poate cunoaşte pe fiecare? Dar, omule, cât greşeşti! Cât te înşeli! De ce crezi tu că Dumnezeu e departe, când toate din cer, de pe pământ şi dinafară de pământ sunt pline de Duhul Lui? Nu numai că, pretutindeni fiind, e veşnic lângă noi, dar e chiar răspândit în noi.

Priveşte din nou la soare: e aşezat într-un loc pe cer, dar împrăştie lumină peste tot pământul. E acelaşi peste tot, luând parte la toate şi amestecându-se în toate; nicăieri strălucirea lui nu se întunecă.

Cu atât mai mult Dumnezeu, atotfăcătorul şi văzătorul a toate, faţă de care nu poate fi nimic ascuns în sufletul nostru. El stă în gândurile noastre, se află în întunericul neînţeles de noi, ca un al doilea neînţeles. Făptuim sub povaţa Lui şi, mai mult încă, trăim cu El." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XXXII, 7-9, în PSB, vol. 3, p. 387)

Bunătatea

„Nimic nu-i mai bun decât Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 8, 63.2, în PSB, vol. 4, p. 203)

„Este bun (Dumnezeu – *n.n.*) aşa cum este în firea focului să încălzească." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, VII, VII, 42.4, în PSB, vol. 5, p. 502)

„Concepţia comună a sufletelor omeneşti admite că Dumnezeu, începutul tuturor lucrurilor, este bun; într-adevăr, de îndată ce nu se poate cugeta nimic mai bun decât Dumnezeu, cine s-ar îndoi că nu e bun Cel decât Care nu există nimic mai bun? Astfel, raţiunea demonstrează că Dumnezeu este bun, convingându-ne prin aceasta că şi binele suprem e tot în El. Dacă n-ar fi aşa, n-ar putea fi principiul tuturor lucrurilor; ar exista în adevăr ceva mai presus de el, care să posede binele perfect

şi care să pară anterior şi mai vechi decât El; căci toate cele desăvârşite s-a văzut limpede că există înaintea celor mai puţin desăvârşite. De aceea, ca să nu ducem argumentarea la infinit, trebuie să mărturisim că Dumnezeul suprem are în sine singur şi binele suprem şi perfect..." (Boethius, *Mângâierile filozofiei,* Cartea a III-a, II, X, în PSB, vol. 72, p. 117)

Bunătatea şi dreptatea

„Dumnezeu este bun în El însuşi, dar este drept din pricina noastră; iar aceasta, pentru că este bun." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 9, 88.2, în PSB, vol. 4, p. 217)

„Bună este dreptatea lui Dumnezeu şi dreaptă este bunătatea Lui." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 14, 109.5, în PSB, vol. 5, p. 446)

„El nu-i bun fără să fie şi drept, după cum nu-i nici iute fără să fie bun. Căci dacă ar fi să fie numai bun fără să fie drept, n-am face decât să-L dispreţuim pentru bunătatea Lui, iar dacă ar fi numai drept fără să fie bun, desigur că ne-am deznădăjdui pentru păcatele noastre. Dar în realitate, în calitatea lui de Dumnezeu (căci prin convertire noi alegem bunătatea Lui, iar când stăruim în păcat asprimea Lui e categorică), El e în acelaşi timp şi bun şi aspru[681]." (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia,* Omilia IV, cap. 4, în PSB, vol. 6, p. 371)

„(...) Dumnezeu, Care săvârşeşte binele cu dreptate, dar pedepseşte cu bunătate, pentru că nici bunătatea fără dreptate şi nici dreptatea fără bunătate nu pot indica vrednicia firii dumnezeieşti." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, III, 5, în PSB, vol. 8, p. 138)

Dreptatea

„Noi, însă, vom spune că după cum nu poate să devină amar ceea ce este prin natura sa dulce, împotriva propriei sale cauze, esenţa fiindu-i dulcele, după cum nu poate să producă întuneric ceea ce prin firea sa este destinat să lumineze, esenţa fiindu-i lumina, tot aşa nici Dumnezeu nu poate săvârşi nedreptatea: puterea aceasta de a nu face ceea ce e nedrept este contrară divinităţii Lui şi întregii Lui puteri în ea însăşi." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a III-a, cap. 70, în PSB, vol. 9, p. 220)

Iubirea

„Căci Dumnezeu, fiind iubire[682], după cuvântul lui Ioan (I In. 4, 8) – şi nu doar bun –, sau mai degrabă Binele însuşi..." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 41, p. 721)

„Căci deoarece, după spusa lui Ioan, *Dumnezeu este Iubire* (I In. 4, 16), S-a arătat şi El ca Iubire, fiind Fiul Iubirii, adică al lui Dumnezeu cel prin fire şi singur şi

---

681. Notă Pr. T. Bodogae: "Împotriva marcioniţilor, care vedeau în Dumnezeul Vechiului Testament pe Dumnezeu dreptăţii, iar în Dumnezeul Noului Testament pe Dumnezeul cel bun, Origen subliniază că nu din răutate a pedepsit Dumnezeu pe evrei, după cum nici din bunătate nu va cruţa pe creştini" (n. 170, p. 371).

682. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu există o iubire impersonală, cum nu există bunătate şi cugetare impersonale, ci există persoane iubitoare, bune sau cugetătoare, sau cuvântătoare. Toate sunt ipostatice. De aceea, Însăşi Persoana supremă este Iubire, sau Bunătate, sau Cugetare, sau Cuvânt. Şi e toate acestea în relaţie cu altă Persoană. De aceea sunt şi oamenii creaţi de Dumnezeu, ca chipuri ale Lui, în oarecare măsură iubitori, cuvântători..." (n. 1338, p. 721).

adevărat. Este Iubire, nu pentru că e deprins să Se numească aşa prin cuvinte pompoase, ci pentru că are această însuşire strălucitoare prin fapte şi lucruri, arătându-Se pe Sine ca fiind rodul fiinţei Celui ce L-a născut. Căci nu vom socoti nicidecum că fiinţa supremă nu e capabilă de toate bunătăţile[683], nici nu vom spune că a dobândit de undeva forma acestor bunătăţi, ca noi, nici nu e înţeleasă iubirea Lui ca fiind ceva în altceva, cum ar spune cineva despre om că are în sine ştiinţa. Căci omul nu e prin sine ştiinţa, ci, mai degrabă, e primitor de ştiinţă[684]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 824)

Înţelepciunea

„Căci, precum focul nu încetează lucrarea lui arzătoare, aşa socotesc că este cu totul cu neputinţă ca Înţelepciunea tuturor să nu împlinească ceea ce e potrivit Înţelepciunii[685]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, 4, în PSB, vol. 41, p. 206)

Mila

„(...) Milostivirea lui Dumnezeu este remediu împotriva greşelilor şi a morţii, ajutor al omenirii şi hrană pentru lumina inimii." (Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate,* Discursul X (al Domninei), II, în PSB, vol. 10, p. 109)

„Una este speranţa, una este încrederea, una este făgăduinţa, anume mila Ta." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, Cartea a X-a, XXXII, (48), în PSB, vol. 64, p. 229)

Neschimbabilitatea

„Cu iubire de oameni, spune în Evanghelie: *"Am flămânzit şi Mi-aţi dat să mănânc; am însetat şi Mi-aţi dat să beau"* (Mt. 25, 35); *"ceea ce aţi făcut unuia din aceştia foarte mici, Mie Mi-aţi făcut"* (Mt. 25, 40). După cum Domnul este hrănit fără să fie hrănit, pentru că a fost hrănit acela pe care îl vrea El hrănit, tot aşa s-a bucurat, fără ca El să sufere vreo schimbare." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* II, XVI, 73.1-73.2, în PSB, vol. 5, p. 150)

„Dumnezeirea nu are nevoie de nimic şi este impasibilă; de aceea nici nu se poate vorbi în mod propriu de înfrânare cu privire la Dumnezeire, că niciodată nu este supusă pasiunii, ca să-şi înfrâneze pasiunea; firea noastră, însă, fiind pătimaşă, are nevoie de înfrânare." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* II, XVIII, 81.1, în PSB, vol. 5, p. 154)

„Dumnezeu este lipsit de pasiune, lipsit de teamă, lipsit de poftă. Dumnezeu nu-i lipsit de teamă în sensul că nu se fereşte de primejdii, nici cumpătat, în sensul că-şi

683. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Firea dumnezeiască nu e numai capabilă să ajungă sau să primească toate bunătăţile, ci este ea însăşi acestea" (n. 1555, p. 824).

684. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Deci există o deosebire între Dumnezeu şi om. Dumnezeu este prin Sine ştiinţa şi iubirea, dar nu în sensul că e o ştiinţă şi o iubire impersonale, ci în sensul că nu primeşte de la altcineva superior ştiinţa şi iubirea, ci El însuşi este izvorul suprem al acestora. Omul nu le are de la sine, dar le poate primi de la Dumnezeu. Deci e făcut pentru o legătură cu Dumnezeu, e făcut pentru a le primi de la Dumnezeu" (n. 1556, p. 824).

685. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Înţelepciunea dumnezeiască nu săvârşeşte decât fapte înţelepte. Dar le face cugetându-le ca bune, nu silită de nişte legi lipsite de conştiinţă. De aceea nu poate fi decât Persoana cea care alege să facă cele bune şi cu urmări bune. De aceea ştie dinainte pe cele bune pe care le vor face El şi oamenii. Dar ştie dinainte şi pe cele contrare lor, care vor fi făcute de cei ce nu vor să se supună voii lui Dumnezeu, ca să deducă binele sau răul lor veşnic din cele bune sau din cele rele făcute de ei" (n. 358, p. 206).

stăpâneşte poftele; firea lui Dumnezeu nu poate cădea în nici o primejdie; Dumnezeu nu fuge de laşitate, după cum nici nu va dori să-şi stăpânească poftele." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* IV, XXIII, 151.2, în PSB, vol. 5, p. 301)

„Toţi aceşti termeni în care Dumnezeu plânge sau se bucură, urgiseşte sau veseleşte un suflet, se pot lua în modul figurat prin care Scriptura se acomodează uzului omenesc de vorbire. Căci firea dumnezeiască nesocoteşte orice pasiune şi orice schimbare, care ar afecta-o. În ea trunchiul fericirii rămâne totdeauna nemişcat şi neclătinat." (Origen, *Omilii la Cartea Numerii,* Omilia XXIII, cap. 2, în PSB, vol. 6, p. 198)

„Ni se cere să explicăm puţin *căinţa* lui Dumnezeu. Căci a se căi este nepotrivit şi nedemn nu numai pentru Dumnezeu, ci şi pentru orice om înţelept. Nu înţeleg să se căiască nici înţeleptul, deoarece a te căi înseamnă că-ţi pare rău de o hotărâre luată fără rost. Or, Dumnezeu nu poate să ia decât hotărâri bune, căci El cunoaşte dinainte cele ce vor fi, şi nu se căieşte. Deci, de ce zice Scriptura că *se căieşte*? Nu vă voi spune încă de ce. În cartea Regilor este scris: *Îmi pare rău că am uns rege pe Saul* (1 Regi 15, 1-2). Şi în general se zice despre Dumnezeu: *Şi căindu-Se de răutăţile...* (Ioil 2, 13).

Dar, oare, ce aflăm noi din Scriptură, despre Dumnezeu în general? *Dumnezeu nu este ca omul, ca să-L minţi, nici ca Fiul Omului, ca să-I pară rău* (Num. 23, 19). Din această frază înţelegem că Dumnezeu nu-i ca omul. Dar din alt loc aflăm că Dumnezeu este totuşi şi ca omul, căci zice: *Că Domnul Dumnezeul tău te-a pedepsit, precum orice om îşi pedepseşte fiul* (Deut. 8, 5). Şi mai zice: *S-a purtat cu voi cum se poartă un om cu fiul său* (Deut. 1, 31). Aşadar, când Scriptura vorbeşte despre Dumnezeu în sine, în înţeles teologic, fără a se referi la Pronia Sa în legătură cu oamenii, zice că Dumnezeu *nu este ca un om*, căci *măreţia Lui nu are sfârşit* (Ps. 144, 3). Şi *e înfricoşător şi mai presus de toţi dumnezeii* (Ps. 95, 4) şi iarăşi *Lăudaţi-L pe El toţi Îngerii lui Dumnezeu, lăudaţi-L pe El toate stelele şi lumina* (Ps. 148, 3-5). Şi s-ar mai putea găsi multe alte locuri în Sfintele Scripturi, din care să reiasă că *Dumnezeu nu este ca omul* (Num. 23, 19). Dar, când Pronia dumnezeiască se împleteşte cu lucrurile omeneşti, atunci foloseşte şi înţelegere şi purtări şi graiuri ca de om. Căci, după cum noi când vorbim cu un copil de doi ani stâlcim vorbele pentru copil, căci dacă ne păstrăm seriozitatea vârstei noastre mature şi nu facem pogorământ la limbajul copilăresc, copiii mici nu ne înţeleg, tot aşa ceva să înţelegem şi despre raporturile lui Dumnezeu cu oamenii, adică, atunci când El lucrează prin Pronie ceva pentru neamul omenesc. Aceasta mai cu seamă când oamenii sunt încă *prunci* (1 Cor. 3, 1).

Mai mult, să observăm şi cum schimbăm noi, cei maturi, numele lucrurilor pentru cei micuţi. Numim pâinea într-un fel propriu limbajului lor, iar când bem ne exprimăm iarăşi altfel, printr-un cuvânt copilăresc pe care nu-l mai întrebuinţăm când vorbim cu un adult. Şi obiectele de îmbrăcăminte, când le numim pentru copilaşi, le dăm alte numiri şi anume numiri copilăreşti. Oare în clipele acelea noi nu mai suntem maturi? Şi dacă cineva ne-ar auzi stând de vorbă cu copiii, ar zice că bătrânul acela a dat în mintea copiilor sau ar zice că acest bărbat a uitat că este om în toată firea? Or, n-ar pune faptul că nu folosim un limbaj de bătrân sau de adult, pe seama împrejurării că vorbim cu un copil mic?

Şi totuşi Dumnezeu ne vorbeşte ca unor copii! Zice Mântuitorul: *Iată eu şi pruncii pe care Mi i-a dat Dumnezeu* (Is. 8, 18). Îţi vine să spui de un bătrân care

vorbeşte copilăreşte cu un copil sau, ca să exagerez puţin, cu un sugaci, că s-a potrivit fiului sau nepotului său, şi-a însuşit modul de comportare şi toată situaţia copilului mic. Aşa să-mi înţelegi şi Scriptura, când zice: *S-a potrivit ţie Domnul Dumnezeul tău, după cum tot omul se potriveşte după fiul său* (Deut. 1, 31). Mi se pare că cei ce au tradus din evreieşte, neaflând alt termen în limba greacă, au creat cuvântul *tropofored*, adică a luat modul de comportare al cuiva, a se potrivi cuiva şi au zis că Dumnezeu *s-a potrivit omului.*

Aşadar, fiindcă noi suntem cei care ne căim, Dumnezeu, când vorbeşte cu noi, cărora ne pare rău, zice: *Mă căiesc.* Şi când ne ameninţă, se face că nu cunoaşte viitorul, ci ne ameninţă vorbind cu noi ca şi cu sugacii, şi se face că *Nu cunoaşte toate înainte de a fi ele.* Ci, ca şi cum ar încerca să înşele pe un prunc, *se preface* şi El că nu cunoaşte viitorul. Dumnezeu ameninţă, deci, un popor, pentru păcatele lui şi zice: *dacă poporul se va căi, Mă voi căi şi Eu.*

O, Dumnezeule mare! Când ameninţai oare nu ştiai dacă poporul se va pocăi sau nu se va pocăi? Şi când făgăduiai bunătăţile Tale nu ştiai dacă omul sau poporul acela va rămâne vrednic de făgăduinţe sau nu va rămâne? Desigur că ştiai, dar Tu te prefaci că nu ştii.

Ai găsit multe astfel de locuri în Scriptură, care-L arată pe Dumnezeu vorbind ca un om, de pildă: *vorbeşte fiilor lui Israel, poate vor auzi şi se vor căi* (Ier. 33, 2, 3). Dumnezeu nu zice: *Poate vor asculta îndoindu-se parcă de viitor*, căci Dumnezeu nu se îndoieşte niciodată şi niciodată nu poate zice precum zicem noi oamenii: *poate vor asculta şi se vor pocăi*, ci zice aşa ca să apară mai limpede libertatea voinţei tale, liberul tău arbitru. Ca tu să nu poţi zice niciodată: *dacă El a prevăzut că voi fi pierdut, trebuie să fiu pierdut; dacă a prevăzut Dumnezeu că voi fi mântuit, trebuie, oricum, să fiu mântuit.*" (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia,* Omilia XVIII, cap. 6, în PSB, vol. 6, pp. 444-446)

„Când auzi despre *urgia* şi *mânia lui Dumnezeu* să nu care cumva să crezi că urgia şi mânia sunt patimi ale lui Dumnezeu. Scriptura întrebuinţează aceste expresii din economie, ca să întoarcă şi să desăvârşească un prunc, după cum facem şi noi o mustrare înspăimântătoare în faţa unui copil nu doar că vrem cu tot dinadinsul să-l speriem, ci numai ca să-l învăţăm minte. Dacă arătăm pe trăsăturile feţei noastre mila şi duioşia din sufletul nostru, dând la iveală dragostea noastră pentru copil şi nu ne prefacem, nici nu ne schimbăm, oarecum, pentru a-l întoarce de la rele, noi îl dăm pierzării şi-l înrăim. Tot aşa zice Scriptura şi despre Dumnezeu că: *El se mânie şi urgiseşte ca tu să te întorci spre bine* (Deut. 29, 13). Dumnezeu de fapt nici nu se mânie, nici nu urgiseşte, dar tu vei avea de suferit urmările mâniei şi ale urgiei Sale, când vei cădea în dureri şi suferinţe, din cauza răutăţii tale, fiind pedepsit de aşa-zisa *mânie a lui Dumnezeu.*" (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia,* Omilia XVIII, cap. 6, în PSB, vol. 6, p. 446)

„Printre noi nimeni nu susţine că ar exista vreo schimbare la Dumnezeu, nici în lucrarea şi nici în gândirea Lui. Pentru că David zice: *Tu acelaşi eşti*, iar Maleahi: *Şi nu M-am schimbat* (Mal. 3, 6). Căci pentru că rămâne *acelaşi*, Dumnezeu iconomiseşte cele ce din fire sunt schimbătoare în felul în care însăşi raţiunea cere să fie iconomisite." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 62, în PSB, vol. 9, p. 424)

„(...) Tot păcatul se produce din abatere de la ceea ce e bun la ceea ce nu e astfel şi se naşte în cei ce se pot transforma şi sunt capabili să se schimbe în cele ce nu se cuvin[686]. Cum deci s-ar cugeta că poate păcătui Cel ce nu ştie de transformare, nici nu e capabil de schimbare în cele ce nu se cuvin, ci mai degrabă stă neclintit în bunătăţile proprii firii şi nu le are de la altul, ci de la Sine însuşi?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 41, p. 630)

„Este neschimbător şi bun numai Dumnezeu, care, având bunătatea nu prin darul ostenelii, ci din fire, nu poate fi altfel decât bun." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea I, "Convorbire cu Părintele Teodor", cap. 16, 3, în PSB, vol. 57, p. 411)

Unitatea

„(...) Dumnezeu Cel Unul şi prin fire şi adevărat[687]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 209)

„(...) Dumnezeului celui după fire, adevărat şi singur[688]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la a doua Lege,* 2, în PSB, vol. 39, p. 445-446)

„Deci nu s-a proclamat foarte clar şi eficient glasul Sfinţilor (autori ai Scripturii), că Unul Născut este Dumnezeul cel unic şi adevărat?[689]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul III, în PSB, vol. 40, p. 98)

Veşnicia

„(Dumnezeu) este fără de început, pentru că este nefăcut[690]; este neschimbat, pentru că este nemuritor." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, IV, în PSB, vol. 2, pp. 375-376)

686. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu nu Se poate schimba nici în mai bun, nici în rău, căci El este existenţa nemărginită, ca atare atotbună. El nu poate deveni mai puţin bun, pentru că mai puţin bun înseamnă mai puţin existent. Iar El este existenţa prin Sine, deci toată existenţa posibilă. Şi nu se poate să nu fie o astfel de existenţă. Îngerul şi omul îndumnezeit nu mai pot nici ei păcătui, pentru că sunt cu totul fixaţi în Cel ce nu Se poate schimba, prin comuniunea atotcuceritoare cu Cel atotbun" (n. 1194, p. 630).

687. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeul Cel adevărat prin fire, adică mai presus şi deosebit de toate prin fire, nu poate fi decât Unul. Dacă sunt mai mulţi, se mărginesc unul pe altul" (n. 362, p. 209).

688. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dumnezeu Cel adevărat nu poate fi decât Cel ce e Dumnezeu prin fire, adică liber prin Sine de toate şi Stăpân peste toate. Căci un Dumnezeu care e înălţat la acest nivel de libertate şi de stăpânire peste toate de cugetarea şi de vorbele omului, fără să fie cu adevărat, nu e Dumnezeu. Iar acest Dumnezeu adevărat, adică liber de toate şi Stăpân peste toate prin El însuşi, nu poate fi decât Unul singur. Pentru că altfel, fiind mărginit de alţii aşa-zişi dumnezei şi dependent de ei, n-ar mai fi Dumnezeu adevărat. Acestea sunt deci cele trei însuşiri ale Dumnezeului adevărat: a) că e prin fire, sau prin Sine, nedependent în existenţa Sa de nimic; b) că prin aceasta e Unul singur; c) că numai aşa e Dumnezeu adevărat. Fiind astfel Dumnezeu, nu poate fi decât Spirit, pentru că tot ce e material este dependent. Materia e compusă şi ca atare părţile ei se află într-o dependenţă reciprocă. Iar un întreg al cărui componente sunt dependente una de alta, nu poate fi nici independent. În general, nici lumea, nici omul nu sunt nici de la ele – dată fiind dependenţa lor – nici din fiinţa lui Dumnezeu, căci aceasta ar arăta-o şi pe ea dependentă. Dependenţa lor de Dumnezeu nu poate indica decât că sunt create. Numai aşa pot exista şi ele ca dependente, şi El ca absolut independent sau prin Sine. Aceasta arată că poate şi trebuie să existe din veci Dumnezeu ca Spirit, neavând nevoie de o lume în parte spirituală, în parte materială. Acestea nu pot veni la existenţă decât prin actul Lui absolut liber, deci creator". (n. 772, p. 446).

689. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Spunându-I-se lui Hristos Dumnezeul Unic, S-a arătat că nu e despărţit în dumnezeire de Tatăl. Că sunt împreună un unic Dumnezeu. Hristos Îl are în Sine pe Tatăl în mod nedespărţit. Nu vorbea fără să simtă grăind în Sine pe Tatăl şi nu săvârşea nici o faptă, fără să fie împreună săvârşitor al ei, Tatăl" (n. 129, p. 98).

690. Sfântul Ilarie, vorbind despre veşnicia lui Dumnezeu, ne învaţă: *Dumnezeu este înainte de timp, pentru că timpul este de la El. Însuşirea Lui veşnică e că El este veşnic.* (Despre Sfânta Treime, 2, 6). – n.a.

„Doamne, Tu, cel ce împărăţeşti în veac şi în veacul veacului şi dincolo de veacuri şi încă... (Ieş. 15, 18).

Ori de câte ori spune: *în veacul veacului*, prin care se indică un lung interval de timp, dar şi un sfârşit, în acelaşi timp, adăugându-se un alt veac, se prelungeşte perioada de timp, dar fără a îndepărta timpul. Şi chiar dacă se vorbeşte de *vecii vecilor*, se indică un alt termen, care poate este necunoscut de noi, este hotărât ca termen, de Dumnezeu. Însă prin (expresia) *şi dincolo de veacuri*, care întregeşte fraza, nu se fixează termenul, nici sfârşitul. Cu toate că ai putea crede că ea implică ideea sfârşitului, cuvântul profetic îşi spune totdeauna: *şi încă mai mult*, ca şi când s-ar îndrepta spre tine pentru a-ţi spune: *Tu crezi că Dumnezeu va domni în vecii vecilor*? El va stăpâni *şi mai mult*. În vecii vecilor? *Şi încă*. Şi orice vei zice despre trăinicia acestei domnii, profetul îţi va spune *şi încă*." (Origen, *Omilii la Cartea Ieşirii*, Omilia VI, XII, în PSB, vol. 6, p. 106)

„Ştim că este etern şi cunoaştem şi credem că nu este mărginit în timp, nici temporal ca noi[691]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 646)

„Întotdeauna există în El prezentul, fiind prezent în cele ale noastre şi în cele divine, fiindcă face timpul nostru ca şi cum ar curge veşnic, iar pe cel divin, ţinându-l în permanentă nemişcare, îl face eternitate. Acestui nume, dacă-i adaugi cuvântul totdeauna, vei obţine ceea ce este al Său, adică timpul în neîntreruptă şi nesfârşită curgere, care este veşnicia." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, cap. 4, în PSB, vol. 72, p. 21)

Despre har şi harisme[692]

„(...) Apa Duhului Sfânt, despre care se zice: *nu vor seca apele reci şi curgătoare*. Nu seacă, nu se scurge apa Duhului Sfânt, ci fiecare dintre noi păcătoşii ne scurgem, fără să bem din Duhul Sfânt." (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia,* Omilia XVIII, IX, în PSB, vol. 6, p. 450)

„Când Dumnezeu împarte darurile iar Domnul slujirile, Duhul este de faţă, hotărând distribuirea harismelor, aşa cum crede de cuviinţă, după vrednicia fiecăruia. Pentru că zice: *Există diferite harisme, dar acelaşi Duh (în toate). Şi slujiri diferite, dar acelaşi Domn (care le împarte), şi diferite lucrări, dar acelaşi Dum-*

691. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Noi suntem temporali, pentru că noi creştem în timp, dar nu suntem mărginiţi în suflet de timp. Dumnezeu nu are nici temporalitatea, nici creşterea eternă" (n. 1227, p. 646).

692. "Harismele nu sunt totuna cu harul şi nu trebuie confundate cu el. Deşi atât harul cât şi harismele au ca izvor pe Duhul Sfânt (I Cor. 12, 4-6, 11), acestea din urmă nu au aceleaşi însuşiri şi nici aceleaşi efecte ca harul. Harismele sunt dependente de har şi sunt nişte efecte ale acestuia. Sfântul Apostol Pavel numeşte diferitele lucrări ale aceluiaşi unic Duh Sfânt harisme (1 Cor. 12, 4). În fiecare harismă se află lucrând Duhul Sfânt. Harismele uşurează drumul spre mântuire, dar nu sunt absolut necesare mântuirii. Spre deosebire de har, harismele n-au caracter de permanenţă, ci ele sunt vremelnice (I Cor. 13, 8) fiind date pentru un anumit timp şi cu un anumit scop. Duhul Sfânt dă o varietate de daruri. Harismele au favorizat mult răspândirea creştinismului între păgâni şi au contribuit la întărirea şi dezvoltarea comunităţilor creştine din primele veacuri. Sfântul Apostol Pavel prezintă harismele în prima sa Epistolă către corinteni (cap. 12, 8-28). Amintim doar câteva: credinţa, cuvântul de înţelepciune şi cuvântul cunoştinţei, darul vindecărilor, facerea de minuni, darul proorociei, deosebirea duhurilor, darul ajutorărilor, darul cârmuirilor, darul diferitelor limbi etc. Sfinţii Varsanufie şi Ioan scriu că toate darurile (harismele) se dau prin venirea Sfântului Duh de multe ori şi în multe feluri. Odată a dat Dumnezeu Apostolilor Duhul să scoată draci; altădată să săvârşească vindecări; altădată să prevadă; şi altădată să învie morţi. Dar Duhul desăvârşit stă în a ierta păcatele şi în a elibera sufletele de întuneric şi în a le aduce la lumină." (*Scrisori duhovniceşti*, răspunsul 120, în *Filocalia*, vol. XI). Sfântul Apostol Pavel numeşte multe din succesele noastre *haruri*, vrând să arate prin aceasta că în tot ceea ce facem avem nevoie de ajutorul lui Dumnezeu – cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile Epistolei I către Corinteni,* Omilia a XXXII-a, pp. 529-431. Unele din vocaţiile particulare ale creştinilor sunt de asemenea fondate pe harisme: unul simte chemarea spre celibat, altul primeşte alt dar (I Cor. 17, 7). Sfântul Maxim Mărturisitorul ne învaţă că orice deprindere (aptitudine), prin care se împlineşte o poruncă, este o harismă a Duhului"(*Răspunsuri către Talasie,* Scolia 2, în *Filocalia*, vol. III). – n.a.

nezeu care lucrează totul în toţi (I Cor. 12, 4-6). Pe toate acestea le operează *unul şi acelaşi Duh, împărţind fiecăruia, după cum voieşte* (I Cor. 12, 11). Desigur, pentru că Apostolul a amintit aici mai întâi de Duhul, în rândul al doilea de Fiul şi în rândul al treilea, de Dumnezeu şi Tatăl, nu trebuie să-şi închipuie cineva că ordinea s-a inversat. Pentru că, pentru acest fel de a vorbi, Apostolul s-a inspirat din relaţiile dintre noi. Atunci când primim daruri, întâlnim mai întâi pe cel ce le distribuie, apoi ne ducem cu gândul la cel ce ne-a trimis (darul) şi în cele din urmă ne ridicăm cu gândul la sursa şi cauza bunurilor". (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 16, în PSB, vol. 12, p. 52)

„*Într-adevăr, unii scot demoni cu adevărat în aşa fel, încât adeseori tocmai cei care au fost curăţiţi de duhuri rele cred şi rămân în Biserică. Alţii au darul de a cunoaşte viitorul, de a tâlcui arătările şi cu cuvintele proorocilor; alţii vindecă pe bolnavi, însănătoşindu-i doar prin punerea mâinilor; chiar şi azi – după cum am amintit – unii morţi au fost înviaţi şi au petrecut cu noi un număr apreciabil de ani.*

Pe scurt, nu-i cu putinţă să spunem numărul harismelor, pe care Biserica din toată lumea le primeşte de la Dumnezeu întru numele lui Iisus Hristos, Care a fost răstignit pe vremea lui Ponţiu Pilat şi cu ajutorul cărora săvârşeşte fapte bune chiar şi în folosul păgânilor fără să înşele pe nimeni şi fără să ceară bani pentru aceasta, ci aşa, fără plată, cum le-a primit de la Dumnezeu (Mt. 10, 8), tot aşa le împarte şi ea (Irineu, *Contra ereziilor,* II, XXXII, 4)." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea a V-a, VII, 4-5, în PSB, vol. 13, p. 197)

„Şi harul dat este unul, fiindu-ne dat de la Tatăl în Fiul[693], precum scrie Pavel în fiecare epistolă: *"Har vouă şi pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, şi de la Domnul Iisus Hristos"* (Rom. 1, 7; Cor. 1, 3; Efes. 1, 2). Căci lumina trebuie să fie împreună cu strălucirea şi strălucirea să se vadă împreună cu lumina." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, XLII, în PSB, vol. 15, pp. 278-279)

„Când cade cineva din Duhul pentru vreo răutate, harul rămâne neretras de la cei ce voiesc dacă după ce au căzut se pocăiesc[694]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXV, în PSB, vol. 15, p. 352)

„Primind Împărăţia neclătinată, avem harul prin care slujim bineplăcut lui Dumnezeu." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* X, în PSB, vol. 16, p. 34)

„Unde e lumina, acolo e şi strălucirea; şi unde e strălucirea, acolo e şi lucrarea şi harul luminător. Şi aceasta învăţând-o Pavel, a scris iarăşi corintenilor în a doua Epistolă, zicând: *"Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh cu voi toţi"* (II Cor. 13, 13). Căci harul şi darul dat de Treime se dau de la Tatăl prin Fiul, în Duhul Sfânt. Fiindcă precum harul dat

693. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Harul este unul, dar în el se simte iubirea dintre Tatăl şi Fiul în Duhul Sfânt, ca iubire de Tată şi Fiu. De aceea produce în noi iubirea faţă de Tatăl ca Tată şi faţă de Fiul ca Frate în Duhul Sfânt, dar şi faţă de semenii noştri ca fraţi. Dacă ar fi harul unei singure Persoane, nu l-am simţi ca harul iubirii" (n. 113, pp. 278-279).

694. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Numai stăruinţa în rău alungă harul. Dacă imediat după cădere omul se căieşte, harul nu se retrage. Chiar harul ce persistă îl face pe om să se căiască. Cel ce se căieşte imediat arată că nu a căzut de tot, că nu zace în cădere" (n.s. 61, p. 352).

este din Tatăl prin Fiul, aşa nu poate fi părtăşie la dar în noi decât în Duhul Sfânt[695]. Căci împărtăşindu-ne de Duhul, avem dragostea Tatălui şi harul Fiului şi împărtăşirea Duhului însuşi." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXX, în PSB, vol. 16, p. 62)

„Deci şi din acestea s-a arătat că lucrarea Treimii este una. Căci Apostolul nu arată pe cele date, ca dându-se deosebite şi împărţite de către fiecare[696], ci că se dau de Treime şi că toate sunt din Dumnezeul cel unic." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXX-XXXI, în PSB, vol. 16, pp. 62-63)

„Căci Duhul nu e în afară de Cuvântul, ci fiind în Cuvântul, este prin El în Dumnezeu. Deci darurile (harismele) se dau în Treime. Căci în împărţirea lor este, cum scrie Pavel corintenilor, acelaşi Duh şi acelaşi Domn şi acelaşi Dumnezeu care lucrează toate în toţi (I Cor. 12, 4-6). Căci Însuşi Tatăl lucrează şi dă toate prin Cuvântul în Duhul." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* Epistola aceluiaşi către acelaşi episcop Serapion, V, în PSB, vol. 16, p. 84)

„De aceea, dorindu-le cele bune corintenilor, Pavel li le doreşte în Treime: *Harul Domnului Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu voi, cu toţi* (II Cor. 13, 13). Căci împărtăşindu-ne de Duhul, avem harul Cuvântului şi în El dragostea Tatălui. Precum unul este harul Treimii, aşa nedespărţită este Treimea[697]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* Epistola aceluiaşi către acelaşi episcop Serapion, V-VI, în PSB, vol. 16, p. 84)

„Şi trebuie să ne rugăm nu ca să cunoaştem de mai înainte, nici ca să cerem plată pentru această nevoinţă; ci ca Domnul să ne fie împreună-lucrător în biruinţa asupra diavolului. Iar dacă vrem vreodată şi să cunoaştem ceva de mai înainte, să ne curăţim înţelegerea. Căci eu cred că sufletul care e curăţit în toate privinţele şi care stă în cele ale firii, făcându-se străvăzător, poate vedea mai multe şi mai departe decât demonii, având în sine pe Domnul care i le descoperă[698]. Aşa a fost sufletul lui Elisei, care vedea cele privitoare la Ghiezi (IV Regi 4, 26) şi privea puterile

695. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Noi nu putem să ne împărtăşim de darul dat de Tatăl prin Fiul decât în Duhul Sfânt. Duhul Sfânt vine în noi ca darul iubirii părinteşti, cum vine în Fiul. El vine în noi, făcându-ne să ne simţim ca fii ai Tatălui şi să ne deschidem Tatălui prin Fiul. Duhul trezeşte sensibilitatea noastră de fii faţă de Tatăl, încât ne e greu să distingem în actul nostru de primire a Duhului între noi şi Duhul. El actualizează comunicabilitatea noastră cu Dumnezeu ca între fii şi Tatăl şi ca a unor fraţi ai Fiului, dar şi sentimentul frăţiei între noi. El nu lasă persoanele una în faţa alteia, ci actualizează comunicarea între ele, mişcarea între ele" (n. 110, p. 62).

696. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Deci nu putem socoti ca V. Lossky că Fiul ne face una în fiinţă, iar Duhul Sfânt ne dezvoltă pe fiecare persoană (*Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*). Totul porneşte de la Tatăl, ajungând la noi prin Fiul în Duhul Sfânt. În fiecare dar avem lucrarea unică a Sfintei Treimi. Trăim în fiecare dar prezenţa întregii Treimi şi în fiecare Persoană, pe toate trei în mod nedespărţit şi neconfundat, sau unitatea dragostei dintre ele comunicată nouă pentru a crea o unitate de dragoste şi între noi" (n. 111, p. 63).

697. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Harul ne-a venit prin Hristos cel întrupat, răstignit şi înviat, plin de toată puterea acestor stări prin care Şi-a desăvârşit umanitatea Sa. Dar harul plin de aceste stări şi puteri ne devine propriu prin împărtăşirea de Duhul Sfânt şi ele s-au imprimat în umanitatea lui Hristos, ca dragoste a lui Hristos pentru noi şi ca dragoste a Tatălui şi către Tatăl. Deci însăşi dragostea Tatălui ni se dă în sau prin harul Domnului Hristos, de care ne împărtăşim în Duhul Sfânt şi în care El Îşi arată dinamismul Lui desăvârşitor" (n. 159, p. 84).

698. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sufletul împătimit e închis între zidurile patimilor sau păcatelor sale, sau al egoismului său. Nu vede în mod real cum sunt ceilalţi, în valoarea lor reală, cum sunt lucrurile în micimea valorii lor, nu iese din cămara întunecoasă a simţurilor şi a înţelegerii superficializate prin patimi. Sufletul curăţit, ieşit din această cămară, vede departe şi adânc. Vede în lumină posibilităţile şi intenţiile pozitive, creatoare ale celorlalţi şi ce e pe cale să facă Dumnezeu prin ei. Vede mai real, mai obiectiv şi mai departe decât dracii îngustaţi de patimi" (n. 27, p. 214).

(oştirile) ce stăteau în jurul lui (IV Regi 6, 17)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Viaţa Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* XXXI-XXXIV, în PSB, vol. 16, pp. 212-214)

„Iar doi fraţi oarecare mergând spre el, li s-a isprăvit apa pe drum. Şi unul a murit, iar celălalt era pe cale să moară. Nemaiputând umbla, s-a aşezat şi el jos aşteptând să moară. Antonie, şezând în munte, chemă doi monahi (căci se întâmpla ca aceştia să fie acolo) şi zorindu-i le-a zis: *Luaţi un ulcior cu apă şi alergaţi pe drumul spre Egipt. Căci venind încoace doi oameni, unul a murit adineaori, iar altul are să moară de nu vă grăbiţi. Aceasta mi s-a arătat acum pe când mă rugam.* Plecând l-au aflat pe unul zăcând mort şi l-au îngropat, iar pe celălalt l-au întremat dându-i să bea apă şi l-au adus la bătrân. Şi era cale de o zi. Şi dacă ar întreba cineva, pentru ce n-a făcut aceasta înainte de a muri celălalt, nu ar pune cu dreptate această întrebare. Căci hotărârea morţii aceluia n-a fost a lui Antonie, ci a lui Dumnezeu, Care a hotărât aşa despre acela şi a descoperit aceasta. Singurul lucru minunat făcut prin Antonie a fost că el şezând în munte şi având inima în stare de veghe, Domnul i-a arătat lui cele de departe[699]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Viaţa Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* LVIII, în PSB, vol. 16, p. 226)

„Harul cel dumnezeiesc a strălucit mai ales atunci când a lucrat în prunci şi în nepricepuţi." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, IX, în PSB, vol. 17, p. 258)

„Săraci erau Petru şi Ioan, că nu aveau nici argint, nici aur (Fapte 3, 6), dar dăruiau sănătate, mai de preţ decât mult aur; ologul primise aur de la mulţi, dar continua să cerşească; de la Petru a primit harul şi a încetat cu cerşitul, a sărit ca o căprioară, lăudând pe Dumnezeu (Fapte 3, 1-8)." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 513)

„Pentru aceea ne cere să alergăm şi să stăruim cu tărie în nevoinţe pentru că darul harului se măsoară cu ostenelile celui ce-l primeşte. Căci viaţa veşnică şi veselia negrăită din ceruri o dăruieşte harul Duhului, dar vrednicia de a primi darurile şi de a se bucura de har o dă dragostea de osteneli a credinţei[700]. Unindu-se într-una fapta dreptăţii şi harul Duhului, în sufletul în care se unesc, îl umplu pe acesta împreună de viaţa fericită. Iar despărţite una de alta, nu aduc sufletului nici un câştig. Căci harul lui Dumnezeu nu poate petrece în sufletele ce fug de mântuire, iar puterea virtuţii omeneşti nu e îndestulătoare prin sine însăşi ca să înalţe sufletele lipsite de har spre chipul vieţii." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rânduiala cea după Dumnezeu (a vieţii) şi despre nevoinţa cea adevărată,* în PSB, vol. 29, pp. 459-460)

„Să nu-ţi închipui că având harul bogat şi îmbelşugat al Duhului, nu mai ai nevoie de nimic pentru desăvârşirea ce-ţi poate veni prin darurile Aceluia. Şi când

699. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "O inimă în stare de veghe prin rugăciunea care o uneşte cu Dumnezeu are o sensibilitate deosebită pentru a primi de la Dumnezeu cunoştinţa unor lucruri ce se petrec departe şi care lui Dumnezeu, Cel ce toate le vede, îi sunt cunoscute. Cel ce e total adâncit în Dumnezeu poată să simtă şi unele lucruri ce se întâmplă oamenilor, chiar dacă el se interesează de ele ca de unele ce stau în ele însele despărţite de Dumnezeu. Cel ce caută pe Dumnezeu poate cunoaşte în El şi lucruri ce se petrec în creaţiunea pe care o susţine Dumnezeu, sau de care Dumnezeu nu rămâne străin" (n. 42, p. 226).

700. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Harul şi ostenelile se deosebesc nu numai pentru că unul e darul lui Dumnezeu şi celelalte sunt produsul omului, ci şi pentru că harul dă experienţa veseliei procurate de el, iar ostenelile te fac în stare să ai această veselie. Amândouă se experiază. Dar osteneala e experiată ca proprie, iar veselia, ca darul lui Dumnezeu" (n.18, p.460).

vine la tine bogăţia darului, fă-te sărac cu cugetul, neîncrezându-te niciodată în tine şi aşteptând dragostea în suflet, ca pe o temelie a vistieriei harului, şi luptând cu orice patimă, până vei ajunge la vârful vieţuirii binecredincioase, la care a ajuns Apostolul şi la care urcă pe ucenici prin rugăciune şi învăţătură." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rânduiala cea după Dumnezeu (a vieţii) şi despre nevoinţa cea adevărată*, în PSB, vol. 29, p. 467)

„*Întrebare:* De vreme ce (autorul) păcatului se transformă în înger al luminii, şi (lucrarea lui) este asemenea (celei) a harului, cum poate distinge omul cursele diavolului; cum va primi el şi va deosebi (înrâuririle) harului?

Răspuns: (Urmările) harului sunt bucuria, pacea, iubirea şi adevărul. Adevărul însuşi sileşte pe om să caute adevărul. Pe când manifestările păcatului sunt tulburătoare şi nu aduc iubire şi bucurie faţă de Dumnezeu. Lăptuca sălbatecă este asemenea celei domestice, însă una este amară, alta este dulce. În harul însuşi există (elemente) asemănătoare (cu cele) ale adevărului, dar (harul) este esenţa însăşi a adevărului." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* VII, 3, în PSB, vol. 34, p. 125)

„Harul se află neîncetat în om. Prinde rădăcini din tinereţe, se amestecă cu el ca un aluat şi devine o parte firească a acestuia, devine o singură fiinţă cu el. Se manifestă în om în multe chipuri, precum voieşte, spre folosul acestuia.

(Stă în firea lucrurilor) ca focul uneori să se învolbureze şi să crească, alteori să se slăbească şi să se potolească; lumina, de asemeni, uneori să strălucească mai cu putere, alteori să se micşoreze şi să pălească; la fel se întâmplă şi cu această făclie (a harului): odată aprinsă, luminează totdeauna, însă când este înviorată de iubirea lui Dumnezeu, atunci devine mai strălucitoare, apoi, după rânduiala divină, lumina însăşi se împuţinează, deşi ea continuă să existe." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* VIII, 2, în PSB, vol. 34, p. 127)

„Şi după cum bogaţii pământului, deşi au multe roade strânse în hambarele lor, muncesc în fiecare zi tot mai mult, pentru a avea provizii îndeajuns şi a nu duce lipsă – pentru că dacă se încrede în bogăţia depozitată în hambare şi nu mai adună alta, consumând-o pe aceasta, ajung numaidecât la sărăcie şi mizerie; de aceea se ostenesc să strângă provizii ca să nu ajungă în lipsă; la fel este şi în creştinism, când cineva gustă din harul lui Dumnezeu. Pentru că s-a spus: *Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul* (Ps. 33, 9). Gustarea aceasta înseamnă (împărtăşirea cu) puterea Duhului, care lucrează în inimă." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, XV, 20, în PSB, vol. 34, p. 159)

„Pentru că, după cum cu cel sărac, care primeşte comoara împăratului, şi îşi pune nădejdea în comoara străină, ca într-o comoară proprie, şi inima i se umple de trufie, (atunci când) împăratul îşi ia de la el comoara, el, cel căruia i se încredinţase comoara spre păstrare, rămâne sărac ca mai înainte; la fel (se întâmplă cu) cei ce au (primit) harul: dacă se mândresc şi se semeţesc cu inimile lor, Domnul ia de la ei harul Său, iar aceştia rămân aşa precum erau înainte de a-l fi primit de la Domnul." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XV, 27, în PSB, vol. 34, p. 162)

„Cu un anumit rost, se împuținează harul, ca noi cu și mai mult zel să-l căutăm, că tezaurul se arată pe măsura căutării (lui)." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești,* XXVII, 12, în PSB, vol. 34, p. 219).

„Înțelepciunea lui Dumnezeu fiind nemărginită și necuprinsă, harul (divin) se împarte neamului omenesc, într-un mod mai presus de minte și de cuvânt, pentru ca să pună la încercare libertatea voinței și ca să se arate cei care Îl iubesc din toată inima și suportă pentru Dumnezeu orice trudă și pericol. Pe unii îi întâmpină bunurile harului și darurile Duhului Sfânt, îndată ce se apropie (de El), prin credință și rugăciune. Ei trăiesc în lume fără osteneli, sudoare și greutăți. Dar Dumnezeu nu le dă harul Său, fără rost și la întâmplare, ci potrivit înțelepciunii Sale celei necuprinse și de negrăit, (anume) pentru a pune la încercare voia și libertatea celor care au dobândit atât de iute harul divin, (să vadă) dacă ei sunt sensibili la binefaceri, la bunătatea și dulceața pe care Dumnezeu a arătat-o față de ei, în raport cu harul divin (primit) fără eforturi proprii. Pentru că, aceia care s-au învrednicit de aceasta, se cuvine ca să arate zel, să alerge, să se lupte, să arate fructul iubirii, (ce pornește) din voia și libertatea lor; în schimbul harismelor (primite), ei trebuie să arate iubire față de Domnul, să îndeplinească numai voința Lui, și să renunțe cu desăvârșire la orice poftă trupească.

Altora, însă, care s-au retras din lume, care au renunțat la acest veac – potrivit (spuselor) Evangheliei – care stăruie în rugăciune, post, zel și celelalte virtuți, Dumnezeu nu le dă numaidecât harul, odihna și bucuria Duhului, ci îi lasă să rabde și amână darul Său. Acest lucru nu-l face fără rost și la întâmplare, ci în baza unei nespuse înțelepciuni, pentru a apune la încercare libertatea voinței și pentru ca să vadă de cred în fidelitatea lui Dumnezeu, Care a promis că va da celor ce cer și va deschide poarta vieții celor ce bat în ea (Mt. 7, 7). (El vrea) să vadă de cred cu adevărat în cuvântul Său, dacă stăruie până la sfârșit, cu zel și cu credință, în a cere și a-L căuta, sau dacă, descurajați, dau înapoi, dacă pierzându-și credința și speranța devin nepăsători, nu stăruie până la sfârșit din cauza lungimii timpului în care se încearcă voia și libertatea lor.

Cel care nu primește îndată (harul) – din cauza amânării și a răbdării impusă lui de Dumnezeu – se înflăcărează și poftește și mai mult bunurile cerești, sporește din zi în zi dorința și zelul, alergarea și lupta, practicarea virtuții, foamea și setea după bine. El nu se lasă moleșit de cugetele răutății, care sunt în sufletul său, nici nu se lasă antrenat către neglijență, nerăbdare și disperare. El nu se lasă antrenat spre nepăsare sub pretextul că (Dumnezeu) așteaptă îndelung, nici nu se lasă ispitit de răutate, gândind că și el *cândva va primi harul.*" (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, XXIX, 1-3, în PSB, vol. 34, pp. 226-227)

„Nimeni să nu se considere superior fraților săi, să nu fie cuprins de mândrie, să nu fie sedus de cel rău și să nu zică: *Iată, eu am primit un dar spiritual!* Pentru că nu se cuvine ca să gândească așa ceva creștinii. Că nu știi ce-i va aduce ziua de mâine și nu știi sfârșitul lui și pe al tău. Ci fiecare să ia aminte la sine însuși, să-și cerceteze totdeauna conștiința, să examineze lucrarea inimii sale, și să audă ce zel și ce luptă a dat cugetul său pentru Dumnezeu. Privind către ținta finală, care este libertatea, nepărtinirea, odihna duhului, să alerge într-acolo neîncetat, fără să se lase pe seama vreunei harisme sau a vreunei lucrări care ar aduce îndreptarea." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, XXIX, 7, în PSB, vol. 34, p. 229)

„După cum atunci când este foc sub o căldare, dacă se pun lemne în el, vasul se încălzeşte şi mai tare se roşeşte şi conţinutul lui fierbe şi clocoteşte – iar dacă din neglijenţă, nu se adaugă lemne, focul scade şi parcă se stinge –, tot aşa se întâmplă cu harul, focul cel ceresc. El este înlăuntrul tău (şi în afara ta). Dacă te rogi să-ţi îndrepţi gândurile şi iubirea spre Hristos, este ca şi cum ai pune lemne (pe foc); gândurile tale se fac de foc şi se afundă în dorirea lui Dumnezeu. Chiar dacă Duhul se retrage (uneori), ca şi când ţi-ar deveni ceva exterior, deşi se vede în afara ta, El este şi înlăuntrul tău. Atunci, însă, când cineva este neglijent şi se lasă furat, fie şi puţin, de treburile lumeşti şi de visări, numaidecât vine răutatea, pătrunde în suflet şi începe să strâmtoreze pe om în întregime. În mod firesc, sufletul îşi aduce aminte de tihna de mai înainte, începe să se întristeze şi să sufere continuu.

Iar dacă mintea se îndreaptă iarăşi către Dumnezeu, (iarăşi) începe să-şi recapete tihna de mai înainte. (Văzând aceasta), ea caută cu şi mai mult zel pe Dumnezeu şi începe a spune: *Te implor Doamne,* (nu mă părăsi). Atunci focul care aprinde şi dă odihnă sufletului, creşte în el, puţin câte puţin, (îl atrage către el), aşa cum puţin câte puţin undiţa scoate peştele din adânc. Pentru că dacă n-ar fi aşa, dacă omul n-ar fi gustat şi din amărăciune şi din moarte, cum ar fi putut să distingă ceea ce este amar de ceea ce este dulce, moartea de viaţă, şi cum ar fi putut să mulţumească Tatălui celui ce dă viaţă şi Fiului şi Sfântului Duh." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XL, 7-8, în PSB, vol. 34, p. 254)

„Dacă un oraş mare a devenit pustiu, dacă zidurile i-au fost distruse şi el a căzut în mâinile duşmanilor, măreţia lui nu mai serveşte la nimic. De aceea trebuie să se caute ca pe lângă extindere, (oraşul) să aibă şi ziduri puternice, ca duşmanii să nu intre în el. Tot aşa şi sufletele împodobite cu cunoştinţă, inteligenţă şi minte pătrunzătoare, sunt asemenea unor oraşe mari. Trebuie însă, să se caute să fie fortificate cu puterea Duhului, ca nu cumva duşmanii, intrând în ele, să le pustiiască." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XLII, 1, în PSB, vol. 34, p. 256)

„Toţi oamenii simpli, care participă la har, sunt ca nişte oraşe mici, fortificate de puterea crucii. Ei, însă, cad din har şi se pierd pentru două motive: fie că nu suportă cu răbdare necazurile care vin peste ei, fie că, seduşi de plăcerile păcatului se complac în ele." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XLII, 2, în PSB, vol. 34, p. 256)

„Cel fără experienţă, îndată ce este mângâiat de har, socoteşte că harul i-a cuprins toate mădularele şi că păcatul a fost dezrădăcinat; el nu ştie că cea mai mare parte (a sufletului) este stăpânită de păcat, şi că numai o parte este sub har. Se întâmplă, deseori, ca harul să lucreze neîncetat, precum face ochiul în trup. Dar păcatul este de faţă şi fură încetul cu încetul mintea. Cel nepriceput socoteşte că deja a dobândit ceva, se mândreşte şi se înfumurează, ca şi când a fost eliberat (de păcat). Dar lucrurile nu stau aşa; pentru că, după cum am spus, Satan aşează curse, uneori nu se arată, ca să-l facă pe om să creadă (şi să zică): *Sunt curat şi desăvârşit.* Nu cumva cel ce sădeşte vie culege îndată struguri şi face vin? Iar cel ce seamănă sămânţa în brazdă oare seceră (numaidecât) şi culege roadele? Poate, oare, copilul (abia) născut să ajungă dintr-odată bărbat desăvârşit? Sau ostaşul abia sosit la oaste, poate să ajungă îndată comandant? (Nu), ci se cuvine ca acesta mai întâi să se ostenească, intrând în război, să obţină victorii şi (abia după aceea) să se încununeze."

(Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, "Cuvânt despre paza inimii", 11, în PSB, vol. 34, p. 287)

„Dacă sufletul se abate câtuși de puțin de la calea voită de Dumnezeu și întristează pe Duhul cel dumnezeiesc, mintea i se afurisește și se îndepărtează de la el bucuria cea duhovnicească; harul divin, iubirea și toată lucrarea cea bună a Duhului se împuținează, iar omul este lăsat în seama duhurilor celor necurate și a ispitelor, până ce sufletul său revine la calea bineplăcută Duhului. Arătând pocăință, din nou este cercetat de har și din nou dobândește darurile cerești, chiar mai mult decât înainte. Dar dacă cineva, cu nimic nu întristează pe Duhul, ci are viață bineplăcută (Lui), dacă cugetelor celor rele se împotrivește și este totdeauna alipit de Domnul, (acela) progresează duhovnicește, se învrednicește de darurile cele de negrăit, merge din slavă în slavă și de la o odihnă la alta mai desăvârșită. În cele din urmă, ajungând la măsura creștinului desăvârșit, se numără între lucrătorii și slujitorii neprihăniți ai lui Hristos, în împărăția Lui cea veșnică." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii,* "Cuvânt despre iubire", 28, în PSB, vol. 34, pp. 334-335)

„Tot harul și modul a toată binecuvântarea și ajutorul date nouă, nu se săvârșesc altfel decât de la Tatăl prin Fiul. De fapt dumnezeiescul Pavel zice: *Har vouă și pace de la Dumnezeu și Tatăl nostru și de la Domnul Iisus Hristos* (Efes. 1, 2)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 3, în PSB, vol. 39, p. 221)

„(...) Arătând Unul-Născut că Duhul nu e străin de firea Lui și spunând că Mângâietorul e trimis Sfinților de către Tatăl, făgăduiește că El însuși va veni și va împlini în ei rolul de Tată[701], ca să nu rămână ca niște orfani lipsiți de ajutorul Celui ce-i ocrotește, și, din această cauză, să fie ușor de prins în cursele diavolului și de cucerit de smintelile din lume, care sunt multe și se ivesc din cauza furiei nestăpânite a celor care le aduc. Deci Tatăl a dat ca o armă și ca o asigurare de nebiruit a sufletelor noastre pe Duhul lui Hristos, Care ne umple de harul, de prezența și de puterea Lui. Căci e cu neputință sufletului omenesc să săvârșească vreun bine, să-și stăpânească patimile sau să scape de mărimea și ascuțimea curselor diavolului, care sunt multe și care arată dușmănia nestăpânită a celor care le aduc, dacă nu e apărat ca de un zid de harul Sfântului Duh și nu are în sine, de aceea, pe Hristos însuși[702]. De fapt, dumnezeiescul Psalmist, exprimând mulțumirea pentru acestea prin înțelepciunea lui, grăia către Dumnezeu: *Doamne, cu arma bunăvoirii ne-ai încununat pe noi*, spunând că arma bunăvoirii nu e nimic altceva decât Sfântul Duh, Care ne apără pe noi și ne susține cu o tărie mai presus de noi spre ceea ce place lui Dumnezeu. Deci făgăduiește că va fi de față și va ajuta prin Duhul celor ce cred în El, chiar dacă Se va urca la ceruri după învierea din morți și Se va arăta feței lui Dumnezeu pentru noi, după cuvântul lui Pavel (Evr. 9, 24)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 883)

701. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Se explică cuvântul Mântuitorului *nu vă voi lăsa orfani; voi veni la voi.* Venind Duhul, prin El vine Hristos însuși ca un Frate, Care nu-i lasă pe credincioși singuri. El se afundă iarăși în interioritatea reciprocă dintre Fiul și Duhul. Unde vine Duhul, vine și Fiul, și invers. Fiul vine cu iubirea Tatălui fața de El și a Lui față de Tatăl, deci și cu iubirea Duhului și a Lui ca Frate față de noi, insuflându-ne și nouă această iubire, ca răspuns" (n. 1676, p. 883).

702. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Având pe Duhul lui Hristos în noi ca Izvor al simțirii iubirii curate a lui Hristos față de Tatăl, al adevărului și al prețuirii adânci a oamenilor și a lumii, biruim amăgirile și trecătoarele plăceri trupești din lumea văzută numai în reprezentarea ei materială, plăceri spre care ne ispitește diavolul, care ne înșală cu gândirea superficială că lumea materială e totul" (n. 1677, p. 883).

„Harul este egal pentru toţi, dar virtutea este deosebită la fiecare." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, VII, 10, în PSB, vol. 53, p. 50)

„Oricât se va strădui firea omenească slabă, ea nu va putea fi pe măsura darurilor viitoare şi nu va micşora prin ostenelile sale în aşa măsură harul dumnezeiesc, încât acesta să nu fie întotdeauna gratuit. De aceea dascălul neamurilor mai înainte numit, deşi mărturiseşte că a primit vrednicia apostolatului din harul lui Dumnezeu, zicând: *Din harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt*, totuşi el afirmă că a şi răspuns harului dumnezeiesc, când zice: *Şi harul Lui în mine n-a fost zadarnic, ci m-am ostenit mai mult decât ei toţi. Dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu, care este cu mine.* Când zice *M-am ostenit*, el arată contribuţia propriei lui libertăţi. Când zice *Dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu*, subliniază puterea ocrotirii dumnezeieşti. Iar când zice: *cu mine*, recunoaşte că harul a lucrat în tovărăşie nu cu un trândav fără grijă, ci cu unul care transpiră muncind.

Aceasta o vedem şi în foarte încercatul său atlet Iov: când diavolul l-a chemat la luptă de unul singur, a fost alături de el, precum citim, dreptatea dumnezeiască. Dacă s-ar fi luptat cu duşmanul nu prin puterea sa, ci numai ocrotit de harul lui Dumnezeu şi fără vreo putere a răbdării sale, sprijinit numai pe ajutorul dumnezeiesc ar fi suportat acele multe ispite cu urmările lor, căutate cu atâta cruzime de diavol, cum nu i-ar fi repetat acest duşman cu dreptate acele cuvinte defăimătoare, pe care le rostise mai înainte împotriva lui: *Oare pe degeaba slujeşte Iov lui Dumnezeu? Oare n-ai făcut Tu gard în jurul lui şi în jurul casei lui, în toate părţile? Dar ia mâna Ta*, adică lasă-l să lupte cu mine prin puterile lui, şi atunci *nu Te va mai binecuvânta în faţa Ta.* Dar fiindcă duşmanul defăimător nu îndrăzneşte să repete după luptă nici o plângere de acest fel, el recunoaşte că a fost învins nu de puterile lui Dumnezeu, ci de ale lui Iov însuşi. Totuşi nu trebuie crezut că i-a lipsit lui Iov harul lui Dumnezeu care dă ispititorului atâta putere de a ispiti câtă ştie că are Iov de a rezista, nu ocrotindu-l de atacurile duşmanului în aşa fel încât să nu lase nici un loc puterii omeneşti, ci îngrijindu-se numai ca prea înrăitul duşman să nu-i smintească sufletul şi să-l expună unei lupte neegale şi nedrepte." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, "A treia convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 13, 4-5, cap. 14, 1-2, în PSB, vol. 57, pp. 543-544)

„Dreptatea dumnezeiască, precum ştim, a făcut (...) probă de credinţă şi cu cel mai mare dintre patriarhi când a zis: *Şi s-a făcut după aceste vorbe că a pus Dumnezeu la încercare pe Avraam.* Nu acea credinţă pe care i-o insufla Domnul a voit dreptatea dumnezeiască s-o pună la încercare, ci pe aceea pe care putea s-o arate prin voinţa sa liberă, de îndată ce a fost chemat şi luminat de Domnul. Astfel, pe merit i se arată statornicia credinţei, venindu-i în ajutor şi harul lui Dumnezeu, care-l părăsise puţin pentru a-l pune la încercare. Se spune: *Nu duce mâna ta împotriva copilului şi nu-i face ceva rău. Căci acum ştiu că te temi de Domnul şi nu ţi-ai cruţat fiul tău iubit pentru Mine.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", XIV, 4, în PSB, vol. 57, p. 545)

„Ispitele dovedesc libertatea voinţei, iar lupta contra lor dincolo de puterea noastră dovedeşte, de asemenea, intervenţia harului divin, care cumpăneşte asaltul ispititor. În toate acestea se arată, aşadar, că întotdeauna harul dumnezeiesc aţâţă voinţa liberă a omului, dar nu o ocroteşte şi nu o apără în aşa fel, încât s-o facă să nu lupte cu propriile puteri împotriva duhurilor rele. Învingătoare, să recunoască

puterea lui Dumnezeu, iar învinsă, să-şi înţeleagă slăbiciunea şi să înveţe astfel să nu spere în vitejia sa, ci în ajutorul divin, pe care să-l ceară veşnic ca ocrotitor. Şi ca să întăresc acestea nu prin presupunerile mele, ci prin mărturiile foarte limpezi ale Scripturii dumnezeieşti, voi reproduce ceea ce este scris în Isus Navi: *Aceste popoare le-a lăsat Domnul şi n-a voit să le piardă, ca să încerce prin ele pe Israel, dacă păzeşte poruncile Domnului Dumnezeului său şi ca să-i formeze deprinderea de a se lupta cu duşmanii"*. Şi ca să asemănăm ceva muritor cu neasemuita bunătate a Ziditorului nostru, pentru a arăta nu egalitatea dragostei, ci o oarecare asemănare a îngăduinţei, la fel o mamă iubitoare şi cu grijă poartă mult timp la sân pe un copil, până când îl învaţă să meargă: mai întâi îl lasă să se târască, apoi ridicat în picioare îl ţine cu mâna, ca să-l silească să facă paşi, îl lasă puţin câte puţin şi dacă-l vede că se clatină pe dată îl sprijină, iar dacă a căzut îl ridică şi fie îl fereşte de a mai cădea, fie îl lasă să cadă încet şi-l ridică iarăşi. Când însă în creşterea lui, din copil a ajuns la adolescenţă şi tinereţe nu-l împiedică de la unele încercări şi osteneli, ci îl lasă să se deprindă cu greutăţile şi chiar să se ia la trântă cu cei de seama lui. Cu atât mai mult Acel Tată ceresc al tuturor cunoaşte pe cel pe care-l poartă la sânul harului Său. Pe acesta îl deprinde cu virtutea lăsându-i libertatea voinţei, dar supraveghindu-l îl ajută când este în nevoi, îl aude când îl cheamă şi nu-l lasă pe cel ce-L caută, ci-l smulge de la primejdie, uneori chiar fără ca acesta să ştie." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 14, 8-9, în PSB, vol. 57, p. 546)

„Dar Duhul, locuind în Sfinţi, împlineşte ceea ce lipseşte în ei şi dăruieşte binele Său firii omului, adică să ştie cele viitoare şi cunoştinţa tainelor ascunse." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, în PSB, vol. 41, p. 135)

Dobândirea harului Duhului Sfânt[703]

„Părintele cel întru toate milostiv şi binefăcător iubeşte pe cei ce se tem de El şi dă cu blândeţe şi bunăvoinţă harurile Lui celor ce se apropie de El cu cuget curat. De aceea să nu ne îndoim, dar nici să se îngâmfe sufletul nostru din pricina covârşitoarelor şi slăvitelor Lui daruri." (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I),* XXIII, în PSB, vol. 1, pp. 65-66)

„Căci nu există mod sau măsură în ceea ce priveşte darurile lui Dumnezeu, după cum este obiceiul în darurile pământeşti. Dimpotrivă, Duhul Sfânt curge din belşug într-o albie fără maluri şi nu este strâns, ca-ntr-o închisoare, înăuntrul unor hotare precise şi măsurate. Izvorul Său este nesecat şi într-o neîntreruptă revărsare, numai să înseteze şi să se deschidă înaintea Lui inima noastră. Câtă credinţă avem, atât ne împărtăşim din harul divin." (Sf. Ciprian, *Către Donatus,* V, în PSB, vol. 3, p. 417)

„Harul lui Dumnezeu nu se obţine prin eforturi deosebite, căci el este gratuit şi se primeşte uşor. După cum de la sine soarele îşi împrăştie razele, ziua luminează, izvorul curge, ploaia udă, tot aşa se revarsă Duhul cel ceresc." (Sf. Ciprian, *Către Donatus*, XIV, în PSB, vol. 3, pp. 423-424)

703. A primi harul şi a trăi în har înseamnă a primi pe Sfântul Duh şi, prin El, întreaga Sfântă Treime. – n.a.

„Cu toate că orice ochi se împărtăşeşte de lumină, totuşi câte un ochi vede mai ager, altul mai neclar, aşa încât nu toţi ochii au parte în mod egal de lumină[704]. La fel, orice ureche percepe un glas sau un sunet, dar depinde de gradul de puritate şi de starea în care se află urechea spre a se putea spune că auzi mai bine sau mai slab." (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, IX, 4, în PSB, vol. 8, p. 309)

„Iustin a spus: (...) Ştiu că (...) celor ce au vieţuit drept, li se dăruieşte harul dumnezeiesc până la sfârşitul acestei lumi." (*Actele martirice,* „Martiriul Sfinţilor Mucenici Iustin şi cei dimpreună cu el", V, 2, în PSB, vol. 11, p. 54)

„(...) Să nu se creadă cumva, fie din cauza slăbiciunii, fie pentru credinţa lipsită de nădejde, că harul lui Dumnezeu s-a dăruit numai celor din vechime, fie prin vrednicia martirilor, fie prin a descoperirilor, fiindcă Dumnezeu împlineşte totdeauna ceea ce a făgăduit, spre a fi mărturie necredincioşilor şi spre folos credincioşilor." (*Actele martirice*, „Martiriul Sfintelor Perpetua şi Felicitas", I, în PSB, vol. 11, p. 115)

„Este cu neputinţă să primim în noi harul cel dumnezeiesc, dacă n-am izgonit patimile răutăţii, care stăpâneau mai înainte sufletele noastre. Am cunoscut doctori care nu dădeau doctoriile mântuitoare înainte ca bolnavii să-şi golească stomacurile de materia care a dat naştere bolii, pe care nesăţioşii au primit-o datorită unei hrăniri rele. Dar şi un vas, care a avut în el mai înainte un lichid rău mirositor, nu poate primi în el parfumul dacă nu este bine spălat. Aşadar trebuie să vărsăm din noi cele ce erau mai înainte, ca să putem primi pe cele pe care vrem să le punem." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, Omilie la Psalmul LXI, IV, în PSB, vol. 17, p. 335)

„Aşa e Stăpânul nostru! Când vede că un suflet se apropie cu mare dor şi cu înflăcărată râvnă de cele duhovniceşti, îi dă cu îmbelşugare harul şi-i dăruieşte şi bogatele lui daruri." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* IV, I, în PSB, vol. 21, p. 56)

„Harul lui Dumnezeu e gata şi caută pe cei ce vor să-l primească din belşug. Aşa e Stăpânul nostru: când vede că sufletul ni-i treaz şi dorul clocotitor, ne dă cu îmbelşugare bogăţia Lui, depăşind prin dărnicia Lui cererea ce I-o facem." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* IX, I, în PSB, vol. 21, p. 108)

„Harul este gata să caute pe cei ce-l primesc cu inima deschisă." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XVI, I, în PSB, vol. 21, p. 176)

„Acolo unde este curăţenie trupească şi sufletească, unde este cuminţenie, unde sunt şi celelelalte virtuţi, acolo se pogoară cu îmbelşugare şi harul Duhului." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XLIV, VI, în PSB, vol. 22, p. 126)

„Harul lui Dumnezeu se odihneşte şi în cei păcătoşi, dacă se pocăiesc. Pentru că lucrul ce se dă în dar nu se măsoară şi nu este proporţional cu slăbiciunea (firii omeneşti); astfel, harul n-ar mai fi har (Rom. 11, 6)." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XXXVII, 7, în PSB, vol. 34, p. 247)

„Harul însuşi îşi află locul său în suflet, îşi înfige rădăcinile în părţile şi gândurile cele mai adânci ale lui – dacă sufletul, vreme îndelungată se păstrează şi este de

704. Notă Pr. T. Bodogac: "Cantitatea de lumină folosită de ochi în actul vederii şi reprezentării imaginii este direct proporţională cu puritatea organului vederii" (n. 1604, p. 309).

acord cu harul – până când harul cuprinde în întregime sufletul şi stăpâneşte peste acest vas." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XLI, 2, în PSB, vol. 34, p. 255)

„Atunci când puterea harului divin adumbreşte sufletul, după măsura credinţei fiecăruia, şi când (sufletul) primeşte ajutorul cel de sus, (trebuie să ştim) că harul doar în parte l-a adumbrit. Deci, să nu socotească cineva că tot sufletul a fost luminat. Înlăuntrul său rămân încă multe spaţii ocupate de răutate şi este nevoie de multă trudă şi osteneală din partea omului, ca să fie de acord cu harul ce i s-a dat. De aceea, harul divin, (numai) în parte începe să cerceteze sufletul – deşi, într-o clipă ar putea să-l curăţească şi desăvârşească – pentru a încerca libertatea omului, pentru a vedea dacă păstrează intactă iubirea faţă de Dumnezeu, pentru a vedea dacă nu se uneşte în nici un chip cu răutatea şi dacă se dedă cu totul harului. Şi dacă sufletul, încercat fiind, vreme îndelungată, cu nimic nu întristează, nici insultă, harul îl primeşte progresiv." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XLI, 2, în PSB, vol. 34, p. 255)

„În lumea văzută, atunci când izbucneşte război, nu merg la luptă cei înţelepţi şi marile personalităţi; temându-se de moarte, ei rămân (acasă). Sunt trimişi la luptă recruţii cei săraci şi oamenii de rând. Însă dacă se întâmplă să obţină victoria împotriva duşmanilor şi să-i alunge din frontierele (ţării), ei primesc recompense şi coroane din partea împăratului, grade şi demnităţi, iar cei mari se află în urma lor; tot aşa este şi în domeniul cel duhovnicesc. Cei simpli, ascultând de la început Cuvântul şi împlinindu-l cu inimă iubitoare de adevăr, primesc de la Dumnezeu harul Duhului. Pe când cei înţelepţi, care încep a-L examina cu de-amănuntul, fug de luptă, nu progresează şi se află în urma celor ce luptă şi înving." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, XLIII, 8, în PSB, vol. 34, p. 260)

„Dacă vom stărui în lume şi în plăcerile preaurâte ale ei, nu vom avea parte de nici un har de la Dumnezeu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr*, Cartea întâi, în PSB, vol. 38, p. 35)

„Cât priveşte dăruirea harului atotbogat şi îmbelşugat al celui ce-l dă, nimeni din cei de pe pământ n-a rămas nepărtaş. *Căci voi vărsa*, zice, *din Duhul Meu peste tot trupul* (Ioil, 2, 18). Dar fiecare se face şi cauzator al dobândirii binelui dat de Dumnezeu, sau al neprimirii lui. Unii, necurăţindu-şi cu toată silinţa mintea proprie, ci petrecând în relele din lume, rămân nepărtaşi de harul dumnezeiesc şi nu vor vedea pe Hristos, având inima pustie de Duhul. Aceştia, punându-se în starea orfanilor, sunt răpiţi, aşa zicând, de tot ce-i poate stăpâni, fie patimă, fie demon, sau altă poftă lumească, sau orice lucru ce-i poate atrage din orice parte spre păcat." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 884)

„Darurile sunt împărţite şi harul Duhului Sfânt nu este dăruit tuturora la fel, ci în măsura în care fiecare s-a arătat vrednic şi pregătit prin râvna şi sârguinţa lui. (...) Deşi se păstrează credinţa că la toţi Sfinţii Apostoli virtutea castităţii a fost desăvârşită, totuşi darul ştiinţei lui Pavel s-a revărsat mai îmbelşugat, fiindcă s-a pregătit pentru asta cu o iscusită râvnă şi sârguinţă." (Sf. Ioan Casian, *Aşezămintele mănăstireşti,* Cartea a VI-a, cap. 18, în PSB, vol. 57, p. 195)

„Să cinstim (...) prin vieţuire, făcută strălucitoare prin porunci, chemarea harului, nelăsându-ne tulburaţi de nici o plăcere sau de nici un fel de durere." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, Ep. 16, în PSB, vol. 81, p. 146)

Lucrarea harului dumnezeiesc în sufletul omului[705]

„Harul răspândit se înmulţeşte în sfinţi, le dă pricepere, le descoperă tainele, vesteşte timpurile, se bucură de cei credincioşi, se dăruieşte celor care-L caută, celor care nu sfărâmă hotărârile credinţei, nici nu depăşesc hotarele părinţilor (Pilde, 22, 28). În sfârşit, frica de lege este lăudată, harul profeţilor este cunoscut, credinţa Evangheliilor întărită, tradiţia Apostolilor păzită, iar harul Bisericii saltă de bucurie. Dacă nu întristezi harul, vei cunoaşte acelea pe care le grăieşte Cuvântul, prin cine voieşte şi când voieşte." (*Epistola către Diognet,* Cap. 11, 5, 7, în PSB, vol. 1, p. 419)

„(...) Prin împărtăşirea Lui, harul Duhului Sfânt este cel ce se sălăşluieşte şi sfinţeşte pe cei care nu sunt sfinţi prin firea lor[706]." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, VII, 3, în PSB, vol. 8, p. 78)

„Dacă trebuie să spunem că se schimbă ceva prin prezenţa puterii lui Dumnezeu şi prin sălăşluirea Cuvântului în om, nu ne vom sfii să spunem că, prin prezenţa puterii lui Dumnezeu şi prin petrecerea Cuvântului Său în oameni, are loc în ei o schimbare dintr-un om ticălos într-unul bun, dintr-unul neînfrânat într-altul cu cugetul cumpătat şi dintr-un superstiţios, într-unul pios; ca astfel să-şi poată deschide sufletul pentru petrecerea lui Dumnezeu în el." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, V, în PSB, vol. 9, p. 234)

„(...) Pentru harul Duhului dat nouă noi suntem în El şi El în noi. Şi deoarece Duhul este al lui Dumnezeu, prin El, Care Se sălăşluieşte în noi, socotim pe drept cuvânt că având pe Duhul, suntem şi noi în Dumnezeu. Şi aşa este şi Dumnezeu în noi." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXIV, în PSB, vol. 15, p. 350)

„Iar primind harul Duhului şi lipindu-se de El şi făcându-se un Duh cu El, sufletul nu împlineşte numai faptele virtuţii sale cu uşurinţă, nemaiavând să lupte cu vrăjmaşul, prin faptul că e mai mare ca uneltirea lui, ci, ceea ce e mai mare ca toate, primeşte în sine patimile Mântuitorului şi se desfată de aceasta mai mult decât iubitorii vieţii acesteia de cinstirile şi slăvirile primite de la oameni[707]. Căci pentru

---

705. Harul Duhului rămâne totdeauna prezent, dar nu totdeauna lucrător. Totdeauna prezent în cei vrednici, Duhul lucrează în chip minunat. Harul se află în noi în chip ascuns de la Botez, căci harul Duhului ni s-a dăruit spre a ne ajuta să împlinim poruncile şi să creştem duhovniceşte. Dar ni se face văzut numai atunci după ce am împlinit poruncile şi am înaintat în nevoinţe. În măsura în care lucrăm poruncile, lucrează şi Duhul Sfânt în noi roadele Sale. În acest sens, Marcu Ascetul menţionează: *să cunoaştem că odată ce ni s-a dăruit harul desăvârşit al Duhului spre împlinirea tuturor poruncilor, el ne dă ajutorul spre creşterea cea după Hristos şi el ne întăreşte până la moarte pe noi, lucrătorii Săi, până când toţi vom fi ajuns la unirea credinţei şi a cunoştinţei Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârşit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos.* ("Răspuns acelora care se îndoiesc de dumnezeiescul Botez", în *Filocalia* I, Ed. Humanitas, 1999, p. 296). Harul divin creşte în persoana umană şi devine ceva propriu şi inseparabil naturii (Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii spirituale*, PG, XXXIV, col. 528-529A). Harul realizează comuniunea în Hristos şi cu Hristos prin Sfântul Duh. Unirea la care credincioşii au fost chemaţi nu este nici ipostatică, nici fiinţială, ci este o unire cu Dumnezeu după har. – n.a.

706. Notă Pr. T. Bodogae: "*Com. Ioan,* XIII, 36; 231. Origen subliniază acest adevăr pentru a preîntâmpina răspunsul gnosticilor, care credeau că *din natura lor* unii oameni sunt sfinţi, alţii pierduţi" (n. 266, p. 78).

707. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Acest text e un loc direct în care, ca în general, se exprimă gândirea părinţilor răsăriteni, despre primirea de către omul înaintat duhovniceşte a pătimirilor lui Hristos şi despre desfătarea de ele. Pe când în slăvirile de la oameni e şi satisfacţie, dar şi nesatisfacţie, în purtarea pătimirilor lui Hristos e numai bucurie. Căci puterea şi veselia Duhului copleşeşte durerea pătimirilor (...) Şi, în rândurile ce urmează, sfântul Grigorie arată că nu vorbeşte

creştinul care a înaintat prin bună-vieţuire şi prin darul Duhului la măsura vârstei duhovniceşti a harului dat lui, e o slavă şi o desfătare şi o bucurie mai mare decât orice plăcere să fie urât pentru Hristos, să fie prigonit pentru El, să rabde orice ocară şi ruşine pentru credinţa în Dumnezeu. Căci toată ocara şi bătăile şi prigonirile şi celelalte pătimiri, până la cruce, toate sunt desfătare şi odihnă şi arvună a comorilor cereşti, odată ce ele dau unuia ca acesta toată nădejdea în învierea şi în bunătăţile viitoare (...)

Căci însuşi harul Sfântului Duh, stăpânind peste tot sufletul şi umplând locaşul lui de veselie şi de putere, face sufletului dulci pătimirile prin nădejdea celor viitoare şi omoară (copleşeşte) simţirea durerii prezente." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rânduiala cea după Dumnezeu (a vieţii) şi despre nevoinţa cea adevărată*, în PSB, vol. 29, pp. 481-482)

„Lumina şi vântul cel divin al Duhului suflă şi răcoreşte sufletele care trăiesc în lumina cea divină, străbate toată fiinţa sufletului, cugetele, toată existenţa, însufleţind şi odihnind toate mădularele trupului cu odihna cea divină şi de negrăit." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, II, 4, în PSB, vol. 34, p. 95)

„Asemenea este aurora soarelui şi discul însuşi, însă altfel luceşte aurora şi altfel lumina din disc. Într-o casă arde o făclie; altfel apare lumina ei care se răspândeşte pretutindeni şi altfel apare lumina care se află în făclia însăşi care este mai luminoasă şi mai strălucitoare. Le fel sunt şi unele (lucruri) ale harului; când omul le vede de departe, îi par ca nişte vedenii şi se bucură de ele, dar când intră în el puterea lui Dumnezeu şi-i cuprinde mădularele şi inima şi-i robeşte mintea cu iubirea lui Dumnezeu, omul devine un altul." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, VII, 3, în PSB, vol. 34, p. 125)

„Lucrarea duhovnicească a harului lui Dumnezeu, care are loc în suflet, se face cu multă răbdare, cu înţelepciune şi sub oblăduirea tainică a minţii. După ce omul s-a luptat vreme îndelungată, după ce voia lui liberă supusă la multă încercare s-a arătat bineplăcută Duhului (Sfânt), după ce a arătat răbdare în încercare, lucrarea harului se arată desăvârşită întru el." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, IX, 1, în PSB, vol. 34, p. 129)

„Să ne închipuim un râu curgând şi locurile din preajma lui mustind de apă. Venind căldura, atât el cât şi locurile din jur, se usucă; aşa (se întâmplă) cu robii lui Dumnezeu: prisosind harul, se usucă pofta (iscată de) cel viclean, ca şi cea naturală, pentru că oamenii de acum ai lui Dumnezeu sunt superiori primului Adam." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, XVI, 4, în PSB, vol. 34, p. 170)

„După cum albina lucrează fagurele în stup în ascuns, la fel şi harul, în ascuns, în inimi, introducând iubirea sa, preface amărăciunea în dulceaţă şi asprimea în lucru neted." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XVI, 7, în PSB, vol. 34, p. 174)

---

numai de pătimirile lui Hristos trăite în necazurile şi nevoinţele credinciosului, ci de prigonirile până la moarte suferite uneori de creştini pentru mărturisirea lui Hristos. E modul în care şi-au însuşit martirii pătimirile lui Hristos" (n. 54, p. 481).

„După cum un tânăr, purtând un prunc, îl duce unde vrea, tot aşa şi harul acţionând în adâncul sufletului, poartă mintea şi o înalţă până la cer, până la lumea cea desăvârşită şi la odihna cea veşnică." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, Omilia XVI, 12, în PSB, vol. 34, p. 176)

„Hristos a trimis ucenicilor Săi bunul cel mai mare, harul Duhului, – din care izvorăşte acea putere divină care se sălăşluieşte în suflete şi mântuieşte pe cei ce cred." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Cuvânt despre libertatea minţii", 12, în PSB, vol. 34, pp. 340-341)

„Iar *apa vie* (In. 4, 10) numeşte darul de viaţă făcător al Duhului, singurul prin care umanul, deşi asemănător buturugilor din păduri, ca unul ce este uscat şi neroditor de virtute, predat relelor uneltiri ale diavolului, revine la frumuseţea de la început a firii şi, adăpându-se din harul de viaţă făcător, se împodobeşte cu florile variate ale bunătăţilor şi face să crească vlăstarele deprinderilor iubitoare de virtute şi se înalţă în ramurile bine hrănite ale iubirii de Dumnezeu[708]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 4, în PSB, vol. 41, pp. 210-211)

„Cine ar putea, întreb, să suporte fără nici o laudă a oamenilor, sprijinit numai de puterile sale, asprimea singurătăţii şi hrana zilnică cu pâine uscată, mulţumindu-se doar cu atâta? Cine, fără mângâierea Domnului, ar putea să rabde neîntrerupta sete de apă, să răpească ochilor omeneşti acel dulce şi desfătător somn de dimineaţă şi să îngrădească prin regulă permanentă, mărginind la patru ore, toată odihna sa de noapte? Cine, fără harul lui Dumnezeu, ar fi în stare să se achite de obligaţia cititului neîncetat, a muncii neîntrerupte, neavând nici un interes pentru foloasele prezente? Acestea toate nu pot fi nici dorite de noi mereu fără insuflarea dumnezeiască şi nici înfăptuite fără ajutorul ei." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", VI, 2-3, în PSB, vol. 57, pp. 533-534)

„Chiar atunci când nici o infirmitate nu ne împiedică, orice încercare de a face ce vrem ne este mărginită de puterile noastre! Liniştea singurătăţii, asprimea posturilor, lecturile când avem timp de ele, toate acestea nu le îndeplinim după voinţa noastră, fiindcă, din anumite cauze care intervin, suntem reţinuţi foarte des de la îndeletnicirile noastre mântuitoare, trebuind a cere de la Domnul şi locul şi timpul în care să le putem îndeplini. Nu este de ajuns să putem, dacă nu ni se dă de către Domnul ocazia de a face cele ce ne stau în putinţă. (Despre acestea Apostolul spune: *Fiindcă am voit să venim la voi de mai multe ori şi ne-a împiedicat Satana*). Uneori ne simţim îndepărtaţi chiar cu folos de la preocupările duhovniceşti. Când întrerupem mersul ostenelilor şi ne acordăm un răgaz din cauza slăbiciunii trupeşti, chiar

---

708 . Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Aceasta e apa Duhului, pe care ar fi dorit Hristos să l-o ceară femeia samarineancă. Spunând că i-ar fi putut da această apă, Se dă de înţeles ca fiind Dumnezeu, dar apa aceasta nu se dă fără dorirea ei de către om, nu i se dă cu sila, fără ca omul să simtă trebuinţa ei, fără să nu simtă uscăciunea greu de suportat a setei de o viaţă rodnică în cele bune, care sunt una cu virtuţile. Adăpându-se cu apa Duhului, omul se înfrumuseţează, creşte în tăria duhovnicească, în roade plăcute şi se înalţă spre Dumnezeu. Numai prin Dumnezeu omul se actualizează în ceea ce poate ajunge el cum un pom se actualizează în ceea ce e chemat să fie prin apa cu care se adapă. Omul nu e natura realizată fără Dumnezeu, cum se afirmă în teologia catolică, pentru care ceea ce i se dă omului de către Dumnezeu îl ridică în supranatural. Natura umană e făcută să crească la nesfârşit, e dinamică, şi de aceea nu se poate opri între marginile create, mai ales că această creştere nu e decât în bine, adică în comunicare cu alte persoane, şi binele îşi are izvorul în Dumnezeu" (n. 366, p. 211).

fără voia noastră ne păstrăm pentru viitor stăruinţa mântuitoare. Despre ajutorul lui Dumnezeu spune ceva asemănător Apostolul: *De aceea de trei ori am rugat pe Domnul să-l depărteze de mine. Şi mi-a spus: Îţi ajunge harul Meu; căci puterea se desăvârşeşte în slăbiciune,* şi de asemenea: *Nu ştim să ne rugăm cum trebuie.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 6, 4-5, în PSB, vol. 57, p. 534)

„Omul poate uneori prin propriile sale porniri să tindă către virtuţi, dar întotdeauna are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu. Nu se bucură cineva de sănătate când vrea şi nu se eliberează de boala tristeţii după dorinţa propriei sale alegeri. Ce foloseşte că doreşte harul sănătăţii, dacă Dumnezeu, Care dă viaţa însăşi, n-o înzestrează şi cu puterea şi vigoarea necesară? Ca să se vadă şi mai limpede că din darul naturii, venind din mărinimia Creatorului, aduce uneori începuturile bunelor noastre intenţii, care totuşi nu pot ajunge la îndeplinirea virtuţilor, dacă nu sunt conduse de Dumnezeu, apostolul este mărturie spunând: *Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 9, 4-5, în PSB, vol. 57, pp. 537-538)

„(...) Acestea două - harul lui Dumnezeu şi libertatea voinţei noastre par potrivnice între ele, dar şi una şi cealaltă lucrează unite, şi noi înţelegem că şi pe una şi pe cealaltă, din datoria evlaviei trebuie să le socotim deopotrivă. Când Dumnezeu vede că ne îndreptăm spre bine, ne întâmpină, ne conduce şi ne întăreşte: *La vocea glasului tău, îndată ce te va auzi, îţi va răspunde* şi: *Cheamă-mă în ziua necazului şi te voi izbăvi şi Mă vei preaslăvi.* Şi dimpotrivă, dacă ne vede că ne împotrivim, sau că suntem călduţi, aduce în inimile noastre îndemnuri mântuitoare, prin care să reapară şi să se întărească în noi bunăvoinţa." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 11, 4-5, în PSB, vol. 57, p. 540)

„Căci pe când (Solomon — *n.n.*) se ruga, după terminarea clădirii templului, a zis: *Şi a voit David, tatăl meu, să clădească o casă în numele Domnului şi Dumnezeului lui Israel. Şi a zis Dumnezeu către David, tatăl meu: că ai cugetat în inima ta să clădeşti o casă numelui Meu, bine ai făcut gândindu-te la aceasta. Totuşi nu tu vei clădi casă numelui Meu.* Oare trebuie să spunem că această cugetare şi aceste gânduri ale regelui David au fost bune şi de la Dumnezeu, sau au fost rele şi de la om? Dacă a fost bună şi de la Dumnezeu acea cugetare, de ce-i refuză înfăptuirea Cel de către care a fost insuflată? Iar dacă a fost rea şi de la om, de ce este lăudată de Domnul? Rămâne aşadar să se creadă că a fost şi bună şi de la om. În acest mod putem judeca zilnic şi cugetările noastre. Nu s-a îngăduit numai lui David să cugete binele de la el însuşi, şi nici nouă nu ne este oprit prin fire să gândim şi să simţim binele. Deci putem fi siguri că oricărui suflet îi sunt sădite din bunăvoinţa Creatorului seminţele virtuţilor. Dar dacă acestea nu sunt sprijinite de ajutorul lui Dumnezeu, nu pot ajunge la o dezvoltare desăvârşită, fiindcă, potrivit cuvintelor Apostolului: *Nici cel ce plantează nu este ceva, nici cel ce udă, ci Dumnezeu, Care face să crească, e totul.* Şi cartea care se numeşte a Păstorului[709] ne învaţă foarte limpede că omul e liber să încline fie într-o parte, fie în cealaltă. În această carte se spune că doi îngeri stau alături de fiecare din noi, unul rău şi altul bun, dar că este

709. Este vorba dc *Păstorul lui Herma* – n.a.

în puterea omului de a alege pe cine să urmeze. În om este întotdeauna libertatea de alegere, care poate să nesocotească sau să respecte harul lui Dumnezeu. Apostolul nu ne-ar fi învăţat spunând: *Cu frică şi cu cutremur lucraţi la mântuirea voastră,* dacă n-ar fi ştiut că harul poate fi cultivat sau neglijat de noi. Dar, ca să nu creadă cineva că pentru lucrarea mântuirii nu este nevoie de ajutorul dumnezeiesc, adaugă: *Căci Dumnezeu Cel Care lucrează în voi şi ca să voiţi şi ca să săvârşiţi, după a Lui bunăvoinţă.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", XII, 5-8, în PSB, vol. 57, pp. 541-542)

„Întotdeauna harul lui Dumnezeu lucrează în bună parte în tovărăşie cu libertatea voinţei noastre, pe care o ajută în toate, o ocroteşte şi o apără, uneori cerând şi aşteptând şi de la ea unele încercări de bunăvoinţă, ca să nu pară că oferă darurile Sale unui trândav care doarme în adâncă nepăsare. Căutând într-un fel ocazii prin care dărnicia şi milostivirea Sa să nu pară fără noimă din cauza amorţelii şi a lenevieí oamenilor, El împarte darurile Sale sub motivul vreunor dorinţe sau osteneli. Harul lui Dumnezeu rămâne totuşi gratuit, de vreme ce cu o mărinimie nemăsurată pentru nişte încercări mici şi neînsemnate împarte atâtea daruri ale fericirii veşnice şi atâta slavă a nemuririi. Nu trebuie să afirmăm că, de vreme ce credinţa acelui tâlhar de pe cruce îi venise mai înainte, nu-i fusese făgăduită gratuit fericirea raiului, sau să credem că pocăinţa aceea a regelui David prin cuvintele: *Am păcătuit înaintea Domnului* i-a spălat cele două păcate atât de grave, şi nu bunăvoinţa lui Dumnezeu. De aceea el a meritat să audă cele spuse prin profetul Natan: *Şi Domnul a îndepărtat de la tine nedreptatea: nu vei muri.* Aşadar, că a adăugat adulterului o omucidere a fost lucrarea voinţei lui, dar că a fost mustrat prin profet a fost harul bunăvoinţei dumnezeieşti. Dimpotrivă, este meritul lui că a recunoscut cu umilinţă păcatul, dar este darul milostivului Dumnezeu că într-un timp aşa de scurt a căpătat iertare pentru nişte crime aşa de mari." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", XIII, 1-3, în PSB, vol. 57, p. 543)

„Toţi părinţii dreptcredincioşi, care au învăţat desăvârşirea inimii nu din cearta deşartă a cuvintelor, ci din fapte şi din experienţă, spun că lucrarea darului dumnezeiesc constă în primul rând în aceea că fiecare este înflăcărat de dorinţa a tot ceea ce este bine, dar că depinde de libertatea noastră de alegere să înclinăm într-o parte sau în cealaltă. În al doilea rând, este harul dumnezeiesc cel prin care pot fi traduse în fapte virtuţile, dar aşa încât să nu se nimicească puterea liberei voinţe, iar în al treilea rând depinde de darurile lui Dumnezeu să se stăruie în virtuţile dobândite, dar aşa încât libertatea să nu se simtă robită. Astfel trebuie să credem că Dumnezeu săvârşeşte toate în toţi îndrumându-ne, ocrotindu-ne şi apărându-ne, fără să înlăture libertatea voinţei, pe care El însuşi ne-a dăruit-o. Dacă se pare că se împotriveşte acestui înţeles ceva cules cu dibăcie prin judecată şi dovedire omenească, trebuie mai degrabă să ne ferim decât să distrugem credinţa (căci nu merităm credinţa din înţelegere, ci înţelegerea din credinţă, precum este scris: *Dacă nu veţi crede, nu veţi înţelege*), fiindcă nu se poate înţelege pe deplin nici de simţirea, nici de judecata omenească în ce chip pe de o parte Dumnezeu lucrează toate în noi, iar pe de altă parte se atribuie totul liberei voinţe." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, "A treia convorbire cu Părintele Cheremon", XVIII, 4-5, în PSB, vol. 57, pp. 550-551)

„(...) Harul lui Dumnezeu, care luptă împreună cu noi şi ne face biruitori asupra a toată puterea potrivnică şi ne izbăveşte de toată rătăcirea şi neştiinţa." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, Ep. 14, în PSB, vol. 81, p. 117)

Ajutorul dat de Bunul Dumnezeu oamenilor

„Nu-i cu putinţă să fie cineva drept fără Hristos, nu-i Sfânt fără El, nici tărie nu are, dacă nu are pe Hristos, căci Hristos este *tăria lui Israel.*" (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia,* XVII, cap. 4, în PSB, vol. 6, p. 433)

„Că şi plugarul nu se bucură atât de munca de pe ogorul său, cât de ajutorul lui Dumnezeu, Care a făcut să crească cele lucrate de el". (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, IX, în PSB, vol. 17, p. 258)

„În necazurile noastre, alergăm la orice om decât la Dumnezeu. Ţi se îmbolnăveşte copilul? Te duci la descântătoare sau la cel care pune în jurul gâtului nevinovaţilor copii semne curioase sau, în cele din urmă alergi la doctori şi la doctorii şi neglijezi pe Cel Ce poate să-l vindece. Dacă te tulbură vreun vis, alergi la cel ce tălmăceşte visele; dacă te temi de duşman, te gândeşti să-ţi iei în ajutor vreun om. Şi, ca să spun pe scurt, la fiecare nevoie arăţi că numai cu cuvântul numeşti *scăpare* pe Dumnezeu, dar cu fapta cauţi ajutorul în cele nefolositoare şi deşarte. Pentru cel drept, însă, Dumnezeu este ajutor adevărat." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XLV, II, în PSB, vol. 17, p. 301)

„Dacă un câine sare la noi sau vreo altă fiară sălbatică, nu privim la Dumnezeu, ajutorul nostru întru necazuri, ci, spăimântaţi, ne gândim numai la noi înşine." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XLV, III, în PSB, vol. 17, p. 302)

„Pentru că cel care vrea să fie ajutat de Dumnezeu nu-şi părăseşte datoria; şi cel care nu-şi părăseşte datoria nu este părăsit niciodată de ajutorul dumnezeiesc.[710]" (Sf. Vasile cel Mare, *Constituţiile ascetice*, cap. 1, IV, în PSB, vol. 18, p. 475)

„Şi a dat pământul iarbă verde, care să semene sământă, după fel şi după asemănare şi pom roditor cu sământă, după fel, pe pământ. (Fac. 1, 12)

Gândeşte-te, iubite, cum s-au făcut toate pe pământ la cuvântul Stăpânului. Nu era om care să-l lucreze, nu era plug, nu erau boi de ajutor, nu avea pământul nici o altă îngrijire, ci a auzit numai porunca şi îndată a dat rodurile lui. Din aceasta să învăţăm că şi acum nu munca plugarilor, nici osteneala lor, nici vreo altă oboseală care se face la lucrarea pământului ne aduce nouă belşugul de roade, ci, înaintea tuturor acestora, cuvântul lui Dumnezeu, care i-a fost grăit pământului dintru început." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* V, IV, în PSB, vol. 21, pp. 72-73)

„Când avem pe Dumnezeu binevoitor, chiar de suntem în pustie, vom fi mai în siguranţă decât cei care trăiesc în oraşe. Ajutorul lui Dumnezeu este cea mai mare siguranţă, este zid nebiruit. Şi ca să vezi că un om ajutat de Dumnezeu este în

---

710. Omul este chemat să coopereze cu harul lui Dumnezeu, să răspundă chemării lui Dumnezeu. Nici un folos nu vine din lucrarea omului fără înrâurirea de sus şi aceasta nu vine peste cel ce nu o doreşte şi nu o primeşte în chip liber. *Dacă va vedea că noi ne preocupăm şi ne străduim, Dumnezeu ne va ajuta. Dar dacă ne va vedea fără nici un rost, nu va întinde mâna. Căci Dumnezeu nu ne dă ajutor dacă dorim, ci dacă ne dăm şi noi osteneala.* (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 21, 4 la Efeseni,* PG, LXII, col. 155). Dacă omul face cele ce stau în puterea lui, fără îndoială vor urma şi cele ce ţin de Dumnezeu. – *n.n.*

mijlocul pustiei mai puternic şi mai în siguranţă decât cel care locuieşte în mijlocul oraşelor şi se bucură de mult ajutor omenesc, uitaţi-vă la David şi Saul! David, deşi pribegea din loc în loc şi trăia ca un hoinar, era întărit de mâna Cea de sus, Saul, deşi trăia în mijlocul oraşelor, deşi avea în jurul lui atâta oştire, sutaşi şi străji, în fiecare zi se temea şi tremura de frica atacului duşmanilor. Unul era singur, n-avea pe nimeni alăturea de el, dar nu avea nevoie de ajutorul omenesc, celălalt avea pe cap coroană, era îmbrăcat în purpură, dar avea nevoie de ajutorul lui David. Împăratul avea nevoie de păstor, cel cu coroană pe cap avea nevoie de un om de rând." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XLVI, II, în PSB, vol. 22, p. 142)

„Nu este om mai puternic decât cel întărit cu ajutorul Cel de sus şi nu este om mai slab decât cel lipsit de ajutor Lui, chiar de ar avea în jurul lui mii şi mii de oşti." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XLVI, III, în PSB, vol. 22, p. 142)

„Nimeni nu-i mai puternic decât cel ajutat de Dumnezeu, după cum nimeni nu-i mai slab decât cel lipsit de ajutorul Lui." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* LII, I, în PSB, vol. 22, p. 186)

„Când Dumnezeu e binevoitor cu noi, vom fi mai străluciţi ca toţi, chiar de-am fi printre străini, chiar de-am fi lipsiţi de toate, chiar de-am fi necunoscuţi. Nu-i om mai fericit ca omul ajutat de mâna de sus." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* LVI, VI, în PSB, vol. 22, p. 229)

„Când Dumnezeu vrea să dea ajutorul Său, face pe cei slabi mai puternici decât cei puternici, pe cei puţini mai tari decât cei mulţi. Nu este o fericire mai mare ca aceea de a fi ajutat de Dumnezeu." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, LIX, IV, în PSB, vol. 22, p. 262)

„Când ne bucurăm de bunăvoinţa cea de sus, chiar de-am fi printre barbari, chiar de-am fi în ţări străine, ne simţim mai bine decât cei ce stau în casele lor şi au de toate; dar dacă suntem lipsiţi de ajutorul Celui de sus, chiar de-am fi la casa noastră, chiar de-am părea că nu ne lipseşte nimic, suntem cei mai de plâns oameni." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, LXI, IV, în PSB, vol. 22, p. 277)

„Niciodată oamenii sfinţi n-au fost siguri că vor găsi prin propria lor iscusinţă drumul drept, care să-i ducă la virtute şi la înfăptuirea ei, ci l-au cerut mai degrabă prin rugăciuni către Domnul, zicând: *Îndrumează-mă în adevărul Tău* şi *Condu în faţa ta drumul meu.* Un altul însă afirmă că nu numai în credinţă, ci şi prin experienţă şi într-un fel prin însăşi natura lucrurilor a descoperit adevărul: *Am cunoscut, Doamne, că nu este om în calea lui, că nu este în puterea omului să meargă şi să-şi conducă paşii săi.* Şi Domnul însuşi spune către Israil: *Şi Eu îl voi conduce ca pe un brad verde; de la Mine au ieşit roadele tale.*

Chiar ştiinţa legii ei doresc s-o dobândească nu cu ajutorul cititului, ci prin conducerea şi lumina zilnică a lui Dumnezeu, rugându-se: *Arată mie căile tale, Doamne* şi: *Învaţă-mă cărările tale, Doamne* şi: *Deschide ochii mei şi voi vedea minunile legii Tale* şi *Învaţă-mă să fac voia Ta, că Tu eşti Dumnezeul meu* şi asemenea: *Tu, care înveţi pe om ştiinţa.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea I, „Convorbirea cu Părintele Pafnutie", cap. 13-14, în PSB, vol. 57, pp. 356-357)

„Dumnezeu poate câte vrea, dar nu vrea câte poate"

„După părerea noastră Dumnezeu toate le poate. Prin cele ce poate Dumnezeu nu se îndepărtează de la a fi Dumnezeu, de la a fi bun, de la a fi înţelept." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a III-a, LXX, în PSB, vol. 9, p. 220)

„Nu credem că Dumnezeu poate săvârşi ceva împotriva raţiunii sau împotriva Lui însuşi." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a V-a, XXIV, în PSB, vol. 9, p. 334)

„Nu există ceva pe care să nu-l poată face Dumnezeu: el creează, diversifică şi face să crească totul din belşug." (Metodiu de Olimp, *Aglaofon sau Despre Înviere,* Discursul lui Memianus, IX, în PSB, vol. 10, p. 177)

Lucrarea Lui în întreaga lume

„Priveşte, o, omule, lucrurile Lui: schimbarea timpului după anotimpuri; schimbările aerului; drumul regulat al aştrilor; mersul regulat al zilelor, al nopţilor, al lunilor şi al anilor; felurita frumuseţe a seminţelor, a plantelor şi a fructelor; speciile atât de deosebite ale animalelor cu patru picioare, ale păsărilor, ale reptilelor, ale peştilor, de apă dulce şi apă sărată; instinctul pus în aceste vietăţi pentru a se naşte şi a creşte, nu pentru folosul lor, ci pentru trebuinţa omului; purtarea de grijă, pe care o are Dumnezeu pentru a pregăti hrană la tot trupul, sau supunerea, pe care a rânduit-o Dumnezeu, ca toate să se supună neamului omenesc; curgerea necontenită a izvoarelor cu apă dulce şi a râurilor; căderea la vreme a rouăi, a furtunilor şi ploilor; mişcarea foarte felurită a corpurilor cereşti; luceafărul, care răsare şi vesteşte dinainte sosirea astrului celui desăvârşit; conjuncţia Pleiadei şi Orionului; steaua strălucitoare Arcturo (Iov 9, 9) şi dansul celorlalte stele în cercul cerului, cărora înţelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu (Efes. 3, 10) le-a dat nume speciale tuturora (Ps. 146, 4). Numai acest Dumnezeu a făcut din întuneric lumină; El a făcut rezervoarele vântului de miazăzi, vistieriile zăpezilor şi ale grindinei; El a adunat apele în vistieriile adâncului de ape şi întunericul în vistieriile lui; El scoate lumina cea dulce, dorită şi plăcută din vistieriile ei, ridică norii de la marginile pământului, înmulţeşte fulgerele spre ploaie (Ps. 134, 12; Ier. 10, 13), trimite tunetul spre înfricoşare şi vesteşte mai dinainte prin fulger lovitura tunetului, ca nu cumva sufletul înspăimântat pe neaşteptate să moară, dar tot El măsoară tăria fulgerului, care coboară din ceruri, ca să nu aprindă pământul; că dacă fulgerul şi-ar slobozi toată puterea lui, ar arde pământul, iar dacă tunetul ar da drumul întregii lui tării, ar distruge cele de pe pământ.

Acesta este Dumnezeul meu, Stăpânul universului, Cel ce singur a întins cerul (Iov 9, 8) şi a rânduit lăţimea pământului sub cer (Iov 38, 18); Cel ce tulbură adâncul mării şi face să răsune valurile ei (Ps. 64, 7); Cel ce stăpâneşte puterea mării şi potoleşte frământarea valurilor ei (Ps. 88, 10); Cel ce a întemeiat pământul pe ape (Ps. 23, 2) şi i-a dat duh ca să-l hrănească, a Cărui suflare dă viaţă universului; că dacă-şi va opri Duhul Său, universul va pieri (Iov 34, 14-15)." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, VI-VII, în PSB, vol. 2, pp. 377-378)

E propriu lui Dumnezeu a face bine

„Binele este rodul binecredincioşiei şi al iubirii de virtute. Dar în fiinţa dumnezeiască şi mai presus de toate nu e aşa. Căci, fiind liberă de orice schimbare şi prefacere şi acestea neavând nici un loc în ea, binele este rodul inevitabil al fiinţei, precum ţine şi căldura de foc şi răceala de zăpadă. Căci focul nu se arată avându-şi lucrarea lui în voinţă, ci aceasta e mai degrabă naturală şi fiinţială, neputând fi altfel, dacă nu e silit de voia celui ce-l face. Dar nu ca noi, deci nici silit de o voie deosebită zice Fiul că e mânat să facă ceea ce-I place lui Dumnezeu-Tatăl, ci urmând legilor proprii ale firii şi neştiind să cugete şi să facă altceva decât cele ce sunt în voia Celui ce L-a născut." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 597)

„Omul care se face bun prin sârguinţa voită, se arată bucurându-se pururea de cele ce le face Dumnezeu. Căci omul nu are altă normă de cunoaştere a ceea ce e bun decât plăcuta consimţire cu ceea ce face Dumnezeu. Fiindcă e propriu lui Dumnezeu să facă cele bune, iar omului să consimtă cu ele." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, Ep. 14, în PSB, vol. 81, p. 115)

Binefacerile Lui revărsate asupra noastră

„Dacă judeci cu sinceritate fiecare lucru în parte, vei cunoaşte măreţia darurilor date de Dumnezeu." (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* cap. 32, 1, în PSB, vol. 1, p. 70)

„Cât de fericite şi minunate sunt darurile lui Dumnezeu, iubiţilor!

Viaţă în nemurire, strălucire în dreptate, adevăr în îndrăznire, credinţă în încredere, înfrânare în sfinţenie. Şi acestea cad sub înţelegerea noastră." (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* cap. 35, 1-2, în PSB, vol. 1, p. 72)

„Să ne gândim, dar, fraţilor, din ce materie am fost făcuţi, cum eram şi ce eram când am venit pe lume; din ce mormânt şi întuneric ne-a adus în lumea Lui Cel ce ne-a plăsmuit şi ne-a creat, gătindu-ne nouă binefacerile Lui, înainte de a ne naşte.

Având dar, toate acestea de la El, se cuvine să-I mulţumim Lui pentru toate." (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* cap. 38, 3-4, în PSB, vol. 1, p. 75)

„Ce răsplată Îi vom da Lui sau ce rod vrednic de ceea ce ne-a dat El nouă? Pentru câte lucruri sfinte nu-I suntem noi Lui datori? Ne-a dăruit lumina; ca un tată, ne-a numit fii, ne-a mântuit pe noi, care eram pierduţi. Ce laudă, dar, Îi vom aduce sau ce răsplată, spre a-L răsplăti pentru cele ce-am primit? Eram orbi cu mintea, închinându-ne la pietre, la lemne, la aur, la argint şi la aramă, lucruri ale oamenilor; întreaga noastră viaţă nu era nimic altceva decât moarte. Eram înconjuraţi de întuneric, vederea ne era întunecată, dar am recăpătat vederea, îndepărtând, prin voinţa Lui, norul acela, care ne înconjura. Îndurându-se de noi ne-a miluit şi ne-a mântuit când a văzut cât de mare rătăcire şi pierzare era în noi, când nu mai aveam nici o nădejde de mântuire, decât numai în El. Ne-a chemat când nu eram şi a voit să venim de la nefiinţă la fiinţă." (Sf. Clement Romanul, *Omilie, numită a doua Epistolă către Corinteni,* cap. 1, în PSB, vol. 1, p. 111)

„Suntem datori, dar, să mulţumim mult Domnului, că ne-a făcut cunoscute cele trecute, că ne-a înţelepţit în cele prezente şi că nu suntem nepricepuţi la cele viitoare." (Barnaba, *Epistola,* cap. 5, 3, în PSB, vol. 1, p. 140)

„Dumnezeu rabdă să se nască în pântecele Maicii sale, născut acceptă să crească şi crescut nu ţine să fie recunoscut, ci dispreţuindu-se pe Sine este botezat de robul Său şi respinge doar cu vorbele atacurile ispititorului. Când din Dumnezeu s-a făcut propovăduitor, învăţând pe om să scape de moarte, acordându-i în scopul mântuirii iertare pentru răbdarea rănită, nu s-a certat, n-a strigat şi n-a auzit nimeni vocea lui în pieţe. N-a frânt trestie zdrobită, n-a stins in fumegând (Is. 42, 3; Mt. 12, 20). Căci nu fusese profet mincinos, ci mărturisire a lui Dumnezeu Însuşi, Care a aşezat cu toată răbdarea Duhul Său în Fiul. N-a primit pe nimeni să-L urmeze fără voie, nu s-a uitat de sus la casa şi la masa nimănui (ba s-a umilit spălând picioarele ucenicilor), n-a dispreţuit pe păcătoşi şi pe vameşi, nu s-a supărat pe acea cetate care nu voise să-L primească, deşi discipolii înşişi voiseră să vină focurile cereşti asupra oraşului atât de vinovat; a îngrijit pe cei nerecunoscători, a iertat pe cei ce-i întindeau curse. Nu e puţin aceasta, dacă ne gândim că a avut cu Sine chiar pe vânzătorul Său şi l-a semnalat mereu. Iar când a fost vândut, când a fost dus ca o oaie la jertfire – căci în această situaţie *n-a deschis gura mai mult decât un miel sub puterea tunzătorului său* (Is. 53, 7) – El, căruia legiunile de îngeri de la un singur cuvânt i-ar fi venit în ajutor din cer dacă le-ar fi chemat, n-a aprobat nici măcar sabia răzbunătoare a unui discipol." (Tertulian, *Despre răbdare,* III, în PSB, vol. 3, pp. 183-184)

„Arate[711] gândeşte că puterea lui Dumnezeu trece prin toate:
Pentru că toate cresc continuu
De aceea Îl adoră pe Cel care-i pururea primul şi ultimul.
Bucură-te, Părinte, mare minune, mare binefăcător al oamenilor (Arate, *Fenomene,* 13-15)." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 7, 73.2, în PSB, vol. 4, p. 129)

„Iar acest Tată al nostru iubitor, cu adevărat Tată, nu încetează de a ne îndemna, de a ne sfătui, de a ne povăţui, de a ne iubi. Nu încetează de a ne mântui şi ne dă cele mai frumoase sfaturi, zicând: *Fiţi drepţi,* zice Domnul! (Is. 54, 17). *Cei însetaţi mergeţi la apă şi câţi nu aveţi argint mergeţi şi cumpăraţi şi beţi fără de argint!* (Is. 55, 1)." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 10, 94.1, în PSB, vol. 4, p. 143)

„Dumnezeu este bun şi de aceea vrea ca omul, stăpânul întregii creaţii (Fac. 1, 28-30), să se mântuie; şi Dumnezeu a îndreptat totul spre acest scop. Cea dintâi binefacere dată omului este existenţa, pe care i-a dat-o dintru început; că trebuie mărturisit că e mai bună existenţa decât neexistenţa. Apoi Dumnezeu a îngăduit ca fiecare om să-şi aibă firea sa; şi a avut-o; şi a îngăduit să-şi îmbunătăţească firea spre mai binele lui." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 17, 152.3, în PSB, vol. 5, p. 468)

---

711. Notă Pr. D. Fecioru: "Arate, poet şi astronom grec (sec. III î.d.H.), născut în Tarsul Ciliciei. A trăit mai întâi în Alexandria pe lângă Ptolomeu Filadelful, apoi a fost chemat în Macedonia de Antigon Gonatas, regele Macedoniei. Poemul său, intitulat *Fenomene*, prezintă tabloul noţiunilor pe care le avea timpul său despre pământ şi corpurile cereşti; cuprindea şi pronosticurile sau semnele precursoare ale schimbării timpului. Cicero a tradus în versuri latine acest poem. (n. 640, p. 129).

„(...) Dumnezeu împarte bunătăţile Lui de bună voie, chiar înainte de a ajunge la El cererile – şi nici cel care are să se mântuiască nu se va mântui fără voia lui, că nu este obiect neînsufleţit, ci, mai mult decât orice, este înzestrat cu voinţă liberă şi din propria lui voinţă se grăbeşte spre mântuire." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VII, cap. 7, 42.4, în PSB, vol. 5, p. 502)

„Atâtea şi atâtea binefaceri a făcut Dumnezeu omului pe care l-a creat! Mai întâi l-a adus de la nefiinţă la fiinţă; apoi l-a învrednicit de i-a făcut trup din ţărână; apoi, ceea ce e mai însemnat, prin suflare i-a dăruit suflet; apoi a poruncit să se facă raiul şi a rânduit ca omul să locuiască acolo; după aceasta iarăşi, ca un Tată iubitor îi dă omului, ca să nu alunece, ca unui copil tânăr care se bucură de toate libertăţile şi înlesnirile, şi o mică şi neînsemnată grijă; îi porunceşte Stăpânul Dumnezeu lui Adam să lucreze şi să păzească raiul, ca împreună cu desfătarea mare pe care o avea, împreună cu multă libertate şi tihnă, să aibă şi aceste două mici griji care să-l împiedice să meargă mai departe. Acestea sunt deocamdată binefacerile date de Dumnezeu omului ce fusese creat; cele date mai pe urmă, ne arată iarăşi covârşitoarea Lui iubire de oameni şi pogorământul arătat omului, datorită tot bunătăţii lui Dumnezeu." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XIV, III, în PSB, vol. 21, p. 159)

„Să nu uităm niciodată binefacerile făcute nouă de Dumnezeu, ci să le avem necontenit în minte, ca mânaţi de amintirea lor să-I mulţumim pururi, chiar dacă sunt atât de multe încât mintea noastră nici nu poate socoti darurile făcute de Dumnezeu nouă. Da, cine ar putea socoti binefacerile făcute nouă până acum, pe cele pe care ni le-a făgăduit şi pe cele pe care le primim în fiecare zi?." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XXVII, I, în PSB, vol. 21, p. 332)

„După cum nu putem număra valurile mării, oricât ne-am sili, tot aşa nu putem număra nici feluritele binefaceri ale lui Dumnezeu, pe care le-a făcut neamului omenesc." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XXVII, I, în PSB, vol. 21, p. 333)

„Nici mintea nu-i îndestulătoare, nici cuvântul nu poate enumera celelalte binefaceri ale lui Dumnezeu. Oricâte aş spune, mai rămân atât de multe, încât covârşirea lor biruie pe cele ce le-aş spune." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XXVII, I, în PSB, vol. 21, p. 334)

„Da, amintirea binefacerilor lui Dumnezeu este în stare să ne îndemne la ostenelile cele pentru virtute, este în stare să ne facă să dispreţuim pe toate cele din lumea aceasta şi să dorim cu înfocare pe Cel Care ne-a făcut atâtea binefaceri, ca să-L iubim în fiecare zi din ce în ce mai mult." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XXVII, II, în PSB, vol. 21, p. 334)

„Oricât ne vom gândi, nu vom putea spune nici cea mai mică parte din binefacerile date nouă de Dumnezeu, fie cele date până acum, fie cele ce ni le dă în fiecare zi, fie cele gătite nouă. Numai să voim să împlinim poruncile Lui!." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XXVII, VIII, în PSB, vol. 21, p. 349)

„(...) Dumnezeu e darnic când dăruieşte şi (...) depăşeşte în daruri gândurile noastre..." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* LIV, V, în PSB, vol. 22, p. 211)

„(...) Vorbind mai întâi de binefacerile făcute nouă de Dumnezeu.
– Care sunt aceste binefaceri?
– Ne-a creat din nimic; a făcut pentru noi toate cele pe care le vedem: cerul, marea, pământul, aerul, pe toate cele din ele: animalele, plantele, seminţele. Trebuie să vorbesc pe scurt, din pricina noianului nemărginit de opere făcute de Dumnezeu. Dintre toate fiinţele de pe pământ numai nouă oamenilor ne-a dat un astfel de suflet. Pentru om a sădit raiul, i-a dat un ajutor, l-a pus stăpân peste toate fiinţele necuvântătoare, cu slavă şi cu cinste l-a încununat. După acestea, cu toate că a fost nerecunoscător faţă de Binefăcătorul său, a fost totuşi învrednicit de daruri şi mai mari.

Nu te uita numai la aceea că l-a scos afară din rai, ci uită-te şi la câştigul pe care l-a avut din izgonirea din rai. După ce l-a izgonit din rai, după ce i-a dat acele nenumărate bunătăţi şi după ce i-a făcut felurite binefaceri, a trimis şi pe Fiul Său la cei cărora le-a făcut bine şi totuşi Îl urăsc: ne-a deschis cerul, ne-a deschis largi porţile raiului şi ne-a făcut fii pe noi cei nerecunoscători, pe noi duşmanii Lui. De aceea bun prilej este şi acum să zicem: *O, adâncul bogăţiei şi al înţelepciunii şi al ştiinţei lui Dumnezeu!* (Rom. 11, 33) Ne-a dat şi botezul iertării păcatelor, izbăvirea de pedeapsă, moştenirea împărăţiei cerurilor; a făgăduit mii de bunătăţi celor care fac binele; ne-a întins mâna, a revărsat Duhul Sfânt în inimile noastre.

Dar ce s-a întâmplat? Cum ar fi trebuit să ne purtăm după ce ne-a dat atât de multe şi de mari bunătăţi? Oare, dacă am fi murit în fiecare zi pentru Cel ce ne iubeşte atâta, am fi putut plăti noi după vrednicie aceste binefaceri, sau mai bine spus am fi putut plăti noi cea mai mică parte din datorie? Nicidecum! Că şi plata aceasta s-ar fi întors tot spre folosul nostru.

Cum ne purtăm, dar, noi care suntem datori să murim în fiecare zi pentru El? Cum? Îi călcăm în fiecare zi legile Lui!" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* LXI, I, în PSB, vol. 23, p. 706)

„Dumnezeu ţi-a plăsmuit trupul, a pus în tine suflet, te-a cinstit cu raţiune şi cu grai numai pe tine din toate vieţuitoarele de pe pământ; ţi-a dat să te foloseşti de toate cele ce vezi; ţi-a dăruit cunoaşterea Lui; a dat pe Fiul Lui pentru tine, ţi-a dăruit botezul, plin de atâtea bunătăţi; ţi-a dat sfânta împărtăşanie; ţi-a făgăduit împărăţia cerurilor şi bunătăţile cele negrăite" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXVI, V, în PSB, vol. 23, p. 768)

„Ne-a dat din înrudirea Sa şi firea judecăţii, ca să-L căutăm pe Cel dumnezeiesc, Care este aproape de fiecare dintre noi, în Care trăim, suntem şi ne mişcăm. Astfel, i-a făcut omului cele mai mari daruri: i-a pus la îndemână, ca fiinţei celei mai dragi şi mai apropiate, toate cele ce sunt în această lume (Fc. 1, 28), ca să nu-i lipsească nimic din cele de trebuinţă pentru viaţă, şi încă pentru o viaţă bună. Dintre acestea, unele stau în belşugul avuţiilor pământului, pentru îndeplinirea plăcerilor, iar altele în cunoaşterea tainelor cereşti, care înflăcărează mintea omului cu dragoste şi dorul învăţăturilor, prin care să putem ajunge la acea înălţime a tainelor dumnezeieşti. Aşadar, ambele daruri sunt deopotrivă de strălucite, şi, pentru ca să aibă toate bogăţiile lumii supuse lui, toate zburătoarele, toate vieţuitoarele pământului şi ale apelor, folosinţa mării făcându-l ca pe un rege al stihiilor, ca fără trudă, fără lipsă, să fie îmbelşugat cu toate, pentru asemănarea cu Făcătorul cel vrednic de cinstire, să-şi ducă viaţa în cel mai mare prisos, să-şi deschidă căile şi să-şi clădească trepte pe care să se urce până la palatul cel ceresc." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, XLIII, 10-11, în PSB, vol. 53, p. 207)

„(...) Nemăsurate sunt binefacerile Domnului şi arătarea lor n-are măsură." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti*, „Despre Întruparea Domnului", Cartea a II-a, cap. 4, 1, în PSB, vol. 57, p. 782)

„Dar care sunt darurile şi mângâierile de la Dumnezeu? Care, de bună seamă, dacă nu pacea noastră şi liniştea noastră şi bunăstarea potrivit dorinţelor şi vrerilor noastre?" (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, Cartea a VI-a, XVII, 93, în PSB, vol. 72, p. 295)

Darurile primite de noi de la Dumnezeu[712]

„Ce este de la Dumnezeu nu se stinge, ci numai se întunecă. Se poate întuneca, fiindcă nu este Dumnezeu, dar nu se poate stinge, fiindcă este de la Dumnezeu." (Tertulian, *Despre suflet*, XLI, în PSB, vol. 3, p. 315)

„(...) Talentul nu-l putem obţine nici prin averi, nici prin studiu, ci e înnăscut în noi, odată cu crearea spiritului." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XVI, 5, în PSB, vol. 3, p. 367)

„Că darurile lui Dumnezeu sunt date spre a se folosi toţi de ele." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, II, XIX, 97.2, în PSB, vol. 5, p. 161)

„(...) Profeţii sunt desăvârşiţi în profeţie, drepţii în dreptate, mucenicii în mărturisirea credinţei, alţii în propovăduire; nu înseamnă, însă, că nu participă la celelalte virtuţi; dar excelează în cele în care au fost rânduiţi. Într-adevăr, care om cu mintea sănătoasă ar putea spune că profetul nu e drept? Ce? Nu şi drepţii au profeţit, de pildă Avraam?

Unuia i-a dat Dumnezeu lucrările de război,
Altuia dansul, altuia chitara şi cântecul

spune Homer (Homer, *Iliada*, XIII, 730 ş.u.). *Dar fiecare are darul său de la Dumnezeu, unul aşa, iar altul într-altfel* (I Cor. 7, 7). Apostolii, însă, erau plini de toate darurile. Dacă vrei, vei găsi în faptele lor şi în scrierile lor cunoaşterea, viaţa, predica, dreptatea, curăţia, profeţia." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, IV, XXI, 133.1-133.2, 134.1, în PSB, vol. 5, p. 294)

„Lui Samson i s-a dat ca toată puterea lui să-i stea în păr (Jud. 16, 18), ca să înţeleagă că nimic nu se dă fără puterea lui Dumnezeu, chiar cele mai de dispreţuit meserii din viaţă." (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, VI, cap. 17, 153.3, în PSB, vol. 5, p. 468)

„Acest om (Origen – *n.n.*) a primit de la Dumnezeu cel mai mare dar şi partea cea mai bună, din partea cerului, anume pe acela de a înţelege lucrurile lui Dumnezeu, ca şi când Dumnezeu i-ar vorbi, şi de a fi interpretul lor, de a le explica oamenilor, ca aceştia să le audă şi să le înţeleagă." (Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen*, XV, în PSB, vol. 10, p. 34)

---

712. *Numai de vom fi uniţi cu Dumnezeu, vom primi darurile cele dumnezeieşti*, spune Dionisie Areopagitul (*Despre numele divine*, 7, 1, PG, III, col. 868 A). Dumnezeu, în bunătatea Sa, vrea să ne facă părtaşi la cât mai multe daruri ale Sale, însă numai cei ce se învrednicesc de primirea lor se bucură de cât mai multe daruri. Omul trebuie să fie recunoscător pentru primirea acestor daruri, să le lucreze, pentru ca ele să fie de folos atât lui, cât şi celorlalţi. În acest sens, Marcu Ascetul spune: *Tot binele vine de la Domnul, după o anumită orânduire şi pleacă pe ascuns de la cei nemulţumitori, nerecunoscători şi leneşi* (*Despre legea duhovnicească*, suta întâi, cap. 47, *Filocalia*, vol. I). – *n.n.*

„(...) Sănătatea sau boala, bogăția sau sărăcia, cinstea sau rușinea nu fac buni pe cei la care se află ele și nu fac parte din lucrurile care sunt bune de la natură, ci cele dintâi, întrucât ele ne aduc în viață o oarecare plăcere, sunt de preferat contrarelor lor și prezintă o oarecare valoare. Desigur, aceste stări sunt lăsate unora ca preț al dreptății, cum a fost cazul cu Avraam sau Iov și alții de felul lor. Pentru cei răi, însă, ele au fost lăsate ca îndemn spre îmbunătățirea vieții lor, așa încât cel care și după o astfel de dovadă de bunătate a lui Dumnezeu tot mai persistă încă în răutate, își va atrage în mod neîndoios osânda." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 236, II, în PSB, vol. 12, p. 492)

„(...) Toate darurile, toate trăsăturile noastre de caracter care plac oamenilor cu-scaun-la-cap, de la Dumnezeu sunt." („Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților", Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare,* 11.2, în PSB, vol. 14, p. 265)

„Dacă Domnul dă înțelepciune, și de la El vine cunoașterea și înțelegerea (Pilde 2, 6) și dacă Duhul dă unuia cuvântul înțelepciunii, iar altuia cuvântul cunoașterii (I Cor. 12, 8), cum mustră Domnul pe ucenici, zicând: „chiar și voi sunteți nepricepuți? (Mt. 16, 16), și cum Apostolul acuză pe unii ca neînțelepți?" (Rom. 1, 31).

Răspuns:

Dacă cineva știe bunătatea lui Dumnezeu, Cel care vrea ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la cunoștința adevărului, și dacă a învățat purtarea de grijă a Duhului Sfânt, în împărțirea și lucrarea darurilor lui Dumnezeu, acesta cunoaște că întârzierea înțelegerii nu se datorează lipsei de grijă a binefăcătorului, ci necredinței celor ce primesc binefacerile. Și pe bună dreptate se dojenește cel neînțelegător, ca acela care își închide ochii când răsare soarele, ca să trăiască în întuneric, și nu privește în sus, ca să nu se lumineze." (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mici*, întrebarea 248, în PSB, vol. 18, p. 423)

„(...) Fiecare, darul cu care a fost înzestrat să-l aibă de la Dumnezeu, pe acesta să-l înmulțească spre facerea de bine, aducând folos mai multora. Căci nimeni nu este neîmpărtășit de bunătatea lui Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mici,* Întrebarea 253, în PSB, vol. 18, p. 425)

„Dumnezeu așteaptă de la noi să-I dăm prilejul ca să-și reverse bunătatea Sa. Să nu ne lipsim, dar, de darurile Sale din pricina trândăviei noastre!" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XXV, VII, în PSB, vol. 21, p. 315)

„Cel care a primit de la Dumnezeu darul cuvântului și al învățăturii spre a fi de folos semenilor săi, dar nu se folosește de el, pierde darul, și, dimpotrivă, cel ce se sârguiește să fie de folos semenilor cu darul acesta, capătă și mai mult dar, după cum celălalt pierde și ce a primit." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* LXXVIII, III, în PSB, vol. 23, p. 891)

„Se cade, așadar, să întoarcem sporită comoara, pe care am primit-o când am venit pe lume. Și pentru că toți avem aceeași fire – chiar dacă nu avem la fel măsura darurilor ce ni s-au încredințat – toți trebuie să aducem Domnului, unul mai mult, altul mai puțin, pe potriva darurilor, sporul nostru. Nimeni să nu se descurajeze că trebuie să adauge și el ceva la comorile cerești, pe cât se poate, cât de puțin la ceea

ce a primit. Căci aşa se va împlini făgăduinţa celui ce a zis că pentru puţin, mult se va da, răsplătind cu cele cereşti în locul celor pământeşti, cu cele veşnice în locul celor vremelnice ...” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre înţelesul numelui de creştin*, în PSB, vol. 30, pp. 442-443)

„Darurile harului divin se păstrează şi se înmulţesc prin smerenie şi osârdie şi se pierd prin mândrie şi trândăvie.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti*, Omilia X, în PSB, vol. 34, p. 133)

Mana cerească

„Tălmăcind mana aşa cum ar fi scos-o dintr-o tradiţie iudaică oarecare, Filon zicea despre calitatea ei că era în aşa fel încât îşi schimba gustul după cugetul celui ce o consuma şi că în sine ea era un fel de mei îndulcit cu miere, dar că gustul ei era când de pâine, când de carne, şi încă de carne de pasăre ori de vietate sălbatică, dar uneori avea gust de legume, ba de o anumită legumă, după dorinţa fiecăruia, pe când altădată avea gust de peşte, în aşa fel încât fiecare din aceste calităţi se păstra neschimbată după gustul celui ce o mânca.” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 190, III, în PSB, vol. 12, pp. 391-392)

„(...) Nu cugeta cineva înţelept socotind că este pâine din cer şi de sus aceea pe care, mâncând-o strămoşii, au fost învinşi de moarte şi n-au scăpat de vătămarea stricăciunii. Şi nu e de mirare. Căci aceea nu era o pâine care dă nemurirea. Deci, nici n-ar fi drept ca cineva să o înţeleagă şi să o declare pâine din cer[713].” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 421)

Iubirea lui Dumnezeu pentru noi

„Vedeţi, iubiţilor, să nu ne fie nouă tuturor spre pedeapsă binefacerile cele multe ale lui Dumnezeu, dacă nu vieţuim în chip vrednic de El şi dacă nu facem, în unire unii cu alţii, cele bune şi plăcute înaintea Lui.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* cap. 21, în PSB, vol. 1, p. 64)

„Să nu fim (...) nesimţitori faţă de bunătatea Sa! Că dacă ne-ar face nouă după faptele noastre, n-am mai fi.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole*, Către magnezieni, cap. 10, 1, în PSB, vol. 1, p. 201)

„Ce covârşitoare este iubirea de oameni şi dragostea lui Dumnezeu! Nu ne-a urât, nici nu ne-a îndepărtat şi nici n-a ţinut minte răul, ci ne-a răbdat îndelung, ne-a suportat. Miluindu-ne, a luat asupra Sa păcatele noastre (Is. 53, 4,11). El şi-a dat pe Fiul Său răscumpărare pentru noi (Mt. 20, 28; Mc. 10, 45; In. 3, 16; Rom. 8, 32; 1 Tim. 2, 6), pe Cel Sfânt pentru cei nelegiuiţi, pe Cel fără de răutate pentru cei răi, pe Cel drept pentru cei nedrepţi (1 Pt. 3, 18), pe Cel nestricăcios pentru cei stricăcioşi, pe Cel nemuritor pentru cei muritori.” (*Epistola către Diognet*, cap. 9, 2, în PSB, vol. 1, pp. 416-417)

713. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Mana nu era din cer. Căci nimic material nu e din cer. Şi dovadă că nu era o materie care venea din cer e că se strica. Din cer, sau de la Dumnezeu, a venit numai Persoana lui Dumnezeu-Cuvântul. În general, numai persoana conştientă e destinată veşniciei. Dar aceasta pentru că e în relaţie cu Dumnezeu-Cuvântul cel personal, Care e prin Sine nemuritor, ca izvor al tuturor valorilor spirituale. Numai fiind prezenţi în trupul Lui, cu care ne hrăneşte, devenim şi noi nemuritori" (n. 772, p. 421).

„Dumnezeu a iubit pe oameni (In. 3, 16); pentru ei a creat lumea, lor le-a supus toate cele de pe pământ (Fc. 1, 26-30), lor le-a dat grai, lor le-a dat minte, numai lor le-a îngăduit să privească sus spre cer; pe ei i-a plăsmuit după chipul Său (Fc. 1, 26), la ei a trimis pe Fiul Lui Cel Unul-Născut (In. 3, 16), lor le-a făgăduit împărăţia cerurilor şi o va da celor ce-L vor iubi pe El." (*Epistola către Diognet,* cap. 10, în PSB, vol. 1, p. 417)

„În toate timpurile neamul omenesc a fost nerecunoscător faţă de Dumnezeu. Mai întâi, că nu şi-a împlinit îndatoririle faţă de El, pe care, înţelegându-L în parte, nu numai că nu L-a căutat, ca să se teamă de El, ci mai degrabă a ţinut să-şi închipuiască şi alţi zei, să li se închine lor; iar de aici, fiindcă n-a căutat pe stăpânul nevinovăţiei, judecătorul şi pedepsitorul vinovăţiei, el a căzut în toate viciile şi în toate păcatele.

Dacă-L căuta, urma să-L afle pe Cel căutat şi aflându-L să-L fi urmat, iar urmându-L ar fi resimţit mai mult îndurarea decât mânia Lui." (Tertulian, *Apologeticul,* XL, 10-11, în PSB, vol. 3, p. 96)

„(...) Ascultă ce-ţi spune şi Mântuitorul: *Eu te-am născut din nou* (1 Pt. 1, 3) pe tine, care ai fost născut rău de lume spre moarte; te-am eliberat, te-am vindecat, te-am răscumpărat. Eu îţi voi da viaţă fără de sfârşit, viaţă veşnică (In. 10, 28), mai presus de lume. Eu îţi voi arăta chipul lui Dumnezeu, Tatăl cel bun (In. 14, 8-11). *Să nu-ţi numeşti tată pe pământ* (Mt. 23, 9). *Morţii să-şi îngroape morţii lor, iar tu urmează Mie* (Mt. 8, 22; Lc. 9, 60). Te voi ridica la odihnă şi la desfătarea bunătăţilor celor nespuse (2 Cor. 12, 4) şi negrăite, *pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit şi nici la inima oamenilor nu s-au suit* (1 Cor. 2, 9.), *spre care doresc îngerii să privească* (1 Pt. 1, 12) şi să vadă acele bunătăţi pe care *Dumnezeu le-a pregătit* sfinţilor şi fiilor, *care Îl iubesc pe El* (1 Cor. 2, 9). Eu, Cel Care te hrănesc, M-am dat pe Mine însumi pâine, din care gustând cineva să nu mai moară (In. 6, 50-51); zilnic M-am dat băutură a nemuririi. Eu sunt dascălul unor învăţături mai presus de ceruri. Pentru tine am dus lupta împotriva morţii. Eu am plătit moartea ta, cu care erai dator pentru păcatele tale de mai înainte şi pentru necredinţa ta în Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?,* 23.1-23.4, în PSB, vol. 4, p. 50)

„Ceea ce este negrăit în Dumnezeu este Tată, iar ceea ce este milă în Dumnezeu a ajuns inimă de mamă; iar din pricina dragostei Sale, Tatăl a ajuns să aibă simţămintele femeii, şi marea dovadă este Cel născut din El. Iar fructul născut din dragoste este dragoste. Pentru aceea S-a pogorât şi El, pentru aceea a luat trup omenesc, pentru aceea a suferit de bunăvoie toate cele omeneşti, pentru ca măsurând cu slăbiciunea noastră pe cei ce i-a iubit, să ne măsoare în schimb pe noi cu puterea Lui." (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?,* 37.2-37.3, în PSB, vol. 4, p. 59)

„Ce covârşitoare iubire de oameni a lui Dumnezeu! Nu vorbeşte ca un dascăl elevilor săi, nici ca un stăpân slugilor lui, nici ca Dumnezeu oamenilor, ci sfătuieşte pe fii ca un părinte blând." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 9, 82.2, în PSB, vol. 4, p. 136)

„Sunt unii acum, însă, cu atât mai fără de Dumnezeu cu cât Dumnezeu este mai iubitor de oameni. Dumnezeu vrea ca noi din robi să ajungem fii, iar ei nici nu vor

să ajungă fii. O, cât este de mare nebunia! Vă e ruşine cu Domnul. Vă vesteşte libertate, iar voi fugiţi la robie. Vă hărăzeşte mântuire, iar voi vă pogorâţi spre moarte. Vă dăruieşte viaţă veşnică, iar voi aşteptaţi pedeapsă şi vă îngrijiţi să aveţi *ceea ce Domnul a pregătit diavolului şi îngerilor lui* (Mt. 25, 41)." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 9, 83.1-83.2, în PSB, vol. 4, p. 137)

„(...) Dumnezeu, datorită marii Sale iubiri de oameni, aleargă la om, aşa precum pasărea-mamă zboară la puiul ei căzut din cuib; şi dacă o fiară răpitoare înghite puiul, *mama zboară de jur împrejur, îndurerată de fiii ei iubiţi* (Homer, *Iliada*, II, 315).

Şi Dumnezeu, Care este Tatăl, caută făptura Sa, o vindecă de cade, urmăreşte fiara, ridică iarăşi puiul şi-l împinge să zboare la cuib." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 10, 91.3, în PSB, vol. 4, p. 141)

„La baie[714], la mântuire, la luminare ne cheamă, aproape strigând şi grăind: *Îţi dau, copilul meu, pământul, marea, câmpia şi cerul! Îţi dăruiesc şi toate vieţuitoarele care sunt în ele! Cu o condiţie, copilul meu! Însetează de Tatăl! Şi Dumnezeu ţi le va da în dar! Nu se face neguţătorie cu adevărul. Îţi dă şi păsările şi peştii şi animalele cele de pe pământ* (Fc. 1, 28). Tatăl le-a creat pe acestea, ca să te desfătezi de ele cu mulţumire." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 10, 94.2-94.3, în PSB, vol. 4, p. 143)

„Dar dragostea lui Dumnezeu de om este nespusă, iar ura Sa faţă de rău cu totul mare. Mânia Sa hrăneşte pedeapsa pe temeiul păcatului, iar iubirea Sa de oameni face bine pe temeiul căinţei." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 10, 104.3, în PSB, vol. 4, p. 149)

„Îţi dă în locul unei puţine credinţe atâta pământ, ca să-l lucrezi, îţi dă apă, ca să bei şi altă apă, ca să mergi cu corăbiile; îţi dă aer, ca să respiri, îţi dă foc, ca să-ţi faci cele de trebuinţă, îţi dă lumea, ca s-o locuieşti; şi de aici de pe pământ îţi îngăduie să te muţi cu locuinţa în ceruri. Ţi-a pus la dispoziţie, în schimbul unei puţine credinţe, aceste mari bunătăţi, precum şi atâtea creaturi şi daruri." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 11, 115.1, în PSB, vol. 4, p. 156)

„E de la sine înţeles ca omul să fie iubit de Dumnezeu, pentru că este făptura Lui." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea I, cap. 3, 7.1, în PSB, vol. 4, p. 170)

„Cum să nu fie omul iubit de Dumnezeu, când pentru om este trimis din sânurile Tatălui (Ioan 1, 18) Cuvântul cel Unul-Născut al credinţei noastre?" (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea I, cap. III, 8.2, în PSB, vol. 4, p. 171)

„Dacă Cuvântul nu urăşte nimic din cele ce a făcut, urmează că le iubeşte.

Dar, mai mult decât pe celelalte existenţe, Cuvântul va iubi, negreşit, pe om, fiinţa cea mai frumoasă dintre toate creaturile, fiinţa iubitoare de Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 8, 62.4-63.1, în PSB, vol. 4, p. 202)

„(...) Dumnezeu se coboară până la patimi de dragul omului, pentru care Cuvântul lui Dumnezeu s-a şi făcut om." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 8, 74.4, în PSB, vol. 4, p. 209)

714. Notă Pr. D. Fecioru: "Adică, botez" (n. 753, p. 143).

„De ce să nu bagi în seamă că Dumnezeu pentru tine a luat asupra Lui ceea ce se potriveşte cel mai puţin naturii Sale?" (Origen, *Omilii la Cartea Facerii*, Omilia IX, cap. 2, în PSB, vol. 6, p. 45)

„Şi, într-adevăr, e o nouă formă a bunătăţii Sale să primească cu căldură sufletul care se reîntoarce, după desfrâu, căindu-se din toată inima, precum spune şi Profetul: *Când o femeie se desparte de bărbatul ei şi ajunge femeia altuia, se va mai putea întoarce înapoi la bărbatul ei? Această femeie nu este oare cu totul întinată? Iar tu, care te-ai iubit cu mulţi ibovnici şi vrei să te întorci la Mine!* Şi apoi iarăşi zice: *După ce te-ai săturat de făcut toate acestea, eu zic: întoarce-te la Mine! Dar tu nu te-ai întors, zice Domnul"* (Ier. 3, 7)." (Origen, *Omilii la Cartea Ieşirii*, Omilia VIII, cap. 5, în PSB, vol. 6, pp. 89-90)

„(...) Veşnicia bunătăţii dumnezeieşti să reiasă şi din faptul că sunt veşnice şi cele care se împărtăşesc din bunătăţile ei." (Origen, *Despre principii*, Cartea a IV-a, 4, IX, în PSB, vol. 8, p. 310)

„Dar Dumnezeul tuturor este bun şi suprabun prin fire. De aceea este şi de oameni iubitor. Căci în Cel bun nu s-ar putea naşte pizma faţă de nimeni[715]. El nu pizmuieşte existenţa nimănui, ci voieşte ca toţi să existe, pentru ca să poată să-Şi pună în aplicare iubirea Sa de oameni." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XLI, în PSB, vol. 15, p. 78)

„Căci în două feluri ne-a dovedit Mântuitorul iubirea Sa de oameni: pe de o parte, a nimicit moartea şi ne-a reînnoit; pe de alta, fiind nearătat şi nevăzut, S-a arătat şi S-a făcut cunoscut prin fapte, ca fiind Cuvântul Tatălui, Cârmuitorul şi împăratul tuturor." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă, prin trup,* cap. 3, XVI, în PSB, vol. 15, p. 110)

„Dacă din natură avem, deci, atâta bunăvoinţă şi iubire faţă de binefăcători şi ne dăm toată osteneala, ca să le răsplătim binefacerile ce ne-au făcut, ce cuvânt poate să înfăţişeze în mod demn darurile lui Dumnezeu? Pentru că acestea sunt atât de multe, încât nu se pot număra; şi ele sunt atât de mari şi în aşa fel, încât şi unul singur este de ajuns ca să ne facă să datorăm toată recunoştinţa Celui care l-a dat." (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mari,* cap. 2, Întrebarea 2, II, în PSB, vol. 18, p. 222)

„Nu vom vorbi, deci, despre răsăritul soarelui şi despre cursul lunii, despre temperatura aerului, despre schimbarea anotimpurilor anului, despre apa care cade din nori şi cea care izvorăşte din pământ, chiar despre mare şi întreg pământul, despre cele ce cresc din pământ, despre vietăţile ce trăiesc în ape, despre păsările şi insectele din aer, despre nenumăratele feluri de vietăţi, toate câte au fost întocmite pentru slujirea vieţii noastre. Vom vorbi, totuşi, despre ceea ce nu putem trece cu vederea şi nici nu-i cu putinţă să tăinuiască cineva care are minte sănătoasă şi judecată dreaptă, despre care este încă mult mai cu neputinţă de a vorbi în mod demn: că Dumnezeu l-a creat pe om după chipul şi asemănarea Sa, l-a învrednicit de cunoaşterea Sa, l-a înzestrat, mai presus de toate vietăţile, cu raţiune, i-a îngăduit să se desfăteze de nespusele frumuseţi ale paradisului şi l-a pus stăpân peste toate câte se află

715. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Plato, *Timaeus*, 29: «*Era bun, iar cel bun nu naşte pizma niciodată, faţă de nimeni*». Dumnezeu e bun şi ca Raţiune. Căci înţelege ca o Persoană valoarea altei Persoane divine şi a tuturor celor pe care le creează. (n. 95, p. 78).

pe pământ; şi apoi, când, fiind înşelat de şarpe, a căzut în păcat şi prin păcat în moarte şi toate urmările legate de ea, Dumnezeu nu l-a lăsat fără să-i poarte de grijă; ci i-a dat, la început, o lege ca să-l ajute, a rânduit (apoi) îngeri ca să-l păzească şi să-l îngrijească, a trimis profeţi ca să mustre răutatea şi să înveţe virtutea, a pus stavilă pornirilor spre răutate prin ameninţări; prin promisiuni i-a trezit dorinţa spre cele bune; a arătat mai înainte, de multe ori, sfârşitul răutăţii şi al virtuţii cu exemplele diferitelor persoane, ca să se înveţe alţii; şi în ciuda tuturor acestora şi a celor asemănătoare nu Şi-a întors faţa de la noi când am stăruit în neascultare. Căci bunătatea Domnului nu ne-a părăsit şi iubirea Lui faţă de noi n-am putut s-o împiedicăm; dimpotrivă, cu toate că am ofensat pe Binefăcător cu indiferenţa noastră faţă de darurile Lui, am fost rechemaţi din moarte şi am obţinut iarăşi viaţa prin Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos. Prin aceasta şi felul binefacerii devine mult mai minunat: *Căci în chipul lui Dumnezeu fiind, nu răpire a socotit a fi întocmai cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine, chip de rob luând* (Filip. 2, 6-7).

Chiar slăbiciunile noastre le-a luat asupra Sa (Hristos) şi bolile noastre le-a purtat şi a fost rănit pentru noi, ca prin rănile Lui să ne vindecăm noi (Is. 53, 15); El ne-a răscumpărat din blestem (Gal. 3, 13), făcându-Se pentru noi blestem; şi a suferit cea mai necinstită moarte pentru noi, spre a ne readuce la o viaţă glorioasă. Şi nu s-a mulţumit cu faptul că, fiind morţi, ne-a făcut vii, ci ne-a dat şi demnitatea dumnezeirii şi ne-a pregătit locurile de odihnă veşnică, care întrec în mărimea bucuriei toată cugetarea omenească. *Aşadar cu ce vom răsplăti Domnului pentru toate câte ne-a dat nouă?* (Ps. 115, 3). El este însă atât de bun, încât nu cere nici o răsplătire, ci se îndestulează numai dacă este iubit pentru cele ce a dat. Când cuget toate acestea (ca să-mi exprim simţămintele mele libere), cad într-o oarecare frică şi extaz înfricoşător, ca nu cumva neluând în seamă raţiunea, sau prin îndeletnicirea cu lucruri deşarte, să cad din iubirea lui Dumnezeu şi să devin spre ruşine lui Iisus Hristos. Căci cel care acum ne înşeală şi se sileşte cu toată iscusinţa vicleniei sale ca prin amăgiri lumeşti să pricinuiască în noi uitarea de Binefăcătorul nostru, prigonindu-ne spre pierirea sufletelor noastre şi dând asalturi asupră-ne, (acela) va aduce atunci dispreţul nostru înaintea Domnului ca o ruşine şi se va mândri cu neascultarea şi căderea noastră; el care nici nu ne-a creat, nici n-a murit pentru noi, ne-a făcut, totuşi, să-l urmăm întru neascultare şi în călcarea poruncilor lui Dumnezeu. Această ofensă împotriva Domnului şi această trufie a vrăjmaşului îmi pare mai grea decât pedepsele cele din gheenă; căci (prin acestea) dăm duşmanului materie pentru mândrie şi ocazie să se ridice împotriva Aceluia Care a murit pentru noi şi a înviat şi Căruia tocmai pentru aceasta Îi datorăm mai mult, precum este scris (Rom. 8, 12). Numai atât despre iubirea lui Dumnezeu. Fiindcă scopul, cum am amintit mai înainte, n-a fost să spun toate, căci este cu neputinţă." (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mari,* cap. 2, Întrebarea 2, III-IV, în PSB, vol. 18, pp. 223-224)

„Se cuvine, dar, să cunoşti covârşitoarea iubire de oameni a Stăpânului tuturor, pe care a arătat-o neamului nostru! A întins cerul, a aşternut pământul, a creat tăria, ca un zid despărţitor între ape; a poruncit apoi să se adune apele; apele le-a numit mări, iar uscatul, pământ; a împodobit pământul cu seminţe şi cu celelalte ierburi; a trecut apoi la crearea celor doi mari luminători şi a feluritelor stele, ca să împodobească cu ele cerul; a adus apoi la fiinţă din ape vieţuitoare însufleţite şi păsările zburătoare pe pământ sub tăria cerului. A împlinit astfel numărul celor cinci zile. Şi pentru că trebuia să fie create din pământ animale, a poruncit Dumnezeu să fie aduse

„La Dumnezeul universului, cu totul dimpotrivă. El ne face bine totdeauna chiar când noi suntem nerecunoscători. Dumnezeu Îşi întinde ajutorul Său, fără să ţină seama de nerecunoştinţa noastră. În toate Dumnezeu merge pe urmele iubirii Sale de oameni...” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia LVI, VI, în PSB, vol. 22, p. 230)

„Vezi că Dumnezeu pentru tine a întins cerul, a aprins soarele, a revărsat mările, a răspândit aerul, a rânduit lunii drumuri, a pus legi nemişcătoare anotimpurilor anului şi la semnul Lui toate celelalte îşi urmează neabătut drumul rânduit lor. Că şi oamenii şi animalele, care se târăsc, care merg, care zboară şi care înoată, animalele din lacuri, din izvoare, din râuri, din munţi, din câmpii, din case, din aer, din şesuri, plantele, seminţele şi arborii, sălbatici şi domestici, roditori şi neroditori, într-un cuvânt, toată făptura care se mişcă de mâna cea neobosită a lui Dumnezeu, totul serveşte la întreţinerea vieţii noastre şi Dumnezeu ne dă nu numai cele de trebuinţă, ci mai mult decât ne trebuie.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XIII, V, în PSB, vol. 23, p. 164)

„(...) Hristos, Care a grăit nenumărate cuvinte despre dragoste, dă aceste legi tocmai ca să cunoşti din aceste două feluri de legi marea Lui purtare de grijă, ca să cunoşti că El caută prin toate numai folosul tău.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XVII, III, în PSB, vol. 23, p. 223)

„(...) Pe voi, cărora Dumnezeu v-a dat suflet, cărora v-a plăsmuit trup, pentru care a făcut toate cele văzute, pentru care a trimis profeţi, a dat legea şi a făcut nenumărate faceri de bine, pentru care a dat pe Fiul Său cel Unul-Născut.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XXII, I, în PSB, vol. 23, p. 280)

„Dar-ar Dumnezeu să ne aprindem şi noi tot atât de mult de dragoste de Dumnezeu cât de mult e aprinsă inima lui Dumnezeu de dragoste de noi! Focul dragostei lui Dumnezeu caută numai prilejul; dacă-i dai prilej să scânteieze puţin, aprinzi întreaga flacără a binefăcătoarei Sale dragoste.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XXII, VI, în PSB, vol. 23, p. 290)

„Dumnezeu, care are o iubire suprafirească.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XXII, VI, în PSB, vol. 23, p. 290)

„(...) Dumnezeu, Care ne iubeşte atât de mult încât dragostea Lui biruieşte dragostea părinţilor noştri; şi atât de mult o biruie, pe cât de mult biruie binele pe rău.

Dacă voi, răi fiind, ştiţi să daţi daruri bune fiilor voştri, cu cât mai vârtos Tatăl vostru Cel ceresc (Mt. 7, 11).

Domnul n-a spus aceste cuvinte pentru a huli firea omenească, nici pentru a osândi neamul omenesc, ci în comparaţie cu bunătatea Lui numeşte răutate dragostea părintească. Atât de mare este iubirea Sa de oameni.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XXIII, IV, în PSB, vol. 23, p. 299)

„(...) *pe Mine m-ai dispreţuit* (zice Domnul Dumnezeu – *n.n.), Care te-am adus de la nefiinţă la fiinţă, Care ţi-am dat suflet, Care te-am pus stăpân peste toate cele de pe pământ, Care am făcut pentru tine pământul, cerul, marea, văzduhul şi toate câte sunt! Pe Mine M-ai dispreţuit şi M-ai socotit mai prejos de diavol! Şi totuşi nici aşa nu M-am depărtat de tine, ci, după acestea, ţi-am făcut şi alte nenumărate bine-*

faceri; M-am făcut de bunăvoie rob, am fost pălmuit, am fost junghiat, am murit de moartea cea mai ruşinoasă; pentru tine M-am înălţat la cer, ţi-am dăruit Duhul cel Sfânt, te-am făcut vrednic de împărăţia cerurilor; ţi-am făcut mari şi alese făgăduinţe; am vrut să fiu capul tău, să-ţi fiu mire, haină, casă, rădăcină, hrană, băutură, păstor, împărat, frate; te-am luat moştenitor şi împreună-moştenitor; te-am ridicat din întuneric în împărăţia luminii!" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XXIII, VIII, în PSB, vol. 23, p. 306)

„Ce poate fi egal cu întruparea Fiului lui Dumnezeu? Dumnezeu ne-a dat nouă, duşmanilor Săi, ceea ce avea El mai de preţ din toate, pe Unul-Născut Fiul Său. Şi nu numai că L-a dat, dar, după ce ni L-a dat, ni L-a oferit spre mâncare. A făcut totul pentru noi." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia XXV, 4, în PSB, vol. 23, p. 325)

„Diavolul ne vatămă pe noi; dar originea acestei vătămări nu se datoreşte urii pe care diavolul ne-o poartă nouă, ci urii pe care o poartă lui Dumnezeu. De aici se vede, dar, că Dumnezeu ne iubeşte pe noi mai mult decât ne iubim noi pe noi înşine." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia XLVI, I, în PSB, vol. 23, p. 538)

„Oare nu pe dreptate Îşi întoarce Dumnezeu faţa de la noi şi ne pedepseşte, când El ni Se dă nouă cu totul, iar noi Îl îmbrâncim? Negreşit! Dumnezeu îţi spune: *De vrei să te împodobeşti, împodobeşte-te cu podoaba Mea! De vrei să te înarmezi, înarmează-te cu armele Mele! De vrei să te îmbraci, îmbracă-te cu haina Mea! De vrei să te hrăneşti, hrăneşte-te la masa Mea! De vrei să călătoreşti, călătoreşte pe calea Mea! De vrei să moşteneşti, moşteneşte moştenirea Mea! De vrei să te duci în patrie, intră în cetatea al cărei meşter şi ziditor Eu sunt! (Evr. 11, 10) De vrei să-ţi zideşti casă, zideşte-ţi casă în corturile Mele! Eu nu-ţi cer plată pentru cele ce-ţi dau, ci-ţi mai datorez şi răsplată de vrei să te foloseşti de toate cele ale Mele! Ce dărnicie o poate egala pe aceasta? Eu îţi sunt tată, îţi spune Hristos, Eu îţi sunt frate, Eu îţi sunt Mire, Eu îţi sunt casă, Eu îţi sunt hrană, Eu îţi sunt haină, Eu îţi sunt rădăcină, Eu îţi sunt temelie, sunt tot ce vrei! Ca să n-ai nevoie de nimic, Eu îţi voi şi sluji! Că am venit să slujesc, nu să Mi se slujească (Mt. 20, 28)! Eu îţi sunt prieten şi mădular şi cap şi frate şi soră şi mamă! Eu sunt totul! Un singur lucru îţi cer numai: să-mi fii apropiat Mie! Eu sunt sărac pentru tine, cerşetor pentru tine, pe cruce pentru tine, în mormânt pentru tine. Sus, pentru tine mijlocesc; jos, pentru tine solitor am venit de la Tatăl. Tu eşti totul pentru mine; şi frate şi împreună moştenitor şi prieten şi mădular! Ce vrei mai mult? Pentru ce întorci spatele Celui Ce te iubeşte? Pentru ce te osteneşti pentru lume? Pentru ce torni apă într-un vas găurit? Că aceasta faci când te osteneşti pentru viaţa aceasta pământească. Pentru ce-ţi bagi mâna în foc? Pentru ce dai cu pumnii în aer? Pentru ce alergi în zadar? Nu are, oare, orice meserie un scop? Negreşit! Arată-mi şi tu scopul strădaniei tale lumeşti! Dar nu poţi! Că «Deşertăciunea deşertăciunilor, toate sunt deşertăciuni!»* (Eccl. 1, 2)". (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia LXXVI, V, în PSB, vol. 23, pp. 868-869)

„(...) Hristos le arată cât de veche e dragostea Lui pentru ei: *Veniţi,* le spune El, *binecuvântaţii Părintelui meu, de moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii* (Mt. 25). Câte bunătăţi nu preţuieşte acest nume de a fi binecuvântat; şi mai ales de a fi binecuvântat de Tatăl!" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LXXIX, II, în PSB, vol. 23, p. 898)

„Gândiţi-vă ce preţ mare a dat Hristos pentru noi! Şi-a vărsat sângele Lui! S-a dat pe Sine însuşi!" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia XC, III, în PSB, vol. 23, p. 1003)

„Să luăm aminte, apoi, la toate (câte a făcut pentru noi) şi câtă cinste ni s-a dat! Câte rânduieli ale Domnului au avut loc încă de pe vremea Părinţilor şi a Profeţilor! Câte făgăduinţe nu s-au făcut! Câte îndemnuri! Câtă milă a arătat Domnul faţă de noi de la început! În cele din urmă Şi-a manifestat nespusa Sa milostivire faţă de noi, prin venirea şi prin răstignirea Sa, prin care ne-a mutat, pe noi cei care ne-am întors (de la purtarea cea păcătoasă), la viaţă." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia IV, 18, în PSB, vol. 34, p. 105)

„*Care nici pe Fiul Său nu L-a cruţat, ci L-a dat pentru noi toţi* (Rom. 8, 32). Dar în ce ar consta propriu-zis minunea iubirii lui Dumnezeu şi Tatăl faţă de noi, dacă nu ar fi socotit că, dând pe Fiul Său pentru noi, suportă ceva din cele ce nu le vrea. Aceasta ne convinge Pavel să o înţelegem când spune: *Nu L-a cruţat.* Căci aceasta nu se spune niciodată pentru lucruri întâmplătoare, ci despre fapte care îndrăznesc vreun lucru mare[716]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, III, 2, în PSB, vol. 39, p. 91)

„(...) Zice dumnezeiescul David: *Ce voi răsplăti Domnului pentru toate câte mi-a dat mie*? (Ps. 115, 5). Iar acest cuvânt ni se potriveşte şi nouă. Ce putem da noi de valoare egală lui Dumnezeu şi Tatăl? Căci El a dat pentru noi pe propriul Său Fiu *ca tot cel ce crede în El, să nu piară, ci să aibă viaţa de veci* (In. 3, 16), neţinând seama de dragostea cuvenită Lui. Iar Acesta S-a dat pe Sine pentru păcatele noastre, după Scripturi (Gal. 2, 20). Şi noi ne-am mântuit, iar El S-a făcut slab pentru păcatele noastre[717] şi pentru noi suferă dureri (Is. 53, 5), suportând însăşi moartea trupului, nu ca să se vadă împreună cu noi între morţi, ci ca reîntorşi împreună cu El şi pentru El la viaţă şi reveniţi la nestricăciune să spunem bucurându-ne: *Unde este biruinţa ta, moarte? Unde este boldul tău, iadule?* (Osea 13, 14; I Cor. 15, 53; Evr. 2, 14)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Numerii,* 1, în PSB, vol. 39, p. 428)

„(...) Aşa de mult, zice, *a iubit Dumnezeu lumea, că şi pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat* (In. 3, 16). Să vadă iarăşi ereticul care luptă împotriva lui Hristos şi să spună: în ce constă mărimea dragostei lui Dumnezeu-Tatăl, sau cum ne-am putea altfel minuna de ea după cuviinţă? Va trebui să răspundă, fără îndoială, că mărimea minunată a dragostei Lui se vede în aceea că dă pentru noi pe Fiul Său, Care este Unul-Născut. Deci ca să rămână şi să se păstreze marea iubire a lui Dumnezeu-Tatăl, trebuie să se înţeleagă că El e Fiu, şi nu făptură[718]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, II, 1, în PSB, vol. 41, p. 177)

716 .Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Pătimirea Fiului Său cu trupul nu e ceva din cele ce le voieşte prin fire. Dar totuşi acceptă cu voia şi ceea ce nu voieşte. Dumnezeu poate voi şi ceea ce nu voieşte prin fire. Deosebirea e că voind ceea ce nu voieşte prin fire, voieşte ceva neplăcut. Dar aceasta o face şi Tatăl, acceptând cu voia pătimirea Fiului Său. Dar în aceasta se vede şi mai mult iubirea lui Dumnezeu faţă de noi. Dumnezeu voieşte din cele nevoite prin fire numai pe cele de folos oamenilor. Pe de altă parte în aceasta se vede şi mai mult libertatea Lui. Iar voind ceva neplăcut, dar spre un folos bun, totuşi voieşte ceva conform Lui" (...) (n. 151, p. 91).

717 .Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă nu ar fi acceptat slăbiciunea noastră, n-ar fi simţit foamea, setea, oboseala, frica de moarte. Dar le-a suportat cu slăbiciune, ca să le învingă. Slăbiciunea Lui a fost victorioasă. Nu l-a răpus. A răbdat-o cu tărie. Un adânc paradox: tărie în slăbiciune, menţinându-Se cu tărie în toată slăbiciunea" (n. 746, p. 428).

718 .Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă Hristos n-ar fi Fiul Unul-Născut al Tatălui, faptul de a-L da morţii pentru noi nu ne-ar arăta cine ştie ce mărime a dragostei lui Dumnezeu pentru noi. Cu cât e mai mare Cel ce vine şi Se jertfeşte pentru

„(...) Mare şi mai presus de fire este iubirea Tatălui, Care a dat pe Fiul Său propriu pentru viaţa lumii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, II, 1, în PSB, vol. 41, p. 178)

„*Iar Iisus le-a zis lor: Eu am de mâncat o mâncare pe care voi nu o ştiţi* (In. 4, 32) Mântuitorul ţese cu subţirime răspunsul din cele prezente. Numai că nu spune, în mod umbrit, că, dacă ar şti ei de convertirea apropiată a samarinenilor, s-ar convinge că are ca mâncare mai degrabă pe aceea, decât pe cea care hrăneşte trupul. Iar din aceasta se poate afla câtă iubire faţă de oameni are firea dumnezeiască. Căci socoteşte alergarea spre mântuire ca pe o mâncare dulce a celor ce se mântuiesc[719]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, II, 5, în PSB, vol. 41, p. 228)

„(...) I-a iubit până la sfârşit şi nu S-a ferit să pătimească aceasta, deşi ştia de mai înainte că va pătimi, căci nu era neprevăzută de Mântuitorul patima Lui[720]. Având deci, zice, posibilitatea să scape de duşmănia nebunească a iudeilor şi de necredinţa celor ce-L vor răstigni, a arătat cea mai desăvârşită iubire faţă de cei ai Săi aflaţi în lume. Căci nu S-a ferit nicidecum să-Şi pună viaţa pentru toţi. Că în aceasta se poate vedea măsura cea mai desăvârşită a iubirii, voi da ca martor pe Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos, Care sune Sfinţilor Săi ucenici: *Aceasta este porunca Mea: să vă iubiţi unul pe altul, precum v-am iubit Eu. Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să şi-l pună pentru prietenii săi* (In. 15, 12-13)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, IX, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 791)

„*Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, aşa v-am iubit şi Eu pe voi; rămâneţi întru iubirea Mea. Dacă păziţi poruncile Mele,veţi rămâne întru iubirea Mea, după cum şi Eu am păzit poruncile Tatălui Meu şi rămân întru iubirea Lui* (In. 15, 9-10)

Tainele acestor cuvinte trebuie pătrunse cu un ochi al minţii, mai ascuţit, căci înţelesul lor este adânc, înfăţişându-ne tot rostul mântuitor al întrupării. Spune că a fost iubit de Dumnezeu-Tatăl şi la rândul Său ne-a iubit şi El pe noi, adică în acelaşi mod în care se înţelege că a fost şi El iubit de Cel ce L-a născut[721].

Apoi, ce-a adăugat la acestea? Că se cuvine să rămânem la iubirea Lui. Dar dă ca motiv foarte necesar al iubirii de către Tatăl, cu foarte multă dreptate, faptul că păzeşte poruncile Lui şi de aceea ne porunceşte să rămânem şi noi astfel în iubirea Lui." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, X, 2, în PSB, vol. 41, p. 946)

---

noi, cu atât e mai mare iubirea Lui şi a Celui ce-L trimite spre aceasta pentru noi. Mulţi se întreabă: Cum ar trimite Dumnezeu pe Însuşi Fiul Său să Se facă om şi să Se jertfească pentru noi? Dar tocmai în aceasta se arată mărimea lui Dumnezeu. Altfel n-ar exista un Dumnezeu cu adevărat mare, de supremă înălţime" (n.s. 305, p. 177).

719.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cuvântul de învăţătură şi de îndemn al altuia spre mântuire nu este hrană numai pentru cel ce se mântuieşte, ci chiar şi pentru cel ce dă acest cuvânt. Dacă Însuşi Fiul lui Dumnezeu Se socoteşte hrănit prin învăţătura mântuitoare, pe care o dă altora, cu cât mai mult nu trebuie omul să socotească hrană contribuţia pe care o are la mântuirea altora, sau mântuirea acelora? Sfântul Varsanufie spune că Dumnezeu ne va întreba când ne vom înfăţişa la Judecata Lui: Pentru ce vii singur la Mine şi nu aduci şi pe altul?" (n. 397, p. 228).

720. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Iubirea lui Hristos faţă de om a mers până la capăt, El primind şi moartea din acest motiv. El arată mai ales că ştia că va muri pentru ei, din iubire faţă de ei. Căci dacă I-ar fi venit moartea fără să ştie dinainte şi fără să vrea, nu s-ar fi dovedit că iubirea Lui a fost desăvârşită. A şti că vei muri din iubire faţă de cineva şi a nu evita această moarte, când ai putea-o evita, aceasta dovedeşte iubirea desăvârşită" (n. 1507, p. 791).

721. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Este uimitoare această declaraţie. Fiul lui Dumnezeu ne iubeşte pe noi tot atât de mult cât Îl iubeşte Tatăl pe El. Ne ridică la valoarea Lui prin iubirea Sa. Dar prin aceasta răspunde într-un fel nou iubirii Tatălui cu iubirea Sa. Şi de aici se vede că şi Tatăl ne iubeşte pe noi cu iubirea cu care iubeşte pe Fiul Său Unul-Născut şi de aceea vrea ca Fiul să Se facă om, şi să iubească pe oameni, cum Îl iubeşte pe El în calitatea de Unul-Născut. Tatăl însuşi, prin Fiul, i-a făcut pe oameni atât de valoroşi pentru El, atât de vrednici de iubirea Lui şi în stare să răspundă şi ei cu iubirea lor" (n. 1788, p. 946).

„Căci Cel ce a primit în unire cu Sine pe Cel ca noi, Care e om, adică pe Hristos, şi L-a învrednicit de o aşa de mare iubire (şi ne este cuvântul despre El ca om), şi ne-a dat putinţa să ne împărtăşim de El, cum nu ne-ar învrednici de o iubire de măsură egală[722]? Dar să nu se tulbure de aceasta nimeni dintre cei cuminţi, fiindcă este un lucru neîndoielnic că sluga nu poate în nici un fel să se ia la întrecere cu stăpânul ei, şi Dumnezeu-Tatăl nu va iubi făpturile în măsura în care iubeşte pe Fiul. Dar trebuie ca noi să considerăm că ne referim la Cel iubit din veci[723], ca şi cum ar fi început să fie iubit când S-a făcut om. Deci, ceea ce a primit, nu a primit pentru Sine, ci pentru noi." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* XI, 12, în PSB, vol. 41, p. 1064)

„Minunându-ne de bunătatea firii dumnezeieşti pentru noi, vedem cu drept cuvânt în aceasta dăruirea şi comunicarea celor ale ei, creaturilor, se înţelege a celor ce se cuvin numai ei[724]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* XI, 12, în PSB, vol. 41, p. 1064)

„(...) pe Fiul nu L-a atins cruzimea morţii, pentru că era *întru Tatăl* (In. 17, 21). Nu Şi-a păstrat pentru El nimic, totul a fost jertfit pentru tine, pentru că în deplinătatea dumnezeirii Sale (Col. 2, 9) nimic n-a cruţat ca să te răscumpere. Gândeşte-te ce a putut simţi El atunci ca un părinte! Pentru că numai din dragoste a luat asupră-Şi primejdia de a ne da pe Fiul Său care avea să moară, ca şi cum ar fi răbdat durerea unui părinte văduvit de singurul fiu, şi toate acestea numai ca tu să nu pierzi roada răscumpărării! Atât de copleşitoare a fost dorinţa lui Dumnezeu ca tu să fii mântuit, încât parcă Se primejduia pe Sine pentru ca tu să câştigi. Pentru tine a luat asupră-Şi greutăţile noastre, pentru ca pe tine să te înscrie între fiinţele dumnezeieşti şi să te consfinţească în rândul celor cereşti. În chip minunat a mai spus Apostolul: *pentru noi toţi L-a dat morţii* (Rom. 8, 32), pentru ca să arate că atâta ne iubeşte pe toţi, încât Însuşi pe preaiubitul Său Fiu L-a dat pentru noi (Cf. In. 3, 16). Oare dacă a dat pentru toţi ceea ce e mai presus de toate, am mai putea noi spune cumva că n-ar fi dat prin Fiul toate? Nu, nimic nu Şi-a ţinut, atunci când a dat pe Fiul, Ziditorul tuturor." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură.* "Despre Iacob şi despre viaţa cea fericită", Cartea întâi, 25, în PSB, vol. 52, p. 258)

„Pentru ei jertfeşte sângele Său, lor le insuflă Duhul Său, lor le dăruieşte împărăţia Sa. Ce mai poate da Cel ce S-a dat pe Sine însuşi? Sau ce a rămas nedat de către Tatăl, Care pe singurul Său Fiu L-a dat morţii pentru noi (Rom. 8, 32)?" (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* II, 26, în PSB, vol. 53, p. 34)

„Când ne gândim la nemăsurata Lui bunătate, cum rabdă cu nesfârşită mărinimie nenumăratele noastre păcate, pe care le săvârşim în fiecare clipă sub ochii Lui, cum ne acordă mila Sa fără să avem mai înainte vreun merit, dându-ne atâtea ocazii de

722. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă Tatăl iubeşte atât de mult pe Fiul Său ca om, cum nu ne-ar iubi şi pe noi la fel prin har?" (n. 2007, p. 1064).

723. Tâlcuirea Pr. D. "Stăniloae: Faptul că omul e iubit de Dumnezeu ca şi Fiul Său, făcut om, să nu-l facă pe om să se ia la întrecere cu Fiul, sau să se socotească egal cu El. Omul trebuie să rămână în smerenia lui. Numai pentru că iubeşte pe Fiul Său din veci Tatăl vrea să aibă şi alţi fii pe care să-i iubească la fel, prin har. De aceea a voit ca Fiul Său să Se facă om" (n. 2008, p. 1064).

724.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toate ale firii dumnezeieşti le aduce în noi Fiul lui Dumnezeu făcut om, dacă vrem să le primim. Ne aduce învierea şi slava ei, dar aceasta pentru că ne aduce bunătatea ei, prin faptul că ne aduce iubirea Lui faţă de Tatăl şi, prin aceasta, iubirea Tatălui faţă de noi. Iubirea e semnul şi puterea unităţii fără confundare între cei ce se iubesc" (n. 2009, p. 1064).

mântuire și primindu-ne în dragostea Sa." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* Partea întâi, „Întâia convorbire cu Părintele Moise", cap. 15, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 319)

„Dragostea minunată a lui Dumnezeu față de neamul omenesc, neînfrântă de nici o injurie care s-o depărteze de grija pentru mântuirea noastră și biruită oarecum de nedreptățile noastre care s-o facă să renunțe la scopul propus, n-a putut fi exprimată mai propriu prin altă comparație, decât prin bărbatul care-și iubește cu o dragoste arzătoare soția. Acesta, cu cât a simțit mai mult că este neglijat și disprețuit de ea, cu atât mai mult este ars în inima lui de focul patimii. Așadar, ocrotirea dumnezeiască stă întotdeauna nedespărțită de noi și atât de mare este dragostea Creatorului față de creatura Sa, încât nu numai că o însoțește, dar chiar îi merge înainte cu providența Sa, pe care profetul, cunoscând-o foarte bine, o mărturisește zicând: *Dumnezeu mă va întâmpina cu milostivirea Lui.* Când a zărit răsărind în noi oarecare bunăvoință, o luminează îndată, o întărește și o cheamă la mântuire, dându-i creșterea pe care i-a sădit-o, sau a văzut că i se arată datorită ostenelilor noastre." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 8, 3-4, în PSB, vol. 57, p. 536)

„El ne dă cele bune ca noi să fim buni, noi, dimpotrivă, de câte ori primim cele bune, ne înmulțim răutățile noastre. El ne cheamă cu binefacerile Lui la viață cinstită, noi ne prăbușim în necinste. El ne provoacă prin binefaceri la căință, noi ne prăbușim în desfrâu. El ne cheamă la cucernicie, noi ne prăbușim în necurăție. Strălucit mai răspundem la darurile sfinte, strălucită recunoștință mai arătăm față de binefacerile Lui, dacă pentru câtă binefacere primim de la El, atâtea injurii Îi aducem în schimb." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea a VI-a, XVIII, 95, în PSB, vol. 72, pp. 295-296)

Jurământul lui Dumnezeu[725]

„– Dar ce? Dumnezeu s-a jurat? mă poate întreba cineva. Dar pe ce s-a putut jura Dumnezeu?

– Ia seama, însă, că tot ce spune Dumnezeu aici e pogorământ. Dumnezeu numește jurământ întărirea făgăduinței Sale: *Îmi voi ține jurământul cu care M-am jurat lui Avraam, tatăl tău.*

Apoi îi spune ce a făgăduit și pentru ce s-a jurat:

Și voi înmulți seminția ta ca stelele cerului (Fac. 26, 4). Asta i-o spune și patriarhului:

Atât de mare va fi seminția ta încât va fi egală cu stelele și cu nisipul (Fac. 13, 17)." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia LI, II, în PSB, vol. 22, p. 180)

---

725. În Vechiul Testament, Însuși Dumnezeu face jurământ lui Avraam, ca răsplătire pentru credincioșia sa, arătată prin hotărârea de a jertfi pe fiul său Isaac. Dumnezeu rostește, prin îngerul Său, aceste cuvinte: *Juratu-M-am pe Mine însumi, zice Domnul, că de vreme ce ai făcut aceasta și n-ai cruțat nici pe singurul tău fiu, pentru Mine, de aceea te voi binecuvânta cu binecuvântarea Mea și voi înmulți foarte neamul tău, ca să fie ca stelele cerului și ca nisipul de la țărmul mării și va stăpâni neamul tău cetățile dușmanilor săi. Și se vor binecuvânta prin neamul tău toate popoarele pământului, pentru că ai ascultat glasul Meu* - (Fac. 22, 16-18). Din acest text reiese că nu Dumnezeu are nevoie de jurământ, ci omul. Avraam avea trebuință de siguranța promisiunii divine și de aceea ea a fost întărită prin jurământ. Nu atât lui Avraam vrea să-i întărească Dumnezeu făgăduința, ci prin Avraam tuturor urmașilor săi, care urmau să poarte misiunea aleasă de *popor agonisit de Dumnezeu* în veac. Neavând pe altcineva mai mare să Se jure, Dumnezeu S-a jurat pe Sine. Deci, pentru slăbiciunea firii omenești și pentru puținătatea credinței, Dumnezeu S-a pogorât pe Sine și folosește jurământul, ca formă de dovedire a împlinirii făgăduinței Sale. Deci, *jurământul l-a folosit și Dumnezeu, Mântuitorul Hristos, Proorocii, Patriarhii, Împărații, Sfinții Apostoli, Sfinții Îngeri*; cf. Prof. Mihai Mocanu, *Despre jurământ,* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei,* LV (1979), nr. 3-6, p. 348. Nu este de condamnat jurământul în sine, ci modul practicării acestuia. Jurământul nu este un rău în sine, ci rea poate fi doar întrebuințarea lui – n.a.

„Căci a fost primit prin jurământul Tatălui Fiul, sau taina Lui[726]. Căci e obiceiul Tatălui să Se jure pe puterea proprie a Fiului şi aceasta înseamnă a Se jura pe Sine însuşi[727]. Fiindcă Fiul nu e altul decât El, după rațiunea ființei şi după identitatea dumnezeirii.

Şi de fapt, dumnezeiescul Moise când ne-a arătat pe Dumnezeu jurându-Se, L-a înfățişat zicând foarte lămurit: *Voi ridica mâna Mea la cer şi Mă voi jura pe dreapta Mea* (Deut. 32, 40). Iar dreapta lui Dumnezeu şi Tatăl este Fiul, prin Care ține toate, porunceşte tuturor şi lucrează dumnezeieşte, chemând cele ce nu sunt să se facă şi celor făcute dăruindu-le buna existență." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a III-a, 7, în PSB, vol. 39, pp. 82-83)

„Dumnezeu nu de aceea Se jură, că ar fi lipsit de încrederea celui ce crede, sau că, neavând garanția mărturiilor, ar căuta sprijin în jurământ, cum facem noi, oamenii, care ne câştigăm încrederea prin jurământ, şi de aceea jurăm, ca să fim crezuți că cele ce le spunem sunt adevărate. Dumnezeu însă şi când vorbeşte e demn de încredere, căci vorbirea Lui este jurământ; căci Dumnezeu nu datorită jurământului e vrednic de încredere, ci datorită lui Dumnezeu însuşi, jurământul e vrednic de încredere. Aşadar, pentru care pricină ni-L arată Moise pe Dumnezeu jurându-Se? Fiindcă suntem prinşi de anumite obiceiuri omeneşti şi ne învăluim ca ariciul în țepii lui ori ca scoica în cochilia ei; după cum ființele acestea, dacă nu se găsesc sub acoperământul carapacei nu pot respira, nici nu pot prinde aerul liber fără să-l mențină, tot aşa suntem şi noi dacă nu ne sprijinim pe un fel de limanuri pământeşti ale obişnuinței omeneşti. De aceea, fiindcă obişnuim să credem că e mai adevărat ce este întărit prin jurământ, ca să nu şchiopăteze credința noastră, stă scris că *Dumnezeu Se jură,* El, Care altfel nu Se jură, dar este judecător al celor ce se jură şi pedepsitor al celor ce jură strâmb. Căci iată ce stă scris: *Juratu-s-a Domnul şi nu-I va părea rău: Tu eşti preot în veac* (Ps. 109, 4). Şi-a ținut jurământul şi ne-a dat pe veşnicul Arhiereu, având preoție netrecătoare." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură.* "Despre Cain şi Abel", Cartea întâi, 43, în PSB, vol. 52, p. 144)

Certarea Domnului

„Că aşa zice cuvântul cel sfânt: «*Certând m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat*» (Ps. 117, 18). «*Că pe care îl iubeşte Domnul îl ceartă şi bate pe tot fiul pe care îl primeşte*» (Pilde 3, 12; Evr. 12, 6). «*Certa-mă-va dreptul cu milă,* spune psalmistul, *şi mă va mustra, iar untdelemnul păcătoşilor să nu ungă capul meu*» (Ps. 140, 6). Şi iarăşi spune: *Fericit este omul, pe care l-a certat Domnul; şi dojenirea Celui Atotputernic n-o dispreţui; că El te face să suferi, dar iarăşi te face bine; a bătut, dar mâinile Lui au tămăduit. De şase ori din nevoi te scoate, iar în a şaptea, nu se va atinge de tine răul. În timp de foamete, te va izbăvi de moarte, iar în timp de război te va scoate din mâna sabiei. De biciul limbii te va ascunde şi nu te vei teme de relele ce vor veni. De cei nedrepţi şi de cei nelegiuiţi vei râde, iar de fiarele sălba-*

726. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Jurământul lui Dumnezeu de a-i da lui Avraam pe Isaac ca fiu, era un chip al jurământului Său de a-i da ca urmaş după umanitate pe Hristos. Istoria e un întreg condus de Dumnezeu spre adevărul ca vârf de sus prin chipuri, prin trepte ce urcă spre El". (n. 130, p. 82).

727. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Astfel în jurământul Tatălui e implicat şi jurământul Fiului. Tatăl nu se poate jura pe cineva mai mare ca El, dar se jură totuşi pe ceea ce e mai drag Lui, pe Fiul. Dar Fiul îşi însuşeşte prin aceasta jurământul Tatălui şi face şi din partea Lui totul ca să-l împlinească. Pe de altă parte bunul cel mai scump pe care-l poate da Dumnezeu oamenilor, e Fiul Său, ca Frate al lor. Dar jurământul că o va face aceasta nu-l poate face fără voia Fiului" (n. 131, p. 83).

tice nu te vei teme, că fiarele sălbatice vor trăi în pace cu tine. După aceea vei cunoaşte că va fi pace în casa ta, iar belşugul din cortul tău nu va lipsi. Vei cunoaşte că multă este sămânţa ta, iar copiii tăi, ca iarba ţarinei. Vei merge la groapă ca grâul cel copt, secerat la timp sau ca un stog la arie la vreme adunat (Iov 5, 17-26). Vedeţi, iubiţilor, cât de mare sprijin au cei certaţi de Stăpân? Că, fiind tată bun, ne ceartă, ca să ne miluiască cu certarea Lui cea sfântă." (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* cap. 56, în PSB, vol. 1, pp. 85-86)

„Noi, însă, care am primit învăţătura de la El, Îi iubim blândeţea şi ne temem de asprimea Lui; pe când voi (este vorba despre păgâni – *n.n.*) dispreţuiţi şi una şi alta. De aici urmează că toate nenorocirile veacului, atâtea câte sunt, ne vin de la Dumnezeu: nouă spre înştiinţare, iar vouă spre pedepsire. De altfel, noi n-avem de ce ne plânge, mai întâi pentru că în lumea aceasta n-avem altă dorinţă decât de a putea pleca din ea cât mai repede, apoi dacă se va putea să ne lovească vreo nenorocire, aceasta numai datorită faptelor voastre. Dar chiar dacă unele ne ating şi pe noi, ca unii care trăim laolaltă cu voi, mai mult ne bucurăm de împlinirea prezicerilor sfinte, care ne întăresc, fără îndoială, credinţa şi speranţele noastre." (Tertulian, *Apologeticul,* XLI, în PSB, vol. 3, p. 97)

„(...) David spune: «*Certând m-a certat Domnul, dar morţii nu m-a dat*» (Ps. 117, 18), pentru că certarea Domnului înseamnă scăpare de moarte." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 7, 61.2, în PSB, vol. 4, p. 201)

„Blamarea celor care păcătuiesc are scopul de a-i mântui, căci Cuvântul îşi schimbă felul său de purtare după felul de vieţuire al fiecăruia; este când aspru, când blând." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 8, 66.5, în PSB, vol. 4, p. 204)

„Mila şi certarea au ca scop mântuirea celor pe care îi ceartă." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 8, 72.1, în PSB, vol. 4, p. 207)

„Că şi certarea este o doctorie a iubirii dumnezeieşti de oameni; din certare înfloreşte roşeaţa pudorii şi aduce în suflet ruşinea păcatului." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 8, 74.2, în PSB, vol. 4, p. 209)

„Pedagogul omenirii, Cuvântul nostru cel dumnezeiesc, folosindu-se de toată măiestria înţelepciunii, doreşte cu toată puterea să mântuie pe prunci; îi sfătuieşte, îi blamează, îi dojeneşte, îi ceartă, îi ameninţă, îi vindecă, le făgăduieşte, le dăruieşte; şi *ca şi cu multe hăţuri* (Platon, *Legile,* VII, 808 D.) înfrânează pornirile necugetate ale omenirii. Şi ca să spun pe scurt, Domnul se poartă cu noi aşa cum ne purtăm noi cu copiii noştri." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 9, 75.1-75.2, în PSB, vol. 4, p. 209)

„Certarea şi dojana, după cum le arată şi numele sunt lovituri date sufletului; pun capăt păcatelor şi înlătură moartea, cuminţeşte pe cei porniţi spre desfrâu. La fel şi Platon cunoaşte că certarea are o foarte mare putere de îndreptare şi este un mijloc însemnat de curăţire; de acord în această privinţă cu Cuvântul, Platon spune că omul care a săvârşit cele mai mari fapte urâte a ajuns de neîndreptat şi un neruşinat, pentru că n-a fost mustrat şi că cel care vrea să fie cu adevărat fericit trebuie să fie foarte

curat şi foarte bun (Platon, *Sophista*, 230 DE).” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 9, 82.2-82.3, în PSB, vol. 4, pp. 213-214)

„(...) pe unii, care erau porniţi spre rău, i-a oprit într-un chip foarte potrivit; pe alţii, care îndrăzneau să facă la fel, i-a împiedicat; pe alţii i-a întărit, ca să aibă răbdare; pe alţii i-a oprit de la rău; iar pe alţii, care au privit aceste exemple, i-a vindecat, pentru că s-au îndreptat spre o viaţă mai bună.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea a III-a, cap. 8, 43.3, în PSB, vol. 4, p. 331)

„Certarea este o disciplină folositoare sufletului, care, cu trudă de multe ori, curăţeşte sufletul de petele păcatului. Certarea *nu pare la început pricină de bucurie, ci de întristare: dar mai pe urmă aduce celor încercaţi de ea roadă paşnică spre mântuire* (Evr. 12, 11). A cunoaşte deci această certare înseamnă să ai o minte deosebită: pentru că mulţi, descurajaţi de asprimea certării, din pricina neştiinţei, nu aşteaptă folosul de pe urma certării, ci, nemulţumiţi de asprimea ei, continuă să sufere mai departe ponoasele neştiinţei. De aceea sunt vrednice de laudă glasurile drepţilor, care spun: *„Doamne, nu cu mânia Ta să mă mustri pe mine, nici cu urgia Ta să mă cerţi"* (Ps. 6, 1). Profetul nu se roagă să îndepărteze Domnul certarea, ci urgia. Asemănătoare acestui text sunt şi următoarele: *"Ceartă-ne, Doamne, dar nu cu judecată şi nici cu mânie”* (Ier. 10, 24). Şi după cum copiii cei mici, care nu-şi fac lecţiile, ajung mai atenţi şi-şi învaţă lecţiile, după ce dascălii sau pedagogii lor îi bat cu nuielele, şi după cum aceleaşi lecţii, înainte de bătaie, treceau pe lângă urechile lor, dar, după suferinţele pricinuite de lovituri, le intră în urechi şi se păstrează în memorie, ca şi cum atunci li s-ar fi deschis urechile, tot aşa se petrec lucrurile şi cu cei care nu ascultă învăţătura dumnezeiască şi dispreţuiesc poruncile Domnului. Dar când s-a abătut asupra lor certarea Domnului, atunci sunt primite poruncile lui Dumnezeu, întotdeauna propovăduite, dar totdeauna călcate în picioare, ca şi cum ar fi izbit pentru prima oară auzul lor. Pentru aceea spune Scriptura: *„Certarea Domnului îmi deschide urechile.”* (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări*, Omilia a XII-a, V, în PSB, vol. 17, pp. 472-473)

Ameninţările din partea lui Dumnezeu

„Când Cuvântul ameninţă, este evident că nu vrea să facă rău, că nici nu duce la îndeplinire ameninţarea; punând în oameni teama, le opreşte pornirea spre păcat şi-şi arată iubirea Sa de oameni.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 8, 68.1, în PSB, vol. 4, p. 205)

„Aşa e Stăpânul nostru! Adeseori ameninţă, nu ca să prefacă ameninţarea în faptă, ci ca, îndreptându-i pe cei ameninţaţi, să nu-i mai pedepsească. Dacă ar vrea să-i pedepsească, ce rost ar mai avea să le-o spună mai dinainte? Dar nu vrea! De aceea tot amână, zăboveşte, spune mai dinainte, tocmai pentru a le da prilej păcătoşilor să fugă de păcat, să îmbrăţişeze virtutea şi să scape astfel de pedeapsă.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XXII, IV, în PSB, vol. 21, p. 264)

„(…) Aşa fac şi părinţii care-şi iubesc copiii când îi văd pe copii că pleacă de lângă ei şi se duc să se joace cu alţi copii, pun slugile s-o facă pe sperietorii, pentru ca, fiind cuprinşi de frică, să alerge copiii la sânul mamei lor. Tot aşa şi Dumnezeu; trimite de multe ori asupra noastră ameninţări, nu ca să aducă ameninţarea, ci ca să

ne atragă la El. Iar când ne întoarcem la El, Dumnezeu stinge îndată ameninţarea. Că de ne-am purta la fel şi în încercări şi în zile de linişte n-am mai avea nevoie de încercări. Dar pentru ce vorbesc despre noi? Chiar sfinţii s-au înţelepţit mult din aceasta." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia X, VII, în PSB, vol. 23, p. 129)

„Mânia" lui Dumnezeu

„Vorbim despre *mânia lui Dumnezeu* nu ca de o pasiune a Lui, ci ca de un mijloc sever de îndreptare a oamenilor care au săvârşit păcate grele şi numeroase. Că e în stare să îndrepteze ceea ce numim *mânia şi urgia lui Dumnezeu* şi că aceasta a fost şi intenţia Logosului dumnezeiesc, reiese limpede din psalmul al şaselea: *"Doamne, nu cu mânia Ta să mă mustri, nici cu urgia Ta să mă cerţi"* (Ps. 6, 1); precum şi din cartea lui Ieremia: *„Ceartă-ne pe noi, Doamne, însă cu judecată, nu cu mânie, ca să nu ne împuţinezi pe noi"*[728]. Dacă vei citi în cartea a doua a Regilor despre *mânia Domnului* (II Regi 24, 1), care a îndemnat pe David să poruncească numărătoarea poporului, iar în cartea întâi a Cronicilor vei citi că diavolul a îndemnat pe David (I Paral. 21, 1) şi dacă vei face o comparaţie a celor scrise acolo, vei vedea asupra cui se abate mânia. *Fii* ai acestei mânii s-au făcut toţi oamenii, spune (apostolul) Pavel, *din fire eram fiii mâniei ca şi ceilalţi* (Efes. 2, 3). Aici nu se vorbeşte de mânia lui Dumnezeu ca de o patimă a Lui, ci de una pe care oricine şi-o pregăteşte prin păcatele ce le săvârşeşte. Acest lucru îl învederează apostolul Pavel când vorbeşte de *bogăţia bunătăţii lui Dumnezeu şi a îngăduinţei şi a îndelungii Lui răbdări* pentru cel care nu ştie că *bunătatea lui Dumnezeu îndeamnă la pocăinţă. După învârtoşarea ta şi după inima ta nepocăită îţi aduni mânie în ziua urgiei şi a arătării dreptei judecăţi a lui Dumnezeu* (Rom. 2, 4-5). Cum îşi poate cineva *aduna o comoară de mânie în ziua urgiei* dacă mânia este înţeleasă ca o pasiune? Cum ar putea îndrepta pe cineva *patima mâniei*? Şi cuvântul, care ne învaţă să nu ne mâniem câtuşi de puţin, spune în psalmul al treizeci şi şaselea: *"Părăseşte mânia şi lasă iuţimea"* (Ps. 36, 8), precum şi (apostolul) Pavel: *„Lăsaţi toate acestea: mânia, iuţimea, răutatea, hula, cuvântul de ruşine din gura voastră"* (Col. 3, 8). S-ar putea oare atribui lui Dumnezeu o patimă de care El voieşte să ne liberăm cu totul? Este clar, aşadar, că cele afirmate cu privire la *mânia lui Dumnezeu* se interpretează în mod alegoric, aşa cum se scrie şi despre *somnul* Lui, din care părea că-L deşteaptă proorocul: *„Deşteaptă-Te, pentru ce dormi, Doamne?"* (Ps. 43, 25; 78, 5). Şi iarăşi: *"Şi S-a deşteptat Domnul ca cel ce doarme, ca un viteaz ameţit de vin"*. Dacă, deci, Domnul ar semnifica altceva, nu ceea ce arată şi scrisul obişnuit al cuvântului, de ce nu ar putea fi înţeleasă în sens asemănător şi *mânia lui Dumnezeu*? Ameninţările cu mânia lui Dumnezeu sunt şi ele avertismente cu privire la ceea ce li se va întâmpla oamenilor răi, ca nişte recomandări ale medicului făcute bolnavilor: *am să te operez şi am să te cauterizez dacă nu ai să urmezi prescripţiile mele şi dacă nu ai să ţii regimul alimentar şi celelalte recomandări.* Noi nu atribuim lui Dumnezeu patimi omeneşti, nici nu avem păreri lipsite de cuviinţă faţă de El şi nici nu ne reprezentăm în mod greşit explicaţiile luate chiar din Scriptură şi comparate între ele. Dascălii învăţăturii noastre au şi ei această sarcină: să înlăture interpretările simpliste şi, pe cât le stă în putinţă, să facă pe ascultătorii lor mai deschişi la minte." (Origen, *Contra lui Celsus*, Cartea a IV-a, cap. 72, în PSB, vol. 9, pp. 291-292)

---

728. Notă Pr. T. Bodogae: Ier. 10, 24 (trad. sin. 1914). (n. 258, p. 291).

Judecăţile lui Dumnezeu – neînţelegerea lor de către noi

„Slaba gândire omenească este foarte departe de a putea pătrunde lucrurile divine." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* V, în PSB, vol. 3, p. 356)

„(...) Dacă cineva e mai nerăbdător şi doreşte explicaţii mai amănunţite, acela să vină cu noi şi să asculte el pe sfântul Pavel, care, căutând să *pătrundă adâncurile înţelepciunii şi cunoaşterii dumnezeieşti* (I Cor. 2, 10), invocând ajutorul Duhului Sfânt, Care *pătrunde până în adâncurile lui Dumnezeu,* dar, nefiind în stare să ajungă până la capăt şi să se împărtăşească – aşa zicând – de o cunoaştere deplină, îşi pierde parcă nădejdea de a ajunge la capăt şi strigă plin de mirare: *„O, adâncul bogăţiilor de înţelepciune şi de cunoaştere a lui Dumnezeu!"* (Rom. 11, 33). Şi copleşit de deznădejdea de a ajunge până la cunoaşterea din urmă, în această exclamare îşi dă seama de adevărul acestor cuvinte zicând: *„cât sunt de necercetate judecăţile Lui şi cât de nepătrunse, căile Lui!"* Într-adevăr, el nu zice că e greu să poţi înţelege judecăţile lui Dumnezeu, ci că aici nu poţi face absolut nimic şi nu zice că e greu să pătrunzi căile Lui, ci că nu le poţi pătrunde deloc. Sigur că ai putea merge şi mai departe în cercetarea aceasta, înaintând tot mai adânc în cunoaştere, dacă se face apel la ajutorul harului lui Dumnezeu care luminează mintea[729]." (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, 3, XIV, în PSB, vol. 8, pp. 294-295)

„Adu-ţi aminte că judecăţile lui Dumnezeu sunt adânci; şi pentru că sunt închise în vistieriile cele dumnezeieşti, nu pot fi înţelese de oricine." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, V, în PSB, vol. 17, p. 253)

„(...) Pavel, omul acesta atât de mare şi atât de valoros, a spus că judecăţile Lui, adică rânduielile şi conducerea Lui, sunt cu neputinţă de cercetat, şi n-a spus neînţelese, ci cu neputinţă de cercetat, că nu primeşte nici cercetare să fie, iar urma căilor Lui spune el că este de negăsit – că numeşte căi hotărârile şi poruncile Lui..." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia IV, V, în PSB, vol. 21, p. 63)

„Când lucrează Dumnezeu ceva, nu încerca, iubite, să cercetezi cu mintea ta omenească cele făcute de El! Faptele Lui depăşesc înţelegerea noastră, iar mintea omenească nicicând nu va putea să le cuprindă sau să înţeleagă pricina celor create de El." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XXV, IV, în PSB, vol. 21, p. 310)

„Ai putut să-ţi cunoşti sufletul, de când te-ai născut şi până acum? (Dacă da), atunci spune-mi ce gânduri ţi-au încolţit în minte, de dimineaţa până seara! Spune-mi gândurile tale din cursul a trei zile. Desigur, nu poţi acest lucru. Iar dacă gândurile sufletului tău nu le poţi cuprinde, cum vei putea cuprinde cugetele şi gândirea lui Dumnezeu?" (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XII, 11, în PSB, vol. 34, pp. 145-146)

„Căci, precum nimeni nu va şti ce este Dumnezeu după fire, dar e îndreptăţit să creadă că este şi răsplăteşte celor ce-L caută, aşa va ignora modul celor săvârşite de El, lăsând primirea lor pe seama credinţei şi recunoscând că Dumnezeu, Cel mai

729. Notă Pr. T. Bodogae: "Că e nevoie de ajutorul lui Dumnezeu pentru explicarea tainelor o afirmă Origen adeseori: *Omilia Ios.* XX, 4 (*PSB*, 6, 286-287). Dar la fel se spune şi în *Despre începuturi*" II, 6, 1. (n. 1521, p. 295).

presus de toţi, poate toate, primind pentru o astfel de bună judecată o răsplată de nedispreţuit. Voind Stăpânul tuturor să ne purtăm astfel, zice prin proorocul Isaia: *Nu sunt sfaturile Mele ca sfaturile voastre, nici căile Mele ca ale voastre, zice Domnul, ci pe cât de departe e cerul de pământ, pe atât sunt de departe căile Mele de căile voastre şi cugetările Mele, de cugetarea voastră* (Is. 55, 8-9). Iar Cel ce e atât de mult mai presus de noi, cum nu va şi lucra în chip minunat şi nu va întrece înţelegerea noastră?

Dar aş voi să exprim şi un gând mai uşor de înţeles, precum socotesc, despre acestea. Cei preocupaţi în viaţa aceasta de ştiinţa numită mecanică declară de multe ori că izbăvesc lucruri mari, dar metoda actelor lor scapă minţii ascultătorilor înainte de-a le vedea, dar, gândind la meşteşugul lor, le admit prin credinţă înainte de-a le experia, evitând să-i contrazică. Cum, deci, va zice cineva, n-ar fi împovăraţi de vini grele cei ce îndrăznesc să necinstească prin necredinţă pe Dumnezeu, pe Cel mai bun Meşter în toate?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 405-406)

„Didim (cel Orb [† cca 398] – *n.n.*), cel mai mare învăţat al contemplaţiei, zice: (...) explicaţia providenţei însă, o vei găsi în felurile în care eşti ridicat de la răutate şi ignoranţă, la virtuţi şi la culmea ştiinţei." (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită,* Cartea a VIII-a, cap. 1, în PSB, vol. 75, p. 318)

Vorbirea despre Dumnezeu

„Vorbele lui Platon despre Dumnezeu ar fi încă şi mai clare ca gândire şi stil, dacă nu le-ar întuneca uneori amestecându-le cu convingerile lui politice. În scrierea sa *Timaios* el dă chiar numele de Dumnezeu părintelui lumii, făuritorul sufletului, făcătorul celor cereşti şi pământeşti, şi te previne că-i greu să-L găseşti, din cauza puterii Sale necrezut de mari, şi, iarăşi, că e cu neputinţă să vorbeşti despre El în public, chiar când L-ai cunoscut. Cam la fel sunt şi părerile noastre, ale creştinilor, care recunoaştem un Dumnezeu, Îl numim tatăl tuturor şi nu vorbim niciodată despre El în public neîntrebaţi[730]." (Minucius Felix, *Dialogul Octavius,* XIX, în PSB, vol. 3, p. 372)

„Graiul împodobit să-şi găsească teren de desfăşurare în tribunale şi în cuvântările politice; când este vorba despre Domnul şi Dumnezeul nostru, sinceritatea deplină a cuvântului în susţinerea credinţei este ajutată nu de farmecul elocinţei, ci de puterea faptelor. Ascultă aşadar cuvinte nu frumoase, ci adevărate, exprimate nu într-o formă care să atragă auditori, ci într-un chip simplu şi sincer, potrivit vorbirii despre bunăvoinţa divină, primeşte ceea ce se simte înainte de a se învăţa, ceea ce nu se culege printr-o lungă străduinţă şi trecere de timp, ci se însuşeşte pe o cale scurtă şi plină de repede răsplată." (Sf. Ciprian, *Către Donatus,* II, în PSB, vol. 3, p. 416)

„Se poate spune că toţi cei care au vorbit despre Dumnezeire, barbari şi eleni, au ţinut ascunse principiile lucrurilor şi au transmis adevărul în enigme, în simboluri, în alegorii, în metafore şi în alte chipuri asemănătoare acestora; de pildă, la greci, oracolele; de aici şi numele de Oblicul dat lui Apolon Pitianul[731]." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 4, 20.4, în PSB, vol. 5, p. 323)

730. Notă Prof. N. Chiţescu: "Filozofii se unesc în recunoaşterea unui singur Dumnezeu, făcătorul a toată existenţa" (n. 35, p. 372).

731. Notă Pr. D. Fecioru: "Apolon a fost numit şi *Oblicul* din pricina sensului echivoc al oracolelor sale" (n. 106, p. 323).

„Pe bună dreptate (...) Platon, vorbind despre Dumnezeu în *Epistolele* sale, zice: *„Trebuie să-ți vorbesc în enigme, pentru ca, dacă epistola mea va ajunge în vreun colț de pământ sau mare, cel care o va citi să nu o înțeleagă"* (Platon, *Epistola II*, 312 D). Că Dumnezeul universului, Cel Care-i mai presus de orice cuvânt, mai presus de orice gând, mai presus de orice idee, nicicând nu poate fi cuprins în scris, pentru că-i negrăit prin puterea Lui. Lucru pe care l-a arătat și Platon când zice: *Pe lângă acestea, caută și ai grijă, să nu-ți pară rău mai târziu că ai scris acum lucruri ce nu trebuia să le scrii; cel mai bun lucru e să nu scrii deloc, ci să știi totul pe de rost; că nu este cu putință, nu-i cu putință, ca cele scrise să nu ajungă publice* (Platon, *Epistola II*, 314 BC). La fel cu aceste cuvinte sunt și cuvintele sfântului apostol Pavel, care păstrează semnificația ascunsă profetică și cu adevărat veche, din care s-au revărsat la eleni învățăturile cele bune. *Înțelepciunea o grăim celor desăvârșiți, dar nu înțelepciunea veacului acestuia, nici a stăpânitorilor veacului acestuia, care sunt pieritori, ci grăim înțelepciunea lui Dumnezeu întru taină, cea ascunsă* (I Cor. 2, 6-7). Apoi, mai departe, Pavel vorbește de marea grijă ce trebuie să o ai când e vorba de răspândirea învățăturilor printre cei mulți: *Și eu, fraților, n-am putut să vă grăiesc vouă ca unor oameni duhovnicești, ci ca unora trupești, ca unor prunci în Hristos. Cu lapte v-am hrănit, că încă nu puteați; dar nici acuma nu puteți; că sunteți încă trupești* (I Cor. 3, 1-3). Deci, dacă apostolul a numit laptele hrană pentru prunci, iar mâncarea tare hrană pentru cei desăvârșiți (Evr. 5, 13-14), atunci se va înțelege că laptele este cateheza, cea dintâi hrană a sufletului, iar hrana tare, contemplația în cel mai înalt grad de inițiere." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 10, 65.1-65.5, 66.1-66.2, în PSB, vol. 5, pp. 348-349)

„Pe bună dreptate scrie Platon în epistola sa cea mare: *"Dumnezeirea nu se poate exprima cu cuvântul, cum se exprimă în celelalte științe obiectul lor; ci, dacă de mult timp te ocupi cu Dumnezeirea și trăiești împreună cu Ea, atunci dintr-o dată vine în sufletul tău o lumină, ca și cum ar izbucni dintr-un foc; și lumina aceea îți hrănește sufletul"* (Platon, *Epistola VII,* 341 CD)." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 11, 77.1, în PSB, vol. 5, p. 354)

„(...) Unii L-au numit pe Dumnezeu *adânc*, pentru că este inaccesibil și nemărginit, pentru că înconjură totul și cuprinde în El totul. Da, când este vorba de Dumnezeu, partea aceasta este cea mai grea de tratat. Dacă este greu de descoperit principiul oricărui lucru, apoi este greu de arătat primul și cel mai vechi principiu, care este cauza nașterii și a continuării existenței tuturor lucrurilor. Cum s-ar putea vorbi de Cel Ce nu este nici gen, nici diferență, nici specie, nici individ, nici număr, dar nici accident, nici ceva supus accidentului? Nu-L poți numi în chip drept nici *totul*, pentru că *totul* se rânduiește în ordinul mărimii, iar Dumnezeu este Tatăl tuturora. Nu trebuie să se vorbească de părți ale lui Dumnezeu, pentru că unul este indivizibil; de aceea este și infinit, nu în sensul că nu se poate parcurge, ci în sensul că este fără dimensiune și nu are sfârșit; și, deci, este fără formă și fără nume." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 12, 81.3-81.6, în PSB, vol. 5, p. 357)

„Că omul, fiind om, nu-i în stare să spună adevărul despre Dumnezeu; cel slab și trecător să spună adevărul despre Cel nenăscut și nestricăcios; lucrul să spună adevărul despre Cel ce l-a făcut. Dacă omul nu poate spune adevărul nici despre el însuși, oare nu cu mult mai puțin trebuie crezut când vorbește despre Dumnezeu? Pe cât omul stă în urma puterii lui Dumnezeu, pe atât și cuvântul lui este slab, nu ca

să-L numească pe Dumnezeu, ci ca să vorbească despre Dumnezeu şi despre învăţătura dumnezeiască. Cuvântul omenesc este prin fire slab şi neputincios să vorbească despre Dumnezeu; nu vorbesc de numele Lui – că este un lucru obişnuit, nu numai filozofilor, ci şi poeţilor să vorbească de numele Lui – nici de fiinţa Lui – lucru cu neputinţă –, ci de puterea lui Dumnezeu şi de lucrurile lui Dumnezeu. Abia de ajung la o idee slabă despre Dumnezeu cei care şi L-au luat pe Dumnezeu ca dascăl, cu toate că harul lui Dumnezeu le ajută spre oarecare cunoaştere şi ei s-au obişnuit să contemple voinţa lui Dumnezeu cu ajutorul voinţei Lui, şi pe Duhul Sfânt cu ajutorul Sfântului Duh, *că Duhul cercetează adâncurile lui Dumnezeu* (I Cor. 2, 10), *iar omul sufletesc nu primeşte cele ale Duhului* (I Cor. 2, 14)." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 18, 165.5, 166.1-166.3, în PSB, vol. 5, pp. 474-475)

„Voi vorbi, dar, despre Dumnezeu nu atât cât este şi ce este Dumnezeu, ci cât ne este nouă cu putinţă." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XV, I, în PSB, vol. 17, p. 509)

„După cum unui picior strâmb nu i se potriveşte o încălţăminte dreaptă, tot aşa nici lauda lui Dumnezeu nu se potriveşte inimilor stricate. După părerea mea, de aceea Domnul le-a luat demonilor puterea de a-L face cunoscut, pentru că nu este potrivit ca demonii să vorbească de Mântuitorul. Pavel ceartă duhul cel pitonicesc (Fapte, 16, 18), ca să nu fie recomandat el, sfântul, de un duh necurat. Acelaşi înţeles îl au şi cuvintele: *Dumnezeu a zis păcătosului: Pentru ce povesteşti tu dreptăţile Mele?* (Ps. 49, 17) Să căutăm, dar, să fugim de orice lucru strâmb şi sucit şi să ne îndreptăm mintea noastră şi puterea de judecată a sufletului după canonul cel drept ca, ajungând drepţi, să ni se îngăduie să lăudăm pe Domnul." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, I, în PSB, vol. 17, p. 247)

„Îndrăzneţ lucru este a vorbi de cele despre Dumnezeu, pentru că mintea nu se poate urca până la măsura vredniciei Lui, iar cuvântul, la rândul său, exprimă slab cele pe care mintea le concepe." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XV-a, I, în PSB, vol. 17, p. 509)

„Dacă, deci, mintea noastră este mai prejos de înţelegerea măreţiei lui Dumnezeu, iar cuvântul este mai prejos şi decât mintea, nu este, oare, neapărat trebuinţă de tăcere, ca nu cumva prin slăbiciunea cuvintelor să punem în primejdie minunea vorbirii despre Dumnezeu?

Dorinţa de a slăvi pe Dumnezeu este însămânţată în chip firesc în toţi cei înzestraţi cu darul vorbirii; dar toţi sunt la fel de neputincioşi a vorbi după vrednicie despre Dumnezeu. În râvna pentru evlavie ne deosebim unul de altul; dar nimeni nu-i aşa de orbit ca să se înşele pe el însuşi atât de mult, încât să considere că s-a urcat pe cel mai înalt pisc al înţelegerii lui Dumnezeu, ci, cu cât va vedea că propăşeşte în cunoaşterea lui Dumnezeu, cu atât mai mult va simţi neputinţa lui. Aceasta a simţit-o Avraam; aceasta a simţit-o Moisi. Când au putut să vadă pe Dumnezeu, atât cât e cu putinţă unui om să-L vadă, mai ales, atunci s-au socotit pe ei înşişi o nimica. Avraam s-a numit pământ şi cenuşă (Fac. 18, 27), iar Moisi a spus că este slab la glas şi zăbavnic la limbă (Ieş. 4, 10), că vedea slăbiciunea limbii lui, care nu putea sluji măreţiei celor gândite de mintea sa.

Totuşi, pentru că urechile voastre s-au deschis acum pentru auzirea vorbirii despre Dumnezeu, iar Biserica nu-i sătulă niciodată de astfel de auziri, adeverind

cuvântul Eclesiastului, că *"nu se satură urechea de a auzi"* (Eccl. 1, 8), este de neapărată trebuinţă să grăiască după putere." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XV-a, I, în PSB, vol. 17, p. 509)

„Atât de mare rău este să descoperi orişicui şi la întâmplare tainele cele dumnezeieşti. Să audă asta cei care vorbesc tuturor oamenilor fără deosebire. Că Hristos nu ne vorbeşte acolo de porci (Mt. 7, 6), ci de oamenii care seamănă cu porcii, care, asemenea acestor animale, se tăvălesc în mocirla păcatului, pentru a ne învăţa să ştim să facem deosebire între persoane şi să căutăm oameni cu viaţă curată, când trebuie să descoperim ceva din cuvintele dumnezeieşti, ca să nu-i vătămăm şi pe aceia şi pe noi. Unii ca aceştia nu numai că nu câştigă nimic din cele spuse, dar târăsc adeseori odată cu ei în prăpastia pierzării şi pe cei care le-au pus înainte, fără cercetare, aceste bune mărgăritare." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XVI, II, în PSB, vol. 21, p. 179)

„Dacă nu este de folos, să nu vorbească, ci să mediteze pururea la cuvântul Domnului, pe care, însă, să-l grăiască atât cu gura, cât şi cu inima." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* Cuvânt despre paza inimii, 13, în PSB, vol. 34, p. 291)

„Este cu totul greu de-a se apropia de cele dumnezeieşti chiar celor foarte deprinşi şi în stare să contemple tainele şi să privească cele mai presus de minte în *oglindă şi ghicitură,* după preaînţeleptul Pavel (I Cor. 13, 12). Raţiunea omenească este foarte îngroşată şi inaptă să pătrundă în subţirimea înţelesurilor lor. De aceea e foarte de temut a vorbi despre Dumnezeu şi e un lucru înţelept a alege tăcerea despre acestea." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvânt înainte, în PSB, vol. 40, p. 9)

„Pentru ce coboară deci şi încearcă să supună raţionamentele omeneşti cele mai presus de minte şi de raţiune, cele ce socotesc că trebuie cinstite de singura credinţă neiscoditoare? Este cu totul lipsit de evlavie şi o necredinţă dusă la extrem, a întreba cu curiozitate: cum şi ce este Treimea, cum este în Sine firea dumnezeirii? E evlavios mai degrabă a voi să înţelegi drept în ce mod în Sfânta Treime este închinată o unică fire. Consimte deci, Ernia, că aşa trebuie să socotim şi să cugetăm drept şi că potrivnicii fac un lucru contrar credinţei iscodind cu neînţelegere şi cu neîncredere în născocirea unor idei nebune, cele mai presus de toată mintea." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul III, în PSB, vol. 40, p. 99)

„Mintea e mai cuprinzătoare decât orice cuvânt şi mişcarea înţelegerii e mai ascuţită decât a limbii. Deci, prin subţirimea minţii şi prin ascuţimea mişcării ei, vedem frumuseţea bogată a firii dumnezeieşti. Dar vorbim despre ea mai omeneşte şi în modul nostru, limba neavând posibilitatea de a cuprinde măsura adevărului. De aceea şi Pavel, vistiernicul tainelor Mântuitorului, cerea de la Dumnezeu cuvânt spre deschiderea gurii lui (Col. 4, 3). Deci, sărăcia cuvintelor noastre nu va aduce nici o păgubire însuşirilor naturale ale Unuia-Născutului. Cele spuse despre El se vor înţelege în chipul cuvenit lui Dumnezeu, însă se vor grăi cele de trebuinţă într-un mod mai omenesc, folosindu-ne de vorbirea Lui către noi şi de a Sfinţilor despre El, după măsura firii noastre." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 93)

„Deci cele despre Dumnezeu se grăiesc omeneşte. Dar se înţeleg aşa cum I se potriveşte lui Dumnezeu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 230)

„(...) Cu cât mintea va înainta către puritate mai înaltă, cu atât va primi pe Dumnezeu mai măreţ şi va descoperi o mai mare obârşie de admiraţie în sine decât în arta vorbirii, sau în meşteşugul exprimării. După cum cel ce n-a încercat sentimentul bucuriei nu-l poate înţelege cu mintea, la fel cel ce l-a încercat nu-l va putea reda în cuvinte. Dacă, de pildă, ar vrea cineva să explice dulceaţa mierii unuia care n-a mâncat niciodată ceva dulce, cu siguranţă că nici cel ce n-a primit-o în gură nu-i va simţi gustul cu urechile, dar nici cel ce i-a cunoscut dulceaţa prin plăcerea oferită de gustul ei nu va putea să-i explice prin cuvinte gustul, ci doar îi va aprecia în tăcere savoarea." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A doua convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 13, 1, în PSB, vol. 57, pp. 526-527)

„Cum voi vorbi de puterile Domnului eu, care sunt gângav şi cu mintea pironită de cele stricăcioase? Cum voi face auzite chiar şi numai cele mai mici laude ale Lui, eu, care sunt mut şi a cărui putere auzitoare a sufletului e cu totul întoarsă de la glasul fericit al Cuvântului, din pricina iubirii faţă de patimi? Cum mi Se va arăta mie, celui biruit de lume, Cuvântul, spre a birui lumea, odată ce nu obişnuieşte să Se arate lumii, dacă rămâne după fire necunoscut de simţirea iubitoare de materie? Cum nu e cutezător lucru să se atingă de cele sfinte cel spurcat, şi de cele curate, cel necurat?

De aceea aş fi refuzat bucuros să împlinesc cele poruncite, temându-mă să nu fiu socotit îndrăzneţ. Dar mi-a fost mai frică de primejdia neascultării. Deci aflându-mă între acestea două, aleg mai bucuros vina îndrăznelii, ca mai uşoară de purtat, fugind de pericolul neascultării, care nu se mai iartă. Şi nădăjduind că prin mijlocirea sfinţilor şi cu ajutorul rugăciunilor tale (părintele duhovnicesc şi învăţătorul meu, Toma – n.a.), Hristos, Marele Dumnezeu şi Mântuitor al nostru, îmi va dărui puterea să înţeleg lucrurile în chip cucernic şi să le spun în mod cuviincios, voi alcătui, pe cât se poate, un răspuns scurt la fiecare cap." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea I, Cuvânt înainte, în PSB, vol. 80, pp. 45-46)

„(...) Va fi fără formă şi fără frumuseţe şi nevrednic de a fi ascultat cuvântul despre Dumnezeu, rostit oricum şi de oricine şi în timpul în care nu se cuvine. Căci socotesc că cei ce au minte trebuie să caute atât de mult timpul potrivit de a vorbi despre El, pe cât între toate cele indicate de învăţător ca nepotrivite, mai nepotrivită este geometria cu plânsul." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, Partea a II-a, 76, în PSB, vol. 80, p. 194)

„Să înceteze tot sufletul, obişnuit să atace cu îndrăzneală orice idee despre Dumnezeu, de a mai gândi în deşert şi fără dreaptă credinţă; şi cunoscându-şi neputinţa sa în cele mici, să cinstească numai cu tăcerea faptul existenţei negrăite şi mai presus şi dincolo de toată înţelegerea şi cunoştinţa Fiinţei dumnezeieşti." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 79a, în PSB, vol. 80, p. 203)

„(...) Am cugetat să am tăcerea ca împreună locuitoare, păzindu-mă cu totul pe cât pot de atingerea de cuvintele dumnezeieşti, ca nu cumva să fiu judecat mai mult şi mai cu dreptate, ca unul ce am cuvintele dumnezeieşti omorâte de mine prin

duită, în inima noastră, ca pe nişte piste drepte legate între ele? Aceasta este calea pe care a intrat Cuvântul lui Dumnezeu, Care se aşează în inima omenească, în stare să o cucerească." (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca,* Omilia a XXI-a, V, în PSB, vol. 7, pp. 109-110)

„Gătiţi Domnului drum prin purtare cinstită şi prin fapte bune, drepte faceţi-I cărările, pentru ca Cuvântul Domnului să umble prin voi nestingherit şi să vă dea cunoştinţa tainelor Lui şi a venirii Lui." (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca,* Omilia a XXI-a, VII, în PSB, vol. 7, p. 111)

„Dacă voim (...) ca Dumnezeu să stăpânească între noi, atunci nicidecum să nu stăpânească păcatul în trupul nostru muritor (Rom. 6, 12) şi nici să nu ascultăm de poruncile lui, care îndeamnă sufletul nostru spre faptele cărnii şi spre lucrări potrivnice lui Dumnezeu, ci să omorâm mădularele noastre, ale omului pământesc (Col. 3, 5), culegând roadele duhului, pentru ca Domnul să umble în noi ca într-un rai duhovnicesc şi să domnească singur peste noi, cu Hristos al Său, Care va sălăşlui în noi, de-a dreapta Acelei puteri duhovniceşti, de Care voim să ne împărtăşim şi Care va locui în noi până ce toţi vrăjmaşii din noi vor ajunge aşternut picioarelor Lui, iar orice domnie, stăpânire şi putere va fi îndepărtată de la noi." (Origen, *Despre rugăciune,* XXV, 3, în PSB, vol. 7, p. 253)

„Dacă într-adevăr vrem să ni-L închipuim pe Dumnezeu că mistuie şi nimiceşte ceva, atunci să spunem că El mistuie gândurile rele ale cugetului, faptele de ruşine, poftele păcătoase atunci când intră în inima credincioşilor şi când împreună cu Fiul Îşi face sălaş în sufletele care s-au învrednicit să primească Cuvântul Lui şi Înţelepciunea Lui, după cum stă scris: *Eu şi Tatăl vom veni la el şi vom face locaş la el*, urmând ca după ce va fi mistuit acolo toate poftele şi toate patimile să-Şi ridice acolo un templu curat şi vrednic de El." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, II, 1, în PSB, vol. 8, pp. 45-46)

„(...) Căci după cum atunci când prinzi una din marginile unui stejar, automat tragi şi pe cealaltă, tot aşa când tragi Duh (...) prin El tragi în acelaşi timp şi pe Fiul, şi pe Tatăl. Dacă înţelegi cu adevărat pe Fiul, Îl vei vedea din amândouă părţile, El va aduce, pe de-o parte, pe Tatăl şi din cealaltă pe Duhul Său propriu. Într-adevăr, Cel Care e mereu în Tatăl, Acela nu va putea fi rupt de Tatăl şi nu va fi niciodată despărţit de Duhul Său, Care lucrează totul în toţi. Şi tot aşa, dacă primeşti pe Tatăl, prin puterea Lui primeşti în acelaşi timp şi pe Fiul şi pe Duhul, pentru că nu-i cu putinţă în nici un fel să-ţi închipui o întrerupere sau o împărţire în aşa fel încât Fiul să fie cugetat fără Tatăl sau ca Duhul să fie despărţit de Fiul, ci concepi în acelaşi timp în Ei o comunitate şi o deosebire negrăită şi cumva neînţeleasă, fără ca deosebirea ipostaselor să rupă continuitatea fiinţei, fără ca această comunitate de substanţă să elimine particularitatea semnelor distinctive." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, IV, în PSB, vol. 12, pp. 181-182)

„(...) Curăţia sufletului e în stare să odihnească în sine pe Dumnezeu..." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* II, în PSB, vol. 15, p. 32)

„Nici păcatelor să nu le dăm timp, nici duşmanului să nu-i lăsăm loc în inimile noastre, ca Dumnezeu să locuiască în noi, prin o necontenită aducere-aminte de El." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* Omilia a III-a, X, în PSB, vol. 17, p. 109)

„(...) Să ne împodobim frumuseţea sufletului cu tot ce putem, ca, făcându-i strălucitoare şi luminoasă frumuseţea lui, să atragem lângă noi pe Stăpânul cerurilor, ca să ne socotească vrednici a-şi face sălaş în noi. Că se coboară îndată acolo unde vede frumuseţe sufletească. El doar a spus: *„Spre cine voi căuta, oare, dacă nu spre cel blând, spre cel liniştit, spre cel smerit, spre cel care tremură de cuvintele Mele?"* (Is. 66, 2). Ai văzut că ne-a vorbit de toate culorile duhovniceşti, care pot face strălucitoare frumuseţea sufletului?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia LV, V, în PSB, vol. 22, p. 220)

„Când un om are cugetul curat, când n-are în el murdărie, atunci va putea locui în el Stăpânul universului". (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia LX, III, în PSB, vol. 22, p. 269)

„«*Fericiţi cei curaţi cu inima,* spune Hristos, *că aceia vor vedea pe Dumnezeu*» (Mt. 5, 8). Iar când ai ajuns învrednicit să locuiască Dumnezeu în tine, aşa te simţi ca şi cum trupul ţi-ar fi în zadar şi de prisos şi dispreţuieşti cu totul pe cele omeneşti. Toate cele ce se văd ţi se par umbră şi vis; ca şi cum ai locui în cer, aşa nu pofteşti nimic din cele de aici. Un om ca acesta era Pavel, dascălul lumii. De aceea şi striga zicând: *«Sau căutaţi probă a lui Hristos, Care locuieşte în mine?»* (II Cor. 13, 3). Şi iarăşi: *«Trăiesc, dar nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine»* (Gal. 2, 20). Şi iarăşi: *«Iar de trăiesc acum în trup, prin credinţă trăiesc»* (Gal. 2, 20). Ai văzut un om îmbrăcat cu trup, că grăieşte aşa ca şi cum ar fi fără de trup?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia LX, III, în PSB, vol. 22, p. 269)

„Căci în multe feluri este Dumnezeu în cei vrednici de El, venind în fiecare precum are fiecare puterea şi vrednicia. Unul se face loc al lui Dumnezeu; altul, casă; altul, scaun, şi altul, aşternutul picioarelor. Ba se poate face cineva şi car de luptă, sau cal uşor de strunit, primind asupra sa pe Călăreţul cel bun şi făcându-şi alergarea cum îi place Celui ce-l conduce.

Dar, precum aflăm acum, se poate face cineva, după înţelepciunea lui Dumnezeu, şi pat al Lui, clădit nu numai din lemnele Libanului, ci şi din aur, argint, profiră, pietre, potrivit cu fiecare în parte. (...) Că cel ce poartă pe Dumnezeu în sine este patul Celui ce locuieşte şi şade în el, a fost vădit şi înainte din cuvintele noastre. Căci cel ce, după Sfântul Pavel, nu mai vieţuieşte sieşi, ci are în sine vieţuind pe Hristos şi dă dovadă despre Hristos care grăieşte în el, acela se numeşte şi este în înţeles propriu pat al Celui ce e dus şi purtat de el." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia VII, în PSB, vol. 29, p. 206)

„Trupul este aproape de suflet, dar Domnul este şi mai aproape." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XI, 15, în PSB, vol. 34, p. 141)

„Dacă în viaţa cea de toate zilele, (trebuind) ca un dregător să meargă şi să stea într-o casă şi întâmplându-se ca acea casă să nu fie curată, (numaidecât) se repară, se împodobeşte şi se varsă aromate în ea; cu atât mai mult casa sufletului în care Domnul Se odihneşte, trebuie să fie frumos împodobită pentru ca să poată să intre şi să se odihnească acolo cel neîntinat şi fără de prihană! Pentru că în astfel de inimă Se odihneşte Dumnezeu şi toată Biserica cea cerească." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XV, 45, în PSB, vol. 34, p. 168)

„(...) Venind Domnul şi locuind într-însul şi el în Domnul, El, (Domnul), împlineşte întru acesta propriile Sale porunci, fără trudă, umplându-l pe acesta de roada Duhului." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XIX, 6, în PSB, vol. 34, p. 189)

„După cum o casă, fiind locuită de stăpânul ei este împodobită, plină de ordine şi frumuseţe, tot aşa şi sufletul, având pe stăpânul său, locuind în el, este plin de toată frumuseţea şi bunăcuviinţa, pentru că are pe Domnul cu comorile Sale duhovniceşti ca locuitor şi conducător. Dar vai de casa al cărei stăpân este plecat şi al cărei proprietar nu este de faţă! Ea este părăsită şi pustiită, plină de toată necurăţia şi dezordinea! Acolo, zice profetul, *locuiesc sirenele şi demonii* (Is. 34, 14). În casa părăsită sunt pisici, câini şi toată necurăţia. Vai de sufletul care nu se ridică din căderea sa, cea grea, care are înlăuntrul său pe aceia care-l conving şi constrâng să arate duşmănie faţă de mirele său, pe cei care vor să strice (şi să abată) cugetele sale de la Hristos." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XXXIII, 3, în PSB, vol. 34, p. 241)

„Domnul are în om locaşul Său cel bun.

Că după cum Dumnezeu a creat cerul şi pământul pentru ca omul să-l locuiască, tot aşa El a creat trupul şi sufletul omului ca să fie locuinţa Sa, ca să locuiască şi să Se odihnească în trup, ca în propria-I casă, având ca mireasă frumoasă şi preaiubită sufletul, cel făcut după chipul Său...

Şi, după cum un bărbat adună cu mult zel în casa lui toate bunurile, la fel şi Domnul, în trupul şi sufletul nostru, (care sunt) casa Lui, depune şi înmagazinează bogăţia cea cerească a Duhului." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XLIX, 4, în PSB, vol. 34, pp. 279-280)

„Dacă ne silim să păstrăm neîntinat templul lui Dumnezeu, vine (şi locuieşte) Cel ce a promis să locuiască şi să umble întru noi. Atunci sufletul, învrednicindu-se să devină templul lui Dumnezeu, îşi primeşte moştenirea sa." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Cuvânt despre răbdare şi discernământ", 19, în PSB, vol. 34, p. 311)

„Sfânta Treime locuieşte în sufletul curat (şi o dată cu aceasta) în (om) se aşterne bunătatea divină. Locuieşte nu precum este ea, pentru că pe ea n-o poate cuprinde nici măcar întreaga zidire, ci după cât îi este omului de folos." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Cuvânt despre iubire", 28, în PSB, vol. 34, p. 334)

„Pentru aceia, asupra cărora a venit harul Duhului celui dumnezeiesc şi în ale căror minţi s-a sălăşluit, Domnul este ca şi suflet." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Cuvânt despre libertatea minţii", 12, în PSB, vol. 34, p. 341)

„(...) S-a scris: *"Şi a scos Moise poporul din tabără, întru întâmpinarea lui Dumnezeu. Şi au stat sub muntele Sinai. Iar muntele Sinai fumega întreg, pentru că Domnul se coborâse pe el în foc. Şi se suia fumul ca fumul dintr-un cuptor. Şi s-a spăimântat tot poporul foarte. Iar sunetele trâmbiţelor, pe măsură ce înaintau, se făceau mai tari. Şi Moise grăia. Iar Dumnezeu îi răspundea lui cu glas"* (Ieş. 19, 17-19). Coborârea lui Dumnezeu în munte, e semnul limpede că El nu vine la minţile ce se târăsc pe jos şi nu voieşte să Se sălăşluiască în cei ce au cugetul pământesc şi josnic, ci în cel a cărui minte urcă în sus şi ajungând pe vârful cel mai de sus, dispreţuieşte cele pământeşti şi priveşte numai la cele de la Dumnezeu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 38, p. 225)

„Şi dacă şi la noi se vede voinţa de-a fi cât mai mult cu cei de aceleaşi moravuri, cum nu vom cugeta că este această voinţă şi în Dumnezeu? Căci, fiind bun prin fire şi începutul a toată virtutea, Se sălăşluieşte nu în iubitorii răutăţii, ci în lucrătorii virtuţii, şi respinge pe cel necurat cu foarte multă dreptate. Fiindcă, dacă noi ne străduim să ne curăţim casele de murdărie şi mizerie, de este ceva din acestea în ele, ferindu-ne să locuim în ele, oare, Dumnezeul cel curat şi Preasfânt nu Se va feri cu atât mai mult de sufletul nostru murdar şi Se va depărta de inima acoperită de întinăciunea păcatului? Neîndoielnic că aşa va face." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 901)

„Dacă cel ce socoteşte că ceea ce e bun şi excepţional se împărtăşeşte şi de firea dumnezeiască (II Pt. 1, 4) şi vrea să aibă locuind în comorile inimii pe Tatăl şi Dumnezeul tuturor prin Fiul în Duhul, trebuie să-şi curăţească sufletul şi să şteargă întinăciunea răutăţii în toate felurile în care poate, mai bine-zis prin toată facerea de bine. Căci atunci se va chema cu adevărat templu al lui Dumnezeu, fiindcă El va locui şi Se va odihni în el, precum s-a scris (I Cor. 3, 16). Nu va fi asemenea acelui cărturar numit în Evanghelie, care, aşteptând harul de la Mântuitorul, se face singur chemat spre urmarea Lui şi, răpindu-şi o atât de mare cinste, zice: *Învăţătorule, voi urma Ţie, oriunde vei merge* (Mt. 8, 19). Aceluia Domnul i-a răspuns: *Vulpile au vizuini şi păsările cerului cuiburi, Fiul Omului însă nu are unde să-Şi plece capul* (Mt. 8, 20). A numit vulpi şi păsări ale cerului pe dracii vicleni şi necuraţi şi aceste duhuri din lume şi din văzduh care locuiesc în inimile iubitoare de plăceri şi caută împlinirea voilor proprii, strâmtorând astfel bietele suflete ale celor ce le primesc, în care Dumnezeu nu găseşte nici un loc de odihnă. Căci aceasta înseamnă să-Şi plece capul[733]. Să curăţim deci de toată murdăria inimile noastre, căci în acest caz Se va sălăşlui Dumnezeu în noi şi ne va arăta mai presus de orice ispită diavolească şi ne va face fericiţi, râvnitori şi părtaşi ai firii Lui dumnezeieşti şi negrăite." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 902)

„Dumnezeu nu şade deasupra unui lucru, ci în inima omului. De aceea zice Domnul: *„Să venim şi să poposim în El"* (In. 14, 23). Cerul face parte din lume, dar omul este deasupra lumii; cel dintâi este parte a lumii, iar cel de-al doilea locuitor al cerului, stăpânire a lui Hristos. Cerul este socotit nestricăcios, dar trece; omul este socotit stricăcios, dar se îmbracă în nestricăciune. Chipul celui dintâi piere, al acestuia din urmă înviază ca un nemuritor." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* XLIII, 8, în PSB, vol. 53, p. 206)

„(...) Doamne Dumnezeul meu, este ceva în mine care să Te poată cuprinde? Oare, în adevăr, cerul şi pământul, pe care le-ai făcut şi în care m-ai făcut, Te cuprind? Sau prin faptul că fără de Tine nu ar exista ceea ce există urmează că ceea ce există Te cuprinde? Aşadar, fiindcă şi eu exist, de aceea cer să fii cu mine, care nu aş exista, dacă Tu nu ai fi în mine. Căci eu nu sunt încă în iad, şi Tu eşti acolo. Căci, chiar dacă voi fi coborât în iad, Tu eşti de faţă.

Nu aş exista, Dumnezeul meu, nu aş exista deloc, dacă Tu nu ai fi în mine. Sau, mai degrabă, nu aş exista dacă nu aş fi în Tine, din Care sunt toate, prin Care sunt

733. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sufletele stăpânite de demoni sunt strâmtorate şi agitate de patimi, mişcându-se în închisoarea lipsită de orizont a lor şi neputând oferi un loc de odihnă lui Dumnezeu cel infinit, Care le-ar da şi lor odihnă de acele patimi. Hristos, luând loc în ele, *Îşi pleacă capul,* smerindu-Se, dar Se şi poate odihni în starea lor neagitată" (n. 1717, p. 902).

toate, în Care sunt toate (Rom. 11, 13)." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea întâi, II, (2), în PSB, vol. 64, pp. 63-64)

„Şi când Te reverşi peste noi, (...) ne ridici, şi nu Te împrăştii, ci ne aduni." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea I, III, (3), în PSB, vol. 64, p. 64)

„(...) Şi-I place (lui Dumnezeu – *n.n.*) să Se odihnească în acele lucruri pe care le iubeşte." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a IV-a, X, (15), în PSB, vol. 64, p. 108)

„Ai binevoit să locuieşti în memoria mea, din care am învăţat să Te cunosc. Şi de ce caut în ce loc al ei locuieşti Tu, ca şi când acolo ar exista locuri? Desigur, Tu locuieşti în ea pentru că îmi amintesc de Tine de când am învăţat să Te cunosc şi în ea Te găsesc când îmi amintesc de Tine." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a X-a, XXV, (36), în PSB, vol. 64, p. 224)

„(...) El toate le umple după măsura harului (Efes. 1, 23) şi toţi se umplu de El, ca nişte mădulare, pe măsura credinţei fiecăruia din cei uniţi cu El." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 10, în PSB, vol. 81, p. 187).

DUMNEZEU. VIAŢA SFINTEI TREIMI

Taina Sfintei Treimi. Generalităţi

„(...) Treimii celei cu adevărat fără de început, deofiinţă, sfântă şi împreunăstăpânitoare.” (Origen, *Filocalia,* Prefaţă, în PSB, vol. 7, p. 301)

„(...) Există o Treime Sfântă şi desăvârşită, teologhisită în Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh, neavând nimic amestecat şi nimic străin, din afară[734], şi neconstând din Creator şi creat, ci fiind toată creatoare şi făcătoare. Persoanele Ei sunt asemenea şi nedespărţite prin fire şi una este lucrarea Ei. Căci Tatăl face toate prin Fiul în Duhul Sfânt[735]. Şi aşa se păstrează unitatea Sfintei Treimi[736]. Şi aşa se propovăduieşte în Biserică un Dumnezeu *Cel peste toate şi prin toate şi în toate* (Efes. 4, 6)[737]; *peste toate* ca Tată, ca origine şi izvor; *prin toate,* prin Cuvântul, *în toate* în Duhul Sfânt. E Treime nu numai după nume şi după vorbă închipuită, ci întru adevăr şi subzistenţă[738]. Căci precum Tatăl e Cel ce este, aşa şi Cuvântul Lui e Cel ce este şi Dumnezeu peste toate[739]. Şi Duhul Sfânt nu e nesubzistenţă, ci există şi subzistă cu adevărat[740].” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXVIII, în PSB, vol. 16, pp. 58-59)

„(...) Biserica universală nu-L cugetă (pe Duhul Sfânt – *n.n.*) mai mic decât pe Aceştia, ca să nu cadă în rândul iudeilor celor asemenea lui Caiafa şi să se facă

734. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "E minunat lucru cum a ştiut Biserica de la început să facă să se cunoască şi să se păstreze de către popor esenţa învăţăturii lui Hristos, obişnuindu-l să-şi facă la nenumărate ocazii semnul Sfintei Cruci, mărturisind prin aceasta credinţa în Sfânta Treime şi în crucea mântuitoare a lui Hristos" (n. 93, p. 58).

735. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Creaţia nu e pusă cu totul în afara Treimii. Ci ea e pusă de la început şi rămâne în Duhul, fără să fie una cu El, deci cu Treimea. E ceva paradoxal în modul de existenţă al creaţiei. Pe de o parte, nu face parte din Treime, sau e *în afara* Ei, pe de alta nu e cu totul în afara Ei. Dar creaţia e în mod special în Duhul, căci El îi comunică ei viaţa din puterea lui Dumnezeu. Tatăl e originea ultimă a ei, Fiul e Cel prin care, iar Duhul Cel în care, primeşte ca existenţa şi se menţine în ea. De aceea suflarea de viaţă e legată în mod special de Duhul. Lucrarea Treimii e una, dar în Tatăl are originea, prin Fiul înfăptuirea, şi în Duhul împlinirea. Însă în faza de înfăptuire prin Fiul nu e alta decât cea care porneşte din Tatăl şi se desăvârşeşte în Duhul" (n. 94, p. 58).

736. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Unitatea Treimii nu se desface nici în relaţia ei cu creaţia. Lumea nu e creată şi menţinută de o Persoană dumnezeiască despărţită de celelalte două. La temelia creaţiei stă Treimea, în existenţa ei continuată e lucrătoare Treimea; Treimea e imprimată creaţiei. În ea se experiază caracterul ei originat (de Tatăl), raţionalitatea ei constitutivă (prin Fiul) şi viaţa ei (în Duhul). Nici persoana singură nu se poate realiza, nici natura fără persoană nu e un vârf al existenţei. Iar prin persoană natura e dusă şi ea la o desăvârşire, dar în acelaşi timp persoana e cea care poate fi desăvârşită la nesfârşit, ducând şi natura cu sine spre o desăvârşire. Dar persoana e în comuniune cu alte persoane. Aceasta arată că la originea lumii şi la temelia ei şi în aspiraţia ei stă o comuniune de Persoane" (n. 95, pp. 58-59).

737. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Pe Tatăl Îl simte creaţiunea, ca pe Cel peste ea, ca origine, care ca atare e dincolo de ea; pe Fiul ca pe Cel prezent în ea şi imprimat în ea prin raţionalitatea ei constitutivă şi susţinătoare; pe Duhul ca pe Cel în ea, ca Cel în care ea se mişcă spre desăvârşire. Dar nu poate simţi pe unul fără ceilalţi doi. E ceea ce se spune în text în continuare. A fi în Duhul e una cu a fi Duhul în mod dinamic în ea. A fi prin Fiul e una cu a fi Fiul lucrător prin Duhul în ea. Ea tinde spre desăvârşire prin Duhul în cadrul structurii ei susţinută de Fiul" (n. 96, p. 59).

738. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E Treime întrucât fiinţa cea una subzistă în mod real în cele trei Persoane" (n. 97, p. 59).

739. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu numai Tatăl e peste toate, sau Stăpân peste toate, deci deasupra tuturor, transcendent tuturor, nu în aşa fel că cele create nu pot fi despărţite de El; ci aşa este şi Fiul şi Duhul. Dar Tatăl mai e *peste toate* şi în sensul de origine a lucrării creatoare, susţinătoare şi desăvârşitoare. Însă lucrarea aceasta nu e alta decât a Fiului, ci ea se arată eficient prin Fiul. Deci şi Fiul este *peste toate,* ca Cel prin care se săvârşeşte orice lucrare pornită din Tatăl, nefiind produs al acestei lucrăr". (n. 98, p. 59).

740. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Biserica cunoaşte pe Duhul ca subzistent, deci ca ipostas, sau ca persoană, nu ca putere nesubzistentă, sau neipostatică" (n. 98a, p. 59).

asemenea lui Sabelie; nici nu-şi închipuie mai mulţi decât Aceştia, ca să nu se rostogolească în mulţimea de zei a elinilor[741]. Şi că aceasta este credinţa Bisericii, poţi afla din aceea că Domnul, trimiţând pe apostoli, a pus-o pe ea Treimea, ca temelie Bisericii, zicând: *„Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh"* (Mt. 28, 19). Iar apostolii, mergând, aşa au învăţat. Şi aceasta este propovăduirea întregii Biserici de sub cer." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXVIII, în PSB, vol. 16, p. 59)

„(...) Ştiind sigur că dreptarul vieţii binecredincioase din voi e rezemat în dreapta dogmă a credinţei, având dumnezeirea fericitei şi veşnicei Treimi neschimbată nicidecum în nimic, ci cugetată şi închinată într-o singură fiinţă, într-o singură slavă, în aceeaşi voinţă, în trei ipostasuri ..." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rânduiala cea după Dumnezeu (a vieţii) şi despre nevoinţa cea adevărată*, în PSB, vol. 29, p. 456)

„Mintea omului poate ajunge, e drept, într-o mică măsură, să-şi facă o idee tainică despre învăţătura cunoaşterii lui Dumnezeu, dar desigur fără a putea tălmăci în cuvinte şi adâncimea inexprimabilă a tainei acesteia şi fără să poată explica în ce chip un lucru se poate şi număra şi în acelaşi timp se sustrage numărătoarei, apare ca separat şi totuşi e conceput în unitate, e divizat cu privire la persoane, dar nu se poate diviza în fiinţă." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 2, în PSB, vol. 30, p. 291)

„Cine poate înţelege Treimea cea atotputernică? Şi totuşi cine nu vorbeşte despre ea, dacă vorbeşte despre ea? Rar este sufletul care atunci când vorbeşte despre Treime ştie ce vorbeşte. Şi se ceartă, se luptă, şi nimeni fără o pace lăuntrică nu vede acea viziune.

Aş vrea ca oamenii să cugete aceste trei lucruri în ele însele. Cu totul altceva sunt aceste trei lucruri decât acea Treime, dar le spun ca ei să se exercite şi să dovedească şi să simtă cât de departe sunt.

Susţin, încă, că aceste trei lucruri sunt: a fi, a cunoaşte, a voi. Căci eu sunt şi ştiu şi voiesc, eu sunt ştiind şi voind şi ştiu că eu sunt şi că vreau să ştiu şi să fiu.

Aşadar, să vadă, cine poate, în aceste trei lucruri cât de nedespărţită este viaţa şi o singură viaţă şi o singură minte şi o singură fiinţă, cât, în sfârşit, este de nedespărţită deosebirea şi totuşi este o deosebire. Fiecare este desigur de faţă cu sine însuşi; să-şi încordeze atenţia spre sine însuşi şi să vadă şi să-mi spună (Ier. 1, 2).

Dar când va fi găsit ceva în acestea şi-mi va spune, să nu creadă că a şi găsit ceea ce este neschimbător asupra acestor trei, şi să ştie fără schimbare şi să voiască fără de mutare. Dar cine ar putea cugeta uşor dacă din cauza acestor trei şi în ele este Treimea, sau dacă în fiecare sunt aceste trei, sau dacă cele trei sunt ale fiecăruia, sau dacă este şi una şi alta în moduri minunate, simplu şi multiplu, fiindu-şi sie un scop

741. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă ar fi Dumnezeu mai mult de trei Persoane, n-ar fi un singur Dumnezeu, ci mulţi zei. Tatăl n-ar fi concentrat cu toată iubirea Lui spre un Fiu unic şi nici n-ar fi unit cu El exclusiv în Duhul Sfânt. O iubire îndreptată spre mulţi fii nu mai prezintă un Tată concentrat într-o iubire absolută spre un unic Fiu şi nici unul din fiii cei mulţi, sau din nepoţi, n-ar avea iubirea absolută a unicului Fiu. Aceasta ar însemna că fiecare din ei e la rândul său tată al altui fiu. Iubirea indirectă a tatălui spre fiul fiului nu mai are caracterul absolut. Unitatea lui Dumnezeu se menţine, odată cu unitatea vie şi iubitoare, numai dacă Dumnezeu e un singur Tată al unui singur Fiu, iar bucuria Tatălui de Fiul şi a Fiului de Tatăl e participată de o singură Persoană, căreia i-o împărtăşeşte fiecare din Cei doi. Chiar în realitatea supremă socotită dumnezeu totul s-ar relativiza şi el n-ar mai putea fi socotit ca origine, susţinere şi dinamică supremă a existenţei şi iubirii, care are în Sine viaţa şi iubirea" (n. 99, p. 59).

infinit, în care este şi care este sieşi cunoscut, şi-i este de ajuns sieşi, fără de schimbare şi chiar acest lucru însuşi, prin îmbelşugata măreţie a unităţii? Cine ar putea-o spune în vreun mod? Cine ar putea-o rosti cu îndrăzneală în orice mod?" (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a XIII-a, XI, (12), în PSB, vol. 64, p. 293)

Expunere de credinţă în Sfânta Treime

„(...) (există) o Treime desăvârşită, Care nu se desparte, nici nu se deosebeşte prin slavă, veşnicie şi putere. Pentru că în Treime nu este nimic creat, nici inferior, nici nu este adăugat ceva care mai înainte n-a existat şi s-a introdus ulterior. Fiul n-a fost lipsit vreodată de Tatăl, nici Duhul Sfânt de Fiul, ci totdeauna Treimea a fost aceeaşi şi neschimbată[742]." (Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen* – Expunere de credinţă, în PSB, vol. 10, p. 38)

„Credeţi în Tatăl, în Fiul şi în Duhul Sfânt. Nu trădaţi această comoară! În Tatăl, Care e începutul a toate; în Fiul, Cel Unul-Născut; născut din Tatăl, Dumnezeu adevărat, desăvârşit din Cel desăvârşit; Icoana cea vie, Care reflectă în El pe Tatăl întreg; în Duhul Sfânt, Care-şi are existenţa din Tatăl, fiind izvorul sfinţeniei, Putere dătătoare de viaţă, Har care desăvârşeşte, prin Care omul e înfiat şi ceea ce era muritor devine nemuritor, unit cu Tatăl şi cu Fiul în toate, în mărire şi în veşnicie, în putere şi în împărăţie, în stăpânire şi în dumnezeire, cum mărturiseşte şi tradiţia Sfântului Botez." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 105, în PSB, vol. 12, p. 286)

Treimea cea de o Fiinţă şi în trei Ipostasuri

„Fericitul martir Dasius a răspuns:

– Eu mărturisesc că sunt creştin, precum am mărturisit adeseori, şi nu mă supun nimănui altuia, decât Unuia, curatului şi veşnicului Dumnezeu, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, Cel în trei nume şi feţe, dar de o singură fiinţă[743]*. Iată, pentru a treia oară mărturisesc cu glasul credinţa în Sfânta Treime, pentru că, întărit fiind printr-Însa, biruiesc şi nimicesc îndată nebunia diavolului.*" (*Actele martirice,* „Martiriul Sfântului Dasius", VIII, 2, în PSB, vol. 11, p. 249)

„Cel care afirmă că Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt o singură fiinţă în mai multe persoane, dar care nu admite pentru cele trei persoane decât un singur ipostas, ce altceva face decât să nege existenţa din veci a Fiului Cel Unul-Născut? El mai neagă totodată şi venirea Lui ca Mântuitor între oameni, la fel şi coborârea Lui la iad, precum şi învierea şi judecata pe care o va face la sfârşit. Sabelios mai neagă totodată şi orice lucrări personale ale Duhului Sfânt." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 210, III, în PSB, vol. 12, p. 431)

742. Tâlcuirea Pr. Constantin Corniţescu: "Această expunere de credinţă este unul dintre cele mai vechi simboale. Însăşi scurtimea pledează pentru vechimea lui. Se referă doar la persoanele Sfintei Treimi, la relaţiile dintre ele şi este perfect ortodox. Antichitatea creştină cunoaşte multe astfel de simboale. Ele au stat la baza simbolului niceo-constantinopolitan. În legătură cu istoria şi importanţa lor, a se vedea studiile: CP Caspari, *Alte und neue Quellen zur Geschichte des Taufsymbols und der Glaubensregel,* în rev. *Christiana* 1879, p. 25-64; L. Froidevaux, *Les symboles,* în rev. *Recherches de Science Religieuse* 19, 1929, p. 193-247. (n. 16, p. 37).

743. Vorbind despre Dumnezeu Cel Unul în fiinţă şi în trei Ipostasuri, Sfântul Grigorie Palama, acest mare bărbat al Bisericii noastre şi neîntrecut apărător al Ortodoxiei, exclamă: *"Unul este Dumnezeu înainte de toatze,şi peste toate, şi. întru toţi şi mai presus de Tot, adorat de noi în Tatăl, în Fiul şi în Sfântul Duh, şi în Care noi credem: Monadă în Triadă, şi Triadă unită în Monadă în chip neamestecat şi împărţită fără separare: Monada însăşi şi Triada Atotputernică sunt egale"* (*Mărturisirea credinţei ortodoxe,* PG, CLI, col. 763) – *n.n.*

„Şi sunt una (Tatăl şi Fiul - *n.n.*) nu în sensul că ceea ce e una se împarte în două, dar rămânând totuşi una[744]. Nici pentru că una are două nume, încât acelaşi să fie odată Tatăl şi altădată Fiul. Aceasta cugetând-o Sabelie, a fost judecat ca eretic. Ci sunt două, pentru că Tatăl este Tatăl şi nu este tot El Fiu; şi Fiul e Fiu. Şi nu e tot El Tată. Dar firea e una. Căci Născutul nu e neasemenea Născătorului. Ci e Chipul Lui şi toate ale Tatălui sunt ale Fiului. De aceea nici nu e Fiul alt Dumnezeu. Căci nu s-a inventat din afară; pentru că în acest caz ar fi mulţi dumnezei, cugetându-se o dumnezeire străină de a Tatălui. Căci deşi Fiul este ca născut altul, ca Dumnezeu este acelaşi. Şi una sunt El şi Tatăl prin însuşirile şi proprietăţile comune ale fiinţei şi prin identitatea unei unice dumnezeiri, precum s-a zis înainte. Căci şi strălucirea este lumină, nu a doua faţă de soare, nici altă lumină, nici prin împărtăşirea de ea. Ci toată e născuta ei proprie. Iar această strălucire născută este în mod necesar o unică lumină cu soarele şi n-ar putea spune cineva că ele sunt două lumini, ci sunt două ca soare şi ca strălucire, dar una este lumina din soare ce luminează prin strălucire cele de pretutindeni. Astfel dumnezeirea Fiului este totodată a Tatălui. De aceea e şi neîmpărţită. Şi aşa este un singur Dumnezeu şi nu este altul afară de El. Astfel Ei fiind doi, dar dumnezeirea fiind una şi aceeaşi, aceleaşi se spun despre Fiul, câte se spun şi despre Tatăl, fără să I se spună Fiului Tată." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, IV, în PSB, vol. 15, pp. 328-329)

„(...) Treimea e nedespărţită şi dumnezeirea Ei este una şi Unul este Dumnezeu peste toate şi prin toate şi în toate.

Aceasta e credinţa Bisericii universale." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* Epistola aceluiaşi către acelaşi episcop Serapion, VI, în PSB, vol. 16, p. 85)

„*Şi Cuvântul era la Dumnezeu.* Minunează-te de preciziunea fiecărui cuvânt! N-a spus: *În Dumnezeu era Cuvântul*, ci: *la Dumnezeu*, ca să arate deosebirea ipostazei. N-a spus: *în Dumnezeu*, ca să nu ne dea prilej să se confunde ipostaza. Rea este şi hula acelora care caută să amestece pe toate, care spun că Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh sunt o singură persoană şi că ar fi numai nume diferite date uneia şi aceleiaşi fiinţe[745]. Rea şi nu mai puţin de evitat este şi necredinţa acelora care hulesc, spunând că Fiul lui Dumnezeu nu este asemenea, după fiinţă, lui Dumnezeu şi Tatălui[746]." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XVI-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 518)

„Dacă Fiul n-ar avea fire asemănătoare cu a Tatălui, atunci cum mai poate fi vorba de unitatea chipului când se aplică la persoane diferite? Căci Cel care a spus: *să facem om după chipul Nostru* şi a dat să se înţeleagă prin aceste cuvinte că însăşi Sfânta Treime este cea care s-a exprimat, în formă plurală, atunci desigur n-ar fi folosit oare o exprimare la forma singulară dacă prototipurile n-ar fi întru totul asemănătoare întreolaltă? Dacă persoanele treimice n-ar fi întru totul asemănătoare, atunci ar fi fost cu neputinţă ca în om să se facă o singură reproducere a acelora trei, mai mult, dacă ar fi fost vorba de o deosebire de natură între cele trei persoane, atunci de bună seamă că s-ar fi creat şi chipuri diferite şi anume cu însuşirile deosebitoare ale fiecărei persoane. Or, fiindcă e vorba numai de un singur chip, pe când modelul dimpotrivă nu-i unul singur, atunci cine ar fi atât de nesocotit încât să nu recunoască

744. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu e una care să se împartă în două părţi uniforme ce pot să se adune iarăşi într-una. (n. 2, p. 328).

745. Notă Pr. D. Fecioru: Ca ereticii sabelieni (n. 14, p. 518).

746. Notă Pr. D. Fecioru: Ca ereticii arieni, ramura anomeilor (n. 15, p. 518).

cum că cele care se aseamănă cu una, fără îndoială că trebuie să se asemene şi între-olaltă? Poate că tocmai pentru a nu se ivi vreun cuvânt de ocară s-a spus încă de la facerea omului: *să facem om după chipul Nostru şi după asemănarea Noastră.* (Fac. 1, 26)." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului,* cap. 6, în PSB, vol. 30, p. 25)

„(...) Deci identitatea de acţiune în Tatăl, în Fiul şi în Duhul Sfânt arată limpede absoluta asemănare de natură." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Epistola despre Sfânta Treime către mai marele doctorilor, Eustahe,* cap. 1, în PSB, vol. 30, pp. 434-435)

„Dar nici nu contragem firea Dumnezeirii în chip iudaic numai la Dumnezeu şi Tatăl Cel Unul, ci o lărgim în Treimea Sfântă şi de o fiinţă. Totuşi deosebind-o în calitatea persoanelor şi însuşirea ipostaselor, contragem iarăşi pe Dumnezeu într-unul, pentru identitatea fiinţei; şi Lui îi vom sluji, Lui ne vom închina, chemând pe Tatăl şi pe Fiul şi pe Sfântul Duh. Căci zice: *Să nu-ţi fie ţie alţi dumnezei afară de Mine.* Şi iarăşi: *Domnului Dumnezeului tău te vei închina şi Lui singur îi vei sluji* (Deut. 10, 20; Mt. 4, 10). Iar de vreme ce unul este Dumnezeu Tatăl; unul Domnul, Fiul; unul Duhul Sfânt Cel purces, nici pe Dumnezeul Cel unul nu-L vom scoate din domnie, nici pe Cel cu adevărat şi prin fire Domn nu-L vom lipsi de a fi Dumnezeu. Căci ţine numaidecât de Dumnezeirea cea prin fire domnia şi iarăşi de domnia cea adevărată, slava Dumnezeirii[747]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 38, p. 179)

„Trebuie să credem că din fiinţa lui Dumnezeu Tatăl a ieşit prin naştere adevărată Fiul, ca Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, sau S-a născut nu pentru a fi de o fire străină şi de alt neam, ci spre a fi fiinţial ceea ce se înţelege că este şi Tatăl, afară numai de-a fi Tată. Fiind împreună numărat şi unit cu ei, Sfântul Duh, avem o unică dumnezeire adevărată şi prin fire, închinată în Treimea cea deofiinţă. (...) Ne-am botezat în Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh şi nu spunem că credinţa ne este în trei dumnezei, ci într-o unică dumnezeire, închinată în Treime." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al III-lea, în PSB, vol. 40, pp. 98-99)

„Readu-ţi în amintire cele ce le-am spus adineauri despre Sfânta şi cea deofiinţă Treime. Căci am spus că sunt trei ipostasuri distincte şi în unire între ele, ca într-o unică fire a dumnezeirii şi a fiecărui ipostas în particular. Căci se mişcă întreaga fiinţă şi în mod special prin fiecare." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, pp. 264-265)

„(...) Firea cea mai presus de toate este simplă şi necompusă, dar lărgindu-se în proprietăţile ipostasurilor şi în deosebirile Persoanelor şi numelor, se dilată în Sfânta Treime, dar unitatea după fire şi identitatea neschimbată o adună Dumnezeu cel Unul, ca nume şi ca realitate, în aşa fel, că în fiecare ipostas se cugetă firea întreagă la care se adaugă ceea ce-I este propriu, înţelegând ceea ce se referă la ipostas. Căci rămâne fiecare ceea ce este într-o unitate de fire cu celelalte şi acelea o îmbogăţesc

747. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Tatălui îi zicem Dumnezeu, Fiului Domn. Duhului Sfânt, Sfânt Purcezător. Dar prin aceasta nu lipsim pe Tatăl de domnie, nici pe Fiul şi pe Duhul Sfânt de Dumnezeire. Sunt trei Persoane, dar un singur Dumnezeu şi de aceea i se cuvine o singură închinare. Nu ne închinăm Tatălui despărţindu-L de Fiul, nici Fiului despărţindu-L de Tatăl. Şi pe nici unul de Duhul Sfânt, cum nici pe Duhul Sfânt de ei. De aceea au şi o singură slavă. Nu-L contragem pe Dumnezeu necunoscându-L în cele trei Persoane. Deci este o viaţă largă în El, sau o viaţă a iubirii. Dar nici nu împărţim unitatea fiinţei şi vieţii Lui. E lărgimea iubirii între Persoane în unitate şi unitatea desăvârşită în lărgimea iubirii între Persoane" (n. 188, p. 179).

în propria fire[748]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VII-lea, în PSB, vol. 40, p. 285)

„(...) dacă Tatăl fiind unicul Dumnezeu, Dumnezeu este şi Fiul şi dacă Fiul fiind unicul Domn, Domn este şi Tatăl[749]. Aflându-Se ca Unul în Amândoi Sfântul Duh, mintea credincioşilor va merge drept la adevăr şi se va împărtăşi de înţelegerea dreaptă, socotindu-L şi pe El ca Dumnezeu. Căci pentru identitatea în fiinţă Domn şi Dumnezeu este şi Duhul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VII-lea, în PSB, vol. 40, p. 293)

„Fiul este de-o-fiinţă cu Tatăl, şi Tatăl, cu Fiul. De aceea au o asemănare desăvârşită, în aşa fel că Tatăl se vede în Fiul şi Fiul, în Tatăl şi Unul străluceşte în Celălalt, cum spune Însuşi Fiul: *Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl Meu* şi: *Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine* (In. 14, 9; 10)[750]. Dar, deşi Fiul este în Tatăl, are iarăşi în Sine pe Tatăl. Căci El, precum am spus înainte, poartă întocmai chipul Celui ce L-a născut; dar numaidecât, iarăşi, Cel din Care este El zugrăveşte în Sine pe Cel ce L-a născut. Dar prin faptul că există (ca ipostas) în mod propriu, Fiul nu Se va păgubi şi nici Tatăl nu va pierde subzistenţa de Sine. Căci nici marea asemănare nu va pricinui vreo confundare a ipostasurilor, încât să se înţeleagă unul ca număr Tatăl, Care a născut, şi Fiul, Cel născut din El. În Amândoi se va mărturisi identitatea firii, dar fiind proprie Fiecăruia, ca şi Tatăl să se înţeleagă cu adevărat Tată, şi Fiul, Fiu. Iar numărându-Se şi mărturisindu-Se împreună Sfântul Duh, Sfânta şi închinata Treime va avea plinătatea Ei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 25)

„Nu sunt unul şi acelaşi Tatăl şi Fiul, ci Fiecare are un ipostas propriu şi Se văd Unul în Altul, după identitatea fiinţei, deşi e Unul din Altul, adică Fiul din Tatăl.

Altul. Eu şi Tatăl una suntem (Ioan 10, 30) a spus Mântuitorul, ca Cel ce Se ştia şi pe Sine şi pe Tatăl subzistând (ca ipostasuri) în mod deosebit. Iar dacă adevărul nu e acesta, de ce, nedând unităţii ceea ce i se cuvine, a spus: *Eu şi Tatăl una suntem*?[751] Punând la plural ceea ce spune, e vădit că respinge părerea ereticilor. Căci nu se spune cu dreptate *suntem* despre Unul singur.

748. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Firea dumnezeiască cea una şi simplă *se lărgeşte* interior în cele trei ipostasuri, dar rămâne şi una în fiecare ipostas şi în toate trei. Simplitatea şi bogăţia nesfârşită în adâncime, unitatea în fiinţă şi deosebirea în ipostasuri se împacă arătând marea taină a supremei şi infinitei existenţe. Cu cât e mai mare iubirea, cu atât e mai reală deosebirea ipostasurilor, dar şi unitatea de fiinţă. Tatăl Îşi trăieşte lărgirea în Fiul, dar Îl trăieşte şi desăvârşit în unitate cu El. Existenţa supremă nu e nici izolată, nici o mulţime despărţită" (n. 405, p. 285).

749. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă Tatăl este unicul Dumnezeu, Fiul Lui trebuie să fie şi El Dumnezeu. Şi dacă Fiul este Unicul Domn, Domn trebuie să fie şi Tatăl Lui. Deci nu pot fi doi Dumnezei şi doi Domni. Tatăl fiind Unicul Dumnezeu, Fiul Lui nu poate fi alt Dumnezeu. şi Fiul fiind Unicul Domn, Tatăl Lui nu poate fi alt Domn. Sunt desăvârşit uniţi în dumnezeire şi domnie" (n. 418, p. 293).

750. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Din Unul străluceşte Celălalt, sau Unul Îl face pe Celălalt să strălucească din Sine. Chiar între oameni are loc aceasta, mai ales între cei ce se iubesc. Unul nu se poate gândi la sine, fără să-l vadă în sine pe celălalt, sau fără să se vadă în el întipărirea celuilalt. Nici o persoană nu poate fi despărţită total de altele. Nici una nu e întreagă într-o izolare totală. Într-un fel, una este în alta, totuşi fiecare reflectă altă persoană în modul ei propriu. Aşa şi Tatăl e reflectat sau străluceşte în Fiul, în calitatea Lui de Fiu, şi Tatăl reflectă sau face să strălucească pe Fiul în Sine, în calitatea Lui de Tată. La Ei, Unul este deplin în Celălalt. Fiecare Persoană e unică, dar şi unită cu Celelalte. Şi chiar în această unire se arată unicitatea Fiecăreia. Deci nu numai Fiul este întru Tatăl, ci şi Tatăl întru Fiul. Fiul îl arată în Sine pe Tatăl ca Tată, şi Tatăl, pe Fiul ca Fiu. Unitatea între persoane nu e o unitate care le uniformizează. Această unire şi distincţie între persoane o susţine şi cuvântul uneia faţă de cealaltă, căci prin cuvânt se arată persoana în legătură cu alta. De aceea Sfântul Chiril, descriind această legătură între Tatăl şi Fiul, subînţelege pe Fiul drept Cuvânt, chiar dacă Îi spune mai mult Fiu. Fiind Unul-Născut din Tatăl, e Cel mai intim Cuvânt al Tatălui. Prin aceasta Fiul Se arată cel mai desăvârşit unit cu Tatăl fără confundare" (n. 27, p. 25).

751. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "De ce, afirmând unitatea, a mai vorbit de El şi de Tatăl ca deosebiţi?" (n. 29, p. 26).

Altul. Despre crearea omului se dă cuvântul lui Dumnezeu: *Să facem pe om*, care continuă: *după chipul şi asemănarea Noastră* (Fac. 1, 26). Dacă Sfânta Treime s-ar reduce, ca să zic aşa, la numărul unu, şi ereticii lipsesc pe Tatăl şi pe Fiul de subzistenţa proprie, cine este Cel ce zice către Altul: *Să facem pe om după chipul şi asemănarea Noastră*? Dacă ar fi aşa, ar fi trebuit să zică, precum zic aceia aiurind: *Să facem pe om după chipul şi asemănarea Mea.* Dar, nespunând aşa, ci înfăţişând facerea la numărul plural, şi adăugând la *să facem, după chipul Nostru*, scriitorul Bibliei arată cu voce mare în Sfânta Treime un număr care depăşeşte unitatea.

Altul. Dacă Fiul este strălucirea Tatălui, ca Lumină din Lumină, cum nu e altul decât Tatăl, ca ipostas propriu? Căci Cel ce luminează prin strălucire e altul decât cel din Care are strălucirea şi nu are strălucirea de la Sine Însuşi.

Altul. Fiul, arătându-Se pe Sine ca fiind din fiinţa lui Dumnezeu-Tatăl, zice iarăşi: *Eu am ieşit şi vin de la Tatăl. Şi iarăşi Mă întorc la Tatăl* (In. 16, 28). Cum deci nu ne va convinge toată raţiunea să înţelegem că e altul, prin ipostas şi număr, cel ce a provenit din cineva, decât acela din care a provenit? Deci nu e adevărat ceea ce spun potrivnicii.

Altul. Suntem îndreptăţiţi să credem în Dumnezeu-Tatăl şi în Fiul Unul-Născut şi în Sfântul Duh. De aceea şi Mântuitorul însuşi porunceşte ucenicilor Săi, zicând: *Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh* (Mt. 28, 19). Dacă deosebirea numelor nu ne aduce nimic spre înţelegere, iar spunând cineva Tatăl, înţelege pe Fiul, şi, numindu-L pe Fiul, pomeneşte pe Tatăl, de ce nu a poruncit ca cei ce cred să fie botezaţi mai degrabă în unitate, decât în Treime? De vreme ce numărul firii divine se ridică la trei, e vădit tuturor că Fiecare dintre cei număraţi este în ipostasul propriu. Dar fiindcă nu Se disting deloc după fire, au la bază o unică Dumnezeire şi Li se cuvine aceeaşi închinare.

Altul. Din mânia lui Dumnezeu au fost arse cetăţile sodomiţilor, cum zice dumnezeiasca Scriptură. Iar explicând cum a venit peste ei mânia dumnezeiască şi descriind limpede modul pierzaniei, zice: *"A plouat Domnul peste Sodoma foc şi pucioasă din cer de la Domnul"* (Fac. 19, 24), fiindcă şi aceasta e o parte a paharului foarte cuvenită celor ce obişnuiesc să păcătuiască. Deci care Domn aduce focul şi arde cetăţile Sodomei? E vădit că Tatăl, lucrând toate prin Fiul, Care e puterea şi braţul Lui; Acesta e Cel ce a trimis focul peste sodomiţi. Când deci Domnul trimite focul de la Domnul, cum nu e altul, subzistând în mod propriu, Tatăl decât Fiul şi, iarăşi, Fiul, decât Tatăl? Căci ce se indică prin Unul din Unul?

Altul. Mişcat de duhul proorocesc şi preştiind prin el cele viitoare, fericitul Psalmist a cugetat că neamul omenesc nu se poate mântui altfel decât prin arătarea Fiului lui Dumnezeu, Care poate să preschimbe toate uşor în ceea ce voieşte. De aceea, se ruga să fie trimis la noi Fiul, ca Cel ce singur poate să mântuiască pe oameni, ajunşi sub mâna şi tirania diavolească. De aceea a şi spus către Tatăl: *"Trimite lumina Ta şi adevărul Tău"* (Ps. 42, 3)[752]. Iar care este lumina şi care e adevărul, ascultă pe Însuşi Fiul, Care zice: *"Eu sunt Lumina* şi *Eu sunt Adevărul"* (In. 8, 12; 14, 6). Iar dacă se trimite la noi Lumina şi Adevărul Tatălui, adică Fiul, nu e Acesta decât Tatăl, ca Cel ce subzistă în mod propriu, deşi e una cu El prin identitatea fiinţei? Căci dacă

752. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Numai o Persoană dumnezeiască poate scăpa pe oameni de sub stăpânirea diavolului, susţinătorul puternic al răului. Numai o Persoană atotputernică poate scăpa persoanele omeneşti de forţa răului, al cărui ultim rezultat e moartea. Nu o lege, nu o esenţă poate face aceasta. Căci ea se repetă la fel. Dar numai un Dumnezeu Care e Fiu, poate să ne inspire dragostea de fii faţă de o altă Persoană supremă şi atotbună, Care e Tatăl. Toţi cei ce negau pe Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu cădeau în credinţa într-un Dumnezeu monopersonal, Care nu ne poate întări cu dragostea Lui faţă de Dumnezeu, venind lângă noi şi făcându-Se ca noi" (n. 30, p. 27).

nu e aşa, ci, cum socotesc unii, sunt Unul şi Acelaşi Tatăl şi Fiul, de ce nu şi-ar fi făcut purtătorul de duh Psalmistul altul modul rugăciunii? De ce n-a zis: *Vino la noi, lumină şi adevăr?* Dar fiindcă zice: *Trimite la noi*, e vădit că ştia pe Unul ca trimiţător şi pe Altul ca trimis. Iar modul trimiterii trebuie înţeles în chip potrivit cu Dumnezeu.

Altul. Dumnezeieştile Scripturi spun că prin Fiul s-au făcut toate, cele văzute şi cele nevăzute, cele din cer şi cele de pe pământ. Şi, crezând astfel, am intrat în gândurile drepte şi în dogmele adevăratei credinţe noi, închinătorii adevărului. Deci să cercetăm expresia *prin Fiul* şi să aflăm ce înţeles ne aduce ea. Este vădit că ea ne convinge să înţelegem ca pe Altul pe Cel ce face şi lucrează şi ca pe Altul pe Cel prin Care lucrează toate. Căci expresia *prin Fiul* ne înfăţişează două Persoane. Astfel, să spună în ce mod se afirmă că e Unul după număr şi în calitatea Lui când se vorbeşte de facere, iar cuvintele *prin Fiul* nu arată cu adevărat pe un Altul împreună-cugetat şi împreună-lucrător? Cei ce cugetă contrariul nu pot să răspundă nicidecum. Deoarece înseşi dumnezeieştile Scripturi vestesc că Tatăl a lucrat toate prin Fiul, şi noi socotim că şi Acela a lucrat. Deci, cum nu e necesar să înţelegem pe Tatăl ca subzistând ca atare în mod deosebit, iar pe Fiul de asemenea, fără ca prin aceasta să se nege că Sfânta Treime se vede în identitatea fiinţei?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 26-28)

„Nu numai că Cuvântul *era la Dumnezeu*, ci şi că *era Dumnezeu*. Pentru că, prin faptul că *era la Dumnezeu*, să se vadă că e Altul decât Tatăl şi să se creadă că Fiul există într-un ipostas propriu şi de Sine, iar prin faptul că *e Dumnezeu*, să se înţeleagă că e de o fiinţă cu El şi din El; din fiinţa Lui după fire, fiindcă e şi El Dumnezeu şi a provenit din Dumnezeu. Căci e cu neputinţă să fie o unică Dumnezeire, mărturisită de toţi, dacă Sfânta Treime nu urcă la identitatea firii, arătându-ne astfel raţiunea cea una a Dumnezeirii[753]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 29)

„(...) Pe Tatăl, iarăşi, (Îl vedem subzistând – *n.n.*) în Fiul, ca în Cel născut din El şi de o fiinţă cu El, de o fire comună, fiind şi cugetându-Se distinct numai prin ceea ce este El altfel. Căci Tatăl rămâne ceea ce este, chiar dacă există prin fiinţa comună în Fiul, precum spunem că soarele există în strălucirea lui[754]. Şi iarăşi, Fiul nu se va înţelege ca altceva decât ca ceea ce este, chiar dacă există ca Cel de o fiinţă (comună) cu Tatăl, fiind strălucirea Lui ca strălucirea ce este în soare. Şi astfel Tatăl, fiind cugetat şi existând cu adevărat ca Tată, iar Fiul iarăşi fiind şi cugetându-se ca Fiu, împreună existând şi Sfântul Duh, numărul Sfintei Treimi susţine o unică şi aceeaşi Dumnezeire.

Cum s-ar cugeta că Dumnezeu este Unul dacă fiecare din cele menţionate ar indica o identitate proprie deplină şi s-ar numi în întregime Dumnezeu, nefiind Una

753. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Cele trei Persoane ale Sfinte Treimi sunt o Dumnezeire de o singură fiinţă. În aceasta stă raţiunea unităţii Ei. Fiinţa cea una e raţiunea cea una a unităţii Dumnezeirii. Poate e o legătură între aceasta şi faptul că în Dumnezeu există un unic Cuvânt, sau o unică Raţiune. În acest Cuvânt, sau în această Raţiune, se întâlnesc Tatăl şi Sfântul Duh, Tatăl născându-L, iar Duhul Sfânt, purces din Tatăl, luminând din El. Tatăl cugetă Raţiunea ca pe un chip al Său, şi Duhul sau viaţa Lui se odihneşte în acest chip şi-L face deplin luminos Tatălui" (n. 34, p. 29).

754. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Îi cunoaştem pe Tatăl şi pe Fiul nu numai ca fiind de o fiinţă, pe Unul ca arhetip şi pe Altul ca şi chip, cum se poate vedea în floare şi în mirosul ei, sau cum e soarele în strălucirea lui, ci şi ipostasuri deosebite în fiinţa cea unică, sau ale acestei fiinţe. Dar cine poate înţelege taina ipostasurilor deosebite în aceeaşi fiinţă, deosebirea personală trăită în unitatea fiinţei?" (n. 95, p. 58).

ființa comună și neavând o relație ființială? Deci, după rațiunea existenței, să cugetăm pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh ca subzistând în mod deosebit[755], neamestecându-se ceea ce este fiecare în deosebirea persoanelor sau a numelor." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 58-59)

„(...) Cugetăm Sfânta Treime în ipostasuri deosebite. Căci Tatăl este Tată, și nu Fiu. Iar Fiul iarăși Fiu, și nu Tată. Și Duhul e în mod deosebit Duhul Sfânt, deși ipostasurile nu sunt despărțite, pentru comuniunea și unitatea dintre ele. Fiind deci una Dumnezeirea în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărțile VII și VIII, în PSB, vol. 41, p. 737)

„Dar trebuie să prezentăm credința deosebind cum se cuvine, nespunând simplu: *Credem în Dumnezeu,* ci lărgind mărturisirea și atribuind fiecărei Persoane aceeași rațiune a slavei. Dar în noi nu e nici o deosebire a credinței în Ei. Fiindcă nu e mai mare în noi credința în Tatăl și mai mică în Fiul sau în Sfântul Duh. Ci una și aceeași este rațiunea și modul credinței, trecând prin trei nume de aceeași măsură[756], ca Sfânta Treime să apară în Aceștia Trei și slava Ei să strălucească nemicșorat și să se vadă și în sufletele noastre credința în Tatăl și în Fiul, Care S-a făcut om, și în Duhul Sfânt[757]. Și n-ar despărți cineva, dacă ar cugeta sănătos, de Dumnezeu-Cuvântul nici templul luat din Fecioară, înțeleg în ce privește calitatea filiației[758]. *Căci Unul este Domnul Iisus Hristos* (I Cor. 8, 6), după spusa lui Pavel. Iar cel ce taie într-o doime de fii pe Cel Unul și singur, să știe că neagă credința[759]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 832-833)

„(...) Fiul se deosebește, dar nu de ființa, ci de Persoana Tatălui, nefiind străin după fire de El, cum li se pare adversarilor lui Dumnezeu, ci fiind și cugetându-se

755. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Ipostasul e modul existenței concrete a ființei. Ființa nu există decât in ipostasuri. Ea nu există de sine. E taina cea mai mare: cum aceeași ființă există concret în ipostasuri diferite. Ființa e una, și ipostasurile sau persoanele în care ea există concret sunt diferite. Diferența ipostasurilor nu desființează unitatea firii. Toate persoanele sunt conștiente de ele, dar fiecare e conștientă și de ceea ce are ea deosebit în relația ei cu celelalte. Fiul e conștient, dar are conștiința de Fiu, deosebit de Tatăl, dar în relație cu Tatăl și în unire cu El. Dacă n-ar fi unitatea de ființă, n-ar fi relația lor, în care fiecare ocupă altă poziție" (n. 96, p. 59).

756. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Când spun: Cred în Tatăl, implic în credința în El credința în Fiul, căci în Tatăl e implicat sau cuprins Fiul, fără să Se confunde, iar în mărturisirea Lor e implicată mărturisirea Duhului Sfânt. Căci Ei nu sunt fără Duhul, nici Duhul fără Ei. În fiecare dintre Ei sunt cuprinși și ceilalți doi, pentru că ființa cea una nu se arată decât în toate cele trei Persoane, și în fiecare Persoană e cuprinsă toată ființa, deci și celelalte două Persoane. De aceea, numind o Persoană, trec în mod necesar la numirea celorlalte două, fără nici o coborâre sau înălțare în slava și ființa Lor. O analogie: când vorbesc despre un om care are un fiu, nu pot să nu gândesc și la fiul lui, și invers. Nu se pot despărți Persoanele dumnezeiești în ființă și în slavă, dar nici nu Se confundă, și nici tatăl și fiul omenesc. Căci rămân una în ființa și în măsura lor, dar una naște, iar alta se naște" (n. 1573, p. 832).

757. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Așa cum în realitatea dumnezeiască nu se pot despărți Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și nici ființa și slava Lor, așa nu-I putem nici noi despărți în credința noastră. Când credem în Tatăl, trebuie să credem că are un Fiu și un Duh Sfânt nedespărțiți de El. Numai așa are Fiecare o slavă adevărată. În Dumnezeu este o iubire desăvârșită, trăită de Fiecare" (n. 1574, p. 833).

758. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae:" Firea omenească e numai templu al unicei Persoane a Fiului. Deci El rămâne Fiu al Tatălui chiar fiind îmbrăcat în trup, sau în firea omenească. Desigur, e și în trup o simțire și o lucrare, dar nu e a lui ca a unui Subiect deosebit, ci e a Fiului lui Dumnezeu. De aceea, rămâne, cu toate cele omenești, Fiul unic al Tatălui. Deci și Tatăl însuși este Tatăl unui Fiu care lucrează și cele omenești. Și Duhul e activ și El în lucrarea Fiului, Care lucrează și cele omenești. De aceea, cel ce crede în Dumnezeu cel în Treime, crede și în Fiul cel întrupat, sau în Hristos. Și cine nu crede în El ca în Fiul lui Dumnezeu nu crede în Sfânta Treime. Și cine nu crede în Sfânta Treime nu crede în Dumnezeul iubirii, nu crede în Dumnezeu" (n. 1575, p. 833).

759. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Această împărțire în doi fii o făcea nestorianismul" (n. 1576, p. 833).

ca Persoană în modul existenței ipostatice. Căci este Fiu, şi nu Tată. Nu spunem nici noi că se deosebeşte după ființă, dacă cugetăm drept, dar nu-L confundăm. Căci nici pe frați nu-i confundăm, întrucât fiecare este în mod distinct. Fiindcă Petru este Petru, şi nu Pavel, şi Pavel nu e Petru. Dar rămân nedeosebiți după fire. Căci una este rațiunea ființei în amândoi şi posedă la fel cele ce-i leagă în mod neschimbat în unitatea de natură." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 868)

„Substanța conține unitatea, iar relația multiplică trinitatea şi de aceea sunt arătate separat şi deosebit cele ce sunt în relație. Tatăl şi Fiul nu sunt aceiaşi şi nici Sfântul Duh nu este fiecare dintre cei doi; totuşi este acelaşi Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, cap. 6, în PSB, vol. 72, p. 23)

„Relația în Trinitate este de asemănare, Tatăl cu Fiul şi amândoi cu Duhul Sfânt. Fiecare este Acelaşi (Dumnezeu - *n.n.)* şi toți la un loc sunt Unul şi Acelaşi." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, cap. 6, în PSB, vol. 72, p. 24)

„Aşadar, la întrebarea dacă Tatăl este substanță, răspunsul este afirmativ. Acelaşi este răspunsul şi la întrebarea dacă Fiul este substanță şi nimeni nu se îndoieşte că şi Sfântul Duh este substanță[760]. Numai că Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh nu sunt mai multe substanțe, ci una singură şi de aceea substanța celor trei nu poate fi în nici un chip separată sau deosebită, fiindcă nu este compusă din părți deosebite, ci este una singură. Aşadar, toate câte se afirmă despre substanța divină sunt comune celor trei. Acesta este faptul caracteristic, când se determină substanța divinității, că tot ce se spune despre fiecare în parte se potriveşte pentru toate la un loc; de aceea, trebuie să afirmăm despre fiecare acelaşi lucru, că Tatăl este Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu, Sfântul Duh este Dumnezeu, că deci Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh sunt Dumnezeu. Prin urmare dacă una singură este dumnezeirea lor, una singură este substanța, se poate atribui substanțial divinității numele lui Dumnezeu. Astfel, Tatăl este adevărul, Fiul este adevărul, Duhul Sfânt este adevărul, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh fiind nu trei adevăruri, ci un singur adevăr." (Boethius, *Articole teologice,* I, 2, cap. 6, în PSB, vol. 72, p. 24)

„Într-adevăr, Tatăl nu este Treime, cum este Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. Nici Fiul nu e Treime, nici Duhul Sfânt nu e Treime, pentru acelaşi motiv că Treimea constă în pluralitatea persoanelor, iar unitatea, în simplicitatea substanței." (Boethius, *Articole teologice,* I, 2, cap. 6, în PSB, vol. 72, p. 25)

„Şi Treimea este cu adevărat Treime, neîntregindu-se dintr-un număr desfăcut (căci nu e adunare de unități, ca să sufere împărțire), cu subzistență ființială a Unimii întreit ipostatice. Căci Treimea e cu adevărat Unime, fiindcă aşa este, şi Unimea e cu adevărat Treime, fiindcă aşa subzistă. Deoarece e o singură dumnezeire, ce ființează (υφισταμένη) unitar şi subzistă (υφισταμένη) treimic[761]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 1, în PSB, vol. 80, p. 47)

---

760. Notă Prof. David Popescu: "Termenul de substanță trebuie luat în înțelesul de existență, esență, sau de ființă din Simbolul credinței: Cel de o ființă cu Tatăl" (n. 1, p. 24).

761. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Termenii ουσα, ουσια, ουσία vin de la einai şi exprimă existența în general. Termenii υφίσταται, υφεστάναι, υφισταμένη exprimă modul existenței concrete ca întreg de sine a ceva şi, când se referă la entități conştiente, indică ipostasul sau persoana. De aceea în termenul *sine*, *de sine*, se reflectă ipostasul, persoana, întrucât conştiința de sine nu poate avea decât ipostasul, persoana. În concepția Părinților răsăriteni nu poate fi cugetată

„În *Cuvântul despre Botez*, (Sf. Grigorie de Nazianz – *n.n.*) vorbind despre una şi aceeaşi sfântă dumnezeire în trei sfinte ipostasuri, zice: *Din toate părţile egală, din toate părţile aceeaşi, ca o singură frumuseţe şi mărime a cerului, o consubstanţialitate infinită a celor trei infinite* (*Cuvântul La Sfântul Botez*, cap. 41).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 105, în PSB, vol. 80, p. 260)

„(...) Unitatea e Treime, ca una ce e desăvârşită în Ipostasurile desăvârşite, adică prin modul de subzistenţă, şi Treimea e cu adevărat unitate prin raţiunea fiinţei, adică a existenţei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 170, în PSB, vol. 80, p. 341)

„Căci noi ne închinăm unităţii în Treime şi Treimii în unitate; Tatăl şi Fiul şi Duhul Sfânt sunt un Dumnezeu, nici Fiul nefiind Tatăl, dar fiind ceea ce e Tatăl, nici Duhul nefiind Fiul, dar fiind ceea ce e Fiul[762].” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 15, în PSB, vol. 81, p. 124)

„(...) Privind la cele deofiinţă, zic (sfinţii): *Şi era şi era şi era, dar era Unul lumină şi lumină şi lumină, dar o lumină.* Şi: *Un Dumnezeu şi o fire, cea prea înaltă,* zice Grigore Teologul.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Scrieri, 7, în PSB, vol. 81, p. 235)

„În Sfânta Treime este identitatea fiinţei, dar deosebirea persoanelor; căci mărturisim o unică fiinţă dar trei ipostasuri[763].” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Scrieri, 10, în PSB, vol. 81, p. 255)

Sfânta Treime - taina perfectei unităţi a Persoanelor distincte

„(...) Ne închinăm Tatălui Adevărului, precum şi Fiului, Care şi El este Adevărul, întrucât, din punct de vedere ipostatic, Ei formează două realităţi sau două persoane distincte, dar Ei există, sunt una prin sfat, prin înţelegere, prin unitatea de voinţă (...)” (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VIII-a, cap. 12, în PSB, vol. 9, p. 513)

„Cea mai mare dovadă a unităţii Duhului cu Tatăl şi cu Fiul (este spusa Scripturii), că se află în acel raport cu Dumnezeu în care se află duhul nostru cu (fiinţa) fiecăruia dintre noi. *"Căci, cine dintre oameni ştie cele (ascunse) ale omului, dacă nu duhul din el? La fel şi cele (ascunse) ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut, afară de Duhul din El"* (I Cor. 2, 11)” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 16, în PSB, vol. 12, p. 56)

---

mai întâi fiinţa, apoi ipostasul, căci fiinţa nu se cunoaşte concret decât existând ca *sine*, sau *de sine*, deci ca ipostas, sau persoană. De aceea nu se poate vorbi de o mişcare a fiinţei divine spre cele trei ipostasuri. Afirmând aceasta, Sfântul Maxim combate ideea că realitatea supremă e o unitate care se poate desface într-o multiplicitate existentă în ea virtual; combate astfel ideea de bază origenistă. (n. 1, p. 47).

762. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fiul nu e Tatăl şi nici Duhul ca ipostas, dar e ca fiinţă ceea ce e Tatăl şi Duhul şi de aceea sunt un Dumnezeu" (n. 239, p. 124).

763. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fără o identitate veşnică a Dumnezeirii, totul ar fi fluid. N-ar exista un adevăr etern, neclintit, plin de sens. Dar identitatea Dumnezeirii nu s-ar putea menţine dacă nu s-ar afla în Persoană. Numai Persoana conştientă de Sine ţine la eternitatea Sa. Însă o persoană singură e lipsită de bogăţia vieţii şi de bucurie. Numai cele trei Persoane Se pot bucura în mod conştient de bogăţia vieţii, întrucât o au în comun şi într-o comunicare. Numai ţinând o Persoană din iubire la Alta, ţine să existe în veci şi Ea şi Cealaltă pentru a Se bucura Ea însăşi de Aceea. Astfel identitatea neschimbată a fiinţei divine implică existenţa celor trei Persoane care pot să aibă şi să-Şi comunice în veci plenitudinea unei unice fiinţe, rămânând prin aceasta neschimbate. Neclintirea veşnică a plenitudinii existenţei înseamnă neclintirea Aceloraşi trei persoane în unitatea desăvârşită a comunicării. Fără Treime nu e nimic statornic şi viu, nu este o existenţă sigură, de veşnică fermitate, dar şi de nemărginită viaţă în fericire. Fără Treime totul e schimbător şi relativ. Nimic n-are valoare eternă. Numai Treimea asigură valoarea şi viaţa externă a existenţei Sale neamestecate şi a alteia prin creaţie şi prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. Erwin Schadel (*Bibliotheca Trinitariorum*, Saur Verlag, München, 1984) afirmă că în afara Treimii nu e decât nihilismul" (n. 547, p. 255).

„(...) În Sfânta Treime deosebirea dintre Persoane se face ţinând seama de notele proprii ale fiecăreia din ele, tot aşa stau lucrurile şi când considerăm ceea ce e comun tuturor celor trei persoane, de pildă când vorbesc de o fiinţă necreată sau care e mai presus de orice înţelegere, sau orice altceva asemănător nu o vom concepe global pentru ca să deosebim ceea ce-i particular; vom căuta numai semnele care ne vor îngădui să distingem clar şi fără confuzie noţiunea despre fiecare persoană de cea a Persoanelor considerate global." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, III, în PSB, vol. 12, p. 179)

„(...) În comunitatea de substanţă declarăm că nu se împacă şi nu se transmit semnele distinctive care se întâlnesc în Sfânta Treime şi prin care se încheagă particularitatea persoanelor care ne-au fost transmise în credinţă: fiecare persoană e înţeleasă în chip diferit, datorită semnelor distinctive particulare, în aşa fel încât cu ajutorul acestor însuşiri, de care am amintit, se poate descoperi ceea ce separă ipostasele între ele. Pentru faptul că Dumnezeirea e nesfârşită, neînţeleasă, necreată, nemărginită de nimic şi pentru toate atributele de acelaşi fel, nu există nici o diferenţă între fiinţa cea dătătoare de viaţă (mă gândesc la cea a Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt), ci putem considera că între ele există un fel de comunitate continuă şi indivizibilă. Iar observaţiile care ne ajută să înţelegem măreţia uneia sau alteia dintre persoanele pe care credinţa le admite în Sfânta Treime ne vor îngădui să mai observăm că nu-i nici o deosebire pentru Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt atunci când căutăm să-i vedem mărirea, fără ca să existe între Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt nici un interval unde cugetul ar înainta în gol. Într-adevăr nu-i nimic care să se introducă între cele trei persoane, nici altceva care ar subzista alături de fiinţa dumnezeiască şi care să se poată împărţi în chip intim prin interpunerea vreunui element străin, nici vreun interval fără consistenţă care să producă o absenţă în armonia intimă a substanţei divine şi care să strice armonia prin intercalarea vidului." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, IV, în PSB, vol. 12, p. 180)

„Când ne gândim la Tatăl, atunci Îl concepem în El însuşi, cuprinzând în acelaşi timp şi pe Fiul prin reflexie, iar când Îl concepem pe Acesta, atunci nu ne despărţim nici de Duhul Sfânt, ci în chip logic şi deodată, potrivit fiinţei, ţi-o reprezinţi în ea însăşi, concepută în aşa fel încât să fie numai una credinţa în Cele trei Persoane." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, IV, în PSB, vol. 12, p. 181)

„În nici un fel să-ţi închipui o întrerupere sau o împărţire în aşa fel încât Fiul să fie cugetat fără Tatăl sau ca Duhul să fie despărţit de Fiul, ci concepi în acelaşi timp în Ei o comunitate şi o deosebire negrăită şi cumva neînţeleasă, fără ca deosebirea ipostaselor să rupă continuitatea fiinţei, fără ca această comunitate de substanţă să elimine particularitatea semnelor distinctive. Şi să nu te miri dacă zicem că Acelaşi e în acelaşi timp şi unit şi despărţit, căci de fapt concepem, ca într-o ghicitură, un fel de despărţire unită şi o unire despărţită." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, IV, în PSB, vol. 12, pp. 181-182)

„Cum vom putea spune, dar, că ceea ce este în acelaşi timp şi despărţit şi împreunat poate fi dedus din analogia lucrurilor care aparţin simţurilor noastre?" (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, V, în PSB, vol. 12, p. 182)

„(...) (Duhul Sfânt - *n.n.*) unit cu Tatăl şi cu Fiul în toate, în mărire şi în veşnicie, în putere şi în împărăţie, în stăpânire şi în dumnezeire, cum mărturiseşte şi tradiţia Sfântului Botez." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 105, în PSB, vol. 12, p. 286)

„Trebuie mărturisit că Tatăl este persoană proprie, Fiul persoană proprie şi Duhul Sfânt persoană proprie, după cum au mărturisit clar acest lucru Sfinţii Părinţi; căci prin cuvântul *lumină din lumină* ei au arătat limpede şi desluşit că una e lumina care naşte şi alta e lumina născută, şi totuşi avem lumină şi într-un caz şi în celălalt caz, deşi fiinţa e numai una şi aceeaşi." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 125, I, în PSB, vol. 12, p. 305)

„Nu trebuie să îndepărtăm pe Duhul nici de Tatăl şi nici de Fiul." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 125, II, în PSB, vol. 12, p. 306)

„Dacă acceptăm ca unică lucrarea Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt, fără nici o deosebire nici varietate faţă de oricine ar fi, va trebui să deducem din unitatea de acţiune o unitate de natură." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 189, VI, în PSB, vol. 12, p. 388)

„Tu primeşte unitatea Dumnezeirii pe temeiul completei asemănări a firii, Fiului şi Tatălui; iar tu raportează cuvintele: *de la El am ieşit şi la El Mă duc*, la deosebirea persoanelor." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIV-a, II, în PSB, vol. 17, p. 591)

„Chiar dacă sunt două Persoane la număr, totuşi nu sunt despărţite prin fire; nici cel care spune două nu introduce înstrăinare. Un singur Dumnezeu: Tatăl; un singur Dumnezeu: Fiul; şi nu doi Dumnezei, pentru că Fiul are identitate cu Tatăl. Nu văd altă dumnezeire în Tatăl şi altă dumnezeire în Fiul; nici altă fire, firea Tatălui şi altă fire, firea Fiului. Ca să-ţi fie clară însuşirea persoanelor, numără separat pe Tatăl şi separat pe Fiul; iar ca să nu cazi în politeism, mărturiseşte o singură fiinţă în cei doi: în Tatăl şi în Fiul. Mărturisind aşa, cade Sabelie, iar anomeul se sfărâmă." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 592)

„Este Tatăl, Cel Care are existenţa desăvârşită şi cu totul completă; El este rădăcina şi izvorul Fiului şi Duhului Sfânt. Este şi Fiul, Cuvântul, Care trăieşte în plină dumnezeire, odraslă desăvârşită a Tatălui; deplin este şi Duhul, nu parte a altcuiva, ci desăvârşit şi întreg, contemplat în Sine însuşi. Fiul este unit cu Tatăl nedespărţit, iar Duhul unit cu Fiul. Nu este ceva care să-i despartă, nici ceva care să separe unirea lor din veşnicie. Între dânşii nu intervine timpul, nici sufletul nostru nu poate concepe ideea separării, anume că Unul-Născut n-a fost totdeauna cu Tatăl sau că Sfântul Duh n-a coexistat împreună cu Fiul." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIV-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 594)

„Aşadar, când unim Treimea, să nu-ţi închipui Cele trei Persoane ca părţi ale unui lucru neîmpărţit – gândul acesta este plin de necredinţă –, ci primeşte unirea nedespărţită a trei Persoane necorporale desăvârşite." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIV-a, V, în PSB, vol. 17, p. 595)

„(...) Dacă s-a dovedit, prin aceea că lucrările sunt aceleaşi, că Duhul Sfânt nu e străin de firea Fiului, din aceasta urmează că s-a dovedit totodată că firea Sfintei

Treimi e una, fără să se confunde ceea ce se vede propriu şi deosebit la fiecare dintre Ei şi fără să se schimbe între ele însuşirile prin care se deosebesc." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească,* Cuvântul al III-lea, în PSB, vol. 29, p. 430)

„Într-adevăr, ceea ce deosebeşte pe Duhul Sfânt de Cuvânt – iar pe amândoi de Cel care e Părintele amândurora, de Tatăl –, este noţiunea de persoană. Dacă ideea de persoană Îi deosebeşte, cea de unitate a firii nu mai permite separarea Lor (...)" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 3, în PSB, vol. 30, p. 291)

„Iudeului i se purifică învăţătura prin primirea Cuvântului şi prin credinţa în Duhul Sfânt, păgânilor li se înlătură credinţa rătăcită în mai mulţi dumnezei prin dogma unităţii firii, care anulează închipuirile pluralităţii.

Să păstrăm, deci, din concepţia iudaică unitatea firii, iar din cea păgână reţinând numai deosebirile care disting persoanele, corectând astfel reciproc părţile singuratice din concepţiile nepotrivite ale fiecăruia despre Dumnezeu. Numărul Treimii e, aşa-zicând, leacul pentru cei ce păcătuiesc contra unităţii, iar învăţătura despre un singur Dumnezeu e leac împotriva adepţilor pluralităţii (politeismului - n.a.)." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 3, în PSB, vol. 30, p. 292)

„Dacă acceptăm ca unică lucrarea Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt, fără nici o deosebire, nici varietate faţă de oricine ar fi, va trebui să deducem din unitatea de acţiune o unitate de natură." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Epistola despre Sfânta Treime către mai marele doctorilor, Eustahe,* cap. 5, în PSB, vol. 30, p. 434)

„(...) Fiul este deofiinţă cu Dumnezeu Tatăl, dar există în ipostasul propriu, spunem că Ei sunt uniţi şi totodată distincţi." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 38)

„Dar tot la ora aceea Avraam
Plin de credinţă cunoscut,
De taine ştiutor în al său neam,
Trei văzuse, dar Unul a crezut." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri*, IX, ("Imn, către ora a şasea"), în PSB, vol. 53, p. 365)

„(...) Dacă zic soare, soare, soare, nu obţin trei sori, ci numesc de atâtea ori pe unul singur. Aşadar, dacă spun Dumnezeu de trei ori, pentru Tatăl, pentru Fiul şi pentru Sfântul Duh, nu înseamnă că numărul face o întreită categorie." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, cap.3, în PSB, vol. 72, p. 19)

Arătarea Sfintei Treimi la stejarul Mamvri

„(...) când Dumnezeu S-a arătat lui Avraam la stejarul Mamvri, (Scriptura – *n.n.*) zice: Ridicându-şi (Avraam – *n.n.*) ochii săi a privit şi, iată, trei oameni stăteau înaintea lui; şi, cum I-a văzut, a alergat din pragul cortului său întru întâmpinarea Lor şi s-a închinat până la pământ şi a rostit: *"Doamne, de am aflat har înaintea Ta"* (Fc. 18, 2-3). Vede trei, adoră pe unul, oferă trei măsuri de [făină bună] lamură de făină. Căci deşi Dumnezeu este nemăsurat, deţine totuşi măsura tuturor, precum scris este: Cine a măsurat apele cu căuşul pumnului, cerul cu palma şi nu cu cotul,

şi a măsurat întreg pământul? (Is. 40, 12). Aşadar, sfântul patriarh aducea jertfă Treimii, realizate într-o singură fiinţă, prin taina adâncă a minţii, adică a azimei spirituale. Aceasta este lamura de făină, pe care în Evanghelie o râşneşte femeia aceea, care se va lua; căci una se va lua şi cealaltă se va lăsa (Mt. 24, 41). Va fi luată Biserica; va fi lăsată sinagoga: adică mintea bună va fi luată, cea necinstită va fi părăsită, dar, ca să ştim că şi Avraam a crezut în Hristos, Domnul spune: Avraam – zice – a văzut ziua Mea şi s-a veselit (In. 8, 56). Şi cel ce crede în Hristos, acela crede şi în Tatăl; şi cel ce crede corect în Tatăl, acela crede şi în Duhul Sfânt. Aşadar sunt trei măsuri, o singură azimă; era adică o singură jertfă, fiindcă ea a fost oferită Sfintei Treimi, printr-o măsură egală a devoţiunii şi printr-un deplin acord al cucerniciei." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, „Despre Cain şi Abel", Cartea întâi, 30, în PSB, vol. 52, pp. 136-137)

Fiinţa divină

„Nimic din ceea ce este propriu corpurilor nu poate fi atribuit nici Tatălui, nici Fiului, în schimb ceea ce ţine de firea divină e comun atât Tatălui, cât şi Fiului." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, VIII, 1, în PSB, vol. 8, p. 53)

„Dar natura divină, sub toate numirile câte s-ar putea imagina, nu poate fi exprimată, în esenţa ei, aşa cum ar vrea-o învăţătura noastră. Când însă am atribuit lui Dumnezeu numirile de *binefăcător*, de *judecător*, de *bun*, de *drept* şi toate celelalte de acelaşi fel, la deosebitele Lui lucrări ne-am gândit; dar natura Celui Care lucrează prin ele noi n-o mai putem descoperi prin cunoaşterea intuitivă a faptelor Lui. Într-adevăr, când se va da o definiţie a fiecăreia din aceste numiri şi a naturii însăşi care desemnează aceste numiri, se va da aceeaşi definiţie a acestora şi a aceleia. Or lucrările a căror definiţie e contrară, vor avea şi ele o natură diferită. Deci altceva e substanţa sau fiinţa, pentru care nu s-a aflat termenul în stare să o facă cunoscută, şi altceva e şi semnificaţia numirilor pe care le poartă şi care Li se dă pe temeiul unei activităţi ori a unei vrednicii oarecare." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 189, VIII, în PSB, vol. 12, p. 389)

„(...) Firea dumnezeirii nu este nicidecum divizibilă în părţi componente: fiindcă în cazul când ar fi compusă, ea ar presupune existenţa unei realităţi superioare, în stare să o alcătuiască. Şi încă ceva: alcătuită din mai multe părţi, ea n-ar putea în nici un caz fi ceva dumnezeiesc." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 12.10, în PSB, vol. 14, p. 225)

„Substanţa divină, însă, este formă fără materie[764] şi de aceea este unică, există pur şi simplu. Celelalte nu există pur şi simplu, întrucât fiecare îşi are existenţa sa din cele din care există, adică din părţile sale." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, cap. II, în PSB, vol. 72, p. 18)

„(...) Înţelegând pe Dumnezeu, pe cât îi este cu putinţă, din numirile cugetate pe seama Lui şi fiind călăuzit spre cunoaşterea slavei negrăite şi învăţând că firea dumnezeiască, orice ar fi în ea însăşi, e bunătate, sfinţenie, bucurie, slavă, curăţie, veşnicie, fiind pururea în aceleaşi la fel şi toate câte s-au cugetat în jurul firii dum-

764. Notă Pr. V. Sibiescu: "Întregul univers era pentru Aristotel materie în continuă mişcare sub diferite forme. Nu există materie fără formă, iar formă în afara materiei este numai cea divină" (n. 7, p. 18).

nezeieşti[765]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească,* Cuvântul II, în PSB, vol. 29, p. 417)

„(...) Firea dumnezeiască e una şi simplă, dar spunem că este viaţă şi putere, înţelepciune şi slavă. Prin viaţă, dă viaţă la ceea ce e făcut viu; prin putere, dă putere celui puternic, prin înţelepciune, înţelepţeşte pe cel înţelepţit, prin slavă slăveşte pe cel ce are trebuinţă de slavă, sau pe cel slăvit de El. Sau nu e adevărat ceea ce spun?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al II-lea, în PSB, vol. 40, p. 73)

„Deci comun şi universal, sau general, este, după Părinţi, fiinţa (substanţa) şi firea. Căci ei spun că acestea sunt identice între ele." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 15, în PSB, vol. 81, p. 120)

„(...) Firea dumnezeiască cea întreit ipostatică este fără de început, necreată, neînţeleasă, simplă şi necompusă în întregimea ei." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 22, în PSB, vol. 81, p. 316)

Ipostasul

„Acesta-i ipostasul: nu noţiunea nedefinită a substanţei, care nu găseşte nici o stabilitate în urma comunităţii lucrului specificat, ci acea noţiune care delimitează şi defineşte ceea ce-i comun şi nehotărât într-un anume obiect determinat cu ajutorul însuşirilor sale proprii. E un procedeu asemănător cu cel pe care Scriptura obişnuieşte să-l întrebuinţeze în multe locuri, în special în istoria lui Iov. Întrucât ea trebuia să descrie suferinţele lui, a amintit mai întâi ceea ce avea comun şi cu ceilalţi, şi a zis *om*; apoi îndată l-a deosebit prin ceea ce avea specific, adăugând cuvântul *oarecare"* (Iov, 1,1: *"Era odată un om pe care-l chema Iov.*). Descrierea substanţei sale, care în ochii Scripturii nu avea nici un folos pentru scopul propus în istorisirea sa, l-a trecut cu vederea, pe când acest cuvânt *oarecare* îl caracterizează cu ajutorul unor semne particulare, arătând locul, însuşirile caracterului şi tot ce s-a putut aduna din afară şi care trebuia să deosebească acest personaj şi să-l depărteze de însemnarea comună, pentru ca descrierea celui despre care ne informa istoria să fie clară în toate privinţele graţie numelui, locului, însuşirilor sufleteşti proprii, precum şi însuşirilor exterioare pe care le putem lega de persoana respectivă. Dacă ea ne-ar fi dat o definiţie a substanţei sau a fiinţei nu s-ar fi făcut nici o specificare despre ceea ce s-a spus privitor la persoană." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, III, în PSB, vol. 12, p. 178, 179)

„(...) Ipostasul e suma însuşirilor specifice fiecărei persoane (...)." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, VI, în PSB, vol. 12, p. 183)

„(...) Definind ipostasul simplu spus, zicem că el e de o fiinţă oarecare cu însuşirile proprii (distincte), sau o fiinţă oarecare cuprinzând în individualitatea proprie toate însuşirile proprii, la fel, definind ipostasul în mod determinat, deci nu simplu spus, spunem că ipostasul compus este o fiinţă oarecare compusă cu însuşirile pro-

765. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Însuşirile lui Dumnezeu nu sunt însăşi fiinţa Lui, ci în legătură cu ea, în jurul ei, numiri ale lucrărilor Lui statornicite, ale lucrărilor Lui statornice, ale energiilor necreate ce iradiază din El. Ea nu e una cu bunătatea, cu sfinţenia, cu eternitatea, ci mai presus de ele, suportul şi izvorul negrăit al lor" (n. 31, p. 417).

prii sau o fiinţă oarecare compusă cuprinzând distinct toate însuşirile proprii în individualitatea sa.[766]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 13, în PSB, vol. 81, p. 109)

„Faptul că ipostasul nu e fără fiinţă, nu-l face fiinţă, ci *în fiinţă* (ενούσιον),[767] ca să nu-l cunoaştem ca pe o simplă însuşire, ci împreună cu cea (cu fiinţa) a cărei însuşire este în mod propriu." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 13, în PSB, vol. 81, p. 288)

„Căci ipostatic e numai ceea ce e caracteristic ipostasului.[768]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 335)

„Căci ipostasul este ceea ce se constituie în mod distinct de sine, dacă ipostasul spun (Părinţii) că este fiinţa cu proprietăţi (cu însuşiri personale deosebite), deosebindu-se prin număr de cele de acelaşi gen[769]. Iar enipostatul (sau enipostasiatul)

766. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Ipostasul sau persoana nu e numai firea sau fiinţa generală existând concret, deci în sine, ci firea plus nişte proprietăţi specifice fiecărui ipostas. Aceasta îl face unic pe fiecare ipostas. Proprietatea are aci sensul de ceea ce e *propriu* fiecărui ipostas în unicitatea lui. De unde vine această unicitate? Din multe împrejurări: născut la o anumită dată şi într-un anumit loc, conceput din anumiţi părinţi în altă şi altă împrejurare a vieţii lor, trăind în alte şi alte relaţii etc. Dar şi din anumite daruri specifice fiecăruia. Aceasta ne face să credem că Dumnezeu face ca natura comună să imprime în fiecare existenţă concretă alte şi alte din resursele aflate în ea. Natura umană e de o bogăţie potenţială inepuizabilă. Dumnezeu Îşi manifestă mereu în alte şi alte moduri puterea imaginaţiei Lui creatoare. Creaţiunea nu rămâne nici o clipă monotonă, sau închisă în ea însăşi, în esenţe monotone impersonale. Dumnezeu Şi-a lăsat *un spaţiu de manevră* în ea. Dar aceasta nu înseamnă că nu e şi natura umană ceva corespunzător cu unicităţile personale pe care Dumnezeu le actualizează cu libertatea Lui. Dar *proprietăţile* multiple ce-i sunt proprii fiecărui ipostas dau o complexitate fiecăruia, şi anume o altă şi altă complexitate. Dar dacă firile s-ar compune, n-ar exista unitate-varietate în creaţie, nici n-ar fi prin ipostasuri mereu nouă în această varietate. Ar fi o unitate generală haotică, nearmonioasă. De aceea firea rămâne aceeaşi chiar când e alcătuită din suflet şi trup, ca la om. Dar ipostasurile sunt toate de o altă şi altă complexitate în cadrul firii. Poate aceasta vine din alte şi alte combinaţii ale bogatelor resurse ale firii. Dar unicitatea nerepetată a fiecărui ipostas, chiar dacă ar fi miliarde şi miliarde, trimite şi la o lucrare a lui Dumnezeu şi a imaginaţiei Lui creatoare.

Dar dacă, precum s-a spus în diverse note anterioare, orice ipostas sau existenţă concretă de sine a unei naturi îşi are raţiunea în respectiva natură (dar nu fără un adaos al lucrării dumnezeieşti), dacă natura umană e compusă, compus va fi şi ipostasul ei. E ceea ce dezvoltă în continuare Sf. Maxim. Dar în natura umană compusă este o unicitate. De aceea şi ipostasul în care se realizează, deşi e compus, are o unitate. E o unitate în cele compuse, mai ales în natura umană şi în ipostasurile ei, mai presus de înţelegerea noastră" (n. 210, pp. 109-110).

767. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Ipostasul nu poate fi fără fiinţă, dar nu e fiinţă. El înseamnă existenţa reală a fiinţei. El e *înfiinţat* prin fiinţă" (n. 612, p. 288).

768. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Natura nu o găsim decât în ipostasuri, sau în stări concrete de sine. Dar aceasta nu înseamnă că ipostasurile sunt uniforme. Fiecare ipostas e o stare de sine, nerepetată identic, a naturii în relaţia cu alte ipostasuri. Fiul e Fiu pentru că e născut din Tatăl, naşterea din Tatăl Îl caracterizează ca ipostas deosebit de Tatăl şi de Duhul Sfânt. Orice ipostas uman e născut din alţi părinţi, sau în alt timp şi trăieşte în alte împrejurări. Deci are aceeaşi natură, dar caracterizată prin alte împrejurări ale stării de sine şi prin alt mod. Voinţa nu aduce de la sine nimic naturii. Ea este a naturii. Dar e a naturii în stare de sine în alte împrejurări şi în alt mod. Deci fiecare ipostas o actualizează altfel. Aceasta o hotărăşte prin deliberare şi socotinţă. Ipostasurile dumnezeieşti sunt atât de unite că nu au socotinţe deosebite. Nici nu sunt în dubiu în privinţa binelui care ar cere o deliberare. Desigur, realizând acelaşi act de voinţă, Tatăl îl binevoieşte, Fiul îl împlineşte şi Duhul conlucrează, cum zice Sf. Maxim mai departe, fiecare după relaţia Sa ipostatică cu celelalte ipostasuri. Natura umană a lui Hristos apare în starea de Sine a Fiului lui Dumnezeu. El ţine seama de voia de bine legată de ea, dar nu are nevoie de deliberare ca să-l afle şi să ajungă la o socotinţă în privinţa lui şi apoi la un liber arbitru.

În realitate orice stare de sine a naturii umane îşi are fundamentul în starea de sine a Logosului suprem. Dar natura umană a lui Hristos are pe Fiul ca stare de sine directă în care există. Iar după aceea şi mai mult orice persoană se constituie ca stare în El. Numai pentru că Cuvântul e Persoană, sunt şi oamenii persoane în El şi, după întrupare, persoane şi mai conştiente" (n. 698, p. 335).

769. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sunt trei trăsături indicate aci ale ipostasului: a) ceea ce se constituie de sine, b) fiinţa comună întipărită de nişte însuşiri particulare şi c) ceea ce introduce numărul în ceea ce este de acelaşi gen, sau specie, sau natură. Genul, sau specia, sau natura este una. Ipostasurile sunt multe. Fiinţa sau specia, sau natura nu se

este ceea ce nu subzistă nicidecum de sine, ci e văzut în altele, ca specia în indivizii de sub ea, sau ceea ce se compune cu altceva deosebit după fiinţă, spre a da naştere unui oarecare întreg[770], care pe cât se deosebeşte prin proprietăţile care-l disting de cele de acelaşi gen după fiinţă, pe atâta se uneşte cu ceea ce se compune cu el după ipostas, câştigându-şi propria identitate[771]. Căci cele ce-l disting de cele de un gen nu-l fac să se despartă de ceea ce are compus cu el prin unire şi realizează o împreună existenţă, ci tocmai prin proprietăţile deosebite care-l disting de cele de o fiinţă menţine, prin unire cu ceea ce se compune, identitatea ipostasului, păstrat în totala unicitate a persoanei pe care în iconomia dumnezeiască sau în întrupare o arată şi o vesteşte Cuvântul adevărat[772]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 15, în PSB, vol. 81, pp. 131-132)

Fiinţă şi Ipostasuri în Sfânta Treime

„(...) Ceea ce-i comun se referă la fiinţă, pe când ipostasul sau persoana e semnul propriu a ceea ce-i specific sau particular." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, V, în PSB, vol. 12, p. 183)

„Părinţii n-au înţeles sub fiinţă şi ipostază unul şi acelaşi lucru. Dacă amândouă aceste cuvinte ar avea acelaşi înţeles, de ce ar mai fi fost nevoie de amândouă?" (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 125, în PSB, vol. 12, p. 305)

epuizează într-un singur ipostas. Chiar Iisus Hristos, deşi este un ipostas cu totul special, nefăcând parte dintr-o specie, este pe de o parte Unul din ipostasurile divine, pe de alta, Unul din ipostasurile umane. Ipostasul implică, prin faptul că e unul din cele mai multe ale unei naturi (în cazul lui Hristos a două naturi), iubirea între El şi celelalte ipostasuri ale naturii sale, în cazul lui Hristos ale naturilor Sale" (n. 266, p. 131).

770. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Ipostasul uman introduce numărul şi prin faptul că el e compoziţia părţii unei naturi cu a alteia (sufletul cu trupul). Dar numai ipostasul există ca un întreg real. Specia sau natura nu există decât în ipostasuri, deşi pe de altă parte ipostasurile cad sub specie, sau natură" (n. 267, p. 132).

771. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Deşi definiţiile acestea au într-o oarecare măsură un caracter aplicabil întregii realităţi, ele se aplică în mod mai deplin omului. Ipostasul uman, unind o parte a realităţii spirituale cu cea materială, cuprinde întreaga existenţă reală cum nu o cuprind *ipostasurile* animalelor şi plantelor, sau cele neorganice, inclusiv cele produse de mâna omului. Sufletul omenesc cu cât se deosebeşte mai mult prin anumite proprietăţi personale de spirit în general, cu atât se uneşte mai mult, ca parte a realităţii materiale, cu aceasta, constituind un trup întipărit de proprietăţile particulare ale sufletului propriu. Şi cu atât devine mai unit şi mai cuprinzător în mod conştient al întregii realităţi spirituale şi materiale, făcând eficientă pentru întreaga realitate deschiderea şi înţelegerea Sa pentru infinitatea spirituală, inclusiv cea divină, ca şi pentru planul material. Omul devine cu atât mai realizat ca persoană umană, cu cât înaintează în bogăţia spirituală infinită şi în comuniunea cu toate ipostasurile umane şi cu cele îngereşti şi divine, nesfârşind niciodată această îmbogăţire şi realizare de sine ca identitate unică.

Toată realitatea există astfel în vederea personalizării, sau ca destinată a deveni natură ipostasiată în curs de nesfârşită îmbogăţire. Avem aci afirmată unirea întregii realităţi. Cu cât spiritul uman se distinge mai mult de cel îngeresc, cu atât se uneşte mai mult cu materia, realizând trupul ca organ corespunzător, legat cu toată realitatea materială. Aceasta nu se poate explica decât din faptul că spiritul uman e făcut de Dumnezeu cu nişte tendinţe de organizare a materiei în trup. Şi fiecare suflet uman e făcut pentru a se uni cu un trup propriu mai mult decât de a rămâne într-o unitate cu alte suflete. Aşa se realizează iubirea între oameni – prin diferenţierea între ei – şi înălţarea în comun a umanului spre Dumnezeu. E marea simfonie progresivă a existenţei în urcuşul ei în Dumnezeu. Aşa se conciliază unitatea persoanei cu universalitatea comuniunii.

În persoana umană, fiinţa nu rămâne în ea însăşi, ci se uneşte cu altă fiinţă (cu materia) şi prin aceasta îmbrăţişează un orizont cu mult mai larg. Aceasta se petrece în mod culminant în ipostasul lui Hristos, care se realizează ca ipostas unind cu fiinţa dumnezeiască întreaga realitate, pentru a o înălţa întreagă în Dumnezeu. Căci numai în persoană se efectuează dinamica realităţii, se iese din monotonia ei. În Hristos, viaţa Dumnezeirii adună în ea şi viaţa creaţiei şi o înalţă în Dumnezeu.

În aceasta se arată importanţa persoanei, care în unitatea ei e chemată să cuprindă un orizont tot mai larg şi o complexitate tot mai bogată. Această eficienţă a persoanei îşi atinge culmea maximă în ipostasul divino-uman al lui Hristos" (n. 268, p. 132).

772. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Unicitatea la culme şi universalitatea în cuprinderea tuturor şi în comuniune cu toate, de la Tatăl până la cea mai de jos treaptă a creaţiei, e realizată în Cuvântul întrupat. Prin El s-au făcut toate. În El se readună toate când s-a slăbit unitatea lor. El e unica şi cea mai cuprinzătoare Persoană" (n. 269, p. 132).

„(...) Raportul dintre ceea ce-i comun şi particular e acelaşi ca şi cel dintre fiinţă şi ipostas, pentru că fiecare din noi participăm la *fiinţă* prin ceea ce avem în comun, în schimb însuşirile individuale sunt specifice fiecăruia în parte. De aceea şi aici termenul *fiinţă* este comun tuturor Persoanelor treimice, cum e cazul cu sfinţenia, cu dumnezeirea şi cu orice s-ar mai putea înţelege, pe când însuşirile specifice le are fiecare separat: cea de părinte, de fiu sau de putere sfinţitoare. De aceea, dacă s-ar spune că persoanele sunt fără ipostas, o astfel de afirmaţie e ceva absurd, iar dacă am accepta ca adevărate toate trei ipostasele, atunci atâtea mărturisim câte şi numărăm. În chipul acesta, prin învăţătura despre *deofiinţime* se asigură şi unitatea dumnezeirii, dar şi recunoaşterea Treimii, adică existenţa concomitentă a Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 214, IV, în PSB, vol. 12, p. 441)

„(...) Firea dumnezeiască, identică cu sine însăşi, nestrămutată, neschimbată, impasibilă, simplă, necompusă, neîmplinită, lumină neapropiată (I Tim. 6, 16), putere nespusă, măreţie fără de hotar, care copleşeşte sufletul inundat de ea, dar cu neputinţă de arătat după vrednicie prin cuvânt." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XV-a I, în PSB, vol. 17, p. 510)

„Ermia: Spui deci că Fiul există în fiinţa proprie aparte de cea a Tatălui?

Sf. Chiril: Nu într-o altă fiinţă, decât cea a lui Dumnezeu, dar într-un ipostas pe care îl are ca Fiu.

Ermia: Este deci altceva fiinţa şi altceva ipostasul?

Sf. Chiril: Este o mare deosebire care se află între ipostasuri, dar fiinţa le cuprinde pe fiecare.

Ermia: În ce mod spui? Eu nu înţeleg, pe cât se pare, decât cu întârziere aceste lucruri.

Sf. Chiril: Dar oare nu ştii că şi mie nu-mi este familiar înţelesul lor? Să ne apropiem deci de înţelegerea acestei teme ca de un mod al transcendenţei dumnezeieşti, aflată în supremele înălţimi. Fiinţa este indicarea unei realităţi comune. Iar termenul de ipostas indică şi spune cele ce se află sub această realitate comună." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 37)

„Aşadar, cei care au explicat cu prudenţă termenul grecesc ουσία au definit fiinţa (esenţa) în mod diferit, ca υποστάσεως, adică ipostas, şi nu au mai făcut nici o discuţie[773].

Dar învăţătorul Irineu, în cartea în care a strâns cuvintele literă după literă, numeşte acest cuvânt de-a dreptul barbar, căci nu este spus de vreunii dintre cei vechi, iar dacă se găseşte pe undeva, nu indică ceea ce se înţelege astăzi. Căci aminteşte că la Sofocle, în Fenica, ipostas înseamnă locul răzvrătirilor. Meneandru spune că subzistenţă înseamnă drojdia de la vin care se strânge în butoi. Trebuie ştiut totuşi că, chiar dacă filosofii antici nu au mai întrebuinţat acest cuvânt, cei mai tineri dintre filosofi au folosit cuvântul de subzistenţă pentru substanţă. Iar definiţia substanţei au explicat-o în mai multe feluri. Dacă prin definiţie fiinţa este circumscrisă, cum am putea folosi adecvat acest cuvânt când e vorba de Dumnezeu, care e de necuprins?" (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită,* Cartea a VI-a, cap. 21, în PSB, vol. 75, p. 237)

773. Notă Pr. Şt. Alexe: "Până la Sfântul Vasile cel Mare, termenii ousia şi ipostasis, în latineşte, substantia şi subsistentia, erau întrebuinţaţi ca sinonimi. Sinodul din Alexandria din 362, prezidat de Sfântul Atanasie cel Mare, prin folosirea ambiguă a acestor termeni, a dat naştere la îndelungi controverse. Sfântul Vasile cel Mare este primul care face deosebire în Dumnezeu între fiinţă (ousia) şi ipostasuri (ipostaseis) în formula *mia ousia treis ipostaseis*, adică *o singură fire (fiinţă) în trei ipostasuri*, susţinând că această formulă este singura acceptabilă" (n. 123, p. 237).

„(...) propriu și particular este ipostasul și persoana. Căci și acestea sunt, după ei (Părinți), identice între ele. Fiindcă spune marele Vasile, scriind lui Terentie: *"Iar de trebuie să spunem și noi pe scurt ceea ce socotim, vom zice că ceea ce deosebește comunul de propriu, aceea deosebește ființa de ipostas. Căci fiecare din noi participă atât la rațiunea comună de a fi a ființei, cât și la proprietățile particulare referitoare la ea, prin care este cutare cutare"*. Și iarăși spune către Amfilohie, zicând despre aceleași: *"Ființa și ipostasul au deosebirea pe care o are comunul față de fiecare. De exemplu cea pe care o are animalul față de cutare om.* Și după altele: *Cei ce spun că ființa este aceeași cu ipostasul sunt siliți să mărturisească numai persoane diferite.*" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 15, în PSB, vol. 81, pp. 120-121)

„Iar cele trei ipostasuri (ce le mărturisim), fără să cugetăm pe nici unul contopit sau despărțit sau amestecat, ca să nu se desființeze totul. Căci prin ele se laudă unitatea și mai mult, sau Se arată Dumnezeu ca bun[774]*. Prin aceasta înțelegem că Dumnezeu cel Unul și Același, ca să-L numesc așa, are mișcare și voință, dar și identitatea de ființă (Grigorie Teologul – «Întâiul cuvânt teologic»).*" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 15, în PSB, vol. 81, p. 122)

„Dar și în *Cuvântul la sărbătoarea luminilor* spune același: *„Când zic Dumnezeu vă luminez de o lumină, dar și de trei. De trei, după proprietăți sau ipostasuri, dacă-i place cuiva să le numească așa, sau persoane. Căci nu ne vom lupta pentru cuvinte atâta vreme cât cuvintele diferite ne duc la același înțeles. Dar de una, după rațiunea ființei, sau a Dumnezeirii".*

Cu totul desăvârșită au înfățișat de Dumnezeu cuvântătorii Vasile și Grigorie, atât de clar, simfonia dogmelor noastre, spunând că e același lucru firea cu ființa, ca ceea ce e comun și universal, iar persoana cu ipostasul, ca ceva propriu și particular, neamestecând nicidecum înțelesul celor spuse, prin schimbarea și amestecarea lor întreolaltă. Căci insuflați de unul și același Duh, au transmis popoarelor dreapta mărturisire a credinței. Iar în acord cu aceștia îi vei afla și pe toți cărora s-a încredințat prin harul Duhului cârma Bisericii, propovăduind drept cuvântul binecredincios și neabătându-se întru nimic de la această înțelegere." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 15, în PSB, vol. 81, p. 123)

Deoființimea Fiului cu Tatăl

„(...) Spunem și noi, repetând cuvintele istoriei biblice, că chipul lui Adam ar fi fiul său Set, după cum stă scris (Fac. 5, 3): *și lui Adam i s-a născut un fiu după asemănarea sa și după chipul său.* Acest *chip* presupune unitatea de natură și de substanță a Tatălui și a Fiului[775]. Or, într-adevăr, se spune în alt loc (In. 5, 19): *Cele ce face Tatăl, acestea le face și Fiul întocmai* – așa încât prin aceea că Fiul face tot ce face Tatăl, se repetă în Fiul chipul Tatălui, din *Care S-a născut, așa cum voința*

774.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Unul care e cauza celorlalți doi își arată mai mult importanța prin fecunditatea lui, decât unul steril. El se arată bun, nu ca unul steril și rece. Aceasta o spune Sf. Grigorie și în continuare" (n. 234b, p. 122):

775. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: "Rufin mărturisește într-un loc (*Fragm. Evr.*, Migne PG, 14, 1306) că a tradus expresia ομοούσιος folosită de Origen, prin ceva care e și ουσία și ὑπόστασις, de aceea M. Simonetti (*op. cit.*, p. 149) și alții au pus la îndoială exactitatea traducerii acestui pasaj. În schimb, întrucât Origen a respins în toate lucrările afirmațiile eretice despre ieșirea Fiului din Tatăl (προβολη), menținând pe Fiul mereu nedespărțit de Tatăl (adevăr pe care-l explică prin unitatea de lumină, de bunătate, de iubire), se poate spune că el a susținut unitatea de fire și de substanță dintre Tatăl și Fiul" (n. 148, p. 60).

izvorăşte din cugetare[776]. Şi tocmai de aceea cred eu că voinţa Tatălui trebuie să fie un temei suficient pentru existenţa a ceea ce vrea Tatăl. În vrerea Sa, Tatăl nu foloseşte altă cale decât voinţa pe care o enunţă în sfatul Său[777]. Aşa ia naştere din El fiinţa de sine stătătoare (consubstanţială) a Fiului." (Origen, *Despre principii*, Cartea întâi, VI, 2, în PSB, vol. 8, p. 60)

„(...) Vorbele *Fiul nu poate să facă nimic de la Sine* (In. 5, 29) duşmanii Domnului le iau ca să încurce minţile celor care îi ascultă. După părerea mea şi acest text ne dă să înţelegem tocmai faptul că Fiul este de aceeaşi fiinţă cu Tatăl. Şi de fapt, dacă fiecare făptură cugetătoare poate face ceva prin ea însăşi pentru că are libertatea să se decidă pentru mai rău ori pentru mai bine, pe când Fiul nu poate face aşa ceva, însemnează că El nu-i făptură. Or dacă nu-i făptură, urmează că-i deofiinţă cu Tatăl. Mai mult, nici o făptură nu poate face tot ce vrea. Or Fiul a făcut tot ce a vrut în cer şi pe pământ, aşadar Fiul nu-i o făptură. Şi mai mult, toate făpturile ori sunt alcătuite cu ajutorul contrariilor, ori sunt în stare să primească aceste contrarii. Or, Fiul e dreptatea însăşi şi e nematerial. Deci Fiul nu-i o creatură, iar dacă nu-i una dintre acelea, atunci e deofiinţă cu Tatăl." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 8, IX, în PSB, vol. 12, p. 139)

„După cum nu-i cu putinţă ca cineva să-şi închipuie c-ar exista vreo deosebire între lumină şi lumină, între adevăr şi adevăr, tot aşa nu se poate concepe deosebire între fiinţa Celui Unul-Născut şi între cea a Tatălui, din Care S-a născut". (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 9, III, în PSB, vol. 12, p. 143)

„După ce au spus *Lumină din Lumină* şi după ce au mărturisit că Fiul e *născut, iar nu făcut* din substanţa ori din fiinţa Tatălui, ei (Părinţii Sinodului de la Niceea) au adăugat la aceste declaraţii cuvântul *deofiinţă*, vrând să arate prin aceasta că explicarea care s-ar da cuvântului *Lumină* pentru Tatăl s-ar potrivi şi Fiului. Căci între o lumină adevărată şi altă lumină adevărată nu există nici o deosebire. De aceea, întrucât Tatăl e o lumină fără început, iar Fiul e o lumină născută, cu alte cuvinte, întrucât şi unul e lumină şi celălalt e lumină, Părinţii anume au spus *de o fiinţă* pentru ca să se vadă că şi unul şi celălalt se bucură de aceeaşi demnitate a firii şi nu s-a spus *deofiinţă*, ca să se arate că cele două persoane sunt între ele ca fraţii, cum au gândit unii, ci deoarece cauza şi ceea ce îşi ia începutul din ea sunt de aceeaşi fire, cu alte cuvinte sunt *deofiinţă."* (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 52, II, în PSB, vol. 12, p. 217)

„(...) Noi recunoaştem că Fiul Cel Unul-Născut e de aceeaşi fiinţă cu Tatăl, dar nu ca şi cum fiinţa s-ar fi împărţit în două (Doamne fereşte!), căci nu acesta a fost gândul acelui sinod iubit de Dumnezeu, ci susţineau doar că ceea ce este Tatăl ca fiinţă, acelaşi lucru trebuie atribuit şi Fiului. Acest lucru este ceea ce ne-au dat ei să înţelegem atunci când s-au folosit de cuvintele *Lumină din Lumină.*" (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 226, III, în PSB, vol. 12, p. 470)

---

776. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: "Şi alţi teologi au folosit acest mod dinamic de exprimare, aşa cum izvorăşte acţiunea din gândire: aşa Iustin (*Dialog* 61, 1, în traducerea română, la pag. 163), Clement Alexandrinul (*Pedagogul*, III, 98, 1, în traducere română, la pag. 349), Tertulian (*De orat.* 4), iar Origen însuşi o mai afirmă în cartea de faţă şi în IV, 4, 1" (n. 150, p. 60).

777. Notă Pr. T. Bodogae: "Se crede că Sfântul Atanasie a împrumutat de la Origen ideea că Fiul este voinţa ipostaziată a Tatălui (*Contra Arianos* II, 31 Migne PG, 26, 212, citat după H. Crouzel: *Origène*, p. 42)". (n. 151, p. 60).

„Cine ar despărţi deci pe Tatăl, ca să deosebească puterile Cuvântului de ale Lui? Căci este Cuvântul şi înţelepciunea Tatălui. De aceea, coborând la cele create, li se face acestora spre cunoaşterea şi înţelegerea Tatălui de Sine sfinţire şi de Sine Viaţă şi Uşă şi Păstor şi Cale,[778] şi împărat şi Cârmuitor şi Mântuitor în toate şi de-viaţă-Făcător şi lumină şi purtare de grijă a tuturor." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XLVII, în PSB, vol. 15, p. 85)

„De aceea spunând în mod cuvenit înainte: *"Eu şi Tatăl una suntem"* (In. 10, 30), a adăugat: *„Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine"*, ca să arate identitatea dumnezeirii Lor şi unitatea fiinţei." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-a, III, în PSB, vol. 15, p. 328)

„Aşa au înţeles şi Părinţii, mărturisind în Sinodul de la Niceea pe Fiul *deofiinţă* cu Tatăl şi *din fiinţa Tatălui*[779]. Căci ştiau prea bine că o fiinţă creată nu poate spune: *Toate câte le are Tatăl ale Mele sunt"* (In. 14, 10). Căci cel ce are început al facerii, nu are însuşirea ca cel ce este şi de a fi fost etern. Şi de aceea, fiindcă Fiul le are acestea şi toate cele spuse înainte că fiind ale Tatălui sunt şi ale Fiului, e necesar ca fiinţa Fiului să nu fie creată, ci de o fiinţă cu Tatăl. Căci o fiinţă creată nu poate primi cele proprii lui Dumnezeu. Proprii Fiului sunt însă cele din care este cunoscut Dumnezeu, ca: atotţiitor, neschimbat şi celelalte spuse înainte. Deci Dumnezeu nu Se arată de o fiinţă cu creaturile, având cele ce le au şi creaturile, cum spun aceşti nesocotiţi[780]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* V, în PSB, vol. 16, pp. 72-73)

„Credinţa noastră este în Tatăl, în Fiul şi în Sfântul Duh. Căci Însuşi Fiul a spus apostolilor: *Mergând învăţaţi toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh* (Mt. 28, 19). A spus aşa, ca din acestea să înţelegem cele spuse înainte. Căci precum nu le spunem, părinţilor făcători, ci născători şi pe noi înşine nu ne-a numit cineva creaturi ale părinţilor, ci fii prin fire şi de o fiinţă cu ei, aşa dacă Dumnezeu este Tatăl, numaidecât este Tată al Fiului prin fire şi de o fiinţă. Astfel Avraam n-a creat pe Isaac, ci l-a născut. Dar Veseleil şi Eliav n-au născut, ci au făcut toate lucrurile din cort (Ieş. 36, 1). Şi constructorul de corăbii şi zidarul nu nasc cele ce le fac, ci fiecare face unul vasul, celălalt casa. Isaac nu face, ci naşte prin fire pe Iacov cel de o fiinţă. Şi la fel Iacov pe Iuda şi pe fraţii lui. Deci precum ar fi fără minte dacă ar numi cineva casa de o fiinţă cu zidarul şi vasul cu constructorul de corăbii, aşa cu dreptate poate declara cineva pe orice fiu de o fiinţă

778. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă nu li S-ar revela făpturilor ca Viaţa în Sine, ca Sfinţenia în Sine, deci ca de o fiinţă cu Tatăl, nu L-ar face cunoscut pe Tatăl însuşi în Sine. Sau, dacă nu ar fi de o fiinţă cu Tatăl, nu li S-ar arăta ca Viaţa de Sine etc. Deşi coboară la făpturi, Cuvântul li Se face totuşi cunoscut ca Cel ce are Viaţa în Sine. Numai aşa li Se face izvor de viaţă şi sfinţenie, dar li Se face prin împărtăşire, nefăcându-i de o fiinţă cu Sine, sau cu dumnezeirea. De aceea Cuvântul nu are puterile dumnezeieşti prin împărtăşire de la Tatăl, ci în baza deo-fiinţimii Lui cu Tatăl" (n. 105, p. 85).

779. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "În textul completat la Sinodul II din Constantinopol s-a spus *din fiinţa Tatălui* pentru a nu se da impresia că Fiul Se naşte *din fiinţă* şi nu din persoana Tatălui, lăsând impresia de panteism" (n. 141, p. 72).

780. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sfântul Atanasie stăruie în a prezenta pe Dumnezeu ca Cel ce este. Neschimbatul, Atotţiitorul, pentru că aşa fiind, Fiul Lui luând firea noastră în Sine ne poate scăpa de corupţie şi moarte. S-ar părea la prima vedere că aceste însuşiri Îl prezintă pe Dumnezeu, din punct de vedere ontologic, ca pe o entitate oarecum fizică ce nu poate fi roasă de timp, conform filosofiei elene (parmenidiene). De fapt aceste însuşiri sunt biblice. Dumnezeu Îşi spune El însuşi *Cel ce sunt* (Iahvé); Pavel prezintă pe *Iisus Hristos, ieri şi astăzi şi în veci acelaşi* (Evr. 13, 8). Sau Domnul însuşi zice despre Sine: *Eu sunt Alfa şi Omega, începutul şi sfârşitul, Cel ce este şi Cel ce era şi Cel ce vine, Atotţiitorul* (Apoc. 1, 8). Dar poate că în perioada Părinţilor nu s-au aprofundat destul aceste trăsături ale lui Dumnezeu, nu s-a insistat asupra conţinutului lor de adâncime spirituală" (n. 142, p. 73).

cu tatăl lui. Dacă deci există tată şi fiu, e necesar ca fiul să fie prin fire şi cu adevărat fiu. Iar aceasta este deofiinţimea cu Tatăl, cum s-a arătat prin multe.

De fapt despre făpturi s-a spus: *„El a zis şi s-au făcut, El a poruncit şi s-au zidit"* (Ps. 148, 5). Iar despre Fiul: *"Scos-a inima Mea Cuvânt bun"* (Ps. 44, 2). Iar Daniel a cunoscut pe Fiul lui Dumnezeu, dar a cunoscut şi lucrurile lui Dumnezeu. Şi pe Fiul L-a văzut răcorind cuptorul (3, 25)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* VI, în PSB, vol. 16, pp. 73-74)

„(...) *"Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine"* (In. 14, 9), a arătat veşnicia şi deofiinţimea cu Tatăl." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* IX, în PSB, vol. 16, p. 77)

„Căci ce altceva este aşa de mult de o fire şi deofiinţă cu Tatăl ca El? Căci n-a luat Dumnezeu pe cineva străin ca Fiu, având nevoie de El ca de un slujitor[781]; nici nu sunt făpturile egale în demnitate cu Creatorul, ca să fie cinstite acestea ca El, sau să socotim că acestea şi Tatăl sunt una[782]. Sau cine ar îndrăzni să despartă şi să spună că soarele şi strălucirea sunt două lumini? Sau că sunt o alta şi o altă fiinţă, sau că strălucirea se adaugă şi nu e simpla şi curata strălucire a soarelui? Soarele şi strălucirea sunt două lucruri deosebite, dar lumina e una, pentru că este născută din soare[783]. Aşa fiind, ba încă şi mai neîmpărţită firea Fiului de a Tatălui şi dumnezeirea neadăugându-se din afară Fiului, ci dumnezeirea părintească fiind în Fiul, încât cel ce vede pe Fiul vede în El pe Tatăl, pentru ce fiind Fiul astfel, n-ar putea fi declarat deofiinţă?" (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola despre sinoadele ce s-au ţinut la Rimini în Italia şi la Seleucia în Isauria,* XLVII, în PSB, vol. 16, pp. 164-165)

„(...) Să cercetăm cuvântul *deofiinţă* (ομοούσιον) în el însuşi, ca să ştim de trebuie să spunem în general că Fiul este de o fiinţă şi dacă e cuvântul propriu şi potrivit care se poate spune despre Fiul. De fapt, ştiţi şi voi şi nu se îndoieşte cineva că cuvântul asemenea (ομοιον) nu se spune despre fiinţă, ci despre chipuri şi calităţi.

---

781. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Aceasta ar însemna iarăşi o neputinţă a lui Dumnezeu de a crea lumea prin Sine, iar pe de altă parte subordonarea Lui sub o lege inexplicabilă. Arianismul nu poate ieşi din panteismul fără sens, oricât ar încerca să distingă pe *Fiul* ca şi creatură de Dumnezeu ca şi Creator, sau tocmai de aceea. Ultimul sens al creaţiunii nu poate fi în ceva ce face parte din ea" (n. 137, p. 164).

782. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "În aceste cuvinte Sfântul Atanasie demască direct panteismul arian. Dacă Dumnezeu are nevoie ca să creeze lumea de o creatură superioară, înseamnă că El are nevoie de puterea unei creaturi, că deci nu e mai puternic decât creatura, că e supus şi El, şi împreună cu El suntem supuşi şi noi, legilor fără sens ale lumii acesteia. Nu cunoaştem un Dumnezeu transcendent, capabil să ne mântuiască din acest circuit fără sens închis în sine" (n. 138, p. 164).

783. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Arienii au alternativa: sau confundă creaţia cu *Dumnezeu*, dacă *Fiul* de care Dumnezeu are nevoie ca să o creeze este creatură; sau despart total pe Fiul şi deci şi lumea de Tatăl, ca aparţinând la două planuri nelegate între ele. Ei însă fug de această alternativă, menţinându-se într-un echivoc şi negândind lucrurile până la capăt prin ascultarea de porunca raţiunii. Acest echivoc e propriu oricărui panteism, care ar vrea să distingă esenţa fundamentală de lume, dar nu o poate scoate de sub aceleaşi legi. Numai Treimea scapă gândirea de echivoc şi de inconsistenţă. Căci Ea cunoaşte un Dumnezeu transcendent legilor lumii, având în iubirea Sa interioară plinătatea proprie, dar putând şi crea în mod liber lumea spre a o conduce la plinătatea de viaţă în iubirea Lui de Tată suprem şi de Frate suprem al oamenilor, identic cu Fiul Tatălui.

Numai Treimea uneşte fără să confunde pe Tatăl şi pe Fiul ca lumina cu strălucirea, Fiul născându-Se etern din Tatăl; numai Ea face posibilă prin aceasta o distincţie reală între Dumnezeu suficient Sieşi şi lume, dar o face pe aceasta totodată operă liberă şi iubită a lui Dumnezeu cel în Treime. În arianism, Dumnezeu şi lumea sunt unite şi distinse în mod echivoc, ca în orice panteism. Credinţa în Treime le distinge în mod clar, dar face lumea dependentă tot în mod clar de Dumnezeu şi-i asigură fericirea în iubirea Lui. Treimea asigură unitatea şi distincţia în Dumnezeu şi legătura şi distincţia între Dumnezeu şi lume. Iubirea uneşte, dar nu confundă. Iar iubirea e acolo unde sunt persoane şi unde totul vine din persoane şi pentru persoane" (n. 139, pp. 164-165).

Căci despre fiinţe nu se spune cuvântul asemănare, ci identitate. De un om se spune că e asemenea altui om nu după fiinţă, ci după chip şi înfăţişare. Căci după fiinţă sunt de o fire. Şi iarăşi de om nu se spune că e neasemenea câinelui, ci de altă natură. Deci pe de o parte se spune de cineva că e de o fire şi de o fiinţă, pe de alta, de o altă fire şi de altă fiinţă. De aceea şi cel ce zice de cineva că e asemenea după fiinţă, spune că e asemenea prin participare[784]. Căci asemănarea este o calitate care se adaugă fiinţei. Iar aceasta este ceva propriu fâpturilor. Căci acestea se aseamănă cu Dumnezeu prin participare. Fiindcă zice: *Iar când se va arăta, asemenea Lui vom fi* (I In. 3, 2). Adică vom fi asemenea nu în fiinţă, ci în filiaţie, de care ne vom împărtăşi de la El[785]. Dar dacă declaraţi şi pe Fiul Fiu din participare puteţi spune şi că e de o fiinţă asemănătoare[786]. Dar prin aceasta nu mai e declarat adevărul, nici lumina, nici Dumnezeu prin fire. Căci cele din participare nu se zic asemenea fiindcă sunt adevărul, ci fiindcă au asemănarea cu adevărul[787]. De aceea pot şi cădea şi pot fi private de participarea proprie celor ce participă. Iar aceasta este iarăşi propriu creaturilor şi făpturilor. Deci este absurd a spune că e Fiu din participare Cel ce e în adevăr Fiul, Lumina, Înţelepciunea, Dumnezeu. Fiind prin fire şi nu prin participare, nu I se poate spune că e de o fiinţă asemănătoare (ομοιούσιον), ci de aceeaşi fiinţă (ομοούσιον). Iar aceasta nu o poate spune cineva şi despre alţii. Căci s-a arătat că termenul *asemenea* nu se poate aplica fiinţelor[788]. Căci cum nu ar fi un lucru prostesc, sau chiar mai grav să se spună despre Fiul aceasta şi nu mai degrabă că e *de o fiinţă*?" (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola despre sinoadele ce s-au ţinut la Rimini în Italia şi la Seleucia în Isauria,* XLVIII, în PSB, vol. 16, pp. 165-166)

„Ai văzut cum descoperă Tatăl pe Fiul? Ai cum văzut cum descoperă Fiul pe Tatăl? Că *"Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl decât Fiul şi căruia va voi Fiul să-i descopere"* (Mt. 11, 27). Deci nu poţi cunoaşte de la altul pe Fiul decât de la Tatăl, nici nu poţi cunoaşte de la altul pe Tatăl decât de la Fiul. Şi din aceasta se vede deci că Fiul este de aceeaşi cinste şi deofiinţă cu Tatăl." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LIV, II, în PSB, vol. 23, p. 623)

„Tare mi-ar place să întreb pe cei care vor să micşoreze vrednicia Fiului: Care daruri sunt mai mari: cele pe care i le-a dat Tatăl lui Petru sau cele pe care i le-a dat Fiul? Tatăl i-a dăruit lui Petru descoperirea Fiului; Fiul însă i-a dăruit puterea de a semăna pretutindeni în lume descoperirea Tatălui şi descoperirea Fiului; i-a încre-

784. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu e o contrazicere între a zice că cineva este asemenea după fiinţă, şi că are asemănarea după participare, pentru că aceasta e asemănarea ce o are el cu altul după fiinţa sa: asemănarea prin participare. Mai jos, în text, se spune că e propriu făpturilor să fie asemenea cu Dumnezeu prin participare. Aceasta ţine de fiinţa lor: să fie asemenea cu Dumnezeu prin participare. Ele n-ar putea avea fiinţa pe care o au, dacă n-ar avea-o prin participare la Dumnezeu. Ele nu există în modul propriu fiinţei lor decât fiind asemenea lui Dumnezeu prin participare. Fiinţa lor nu e identică cu fiinţa lui Dumnezeu, dar ea are o asemănare cu aceea prin participare" (n. 140, p. 165).

785. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Ca fiinţă suntem deosebiţi de Dumnezeu, dar suntem asemenea ca fii cu El ca Fiu. Prin fiinţă suntem din nimic. Dar avem o existenţă asemănătoare cu existenţa Lui, din puterea Lui. Puterea Lui ne dă asemănarea cu El, dar nu identitatea în fiinţă" (n. 141, p. 165).

786. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Se poate vorbi nu numai de o asemănare în vreo calitate, ci şi în fiinţă. Căci asemănarea în fiinţă nu înseamnă identitate în fiinţă (ομοιούσιος nu e ομοούσιος). Prin aceasta Sfântul Atanasie vădea marea eroare a celor ce spuneau că Fiul e de o fiinţă asemănătoare cu a Tatălui. Asemănarea se poate întinde pe multe trepte. De o fiinţă asemănătoare cu Dumnezeu suntem noi, cei creaţi. Prin aceasta Fiul e considerat creatură. Iar asemănarea în fiinţă e prin participare la puterea lui Dumnezeu, nu prin unitatea în fiinţă cu El, sau prin naştere" (n. 142, pp. 165-166).

787. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Altceva este adevărul şi altceva, asemănarea cu adevărul. Adevărul real şi prin excelenţă al existenţei este Dumnezeu. Creatura nu e adevărul, sau nu existenţa în sensul propriu, inepuizabilă prin sine, ci numai asemănătoare acelei existenţe reale, fără putinţă de micşorare sau de epuizare a adevărului. Cel adevărat nu e asemenea adevărului, ci adevărul însuşi" (n. 143, p. 166).

788. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nu se poate spune de fiinţa Tatălui şi de a Fiului că sunt asemenea, ci că Tatăl şi Fiul sunt deofiinţă" (n. 144, p. 166).

dințat lui, unui om muritor, stăpânire peste toate cele din ceruri, dându-i cheile Cel Ce a întins Biserica peste toată fața pământului și a spus că Biserica este mai puternică decât cerul: *Cerul și pământul vor trece,* a spus El, *dar cuvintele Mele nu vor trece* (Mt. 24, 35). Cum, dar, poate fi mai mic Fiul, Care a dat astfel de daruri, Care a săvârşit astfel de lucruri? Când spun asta nu împart faptele Tatălui şi ale Fiului, că *Toate prin El s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut* (In. 1, 3), ci ca să fac să amuţească limba neruşinată a acelora care îndrăznesc unele ca acestea." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LIV, II, în PSB, vol. 23, pp. 624-625)

„*Acesta este Fiul Meu cel iubit",* a spus Tatăl. Iar dacă este iubit, nu te teme! Nimeni nu părăseşte pe cel pe care-l iubeşte. Aşadar nu te tulbura. De L-ai iubi pe Hristos de mii de ori, nu-L iubeşti cum Îl iubeşte Tatăl Său, *întru Care a binevoit.* Îl iubeşte nu numai pentru că L-a născut, ci şi pentru că este în totul egal cu El şi de acelaşi gând cu El. Deci dragostea este îndoită, dar, mai bine spus, chiar întreită: pentru că este Fiu, pentru că este iubit, pentru că în El a binevoit.

– Ce înțeles au cuvintele: *întru Care am binevoit?*

Ca şi cum ar spune: întru Care Mă odihnesc; întru Care îmi găsesc plăcerea. Pentru că este în totul egal cu Tatăl, pentru că este o voință şi în El şi în Tatăl, pentru că, rămânând Fiu, este una în totul cu Cel ce L-a născut." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LIV, II, în PSB, vol. 23, pp. 624-625)

„Hristos n-a spus că va veni cu o slavă asemănătoare slavei Tatălui, ca să nu presupui iarăşi deosebire între Tatăl şi Fiul, ci a arătat precis că va veni *întru slava Tatălui Său*, ca să credem că au una şi aceeaşi ființă." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia LV, IV, în PSB, vol. 23, p. 638)

„(...) Tatăl şi Fiul sunt de aceeaşi ființă." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LXIX, I, în PSB, vol. 23, p. 792)

„(...) Spunând cineva că Fiul este *deoființă* cu Tatăl, nu se înțelege prin ea după părerea noastră, nici o inovație neobişnuită, ca impusă de vreunii, căci termenul îşi are prin el temeiuri în Scriptura de Dumnezeu insuflată, care foloseşte astfel de numiri[789]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 18)

„Ermia: Ce se întâmplă dacă în loc să spună că Fiul este *deoființă* cu Tatăl, voiesc să spună mai degrabă că e deoființă asemănătoare (în loc de omousios, omoiousios)?

Sf. Chiril: Nu vor vorbi corect, prietene. Mai întâi vor fi surprinşi că sunt în contrazicere cu ei înşişi, după ce refuză cu o extremă răutate termenul *deoființă* ca ne-

789. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă o Persoană divină spune către Moise: *Eu sunt Cel ce sunt*, adică în Mine este ființa, atunci şi o altă Persoană poate spune acelaşi lucru, deci ambele au existența sau ființa prin Ele înseşi, ca o unitate; deci sunt de aceeaşi ființă, sau deoființă. Şi e de remarcat că în Simbolul de la Niceea se spune numai de Fiul că e deoființă cu Tatăl, nu şi de Tatăl că e deoființă cu Fiul. Aceasta nu înseamnă că nu e şi Tatăl de o fire cu Fiul. Dar fiindcă Fiul a luat trup văzut şi S-a arătat ca om spre mântuirea oamenilor, iar pentru mântuirea acestora era nevoie de credința lor în Dumnezeirea Fiului întrupat, sau în Hristos, trebuia să li se spună acestora în mod special că El este deoființă cu Tatăl, fiind şi El împreună Dumnezeu cu Tatăl.

Se arată în aceasta şi negrăita valoare pe care o dă Dumnezeu omului, făcându-Se Însuşi Fiul Lui om, pentru ca, unindu-se oamenii cu El, să devină şi ei fii prin har (nu prin naştere) ai lui Dumnezeu Tatăl. Fiul Îşi arată cea mai mare unire cu Tatăl, deci calitatea de Dumnezeu, prin faptul că e deoființă cu Tatăl. În cele următoare se va arăta că, dacă ar fi nu *deoființă* cu Tatăl, ci numai *de aceeaşi ființă* (omoiousia), deci de o ființă despărțită de cea a Tatălui, oamenii unindu-se prin credință cu El, nu s-ar uni cu Tatăl Însuşi, ci ar rămâne şi ei despărțiți de Tatăl. Cinstea ce li se dă nu ar fi deci aceea de-a fi făcuți dumnezei după har" (n. 9, p. 18).

aflat în Scriptură. Fie că se spune că Fiul este *deofiinţă*, sau că nu e de aceasta nicidecum, şi că trebuie să se spună că e deofiinţă asemănătoare, după părerea lor, în ambele moduri termenul de fiinţă pătrunde nu mai puţin în noi. După ce-au condamnat termenul deofiinţă ca fals şi greşit şi contrar Sfintei Scripturi – şi ce rău n-au spus împotriva lui? –, şi-l însuşesc iarăşi şi-l înscriu printre termenii cei mai vrednici de preţuire. Dar dacă li s-ar îngădui să spună că Fiul este deofiinţă asemănătoare cu Tatăl, ce ţi se pare că fac ei prin aceasta?

Ermia: Nedreptăţesc nu puţin, arătându-se înfricoşaţi de înţelesul termenului care exprimă cu curaj şi foarte clar adevărul.

Sf. Chiril: Să nu socoteşti că e altfel, prietene. Stăruinţa lor în dogmele nereţinute şi cu totul neevlavioase ale învăţăturilor lor scoate pe Fiul din relaţia şi familiaritatea (rudenia) de natură cu Dumnezeu Tatăl, lăsându-L să aibă cu greu şi din milă poate un chip (un reflex) şi o asemănare a Lui. Prin aceasta nu se mai vede în El decât *după chipul* celor create, sau puţin deosebit de cele modelate de calitatea purtătorilor de frumuseţea asemănătoare dumnezeiască[790]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 19)

„(...) Vom lua modul deofiinţimii. Ea strânge dualitatea în ipostasuri într-o unitate prezentă în ambele şi, ceea ce pare să existe deosebit şi aparte ca proprietatea fiecăruia, adună într-o identitate, astfel încât nu se admite dualitatea firii simple şi necompuse sub nici un raport, dar nici nu se desfiinţează dualitatea ipostasurilor de teama de-a părea că se păgubeşte simplitatea firii. Că înţelesul deofiinţimii e adevărat, o pun în lumină înseşi mărturiile despre Fiul, date nouă de Sfintele Scripturi. Căci Tatăl fiind singur prin fire şi cu adevărat Dumnezeu, n-ar putea avea altfel un Fiu, Care este şi El singur Dumnezeu prin fire şi cu adevărat, existând într-o subzistenţă proprie şi într-o identitate de fire cu El, dacă n-ar fi din El şi în El. Dar şi Fiul are iarăşi în firea proprie pe Cel ce L-a născut. Astfel se înţeleg şi se spun şi sunt în realitate una. De aceea bunul Filip a fost mustrat, deoarece n-a exprimat prin cuvintele cele mai alese buna cunoştinţă ce-o avea în minte. Căci deşi putea privi în Fiul firea lui Dumnezeu Tatăl, el a cerut, zicând: *"Doamne, arată-ne nouă pe Tatăl şi ne ajunge"* (In. 14, 8). La aceasta, Hristos a răspuns: *"De atâta vreme sunt cu voi şi nu M-ai cunoscut, Filipe? Nu crezi că Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine? Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl; Eu şi Tatăl una suntem"* (In. 14, 9). Şi cuvântul este adevărat. Deoarece Fiul a provenit din fiinţa lui Dumnezeu Tatăl, există în Tatăl Său şi arată în Sine, prin identitatea firii şi fiinţa Celui ce L-a născut. Şi Tatăl nu poate fi cunoscut altfel decât prin Fiul şi în Fiul, deoarece este chipul ipostasului Lui (Evr. 1, 5), făcând să strălucească în chipul Său propriu firea din care a ieşit. De aceea socotesc că trebuie să continuăm să spunem şi noi: tot ce se spune despre Unul, se află în fiecare, nemicşorând slava nici Unuia[791]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, Cuvântul al III-lea, în PSB, vol. 40, pp. 99-100)

790. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă Fiul nu e deofiinţă cu Tatăl, ci de o fiinţă asemănătoare, El nu mai este Dumnezeu. Căci nu pot fi două fiinţe dumnezeieşti. Atunci Fiul este una din creaturile făcute după chipul lui Dumnezeu, sau cu capacitatea de-a se face după chipul lui Dumnezeu, prin purtările lor morale. Dar atunci unde mai este nemărginita valoare ce se acordă omului şi nesfârşita lui propăşire în viaţa nemărginită a lui Dumnezeu, dacă Hristos nu mai este Însuşi Fiul lui Dumnezeu, deofiinţă cu Tatăl, făcut om? În acest caz, despărţirea între o persoană divină singulară, sau individuală, şi toate celelalte, este de nedepăşit. Şi nu se mai poate vorbi de un Dumnezeu al iubirii prin Sine şi din eternitate. Dar e de necugetat că Dumnezeu a făcut o lume de care să fim despărţiţi, şi nu cu intenţia de-a ne uni cu Sine prin iubirea care ţine de existenţa sau de fiinţa Lui" (n. 11, pp. 19-20).

791. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu se poate vorbi de Tatăl, fără a se cugeta şi la Fiul; şi nici invers. Nici Unul nu e fără Celălalt. Aceasta se reflectă într-un fel şi la oameni. Nu poţi înţelege o persoană deplin decât dacă cunoşti şi pe cele

„(...) Fiu al lui Dumnezeu zic că este Cel din fiinţa Tatălui, adică deofiinţă cu Cel ce L-a născut şi Dumnezeu real şi cu adevărat. Iar dacă, după părerea ta, nu e din fiinţa lui Dumnezeu-Tatăl şi nu e Fiu după fire şi Dumnezeu, ne va lipsi şi minunea iubirii Tatălui. Căci, în acest caz, a dat o creatură pentru creaturi, şi nu pe Fiul adevărat." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 177)

„(...) Voind să arate identitatea firii pe care o are cu Născătorul, a spus: *"Eu şi Tatăl una suntem"*. Dar ca să nu înţeleagă cineva că Tatăl şi Fiul sunt Unul şi Acelaşi şi că numai prin numiri Se înfăţişează ca doi, dar în ipostas nu sunt astfel, explică ceea ce a spus şi face aceasta mai clar ascultătorilor, adăugând: *„Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine"*. A spus deci aceasta ca, văzându-se că Acesta este în Acela şi Acela în Acesta, să se arate identitatea firii şi unitatea fiinţei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 738)

„Dumnezeu este Unul pentru identitatea firii Tatălui cu a Fiului şi a Fiului cu a Tatălui. Şi precum lumina şi strălucirea trimisă din soare n-ar putea spune cineva că e o altă lumină după fire decât soarele, sau că se face ca aceea prin vreo împărtăşire sau relaţie cu el, ci pentru că provine în mod natural din el, şi aceste lumini se înţeleg ca două, dar sunt una după fire, la fel n-ar putea spune cineva, chiar dacă numărul distinge ca doi pe Tatăl şi pe Fiul, că Tatăl este altceva decât Fiul cât priveşte Dumnezeirea şi identitatea fiinţei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 738)

„Căci nimeni, grăind în Sfântul Duh, nu va spune ceva contrar slavei Mântuitorului. Fiindcă aceasta înseamnă a spune anatema lui Iisus. Iar oamenii netrebnici, având sufletul şi inima goale de Sfântul Duh, despart pe Fiul de Tatăl[792], declarând că El este despărţit fiinţial de Tatăl, cum sunt şi cele create, şi cugetând că El este astfel în Tatăl precum suntem noi în El." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, pp. 868-869)

„(...) Deoarece după părerea aceluia (căreia mă opun) numai cele de un neam (omogene, de o fire) primesc în mod propriu o comparaţie între ele, să mărturisească mai întâi că Fiul este de un neam (omogen), deci deofiinţă cu Tatăl[793], căci aşa trebuie să înţelegi identitatea de neam, omogenitatea. Fiindcă omul trebuie comparat cu omul, dar şi calul cu calul. Să înveţe cauza pentru care Fiul, comparându-Se cu Tatăl, ca Unul ce e de un neam (omogen) cu El, spune că este mai mic. Dar în ce vom afla că e mai mic, dacă cele de un neam au o unică raţiune a fiinţei? Căci raţiunea fiecărei fiinţe nu e perfectă în unele, iar în altele imperfectă, ci se arată una şi egală în toate." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 916)

cu care a convieţuit. Şi nici persoana respectivă nu se poate gândi la sine fără să nu implice şi gândirea la altele cu care a convieţuit. Persoanele sunt şi distincte, dar au şi ceva comun între ele: Dumnezeu n-a făcut pe nimeni şi nimic în izolare, cum nu este nici în El o izolare între Persoane" (n. 133, p. 100).

792. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă n-avem pe Duhul Sfânt, nu vedem pe Fiul ca fiind de o fiinţă cu Tatăl, sau Îl vedem ca simplu om. Deofiinţimea Fiului cu Tatăl, însemnând unirea şi iubirea desăvârşită a Lor ca Persoane de o fiinţă, implică şi pe Duhul Sfânt, Care Îi uneşte pe Ei desăvârşit. Pe cei ce se iubesc desăvârşit îi uneşte şi iubirea comună faţă de un al treilea" (n. 1654, p. 869).

793. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă Fiul se compară cu Tatăl, socotindu-L pe Tatăl mai mare, rezultă chiar din afirmarea ereticilor că Fiul e deofiinţă cu Tatăl" (n. 1740, p. 916).

„Nu ar fi Tatăl nefiind Fiul, nici nu s-ar cugeta Fiul dacă nu s-ar cugeta împreună cu El şi Cel ce L-a născut. Dacă se neagă Fiul (când se spune că e de alt neam), se neagă şi Tatăl însuşi. Ce vei zice deci, o, bunule, faţă de acestea? În cine va fi credinţa? Unde ar mai fi slava Treimii? S-a descompus şi a dispărut firea care susţine toate, Sfânta Scriptură nemaiindicând decât nişte simple cuvinte. Nebunia lor ne face să vedem şi prin aceste cuvinte basmele lor mincinoase." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 930-931)

„Socotindu-L născut cu adevărat, dar afirmând că este de alt neam, îşi vor arăta necredinţa în Cel ce L-a născut. Căci ceea ce nu se poate întâmpla nici firii create, afirmă că poate suferi Dumnezeu. Cum nu e vădit tuturor că cel ce se naşte cu adevărat din cineva după fire e de o fiinţă cu cel ce-l naşte? Deci, creatura naşte potrivit raţiunii cuvenite ei, nu naşte ceva de alt neam. Vom socoti numai pe Dumnezeu pătimind contrariul, dacă a născut pe cineva de alt neam, şi nu pe Fiul din firea Sa proprie?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 931)

„(...) Nefiind nimic care taie, desparte sau înstrăinează pe Fiul de Tatăl, în nici o privinţă, Tatăl e asemenea şi egal cu Fiul, afară numai de faptul că este Tată, fiinţa luminând în Amândoi în acelaşi mod. De aceea cum n-ar fi toate comune, mai bine-zis aceleaşi, în Amândoi, în aşa fel că în Fiul sunt cele ale Tatălui, iar în Născătorul, cele ale Născutului? De aceea pe temeiul unei înţelegeri desăvârşite, precum socotesc, a spus cuvintele despre Ei. Căci n-a spus că *toate câte le are Tatăl, le am şi Eu*, ca să nu se înţeleagă că ar purta aceleaşi trăsături cu modelul în mod exterior, ca noi, care am fost făcuţi după chipul lui Dumnezeu, ci zice: *Sunt ale Mele*, arătând unirea extremă pe care o are cu Născătorul şi deofiinţimea arătată în însuşirile neschimbate ce se află în Amândoi. Aceasta o poţi vedea foarte clar şi în alte cuvinte spuse către Tatăl: *Toate ale Mele sunt ale Tale, şi ale Tale, ale Mele.* Cum nu le-ar avea pe toate aceleaşi prin fire Cei între care nu este nici o deosebire şi Care au în toate egalitate şi asemănare?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 993)

„Să presupunem (...) un om ca noi şi să cugetăm că este priceput în meşteşugul aramei; apoi, că el se ocupă cu construirea unei statui, sau cu repararea ei după ce a suferit vreo ciuntire. Cum va lucra deci? Sau cum va realiza ceea ce gândeşte? Evident, poruncind puterii mâinilor sale şi înţelepciunii sale meşteşugăreşti, împlineşte cele ce a hotărât. Dar înţelepciunea şi puterea lui nu apar cugetării sale ca altceva decât el. Căci sunt una cu el prin raţiunea fiinţei. Cugetă ceva asemănător şi la Dumnezeu, chiar dacă nu e cu totul identic conţinutul pildei. Căci El va fi cugetat ca Dumnezeu mai presus de toate şi, deci, mai presus şi de această pildă. Acelaşi înţeles în chip de exemplu poate fi văzut şi în soare şi foc. Căci şi soarele porunceşte oarecum luminii ce se răspândeşte din el să lumineze toate. Şi dă razelor ca lucrare să-şi introducă puterea căldurii în cele ce o primesc. În mod asemănător, porunceşte şi focul proprietăţii firii să împlinească cele proprii ei. Dar nu spunem totuşi că raza şi lumina se află în poziţie de roabe faţă de soare şi nici despre lucrarea arzătoare a focului nu spunem aceasta. Căci fiecare dintre ele lucrează, prin cele ce le sunt proprii, în mod natural. Dar, deşi apar ca nelucrând prin ele însele, totuşi nu sunt altele decât cele din care sunt în mod natural.

Ceva asemănător să cugeţi şi despre Dumnezeu-Tatăl şi despre Cuvântul născut din El prin fire, când se spune că I se încredinţează ceva, ca nouă. Căci L-a slăvit pe Dumnezeu-Tatăl pe pământ Înţelepciunea şi Puterea Lui, adică Hristos, săvârşind lucrarea pe care I-a dat-o." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 6, în PSB, vol. 41, pp. 1019-1020)

„(...) Cuvântul *deofiinţă* (*ομοούσιος*). Şi pe acest cuvânt l-a explicat[794], zicând să nu se spună că este deofiinţă, în ce priveşte suferinţele trupeşti, nici că a luat fiinţă din Tatăl prin despărţire, sau printr-o separaţie (tăiere), fiindcă nu este cu putinţă ca firea cea imaterială, inteligentă şi fără de trup, să fi luat pentru sine o suferinţă trupească. Astfel de învăţături se cuvine să le medităm cu cuvinte dumnezeieşti şi negrăite.

Prea înţeleptul şi evlaviosul nostru împărat gândea astfel de lucruri, iar episcopii au compus această scrisoare în legătură cu adăugirea cuvântului deofiinţă (*ομοούσιος*)." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 12, 3, în PSB, vol. 44, p. 53)

„Astfel s-a mărturisit că din fiinţă arată că Fiul este din Tatăl şi că nu există ca o parte a Tatălui.

Nouă ni s-a părut că este bine să consimţim la această părere (explicaţie), fiindcă învăţătura evlavioasă (adevărată) ne arată că Fiul este din Tatăl şi că nu este o parte a fiinţei (esenţei) Acestuia. De aceea şi noi înşine ne alăturăm acestui înţeles şi nicidecum nu excludem această expresie, având în faţa ochilor noştri dorinţa de pace şi să nu ne depărtăm de dreapta înţelegere.

Pe lângă aceasta am primit şi expresia *născut şi nu făcut* fiindcă ceea ce este făcut, este o denumire comună a celorlalte făpturi făcute prin Fiul, de la care Fiul nu are nimica asemănător (mai înainte de întrupare). De aci rezultă că El nu este o creatură, asemenea celor făcute prin El, ci substanţa (fiinţa Sa) este mai presus decât toată făptura. Cuvintele dumnezeieşti ne învaţă că această fiinţă S-a născut din Tatăl, felul naşterii fiind inexprimabil şi neînţeles (nepătruns) de toată firea cea născută.

Tot aşa şi în ce priveşte expresia că Fiul este deofiinţă cu Tatăl, raţiunea care cercetează înţelege că nu e o deofiinţă după felul trupurilor şi nici prin asemănare cu vieţuitoarele muritoare, nici prin împărţirea fiinţei (substanţei) sau despărţirea ei şi nici prin vreo suferinţă, sau prin prefacere, sau înstrăinarea puterii Tatălui, căci fiinţa (firea) Tatălui nenăscut este străină de toate acestea.

Expresia deofiinţă cu Tatăl poate să precizeze că Fiul lui Dumnezeu nu are nici o asemănare cu creaturile cele născute şi că este întru toate asemenea numai cu Tatăl, Carele L-a născut şi că nu este din vreun alt ipostas, sau substanţă, ci numai din Tatăl. Aşa şi mie însumi, când am cercetat (lămurit) acest fel (de interpretare) mi s-a părut că e bine să-l accept, fiindcă am aflat că unii episcopi dinainte, învăţaţi şi vestiţi, şi unii scriitori, în expunerea teologiei (învăţăturii) despre Tatăl şi despre Fiul au folosit expresia deofiinţă (*ομοούσιος*)." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 12, 9-13, în PSB, vol. 44, p. 54)

„Dar trebuie propovăduit că Fiul este deofiinţă cu Tatăl, pentru că Fiul nu are nimic egal cu creaturile făcute de Dumnezeu, ci este asemănător prin toate felurile numai Tatălui care L-a născut şi nu este din nici o altă substanţă sau esenţă, ci din Tatăl. Şi lucrul acesta ni s-a părut că trebuie consimţit că a fost bine interpretat: căci

794. Sfântul Împărat Constantin cel Mare, pe baza hotărârii dogmatice a Sinodului I de la Niceea – *n.n.*

ştim că şi unii episcopi din bătrâni, şi scriitori iscusiţi şi nobili, au folosit cuvântul de consubstanţialitate în învăţătura despre Tatăl şi Fiul, adică în raţionamentul divin." (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită,* Cartea a II-a, cap. 11, în PSB, vol. 75, p. 93)

Deofiinţimea Persoanelor Sfintei Treimi

„Întru nimic nu este atinsă comuniunea după fire (a persoanelor) prin faptul subnumărării. Dar să revenim la certăreţul şi înfumuratul (eretic) şi să acceptăm că (lucrul) care vine al doilea după ceva se subnumără. Să vedem ce rezultă din (acest) raţionament. *„Primul om, zice Apostolul, (fiind făcut) din pământ, era pământesc; al doilea om, Domnul, era din cer* (I Cor. 15, 46). Iar în alt loc se spune : *Mai întâi (apare) ceea ce este psihic şi după aceea ceea ce este duhovnicesc; ceea ce este duhovnicesc urmează după ceea ce este psihic* (I Cor. 15, 47). Deci, dacă cel de-al doilea se subnumără celui dintâi iar cel subnumărat este inferior celui faţă de care se subnumără, atunci, după voi, omul duhovnicesc este inferior celui psihic şi cel ceresc este inferior celui pământesc." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 18, în PSB, vol. 12, p. 62)

„Recunoscând identitatea naturii, noi admitem deofiinţimea, şi pentru Dumnezeire nu admitem ideea de compus pentru că Cel Care, după fiinţă, este Dumnezeu şi Tată, a născut pe Cel Care, după fiinţă, este Dumnezeu şi Fiu. Acest fapt este cel care ne îngăduie să evidenţiem consubstanţialitatea sau deofiinţimea. Într-adevăr, Cel Care, potrivit substanţei sau fiinţei Sale, este Dumnezeu, Acela este deofiinţă cu Cel Care, după fiinţă, este Dumnezeu, întrucât şi omul e numit uneori dumnezeu, de pildă, *„Eu am zis: Dumnezei sunteţi"* (Ps. 81, 6). Chiar şi demonul este numit dumnezeu, de pildă: *căci toţi dumnezeii neamurilor sunt idoli* (Ps. 95, 5). Însă aceia sunt numiţi aşa printr-un favor, pe când aceştia, printr-o minciună. Singur Dumnezeu este Dumnezeu după fiinţă sau după substanţă. Iar când spun *singur* subliniez tocmai fiinţa lui Dumnezeu, substanţa cea sfânta şi necreată." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 8, I, în PSB, vol. 12, p. 133)

„(...) Identitatea actelor lasă să se vadă comunitatea de natură." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 189, VIII, în PSB, vol. 12, p. 389)

„Deci e un singur lucru al amândurora, al Duhului care curăţeşte păcatul şi al Fiului care a făcut curăţirea păcatelor. Iar cei ce au aceeaşi lucrare au numaidecât şi aceeaşi fire. Căci toată lucrarea este rezultatul puterii. Dacă deci lucrarea şi puterea sunt una, cum se poate cugeta o deosebire de fire în cei în care nu aflăm nici o deosebire în putere şi lucrare? Căci precum nu se poate cugeta în cele două însuşiri ale focului, în a lumina şi în a arde, vreo deosebire (de fire), aşa n-ar putea cugeta cineva, dacă cugetă sănătos pe temeiul Scripturii, vreo deosebire de fire între Fiul şi Duhul.

Dar mai înainte s-a dovedit, prin spuse bine-credincioase, că Tatăl şi Fiul au aceeaşi fire şi că nu e cu putinţă să se numească cele de neam deosebit cu numele de Dumnezeu. Căci dacă nu se zice puţului fiul celui ce l-a săpat, nici n-ar spune cineva dintre cei sănătoşi la minte că zidarul a clădit un fiu, ci prin numirea de fiu şi de tată se arată unitatea după fiinţă, e numaidecât de trebuinţă când cele două sunt una în ceea ce le e propriu şi nu sunt deosebite între ele, cum e Tatăl şi Fiul, ca Fiul să fie unit după fire cu Tatăl." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească,* Cuvântul al III-lea, în PSB, vol. 29, p. 430)

„Cât priveşte pe Duhul lui Dumnezeu, şi El este de aceeaşi fiinţă cu Dumnezeu. Iar întrucât una le este natura, atât a lui Dumnezeu, cât şi a Duhului, înseamnă că dacă Dumnezeu este lumină, atunci şi Duhul lui Dumnezeu este tot lumină." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, în PSB, vol. 30, p. 104)

În Hristos are loc o unire a trupului cu Sfânta Treime

„(...) Trupul sau templul luat în întregime din femeie nu este de-o-fiinţă cu Dumnezeu-Tatăl, deci nici în aceeaşi fire, dar, fiind primit ca trup al Cuvântului, s-a socotit ca una cu El. Căci Unul este Hristos şi Unul, Fiul, chiar când S-a făcut om. Se înţelege că a înfăptuit unirea, integrând în ea şi trupul, care nu are de la sine calitatea să fie una cu Dumnezeu[795]. Şi, dacă trebuie să spunem aceasta mai pe scurt şi mai clar, Unul-Născut spune că ceea ce Şi-a dat Sieşi a dat trupului Său (i s-a dat de la Tatăl prin El în Duhul), fiindcă modul unirii cu Dumnezeu nu are altă cale, chiar când are loc în Hristos, întrucât S-a arătat ca om şi a fost om, dar a fost sfinţit trupul prin unirea cu Duhul, în modul negrăit al convergenţei. Şi aşa, trupul s-a înălţat la unirea cu Dumnezeu-Cuvântul fără contopire şi, prin El, cu Tatăl, se înţelege prin relaţie, şi nu prin fire[796]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1062)

Egalitatea Fiului cu Tatăl

„(...) Pe El (pe Mântuitorul – *n.n.*), Tatăl tuturor lucrurilor L-a făcut una cu Sine, L-a îmbrăcat cu puterea Sa şi Îl cinsteşte cu cinstea care I se cuvine Lui. Pe El, Tatăl tuturor lucrurilor L-a făcut una cu El şi L-a îmbrăcat cu puterea Sa." (Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen,* IV, în PSB, vol. 10, p. 18)

„Dar şi sfinţii Lui ucenici ne învaţă că toate prin El şi spre El s-au făcut şi că fiind născutul cel bun din Cel bun şi Fiul Lui adevărat este Puterea şi Înţelepciunea şi Cuvântul Tatălui, nefiind acestea prin împărtăşire, nici adăugându-I-se acestea din afară ca celor ce se împărtăşesc de El şi sunt înţelepţiţi de El şi făcuţi puternici şi cuvântători (raţionali) în El, ci este înţelepciunea de Sine, Cuvântul (Raţiunea) de Sine, Puterea de Sine proprie a Tatălui, Lumina de Sine, adevărul de Sine, dreptatea de Sine, virtutea de Sine şi pecetea şi strălucirea şi chipul şi, pe scurt, rodul atotdesăvârşit al Tatălui şi unicul Fiu, chipul întocmai al Tatălui[797]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XLVI, în PSB, vol. 15, p. 84)

795. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Aşa cum omul este una, chiar dacă e format din suflet şi trup, aşa e şi Hristos una, chiar dacă e alcătuit din dumnezeire şi umanitate. Căci Eul este unul, chiar dacă este Eu al mai multor componente, cum este persoana omului una, cu toate că e şi suflet, şi trup şi are în trup multe organe. Eul personal cel unul trăieşte şi conduce toate simţirile şi actele componentelor sale. Eul simte înţepătura din deget, şi el îşi dirijează gândirea cum voieşte. De aceea şi Hristos este acelaşi Eu sau ipostas care dă puterea sfinţitoare trupului, dar o şi primeşte în trup. Dar ceea ce dă El ca Dumnezeu umanităţii Sale dă şi Tatăl şi Duhul, sau dă Tatăl prin El în Duhul Sfânt. Întreaga Treime este unită astfel cu umanitatea Lui" (n. 2003, p. 1062).

796. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "În Hristos are loc o unire a trupului cu Sfânta Treime, care porneşte de la lucrarea Tatălui şi se înfăptuieşte prin El, ca Fiul, în Duhul Sfânt, ca şi în cei ce cred în Hristos. Dar în ceilalţi oameni unirea are în lucrare şi subiectul uman. Omul primeşte să treacă lucrarea dumnezeiască sfinţitoare a Treimii asupra sa, fără ca firea sa să aibă pe Fiul ca Subiect al lucrării dumnezeieşti. Lucrarea porneşte din Tatăl, trece prin Fiul şi se desăvârşeşte în Duhul. De fapt, subiectul uman primeşte lucrarea sfinţitoare de la Dumnezeu. Pe de altă parte, nici în Hristos firea omenească, unită cu cea dumnezeiască, nu devine fire dumnezeiască, ci cele două rămân într-o relaţie. Dar această relaţie e realizată şi trăită de un Subiect unic, Care este şi Dumnezeu, şi om. Omul nu se sfinţeşte el însuşi pe sine, cum Se sfinţeşte Hristos, ca Dumnezeu, pe Sine ca om, ci se sfinţeşte prin Hristos. De aceea sfinţirea umanităţii lui Hristos se ridică până la nivelul sfinţeniei Lui dumnezeieşti, cum nu se ridică cea a omului" (n. 2004, pp. 1062-1063).

797. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sfântul Atanasie foloseşte adeseori termenul *prin participare* ca să arate relaţia omului cu Dumnezeu-Cuvântul, dar respinge acest termen când descrie relaţia Fiului cu Tatăl, în opoziţie cu Eusebiu

„Egalitatea cu Tatăl trebuie înţeleasă ca o egalitate de fire şi nu ca o măsurare corporală." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIV-a, II, în PSB, vol. 17, p. 591)

„Ermia: Dar care este slava Fiului faţă de cea a Tatălui?

Sf. Chiril: Nu este superioară, prietene, dar nici inferioară, ci aceeaşi. Mai bine-zis, precum este înţelepciunea şi puterea Tatălui, aşa este şi slava, fiind în chip negrăit strălucirea fiinţei Celui ce L-a născut şi arătând prin Sine firea din care S-a născut. E aşa cum raza soarelui şi strălucirea luminii ce se răspândeşte din fiinţa celui ce le emite, sunt ca acela din care vin, cugetat de asemenea extremă şi calitate identică cu el." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, p. 247)

„(...) El n-a voit să certe pe leprosul care I-a spus: *„Doamne, de voieşti, Tu poţi să mă cureţi"* (Mt. 8, 2). El a constrâns, aşa zicând, pe om la o neştiinţă şi mai mare, făgăduindu-i îndată, mai bine-zis, poruncindu-i anticipat împlinirea cererii. Căci a zis: *Voiesc, curăţeşte-te* (Mt. 8, 2)[798]. Atâţia, care-şi pierduseră vederea, când au alergat la El şi I-au zis: *Miluieşte-ne pe noi, Doamne, Fiul lui David!,* le-a răspuns iarăşi: *Ce voiţi să vă fac?* Iar rugându-L să le aducă în ei lumina mult dorită, le-a dăruit-o iarăşi, fără întârziere (Mt. 20, 34). Pentru ce nu trebuia mai degrabă să spună leprosului: *Tatăl voieşte, curăţeşte-te*; iar celor lipsiţi de vedere: *Ce voiţi să vă facă vouă Tatăl?* Sau nu vom zice despre Sfinţii Apostoli că au voit şi au făcut fapte minunate, depărtând părerea că pot îndeplini semnele dumnezeieşti prin puterea şi lucrarea proprie? Căci au zis celui ce şedea lângă Poarta Frumoasă: *În numele lui Iisus Hristos, Nazarineanul, scoală-te şi umblă!* (Fapte 3, 6). Iar altuia: *Enea, te vindecă pe tine Iisus Hristos* (Fapte 9, 34). Iar minunându-se unii pentru cele făcute prin lucrarea lor, le-a spus pe faţă: *Bărbaţi israeliteni, de ce vă minunaţi de aceasta sau de ce staţi cu ochii aţintiţi la noi, ca şi când cu a noastră putere sau credinţă am făcut să umble acesta?* (Fapte 3, 12). Căci cugetau că trebuie să atribuie lui Hristos slava, şi nu lor înşişi, fiindcă în realitate aveau ca izvor şi rădăcină a harului şi lucrării din ei pe Hristos. Căci i-a ales înaintea altora şi i-a întărit spre apostolat pe ei, împodobindu-i cu darurile dumnezeieşti, dându-le puterea să împlinească fără greutate fapte minunate: *Pe bolnavi vindecaţi-i, pe morţi sculaţi-i, pe leproşi curăţiţi-i, demonii scoateţi-i. În dar aţi luat, în dar să daţi* (Mt. 10, 8). De aceea înţelegând cât se poate de bine cine era Dăruitorul şi Îndrumătorul puterii aflate în ei, împleteau pe seama Lui cununa slavei, spunând totdeauna celor bolnavi: *În numele lui Iisus Hristos, Nazarineanul.*" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, pp. 263-264)

„Căci cum va fi Cuvântul mai mic decât Tatăl, odată ce este Fiu? De aceea, deşi Se face şi este Fiul şi om, ca născut din om, nu e mai mic decât Tatăl prin faptul că

(Hist. eccl. 1, 3, 13. (...) Sfântul Atanasie afirmă deofiinţimea Fiului cu Tatăl, în vreme ce la Eusebiu se observă, sub influenţa lui Origen, o trăsătură subordinaţiană. După Atanasie, deşi născut din Tatăl, Fiul nu primeşte viaţa, înţelepciunea, puterea de la Tatăl ca de la cineva străin, ci le are împreună cu Tatăl, prin fiinţa comună. De aceea Fiul este de la Sine Raţiune, de la Sine înţelepciune şi Putere, pe când noi le simţim ca avându-le de la un izvor superior. În special simţim cum cuvântul nostru e legat de necesitatea răspunsului nostru, a unei răspunderi faţă de suprema autoritate a lui Dumnezeu, şi apoi de răspunderea noastră faţă de semeni, impusă nouă de o autoritate supremă. Cuvântul lui Dumnezeu implică şi El un răspuns faţă de Tatăl, dar nu ca faţă de cineva exterior. Tatăl naşte Cuvântul vorbindu-Şi Sie, şi Fiul răspunde Tatălui, ca temeliei Sale personale, ca Egalului Său în fiinţă" (n. 104, pp. 84-85).

798. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Adică Hristos l-a încurajat pe lepros în neştiinţa lui, sau în părerea lui neadevărată că El are de la Sine puterea să-l vindece" (n. 376, p. 263).

este şi om. Căci omul nu e, ca om, mai mare sau mai mic decât omul, precum nici îngerul, mai mare sau mai mic decât îngerul, ca înger, sau altcineva dintre cele ce sunt, faţă de tot ceea ce e de aceeaşi fire şi are raţiunea aceleiaşi fiinţe. Deci, dacă este cu adevărat Fiu, e necesar să spunem că este din fiinţa Tatălui, având în Sine toate cele proprii aceleia în mod natural. Şi dacă Tatăl e prin fire Dumnezeu, e vădit că e Dumnezeu după fire şi Cuvântul născut din El. Deci, cum e mai mic Dumnezeu decât Dumnezeu şi decât Cel ce este Acelaşi cu Acela prin faptul că este Dumnezeu?

Altul. De unde vă vine îndrăzneala să spuneţi că e mai mic Fiul, sau Cel ce este în aceleaşi în care e şi Cel ce L-a născut? În ce mod veţi dovedi că e mai mic? După timpul în care a venit la existenţă nu socotesc că L-ar cugeta cineva astfel, chiar dacă ar aiuri la maximum. Căci Fiul este dinainte de veacuri şi El este Făcătorul veacurilor şi nu s-ar putea cugeta mărginit de timp Cel ce are naşterea mai veche decât tot timpul. Dar nu e nici în câtime mai mic decât mărimea Tatălui. Căci firea dumnezeiască se înţelege şi este fără mărime, fără câtime şi netrupească. Deci, cum s-ar arăta mai mic în aceasta Cel născut? Poate va spune cineva: în slavă, în putere, în înţelepciune. Să spună deci cât de mare şi cum este Tatăl în acestea, dacă trebuie să spună şi aceasta, ca să se înţeleagă că Fiul e mai mic, ca unul ce ar fi măsurat în acestea. Sau, dacă Tatăl este în bunătăţi necuprinse şi nemăsurate, şi acestea întrec mult măsura înţelegerii noastre, de unde scot arienii, care toate le îndrăznesc, temeiuri pentru a spune că Fiul e mai mic, spre înlăturarea demnităţii ce o are prin fire? Dar nu se poate susţine în Dumnezeu o opoziţie între mai mare şi mai mic între Tatăl şi Fiul. Căci dacă nu se poate măsura demnitatea Tatălui, cum se va dovedi treapta mai mică a Fiului?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 36)

„Dacă spun (neevlavioşii eretici – *n.n.*) cu adevărat că Fiul e Dumnezeu care S-a născut din Dumnezeu-Tatăl, şi aşa cred, cum e mai mic decât Tatăl? Căci din aceasta rezultă o mare absurditate, vrednică de toată condamnarea şi pe care, numai auzind-o cineva, o va dezaproba. Căci dacă Fiul se dovedeşte fiind Dumnezeu prin fire, dar prin ceva este mai mic, e necesar să cugetăm că există ceva mai mare ca Dumnezeu. Deci, dacă firea Tatălui nu se cugetă desăvârşită în toate, chiar de e firea lui Dumnezeu[799], va progresa şi El spre o treaptă mai mare, arătându-Se în Fiul, ca în chipul Lui, că este şi El de firea celui ce primeşte o treaptă mai mică[800]. Iar aceasta o are în potenţă, chiar dacă nu a arătat-o. Pentru că cele ce sunt capabile de ceva vor şi primi cele de care sunt capabile când o va cere timpul să le trăiască[801]. Dar în acestea se exprimă o mare blasfemie. Căci Tatăl nici nu progresează spre un grad mai mare, nici nu primeşte unul mai mic, odată ce este Dumnezeu prin fire. Deci, nici Fiul nu va primi în Sine un grad mai mic, fiind şi El Dumnezeu prin fire, ca să

799. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă ereticii menţin calitatea de Dumnezeu pentru Fiul, dar afirmă că e mai mic, ei trebuie să admită că există ceva mai mare decât Dumnezeu, sau ceva mai mic şi mai mare în Dumnezeu" (n. 49, p. 36).

800. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă Fiul, fiind de fiinţa Tatălui, e mai mic ca Tatăl, cum zic arienii, sau e ceva în fiinţa Tatălui mai mic, sau, după ce Tatăl naşte pe Fiul, urcă la o treaptă mai mare decât Fiul, aceasta înseamnă fie o inegalitate în firea lui Dumnezeu, fie caracterul schimbăcios al ei. Amândouă aceste deducţii sunt absurde. În Dumnezeu nu poate fi nimic mai mic şi mai mare, precum nu poate fi o schimbare în fiinţa Lui. De fapt arianismul, socotind pe Fiul Tatălui ca primă creatură, cobora pe Dumnezeu în planul lumii în sensul panteismului emanaţionist neoplatonic. Toată lupta Părinţilor pentru Dumnezeu ca Treime de Persoane de o fiinţă, necreate, deosebite de fiinţa creată a lumii, ca şi pentru Hristos ca Persoană a Treimii, Care a luat în Persoana Sa, pe lângă fiinţa dumnezeiască, şi pe cea omenească, a fost o luptă împotriva oricărui fel de panteism, care nu găseşte nici un sens în existenţă" (n. 50, p. 36).

801. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Această concepţie ariană despre un dumnezeu care poate deveni mai mic sau mai mare vede pe acest fel de *dumnezeu* ca o esenţă în care există nişte virtualităţi, care se actualizează când vine timpul. Este un panteism emanaţionist, sau evoluţionist" (n. 51, p. 37).

nu se cugete la o jignire a Fiinţei celei mai presus de toate, primindu-se din neînvăţătură născocirea cuvintelor eretice.

Altul. Dacă, fiind Fiu după fire al lui Dumnezeu-Tatăl, Cuvântul din El este mai mic ca El, fie prin raţiunea demnităţii dumnezeieşti, fie pentru că nu e întru totul identic după fire cu Tatăl, fie prin vreunul dintre modurile treptelor mai mici, caracteristica aceasta nu va fi atât a Lui, cât a fiinţei din care s-a crezut că este, dacă peste tot treapta mai mică, sau mai puţin bună ce apare în El se iveşte în El din ea, deşi ea nu arată că pătimeşte aceasta, ca una ce e creată. Căci tot ce naşte un rod îl naşte asemenea sieşi[802]. Dar, dacă spun că firea Tatălui este mai presus de orice pătimire, este vădit că va fi şi în afară de această scădere. Iar fiind arhetipul bunătăţilor din noi, nu va naşte pe Fiul ca mai mic, ci ca egal şi de-o-fiinţă cu Sine, ca nu cumva Dumnezeu, Care e atât de mult mai presus de noi, să fie mai prejos de noi[803].

Alt argument, prin reducere la absurd. Arătându-Se pe Sine egal cu Dumnezeu-Tatăl, Hristos spune undeva către ucenicii Săi: *„Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl"* (In. 14, 9). Deci, cum Cel ce este astfel prin fire, precum afirmă El însuşi adeverind că este aşa, va fi mai mic, cum se spune după aiureala unora? Căci dacă, fiind mai mic, arată în El pe Tatăl, fără să intervină vreo schimbare, treapta mai mică răsfrângându-se asupra Tatălui, cum Se arată El în chipul neprefăcut al Fiului? Dar aceasta este o absurditate. Deci nu e mai mic Fiul, în Care se vede chipul desăvârşit al Tatălui.

Altul. Şi cum va primi Fiul o treaptă mai mică în cele pe care le are Tatăl, când spune fără greşeală: *„Toate câte le are Tatăl sunt ale Mele"* (In. 16, 15), şi iarăşi, vorbind către Dumnezeu-Tatăl: *„Toate ale Mele sunt ale Tale şi ale Tale, ale Mele"* (In. 17, 10)? Căci dacă, după aiureala unora, Fiul este în mod real mai mic, deoarece spune adevărul zicând către Tatăl: *„Ale Mele sunt ale Tale şi ale Tale, ale Mele"*, va atribui şi Tatălui treapta Sa mai mică, şi Sieşi treapta mai mare a Tatălui, înlăturând deosebirea dintre Ei; dacă în fiecare apar cele din fiecare şi dacă ceea ce este al Tatălui este şi al Fiului, şi, iarăşi, ceea ce apare ca propriu Fiului, aceea este propriu şi Tatălui, nimic nu ne va împiedica să spunem şi că Tatăl este mai mic decât Fiul şi că Fiul este mai mare ca Tatăl. Dar este tot ce poate fi mai absurd chiar şi a cugeta ceva asemănător. Deci este egal, şi nu mai mic, Cel ce are prerogativele fiinţei comune cu ale Tatălui.

Alt argument din aceeaşi spusă. Dacă toate câte le are Tatăl sunt ale Fiului, în Tatăl fiind desăvârşirea, desăvârşit va fi şi Fiul, Cel ce are aceleaşi însuşiri proprii şi excepţionale ale Tatălui. Deci nu e mai mic, cum afirmă blasfemia ereticilor." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, pp. 36-38)

„Dar să ne răspundă de ce şi să ne înveţe, dacă sunt cu adevărat înţelepţi, pentru ce, născându-L Tatăl pe Fiul, nu L-a născut egal cu Sine, ci mai mic? Iar dacă S-ar arăta mai bun, prin faptul că L-ar naşte pe Fiul egal cu Sine în toate, ce L-ar împiedica pe Tatăl să facă aceasta? Căci dacă L-ar împiedica ceva în mod necesar, vor mărturisi fără să vrea că e ceva mai mare ca Tatăl. Iar dacă n-ar fi nimic ce-L împiedică, ci având puterea şi ştiinţa că e mai bine să-L nască pe Fiul ca egal, dar

802. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Acceptând în Fiul o treaptă mai mică, aceasta nu poate să nu-şi aibă originea în fiinţa Tatălui. Căci o fiinţă nu poate naşte ceva neegal cu ea. Diminuând pe Fiul, arienii diminuau de fapt pe Tatăl, în sens panteist. Făceau din El o esenţă cu imperfecţiuni, aşa cum o vedem în lume, socotită ca ultima realitate" (n. 52, p. 37).

803. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Omul nu naşte un fiu inferior lui. Dacă Dumnezeu ar naşte un Fiu inferior Lui, s-ar dovedi inferior nouă, neputând da naştere unui Fiu egal cu Sine, cum o face omul" (n. 53, p. 37).

voieşte să-L nască mai mic, se va vedea apărând în El o pizmă şi o ciudă, nevrând să dea Fiului egalitatea cu El. Deci Fiul va fi, cum spun aceia, mai mic, fie dintr-o neputinţă a Tatălui în privinţa naşterii Lui, fie dintr-o invidie a Tatălui, după cum rezultă din silogismele lor. Dar ambele ipoteze sunt absurde. Căci firea dumnezeiască e mai presus de orice patimă şi scădere. Deci nu e mai mic Fiul, ca să nu piardă egalitatea în nici un mod, nici din neputinţa Tatălui în a-L naşte pe Cel din El egal cu El, nici fiindcă ar fi împiedicat de pizmă să voiască ceea ce e mai bun[804]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 38)

„Iar că prin lucrarea întocmai şi întru totul asemănătoare – se înţelege în toate – se arată ca fiind egal în putere, ne va învăţa clar El însuşi în cele următoare, zicând despre Tatăl Său: *Căci cele ce le face Acela, acestea le face şi Fiul asemenea.* Deci cum este mai mic Cel Căruia Îi sunt proprii lucrările egale cu ale lui Dumnezeu şi Tatăl? Oare va lucra cele ale focului altceva decât focul, în care nu se vede nici o schimbare în lucrare? Cum s-ar întâmpla aceasta vreodată? Dar cum va lucra Fiul cele ale Tatălui asemenea Lui, dacă este socotit ca nefiind, din cauza aceasta, egal în tărie cu El?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 6, în PSB, vol. 41, p. 251)

„(...) Dacă se are în vedere deofiinţimea, cum nu vă veţi arăta lipsiţi de înţelegere socotind pe Dumnezeu şi Tatăl mai mare decât în ea decât pe Cel născut din El? Căci nu vom putea vedea propriu-zis în fiinţa Lor comună pe unul mai mare sau mai mic, sau ceva de felul acesta, ci aşa ceva va fi exterior fiinţei şi în jurul ei. Căci ceea ce există şi subzistă mai înainte se va arăta, în comparaţie cu altul, mai mare sau mai mic. Dar, neexistând un subiect anterior în cele despre care se spun acestea, cum ar fi ele prin ele, chiar dacă se cugetă şi se definesc în planul accidentelor? Deci când ni se numesc mai mare şi mai mic, nu vă gândiţi la fiinţa Unuia-Născutului, dar nici la a Tatălui, ci numai la superiorităţile sau inferiorităţile exterioare, şi nu măriţi pe Tatăl şi micşoraţi pe Fiul, căci auziţi pe Fiul spunând: *Cel ce nu cinsteşte pe Fiul, nu cinsteşte nici pe Tatăl* (In. 5, 23); şi că se cuvine ca toţi să cinstească pe Fiul cum Îl cinstesc pe Tatăl. Fiindcă trebuie îmbrăcate într-o slavă egală cele ce nu se împart în fiinţe străine, ci au una şi aceeaşi fiinţă, cum a învăţat foarte bine Hristos[805]. (...) Căci desigur că spune adevărul Cel ce este prin Sine adevărul, precum putem şi noi să probăm aceasta din calitatea faptelor. Faptul de-a fi mai mare sau mai mic nu se spune referitor la fiinţa vreunora, ci despre cele ce sunt în jurul fiinţei. De pildă: Un om nu va fi mai mare sau mai mic ca alt om, întrucât se cugetă şi se numeşte om. Căci nici nu e un om, ca om, mai mic ca alt om, nici nu e mai mare.

804. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Arianismul era plin de contraziceri, întrucât numea pe Hristos Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, dar socotea pe acest Fiu venit la existenţă mai târziu, întrucât Tatăl, Care L-a născut, trebuia – după ei – să fie mai vechi. Aceasta înseamnă că nu recunoştea că Cuvântul *era la început*, deci înainte de tot ce s-a început, deci că El însuşi era fără început. Dar cum putea Tatăl să nască pe cineva inferior Lui, deci ca pe o creatură, dacă era din fiinţa Lui? Aceasta înseamnă a socoti că fiinţa dumnezeiască din Tatăl nu poate să nască ceva asemenea Lui. Deci o supunea unei evoluţii descrescătoare, cum nu e nici o fiinţă omenească; sau vedea pe Dumnezeu (Tatăl) gelos pe un Fiu egal cu El, ceea ce înseamnă a-L vedea iarăşi ca pe o existenţă supusă unor neputinţe. Toate acestea arătau contradicţiile ariene ca fiind contradicţii proprii panteismului. Dacă Dumnezeu este Dumnezeul iubirii – şi numai aşa poate fi – El trebuie să fie aşa din veci. El trebuie să fie din veci Tată şi Fiu. Fiul ţine de Tatăl, cum ţine căldura de flacăra focului. O esenţă sau persoană cu imperfecţiuni este de necugetat. Trebuie să aibă deasupra ei o alta" (n. 54, pp. 38-39).

805. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Ernest Renan I-a recunoscut lui Hristos toate însuşirile, dar a socotit că S-a amăgit pe Sine socotindu-Se Fiul lui Dumnezeu. Dar cum mai poate fi socotit superior cel ce-şi închipuie, plin de încredere în sine, că e Dumnezeu, fără să fie? Nu e lipsit de o conştiinţă trează şi realistă? Şi atunci, cum poate fi recunoscut plin de calităţi?" (n. 677, p. 378).

Căci raţiunea firii este egală în toţi. Aceeaşi raţiune se păstrează şi în îngeri, sau în oricare existenţă făcută şi numărată în creaţiune. Deci acestea (mai mare, mai mic) nu sunt cuprinse în fiinţe, ci se adaugă ca accidente la fiinţe, sau unora din cele ce au fiinţa comună, cum am arătat mai sus[806]. Cum va fi Tatăl mai mare ca Fiul, fiind Acesta prin fire Dumnezeu, sau din Dumnezeu cel prin fire? Faptul de-a fi Fiul din El ne sileşte pe noi să-L considerăm fără voie deofiinţă cu El. Dat fiind deci, ca un fapt neîndoielnic, că Fiul este Dumnezeu după fire, să cercetăm, de doreşti, dacă, atribuindu-I cinstire egală cu Cel din care este, nu vom slăvi şi pe Cel care L-a născut, sau vom face contrariul, batjocorind pe Cel născut cu o cinstire şi slavă mai coborâtă şi mai mică, socotind că aceasta este mai adevărat. Căci e o slavă a Tatălui să nască pe Unul care este după fire cum este şi El[807]. Dar se va întâmpla contrariul, de nu va păstra Fiul strălucirea cuvenită Lui, dacă ar fi mai mic, fie în slavă, fie în altceva din cele care I se cuvin în mod necesar, ca să se arate prin toate că este Dumnezeu desăvârşit şi adevărat. Iar Fiul având aceeaşi fire, să nu râzi, omule, dacă cinsteşte pe Tatăl; nici nu te supune pedepsei dispreţuind în chip prostesc ceea ce nu trebuie. Căci trebuie să ne minunăm şi de aceasta, ca de ceea ce I se cuvine, că cinsteşte şi iubeşte pe Cel ce L-a născut. Căci orice fel de virtute are ca izvor şi rădăcină fiinţa supremă, arătându-se întâi în ea bunătăţile, ca să curgă la noi, care suntem făcuţi după chipul ei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 377-378)

„Deci ce înseamnă că Fiul se trimite de către Tatăl? Oare va fi pentru aceasta mai mic? Oare când, din corpul solar, se trimite lumina, va fi aceasta de altă fire ca el şi mai mică decât el? Cum nu e un lucru nepriceput chiar şi numai a cugeta astfel? Deci Fiul, fiind lumina Tatălui, se trimite la noi ca o rază neschimbată a Lui. E ceea ce a şi afirmat David, zicând: *"Trimite lumina Ta şi adevărul Tău"* (Ps. 42, 3). Şi dacă este slavă a Tatălui a avea lumina, cum este mai mic ca El, Cel prin Care se slăveşte Tatăl?[808]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 734)

„Deci deoarece, fiind de aceeaşi fire cu Dumnezeu, este şi Fiul lui Dumnezeu după fire (şi nu e nici o piedică să Se compare cu Tatăl, fiind la fel cu El), cum va fi mai mic?[809]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 917)

806. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fiecare om e o unitate formată din aceleaşi componente. Aceasta e firea comună a tuturor oamenilor, sau definiţia, sau raţiunea ei. Dar fiecare persoană, sau ipostas, ca existenţă concretă a firii, se foloseşte de aceleaşi posibilităţi ale ei în mod diferit. Posibilităţile comune ale oamenilor sunt maleabile, cuprind în ele şi libertatea. În afară de aceea, fiecare om are diferite daruri şi trăieşte în alte împrejurări, fără ca acestea să iasă din unitatea comună a aceloraşi componente şi deci să facă pe purtătorii concreţi ai aceleiaşi firi inegali după fire. Toţi oamenii folosesc aceleaşi organe pentru vorbire, dar fiecare vorbeşte într-un mod oarecum diferit, dar toţi se pot înţelege. Firea rămânând aceeaşi în toate persoanele, ele se pot înţelege, ba chiar au nevoie una de alta" (n. 678, p. 378).

807. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "A spune că Fiul pe Care Îl naşte Tatăl e mai mic după fire ca Tatăl înseamnă a micşora chiar slava Tatălui, socotindu-L incapabil să nască pe altul egal cu El. Cel născut este egal în fiinţă cu cel ce-l naşte. Dacă micşorăm pe Fiul, micşorăm şi pe Tatăl" (n. 679, p. 378).

808. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Dacă soarele n-ar răspândi lumină, ar mai fi soare? Dacă din Tatăl nu s-ar naşte lumină, care ar mai fi slava Lui? Cum s-ar mai arăta că în El este sensul tuturor? Fiul este slava Tatălui. Dar aceasta nu arată că Fiul este mai important decât Tatăl. Căci Fiul ca lumină Se naşte din Tatăl. Amândoi sunt la fel de importanţi. Nici Unul nu mai este existenţa supremă fără Celălalt" (n. 1375, p. 734).

809. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Sfântul Chiril nu admite nici o inferioritate a Fiului faţă de Tatăl, când Fiul se compară cu Tatăl, după fiinţa dumnezeiască. El înţelege declaraţia Fiului că Tatăl este mai mare decât El, numai legată de faptul că S-a făcut şi om. E mai mic decât Tatăl ca om, dar a primit de bunăvoie, sau din iubire, să fie mai mic în această calitate, ceea ce, pe de altă parte, Îl arată iarăşi mare, traducând iubirea Tatălui în forma smeririi Sale. Persoanele dumnezeieşti sunt deosebite, dar nu mai mici una ca alta, nici chiar prin accidente, sau prin adaosurile cu voia, cum le vede

„Dar modul chenozei de bunăvoie, îmbrăcarea chipului smereniei pentru umanitate, Îl face pe Unul-Născut Dumnezeu, Care răsare din Tatăl, este egal cu El, de un chip cu El şi întru El, să Se arate în manifestări mai mici decât cele în care se menţine Tatăl. Şi să nu te miri dacă Fiul pare să fie mai mic decât măreţia Tatălui din pricina omenescului, când, din pricina aceasta, Pavel afirmă că a fost pus mai prejos şi decât îngerii, scriind astfel: *Pe Cel micşorat cu puţin faţă de îngeri, pe Iisus îl vedem încununat cu slavă şi cu cinste din pricina morţii pe care a suferit-o* (Evr. 2, 9), poruncindu-se şi sfinţilor îngeri să I se închine[810]. Căci, *când aduce în lume pe Cel întâi născut, El zice: Şi să se închine Lui toţi îngerii lui Dumnezeu* (Evr. 1, 6)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1032)

„Tatăl este mai mare decât Mine" (Ioan 14, 28)

„Tatăl este mai mare decât Mine" (In. 14, 28). Fǎpturile cele nerecunoscătoare, neamurile diavolului, s-au servit şi de acest text. Or, eu cred cu tărie că chiar aceste cuvinte arată că Fiul e deofiinţă cu Tatăl. Într-adevăr comparaţiile ştiu că se fac din capul locului, între lucruri de aceeaşi natură. Zicem, de pildă, despre un înger că e mai mare decât alt înger, un om mai drept decât alt om, o pasăre mai rapidă decât altă pasăre. Dacă, deci, comparaţiile se fac între lucruri din aceeaşi specie şi dacă prin comparaţie Tatăl a fost mai mare decât Fiul, atunci Fiul e deofiinţă cu Tatăl.

Dar poate că mai e şi altă idee ascunsă în acest text. Ce mirare ar fi dacă s-ar recunoaşte că Tatăl e mai mare decât El, din moment ce El e Fiu şi S-a făcut trup, întrucât a fost văzut inferior îngerilor ca mărire şi oamenilor ca înfăţişare? *„Micşoratu-L-ai, spune Scriptura, pe Dânsul cu puţin faţă de îngeri"* (Ps. 8, 6) (...) Acesta-i motivul că Fiul e mai mic decât Tatăl! El a murit pentru tine ca să te mântuiască din pierzania morţii şi să te facă să ai parte de o viaţă cerească. Aceasta-i ca şi cum ai învinui pe un doctor că se apleacă spre suferinţele bolnavilor luând parte la mirosul greu al bolii, spre a vindeca pe cei încercaţi de suferinţe". (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 8, V, în PSB, vol. 12, p. 136)

„Fiul însuşi n-a zis: *Tatăl Meu este mai presus (κρειττον) de Mine*, ca să nu-L cugete cineva străin de firea Aceluia. Ci a spus *mai mare*, nu prin vreo mărime oarecare, sau prin timp, ci pentru naşterea din El. Căci chiar zicând *este mai mare* a arătat iarăşi identitatea fiinţei." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XLVIII, în PSB, vol. 15, p. 224)

Egalitatea Persoanelor Sfintei Treimi

„Între persoanele Sfintei Treimi nu poate fi vorba de una mai mare şi de alta mai mică, întrucât un singur izvor al dumnezeirii este Cel care ţine în puterea Lui totul." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, VII, 3, în PSB, vol. 8, p. 77)

Sfântul Chiril apărând în persoanele umane. Am menţionat însă că varietatea persoanelor umane nu vine numai din nişte accidente exterioare, voite, sau datorate unor diferite împrejurări, ci pentru că Dumnezeu, Creatorul însuşi, a făcut fiinţa umană şi lucrează mereu cu ea, ca să-şi arate bogăţia ei în varietatea persoanelor, niciodată uniforme. De aceea putem cugeta că însăşi fiinţa divină îşi arată bogăţia ei în varietatea celor trei Persoane, făcând ca şi persoanele umane să-şi aibă varietatea sau unicitatea lor, şi să se întregească prin comuniunea lor" (n. 1742, p. 917).

810. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Fiul lui Dumnezeu cel întrupat S-a pogorât mai prejos de îngeri, mai ales prin moarte, căci îngerii, neavând trup, nu mor. Dar, după aceea, I s-au închinat şi ca om îngerii, căci Subiectul umanităţii este Dumnezeu" (n. 1943, p. 1032).

„(...) Noi n-am fi în stare să socotim mai mic decât Fiul lui Dumnezeu pe Cel pe care-L numim acum Tatăl Lui." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VIII-a, cap. 14, în PSB, vol. 9, p. 515)

„Dacă după esenţă (Fiul – *n.n.*) este întru totul asemenea (Tatălui), întru totul asemenea trebuie să fie şi în privinţa puterii. (Persoanelor), a căror putere este egală, de bună seamă, egală le este şi lucrarea." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 8, în PSB, vol. 12, p. 36)

„Poporul rosteşte (în acest imn) vechea formulă şi nimeni n-a crezut vreodată că greşesc cei care zic: *Lăudăm pe Tatăl şi pe Fiul şi pe Sfântul Duh, Dumnezeu.*" (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 29, în PSB, vol. 12, p. 87)

„Se spune Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul şi Dumnezeu Sfântul Duh. Dar Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh sunt un singur Dumnezeu, nu trei. Raţiunea acestei uniri este nedeosebirea. Căci deosebire fac numai aceia care adaugă sau micşorează, ca arienii care, împărţind Treimea pe trepte de merit[811], o destramă şi o împing în pluralitate. Iar începutul pluralităţii este alteritatea. Şi fără alteritate nu se poate înţelege ce este pluralitatea. Deosebirea dintre trei sau mai multe lucruri constă în gen, specie şi număr. De câte ori se zice acelaşi, de atâtea ori se spune şi deosebit. Iar acelaşi se spune în trei moduri: după gen, de pildă om şi cal, care sunt din acelaşi gen, ca animale; după specie, cum sunt Cato şi Cicero, care sunt în aceeaşi specie ca oameni, şi după număr, cum sunt Tullius şi Cicero, două nume din aceeaşi familie. De aceea se spune ceva deosebit fie după gen, fie după specie, fie după număr. Dar după număr deosebirea o face varietatea celor întâmplătoare, căci trei oameni se deosebesc nu prin gen sau specie, ci prin cele întâmplătoare ale lor." (Boethius, *Articole teologice,* I, 1, în PSB, vol. 72, p. 17)

Lipsirea uneia dintre Persoanele Sfintei Treimi de cinstire şi respect - gravitatea

„Omul cinstit la fel cinsteşte pe Fiul, cum cinsteşte pe Tatăl, dar când la mijloc e o necinste, atunci necinstea adusă Fiului trece şi asupra Tatălui, iar pe faţa noastră se aşază ca un fel de văl, încât avea dreptate să spună proorocul Ieremia: *"ocara ne acoperă faţa.*" (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia,* Omilia V, cap. 8, în PSB, vol. 6, p. 383)

„Căci cine nu are o concepţie adevărată despre Dumnezeu şi despre Hristosul Său, acela s-a îndepărtat de Dumnezeu şi de Unul-Născut, Fiul Său, iar pe Tatăl şi pe Fiul, aşa cum I-a scornit nebunia lui, nu-I mai cinsteşte după cuviinţă." (Origen, *Despre rugăciune,* Introducere, cap. 29, 10, în PSB, vol. 7, pp. 275-276)

„(...) Cel ce păcătuieşte şi huleşte împotriva Fiului, în mod necesar păcătuieşte şi huleşte şi împotriva Tatălui şi a Sfântului Duh." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Către acelaşi episcop Serapion,* XII, în PSB, vol. 16, p. 96)

811. Tâlcuirea Prof. David Popescu: "Arie, negând dumnezeirea lui Hristos, Îl socotea inferior lui Dumnezeu Tatăl, dar superior Duhului Sfânt, împărţind astfel Treimea în trepte de merit" (n. 5, p. 17).

„Astfel, deci, lipsa de respect faţă de una din Persoanele Treimii, în Care trebuie să credem, este o tăgăduire a întregii Dumnezeiri." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIV-a, VII, în PSB, vol. 17, p. 599)

„Căci cuvântul despre Fiul însoţeşte în mod necesar cuvântul despre Tatăl şi cunoştinţa despre amândoi este nedespărţită. De aceea pe iudeii, care s-au rătăcit de la adevăr, pentru că nu primeau pe Fiul, dar socoteau că ei cunosc pe Dumnezeu, Mântuitorul i-a certat zicând: *"Nici pe Mine nu Mă ştiţi, nici pe Tatăl Meu. Dacă M-aţi fi ştiut pe Mine, şi pe Tatăl Meu l-aţi fi ştiut"* (In. 14, 17). Căci cunoştinţa despre fiecare din ei se referă la amândoi." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 38, p. 237)

„Dar mă întreb cum, deşi păreţi să fiţi înţelepţi şi nu puţin exercitaţi prin raţionamentele din afară (eline) în capacitatea de-a cugeta cele rele, socotind că micşorând pecetea lui Dumnezeu-Tatăl, adică pe Fiul, nu cunoaşteţi că-L micşoraţi atât pe Acesta, cât şi pe Acela, a Cărui pecete este, Care trebuie să aibă în mod necesar cele ce apar în Fiul?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 590-591)

„Dar eu, fiindcă socotesc cu totul de nesuportat cele pe care le-au îndrăznit aceşti netrebnici, încerc să arăt, urmând iarăşi dumnezeieştii Scripturi, că, deoarece neagă pe Fiul, vor nega şi pe Tatăl şi sunt până la urmă oameni fără Dumnezeu şi nu au nici o nădejde în lumea aceasta, după cum s-a scris (Efes. 2, 12). Şi că vorbim drept, va da mărturie adevăratul iubitor de Dumnezeu Ioan, care a scris aşa: *„Oricine tăgăduieşte pe Fiul nu are nici pe Tatăl; cine mărturiseşte pe Fiul are şi pe Tatăl"* (I In. 2, 23). Foarte drept spune purtătorul de Duh, mărturisind conform argumentului propriu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 867)

„Fiindcă cel ce socoteşte că trebuie să necinstească pe Fiul urăşte pe Tatăl, nepăcătuind împotriva altei firi, ci dispreţuind însăşi mărirea Dumnezeirii după fire[812]. Căci nu ar putea cineva să ocărască pe Fiul dacă ar respecta firea Tatălui, deoarece, cunoscând ce este prin lucrare Tatăl, cum ar ignora pe Cel născut din El? Sau cine n-ar ocărî pomul, batjocorind rodul născut din el? Deci păcatul faţă de Fiul e o dovadă neîndoielnică a necunoaşterii Tatălui." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 967)

„Căci nu sunt străini de păcatul împotriva Tatălui cei ce necinstesc pe Fiul, sau socotesc că trebuie să-L urască. Căci, precum cei cărora li se pare că raza soarelui nu e necesară la nimic bârfesc cauza ei şi extind judecata asupra ei spre soarele din care este aceea şi precum cel ce dispreţuieşte buna mireasmă a florilor extinde împuţinarea spre florile din care se răspândeşte aceea, la fel socotesc că se întâmplă şi cu Unul-Născut şi cu Cel care L-a născut. Căci cei ce osândesc ceva apărut din

---

812. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "A necinsti pe Fiul înseamnă a necinsti pe Tatăl, Care L-a născut şi Care-L iubeşte ca Tată al Lui, înseamnă a nu considera că ţine de firea dumnezeiască să fie născătoare şi să aibă un Născut, să fie în trei Persoane, înseamnă a o priva de iubire şi de viaţa plină de bogăţii şi de bucurii, înseamnă a o reduce la o realitate simplistă, uscată, monotonă. Firea dumnezeiască nu e lipsită de bogăţie, de viaţă, de posibilităţi variate de existenţă, aşa cum e, până la un grad, cea omenească. Ea e unitară în bogăţia ei. Are o bogăţie care totuşi nu o scoate dintr-o anumită unitate. E o mare bogăţie interpersonală; tocmai în neieşirea Persoanelor din relaţiile dintre ele stă unitatea ei" (n. 1818, p. 967).

altceva nu pot să laude pe aceea din care este. De aceea a spus Hristos iudeilor: *Nu poate pomul bun să facă roade rele, nici pomul rău să facă roade bune* (Mt. 7, 18). Căci ceea ce e adevărat despre una dintre acestea socotesc că se aplică în mod necesar ambelor. Fiind de o singură fire, cum nu le vor fi comune atât cele inferioare, cât și cele luminoase? Și ceea ce spune cineva despre ceea ce e din izvor, va spune și despre izvorul însuși. De aceea zice Hristos: *Cel ce Mă urăște pe Mine, urăște și pe Tatăl Meu*. Referă deci cu dreptate și la Persoana Tatălui cele pe care le spun unii despre El. Prin aceste cuvinte, ne asigură și pe noi că El nu este altul decât Tatăl după rațiunea identității în toate, iar pe ascultătorii care păcătuiesc urându-L îi condamnă, afirmând că cel ce nu voiește să se închine Lui va fi osândit și fără ajutor, ca unul ce greșit nebunește și împotriva Persoanei Tatălui[813]. Și Se va supăra și Tatăl împreună cu Cel Născut din El." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 969)

„(...) Nu se poate știrbi ceva din Treime fără să se aducă știrbire întregii Treimi." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* „Despre întruparea Domnului", Cartea întâi, cap. 2, 3, în PSB, vol. 57, p. 772)

„Cine tăgăduiește pe Tatăl, Îl tăgăduiește și pe Fiul. *"Oricine tăgăduiește pe Fiul nu are nici pe Tatăl; cine mărturisește pe Fiul are și pe Tatăl"* (I In. 2, 23). Învață, așadar, că e nedespărțită cinstea Tatălui și a Fiului, nedespărțită vrednicia, și că nu se poate cinsti Fiul fără Tatăl, și nici Tatăl fără Fiul. Dar nimeni nu poate cinsti pe Dumnezeu și pe Fiul lui Dumnezeu, decât în Hristos Cel Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu, fiindcă nu poate avea Duhul însuși al cinstirii lui Dumnezeu decât în Duhul lui Hristos, precum spune apostolul: *Dar voi nu sunteți în carne, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi. Iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos acela nu este al Lui*. Și iarăși: *Cine va ridica pâră împotriva aleșilor lui Dumnezeu? Dumnezeu este Cel Care îndreptează* (Rom. 8, 9; 33-34)." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 7, 5-6, în PSB, vol. 57, pp. 794-795)

„Când tăgăduiești pe unul singur Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ai tăgăduit totul. În aceasta stă rațiunea tainei bisericești și a dreptei credințe, că, acela care tăgăduiește o parte a tainei, nu poate mărturisi partea cealaltă. Căci atât de legate și de încorporate sunt toate, încât nu poate fi una fără alta, ci cel ce a tăgăduit numai o parte din toate, nu-i mai folosește la nimic să le creadă pe celelalte toate. Dacă tăgăduiești că Domnul Iisus Hristos este Dumnezeu, este de trebuință ca, tăgăduind pe Fiul lui Dumnezeu, să-L tăgăduiești și pe Tatăl, fiindcă, după cum spune Dumnezeu Însuși, *„Oricine tăgăduiește pe Fiul nu are nici pe Tatăl; cine mărturisește pe Fiul are și pe Tatăl"* (I In. 2, 28). Tăgăduind astfel pe Cel născut, îl negi și pe Cel ce L-a născut. Tăgăduind că este Fiul lui Dumnezeu Cel născut în trup, urmează să tăgăduiești și pe Cel născut în Duh, fiindcă este Același Cel născut în trup, Care mai înainte a fost născut în Duh. Necrezând deci în Cel născut în trup, trebuie să nu crezi

813. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: "Nerecunoscând lui Dumnezeu capacitatea de a naște un Fiu și iubirea față de Acela, îl socotesc redus din puterea și capacitatea iubitoare. Nașterea indică o putere a Celui ce naște. A fi cu totul neroditor este o uscăciune. E greu de înțeles că ar avea în acest caz o putere creatoare, deci o libertate de-a nu rămâne redus la El însuși. Iar dacă are putere creatoare, cum n-ar avea și puterea unei rodnicii mai mari, adică puterea de-a naște un egal cu Sine? Un Dumnezeu care nu e astfel n-ar cunoaște și n-ar trăi iubirea ca tot ce este mai înalt și forma celei mai înalte bucurii și fericiri. Negând Dumnezeirea Fiului, neagă astfel întreaga fire a lui Dumnezeu, care nu poate să nu fie rodnică și iubitoare, existând concret în Tatăl, în Fiul și în Sfântul Duh" (n. 1820, pp. 969-970).

nici în Cel ce a pătimit. Necrezând însă în patimile Lui, ce rămâne decât să tăgăduieşti şi învierea, fiindcă credinţa în Cel sculat din morţi vine din credinţa în Cel Ce a murit şi nu poate sta în picioare adevărul învierii, dacă nu i-a precedat faptul morţii. Tăgăduind, aşadar, pe Cel ce a pătimit şi a murit, tăgăduind şi pe Cel ce a înviat din morţi, însemnează că tăgăduieşti şi pe Cel ce S-a înălţat la cer, fiindcă înălţarea fără înviere nu putea să fie şi cel ce nu crede în înviere, nu poate crede nici în înălţare, precum spune apostolul: *„Cel Care S-a pogorât, Acela este Care S-a suit"*. Aşadar, după tine Domnul Iisus Hristos nici n-a înviat din morţi, nici nu S-a ridicat la cer, nici nu S-a aşezat de-a dreapta Tatălui, nici nu va veni acea zi aşteptată a judecăţii de apoi şi nici nu va judeca viii şi morţii." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 17, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 848-849)

„(...) În Treime fiecare Persoană cuprinde în sine vrednicia întregii Treimi." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 21, 3, în PSB, vol. 57, p. 873)

„Prea înţeleptul Amfilohie (...), intrând în palat (...) şi văzându-l pe Arcadie, fiul împăratului, şezând alături de tatăl său, l-a salutat solemn pe Teodosie, pe fiu însă nu l-a onorat cu acelaşi salut. Iar împăratul, crezând că Amfilohie a uitat, l-a poftit să-i dea salutul de rigoare. El însă spuse: *Îi este de ajuns propria-i cinstire.* Întristat, împăratul s-a gândit că afrontul adus fiului este o jignire pentru el însuşi. Apoi prea înţeleptul Amfilohie i-a dezvăluit hotărârea intenţiei sale şi a spus cu glas tare: Vezi, împărate, cum nu poţi admite să se aducă o jignire fiului tău? Crede dară că şi Dumnezeul tuturor îi detestă pe aceia care se încumetă să-L necinstească pe Fiul Său Unul-Născut şi ca nişte ingraţi Îl privesc mereu cu ură pe Mântuitorul şi Binefăcătorul lor. Înţelegând împăratul acest lucru şi admirând totodată faptele şi spusele lui, a dat imediat o lege de interzicere a adunării ereticilor *(Teodoret, V, 16).*" (Casiodor, *Istoria bisericească tripartită,* Cartea a IX-a, cap. 25, în PSB, vol. 75, p. 363)

Fiecărei Persoane a Sfintei Treimi Îi sunt interioare Celelalte două

„(...) În El (Duhul Sfânt – *n.n.*) se află deplinătatea substanţială a Cuvântului lui Dumnezeu[814]." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, IV, 6, în PSB, vol. 8, p. 145)

„Adorând pe Dumnezeu, din Dumnezeu, mărturisim specificul ipostaselor şi rămânem la credinţa într-un singur Dumnezeu: considerăm că în Dumnezeu-Tatăl şi în Dumnezeu-Fiul există acelaşi chip, care reflectă imuabilitatea divinităţii. Fiul există în Tatăl şi Tatăl în Fiul, pentru că Acesta este la fel ca şi Acela, iar Acela ca şi Acesta, şi în felul acesta cei doi sunt una, încât privite după specificul persoanelor, sunt una şi una, însă după identitatea firii, cele două sunt una. Cum, deci, dacă există unul şi unul, nu există doi Dumnezei? Pentru (motivul) că şi chipului regelui se zice rege, dar nu (avem) doi regi. Nici puterea nu se scindează, nici slava nu se împarte. Şi după cum autoritatea care ne stăpâneşte este una, (şi nu mai multe), la fel şi slava dată nouă este una, şi nu mai multe, pentru că cinstea dată chipului trece asupra prototipului. Deci, ceea ce aici prin imitare este chipul, aceasta este acolo, după fire, Fiul. Şi după cum în cele realizate de tehnică asemănarea rezidă în formă, la fel şi în natura divină şi simplă, unitatea rezidă în participarea la divinitate. Unul este şi

814. Notă Pr. T. Bodogae: "Aici nu mai poate fi vorba de o unire morală" (n. 633, p. 145).

Duhul Sfânt, enunțat de asemeni separat, dar unit cu Tatăl cel unic prin Fiul cel unic, Care completează prea Sfânta și fericita Treime. Intimitatea Sa cu Tatăl și Fiul o vădește foarte clar faptul că n-a fost rânduit printre creaturi, ci aparte, pentru că El nu este o (creatură) dintre cele mai multe, ci unul (creator). După cum Tatăl este Unul și Fiul este Unul, la fel și Duhul Sfânt Unul este. Prin urmare, atât de departe se găsește față de natura creată, pe cât de departe se află Cel ce este unic față de creaturile cele ce sunt multe (la număr); este atât de unit cu Tatăl și Fiul, pe cât de unită este celula de celulă.

Și nu se vede numai de aici că participă la firea (lui Dumnezeu), ci și din faptul că se spune (despre El) că este *din Dumnezeu* (...) Duhul se mai zice și Duh al lui Hristos, pentru că este legat ființial de El." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. XVIII, în PSB, vol. 12, pp. 60-61)

„(...) Căci după cum atunci când prinzi una din marginile unui stejar, automat tragi și pe cealaltă, tot așa când tragi Duh (...) prin El tragi în același timp și pe Fiul, și pe Tatăl. Dacă înțelegi cu adevărat pe Fiul, Îl vei vedea din amândouă părțile: El va aduce, pe de-o parte, pe Tatăl și din cealaltă pe Duhul Său propriu[815]. Într-adevăr, Cel Care e mereu în Tatăl, Acela nu va putea fi rupt de Tatăl și nu va fi niciodată despărțit de Duhul Său, Care lucrează totul în toți. Și tot așa, dacă primești pe Tatăl, prin puterea Lui primești în același timp și pe Fiul și pe Duhul, pentru că nu-i cu putință în nici un fel să-ți închipui o întrerupere sau o împărțire în așa fel încât Fiul să fie cugetat fără Tatăl sau ca Duhul să fie despărțit de Fiul, ci concepi în același timp în Ei o comunitate și o deosebire negrăită și cumva neînțeleasă, fără ca deosebirea ipostaselor să rupă continuitatea ființei, fără ca această comunitate de substanță să elimine particularitatea semnelor distinctive. Și să nu te miri dacă zicem că Același e în același timp și unit și despărțit, căci de fapt concepem, ca într-o ghicitură, un fel de despărțire unită și o unire despărțită." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, IV, în PSB, vol. 12, pp. 181-182)

„(...) Nu trebuie să îndepărtăm pe Duhul nici de Tatăl și nici de Fiul." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 125, II, în PSB, vol. 12, p. 306)

„Fiul este întru Tatăl și Tatăl întru Fiul. Tatăl fiind la dreapta, la dreapta este și Fiul. Și șezând Fiul la dreapta, Tatăl este întru Fiul." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, LXI, în PSB, vol. 15, p. 227)

„Așa cum lucind soarele, poate spune cineva că luminează și strălucirea lui – căci una e lumina și nu se poate despărți și desface –, la fel unde este și Se numește Tatăl, acolo este numaidecât și Fiul." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, XLI, în PSB, vol. 15, p. 278)

„(...) *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine.* Căci Fiul este întru Tatăl, cum se cuvine să cugetăm, fiindcă tot ce este Fiul este propriu ființei Tatălui, ca strălucirea din lumină și ca râul din izvor, încât cel ce vede pe Fiul vede ceea ce e propriu Tatălui și înțelege că ființa Fiului fiind din Tatăl este la fel în Tatăl. Dar și Tatăl este în Fiul, pentru că Fiul este ceea ce e propriu Tatălui, precum e în strălucire soarele și în cuvânt (rațiune) mintea și în râu izvorul. Astfel, cel ce vede pe Fiul vede ceea

815. Persoanele Sfintei Treimi se conțin și se dăruiesc reciproc. E ceea ce se numește perihoreză, inhabitarea și interioritatea reciprocă a Persoanelor Sfintei Treimi – n.a.

ce e propriu fiinţei Tatălui şi înţelege că Tatăl este în Fiul. Căci Fiul fiind chipul şi dumnezeirea Tatălui, urmează că Fiul este în Tatăl şi Tatăl, în Fiul." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, III, în PSB, vol. 15, p. 328)

„Zicând: *Eu şi Tatăl una suntem* (In. 10, 30), a adăugat: *Ca să cunoaşteţi că Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine* (In. 10, 38). Iar după aceasta iarăşi a spus: *Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl* (In. 14, 9). În aceste trei spuse este acelaşi înţeles. Căci cel ce a cunoscut că Fiul şi Tatăl sunt una ştie că Fiul este în Tatăl şi Tatăl în Fiul. Pentru că dumnezeirea Fiului este a Tatălui şi ea este în Fiul. Şi cel ce a înţeles aceasta s-a convins că cel ce vede pe Fiul vede pe Tatăl. Căci în Fiul se vede dumnezeirea Tatălui.

Acesta va putea s-o înţeleagă cineva mai uşor din pilda chipului împăratului. Căci în chip este înfăţişarea şi figura împăratului şi în împărat este înfăţişarea chipului. Între chip şi împărat este o asemănare deplină, încât cel ce priveşte la chip priveşte în el pe împărat; şi iarăşi, cel ce priveşte pe împărat cunoaşte că el este cel din chip. Iar prin asemănarea neschimbată, celui ce voieşte să privească după chip la împărat, chipul i-ar putea spune: *Eu şi împăratul una suntem, căci eu sunt în acela şi acela în mine; şi ceea ce vezi în mine, vezi în acela; şi ceea ce vezi în acela, aceea vezi în mine.* Deci cel ce se închină chipului se închină în el şi împăratului. De vreme ce deci şi Fiul este chipul Tatălui, trebuie să se cugete că dumnezeirea şi ceea ce e propriu Tatălui este fiinţa Fiului." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, V, în PSB, vol. 15, pp. 329-330)

„Căci Sfânta şi fericita Treime este neîmpărţită şi unită în Ea însăşi. Şi când e numit Tatăl, cu El este şi Cuvântul Lui şi în Fiul este şi Duhul.[816] Iar de se numeşte Fiul, în Fiul este Tatăl şi Duhul nu este în afară de Cuvântul. Căci unul este harul din Tatăl care se împlineşte prin Fiul în Duhul Sfânt.[817] Şi una este dumnezeirea şi unul Dumnezeu cel peste toate şi prin toate şi în toate.[818] Aşa şi Pavel, spunând: *Mărturisesc înaintea lui Dumnezeu şi a lui Iisus Hristos*, a cunoscut că nu se desface Duhul de Fiul, ci e şi El în Hristos, precum Fiul în Tatăl.[819] Iar pe îngerii aleşi i-a adăugat ca, de vreme ce dădeau mărturie ucenicului, să-i facă cunoscut că cele spuse le-a grăit de la Dumnezeu prin Hristos în Duhul.[820]" (Sf. Atanasie cel Mare,

816. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cine neagă pe Fiul neagă şi pe Tatăl şi pe Duhul. Şi invers, cine neagă pe Duhul ca ipostas dumnezeiesc neagă şi pe Fiul, fără de Care nu există, şi pe Tatăl care-L naşte pe Fiul şi-L purcede pe Duhul ca să se odihnească şi să strălucească drept mărturie a iubirii Lui, peste Fiul. A scoate o Persoană din Treime, înseamnă a nega şi pe Celelalte, înseamnă a nega iubirea desăvârşită care uneşte Persoanele Sfintei Treimi şi în care se arată calitatea Lor dumnezeiască. (n. 29, p. 39).

817. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Harul îl avem din Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt. Curge din Tatăl prin Fiul în Care este El, ridicându-ne în Duhul, Care este în Fiul. Numai aflându-ne în Duhul, suntem uniţi cu Fiul. Aflându-ne în Duhul, nu suntem despărţiţi de Fiul. Harul ni se dă din Tatăl prin Fiul, aducându-ne dragostea Tatălui, atrăgându-ne prin Fiul iubit în Duhul aflător în Fiul.

Avem aci formula cea mai corespunzătoare adevărului. Când se numeşte Tatăl, se spune că împreună cu El este Fiul, iar cu Fiul, Duhul Sfânt. Nu e Duhul din Fiul, ci din Tatăl ca să Se odihnească în Fiul. Treimea este Una nu în mod simplu şi uniform, ci pentru că e unită prin afecţiunea dintre Tatăl şi Fiul, în care Se opreşte Duhul Sfânt purcezător din Tatăl ca mărturie a iubirii Tatălui. În această Treime unită în iubire e adunată şi creaţiunea. Perihoreza din iubire a Treimii, prin care fiecare Persoană e în Celelalte, adună şi pe oameni în această perihoreză iubitoare, care se hrăneşte din perihoreza Treimii. Pentru că Tatăl e prin Fiul în Duhul Sfânt, sau pentru că e prin Duhul în Fiul, suntem şi noi adunaţi prin Duhul în Fiul şi uniţi cu Tatăl, iar prin aceasta uniţi şi între noi ca fraţi ai Fiului şi ca fii ai Tatălui. (n. 30, p. 39).

818. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tatăl este *peste toate* ca izvor al dragostei; dar e în toate prin Fiul şi e în toate, prin faptul că Duhul Lui este în Fiul şi vrea să le adune în Fiul pe toate. Căci toate sunt adunate în Duhul, Care e în Fiul cel unit cu Tatăl. (n. 31, p. 40).

819. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E perihoreza treimică în care sunt prinşi şi oamenii, sau creaţiunea întreagă. Fiul e în Tatăl, Duhul în Fiul. Deci noi, fiind în Duhul, suntem în Fiul şi cu El la sânul Tatălui. (n. 32, p. 40).

820. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chiar cuvintele ce ne vin de la Dumnezeu ne vin de la Tatăl prin Cuvântul în Duhul, purtând întipărirea fiecărei Persoane. Când auzim cuvintele dumnezeieşti, le auzim aflându-ne în Duhul, sau numai aflându-ne în Duhul. Dar ele ne fac să simţim pe Tatăl, căci vin de la El, şi ne pun în responsabilitatea de fii, căci ne vin prin

Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură, XIV, în PSB, vol. 16, pp. 39-40)

„Tatăl e numit izvor şi lumină. Căci zice: *M-au părăsit pe Mine izvorul de apă vie* (Ier. 2, 13). Şi iarăşi: *Ce este, Israele, că eşti în pământul duşmanilor? Ai părăsit izvorul înţelepciunii* (Bar. 3, 10, 12); iar la Ioan se spune: *Dumnezeul nostru este lumină* (I In. 1, 5). Iar Fiul în raport cu izvorul se numeşte râu: *Râul lui Dumnezeu s-a umplut de ape* (Ps. 44, 10). Iar în raport cu lumina, strălucire. Căci zice Pavel: *Care fiind strălucirea slavei Lui şi pecetea ipostasului Lui* (Evr. 1, 2). Tatăl fiind deci Lumina, iar Fiul strălucirea Lui (căci nu trebuie să obosim să repetăm de multe ori acestea), se poate vedea şi în Fiul, Duhul[821], în Care ne luminăm[822]. Căci zice: *Ca să vă dea vouă Duhul înţelepciunii şi al descoperirii şi al cunoaşterii Lui, având luminaţi ochii inimii* (Efes. 1, 17). Luminaţi fiind noi de Duhul, Hristos este Cel ce luminează în El. *Era*, zice, *lumina adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume* (In. 1, 9). Şi iarăşi Tatăl fiind izvorul, iar Fiul numindu-Se râul, se spune de noi că bem Duhul. Căci s-a scris că *noi toţi dintr-un Duh ne-am adăpat* (I Cor. 12, 13)[823]. Iar adăpându-ne din Duhul, bem pe Hristos. Căci *au băut din băutura duhovnicească ce avea să vină. Iar piatra era Hristos* (I Cor. 10, 4). Şi iarăşi, Hristos fiind Fiul adevărat, noi, primind pe Duhul, suntem făcuţi fii[824]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XIX, în PSB, vol. 16, pp. 44-45)

„(...) Precum Fiul este în Duhul ca în propriul chip, aşa şi Tatăl, în Fiul[825]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XX, în PSB, vol. 16, p. 47)

Fiul, în Care Se află Duhul ce ne este dat prin Fiul. Dacă n-am fi în Duhul, nu le-am auzi, pentru că n-am fi împreună cu El în Fiul. În Duhul auzim, înţelegem şi grăim cu convingere şi cu putere, ca unii ce ne simţim prinşi în relaţie cu Sfânta Treime şi în relaţia dintre Persoanele Sfintei Treimi. Noi când vorbim, cuvintele noastre sunt ale Duhului. Dar vorbim ca fii, căci Duhul Fiului este şi în noi. Şi-I vorbim Tatălui, Căruia Îi răspunde cu dragoste Fiul ca Dumnezeu din veci şi ca om întrupat de când S-a făcut om. (n. 33, p. 40).

821. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul este în Tatăl şi Duhul în Fiul. Astfel fiind noi în Duhul, suntem în Fiul şi în Tatăl. Este ceea ce se numeşte perihoreză, sau interioritate reciprocă. Sensul dragostei între trei persoane este acela de a arăta că nici una din cele două nu vrea ca numai ea să iubească pe cealaltă, ci fiecare se bucură de a o vedea iubită şi de alta, punându-se prin aceasta în lumină deplina ei valoare, sau de a o iubi pe aceea în comun, fără ca vreuna să se arate geloasă. Perechea celor ce se iubesc e deschisă şi spre altă persoană. (n.s. 45, p. 45)..

822. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lumina e din Tatăl. Dar ea străluceşte prin Duhul în Fiul. Căci în Duhul e nu numai Fiul care străluceşte, ci şi Tatăl ca lumină. (n. 46, p. 45).

823. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul e apa vie a Fiului, pusă la dispoziţia noastră ca să ne facă vii prin comuniunea cu Sfânta Treime şi între noi. (n. 47, p. 45).

824. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta arată cât de mult este unit Duhul cu Fiul. Nu poate fi primit Fiul decât prin Duhul. Nu putem avea pe Duhul decât unindu-ne cu Fiul. Duhul este în Fiul, sau Fiul în Duhul. Duhul nu vine în noi singur, de Sine şi pentru Sine, ci ca să ne câştige dragostea pentru Fiul şi Tatăl. Bând Duhul ca pe o apă, o bem din râul Fiului şi din izvorul Tatălui. Fiul ne adună prin Duhul în Sine ca Fiu, sau Duhul Sfânt ne imprimă calitatea de fii, făcându-ne să ne simţim fii ai Tatălui împreună cu Fiul, sau ca Fiul. Dacă Duhul ar purcede şi de la Fiul, Acesta n-ar mai avea pe Duhul în Sine ca Fiu, ci ca Tată, şi ni l-ar da ca Duh de Tată; sau primind pe Duhul în noi nu ar mai imprima în noi calitatea de Fiu, aşa cum primind pe Fiul nu ne imprimă calitatea de Tată. S-ar imprima în noi calitatea Duhului deosebită de filiaţie; Duhul ar veni în noi pentru Sine. Poate de aceea s-a dezvoltat în Occident fie un hristomonism neduhovnicesc, fie un entuziasm al trăirii Duhului fără Hristos, un entuziasm harismatic pur sentimental, lipsit de filiaţie şi de interes pentru cunoaşterea mistică a lui Dumnezeu cel în Treime. Fiul vrea să ne bucure dăruindu-ne pe Duhul, şi Duhul imprimă în noi pe Fiul. Aceasta e urmarea faptului că Duhul e *în Fiul*. Fiind ridicaţi în Duhul, suntem uniţi în El cu Fiul în dragostea faţă de Tatăl, având lucrătoare în noi iubirea Tatălui faţă de Fiul. Totul e spre înfierea noastră. (n. 48, p. 45).

825. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar Fiul Se reflectă în Duhul ca în chipul Său, ca Fiu, nu cum Se reflectă Tatăl în Fiul ca Tată. Duhul nu e chip al Fiului ca al celui ce L-ar naşte, sau din care ar iradia, cum e Fiul chip al Tatălui, ca al Celui ce e născut din Tatăl. În Duhul trăim pe Fiul ca Fiu sau ca chip al Tatălui, ca pe Cel ce-L primeşte pe Duhul din Tatăl şi e întors ca Fiu spre Tatăl. (n. 52, p. 47).

„Căci e nedespărţit Duhul de Cuvântul. (...) Iar Hristos fiind în noi, este şi Tatăl." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXXI, în PSB, vol. 16, p. 63)

„(...) Fiul e în Tatăl şi Tatăl în Fiul. Fiindcă cele ce sunt ale Tatălui, acelea sunt în Fiul şi iarăşi acestea se înţeleg în Tatăl. Aşa se înţelege şi cuvântul: *Eu şi Tatăl una suntem* (In. 10, 30). Fiindcă nu sunt altele în Tatăl şi altele în Fiul, ci cele ce sunt în Tatăl, acelea sunt şi în Fiul. Şi dacă vezi în Tatăl cele ce le vezi în Fiul, bine se spune: *Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl* (In. 14, 9)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* I, în PSB, vol. 16, p. 69)

„Iar dacă Fiul, fiind în Tatăl şi Tatăl în El, a fost mărturisit că nu este creatură, e cu totul necesar ca nici Duhul să nu fie creatură. Căci în El este Fiul şi El este în Fiul[826]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* Epistola aceluiaşi către acelaşi episcop Serapion, III, în PSB, vol. 16, p. 81)

„Unde este prezenţa Duhului Sfânt, acolo este prezent şi Hristos; iar unde este Hristos, acolo este evident şi Tatăl. (...) Aşadar, fiind sfinţiţi prin Duhul, primim pe Hristos Care locuieşte în noi în omul cel dinăuntru şi împreună cu Hristos primim pe Tatăl, Care locuieşte în cei vrednici." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* omilia a XXIV-a, V, în PSB, vol. 17, p. 595)

„(...) Fiul împărtăşeşte din plinătatea Sa pe Sfântul Său Duh, căci este lăuntric firii Lui în mod nedespărţit." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al III-lea, în PSB, vol. 40, p. 128)

„Căci se înţelege Dumnezeu Tatăl într-o existenţă (ipostatică) în Sine, dar subzistă iarăşi şi Fiul în mod deosebit. Însă deşi Fiecare Îşi are distinct ipostasul Său, nu Se află prin aceasta într-o separaţie totală. Căci nu e separat Fiul de Tatăl, cum e despărţit un înger de alt înger, şi, în cele ale noastre, cutare de cutare, întreg de întreg. Raţiunea diferenţei nu va merge până acolo ca să stea pe fiecare în întregime aparte. Căci în acest caz vor fi doi dumnezei. Dar dumnezeire fiind şi înţelegându-se una şi singură, putem vedea pe Fiul vieţuind şi subzistând în Tatăl, şi invers, adică pe Tatăl în Fiul. Căci este pecetea ipostasului Său." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, p. 235)

„Deci lucrând cu privire la creaţie Dumnezeu Tatăl, nu rămâne nelucrător Fiul. Nici dacă lucrează Fiul, nu va rămâne nelucrător Tatăl, dacă este un unic Dumnezeu şi Creator. Căci fiecare este cugetat şi este cu adevărat în celălalt, prin aceeaşi fire şi fiinţă, deşi se cugetă în mod deosebit în subzistenţe şi ipostasuri distincte." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, p. 265)

„Vom crede mai degrabă că Duhul lui Dumnezeu există şi e prezent fiinţial în El, cum este duhul omenesc în om. Şi precum dacă cineva ne-ar numi fie pe Petru, fie pe Ioan, ar indica numaidecât împreună cu ei şi duhul lor propriu, prezent în ei, şi ar arăta orice existenţă vie, la fel, socotesc, că este şi cu Tatăl şi cu Fiul. Împre-

826. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E o interioritate reciprocă între Fiul şi Duhul, deosebită de cea dintre El şi Tatăl, sau de cea între Tatăl şi Fiul. (n. 152b, p. 81).

ună cu Fiecare se indică Duhul; şi nu ca fiind o parte a Lui, cum cugetau şi referitor la oameni[827]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, p. 278)

„(...) Tatăl este în Fiul şi în Sfântul Duh, dar la fel şi Fiul şi Duhul în Tatăl, şi Unul în Altul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VII-lea, în PSB, vol. 40, p. 285)

„Iisus Mântuitorul spune undeva că El este întru Tatăl şi Tatăl de asemenea întru El. Dar este vădit oricui că nu se cuvine a cugeta pe Tatăl încăput în Fiul, ca pe un corp în alt corp, sau ca pe un vas în alt vas; sau a-L opune în oarecare mod pe Fiul Tatălui. Acesta se arată în Acela, şi Acela, în Acesta, ca într-o identitate neschimbată a fiinţei şi într-o unitate şi asemănare prin fire. E ca şi când cineva, văzându-şi forma proprie şi în alt chip, ar zice către unii, admirându-şi asemănarea dusă la culme a propriei înfăţişări: *Eu sunt în această copie, şi copia în mine*; sau, în alt mod, ca şi când, punându-şi dulceaţa mierii pe limbă, ar zice despre ea: *Eu sunt în miere, şi mierea în mine*; sau, iarăşi, ca şi când căldura provenită natural din foc ar face glasul celui ce o simte să spună: *Eu sunt în foc, şi focul în mine*[828]. Căci fiecare dintre cele spuse este pentru cugetarea abstractă separabil, dar în fire ele sunt unite, şi una se arată din alta într-o mişcare inseparabilă şi nedistanţată, deşi una pare să fie despărţită de cea în care este.

Astfel, se realizează o unitate între înţelesurile celor cugetate, căci una apare în alta, dar amândouă sunt aceeaşi în fiinţă. Deci dacă, prin identitatea fiinţei şi prin deplina neprefacere a caracterului propriu, Tatăl este în Fiul, cum va încăpea şi se va arăta Cel mai mare în Fiul, Care este, după aceia, mai mic? Iar fiindcă Tatăl este întreg în Fiul, Fiul este numaidecât desăvârşit şi condiţie a caracterului Tatălui cel mare[829]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 39)

„Căci cum s-ar înţelege vreodată peste tot Cuvântul fără Duhul propriu? (...) Deci în ce mod vom despărţi Duhul de Fiul, Care este unit cu El prin fire şi în mod fiinţial şi Care se arată prin El existând în mod evident prin fire, încât nu trebuie să se cugete că e fără El datorită identităţii lucrării şi firii întru totul neschimbate?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 146-147)

„Ca cel ce are în Sine pe Tatăl şi pe Duhul prin fire, Mântuitorul a extins la un număr plural de Persoane mărturia Lui[830]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 174)

---

827. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul Sfânt este în Tatăl şi în Fiul Viaţa, cum este şi în om duhul viaţa. Iar Fiul e în Dumnezeu Înţelepciunea, sau gândirea înţeleaptă. Dar în Dumnezeu acestea au în mod mai accentuat caracter de Persoane, cum în oarecare măsură şi în om n-ar fi gândire şi viaţa, dacă n-ar fi gândire şi viaţă, dacă n-ar fi în legătură cu alte persoane. E greu de despărţit relaţia între acestea. (n. 396, p. 278).

828. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: De simţi în tine căldura celui ce te iubeşte, ca a unuia ce îţi este prin aceasta interior, eşti îndreptăţit să spui: *Eu sunt în el şi el este în mine.* (n. 55, p. 39).

829. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Părinţii, meditând la modul cum poate fi Tatăl în Fiul şi viceversa, au fost ajutaţi prin aceasta să reflecteze asupra tainei existenţei persoanelor umane ce se iubesc una în alta. Eu sunt în cel pe care îl iubesc, şi el în mine, în înfăţişarea mea se reflectă chipul lui şi el contribuie la precizarea caracterului sau trăsăturii mele. Suntem unul în altul şi ne definim unul pe altul, dar nu ne confundăm. Suntem o unitate, prin unitatea firii, dar şi prin întregirea ce ne-o dăruim ca persoane deosebite. Însă prin faptul din urmă rămânem şi distincţi în această unitate. Filosofia elină ştia de indivizi separaţi, sau de esenţa comună, dar nu reflectase asupra comuniunii care uneşte persoanele fără să le confunde. (n. 56, p. 39).

830. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos are pe Tatăl şi pe Duhul ca pe Cei ce sunt una în fire cu El, deci aşa cum nu-I avem noi oamenii, care suntem de o fire creată, deosebită de a lui Dumnezeu. De aceea S-a dat nu numai ca măr-

„(...) Fiul are în Sine prin fire pe Tatăl, împreună slăvit şi împreună subzistent[831]. Şi Tatăl are în Sine pe Fiul ca împreună-posesor al fiinţei, deci şi al slavei în toate." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 41, p. 637)

„Precum soarele este în strălucirea provenită din el, şi strălucirea în soarele din care a ieşit, aşa este Tatăl în Fiul şi Fiul în Tatăl, prin număr distingându-Se ca doi şi fiind astfel în ipostasuri, dar prin identitatea firii fiind uniţi într-o unică Dumnezeire." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 41, p. 738)

„Dumnezeu-Tatăl are în Sine pe Duhul Său, adică pe cel Sfânt, prin Care Se sălăşluieşte în Sfinţi şi le descoperă tainele, nefolosindu-L pentru aceasta în chip de slujitor (să nu socoteşti aceasta!), ci Duhul existând în Tatăl fiinţial şi provenind din Tatăl, fără să se producă vreo diviziune sau distanţare, ci declarând ca proprii cele în care şi din care este. Căci Dumnezeu nu vorbeşte altfel făpturii decât prin Fiul în Duhul, căci Duhul este propriu şi Unuia-Născutului, fiindcă este de o fiinţă cu Tatăl[832]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 993)

„Se-naltă cărările noastre
Şi-n toate s-arată Duh Sfânt,
Şi Fiul s-arată în Tatăl,
Şi Tatăl întreg în Cuvânt." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri,* Imnul VII (Tu, strălucire-a slavei Tatălui), în PSB, vol. 53, p. 354)

„Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine" (Ioan, 14, 10)

„Spun identitate între Tatăl şi Fiul, dar salvez însuşirea de Fiu şi de Tată. În ipostaza Fiului înţelege chipul părintesc, ca să salvezi raţiunea exactă a chipului Tatălui, ca să înţelegi, cu cuviinţă dumnezeiască, cuvintele: *Eu sunt în Tatăl şi Tatăl întru Mine* (In. 14, 10). Să nu înţelegi amestecarea fiinţelor, ci identitatea caracterelor." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIII-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 588)

Împreuna lucrare a Persoanelor Sfintei Treimi

„(...) Unul şi Acelaşi Duh Sfânt lucrează până acum împreună cu atotputernicul Dumnezeu Tată şi cu Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava

turie despre Sine ca Fiu al lui Dumnezeu, ci vorbeşte la plural de mărturia tuturor celor trei Persoane. Simţea şi El şi simţeau şi cei ce-şi deschideau inima Lui că spusele Lui sunt nu numai ale Lui, ci ele sunt întărite şi de Tatăl, şi de Duhul. Dacă şi eu simt, când cred, pe Dumnezeu grăind în mine, şi simte aceasta şi cel ce mă ascultă, cum n-ar fi simţit aceasta Fiul lui Dumnezeu făcut om şi n-ar fi simţit-o şi cei ce Îl ascultau? (n. 296, p. 174).

831. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În Simbolul niceo-constantinopolitan se spune despre Sfântul Duh că e *împreună închinat şi slăvit* cu Tatăl şi cu Fiul. Aceasta pentru că e de-o-fiinţă cu Ei. În Duhul sunt toate puterile Tatălui şi Fiului. Aşa este şi Tatăl *împreună slăvit în Fiul.* Căci Fiul nu e natura Tatălui, ci este în Tatăl, şi Tatăl în El. Tot ce are ca putere mai presus de fire Tatăl are şi Fiul; pentru că fiinţa Fiului este una cu a Tatălui. Dar totuşi sunt deosebiţi. Căci sunt *împreună-subzistenţă.* Nu se poate numi o Persoană Tată dacă nu are împreună-subzistent, sau ca ipostas unit cu El, pe Fiul; şi nici Fiul nu poate fi Fiu dacă nu are împreună subzistent cu El un Tată. Tatăl nu e numele unei Persoane singulare şi despărţite de Fiul şi nici invers. Dar nici numele unuia dintre Ei nu e numele unei Persoane confundate cu al celeilalte. Tatăl se trăieşte ca Tată al Fiului, şi Fiul, ca Fiu al Tatălui. Fiecare are în Sine, în definiţia Sa, pe Celălalt, dar deosebit de El. Tatăl nu e numele unei Persoane singulare şi nici Fiul. Dar, la fel, nu e numele unei Persoane confundate cu alta. Aceasta este şi relaţia dintre oameni. Dar în Dumnezeu, unicitatea e dusă la maximum, însă fără confuzie. Această relaţie e una dintre tainele fundamentale ale existenţei. (n. 1210, p. 637).

832. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Duhul este al Tatălui, fiind de o fiinţă cu El şi provenind din El, este şi al Fiului, pentru că şi Fiul este de o fiinţă cu Tatăl. (n. 1866, p. 993).

şi nemărginita putere în vecii vecilor. Amin." (*Actele martirice,* "Martiriul Sfintelor Perpetua şi Felicitas", XXI, în PSB, vol. 11, p. 131)

„Ia bine aminte la cuvintele Domnului: pe când ne instruieşte în legătură cu Tatăl, se foloseşte de termeni care inspiră suveranitatea, ca atunci când zice: *Vreau, curăţeşte-te* (Mt. 7, 3), şi *Taci, închide-ţi gura* (Mc. 4, 39), *Eu însă zic vouă* (Mt. 5, 22), *demon mut şi surd, Eu îţi poruncesc* (Mc. 9, 25) şi câte altele asemenea acestora. Pentru ca prin acestea să cunoaştem pe Stăpânul şi Creatorul nostru, iar prin acelea să aflăm pe Tatăl Stăpânului şi Creatorului nostru. Astfel, de pretutindeni se adevereşte cuvântul că faptul de a crea Tatăl prin intermediul Fiului nu face imperfectă lucrarea creatoare a Tatălui, nici nu micşorează (valoarea) lucrării Fiului; (prin acest cuvânt) se demonstrează unitatea voinţei (Lor)." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 8, în PSB, vol. 12, p. 37)

„Dacă acceptăm ca unică lucrarea Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt, fără nici o deosebire nici varietate faţă de oricine ar fi, va trebui să deducem din unitatea de acţiune o unitate de natură." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 189, VI, în PSB, vol. 12, p. 388)

„Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh împreună sfinţesc, împreună dau viaţă, luminează, mângâie şi săvârşesc în acelaşi fel toate lucrările asemănătoare. Deci nimeni să nu atribuie în chip special acţiunii Duhului puterea de a sfinţi, după ce am auzit în Evanghelie pe Mântuitorul spunând Tatălui Său în legătură cu ucenicii Săi: *Părinte, sfinţeşte-i întru numele Tău* (In. 17, 17). Aşadar, pentru cei care-s vrednici trebuie să credem că tot ce se lucrează în ei e în comun lucrarea Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt: orice har, orice putere, orice înaintare morală, viaţa, mângâierea, schimbarea care duce la nemurire, trecerea la libertate, precum şi toate celelalte bunuri care ajung până la noi." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 189, VII, în PSB, vol. 12, p. 388)

„(...) Identitatea actelor lasă să se vadă comunitatea de natură." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 189, VIII, în PSB, vol. 12, p. 389)

„Şi împlinind în El toată teologia şi desăvârşirea noastră, prin care ne-a unit pe noi cu Sine şi prin Sine cu Tatăl[833], a poruncit ucenicilor: *Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh* (Mt. 28, 19)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* VI, în PSB, vol. 16, p. 28)

---

833. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul Sfânt e prezentat pretutindeni de Sfântul Atanasie ca Cel în care se împlinesc sau se desăvârşesc de către Tatăl toate, în vreme ce Fiul e Cel prin Care se împlinesc. De la Tatăl porneşte orice lucrare, împlinindu-se prin Fiul în Duhul Sfânt. Tatăl este unica origine pentru toate. Fiul este mijlocul prin care, iar Duhul Sfânt este Cel în Care se împlinesc toate. Duhul se află astfel în Fiul, dar purcede din Tatăl, cum se naşte Fiul din Tatăl. Fiul nu e origine a Duhului, precum nu e origine pentru nimic, ci *locul* de odihnă al Duhului şi de oprire a iubirii interioare între Persoanele dumnezeieşti. Duhul pornind din Tatăl nu trece dincolo de Fiul, căci în Fiul se opreşte iubirea Tatălui, a cărei mărturie I-o aduce Fiului Duhul. Fiul s-ar relativiza dacă ar fi pentru Duhul Sfânt un punct de trecere. În acest caz ar trebui să pornească din Tatăl şi din Fiul o nouă Persoană care să-I mărturisească Duhului iubirea Lor. Mai sus sau mai jos decât Fiul nu e nimeni pentru Tatăl şi din fiinţa Lui. Dacă Duhul ar merge mai departe de la Fiul, unindu-ne cu El, n-am deveni fii ai Tatălui. Numai adunându-ne în Fiul, în Care Se odihneşte Duhul, ne facem fii ai Tatălui. Aceasta nu e nici o punere a Duhului pe un plan inferior. Căci numai în Duhul e văzut Fiul în toată măreţia şi frumuseţea Lui neîntrecută. Iar faptul că Fiul Îl dă oamenilor pe Duhul nu e decât spre adunarea oamenilor în Cel iubit de Tatăl ca Fiu, ca în Cel în care Se odihneşte Duhul pornit din Tatăl. Dacă prin Duhul s-ar trece dincolo de Fiul, lucrarea Lui n-ar fi spre înfierea noastră. (n. 13, p. 28).

„Căci nimic nu se face de Tatăl, care nu se face şi nu se lucrează prin Cuvântul în Duhul." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXXI, în PSB, vol. 16, p. 63)

„*A zis Domnul Dumnezeu,* spune Scriptura: *Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem lui ajutor asemenea lui* (Fc. 1, 18).

Iată iarăşi şi aici: *Să facem.* Precum la început la facerea omului, spusese: *Să facem om după chipul Nostru şi după asemănare* (Fc. 1, 26), tot aşa şi acum, când avea să facă pe femeie, se foloseşte de acelaşi cuvânt şi spune: *Să facem.* Cu cine vorbeşte? Nu vorbeşte cu vreo putere creată, ci cu Cel născut din El, cu Sfetnicul Cel minunat, Cel tare, Domnul păcii (Is. 9, 6), Fiul Lui cel Unul-Născut." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XIV, IV, în PSB, vol. 21, p. 162)

„(...) Glasul dumnezeiesc nu zice o dată: *Ceea ce a curăţit Dumnezeu nu e spurcat,* ci de trei ori se face această vestire, ca să învăţăm, prin primul glas că Dumnezeu care curăţeşte e Tatăl; prin al doilea la fel, că Dumnezeu care curăţeşte e Fiul cel Unul-Născut; şi prin al treilea, de asemenea, că Dumnezeu care curăţeşte tot ce e necurat e Duhul Sfânt (Fapte 11, 1-10)." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia X, în PSB, vol. 29, p. 254)

„Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh împreună sfinţesc, împreună dau viaţa, luminează, mângâie şi desăvârşesc în acelaşi fel toate lucrările asemănătoare. Deci nimeni să nu atribuie în chip special acţiunii Duhului puterea de a sfinţi, după ce am auzit în Evanghelie de Mântuitorul spunând Tatălui Său în legătură cu ucenicii Săi: *Părinte, sfinţeşte-i întru numele Tău* (In. 17, 17). Aşadar, pentru ce-i care-s vrednici trebuie să credem că tot ce se lucrează în ei e în comun lucrarea Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt: orice har, orice putere, orice înaintare morală, viaţa, mângâierea, schimbarea care duce la nemurire, trecerea la libertate, precum şi toate celelalte bunuri care ajung până la noi." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Epistola despre Sfânta Treime către mai marele doctorilor, Eustahe,* cap. 1, în PSB, vol. 30, p. 434)

„Căci toate vin la noi de la Tatăl prin El în Duhul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al V-lea, în PSB, vol. 40, p. 229)

„Căci tot ce se face de către Tatăl, este în mod deplin o lucrare a Fiului; şi ceea ce se spune că se îndeplineşte prin Fiul este neîndoielnic o operă a Tatălui. Căci toate se îndeplinesc de amândoi în egalitate, lucrând Tatăl, dar având în lucrarea Sa şi voirea în orice prin Fiul şi împreună cu Acela în Duhul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, p. 251)

„Firea dumnezeirii celei una se cunoaşte de către noi şi de către sfinţii îngeri în Treimea Sfântă şi cea deofiinţă. Şi în ipostasul Lui distinct, Tatăl este desăvârşit, de asemenea şi Fiul şi Sfântul Duh. Dar voinţa creatoare a Unuia din cei numiţi, referitoare la orice se spune că se face, este o lucrare a Lui, dar trece prin toată dumnezeirea şi este rezultatul fiinţei comune celei mai presus de creaţiune, dar şi propriu şi potrivit fiecărei Persoane în parte. Deci opera ce se împlineşte este a firii celei una, dar se face prin trei ipostasuri şi e potrivită Fiecăruia în mod special, Fiecare fiind desăvârşit în Sine. Deci lucrează Tatăl, dar prin Fiul în Duhul. Lucrează şi Fiul, dar cu puterea Tatălui, înţeles din El şi în El ca subzistenţă (ca ipostas) deosebit.

Lucrează şi Duhul. Căci Duhul este al Tatălui şi al Fiului, lucrător în toate." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, pp. 262-263)

„Cum vom înţelege spusa: *Tatăl Meu până acum lucrează, şi Eu lucrez* (In. 5, 17)? Căci Fiul nu spune că Dumnezeu-Tatăl lucrează în mod deosebit şi de Sine cele privitoare la cele ce sunt, nici despre Sine nu spune că lucrează fără Tatăl şi în mod oarecare deosebit de fiinţa din care este, ca o alta. Fiindcă ar fi doi Creatori, şi nu unul, dacă ar lucra fiecare aparte şi despărţit[834]. S-ar putea, în acest caz, ca Tatăl să nu aibă pururea pe Fiul în Sine, şi Fiul, la fel, s-ar vedea neavând pururea pe Tatăl în Sine dacă s-ar întâmpla ca fiecare să lucreze ceva din cele ce sunt aparte şi în mod separat, precum am spus mai înainte. Şi n-ar fi adevărat ceea ce spune Fiul: *Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine* (In. 14, 10)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 58)

„(...) Fiecare este şi lucrează în fiecare, e vădit că, lucrând Tatăl, lucrează şi Fiul la fel, ca Putere naturală şi fiinţială şi ipostatică a Lui; iar lucrând Fiul, lucrează şi Tatăl, ca Izvor al Cuvântului creator, Care există în mod natural în Cel născut din El, ca şi focul în căldura provenită din el." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 59)

„Prin toată Sfânta Treime vin la noi bunătăţile şi Tatăl e totul în toate prin Fiul şi Sfântul Duh. Dar e de observat şi aceea că a crede în Fiul e ceva de mare preţ. Căci are drept cunună viaţa[835]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 384)

„(...) E neîndoielnic adevărat că nu greşeşte cineva spunând că toate lucrările Tatălui asupra unora, sau voirile Lui, sunt ale Sfintei Treimi, la fel şi ale Fiului, şi ale Sfântului Duh. Din această cauză, spunându-se că Dumnezeu şi Tatăl descoperă pe Fiul şi cheamă la El pe cei gata să creadă, se arată că aceasta face şi Fiul şi nu mai puţin Duhul Sfânt[836]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 390)

834. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Mărturisim un singur Dumnezeu, deci şi un singur Creator pentru că, deşi sunt trei Persoane, fiinţa şi lucrarea e una. De câte ori nu se întâmplă şi ca doi sau mai mulţi oameni să facă o singură lucrare: ridică un lemn împreună, spre exemplu. Dar ei îşi pot, de cele mai multe ori, şi despărţi lucrările. Numai mărginirea în putere îi face uneori să-şi unească lucrările într-una. Dumnezeu săvârşeşte totdeauna în mod unit lucrarea Sa nu din mărginire, ci din deplinătatea unităţii de fiinţă şi de iubire. Dar Tatăl nu Se confundă cu Fiul şi cu Duhul în lucrarea comună ce o săvârşesc. El e Tatăl, Cel din Care porneşte lucrarea, Fiul e Cel prin Care lucrarea se împlineşte fără ca Tatăl să fie absent, şi Duhul e Cel în Care se duce la capăt, fără să fie absenţi Tatăl şi Fiul din ea. Fiecare simte pe Ceilalţi lucrând în lucrarea Sa. E un mod de-a trăi lucrarea unităţii, deci şi persistenţa lor ca Persoane în această unitate. Dar crearea şi susţinerea şi mântuirea în comun a lumii are o semnificaţie şi pentru lume. Tatăl nu lucrează separat o parte a lumii, şi Fiul, la fel. Ea se resimte de lucrarea comună a Sfintei Treimi. Însă, fiind creată de Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt, Tatăl pune pe ea pecetea faptului de-a proveni din El prin Fiul şi de-a înainta spre unirea cu Dumnezeu, sau spre desăvârşire, prin maxima prezenţă în ea a Duhului Sfânt. În mod special, fǎpturile conştiente primesc putinţa de-a se face fii prin har prin unirea cu Fiul. În primul rând ele primesc o structură raţională, putând fi cunoscute de făpturile conştiente prin raţiune. Căci sunt făcute prin Gândul înţelept care e şi Putere. Chiar la om, în cuvânt e gând şi putere, care poate înrâuri chiar fără sunet, prin oarecare telepatie. Lumea nu e produsă printr-un impuls necugetat, ci printr-o gândire înţeleaptă, care are în ea o putere atât de mare, că poate să o creeze din nimic. (n. 94, p. 58).

835. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În fiecare Persoană a Treimii Se află şi celelalte două, lucrând împreună. În Fiul sunt pus în legătură de fiu cu Tatăl, şi această simţire o am prin Duhul ce mi Se dă prin Fiul. Dar legătura trăită de mine cu Sfânta Treime porneşte de la credinţa mea în Hristos ca Fiul lui Dumnezeu. Căci El a venit vizibil aproape de oameni prin faptul că S-a făcut om. Dar prin Hristos ne punem în legătură cu Sfânta Treime numai dacă El este Fiul de o fiinţă cu Tatăl. Cei ce neagă aceasta rămân despărţiţi de Dumnezeu (...). (n. 689, p. 384).

836. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Fiul, lucrând în unii oameni, o face cu conştiinţa că face aceasta pentru că Tatăl o doreşte, deci nu fără lucrarea Tatălui, se poate spune că lucrarea Lui este şi lucrarea Tatălui, iar lucrarea Tatălui

„Dumnezeirea este una după fire, înţeleasă în Tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh, deci că nu lucrează fiecare în mod împărţit în ceva din cele ce sunt (cele create), ci orice s-ar spune că se face prin Unul este numaidecât operă a întregii firi dumnezeieşti. Căci Sfânta Treime fiind Una prin deofiinţime, Una este numaidecât şi puterea Ei în toate. Căci toate sunt din Tatăl prin Fiul în Duhul. Astfel, ceea ce am spus de multe ori, aceea o spunem iarăşi. Căci, deşi e obositor a repeta aceleaşi, ele cuprind adevărul. Dar e obiceiul Mântuitorului Hristos să atribuie lucrării Tatălui toate câte întrec puterea omului. Căci S-a smerit pe Sine făcându-Se om[837]. Şi, deoarece a primit chipul robului, nu nesocoteşte măsura robului (Filip. 2, 7-8). Totuşi, nu Se pune în afara facerii tuturor împreună cu Tatăl, ci Cel ce L-a născut pe El lucrează toate prin El, după spusa Mântuitorului însuşi. Căci zice: *Tatăl, Care rămâne în mine, El face lucrurile* (In. 14, 10)[838]. Punând deci pe seama iconomiei celei în trup ceea ce se cuvine ei, atribuie lui Dumnezeu şi Tatăl cele mai presus de puterea omului." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 3, în PSB, vol. 41, pp. 414-415)

„Dar El spune: *nu fac de la Mine nimic*, nu ca o slugă, sau vreun ucenic şi aşteptând să I se poruncească de către Tatăl, sau ca cel învăţat spre împlinirea minunilor, ci arată mai degrabă în modul cel mai exact că, provenind din fiinţa lui Dumnezeu şi Tatăl şi răsărind ca o Lumină din sânul nepătruns al Tatălui în mod negrăit şi fără început şi subzistând etern împreună cu El, şi fiind şi cugetându-Se că e chipul şi pecetea ipostasului Lui, are aceeaşi cugetare, ca să spun aşa, şi aceeaşi lucrare cu El în toate. Şi, ca să ne înveţe clar că este în toate împreună-voitor cu Cel ce L-a născut, zice: *Nu fac de la Mine nimic.* E asemenea cu a zice: Nu Mă despart printr-o voinţă specială de cea care se află în Dumnezeu-Tatăl. Toate câte le voieşte şi le hotărăşte Tatăl prin firea Lui, acelea sunt şi în Mine, deoarece am strălucit din sânul Lui şi sunt rodul adevărat al fiinţei Lui. Sunt greu de explicat acestea şi nu e uşor de a exprima prin grai cele ce nu sunt accesibile înţelegerii. Totuşi, aducându-le pe cât se poate pe acestea la o oarecare înţelegere, vom câştiga o răsplată cerească şi ne vom păstra mintea neränită şi neclătinată prin abaterile spre altceva." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 557)

„(...) Sunt Dumnezeu şi Fiu după fire, că nu sunt nicidecum voitor prin Mine, ci împreună-voitor cu Dumnezeu-Tatăl şi ceea ce face El, acelea nu şovăi să le fac şi Eu, şi de asemenea vorbesc cele ce Îl ştiu şi pe El spunând. Căci sunt de aceeaşi fiinţă cu Cel ce M-a născut[839]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 587)

837. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toate faptele mai presus de puterea omului sunt ale tuturor celor Trei Persoane dumnezeieşti. Dar, întrucât Dumnezeu-Cuvântul S-a făcut şi om, atribuie acele fapte de cele mai multe ori nu Sieşi, ci lui Dumnezeu-Tatăl, ca să Se pună pe Sine în relief ca om. (n. 756, p. 415).

838. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tatăl face lucrările aflându-Se în Fiul, Care nu e pasiv, ci e şi El lucrător, deci le face împreună cu Fiul. Sau: Tatăl lucrează toate prin lucrarea Fiului. E cea mai deplină unitate între Persoanele Care totuşi nu Se contopesc. Într-un anumit grad, aceasta se întâmplă şi între oameni. Când copilul face ceva încurajat de mama, trăieşte în lucrarea sa şi lucrarea mamei. (n. 757, p. 415).

839. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul e de-o-fiinţă cu Tatăl, dar e Persoană deosebită. Deci lucrează şi spune ceea ce lucrează şi spune Tatăl, dar ca un alt lucrător şi voitor, adică sunt doi împreună-lucrători şi voitori. Fiinţa comună se manifestă într-o desăvârşită împreună-lucrare şi voire a Ambilor, care arată şi o iubire desăvârşită. Fiinţa comună nu anulează deosebirea Persoanelor. Persoanele deosebite nu împart fiinţa, voinţa, lucrarea. Fiul poate spune: Trăiesc în lucrarea şi vorbirea Mea lucrarea şi voirea Tatălui, sau în voirea şi lucrarea Tatălui, voirea şi lucrarea Mea. Dar deosebirea personală nu indică numai o doime de Persoane neidentice, ci şi o deosebire de poziţie în voirea şi lucrarea comune. Dar nu Tatăl face şi voieşte ceea ce vede pe Fiul făcând şi voind, ci invers. Fiul face şi vorbeşte tot ce vede pe Tatăl făcând şi vorbind, dar voind şi făcând aceleaşi cu o totală bucurie, ca şi când le-ar face şi vorbi dintr-o pornire proprie. (n. 1113, p. 587).

„Ceea ce face Tatăl, aceea se împlineşte prin Fiul în Duhul. Şi iarăşi, ceea ce face Fiul, aceea se zice că face Tatăl în Duhul[840]. De aceea şi spune: *De la Mine nu fac nimic, ci Tatăl care este în Mine face lucrările.*" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 731)

„Dumnezeirea fiind cugetată una în Tatăl şi în Fiul şi în Duhul, orice cuvânt de la Tatăl este prin Fiul în Duhul. Şi toată fapta, sau minunea, se lucrează de la Tatăl prin Fiul în Duhul. Căci nu e Fiul în afară de fiinţa Tatălui, nici Duhul Sfânt. Iar Fiul Unul-Născut fiind în Tatăl şi având pe Cel ce-L naşte în Sine, spune că Tatăl lucrează. Căci firea Tatălui este lucrătoare, strălucind în Fiul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 854)

„(...) Sfânta Treime Se vede şi Se slăveşte în întregime de către noi chiar şi într-o Persoană. Căci numai pe Dumnezeu Mântuitor, nevăzând în parte în Tatăl, în parte în Fiul, sau în parte în Sfântul Duh darurile cu care, primindu-le, suntem miluiţi, ci declarând că mântuirea noastră este fapta unei unice Dumnezeiri. Căci deşi părem că atribuim fiecărei Persoane ceva din cele ce se fac cu noi, sau din cele lucrate cu creaţia, nu mai puţin credem că toate sunt de la Tatăl prin Fiul în Duhul. Deci înţelegem cu multă dreptate că Tatăl ne hrăneşte în dreapta credinţă prin Duhul, sau El lucrează, adică ne priveşte şi ne vede şi ne învredniceşte de grija îndreptării, prin Fiul în Duhul. Socotim că e mai bine să înţelegem aşa decât altfel. Căci, dacă admitem că fiecare dintre cele trei Persoane lucrează în mod separat cele referitoare la noi (ceea ce nu atribuim şi Alteia), cum nu va fi neîndoielnic că, deoarece Fiul S-a numit acum viţă, iar Tatăl, lucrător, suntem hrăniţi în mod special şi susţinuţi în buna existenţă numai de Fiul, iar de la Tatăl nu avem decât îngrijirea? Căci e propriu viţei să hrănească mlădiţele ei, iar lucrătorului, numai să se îngrijească de ea. Dar, dacă cugetăm drept, vom socoti că nici aceea nu se face fără Tatăl, nici aceasta, fără Fiul şi nimic nu se va înfăptui fără Sfântul Duh. Toate sunt, precum am spus, de la Tatăl prin Fiul în Duhul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 924-925)

„Iar dacă credem că Fiul este prin fire şi cu adevărat în Tatăl Său şi are în firea Sa pe Cel ce L-a născut, toate se vor săvârşi prin Amândoi, ca dintr-o unică Dumnezeire, în Duhul. Astfel, nici Tatăl nu va fi socotit că ne hrăneşte în afara Fiului, nici Fiul nu va fi socotit străin de lucrarea Tatălui în noi. Căci unde se vede unitatea firii în raţiuni identice, nu se împarte nici lucrarea, chiar dacă s-ar înţelege că e variată şi diferită[841]. Iar fiinţa, adică Dumnezeirea adevărată şi cea după fire, fiind înţeleasă ca una în trei ipostasuri, în Tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh, cum nu s-ar spune foarte clar şi neîndoielnic că uneori lucrarea este a Unuia, dar ca rezultat al întregii şi unicei Dumnezeiri, aflându-se în ea aceeaşi putere a firii?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 925)

840. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: De multe ori chiar noi trăim o influenţă, deci un ajutor, un îndemn verbal, sau tăcut, de la alţii, realizând un scop, deci simţim lucrarea noastră întregită de a altora. Aceasta mai ales când suntem într-o relaţie iubitoare cu aceia. Este greu să credem că lucrarea noastră este cu totul individuală. (n. 1366, p. 731).

841. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tatăl lucrează în alt mod decât Fiul şi Duhul, dar lucrarea Lui nu e despărţită de a Lor, căci porneşte din Tatăl şi se efectuează prin Fiul, sfârşindu-se în Duhul. (n. 1755, p. 925).

Apropierea

„Principala bunătate este fără îndoială Tatăl: din ea S-a născut Fiul, Care este în toate privinţele *chipul bunătăţii Sale* (Mt. 15, 10). Într-adevăr, nu există în Fiul altă bunătate decât cea care este în Tatăl. Acesta-i motivul pentru care Mântuitorul zice, pe bună dreptate, în Evanghelie (Mc. 10, 18): *nimeni nu este bun decât numai Unul Dumnezeu, Tatăl*. Prin aceasta trebuie să înţelegem că Fiul nu are altă bunătate decât numai aceea care este în Tatăl. Şi mai e numit Fiul, pe bună dreptate, chipul Său, pentru că nu vine din alt loc decât din această bunătate, care e şi începutul, pentru ca să nu se vadă în Fiul altă bunătate decât cea care e în Tatăl, iar nu o bunătate străină sau diferită. De aceea nu trebuie luate drept blestem cuvintele *nimeni nu e bun decât numai Unul Dumnezeu Tatăl*, ca şi cum am vedea aici o tăgăduire a bunătăţii lui Hristos sau a Duhului Sfânt, ci – după cum s-a spus mai înainte – trebuie să situăm în Tatăl bunătatea primordială: Fiul, Care Se naşte din El, sau Duhul, Care purcede din El[842] reproduc în Ei, fără îndoială, firea (autentică) acestei bunătăţi care este izvorul din care S-a născut Fiul şi din care a purces Duhul Sfânt.

Dacă atributul *bun* s-a dat de către Scripturi şi altor fiinţe, fie că erau îngeri, oameni, slujitori, comoară chiar, în toate aceste cazuri s-a vorbit în sens larg, fiind vorba doar de o bunătate întâmplătoare, nu de una substanţială." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, XIII, 2, în PSB, vol. 8, pp. 68-69)

„După cum nimeni nu trebuie să se poticnească de faptul că Tatăl e Dumnezeu şi de faptul că şi Mântuitorul e Dumnezeu, tot astfel, întrucât Tatăl e numit *Atotputernicul*, nimeni nu trebuie să se tulbure pentru faptul că şi Fiul este numit *Atotputernicul*[843]. Corespunde aşadar adevărului ceea ce a zis El către Tatăl: *Toate ale Mele sunt ale Tale şi ale Tale sunt ale Mele şi M-am preamărit întru ei* (In. 17, 10). Iar dacă tot ce este al Tatălui este şi al lui Hristos, printre atributele pe care le aflăm în Tatăl este şi atotputernicia: or, fără nici o îndoială se cade ca şi Fiul cel Unul-Născut să fie *atotputernic* pentru ca tot ce are Tatăl să le aibă aşijderea şi Fiul." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, X, 2, în PSB, vol. 8, p. 66)

„Cuvântul lui Dumnezeu este viu, împlinitor şi creator, şi că nu există propriu-zis deosebire, în ce priveşte firea, între Cuvânt şi Cel din care se naşte.

După cum, fiind vorba de oameni, spunem că din minte iese cuvântul, dar nu se confundă cu ea şi nici nu e total despărţit de ea, ci întrucât purcede din ea este ceva specific, dar şi deosebit de ea, însă, în acelaşi timp, ca manifestare a minţii, iarăşi nimeni n-ar putea spune despre cuvânt că nu stă în legătură cu mintea, ci că au natură comună (...), tot aşa stau lucrurile şi în ce priveşte pe Cuvântul lui Dumnezeu: având viaţă aparte, Cuvântul se deosebeşte de Cel care I-a dat-o; după natură, însă, este una cu Cel ale Cărui însuşiri, ca Dumnezeu ce este, le are deopotrivă. Căci vrând să vorbim de Tatăl şi să-I înşirăm însuşirile specifice, ca bunătate, putere, înţelepciune, veşnicie, depărtarea de rău şi de moarte, cu un cuvânt desăvârşirea

---

842. Notă Pr. T. Bodogae: Termenul tehnic *procedens* (din gr. εκπορεϊων) poate să fi fost creat de Rufin, dat fiind că Origen spusese însuşi (I, prefaţă 4 şi aici, mai jos: I, 3, 3) că nu ştie cum să exprime originea Duhului. (n. 200, p. 69).

843. Notă Pr. T. Bodogae: Întrucât izvorul e tot numai unul, Tatăl, însă unitatea de voinţă şi de lucrare este veşnică. (n. 181, p. 66).

tei Treimi și o credință în Ea.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură,* XVI, în PSB, vol. 16, pp. 41-42)

„Păstrând în chip special ceea ce e propriu fiecăruia și spunând fiecăruia ceea ce este și crezându-L astfel, le referim în chip natural la o unică Dumnezeire, nesuferind să le înțelegem cu totul despărțite pentru faptul că Fiul Se numește și Cuvântul și Înțelepciunea și Strălucirea și Pecetea și Puterea Tatălui[853]. Căci e Cuvânt și Înțelepciune fiindcă e din Minte și Se află intim în mod nedespărțit în Minte pentru reciprocitatea celor indicate. Fiindcă Mintea se vede în Cuvânt și în Înțelepciune, și Cuvântul, invers, în Minte. Și nimic nu se află între ele sau nu o desparte pe una de alta. Iar Putere se numește ca existând în mod nedespărțit în Cel ce o are prin fire și neputând în nici un fel să se despartă ca un accident, aceasta întâmplându-se numai în cazul coruperii suportului. Dar Pecete este iarăși ca Unul ce coexistă prin fire și nu se poate despărți de ființa a cărei Pecete este.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 59)

„Căci cum s-ar socoti că se poate despărți cel ce naște de cel născut și provenit în mod neîmpărțit? Ci amândoi sunt una și aceeași prin fire și unul nu este nicidecum fără altul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 61)

„Este (Fiul – n.a.) în Tatăl, precum și strălucirea este în cel ce emite strălucirea; și e altceva după rațiunea cuprinsă în cugetare și, iarăși, nu altceva, și contemplat împreună cu El, pentru că se spune că este din El și iarăși este în El[854]. Și acestea nu trebuie înțelese ca cele ce se împart și se despart în general și după ființă. Căci sunt una după identitatea ființei și se văd prin înțelegere ca cele ce se deosebesc, dar nu se despart[855].” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 345)

„Căci faptul de-a exista ca ipostas propriu nu-L face pe Fiul străin de ființa Celui ce-L naște. Căci este în mod recunoscut din Tatăl, întrucât este din ființa Lui[856]. Și iarăși este în Tatăl pentru că este în El prin fire. E ceea ce spune El însuși, zicând odată: *Eu de la Tatăl am ieșit și am venit* (In. 8, 42), iar altă dată: *Eu sunt întru Tatăl*

Tatăl, rămâne în veci. Dumnezeu ar putea crea la nesfârșit alte lumi, ca să-Și arate dragostea Sa infinită. Dar infinitatea dragostei Sale adevărate Și-o poate păstra nu creând la infinit alte persoane, ci ridicându-le la infinit pe cele pe care le creează prin arătarea dragostei de Tată și de Frate și în simțirea de către ele a acestei iubiri. De aceea nu sunt nici tați mai mulți, nici fii mai mulți cărora să le arate dragostea. Iar noi vom urca la nesfârșit în trăirea înfierii, sau a alipirii la Fiul și în simțirea dragostei părintești. (n. 41, p. 42).

853. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul e și deosebit, dar și unit cu Tatăl, pentru că este Cuvântul și Înțelepciunea și Puterea Tatălui. Când se spune că *la început era Cuvântul*, se spune că era Cuvântul Tatălui, iar prin aceasta se înțelege că este și deosebit, și unit cu Tatăl. Cuvântul cuiva nu e mai mic ca acela și nici despărțit de el. Dar la Dumnezeu Cuvântul e atât de puternic, că are și caracter de Persoană. Uneori și omul vede în cuvântul său o putere aproape personală, deosebită de persoana sa, dar în același timp unită cu el. Dumnezeu e prin fire Născător de Cuvânt, trăind cu El o comuniune. (n. 97, p. 59).

854. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul e din Tatăl, strălucind din El, dar e și în Tatăl, pentru că strălucirea, venind din Cel ce strălucește, este în El. Se întâmplă aceasta și în relațiile omenești. Copilul este din mamă, dar mama îl simte și în ea. În iubirea dintre mamă și copil nu se poate pune că, fiind copilul din ea, mama nu-l simte și în ea. Abia creștinismul, prin învățătura *Despre Sfânta Treime,* a dat un temei tainei relațiilor dintre persoane. (n. 621, p. 345).

855. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Vorbește în general despre cele de o ființă. Cele ce se nasc se deosebesc ca ipostasuri de cele din care se nasc, dar nu se despart. Aceasta are loc și la oameni. (n. 622, p. 345).

856. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Arienii declarau vag că *Fiul* este *din* Tatăl, dar nu recunoșteau că este din ființa Lui, ci doar din puterea Lui. (n. 638, p. 350).

şi Tatăl întru Mine (In. 10, 38). El nu pleacă spre o identitate cu totul separată şi deplină, deoarece Sfânta Treime se cugetă într-o unică Dumnezeire. Şi fiind în Tatăl printr-o raţiune sau relaţie nedistanţată, Fiul va fi înţeles ca o manifestare sau o strălucire, în deofiinţime, din El în mod negrăit. Căci este Lumină din Lumină. Deci, este în Tatăl şi din Tatăl în mod nedistanţat şi deosebit, aflându-Se ca o pecete, sau ca un chip al arhetipului, înţeles într-o existenţă ipostatică proprie[857]. Dar nu dăm în mod simplu această învăţătură, ci o întărim în toate cu pilde luate din Lege, apărând adevărul ei faţă de eterodocşi. Astfel, Legea porunceşte celor din Israel să aducă preţ de răscumpărare, pentru capul fiecăruia, o jumătate de didrahmă. Iar un statir însemna o didrahmă (două drahme). În aceasta se afla ca într-o umbră Hristos, care Se aduce pe Sine pentru toţi, ca de către toţi, preţ de răscumpărare lui Dumnezeu şi Tatăl, aflându-Se cu Tatăl ca într-o didrahmă, dar nu în mod despărţit, deoarece într-o monedă (într-un statir) se aflau cele două drahme. Aşa trebuie înţeles şi Fiul în raport cu Tatăl, şi Tatăl iarăşi în raport cu Fiul, Amândoi într-o fire, distinct fiecare, ca existând în ipostas deosebit, dar nu despărţit, nici unul fără altul. Şi, precum, erau într-o monedă două drahme, fiecare dintre ele fiind de aceeaşi măsură şi nici una mai mică decât cealaltă, aşa să înţelegi nedeosebirea fiinţei Fiului faţă de a lui Dumnezeu-Tatăl, sau, iarăşi, a Tatălui faţă de cea a Fiului[858]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 350-351)

„Căci Duhul este al lui Dumnezeu-Tatăl, dar este şi al Fiului, nu ca şi cum ar fi împărţit între cei Doi. Deoarece Fiul este din Tatăl şi în Tatăl după fire, fiind rodul adevărat al fiinţei Lui, I se adaugă şi Lui Duhul Tatălui după fire, Care se revarsă din Tatăl şi, prin Fiul, se dăruieşte fāpturii. Şi nu face aceasta Fiul ca un slujitor, ci, cum am spus adineauri, răsărind prin Cuvântul cel de-o-fiinţă şi se arată din El în mod nemijlocit şi împărţit. Dar, Fiul rămânând în mod real pururea[859], spunem de Fiul că este de-Sine-stătător (în ipostas propriu) şi că are în Sine pe Cel ce L-a născut. Iar că Duhul Tatălui se arată al Fiului şi al Tatălui (al Tatălui, Care Îl trimite sau făgăduieşte să-L împartă Sfinţilor, dar Îl dă şi Fiului pentru identitatea fiinţei, pe care o are cu Tatăl) şi că în toate este lucrător Tatăl prin Fiul, a spus iarăşi foarte clar Fiul, zicând: *Vă este de folos ca să Mă duc Eu. Căci dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă voi duce, Îl voi trimite la voi* (In. 16, 7)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 1048)

Însuşirile, calităţile şi proprietăţile Persoanelor

„*Fiinţa* şi *persoana* se deosebesc atât de mult una de alta pe cât se deosebeşte generalul de particular, cum e de pildă cazul cu fiinţa vie a unei mulţimi de oameni

857. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul e pecetea Celui ce Se arată în ea ca modelul nedespărţit de Acesta, dar Se vede totuşi ca un chip deosebit de model. (n. 639, p. 350).

858. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Legea veche poruncea să se dea ca preţ de răscumpărare pentru orice om o drahmă, dar într-un statir se cuprindeau două drahme. Această drahmă era umbra lui Hristos. El Se află într-o fire cu Tatăl, dar e distinct de El întrucât numai El Se aduce Tatălui. Hristos Se aduce preţ de răscumpărare *pentru toţi, ca de către toţi*. Se identifică oarecum cu fiecare, încât, aducându-Se pentru fiecare, face pe acela să simtă că el Îl aduce, sau că în Hristos se aduce pe sine. Hristos Se simte una cu cel pentru care Se aduce, în aşa fel că acela e cel ce se aduce. Toată explicarea cuvintelor lui Hristos despre pecetea Tatălui în El (In. 6, 27) a fost o pledoarie a Sfântului Chiril pentru unitatea de fiinţă a Fiului cu Tatăl. Fără această unitate de fiinţă a Fiului întrupat cu Tatăl, n-am fi putut fi mântuiţi prin unirea cu Fiul lui Dumnezeu. (n. 640, p. 351).

859. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul se dă oamenilor prin lucrări deosebite, dar în Fiul rămâne pururea întreg ca Persoană deosebită. (n. 1975, p. 1048).

sau numai a unui individ singuratic. De aceea mărturisim că există o singură fiinţă în divinitate, pe câtă vreme în categoria existenţelor particulare nu facem nici o deosebire, doar să luăm persoana ca ceva particular, aşa că despre Tatăl, despre Fiul şi despre Duhul Sfânt dobândim o noţiune precisă şi limpede. Pentru că dacă nu contemplăm notele specifice ale fiecăruia, cum sunt paternitatea, înfierea şi sfinţirea, ci mărturisim pe Dumnezeu după însuşirea generală a fiinţei, atunci nu-i cu putinţă să explicăm în mod sănătos credinţa. Trebuie dar să adăugăm fiinţei ceea ce-i comun tuturor celor trei persoane, exprimându-ne crezul în felul următor: dumnezeirea, e comună, paternitatea e ceva specific, iar împreunându-le pe amândouă spunem: cred în Dumnezeu-Tatăl. Tot aşa trebuie să procedăm şi când vom mărturisi despre Fiul, împreunând ceea ce-i general cu ceea ce-i particular şi când putem spune: Cred în Dumnezeu-Fiul. Şi tot aşa vom mărturisi şi despre Duhul Sfânt, făcând legătura între general şi special spunând: cred şi într-un Duh Sfânt dumnezeiesc. Aşa că peste tot devine clar că în mărturisire se păstrează unitatea în divinitate pe de o parte şi specificul persoanelor prin separarea însuşirilor atribuite fiecăreia, pe de altă parte." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 236, II, în PSB, vol. 12, pp. 491-492)

„Mintea, care a reuşit să se curăţească de patimile cele materiale, care a putut să părăsească toată zidirea înţelegătoare şi, ca un peşte, să iasă din adânc şi să înoate la suprafaţa apei, ajunge în regiunea curată a creaţiei şi vede pe Duhul cel Sfânt acolo unde este Fiul şi unde este Tatăl, în unire cu Ei într-o singură fiinţă şi într-o singură fire, având pe toate: bunătatea, dreptatea, sfinţenia, viaţa. Scriptura spune: *Duhul Tău cel bun* (Ps. 142, 12); şi iarăşi: *Duh drept* (Ps. 50, 11); şi iarăşi: *Duhul cel Sfânt* (Ps. 50, 12.); iar apostolul spune: *Legea Duhului vieţii* (Rom. 8, 2). Nici una din aceste însuşiri nu este dobândită în urmă şi nici adăugată mai târziu, ci după cum căldura este nedespărţită de foc şi strălucirea de lumină tot aşa este nedespărţită şi de Duhul: sfinţirea, viaţa, bunătatea şi dreptatea." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 512)

„Într-adevăr, nu cunoaştem între numirile atribuite firii divine să existe vreo deosebire în înţelesul de mai bine sau mai puţin bine şi nici nu ne putem închipui c-ar fi corect să atribuim Duhului însuşiri mai mărunte, pe care le-am socoti inferioare faţă de celelalte persoane dumnezeieşti. Toate noţiunile ca şi conceptele care se potrivesc lui Dumnezeu sunt între ele de o egală vrednicie." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Epistola despre Sfânta Treime către mai marele doctorilor, Eustahe,* cap. 4, în PSB, vol. 30, p. 432)

„(...) Având ochiul înţelegerii luminat (fericitul Ioan – n.a.) nu ignoră că se vor ridica unii care din multa neştiinţă vor spune că Însuşi Tatăl e şi Fiul, şi vor menţine numai cu numele Sfânta Treime, nerecunoscând că este în ipostasuri deosebite, ca Tatăl să fie înţeles ca Tată, şi nu ca Fiu, iar Fiul iarăşi să fie în mod propriu Fiu, şi nu Tată, cum o arată învăţătura adevărată." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 24)

„Sfânta şi cea de o fiinţă Treime se deosebeşte şi prin deosebirile de nume, şi prin însuşirile şi proprietăţile şi calităţile Persoanelor. Fiindcă Tatăl este Tată, şi nu Fiu, Fiul este Fiu, şi nu Tată, şi Duhul Sfânt este Duh propriu Dumnezeirii. Ei se cuprind în aceeaşi raţiune a fiinţei, neînfăţişându-ne trei dumnezei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 832)

„*Iar calitatea ipostatică a Tatălui e nenaşterea, a Fiului, naşterea* (faptul de a fi născut), *a Duhului Sfânt, purcederea*; adică nenaşterea, naşterea şi purcederea, care se numesc şi proprietăţi (însuşiri proprii, personale). Ele aparţin numai Lui în mod natural sau ipostatic, şi nu altuia. Din acestea se constituie deosebirile fiinţiale în Dumnezeu." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 20, în PSB, vol. 81, p. 309)

Naşterea Fiului din Tatăl

„(...) Atunci când spunem un cuvânt, noi dăm naştere unui cuvânt nu prin sciziune, pentru ca să credem că se împuţinează cuvântul din noi atunci când vorbim. Şi, după cum vedem că dintr-un foc ia naştere alt foc, nemicşorându-se acela din care s-a făcut aprinderea, ci rămânând acelaşi, iar acela care a fost luat de el se pare că este acelaşi şi că nu împuţinează pe acela din care s-a aprins. De altfel, şi cuvântul *Înţelepciune* îmi va fi o mărturie că acest Dumnezeu însuşi, Care S-a născut din Părintele tuturor, este şi Cuvântul şi Înţelepciunea şi Puterea şi Slava Celui ce L-a născut." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon,* Partea întâi, LXI, în PSB, vol. 2, pp. 213-214)

„Şi precum o rază când purcede de la soare este o parte din tot, deoarece soarele va rămâne în rază ca una ce a purces din el, la fel şi substanţa nu se desparte, ci se întinde, ca şi lumina născută din lumină, materia creatoare rămâne veşnic întreagă, izvor nesecat (...) Astfel şi ceea ce a purces de la Dumnezeu este Dumnezeu şi Fiu al lui Dumnezeu, amândoi fiind Unul şi Acelaşi (...) Dumnezeu din Dumnezeu (...) a pornit din izvorul Său fără să se fi rupt din el pentru totdeauna." (Tertulian, *Apologeticul,* XXI, în PSB, vol. 3, p. 70)

„(...) Fiul, Cel Unul-Născut; născut din Tatăl, Dumnezeu adevărat, desăvârşit din Cel desăvârşit; Icoana cea vie, Care reflectă în El pe Tatăl întreg ... " (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 105, în PSB, vol. 12, p. 286)

„Naşterea din Dumnezeu nu e pătimire şi împărţire a acelei fericite fiinţe. Nu e deci lucru de necrezut a avea Dumnezeu un Fiu, născut din fiinţa Lui proprie. Şi nu cugetăm la o pătimire şi la o împărţire a fiinţei Lui Dumnezeu, spunând de Fiul că e născut din El. Ci credem mai degrabă că naşterea cea una e propria şi adevărata naştere a lui Dumnezeu.

Arătându-se şi dovedindu-se că Fiul este Cel născut din fiinţa Tatălui, nu mai e îndoială pentru nimeni, ba, dimpotrivă, e vădit că Acesta e înţelepciunea şi Cuvântul Tatălui, în Care şi prin Care creează şi face toate; şi strălucirea, prin care luminează toate şi Se descoperă celor cărora voieşte." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XVI, în PSB, vol. 15, p. 174)

„Nici nu este Fiul dintr-o emanare (curgere) a Tatălui, nici nu S-a născut dintr-un tată care s-a născut şi el. De aceea nici nu S-a născut pentru a naşte[860]. Astfel, numai în dumnezeire Tatăl este în mod propriu Tatăl şi Fiul în mod propriu Fiul şi numai în Ei singuri e un fapt stabil ca Tatăl să fie veşnic Tatăl şi Fiul veşnic Fiul."

860. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu s-a născut cu pornirea de a naşte, ca să fie supus acestei porniri. El nu e numai primul, ci şi ultimul născut şi exclusiv născut. El nu e o verigă dintr-un lanţ de indivizi fără valoare absolută. El e întors total spre Tatăl. El are în Tatăl totul în eternitate. Trăieşte exclusiv din fiinţa infinită şi din dragostea absolută a Tatălui şi în sânul iubirii Tatălui, dăruit şi El total iubirii de Tată faţă de Fiul. (n. 49, p. 182).

(Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XXI, în PSB, vol. 15, p. 182)

„Deci cel ce întreabă pentru ce Fiul nu e născător al unui fiu, să întrebe pentru ce Tatăl nu a avut un tată? De fapt, ambele acestea sunt absurde şi pline de toată necredinţa." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XXI-XXII, în PSB, vol. 15, p. 182)

„Tatăl, principiul tuturora, cauza existenţei existenţelor, rădăcina a tot ce este viu. Din El a ieşit izvorul vieţii, înţelepciunea, puterea, chipul întru totul asemenea nevăzutului Dumnezeu (Col. 1, 15), Fiul născut din Tată." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XV, II, în PSB, vol. 17, p. 510)

„Dar Fiul şi Dumnezeu şi Domnul nu are calitatea de-a fi Dumnezeu din voia lui Dumnezeu-Tatăl, ci are ceea ce Îi e propriu după fire[861] strălucind din însăşi fiinţa Tatălui." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 107-108)

„(...) *Unul-Născut, Dumnezeu, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut.* Fiindcă, după ce a spus Unul-Născut şi Dumnezeu, adaugă îndată: *Cel ce este în sânul Tatălui,* ca să se înţeleagă că Fiul e din El şi în El prin fire, spunând, în loc de fiinţă, sân, din pilda văzută în trup[862]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 128)

„Căci aţi ignorat că Dumnezeu-Tatăl, făcându-le toate în chip nepătimitor, va şi naşte nepătimitor şi este mai înalt decât focul[863]. Căci suntem siliţi să recurgem şi la acest exemplu îngroşat, ca să înţelegem că arderea din Cel ce naşte nu se efectuează prin pătimire şi tăierea cea după trup." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 346-347)

„Iudeii Îl micşorează pe Iisus, necunoscând pe Tatăl Lui Cel din ceruri şi neştiind în nici un fel că El este Fiul prin fire al Celui ce stăpâneşte peste toate[864]."

861. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Noi devenim fii ai lui Dumnezeu prin voinţa lui Dumnezeu, căreia I ne deschidem prin voia noastră. Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut are această calitate prin naştere din fiinţa Tatălui. Aici se afirmă din nou caracterul de Persoană al Tatălui, şi al nostru. Dar Tatăl nu S-ar putea face şi Tatăl nostru dacă n-ar avea un Fiu născut din fiinţa Lui, dacă n-ar avea prin fire simţirea şi puterea de-a fi Tată şi dacă Fiul n-ar avea în această calitate a Lui puterea de-a ne transmite şi nouă iubirea Sa de Fiu faţă de Tatăl, prin voinţa Lui iubitoare. Iubirea ţine de fiinţa dumnezeiască, dar se poate îndrepta şi spre existenţele pe care le creează. (n. 183, p. 108).

862. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nedespărţirea între Persoană şi fiinţă în Dumnezeu (dar şi în om) se arată în faptul că nici Persoana nu naşte fără fiinţă, nici fiinţa fără persoană. Persoana naşte altă persoană din fiinţa sa, dând fiinţa sa şi altei persoane. Totuşi, persoana care naşte se deosebeşte de cea născută. Se deosebesc ca persoane, nu în fiinţă. Una dă fiinţă prin naştere, alta o primeşte prin naştere. Una e tată, alta, fiu. Toate câte le are Tatăl prin fiinţă, le are şi Fiul, afară de faptul că Unul naşte, Altul e născut, Unul îndreaptă iubirea spre Celălalt, iar Celălalt o întoarce spre Primul. *Sânul* Tatălui e intimitatea fiinţei Lui. Întrucât Fiul nu Se desparte prin fiinţă de Tatăl, rămâne în sânul Lui, dar e totuşi deosebit ca persoană de Tatăl, deşi Se află în intimitatea fiinţei cu Tatăl. (n. 215, p. 128).

863. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tot ce se primeşte prin lucrare de la altcineva se poate pierde. Dacă Dumnezeu ar da fiinţa Sa Fiului, s-ar micşora chiar în fiinţă. De aceea, adversarii au rămas consecvenţi cu ei înşişi declarând că Tatăl n-a dat nimic din fiinţa Sa Fiului, dându-i asemănarea printr-o lucrare exterioară. Dar ei n-au înţeles că naşterea în Dumnezeu nu implică pătimirea desprinderii a ceva din fiinţa Lui. (n. 628, p. 347).

864. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Fiul prin fire*, adică nu prin adopţiune, sau printr-un act de voinţă, ci născut în baza faptului că Tatăl are chiar în firea Lui dumnezeiască capacitatea de a naşte pe Fiul. Nu naşte firea prin Sine, ci întrucât este purtată de Persoana Tatălui. Firea umană nu naşte un om prin sine, ci întrucât e într-o persoană. Sau persoana naşte altă persoană întrucât e purtătoarea unei firi înzestrate cu capacitatea de a naşte (...). (n. 698, p. 388).

(Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 388)

„(...) Deoarece Cuvântul s-a ivit din Minte şi strălucirea, din soare, cele ce nasc nu trebuie socotite că sunt golite de cele ce ies din ele, ci vom vedea şi pe acelea existând în acestea şi pe acestea în acelea. Căci mintea nu este niciodată lipsită de cuvânt (de raţiune), dar nici cuvântul (raţiunea) neavând în sine mintea care îi dă formă. Şi pe una o vom înţelege asemenea celeilalte[865]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 463)

„Ce limbă va putea explica naşterea negrăită a Fiului din Tatăl? Sau ce minte nu va obosi în aceasta? Că s-a născut din Dumnezeu şi Tatăl, ştim şi credem. Dar modul acestui fapt este neînţeles de nici o minte, şi orice cercetare este periculoasă, sau supusă greşelii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, în PSB, vol. 41, p. 505)

„Dar Se slăveşte şi Tatăl, când arată că are un Fiu născut din El la fel cum este El[866]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 777)

„(...) *Am ieşit de la Tatăl* vom socoti că înseamnă: M-am născut şi am strălucit din fiinţa Lui, primind existenţa şi fiind cugetat în mod de Sine subsistent, fără să Mă despart întru nimic de El. Căci Tatăl este în Fiul, şi Fiul, prin fire, în Tatăl." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 1002)

Naşterea Fiului din Tatăl din veşnicie

„(...) Unul este Dumnezeu, Care s-a arătat prin Iisus Hristos, Fiul Lui, Care este Cuvântul Lui ieşit din tăcere, Care în toate a bineplăcut Celui ce L-a trimis (In. 8, 29)." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către magnezieni, cap. 8, 2, în PSB, vol. 1, p. 201)

„Fiul lui Dumnezeu este născut mai înainte de întreaga creaţie, ca El să fie Tatălui sfetnic pentru creaţia Lui (Pilde, 8, 27-30)." (Herma, *Păstorul,* Pilda IX, în PSB, vol. 1, p. 364)

„Având, aşadar, Dumnezeu în El Însuşi Cuvântul Lui imanent, L-a născut împreună cu Înţelepciunea Sa, scoţându-L înainte de crearea universului. Pe Acest

865. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Persoana Fiului este numită Raţiunea sau Cuvântul, iar Tatăl, Mintea din Care se arată Raţiunea, fără să se despartă de Minte. Dar Amândouă sunt Persoane în Dumnezeu. De altfel, o persoană care gândeşte sau vorbeşte nu poate fi cugetată astfel fără să fie altă persoană la care gândeşte sau căreia îi vorbeşte. Raţiunea sau Cuvântul implică o Persoană, la Care prima Persoană gândeşte, sau Căreia Îi vorbeşte. La ce să gândesc dacă nu la o persoană cel puţin de valoarea şi de adâncimea mea? Şi cui să vorbesc dacă nu unei persoane care îmi dă bucurie ascultându-mă? Dacă altă persoană cel puţin egală îmi este necesară ca să gândesc şi ca să vorbesc, cum n-ar fi cu atât mai mult necesară o altă Persoană gândirii şi vorbirii desăvârşite a Persoanei Tatălui? Şi anume o persoană de gradul suprem ca şi Tatăl însuşi? Cuvântul desăvârşit comunicant al Tatălui se cere ascultat de o Persoană capabilă de comuniunea desăvârşită cu El. Iar gândirea desăvârşită a Tatălui cere altă Persoană desăvârşită spre care să se comunice şi care să o înţeleagă. (n. 885, p. 469).

866. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Dumnezeu n-ar avea un Fiu atotputernic ca şi El, nu ar putea dovedi că e Dumnezeu adevărat, un Dumnezeu Care poate naşte pe cineva la nivelul Lui. Dumnezeul gnosticilor, care nu poate naşte decât *eoni*, sau zei inferiori, nu este un Dumnezeu atotputernic. Un tată omenesc care n-ar putea naşte decât existenţe inferioare ar fi un tată care decade prin actul naşterii. (n. 1473, p. 777).

Cuvânt L-a avut slujitor pentru cele făcute de El şi prin El a făcut toate (In. 1, 3)." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea a II-a, X, în PSB, vol. 2, p. 399)

„Cum ne-am putea închipui sau cum am putea crede că Dumnezeu-Tatăl ar fi putut să existe chiar şi o clipită măruntă fără să nască (din veci) această Înţelepciune? Ori se va spune cumva că fie că Dumnezeu n-a putut naşte această Înţelepciune înainte de a o zămisli şi de aceea ea n-ar fi existat, ci că ar fi fost chemată la viaţă abia mai târziu, fie că de fapt Dumnezeu ar fi putut-o naşte dar n-ar fi voit-o. Însă aceasta chiar şi numai gândindu-ne am huli pe Dumnezeu. Or, e lucru limpede pentru oricine că amândouă aceste alternative ascund în sine un lucru nebunesc şi nelegiuit. Căci nu se potriveşte nici să spui că Dumnezeu a înaintat de la neputinţă la putinţă, dar nici că, având putinţa s-o facă, totuşi ar fi neglijat ori ar fi amânat să nască Înţelepciunea! Acesta-i temeiul pentru care, din clipa în care L-am cunoscut pe Dumnezeu, L-am cunoscut ca Tată al Fiului Său cel Unul născut, căci Fiul S-a născut din Tatăl şi din El Şi-a primit fiinţa, desigur fără ca acest lucru să se fi petrecut într-un anume răstimp, fie că am gândi lucrurile cronologic, fie că mintea şi le-ar putea imagina cumva, aşa zicând, teoretic ca avându-şi o existenţă logică. Aşadar, trebuie să credem că Înţelepciunea S-a născut înainte de orice început, în orice chip ar putea fi conceput acesta. În această fiinţă, de sine stătătoare, a Înţelepciunii se cuprindeau virtual toate forţele şi toate tiparele creaţiilor viitoare[867] fie că avem în vedere pe fiinţele primare, fie realităţile secundare[868] sau întâmplătoare, toate fiind stabilite şi rânduite de mai înainte prin purtarea de grijă a providenţei. Din pricina acestor făpturi, pe care le avea în Sine prefigurate şi schiţate, Înţelepciunea zice prin gura lui Solomon că Ea a fost zidită *la începutul lucrărilor Sale* şi aceasta pentru că Ea este aceea care cuprinde în Sine toate începuturile, toate temeiurile şi speciile tuturor făpturilor[869]." (Origen, *Despre principii,* Cartea I, II, 2, în PSB, vol. 8, pp. 56-57)

„Această naştere veşnică şi neîntreruptă seamănă cu iradierea provocată de un focar luminos[870]. Într-adevăr, Fiul nu este fiu printr-o acţiune exterioară sau printr-o adoptare de către Duhul Sfânt[871], ci El este Fiu prin fire." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, IV, 2, în PSB, vol. 8, p. 59)

„(...) *Dumnezeu este Lumină* (I In. 1, 5). Fiul cel Unul-Născut este aşadar strălucirea acestei Lumini; pleacă din Ea, dar rămâne nedespărţit de Ea[872], aşa cum pleacă raza din focarul luminos şi *luminează toată făptura* (Ioan 1, 9)." (Origen, *Despre principii,* Cartea I, VII, 2, în PSB, vol. 8, p. 62)

„Iar dacă ar avea cineva să susţină că Înţelepciunea n-ar fi existat mai înainte, ci că Ea ar fi venit la fiinţă abia mai târziu, să ne spună acela de ce Tatăl, Care I-a dat fiinţa, nu a creat-o mai devreme. Şi dacă I-a rânduit la un moment dat un început, când acest suflu s-a pornit din puterea lui Dumnezeu, atunci îl vom întreba iarăşi de

867. Notă Pr. T. Bodogae: Lumea ideilor nu are pentru Origen o existenţă independentă, ci se cuprinde în Fiul, Care e Înţelepciunea însăşi. (n. 121, p. 56).

868. Notă Pr. T. Bodogae: Să fi înţeles Origen prin cele *primare* pe făpturile cugetătoare, iar prin cele *secundare* celelalte vieţuitoare? (n. 122, p. 56).

869. Notă Pr. T. Bodogae: În aceste *începuturi*, Origen va fi cuprins nu numai ideile (genurile şi speciile), ci şi raţiunile şi germenii fiinţelor viitoare. (n. 123, p. 57).

870. Notă Pr. T. Bodogae: Aceeaşi imagine şi la Iustin (*Dialog*, 61, 128) şi la Tertulian (*Adv. Prax*. 8, 5) şi pare a fi luată din I Ioan 1, 5 sau Evrei 1, 3. (n. 137, p. 59).

871. Notă Pr. T. Bodogae: De pildă printr-o adoptare, Rom. 8, 15. (n. 138, p. 59).

872. Notă Pr. T. Bodogae: Deofiinţimea Tatălui şi Fiului. (n. 160, p. 62).

ce n-a avut loc acest lucru înaintea acelui *început* de care se vorbeşte? Şi astfel, tot căutând întruna ceea ce s-a întâmplat *mai înainte* şi împingând tot mai departe întrebările vom ajunge la urmă să înţelegem că, întrucât Dumnezeu nu a fost niciodată lipsit de putere şi de voinţă, nu a existat niciodată temei sau pricină ca Dumnezeu să nu fi fost în stare vreodată să nu facă binele pe care-l dorea. Acest fapt ne arată că acest *suflu al puterii lui Dumnezeu* a existat în toată vremea şi că n-a avut nici un alt început decât pe Dumnezeu însuşi. Iar ceea ce spune Apostolul, când zice că *Hristos este puterea lui Dumnezeu*, nu trebuie să numim numai *suflu al puterii lui Dumnezeu*, ci *putere din puterea* Lui." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, IX, 2, în PSB, vol. 8, p. 64)

„La drept vorbind numim perpetuu sau veşnic ceva ce n-a început să existe şi care nu va înceta să fie ceea ce este[873]. Acest lucru îl exprimă evanghelistul Ioan atunci când zice (1, 5; 9, 5) că *Dumnezeu este lumină*. Într-adevăr Înţelepciunea e strălucirea luminii Lui nu numai în calitatea ei de a lumina, ci şi întrucât ea e lumină veşnică: în modul acesta Înţelepciunea este în acelaşi timp şi strălucire veşnică şi strălucire a veşniciei. Dacă această afirmaţie va fi înţeleasă după cum se cuvine, atunci va reieşi limpede că fiinţa Fiului vine de la Tatăl însuşi, dar nu în timp şi nu după un anumit început – cum am mai spus-o – ci chiar de la Dumnezeu însuşi." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, XI, 2, în PSB, vol. 8, pp. 67-68)

„Cu toate că Dumnezeu Tatăl e nevăzut dar şi nedespărţit de Fiul, totuşi nu a născut pe Fiul prin emanaţie[874], cum cred unii[875], căci dacă Fiul ar fi o simplă emanaţie din Tatăl, în sensul în care ne-o spune cuvântul *emanaţie* când e vorba de naşterea sau reproducerea animalelor şi a oamenilor, în chip necesar ar trebui ca cel adus la viaţă şi cel pe care l-a adus să aibă amândoi trupuri. Aşadar, noi nu spunem, cum cred ereticii[876], că o parte din substanţa Tatălui s-a schimbat devenind Fiul sau că Fiul a fost zămislit de Tatăl din nimic, adică fără să fi avut vreo legătură cu substanţa Sa încât să se fi înregistrat vreun moment când El n-ar fi existat, ci zicem că, înlăturând orice reprezentare fizică, Înţelepciunea sau Cuvântul lui Dumnezeu S-a născut din Tatăl cel nevăzut şi fără de trup, aşa cum voinţa purcede din cugetare[877]. De aceea nu va părea absurd că, fiind numit şi fiu al dragostei, să concepem pe Fiul şi ca fiu al voinţei. Dar Ioan mai spune şi că *Dumnezeu este lumină* (In. 1, 4-5), iar Pavel lămureşte că Fiul este *strălucirea luminii veşnice* (Evr. 1, 3). După cum niciodată n-a existat lumină fără strălucire, tot aşa nici Fiul nu poate fi înţeles fără Tatăl de vreme ce e numit pecete şi expresie a substanţei Sale, Cuvântul Său şi Înţelepciunea Sa. Cum ar fi, dar, cu putinţă să se spună că a existat un timp când Fiul nu exista? Aşa ceva[878] e tot una cu a spune că a existat o vreme când Adevărul nu exista

873. Notă Pr. T. Bodogae: Aşa cum zice în alt loc (Omilia Ier. IX, 4). (n. 189, p. 67).

874. Notă Pr. T. Bodogae: După cum a spus-o şi mai înainte (I, 2, 6) Origen afirma că naşterea Fiului n-a fost o προβολη (prolatio, la Rufin) adică o generaţie ca a omului şi a altor animale, unde se introduce o sciziune în substanţa divină, ci a fost o naştere liberă din voinţa Tatălui. (n. 1538, p. 298).

875. Notă Pr. T. Bodogae: Cum susţin valentinienii. (n. 1539, p. 298).

876. Notă Pr. T. Bodogae: Cum afirmau aderenţii gnostici ai lui Vasilide. (n. 1540, p. 298).

877. Notă Pr. T. Bodogae: Aici, după cuvântul *putetur* s-au propus două fragmente: unul de către Iustinian (Mansi IX, 525), în care se constată că s-au interpolat cuvintele κτίσμα σοφία, care la început fuseseră o notă marginală a copistului şi apoi a fost introdusă în text, al doilea păstrat la sfântul Atanasie (*De decr. Nic. syn*. 27, 1-2), în care acesta spunea: *afirmaţia că Logosul e din veci cu Tatăl şi nu-i din altă esenţă sau ipostas, ci din aceea a Tatălui, cum au zis membrii Sinodului, s-o auziţi din nou căci provine de la harnicul Origen. Ceea ce a scris el sub formă de întrebare şi de exerciţiu, trebuie s-o primim nu ca şi cum ar fi părerea lui, ci a celor care obişnuiesc să se certe, iar după ce înşiră părerile ereticilor adaugă şi părerile sale proprii*. Ει εστιν ειχων. Deci Origen era, zice Atanasie, pe linia Niceii căci combate formula: ην πότε στε ουχην . (n.s. 1542, p. 298).

878. Notă Pr. T. Bodogae: Origen este cel dintâi care a formulat celebrul argument *n-a existat un moment în care Fiul să nu fi existat*. (n. 1546, p. 298).

şi când n-au existat nici Înţelepciunea şi nici Viaţa, dat fiind că fiinţa lui Dumnezeu tocmai prin acestea se caracterizează: niciodată vreuna din aceste calităţi nu au putut fi despărţite de fiinţa Tatălui, căci sub aspect intelectual ele se prezintă mai multe, totuşi după fiinţă ele sunt una singură şi în ele se află deplinătatea dumnezeirii[879].

Pe de altă parte, afirmaţia noastră că n-a putut exista vreme când Fiul să nu fi existat trebuie înţeleasă cu precauţie căci şi cuvintele au uneori o anumită semnificaţie legată de timp, un *când* sau un *niciodată*[880]. Or, ceea ce trebuie înţeles despre Tatăl, despre Fiul şi despre Duhul Sfânt este ceva mai presus de orice timp, de orice veac, de orice veşnicie. Singură Treimea depăşeşte orice semnificaţie ce s-ar putea atribui nu numai caracterului temporal, ci chiar şi celui *veşnic*, pentru că în afară de Treime toate celelalte fiinţe se pot măsura cu veacurile, cu timpurile[881]." (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, I, 4, în PSB, vol. 8, pp. 297-299)

„Într-adevăr, tot ce aparţine Tatălui le putem vedea oglindite în Fiul, întrucât Fiul rămâne întreg în Tatăl, şi în acelaşi timp El are pe Tatăl întreg în Sine însuşi (In. 14, 11). De aceea ipostasul Fiului e într-un fel făptura şi înfăţişarea care ar permite recunoaşterea Tatălui, iar ipostasul Tatălui e recunoscut sub forma Fiului, deşi atributele pe care le ştim în Ei rămân spre deosebirea netă a ipostasurilor." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, VIII, în PSB, vol. 12, p. 185)

„După ce au spus *Lumină din Lumină* şi (...) au mărturisit că Fiul e *născut, iar nu făcut* din substanţa ori din fiinţa Tatălui, ei (Părinţii Sinodului de la Niceea) (...)." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 52, II, în PSB, vol. 12, p. 217)

„(...) El este chiar lumina care se revarsă de sus, din dumnezeirea cea veşnică şi fără început." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Prolog, 6, în PSB, vol. 14, p. 192)

„Cuvântul lui Dumnezeu, prin Care îşi capătă fiinţă toate, izvorăşte în chip negrăit, revărsându-se de sus, din Bunul Tată, ca apa râului dintr-un nesecat şi veşnic izvor, aducând tuturor prisos de mântuire.

Un soi de pildă poate fi aflată chiar din alcătuirea noastră. Intelectul[882] este o facultate cu desăvârşire nevăzută. Nici un om nu s-a priceput vreodată să arate ce şi cum este el, de fapt, aidoma unui împărat, el sălăşluieşte undeva înăuntru, în cele mai nepătrunse locuri ale alcătuirii noastre, de unde însă singur porunceşte ce anume trebuie făcut. Astfel purcede din el singură-născuta sa facultate a graiului, izvodită în chip tainic (şi în virtutea unei puteri cu neputinţă de numit) parcă în adâncurile cele mai secrete ale fiinţei părinteşti. Şi tot astfel ajunge aceasta să fie pentru toată lumea cel dintâi vestitor al cugetului părintesc, dând făţiş de ştire cele vrute de părintele ei în acele ascunse locuri. Şi iar aşa ajunge şi lumea să se împăr-

879. Notă Pr. T. Bodogae: Un alt fragment din lucrările sfântului Atanasie (*De decr. Nic. Syn.* 27, 3) confirmă părerea corectă a lui Origen despre nedespărţirea Fiului de Tatăl, fragment pe care Rufin l-a redat prescurtat, dar al cărui cuprins se află tot la prima carte (I, 4, 4). (n. 1547, p. 299).

880. Notă Pr. T. Bodogae: Ambele aceste expresii (*când* şi *niciodată*) sunt nepotrivite dacă le folosim în legătură cu divinitatea, zicea încă Platon (*Timeu*, 37e). Ideea va fi frământată mai ales în timpul controverselor ariene din sec. IV. (n. 1548, p. 299).

881. Notă Pr. T. Bodogae: Merită a fi subliniată afirmaţia lui Origen că timpul începe deodată cu creaţia; dar spre deosebire de apologeţi care afirmau că Logosul există un timp în Tatăl în mod impersonal şi abia după o vreme în mod personal, Origen afirmă divinitatea şi veşnicia netă a Logosului. (n. 1549, p. 299).

882. Notă D-lui Radu Alexandrescu: Sau mintea, νοῦς (n. tr.). (n.s. 337, p. 223).

tăşească din foloasele graiului, chiar dacă nimeni nu i-a putut vreodată vedea părintele cu ochii. Or, cam în acelaşi chip (deşi, mai curând, mai presus de orice chip şi asemuire), Cuvântul cel desăvârşit al lui Dumnezeu, Împăratul a toate (Cuvântul, spun, Care fiind Fiul Unul-Născut al Tatălui, nu-şi are temeiul numai în posibilitatea rostirii şi a Cărui natură nu e determinată nici de alcătuirea silabică, nici de substantive sau verbe, şi nu se face cunoscut sub chipul unui glas purtându-se spre noi prin aer, ci este Cuvântul cel viu şi activ tocmai al lui Dumnezeu, cel aflat mai presus de toate), fiind El esenţialmente – dacă se poate spune astfel – puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu, se naşte din împărătească Dumnezeire a Tatălui ca o odraslă bună a unui părinte şi el bun, rourând – spre mântuirea tuturor lucrurilor – întreaga zidire, şi scăldând cu propria-I desăvârşire totul în săvârşirea vieţii şi a raţiunii, a înţelepciunii şi a luminii şi a tot binelui, cernind nu numai peste creaturile Sale aflate cel mai aproape şi la îndemâna Sa, ci chiar şi peste cele de departe, de pe pământ, din mări şi din oricare altă modalitate de existenţă." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 12.2-12.4, în PSB, vol. 14, pp. 223-224)

„(...) Se cere aici să admitem posibilitatea a două feluri de naştere. Una este cea pe care o ştim cu toţii, şi care are loc pe cale firească; cealaltă se petrece în virtutea unei cauze veşnic-izvorâtoare al cărei temei nu poate fi contemplat decât de dumnezeiasca pronie sau, dintre oameni, de cei care au izbutit să-I merite dragostea." („Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinţilor", în Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cartea a V-a, 11.8, în PSB, vol. 14, p. 268)

„Spuneţi, deci, răucredincioşilor şi răugrăitorilor, ce era atunci când nu era Fiul? Dacă spuneţi că Tatăl, hula voastră e şi mai mare. Pentru că nu e îngăduit să se spună că Acela era cândva. Căci cândva arată când era El. Dar El era pururea şi este şi acum, dacă este şi Fiul; pentru că El este Cel ce este dacă e şi Tatăl Fiului[883]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XI, în PSB, vol. 15, p. 166)

„Deci cine va fi atât de fără minte, ca să se îndoiască despre Fiul că e pururea? Căci cine a văzut cândva lumina fără strălucirea luminii, ca să spună despre Fiul că *era cândva când nu era*, sau că *înainte de a Se naşte nu era*[884]. Iar ceea ce se spune în psalmul 144 către Fiul: *Împărăţia Ta e împărăţia tuturor veacurilor* nu îngăduie cuiva să cugete nici cel mai mic interval în care să nu fi fost Cuvântul. Căci dacă orice interval se măsoară în veacuri, iar Împăratul tuturor veacurilor şi Făcătorul lor este Cuvântul, va fi numaidecât o nebunie ca nefiind înainte de El nici cel mai mic interval, să se spună că *era cândva când nu era* Cel veşnic şi că *Fiul este din nimic*[885].

883. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tatăl nu putea fi Tată când nu era Fiul. El nu era şi nu este Tată decât dacă era şi este şi Fiul. El n-a putut fi *cândva* când nu era Fiul. Căci Tatăl este *Cel ce este*, adică este existenţa de la Sine şi prin excelenţă numai dacă este şi Tată. Dacă nu e Tatăl Fiului, nu e peste tot înainte de aceea. El Se schimbă, ca toate. Dacă nu a născut din veci pe Fiul, El nu a fost din veci *Cel ce este* şi la aceasta nu poate ajunge prin dezvoltare. Un Dumnezeu care nu poate naşte din Sine un egal al Său, nu are puterea deplină a lui Dumnezeu, deci nu e Dumnezeu. Dacă a fost un timp când nu L-a putut naşte pe Fiul, nu L-a putut naşte niciodată. De aceea arienii conchideau logic că Fiul nici nu S-a născut vreodată din Dumnezeu, deci că Dumnezeu n-a fost niciodată Tată. Ci că Fiul e o creatură. Dar este un lucru infinit mai mare să poată naşte cineva un egal cu Sine, din Sine, decât să facă un lucru infinit inferior Lui. (n. 16, p. 166).

884 Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă n-ar fi o Raţiune din veci, cum ar fi putut apărea peste tot o raţiune înţelegătoare? Iar acea Raţiune din veci nu poate fi decât personală, căci nu poate exista o raţionalitate fără subiect. (n. 21, p. 169)

885. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Împăratul timpului trebuie să fie mai presus de timp, să nu fie supus timpului, să nu fie produs de timp. Căci în acest caz timpul ar fi împăratul. Nu e timp *înaintea* Lui, ci El este *mai înainte de orice timp.* Eternitatea timpului face ca toată realitatea să fie relativă, să se desfăşoare în timp, să aibă în ea o neputinţă de a ajunge la o desăvârşire.

Însuşi Domnul zice: *Eu sunt Adevărul* şi nu zice: *Am fost făcut adevăr*, ci totdeauna zice *sunt*[886]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XII, în PSB, vol. 15, pp. 168-169)

„Ci (Fiul – n.a.) e Născutul lui Dumnezeu şi, fiind propriu lui Dumnezeu Celui ce există pururea, există din eternitate. Căci e propriu oamenilor a naşte în timp din cauza nedesăvârşirii firii; şi e propriu lui Dumnezeu să aibă un Născut etern, pentru desăvârşirea eternă a firii[887]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XIV, în PSB, vol. 15, p. 171)

„Iar dacă e Fiu (căci aceasta o spune şi Tatăl şi o strigă şi Scripturile), iar Fiul nu e altceva decât Cel ce Se naşte din Tatăl, iar Cel ce Se naşte din Tatăl e Cuvântul şi Înțelepciunea şi Strălucirea Lui, ce trebuie spus decât că, zicând ei: *A fost odată când n-a fost*, jefuiesc pe Tatăl ca nişte tâlhari de Cuvântul şi spun împotriva Lui că a fost odată fără Cuvântul propriu şi fără Înțelepciunea Sa[888] şi că lumina a fost odată fără strălucire[889] şi izvorul era neroditor şi uscat[890]. Căci chiar dacă făcându-se că se tem de cuvântul *timp*, pentru cei ce i-ar osândi pentru aceasta, şi spun că El este înainte de timp, totuşi dau unele intervale, în care îşi nălucesc că El nu era. Prin aceasta dau să se înțeleagă timpuri şi Îl lipsesc pe Dumnezeu, plini de toată necredința, de Rațiune[891]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XIV, în PSB, vol. 15, p. 172)

Adevărul care e realitatea adevărată nu devine, ci există din veci. Numai pentru că este un adevăr sau o realitate desăvârşită din veci sunt şi unele adevăruri care devin. Dar ele se şi desfac, sau sunt depăşite. Iar aceasta arată că nu sunt în ele totul. Deci nici una din acestea nu e adevărul deplin şi veşnic persistent. Adevărul deplin are în sine totdeauna totul. De el nu se poate spune că a fost adevărul, sau va fi, sau este acum, dar nu va mai fi şi n-a fost. De aceea Domnul zice totdeauna despre Sine *sunt*, într-un prezent etern. Pe de altă parte o realitate plenară nu poate fi impersonală, nu poate fi lipsită de conştiința de sine, singura care dă unei existențe cea mai bogată complexitate. O realitate, oricât ar fi de adâncă şi de puternică, dacă nu ştie de sine, e ca şi când n-ar fi; dacă nu e pentru sine şi dacă nu e din veci nimeni pentru care să fie, dacă nu e nimeni care să ştie de ea, e ca şi când n-ar fi. Pe lângă aceea, dacă există persoane în planul nostru, ca realități infinit superioare față de obiecte, realitatea supremă trebuie să cuprindă în sine caracterul personal. Cum s-ar finaliza în persoane realitatea noastră, dacă n-ar fi în baza ultimă a realității acest caracter? În acest sens Dumnezeu e *lumină*. De aceea, înțelegerea răsăriteană a lui Dumnezeu ca lumină, nu e inferioară celei care înțelege pe Dumnezeu ca *întuneric*. Cum a spus Jean Daniélou în *Platonisme et théologie mystique*. (n. 22, p. 169).

886. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Sunt* la prezentul permanent arată că nu a fost cândva când n-a fost, sau va fi, dar încă nu este, ci e veşnic. (n. 22a, p. 169).

887. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În Dumnezeu nu se poate produce o schimbare aşa de mare ca naşterea în timp. Pentru că aceasta L-ar supune evoluției, sau unei legi a schimbării. El n-ar mai fi Dumnezeu în acest caz. (n. 25, p. 171).

888. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Un Dumnezeu care nu ar fi Tată al unui Cuvânt e un Dumnezeu lipsit de Rațiune, de Înțelepciune, de sfat şi comuniune. Este o esență supusă unor legi oarbe, ea însăşi fiind oarbă spiritual. (n. 25a, p. 172).

889. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Fiul S-ar fi născut mai târziu, Tatăl ar fi devenit şi El Tată mai târziu. Dar aceasta ar însemna că s-a întâmplat ceva ulterior în ființa Tatălui sau în însăşi ființa dumnezeiască. Sfântul Atanasie stă pe temeiul ultimei expresii a Sinodului de la Niceea: *Născut din ființa Tatălui.* El nu desparte între ființă şi proprietățile personale: naştere, purcedere. Desigur aceste proprietăți deosebind Persoanele, nu sunt comune Lor. Dar ele se produc în mod distinct în ființa însăşi. Ființa întreagă este posedată în mod deosebit de Tatăl, de Fiul şi de Sfântul Duh. Şi de modul posedării de către Tatăl, ține şi naşterea Fiului de către El, din însăşi ființa Sa, care e şi a Fiului, într-un alt mod. Tatăl dă Fiului ființa ce o are, Fiul o primeşte. Dar ființa însăşi se lasă dată şi totodată primită. Dacă ființa ar fi fost dată şi primită de-abia mai târziu, ar însemna că în ea s-a produs un fenomen important nou, echivalent cu o prefacere. (n. 25b, p. 172).

890. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeu nu poate fi lipsit cândva de fecunditate. Aceasta ar însemna lipsa de putere şi de viață în El şi nu ar mai putea fi numit nici Creatorul. Dar în realitate, El nu creează numai făpturi străine de El. Dacă El e *lumina*, dacă El gândeşte, fecunditatea Lui cea mai proprie este un rod al gândirii şi nu un rod nesubzistent, ci subzistent, ipostatic. Alta e gândirea când e împreună-gândire. Altă plinătate are un Subiect când e împreună Subiect cu altul şi când între Sine şi celălalt subiect este o armonie ca între Tată şi Fiu. Dacă nu ar rodi o Rațiune-Subiect ar însemna că nu este El însuşi capabil de o Rațiune deplină; ar însemna că are o Rațiune neputincioasă să meargă până la ipostazierea ei într-un Subiect-Fiu. Chiar omul când gândeşte să aibă un fiu, va putea să-l aibă. Dumnezeu rămâne cu o rațiune neputincioasă? (n. 26, p. 172).

891. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Un Dumnezeu fără Cuvântul veşnic e un Dumnezeu lipsit de Logos, de Rațiune. E o esență oarbă, inconştientă. Dar cum poate emite atunci din Sine rațiunile arătate în lume? (n. 26a, p. 172).

„Dacă, după voi (arienii – n.a.), Fiul este din nimic şi n-a fost înainte de a Se naşte, fără îndoială că S-a numit Fiu şi Dumnezeu şi Înţelepciune prin împărtăşire[892]. Căci aşa se socotesc că există şi sunt sfinţite toate celelalte. Dar atunci trebuie să spuneţi de cine Se împărtăşeşte Fiul? Dacă toate celelalte se împărtăşesc de Duhul, El (Fiul) de cine Se împărtăşeşte, după voi? De Duhul? Dar mai degrabă Duhul ia de la Fiul, cum a spus El însuşi; şi e o nebunie să se spună că El Se sfinţeşte de Duhul. Deci Se împărtăşeşte de Tatăl. Căci numai aceasta a mai rămas şi e necesar să se spună. Altfel ce este El şi de unde este? Dacă e din ceva din afară de Tatăl, nu mai e părtaş la Tatăl, ci la ceea ce e în afară de Tatăl şi nu mai e atunci nici al doilea după Tatăl, având înainte de Sine acel ceva[893]. Şi nu mai trebuie numit nici Fiul Tatălui, ci al acelui ceva de care împărtăşindu-Se S-a numit Fiu şi Dumnezeu. Dar aceasta e o nebunie şi o lipsă a dreptei credinţe, odată ce Tatăl însuşi a spus: *Acesta este Fiul Meu cel iubit*; dar a spus şi Fiul că Tatăl Lui este Dumnezeu. Deci din acestea e vădit că acel ceva de care se împărtăşeşte nu e din afară, ci e fiinţa Tatălui. Şi dacă acel ceva e altceva decât Fiinţa Fiului, va urma aceeaşi absurditate, acela aflându-se la mijloc între Tatăl şi fiinţa Fiului, orice ar fi acesta." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XV, în PSB, vol. 15, p. 173)

„Deci vedem pe Cuvântul pururea fiind, şi fiind din Acela, şi fiind propriu fiinţei Celui al Cărui Cuvânt este şi neavând un înainte şi un după El. E aşa cum vedem şi strălucirea din soare, ca fiind proprie lui şi neîmpărţind, nici micşorând fiinţa soarelui, ci fiind şi ea întreagă, dar şi strălucirea desăvârşită şi întreagă, nemicşorând fiinţa luminii, ci fiind ca ceva născut cu adevărat din ea. Aşa vedem şi pe Fiul, nu din afară, ci născut din Tatăl şi pe Tatăl rămânând întreg, iar Chipul subzistenţei Lui păstrând pururea asemănarea desăvârşită a Tatălui Lui şi Chipul Lui, încât cel ce Îl vede pe El vede în El şi subzistenţa al cărei Chip este. Căci din lucrarea Chipului cunoaştem cu adevărat dumnezeirea subzistenţei[894]. Aceasta învăţând-o şi Fiul, a spus: *Cel ce rămâne întru Mine, Acela face lucrările pe care le fac Eu* (In. 14, 12); şi: *Eu şi Tatăl una suntem"* (In. 10, 20), şi: *Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine* (Ioan 14, 10).

Să încerce deci erezia duşmană lui Hristos mai întâi să împartă pildele aflate în făpturi şi să spună: era odată soarele fără strălucire, sau aceasta nu este proprie fiinţei soarelui, sau e proprie, dar prin împărţire e o parte a luminii. Şi iarăşi, să despartă cuvântul şi să spună că acesta este străin minţii, sau că a fost odată când n-a fost, sau că nu e propriu fiinţei minţii, sau că e prin împărţire parte a aceleia. La fel, să despartă chipul şi lumina şi puterea, cum o fac cu cuvântul şi cu strălucirea şi să născocească apoi cele ce vor. Iar dacă nu pot avea o astfel de îndrăzneală în acelea, cum îşi pot întinde în chip deşert nebunia şi mai mare la cele ce sunt mai presus de făpturi şi de firea lor şi să încerce cele cu neputinţă?" (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, XXXIII, în PSB, vol. 15, p. 268)

---

892. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Atanasie face o deosebire netă între comuniunea în fiinţă cu Tatăl, propric Fiului, şi existenţa prin împărtăşire de puterea lui Dumnezeu, proprie făpturilor. Aceasta nu înseamnă că puterea folosită de făpturi este necreată, ci că puterea lui Dumnezeu creează şi susţine existenţa şi puterile lor. E indicată aci distincţia între fiinţa lui Dumnezeu şi energiile Lui necreate. Dar învăţătura despre ele va deveni clară de abia prin sfântul Grigorie Palama. Sfântul Atanasie face însă o deosebire între felul cum se împărtăşesc făpturile de Dumnezeu şi felul împărtăşirii Fiului de însăşi fiinţa Tatălui. (n. 27, p. 173).

893. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ar fi din altceva, Fiul n-ar mai fi numai Fiu al Tatălui, ci al acelui altceva din care este; şi n-ar mai fi al doilea după Tatăl, ci după aceea din care a fost făcut, care ar fi la mijloc între fiinţa dumnezeiască şi Fiul. S-ar introduce nişte trepte între Dumnezeu şi Fiul. Şi cu ce rost? Ar face mai explicabilă producerea aşa zisei prime trepte de către Dumnezeu? (n. 27a, p. 173).

894. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chipul are şi El o lucrare, deci e viu. Dar lucrarea Lui e însăşi lucrarea revelată, sau intrată în mişcare a Tatălui: ca subzistenţă, ca obârşie de temelie a Fiului. (n. 90, p. 268).

„Dar nu trebuie întrebat nici cum e cuvântul din Dumnezeu sau cum naște Dumnezeu și care e modul nașterii lui Dumnezeu. Ar fi prost cineva dacă ar îndrăzni să întrebe astfel de lucruri, pentru că e un lucru negrăit și propriu firii lui Dumnezeu, cunoscut numai Lui și Fiului. La fel e prost a voi cineva să tâlcuiască aceasta în cuvinte. Aceasta e egal cu a întreba: unde e Dumnezeu și cum e Dumnezeu și cum e Tatăl? Dar precum a întreba de aceasta e un lucru lipsit de evlavie și e propriu celor ce nu cunosc pe Dumnezeu[895], așa nu se cuvine a întreba nici despre astfel de lucruri, nici despre nașterea Fiului, nici a coborî pe Dumnezeu și înțelepciunea Lui la măsura și la slăbiciunea noastră. Dar aceasta nu trebuie să ne facă să cugetăm contrar adevărului. Dacă nu află cineva răspuns întrebând despre aceasta, aceasta nu trebuie să-l facă să nu creadă celor scrise. Căci mai bine este ca cei ce nu pricep să tacă și să creadă, decât să nu creadă din pricina neînțelegerii[896]. Căci cel ce nu pricepe poate să aibă întrucâtva iertare, pentru că cercetând s-a liniștit. Dar cel ce, nepricepând, își născocește cele necuvenite și grăiește cele nevrednice de Dumnezeu rămâne cu osânda îndrăznelii neiertată. Căci cel dintâi poate avea din aceste taine neînțelese o mângâiere din Scripturi, ca să primească cum se cuvine cele scrise. Dar să înțeleagă ca o pildă cuvântul nostru; anume că, precum cuvântul propriu al nostru este din noi și nu un lucru din afară de noi, așa și Cuvântul propriu lui Dumnezeu este din El. Dar nu e făptură ca cuvântul oamenilor[897]. Altfel ar trebui să cugetăm și pe Dumnezeu om[898]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, XXXVI, în PSB, vol. 15, pp. 271-272)

„Astfel și Ioan, teologhisind despre Fiul și cunoscând deosebirea cuvintelor, nu a zis: *La început s-a făcut, sau a fost creat*, ci *La început era Cuvântul*, ca prin expresia *era* să se cunoască totodată că e născut și să nu cugete cineva nici un interval între Tatăl și Fiul, ci să creadă că Fiul există pururea și etern." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LVIII, în PSB, vol. 15, p. 295)

„Dar Fiul e așa cum e și Tatăl. Căci Cuvântul și înțelepciunea Tatălui este Născutul ființei Lui proprii. Pentru că aceasta este propriu Fiului Tatălui și aceasta este propriu Tatălui Fiului, că nu arată nici pe Dumnezeu vreodată fără Cuvânt (fără Rațiune), nici pe Fiul ca neexistând vreodată[899]. Pentru că altfel, de ce ar fi Fiu, dacă

895. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel ce cunoaște pe Dumnezeu Îl cunoaște ca fiind mai presus de cunoaștere. (n. 95, p. 271).

896. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) Adevărurile acestea generale despre Dumnezeu nu pot fi pricepute până la epuizare. Nici cele din existența noastră și a lumii nu le înțelegem deplin și nu le vom înțelege niciodată deplin. Deci trebuie să vedem o împăcare între ceea ce înțelegem și ceea ce nu înțelegem, între sens și taină, între exprimabil și apofatic, între rațional și suprarațional, între cunoaștere și credință. A se reține numai ceea ce se înțelege înseamnă a se rămâne într-o monotonă și îngustă superficialitate. Chiar domeniul infinit al tainei e sesizat printr-o adâncă intuiție. Prin rațional se vede, dincolo de el, suprarațional ul, oceanul misterios al existenței; sensul adânc al raționalului licărește din fundamentul lui suprarațional. Nu poți fi deplin rațional dacă nu vezi dincolo de el adâncul infinit al suprarațional ului. (n. 96, pp. 271-272).

897. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pilda, simbolul, chipul îți dă un înțeles, dar nu cu totul adecvat. Este în ele un amestec de înțeles și neînțeles. (n. 97, p. 272).

898. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cuvântul nostru seamănă cu al lui Dumnezeu, deci ne ajută să-L înțelegem pe Acela. Dar al nostru ține de făptură, pe când al lui Dumnezeu e necreat. Din acest punct de vedere e diferit ca înțeles de Cuvântul lui Dumnezeu. (n. 98, p. 272).

899. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Rațiunea sau Cuvântul Tatălui nu are desăvârșirea ce constă în caracterul ipostatic, Tatăl nu are Rațiune sau Cuvânt; iar dacă Tatăl nu poate fi fără Rațiune sau Cuvânt, Acesta nu poate fi cugetat ca neexistând vreodată. Tatăl cugetând din etern, ceea ce cugetă are caracter ipostatic. Aceasta e esența argumentării Sfântului Atanasie. Pe ea se bazează convingerea lui despre Dumnezeu în Treime. (n. 39, p. 179).

nu e din Tatăl? Sau de ce ar fi Cuvânt şi Înţelepciune, dacă n-ar fi pururea şi propriu Tatălui?[900]

Deci, când oare a fost Dumnezeu fără ceea ce e propriu Lui?[901] Sau cum poate cugeta cineva despre ceea ce e propriu lui Dumnezeu, ca despre ceva străin şi deosebit de El?" (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XIX-XX, în PSB, vol. 15, p. 179)

„Fiul este Născutul propriu al fiinţei şi al firii Tatălui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* Către acelaşi episcop Serapion, III, în PSB, vol. 16, p. 89)

„(...) Fiinţa Tatălui este fără început şi rădăcină şi izvor al Fiului." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola despre sinoadele ce s-au ţinut la Rimini, în Italia şi la Seleucia, în Isauria,* XLV, în PSB, vol. 16, p. 159)

„Este o identitate de fiinţă, pentru că Fiul este din Tatăl, nu făcut la poruncă, ci născut din fire; nu tăiat din Tatăl, ci, în timp ce Tatăl rămâne desăvârşit, Fiul străluceşte desăvârşit." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XXIV-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 592)

„*Să iei,* zice, *din apa râului şi s-o verşi pe uscat. Şi va fi apa pe care o vei lua din râu, sânge pe uscat* (Ieş. 4, 9). Apa e chip sau semn al vieţii. Căci este cu adevărat necesară spre aceasta şi foarte folositoare celor de pe pământ. Deci Fiul, Viaţa adevărată, S-a născut ca dintr-un râu, din Tatăl care dă viaţă tuturor. Precum este lumină din lumină, aşa este şi Viaţă din Viaţă. Moise a fost învăţat că Fiul nu stă de Sine, în afară de orice, ci este după fire din Dumnezeu şi Tatăl[902]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 4, în PSB, vol. 39, p. 329)

„Era din şi pentru totdeauna, fiind în Tatăl ca izvor, după însăşi spusa Lui: *Eu am ieşit şi am venit din Tatăl* (In. 16, 28). Deci Tatăl fiind înţeles ca izvor[903], Cuvântul era în El Înţelepciune şi Putere şi Pecete şi Strălucire şi Chip al Lui. Şi dacă nu era nici un timp când Tatăl era fără Cuvânt şi Înţelepciune şi Pecete şi Strălucire, e necesar să mărturisim că este etern Fiul, Care este acestea pentru Tatăl cel etern[904]. Căci cum este Pecete şi Chip întocmai, dacă nu Se vede format potrivit frumuseţii Aceluia al Cărui Chip este?

Dar nu va fi nedrept nici a înţelege pe Fiul existând în Tatăl ca într-un izvor. Căci numai Aceluia din Care este I se cuvine numele de izvor. Iar Fiul este în Tatăl şi din Tatăl nu fiind născut în afara Lui, sau în trup, ci existând în fiinţa Tatălui şi strălu-

---

900. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: N-ar fi Raţiune supremă, dacă n-ar fi obârşia supremă. Ar fi o Raţiune relativă. (n. 39a, p. 179).

901. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E propriu lui Dumnezeu să aibă un Fiu, adică un Cuvânt, sau o Raţiune, prin care să Se cugete şi să Se exprime pe Sine însuşi sau întreaga fiinţă a Sa, şi aceasta să ia, ca Chipul desăvârşit al Lui, caracter ipostatic. Altfel cugetarea sau înţelepciunea lui Dumnezeu, prin care Se cugetă pe Sine, ar fi nedesăvârşită. Dumnezeu n-ar afla printr-o astfel de cugetare în mod deplin cunoştinţa despre Sine, adică despre întreaga Lui putere. Ar rămâne închis într-un fel de cugetare neputincioasă. (n. 40, p. 179).

902. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Persoana naşte sau e născută. Şi aceasta înseamnă că dă sau primeşte fiinţa de la o persoană ca persoană. Există o comunitate de fiinţă între persoane, dar fiinţa nu stă decât în persoană şi nu într-o singură persoană, ci în mai multe, care dau şi primesc fiinţa. Fiul nu subzistă de Sine în afară, ci unit cu Tatăl. (n. 589, p. 329).

903. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul a dat Tatălui caracter de Tată. Altfel, Tatăl ar fi fost indefinit ca Tată. Ar fi fost un Dumnezeu indefinit ca Dumnezeu al iubirii. O persoană făcând pe alta fiu, aceea o face pe prima tată. Tatăl făcând pe Fiul Cuvânt, Cuvântul face pe Tatăl cuvântător. Relaţia Lor face ca însuşirile unei Persoane să corespundă cu însuşirile întregitoare ale celeilalte. (n. 16, p. 20).

904. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu Fiul singur este Înţelepciunea şi Puterea Tatălui, ci împreună cu Tatăl. Dar o Persoană singură nu le are pe acestea. (n. 17, p. 21).

cind din ea, ca strălucirea soarelui din acesta, sau asemenea căldurii naturale din focul de a cărui fire ţine. Căci în aceste pilde se poate vedea cum una este născută din alta, dar coexistând pururea cu ea şi fiind nedespărţită, în aşa fel că fără una nu se poate vedea cealaltă în sine şi păstrând raţiunea adevărată a firii aceleia. Căci, cum ar fi soarele fără strălucirea lui, sau strălucirea, neexistând soarele a cărui strălucire este? Sau cum ar fi foc, dacă ar fi lipsit de căldură, sau de unde ar fi căldura, dacă nu din foc, sau altceva care n u e străin de calitatea fiinţială a focului? Deci, precum în acestea existenţa unora în cele din care sunt nu contrazice coexistenţa ambelor, ci cele născute se arată pururea existând împreună cu cele ce le nasc şi moştenitoare ale aceleiaşi firi cu acelea, aşa e şi cu Fiul[905]. De fapt, El e înţeles şi declarat în Tatăl şi din Tatăl şi nu ni Se va arăta exterior şi străin Tatălui, sau ivindu-Se după El, ca al doilea, ci fiind în El şi coexistând pururea cu El şi arătându-Se din El, prin modul negrăit al naşterii dumnezeieşti.

Că lui Dumnezeu şi Tatăl I se spune de către sfinţi (autorii Scripturii) şi început al Fiului, dar numai ca Celui de la Care vine Fiul, auzi de la Psalmist, care preveşteşte a doua arătare a Mântuitorului nostru prin Sfântul Duh, spunând către Fiul însuşi: *cu Tine este Începutul în ziua puterii Tale, în strălucirea sfinţilor Tăi* (Ps. 109, 3). Căci e zi a puterii Fiului cea în care va judeca toată lumea şi va răsplăti fiecăruia după faptele lui. Cu adevărat va veni ziua Aceluiaşi Care este în Tatăl şi are în Sine pe Tatăl ca Început neînceput al fiinţei Sale, numai prin faptul că este din El, căci există din Tatăl[906]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 20-21)

„Dacă Dumnezeu Cuvântul Cel ce străluceşte din Dumnezeu este Fiu cu adevărat, e cu totul necesar să mărturisească şi adversarii că El este din fiinţa Tatălui. Căci aceasta înseamnă filiaţia adevărată[907]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 34)

„Tatăl este împreună cu Fiul nu pentru că Acesta n-ar putea să facă ceva din cele ce sunt, ci pentru că este întreg în Fiul pentru identitatea fiinţei şi pentru extrema şi nemijlocita apropiere de El deoarece Fiul a provenit în mod natural din Tatăl[908]. E ca şi cum ar zice cineva că împreună cu mirosul ce se răspândeşte din floare şi în lucrarea răspândită din mireasmă este floarea însăşi, deoarece mirosul provine natural din ea. Dar o spunem pentru înţelegerea ce rezultă din această pildă. Căci firea cea mai presus de toate e mai presus şi de această pildă, primind puţine ajutoare din ea în înţelegerea Sa." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 57-58)

905. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: La Dumnezeu este o aşa de mare unire după fire a Fiului născut din Tatăl cu Tatăl, încât Fiul rămâne pururea în Tatăl, fără să-Şi piardă nici unul proprietatea Lui: Tatăl, pe cea de Tată, Fiul, pe cea de Fiu. Fiul coexistă cu Tatăl, existând totodată în Tatăl, dar neconfundat cu El. (n. 18, p. 21).

906. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În trei feluri se poate sune despre Tatăl că e *început* al Fiului: prin faptul că Tatăl Îl naşte fără de început, prin faptul că, fiind în El, Se arată prin El la întrupare, şi prin faptul că Se arată prin El la Judecata din urmă. În toate aceste trei feluri se arată că Fiul este *din*, dar şi *în* Tatăl, dar este deosebit de Tatăl. În nici unul din aceste feluri Tatăl nu e declarat început al Fiului, ca existând înainte de Fiul. (n. 19, p. 21).

907. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pe cât de important este să recunoaştem în Dumnezeu un Tată şi un Fiu, ca Persoane deosebite, tot pe atât de important e să-I cunoaştem de o fiinţă. Căci nu se poate naşte o persoană din alta dacă nu sunt de o fiinţă. Naşterea înseamnă atât unitatea de fiinţă, cât şi deosebirea ca persoane între cel ce naşte şi cel născut. (n. 45, p. 34).

908. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Din declaraţiile Sfântului Chiril că Fiul provine din Tatăl *în mod natural sau prin fire*, nu trebuie înţeles că Fiul nu provine din Tatăl ca Persoană specifică, sau ca Fiu. Nu firea cugetată în sine naşte pe Fiul, căci firea nu există decât în Persoane: în Persoana Tatălui, Care naşte din ea pe Fiul, şi în Fiul, Care Se naşte din firea ce există concret ca fire a Tatălui. Firea dumnezeiască există concret în trei Persoane şi în relaţiile dintre ele. Fiul Se naşte şi El ca Dumnezeu sau ca purtător al firii dumnezeieşti, dar în calitate de Fiu. (n. 93, p. 57).

„Pe Fiul Îl vedem strălucind din ființa Tatălui în mod născut și existând în ea și din ea, subzistând ca Dumnezeu-Cuvântul în ipostas propriu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 58)

„(...) Când zice *în sânul*, voiește să spună că Fiul Se arată din sânul născător al Tatălui, ca o strălucire potrivită lui Dumnezeu și ca o negrăită înaintare spre ipostasul propriu, dar având-L totuși pe Tatăl în Sine, întrucât nu prin despărțire sau prin diviziunea cea după trup S-a ivit Născutul dumnezeiesc din Tatăl. Și de fapt Fiul însuși zice undeva că El este în Tatăl, dar, iarăși, că are în Sine pe Tatăl. Căci ceea ce e propriu ființei Tatălui, trecând în mod firesc (natural) în Fiul, arată în El pe Tatăl. Și Tatăl are iarăși în Sine pe Fiul, înrădăcinat în identitatea neschimbată a ființei și ca ieșind din El, dar nu prin împărțire sau distanțare spațială, ci existând în El și împreună existând pururea.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 10, în PSB, vol. 41, pp. 126-127)

„Toată fiimea este din Fiul, pentru că El este în mod propriu și singurul cu adevărat Fiu, nu fals și cu nume mincinos, ci din ființa lui Dumnezeu-Tatăl, nu prin rupere, sau curgere, sau diviziune, sau tăiere, căci firea dumnezeiască e cu desăvârșire nepătimitoare; ci ca Unul din Unul, pururea coexistând și fiind împreună etern și interior prin fire Născătorului, fiind în El și provenind din El în mod neîmpărțit și nedespărțit. Aceasta fiindcă Dumnezeirea nu se poate circumscrie nici după trup, nici prin spațiu, nici de așa fel ca să parcurgă distanțe, sau să facă mutări, ci, precum provine din foc căldura cea aflată în el, părând înțelegerii că se împarte și fiind altceva decât focul, dar fiind din el și în el după fire și provenind din el fără să-l micșoreze întru nimic prin despărțire, sau prin împărțire și curgere, căci se păstrează întreagă în focul întreg, așa vom cugeta și nașterea dumnezeiască, folosind înțelegerea cea mai potrivită pentru Dumnezeu. Și, crezând că Fiul subzistă în mod propriu, nu-L vom vedea pe El exterior Dumnezeirii celei una și negrăite, nici nu vom spune că e de altă ființă decât Tatăl. Căci în acest caz n-ar mai fi cugetat în chip drept Fiu, ci altceva decât aceasta, și ne-ar răsări un dumnezeu recent, altul decât Cel cu adevărat și singur existent. Căci ceea ce nu e de o ființă cu Dumnezeu cel prin fire, cum nu va cădea din calitatea de a fi Dumnezeu adevărat?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 149)

„(...) Cuvântul Care luminează în mod negrăit din Tatăl, având nașterea proprie de sus, și existând ca dintr-un izvor din ființa Tatălui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 189)

„(...) Tatăl însuși, ca (...) Cel ce a născut din firea Sa pe Fiul, ca dintr-un izvor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 8, în PSB, vol. 41, p. 266)

„(...) *Și obârșia Lui este dintru început, din zilele veacului* (Mih. 5, 1). Prin obârșie indică aici ieșirea la existență (ipostatică) proprie Unuia-Născutului din ființa Născătorului ca o strălucire din lumină, înainte de tot veacul și ziua și clipa.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 506)

„(...) Precum dintr-un izvor dulce iese o undă dulce şi din pomi de soi bun ies şi roduri bune, aşa socotesc că trebuie să credem că Cel ce este din Dumnezeu după fire este Dumnezeu adevărat şi Cel născut din Tatăl etern este etern ca şi Născătorul Lui. Era potrivit deci să spună către iudei: *Sau faceţi pomul rău, şi rodul va fi rău, sau faceţi pomul bun, şi rodul lui va fi bun* (Mt. 12, 33). *Căci nu poate pomul bun să facă roade rele, nici omul rău să facă roade bune* (Mt. 7, 18). Cum se poate deci întâmpla, sau, mai bine-zis, cum nu este o mare nebunie să se creadă că Cel Născut din Tatăl nemuritor este muritor, sau să se numere între cei stricăcioşi Cel ce nu ştie de stricăciune?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 41, pp. 646-647)

„A provenit din fiinţa Tatălui ca o strălucire din lumină, sau cum iese un râu dintr-un izvor. Deci, cei ce văd pe Fiul pot vedea fiinţa Tatălui şi pot înţelege din Fiul ceea ce e propriu Tatălui. Căci, deoarece toată existenţa Fiului iese din fiinţa Tatălui, Fiul este în Tatăl şi, invers, Tatăl este în Fiul, deoarece ceea ce este Tatăl prin fire, aceea este şi Cuvântul Cel ce provine din El, fiindcă Tatăl Se arată şi este în Fiul, aşa cum este în râu izvorul din care el izvorăşte. Căci ceea ce e propriu fiinţei Tatălui se află în Fiul, şi chipul Dumnezeirii, ca să zic aşa, Îl arată pe Tatăl în Sine." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, pp. 737-738)

„(...) El (Hristos – n.a.) este în Tatăl şi are pe Tatăl în Sine, adică poartă firea Tatălui în ipostasul Său, ca un adevărat Născut, ca rod adevărat, ca Fiu provenit în chip natural din Tatăl[909]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 856)

„(...) Tatăl este ca o rădăcină şi izvor al propriului Născut." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 1055)

„Socotind că este imens acel *era* (τὸ ἦν) despre Dumnezeu Cuvântul şi că întrece puterea de înţelegere a creaturilor preacredinciosul Ioan (Evanghelistul) a evitat să ne spună despre naşterea şi creaţia Lui şi nici nu a îndrăznit să numească cu aceleaşi cuvinte pe Cel ce face, odată cu cele făcute, nu că era nenăscut (Unul este nenăscut, Tatăl) ci că ipostasa inexprimabilă a Unuia-Născut, Dumnezeu, este peste puterea de gândire a Evangheliştilor şi, într-adevăr, şi peste puterea de înţelegere a îngerilor.

Eu nu cred că trebuie socotiţi printre cei credincioşi aceia care îndrăznesc să discute ceva dintre acestea, pentru faptul că nu ascultă de cuvintele: *Nu căuta cele mai sus decât tine şi nu cerceta cele ce te depăşesc* (Înţel. Sir. 3, 20).

Într-adevăr, cunoaşterea multor altor lucrări care sunt cu totul mai simple, depăşeşte puterea omenească de înţelegere aşa cum sunt cuvintele lui Pavel: *cele ce ochiul nu a văzut şi urechile nu au auzit şi la inima omului nu au ajuns, câte a pregătit Dumnezeu celor ce-L iubesc* (I Cor. 2, 9), ci şi astrele, cum spune Dumnezeu lui

---

909. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul Se naşte în mod natural din Tatăl. Aceasta nu înseamnă că natura sau firea naşte pe Fiul, sau că ea e Tatăl, ci ea este în Tatăl ca în ipostasul care naşte. Deci Fiul nu e creat din nimic, sau format din ceva deosebit de fiinţa Tatălui. Nu natura naşte, ci un ipostas purtător al naturii naşte un alt ipostas purtător al aceleiaşi naturi. (n. 1633, p. 856).

Avraam *că nu poate să le numere* (Fac. 15, 5). Şi încă zice: *Cine va putea număra nisipul mărilor şi picăturile de ploaie* (Înţ. Sir. 1, 2).

Atunci cum ar putea cineva să cerceteze ipostaza lui Dumnezeu-Cuvântul, fără numai dacă, cuprins de o stare de nebunie, ar încerca acest lucru? Despre aceasta duhul profetic spune: *Iar neamul Lui cine-L va spune?* (Is. 53, 8).

Iată că însuşi Mântuitorul nostru, sprijinind pe stâlpii tuturor celor ce sunt în lume – mă gândesc la Apostolii cei inspiraţi – S-a străduit să-i despovăreze de cunoaşterea acestor lucruri spunându-le tuturor acestora că nu există (nu e posibilă) înţelegerea pe cale naturală, şi că numai Tatălui îi este rezervată cunoaşterea acestui mister divin, căci zice: *Nimeni nu cunoaşte cine este Fiul, fără numai Tatăl şi pe Tatăl nimeni nu-L cunoaşte fără numai Fiul* (Mt. 11, 27). Despre acest lucru socotesc că zice Tatăl: *Taina Mea, Mie* (Is. 24, 16; Col. 1, 15)." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 4, 19-21, în PSB, vol. 44, p. 26)

„Ce înseamnă aceasta: *Din pântece mai înainte de luceafăr Te-am născut?* (Ps. 109, 3). Oare nu arată filiaţia firească, directă, prin naşterea din Tatăl (a Fiului) şi nu prin respectarea rânduielilor fireşti şi prin năzuinţa spre sporire, ci prin însuşirea firii divine, Care a provocat-o? De aici rezultă că Unul-Născut din Tatăl are o filiaţie permanentă, iar filiaţia fiinţelor raţionale nu aparţine însăşi firii lor, ci se produce prin respectul faţă de rânduielile firii şi prin darul lui Dumnezeu." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea I, 4, 34, în PSB, vol. 44, p. 29)

„Din veşnicie, adică înainte de facerea lumii, înainte de tot ce se poate numi timp, a existat substanţa divină a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, aceştia totuşi nefiind trei Dumnezei, ci unul. Tatăl are pe Fiul născut din substanţa Sa şi din veşnicie, printr-o raţiune cunoscută Lui, credinţa mărturisind că Fiul nu este Tatăl, nici Tatăl n-a fost vreodată Fiul, ca să nu cugete gândul omenesc că neamul dumnezeiesc s-a înmulţit la nesfârşit. Nici Fiul n-a devenit vreodată Tată, deşi este de aceeaşi natură cu Tatăl şi din veşnicie împreună cu El, pentru ca neamul dumnezeiesc să nu fie socotit că se va înmulţi la nesfârşit." (Boethius, *Articole teologice,* I, 4, în PSB, vol. 72, p. 28)

„Fiul e născut din Tatăl, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, şi aşa cum s-a mai spus, nimeni nu cunoaşte naşterea Lui, decât numai Tatăl." (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită,* Cartea a V-a, cap. 8, în PSB, vol. 75, p. 172)

„Naşterea Fiului din Tatăl e mai presus şi de voinţă. Căci voinţa nu e la mijloc între Fiul şi Tatăl, nici nu e cugetată voinţa Tatălui înainte de Fiul, pentru că nici Tatăl nu exista înainte de Fiul, precum nici Mintea înaintea Cuvântului din ea, nici lumina, înainte de strălucire. Căci Tatăl şi Fiul, Cel născut fără de început din El, având deodată existenţa au şi o singură voinţă, simplă şi nedespărţită, precum şi o singură fiinţă şi fire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 86, în PSB, vol. 80, pp. 231-232)

Naşterea Fiului din Tatăl – analogii cu lucrurile din lume

„Când învăţăm deci că Fiul este din fiinţa Tatălui, şi anume că e născut, iar nu făcut, atunci nu trebuie să ne ducem cu gândul la nişte înţelesuri trupeşti ale fenomenelor naturale. Căci fiinţa Tatălui nu a fost împărţită, aşa încât de la Tatăl să

treacă să ajungă şi la Fiul, şi nici nu se naşte printr-un fel de scurgere sau prin producere, aşa cum se întâmplă cu pomii care rodesc, ci chipul naşterii dumnezeieşti nu se poate explica şi nici înţelege de cugetarea omenească. E un semn de cugetare nedemnă şi senzuală să asemeni lucrurile veşnice cu cele stricăcioase şi trecătoare şi să crezi că Dumnezeu Se naşte aşa cum se nasc fiinţele trupeşti, câtă vreme în vederea dreptei credinţe trebuie să cugetăm cu totul altfel, gândindu-ne că numai fiinţele muritoare se comportă aşa, pe când în cazul lui Dumnezeu, Cel nemuritor, lucrurile stau cu totul altfel. Aşadar, nici nu trebuie să tăgăduim naşterea dumnezeiască, dar când contemplăm pe Dumnezeu nu trebuie nici să ne întinăm cugetul cu noţiuni materiale." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 52, III, în PSB, vol. 12, p. 218)

Tatăl – izvorul Fiului şi al Duhului Sfânt

„Tatăl e originea şi izvorul Fiului şi al Duhului Sfânt (...); nu se poate concepe în Ei un *înainte* sau un *după*." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, I, 2, în PSB, vol. 8, p. 115)

„(...) Din Tatăl se naşte Fiul, prin Care au fost făcute toate şi de Care e subînţeles inseparabil şi Duhul Sfânt, căci nu poţi ajunge să te gândeşti la Fiul fără să fi fost mai întâi luminat de Duhul. Deci întrucât Duhul Sfânt, din Care izvorăşte asupra creaţiei orice împărţire de bunuri, e în strânsă legătura pe de o parte cu Fiul, cu Care îl şi concepem în chip imediat, dar pe de altă parte e strâns legat şi de Tatăl (Care e cauza Lui, căci din El purcede) judecând-o după ipostas, însuşirea proprie a Duhului Îl situează în urma Fiului şi împreună cu Fiul, dar fiinţa Şi-a luat-o prin purcedere de la Tatăl. Căci Fiul e Cel care face cunoscut şi pe Duhul Cel purcezător din Tatăl, ca unul Care fiind singur născut în chip unic a ieşit strălucind ca o lumină din Lumina cea nenăscută, aşa încât potrivit acestei însuşiri distinctive El nu se confundă nici cu Tatăl, nici cu Duhul Sfânt, ci se recunoaşte singur după însuşirea de care am vorbit." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, IV, în PSB, vol. 12, p. 180)

„Mântuitorul şi Duhul cel Sfânt sunt din Tatăl." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, IV, în PSB, vol. 17, p. 252)

„Este Tatăl, Cel Care are existenţa desăvârşită şi cu totul completă; El este rădăcina şi izvorul Fiului şi Duhului Sfânt." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XXIV, 4, în PSB, vol. 17, p. 594)

„Fiul a ieşit din Tatăl prin naştere, iar Duhul din Dumnezeu într-un chip care nu se poate spune prin cuvinte." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XXIV, 7, în PSB, vol. 17, p. 598)

„Nenaşterea şi naşterea şi purcederea nu taie în trei fiinţe şi firi inegale firea şi puterea cea una a negrăitei Dumnezeiri, dar caracterizează persoanele sau ipostasurile în care sau care este Dumnezeirea sau fiinţa şi firea cea una[910]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, Ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 124)

910. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toate fiinţa e trăită de Tatăl ca având-o din veci şi comunicând-o prin naştere Fiului şi prin purcedere Duhului Sfânt şi ca primită de Fiul şi de Duhul de la Tatăl, de Primul prin naştere, de al Doilea prin purcedere. Tatăl trăieşte pe Fiul ca Cel ce are aceeaşi fiinţă cu El, primită de la El: şi Fiul, pe Tatăl ca pe cel Care Îi comunică şi de la Care primeşte aceeaşi fiinţă. Trăiesc astfel împreună aceeaşi fiinţă într-o continuă comunicare iubitoare, în care fiecare ipostas are propria poziţie şi tocmai în aceasta stând iubirea între ele. (n. 240, p. 124).

Duhul Sfânt purcede din Tatăl şi străluceşte din Fiul

„(...) Unul fiind Fiul sau Cuvântul cel viu, Una trebuie să fie desăvârşita şi deplina lucrare sfinţitoare şi luminătoare şi vie a Lui şi darul[911] de care se spune că purcede din Tatăl, pentru că străluceşte[912] şi se trimite şi se dă de la Fiul cel mărturisit din Tatăl. Neîndoielnic Fiul e trimis de Tatăl. Căci zice: *Aşa a iubit Dumnezeu lumea, că şi pe Unul Născut Fiul Său L-a trimis* (In. 3, 16). Iar Fiul Îl trimite pe Duhul[913]. Căci zice: *de voi pleca Eu, voi trimite pe Mângâietorul* (In. 16, 7)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XX, în PSB, vol. 16, pp. 47-48)

Duhul Sfânt curge din Tatăl prin Fiul

„(...) Duhul este al lui Dumnezeu şi Tatăl şi al Fiului[914], ca Unul ce este fiinţial din amândoi, adică curge din Tatăl prin Fiul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea întâi, în PSB, vol. 38, p. 21)

„Duhul, fiind din fiinţa lui Dumnezeu Tatăl şi a Cuvântului ieşit din Tatăl şi prezent în El prin fire, concentrează în Sine tot ce e propriu dumnezeirii; El are dumnezeirea ca izvor, ca Cel ce se varsă din Tatăl prin Fiul[915] şi sfinţeşte creaţia." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, pp. 237-238)

Duhul Sfânt de la Tatăl purcede

„(…) Provine din Dumnezeu (ca Dumnezeu), nu prin naştere ca Fiul, ci ca suflare a gurii Sale. Desigur, gura (nu trebuie înţeleasă) ca mădular (al lui Dumnezeu), nici Duhul, ca o suflare ce se risipeşte, ci gura (trebuie înţeleasă) într-un chip vrednic de Dumnezeu şi Duhul ca fiinţă vie, dătătoare de sfinţenie. În felul acesta se exprimă intimitatea (cu celelalte persoane) şi se păstrează insondabil modul provenienţei (Sale). (Duhul) se mai zice şi Duh al lui Hristos, pentru că este legat fiinţial de El." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 18, în PSB, vol. 12, pp. 60-61)

911. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) Duhul e atenţia Tatălui către Fiul şi mărturia Lui personificată către Fiul despre dragostea Sa către El şi odihna Lui în Fiul. Dar aceasta este o atenţie activă, mărturia unui ipostas, şi numai persoana e capabilă de lucrare. În forma aceasta lucrătoare, ipostatică, se manifestă atenţia Tatălui şi mărturia dragostei Lui şi faţă de noi, dar nu ca spre unii ce am fi în afara Fiului, ci adunaţi în Fiul. Duhul presupune totdeauna pe doi. Dacă Fiul e conştiinţa ipostaziată a Tatălui de Sine, dacă Tatăl e cu Fiul într-un dialog interior, sau într-o convorbire a Sa cu Chipul Său, în Duhul se depăşeşte această convorbire între doi, fără a se desfiinţa, ci se desăvârşeşte ca iubire prin care Unul cere şi Altuia să fie martor al iubirii Sale faţă de celălalt şi să Se bucure de iubirea Sa faţă de Acela. (n. 54, pp. 47-48).

912. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Expresia *strălucirea* Duhului din Fiul a folosit-o în sec. XII patriarhul Grigorie Cipriotul. Duhul străluceşte din Fiul, dar nu purcede din El, pentru că nu trece dincolo de Fiul în provenirea Sa din Tatăl. Ci El Îşi primeşte existenţa din Tatăl ca iradiere a iubirii Tatălui spre Fiul. Când apar făpturile şi Fiul Se face om, această odihnă şi strălucire devine propric şi umanităţii Lui şi celor ce se unesc cu El. (n. 55, p. 48).

913. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Repetăm: Fiul Îl trimite pe Duhul ca Fiu, nu ca Tată, adică imprimând în ei simţirea de fii, ca Cel ce Îl are ca Fiu de la Tatăl, ca cel ce îi adună pe oameni în Sine ca împreună fii, nemergând prin Duhul dincolo de Sine, cum Tatăl nu Se îndreaptă, purcezând pe Duhul, dincolo de Fiul. (n. 56, p. 48).

914. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Curge din Tatăl prin Fiul*, nu înseamnă că provine şi din Fiul ca izvor. Cu atât mai puţin că Tatăl şi Fiul sunt un singur izvor. Duhul vine din Tatăl în Fiul, se odihneşte în Fiul, străluceşte din Fiul, cum vor spune Sf. Ioan Damaschin şi Patriarhul Sfânt (…) Duhul Sfânt întipăreşte în suflet chipul, fără să rămână El însuşi sufletul omului. (…) El nu iese din Fiul mai departe de El, ci purcezând din Tatăl se mişcă în Fiul. (n. 11, p. 21).

915. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Se varsă din Tatăl prin Fiul, dar nu purcede. Se varsă* (procheomenon) când Se dăruieşte creaturii (creaţiei) pentru a se sfinţi. (n. 346, p. 237).

„Că noi nu numim pe Duhul Sfânt nici *nenăscut*, întrucât cunoaştem numai un singur *Nenăscut* şi un singur început al tuturor lucrurilor, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos; dar nici *născut* nu-L numim pe Duhul Sfânt, pentru că am învăţat din tradiţia credinţei că numai Fiul este Cel Unul-Născut; dar am mai învăţat că Duhul adevărului de la Tatăl purcede şi mărturisim că fără să fi fost creat, Duhul e şi El din Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 125, II, în PSB, vol. 12, p. 306)

„Duhul cel din Dumnezeu, *Care de la Tatăl purcede* – adică Cel Care iese din gura Lui, ca să nu socoteşti că Duhul este unul dintre cele din afară şi dintre creaturi, ci să crezi că-şi are ipostaza de la Dumnezeu – are în El toate puterile." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, IV, în PSB, vol. 17, p. 252)

„Fiind însă Duhul de o fire, Se revarsă din Tatăl ca dintr-un izvor." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VI-lea, în PSB, vol. 40, p. 236)

„Căci este neîndoielnic că purcede din însăşi firea lui Dumnezeu Tatăl." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VII-lea, în PSB, vol. 40, p. 301)

„Vom zice deci, judecând drept, că din Tatăl şi în Tatăl este în mod natural Fiul, iar din El şi în El este şi Duhul Fiului, adică Cel Sfânt[916]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 875)

„Căci vorbind de Duhul adevărului, adică de Duhul Său, zice că El purcede de la Tatăl. Fiindcă, precum este prin fire al Fiului, existând în El şi prin El, aşa este şi al Tatălui[917]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap.2, în PSB, vol. 41, p. 973)

„Tatăl are din Sine şi în Sine pe Duhul Său, la fel şi Fiul are pe Duhul în Sine, deoarece Duhul este de o fiinţă cu Tatăl şi purcede din El[918], având în Sine prin fire toate cele proprii Tatălui." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 1159-1160)

„Fără îndoială hotărârile Sinodului Prea Sfântului Papă (Teodor) au fost criticate de cei din capitala imperiului, dar nu în toate capitolele de care aţi scris, ci numai în două, dintre care unul se ocupă cu învăţătura despre Dumnezeu (cu teologia), când spune: *Duhul Sfânt purcede şi din Fiul* (...). Cel dintâi capitol aduce în acord cu el texte ale Părinţilor romani, dar şi ale lui Chiril din Alexandria din sfânta lucrare a lui despre Sfântul Ioan Evanghelistul. Din acestea i-a arătat pe aceia ca nefăcând pe

916. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tot din Tatăl şi în Tatăl este şi Duhul Sfânt, dar Acesta se numeşte şi Duhul Fiului, ceea ce arată şi mai mult că Fiul nu devine origine, sau un fel de Tată al Duhului. Duhul este din Tatăl şi în Tatăl, ca Duhul iubirii Lui faţă de Fiul, îndreptat spre Fiul, ca să ţină şi în Fiul iubirea vie faţă de Tatăl. În Tatăl e iniţiativa iubirii, şi ea se întoarce şi de la Fiul ca răspuns. Cuvântul e prima formă de revelare a Tatălui. Suflarea, ca Viaţă, e a doua formă. Cele două revelări sunt unite, dar deosebite. Duhul reprezintă comuniunea deplină. Suflarea e sfântă, pentru că e comuniune deplină. (n. 1665, pp. 875-876).

917. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Chiril spune că Duhul este *în Fiul* şi *provine*, sau iese *prin Fiul*, dar *purcede din Tatăl.* Purcezând din Tatăl, Îşi ia existenţa din Tatăl şi se află în Fiul, prin Care ni se dă, sau ne străluceşte. Duhul şi Fiul sunt nedespărţiţi, dar Amândoi provin *din Tatăl.* De aceea, Duhul este şi al Fiului, Fiul avându-L de la Tatăl. Tocmai faptul că Fiul are pe Duhul de la Tatăl, din Care El Se naşte, şi că Tatăl purcede pe Duhul ca să fie în Fiul, Îl arată pe Fiul şi mai deplin ca fiind de o fiinţă cu Tatăl. Duhul purcede din Tatăl ca izvor, şi ne vine din Fiul ca Cel în Care este prin unitatea de fiinţă, nu ca dintr-o fiinţă diferită de a Duhului. (n. 1825, p. 973).

918. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Este de remarcat că Sfântul Chiril spune despre Tatăl că are pe Duhul provenind sau purcezând din Sine, pe când despre Fiul, numai că Îl are *în Sine*, deci nu purcede de la El. Dar Fiecare are pe Duhul în Sine, deci Îl au Amândoi, trăind în Duhul, în alt fel, unitatea Lor. (n. 2194, p. 1160).

Fiul cauză a Duhului. Căci ei cunosc pe Tatăl ca singura cauză a Fiului şi a Duhului, a Unuia prin naştere, şi a celuilalt prin purcedere. Ci (o spun aceasta) ca să arate că Duhul iese prin Fiul şi ca prin aceasta să arate unitatea fiinţei neschimbate a Lor[919]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 9, în PSB, vol. 81, pp. 251-252)

„Luaţi Duh Sfânt" (Ioan 20, 22)

„Iar odată înviat din morţi, modelându-şi firea omului ca icoană dumnezeiască, le-a insuflat Duhul Sfânt sfinţilor apostoli ca celor dintâi, zicând: *Luaţi Duh Sfânt* (In. 20, 22). Dar a spus şi dumnezeiescul Pavel: *Căci n-aţi luat iarăşi duh de robie spre temere, ci aţi luat Duhul înfierii, întru care strigăm: «Avva, Părinte»* (Rom. 8, 15)[920].

Deci în Israil era duh de robie, iar în noi, cei (...) din Biserica neamurilor, e Duhul lui Dumnezeu spre înfiere, care ne face casa Lui duhovnicească." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a V-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 154)

„Căci după ce a înviat Hristos din morţi, călcând moartea, şi prădând iadul şi spunând celor din legături: *Ieşiţi! Şi celor din întuneric: Luminaţi-vă!* (Is. 49, 9), a înfrumuseţat din nou prin Duhul firea omului, ca la începutul neamului, şi a zidit-o din nou spre sfinţenie, suflând Duhul în Sfinţii Apostoli şi zicând: *Luaţi Duh Sfânt* (In. 20, 22)[921]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la a doua Lege,* 3, în PSB, vol. 39, p. 461)

„Căci s-a scris că a suflat asupra ucenicilor zicând: *Luaţi Duh Sfânt* (In. 20, 22). Deci nu va nega cineva, ci mai degrabă va afirma că Fiul fiind Subiect al bunătăţilor naturale ale lui Dumnezeu-Tatăl, în mod fiinţial, în acelaşi mod cum le are şi Tatăl, nu-L are pe Duhul dobândit din afară. Căci e greşit, sau, mai mult, e nebunie a cugeta astfel. Ci, precum fiecare dintre noi are în sine duhul propriu şi-l răspândeşte din cele dinlăuntru în afară, aşa e şi Hristos. De aceea a suflat Hristos trupeşte, arătând că, precum iese din gura omului suflarea trupească, aşa iese şi din fiinţa dumnezeiască Duhul din El." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 880)

„Tatăl este în Fiul şi Fiul în Tatăl. Deci Tatăl nu dă pe Mângâietorul, sau pe Duhul Sfânt, în mod deosebit, şi Fiul în mod deosebit, ci Duhul Se dăruieşte Sfinţilor de la Tatăl prin Fiul. Pentru aceasta se spune despre Tatăl că e Cel ce dăruieşte, şi despre Fiul că e Cel prin care Tatăl dăruieşte toate. Şi spunându-se despre Fiul că e Cel ce dăruieşte, se spune despre Tatăl că e Cel din care Fiul dăruieşte toate." (Sf.

919. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim arată cum se înţelegea atunci Filioque de către catolici: ca distingându-se în aplicarea purcederii la relaţia între Duhul şi Tatăl şi între Duhul şi Fiul. În relaţia dintre Duhul şi Fiul expresia nu înseamnă decât identitatea de fiinţă şi un fel de ieşire la arătare (προιέναι) a Duhului prin Fiul, nu o primire a existenţei Lui din Fiul, cum o primeşte din Tatăl. Catolicii au ajuns la identificarea provenirii Duhului din Fiul cu provenirea Lui din Tatăl (ca dintr-un singur principiu), pentru că au folosit aceiaşi termeni pentru amândouă: *procedere* şi *prodire,* ceea ce Părinţii răsăriteni n-au făcut niciodată. Pe baza acestui loc teologii catolici de după aceea au dat pe Sf. Maxim în mod greşit ca martor răsăritean aprobativ al învăţăturii lor. În această identificare a termenului *procedere* cu *prodire* (ekporeusis şi proienai) cei din Constantinopol au văzut o identificare a provenirii Duhului din Fiul cu provenirea Lui din Tatăl. Sfântul Maxim le arată că latinii cunosc în *procedere* două înţelesuri: purcederea Duhului din Tatăl şi ieşirea Lui prin Fiul. Deci ei cred ca şi grecii. Numai neobişnuinţa cu limbajul mai expresiv al grecilor îi face să pară că confundă provenirea Duhului din Fiul cu provenirea din Tatăl (vezi despre această chestiune: Jean Miguel Garrigues, *L'Esprit qui dit Père*, 1982, ed. Tequi, Saint Cénere, p. 79-80). E vorba de papa Teodor. Se poate pune întrebarea: pentru ce Duhul iese sau Se arată prin Fiul şi nu şi invers? Un răspuns potrivit ar fi, credem: pentru că Duhul pune pe Fiul – prin participarea la bucuria Tatălui de El – într-o lumină maximă. (n. 539, p. 252).

920. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Am luat Duhul Fiului care a trecut din Hristos ca Dumnezeu în El ca om. E Duhul supremei intimităţi, Duhul iubirii supreme care uneşte pe Fiul cu Tatăl. E Duhul prin care Hristos ne face împreună fii cu Sine ai Tatălui ceresc. E extrema frăţietate cu Sine pe care o primim prin Duhul lui Hristos. (n. 257, p. 154).

921. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Se afirmă aci înţelesul mântuirii ca înnoire, ca îndumnezeire a firii noastre prin Duhul ce ne vine din Hristos cel înviat ca om, sau din umanitatea Lui înviată. (n. 794, p. 461).

Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 880)

Trimiterea Duhului Sfânt în lume de către Fiul

„(...) În sânul Sfintei Treimi nu există nici o dezbinare, ci ceea ce se numește *darul Duhului Sfânt* dobândim prin mijlocirea Fiului și prin lucrarea Tatălui: *toate le lucrează unul și același Duh, împărțind fiecăruia deosebit, după cum voiește.*" (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, VII, 3, în PSB, vol. 8, p. 78)

„Iisus Hristos ieri și astăzi fiind același și rămânând neschimbat în veci același, este Cel ce-L dă (pe Duhul Sfânt – n.a.) și Îl primește, dându-L ca Cuvântul lui Dumnezeu și primindu-L ca om. Nu e deci Cuvântul ca Cuvânt cel ce Se îmbunătățește; căci le avea pe toate și le are pururea. Ci oamenii cei ce au un început în a primi întru El și prin El. Deci spunându-se că El Se unge acum, noi suntem cei ce suntem unși întru El. Pentru că și botezându-Se El, noi suntem cei ce ne botezăm. Toate acestea le face Mântuitorul mai vădite, zicând Tatălui: *Și Eu slava ce Mi-ai dat-o Mie, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una suntem* (In. 17, 23). Pentru noi deci a cerut slava și pentru noi s-a spus că *a luat, I s-a hărăzit, a fost preaînălțat,* ca și noi să ne înălțăm întru El, precum S-a și sfințit pe Sine pentru noi, ca noi să ne sfințim întru El." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XLVIII, în PSB, vol. 15, p. 215)

„Dar prin cine și de la cine trebuie să se dea Duhul, dacă nu prin Fiul, al Căruia și este Duhul? Și când am putut lua noi Duhul, dacă nu când S-a făcut Cuvântul om?[922] Și precum arată spusa Apostolului, că nu ne-am fi mântuit și preaînălțat dacă Cel ce este chipul lui Dumnezeu n-ar fi luat chip de rob, la fel arată și David că nu ne-am fi împărtășit altfel de Duhul și nu ne-am fi sfințit dacă n-ar fi spus Însuși Cuvântul, Dătătorul Duhului, că Se unge pe Sine pentru noi. Căci sfințindu-Se întâi trupul întru El și spunând El că a luat pentru noi în trupul Său Duhul ca om, noi avem ca urmare harul Duhului, primit din plinirea Lui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, L, în PSB, vol. 15, p. 217)

„N-a unit vreun înger cu dumnezeirea, nici nu ne-a legat pe noi cu Sine și cu Tatăl prin vreo făptură, ci în Duhul Sfânt[923], pe Care Hristos însuși făgăduindu-L, n-a spus că va trimite un înger, ci *Duhul adevărului, Care de la Tatăl purcede și din al Său ia și ne dă nouă* (In. 15, 26; 16, 14)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâi către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură,* XI, în PSB, vol. 16, p. 36)

922. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul e al Fiului. Dar al Fiului în calitatea de primit al Lui de la Tatăl. Deci numai Fiul ni-L putea da, făcându-ne asemenea Sieși, primitori ai Duhului cel primit și de El de la Tatăl. Cu deosebire Fiul ni Se face dătător al Duhului prin faptul că Se face om. Omenescul Lui Îl face, în mod și mai accentuat, mijlocitor al Duhului către noi. Dându-Și-L Sieși ca om, ni-L dă prin aceasta și nouă, celor uniți cu El. În Duhul S-a făcut Fiul și ca om Fiul prea iubit al Tatălui și în Duhul ne facem și noi fii iubiți ai Tatălui împreună cu Hristos ca om. (n.s. 133, p. 217).

923. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ne-ar fi legat cu Sine, ridicându-ne în vreo creatură, tot în planul creat am fi rămas. Aci e greșeala învățăturii catolice despre grația creată. Dumnezeu ne unește cu Sine, ridicându-ne în Duhul cel necreat. Duhul Sfânt e Persoana dumnezeiască în care se oprește urcușul nostru. Pentru că prin Duhul se oprește, sau se odihnește dumnezeirea în Fiul. Dar tocmai de aceea în El e adusă creațiunea la existență și în El se susține în existență și se desăvârșește. A cădea din Duhul e a cădea din Dumnezeu, în Care este existența inepuizabilă. Prin Cuvântul ne aduce Tatăl la existență, ne susține și ne desăvârșește, dar în Duhul. Dincolo de Duhul, în afară de Duhul ce Se odihnește în Fiul nu mai e nimic dumnezeiesc. Aceasta ar fi o întindere a lui Dumnezeu în toate ca produse ale esenței Lui. Duhul arată distincția creaturilor de Dumnezeu, dar le și adună în Dumnezeu. Odihnindu-Se Duhul în Fiul, sau oprindu-Se ca mărturie a iubirii Tatălui în Fiul, adunați în El, suntem adunați în Fiul și ne bucurăm de iubirea Fiului față de Tatăl ca niște fii, dar și

„Şi fiindu-ne dat nouă (căci Domnul a zis: *Luaţi Duh Sfânt* (In. 20, 22), Dumnezeu este în noi. Căci aşa a spus Ioan: *De ne iubim unii pe alţii, Dumnezeu rămâne în noi. În aceasta cunoaştem că rămânem în El şi El în noi, că din Duhul Lui ne-a dat nouă* (I In. 4, 12-13).[924]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XIX, în PSB, vol. 16, p. 46)

„*Câte Le-am auzit de la Tatăl, acelea le şi grăiesc în lume* (In. 8, 26). Iar Duhul le ia din Fiul. *Căci din al Meu va lua şi va vesti vouă* (In. 16, 14)[925]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XX, în PSB, vol. 16, p. 48)

„(...) *Nu dă Duhul cu măsură*, după cuvântul lui Ioan Botezătorul (In. 3, 31)[926]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic,* Cartea I, în PSB, vol. 39, p. 380)

„Iar numele de Duhul Sfânt Îl vei da Celui ce se revarsă prin fire din Dumnezeu Tatăl prin Fiul, arătându-ne sub chipul suflării existenţa Sa[927]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al II-lea, în PSB, vol. 40, p. 53)

„(...) Pregătindu-Se Hristos să Se întoarcă la cer, a grăit celor ce credeau în El: *Nu vă voi lăsa pe voi orfani. Voi veni la voi* (In. 14, 18); şi: *Iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului* (Mt. 28, 20). Şi ne-a trimis din cer pe Mângâietorul, prin Care şi în Care este cu noi şi locuieşte în noi, nevărsând în noi Duh străin, ci Duhul propriu al fiinţei Lui şi al celei a Tatălui." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul al VII-lea, în PSB, vol. 40, p. 286)

„Le făgăduieşte (Hristos ucenicilor – n.a.) să li Se dea pe Sine altfel, prin Duhul Adevărului, adică al Său[928], pe care Îl numeşte Mângâietorul. Căci nu este de înţeles Duhul ca străin de fiinţa Unuia-Născutului, ci El iese în chip natural din ea, nefi-

de iubirea Tatălui ca faţă de fii. În toate se vede că Duhul nu purcede şi din Fiul. Aceasta ar duce spre un fel de panteism degradaţionist. Suntem adunaţi în Treime, pentru că Treimea Se opreşte, prin Duhul, în Fiul, sau Duhul, venind din Tatăl peste Fiul, Îl ţine pe Fiul privind la Tatăl şi pe Tatăl privind la Fiul. Treimea rămâne astfel în Ea însăşi. (n. 23, p. 36).

924. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeu ne iubeşte pentru că ne dă Duhul Lui, Care Se odihneşte ca iubire peste Fiul, odihnindu-ne şi pe noi în Fiul. Tatăl ne iubeşte pentru că iubeşte pe Fiul şi ne dă Duhul Fiului, întărind în noi Duhul de fii. Dumnezeu este în noi prin Duhul, aşa cum Tatăl este în Fiul prin Duhul. Duhul este suflarea lui Dumnezeu, este atenţia Lui; este atenţia Tatălui spre Fiul şi odată cu aceasta spre noi. E atenţie şi odihnă. Nu te odihneşti decât în celălalt pe care-l iubeşti. Odihnindu-Se Tatăl în Fiul prin Duhul, Se odihneşte şi în noi. Dar ne face şi pe noi să ne odihnim în El prin Duhul, împreună cu Fiul. Odihna o găseşti în altul când ai dragoste faţă de el. Dar nu te odihneşti deplin în celălalt, dacă nu te bucuri de el împreună cu altul. Al treilea te asigură deplin că celălalt te poate odihni. Te odihneşti deplin în celălalt când te bucuri împreună cu altul de El prin iubire. (n. 49, p. 46).

925. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul ia ale Fiului ca să le dea celor pe care vrea Tatăl să-i facă fii. Deci Duhul ia de la Fiul ca de la Fiul, nu ca de la Tatăl, dar ia de la Fiul din voinţa Tatălui. De aceea nu se trimite Duhul făpturilor direct de către Tatăl, ci prin Fiul. (n. 57a, p. 48).

926. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Omul care comunică Duhul altuia, îl comunică cu măsură, atâta cât poate primi şi el datorită limitărilor lui. Dumnezeu însă Îl dă fără măsură, pentru că Îl are din Sine, sau purcede din Sine în mod nemărginit, sau şi prin Duhul lucrează Dumnezeu în interiorul oamenilor, sau asupra gândirii, simţirii şi voinţei lor. Dar numai dintr-un Dumnezeu transcendent lumii, neprovenit din lume, poate ridica pe om peste robia lumii, a patimilor ce-l alipesc la ea. Iar aceasta n-o poate face decât un Duh care întăreşte persoana în comuniune, deci trebuie să fie şi El Persoană, trăitoarea supremei comuniuni, sau condiţia supremei comuniuni ca Persoane în care Doimea de persoane e depăşită. (n. 680, p. 380).

927. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu e vorba aici de *purcederea din Tatăl prin Fiul* în existenţa veşnică a Persoanelor Sfintei Treimi, ci de trimiterea Lui de la Tatăl prin Fiul întrupat oamenilor. Aceasta se vede şi din rândurile următoare, în care se afirmă că Fiecare îşi are proprietatea Lui personală neamestecată cu a Altuia: Tatăl naşte pe Fiul şi purcede pe Duhul Sfânt, Fiul Se naşte din Tatăl şi Duhul purcede din Tatăl. În orice caz, *revărsarea Duhului din Tatăl prin Fiul* nu poate fi înţeleasă ca purcederea Duhului din Tatăl şi Fiul, *ca dintr-un singur principiu*, cum se afirmă în teologia catolică. Tatăl şi Fiul nu Se topesc într-un singur izvor al Duhului. (n. 59, p. 53).

928. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos, dându-ne Duhul Său, ca Duhul Adevărului, împreună cu El Se dă pe Sine. Duhul e nedespărţit de Fiul, de Adevărul, şi viceversa. Nu poate fi primit Adevărul fără a primi Iubirea Lui. În iubire sunt totdeauna cel puţin doi. Primind iubirea Adevărului, primesc Adevărul, şi viceversa. (n. 1855, p. 988).

ind altceva decât Fiul, cât privește identitatea firii, deși se cugetă ca subsistând în mod propriu[929]. Deci Duhul Adevărului, zice, ne va călăuzi la toată cunoștința Adevărului[930]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 989)

Creația adusă „dintru neființă la ființă" de Sfânta Treime

„Scriptura spune că toate s-au făcut în El și prin El. Despre aceasta ne încredințează zicând: *El a zis și s-au făcut; El a poruncit și s-au zidit* (Ps. 32, 9). Tot despre aceasta ne asigură și marele Moise la începutul cărții despre facerea lumii, zicând: *Și a zis Dumnezeu: Să facem pe om după chipul și asemănarea Noastră* (Fac. 1, 26). Iar despre facerea cerului și a pământului și a tuturor, Tatăl a zis către Fiul: *Să se facă cerul și să-și adune apele, să se arate uscatul; și pământul să scoată iarbă și toată vietatea* (Fac. 1, 6, 9, 12, 20).

Din aceste cuvinte ar putea cineva să mustre pe iudei ca neînțelegând cu adevărat Scriptura. Căci ar putea întreba: *Cu cine vorbea Dumnezeu ca să dea poruncă?* Dacă poruncea și vorbea celor ce se creau de către El, vorbirea ar fi fost de prisos. Căci acelea încă nu erau, ci urmau să fie. Dar nimenea nu vorbește celui ce încă nu este, nici nu poruncește și spune să se facă celui ce încă nu a fost făcut. Iar dacă Dumnezeu poruncea celor ce vor fi, trebuia să zică: *Fă-te, cerule și fă-te, pământule și ieși verdeață; și fă-te, omule!* Dar El n-a făcut aceasta, ci a poruncit, zicând: *Să facem om*; și *să scoată verdeața.* Din acestea se vede că Dumnezeu a vorbit despre acestea cuiva apropiat. Deci e necesar să înțelegem prin aceasta pe cineva, căruia vorbindu-i s-au făcut toate. Dar cine ar fi Acesta, dacă nu Cuvântul Lui? Căci cui ar putea spune cineva că vorbește Dumnezeu, dacă nu Cuvântului Său? Sau Cine era împreună cu El când făcea toată ființa creată, dacă nu Înțelepciunea Lui, care zice: *Când făcea cerul și pământul, eram împreună cu El* (Pilde 8, 27)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XLVI, în PSB, vol. 15, pp. 83-84)

„*Și a făcut Dumnezeu pe om* (Fac. 1, 27).

Scriptura nu spune: *Au făcut.* A evitat aici pluralul persoanelor. Instruind pe iudei prin primele cuvinte[931], iar prin ultimele[932] excluzând păgânismul, Scriptura revine cu tărie la monadă, ca să înțelegi pe Fiul împreună cu Tatăl și să fugi de primejdia politeismului." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* Omilia a IX-a, VI, în PSB, vol. 17, p. 180)

Sălășluirea Sfintei Treimi în noi

„Căci după cum atunci când prinzi una din marginile unui stejar, automat tragi și pe cealaltă, tot așa când tragi Duh (...) prin El tragi în același timp și pe Fiul, și pe Tatăl. Dacă înțelegi cu adevărat pe Fiul, Îl vei vedea din amândouă părțile, El va aduce, pe de-o parte, pe Tatăl și din cealaltă pe Duhul Său propriu. Într-adevăr, Cel Care e mereu în Tatăl, Acela nu va putea fi rupt de Tatăl și nu va fi niciodată des-

929. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul este în Fiul, dar nu sunt identici ca ipostas, ci sunt identici în ființă. Tot ce-mi comunică Duhul este al Fiului, și invers. (n. 1856, p. 989).

930. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: O persoană se cunoaște prin alta atunci când ele sunt unite desăvârșit prin ființă și iubire. Se cunoaște atât ca și conținut, cât și ca subiect deosebit, dar strâns unit prin iubirea cu persoana care vorbește. (n. 1857, p. 989).

931. Notă Pr. D. Fecioru: Prin: *Să facem pe om după chipul Nostru.* (n. 29, p. 180).

932. Notă Pr. D. Fecioru: Prin: *Și a făcut Dumnezeu pe om.* (n. 30, p. 180).

părţit de Duhul Său, Care lucrează totul în toţi. Şi tot aşa, dacă primeşti pe Tatăl, prin puterea Lui primeşti în acelaşi timp şi pe Fiul şi pe Duhul, pentru că nu-i cu putinţă în nici un fel să-ţi închipui o întrerupere sau o împărţire în aşa fel încât Fiul să fie cugetat fără Tatăl sau ca Duhul să fie despărţit de Fiul, ci concepi în acelaşi timp în Ei o comunitate şi o deosebire negrăită şi cumva neînţeleasă, fără ca deosebirea ipostaselor să rupă continuitatea fiinţei, fără ca această comunitate de substanţă să elimine particularitatea semnelor distinctive". (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, IV, în PSB, vol. 12, pp. 181-182)

„Căci fiind Duhul în popor, Dumnezeu însuşi era cu ei prin Fiul în Duhul[933]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XII, în PSB, vol. 16, p. 37)

„Tatăl fiind izvorul, iar Fiul numindu-Se râul, se spune de noi că bem Duhul. Căci s-a scris că *noi toţi dintr-un Duh ne-am adăpat* (I Cor. 12, 13)[934]. Iar adăpându-ne din Duhul, bem pe Hristos. Căci *au băut din băutura duhovnicească ce avea să vină. Iar piatra era Hristos* (I Cor. 10, 4). Şi iarăşi, Hristos fiind Fiul adevărat, noi primind pe Duhul, suntem făcuţi fii[935]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XIX, în PSB, vol. 16, pp. 44-45)

„Iar dacă ar încerca cineva să întrebe cum sunt acestea: cum Duhul fiind în noi, se spune că Fiul este în noi, iar că Fiul fiind în noi, se spune că Tatăl este în noi, sau cum fiind peste tot Treime, Treimea e înţeleasă în Unul, sau cum Unul fiind în noi, se zice că Treimea este în noi, – să despartă întâi strălucirea de lumină, sau înţelepciunea de înţelept, sau să spună cum sunt acestea. Iar dacă nu poate aceasta, cu atât mai mult e o îndrăzneală a celor nebuni să iscodească acestea despre Dumnezeu. Căci dumnezeirea nu se predă, cum s-a spus, prin dovedirea raţionamentelor, ci prin credinţă şi prin cugetare binecredincioasă unită cu evlavia." (Sf. Atanasie cel Mare,

933. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tatăl fiind prin Fiul în Duhul, fiind noi în Duhul, suntem prin Fiul în Tatăl însuşi. Duhul purcede din Tatăl în Fiul, nu trece de Fiul. Deci aflându-ne noi în Duhul, nu suntem mai jos de Fiul, ci în Fiul în care este Duhul şi prin Fiul suntem legaţi de Tatăl ca fii. Dragostea Tatălui care se odihneşte prin mărturia Duhului Sfânt în Fiul, se odihneşte şi în noi. Suntem ridicaţi astfel în afecţiunea Tatălui. Totul e adunat după har în Sfânta Treime. Tatăl ne trimite prin Fiul pe Duhul, ca adunându-ne în Duhul să fim conduşi în Fiul şi prin Fiul în Tatăl. Căci Fiul e în relaţie filială cu Tatăl. Prin Fiul Se trimite Duhul filiaţiei făpturilor. Prin Fiul ni Se trimite Duhul pentru că Se află *în Fiul* venind din Tatăl. Mai ales ni se dă prin Fiul întrupat, intrat în legătură cu noi prin firea Sa omenească. Dar ne este dat de Fiul ca să ne adune în Sine, odată ce Duhul este în Sine. Este o mişcare a Duhului de la Tatăl prin Fiul spre noi şi de la noi prin Duhul în Fiul şi prin El spre Tatăl. Treimea Se mişcă în Sine în felul acesta şi face şi cu noi la fel. Când ni se spune că Tatăl conduce pe oameni prin Fiul în Duhul, sau prin Duhul în Fiul, se arată că Duhul nu e un locaş despărţit de Fiul, sau nu e ultimul în care ne conduce Tatăl, ci Fiul e ultimul locaş în care suntem readunaţi, dar în acest ultim locaş Se odihneşte Duhul. (n. 26, pp. 37-38).

934. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul e apa vie a Fiului, pusă la dispoziţia noastră ca să ne facă vii prin comuniunea cu Sfânta Treime şi între noi. (n. 47, p. 45).

935. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta arată cât de mult este unit Duhul cu Fiul. Nu poate fi primit Fiul decât prin Duhul. Nu putem avea pe Duhul decât unindu-ne cu Fiul. Duhul este în Fiul, sau Fiul în Duhul. Duhul nu vine în noi singur, de Sine şi pentru Sine, ci ca să ne câştige dragostea pentru Fiul şi Tatăl. Bând Duhul ca pe o apă, o bem din râul Fiului şi din izvorul Tatălui. Fiul ne adună prin Duhul în Sine ca Fiu, sau Duhul Sfânt ne imprimă calitatea de fii, făcându-ne să ne simţim fii ai Tatălui împreună cu Fiul, sau ca Fiul. Dacă Duhul ar purcede şi de la Fiul, Acesta n-ar mai avea pe Duhul în Sine ca Fiu, ci ca Tată, şi ni l-ar da ca Duh de Tată; sau primind pe Duhul în noi nu ar mai imprima în noi calitatea de Fiu, aşa cum primind pe Fiul nu ne imprimă calitatea de Tată. S-ar imprima în noi calitatea Duhului deosebită de filiaţie; Duhul ar veni în noi pentru Sine. Poate de aceea s-a dezvoltat în Occident fie un hristomonism neduhovnicesc, fie un entuziasm al trăirii Duhului fără Hristos, un entuziasm harismatic pur sentimental, lipsit de filiaţie şi de interes pentru cunoaşterea mistică a lui Dumnezeu cel în Treime. Fiul vrea să ne bucure dăruindu-ne pe Duhul, şi Duhul imprimă în noi pe Fiul. Aceasta e urmarea faptului că Duhul e *în Fiul.* Fiind ridicaţi în Duhul, suntem uniţi în El cu Fiul în dragostea faţă de Tatăl, având lucrătoare în noi iubirea Tatălui faţă de Fiul. Totul e spre înfierea noastră. (n. 48, p. 45).

Epistola întâi către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură, XX, în PSB, vol. 16, p. 47)

„Căci e nedespărţit Duhul de Cuvântul. (...) Iar Hristos fiind în noi, este şi Tatăl." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXXI, în PSB, vol. 16, p. 63)

„Căci, sălăşluindu-Se în noi Mântuitorul nostru Iisus Hristos prin Sfântul Duh, va fi împreună cu El numaidecât şi Cel ce L-a născut pe El[936]. Căci Duhul lui Hristos este şi Duhul Tatălui. De fapt dumnezeiescul Pavel când zice că Duhul e propriu Tatălui, când că e Duhul Fiului, necontrazicându-se în cuvintele sale, ci exprimând adevărul prin amândouă[937]. Căci aşa este Duhul prin fire." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 898)

„Izbăvitorule, să ne priveşti
Ca-mpreunând cei Trei ce vin
Pe robii tăi să îi uneşti
În veacul vecilor. Amin." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri*, Imnul al VIII-lea – *Ale Mântuitorului veşnice daruri*, în PSB, vol. 53, p. 354)

---

936. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă şi tatăl creat este totdeauna cu gândul sau cu sufletul său acolo unde este fiul lui, cum n-ar fi Tatăl ceresc, Care e unit prin iubire desăvârşită cu Fiul, acolo unde este Fiul Său? (n. 1709, p. 898).

937. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unde e Duhul este atât Fiul, cât şi Tatăl. Căci sunt uniţi în unda iubirii care se mişcă între Amândoi, pornind din Tatăl spre Fiul şi întorcându-se din Fiul spre Tatăl. De aceea şi noi trăim în Duhul iubirea Fiului faţă de Tatăl, iubirea noastră faţă de Fiul ca Frate al nostru, iubirea Tatălui faţă de Fiul şi iubirea noastră faţă de Tatăl prin iubirea faţă de Fiul. (n. 1710, pp. 898-899).

DUMNEZEU TATĂL[938]

„(...) Lumea e învinuită că nu ştie pe Tatăl, adică pe Dumnezeu adevărat şi prin fire[939]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1069)

„Fiul a arătat numele Tatălui (In. 17, 6 – n.a.) aducându-ne la cunoaşterea şi la vederea sigură că nu e numai Dumnezeu (fiindcă s-a propovăduit aceasta şi înainte de venirea lui Hristos, prin Scriptura de Dumnezeu insuflată), ci că, pe lângă faptul că e Dumnezeu cu adevărat, este şi Tată, nu printr-un nume mincinos, ci având în Sine şi din Sine pe Cel Născut al Său, împreună veşnic cu firea, fiindcă nu L-a născut în timp pe Creatorul veacurilor. De aceea, numele de Tată Îi este mai propriu lui Dumnezeu, decât cel de Dumnezeu. Căci numele de Dumnezeu indică demnitatea, pe când cel de Tată, proprietatea fiinţială. Spunând cineva Dumnezeu, arată pe Domnul tuturor, iar numindu-L Tată, exprimă proprietatea: arată că a născut[940]. Numele de Tată, care e mai propriu şi mai adevărat, I-l acordă lui Dumnezeu şi Fiul însuşi, Care nu zice: Eu şi Dumnezeu, ci *Eu şi Tatăl una suntem* (In. 10, 30), iar altă dată zice despre Sine: *Pe El L-a pecetluit Dumnezeu-Tatăl* (In. 6, 27). Dar şi când a poruncit ucenicilor Săi să boteze toate neamurile, nu le-a spus să facă aceasta în numele lui Dumnezeu, ci a legiuit pe faţă să se facă *în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh* (Mt. 28, 19)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 7, în PSB, vol. 41, pp. 1023-1024)

---

938. Ortodoxia nu desparte niciodată Persoanele Sfintei Treimi, adică pe Tatăl de Fiul şi de Duhul Sfânt, căci Ele nu sunt una lângă alta, ci una într-alta, se conţin şi se dăruiesc reciproc. Sfinţii Părinţi nu au scris vreun tratat sau vreo operă specială despre Dumnezeu Tatăl şi nici nu aflăm în vreuna din lucrările lor învăţătura completă despre acest subiect. În *Mărturisirea credinţei ortodoxe,* Sfântul Grigorie Palama prezintă succint învăţătura ortodoxă despre Dumnezeu Tatăl, spunând: *Tatăl este fără de început, nu doar fiindcă este veşnic, ci şi pentru că nu are în nici un chip vreo cauză: El singur este cauza şi rădăcina şi izvorul Dumnezeirii contemplate în Fiul şi în Sfântul Duh; El singur este cauza primă celor ce s-au făcut: El este nu numai Ziditor, ci este şi singur Tată al unicului Fiu şi Purcezător al unicului Duh Sfânt; El este veşnic şi din veşnicie este Tată şi din veşnicie este singur Tată şi Purcezător; este mai mare decât Fiul şi decât Duhul, dar numai ca principiu fundamental; în toate celelalte este egal cu ei şi toţi se bucură de aceeaşi cinstire.* (PG. 151, col. 763) – n.a.

939. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Un Dumnezeu care nu e Tată nu e Dumnezeu adevărat şi prin fire, căci e un Dumnezeu lipsit de iubire. Şi un Dumnezeu lipsit de iubire prin fire nu poate fi Dumnezeu adevărat. (n. 2017, p. 1069).

940. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Un Dumnezeu care n-ar fi născut un Fiu, care n-ar fi Tată, ar fi un Dumnezeu lipsit de iubire, de comuniune. Iar dacă ar fi silit să facă ceva, n-ar fi atotputernic, n-ar fi liber. Dacă n-ar exista un Tată ceresc, n-ar exista nici taţi pământeşti, care reprezintă tot ce e mai înalt între oameni. Un Dumnezeu care n-ar fi Tată ar fi o esenţă panteistă, n-ar indica proprietatea Lui de Dumnezeu liber şi iubitor, de adevărat Dumnezeu. (n. 1927, p. 1023).

DUMNEZEU FIUL
Numele „Iisus"[941]

„Numele *Iisus* nu este un nume elinesc, ci ebraic, care tâlcuit în limba greacă înseamnă Sotir, adică Mântuitor; şi se numeşte Mântuitor, pentru că a mântuit pe poporul Său." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia a II-a, II, în PSB, vol. 23, p. 30)

„Numele de Iisus şi de Mântuitor erau foarte cunoscute la iudei. Şi pentru că faptele viitoare ale Domnului Iisus aveau să fie neobişnuite, de aceea numele acesta a fost purtat şi de altul, de Isus al lui Navi, preînchipuire a Domnului Isus, ca de la început să se înlăture orice tulburare ce ar fi putut fi provocată de un nume nou. În Scriptură se spune că Isus al lui Navi, urmând lui Moise, a dus pe poporul iudeu în pământul făgăduinţei. Aceasta e preînchipuire. Iată acum şi faptul! Isus al lui Navi a dus poporul iudeu în pământul făgăduinţei; Domnul Iisus a dus pe poporul Său în cer şi la bunătăţile cele cereşti. Isus al lui Navi, după moartea lui Moise, Domnul Iisus, după încetarea Legii. Acela, conducător de popor, acesta, împărat.

Dar ca nu cumva când auzi numele Iisus să te rătăceşti din pricina acestui nume, evanghelistul Matei a adăugat: *Iisus Hristos, Fiul lui David.* Celălalt Isus nu era din seminţia lui David, ci din altă seminţie." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia a II-a, III, în PSB, vol. 23, p. 30)

Numele „Hristos"

„(...) Cuvântul *hristos*, adică uns, este plăcut, folositor şi lipsit de batjocură." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic,* Cartea întâi, XII, în PSB, vol. 2, p. 384)

„Iar spunând *Hristos*, nu dăm acest nume eternităţii dumnezeieşti, ci trupului purtător de dumnezeire, Celui ce S-a arătat pe pământ şi a petrecut cu oamenii, Celui odrăslit din feciorie, întru Care a locuit toată plinătatea dumnezeirii trupeşte, făcându-se pârga noii frământături, prin care Cuvântul a îmbrăcat firea noastră făcând-o neîntinată, curăţită de toate patimile concrescute în ea." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a XIII-a, în PSB, vol. 29, p. 295)

„(...) Întrucât demnitatea împărătească stă mai presus de orice alt merit şi de orice altă putere sau stăpânire, iar numele *Hristos* înseamnă în primul rând şi mai cu seamă puterea împărătească (fiindcă *Hristos* se tâlcuieşte *uns*, iar din istorie aflăm că mai înainte de a fi cineva împărat trebuia să fie uns) (...) deoarece în demnitatea împărătească se cuprinde toată puterea celorlalte demnităţi (...)" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârşire, către monahul Olimpiu,* în PSB, vol. 30, p. 457)

941. Iisus este forma greacă a lui [Ioshua] ce în ebraică înseamnă Domnul este mântuirea sau mântuitorul. Vorbind despre acest nume, Bernard de Clairvaux exclama: *Numele de „Iisus" nu-i numai lumină, ci şi hrană, untdelemn, fără de care hrana sufletului este uscată; sare, fără de care, ca un condiment, orice se pune înaintea noastră este fără gust; în sfârşit, miere în gură, melodie în ureche, bucurie în inimă şi în acelaşi timp medicament. Orice convorbire religioasă în care nu se aude numele acesta este absurdă.* (Bernard de Clairvaux, *cf.* Nicolae Moldoveanu, *Dicţionar de înţelepciune patristică*, Ed. Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1997, p. 263) – n.a.

„Nu se numeşte Hristos pentru Sine, sau ca fiind aceasta în mod fiinţial, cum este Fiu, ci ca Unul în mod excepţional faţă de altul. Căci nimeni nu este între hristoşi ca El. Totuşi, El se numeşte Hristos prin asemănarea cu noi. Căci numele Lui propriu şi excepţional şi care constituie realitatea specială este acela de Fiu, iar cel de Hristos îl are comun cu noi. Căci este Hristos fiindcă a fost uns, întrucât S-a făcut om[942]. Deci, dacă faptul că a fost uns îl vom vedea răspunzând trebuinţei omeneşti, numele Hristos se înţelege prin asemănare cu noi, însă nu cum se înţelege numele de Fiu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 446)

Puterea numelui „Hristos"

„Avraam, auzind că Lot a fost luat prizonier, a numărat cele 318 slugi ale sale, a ieşit la luptă şi a biruit numerosul număr de duşmani (Fac. 14, 14-15). Se spune că numărul 300[43], după forma sa, este tipul semnului Domnului[944] iota, ι (= 10) şi eta, η (= 8), reprezintă numele cel mântuitor[945]. Deci slugile lui Avraam arată mântuirea, cu alte cuvinte: cei care aleargă la semn şi la nume[946] ajung domni ai prizonierilor şi ai multor neamuri necredincioase care au urmat acelora." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, 11, 84.2-84.4, în PSB, vol. 5, p. 434)

„(...) Numele lui Iisus: s-a văzut deja că numele Lui scoate multe duhuri necurate din suflete şi din trupuri şi promovează virtutea în cei din care au fost alungaţi demonii." (Origen, *Filocalia,* XVII, 2, în PSB, vol. 7, p. 376)

„Simpla invocare *în numele lui Iisus*, pe care o rosteau adevăraţii închinători, a vindecat mulţi bolnavi de duhuri necurate şi de alte suferinţe." (Origen, *Contra lui Celsus,* cartea a VIII-a, cap. 58, în PSB, vol. 9, p. 554)

„Căci unde este numit Hristos şi există credinţa în El se smulge toată cinstirea idolilor, se dă pe faţă toată amăgirea dracilor; nici un demon nu poate suferi nici măcar numele Lui, ci numai la auzul Lui o ia la fugă[947]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă, prin trup,* cap. 4, XXX, în PSB, vol. 15, pp. 125-126)

„Cine e deci acest Hristos, Care prin numirea şi venirea Lui le-a umbrit şi le-a desfiinţat pe toate şi singur El are putere împotriva tuturor şi a umplut toată lumea

942. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numele de Hristos îl are Fiul lui Dumnezeu comun cu noi, pentru că înseamnă uns. Şi a fost uns pentru că S-a făcut, ca om, plăcut lui Dumnezeu. Dar şi oamenii pot primi această ungere, deci se pot numi *hristoşi*, dacă se unesc cu El. Dar numai El este Hristosul prim, deci în mod articulat. Căci numai pentru că în El a fost uns primul om, pot fi unşi şi alţii. Dar Fiul în sens propriu, ca Cel născut din Tatăl, este numai El. Noi putem să fim fii numai prin har, sau prin unirea cu El. El este Hristosul prin excelenţă ca om, pentru că este şi Dumnezeu. Primind ungerea sau numele de Hristos, S-a făcut asemenea nouă; dar ca Fiu ne-a făcut El asemenea Lui, însă nu prin naştere, ci prin har. (n. 825, p. 446).

943. Notă Pr. D. Fecioru: În greceşte cifra 300 este reprezentată prin T. (n. 340, p. 434).

944. Notă Pr. D. Fecioru: Adică: a crucii. (n. 341, p. 434).

945. Notă Pr. D. Fecioru: Prima şi a doua literă din numele Domnului, Ιησοῦς. Numărul 318 se scrie în greceşte τιή, care simbolic înseamnă: Cruce Iisus. (n. 342, p. 434).

946. Notă Pr. D. Fecioru: Adică: la semnul crucii şi la numele Iisus. (n. 343, p. 434).

947. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Atanasie, ca toţi părinţii Bisericii, urmând sfintele Scripturi (Mt. 28, 20; In. 14, 21; II Cor. 13, 9; Gal. 2, 20), avea ferma convingere că în cei credincioşi e prezent şi lucrează Hristos, că credinţa nu înseamnă numai o siguranţă în faptul că Hristos există, ci un semn al acestei prezenţe şi lucrări a lui Hristos în lume. Chiar numele lui Iisus rostit cu credinţă e un semn al puterii lui lucrătoare. Aceasta era o concluzie firească trasă din învierea lui Hristos. Dacă El e viu, e şi lucrător. Şi întrucât prin trupul Lui înviat lucrează Dumnezeu, lucrarea Lui nu are loc pe o rază restrânsă, ci oriunde e mărturisit prin credinţă. (n. 80, p. 126).

de învăţătura Lui? Să spună elinii, care râd şi nu se ruşinează. Dacă e om, cum un singur om a putut întrece puterea tuturor zeilor şi i-a dovedit pe aceia, prin puterea Lui, ca nefiind nimic? Iar de spun că e vrăjitor (magician), cum e cu putinţă ca un vrăjitor să desfiinţeze toată vrăjitoria (magia) şi nu, mai degrabă, să o întărească? Dacă ar fi biruit numai pe unii vrăjitori dintre oameni, sau ar fi fost copleşit numai vreunul dintre ei, pe drept cuvânt ar fi fost socotit de ei că i-a biruit pe alţii numai printr-un mai mare meşteşug. Dar dacă prin Crucea Lui a biruit toată vrăjitoria şi a făcut să dispară însuşi numele acesteia, e vădit că Hristos nu e vrăjitor, odată ce şi dracii chemaţi de vrăjitori fug de El ca de Stăpânul lor. Să ne spună deci elinii cine este El, dacă întreaga lor străduinţă e să râdă de El. Vor zice poate că a fost şi El un demon şi de aceea a avut putere. Spunând aceasta se vor face ei înşişi de râs, putând fi ruşinaţi de dovezile noastre de mai înainte. Căci cum poate fi demon Cel ce alungă pe demoni? Fără îndoială dacă ar fi alungat numai draci, cu drept cuvânt s-ar fi putut socoti că a avut putere asupra celor mai mici, de la căpetenia lor, ceea ce spuneau şi iudeii, vrând să-L facă de ocară. Dar dacă cu numele Lui e scoasă şi alungată toată nebunia dracilor, arătat este că rătăcesc spunând aceasta şi că Domnul nostru Iisus Hristos nu e vreo oarecare putere drăcească. Deci dacă Mântuitorul nu e nici simplu om, nici vrăjitor, nici demon, ci a desfiinţat şi umbrit cu dumnezeirea Lui şi închipuirea poeţilor şi nălucirea dracilor şi înţelepciunea elinilor, e vădit şi se va mărturisi de toţi că este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu, sau Cuvântul şi Înţelepciunea şi Puterea Tatălui[948]. De aceea faptele Lui nu sunt omeneşti, ci mai presus de om; ele se cunosc cu adevărat ca ale lui Dumnezeu atât din ele înseşi, cât şi din compararea lor cu cele ale oamenilor." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. VI, XLVIII, în PSB, vol. 15, pp. 145-146)

„Iar noi, pomenind numele lui Hristos cel răstignit, punem pe fugă pe toţi dracii." (Sf. Atanasie cel Mare, *Viaţa Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* LXXVII, în PSB, vol. 16, p. 236)

Întruparea – „Taina cea ascunsă din timpuri veşnice" (Romani 16, 25)

„Auzi cum zice că s-a dat harul în Hristos înainte de vremuri veşnice. Dar s-au ştiut şi s-au hotărât de mai înainte de către Dumnezeu şi Tatăl cei ce vor fi asemenea chipului Fiului Său. Căci s-a ştiut de mai înainte, cum am spus, modul întrupării. Dar s-a împlinit la vremea cuvenită vindecarea bolilor. Aceasta o va mărturisi iarăşi

948. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Acestea sunt cele trei numiri date în mod regulat de Sfântul Atanasie Fiului lui Dumnezeu: Cuvântul, Înţelepciunea, Puterea Tatălui. Cuvântul Îl arată ca persoană în comuniune şi dornic de comuniune ca unul ce Se comunică; Înţelepciunea, ca fiind Subiect cunoscător, Izvorul tuturor sensurilor; Puterea, ca cel ce nu e numai comuniune şi sens, ci şi Subiectul tuturor puterilor firii şi al celor mai presus de fire. În puteri sunt sensuri, în sensuri puteri şi toate sunt spre comunicare, deci toate sunt ale unei Persoane supreme. Cuvântul, Înţelepciunea şi Puterea lui Dumnezeu a luat firea noastră ca s-o refacă şi fortifice ca şi Cuvânt comunicat, ca sens comunicat şi ca putere manifestată asupra morţii, patimilor, lumii. Noi am slăbit în toate aceste trei privinţe. Viaţa noastră e mereu însoţită de neputinţa de a ne comunica deplin, de a înţelege deplin pe ceilalţi, de a putea birui cu totul atracţiile lumii inferioare şi de a răbda greutăţile. Aceste forme de neputinţă sunt tot atâtea forme, care ne slăbesc, ducându-ne spre moarte. De câte ori copiii nu se pot comunica părinţilor şi părinţii copiilor şi de aceea nu se înţeleg unii pe alţii, chiar dacă se iubesc! Copiii îi acuză pe părinţi că nu i-au înţeles, că nu le-au avut grijă, deşi părinţii nu au dormit ani de-a rândul de grija copiilor. Dar n-au putut face cât au voit pentru ei. Şi aceasta le-a mărit şi mai mult suferinţa. Cuvântul întrupându-Se a pogorât şi în aceste neputinţe ale noastre (chenoza), suferind cu noi pentru ele, dar ne ajută să le depăşim, sau să cerem iertare lui Dumnezeu şi unii altora pentru ele. Unde nu e folosit ajutorul lui Hristos pentru a se cere această iertare de la Dumnezeu şi întreolaltă, omul ajunge prin scurtele ţâşniri ale infernului în viaţa sa la infernul deznădejdii definitive, prin învârtoşarea într-o necomunicare definitivă, a aducerii la neputinţa totală a calităţii sale de cuvânt cuvântător. (n. 110, pp. 146-147).

Pavel, scriind aşa: *Iar celui ce poate să vă întărească după Evanghelia mea şi după propovăduirea lui Iisus Hristos, potrivit cu descoperirea tainei celei ascunse din timpuri veşnice*[949]. *Iar acum arătată prin Scripturile proorocilor după porunca veşnicului Dumnezeu, şi cunoscută la toate neamurile spre ascultarea credinţei, Unuia înţeleptului Dumnezeu prin Iisus Hristos, căruia fie slava în veac. Amin* (Rom. 16, 25-27)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea întâi, 4-5, în PSB, vol. 39, pp. 15-16)

„Şi (Mântuitorul – n.a.) a fost iubit, zice, şi dinainte de întemeierea lumii, arătând prin aceasta puterea tainei Lui şi că a fost cunoscută, de mai înainte, de Dumnezeu-Tatăl calea mântuirii noastre, săvârşită prin mijlocirea lui Hristos[950]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1066)

Întruparea „la plinirea vremii" (Galateni 4, 4)

„La întrebarea de ce oare n-a fost propovăduit altă dată printre neamuri şi la toţi oamenii, aşa cum se face astăzi, iată ce lămurire s-ar putea aduce: viaţa pe care o duceau oamenii de altădată nu le îngăduia să cuprindă cu mintea învăţătura atât de înţeleaptă şi de desăvârşită[951] adusă de Hristos." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, II, 17, în PSB, vol. 13, p. 34)

„Or, în clipa când – sătui să tot fie purtaţi încolo şi încoace şi să se lase sfâşiaţi fără milă (dar nu de lupi sau de cine ştie ce sălbăticiuni, ci de demonii cei răi şi cruzi şi de duhurile cele silnice şi pierzătoare de suflete) – au început oamenii să simtă lipsa unui ajutor mai puternic decât tot ajutorul ce le putea veni de la oameni, a sosit printre noi de bunăvoie Însuşi Cuvântul lui Dumnezeu, dând ascultare îndemnului primit de la preabunul Său Tată." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 13.15, în PSB, vol. 14, pp. 232-233)

„Căci proorocia arată că Dumnezeu va veni şi va face cunoscute semnele şi timpul venirii Lui: orbii vor vedea, şchiopii vor umbla, surzii vor auzi şi limba gângavilor se va face limpede. Toate acestea se spun despre venirea lui Dumnezeu. Dar să spună când s-au făcut astfel de semne în Israel sau unde s-a întâmplat aşa ceva în Iudeea? A fost curăţit leprosul Neeman, dar nu a auzit nici un surd, nu a umblat nici un olog. Ilie şi Elisei au înviat un mort, dar nici un orb din naştere nu a văzut cu adevărat. Mare lucru este şi să fie înviat un mort. Dar nu e o minune aşa de mare ca cea făcută de Mântuitorul. Şi dacă Scriptura nu a trecut sub tăcere vindecarea leprosului şi învierea copilului văduvei, dacă s-ar fi întâmplat să umble vreun olog şi să vadă vreun orb mai înainte, fără îndoială le-ar fi arătat şi pe acestea. Dar dacă nu au grăit Scripturile, e vădit că nici nu s-au petrecut acestea mai înainte. Când s-au făcut deci acestea, dacă nu când a venit însuşi Cuvântul lui Dumnezeu în trup? Şi când a venit, dacă nu atunci când au umblat ologii şi au vorbit limpede gângavii şi au auzit surzii şi au văzut orbii

949. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sf. Apostol Pavel şi Sf. Chiril numesc veşnicia în care a gândit Dumnezeu cele ale lumii înainte de a o crea, *timpuri veşnice*. Ea e deosebită de *eternitatea* lui Dumnezeu. E o veşnicie a lui Dumnezeu în care se gândeşte la lumea temporală. (n. 20, p. 16).

950. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin aceasta Sfântul Chiril spune că Fiul lui Dumnezeu a fost iubit înainte de întemeierea lumii ca Cel ce Se va întrupa ca om. Astfel, ştia de atunci că oamenii vor cădea din legătura cu El şi vor avea nevoie de mântuire, că le va arăta iubirea trimiţând pe Fiul Său să Se facă om. (n. 2011, p. 1066).

951. Notă Pr. T. Bodogae: La întrebarea de ce întruparea Domnului a venit aşa târziu, a răspuns Eusebiu mai pe larg în *Praeparatio evangelica* şi în *Demonstratio evang.* (n. 27, p. 34).

din naştere? De aceea şi iudeii care le priveau vorbeau de ele ca de nişte fapte de care nu au auzit să se fi întâmplat altădată: *Din veac nu s-a auzit să fi deschis cineva ochii vreunui orb din naştere. De nu era Acesta de la Dumnezeu, nu putea face nimic* (In. 9, 32-34)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă, prin trup,* cap. 5, XXXVIII, în PSB, vol. 15, p. 133)

„Dacă era bună şi compatibilă cu Dumnezeu întruparea, de ce a întârziat atât de mult buna ei realitate? De ce n-a fost oprit răul la început, când încă nu se împrăştiase?

La această observaţie răspunsul nostru e scurt: amânarea s-a făcut din înţelepciunea şi prevederea Celui care voia să fie folositor făpturii. În bolile trupeşti, când au loc infecţii în ţesuturi, cei ce vindecă în mod ştiinţific bolile trupului, încă înainte de a începe tratamentul cu astringente şi cu alte metode, ei aşteaptă să iasă la suprafaţa pielii tot răul adunat înăuntru şi abia după ce văd ce fel este rana, abia atunci aplică leacul corespunzător. Tot aşa, după ce odată veninul răutăţii s-a încuibat în sângele omenirii, Doctorul lumii întregi a aşteptat până când n-a mai găsit ascunsă în trupul nostru nici un fel de răutate.

(...) când, însă, răutatea a atins culmea şi când nu mai exista nici o perversitate pe care să n-o fi încercat omenirea, abia atunci a venit Dumnezeu, în clipa când boala era mai progresată, iar nu de la început, pentru ca vindecarea ce a adus-o să treacă la întreg cuprinsul bolii." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 29, în PSB, vol. 30, p. 327)

„(...) Firea dumnezeiască (...) a luat mai degrabă chipul potrivit timpului[952]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 846)

Întruparea – raţiunea tainică pentru care nu S-a întrupat altă Persoană a Sfintei Treimi

„Însă din faptul că Sfânta şi închinata Treime este de o fiinţă, nu urmează că poate atribui cineva oricărei Persoane a ei, căreia ar voi, raţiunea întrupării. Căci nu S-a făcut om Însuşi Tatăl, nici Duhul Sfânt, ci numai Fiul. Aşa ne-au învăţat dumnezeieştile Scripturi[953]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a II-a, 7, în PSB, vol. 39, p. 65)

Întruparea – cauzele şi scopul Întrupării

„Dacă n-ar fi venit în trup, cum ar fi putut oamenii rămâne vii uitându-se la El, odată ce nu pot să se uite cu ochii liberi la razele soarelui, care este lucrul mâinilor Lui şi care are să înceteze de a fi?

952. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Timpul stă în legătură cu treapta de înţelegere şi cu trebuinţele omului. Timpul nu e gol, ci se modelează după om, sau omul se modelează după el. Am nevoie să parcurg un timp pentru a ajunge să înţeleg ceva, şi modul de înţelegere e determinat de timpul pe care l-am parcurs şi la care am ajuns. În acest sens şi Fiul lui Dumnezeu Se face om *la plinirea vremii*, sau când omul era pregătit să-L înţeleagă, şi primeşte moartea după ce ucenicii au cunoscut toată învăţătura Lui. Dumnezeu însuşi ţine seama de timp, pentru că El a legat dezvoltarea omului de timp. (n. 1610, p. 846).

953. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Există o raţiune tainică pentru care nu s-a întrupat altă Persoană a Sfintei Treimi, ci numai Fiul. Noi am putea vedea în această raţiune două motive a) că Dumnezeu vrea să ne facă prin întruparea Fiului şi pe noi fii, şi b) că Fiul fiind totodată şi Cuvântul lui Dumnezeu, *prin Care* a creat toate, voieşte ca tot prin El să ne şi recreeze, refăcând pecetea de dreaptă raţionalitate pe care a imprimat-o El în noi prin actul creaţiei. (n. 98, p. 65).

Aşadar, Fiul lui Dumnezeu pentru aceasta a venit în trup ca să umple măsura păcatelor celor care au prigonit de moarte pe proorocii Lui.

Deci pentru aceasta a suferit. Că zice Dumnezeu că de la ei vine rana trupului Lui: *Când vor bate pe păstorul lor, atunci vor pieri oile turmei.*

El Însuşi a voit să pătimească aşa; că trebuia să pătimească pe lemn. Profetul, care a proorocit despre El, spune: *Izbăveşte sufletul meu de sabie; şi: Pironitu-mi-au trupul, că adunările celor răi s-au ridicat asupra mea.*

Şi iarăşi spune: *Iată am dat spatele Meu spre biciuiri şi obrajii Mei spre pălmuiri, iar faţa Mea am pus-o ca o piatră tare.*" (Barnaba, *Epistola,* cap. V, 10-14, în PSB, vol. 1, pp. 141-142)

„Nu li s-a dat creştinilor învăţătura lor ca o născocire pământească, nici creştinii nu pretind că păzesc cu atâta grijă o învăţătură trecătoare, nici nu li s-a încredinţat rânduiala unor taine omeneşti, ci, cu adevărat, Însuşi Atotputernicul, Atoateziditorul şi nevăzutul Dumnezeu, El Însuşi, din ceruri, a aşezat în oameni şi a întărit în inimile lor adevărul şi cuvântul cel Sfânt şi mai presus de înţelegere. N-a trimis oamenilor, cum şi-ar închipui cineva, un slujitor sau un înger sau o căpetenie sau pe cineva din cei care cârmuiesc cele pământeşti sau pe cineva din cei cărora li s-a încredinţat conducerea celor cereşti, ci pe Însuşi Meşterul şi Creatorul universului, prin care a creat cerurile, prin care a închis marea în hotarele ei (Ps. 103, 10; Pilde 8, 27-29; Iov 26, 10; 38, 8-11), ale Cărui taine le păstrează cu credincioşie toate stihiile lumii, de la Care soarele a primit porunca să păzească măsurile drumurilor zilei, de a Cărui poruncă ascultă luna, ca să lumineze noaptea, Căruia I se supun stelele, care urmează drumul lunii, prin care toate au fost rânduite şi hotărâte, Căruia I se supun cerurile şi cele din ceruri, pământul şi cele de pe pământ, marea şi cele din mare, focul, aerul, adâncul, cele din înălţimi, cele din adâncuri, cele de la mijloc. Pe Acesta L-a trimis oamenilor. L-a trimis, oare, cum ar putea gândi unul din oameni, spre a împila, spre a înspăimânta, spre a îngrozi? Nicidecum! L-a trimis cu bunătate şi blândeţe, cum trimite un rege pe fiul său, L-a trimis ca Dumnezeu, L-a trimis la oameni, L-a trimis ca să mântuie, ca să convingă, nu să silească; că Dumnezeu nu sileşte. L-a trimis ca să cheme, nu ca să alunge; L-a trimis ca să iubească, nu ca să judece (In. 3, 17)." (*Epistola către Diognet,* cap. 7, în PSB, vol. 1, pp. 414-415)

„Hristos S-a făcut om, născându-Se, după voinţa lui Dumnezeu şi Tatăl, pentru oamenii care vor crede în El şi pentru nimicirea demonilor." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Apologia a doua în favoarea creştinilor*, VI, în PSB, vol. 2, p. 107)

„Cuvântul lui Dumnezeu s-a făcut om, ca şi tu să afli de la om, că omul poate ajunge Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 1, 8.4, în PSB, vol. 4, p. 75)

„Cuvântul S-a făcut trup, pentru ca să poată fi şi contemplat (In. 1, 14)." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* cap. 3, 16.5, în PSB, vol. 5, p. 320)

„A luat trup sensibil şi a venit pe pământ ca să arate oamenilor că le este cu putinţă să se supună poruncilor." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VII, 2, 8.6, în PSB, vol. 5, p. 480)

„De ce să nu bagi în seamă că Dumnezeu pentru tine a luat asupra Lui ceea ce se potriveşte cel mai puţin naturii Sale?" (Origen, *Omilii la Cartea Facerii*, Omilia IX, cap. 2, în PSB, vol. 6, p. 45)

„Voind să Se arate oamenilor și să trăiască printre ei pentru mântuirea neamului omenesc, Mântuitorul a luat suflet de o fire asemănătoare cu a noastră[954], dar asemănător în același timp și Lui, Fiului, prin scop și putere, încât să poată împlini fără scădere toate hotărârile și toate planurile mântuitoare ale Cuvântului și ale Înțelepciunii." (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, 4, IV, în PSB, vol. 8, pp. 301-302)

„(...) Dumnezeu însuși, Care a venit pentru mântuirea neamului omenesc (...)" (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea I, cap. 68, în PSB, vol. 9, p. 93)

„Scopul primei Lui veniri n-a fost ca să judece pe oameni, ci ca să-i învețe prin cuvânt și faptă ce trebuie să facă și ce nu, nu să pedepsească pe cei răi și să dea fericire celor buni, ci ca să vestească, în chip minunat și cu putere dumnezeiască, învățătura Sa la întreg neamul omenesc, așa după cum fusese prezis de către prooroci." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 38, în PSB, vol. 9, p. 131)

„Dar nici Iisus însuși și nici ucenicii Lui n-au cerut celor ce pășeau pe urmele Lui să creadă pur și simplu în divinitatea și în minunile Lui, fără ca El să fi luat asupră-Și, prin întrupare, fire omenească tocmai prin aceea că a luat asupra Lui din același trup care *poftește împotriva duhului.* Dar ei au văzut cum puterea dumnezeiască a coborât în natura omenească și în realitatea omenească impunându-Se cu suflet și cu trup omenesc, pentru a colabora împreună, prin credință, spre mântuirea celor ce au credință în El." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a III-a, cap. 28, în PSB, vol. 9, p. 188)

„Dumnezeu-Cuvântul, Iisus, a fost trimis să fie doctor pentru cei slăbănogi, dascălul dumnezeieștilor taine pentru oamenii care, după ce s-au curățat de vechile patimi, nu vor să mai trăiască în păcate." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a III-a, cap. 62, în PSB, vol. 9, p. 213)

„(...) După noi, o asemenea coborâre are un scop îndoit: întâi, acela de a întoarce, așa cum se spune în Evanghelie, *oile pierdute ale casei lui Israel* (Mt. 10, 6; 15, 24), iar în al doilea rând, acela de a lua de la vechii iudei, pentru necredința lor, împărăția, numită a lui Dumnezeu, și de a o încredința altor lucrători, creștinilor, care vor *aduce* lui Dumnezeu roadele împărăției Lui, la timpul cuvenit, când fiecare faptă este rod al Împărăției (Mt. 21; 41; 43)." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 3, în PSB, vol. 9, p. 231)

„El *era la început la Dumnezeu* (In. 1, 1), dar din pricina celor care se lipiseră de trup și deveniseră cu totul trupești, *S-a făcut trup* (In. 1, 14), ca să poată fi cuprins de cei ce nu-L puteau vedea atunci când, în calitate de Cuvânt, era la Dumnezeu și era Dumnezeu. Vorbindu-se oamenilor despre El *trupește*, fiind propovăduit ca având trup, El cheamă la Sine pe cei ce sunt trupuri ca să-i facă mai întâi să se apropie de înfățișarea trupească a Cuvântului celui întrupat, iar după aceea să-i înalțe până la a-L vedea așa cum era înainte de a Se fi făcut trup. Așa că ei, văzând că se ajutorează sufletește și înălțându-se mai presus de inițierea cea trupească, zic: *Chiar dacă am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem după trup* (II Cor. 5, 16). Așadar, El *S-a făcut trup* și, făcându-Se trup, S-a sălășluit printre noi, iar nu în afară de noi." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 68, în PSB, vol. 9, pp. 429-430)

954. Notă Pr. T. Bodogae: Despre sufletul omenesc luat asupră-Și de Hristos s-a vorbit mai înainte: II, 6, 3; II, 8, 2. (n. 1565, p. 302).

„(...) Domnul a luat firea lui (a omului – n.a.) şi a îmbrăcat-o (ca pe un veşmânt); a făcut aceasta pentru ca nu cumva omul – copleşit de înşelăciunile plăcerii, iarăşi să se afunde. Iată pentru ce Cuvântul a îmbrăcat firea omenească, pentru ca în felul acesta să fie anulată sentinţa pierzării, iar şarpele să fie învins.

Cel viclean trebuia învins tocmai de cel supus de el prin viclenie, şi nu de altcineva. Era imposibil să fie desfiinţată de altcineva sentinţa de condamnare şi moartea, afară de omul căruia i s-a zis: *pământ eşti şi în pământ vei merge*; acesta, reintrând în luptă, trebuia să desfiinţeze sentinţa care, din cauza lui, plana asupra tuturor oamenilor, aşa încât, *după cum mai înainte toţi mureau în Adam, la fel iarăşi toţi să fie vii în Hristos*, care s-a îmbrăcat cu firea lui Adam (I Cor. 15, 22).” (Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, Discursul al III-lea (al Thaliei), VI, în PSB, vol. 10, p. 61)

„Ceea ce fusese imposibil pentru legea naturală din noi a binelui – pentru că era fără putere, copleşită de poftele cuibărite în trup –, a fost realizat de Dumnezeu prin trimiterea Fiului Său care a luat un trup asemănător trupului nostru (întruparea a fost reală şi nu aparentă). El a venit ca păcatul să fie condamnat pierzării, ca legea păcatului să nu mai rodească în trup, ci cea naturală a binelui, ca oamenii să nu mai dea ascultare poftei trupului, ci poruncii Duhului (Rom. 8, 3, 7; 5, 8, 4).” (Metodiu de Olimp, *Aglaofon sau Despre înviere*, Discursul al II-lea, VI-VIII, PSB, vol. 10, p. 175)

„Pricina arătării Sale aici în mijlocul nostru a stat în cele învederate: ele toate L-au făcut să vrea unirea cu toţi oamenii.” (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 13.16, în PSB, vol. 14, p. 233)

„(...) Cum altfel ar fi putut esenţa cea dumnezeiască, cea insesizabilă, cea nematerială şi nevăzută, să se manifeste unor fiinţe învăţate să caute pe Dumnezeu într-o lume a devenirii (ba chiar aici, jos, pe pământ) – aşadar unor fiinţe care nu mai erau în stare (sau cărora le lipsea voinţa) să contemple pe izvoditorul şi creatorul tuturor lucrurilor – altfel decât sub chipul şi sub înfăţişare omenească? De asta S-a plecat El până la a intra în legătură cu oamenii prin mijlocirea unui instrument supus morţii: adică în temeiul unui soi de analogii – şi numai fiindcă le era lor dragă calea asta; fiindcă (după cum se zice) cele asemenea se atrag. De asta S-a arătat Cuvântul lui Dumnezeu pe această cale: adică avându-i în vedere pe toţi cei pe care nu-i mulţumeşte decât lucrul văzut cu ochii lor, care-şi caută dumnezeii în statui şi în tot soiul de imagini sculptate dar neînsufleţite; care-şi imaginează că natura dumnezeiască ar putea sălăşlui undeva în materie sau în trup, şi care aclamă pe alţii (tot oameni şi, prin însăşi condiţia lor, tot muritori) ca zei. De asta Şi-a pregătit El – cu rostul unui instrument – un trup, un adevărat templu preasfânt care să fie sălaşul vizibil al puterii celei spirituale, imagine minunată şi preasfântă, mai de preţ decât toate neînsufleţitele sculpturi. Orice imagine făcută din materie neînsufleţită şi lucrată de mâinile unor meşteri ca să închipuie ceva – fie din bronz, fie din fier, din aur, din fildeş, din piatră sau lemn – poate prea bine să se transforme într-un sălaş al demonilor; dar chipul acela dumnezeiesc, croit în virtutea dumnezeieştii înţelepciuni, participa în acelaşi timp şi la viaţă şi la stările cele gândite[955]. Era un chip încărcat cu toate virtuţile, sălaş al Cuvântului lui Dumnezeu şi templu sfânt dum-

955. Notă D-lui Radu Alexandrescu: *Gândite* (cu valoare acordată acestui determinativ în vechea terminologie bisericească) sau *spirituale* (termen modern, mai ambiguu), (n. 349, p. 234).

nezeieştii sfinţenii." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 14.5, în PSB., vol. 14, pp. 233-234)

„Un mit al elinilor spune despre Orfeu că el izbutea să îmblânzească tot felul de fiare, potolindu-le instinctele prin darul său de a cânta şi lovind cu plectrul în corzile instrumentului. Poveste redată şi printr-un dans; fiindcă, iată, ajung oamenii să creadă că lira asta neînsufleţită ar putea domestici nişte jivine, ba chiar că ar putea clinti stejarii sub chemarea muzicii! Or, Preaînţeleptul şi întru-totul-priceputul Cuvânt al lui Dumnezeu, punând la cale tot soiul de leacuri sortite sufletelor omeneşti celor robite puzderiei de rele, a luat de astă dată în mână un instrument muzical care era chiar opera înţelepciunii Sale: anume omul, pe care l-a făcut să înalţe în auzul fiinţelor cuvântătoare (iar nu într-al unor jivine necuvântătoare) cântări peste cântări, pentru a lecui prin remediile dumnezeieştii învăţături toată stricăciunea elinilor şi barbarilor, precum şi iraţionalele, animalicele patimi ce pun stăpânire pe suflet; iar sufletelor bolnave care-l caută pe Dumnezeu în lumea aceasta a devenirii şi în ce e trupesc oferindu-le – ca un adevărat şi suveran doctor – tocmai leacul căutat de ei şi potrivit lor: un Dumnezeu în trup omenesc. După care, de vreme ce la cerinţele noastre trupeşti Îi era gândul nu în mai mică măsură decât la cele ale sufletului, (a îngăduit) ochilor noştri trupeşti să vadă nişte minuni nemaipomenite – miracole şi făptuiri ale puterii dumnezeieşti. Urechilor noastre trupeşti le-a dat învăţătură cu o limbă de asemeni trupească, ducând la bun sfârşit prin mijlocirea acestei înfăţişări de om luate de El toate cele privitoare la adevărata dumnezeire, şi pe care oamenii numai aşa mai erau în stare să le priceapă." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 14.5-6, în PSB, vol. 14, pp. 234-235)

„Pricina hotărârii de a coborî stă – aşa cum cu mult înainte o şi spuseseră proorocii – în purtarea de grijă faţă de toate; la urma urmei este firesc ca un creator să se îngrijească de creaţia lui." ("Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinţilor", în Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cartea a V-a, 11.9, în PSB, vol. 14, p. 268)

„(...) Aceasta a devenit adevărata cauză a coborârii – mai bine spus: ea a făcut necesară coborârea – pe pământ a Mântuitorului, Care veghează în pronia Sa asupra tuturor: căci nu putea fi găsit nimeni, nici un tămăduitor în stare să scoată cu adevărat lumea de sub puterea unor rele atât de mari şi a unei asemenea grozăvii!" ("Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinţilor", în Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cartea a V-lea, 11.14, în PSB, vol. 14, p. 269)

„(...) rostul luării-asupră-Şi a trupului era limpede: fiindcă prin ea (prin întrupare şi patimă – n.a.), El avea să nimicească vlăstarele nedreptăţii şi desfrâului, care aduceau stricăciunea în dreptele lucrări şi năravuri omeneşti, şi pentru ca întreg pământul să încapă sub stăpânirea raţiunii şi a cumpătării. În acest scop era nevoie ca în mai toate sufletele să domnească legea dată lumii de Mântuitorul şi să se întărească credinţa în Dumnezeu, să piară credinţa în idoli, care a dus nu numai la adevărate măceluri în rândurile vieţuitoarelor necuvântătoare, ci chiar la jertfe omeneşti rituale şi la înfiorătoarea pângărire a altarelor." („Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinţilor", în Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 16.1, în PSB, vol. 14, p. 276)

„(...) Nu vei crede că Mântuitorul a purtat trup în virtutea firii[956], ci că fiind netrupesc prin fire şi Cuvântul însuşi, din iubirea de oameni şi din bunătatea Tatălui Său, S-a arătat nouă, pentru a noastră mântuire, în trup omenesc." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* I, în PSB, vol. 15, p. 90)

„Noi am fost motivul pogorârii Lui, şi neascultarea noastră a făcut iubirea de oameni a Cuvântului ca Domnul să vină la noi şi să Se arate între oameni. Pentru că noi am fost pricina întrupării Lui şi pentru a noastră mântuire S-a lăsat mişcat de iubirea de oameni ca să Se sălăşluiască în trup omenesc şi să Se arate în el." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 1, IV, în PSB, vol. 15, p. 93)

„Stricându-se şi pierzându-se astfel de fiinţe raţionale (cuvântătoare), ce trebuie să facă Dumnezeu, Care e bun? Să lase stricăciunea să se întărească împotriva lor şi să stăpânească moartea asupra lor? Dar atunci ce nevoie ar mai fi fost ca aceste fiinţe să fi fost făcute chiar şi la început? Ar fi trebuit mai bine să nu fi fost făcute decât, odată făcute, să greşească şi să se piardă. Căci dacă după ce l-a făcut pe om, ar privi cu nepăsare stricarea lucrului făcut, din această lipsă de grijă s-ar vedea mai mult slăbiciunea şi lipsa Lui de bunătate, decât dacă nu l-ar fi făcut la început. Căci dacă nu l-ar fi făcut, nu ar fi fost cineva care să vadă slăbiciunea Lui. Dar odată ce l-a făcut şi l-a creat ca să existe, era cu totul fără înţeles să se piardă lucrul Său şi mai ales sub ochii Săi ca ai Celui ce l-a făcut. Deci nu putea să lase pe oameni să fie stăpâniţi de stricăciune, căci acest lucru era necuvenit şi nepotrivit cu bunătatea lui Dumnezeu." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 1, VI, în PSB, vol. 15, p. 97)

„Văzând neamul raţional (cuvântător) pierdut şi moartea împărăţind asupra lui prin stricăciune, văzând ameninţarea cu stricăciunea de pe urma neascultării stăpânind asupra noastră şi că nu se cuvenea să se înlăture legea (morţii) înainte de a se împlini, văzând că nu avea nici un înţeles să se piardă cele ce El însuşi crease, mai văzând şi răutatea covârşitoare a oamenilor, care crescuse pe încetul împotriva lor înşişi, încât ajunsese de nesuferit şi, în sfârşit, văzând că toţi oamenii erau supuşi morţii, S-a milostivit de neamul nostru şi S-a îndurat de neputinţa noastră. Şi pogorând la stricăciunea noastră şi nesuferind stăpânirea morţii prin care se pierdea ceea ce a făcut şi se nimicea lucrul Tatălui Său privitor la oameni, Îşi ia trup, un trup care nu e străin de al nostru. Căci nu a voit să fie simplu în trup, nici nu a voit să se arate numai. Căci ar fi putut, dacă ar fi voit, să-Şi facă arătarea Sa printr-un alt trup mai mare. Ci îl ia pe al nostru, şi pe acesta nu în chip simplu, ci din Fecioară neprihănită şi neîntinată şi neştiutoare de bărbat (I Pt. 1, 18), un trup curat şi cu adevărat străin de unirea femeii cu bărbatul. Căci fiind puternic şi făcător al tuturor, Îşi pregăteşte El însuşi în Fecioara trupul ca templu şi Şi-l face propriu, ca pe o unealtă (organ), făcându-se cunoscut şi locuind în el. Şi astfel, luând din cele ale noastre un trup asemenea celui al nostru, l-a predat morţii pentru toţi, pentru că toţi erau supuşi stricăciunii morţii, aducându-l (jertfă) Tatălui. Şi o face aceasta cu iubire de oameni,

956. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Mântuitorul Hristos a avut trup nu pentru că era prin fire om; sau Fiul lui Dumnezeu S-a îmbrăcat în trup nu pentru că firea Lui dinainte de întrupare îl mâna fără voie la aceasta, printr-o lege sădită în El. Aceasta ar fi un fel de identificare monofizită sau panteistă, a lui Dumnezeu, cu lumea. (n. 4, p. 90).

pentru ca, murind toți în El (Rom. 6, 8), să se desființeze în El legea stricăciunii oamenilor[957] (adică, împlinindu-se și istovindu-se în trupul Domnului până la capăt puterea ei, să nu mai aibă putere împotriva oamenilor asemănători)[958], și să întoarcă spre nestricăciune pe oameni, întorși odinioară spre stricăciune, și să-i ducă din nou din moarte la viață mistuind, prin trupul pe care Și l-a însușit și prin harul învierii, moartea lor, asemenea unei trestii mistuite de foc[959]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 2, VIII, în PSB, vol. 15, pp. 99-100)

„Pentru că de vreme ce moartea stăpânea peste oameni pornind de la oameni, desființarea morții și învierea spre viață s-au făcut și ele prin întruparea lui Dumnezeu Cuvântul[960]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup,* cap. 2, X, în PSB, vol. 15, p. 102)

„Și ce folos ar avea Dumnezeu-Creatorul, sau ce slavă ar avea El, dacă oamenii făcuți de El nu I se închină Lui, ci socotesc că alții sunt cei ce i-au făcut? (Oamenii – n.a.), în acest caz, Dumnezeu i-ar fi făcut pentru alții și nu pentru Sine. Căci un împărat, chiar dacă e om, nu lasă cetățile întemeiate de el să se supună și să slujească altora, sau să-și caute scăparea la alții; ci le atrage luarea aminte prin scrisori și le trimite solii prin prieteni, iar de e nevoie vine el însuși pentru a-i îndupleca prin prezența sa ca să nu slujească altora, ca lucrul făcut de el să apară fără rost. Dar atunci nu Se va arăta cu mult mai mult Dumnezeu făpturilor Sale, ca să nu fie rătăcite de la El și să slujească celor ce nu sunt? Mai ales că o astfel de amăgire ni se face pricină de pieire și cele Ce s-au făcut odată părtașe de chipul lui Dumnezeu nu trebuiau să se piardă.

Deci, ce trebuia să facă Dumnezeu? Ce altceva decât să înnoiască existența lor după chipul Său, ca prin acesta să-L poată cunoaște oamenii iarăși pe El? Dar aceasta cum s-ar fi putut întâmpla altfel, decât venind Însuși Chipul lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru Iisus Hristos? Căci prin oameni nu era cu putință, de vreme ce ei au fost făcuți *după* chipul Lui[961]. Dar nici prin îngeri, căci ei nu sunt chipuri[962]. De aceea a venit Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Care în calitate de Chip al Tatălui să

957. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unit ființial cu noi toți în umanitate, moartea Lui poate fi însușită de toți prin comuniune, dar moartea Lui fiind în același timp dăruire Tatălui e și o eliberare de păcat și o umplere de puterea dumnezeiască, ea are acest efect pentru toți. Depinde numai de ei să-și însușească cu voia această putere aflată în ea. (n. 31, p. 100).

958. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În trupul Domnului, cu care erau legate prin fire virtual trupurile tuturor, s-a împlinit legea morții și a stricăciunii ce duce la ea, intrată în trupul omenesc după despărțirea de Dumnezeu; dar s-a împlinit oarecum istovindu-și puterea. Căci moartea Lui fiind, prin lipsa Lui de păcat, și o dăruire lui Dumnezeu, legea morții a fost învinsă în El. (n. 32, p. 100).

959. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trupul înviat al Domnului era plin de focul dumnezeiesc, sau al Duhului din sufletul Lui, cum se spune în cântările de la Duminica Tomii. Acest foc, care e însăși puterea de viață a dumnezeirii, a biruit slăbiciunea trupului care-l supunea stricăciunii; dar a biruit această stricăciune nu fără a fi întărit voința Sa omenească de a nu se lăsa stăpânit de slăbiciunea afectelor, care întrețin stricăciunea trupului și duc la moartea definitivă. (n. 33, p. 100).

960. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin trupuri a venit în oameni moartea și s-a prelungit. Trebuia ca tot prin cineva purtând trup să fie suportată moartea pentru a fi biruită și să se transmită și celorlalți biruința asupra ei prin înviere. Prin trupuri se transmite celor slăbiți de păcat stricăciunea și moartea; prin trupul Celui ce are viață nemuritoare se transmite lor biruința asupra morții și învierea. Prin trup comunică omul cu oamenii; prin trup comunică Fiul lui Dumnezeu cu oamenii. Dar oamenii își comunică unii altora prin trup stricăciunea și moartea; Cuvântul lui Dumnezeu le comunică puterea prin care a biruit moartea și învierea. Prin trup se face păcatul; prin trup se biruiește păcatul. Deplina comunicare între Dumnezeu și oameni, ca să le transmită Dumnezeu acestora viața Lui nemuritoare, nu se putea face decât tot numai prin trup. Nimic nu arată mai mult însemnătatea de neînlocuit a trupului decât încadrarea lui în solidaritatea de destin a tuturor oamenilor, în despărțirea și unirea lor prin trup cu Dumnezeu. (n. 39, pp. 102-103).

961. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel ce este și el după chipul Altuia, ca și semenii săi, nu poate înnoi calitatea sa de a fi după chipul Aceluia, ci numai Acela însuși poate face aceasta. (n. 49, p. 107).

962. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Îngerii nu sunt chipuri după care omul să fie după chipul lor. Ci noi avem ca model, ca chip normativ, pe Însuși Cuvântul, sau Rațiunea supremă personală, necreată. Nu în comunicare cu îngerii avem viața eternă. (n. 50, p. 107).

poată rezidi pe omul cel *după* chipul Lui. Iar aceasta nu se putea întâmpla dacă nu era nimicită moartea şi stricăciunea[963]. De aceea, pe drept cuvânt a luat El trup muritor, ca să poată fi nimicită în El moartea, iar oamenii cei după chipul Lui să fie reînnoiţi. Deci nu putea împlini altcineva această trebuinţă decât Chipul Tatălui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 3, XIII, în PSB, vol. 15, pp. 106-107)

„Căci atunci când un chip înscris în lemn e şters de petele din afară, este nevoie să vină din nou cel al căruia este chipul, ca să poată fi înnoit chipul în materia aceea." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 3, XIII-XIV, în PSB, vol. 15, pp. 106-107)

„Prea Sfântul Fiu al Tatălui, Cel ce e chipul Tatălui, a venit în locul nostru, ca să înnoiască pe omul făcut după chipul Lui şi să-l afle pe cel pierdut, prin iertarea păcatelor, precum zice El însuşi în Evanghelie: *Am venit să aflu şi să mântuiesc pe cel pierdut* (Lc. 19, 10). De aceea a spus şi către iudei: *De nu se va naşte cineva din nou...* (Ioan 3, 6). Prin aceasta nu a vorbit despre naşterea din femeie, cum se gândeau aceia, ci de sufletul născut şi zidit din nou, după chipul Lui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. I3, XIV, în PSB, vol. 15, p. 107)

„(...) Vrând să folosească pe oameni, vine ca om, luându-Şi un trup asemănător lor, pentru ca cei ce n-au voit să-L cunoască din purtarea de grijă şi din cârmuirea tuturor să-L cunoască din cele de jos - înţeleg din faptele trupului, adică din faptele săvârşite prin trup - pe Cuvântul lui Dumnezeu în trup şi, prin El, pe Tatăl Lui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 3, XIV, în PSB, vol. 15, p. 108)

„Deci odată ce a căzut cugetarea oamenilor în cele supuse simţurilor, Cuvântul S-a pogorât pe Sine ca să Se arate prin trup, pentru ca să întoarcă spre Sine ca om şi să îndrepte simţurile lor spre Sine[964]; şi aşa văzându-L aceia pe El ca om, să se convingă prin faptele săvârşite de El că este nu numai om, ci şi Dumnezeu şi Cuvântul şi Înţelepciunea adevăratului Dumnezeu." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 3, XVI, în PSB, vol. 15, p. 110)

„Pricina arătării Lui în trup am spus-o înainte, atât pe cât mi-a fost cu putinţă şi pe cât am putut să înţeleg. Pricina aceasta a fost că nu era cu putinţă altuia să prefacă stricăciosul în nestricăcios decât numai Mântuitorului, Care a făcut şi la început toate din cele ce nu sunt. De asemenea, că nu era cu putinţă altuia să rezidească în om existenţa după chipul lui Dumnezeu decât Chipului Tatălui[965]. Şi nu era cu putinţă altuia să facă prin înviere, pe muritor nemuritor, decât celui ce era însăşi Viaţa,

963. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Forţa nimicitoare a specificului omului, de existenţă *după chipul* lui Dumnezeu, adică raţional, prin comuniunea fără sfârşit cu Raţiunea personală supremă, e stricăciunea şi moartea, sau nefiinţa, care, grefată pe fiinţă, face fiinţa nedeplin raţională, deci nedeplin existentă, prin ieşirea din comuniunea dialogică responsabilă cu Cuvântul vieţii. Din nou Sfântul Atanasie identifică existenţa deplină cu raţionalitatea deplină, care se păstrează în comuniune cu Raţiunea supremă. (n. 51, p. 107).

964. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Să dea simţurilor un alt conţinut, să le ajute să vadă printr-un trup cele mai presus de trup. Astfel s-au putut sfinţi înseşi simţurile. (n. 58a, p. 110).

965. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Făcându-Şi Creatorul proprie firea omenească creată, El însuşi S-a făcut ipostas al ei, ca ea să vieţuiască în conformitate cu El ca model, adică să revină la existenţa după chipul Lui pentru eternitate. (n. 65a, p. 114).

adică Domnul nostru Iisus Hristos[966]. Și nu putea învăța despre Tatăl și nu va surpa credința în idoli decât Cârmuitorul care a orânduit toate și e singur Fiul Unul-Născut și adevărat al Tatălui.

Dar de vreme ce mai trebuia să și plătească datoria tuturor – căci, precum am spus înainte, trebuia să moară numaidecât, acesta fiind mai ales motivul pentru care a venit la noi[967] – după dovezile dumnezeirii Sale date prin fapte, a adus și jertfa pentru toți, dând templul Său spre moarte (Evr. 9, 12, 24), ca să facă pe toți nevinovați și iertați de neascultarea de la început (Apoc. 12, 9)[968] și să Se arate totodată pe Sine mai înalt decât moartea, arătând trupul Său nestricăcios drept pârga învierii tuturor." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XX, în PSB, vol. 15, pp. 114-115)

„Plato, admirat de elini, zice că cel ce a născut lumea, văzând-o cuprinsă de furtună și în primejdie să cadă în starea neasemănării, se așază la cârma sufletului și vine în ajutorul ei și îndreptează toate greșalele ei[969]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLIII, în PSB, vol. 15, p. 139)

„Oamenii, întorcând spatele Binelui, au dat chip nimicului, înlocuind Adevărul, și au îmbrăcat în cinstea cuvenită lui Dumnezeu demonii, oamenii și pietrele, căutând cunoașterea lor în locul cunoașterii lui Dumnezeu. De aceea, pe drept cuvânt, de vreme ce nu era potrivit bunătății lui Dumnezeu să treacă cu vederea o astfel de stare și de vreme ce oamenii nu-L puteau cunoaște pe El ca orânduind și cârmuind toate, ia o parte a întregului, adică trupul omenesc, ca organ al Său și Se sălășluiește în el, pentru ca, de vreme ce nu L-au putut cunoaște în întreaga lume, să-L cunoască măcar într-o parte a ei; și de vreme ce nu L-au putut vedea în puterea Lui nevăzută, să-L poată înțelege și vedea din ceea ce le era asemănător.

Căci fiind oameni, vor putea cunoaște, din trupul asemănător cu al lor și din faptele dumnezeiești săvârșite prin el, mai repede și mai din apropiere, pe Tatăl Lui, socotind că cele săvârșite de El nu sunt fapte omenești, ci fapte ale lui Dumnezeu. Și dacă ar fi cu neputință să fie cunoscut, după ei, Cuvântul prin faptele trupului cunoscut, și mai cu neputință ar fi să fie cunoscut din ceea ce se face în întreaga lume[970].

Căci așa după cum nu Se împărtășește de nimic din cele ale creațiunii, deși este în creațiune, ci mai degrabă toate se împărtășesc de puterea Lui, tot așa, folosindu-Se de trup ca de un organ, nu S-a împărtășit de nimic din ale trupului, ci mai degrabă

966. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai Cel ce a orânduit toate putea să restabilească rânduiala lor căzută în dezordine. Căci din El, ca Rațiune supremă, curge puterea bunei orânduieli a tuturor, sau raționalitatea lor adevărată. (n. 66, p. 114).

967. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Neascultarea nu se putea vindeca total decât prin jertfă, opusul radical al neascultării egoiste. (n. 66a, p. 114).

968. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cuvântul Cel ce e viața a luat trupul nostru muritor mai ales pentru ca, primind moartea în acest trup, s-o învingă pentru noi toți, sau să întindă biruința aceasta a morții la toți. (n. 66b, p. 115).

969. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E un citat liber din Plato, *Polit.* 273 d. (vezi la P. Th. Camelot, *Sources Chretiennes*, p. 293, nr. 2). (n. 97, p. 139).

970. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Atanasie revine de multe ori asupra ideii că așa cum sufletul nu se poate vedea direct, ci numai prin faptele trupului, așa nici Cuvântul nu poate fi văzut direct, ci numai din univers și din faptele săvârșite în trupul ce l-a luat. Argumentarea lui se întemeiază în fond pe raționalitatea lucrurilor și a faptelor trupești cărora trebuie să le stea la bază o Rațiune personală supremă, creatoare și proniatoare, iar în Hristos, aceeași Rațiune personală care Și-a făcut propriu în mod deosebit trupul asumat. Argumentarea se mai bazează și pe faptul că, așa cum în natură și în istorie se fac lucruri care nu totdeauna decurg în mod automat din cele anterioare, ci variază pe baza unei alegeri superioare, așa și prin trupul omenesc se fac fapte alese, dintre multele fapte posibile, de un agent liber. În Hristos faptele săvârșite prin trup se deosebesc și mai clar de cele alese dintre multele fapte naturale posibile. În El Persoana superioară naturii se cunoaște și mai vădit prin fapte deosebite de faptele obișnuite ale omului. (n. 95, p. 139).

a sfinţit trupul[971].” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLIII, în PSB, vol. 15, p. 139)

„Trebuie ştiut şi aceea că stricăciunea care s-a produs nu era în afara trupului, ci străbătuse în el şi era nevoie ca, în locul stricăciunii, să pătrundă în el Viaţa; precum intrase moartea în trup, aşa să intre şi Viaţa în el. Dacă moartea ar fi fost în afara trupului, se cădea să rămână şi Viaţa în afara lui. Dar de vreme ce moartea pătrunsese în trup şi stăpânea asupra lui, fiind unită cu el, era nevoie ca şi Viaţa să pătrundă în trup, ca, îmbrăcând Viaţa, trupul să lepede stricăciunea[972]. Altfel, dacă ar fi fost Cuvântul în afara trupului şi nu în el, moartea ar fi fost biruită de El în mod fizic, întrucât ea n-ar fi avut putere împotriva vieţii, dar ar fi rămas în trup stricăciunea venită împreună cu ea[973].” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLIV, în PSB, vol. 15, pp. 140-141)

„Cu dreptate s-a cuvenit să îmbrace Mântuitorul trupul, ca, unindu-se trupul cu Viaţa, să nu mai rămână muritor în moarte, ci, ca unul ce a îmbrăcat nemurirea, să rămână nemuritor în înviere. Căci odată ce a îmbrăcat stricăciunea n-ar fi înviat dacă n-ar fi îmbrăcat Viaţa. Şi iarăşi moartea nu se arată în sine, ci numai în trup. De aceea a îmbrăcat El trupul, ca aflând moartea în trup, în el să o nimicească[974].” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLIV, în PSB, vol. 15, p. 141)

„De aceea cu dreptate a luat trup Cuvântul lui Dumnezeu şi S-a folosit de om ca de un organ, ca să facă viu trupul şi ca, precum este cunoscut din creaţiune prin fapte, aşa să lucreze şi în om şi să Se arate pe Sine pretutindeni, nelăsând nimic gol de dumnezeirea şi de cunoştinţa Sa.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLV, în PSB, vol. 15, pp. 141-142)

„De când au început oamenii să părăsească credinţa în idoli, dacă nu de când a venit Dumnezeu-Cuvântul cel adevărat la oameni? De când au început să înceteze pretutindeni vrăjitoriile, dacă nu de când S-a arătat pe pământ Mântuitorul? De când au început să fie dispreţuiţi aşa numiţii de poeţi zei şi eroi, ca nişte simpli oameni muritori, dacă nu de când Domnul a săvârşit biruinţa asupra morţii şi de când a făcut nestricăcios trupul luat de El, înviindu-l din morţi? De când a fost dispreţuită înşelăciunea şi nebunia dracilor, dacă nu de când Puterea şi Cuvântul lui Dumnezeu, Care

---

971. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfinţirea trupului a constat în a-l face organ al unor stări şi fapte bune mai presus de cele naturale. Prin aceasta subiectul Lui s-a făcut şi mai clar cunoscut ca Dumnezeu. El nu a luat de la noi puterea de a fi, ci El a dat trupului din ale Lui. (n. 96, p. 139).

972. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Îmbrăcarea vieţii de către trup înseamnă străbaterea lui de viaţa lui Dumnezeu. Moartea era în trup nu ca ceva static, ci ca o forţă de descompunere. Aşa trebuia să ajungă şi Viaţa, sau Cuvântul, izvorul personal al vieţii, lucrător pozitiv în trup. Iar moartea lucra în trup, pentru că trupul era purtător de suflet şi sufletul încuviinţa patimile lui. Trebuia vindecat deci acest trup purtat de un suflet, sau de un subiect ce încuviinţa patimile. De aceea a luat trupul omenesc, purtător de suflet, Subiectul vieţii dumnezeieşti. (n. 100, p. 141).

973. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea ar fi putut fi învinsă fizic de Cuvântul vieţii, dacă El ar fi rămas în afara omului. Dar stricăciunea care e şi efectul unei stări morale, nu ar fi putut fi biruită din afară, ci numai prin întărirea lăuntrică a voinţei omului, prin unirea voinţei Cuvântului cu ea, prin colaborarea subiectului uman cu cel dumnezeiesc. Aşa se explică de ce vor învia şi păcătoşii, pentru că şi ei o doresc aceasta, dar într-un trup stricăcios, sau pentru o moarte veşnic *vie*, pentru că nu colaborează cu Cuvântul întrupat. (n. 101, p. 141).

974. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ca să se întâlnească cu moartea, Cuvântul trebuia să o întâlnească într-un trup, adică acel trup trebuia să moară. Dar El, fiind Viaţa, a îngăduit morţii să lucreze numai până ce s-a produs ca moarte. Dar îndată după aceea, a scos trupul de sub efectul ei. (n. 102, p. 141).

e și Stăpânul tuturor acestora, pogorând pentru slăbiciunea oamenilor, S-a arătat pe pământ? De când meșteșugul și școlile vrăjitoriei au început să fie părăsite, dacă nu de când s-a produs arătarea dumnezeiască a Cuvântului între oameni? Și peste tot, de când a înnebunit înțelepciunea elinilor, dacă nu de când Înțelepciunea cea adevărată a lui Dumnezeu S-a arătat pe pământ?[975]

Căci odinioară toată lumea și tot locul erau amăgite de credința în idoli și oamenii nu se gândeau la nimic altceva decât să cinstească pe idoli ca zei. Dar acum, în toată lumea, oamenii părăsesc superstiția idolilor și aleargă la Hristos și, închinându-se Lui, cunosc prin El și pe Tatăl, pe care nu-L știau[976]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLVI, în PSB, vol. 15, p. 143)

„El S-a întrupat, ca noi să fim îndumnezeiți[977]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, LIV, în PSB, vol. 15, p. 151)

„(...) Fiind Dumnezeu, S-a făcut pe urmă om, ca să ne îndumnezeiască." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XXXIX, în PSB, vol. 15, p. 202)

„Hristos a murit și a fost înălțat ca om, așa se spune că a luat ca om ceea ce avea pururea ca Dumnezeu, ca să ajungă la noi și acest har dăruit. Pentru că nu S-a micșorat Cuvântul luând trup, ca să ceară să ia El har, ci mai vârtos a îndumnezeit ceea ce a îmbrăcat și a dăruit aceasta și neamului oamenilor. Căci precum Cuvântul era pururea închinat, fiind și existent în chipul lui Dumnezeu, așa Același, fiind și numindu-Se și om și ca atare numindu-Se Iisus, are nu mai puțin toată zidirea sub picioarele Lui, încovoindu-și genunchii în fața Lui întru numele Lui[978]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XLII, în PSB, vol. 15, p. 206)

„Într-adevăr faptul că puterile din ceruri, îngerii și arhanghelii care se închină pururea Lui, I se închină și acum Domnului în numele lui Iisus, este un har și o

---

975. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Atanasie accentuează cu atâta putere aspectul cosmic al mântuirii, din necesitatea de a arăta că natura nu e una cu Dumnezeu și deci idolii n-au nici o justificare, pentru că ea e supusă lui Dumnezeu arătat în Hristos. Ea nu e Dumnezeu; dar Dumnezeu Cuvântul întrupat în om lucrează în calitatea de Stăpân al ei, pe care o are ca Persoană dumnezeiască, dar și ca Persoană a firii omenești. Prin aceasta El confirmă stăpânirea și superioritatea omului asupra naturii. Numai pe verticala omului ca persoană conștientă superioară naturii Se poate afla Dumnezeu ca Stăpân suprem al naturii. (n. 107, p. 143).

976. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cât nu s-a știut, prin Cuvântul cel întrupat, că El e Fiul lui Dumnezeu, nu se știa că Dumnezeu e un Tată care are un Fiu, și deci că amândoi ca Persoane sunt mai presus de natura zeificată, supusă legilor. Arătându-Se în trup Fiul lui Dumnezeu, oamenii au văzut deci că natura nu e decât natură, deci opera lui Dumnezeu, Care poate da legi, dar e mai presus de legi. Prin aceasta au părăsit închinarea la idoli neputincioși. (n. 107a, p. 143).

977. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Avem aci celebra sentință a Sfântului Atanasie: *Dacă Cuvântul întrupat nu e Fiul lui Dumnezeu, omul nu e îndumnezeit.* (n. 115, p. 151).

978. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În umanitatea lui Hristos e concentrată toată bogăția și înălțimea darurilor dumnezeiești ce au să se reverse peste noi în veci. A primit ca om ceea ce avea din veci ca Dumnezeu. Umanitatea Lui e un fel de legătură între Dumnezeu și noi. Căci ea nu e despărțită de dumnezeirea Lui (ele sunt unite *în chip nedespărțit*). Iar ipostasul Lui trăit ca unitate de Subiect este unul. Însă Subiectul acesta se resimte și de umanitatea pe care o poartă. Ca atare are în El ceva receptiv, dar nu pasiv. Același Subiect al lui Hristos, fiind divino-uman, e și dăruitor și primitor. Ba mai mult: în relația Lui cu oamenii e nu numai uman, sau inel pasiv de transmitere a darurilor primite, ci și divin, deci dăruitor. Sau chiar în elementul uman prezent în Subiectul Lui cel unul e și o mișcare de dăruire activă, nedespărțită de mișcarea activă dăruitoare a caracterului divin al subiectului Său. Aceasta s-a întâmplat mai ales când a primit un nume *mai presus de tot numele*, când fără să-Și schimbe firea, omenitatea a primit tot ce avea dumnezeirea. Chiar și în trăirea noastră ca subiect se află nu numai o notă activă, ci și una receptivă. Iar în comunicarea către alții a ceea ce avem, ne trăim dând nu numai ce avem sau am produs noi, ci și ceva ce am primit de mai sus. Nici chiar viața personală a omului simplu nu e despărțită de cea dumnezeiască. Dar în Subiectul lui Hristos nota dăruitoare e trăită cu altă intensitate și claritate. Căci Hristos Se trăiește nu numai ca Eu, ci și ca Tu și ca El deși Se trăiește și ca Eu uman. (n. 113, pp. 206-207).

înălţare a noastră; căci Fiul lui Dumnezeu este închinat chiar făcut om şi puterile cereşti nu se smintesc văzându-ne pe toţi cei de un trup cu El ridicaţi în ţinuturile lor[979]. Aceasta nu s-ar fi putut întâmpla, dacă Cel aflat în chipul lui Dumnezeu n-ar fi luat chip de rob şi nu S-ar fi smerit îngăduind trupului Său să ajungă până la moarte[980]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XLII, în PSB, vol. 15, p. 207)

„Căci ceea ce s-a scris de Pavel: *Pentru că fiind în chipul lui Dumnezeu, S-a făcut om şi S-a smerit pe Sine până la moarte, de aceea şi Dumnezeu L-a preaînălţat pe El,* se spune şi de către Petru. Pentru că, deoarece fiind Dumnezeu S-a făcut om, iar semnele şi minunile L-au arătat ca Dumnezeu celor ce-L priveau, nu era cu putinţă să fie ţinut El de moarte. Iar omului nu-i era cu putinţă o astfel de izbândă. Căci omului îi este proprie moartea. De aceea Cuvântul, fiind Dumnezeu, S-a făcut trup, ca omorât fiind cu trupul să facă vii pe toţi prin puterea Lui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XLIV, în PSB, vol. 15, p. 210)

„Oare nu vedeţi că şi aceasta s-a săvârşit şi s-a scris pentru noi şi în favoarea noastră, ca, făcându-Se Domnul om, să ne facă pe noi, cei ce suntem muritori şi vremelnici, nemuritori şi să ne introducă în împărăţia cerurilor?[981]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XLVIII, în PSB, vol. 15, p. 214)

„Dar fiindcă este Dumnezeu, fiind Fiul lui Dumnezeu, şi este Împărat din veci, fiind strălucirea şi pecetea Tatălui, pe drept cuvânt El este Hristos cel aşteptat, pe Care Tatăl Îl preveşteşte oamenilor, descoperindu-L sfinţilor Săi prooroci, ca, precum prin El am fost făcuţi, aşa întru El să se facă răscumpărarea tuturor de păcate şi toate să fie supuse Împărăţiei Lui[982]. Şi aceasta este cauza ungerii săvârşite cu El şi a venirii în trup a Cuvântului." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XLIX, în PSB, vol. 15, p. 216)

„Mântuitorul a venit ca să mărturisească şi să primească moartea pentru noi şi ca să învie pe oameni şi să strice lucrurile diavolului. Aceasta este cauza (scopul) venirii Lui în trup." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LV, în PSB, vol. 15, p. 291)

„Nu pentru Sine a venit, ci pentru mântuirea noastră şi pentru a surpa moartea şi a osândi păcatul şi pentru ca orbii să vadă şi ca să învie pe toţi din morţi. Iar dacă

979. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu socotesc că aceasta ar micşora pe Dumnezeu. (n. 115, p. 207).

980. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tocmai în faptul că a lăsat trupul Lui să ajungă până la moarte, s-a arătat puterea Lui şi iubirea Lui de oameni. Căci a primit moartea noastră în trupul Lui, ca să o biruiască dinăuntru, pentru a ne ajuta şi nouă să o biruim prin spirit, prin contribuţia credinţei noastre, dând omului o astfel de putere. S-a smerit ca să ni Se facă apropiat, dar şi ca să ne apropie de El pentru veci. S-a smerit El şi ne-a înălţat, pe noi, acesta e marele şi veşnicul paradox. Pare o nebunie această coborâre, dar e o măreţie mai presus de toate în această coborâre înălţătoare. Prin ea a înălţat trupul nostru, dar S-a slăvit şi pe Sine ca Dumnezeu. (n. 116, p. 207).

981. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu e Cineva desăvârşit din veci, nu putem ajunge nici noi la desăvârşire. Nu se poate ajunge la o desăvârşire prin simpla evoluţie, dacă nu e din veci o existenţă personală desăvârşită. O evoluţie fără o astfel de entitate personală desăvârşită din veci, din care să ne vină puterea spre desăvârşire, nu ajunge niciodată la desăvârşire. (n. 126a, p. 214).

982. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Făcuţi toţi prin El şi după chipul Lui, au rămas atârnaţi în oarecare grad de El şi o refacere a lor trebuie să echivaleze cu o refacere a calităţii depline de chipuri ale Lui. De aceea prin El şi întru El se poate săvârşi şi refacerea lor, sau reaşezarea în viaţa lor deplină, ca viaţă întru El. Ei sunt făcuţi ca cuvinte ipostatice după chipul Cuvântului ipostatic şi ca fii ai Tatălui după chipul Fiului Unul Născut al Tatălui. Restabilirea lor nu e altceva decât restabilirea acestor însuşiri ale lor şi ea nu se poate face decât prin modelul lor plin de putere, prin unirea lor cu El. Fiul şi Cuvântul face vădită iubirea lor de către Dumnezeu şi sensul lor în Dumnezeu. Omul le face vădite pe acestea în lume, ca fiinţe capabile de iubire şi de cuvânt responsabil. (n. 130, p. 216).

n-a venit pentru Sine, ci pentru noi, nu pentru Sine a fost creat (ca om), ci pentru noi[983]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LV, în PSB, vol. 15, p. 292)

„Dar facerea Lui ca om nu s-ar fi produs, dacă n-ar fi existat drept cauză trebuinţa oamenilor." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LVI, în PSB, vol. 15, p. 294)

„Dacă Dumnezeu, vrând să-Şi arate puterea, ar fi grăit numai, desigur blestemul s-ar fi dezlegat şi aşa, arătându-se puterea Celui ce ar fi poruncit. Dar omul ar fi devenit numai aşa cum era şi Adam înainte de călcarea poruncii, luând harul din afară, neavându-l articulat cu trupul[984]. Căci aşa era şi atunci, când a fost aşezat omul în rai. Ba poate ar fi fost şi mai rău, pentru că învăţase să păcătuiască. Fiind deci astfel, dacă ar fi fost iarăşi ispitit de şarpe, s-ar fi ivit din nou trebuinţa să poruncească şi să se dezlege blestemul. Şi aşa s-ar fi ivit trebuinţa aceasta la nesfârşit şi oamenii ar fi rămas vinovaţi mereu, robind păcatului. Iar păcătuind pururea, pururea ar fi avut nevoie de iertare şi niciodată n-ar fi fost eliberaţi definitiv, fiind în ei înşişi trupuri şi pururea supuşi legii pentru slăbiciunea trupului lor[985]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LXVIII, în PSB, vol. 15, p. 307)

„Dacă lucrurile dumnezeirii Cuvântului nu s-ar fi săvârşit prin trup, omul nu s-ar fi îndumnezeit[986]. Şi iarăşi dacă cele proprii trupului nu s-ar fi socotit ale Cuvântului, omul nu s-ar fi eliberat desăvârşit de ele. Şi chiar dacă acesta s-ar fi liniştit puţin timp de ele, cum am spus înainte, totuşi ar fi rămas păcatul şi stricăciunea în el, aşa cum s-a întâmplat cu oamenii dinainte." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXXIII, în PSB, vol. 15, p. 362)

„Venind Cuvântul în Sfânta Fecioară Maria, a venit în ea împreună cu El şi Duhul; şi Cuvântul S-a plăsmuit şi Şi-a format în ea trupul Său din Duhul[987], voind să adune şi să aducă prin Sine creaţia Tatălui şi să împace toate întru Sine, *împăcând cele din cer şi cele de pe pământ* (Col. 1, 20)[988]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola*

---

984. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Precum sentinţa de la început prin care s-a hotărât ca omul să moară n-a fost numai o sentinţă juridică, ci o retragere a lui Dumnezeu din omul care I s-a închis, aşa în Hristos nu se retrage sentinţa de condamnare numai juridic, ci în mod eficient, întrucât Fiul lui Dumnezeu asumă firea noastră fără de păcat şi o duce la înviere. Numai în calitate de Fiu al lui Dumnezeu putea face ambele aceste lucruri, dar cu o umanitate care în Adam s-a închis lui Dumnezeu, iar în Hristos I s-a făcut ascultătoare. (n. 176, p. 307).

985. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Din această expunere se vede că o eliberare adevărată de păcat şi de moarte nu le putea veni oamenilor decât din maxima unire a lor cu Dumnezeu. Iar aceasta nu putea fi alta decât asumarea firii umane de ipostasul Fiului lui Dumnezeu. Prin aceasta Dumnezeu S-a făcut om, iar omul s-a făcut Dumnezeu pe veci, fără ca Dumnezeu să Se altereze, fără ca omul să se piardă în Dumnezeu. O mai mare unire ca aceasta nu se putea. Fiind noi în comunicare cu Hristos Care e om, pentru firea noastră asumată de El, din ipostasul dumnezeiesc ce o poartă ni se poate comunica direct puterea dumnezeiască. Căci umanitatea Lui comună cu a noastră primeşte din ipostasul Lui divin tot ce are El ca Dumnezeu. În comunicarea cu Hristos sunt deschise pentru oameni toate puterile existente în Dumnezeu, dar în formă omenească. O cinste mai mare nu se poate cugeta pentru om, ca umanitatea sa aibă ca ipostas pe Însuşi Fiul lui Dumnezeu, într-unu din concretizările ei, sau ca Fiul lui Dumnezeu să Se facă purtătorul firii omeneşti, sau Fiu al Omului. Prin aceasta Dumnezeu S-a angajat în păstrarea eternă a umanului la nivelul maxim posibil. (n. 177, pp. 307-308).

986. Tâlcuirea Pr. D. şi sufletul omenesc s-au îndumnezeit. Aceasta s-a făcut lucrând Dumnezeu-Cuvântul însuşi în şi prin trupul devenit propriu al Lui. Şi numai prelungindu-se aceasta în veci. În umanitatea Cuvântului lucrează ca Subiect Cuvântul; şi aceasta, în veci. Se menţine astfel în veci în mijlocul oamenilor un focar, din care iradiază Focul îndumnezeitor. (n. 91, p. 362).

987. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aşa cum Duhul e în Cuvântul neîntrupat, aşa trece şi în trupul ce începe El să Şi-l formeze. Astfel Cuvântul Îşi formează trupul, dar nu fără lucrarea Duhului. (n. 114, p. 64).

988. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lucrarea de mântuire începe odată cu începutul întrupării în pântecele Fecioarei. E o lucrare în care e prezentă iarăşi întreaga Sfântă Treime plină de iubire în Ea însăşi. (n.s. 115, p. 64).

întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură, XXXI, în PSB, vol. 16, p. 64)

„Căci n-a adus trupul vreo lipsă de slavă Cuvântului. Să nu fie! Ci mai degrabă El S-a slăvit prin trup[989]. Prin faptul că Fiul, Care este în chipul lui Dumnezeu, a luat chip de rob (Filip. 2, 7-8), nu S-a micşorat în dumnezeire, ci mai vârtos S-a făcut eliberatorul a tot trupul şi a toată creaţiunea. Şi faptul că Dumnezeu a trimis pe Fiul Lui născut din femeie (Gal. 4, 6), nu I-a adus ruşine, ci mai degrabă slavă şi mare har. Căci S-a făcut om, ca pe noi să ne îndumnezeiască întru Sine[990]. Şi S-a făcut din femeie şi S-a născut din fecioară, ca naşterea noastră rătăcită să o readucă la Sine[991] şi să devenim la sfârşit neam sfânt şi părtaşi firii dumnezeieşti, cum a scris fericitul Petru (II Pt. 1, 4). Şi *ceea ce era cu neputinţă legii, fiind slabă prin trup, a săvârşit Dumnezeu trimiţând pe Fiul Său în asemănarea trupului păcatului şi pentru păcat a osândit păcatul în trup* (Rom. 8, 3)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistolă către episcopul Adelfie, împotriva arienilor,* IV, în PSB, vol. 16, pp. 181-182)

„Pavel scrie: *Aşteptând fericita nădejde şi arătarea slavei marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care S-a dat pe Sine pentru noi ca să ne răscumpere pe noi de tot păcatul şi să-Şi curăţească Sieşi popor ales, râvnitor de fapte bune* (Tit 2, 13). Dar cum S-ar fi dat pe Sine pentru noi, dacă n-ar fi purtat trup? Căci S-a dat pentru noi, aducându-l pe acesta, ca, primind moartea în el, să surpe pe cel ce are stăpânirea morţii, adică pe diavolul (Evr. 2, 14). De aceea şi mulţumim totdeauna în numele lui Iisus Hristos şi nu desfiinţăm harul venit la noi prin El. Căci prezenţa Mântuitorului în trup s-a făcut izbăvire de moarte şi mântuire a toată zidirea. Drept aceea, iubite şi prea dorite, cei ce iubesc pe Domnul să ţină minte acestea." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistolă către episcopul Adelfie, împotriva arienilor,* VI, în PSB, vol. 16, p. 183)

„Pentru noi şi mântuirea noastră, Cel Ce este în sânul Tatălui a primit să ia chip de rob, să îndure toate celelalte suferinţe trupeşti, să se nască din femeie, să se nască din Fecioară, să stea nouă luni în pântece, să fie înfăşat, să fie socotit Iosif, logodnicul Mariei, tată al Său, să crească trupeşte puţin câte puţin, să se taie împrejur, să aducă jertfă, să flămânzească, să înseteze, să obosească şi în sfârşit să sufere moartea, şi nu o moarte oarecare, ci una socotită de ocară, adică moarte pe cruce; şi pe toate acestea pentru noi şi pentru mântuirea noastră le-a primit Creatorul universului, Cel neschimbat, Cel Ce a adus pe toate de la nefiinţă la fiinţă, Cel Ce se uită pe

989. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trupul n-a acoperit slava Cuvântului şi în acest sens nu L-a privat de slavă, ci mai vârtos s-a făcut un transparent al slavei Cuvântului. Căci prin trup grăia Cuvântul şi săvârşea faptele Sale minunate. Şi e o slavă şi pentru Dumnezeu şi pentru trup, ca Dumnezeu să grăiască şi să lucreze prin el. E o slavă şi pentru Dumnezeu şi pentru raţiunea umană şi pentru cuvântul omului, ca Dumnezeu să-Şi arate inteligibilitatea prin ele şi să comunice cu omul prin ele. E o slavă pentru Dumnezeu şi pentru om ca iubirea lui Dumnezeu să ia forma accesibilă simţirii omeneşti, ca măreţia dumnezeiască să strălucească în smerenia omenească. (n. 4, p. 181).

990. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Atât în faptul că S-a făcut om, cât şi în acela că prin aceasta ne-a îndumnezeit, se arată capacitatea omului, dată lui de Dumnezeu prin creaţie, ca Dumnezeu însuşi să Se facă om, fără să înceteze de a fi şi Dumnezeu, şi omul să fie ridicat la treapta de Dumnezeu prin har. Omul n-a fost creat ca o fiinţă despărţită de Dumnezeu, *aruncat în lume* cu dispreţ, de Dumnezeu, ca să se piardă în ea, cum zice Heidegger. În om a binevoit să Se altoiască Dumnezeu, ca omul însuşi să fie altoit în Dumnezeu. Însuşirile omului sunt capabile să fie mijloace folosite de Dumnezeu pentru manifestarea Lui şi ca prin ele omul să se adâncească tot mai mult în Dumnezeu şi să crească tot mai mult ca om adevărat. (n. 5, p. 182).983. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: El vine pentru noi, nu pentru Sine, dar ca să ne folosească nouă, nu ca să-Şi folosească Lui prin noi. Nu El câştigă de la noi, ci noi de la El. (n. 136, p. 292).

991. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pofta ne-a dus la o naştere tot mai puţin legată de lucrarea lui Dumnezeu în ea. Prin naşterea din Fecioara, liberă de orice poftă, Dumnezeu a readus deplin naşterea omului sub puterea spirituală a Lui. (n. 6, p. 182).

pământ şi-l face pe el de se cutremură (Ps. 103, 33), strălucirea slavei Căruia nici heruvimii, puterile acelea netrupeşti, nu pot s-o vadă, ci-şi acoperă cu aripile feţele, arătându-ne minunea, pe Care Îl laudă necontenit îngerii, arhanghelii şi miile de mii de îngeri; Acesta, pentru noi şi mântuirea noastră, a primit să Se facă om, ne-a deschis calea unei îmbunătăţite vieţuiri şi ne-a dat o învăţătură îndestulătoare prin tot ce a făcut în trupul pe care l-a luat. Ce cuvânt de apărare ne mai rămâne, deci, când după ce s-au făcut atâtea pentru mântuirea noastră, noi ne pierdem vremea cu lucruri de nimic, trădându-ne mântuirea prin trândăvia noastră?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XXIII, VI, în PSB, vol. 21, pp. 283-284)

„În cele din urmă, Dumnezeu a văzut că chiar după atâta purtare de grijă, oamenii tot mai au nevoie de multa şi nespusa Lui iubire de oameni; a văzut că n-au avut nici o putere, nici patriarhii, nici profeţii, nici minunile acelea nemaiîntâlnite, nici pedepsele, nici îndemnurile adresate fiecărui om, nici acele repetate robii; de aceea, îndurându-se de neamul nostru, a rânduit, să se nască din Fecioară şi să ia chip de rob (Filip. 2, 7) Doctorul trupurilor şi al sufletelor, Fiul Lui Cel Unul Născut, sculându-L ca să spun aşa, din sânurile părinteşti, a rânduit să petreacă împreună cu noi şi să sufere toate slăbiciunile noastre, pentru ca să poată ridica de la pământ la cer firea noastră care zăcea jos undeva din pricina mulţimii păcatelor. Fiul tunetului, minunându-se de lucrul acesta şi înţelegând covârşitoarea dragoste a lui Dumnezeu, arătată neamului omenesc, striga şi spunea: *Aşa a iubit Dumnezeu lumea* (In. 3, 16). Uită-te cât de mare minune cuprind aceste cuvinte! Spune *Aşa*, gândindu-se la măreţia celor ce vrea să ne spună.

De aceea îşi începe aşa cuvântul său!

– Spune-ne Fericite Ioane, cum *Aşa*? Spune-ne măsura, spune-ne măreţia, învaţă-ne covârşirea cuvintelor pe care vrei să ni le spui!

– Aşa a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Lui Cel Unul Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în el să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică.

Ai văzut că aceasta e pricina venirii Fiului? A venit ca să găsească mântuire prin credinţa în El, cei care sunt pe calea pieirii." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XXVII, I, în PSB, vol. 21, pp. 333-334)

„Că Fiul lui Dumnezeu nu S-ar fi smerit în zadar şi în deşert atât de mult dacă n-ar fi vrut să ne înalţe pe noi. S-a născut după trup, ca tu să te naşti după Duh; S-a născut din femeie, ca tu să încetezi de a mai fi fiu al femeii. Pentru aceasta Fiul lui Dumnezeu a avut o îndoită naştere: una asemenea nouă, şi alta mai presus de noi. Pentru că S-a născut din femeie, Se aseamănă cu noi; dar pentru că nu S-a născut nici din sânge, nici din voinţa trupului sau a bărbatului, ci de la Duhul Sfânt, ne arată naşterea cea mai presus de noi, naşterea cea viitoare, pe care ne-o va dărui nouă de la Duhul". (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia II, 2, în PSB, vol. 23, p. 29)

„Iar coborârea arată fapta iubirii de oameni. Căci deoarece nu ne putem înălţa la Cel Prea Înalt, dacă nu Se pleacă Domnul la cele de jos, ca să înalţe pe cei blânzi, sufletul ce urcă spre cele de sus, cerând călăuzirea Celui de sus, doreşte să Se pogoare El din înălţimea Lui, ca să Se facă apropiat celor de jos." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia X, în PSB, vol. 29, p. 251)

„(...) Căci S-a golit pe Sine chip de rob luând (Filip. 2, 7) şi S-a dat pe Sine preţ de răscumpărare pentru viaţa lumii. Şi pentru noi S-a făcut sărac, ca noi să trăim în

moartea Lui şi să ne îmbogăţim în sărăcia Lui şi să împărăţim în chipul robiei Lui (II Cor. 9, 8)[992]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a XV-a, în PSB, vol. 29, p. 319)

„Întrebi de ce a luat Dumnezeu trup omenesc? Dar ia depărtează din om darurile date de Dumnezeu şi ai să vezi că nu mai ai după ce să recunoşti în om pe Ziditorul său. Căci doar după darurile primite se recunoaşte binefăcătorul, aşijderea după cele ce vedem că se întâmplă în lume, putem cunoaşte firea Creatorului lumii. Iar dacă însuşirea de căpetenie a Dumnezeirii e dragostea de oameni, atunci iată răspunsul la ceea ce cauţi, iată pricina pentru care S-a întrupat Dumnezeu. Firea noastră slăbănogită, într-adevăr, avea nevoie de doctor, omul căzut de istoveală aştepta pe Cel ce-i va întinde mâna, cel ce-şi pierduse viaţa aştepta pe Dătătorul ei, cel ce se depărtase de părtăşia binelui avea nevoie de îndrumătorul care să-l readucă de unde plecase, tânjea după lumină cel ce zăcea la întuneric, cel căzut în robie îşi aştepta izbăvitorul, cel legat aştepta pe Cel care să-l dezlege, cel din jugul sclaviei, pe slobozitorul său. Erau aceste lucruri atât de mici şi de neînsemnate, încât să nu poată îndemna pe Dumnezeu să coboare şi să cerceteze pe oameni cum cercetează un doctor pe bolnavii săi, mai ales în starea nenorocită şi vrednică de milă în care se găsea omenirea?" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 15, în PSB, vol. 30, pp. 309-310)

„Într-adevăr, dacă sălăşluieşte în Dumnezeu o putere atât de mare după cum am arătat în expunerea anterioară, dacă stă în puterea Sa de a omorî moartea şi a deschide drum vieţii, de ce nu-Şi aduce la îndeplinire hotărârea printr-un simplu act de voinţă, fără a realiza mântuirea noastră printr-un ocol atât de mare, născându-Se în trup, crescând până la bărbăţie şi suferind şi moarte numai spre a-l mântui pe om, câtă vreme ne-ar fi putut mântui şi fără să fi trecut prin atâtea ocoluri?

Faţă de o asemenea observaţie, ar fi destul să răspundem pentru cei care judecă limpede, că nu bolnavii sunt cei care prescriu medicilor metoda de tratament şi nici nu dau lecţii binefăcătorilor lor despre modul cum trebuie trataţi, întrebându-i de ce se ating de porţiunea dureroasă a trupului sau de ce a întrebuinţat într-un caz oarecare de lecuire cutare metodă şi nu cealaltă, ci, gândindu-se numai la rezultatul binefacerii, primesc cu bucurie orice tratament." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 17, în PSB, vol. 30, p. 313)

„(...) Nici împodobirea tuturor făpturilor şi chiar nici legile neschimbate ale firii nu vădesc aşa de mult atotputernicia divină şi mai presus de cuvânt, pe cât dovedeşte această coborâre a lui Dumnezeu până la adâncul slăbiciunilor firii noastre. Putem vedea astfel înălţimea coborâtă în smerenie, fără ca nici în această înjosire să se piardă ceva din înălţimea ei. Vedem, aşadar, cum Dumnezeirea s-a contopit cu firea omenească, Hristos Domnul rămânând însă în acelaşi timp şi Dumnezeu şi om.

Căci, după cum am mai spus mai înainte, neavând din fire cel rău putere de a intra în legătură cu prezenţa directă a lui Dumnezeu şi nici să rabde a vedea faţă

992. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: S-a mai spus: cei ce se unesc îşi comunică stările sufleteşti, simţirile, trăsăturile feţei, însuşirile. Pavel doreşte şi el să pătimească pentru Israel cum a pătimit Hristos. Hristos a coborât la noi, la sărăcia noastră, ba până la moartea noastră, dar a rămas înalt în coborârea Lui, bogat în sărăcia Lui, viu în moarte, ca să putem participa şi noi la smerenia, la sărăcia şi la moartea Lui, dar în ele să dobândim şi să trăim adevărata înălţime, bogăţie şi viaţă. (n. 304, p. 319).

către faţă arătarea Lui, din aceste pricini, spre a da de înţeles aceasta celui ce dorea pentru noi un preţ de răscumpărare, Dumnezeu s-a ascuns sub chipul firii omeneşti pentru ca, după cum se întâmplă şi cu peştii lacomi, cel rău să înghită deodată cu momeala trupului omenesc şi undiţa Dumnezeirii şi astfel, prin intrarea în împărăţia morţii şi prin arătarea luminii în lumea întunericului, să piară odată pentru totdeauna ceea ce nu-i lumină şi nu-i viaţă. Căci nu poate răbda întunericul să vadă în faţă lumina şi nici moartea să persiste în faţa vieţii." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 24, în PSB, vol. 30, pp. 320-321)

„Rostul luminii e să împrăştie întunericul, al vieţii să înghită moartea. Întrucât, însă, noi am apucat pe un drum greşit îndată ce am fost creaţi şi am căzut în ghearele morţii, atunci de ce ni se pare greşită afirmaţia creştină că însăşi curăţia întrupată se uneşte cu noi cei spurcaţi, viaţa cu cei morţi, cârmaciul cu cei rătăciţi, toate acestea pentru ca necurăţia să se spele, rătăcirea să se îndrepte şi cel mort să revină la viaţă?" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 24, în PSB, vol. 30, p. 321)

„(...) Atunci însă se unise cu omul pentru ca omul să se îndumnezeiască prin acest amestec (...)" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 25, în PSB, vol. 30, p. 322)

„(...) În planul Iconomiei: după dreptate, diavolul îşi primeşte ca răsplată tocmai ceea ce a semănat atunci când a urzit de bunăvoia lui capcana înşelării oamenilor. Cu alte cuvinte, cel care momise pe om prin amăgirea plăcerilor, la rândul său e păcălit şi el acum prin chipul de om pe care îl întâlneşte în Dumnezeu. Desigur că intenţia bună a Domnului schimbă în bine felul procedurii.

Diavolul a înşelat pe om pentru a-i corupe natura, în vreme ce Dumnezeu ca drept, bun şi înţelept ce este, s-a folosit şi El de un fel de *înşelăciune*, dar pentru a mântui pe cel căzut (...) Căci prin apropierea morţii de viaţă, a întunericului de lumină, a stricăciunii de nestricăciune se înlătură şi se nimiceşte răul, spre binele celuia care a fost curăţit de rele." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 26, în PSB, vol. 30, p. 323)

„Tot aşa când Adam a călcat porunca lui Dumnezeu şi a ascultat de şarpele cel viclean, s-a vândut pe sine diavolului, iar cel viclean s-a îmbrăcat cu sufletul, ca această creatură strălucită, pe care Dumnezeu o făcuse după chipul Său. Spune Apostolul în acest sens: *Fiul lui Dumnezeu a dezbrăcat începătoriile şi puterile, triumfând asupra lor prin cruce* (Col. 2, 15).

De altfel, pentru aceasta a venit Domnul ca să-i alunge pe aceştia şi să-şi reia înapoi propria casă şi templu, adică pe om." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia I, 7, în PSB, vol. 34, p. 90)

„Dumnezeu, Cel nemărginit şi necuprins, arătând iubire (faţă de oameni), S-a micşorat pe Sine şi coborându-Se din slava Sa cea de negrăit, a îmbrăcat mădularele trupului acestuia. Deci, arătând blândeţe şi iubire faţă de oameni, Se întrupează, Se amestecă şi cuprinde sufletele cele bineplăcute, sfinte şi credincioase, cu care devine *un Duh*, aşa cum spune (Apostolul) Pavel (I Cor. 6, 17). Sufletul (se amestecă) să zic aşa, cu sufletul, ipostasul cu ipostasul, pentru ca sufletul să poată fi mereu tânăr, să trăiască viaţa cea nemuritoare şi să se facă părtaş de slava cea veşnică, cea

vrednică de El şi bineplăcută Lui.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia a IV-a, 10, în PSB, vol. 34, p. 102)

„Venirea Domnului pentru om s-a făcut – (pentru acela care) zăcea mort în groapa întunericului, a păcatului, a duhului celui necurat şi a puterilor celor viclene – ca să-l învieze încă din acest veac şi să-l aducă la viaţă, să-l curăţească de toată întunecimea, să-l lumineze cu lumina Sa şi să-l îmbrace cu veşmintele cele cereşti ale divinităţii.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XXXIV, 2, în PSB, vol. 34, p. 242)

„Pentru acesta a venit Domnul nostru Iisus Hristos, pentru ca să schimbe, transforme şi reînnoiască firea (noastră), pentru ca să recreeze sufletul cel ruinat de patimi, din cauza încălcării poruncii şi să-l amestece cu Duhul Dumnezeirii Sale. El a venit pentru a ne da o minte nouă, un suflet nou, ochi noi, urechi noi şi o limbă nouă şi spirituală; într-un cuvânt, pentru a face pe cei ce cred în El oameni noi, *burdufuri noi,* ungându-i cu lumina cunoştinţei Sale, pentru ca să pună (în ei) vin nou, adică pe Duhul Sfânt. Pentru că, zice: *Vinul cel nou în burdufuri noi trebuie să se pună* (Mt. 9, 17).

Că după cum duşmanul, atunci când a supus pe om, l-a făcut făptură nouă în folosul său, l-a îmbrăcat cu patimi rele, l-a uns cu duhul păcatului şi a turnat în el vinul a toată nelegiuirea şi învăţătura cea rea, tot aşa şi Domnul, izbăvindu-l (din mâna) duşmanului, l-a făcut (un om) nou, l-a uns cu Duhul Său şi a turnat în el vinul vieţii, învăţătura cea nouă.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XLIV, 1-2, în PSB, vol. 34, pp. 260-261)

„Pentru aceasta a şi venit Domnul, singurul doctor adevărat, pentru ca să vindece sufletele celor credincioşi de patimile cele incurabile şi să le curăţească de murdăria leprei răutăţii.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XLVIII, 3, în PSB, vol. 34, p. 277)

„Domnul S-a coborât la oameni ca să le arate că nimeni nu va fi lipsit de răsplată pentru lucrul cel bun.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* Cuvinte despre rugăciune, 8, în PSB, vol. 34, p. 300)

„Domnul cel fără de trup şi necuprins, mişcat de nemărginita Lui bunătate, Se întrupează – aş zice că cel mare şi ceresc se micşorează – pentru ca să Se unească cu creaturile Sale cele raţionale, adică cu sufletele sfinţilor şi cu îngerii, pentru ca aceştia să se împărtăşească de viaţa veşnică a divinităţii Lui. (A luat trup ca să intre în comuniune cu fiinţe trupeşti).” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Despre înălţarea minţii”, 6, în PSB, vol. 34, p. 317)

„Prin intermediul acestui suflet, Domnul atunci când vrea, Se face foc şi arde tot ce este rău şi vătămător, după cum zice şi profetul: *Dumnezeul nostru este foc mistuitor* (Deut. 4, 24). Altă dată se face odihnă de negrăit, iar altă dată bucurie şi pace, îmbrăţişând (sufletul) din toate părţile şi ocrotindu-l. (...) El se îmbracă în trup, pentru a deveni hrană duhovnicească şi pentru a umple pe cei vrednici de desfătare duhovnicească.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Despre înălţarea minţii”, 7, în PSB, vol. 34, p. 317)

„Care este rostul venirii lui Hristos? În ce constă restabilirea şi reaşezarea firii în ea însăşi? (Noi zicem că venind Hristos) a redat firii omeneşti vrednicia (firii) pro-

topărintelui Adam şi pe lângă aceasta – o, har al Duhului celui bun, cu adevărat mare şi dumnezeiesc – i-a dat moştenirea cea cerească. Scoţând-o din temniţa întunericului, (i-a arătat uşa) la care bătând, poate să intre în împărăţia cerurilor. Pentru că zice (Mântuitorul): *Cereţi şi vi se va da, bateţi şi vi se va deschide* (Mt. 7, 7).

Prin această poftă intrând cineva, află libertatea sufletului său, îşi redobândeşte cugetele (cele curate), se îmbogăţeşte în Hristos, locuieşte împreună cu mirele Hristos prin comuniunea Duhului Sfânt. Iată (deci, în ce constă) iubirea cea de nedescris a Stăpânului faţă de omul făcut de El după chipul Său." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Cuvânt despre libertatea minţii", 34, în PSB, vol. 34, p. 351)

„(...) Pogorându-Se de bună voie în cele ale noastre Cuvântul Unul Născut al lui Dumnezeu, nu ca să fie stăpânit de moarte ca noi, aducându-Se şi asupra Lui omorârea lui Adam (odată ce este Cel ce pe toate le face vii), ci ca luând chipul supus stricăciunii, să-l prefacă spre viaţă. De aceea S-a făcut trup." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea întâi, 5, în PSB, vol. 39, p. 18)

„(...) Hristos, Care pentru noi S-a făcut ca noi, ca şi noi să câştigăm pentru El slava în cele bune şi să ne facem dumnezei mai presus de om, prin har şi din iubirea de oameni. *Căci Eu am zis,* spune, *dumnezei sunteţi şi toţi fii ai Celui Preaînalt* (Ps. 81, 6)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea întâi, 4, în PSB, vol. 39, p. 30)

„(...) Domnul Puterilor, care a şi pregătit ca Fiul să fie binecuvântat în cer şi pe pământ[993]. Căci scrie dumnezeiescul Pavel: *Iar când aduce în lume pe Cel Întâi Născut*[994], zice: *Şi să se închine Lui toţi îngerii lui Dumnezeu* (Evr. 1, 6)[995]. Dar ne spune undeva şi marele David: *Tot pământul să se închine Ţie şi să-ţi cânte Ţie* (Ps. 65, 3)[996]. Aceasta spunem că este binecuvântarea de sus şi cea de jos de la pământ care are toate. Adică în care este pentru Hristos toată virtutea şi în care sunt rodurile de toate felurile ale evlaviei faţă de Dumnezeu[997]. Căci s-a spus undeva către Fiul: *Vizitat-ai pământul şi îmbătându-l l-ai înmulţit, ca să-l îmbogăţeşti pe el* (Ps. 44, 10)[998]. S-a dat Lui binecuvântarea de sus; iar cea de la pământ e confirmată clar: *Din pricina binecuvântării sânilor şi pântecelui, a tatălui şi a mamei* (Fac. 49, 25-26). Prin aceasta se indică

993. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nimic nu face Fiul fără bunăvoirea şi împreuna lucrare a Tatălui. El L-a trimis pe Fiul să ia faţă de om, pentru ca Tatăl să iubească faţa oamenilor în faţa omenească a Fiului Său şi pentru ca şi Fiul să iubească pe oameni ca fraţi ai Săi şi să iubească pe Tatăl şi cu iubire de om, atrăgând şi pe oameni în această iubire. Dar prin aceasta Tatăl nu s-a gândit numai la oameni, ci şi la o slavă a Fiului cunoscută de oameni. De fapt jertfa pentru oameni a Fiului Său şi în general bunătăţile adânci şi bogate arătate oamenilor prin familiaritatea în care a intrat cu ei, Îl fac iubit şi slăvit de ei şi de toată creaţia, căreia s-a arătat lumina Lui. (n. 433b, p. 253).

994. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Întâi-Născut ca Om nou, sau reînnoit, căci ca Dumnezeu este Unicul-Născut. (n. 434, p. 253).

995. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: I se închină îngerii acum lui Dumnezeu-Cuvântul ca om. Căci lui Dumnezeu I s-au închinat de la crearea lor. Acum şi omul capătă în ochii îngerilor o valoare necunoscută de ei înainte. În om e recapitulat şi transfigurat universul. El face legătura între lumea îngerească şi cea materială. Dar omul revine la această slujire şi putere a Lui numai când Hristos însuşi Se face om. Acum e unificată prin umanitate în mod deplin şi creaţia materială cu Dumnezeu. (n. 435, p. 253).

996.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chiar cosmosul material se închină şi cântă în cor lui Dumnezeu când omul se umple de Hristos. Căci omul adună în El prin cunoaştere, organizare, înfrumuseţare şi exprimare tot universul. Chiar umanitatea asumată de Hristos nu e pasivă în El ca Dumnezeu, ci şi activă la maximum devenită umanitate a ipostasului dumnezeiesc. Căci altfel actualizează în El prin umanitatea Lui puterea Lui, sau a umanităţii în a înţelege, descoperi şi exprima bogăţiile şi adâncimile universului. (n. 436, p. 253).

997. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Altfel sunt virtuţile oamenilor care impun prin trup (frumuseţea) puterea spiritului asupra creaţiei materiale, care descoperă sensurile ei, care o înfrumuseţează, care fac spiritul stăpân asupra ispitelor ei şi îi dau prin aceasta o tărie deosebită. Dar numai dacă ştie de Dumnezeu, ca izvor de putere mai presus de lumea materială. Acestea le poate arăta şi Fiul făcându-Se om. Şi ele sunt binecuvântarea ce-I vine de la pământ. (n. 437, p. 253).

998. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În trad. rom.: *adăpându-l.* E bine şi aşa. Căci adăparea îl face roditor. Dar *îmbătându-l* arată entuziasmul care s-a dat sufletelor. Aceasta le-a îmbogăţit cu cunoştinţa lui Dumnezeu, le-a deschis orizonturi nesfârşite, le-a înălţat în bunătate. (n. 438, p. 253).

limpede şi lămurit naşterea Unuia Născutului din Dumnezeu şi Tatăl şi cea prin Sfânta Fecioară, prin care se înțelege şi s-a arătat ca om[999]. Căci fiind prin fire şi cu adevărat Fiu al lui Dumnezeu şi Tatăl, pentru noi a suportat naşterea din femeie şi din pântece şi a supt sânii ei[1000]. Căci nu S-a făcut om la părere, cum spun unii[1001], ci S-a făcut cu adevărat ceea ce suntem şi noi[1002], urmând legile firii, şi S-a folosit de hrană, deşi a dat El însuşi viață lumii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 39, pp. 253-254)

„Fiind Dumnezeu prin fire şi în chipul lui Dumnezeu şi Tatăl şi deopotrivă cu El şi numit de aceea şi Întâiul Născut, Unul Născut S-a arătat pe pământ şi cu oamenii a conviețuit[1003]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 290)

„(...) Cel ce pentru noi S-a făcut ca noi[1004] ..." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 298)

„Trebuia să se înlăture sentința: *Pământ eşti şi în pământ vei merge*, prin unirea negrăită a trupului căzut cu Cuvântul care tuturor le dă viață.

Trebuia ca, devenit trup al Lui, să se împărtăşească de la El de nemurire. Căci ar fi un lucru dintre cele mai absurde să se poată pune foc în materie şi în însuşirea sensibilă ce-i aparține după fire, şi să prefacă în el cele ce se fac părtaşe de el, iar pe Cuvântul lui Dumnezeu să nu-L socotim că poate introduce propriul bine, sau viața, în trup. Mai ales pentru această pricină socotesc că Sfântul Evanghelist, pornind de la partea prin care a pătimit mai mult viețuitorul, a spus că Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup, ca să vadă cineva deodată atât rana, cât şi leacul, pe cel ce boleşte şi pe doctor, pe cel alunecat spre moarte şi pe Cel ce-l ridică la viață, pe cel biruit de stricăciune şi pe Cel ce alungă stricăciunea, pe cel stăpânit de moarte şi pe Cel mai tare ca moartea, pe cel lipsit de viață şi pe Dăruitorul vieții." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 113)

„Fiindcă pentru aceasta S-a numit şi *Adam cel de pe urmă* (I Cor. 15, 45), deoarece, prin umanitatea comună asumată, a îmbogățit toate cu bucurie şi slavă, aşa precum şi Adam cel dintâi, cu stricăciune şi tristețe. Deci în toți S-a sălăşluit Cuvântul printr-Unul, Unul fiind rânduit Fiul lui Dumnezeu în putere, ca să vină prin Duhul

999. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu s-ar fi făcut şi hrănit ca om prin Sfânta Fecioară, Fiul lui Dumnezeu n-ar fi putut arăta în formă umană, nouă, bogăția Lui şi deci n-ar fi avut binecuvântarea de la pământ, din pricina binecuvântării date pântecelui şi sânului Fecioarei de către Dumnezeu. (n. 439, p. 253).

1000. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sf. Chiril repetă că Hristos e Dumnezeu *după fire*. Dar nu o spune că e după fire ca om. Căci om Se face prin voință, nu e prin fire. Se face om, în chip iconomic, adică prin voință şi nu pentru El, ci pentru noi, pentru mântuirea noastră. Dar aceasta nu înseamnă că n-a luat firea omenească. El a *suportat* naşterea din femeie, ca o *coborâre*, ca o smerire. El ia firea noastră, cum spune mai departe prin expresia *s-a făcut ceea ce suntem şi noi, urmând legilor firii.* El urmează (cu voia) *legilor firii.* Acestea nu I se impun fără voie. El *suportă* cu voia naşterea din femeie şi suge sânii ei. El nu este om după fire, cum e Dumnezeu. În acest caz n-ar fi fost Dumnezeu din veci, Care S-a făcut om când a voit. Sau ar fi om din veci. Ar fi un fel de om identic cu Dumnezeu. Dar în faptul că S-a făcut om cu voia, se arată că e şi Dumnezeu cu o putere superioară omului, care îl poate mântui pe om. (n. 440, p. 254).

1001. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta o susține dochetismul. (n. 441, p. 254).

1002. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu S-ar fi făcut om ascultător de Tatăl, Fiul n-ar fi fost binecuvântat de Tatăl şi ca om şi n-ar fi primit închinarea sau binecuvântarea şi de la pământ, sau de la toată creația. Dar aceasta a adus Tatălui o slavă nouă. (n. 442, p. 254).

1003. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, deci deosebit de noi, dar în acelaşi timp făcut Frate cu noi. Numai aşa ne putea mântui, unindu-ne în Sine cu Dumnezeu. Un Dumnezeu identic cu lumea, sau impersonal şi fără un Fiu, nu ne poate mântui. (n. 518, p. 295)

1004. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu S-ar fi făcut Fiul lui Dumnezeu om ca noi, n-am fi putut să restabilim în noi chipul lui Dumnezeu. Hristos a restabilit în El ca om chipul integral şi desăvârşit al lui Dumnezeu, făcând umanitatea Sa proprie Cuvântului dumnezeiesc, după al Cărui chip a fost creat omul. (n. 529, p. 298).

Sfinţeniei demnitatea aceasta la toată umanitatea şi aşa să ajungă şi la noi printr-Unul dintre noi, ceea ce s-a spus: *Eu am zis: dumnezei sunteţi şi toţi fii ai Celui Preaînalt* (Ps. 81, 6). Deci, în Hristos se eliberează robul, înălţându-se la unitatea tainică cu Cel ce poartă chipul robului, iar în noi vine prin imitare înrudirea cu Cel Unul, prin înrudirea după trup. Pentru care motiv nu Se face unul dintre îngeri, ci Cuvântul însuşi ia sămânţa lui Avraam? (...) Oare nu e clar tuturor că S-a coborât El însuşi la rob, nepricinuindu-Şi Sieşi pentru aceasta vreo schimbare, ci S-a dăruit pe Sine însuşi nouă, ca noi să ne îmbogăţim din sărăcia Lui, ridicându-ne prin asemănarea cu El la bunătatea mai presus de toate a Lui, arătându-ne dumnezei şi fii ai lui Dumnezeu prin credinţă? De aceea S-a sălăşluit între noi Fiul şi Dumnezeu cel după fire. De aceea şi strigăm în Duhul: *Avva, Părinte*. Iar Cuvântul Se sălăşluieşte într-un templu asumat pentru noi şi din noi, ca, avându-ne pe toţi în Sine, să împace într-un trup pe toţi cu Tatăl, cum zice Pavel (Rom. 8, 15)[1005]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea I, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 114-115)

„Fiindcă deci întâiul Adam nu a păstrat harul dat lui de Dumnezeu, ne-a trimis Dumnezeu-Tatăl din cer pe al doilea Adam. Căci trimite spre asemănare cu noi pe Fiul Său cel neschimbat şi nealterat prin fire şi cu totul neştiutor de păcat[1006] ca, precum prin neascultarea celui dintâi am ajuns sub mânia dumnezeiască, aşa, prin ascultarea Celui de al doilea, să scăpăm şi de blestem şi să înceteze şi relele." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 144)

„(...) Şerpii săreau la cei din Israel în pustie, iar ei cădeau ca spicele şi, arătându-şi marea teamă către cel ce părea să privească fără grijă la primejdie, strigau cu glasuri înspăimântate şi cereau scăpare de sus şi de la Dumnezeu. Iar Acela fiindcă era bun şi milostiv, ca Dumnezeu, porunceşte lui Moise să le înalţe un şarpe de aramă. Şi porunceşte să vadă în el izbăvirea prin credinţă. Căci leacul celui muşcat stătea în privirea la el şi credinţa împreunată cu vederea privitorilor aducea izbăvirea de primejdiile cele din urmă. Aceasta e istoria. Dar prin ea se înfăţişează ca un chip toată taina întrupării. Căci şarpele înseamnă păcatul amar şi de oameni ucigător, care chinuia tot neamul omenesc de pe pământ, muşcând în multe moduri sufletul fiecărui om şi vărsându-şi în el veninul de multe feluri al răutăţii. Şi nu puteau scăpa altfel de păcatul care îi biruia decât prin ajutorul cel din cer. S-a făcut deci Dumnezeu-Cuvântul întru asemănarea trupului păcatului, ca să osândească, precum s-a scris, păcatul în trup (Rom. 8, 3) şi să Se arate ca pricină veşnică de mântuire celor

---

1005. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În umanitatea asumată de El, ca Adam cel din urmă, e toată umanitatea, cum a fost umanitatea lui Adam cel dintâi, sau e umanitatea înnoită potenţial, a tuturor. Din El ne renaştem prin Duhul Lui toţi cei ce credem în El, ca fii ai lui Dumnezeu, aşa cum Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om. S-a făcut frate cu noi în umanitate, ca noi să ne facem fraţi cu El în calitatea de Fiu al lui Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că n-a fost unic ca Persoană. Dar e un Unul din Care ne naştem spiritual toţi prin faptul că e nu numai un Unul omenesc, ci Unul dumnezeiesc, iradiant al Duhului Sfânt. (n. 198, p. 115)

1006. Tâlcuirea Pr. SD. tăniloae: Ca începătură nouă a vieţii omeneşti ne vine un al doilea Adam, Care este totodată Fiul lui Dumnezeu şi Care nu poate păcătui. Căci firea omenească nu se mai formează ca un ipostas de sine, ci se constituie în ipostasul dumnezeiesc. Şi întrucât Acesta însuşi se face nouă începătură neamului omenesc, se poate spune că El este noul ipostas fundamental al tuturor oamenilor care se alipesc spiritual de El. Aceasta pentru că în El, ca Cel prin Care s-a creat omul şi la început, se afla raţiunea şi puterea creatoare a omului: raţiunile după care s-au creat sau au existenţa toţi oamenii. Din El, primind Duhul Lui, ne înnoim toţi cei care ne naştem ca succesori ai primului Adam, Ioan Botezătorul şi ucenicii lui, văzând la botezul lui Iisus Duhul pogorât peste El în chip de porumbel şi auzind glasul Tatălui din cer, au avut prima dovadă comună despre existenţa lui Dumnezeu cel personal, mai precis despre Dumnezeu cel în Treime, din Care una dintre Persoane este Hristos. Ei au scăpat astfel de lipsa de sens a existenţei, căci au aflat în mod sigur şi despre nemurirea lor. (n. 249, p. 144).

ce privesc la El printr-o credinţă tare şi prin pătrunderea dogmelor dumnezeieşti." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 176)

„Căci de aceea S-a făcut în trup, mai bine-zis trup, Cuvântul lui Dumnezeu, Care toate le poate, ca, prin lucrările Duhului Său, să întărească slăbiciunile trupului şi să scape firea noastră de o cugetare prea pământească, ridicând-o numai la cele plăcute lui Dumnezeu. Deci slăbiciunea firii omeneşti, care e supusă durerii, e biruită pentru prima dată în Hristos, ca să treacă aceasta şi la noi[1007]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 751)

„(...) Cuvântul lui Dumnezeu Şi-a unit Sieşi firea întreagă a oamenilor, ca să mântuiască omul întreg. Căci ceea ce n-a luat, nici n-a mântuit." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 776)

„(...) Înţeleptul Pavel, explicând cauza unică şi adevărată a înomenirii, a spus: *ca toate să fie iarăşi unite în Hristos, cele din ceruri şi cele de pe pământ...* (Efes. 1, 10)[1008]. Şi fapta unirii arată readucerea fãpturilor la scopul spre care au fost create la început şi de la care au căzut." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 889)

„Deoarece Dumnezeu-Tatăl voia să mântuiască neamul corupt de pe pământ, dar nu se putea face aceasta prin cineva dintre cei supuşi facerii, fapta aceasta întrecând toată puterea creaţiei[1009], a acceptat iconomia întrupării Însuşi Cel ce cunoştea voia lui Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu cel Unul-Născut. S-a pogorât astfel la o stare de supunere voită, încât să ajungă până la moarte, şi anume la moartea cea de necinste." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 946-947)

„Căci de aceea S-a arătat ca noi, adică S-a numit şi S-a făcut om, ca pe cel devenit odinioară urât, pentru neascultarea de la început şi pentru păcatul ce s-a introdus, să-l facă iubit de Dumnezeu. De aceea se spune că Hristos S-a făcut uşa, începutul şi calea noastră în toate bunurile." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 947)

1007. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar dacă sufletul omenesc face trupul capabil de simţirea durerilor şi plăcerilor naturale, Duhul dumnezeiesc îl întăreşte în curăţie prin emoţii, îl face să simtă la un nivel înalt, curat, durerile şi plăcerile sau bucuriile. Durerea lui Hristos pentru moartea lui Lazăr era simţită real, dar la un alt nivel, la un nivel spiritualizat. (n. 1412, p. 751).

1008. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: De aceea Se face Fiul lui Dumnezeu om. Căci omul este făcut să fie în legătură cu toate, să le cuprindă pe toate, dar nu poate cuprinde şi pe Dumnezeu. Dar Dumnezeu le poate cuprinde în mod mai apropiat, mai intim pe toate, le poate trăi pe toate şi ne ajută şi pe noi ca, uniţi cu El, să le înţelegem altfel pe toate. Hristos îi cuprinde pe toţi oamenii şi toţi vin cu toate cele cunoscute de ei în El, sau le pot cunoaşte prin El în adâncimea lor pe toate. Omenirea se readună în Hristos ca în începutul sau căpetenia cea nouă a ei, prin faptul că El este de o fiinţă cu noi, dar şi de o fiinţă cu Tatăl, sau Fiul Tatălui. Este noul Adam Care, nemaipăcătuind şi biruind moartea, ne dă şi nouă această putere, pentru că este de o fiinţă cu noi, dar şi cu Tatăl. Ne recapitulează astfel în Sine nu numai ca în noul om, ci şi ca în Fiul lui Dumnezeu, Care ne face şi pe noi fraţi ai Săi şi fii ai Tatălui. Pe de o parte, ca om, este pentru noi un nou început de o fire cu noi, un Frate prin fire, pe de alta, ne face fraţi ai Săi şi fii ai Tatălui prin har, întrucât El este de o fiinţă cu Tatăl. Face aceasta prin întruparea, jertfa pentru noi şi învierea Sa, iar noi primim puterea Lui de-a ne uni cu El prin pogorârea Duhului Sfânt. (n. 1690, p. 889).

1009. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu poate scăpa de corupere cineva care, făcând parte din creaţie, e supus şi el coruperii. Numai Dumnezeu, mai presus de orice proces al coruperii, care rămâne în infinitatea puterii şi vieţii, poate face creaţia părtaşă la puterea care o scapă de procesul de corupere, ca să nu mai fie supusă morţii. Căci numai Dumnezeu nu cade în trepte inferioare de existenţă. (n. 1789, p. 946).

„(...) a venit printre noi și S-a făcut om nu pentru Sine[1010], ci a pregătit calea prin Sine și în Sine, pentru ca firea omenească să scape de moarte și să se întoarcă la nestricăciunea cea de la început." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 1054)

„Ia aminte cum Cuvântul Unul-Născut al lui Dumnezeu a venit printre noi, ca și noi să ne facem asemenea Lui, pe cât e cu putință firii noastre, și să dobândim înnoirea prin har. Căci S-a smerit pe Sine ca să ducă la înălțime ceea ce este smerit prin fire și a purtat chip de rob (Filip. 2, 6-7), deși era Domn și Fiu al lui Dumnezeu prin fire, ca să ridice pe robul, prin fire, la slava înfierii după asemănarea Lui (Gal. 4, 4-5). Deci Se face ca noi, adică Om, ca și noi să ne facem ca El, adică dumnezei și fii (In. 10, 31). Își însușește cele proprii nouă și ne dă în schimb cele ale Lui. Dar vei vrea, cu drept cuvânt, să se spună cum și în ce mod. Voi explica după putere. Întâi, numește frați ai Săi pe cei aflați în poziția și firea de slugi (căci fapturile sunt roabe ale Făcătorului), iar pe Dumnezeu îl numește Tată al Său și al nostru. Însușindu-Și cele omenești pentru a fi asemenea nouă, numește pe Dumnezeul nostru Dumnezeul Său, deși El este Fiu după fire, ca, precum noi urcăm prin asemănarea cu El la demnitatea mai presus de fire (căci nefiind fii după fire, am fost numiți fii ai lui Dumnezeu, fiindcă strigă în noi prin Duhul Său: *Avva, Părinte*), așa și El, fiindcă a primit chipul nostru (căci S-a făcut om, după Scripturi – Rom. 8, 15), are pe Dumnezeu ca Dumnezeu, deși e Dumnezeu adevărat după fire[1011]. Deci să nu te smintești, chiar dacă îl auzi numind pe Dumnezeu Dumnezeul Său, ci înțelege ca un iubitor de învățătură și cugetă cu înțelepciune la tâlcul cuvântului. Căci zice că Dumnezeu este Tatăl Său și Dumnezeul nostru, spunând un lucru adevărat în amândouă privințele. Căci Dumnezeul tuturor este prin fire și cu adevărat Tatăl lui Hristos, dar nouă nu ne este Tată prin fire, ci mai degrabă Dumnezeu, ca Domn și Făcător. Dar Fiul unindu-Se cu noi, demnitatea ce-I este proprie și anume o dăruiește și firii noastre, numind pe Născătorul Său Tată comun. Primește în Sine ceea ce e natural firii noastre, adică asemănarea cu noi. Căci numește pe Tatăl Dumnezeul Său, nevrând să disprețuiască asemănarea cu noi pe care Și-a asumat-o datorită iubirii de oameni și bunătății aflate în El[1012]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 1148-1149)

„Căci Domnul Iisus Hristos de aceea a venit în lume, ca să țintuiască pe cruce patimile noastre și ca să ne dea iertare păcatelor. Întru moartea Lui ne-am îndreptat,

---

1010. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Fiul lui Dumnezeu S-ar fi făcut om pentru Sine, înseamnă că ar fi avut nevoie să Se facă om, El nefiind deplin fără umanitate. Această idee ar fi proprie panteismului, care nu cunoaște decât esența ce evoluează spre alte forme existente virtual în ea. (n. 1990, p. 1054).

1011. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos îi numește și după învierea Sa pe ucenici *frați*, ca să se știe că nici în această stare nu a părăsit firea omenească și că-i va ridica și pe ei, și pe toți cei ce vor crede în El, la înălțimea umanității Sale înviate, și alături de Sine, Care va sta lângă Tatăl. Ca Om înviat în mod deplin, urcă la Dumnezeu-Tatăl, făcându-i și pe ucenicii Lui (prezenți și viitori) să-L aibă pe Dumnezeu apropiat ca Tată. Faptul că i-a făcut *frați* ai Săi în mod conștient se va arăta în aceea că El însuși va spune în ei, unind glasul lor cu al Său, prin Duhul Său, către Dumnezeu: *Avva, Părinte*, cum spune din veci prin Duhul. Pe de altă parte, El S-a făcut și rămâne atât de mult Om, chiar de-L are pe Dumnezeu și în această calitate ca Tată, încât Îl trăiește pe Dumnezeu ca Dumnezeu, împreună cu oamenii. Îl are pe Dumnezeu și ca Tată, și ca Dumnezeu, făcându-i pe cei ce se unesc cu El să-L trăiască pe Dumnezeu și ca Tată și ca Dumnezeu. Prin Hristos se realizează o deplină unire între Dumnezeu și oameni, dar fără să înceteze deosebirea după fire dintre Dumnezeu și oameni. Dumnezeu a adus la ființă și o altă formă de existență, dar nu o ține separată de El, ci o unește deplin cu El în Hristos, Fiul Lui făcut Om, prin Duhul de Fiu al Fiului Său. Chiar înălțarea Fiului Său întrupat la cer unește deplin creația cu Dumnezeu, urcând-o la cer, unde El este din veșnicie, adică dinainte de întrupare. (n. 2165, pp. 1148-1149).

1012. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Persoana Celui născut din Tatăl, făcându-Se și Persoană a firii noastre, numește pe Tatăl din Care S-a născut Tată al Său și ca Om, iar în unire cu El, Îl avem și noi ca Tată pe Cel ce L-a născut. (n. 2166, p. 1149).

pentru că prin sângele Lui a ajuns să se curăţească întreaga lume." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură. Despre Iacob şi despre viaţa cea fericită*, Cartea întâi, 17, în PSB, vol. 52, pp. 254-255)

„Tocmai din această pricină a binevoit să Se întrupeze Domnul Iisus şi să vină în lume, pentru ca prin El să ne facă şi pe noi părtaşi la belşugul iertării păcatelor." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură. Despre Iacob şi despre viaţa cea fericită*, Cartea a II-a, 27, în PSB, vol. 52, p. 279)

„Ieronim[1013], dascăl al celor drept credincioşi, ale cărui scrieri strălucesc ca nişte lămpi dumnezeieşti în lumea întreagă, în cartea despre Eustochium zice: *Pentru izbăvirea noastră Fiul lui Dumnezeu Se face fiu al omului. Zece luni aşteaptă în pântece să Se nască şi El, în al Cărui pumn e cuprins tot universul, este aşezat într-un staul strâmt.* Tot el, în comentariul la Isaia, spune: *Domnul puterilor, împăratul slavei, a coborât în pântece de fecioară şi a intrat şi a ieşit prin poarta de răsărit, care întotdeauna a fost închisă* (Iez. 44, 1), despre care Gavriil zice către Fecioară: *Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine şi puterea Celui Prea Înalt te va umbri; pentru aceea şi Sfântul care Se va naşte din tine Fiul lui Dumnezeu Se va chema* (Lc. 1, 35), şi în Pilde: *Înţelepciunea şi-a zidit casă* (Pilde, 9, 1)." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 26, 1, în PSB, vol. 57, p. 877)

„Augustin[1014], preot al cetăţii Hippo-Regius, zice: *Dar pentru ca oamenii să se nască din Dumnezeu, S-a născut mai întâi Dumnezeu dintre ei: Hristos Dumnezeu. Şi Hristos la naşterea dintre oameni n-a căutat pe pământ decât mamă, fiindcă tată avea în cer, născut din Dumnezeu, prin Care suntem făcuţi, şi născut din femeie, ca prin El să ne facem din nou.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 27, 1, în PSB, vol. 57, p. 878)

„La cuvântul din aceeaşi Cuvântare a aceluiaşi (Sf. Grigorie Teologul – Cuvântul teol. 3, despre Fiul - n.a.): *Căci Acesta, Care acum e dispreţuit de tine, era odată mai presus de tine: omul de acum era odată necompus; ceea ce era a rămas, iar ceea ce nu era a luat asupră-Şi; era la început în chip necauzat (căci care poate fi cauza lui Dumnezeu?), dar S-a făcut şi mai pe urmă pentru o cauză; iar aceasta a fost pentru ca să te mântuieşti tu, care-L ocărăşti şi care dispreţuieşti dumnezeirea pentru că a primit grosimea ta, unindu-Se prin mijlocirea minţii cu trupul şi făcându-Se Dumnezeu om de jos, căci (trupul) s-a împreunat cu Dumnezeu şi a devenit unul (cu El), partea superioară biruind asupra celeilalte, ca să devin eu atât de mult dumnezeu, pe cât S-a făcut Acela om* (cap. 19, PG, 36, 100 A).

Acesta pe care Îl dispreţuieşti, zice, a fost odată mai presus de tine, existând adică pentru Sine dincolo de orice veac şi de orice natură, chiar dacă acum S-a coborât pentru tine de bunăvoie sub amândouă. Omul de acum a fost necompus, fiind simplu după fire şi după ipostas, ca unul ce era numai Dumnezeu, gol de trup şi de toate ale trupului, chiar dacă acum, prin primirea trupului ce are un suflet mintal, S-a

1013. Tâlcuirea Prof. N. Chiţescu: Hieronymus, Feric. Ieronim (331-421) a tradus Biblia în limba latină, a tradus şi a continuat Cronica lui Eusebiu de Cezareea; îi aparţin de asemenea comentarii la cele mai multe texte biblice. (n. 233, p. 877).

1014. Notă Prof. N. Chiţescu: Fericitul Augustin (354-430) episcop de Hippo-Regius (oraş în nordul Africii) cunoscut mai ales prin *Confesiunile* sale, a fost un reprezentant de seamă al literaturii şi spiritualităţii creştine din Apus. Înainte de a deveni creştin a scris opere filosofice, iar după botez tratate teologice şi polemice (*Împotriva maniheilor, pelagienilor, arienilor* etc.) (...). (n. 238, p. 878).

făcut ceea ce nu era, compus după ipostas, rămânând ceea ce era, simplu după fire, ca să te mântuiască pe tine. Căci numai aceasta a fost cauza naşterii Sale trupeşti: mântuirea firii. Luând asupra Sa, ca pe o grosime, caracterul pătimitor (pasivitatea şi pasibilitatea) al acesteia, S-a unit prin mijlocirea minţii cu trupul, făcându-Se Dumnezeu om de jos, întrucât S-a făcut pentru toţi toate câte suntem noi, afară de păcat: trup, suflet şi minte; toate în câte stăpânea moartea şi ceea ce alcătuiesc acestea în comun: om, Dumnezeu fiind văzut cu înţelegerea." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 3, în PSB, vol. 80, pp. 49-50)

„Căci prin fire[1015] a rămas stăpân şi prin fire[1016] S-a făcut rob pentru mine, robul, ca să mă facă stăpân al celui ce mă stăpânea în chip silnic prin amăgire. De aceea, lucrând ca un stăpân în cele ale robului, adică dumnezeieşte cele trupeşti, a arătat în cele trupeşti puterea nepătimitoare şi prin fire stăpânitoare, care a desfiinţat prin patimă nestricăciunea şi a procurat prin moarte viaţa nestricăcioasă. Şi săvârşind ca un rob cele ale Stăpânului, adică trupeşte cele dumnezeieşti, a făcut arătată golirea (chenoza) cea negrăită, care a îndumnezeit pin trup pătimitor tot neamul omenesc devenit pământ prin stricăciune." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 4, în PSB, vol. 80, pp. 52-53)

„Din dor nesfârşit după oameni S-a făcut cu adevărat Cel ce există prin fire însuşi cel iubit (dorit)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea I, 5, în PSB, vol. 80, p. 55)

„S-a întrupat pentru noi ca să mistuie în Sine păcatul nostru şi ca să Se dea pe Sine tuturor celor ce văd în El chipul şi exemplul (τύπον και πρόγραμμα) vieţuirii virtuoase, îndeplinind ca un învăţător bun şi înţelept întâi prin Sine cele ce sunt de spus şi de făcut spre pilduire nouă." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 112 a, în PSB, vol. 80, p. 285)

„(...) Pentru aceasta S-a arătat pe Sine şi a aşezat stăpânirea Sa şi a venit în trup ca să mântuiască pe cei pierduţi şi să omoare fiarele cele rele ce se hrănesc din el; şi să-l facă loc al păcii şi păşune a oilor cuvântătoare, călăuzite prin fapte spre Dumnezeu[1017]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea I, 8, în PSB, vol. 81, p. 58)

„Cuvântul dumnezeiesc şi începător al lui Dumnezeu şi Tatăl, printr-un mod negrăit al coborârii la noi, a binevoit să vieţuiască cu noi prin trup, lucrând, pătimind

1015. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin firea dumnezeiască. (n. 8, p. 52).

1016. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin firea omenească, deci cu adevărat, nu numai la părere. (n. 9, p. 52).

1017. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Avem aci înţelesul ontologic-duhovnicesc al operei mântuitoare a lui Hristos. El S-a întrupat şi S-a jertfit pentru a ridica trupul la eliberarea de patimi (afecte). Aceasta se conciliază cu ridicarea umanului la relaţia iubitoare cu Dumnezeu ca supremă existenţă în acelaşi timp personală şi spirituală. Toate învăţăturile de credinţă creştină sunt izvoare ale vieţii spirituale şi interpersonale superioare. Spiritualitatea şi deplina şi curata comuniune interpersonală ţin împreună. În aceasta stă fericirea personală. Din această valenţă duhovnicească a învăţăturilor dogmatice decurge şi interpretarea simbolică a faptelor lui Dumnezeu faţă de om. Această interpretare e propriu-zis punerea în relief a valenţelor spirituale ale actelor văzute. Urcarea lui Hristos pe muntele Sinai, sau pe Tabor, însemnă un urcuş al sufletului spre Dumnezeu. Opera mântuitoare a lui Hristos înţeleasă ca ridicare spirituală a umanului spre Dumnezeu începe chiar cu conceperea Lui ca om. Umanul începând să se formeze în ipostasul divin nu mai activează voinţa lui ca o socotinţă posibilă să se opună lui Dumnezeu, ci e activată de Fiul lui Dumnezeu Însuşi în conformitate cu voinţa Sa divină şi aceasta sub forţa spirituală deosebită a ipostasului divin. Chiar în preajma morţii pe cruce, în vremea patimilor, când umanul se teme de moarte, El nu face decât să manifeste pornirea naturii umane de a se menţine în viaţă, care ţine, după Sf. Maxim, de voinţa naturală umană. Dar aceasta se conformează voinţei divine a ipostasului divin. Teologia occidentală nu a primit această explicare simbolică a Scripturii, pentru că nu cunoaşte conţinutul spiritual al învăţăturilor creştine şi al mântuirii. (n. 101, p. 58).

şi grăind acelea prin care voia ca pe noi, deveniţi vrăjmaşi şi duşmani ai Lui, să ne împace cu Dumnezeu şi Tatăl şi, înstrăinaţi de viaţa fericită, să ne readucă iarăşi la ea." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 11, în PSB, vol. 81, p. 61)

„Pricina şi unicul temei al minunatei Sale veniri la trup este singură mântuirea noastră." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 11, în PSB, vol. 81, pp. 62-63)

„(...) Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, Care S-a făcut om ca să adune la Sine firea omenească[1018]; şi să o oprească să fie purtată în chip rău spre ea însăşi, mai bine zis să se sfâşie şi să se împartă împotriva ei[1019]; să o oprească de a nu mai avea nici o stabilitate din pricina mişcării nestatornice a voinţei spre orice lucru." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 17, în PSB, vol. 81, p. 147)

„S-a făcut pentru noi ca noi." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 5, în PSB, vol. 81, p. 214)

Întruparea Domnului Hristos

„(...) El a venit, născându-Se om prin Fecioara Maria şi rămânând astfel de-a pururea." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon,* Partea a II-a, CXIII, în PSB, vol. 2, p. 296)

„Puterea de admiraţie a minţii omeneşti se simte cu totul depăşită şi puţinătatea unei înţelegeri muritoare nu vede cum ar putea gândi şi pricepe că această Putere atât de mare a măreţiei dumnezeieşti, acest Cuvânt al Tatălui însuşi, această Înţelepciune a lui Dumnezeu, prin Care a fost creat tot ce se vede şi ce nu se vede, a fost în stare – trebuie s-o credem – să ia fiinţă în graniţele strâmte ale acelui Om care S-a arătat în Iudeea, că Însăşi Înţelepciunea lui Dumnezeu a intrat într-un pântece femeiesc, S-a născut ca un prunc, a ţipat ca sugacii care plâng[1020]." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, II, 6, în PSB, vol. 8, p. 142)

„Vom aminti cu evlavie despre venirea în trup şi despre întruparea Fiului Celui Unul născut al lui Dumnezeu. Aici nu trebuie să înţelegem că întreagă slava dumnezeirii Sale a putut fi mărginită la cadrele modeste ale unui sărman corp omenesc, încât toată bogăţia Cuvântului dumnezeiesc, toată Viaţa Sa, toată Înţelepciunea şi Adevărul, care sunt fiinţa Sa, au fost luate de la Tatăl şi silite să le micşoreze pe măsura micimii acestui trup şi că prin urmare în alt loc n-ar mai fi fost în stare să acţioneze ceva, ci mărturisirea noastră de credinţă trebuie să se ferească de două greşeli: de a crede, pe de o parte, că în Fiul ar lipsi ceva din dumnezeire, iar pe de altă parte, să se creadă că ar fi avut loc cumva o despărţire a Fiului[1021]de fiinţa cea pretutin-

---

1018. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chiar întruparea are în gândirea Părinţilor răsăriteni un rost mântuitor, nu numai jertfa lui Hristos. Căci prin întrupare ridică firea noastră din păcat şi intră în relaţie strânsă cu noi toţi ca om şi în acelaşi timp ca Dumnezeu. (n. 307, p. 147).

1019. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Inşii întorşi în mod egoist numai spre ei înşişi sfâşie firea şi aceasta o simt ca un rău ei înşişi, căci se luptă unii împotriva altora şi suferă din lipsa de comuniune. Firea umană se realizează în persoane neuniforme, îmbogăţindu-se unele pe altele şi îmbogăţind firea comună prin ceea ce aduce fiecare. Dar dacă ele se rup unele de altele, rămân în sărăcia lor unilaterală, ba chiar se împiedică în dezvoltare şi suferă fiecare de nepăsarea tuturor. Hristos a venit ca să adune pe toţi întreolaltă în Sine. (n. 308, p. 147).

1020. Notă Pr. T. Bodogae: Origen afirmă deplin umanitatea lui Hristos (cf. Prefaţa, I, 4; *C. Cels.* IV, 19, şi *Com. Ioan*, II, 26 (21): 163-166 etc. (n. 616, p. 142).

1021. Notă Pr. T. Bodogae: Sigur că expresiile *a paterna substantia* ... *divulsio* au fost înţelese de Origen în sensul că Fiul are *hypostas* propriu faţă de cel al Tatălui; altfel, Fiul e nedespărţit de Tatăl în creaţie, în providenţă, în veşnicie. (n. 1561, p. 301).

deni prezentă a Tatălui. Căci până şi Ioan Botezătorul exprima ceva asemănător acestui adevăr atunci când spunea mulţimilor, într-o vreme când Hristos nu Se arătase încă în trup: *în mijlocul vostru Se află Acela, pe Care voi nu-L ştiţi, Cel care vine după mine, Care înainte de mine a fost şi Căruia eu nu sunt vrednic să-i dezleg cureaua încălţămintei* (In. 1, 27)." (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, III, 4, în PSB, vol. 8, pp. 300-301)

„Căci omul n-ar fi fost mântuit în întregime dacă Hristos nu S-ar fi îmbrăcat cu structura întreagă a omului[1022]. Ne lipsim de mântuirea trupului omenesc dacă afirmăm că trupul Mântuitorului a fost numai duhovnicesc." (Origen, *Convorbirile cu Heraclide,* în PSB, vol. 8, p. 329)

„Cât despre dogmele atinse în Simbolul credinţei privitoare la întruparea Domnului, noi nici nu le-am pus în discuţie şi nici nu am argumentat acceptarea lor, pentru că depăşesc puterea noastră de înţelegere, întrucât, după cum ştim, în momentul în care ne atingem de simplitatea credinţei atunci nu vom mai putea pune capăt discuţiilor, pentru că veşnic principiul contradicţiei ne va duce tot mai departe şi vom tulbura continuu cugetele oamenilor de rând prin introducerea celor mai stranii idei". (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 258, II, în PSB, vol. 12, p. 528)

„Mântuitorul accepta simţirile firii ca să dea siguranţa unei întrupări reale, nu numai aparente, dar că toate simţămintele viciate, care tulbură liniştea vieţii, El le-a respins ca nevrednice de dumnezeirea Sa cea nepătată (Rom. 8, 3). De aceea s-a spus că S-a născut *întru asemănarea trupului păcatului.* De aceea, chiar dacă a luat asupră-Şi trupul nostru cu afecţiunile lui fireşti, El n-a săvârşit păcat. După cum moartea, care ne-a fost transmisă prin trupul lui Adam, a fost înghiţită de dumnezeire, tot aşa şi păcatul a fost suprimat de dreptatea care era în Iisus Hristos. Când vom învia vom lua un trup care nu va fi supus morţii şi nici păcatului." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 261, III, în PSB, vol. 12, pp. 539-540)

„Cel care s-a transformat şi-a alcătuit un trup al Lui propriu, adică acest trup care a existat împreună cu natura divină condensată în el." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 262, II, în PSB, vol. 12, p. 541)

„Cuvântul dumnezeiesc şi ceresc al lui Dumnezeu S-a arătat El însuşi cu trup de om nedeosebindu-se de noi cu nimic în ce priveşte fiinţa acestui trup." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, II, 23, în PSB, vol. 13, p. 36)

(...) Aceştia (proorocii – n.a.) vestiseră că va veni pe lume o fiinţă care va fi în acelaşi timp şi Dumnezeu şi om, care va săvârşi fapte mai presus de fire şi va învăţa toate neamurile credinţa în Dumnezeul cel adevărat, ba, ceea ce-i mai mult, ei au prevestit şi chipul tainic în care se va naşte Iisus, apoi învăţătura cu totul nouă pe care o va aduce El, faptele cu totul ieşite din comun pe care le va săvârşi, precum şi modul în care va muri şi în care va învia din morţi şi, pe deasupra, şi chipul în care El îşi va reaşeza pe veci o împărăţie dumnezeiască în ceruri." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, II, 23, în PSB, vol. 13, p. 36)

1022. Notă Pr. T. Bodogae: Formulare destul de reuşită, cu mai bine de 100 de ani înainte, care a afirmat crezul ortodox, faţă de rătăcirea apolinaristă. (...). (n. 39, p. 329).

„Căci nu a fost închis în trup; nici fiind în trup, lipsea din altă parte. Nici nu mişca trupul spre ceva, lăsând toate celelalte goale de lucrarea şi de purtarea Lui de grijă. Ci, minune covârşitoare fiind, Cuvântul nu era cuprins de ceva în chip deosebit; ci mai degrabă le cuprindea El însuşi pe toate. Şi precum, deşi este în toată zidirea, este în afară de toate după fiinţă, dar este în toate prin puterile Lui, orânduindu-le pe toate, întinzând în toate purtarea Lui de grijă şi dăruind viaţă fiecăreia şi tuturor deodată, tot aşa, cuprinzând toate, este necuprins, fiind întreg numai în Tatăl în toate privinţele.

Astfel fiind şi în trupul omenesc şi făcându-l viu El însuşi, le făcea de asemenea vii pe toate şi era în toate şi în acelaşi timp în afară de toate. Şi făcându-Se cunoscut din trup prin fapte, nu era mai puţin văzut prin lucrarea Sa în toate. E propriu sufletului să vadă prin cugetări şi cele din afară de trupul său, dar nu să şi lucreze în afară de trupul său, sau să mişte cele departe de acesta prin prezenţa sa. Căci niciodată cugetând omul la cele de departe, nu le şi mişcă şi nu le mută. Nu mişcă soarele şi nu face cerul să se învârtească, şezând în casa sa. Ci le vede pe acestea mişcându-se şi săvârşindu-se, dar nu are şi puterea să facă el acestea.

Nu aşa era însă Cuvântul lui Dumnezeu în trup. Căci nu era legat de trup, ci mai degrabă El îl stăpânea pe acesta. Încât era şi în el şi în toate, ba şi în afară de cele ce sunt. Şi totuşi nu Se odihnea decât în Tatăl. Şi lucrul cel mai minunat era că vieţuia şi ca om, dar dădea în calitate de Cuvânt viaţă tuturor şi era în calitate de Fiu împreună cu Tatăl.

Astfel când Fecioara Îl năştea, El nu pătimea[1023], nici nu Se întina de trup, ci mai degrabă sfinţea şi trupul. Şi fiind în toate, nu Se împărtăşeşte de toate, ci mai degrabă tuturor le dă viaţă şi le hrăneşte. Căci dacă soarele făcut de El şi văzut de noi se învârteşte pe cer fără să se întunece de corpurile de pe pământ pe care le atinge, nici nu e întunecat de întuneric, ci mai degrabă el le luminează şi le curăţeşte pe acestea, cu mult mai vârtos Prea Sfântul Cuvânt al lui Dumnezeu, Care e şi Făcătorul şi Domnul soarelui, făcându-Se cunoscut în trup, nu Se întina, ci mai degrabă nestricăcios fiind şi trupul Lui muritor aflându-se îl făcea viu şi-l curăţa şi pe acesta." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XVII, în PSB, vol. 15, pp. 110-111)

„Căci Cel ce S-a coborât, acelaşi este şi Cel ce a înviat. Căci S-a pogorât trupeşte; şi Acelaşi a înviat, pentru că era Dumnezeu în trup[1024]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XLIV, în PSB, vol. 15, p. 209)

„Avea un trup adevărat şi nu prin nălucire[1025]. Domnul îmbrăcând trupul, l-a îmbrăcat pe acesta întreg cu toate pătimirile (afectele) lui, încât, precum spunem că trupul era al Lui, aşa trebuie să se spună că şi afectele trupului erau ale Lui, deşi nu atingeau dumnezeirea Lui[1026]. Căci dacă ar fi fost trupul altuia, s-ar fi spus că şi

1023. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu suporta pasiv naşterea, ci El însuşi Şi-o lucra. (n. 59b, p. 111).

1024. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aci referă şi învierea la ipostasul Cel unul al lui Hristos. Învierea nu e a naturii, ci a Persoanei. Iar Persoana sau Ipostasul lui Hristos este una sau unul. În Ipostasul Lui este prezentă şi natura Lui omenească. Deci înviind firea Lui omenească, învierea e şi operă a Ipostasului cel unul. Cuvântul lui Dumnezeu Şi-a trăit El însuşi într-un fel învierea cu trupul, dând-o ca Dumnezeu şi primind-o ca om. Ca urmare, după înviere, s-a trăit ca Ipostas al unei naturi umane înfiate, de acum nemuritoare. (n. 119, p. 209).

1025. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu era un trup nălucă, căci în acest caz n-ar fi fost scăpat trupul nostru de patimi şi de moarte. Dar Cuvântul nu era numai la aparenţă Subiectul lui, căci în acest caz s-ar fi întâmplat de asemenea o mântuire la aparenţă. Ci era cu adevărat trupul real al Lui, efectuându-se în el faptele mântuitoare reale ale Cuvântului, care se transmiteau prin el şi asupra altora şi asupra naturii. (n. 87, p. 361).

1026. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Erau ale Cuvântului întrupat, pentru că le trăia într-un mod imprimat de puterea dumnezeiască, sau erau ale Lui ca Subiect unitar, dar nu atingeau dumnezeirea Lui. (n. 88, p. 361).

pătimirile erau ale aceluia[1027]. Dar dacă trupul a fost al Cuvântului (căci *Cuvântul trup S-a făcut,* In. 1, 14), e necesar să se spună că şi afectele trupului erau ale Lui, al Căruia era şi trupul. Iar fiind ale Lui afectele (pătimirile), cum sunt mai ales: a fi judecat, a fi biciuit, a înseta, crucea şi moartea şi celelalte slăbiciuni ale trupului, ale Lui sunt biruinţele şi harul. De aceea în mod consecvent şi cuvenit se numesc acestea afecte (pătimiri) ale Domnului şi nu ale altuia, ca şi harul să ne poată fi dat de El[1028]. Şi să nu ne facem închinătorii altuia, ci cu adevărat închinători ai lui Dumnezeu, pentru că nu chemăm nici Mântuitor pe nimenea dintre cei făcuţi, nici vreun om comun, ci pe Fiul adevărat şi Cel prin fire din Dumnezeu, Care S-a făcut şi om." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXXII, în PSB, vol. 15, pp. 361-362)

„De aceea, să nu râdă cineva zicând că a fost prunc, arătând vârsta şi creşterea şi că a mâncat, a băut şi a pătimit. Acestea s-au spus ca nu cumva, tăgăduind unii cele proprii trupului, să tăgăduiască deplina Lui întrupare pentru noi. Şi precum nu S-a făcut om prin legea naturii, aşa se cuvenea să se arate că, luând El trup, a luat cele proprii trupului, ca să nu aibă crezare afirmarea lui Maniheu că întruparea a fost părută. Se cuvenea iarăşi ca, vieţuind El în trup, să nu ascundă cele ale trupului, ca să nu afle samosateanul motiv să spună că altul a fost omul decât Dumnezeu-Cuvântul." (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful,* IV, în PSB, vol. 16, p. 189)

„Dar când a binevoit să ia chip de rob, să primească pârga noastră, n-a luat închipuire de trup, nici aparenţă de trup, ci trup adevărat. De aceea a primit să vină cu toate cele ale noastre; să se nască din femeie, să fie prunc, să fie înfăşat, să fie hrănit cu lapte şi să sufere de toate celelalte, ca să se creadă adevărul întrupării şi să se coasă gurile ereticilor. Pentru aceea a dormit în corabie, a călătorit, a ostenit, a îndurat toate cele omeneşti, ca prin fapte să poată fi încredinţaţi toţi oamenii. Pentru aceea a stat înaintea scaunului de judecată, a fost răstignit, a suferit moartea cea plină de ruşine şi a fost pus în mormânt, ca prin toate să se învedereze întruparea Sa. Dacă n-a luat cu adevărat trupul nostru, atunci nici n-a fost răstignit, nici n-a murit, nici n-a fost îngropat, nici n-a înviat." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia LVIII, III, în PSB, vol. 22, pp. 250-251)

„Iosif însă va fi şi un tip al celor viitoare; a arătat mai dinainte, în umbră, realitatea de mai târziu. Şi după cum Iosif s-a dus la fraţii săi ca să-i cerceteze, iar ei n-au ţinut seamă că le e frate, nu s-au uitat nici la pricina pentru care a venit, ci mai întâi s-au sfătuit să-l ucidă, dar mai pe urmă l-au vândut barbarilor, tot aşa şi Stăpânul nostru, mergând pe urmele iubirii Sale de oameni a venit să cerceteze neamul omenesc; a luat trupul nostru, primind să fie fratele nostru; şi a venit. Pavel striga, zicând: *Că nu pe îngeri a luat, ci sămânţa lui Avraam; de aceea trebuia să se asemene întru toate fraţilor Săi* (Evr. 2, 16-17). Dar iudeii cei nerecunoscători au căutat să ucidă pe Doctorul trupurilor şi al sufletelor, pe Cel Ce a făcut nenumărate minuni în

1027. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu ar fi luat Fiul lui Dumnezeu însuşi trupul, ci ar fi lucrat din afară asupra trupului, trupul Lui n-ar fi devenit izvorul de vindecare al tuturor, ci Cuvântul ar fi lucrat asupra oamenilor numai prin îndemnuri ca şi în Vechiul Testament. Nepătimind în el Cuvântul însuşi, nu l-ar fi ridicat din moarte. (n. 89, p. 361).

1028. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Atanasie expune aci o concepţie despre har legată de înţelegerea ontologică a mântuirii. Harul e puterea eliberării de afecte şi de moarte, ce ne vine din trupul Cuvântului pentru că Acesta a biruit în el moartea. E puterea prin care se prelungeşte în noi în mod activ starea umanităţii curate şi înviate a Cuvântului; puterea biruirii păcatelor prin răbdarea crucii (sau a afectelor) de către Cuvântul însuşi. E puterea prin care înaintăm spre înviere şi îndumnezeire, dându-ne calitatea de fii ai Tatălui ceresc în unire cu Cuvântul. (n. 90, pp. 361-362).

fiecare zi; şi-au adus la împlinire ucigaşul lor gând şi au răstignit pe Cel ce a primit să ia chip de rob pentru mântuirea noastră. Iudeii au căutat să-L ucidă şi L-au ucis răstignindu-L pe cruce; fraţii lui Iosif, însă, s-au sfătuit să-l ucidă, dar nu au dus la îndeplinire sfatul lor. Că trebuia ca tipul să fie mai mic decât realitatea; de n-ar fi aşa, Iosif n-ar mai fi tip celor ce aveau să fie mai târziu. De aceea el este o umbră premergătoare a celor ce aveau să se întâmple în viitor. Şi gândeşte-te la minunea petrecută cu Iosif! Nu l-au ucis, ci l-au vândut; apoi au mânjit haina cu sângele unui ied şi au dus-o tatălui, vrând să-l convingă că Iosif a fost ucis. Vezi că toate acestea s-au făcut pentru ca totul să fie ca într-o umbră, numai icoană a celor ce se vor întâmpla, dar să se păstreze realitatea?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia LXI, III, în PSB, vol. 22, pp. 274-275)

„(...) Firea omenească Te-a cunoscut pe Tine, cum Te şi cunoaşte, ca pe Cel ce Te-ai făcut umbrit prin întrupare (iconomie). Pentru că de nu Te-ai fi umbrit pe Tine însuţi, acoperind raza cu neputinţă de răbdat a dumnezeirii cu chipul robului, cine ar fi suportat arătarea Ta?[1029] Căci *nimeni nu va vedea faţa lui Dumnezeu şi va trăi* (Ieş. 33, 20). Ai venit, aşadar, Frumosule, dar făcându-Te aşa cum Te putem primi. Ai venit umbrind razele dumnezeirii cu învelişul trupului. Căci cum ar fi putut firea muritoare şi pieritoare să se unească în împreună-vieţuire cu cea nepieritoare şi neapropiată, dacă nu ar fi mijlocit între noi, cei ce vieţuim în întuneric, şi între lumină, umbra trupului?" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia IV, în PSB, vol. 29, p. 161)

„În Hristos ceva este necreat, iar ceva, creat. Şi spunem că necreat în El este faptul de a fi etern, dinainte de veci şi Făcător al tuturor lucrurilor; iar creat, trupul ce Şi l-a plăsmuit asemenea trupului smereniei noastre, prin întruparea cea pentru noi." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia XIII, în PSB, vol. 29, p. 290)

„(...) Fiind vorba de Dumnezeu care s-a arătat în trup, credem că minunile care au însoţit activitatea Sa sunt destulă mărturie, că însuşi Dumnezeu s-a arătat în trup, întrucât în toate faptele pe care le-a săvârşit vedem însuşiri care se potrivesc numai firii dumnezeieşti. Numai un Dumnezeu a putut da viaţă oamenilor, numai El poate purta de grijă la toate, numai El poate da mâncare şi băutură celor ce se bucură de viaţă în trup, numai Dumnezeu poate face bine unde şi când trebuie, numai El poate readuce firea omenească cea măcinată de boli la sănătatea de mai înainte, numai El e în stare să stăpânească în acelaşi fel făptura întreagă, pământ, apă, văzduh şi cele mai de deasupra ale lor, numai Dumnezeu poate avea putere peste tot şi să biruiască înainte de toate moartea şi stricăciunea. Dacă, la cele înşirate până aici, ar fi ceva nepotrivit cu ideea de Dumnezeu, pe bună dreptate ar putea păgânii să respingă tainele credinţei noastre; dacă însă în tot ce am spus despre El nu-i nimic potrivnic ideii de Dumnezeire, atunci ce piedică se mai pune credinţei?" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 12, în PSB, vol. 30, p. 308)

1029. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cum ar fi putut sufletul nostru să rămână neconfundat în îmbrăţişarea iubitoare cu Dumnezeu Cuvântul, dacă Acela nu S-ar fi acoperit cu umbra trupului Său? E o umbră lină, care filtrează lumina dumnezeiască în mod blând, mângâietor. Căci chiar din mădularele lui, îşi face mijloace de mângâiere a noastră. Numai iubirea lui Dumnezeu ca Persoană poate să se poarte cu atâta delicateţe faţă de cei pe care îi iubeşte, umbrindu-şi prin întrupare tăria de nesuportat a luminii. (n. 83, p.161).

„Dacă ne uităm la ambele capete ale vieții omenești, atunci înțelegem și de unde venim și încotro ne ducem: în dureri se naște omul, în dureri se sfârșește. În legătură, însă, cu întruparea Domnului, nu întâlnim nici naștere din dureri, nici moarte urmată de stricăciune, căci acolo unde nașterea nu s-a făcut din poftă bărbătească, nici moartea n-a fost urmată de stricăciune.

Nu crezi într-o astfel de minune? Mă bucur! Prin aceasta tu mărturisești că minunile, din pricina cărora nu admiți cele spuse înainte, depășesc rânduielile firii. Mărturia că Dumnezeu s-a arătat în trup să-ți fie tocmai faptul că învățătura noastră despre El nu se încadrează în rândul unor învățături obișnuite. Religia de toate zilele, pe care o propovăduim, nu se sprijină, oare, pe legi suprafirești? Căci dacă ceea ce se istorisește despre Hristos intră în rândul lucrurilor firești, ce-ar mai fi dumnezeiesc în El? Iar dacă, dimpotrivă, aceste istorisiri rămân totuși în domeniul suprafirescului, în care tu nu crezi, atunci aici e dovada că cel propovăduit e Dumnezeu adevărat." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios,* cap. 13, în PSB, vol. 30, p. 308)

„După cum nici eonii cei de sus, nici cei de jos nu pot cuprinde și înțelege măreția lui Dumnezeu, tot așa nici lumile cele de sus, nici cele de pe pământ, nu pot să cuprindă cu mintea subțirimea lui Dumnezeu, cum s-a micșorat printre cei mici și slabi. Că precum de neînțeleasă este măreția Sa, tot așa și subțiimea Sa." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești,* Omilia XXXII, 7, în PSB, vol. 34, p. 238)

„Arătarea feței Domnului pricinuiește îndată mila, dacă este adevărat că în cunoașterea lui Dumnezeu se cuprinde și împărtășirea de viață veșnică. Căci așa a zis Mântuitorul către Tatăl Cel din ceruri și Dumnezeu: *Aceasta este viața de veci, ca să Te cunoască pe Tine, singurul, adevăratul Dumnezeu și pe Iisus Hristos, Cel pe Care L-a trimis* (In. 17, 3). *Iar că fața lui Dumnezeu și Tatăl este Fiul,* Care S-a arătat nouă, nu se va îndoi, socotesc, nimeni. Fiindcă El este pecetea și asemănarea și chipul Lui și prin El și împreună cu El cunoaștem pe Tatăl, iar cunoașterea aceasta e însoțită în chip necesar de miluirea noastră. Căci ne-am îndreptat din credință și nu din faptele dreptății, pe care le-am făcut noi, ci după marea milă a Lui (Tit 3, 5)[1030]. Și prin îndurarea lui Dumnezeu am fost ușurați de povara stricăciunii și ne-am prefăcut spre înnoirea vieții în Hristos." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh și adevăr,* Cartea a XI-a, în PSB, vol. 38, pp. 403-404)

„Căci era Dumnezeu după fire și S-a făcut trup. În acestea constă întreaga taină a lui Hristos[1031]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a IV-a, 11, PSB, vol. 39, p. 144)

1030. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul întrupându-Se ne-a arătat fața Tatălui. Căci El e fața Tatălui. Iar fața cuiva se arată altuia când are milă de El. Pe față se arată mila. Cine nu-și arată fața, nu e milos. În Dumnezeu e atâta milă față de noi că ne arată vizibil fața Sa. Fața lui Hristos ni se arată ca față interesată de noi la maximum prin mila vie întipărită pe ea. Cât de uman ni se arată Dumnezeu în mila Lui! Sau cât de dumnezeiești ne arătăm noi când suntem miloși! Dumnezeu nu manifestă față de noi o atitudine de dreptate, ci de milă. Dacă ne-ar trata după dreptate, nu ne-ar iubi. Iar noi niciodată n-am merita mântuirea. (n. 467, p. 404).

1031. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: De fapt toată taina lui Hristos consta în acestea trei: Fiul lui Dumnezeu se face om, golindu-Se de slavă, duce această coborâre până la moarte, învie cu trupul pe care L-a asumat. În coborârea Lui nu părăsește puterea Lui, ci o comunică și trupului pe care-l asumă. Dacă omul ca o creatură a lui Dumnezeu ar muri definitiv, însăși puterea Creatorului li s-ar dovedi limitată. Moartea ar fi mai tare ca El. Cel ce poate crea, poate și recrea. Dar omul nu e creat ca obiect; Dumnezeu îi poate da deci o participare și la primirea morții, și la biruirea ei. În crearea omului ca chip al Cuvântului dumnezeiesc pentru o relație dialogică cu El, se arată marea prețuire acordată omului și o putere de-a se comporta ca subiect în această relație. Moartea îi vine din faptul că nu rămâne ca subiect în relația iubitoare

„(...) S-a născut ca atare în timpurile de pe urmă ale veacului celui prezent şi fiindcă după El n-a mai fost altul[1032]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 4, PSB, vol. 39, p. 200)

„Fiindcă după firea Lui, El este Însuşi Domnul slavei, chiar dacă spune în chip iconomic pentru asemănarea cu noi[1033]: *Părinte, slăveşte pe Fiul Tău* (In. 17, 1)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 4, în PSB, vol. 39, p. 201)

„Şi nu a zis că a venit Cuvântul la trup, ci că S-a făcut trup, ca să nu se înţeleagă că a venit ca la Prooroci, sau ca la alţii dintre Sfinţi, prin relaţie, ci că El însuşi S-a făcut cu adevărat trup, adică om. (...) De aceea El este şi Dumnezeu după fire în trup şi cu trupul, împropriindu-Şi-l, şi în acelaşi timp fiind înţeles ca altceva decât trupul, fiind închinat în trup şi împreună cu trupul, potrivit spusei de la Proorocul Isaia: *Bărbaţi înalţi la Tine vor trece şi Îţi vor robi Ţie şi vor urma Ţie legaţi de mâini şi de picioare şi se vor închina Ţie şi Ţie se vor ruga, că în Tine este Dumnezeu şi nu este Dumnezeu afară de Tine* (Is. 45, 14). Iată că spun că în El este Dumnezeu, nedespărţind trupul de Cuvântul. Şi iarăşi au afirmat că nu este alt Dumnezeu afară de El, unind cu Cuvântul ceea ce poartă El, ca propriu Lui, adică templul luat din Fecioară, căci Hristos este Unul din două." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, PSB, vol. 41, p. 113)

„*Şi S-a sălăşluit între noi* (In. 1, 14)

Evanghelistul explică în mod folositor spusa şi duce la o înţelegere mai clară semnificaţia afirmaţiei. Căci, deoarece a spus că Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup, ca nu cumva cineva din multă neştiinţă să cugete că El a ieşit din firea Sa şi S-a prefăcut în mod real în trup (şi să pătimească ceea ce era cu neputinţă, căci Dumnezeirea este departe de orice schimbare şi prefacere în altceva, după raţiunea modului de a fi), foarte bine a adăugat Teologul îndată: *Şi S-a sălăşluit între noi*, ca să înţelegi prin aceasta pe Cel ce S-a sălăşluit şi pe aceea în care S-a sălăşluit, ca să nu socoteşti că El S-a prefăcut în trup, ci S-a sălăşluit în trup, folosindu-Se, ca de templul propriu, de trupul luat din Sfânta Fecioară. *Căci în El locuieşte toată plinătatea dumnezeirii trupeşte*, cum zice Pavel (Col. 2, 9)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, PSB, vol. 41, p. 114)

„Deşi spunem că S-a întrupat, nu zicem că S-a îmbrăcat numai în trup Cuvântul lui Dumnezeu, ci prin numele de trup e arătat omul întreg[1034]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 2, PSB, vol. 41, p. 548)

---

cu Dumnezeu, şi e învinsă, dându-i-se puterea să revină în unitatea sa personală cu Fiul lui Dumnezeu însuşi, la acea relaţie într-un mod de nepierdut. Fiul lui Dumnezeu făcându-Se om, deci şi Subiect uman, biruieşte moartea şi ca om, făcând din desfiinţarea omului prin ea, un somn trecător. (n. 235, p. 145).

1032. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu S-a făcut Fiu al Lui ca om în timpurile de pe urmă. Nu-L are Tatăl din veci Fiu ca om. Nu are din veci Tatăl un Fiu omenesc. În acest caz oamenii ar fi din veci, ar fi dumnezeu după fiinţă. (n. 350, p. 200).

1033. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Arătând că S-a întrupat şi ca atare S-a făcut om de bună voie, deci nu e numai Dumnezeu, cere Tatălui să-L slăvească, se înţelege în calitatea Sa de om. (n. 353, p. 200).

1034. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu n-a luat numai trupul ca pe o haină exterioară, ci S-a făcut om întreg, rămânând Dumnezeu întreg. Dumnezeu însuşi Şi-a însuşit modul de gândire, de simţire, de exprimare omenesc. S-a înomenit în întregime, fără să înceteze să fie şi Dumnezeu. Dar nu un Dumnezeu despărţit de umanitate. Nici Dumnezeirea, nici umanitatea nu erau trăite de El separat. Trăia şi trăieşte în veci omeneşte cele dumnezeieşti şi dumnezeieşte, cele omeneşti. Umanitatea a fost făcută de Dumnezeu Însuşi capabilă să fie trăită de Persoana Lui dumnezeiască şi să simtă acest lucru în umanitatea ei, sau în mod omenesc. (n. 1031, p. 548).

„Căci precum cărbunii sunt prin fire lemn, iar lemnul e întreg în ei, deşi sunt plini de foc şi au puterea şi lucrarea lui, aşa şi Cuvântul, fiind foc, ca Dumnezeu, *S-a făcut om şi S-a sălăşluit între noi.* Dar deşi era văzut şi om, ca noi, în înţeles iconomic, toată plinătatea Dumnezeirii locuia în El, după modul unirii. Prin aceasta arată că face şi prin trupul Său lucrările cele mai demne de Dumnezeu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 783)

„Iar întrucât S-a făcut om ca noi, S-a unit, afară de păcatul nostru, cu cei de pe pământ şi S-a făcut Mijlocitor, unind în Sine cele ce tind spre unitate şi iubire între ele[1035]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, PSB, vol. 41, p. 840)

„Dar e propriu Lui, întrucât S-a făcut om, dar a rămas şi ceea ce a fost, este şi va fi pururea, să se spună că a şezut pentru noi unde nu era[1036]. (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1033)

„Cel ce domnea la început împreună cu Tatăl primeşte aceasta (stare) cu trupul ca pe un dar (îmbrăcămintea pământească şi trecătoare în formă omenească), ceea ce Îi aparţinea prin fire, cerând ca pe un dar ceea ce era al Său prin fire[1037], căci era şi este în chipul şi egalitatea Tatălui." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1062)

„Fiul vine în noi trupeşte, ca om, unindu-Se cu noi prin binecuvântare tainică, şi duhovniceşte, ca Dumnezeu, prin lucrarea şi harul Duhului Său, Care recreează duhul din noi spre înnoirea vieţii şi ne face părtaşi firii Sale dumnezeieşti. Deci Hristos se arată ca veriga de unire a noastră cu Dumnezeu-Tatăl, unindu-ne cu El, Care e om, dar şi prin fire Dumnezeu din Dumnezeu, Născătorul Său. Căci firea supusă stricăciunii nu putea trece altfel la nestricăciune, dacă nu pogora la ea firea mai presus de orice schimbare, ridicând spre binele propriu pe cel ce cade prin stricăciune, pururea, şi, prin împărtăşirea şi unirea cu ea, o ridică din hotarele proprii firii create, replăsmuind potrivit Sieşi pe cel ce nu este astfel în sine. Deci ne-am desăvârşit din unitatea cu Dumnezeu-Tatăl, prin mijlocirea lui Hristos. Căci am fost slăviţi, primind, cum am spus adineauri, în noi, trupeşte şi duhovniceşte, pe Fiul adevărat şi prin fire, Care este unit fiinţial cu Tatăl; ne-am făcut părtaşi şi am intrat în comuniune cu firea mai presus de toate." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1063)

1035. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeirea voieşte, şi umanitatea tinde spre unirea şi iubirea dintre ele, fără confundare, căci fiecare vrea să se bucure de cealaltă. Dar Dumnezeu vrea să-Şi apropie umanul, nefiind silit de o trebuinţă, pe când umanul tinde spre unirea cu desăvârşirea dumnezeiască, dintr-o trebuinţă. Totuşi, nu merge spre aceasta decât în libertate. Dumnezeu e fericit şi fără umanitate, deşi Se bucură de iubirea ei. Omul aspiră spre Dumnezeire, nefiind fericit fără ea. Căci a fost creat pentru a se desăvârşi şi a fi fericit în unirea cu existenţa personală desăvârşită. Dar poate trăi şi fără această desăvârşire, fără propria fericire. Pentru a înainta spre împlinirea aspiraţiei sale spre desăvârşirea pe care o poate avea numai în Dumnezeu, are nevoie numaidecât de puterea dumnezeiască. Şi aceasta ni se pune la dispoziţie deplin în Hristos. (n. 1597, p. 840).

1036. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu nu S-a pogorât de la înălţimea Sa de Dumnezeu făcându-Se om. Dar tocmai de aceea S-a putut înălţa şi ca om la înălţimea Lui dumnezeiască, după ce a primit pentru o vreme smerenia noastră acoperindu-Şi slava. (n. 1944, p. 1033).

1037. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Acest text foarte subtil, ca atâtea altele, pare să spună că nu numai Dumnezeu vrea ca Fiul Său să-Şi asume omenescul pentru a-l înălţa la viaţa Sa, ci şi omenescul cere să primească prin har viaţa dumnezeiască pe care Fiul lui Dumnezeu o are prin fire. (n. 2002, p. 1062).

„Căci despre Cel ce singur este fără de păcat se aminteşte şi acest fapt unic: *A trimis Dumnezeu pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului.* Luând fiinţa adevărată şi întreagă a trupului omenesc, trebuie să credem că a luat în ea nu păcatul însuşi, ci asemănarea păcatului. Asemănarea nu trebuie raportată la adevărul trupului, cum înţeleg unii eretici, ci la chipul păcatului. Era în el trup adevărat, dar fără păcat, asemănător însă, de bună seamă, celui ce păcătuieşte. Şi aceasta se referă la vicii şi obiceiuri. Avea asemănarea trupului păcătos când, ca un om neştiutor şi preocupat de hrană, întreba: *Câte pâini aveţi?*. Dar dacă trupul nu-i era supus păcatului, sufletul nu-i era fără ştiinţă, fiindcă evanghelistul adaugă pe dată: *Iar aceasta o zicea ca să-i încerce, căci El ştia ce avea să facă.* Avea trupul asemenea celui ce păcătuieşte, când ca un însetat cerea apă femeii samarinence. Dar nu era pătat de tina păcatului, fiindcă, dimpotrivă, femeia a fost chemată să ceară apă vie, care împiedicând-o să-i mai fie vreodată sete, să se facă în ea fântână de apă ţâşnitoare spre viaţa veşnică. Avea adevărul acestui trup când dormea pe corabie. Dar ca să nu se înşele prin asemănarea păcatului cei ce călătoreau cu El, *ridicându-Se a certat vânturile şi marea şi s-a făcut linişte mare.* Părea supus păcatului printr-o soartă comună cu a tuturor când se spunea despre El: *Acest om de ar fi prooroc ar şti cine este şi ce fel este femeia care se atinge de picioarele Lui.* Dar n-a avut adevărul păcatului, fiindcă, respingând gândul defăimător al fariseului, pe dată i-a iertat femeii păcatele. Se socotea că poartă trup păcătos împreună cu ceilalţi, când, găsindu-Se ca un om sub ameninţarea morţii şi a chinurilor, se ruga: *Părinte, dacă este cu putinţă, treacă de la Mine paharul acesta*, şi: *Întristat este sufletul Meu până la moarte.* Dar acea tristeţe nu cunoştea atingerea păcatului, fiindcă Dătătorul de viaţă nu putea să se teamă de moarte. El spune: *Nimeni nu-mi ia viaţa, ci Eu o dau de la Mine însumi. Putere am ca să o dau şi putere am ca s-o iau iarăşi.*

Aşadar, este o mare deosebire între Acel om, care S-a născut din fecioară, şi toţi ceilalţi, care provin din împreunarea a două sexe, pentru că noi toţi purtăm în trup nu asemănarea, ci adevărul păcatului, pe când El, întrupându-Se cu adevărat, a primit nu adevărul, ci asemănarea păcatului." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a III-a, „A doua convorbire cu Părintele Theonas", cap. 11, 1-5, cap. 12, 1, în PSB, vol. 57, pp. 698-699)

„*A trimis*, zice apostolul, *Dumnezeu pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului.* Pentru că, precum spunea, L-a trimis în trup, a scos din El păcatul trupului. *A trimis Dumnezeu pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului*, pentru ca în adevărata întrupare să se ştie că n-a fost adevărul păcatului şi, pe cât se înţelegea adevărul pentru trup, pe atât să fie asemănarea păcatului cu păcatul. De vreme ce tot trupul este păcătos, iar El a avut trupul fără păcat, a avut în Sine numai asemănarea cu trupul păcătos. Era în trup, dar a fost lipsit de adevărul păcatului, fiindcă a fost fără păcat." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a IV-a, cap. 3, 3-4, PSB, vol. 57, p. 808)

„*Carele pentru noi a venit şi S-a născut din Fecioara Maria.* Dacă s-a născut din Maria un om, de ce să se spună că a venit? Căci nu vine decât cel ce se are în fiinţa sa ca să poată veni. Dar cel ce nu primise încă putinţa de a veni, cum putea să vină? Vezi, aşadar, că în însuşi numele de venire Cel ce vine însemnează că există mai înainte, fiindcă n-ar fi avut putinţa de a veni decât cel ce prin faptul că era, a putut să vină. Dar înainte de zămislire în nici un chip n-a fost om; deci ca om n-a avut în Sine putinţa de a veni. Astfel, este sigur că a venit Dumnezeu, Căruia mai dinainte

îi era cu putinţă să vină, Care, fiindcă era, a venit şi Care, fiindcă întotdeauna ar fi putut să vină, întotdeauna a fost." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 8, 3-4, în PSB, vol. 57, p. 841)

„Căci n-a fost veşnic acel trup născut din trupul Fecioarei, ci Dumnezeu, Care a existat întotdeauna, a venit din trupul fecioarei, în trupul omului. Cuvântul trup S-a făcut, adică n-a avut trupul cu Sine, ci s-a unit cu trupul omului prin bunăvoinţa dumnezeirii." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 20, 2, în PSB, vol. 57, p. 851)

„Tu spui că El, chiar după venirea Lui, S-a ascuns. Eu spun că nici înainte de a veni n-a stat ascuns. Oare de acel mare patriarh, căruia arătarea lui Dumnezeu i-a dat nume, care de la numele de luptător s-a ridicat la cel de Israel, s-a ascuns taina lui Dumnezeu care avea să se nască din fecioară? Acesta, fiindcă a înţeles minunea viitoarei întrupări, din lupta cu un om, a zis: *Am văzut pe Dumnezeu în faţă şi mântuit a fost sufletul meu!* Ce văzuse, te întreb, de credea că a văzut pe Dumnezeu? Oare între tunete şi fulgere i S-a arătat Dumnezeu, sau deschizându-se cerul de la sine i s-a înfăţişat strălucind chipul Dumnezeirii? Nimic din acestea, ci dimpotrivă, a văzut un om şi a recunoscut pe Dumnezeu. Cu adevărat vrednic a fost de numele căpătat, fiindcă, mai mult prin ochii lăuntrici, decât prin cei din afară, a meritat vrednicia numelui dat de Dumnezeu. Vedea o înfăţişare omenească luptând cu el şi dădea mărturie că a văzut pe Dumnezeu. Ştim oricum că acea înfăţişare de om era adevărul lui Dumnezeu, fiindcă în care înfăţişare era atunci văzut Dumnezeu, în acel adevăr al înfăţişării însăşi avea să vină după aceea. De altfel, de ce să ne mirăm, dacă un patriarh atât de mare a crezut fără vreo îndoială că i S-a arătat Însuşi Dumnezeu în chip limpede, dacă el însuşi zice: *Am văzut pe Dumnezeu în faţă şi mântuit a fost sufletul meu!* Ce i-a arătat Dumnezeu atât de mare din Dumnezeirea Sa, de l-a făcut să spună că i s-a arătat faţa lui Dumnezeu? Pe cât se vede, i s-a arătat numai om, Cel Care-l învinsese în luptă. Dar Dumnezeu făcea prin semne prevestitoare ca să nu fie nimeni care să nu creadă că Dumnezeu S-a născut din om, după ce chiar patriarhul văzuse înainte pe Dumnezeu în înfăţişare omenească." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 8, 2-4, PSB, vol. 57, p. 863)

„Noi nu tăgăduim că trupul Domnului a fost zămislit de Duhul Sfânt, dar afirmăm că trupul a fost zămislit în conlucrare cu Duhul şi adăugăm că Fiul lui Dumnezeu şi-a creat omul Său, aceasta spunând şi mărturisind în *Scripturile Sfinte* Însuşi Duhul Sfânt: *Înţelepciunea şi-a zidit casă* (Pilde 9, 1). Vezi, aşadar, că a fost zidit şi desăvârşit de Fiul lui Dumnezeu ceea ce s-a zămislit de către Duhul Sfânt. Nu pentru că una ar fi lucrarea Fiului lui Dumnezeu şi alta cea a Duhului Sfânt, ci pentru că prin unitatea Dumnezeirii şi a slavei, lucrarea Duhului este zidirea Fiului lui Dumnezeu, este conlucrare a Duhului Sfânt. Dar, precum citim, nu numai Duhul Sfânt S-a coborât peste Fecioară, dar şi puterea Celui Prea Înalt a umbrit-o, încât, fiindcă înţelepciunea însăşi este plinătatea Dumnezeirii, înţelepciunea zidindu-şi casă, nimeni să nu pună la îndoială că a fost de faţă toată plinătatea Dumnezeirii." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 17, 3-4, PSB, vol. 57, p. 869)

„Grigorie[1038], un foarte strălucitor luceafăr al ştiinţei şi învăţăturii, care, deşi s-a săvârşit din viaţă, chiar şi acum trăieşte prin autoritatea şi credinţa lui, şi care, chiar dacă nu mai este trupeşte în biserică, glasul şi învăţătura lui sunt la fel de puternice ca înainte, zice: *Aşadar, Dumnezeu, după ce S-a născut din fecioară, fiindcă prin ea şi-a luat natura omenească, fiind una din două părţi contrariu, din trup şi din Duh, printr-unul îndumnezeieşte, iar prin celălalt este îndumnezeit. O, nou şi nemaiauzit amestec, o minunată şi nemaiîntâlnită unire! Cel ce este, Se naşte, Ziditorul este zidit şi Cel necuprins este cuprins, mijlocitor fiind între trup şi Dumnezeu, sufletul şi Acela Care îi îmbogăţeşte pe toţi se face sărac.* De asemenea, la sărbătoarea Epifaniei: *Dar ce se petrece? Ce se face despre noi sau pentru noi? Se produce o nouă şi nemaiauzită schimbare a firilor şi Dumnezeu Se face om.* Şi tot acolo: *Şi Fiul lui Dumnezeu a început să fie Fiul omului, nu schimbat din ceea ce era, căci nu este schimbător, ci şi-a însuşit ce nu era, căci milostiv este, ca să poată fi cuprins Cel ce nu putea fi cuprins.* Vezi cât de strălucit şi de măreţ predică slava Dumnezeirii, pentru ca să arate vrednicia întrupării, ştiind minunatul învăţător al credinţei că acestea toate pe care ni le-a dăruit Dumnezeu venind în lume sunt un cumul de binefaceri şi nu o micşorare a cinstei Sale, fiindcă, ceea ce a dat Dumnezeu omului trebuie să ne sporească dragostea faţă de El, nu să-I micşoreze vrednicia." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 28, 2-4, PSB, vol. 57, p. 879)

„Ascultă, acum ce a propovăduit şi simţit despre întruparea Fiului lui Dumnezeu acel Ioan[1039], podoabă a preoţimii din Constantinopol, a cărui sfinţenie, fără vreo furtună a prigoanei păgâne, a ajuns la meritele muceniciei. El spune: *Şi pe cel pe Care, dacă ar fi venit numai ca Dumnezeu, nici cerul, nici pământul, nici mările şi nici o făptură nu L-ar fi putut ţine, L-au purtat pântecele neîntinate ale Mariei.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 30, 1, PSB, vol. 57, p. 880)

„Şi a coborât acolo chiar viaţa voastră şi a adus moartea noastră, şi a ucis-o din bogăţia vieţii sale şi a tunat, strigând ca să ne întoarcem de aici în acel ascuns de unde a venit la noi chiar în pântecele feciorelnic unde s-a unit cu El firea omenească, carne muritoare, ca să nu fie mereu muritoare. Şi de aci *Ca un mire care iese din camera sa de nuntă, bucura-se-va ca un uriaş care aleargă în drumul său* (Ps. 18, 56)." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a IV-a, XII, (19), în PSB, vol. 64, p. 110)

„Căci e stabilit că S-a făcut cu adevărat om, în toate privinţele, afară de păcat (care nu are nici o raţiune care să fi fost semănată în fire), dar nu afară de lucrarea naturală a cărei raţiune defineşte firea, caracterizând în chip natural pe toţi cei ce o au după fiinţă. Fiindcă predicatul dat unora în mod comun şi general e o definiţie a fiinţei lor, şi lipsa acelui predicat provoacă stricăciunea acelei firi dacă nici o exis-

1038. Notă Prof. N. Chiţescu: Sfântul Grigorie de Nazianz (338-390), fiu al episcopului din Nazianz şi prieten bun cu Sf. Vasile cel Mare, a urcat treptele ierarhice până la scaunul de episcop al Constantinopolului (379) pe care l-a părăsit în timpul sinodului al II–lea ecumenic (381). Au rămas de la el scrisori, cuvântări, poezii, multe reflectând frământările religioase ale vremii. (n. 239, p. 879).

1039. Notă Prof. N. Chiţescu: Sf. Ioan Hrisostomul (345-407), preot în Antiohia, a fost ales în 397 patriarh de Constantinopol, dar nu pentru mulţi ani, căci, datorită unor intrigi, a fost demis din scaun (403), printr-un sinod alcătuit în acest scop dintre episcopii supuşi braţului secular. Au rămas de la el *Omiliile*, care l-au făcut celebru (este de prisos să amintim că ele i-au dat numele), precum şi alte multe scrieri. (n. 241, p. 880).

tenţă lipsită de ceea ce-i aparţine prin fire nu poate rămâne ca ceea ce este." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 2, în PSB, vol. 80, p. 49)

„(...) Aceasta s-a făcut *mai presus de oameni*, fiindcă s-a petrecut dumnezeieşte, fără bărbat, s-a făcut şi *după oameni*, fiindcă s-a petrecut omeneşte, prin legea zămislirii şi dezvoltării în pântece femeiesc. *Şi a luat din fiinţa oamenilor fiinţă Cel mai presus de fiinţă.* Căci nu a produs numai în noi nălucirea că ar avea în Sine o formă trupească, după aiurelile maniheilor, nici n-a adus cu Sine din cer un trup consubstanţial, după poveştile lui Apolinarie. Ci după fiinţa întreagă S-a făcut cu adevărat om, adică prin primirea trupului străbătut de suflet mintal, pe care l-a unit cu Sine după ipostas." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5, în PSB, vol. 80, pp. 55-56)

„Căci nu S-a subordonat firii (omeneşti) făcându-Se om; dimpotrivă, mai degrabă a ridicat la Sine firea, făcând-o o altă taină, iar El rămânând cu totul necuprins. Şi întruparea Sa, care a avut o origine suprafiinţială, a arătat-o ca fiind mai necuprinsă decât orice taină. Peste tot El a devenit cu atât mai comprehensibil prin întrupare, cu cât S-a arătat prin ea mai necuprins[1040]. *Căci e ascuns şi după arătare*, zice dascălul, sau, ca să spun mai dumnezeieşte, şi în arătare. *Fiindcă misterul lui Iisus rămâne ascuns şi nu poate fi scos la iveală nici de cuvânt, nici de minte, ci chiar spus, rămâne negrăit şi, chiar înţeles, rămâne necunoscut* (Sf. Grigorie Teologul, *Ep. 3*; PG, 3, 1069). Ce ar putea dovedi mai mult ca aceasta suprafiinţialitatea divină, care-şi păstrează chiar în arătare ascunsul, în cuvânt, negrăitul şi în faţa minţii (cugetătoare), necunoştibilitatea în sens de depăşire, ba mai mult, în coborârea în fiinţă (în substanţializare) suprafiinţialitatea. *Căci prin abundenţa ei, chiar coborând cu adevărat în fiinţă, S-a făcut fiinţă într-un chip mai presus de fiinţă. El a înnoit adică legile naturale ale facerii, făcându-Se om cu adevărat fără sămânţa speciei din bărbat. O arată aceasta fecioara, care naşte în chip suprafiresc pe Cuvântul cel mai presus de fiinţă, fără bărbat, din sângele ei feciorelnic, în mod omenesc plăsmuindu-L printr-o rânduială străină de fire.*" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5a, în PSB, vol. 80, pp. 56-57)

„Căci cine a cunoscut cum Se întrupează Dumnezeu, rămânând Dumnezeu? Şi cum rămânând Dumnezeu adevărat este totodată om adevărat, arătându-Se pe Sine ca fiind cu adevărat amândouă într-o subzistenţă naturală şi prin fiecare din ele arătând pe cealaltă, neschimbându-Se prin nici una din ele? Acestea numai credinţa

1040. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim dezvoltă ideea că Hristos e om adevărat, precizând că El are o fire omenească înzestrată cu lucrarea ei naturală. Căci *fără lucrare nu e decât ceea ce nu există.* Însă prin faptul că nu S-a supus firii omeneşti în starea ei de împătimire, ci a ridicat-o la Sine, a făcut-o cu atât mai străvezie cu cât era mai deplin omenească. Sau prin întrupare, pe de o parte, S-a acoperit de trup, pe de alta S-a făcut străveziu prin trup. La fel prin toate faptele omeneşti, pe de o parte, S-a ascuns, întrucât erau omeneşti, pe de alta, S-a făcut străveziu, întrucât, rămânând în graniţele adevărate ale firii limitate, nu căuta să o lărgească supunându-Se afectelor, ci le biruia pe acestea. *Peste tot El S-a făcut cu atât mai cunoscut prin întrupare, cu cât S-a arătat mai necuprins (de firea omenească). Căci S-a ascuns şi prin arătare*, zice Dionisie Areopagitul, sau S-a arătat şi sub acoperământ. Căci chiar în faptul arătării ca om se arată ascunzimea (se făcea străvezie dumnezeirea). E asc`uns sub acoperământul Său omenesc, dar se vede că cel ascuns e mai presus de om, sau nu e numai om. *Fiindcă prin taina Sa Iisus rămâne ascuns şi nu poate fi scos la iveală nici de cuvânt, nici de minte, ci, chiar spus, rămâne negrăit şi, chiar cunoscut, rămâne necunoscut* (*Ep. 3*; PG 3, 1069). Misterul ţine de Dumnezeu, Care nu poate fi hotărnicit, în adâncimea Lui, de arătarea omenească. Dar revelarea Lui ca mister şi înţelegerea Lui ca mister inepuizabil e prilejuită de acoperământul omenescului Său. Numai prin umanitatea Lui Îl cunoaştem că e Dumnezeu, dar şi că nu-L cunoaştem ca atare în mod deplin. În general numai prin om Se poate cunoaşte, numai prin om Se poate releva Dumnezeu, dar în acelaşi timp numai prin El Se cunoaşte ca neputând fi cunoscut, descoperit şi Se revelează ca mister infinit. Prin aceasta Sfântul Maxim a arătat şi îndreptăţirea icoanei pe care iconoclasmul inspirat de origenism o refuză. (n. 11, p. 56).

le cuprinde, cinstind prin tăcere pe Cuvântul, Căruia nu-I corespunde prin fire nici o rațiune a celor create." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5e, în PSB, vol. 80, p. 62)

„Socotesc că n-a fost un lucru aşa de uimitor, deşi a fost aşa de mare, că Dumnezeu a aşezat firea oamenilor apărută prin prima creațiune în comuniune cu Sine prin insuflare. Căci atunci ea era curată, ca una ce era cinstită de mâna lui Dumnezeu. El împărtăşea celui asemenea frumusețea dumnezeiască a chipului. Mai uimitor lucru a fost că a primit să stea în convorbire cu aceasta după ce aceasta s-a întinat şi s-a depărtat de Dumnezeu prin patimile ce şi le-a îngăduit şi să Se facă părtaş de ceea ce e mai rău, întinzând minunea până la unirea miraculoasă a ei cu Cel ce n-are nici un amestec cu cele create. Căci înainte firea nu primise unirea cu Dumnezeu după nici un mod sau rațiune a ființei sau ipostasului în care se contemplă în general toate cele ce există. Dar acum a primit să fie una cu El după ipostas, prin unirea negrăită, păstrându-şi după ființă rațiunea proprie neschimbată şi nedeosebită de ființa dumnezeiască cu care are, prin unire, unitatea de ipostas, păstrându-se deosebirea. Aceasta, pentru ca rațiunea ființei, după care a fost făcută şi este, să-şi păstreze ființa ei nemicşorată în nici un fel, iar prin rațiunea modului de existență a ființei să primească a subzista dumnezeieşte, ca să nu cunoască şi să nu admită nicidecum tendința mişcării în jurul a altceva. Prin aceasta Cuvântul înfăptuieşte cu firea oamenilor o comuniune cu mult mai minunată decât prima, unind cu Sine în chip esențial după ipostas însăşi firea noastră." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 101, în PSB, vol. 80, p. 250)

„(...) Taina întrupării dumnezeieşti e nebunie şi slăbiciune a lui Dumnezeu, după sfântul apostol Pavel (II Cor. 1, 3, 4; I Cor. 1, 24), şi un joc al lui Dumnezeu, după minunatul şi marele dascăl Grigorie, ca una ce depăşeşte în chip supraființial toată rânduiala şi armonia întregii firi, puteri şi lucrări[1041]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 179, în PSB, vol. 80, p. 347)

„(...) A fost Unul şi Acelaşi şi înainte de trup şi a rămas şi după trup şi din întruparea Cuvântului n-a avut nici un adaos al Sfintei Treimi, nici vreo micşorare a

1041. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel mai mare val al iubirii lui Dumnezeu pornit spre noi este întruparea Fiului Său. Acest val e de aceea şi mai neînțeles de noi. Această faptă ni se pare o nebunie din cauza suprabunătății şi înțelepciunii manifestate în ea; ea ne apare ca o slăbiciune a lui Dumnezeu, din cauza puterii supraabundente arătate în ea. Căci e o putere supraabundentă slăbiciunea care înfăptuieşte ceea ce nu poate înfăptui puterea firii noastre, aceea care face pe Dumnezeu om purtător al slăbiciunilor noastre pentru a le învinge din lăuntrul firii noastre, ca să ne arate că o putem face şi noi, sau care ne dă şi nouă această putere de a le învinge din lăuntrul firii noastre. Şi e o înțelepciune supraabundentă nebunia care înfăptuieşte ceea ce nu poate înfăptui şi nici nu se poate gândi să înfăptuiască înțelepciunea omenească: scăparea de moarte şi îndumnezeirea omului. Mintea noastră stă înmărmurită în fața acestui paradox: o nebunie mai înțeleaptă ca orice înțelepciune. Dar în acest paradox care se refuză înțelegerii, simțim totuşi zvonul unei avalanşe de iubire, de înțelepciune şi de putere, care întrece toate iubirile, toate înțelepciunile şi toate puterile. (...).

Nu poate fi puternic şi înțelept cineva decât prin ceea ce zideşte pe alții, prin ceea ce îi ridică, prin ceea ce le dă viață adevărată. Iar aceasta este iubirea lor, respectul lor, smerenia în raport cu ei, jertfa pentru ei. Acestea par slăbiciune şi nebunie oamenilor lacomi de putere şi mărire orgolioasă. Cum ar fi putut să câştige Fiul lui Dumnezeu pe oameni, dacă nu S-ar fi apropiat de ei cu dragostea cuceritoare a smereniei? Dar cine poate face aşa, cine poate să se jertfească pentru ei, dacă nu are o altă putere decât puterea omenească? Poate că slava în care va apărea Hristos la sfârşit nu va fi o trecere a Lui, de la smerenie şi pogorământ, la înălțare în sens lumesc, ci creşterea oamenilor prin înduhovnicire la înțelegerea că în acestea stă slava adevărată a lui Hristos. Dumnezeu nu e sursa gândurilor de trufie ale altora, ca să pună în locul lor trufia măririi Sale. Ci El condamnă orice trufie (II Cor. 9, 5). Pe lângă aceasta slava deosebită de care Se va bucura Domnul atunci va fi să vadă înstăpânite în oameni aceste valori. Actul suprem în care se arată *slăbiciunea* lui Dumnezeu din iubire față de noi s-a arătat în crucea Lui față de noi. Dar tot acest act reprezintă şi iubirea Lui supremă, prin care infirmă *înțelepciunea* şi *puterea* neputincioasă a noastră. Cât de redusă este puterea noastră față de această putere a lui Hristos! Cât de mică e mărirea la care renunță omul pentru Hristos, în comparație cu mărirea la care renunță Fiul lui Dumnezeu pentru noi! (n. 441, pp. 347-348).

Ei[1042]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 69-70)

„(...) S-a arătat prin trup ca Cel prin fire de oameni iubitor, făcându-Se încăput, prin naşterea adevărată din femeie, precum a voit, în cele ale noastre[1043]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 142)

„Căci El arată cu îmbelşugare toate ale firii afară de păcat, ca să închidă gura ereticilor[1044]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 12, în PSB, vol. 81, p. 264)

„(...) S-a făcut om adevărat, nelipsindu-Se de nici una din cele ale noastre, afară de păcat[145], ci având toate cele după fire ale fiinţei noastre în mod neschimbat, câte le avem şi noi, precum şi cele ale fiinţei dumnezeieşti fără de început." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 13, în PSB, vol. 81, p. 282)

Întruparea Domnului Hristos – eveniment uimitor şi neasemuit pentru umanitate

„O stea a strălucit pe cer mai mult decât toate stelele; lumina ei era nespusă şi noutatea ei minuna; toate celelalte stele, împreună cu soarele şi luna, horă făceau în jurul stelei, care covârşea cu lumina ei pe toate. Şi tulburare a fost. De unde noutatea aceasta că steaua nu se aseamănă cu celelalte stele? Atunci orice magie s-a nimicit şi orice legătură a răutăţii a pierit; neştiinţa s-a risipit; iar vechea împărăţie a căzut, când Dumnezeu S-a arătat în trup omenesc spre înnoirea vieţii veşnice (Rom. 6, 4). A luat început ceea ce fusese hotărât de Dumnezeu şi prin aceasta toate se puneau în mişcare, pentru că se pregătea nimicirea morţii." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către Efeseni, cap. 19, în PSB, vol. 1, p. 196)

„Lumea asta a noastră, a oamenilor, n-a cunoscut din veac decât un singur eveniment cu adevărat ieşit din comun, uimitor şi neasemuit: atunci, anume, când Fiul lui Dumnezeu S-a arătat cu adevărat pe pământ." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 17.15, în PSB, vol. 14, p. 249)

1042. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu întrupându-Se rămâne Unul din cele trei ipostasuri ale Sfintei Treimi, nici sporit, nici micşorat. Deci Treimea însăşi nu primeşte nici un adaos, nici o micşorare. Dar Cel ce e în mod plenar Unul din cele trei ipostasuri ale Sfintei Treimi trăieşte totodată cele omeneşti, fără să piardă ceva din plenitudinea Sa, sau să adauge ceva la Ea; fără să Se coboare din înălţimea Sa ca ipostas al Sfintei Treimi. Coborârea constă doar în primirea umanităţii în ipostasul Său. Aşa cum Treimea nu-Şi adaugă ceva şi nu Se micşorează în Ea însăşi creând şi folosindu-Şi puterea în conservarea şi cârmuirea lumii, aşa nu-Şi adaugă ceva şi nu Se micşorează nici unindu-Se cu creatura umană înălţând-o la maximum. Treimea e infinit mai presus de cele ale creaţiei şi ale omului chiar înălţându-le pe acestea cât mai mult posibil. Pe lângă aceea Fiul lui Dumnezeu, trăind cele omeneşti la nivelul cel mai înalt, trăieşte ale ei ca pe nişte potenţe ale dumnezeirii Sale în forma umană. (n. 110, p. 70).

1043. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel ce iubeşte e chiar prin aceasta mai prezent prin trupul său altora. Fiul lui Dumnezeu, la culme de oameni iubitor, nu numai că S-a putut întrupa din iubire şi a putut pătimi, luând trupul, ci a putut să-Şi arate prin trup iubirea mai mult ca orice om. (n. 299, p. 142).

1044. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Arătând Hristos toate ale trupului, afară de păcat, închidea gura ereticilor care negau că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat de fapt. Şi dacă n-a încadrat firea omenească în ipostasul Său dumnezeiesc, n-a vindecat slăbiciunea ei pricinuită de păcat. Este implicat aci sensul ontologic al mântuirii, sau mântuirea ca întărire a firii noastre prin penetrarea ei de Dumnezeire. O fire omenească purtată de Subiectul dumnezeiesc nu poate păcătui. Dar acest subiect nu anulează voia omenească. Căci El e purtătorul acestei voinţe. Prin voinţa omenească voieşte El Însuşi. El voieşte ferm ca Dumnezeu, dar dă această fermitate voinţei omeneşti. (n. 569, p. 264).

1045. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai păcatul e contrar lui Dumnezeu şi existenţei create de El, ca voinţă şi necomunicare cu El. (n. 599, p. 282).

„Este dovada celei mai mari puteri, anume ca Dumnezeu să poată fi în fire de om. Facerea cerului şi a pământului, a mării şi a aerului, facerea celor mai mari stihii ale lumii şi dacă te gândeşti la facerea celor mai presus de lume şi a celor de sub pământ, toate acestea nu arată atât de mult puterea lui Dumnezeu-Cuvântul, cât iconomia întrupării şi pogorământul la smerenia şi slăbiciunea firii omeneşti." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XLIV, V, în PSB, vol. 17, p. 290)

„(...) *Mare cu adevărat este ziua lui Israel*, adică a seminţiei lui Dumnezeu, sau a Fiului[1046].

De această zi ne-a amintit şi dumnezeiescul David, zicând: *Aceasta e ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa* (Ps. 117, 24). Dar şi preaînţeleptul Pavel: *Iată acum vremea bunei aşteptări, iată ziua mântuirii* (II Cor. 6, 2), în care adică ne-am mântuit, Hristos chemându-ne la aceasta[1047]. Căci a spus înţeleptul ucenic: *Nu este alt nume sub cer, dat oamenilor, în care trebuie să ne mântuim noi* (Fapte 4, 12)[1048]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a V-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 175)

Întruparea – roadele Întrupării Domnului Hristos

„(...) Întruparea Domnului, cel mai mare bun de pe pământ, prin care se mijloceşte legătura şi comuniunea cu Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VII, cap. 9, 52.1, în PSB, vol. 5, p. 508)

„Dar ţie ce-ţi poate folosi faptul că Hristos a venit în trup, dacă n-a venit şi în sufletul tău? Să-L rugăm ca în fiecare zi să se împlinească şi în noi venirea Lui, ca să putem spune: Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine (Gal. 2, 20). Căci dacă Hristos trăieşte (numai) în Pavel şi nu trăieşte şi în mine, ce câştig este pentru mine? Dar câtă vreme El a venit şi pentru mine şi eu mă bucur întocmai ca şi Pavel, voi putea spune întocmai ca şi Pavel: Nu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine." (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca,* Omilia a XXII-a, III, în PSB, vol. 7, p. 112)

„În urma întrupării lui Hristos, Dumnezeu îndreptează nu pe aceia care nu doresc, ci pe aceia care, conform învăţăturii creştine, şi-au ales o viaţă virtuoasă, plăcută voii Sale." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 3, în PSB, vol. 9, p. 231)

„Până la (Hristos) toţi oamenii erau robii celui rău şi nimeni dintre cei de demult n-a bineplăcut Domnului; legea nu era suficientă pentru a elibera omenirea de stricăciune, până când fecioria, luând locul legii, a stăpânit peste oameni la porunca lui Hristos.

Cei de demult n-ar fi fost împinşi adesea la lupte, ucideri, adulter şi idololatrie, dacă dreptatea izvorâtă din lege ar fi fost capabilă să-i mântuiască. Atunci (oamenii) se găseau fără încetare în mijlocul a mari şi numeroase nenorociri. Dar, de când

1046. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Mare este ziua în care Fiul lui Dumnezeu se va face om, sau începutul unei omeniri noi. (n. 294, p. 175).

1047. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aşteaptă omul timpuri grele. Dar ziua întrupării Fiului lui Dumnezeu este aşteptată ca cel mai mare bine. Aceasta e ţinta în care începe împlinirea timpului sau a istoriei. E ziua în care se umple timpul de sens. Căci e ziua începutului mântuirii sau a scăpării omenirii de rău şi de moarte. (n. 295, p. 175).

1048. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numele Hristos e numele Fiului lui Dumnezeu dat nouă, ca venit între noi sub cer. Dacă n-ar exista un Fiu al lui Dumnezeu după fiinţă, deci nu supus legilor lumii care duc la moarte, şi dacă Acesta nu S-ar fi făcut om, luând un nume între numele noastre şi purtând viaţa noastră de sub cer, n-ar exista mântuire. (n. 296, p. 175).

Hristos s-a făcut om şi şi-a împodobit trupul cu armura feciorіei, tiranul cel crud, prinţul necumpătării, a fost învins, iar pacea şi credinţa domnesc (peste tot); oamenii nu mai sunt idololatri ca odinioară." (Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, Discursul X (al Domninei), I, PSB, vol. 10, pp. 108-109)

„Or dacă venirea Mântuitorului n-ar fi avut loc în trup, atunci Mântuitorul n-ar fi plătit morţii preţul răscumpărării noastre şi n-ar fi nimicit puterea morţii. Într-adevăr, dacă ceea ce fusese supus puterii morţii ar fi fost altceva decât ceea ce a luat asupră-Şi Mântuitorul, atunci moartea n-ar fi încetat de a-şi arăta mai departe lucrarea şi n-am fi avut nici un folos din suferinţele îndurate prin trupul purtător de dumnezeire. Dacă Mântuitorul n-ar fi omorât păcatul în trup, noi n-am fi fost înviaţi în Hristos, ci am fi rămas morţi în Adam; ceea ce căzuse n-ar fi fost reînnoit, ceea ce fusese zdrobit şi doborât n-ar fi fost ridicat din nou; ceea ce devenise străin de Dumnezeu, prin înşelăciunea diavolului, n-ar fi fost din nou înrudit şi înfiat de Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 261, II, în PSB, vol. 12, p. 538)

„Dat fiind că oamenii, întorcând spatele contemplării lui Dumnezeu şi având ochii scufundaţi în jos ca într-un adânc, îl căutau pe Dumnezeu în cele ale simţurilor, închipuindu-şi ca zei oameni muritori şi demoni, Cuvântul lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru comun şi de oameni iubitor, Îşi ia trup şi vieţuieşte ca om între oameni şi atrage simţurile tuturor oamenilor, ca cei ce cugetau că Dumnezeu este în cele trupeşti să cunoască adevărul din faptele ce le lucrează Domnul prin trup şi prin El să cugete la Tatăl[1049]. Căci fiind oameni şi cugetând toate cele lumeşti erau atraşi de toate cele spre care se îndreptau simţurile lor şi din toate părţile învăţau adevărul. De erau copleşiţi de zidire, o puteau acum vedea mărturisind pe Domnul Hristos; iar de era atrasă cugetarea lor de oameni, în aşa măsură că îi putea socoti zei, din faptele Mântuitorului, comparând faptele Lui şi ale acelora, li se arăta că între oameni singur Mântuitorul e Fiul lui Dumnezeu, cele săvârşite de ei nefiind asemenea celor făcute de Dumnezeu-Cuvântul[1050]. Chiar de erau robiţi de demoni, văzându-i pe aceştia alungaţi de Domnul, au putut cunoaşte că numai Acesta este Cuvântul lui Dumnezeu şi că demonii nu sunt zei. Iar dacă mintea lor era preocupată de morţi, încât să creadă în ei ca în nişte eroi, sau, cum îi numeau preoţii, zei, văzând învierea lui Hristos mărturiseau că acestea sunt minciuni şi că singurul Domn adevărat este Cuvântul lui Dumnezeu care a biruit moartea[1051]. De aceea S-a şi născut şi a venit ca om şi a murit şi a înviat, tocind şi umbrind prin faptele Sale cele lăudate ale

1049. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aici Sfântul Atanasie arată adevăratul înţeles al învăţării oamenilor prin trupul lui Hristos. Nu e vorba de o învăţare a lor din experienţa unui păcat depăşit, ci dintr-un model de trup prin care se vedea curăţia sufletului omenesc şi prin el prezenţa ajutătoare a puterii dumnezeieşti. Hristos le dădea putinţa să sfinţească înseşi simţurile obişnuite, să nu se ispitească de cele materiale şi de semenii lor ce păcătuiau cu trupul, arătându-le un trup ce persistă în înfrânare şi văzând prin el pe Dumnezeu-Cuvântul. Trupul lor se raţionaliza, primea putere să se raţionalizeze, privind trupul deplin raţionalizat prin Raţiunea personală supremă, Care-l asumase. De altfel şi oamenilor din rai li se poruncise să se menţină în curăţie şi prin privirea curată cu simţurile la lucrurile firii. Nu ajunge numai *credinţa umilă a fiecărui credincios* în Hristos, ca el să se mântuiască, ci e necesar a fi un efort spre menţinerea trupului în înfrânarea de la păcat, după pilda lui Hristos. Altfel în ce ne-ar fi ajutat Cuvântul lui Dumnezeu întrupându-Se? (n. 56, p. 109).

1050. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Odată ce au cunoscut prin simţuri pe Cuvântul în trup, n-au învăţat numai să se silească să-L urmeze, ci au învăţat, prin comparaţia celorlalţi oameni cu El, să nu-i mai socotească zei, iar zidirea de care se minunează o vedeau ca operă a Lui. Deci oriunde şi-ar fi îndreptat simţurile, după ce au cunoscut prin simţuri pe Cuvântul în trup, nimic nu-i mai ispitea să le socotească pe cele văzute mai presus de El. Simţurile lor au fost eliberate de această ispită. Simţurile sunt şi ele puteri organizate raţional, prin care raţiunea-subiect poate sesiza raţiunile lucrurilor. (n. 57, p. 109).

1051. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cum ar fi zei cei ce n-au putut învia? Ei arătau prin aceasta că nu sunt dumnezei, întrucât singur Hristos a înviat, vedeau că singur El este Dumnezeu. (n. 58, p. 109).

oamenilor care au fost, ca oriunde ar fi atraşi oamenii, să-i înalţe de acolo şi să le facă cunoscut pe Tatăl Său cel adevărat, precum El însuşi zice: *Am venit să mântuiesc şi să aflu pe cel pierdut* (Lc. 19, 10)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 3, XV, în PSB, vol. 15, pp. 108-109)

„Odinioară oamenii socoteau eroi şi zei pe cei numiţi de poeţi aşa, pe Zeus, Cronos şi Apollo, şi rătăceau aducându-le închinare. Astăzi însă Mântuitorul, arătându-Se între oameni, aceia s-au făcut cunoscuţi ca fiind oameni muritori şi numai Hristos S-a făcut cunoscut ca Dumnezeu, sau ca Dumnezeu-Cuvântul adevăratului Dumnezeu[1052].

Dar ce să spunem de vrăjitoria de care se minunează ei? Înainte de venirea Cuvântului înflorea la egipteni, la chaldei şi la hinduşi şi uimea pe privitori. Dar de la venirea Adevărului şi de la arătarea Cuvântului a fost dată şi aceasta pe faţă şi a încetat cu totul.

Iar despre înţelepciunea elinilor şi grăirea măreaţă a filosofilor socotesc că nimenea nu are nevoie de un cuvânt din partea noastră. Căci văd toţi minunea că înţelepţii elinilor, scriind atâtea, n-au putut să convingă pe nimeni din locurile apropiate lor despre nemurire şi despre viaţa în virtute; dar Hristos, prin cuvinte simple şi prin oameni neînvăţaţi în ale vorbirii, a convins în toată lumea foarte multe grupuri de oameni să dispreţuiască moartea, să cugete la cele nemuritoare, să părăsească cele trecătoare, să privească la cele veşnice şi să nu pună nici un preţ pe slava de pe pământ, ci să caute numai nemurirea.

Toate acestea spuse de noi nu sunt numai cuvinte, ci au mărturia adevărului din experienţa însăşi. Să vină cel ce voieşte să privească dovada virtuţii în fecioarele lui Hristos şi în tinerii ce păzesc curăţia fecioriei, iar credinţa în nemurire, în ceata aşa de mare a martirilor." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLVII-XLVIII, în PSB, vol. 15, pp. 144-145)

„Şi, peste tot, biruinţele Mântuitorului cele câştigate prin întrupare, sunt de aşa fel şi atât de mari, că dacă ar voi cineva să le povestească, s-ar asemăna celor ce privesc la noianul mării şi voiesc să numere valurile ei. Căci precum nu poate cuprinde cineva cu ochii toate valurile, pentru că pe măsură ce se apropie copleşesc simţul celui ce încearcă să le cuprindă, la fel celui ce voieşte să cuprindă faptele lui Hristos în trup, îi este cu neputinţă să le primească pe toate, fie şi numai în cugetare, cele ce întrec gândirea lui fiind mai multe decât cele pe care socoteşte că le-a cuprins." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă, prin trup* cap. 6, LIV, în PSB, vol. 15, p. 152)

„Iată cum ceea ce pare oamenilor o nebunie a lui Dumnezeu, s-a făcut prin Cruce mai de cinste decât toate. Căci prin aceasta s-a aşezat în El învierea noastră. Şi nu numai Israel, ci şi toate neamurile, cum a prezis proorocul, părăsesc idolii lor şi recunosc ca adevăratul Dumnezeu pe Tatăl lui Hristos şi a încetat închipuirea demonilor şi e închinat singur Dumnezeu cel adevărat întru numele Domnului nos-

1052.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin Hristos, cunoscut ca Fiul lui Dumnezeu întrupat, Cel mai presus de natură, s-a cunoscut că Dumnezeu e transcendent naturii, deci oamenii nu se mai închină forţelor naturii, socotite zei, dar neputând ajuta în nici un fel omului, ca supuse unor legi implacabile. Dar Dumnezeu cel transcendent naturii S-a cunoscut în Fiul Lui cel făcut om, totodată ca Dumnezeu de oameni iubitor, Cel venit între ei, ca Dumnezeu care-i poate ajuta, arătându-Se prin faptele Lui totodată în mod clar ca Dumnezeu cel transcendent naturii. (n. 107b, p. 144).

tru Iisus Hristos[1053]. Iar în faptul că se aduce închinare Domnului chiar venit în trup şi numit Iisus şi că se crede că El este Fiul lui Dumnezeu şi prin El este cunoscut Tatăl, se arată, precum s-a zis, că nu Cuvântul, întrucât e Cuvânt, a primit acest har, ci noi. Căci prin înrudirea Lui cu noi după trup, am devenit şi noi temple ale lui Dumnezeu şi ne-am făcut fii ai lui Dumnezeu, aşa încât se aduce închinare Domnului şi în noi şi cei ce ne privesc vestesc – cum zice Apostolul (I Cor. 14, 25) – că *Dumnezeu este cu adevărat în aceştia*." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XLII-XLIII, în PSB, vol. 15, pp. 207-208)

„E şi aceasta un semn al bunătății arătate de El nouă, că am fost înălțați prin faptul că este în noi Domnul cel Preaînalt şi că I s-a dat harul pentru noi, pentru că S-a făcut om ca noi Domnul care ne dă harul. Şi însuşi Mântuitorul S-a smerit pe Sine luând trupul nostru smerit; şi a luat chip de rob, îmbrăcând trupul robit păcatului. Şi n-a avut nimic de la noi spre îmbunătățire; căci El nu are nevoie de nimic şi e deplin Cuvântul lui Dumnezeu. Ci mai vârtos noi ne-am îmbunătățit de la El[1054]."(Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XLIII, în PSB, vol. 15, p. 208)

„Căci dacă nu S-ar fi făcut Domnul om, n-am fi înviat noi din morți, răscumpărați de păcate, ci am fi rămas morți sub pământ; nici n-am fi fost înălțați la cer, ci am zăcea în iad." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XLIII, în PSB, vol. 15, p. 208)

„Legea prin îngeri s-a grăit şi ea n-a desăvârşit pe nimeni, căci avea nevoie de venirea Cuvântului, cum a spus Pavel. Iar venirea Cuvântului a desăvârşit lucrul Tatălui[1055]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, LIX, în PSB, vol. 15, p. 225)

„Iar dacă nu S-ar fi creat pentru noi nu ne-am fi creat în El[1056]. Iar dacă n-am fi fost creați în El, nu L-am avea pe El în noi, ci L-am fi avut în afară, adică am fi primit de la El învățătura ca de la un învățător. Iar dacă ne-am fi aflat noi astfel, păcatul ar fi împărățit tot aşa de mult peste trup, rămânând în trup şi nefiind scos din el." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LVI, în PSB, vol. 15, p. 293)

„Căci Cuvântul îmbrăcând trupul, precum s-a arătat de multe ori, s-a vindecat toată muşcătura şarpelui din el[1057]. Şi orice rău odrăslea din mişcările cărnii s-a

---

1053. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fără temeiul ce ni-l dă Hristos n-am îndrăzni să spunem Tatălui Tată, să ne închinăm Lui ca atare. Temeiul stă în faptul că Fiul lui Dumnezeu Se face om. (n. 116a, p. 207).

1054. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trupul nostru asumat de Cuvântul a devenit atât de cinstit prin deoființimea cu trupul Cuvântului că a devenit şi el templu al lui Dumnezeu. Deci trupul nostru a fost înălțat, nu Cuvântul. (n. 116c, p. 208).

1055. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În iconomia Lui, Dumnezeu a urmărit ridicarea oamenilor la treapta de fii ai Tatălui şi de frați ai Fiului, după har, în unirea lor cu El arătându-se cea mai caldă iubire a Sfintei Treimi. Această operă nu se putea duce la sfârşit decât prin înomenirea Fiului. Îngerii, ca făpturi mai apropiate de Dumnezeu, ne puteau ridica cel mult prin împlinirea poruncilor trimise nouă prin ei la o apropiere mai mare de Dumnezeu, dar nu ne puteau face fii ai Tatălui, pentru că nici ei nu sunt fii. Pe de altă parte, noi, fiind îmbrăcați în trupul devenit muritor, nu puteam scăpa de moartea trupului decât prin Fiul lui Dumnezeu, Care, luând trupul nostru, i-a biruit moartea. (n. 141a, p. 225).

1056. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ne-am creat ca oameni noi în El, pentru că El a fost creat ca om nou pentru noi, fără să fie creatură în Sine. În cazul din urmă nu ne-am fi creat din nou în El. (n. 140, p. 239)..

1057. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Orice păcat, orice patimă e o rană purulentă în noi, în care a avut un rol şi muşcătura demonilor. Invidia e o rană dureroasă în sufletul nostru produsă şi de o muşcătură a Şarpelui spiritual. Gândul rău despre altul e şi el o muşcătură, care lasă o rană în mine. Dar manifestată în cuvânt, în faptă față de altul produce şi în acela, ca o muşcătură, o rană purulentă. Mândria mă chinuieşte ca o rană adâncă. Toate sunt în acelaşi timp insuficiențe, neputințe ce ne duc spre moarte. Şi nu le putem vindeca prin noi înşine. Dimpotrivă, le înmulțim, le adâncim. Fiul lui

tăiat, şi împreună cu ele s-a desfiinţat moartea ca urmare a păcatului. Căci Domnul însuşi zice: *Vine stăpânitorul lumii acesteia şi nu află nimic întru Mine* (I In. 14, 30). Sau cum spune Ioan: *Spre aceasta s-a arătat, ca să strice lucrurile diavolului* (I In. 3, 8). Iar acestea fiind desfăcute de la trup, toţi am fost eliberaţi pentru înrudirea trupului[1058]. Şi aşa ne-am unit şi noi cu Cuvântul. Iar unindu-ne cu Dumnezeu, nu mai rămânem pe pământ[1059], ci, precum a spus El, unde este El şi noi vom fi (In. 14, 3). Şi astfel nu ne vom mai teme de şarpe, căci s-a golit de putere, fiind gonit din trupul propriu de Mântuitorul, Care spune: *Mergi înapoia Mea, satano!* (Mt. 4 10); şi aşa e aruncat în afara raiului, în focul cel veşnic." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LXIX, în PSB, vol. 15, p. 308)

„Şi precum Domnul, îmbrăcând trupul, S-a făcut om, aşa noi oamenii suntem îndumnezeiţi, fiind preluaţi de Cuvântul prin trupul Lui, şi de aceea moştenim viaţa veşnică." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXXIV, în PSB, vol. 15, p. 365)

„Dar nici făcându-Se trup n-a încetat să fie Dumnezeu; şi nici, pentru că e Dumnezeu, nu ocoleşte omenescul. Să nu fie! Ci mai vârtos, Dumnezeu fiind, a luat trupul şi fiind în trup a îndumnezeit trupul." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXXVIII, în PSB, vol. 15, pp. 368-369)

„Fiindcă precum El, luând trupul nostru, a imitat ale noastre, aşa noi, primindu-L pe El, ne împărtăşim de nemurirea Lui[1060].". (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, LVII, în PSB, vol. 15, p. 389)

„Duşmanul mântuirii noastre, deci, împins de invidie, a meşteşugit ca cel întâi-zidit, care era nemuritor, să fie osândit la moarte; dar Stăpânul cel purtător de grijă şi iubitor de oameni, prin moartea Sa, ne-a dăruit iarăşi nemurirea şi am dobândit bunătăţi mai mari decât am pierdut. Diavolul ne-a izgonit din rai, dar Stăpânul ne-a urcat la cer, diavolul a făcut să fim osândiţi la moarte, dar Stăpânul ne-a dăruit nemurirea; diavolul ne-a lipsit de desfătarea paradisului, dar Stăpânul ne-a pregătit împărăţia cerurilor. Ai văzut că iscusinţa Stăpânului a întors împotriva capului diavolului armele făurite de invidia lui împotriva mântuirii noastre? Nu numai că ne-a învrednicit de mai mari bunătăţi, dar ni l-a dat şi pe diavol în mâinile noastre, spunându-ne: *Iată v-am dat vouă putere să călcaţi peste şerpi şi peste scorpii* (Lc. 10, 19)." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XLVI, IV, în PSB, vol. 22, p. 144)

Dumnezeu, luând firea noastră, a vindecat aceste răni din ea. Se vede şi din aceasta înţelesul ontologic al mântuirii în gândirea Sfântului Atanasie. Cu cât raţiunea care se plasticizează în existenţa mea e mai tare, cu atât menţine mai tare existenţa mea realizată prin puterea lui Dumnezeu. De aceea Cuvântul dumnezeiesc, suprema Raţiune, după al cărei chip e şi raţiunea plasticizată în mine, poate vindeca plasticizarea realizată de aceasta în firea omenească asumată de El şi prin puterea iradiată din aceasta şi în noi. (n. 180, p. 308).

1058. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Desprinse fiind patimile din trupul asumat de Cuvântul, ne-am putut elibera şi noi de ele, datorită înrudirii comunicante (συγγένεια) dupa trup, sau a unităţii de natură între trupul Lui şi al nostru. E o mare taină unirea neconfundată a firii diferitelor persoane omeneşti. Persoanele umane nu au nici o fire despărţită, nici o fire nerepetată în fiecare. E o comunicare de la una la alta, chiar fără cuvinte şi acte. Ce se întâmplă cu fiecare are repercusiuni asupra tuturor, fie bun, fie rău. Totuşi are şi voinţa un rol, slăbind comunicarea dar neanulând-o, ci strâmbând-o, dar putând-o şi întări şi adânci în bine. (n. 181, pp. 308-309).

1059. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În viaţa pătimaşă, neliberă. (n. 182, p. 309).

1060. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: El a luat trupul nostru pătimitor şi muritor ca, răbdându-le acestea întărit de puterea dumnezeiască, să putem lua noi acest trup întărit prin prezenţa lui Dumnezeu şi aşa să scape şi trupul nostru de patimi şi de moarte. (n. 146, p. 389).

„Ţi-am văzut, îi spune Dumnezeu lui Avraam cugetul tău iubitor de Dumnezeu, şi iată ţi-am gătit ce-ai spus mai înainte copilului tău. *Şi l-a luat şi l-a adus jertfă în locul lui Isaac, fiul său.* Ai văzut iubirea de oameni a lui Dumnezeu? Jertfa a fost adusă; patriarhul şi-a arătat cugetul său iubitor de Dumnezeu, i s-a încununat voinţa, luând pe Isaac au plecat încununaţi cu nenumărate cununi. Toate acestea au fost închipuirea crucii. De aceea şi Hristos spunea iudeilor: *Avraam, părintele vostru, a fost bucuros să vadă ziua mea; şi a văzut-o şi s-a bucurat* (In. 8, 56).

– Cum a văzut-o când a trăit cu atâţia ani înainte?

– Prin tip, prin umbră. După cum aici a fost adusă jertfă oaia în locul lui Isaac, tot aşa şi Mielul cel cuvântător a fost adus jertfă în locul lumii. Trebuia ca prin umbră să fie preînchipuit adevărul.

Vezi-mi, iubite, că toate au fost preînchipuite prin umbră. Unul-născut acolo, unul-născut aici. Fiu iubit şi adevărat acolo, fiu iubit şi adevărat aici. *Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit* (Mt. 3, 17). De tată a fost adus Isaac jertfă, pe Acesta Tatăl L-a dat. Şi strigă Pavel zicând: *El, Care n-a cruţat pe Fiul Lui, ci L-a dat pentru noi toţi, cum nu ne va dărui toate împreună cu El?* (Rom. 8, 32).

La atât se mărgineşte umbra. Adevărul este, însă, mult superior. Da, Mielul Acesta cuvântător s-a jertfit pentru întreaga lume, Mielul Acesta a curăţit întreaga lume! El a scăpat pe oameni de rătăcire şi i-a readus la adevăr; El a făcut pământul cer, nu schimbând firea stihiilor, ci făcând pe oamenii de pe pământ să aibă vieţuirea cea din ceruri. Prin El a pierit toată slujirea idolilor, prin El oamenii nu se mai închină la pietre şi la lemne, nici nu se mai pleacă cei cinstiţi cu raţiune în faţa lucrurilor celor fără de simţire, ci toată înşelăciunea a fost alungată, iar lumina adevărului a luminat lumea. Ai văzut superioritatea adevărului? Ai văzut ce este umbra şi ce este adevărul?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XLVII, III-IV, în PSB, vol. 22, pp. 151-152)

„Vorbesc despre marea taină a dreptei credinţe, prin care Dumnezeu S-a arătat în trup; despre Cel ce era în chipul lui Dumnezeu şi a petrecut între oameni în trup, cu faţă de rob; despre Cel care, după ce Şi-a însuşit ca pârgă firea pieritoare a trupului, pe care a luat-o asupra Sa prin fecioria nestricată, sfinţeşte împreună cu ea, întru nestricăciune, firea comună, prin cei ce se unesc cu El, prin împărtăşirea de taină, hrănind trupul Său, adică Biserica, şi articulând în chip cuvenit mădularele ce odrăslesc prin credinţă în trupul comun. Prin aceasta orânduieşte totul în chip frumos, făcându-i pe credincioşi ochi, gură, mâini şi celelalte mădulare, într-un mod cuvenit şi armonic. Căci aşa zice Pavel: *Un trup este, dar multe mădulare* (I Cor. 12, 14 urm.)." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a XIII-a, în PSB, vol. 29, pp. 290-291)

„Într-adevăr, cine nu ştie că înşelăciunea diavolească a cuprins aproape toate colţurile pământului şi că a pus stăpânire pe viaţa omului prin nebunia închinării la idoli, cum a devenit un obicei la toate popoarele lumii de a cinsti chipurile cioplite, aducându-le jertfe de animale vii şi punând pe altare tot felul de murdării? Din clipa în care, s-a arătat, însă, prin mijlocirea firii omeneşti (Tit 2, 11), harul lui Dumnezeu, cel ce mântuie pe toţi, cum zice Apostolul, din acel moment precum piere fumul aşa au pierit toate: a încetat nebunia tălmăcirii semnelor de noroc şi a proorocirilor deşarte, s-au înlăturat procesiunile de animale şi măcelăririle pline de spurcăciuni ale hecatombelor, iar la cele mai multe popoare au dispărut în întregime altarele păgâne, curţile templelor, tămâierile sacre şi chipurile idoleşti de prin pieţe sau din poieni,

în sfârşit toate lucrurile prin care slujitorii demonilor se înşelau pe ei înşişi şi pe cei care trăiau în apropierea lor, încât în multe locuri nu-şi mai aduce aminte omenirea nici dacă au mai existat vreodată asemenea lucruri.

În locul lor s-a ridicat pe întregul pământ, în numele lui Hristos, pe lângă biserici şi altare, o preoţie nesângerată şi neprihănită, precum şi o filozofie înaltă, care pune preţ mai mult pe faptă decât pe vorbă şi care vorbeşte aproape cu dispreţ faţă de viaţa trupească şi-şi râde parcă de moarte." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 18, în PSB, vol. 30, p. 314)

„Hristos (Fiul lui Dumnezeu), mişcat de bunătatea Sa, cea mai presus de minte şi de cuvânt, Se micşorează şi Se întrupează, Se amestecă şi Se îmbracă cu sufletele, prietenele Lui, *făcând cu ele un duh (*I Cor. 4, 17*),* după cum spune un cuvânt al Sfântului Apostol Pavel. Sufletul (Său se uneşte) cu sufletul (omenesc), firea sa cu firea (omenească), încât sufletul trăieşte în Dumnezeire, se face părtaş la viaţa cea nemuritoare şi se desfată cu plăcerea cea nestricăcioasă şi cu slava cea negrăită." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* „Despre înălţarea minţii", 6, în PSB, vol. 34, p. 317)

„Căci în Hristos s-a surpat peretele despărţiturii şi noi cei ce eram odinioară depărtaţi şi despărţiţi, din pricina păcatului, ne-am unit prin El şi în El cu Dumnezeu şi Tatăl, desfiinţând vechea duşmănie. Căci El este pacea noastră, cum zice Scriptura (Efes. 2, 14)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a III-a, în PSB, vol. 38, pp. 107-108)

„Căci ceea ce pricinuieşte primăvara în munţi şi dumbrăvi, înconjurând arborii cu frunză nouă, aceea a împlinit venirea Mântuitorului nostru la noi. Iar aceasta a avut loc la vremea sa, adică în anul al doilea şi nu în timpul dintâi, în care era în vigoare legea şi ceata proorocilor, şi în care stăpânea moartea. Căci aceasta a (stăpânit) împărăţit de la Adam şi până la Moise (Rom. 5, 14)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a X-a, în PSB, vol. 38, p. 329)

„Luând în Sine cele omeneşti, şi coborând în chip iconomic[1061] în cele ale noastre cele ale Lui, nu se ruşinează să ne numească fraţi, odată ce am fost chemaţi la înfiere (Efes. 1, 5), prin El[1062]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 295)

„(...) Dumnezeu fiind prin fire S-a pogorât prin golire (prin chenoză) (Filip. 2, 7) şi S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi, după Scripturi (In. 1, 14), ...s-au îmbogăţit cu harul dumnezeiesc şi atotpreţios. *Căci celor ce L-au primit pe El, le-a dat lor putere să se facă fii ai lui Dumnezeu* (In. 1, 12)[1063]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la a doua Lege,* 1, în PSB, vol. 39, p. 440)

„Căci, dacă nu S-ar fi făcut om, nici noi nu ne-am fi învrednicit de o unire cu El (de o altoire a firii noastre în firea Lui), sădindu-ne în El ca nişte mlădiţe şi primind

1061. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În chip iconomic, cu voia şi pentru a ne mântui, nu fără voie ca noi. (n. 519, p. 295).

1062. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Odată ce Fiul Unul-Născut S-a făcut şi om între noi, ne-a făcut şi pe noi fii ai Tatălui unindu-Se după firea Lui omenească cu noi. Tatăl vede pe Fiul Său cu faţă omenească, de aceea vede în orice faţă de om un fiu al Său, dacă acesta îşi însuşeşte dragostea Fiului Său faţă de El. (n. 520, p. 295).

1063. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cei ce s-au alipit de Fiul, au fost primiţi de Tatăl ca fii. Fiul le-a dat simţirea Sa de fii ai Tatălui, ca să se simtă şi ei fii. Tatăl L-a făcut pe Fiul Său Om, ca în orice faţă de om să vadă un fiu al Său, dacă acela se alipeşte de Fiul Său. (n. 766, p. 440).

de la El puterea rodirii, prin împărtăşirea de Duhul, ca să producem rodul vieţuirii de Dumnezeu iubitoare, pe care-l numeşte *mult*, declarându-l pe cel din slujirea Legii rămas în urmă şi arătându-l ca fiind între cele mici şi puţine. Căci *Legea n-a desăvârşit nimic*, după cuvântul lui Pavel (Evr. 7, 18)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 944)

„(...) Unul-Născut S-a făcut om spre slava lui Dumnezeu-Tatăl[1064]. Din acest motiv s-au putut face ucenici ai Săi şi cei ce vieţuiau pe pământ. Căci celor vechi de odinioară Dumnezeu le grăia prin Prooroci (Evr. 1, 1), iar despre noi s-a spus: *Şi vor fi toţi învăţaţi de Dumnezeu* (In. 6, 45). Căci ne-a dăruit cuvântul Lui nouă, celor ce am crezut în El, nemijlocind un altul, căci nu s-a făcut vreun altul mijlocitor al voilor Lui către noi, precum Moise celor din Israel în muntele Sinai, sau Proorocii de după Moise celor ca ei, ci Hristos ne-a învăţat pe noi. De aceea, toţi suntem învăţaţi de Dumnezeu[1065]. Dar n-am fi fost făcuţi ucenici ai Lui şi n-am fi adus rodul iubirii de Dumnezeu, şi încă mult rod, dacă Tatăl nu S-ar fi preaslăvit prin bunătate, binevoind faţă de noi aşa de mult, încât Cuvântul provenit din fiinţa Lui să Se facă şi om. Aceasta să înţelegem când auzim dumnezeiasca Scriptură spunând că a dat pe propriul Său Fiu, căci a binevoit cu Cel ce a hotărât să pătimească pentru noi, şi de aceea se şi spune în mod foarte hotărât că L-a dat." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 945)

„Nu numai că ne-a mântuit pe noi cei ţinuţi sub păcat, ci ne-a împărtăşit şi din puterea dumnezeiască, dezlegând în sine pedeapsa (τὸ επιτίμιον) noastra. Puterea aceasta lucrează neschimbabilitatea sufletului şi nestricăciunea trupului, prin dispoziţia identică a voii spre ceea ce-i bun prin fire, în cei ce se străduiesc cu fapta să cinstească harul. Aceasta cred că o spune Sfântul (Grigorie - n.a.) prin cuvintele: *Ca să mistuie în Sine ceea ce e mai rău, cum mistuie focul ceara sau soarele, umezeala pământului; iar eu să mă împărtăşesc de ale Lui prin amestecare*, devenind adică, prin har, curat de patimă, la fel cu El[1066]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 4, în PSB, vol. 80, p. 52)

1064. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Faptul că Dumnezeu Se face om, fără a înceta să rămână şi Dumnezeu, e cea mai mare cinstire pentru om. În aceasta se arată cu ce existenţă valoroasă şi plină de înalte capacităţi a fost creat omul. Nu e mare lucru pentru Dumnezeu să facă să se nască firea omenească şi în Persoana proprie, dar e un lucru negrăit de mare pentru această fire să fie născută ca fire a Persoanei Lui, să Se manifeste Dumnezeu însuşi prin ea. E o pogorâre extraordinară a Lui, dar şi o înălţare extraordinară a firii omeneşti. Aceasta nu aduce propriu-zis o slavă nouă Fiului şi Tatălui decât în sensul că arată marea Lor iubire şi faptul că existenţa pe care o creează din nimic primeşte să se bucure de descoperirea acestei iubiri, sau a măreţiei şi iubirii Lor de oameni. Aceasta e măreţia smereniei lui Dumnezeu. Ea rezultă dintr-o iubire ce dă unei existenţe pe care o creează din nimic un preţ nesfârşit, etern şi capacitatea de a-L descoperi. (n. 1786, p. 945).

1065. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A fi învăţaţi toţi de Dumnezeu înseamnă a Se fi făcut Dumnezeu om, ca să le vorbească tuturor în graiul lor. Căci odinioară le vorbea prin Prooroci, pentru că avea nevoie de nişte tălmăcitori ai unei învăţături pe care nu o dădea El însuşi în limba tuturor, ci prin înţelesuri spirituale, care erau insuflate unora spre a fi tălmăcite de ei în limba omenească. În Hristos, Dumnezeu însuşi Se face om ca să le vorbească tuturor în limba lor. E o maximă apropiere de om. Dumnezeu devine asemenea omului, dar rămâne totodată Dumnezeu. (n. 1787, p. 945).

1066. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Iisus Hristos ne-a adus nu numai eliberarea de voinţa noastră arbitrară (gnomică), contrară firii, sau de împătimirea păcătoasă (εμπάθεια), ci ne-a dat si puterea să ne eliberăm de afecte (τὸ παθητόν), ca pedeapsa (τὸ Επιτίμιον), intrata în fire după cădere, sau ca urmare a păcatului. Aceasta se va înfăptui deplin în viaţa viitoare, după pilda şi din puterea trupului înviat al lui Hristos. În viaţa pământească le putem slăbi numai. La lumina lui Hristos putem distinge clar între păcat, şi urmarea păcatului. Ceea ce a luat Iisus prin naşterea Sa ca om din firea noastră este totalitatea afectelor ireproşabile, ca urmare a păcatului ce ţine de fire, în vederea existenţei ei pământeşti; ceea ce avem noi în plus prin naşterea din trup e păcatul. În Hristos însuşi prin suportarea de bunăvoie a morţii şi prin înviere, pedeapsa ca urmare a păcatului (τὸ επιτίμιον) a fost înlăturată total. Dar în noi rămâne să se lucreze mai întâi înlăturarea păcatului şi apoi să înaintăm spre slăbirea afectelor, dobândind nestricăciunea sufletului şi implicit progresul spre nestricăciunea trupului. Aci Sfântul Maxim rezumă ce spune Sfântul Grigorie Teologul în *Cuv. teol. 3*, cap. 20; PG, 36, col. 100 C-101 C. (n. 7, p. 52).

„Prin taina ascunsă de veacuri şi de generaţii, iar acum descoperită prin întruparea adevărată şi desăvârşită a Fiului lui Dumnezeu, Acesta a unit cu Sine după ipostas, în chip neîmpărţit şi neamestecat firea noastră, iar pe noi, prin Sfântul Său trup, cel din noi şi al nostru, însufleţit mintal şi raţional, ne-a fixat în Sine ca printr-o pârgă, şi ne-a învrednicit să fim una şi aceeaşi cu Sine după omenitatea Lui, după cum am fost rânduiţi dinainte de veacuri să fim în El ca mădulare ale trupului Său, articulându-ne şi încheindu-ne în Sine în Duh ca un suflet trupul şi ducându-ne la măsura vârstei duhovniceşti a plinătăţii Lui. Prin aceasta a arătat pe de o parte că noi spre aceasta am fost făcuţi, iar pe de alta, că scopul prea bun dinainte de veacuri al lui Dumnezeu, cu privire la noi, n-a primit nici o schimbare, după raţiunea Lui, dar a venit la împlinire printr-un mod nou, introdus ulterior.

Căci trebuia ca odată ce Dumnezeu ne-a făcut asemănători Lui (prin aceea că avem prin împărtăşire trăsăturile exacte ale bunătăţii Lui şi a plănuit înainte de veacuri să fim în El) să ne şi ducă la acest sfârşit prea fericit, dându-ne ca mod buna folosire a puterilor naturale; dar omul refuzând acest mod prin reaua întrebuinţate a puterilor naturale, ca să nu se depărteze de Dumnezeu, înstrăinându-se, trebuia să introducă alt mod cu atât mai minunat şi mai dumnezeiesc decât cel dintâi, cu cât ceea ce e deasupra firii e mai înalt decât ceea ce e după fire. Şi acest mod este taina venirii atottainice a lui Dumnezeu la oameni, precum credem toţi. *Căci dacă testamentul cel dintâi, zice Apostolul, ar fi rămas fără prihană, nu s-ar fi căutat loc pentru un al doilea* (Evr. 8, 7). Şi de fapt este vădit tuturora, că taina ce s-a săvârşit în Hristos la sfârşitul veacului este dovada şi urmarea greşelii protopărintelui de la începutul veacului[1067]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 7k, în PSB, vol. 80, p. 97)

„(...) A reînnoit firea, sau ca să spunem mai adevărat a înnoit-o şi a readus-o la străvechea frumuseţe a nestricăciunii prin sfântul Lui trup însufleţit raţional, pe care l-a luat din noi; ba mai mult, i-a procurat firii cu generozitate îndumnezeirea, din care nu mai poate nicidecum cădea, fiind întrepătrunsă cu însuşi Dumnezeu cel întrupat, ca sufletul cu trupul, printr-o unire neamestecată şi primind, datorită arătării Lui prin ea, să se ascundă atât de mult, cât de mult S-a făcut El arătat prin ea şi S-a socotit ieşit din ascunzimea Sa naturală[1068]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 109, în PSB, vol. 80, p. 273)

1067. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim introduce acum tema hristologică în viziunea lui. Scopul lui Dumnezeu dinainte de veacuri a fost ca noi să fim readunaţi în El şi îndumnezeiţi împreună cu tot cosmosul. Dacă n-am fi căzut în păcat, acest scop s-ar fi putut realiza prin buna folosire a puterilor umane naturale, în care era sădit impulsul binelui şi atracţia lui Dumnezeu ca Binele suprem, impuls şi atracţie care nu se manifestau fără o lucrare a lui Dumnezeu în natura umană. Dumnezeu S-ar fi sălăşluit tot mai deplin în firea umană sau ar fi devenit tot mai transparent în ea, şi ea, tot mai proprie Lui printr-o dezvoltare a legăturii naturale dintre ea şi Dumnezeu. Dar reaua întrebuinţare a puterilor naturale, adică refuzul lor de a lucra conform impulsului spre bine sădit în ea, a slăbit aceste puteri, în aşa măsură că a trebuit ca Însuşi Fiul lui Dumnezeu să Se facă subiectul acestor puteri pentru ca ele să lucreze în conformitate cu binele şi în direcţia unirii depline cu Dumnezeu. El a recurs la un mod nou de conducere a firii umane la unirea cu Sine, la un mod cu atât mai înalt, cu cât ceea ce e mai presus de fire e mai înalt decât ceea ce e conform firii. Desigur, modul supranatural al unirii creaţiunii cu Dumnezeu prin Hristos nu face, pe de altă parte, decât să restabilească puterile firii şi s-o aducă pe aceasta la acelaşi scop la care ea ar fi ajuns dacă n-ar fi căzut. Hristos n-a lucrat fără puterile firii, ci prin acestea, restabilindu-le în acest scop. El nu realizează numai o mântuire juridică, printr-un act prin care nu angajează efortul firii umane, şi nu o conduce pe aceasta nefolosind şi acest efort la îndumnezeire, ca în teologia occidentală.

Întâlnim aci din nou optimismul antropologic al Sfântului Maxim, solidar cu al tuturor părinţilor răsăriteni. Natura umană e capabilă să devină natura restabilită şi îndumnezeită în ipostasul divin. Numai întrucât e capabilă de aceasta, natura umană poate redeveni *părticică* a lui Dumnezeu. (n. 72, pp. 97-99).

1068. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, acceptând atât existenţa omenească creată cu raţiunea ei, cât şi existenţa născută cu modul ei, a readus existenţa prin naştere la frumuseţea de la început, adică la starea de nepăcătuire, ba chiar la îndumnezeire. Căci această existenţă a fost într-o întrepătrundere cu Dumnezeu însuşi, într-o unire neamestecată, încât însuşirile ei de pe urma naşterii s-au ascuns atât de mult în Dumnezeu pe cât de mult S-a arătat prin

„În felul acesta, a cinstit și nașterea noastră cea din trupuri, după acest sfânt și mare învățător, făcându-Se om cu adevărat și născându-Se omenește, ca să ne elibereze pe noi din lanțurile nașterii și din legea la care eram osândiți din pricina păcatului, de a fi semănați și de a răsări asemenea ierbii, cum zice undeva marele și văzătorul celor mari Iezechiel, ridicat tainic la cele dumnezeiești, unde a cunoscut cauza iconomiei de acum cu privire la om. Căci zice acesta adresându-Se Ierusalimului: *Acestea zice Domnul Ierusalimului: rădăcina ta și nașterea, din pământul Canaan; tatăl tău, amoreu și mama ta, heteancă. În ziua în care te-ai născut, nu ți-au legat buricul tău și n-ai fost scăldată în apă, nici frecată cu sare și în scutece n-ai fost înfășată. Și ai fost aruncată pe fața câmpului pentru viclenia sufletului tău în ziua în care te-ai născut. Și am trecut pe lângă tine și te-am văzut pe tine tăvălită în sângele tău și am zis: Din sângele tău, viața ta. Înmulțește-te, că rod al țarinei te-am dat* (Iez. 16, 3 urm.)[1069].

Deci Domnul, vrând să tămăduiască firea de osânda legii, datorită căreia odrăslește prin sămânță asemenea ierbii și are viață prin sânge ca celelalte animale, și s-o readucă la străvechiul har al nestricăciunii, a venit să o elibereze și să-i arate clar binele spre care, fiind creată la început, nu s-a mișcat deloc; apoi, să calce răul spre care mișcându-se îndată ce a fost creată, din pricina rătăcirii, și-a deșertat contrar firii toată puterea ei, și să lege de Sine puterea poftei ei (al cărei simbol e buricul), care a primit astfel o fermă și statornică deprindere a fecundității în bine; de asemenea, să o spele, adică să o curețe de petele neștiinței cu apa vărsată peste ea prin har, și să o învelească cu scutece, adică să întărească cu Duhul lucrarea ei naturală în direcția binelui pentru care a fost creată; iar prin aceasta să o facă curată și incapabilă de

ele Dumnezeu, ieșit din ascunzimea Lui naturală. Firea noastră asumată de El prin nașterea de pe urma păcatului și-a ascuns în El atât de mult ceea ce-i era propriu (nașterea din poftă, păcătoșenia), pe cât de mult s-a arătat în aceste însușiri primite de ea dumnezeirea Lui. Firea noastră de după păcat e făcută în Hristos un mediu de revelare a Lui ca Dumnezeu. Omul Iisus a fost atât de minunat, că revela pe Dumnezeu fără să Se știrbească ca fire omenească, ci tocmai prin revenirea ei la rațiunea ei neștirbită, întrucât chiar în aducerea ei la existență se arată în parte facerea omului de la început prin Dumnezeu. Iisus ca om în parte Se face fără de păcat, în parte, Se naște ca să intre în legătură cu omenirea existentă. Astfel chiar prin modul facerii lui, omul e rânduit să fie un transparent al lui Dumnezeu. Nu e adus la existența pământească spre pedeapsă în sens origenist. Dumnezeu l-a adus la existență ca om prin suflarea iubirii Sale, sau adierii infinitului dumnezeiesc al Duhului Sfânt în care trebuia omul să respire permanent. Printr-o suflare a început să se formeze și în Fecioara umanitatea lui Hristos, printr-o suflare asemănătoare cu cea a facerii de la început, dar incomparabil mai eficientă. Și printr-o astfel de suflare ni se transmite și nouă în botez nașterea omului nou din Hristos, având să trăim pururea în adierea dragostei infinite, de-viață-dătătoare a Duhului Sfânt. De altfel, chiar în nașterea noastră din trupuri e implicată și o insuflare a lui Dumnezeu, chiar dacă sufletul dat prin ea nu rămâne în legătura originară a omului cu Dumnezeu. (n. 343, pp. 273-274).

1069. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Taina unirii celor două firi în ipostasul unic al Cuvântului, fără alterarea nici unei firi, se explică prin faptul că firea omenească, departe de a fi micșorată sau alterată în însușirile ei de către firea dumnezeiască, este consolidată în ele sau întărită și desăvârșită în rațiunea ei. Și în realizarea ei plenară nu obligă firea dumnezeiască la o micșorare sau alterare în ființa ei, ci numai la un pogorământ în lucrările ei. Dumnezeu nu e contrar făpturii Sale; și făptura nu e contrară lui Dumnezeu. Există între ele o convergență. În *Opuscula theologica et polemica* Sfântul Maxim spune: *A închipuit în mod nefantezist marele mister al iconomiei pentru noi, neînlăturând nimic natural din partea asumată, afară de păcat* (PG, 91, 32). Prin înlăturarea păcatului nu se înlătura ceva de la firea umană, ci mai degrabă se restabilea aceasta în conformitatea ei naturală cu Dumnezeu și deci în deplina ei actualizare. *Căci nimic din cele naturale și nici firea nu se opune Cauzatorului firii* (*op. cit.*, PG 91, 89). Venind cu libertatea dumnezeirii în firea noastră robită păcatului, a eliberat-o pe aceasta de la început de aceasta robie, dăruindu-i de la început libertatea față de păcat și deci, de automatismul animalelor și vegetalelor, apoi, de alterarea ce urmează acestei propagări automate. Iubirea nu răpește libertatea celui iubit, ci i-o întărește. Cel ce iubește vrea să fie iubit în mod liber.

Acceptând în libertate nașterea noastră, a cinstit-o pe aceasta, dar ne-a și eliberat din lanțurile pe care ea le imprima ființei noastre, suflând în firea umană născută din umanitatea noastră libertatea iubirii desăvârșite. Ba mai mult, prin libertatea ce i-a insuflat-o de a lupta contra pornirilor ce o opreau de la iubirea liberă a lui Dumnezeu, sau de a se lăsa abătută de la aceasta de durerile coruperii ce ne vin din această naștere, i-a dat putința de creștere duhovnicească. În sfârșit, prin harul și prin forța divină cu care a pus în comunicare firea noastră, i-a dat nu numai puterea de a nu păcătui, ci și pe aceea de a redobândi incoruptibilitatea. Căci viața dumnezeiască este incoruptibilă și comunică incoruptibilitatea. Prin toate acestea, Sfântul Maxim respinge pesimismul resemnat al origenismului platonizant, referitor la nașterea și la viața în trup. (n. 344, pp. 274-275).

putreziciunea patimilor şi, strângând-o în învelişul raţiunilor adevărate din lucruri ca în nişte scutece, să o oprească de la orice revărsare în afara raţiunii ei[1070]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 109, în PSB, vol. 80, pp. 274-275)

„Prin aceasta (Întrupare – n.a.), Domnul şi Dumnezeul nostru a cinstit naşterea noastră întreită, adică modurile generale ale facerii noastre în vederea existenţei, a existenţei bune şi a veşnicei existenţe: pe cea din trupuri, care e una pentru amândouă părţile, adică pentru suflet şi pentru trup, prin faptul că sunt aduse împreună la existenţă, dar e împărţită în două pentru modul deosebit al facerii fiecăruia; aceasta e cea prin care primim existenţa; pe cea din botez, prin care primim îmbelşugat existenţa cea bună; şi pe cea din înviere, prin care suntem preschimbaţi prin har spre existenţa veşnică[1071]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 111, în PSB, vol. 80, p. 278)

„(...) Zice dumnezeieşte sfântul şi marele Dionisie Areopagitul în primul capitol al scrierii *Despre numirile dumnezeieşti,* unde zice despre dumnezeiasca întrupare: *În chip deosebit, din iubirea de oameni, căci S-a făcut părtaş de ale noastre cu adevărat în mod integral într-unul din ipostasurile Lui, readucând la Sine însuşi şi refăcând micimea omenească din care S-a compus (în chip negrăit) Iisus cel simplu; şi Cel etern a luat prelungire temporală şi S-a făcut interior firii noastre Cel ce în chip suprafiinţial e în afara întregii rânduieli a firii.*" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 112)

„El Însuşi m-a luat pe mine întreg împreună cu ale mele, ca să-mi dăruiască mie întreg mântuirea[1072], dezlegând tot blestemul păcatului. Căci *ceea ce nu a fost luat a rămas nevindecat şi ceea ce a fost unit cu Dumnezeu, aceea se şi mântuieşte*, cum zice cel cu numele de Teologul[1073]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 8, în PSB, vol. 81, p. 249)

„Căci S-a făcut om fără schimbare şi confundare Cel ce e prin excelenţă de oameni iubitor, nelipsindu-Se de nimic în asumarea celor ale noastre, ca să nu-I lipsească Lui ceva din dărnicia harului, nici nouă ceva din mântuire[1074]. Căci în acest caz n-ar fi dat toată mântuirea firii, deoarece n-ar fi asumat toată firea, ci ar fi micşorat mântuirea în măsura în care n-a asumat firea. *Căci ceea ce n-a fost luat n-a fost vindecat*, zice marele Grigorie.

1070. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unind firea noastră cu firea dumnezeiască în ipostasul Său, Dumnezeu Cuvântul i-a făcut acesteia clară şi atrăgătoare frumuseţea binelui adevărat sau a izvorului existenţei ei, spre care ea trebuie să se mişte, ca să se întărească tot mai mult în existenţă. Puterea ei nu se mai cheltuieşte în preocuparea de ceea ce nu are consistenţă. Firea noastră îşi recâştigă fecunditatea în bine odată ce ea soarbe din izvorul Infinit al binelui. Aflându-se într-un ipostas comun cu firea dumnezeiască, firea omenească e deschisă în Hristos oceanului de viaţă şi de cunoştinţă sau de lumină ce se revarsă în ea prin har din prezenţa dumnezeiască infinită. În Hristos ea e înfăşată în lumea ordonată şi unitară a raţiunilor divine ale lucrurilor, încât nu se poate revărsa în afara lor spre suprafaţa pur sensibilă a lucrurilor. (n. 345, p. 275).

1071. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În această primă naştere neîntinată a Domnului spre existenţă ca om e implicată a doua naştere a Lui, cea prin botez, spre existenţa Lui cea bună pentru Dumnezeu şi a treia naştere, cea a învierii, spre veşnica existenţă bună. Dar prin această naştere a Domnului e constituită şi prima naştere a noastră, precum în ea sunt implicate şi celelalte două naşteri ale noastre împreună cu ale Lui: cea spre existenţa cea bună, prin botez, şi cea spre existenţa veşnică, prin înviere. Existenţa noastră prin naştere devine astfel prin Hristos existenţă veşnică. Astfel, existenţa noastră ca rezultat al naşterii din trupuri nu se anulează, ci e ridicată la existenţa veşnică. Din nou e respins origenismul, dar acum, pe temei hristologic. (n. 349, p. 278).

1072. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aci se arată sensul transformator, desăvârşitor al mântuirii, nu cel juridic. (n. 536, p. 249).

1073. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Epistola I către Cledoniu. (n. 537, p. 249).

1074. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă n-a luat ceva din cele omeneşti, ceea ce n-a luat e lipsit de har şi nu mântuieşte. Dacă n-a luat voia noastră, aceasta nu s-a umplut de har şi deci nu se poate mântui nici în noi. Harul care ni se dă vine în toate componentele noastre prin componentele umanităţii Lui. (n. 560, p. 260).

Căci cum ar fi în noi Dumnezeu Cuvântul cel mai presus de fiinţă, întrupat din Duhul Sfânt şi din Maria Pururea Fecioară şi Maica lui Dumnezeu, prin asumarea trupului care are suflet înţelegător şi raţional, făcându-Se om nou prin fire, înnoind pe omul vechi, dacă nu l-ar fi luat cu totul întreg afară numai de păcat, din care vine învechirea[1075] şi pentru care natura a fost osândită la moartea care ne are pe noi ca hrană, în măsura în care gustăm din păcat ghiftuindu-ne amarnic din neascultare? Şi cum, coborându-Se El, ar fi înviat pe cel căzut, dacă n-ar fi unit cu Sine cu totul întreg după ipostas, afară numai de cădere, din care a provenit zdrobirea şi pedeapsa? De aceea luând suflet înţelegător şi raţional împreună cu trupul de o fire cu el (συμφονους αυτῷ σώματος)[1076], adică pe omul întreg, fără de nici o pată şi unindu-l cu Sine după ipostas, Însuşi Dumnezeu Cel mai presus de fire, luând şi voinţa naturală a sufletului, a avut şi voinţa cu totul liberă. Căci dacă, nu fără voinţă călcând porunca, am avut nevoie de vindecarea ei, Însuşi Dumnezeu Cel întrupat vindecând ceea ce e asemenea prin asumarea a ceea ce e asemenea. Iar luând-o pe ea, a luat şi lucrarea ei raţională şi vitală, căci cugetând şi lucrând noi odinioară prin ea aveam nevoie de mântuirea ei. De aceea El a curăţit-o prin zămislire de toată pata, îndumnezeind prin întrupare întreaga noastră fire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 12, în PSB, vol. 81, pp. 260-261)

Întruparea – efectele Întrupării asupra creaţiei[1077]

„Eu cred că la venirea Domnului Mântuitor, atât Avraam, cât şi Isaac şi Iacov s-au bucurat de mila lui Dumnezeu. Nu se poate crede că acei oameni, care au prevăzut această zi şi care s-au bucurat de ea, să nu fi dobândit nimic din venirea Domnului la ziua naşterii Sale feciorelnice. Ce să mai zicem de patriarhi? Ascultător faţă de autoritatea Sfintei Scripturi, îmi voi lua îndrăzneala să urc şi mai sus şi să spun că prezenţa Domnului Iisus şi întruparea Lui n-au adus bucurie numai pământului, ci şi cerului. Astfel vorbeşte sfântul Pavel: „Prin sângele crucii Sale toate să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri" (Col. 1, 20). Dacă, deci, prezenţa Domnului a fost folositoare pământului şi cerului, de ce să ne fie teamă a spune că venirea Sa a fost folositoare şi patriarhilor[1078], mai ales ca să se împlinească cuvântul: *Să facă milă cu părinţii noştri, aducându-şi aminte de legământul Său cel sfânt, de jurământul cu care S-a jurat către Avraam, părintele nostru* (Lc. 1, 73; Evr. 6, 17), *ca fiind izbăviţi din mâna vrăjmaşilor să ne dea nouă fără frică să-I slujim* (...)

De obicei oamenii sunt scoşi din mâna vrăjmaşilor lor, dar nu fără să fi simţit frica (Lc. 1, 74). După ce te-ai îngrozit într-o situaţie grea şi apoi eşti eliberat de vrăjmaşi, eşti frumos şi bine eliberat, nu însă fără să fi gustat teama. Venirea Mântuitorului Iisus, însă, ne-a slobozit din mâna vrăjmaşilor noştri fără frică. De altfel, noi nu am cunoscut pe vrăjmaşii noştri şi nu i-am văzut atacându-ne, însă, fără a şti,

1075. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Păcatul face pe om monoton, îl îngustează în preocuparea de cele trupeşti, în repetiţia aceloraşi plăceri lipsite de noi şi noi orizonturi spirituale (n. 563, p. 261).

1076. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aci Sf. Maxim numeşte trupul de o fire cu sufletul spre deosebire de afirmarea de mai înainte, că în om sunt *două fiinţe*, sufletul şi trupul. Dar foloseşte expresia nuanţată: *de o împreună fire.* (n. 564, p. 261).

1077. În Fiul lui Dumnezeu îşi află originea întreaga creaţiune, prin El toate s-au zidit şi în El sunt cuprinse raţiunile tuturor lucrurilor, de aceea în El toate îşi află rostul şi împlinirea. Omul, prin căderea sa în păcat, a pus în primejdie însăşi existenţa cosmosului, deoarece prin cădere s-a desfigurat opera Ziditorului. În Întrupare, Fiul vine şi re-creează creaţia. Hristos va readuna toate într-Însul (Efes. 1, 10). După cum căderea omului a rupt echilibrul, atât în fiinţa acestuia, cât şi în cosmos, tot astfel, Întruparea Fiului va readuce restabilirea armoniei cosmice şi reunificarea întregii creaţii în Hristos. Prin Întruparea şi coborârea Fiului lui Dumnezeu în lumea creată aveau să fie îndreptate urmările căderii. – n.a.

1078. Notă Pr. T. Bodogae: Textul grecesc formulează şi mai îndrăzneţ această idee spunând: *cercetarea părinţilor s-a făcut prin venirea lui Hristos la noi şi coborârea Lui până la iad.* În acelaşi timp, un comentator bizantin din sec. XIV, Macarie Hrysokefalul, ţine să sublinieze că eliberarea noastră de teamă s-a făcut *pentru toate zilele vieţii noastre*, adică pentru veşnicie. Migne, *PG*, 13, 1821-1822. (n. 94, p. 96).

deodată, noi am fost smulşi din cursele lor şi din laţurile lor. Într-o clipită ne-a învrednicit pe noi să luăm parte la moştenirea sfinţilor (Col. 1, 13), fiind scoşi din mâna vrăjmaşilor noştri fără a simţi frică, pentru a sluji lui Dumnezeu în sfinţenie şi în dreptate, în toate zilele vieţii noastre (Lc. 1, 75)." (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca*, Omilia a X-a, III-IV, în PSB, vol. 7, p. 96)

Chipul strălucitor şi frumos al Domnului Hristos[1079]

„Hristos străluceşte mai puternic decât soarele. Prin El ochii orbilor îşi recapătă vederea (Is. 42, 18; Lc. 4, 18)." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul)*, cap. 12, 119.3, în PSB, vol. 4, p. 159)

„Or, după părerea generală, chiar dacă Scripturile spun despre Iisus că nu era arătos la chip, totuşi nu spun că El ar fi fost grosolan, cum afirmă Celsus, după cum nici n-avem vreun indiciu că ar fi fost mic de statură. Iată cum se exprimă proorocul Isaia atunci când vesteşte că nu va apărea într-o înfăţişare falnică şi nici de o frumuseţe suprafirească: *Cine va crede ceea ce noi am auzit şi braţul Domnului cui se va descoperi? Crescut-a înaintea Lui ca o odraslă şi ca o rădăcină în pământ uscat; nu avea nici chip, nici frumuseţe, ca să ne uităm la El, şi nici o înfăţişare, ca să ne fie drag. Dispreţuit era şi cel din urmă dintre oameni* (Is. 53, 1-3). Se vede că Celsus a auzit de aceste cuvinte, pentru că le-a crezut favorabile ca să-l poată acuza. În schimb, el n-a dat atenţie şi altor cuvinte, celor din psalmul 44 şi modului în care sunt rostite acolo: *încingându-Te cu sabia Ta, peste coapsa Ta, Puternice, cu frumuseţea Ta şi cu strălucirea Ta, încordează-Ţi arcul, propăşeşte şi împărăţeşte* (Ps. 44, 4-5).

Să zicem că n-a citit proorocia aceasta sau că a citit-o, dar a fost derutat de cei care o interpretează greşit, ca şi cum psalmistul n-ar fi rostit nici o proorocie la adresa lui Iisus Hristos. Dar, ce-ar spune de acelaşi citat folosit tocmai în Evanghe-

1079. Dacă învăţătura sau faptele Mântuitorului sunt atacate de unii, nimeni nu atacă existenţa Sa istorică, căci este apodictică. În vechea Istorie iudaică scrisă la sfârşitul secolului I - Ιουδαικη Αρχαιολογία, paragrafele 63-64, istoricul Iosif Flaviu vorbeste despre Iisus Hristos astfel: *Pe timpul acesta apare Iisus, un om înţelept, dacă e să-i spunem om. Căci era făcător de lucruri minunate, învăţător al oamenilor care primesc cu plăcere cele adevărate; şi ce-i drept, pe mulţi iudei, dar şi pe mulţi dintre eleni i-a făcut să-L urmeze. Acesta este Hristosul. Şi pe El, în urma pârei celor dintâi dintre bărbaţii de la noi, Pilat L-a pedepsit cu răstignirea; dar cei ce L-au adorat la început nu au încetat să-L adore; căci li s-a arătat, după trei zile, iarăşi viu, dumnezeieştii profeţi spunând despre El acestea şi alte nenumărate lucruri minunate. Nici chiar acum nu s-a sfârşit cu neamul creştinilor, care se numeşte astfel de la El.* Precizăm că în cartea a XVIII-a, cap. 5, acelaşi Iosif Flaviu vorbeşte în termeni la fel de frumoşi şi despre Sfântul Ioan Botezătorul. Pliniu cel Tânăr relatează despre un *oarecare Hristos* care *a trăit în Ierusalim şi a fost crucificat.* Istoricul Tacit relatează de asemenea despre Hristos şi anume în legătură cu incendierea Romei de către Nero. Talmudul evreilor prezintă faptele în legătură cu Iisus Hristos în formă deformată, lucru explicabil de altfel, dar nu contestă nicidecum existenţa Lui; cf. Prof. Diac. O. Bucevschi, "Mântuitorul despre Sine", în *Studii Teologice,* 1956, nr. 7-8, p. 421. La sfârşitul secolului a XVI-lea, într-o bibliotecă din Roma, s-a descoperit scrisoarea lui Publius Lentulus, demnitar roman, pe care el a adresat-o senatului roman în timp ce se afla în Iudeea. Printre altele, Lentulus vorbeşte şi de Iisus, zugrăvindu-I înfăţişarea şi arătându-I toate particularităţile care se deosebesc prea puţin de cele notate de Nichifor, un monah din Constantinopol (veacul al XIV-lea) care ne-a oferit şi el unele date în acest sens. Astfel, Lentulus scrie: *În vremea noastră s-a ivit şi încă trăieşte un om de mare virtute, cu numele Iisus Hristos, numit de ucenicii Săi Fiul lui Dumnezeu. El a înviat morţii şi a vindecat boalele. Este de statură înaltă şi are un exterior nobil. Înfăţişarea lui este vajnică şi expresivă, aşa că privind la dânsul nu se poate să nu-l iubeşti şi totdeodată să nu te temi de dânsul. Părul său este ondulat şi creţ, puţin mai întunecat decât acolo unde cade pe umeri. El se împarte în două după obiceiul nazarinenilor. Fruntea lui e curată şi netedă, iar faţa, fără nici o pată sau încreţire, dar arde pe ea cea mai dulce rumeneală. Nasul şi gura lui au o frumuseţe perfectă. El are o barbă plină, de aceeaşi culoare castanie ca şi părul, nu lungă, dar despărţită în furculiţă. Ochii îi sunt albaştri şi pare că au lumini diferite în diferite timpuri. E groaznic când mustră şi plin de duioşie când mângâie. Om iubitor şi iubit, vioi, dar necontenit serios. Nu L-a văzut nimeni râzând, dar plângând a fost văzut. Statura lui era dreaptă, iar mâinile, prea frumoase la vedere. Vorbirea lui e uniformă şi interesantă. El este smerit şi blând, şi cel mai minunat din fiii oamenilor*; cf. Pr. Emanuel Copăcianu, "Chipul Domnului nostru Iisus Hristos", în rev. *Mitropolia Banatului*, Anul XIV (1964), Nr. 4-6, p. 159. Aşa va fi arătat fiul Mariei, dar în acelaşi timp şi Fiul lui Dumnezeu. Aşa ni l-a păstrat tradiţia şi aşa l-au văzut primii Săi adoratori. Dumnezeu fiind, *e frumosul desăvârşit, veşnic, invariabil, nenăscut, nemuritor, fără dezvoltare sau micşorare în Sine. Tot ce există vine de la frumos şi bine.* (Pseudo-Dionisie Areopagitul, *Despre numele divine,* 4, PG, III, col. 705D). – n.a.

lie, unde Însuşi Iisus, după ce *a urcat într-un munte înalt, S-a schimbat la faţă înaintea ucenicilor* (Mt. 17, 4-5) şi S-a înfăţişat în chip măreţ într-un timp când s-au arătat şi *Moise şi Ilie* (Lc. 9, 30), vorbind despre plecarea Lui din lume, aşa cum avea să se împlinească ea în Ierusalim. Doar zice unul din prooroci: *văzu-tu-L-am şi n-avea nici chip, nici frumuseţe* (Is. 53, 2). Însuşi Celsus înţelege că această proorocie se referă la Iisus, cu toate acestea el rămâne orb când e vorba de tălmăcirea ei, şi nu vede că, cu multe sute de ani înainte de naşterea Sa, tocmai înfăţişarea sub care va veni a fost tema unei proorocii, iar aceasta e o puternică dovadă că acest Iisus, cu toate că nu era prea frumos la arătare, este Însuşi Fiul lui Dumnezeu. Întrucât vorbea şi un alt proroc despre farmecul şi despre frumuseţea Lui, Celsus nu vrea să admită că această proorocie se referă la Iisus Hristos. Dacă s-ar putea confirma limpede din Evanghelie că *n-avea nici chip, nici frumuseţe, dispreţuit era şi cel din urmă dintre oameni*, atunci ai înţelege că spusele lui Celsus nu sunt luate din profeţi, ci din Evanghelie. Dar, pentru că nici Evangheliile, nici apostolii nu afirmă că Iisus *n-avea nici chip, nici frumuseţe*, iată-l silit să admită, pe faţă, că proorocia s-a realizat totuşi în (Iisus) Hristos, fapt care nu mai îngăduie nici o altă învinuire împotriva lui Iisus[1080]." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. LXXV-LXXVI, în PSB, vol. 9, pp. 436-437)

„(...) Materia, care prin firea sa e supusă schimbării, stricăciunii şi transformării, aşa cum vrea Creatorul, şi în stare de a primi orice calitate îi conferă Cel ce a plăsmuit-o, odată e în starea despre care s-a spus că *n-avea nici chip, nici frumuseţe*, iar altădată o atât de măreaţă, de izbitoare şi de încântătoare încât strălucitoarea ei frumuseţe face pe cei trei apostoli, care însoţiseră pe Iisus, să cadă cu faţa la pământ (Mt. 17, 6)." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 77, în PSB, vol. 9, p. 437)

„Diferitele înfăţişări ale persoanei lui Iisus erau legate de firea Logosului dumnezeiesc, căci El nu Se arată mulţimii în acelaşi fel în care S-a arătat celor care au fost în stare să-L urmeze până pe piscul muntelui de care am vorbit. Pentru cei care sunt încă la poala muntelui şi care nu sunt pregătiţi încă să-l urce, Logosul *nu are nici chip, nici frumuseţe*, întrucât pentru ei înfăţişarea Lui e vrednică de plâns şi mult mai prejos decât L-ar fi putut arăta graiurile omeneşti, pe care unii i-au numit *fii ai oamenilor*. Căci, pe bună dreptate, s-ar putea spune că discursurile filosofilor, care sunt şi ele nişte *fii ai oamenilor*, par mult mai împodobite decât Cuvântul lui Dumnezeu, care a fost propovăduit mulţimilor, cuvânt care într-un fel pare chiar o *nebunie a propovăduirii* (I Cor. 1, 21). Iar din pricina acestei nebunii aparente a propovăduirii, cei ce se opresc în contemplarea lor numai la atâta, zic: *ne-am uitat la El şi nu avea nici chip, nici frumuseţe*. Totuşi, celor care Îl urmează şi care au primit putere să-L însoţească, chiar şi pe *muntele cel înalt*, li Se arată într-un chip mai dumnezeiesc." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 77, în PSB, vol. 9, pp. 437-438)

„Nu era minunat numai când făcea minuni, ci chiar când se arăta era plin de farmec. Lucrul acesta a vrut să-l spună profetul prin cuvintele: *Împodobit cu frumuseţea, mai mult decât fiii oamenilor* (Ps. 44, 3); iar când Isaia spune că *n-avea*

1080. Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Iisus a fost totuşi Fiul lui Dumnezeu *Cel prezis* de prooroci, indiferent dacă a fost urât sau frumos. *Contra Celsum* I, 48; II, 64; IV, 16. (n. 319, p. 437).

chip, nici frumuseţe (Is. 43, 2), Isaia spune cuvintele acestea sau pentru că pune în comparaţie frumuseţea Lui omenească cu frumuseţea şi slava nespusă şi negrăită a Dumnezeirii Sale sau pentru că istoriseşte cele ce se vor petrece în timpul patimilor, necinstea suferită în vremea răstignirii şi smerenia arătată în toate împrejurările de-a lungul întregii Sale vieţi." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia XXVII, II, în PSB, vol. 23, pp. 345-346)

„După cum pe Munte mulţimile au stat lângă Hristos nu numai când vorbea, ci L-au urmat şi după ce a terminat cuvântarea Sa, tot aşa şi acum; L-au înconjurat nu numai când făcea minuni, ci şi după ce a terminat. Aveau mare folos chiar numai uitându-se la chipul Domnului. Gândeşte-te cât trebuie să fi strălucit chipul Stăpânului nostru obştesc atunci, dacă Moise avea faţa plină de slavă (Ieş. 34, 30), iar Ştefan arăta ca un înger? (Fap. 6, 15) Poate că mulţi s-au aprins acum de dorinţa de a vedea chipul Domnului; dar dacă voim, vom vedea un chip cu mult mai frumos decât cel de atunci. Dacă vom duce viaţa aceasta cu îndrăznire, îl vom primi pe Domnul pe nori, întâmpinându-L într-un trup nemuritor şi nestricăcios (I Tes. 4, 17)." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XXVII, II, în PSB, vol. 23, p. 346)

Chenoza lui Hristos [1081]

„(...) Rămânem încremeniţi de o admiraţie atât de mare văzând că această fire (firea Fiului lui Dumnezeu – n.a.), cea mai aleasă dintre toate, se leapădă de starea de mărire (Filip. 2, 7), făcându-se om şi vieţuind printre oameni, cum mărturiseşte *harul revărsat pe buzele Lui* şi după mărturia pe care o aduce Tatăl ceresc (Mt. 3, 17), întărită apoi de semne şi minuni nenumărate pe care le-a săvârşit." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, I, 6, în PSB, vol. 8, pp. 141-142)

„Cele pe care nu le cuprind oamenii, socotind că sunt cu neputinţă, pe acelea le dovedeşte El ca fiind cu putinţă[1082]; şi cele ce oamenii le batjocoresc, ca necuvenite lui Dumnezeu, pe acelea le face El ca întru totul cuvenite bunătăţii Lui; şi cele pe care oamenii, făcând pe înţelepţii, le iau în râs ca fiind omeneşti, pe acelea le arată dumnezeieşti prin puterea Lui, risipind prin Cruce nălucirea idolilor, cu păruta Lui smerenie şi înduplecându-i pe nevăzute, pe cei ce râd de El şi nu cred, să recunoască dumnezeirea şi puterea Lui[1083]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* Introducere: Unitatea lucrării lui Dumnezeu, I, în PSB, vol. 15, p. 90)

„Da, este un lucru cu totul neobişnuit că Dumnezeul Cel negrăit, Cel netălmăcit, Cel neînţeles, Cel asemenea Tatălui, a primit să vină pe pământ din pântece fecioresc, a primit să Se nască din femeie şi să aibă strămoşi pe David şi pe Avraam.

1081. Chenoza (gr. Κένωσις, ἡ, τό Κένωμα – a se goli, a se umili) este smerirea, umilirea cea de bunăvoie a Fiului lui Dumnezeu care S-a întrupat spre mântuirea oamenilor. Motivul Întrupării este iubirea lui Dumnezeu faţă de om. Această Întrupare a lui Dumnezeu în om a însemnat un act de smerenie. Rostul chenozei Fiului este unul ontologic, de ridicare a firii omeneşti din păcat şi îndumnezeirea ei. Fiul lui Dumnezeu Şi-a împropriat cele omeneşti, afară de păcat, ca să urce firea omenească la cinstea împărătească. – n.a.

1082. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tocmai în faptul că, întrupându-Se, Cuvântul S-a făcut aşa de mic şi de smerit, El a făcut un lucru pe care nu-l pot face oamenii şi de aceea a dovedit chiar prin smerenia Lui că e Dumnezeu (ca să nu mai vorbim de faptele minunate şi de învierea săvârşite prin trupul Lui). (n. 2, p. 90)

1083. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Oamenii râd de smerenia lui Hristos şi de crucea suportată de El, ca de nişte lucruri prea omeneşti, deci nedemne de Dumnezeu. Dar chiar în acestea s-a arătat puterea Lui dumnezeiască, pentru că nici un om nu le-ar fi suportat cum le-a suportat El, prin puterea dumnezeiască. De aceea chiar, prin ele i-a atras pe oameni la credinţa în El. (n. 3, p. 90).

Dar pentru ce spun pe David și pe Avraam? Lucru plin cu totul de spaimă și uimire este că a avut strămoși pe acele femei păcătoase despre care am vorbit mai înainte[1084]. Când auzi acestea, ridică capul sus! Nu te gândi la ceva umilitor. Dimpotrivă, minunează-te că, fiind Fiu al Dumnezeului celui fără de început și adevărat Fiu, a primit să audă spunându-I-Se Fiu al lui David, pentru ca pe tine să te facă fiu al lui Dumnezeu! A primit să Se facă rob Tatălui, pentru ca ție, robului, să-ți facă Tată pe Stăpânul." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia II, II, în PSB, vol. 23, p. 29)

„Făcătorul tuturor, Cuvântul lui Dumnezeu Cel Unul-Născut, coborându-Se pe Sine spre deșertare (chenoză), s-a uns de către Tatăl și s-a făcut ca noi. Și scopul chenozei (deșertării) a fost să mântuiască pe cei de pe pământ[1085]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a V-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 177)

„Căci S-a pogorât la smerenie și S-a arătat ca noi, nu ca să pătimească ceva din ale celor ce s-au obișnuit să facă nedreptăți, deci nu renunțând să fie Dumnezeu și Fiu cu adevărat, ci ca să ridice pe cel ce era în stare de rob și de creatură, adică pe noi, la slava care se află în mod propriu numai la El singur, făcându-ne fii ai lui Dumnezeu. Deci când e pus între noi, fiindcă S-a numit Întâiul Născut, nu-L forțăm să coboare la ceea ce e contrar firii Lui, departe de aceasta. Ci ne ridică mai degrabă El pe noi spre demnitatea cea mai presus de fire[1086]. Căci a declara că firea dumnezeiască și negrăită a fost forțată sau învinsă de creatură, cum n-ar fi cu totul absurd? Deci făcându-Se ca noi, nu înseamnă că va fi cândva ca noi, ca Unul ce-ar fi lepădat ceea ce-I este propriu, ci noi ne-am ridicat prin El mai presus de noi, depășind, prin cinstirea din partea Lui, măsura noastră, înălțându-ne spre ceea ce e sus și deasupra noastră." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul IV, în PSB, vol. 40, pp. 152-153)

1084. Este vorba de femei păcătoase, și anume de adultere, desfrânate, femei născute din căsătorii nelegitime, femei de alt neam, păgâne ș.a.m.d. Sf. Ioan, în capitolele anterioare, oferă și exemple de astfel de femei: nevasta lui Urie, Tamara, Rahav, Rut etc. – n.a.

1085. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) cum se poate smeri Fiul lui Dumnezeu făcându-Se om și încă un om smerit? Dacă Dumnezeu însuși a făcut pe om să se înalțe prin simțirea de iubire, de milă, iar aceasta înseamnă coborârea smerită la semeni care suferă de pe urma izolării prin mândria nefirească, oare nu e în Dumnezeu însuși capacitatea de simțire, de milă, de coborâre la cei ce suferă când ajung în mândria păcatului? Și nu e în această capacitate adevărata superioritate a lui Dumnezeu? Dumnezeu, smerindu-Se cu înțelegere, cu milă de oameni, manifestă o mai mare putere decât rămânând nepăsător și rigid. Căci prin smerenie, milă și înțelegere îi câștigă. Prin milă devine om adevărat; prin milă se apropie cu adevărat de ei și ei se apropie de El. Se apropie de ei, arătând mila față de ei și trezind mila lor față de El. El flămânzește, obosește, pătimește durerile morții, arătând mila față de oameni și trezind mila lor. Ne face *frățiorii* Săi și El se face *frățiorul* nostru. Totuși El e tare în acestea. El le rabdă real, dar le și biruiește răbdându-le real, comunicând și oamenilor această putere. Îmbină paradoxal smerenia cu puterea. Se supune lor și e mai tare ca ele. Acesta e Dumnezeu făcut om. Fiul lui Dumnezeu se poate face subiectul firii capabilă de suferința de pe urma izolării de semeni, dar capabilă și de milă când biruiește mândria, și capabilă să-și rabde suferința biruind-o. Dumnezeu adevărat nu e un Dumnezeu încremenit în superioritatea Lui. În lucrările sau energiile Sale se poate situa în diferite grade și forme de viață, dar toate exprimă tăria neschimbată în bunătate a firii Sale. El se poate face până și subiectul firii noastre și a energiilor și pătimirilor ei, pe care El a făcut-o, pătrunzându-o de lucrările Sale, care închid în ele și simțirea și mila. În viața internă a Treimii nu e milă, pentru că Persoanele fiind perfect unite prin fire, nu suferă de singurătate. Oamenii sunt făcuți să înainteze la unitatea deplină și prin libertatea lor, folosind rău libertatea pot ajunge la suferința singurătății. Dar Dumnezeu are în iubirea față de făpturile Sale conștiente și virtualitatea milei pentru cazul că ajung la această suferință. Iar în milă e putința coborârii la cel ce suferă.

Chenoza Sa o mai poate trăi Hristos și drept, conștiință a dependenței umanității Sale de Dumnezeirea Sa. Dar în același timp El face umanitatea să se bucure de absolutitatea Lui ca Dumnezeu. Dar prin aceasta nu face umanitatea Sa independentă de dumnezeirea Sa. E o ridicare a umanității Sale prin coborârea la ea. Aici avem un nou paradox: participarea umanității Sale la caracterul absolut al ipostasului Său divin, dar neîncetarea ei de a fi umanitate dependentă de El ca ipostasul ei divin. Trupul meu participă la caracterul de subiect al spiritului meu, dar nu încetează de a fi trup, netransformat în spirit. (n. 298, p. 177)

1086. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Când Îl numim pe Hristos Întâiul născut, nu-L silim să coboare între noi, ci pe noi să ne ridicăm ca urmași ai Lui într-o viață în care e Întâiul dintre oameni, la o viață mai presus de firea noastră omenească. (n. 206, p. 153).

„(...) De dragul nostru, n-a ţinut să rămână în demnităţi excelente şi supreme, adică în chipul şi egalitatea Tatălui, ci a ales golirea (chenoza) în trup, cu toate urmările ei normale şi cuvenite, socotind această umilire ca nimic, numai ca să restabilească integritatea noastră, recreând firea de la început în El spre înnoirea vieţii în Duhul[1087]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul V, în PSB, vol. 40, p. 188)

„Dar chenoza (deşertarea, golirea) Îl coboară oarecum la ceea ce suntem noi, deşi nu a fost silit Cel ce este împreună cu Tatăl, Împăratul tuturor, căci n-a fost silit vreodată Unul-Născut împotriva voii[1088], ci mai degrabă prin voia Sa a primit deşertarea din iubire faţă de noi. Fiindcă S-a smerit pe Sine, cu voia, şi nu din vreo necesitate[1089]. Căci s-ar dovedi că S-a întrupat împotriva voii Sale dacă ar fi cineva care-L poate stăpâni şi i-ar porunci să meargă fără voie spre aceasta. Deci S-a smerit pe Sine de bunăvoie pentru noi. Fiindcă altfel nu vom fi niciodată fii după har şi dumnezei, dacă Unul-Născut nu Şi-ar fi însuşit pentru noi şi din pricina noastră smerenia, al cărei chip luându-l şi noi prin împărtăşirea de Duhul, devenim fii ai lui Dumnezeu şi dumnezei[1090]. Deci, când spunem că a unit în oarecare mod omenescul cu Dumnezeirea, să nu te sminteşti, părăsind, cu neînţelegere, minunarea cuvenită măiestriei neasemănate pusă în cuvintele Lui, care păstrează pentru noi caracterul lor dublu, aşa încât să vedem în acelaşi timp pe Dumnezeu şi Omul, Care grăieşte, împletind cu slava firii negrăite smerenia omenităţii, păstrând unirea armonioasă dintre cele două." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 1031-1032)

„Căci dacă S-a smerit pe Sine, a dispreţuit ruşinea (Evr. 12, 2) şi, făcându-Se om pentru tine, a luat micimea smereniei tale (Filip. 2, 8), mare fiind cinstea Celui ce a primit-o[1091]. Şi mă mir că, auzind că S-a deşertat (fiindcă S-a deşertat pentru noi – Filip. 2, 7), nu te gândeşti la plinătate, ci, privind numai la smerenie, nu înţelegi înălţimea. Căci, cum S-ar fi deşertat, dacă n-ar fi fost desăvârşit ca Dumnezeu?

1087. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Îl admirăm pe Fiul lui Dumnezeu pentru că renunţă pentru o vreme la strălucirea Lui supremă, luând chip de rob pentru a umple acest chip al nostru de strălucirea Lui dumnezeiască. Admiraţia aceasta arată că nu putem spune ce e mai mare în Fiul lui Dumnezeu: faptul de-a fi în strălucirea Tatălui Său, sau de-a Se coborî la noi din dragoste pentru noi, pentru a ne înălţa şi pe noi. Poate că trebuie să cugetăm că, această capacitatea de-a Se pogorî la noi, când ne putea ridica la înălţimea Lui, se cuprinde în însăşi înălţimea Lui extremă. Ea nu e înălţime egoistă, ci o înălţime în iubirea externă.

Am spus într-o notă anterioară că a face ceva din nimic este un semn al atotputerniciei lui Dumnezeu. Dar a uni Fiul lui Dumnezeu chipul Tatălui Său, pe care Îl poartă ca născut din fiinţa Lui, cu chipul omului creat de El, duce până la capăt iubirea extremă a lui Dumnezeu faţă de făptura atotputerniciei Sale, iubire arătată şi în crearea acestei făpturi.

Dumnezeul credinţei creştine este într-adevăr Dumnezeul supremei iubiri. El dă un sens pozitiv culminant existenţei. Sensul acesta e formulat în trei învăţături: a) un Dumnezeu al Treimii; b) Un Dumnezeu Creator al lumii; c) Fiul lui Dumnezeu făcut om. Se poate uni cu ei pentru veci, ca şi cu fraţii Săi. Credinţa creştină vede pe Dumnezeu în culmea atotputerniciei şi a iubirii, dar şi valoarea culminantă a omului, creat pentru a fi unit cu Fiul lui Dumnezeu ca şi cu un frate al Său. (n. 273, p. 188).

1088. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu flămânzea de silă Hristos, nu pătimea fără voia Lui. Toate cele omeneşti, mărginirile, le suporta cu voia. Dar şi în aceasta se manifesta puterea Lui dumnezeiască. Suporta cele omeneşti, afară de păcat. (n. 1939, p. 1031).

1089. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă fără voie ar fi devenit om şi ar fi trebuit să suporte cele omeneşti, n-ar fi fost Dumnezeu atotputernic, ci ar fi fost supus, prin cine ştie ce evoluţie, legii trecerii de la cele puternice la cele slabe. Aceasta e concepţia panteistă, care nu vede o deosebire de fiinţă între Dumnezeu şi lume. Nu se poate să nu fie undeva o libertate unită cu atotputernicia. Fără ea, nimic nu s-ar explica. (n. 1940, p. 1032).

1090. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Smerenia de bunăvoie a lui Hristos Îl arată ca Dumnezeu adevărat. Căci, dacă ar avea pe cineva superior Lui, s-ar smeri din voia sau rânduiala aceluia. Dar numai prin smerenia Sa de bunăvoie ne-a dat şi nouă posibilitatea să fim asemenea Lui, adică fii ai lui Dumnezeu după har. Însuşi Fiul lui Dumnezeu S-a făcut ca noi, pentru ca noi să ne putem uni cu El de bunăvoie şi să ne înălţăm la demnitatea Lui. (n. 1941, p. 1032).

1091. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În sine, micimea este un lucru de dispreţuit. Dar când o ia cineva mărit, din iubire pentru cel mic, fapta acestei smeriri din iubire pentru cel mic devine o dovadă a înălţimii celui ce o săvârşeşte, iar când o face chiar Dumnezeu e o adevărată minune. (n. 2168, p. 1149).

Şi în ce mod S-ar fi deşertat, dacă nu cugeţi la înălţimile firii Lui negrăite?[1092] De aceea, fiind deplin şi atotdesăvârşit, ca Dumnezeu, S-a deşertat pentru tine, pogorându-Se la asemănarea cu tine; şi, fiind înalt, ca Fiu al lui Dumnezeu şi din însăşi fiinţa Tatălui, S-a smerit pe Sine Cel ce S-a coborât din înălţimile slavei dumnezeieşti atât de mult, încât a cunoscut firea (noastră)[1093]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 1149-1150)

„(...) Dumnezeu care a făcut firea, iar când s-a îmbolnăvit de patimi a tămăduit-o cu înţelepciune din iubirea cea către noi, *S-a deşertat pe Sine chip de rob luând* (Filip. 2, 7), unind-o pe aceasta cu Sine după ipostas. Astfel S-a făcut întreg ca noi, din noi, pentru noi, făcându-Se atât de mult om, cât să pară celor necredincioşi că nu e Dumnezeu; dar a rămas totuşi atât de mult Dumnezeu cât poate să cugete raţiunea negrăită, adevărată şi binecredincioasă a celor credincioşi. Şi aceasta a făcut-o ca să surpe lucrurile diavolului şi, redând firii puterile neprihănite, să reînnoiască puterea iubirii prin care oamenii să se unească cu El şi între ei şi să se opună iubirii egoiste, primul păcat şi primul făt al diavolului, care este şi se cunoaşte la rândul ei ca fiind maica patimilor de după ea. Pe aceasta nimicind-o prin iubire, Cel ce S-a dat pe Sine ca dar vrednic de Dumnezeu, a nimicit prin ea şi toată mulţimea de patimi care nu mai au după ea altă temelie sau cauză a existenţei." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 2, în PSB, vol. 81, p. 31)

„Să vestim cu binecredincioşie şi taina coborârii neschimbate pentru noi prin trup a Dumnezeului tuturor, mărturisind deodată pe Hristos cu adevărat Dumnezeu şi om: Dumnezeu fiind în mod necauzat pentru Sine[1094], iar om făcându-Se pentru noi mai pe urmă. N-a părăsit ceea ce era pentru ceea ce S-a făcut, căci e neschimbat; nici n-a negat ceea ce S-a făcut pentru ceea ce era, căci era de oameni iubitor. Pentru că numai Lui, Care este propriu-zis, Îi era cu putinţă din belşugul de putere

1092. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Când ni se spune că Fiul lui Dumnezeu *S-a deşertat* făcându-Se om, nu trebuie să uităm plenitudinea în care a rămas. Şi când vedem smerenia acceptată, nu trebuie să uităm înălţimea pe care a păstrat-o. Căci şi golirea Celui ce are plenitudinea e tot un semn al plenitudinii, precum şi smerirea Celui înalt e o dovadă a înălţimii Lui. Numai Cel înalt se poate smeri cu adevărat, arătând chiar în smerenie cât de înalt este. Şi numai Cel ce are plenitudinea are de unde să Se deşerte, fără să o piardă. Acela aduce plenitudinea şi înălţimea Lui într-o formă accesibilă şi cuceritoare la cel spre care Se deşartă şi spre care Se smereşte. (n. 2169, p. 1149).

1093. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu S-a pogorât atât de mult din înălţimea Sa de Dumnezeu, fără a înceta să fie Dumnezeu, încât a putut fi într-un fel simţit şi *văzut,* prin trupul asumat, ca Dumnezeu de către cei ce purtau firea omenească. Desigur că au putut să-L vadă ca Dumnezeu pentru că le-a dat puterea Sa dumnezeiască. Dar şi aceasta este, pe de o parte, o coborâre la capacitatea oamenilor de a folosi puterea Lui, pe de alta, o înălţare a oamenilor. În general, omul nu e făcut pentru a trăi despărţit de Dumnezeu. Numai primind puterile dumnezeieşti se realizează ca om deplin. Dar Dumnezeu L-a făcut pe om aşa. Numai prin Dumnezeu sunt create şi susţinute toate şi numai prin El, sau în unire cu El, se desăvârşesc toate. În toate se arată puterea lui Dumnezeu. Şi numai pentru că are un Fiu Unul-Născut Dumnezeu poate să-Şi arate puterea dumnezeiască, creând lumea şi desăvârşind-o prin El. Altfel, sau n-ar putea ieşi din *închisoarea* dumnezeirii Sale, sau S-ar naşte din El o lume prin emanaţie, sau prin evoluţie, fără voia Lui. În acest caz, nefiind nicăieri o libertate, n-ar fi niciunde o putere reală. Totul s-ar desfăşura automat, ca o putere fără putere. (n. 2170, p. 1150).

1094. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos ca Dumnezeu e necauzat şi pentru Sine. Căci naşterea din Tatăl nu înseamnă că e cauza, ca toate cele create din nimic de o putere superioară lor. El e împreună cu Tatăl din veci. Tatăl nu a fost niciodată fără Fiul. Fiul ţine de Tatăl. Existenţa din veci a Tatălui înseamnă existenţa din veci a Fiului. Este existenţa plenară ca iubire fecundă, care nu poate fi decât a unei Persoane pentru altă Persoană. Întrucât existenţa n-a început vreodată, existenţa din veci nu poate fi decât desăvârşită, plenară. Şi această existenţă e una cu iubirea fecundă. Iar iubirea e a unei Persoane faţă de altă persoană. Unde nu este iubire, existenţa se veştejeşte. Deci existenţa cea fără început e existenţa personală treimică.

Omul ca şi creatură există pentru Dumnezeu. Dumnezeu e prin Sine şi pentru Sine. Nu e nici o cauză şi nici un scop în afară de Dumnezeu, pentru care ar exista El. El nu-Şi are existenţa din altceva şi nu există ca mijloc pentru altceva nici ca să-Şi ajungă desăvârşirea înaintând spre altceva. El are în Sine desăvârşirea actualizată ca existenţă deplin iubitoare. (n. 303, p. 144).

să Se facă fără schimbare în mod neamestecat ceea ce nu era[1095] şi să rămână propriu ceea ce era şi ceea ce S-a făcut." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea întâi, ep. 16, în PSB, vol. 81, pp. 144-145)

„Căci a binevoit să Se facă El însuşi sămânţa întrupării Sale, ca să Se facă şi om cu adevărat şi să arate, prin zămislirea fără de sămânţă şi prin naşterea nestricăcioasă şi firea înnoită, dar nepătimind prin înnoire nici o micşorare. Căci taina aceasta a fost o coborâre (chenoză) de bunăvoie a lui Dumnezeu la oameni pentru bunătatea Lui. Dar această coborâre de bunăvoie prin trup n-a fost o cădere a Dumnezeirii (din dumnezeire). Căci a rămas ceea ce era, deşi S-a făcut ceea ce nu era. Căci era neschimbabil. Şi a păstrat ceea ce S-a făcut, rămânând însă ceea ce era. Fiindcă era de oameni iubitor.[1096]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea întâi, ep. 19, în PSB, vol. 81, pp. 153-154)

Naşterea din Fecioară

„Dumnezeul nostru Iisus a fost zămislit de Maria, după rânduiala lui Dumnezeu, *din sămânţa lui David* (In. 7, 42; Rom. 1, 3; 2 Tim. 2, 8) şi din Duhul Sfânt." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole*, Către Efeseni, cap. 18, 2, în PSB, vol. 1, p. 196)

„Celsus nu ştie ce însemnătate avea naşterea feciorelnică şi curată, fără de nici o stricăciune, a acelui trup care avea să slujească la mântuirea oamenilor. Celsus crede că firea dumnezeiască a fost coborâtă în întinare şi zice că a fost pângărită când a intrat în trup de femeie, până să i se croiască un trup propriu, sau atunci când firea dumnezeiască a luat asupră-şi un trup. Celsus se aseamănă cu cei ce cred că razele soarelui se întinează în noroiul şi în corpurile puturoase prin care trec, şi nu rămân curate dacă le întâlnesc." (Origen, *Contra lui Celsus*, Cartea a VI-a, cap. 77, în PSB, vol. 9, p. 434)

„Pricina hotărârii de a coborî stă – aşa cum cu mult înainte o şi spuseseră proorocii – în purtarea de grijă faţă de toate; la urma urmei este firesc ca un creator să se îngrijească de creaţia lui. Dar, de vreme ce urma ca El să ia înfăţişarea trupească şi creată şi să zăbovească un timp pe pământ (aşa cum o cereau lucrurile), şi-a rânduit o naştere zămislită fără căsnicie, adică în afara împreunării nupţiale: o naştere dintr-o fecioară sfântă (fiind Maica Domnului fecioară). Aşa şi-a făcut fiinţa aceasta dumnezeiască intrarea în timp; aşa a devenit vizibilă esenţa cea spirituală; aşa a putut lumina cea netrupească să devină trup." ("Cuvântarea lui Constantin cel Mare către

1095. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cuvântul prin care toate s-au făcut, făcându-Se om fără să Se schimbe. Îşi arată chiar în chenoză belşugul Său de putere. A Se putea coborî, arătând mărimea puterii Sale, e tot un semn de putere. El S-a făcut om pentru noi pe urmă, nu pentru că avea nevoie de noi. În acest caz ar fi trebuit să fie om din veci. S-a făcut om nu pentru nevoia Lui, ci a noastră. El a putut exista şi fără a Se face om. Deci S-a făcut om din iubire. El S-a micşorat (a acceptat chenoza) din iubire. Aceasta este o altă formă a înălţimii Lui spirituale. El Se micşorează pentru cei mici, ca ei să poată suporta apropierea Lui, ca să simtă iubirea Lui, deci şi ca să se poată înălţa prin ea. Chenoza e o relaţie benevolă a lui Dumnezeu cu cei mai mici decât El, care, fiind creaţi într-o altă formă de existenţă, nu pot fi ca El prin fire, dar pot fi înălţaţi la nesfârşit în El. Chenoza e o micşorare a lui Dumnezeu în cadrul măririi Lui. E forma iubitoare faţă de cei mici a măririi Lui. Ea arată libertatea lui Dumnezeu în formele măririi Sale. Şi aceasta se vede în faptul că, făcându-Se om, n-a încetat să fie Dumnezeu. (n. 304, p. 145).

1096. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cum S-ar fi arătat de oameni iubitor, dacă ar fi topit umanitatea pe care a asumat-o, sau n-ar fi rămas ca Dumnezeu izvorul vieţii nemuritoare pentru aceasta? În panteismul monofizit nu poate exista iubire reală de oameni. Valorile cele cu adevărat mângâietoare ale umanităţii nu pot exista decât în relaţia dintre un Dumnezeu personal şi omul ca persoană. Panteismul face iluzorii toate valorile care-l însufleţesc pe om şi dau sens existenţei. Prin această expunere Sf. Maxim afirmă deplinătatea firii omeneşti, contrar *hotărârii* lui Serghie pe care pare s-o aprobe în rândurile dinainte. (n. 320, p. 154).

adunarea Sfinţilor", în Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cartea a V-a, 11.9, în PSB, vol. 14, p. 268)

„Naşterea Lui, însă, e superioară naşterii noastre, pentru că s-a născut fără căsătorie. *Naşterea este o naştere omenească,* îi spune îngerul Fecioarei, *pentru că ai să ai în pântece; dar naşterea aceasta este mai cinstită decât o naştere omenească, pentru că se face fără împreunare. Îţi spun asta ca să cunoşti în ce se aseamănă şi în ce se deosebeşte naşterea ta de celelalte naşteri.*

Uită-te cu câtă înţelepciune au fost făcute toate! Superioritatea naşterii Fecioarei n-a dus la pierderea asemănării şi înrudirii cu celelalte naşteri, dar nici asemănarea n-a pus în umbră superioritatea, ci prin fapte s-a arătat şi una şi alta. Pe de o parte, se aseamănă întru totul cu naşterea noastră, iar pe de altă parte, se deosebeşte întru totul." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XLIX, II, în PSB, vol. 22, p. 170)

„Nu merge (...) mai departe cu iscoditul! Nu căuta mai mult decât spun cuvintele evanghelistului! Nu te întreba: cum a lucrat Duhul Cel Sfânt această zămislire din Fecioară? Dacă nu ne putem explica chipul în care se plăsmuieşte copilul când se naşte în chip firesc, cum putem să ne explicăm, oare, o naştere săvârşită prin minunea Sfântului Duh? Ca să nu mai hărţuieşti pe evanghelist, ca să nu te mai necăjeşti punând mereu aceste întrebări, scapă de orice nedumerire spunând: Dumnezeu a făcut minunea! Chiar evanghelistul spune aşa: *Nu ştiu nimic mai mult; atât ştiu, că ceea ce s-a făcut, s-a făcut de la Duhul Sfânt.*

Să se ruşineze dar cei care caută să pătrundă cu mintea lor naşterea cea de sus a Fiului! Dacă nimeni nu poate explica naşterea aceasta în timp din Fecioară, naştere cu nenumăraţi martori, prezisă cu atâţia ani înainte, văzută şi pipăită, cât de mare trebuie să fie nebunia acelora care iscodesc şi încearcă să pătrundă cu mintea naşterea cea nespusă a Fiului din Tatăl? Nici arhanghelul Gavriil, nici Matei n-au putut să spună ceva mai mult, ci atât doar că S-a născut de la Duhul Sfânt; dar cum de la Duhul şi în ce chip, nici unul din ei nu ne-a explicat. Nici nu era cu putinţă." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia IV, III, în PSB, vol. 23, p. 50)

„Se cădea să fie netulburat pântecele acela în care a păşit Creatorul universului! Se cădea să fie lipsit de orice frământare sufletească sufletul care a fost învrednicit să slujească unor taine atât de mari! Aceasta este pricina pentru care îngerul o vesteşte pe Fecioară înainte de zămislire, iar pe Iosif, atunci când avea să nască". (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia IV, V, în PSB, vol. 23, p. 54)

„Apoi magii nu numai că I s-au închinat, ci, deschizând vistieriile lor, I-au adus daruri; şi daruri nu ca unui om, ci ca unui Dumnezeu. Că tămâia şi smirna sunt simboluri ale lui Dumnezeu. Ce i-a făcut, dar, pe magi să se închine Lui?

– Aceea ce i-a făcut să plece din ţara lor şi să facă un drum atât de lung, anume: steaua şi lumina pusă de Dumnezeu în sufletul lor; ele i-au călăuzit treptat spre o cunoaştere mai desăvârşită a lucrurilor. De n-ar fi fost asta, nici nu I-ar fi arătat Pruncului o cinste atât de mare, când toate cele din jurul Lui erau sărăcăcioase. Nimic din cele văzute de ei nu era strălucitor şi mare, ci o iesle, o colibă şi o Mamă săracă, ca să vezi descoperită filozofia magilor, ca să cunoşti că n-au venit la El ca la simplu om, ci ca la Dumnezeu şi binefăcător. De aceea nu i-a smintit nimic din cele văzute, ci I s-au închinat şi I-au adus daruri, lipsite de toată greutatea legii iudaice; că nu I-au jertfit oi şi viţei, ci daruri care erau aproape de filozofia Bisericii

noastre, adică: credinţă, ascultare şi dragoste." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia VIII, I, în PSB, vol. 23, p. 101)

„Căci din toate miliardele de oameni de până acum şi până ce va continua să curgă, prin naştere, firea celor ce vor veni, numai Acesta a venit în viaţa aceasta printr-un nou fel de naştere. Iar El nu a coborât firea ca să se nască, ci i-a slujit (...). Căci venind în viaţă prin trup şi sânge, El singur S-a născut din curăţia fecioarească.

Zămislirea Lui a fost fără însoţire, iar naşterea, fără întinăciune şi fără durere. Cămară de nuntă i-a fost puterea Celui preaînalt, care a umbrit ca un nor fecioria; torţa de nuntă, lumina Sfântului Duh; patul, nepătimirea; şi nunta, nestricăciunea. Deci bine este numit Cel ce S-a născut din aceasta *ales din zeci de mii* (...), ceea ce înseamnă că nu e din patul durerii. Căci numai naşterea Lui nu e naşterea întru durere, precum zămislirea e fără nuntă. Pentru că numirile de fecioric şi naştere întru durere nu se pot întâlni la una şi aceeaşi[1097]. Ci, precum ni s-a dat Fiu fără Tată, aşa ni s-a născut şi prunc fără naştere şi durere. Căci precum n-a cunoscut Fecioara cum a luat fiinţă în trupul ei trupul purtător de Dumnezeu, aşa n-a simţit naşterea. Încă proorocul a mărturisit naşterea fără dureri. Căci zice Isaia: *Înainte de a veni durerile naşterii, a scăpat şi a născut fecior* (Is. 66, 7). De aceea a fost deosebit şi străin în amândouă privinţele de rânduiala firii, întrucât nici n-a început din plăcere, nici n-a ieşit la lumină prin dureri[1098].

Şi aceasta se petrece, printr-o urmare firească, într-un chip cu totul cuvenit. Căci odată ce aceea care a introdus prin păcat moartea în fire a fost osândită să nască în întristări şi dureri, trebuia desigur ca Maica Vieţii să înceapă purtarea pruncului din bucurie, şi să ducă la capăt naşterea prin bucurie[1099]. Căci zice arhanghelul către ea: *Bucură-te cea cu dar hărăzită* (Lc. 1, 28), alungând prin cuvânt întristarea cea întipărită la începutul naşterii." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia XIII, în PSB, vol. 29, pp. 293-294)

„Omul se naşte din împreunare firească între bărbat şi femeie, iar după moarte trece în stricăciune. Dacă aceleaşi lucruri le-ar spune învăţătura noastră şi despre Hristos, atunci ai avea tot dreptul să refuzi a socoti drept Dumnezeu pe Acela pe Care mărturia noastră Îl aşază în rândul firii. Dacă însă, dimpotrivă, auzi că şi El s-a născut, dar atât felul cum a fost zămislit, cât şi modul cum S-a născut trec dincolo de rânduielile obişnuite în natură şi de părtăşia cu ea – ambele fiind cu totul străine de schimbările care duc la stricăciune – în acest caz necredinţa ta va trebui în mod logic şi consecvent să facă loc credinţei, afirmând că El n-a fost un om de genul celorlalţi oameni care se nasc în chip firesc.

1097. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unde se zămisleşte întru fecioric, deci fără împreunarea între bărbat şi femeie, care strică fecioria, nu e nici naşterea întru durere. Precum zămislirea se face sub puterea Duhului, care copleşeşte carnea şi legea firii, aşa şi naşterea se face prin aceeaşi putere a Duhului, care copleşeşte legea firii potrivit căreia naşterea e însoţită de durere. Dacă însuşi duhul din noi poate copleşi până la un grad, prin întărirea dată de el, anumite procese şi simţiri ale trupului, cu atât mai mult o poate face aceasta Duhul dumnezeiesc cel atotputernic, Care întăreşte şi duhul nostru, ridicându-l peste nivelul cel mai înalt al celor ce-i sunt lui cu putinţă. Duhul dumnezeiesc de-viaţă-făcător a putut actualiza în sămânţa femeii virtualitatea bărbătească din ea, dat fiind că femeia poartă în ea virtualitatea bărbatului şi bărbatul, pe a femeii, fapt care se arată într-un alt fel şi în apariţia Evei din Adam, la început. (n. 268, p. 294).

1098. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Iisus, neprovenind din plăcere, în trupul Lui nu s-a imprimat pornirea spre plăcere, de aceea, suportând durerea fără a alerga în braţele plăcerii, a învins cu tărie durerea. Trupul e supus tendinţei spre plăcere şi e biruit de durere pentru că acestea sunt ca nişte spasme ale cărnii în care s-a dezvoltat o sensibilitate exagerată, prin faptul că s-a slăbit puterea duhului (sufletului) asupra lui, în urma ieşirii din legătura strânsă cu Duhul dumnezeiesc. (n. 269, p. 294).

1099. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Eva, prin păcatul ruperii de Dumnezeu şi a slăbirii duhului ei, a pricinuit întărirea senzaţiilor trupeşti în fire, deci tendinţa spre plăcere şi frica de durerea sporită ce se naşte din plăcere, era firesc ca Maria, care n-a căutat plăcerea împreunării cu bărbatul, ci a întărit în ea bucuria spirituală a unirii cu Dumnezeu, să fie ferită şi de durere în naşterea ca om a Fiului Dumnezeiesc. (n. 270, p.294).

Or, dacă nu crezi că dacă a fost un astfel de om, atunci trebuie în mod necesar să crezi că era Dumnezeu. Cel ce a istorisit nașterea lui Hristos, acela a adăugat și faptul că nașterea Lui s-a făcut dintr-o fecioară (Mt. 1, 16, 23).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios,* cap. 13, în PSB, vol. 30, pp. 308-309)

„Dar din Sfânta fecioară s-a născut trupul dumnezeiesc, plăsmuit negrăit în Sfânta Fecioară, nețimând seama de legile firii. Căci n-a avut lipsă de o aducere în ființă prin sământă întâiul născut dintre sfinți, începătura celor ce au primit nașterea a doua din Dumnezeu prin Duhul, despre care s-a spus limpede: *Care nu din sânge, nici din voia trupului, ci din Dumnezeu s-au născut* (In. 1, 13). Deci a scăpat de osânda legii Sfânta Fecioară, nefiind însămânțată nicidecum, ci zămislind Pruncul dumnezeiesc prin lucrarea Sfântului Duh[1100].” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh și adevăr,* Cartea a XV-a, în PSB, vol. 38, pp. 539-540)

„(...) Să înțelegi și cele despre hainele Lui. Ele s-au împărțit în patru părți, dar cămașa a rămas nesfâșiată. Și nu se va greși cu nimic, adăugându-se că, dacă cineva a luat cămașa țesută de sus ca un întreg nesfâșiat, în înțelesul ei mai înalt se indică Sfântul Trup al lui Hristos, pentru alcătuirea lui unitară, fără unirea și contribuția bărbatului și femeii, fiind țesut în forma cuvenită prin lucrarea și puterea de sus a Duhului[1101]. Aceste explicații nu aduc nici o pagubă credinței, ci descoperă înțelesul cel de folos, care nu trebuie respins, ci mai degrabă primit ca fiind cea mai bună descoperire a minții.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1124)

„(...) Luând El trupul din Neprihănita fecioară ca dintr-un pământ nespurcat, iar de la Sine sădind viața, pe care Scriptura o socotește suflet mintal și chip al lui Dumnezeu, a făcut omenitatea Sa, sau S-a făcut pe Sine însuși de bunăvoie om pentru noi în chip neschimbat, prin primirea trupului însuflețit mintal și rațional, ca Atotputernicul[1102].” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 111, în PSB, vol. 80, pp. 277-278)

„Deodată cu zămislirea, care nu trebuie cugetată nici o clipă ca anterioară, Domnul a primit și Duhul de-viață-făcător, adică insuflarea ce ține de omenitatea Lui, sau sufletul mintal, împreună cu trupul cel din Neprihănita Fecioară, și nu după zămislire[1103].” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 111, în PSB, vol. 80, p. 278)

1100. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nașterea Domnului nu din legea sângelui, ci din puterea Duhului care copleșește legea sângelui, o vede Sf. Chiril ca temelie a nașterii noastre celei de-a doua de la Sfântul Duh, naștere de care avem nevoie pentru viața noastră cea nouă. Dacă Fiul lui Dumnezeu nu S-ar fi născut de la Duhul Sfânt, nu S-ar fi inaugurat această nouă naștere a oamenilor prin nașterea Lui. Din Cel născut fără de sământă, prin Duhul Sfânt, lucrează Duhul Sfânt ca să ne naștem și noi a doua oară nu din sânge, ci din Duhul Sfânt. (n. 586, p. 540).

1101. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E o remarcabilă înțelegere a cămășii necusute din părți a lui Hristos, ci țesută ca un întreg, de sus, ca o reprezentare a trupului Său, care nu s-a urzit din contribuția bărbatului și femeii, ci a ieșit ca om întreg, de sus, prin lucrarea Sfântului Duh. (n. 2127, p. 1124).

1102. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Domnul Iisus Hristos Se constituie ca om pe de o parte după oarecare asemănare cu Adam, deși e și născut după o oarecare asemănare cu noi, pe de alta, e făcut altfel decât Adam și altfel decât noi. El a adus neîntinarea într-un trup luat din trup omenesc ca al nostru, care a fost sălaș corespunzător pentru sufletul Lui neîntinat creat prin insuflare dumnezeiască. (n. 348, p. 278).

1103. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim ține să facă evident că nici la Domnul, nici la ceilalți oameni nu se admite o separare în aducerea la existență a sufletului și a trupului. Numai prin cugetare se poate distinge între aducerea la existență a sufletului prin insuflare de către Dumnezeu și a trupului, din alt trup, în cazul lui Hristos, și din alte trupuri, în cazul nostru, sau din pământ, în cazul lui Adam. Sunt două acte concomitente, indisolubil legate între ele, sau o pereche

„Săvârşind taina cu adevărat atotnouă, pentru care şi prin care au fost acelea, cea a întrupării Sale pentru noi, a înnoit firea în ce priveşte modul, dar nu raţiunea, luând trupul prin mijlocirea sufletului mintal, zămislindu-Se negrăit fără de sămânţă şi născându-Se fără stricăciune cu adevărat, ca om adevărat, având suflet mintal cu trup de la însăşi zămislirea cea negrăită[1104]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 114, în PSB, vol. 80, p. 293)

„(Umanul din Mântuitorul – n.a.) a fost luat din fiinţa noastră prin asumarea negrăită din sângele Prea Sfintei şi Neprihănitei Născătoare de Dumnezeu, cu care unindu-Se Cuvântul lui Dumnezeu ca o sămânţă, S-a făcut trup, neieşind din faptul de a fi Dumnezeu după fiinţă. Şi S-a făcut om desăvârşit ca noi, afară numai de păcat." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 209)

---

de acte neseparate având ca rezultat persoana umană, ca unitate desăvârşită. Sfântul Maxim a ţinut să dea aceste două explicări pentru că unii considerau că în vorbirea sfântului Grigorie s-ar indica o a patra naştere, care ar putea implica o preexistenţă a sufletului.

Sfântul Maxim, deşi distinge actul dumnezeiesc, prin care aduce sufletul la existenţă, de actul naşterii trupului din trup, le uneşte nu numai prin concomitenţa lor, ci şi prin referirea unuia la altul şi prin faptul că ele concură în a aduce la existenţa reală o persoană umană conformă unei raţiuni unitare a ei în Dumnezeu. De aceea credem că putem merge mai departe în accentuarea unităţii duale a actului prin care e adusă la existenţă o persoană omenească. O face de altfel aceasta însuşi Sfântul Maxim. De fapt, trupul omenesc, care se naşte din trupuri, nu e numai o entitate biologică, ci e o raţionalitate organizată, inarticulată chiar de la începutul formării într-o cunoscătoare sau într-un suflet conştient (rezultatele ştiinţei ne-au dovedit că însăşi materia e o raţionalitate plasticizată). Actul de zămislire a omului nou nu e numai zămislirea unui trup de către două trupuri de sex contrar, ci actul de zămislire a unui trup insuflat cu suflet raţional, deci a unei persoane umane integrale. N-am spune că prin aceasta ne declarăm aderenţii traducianismului, după care sufletul vine din sufletul părinţilor, respingând creaţionismul. E în actul de zămislire a unui om nou o misterioasă împreună-lucrare a lui Dumnezeu şi a părinţilor şi poate şi o implicare, în parte, a sufletelor urmaşilor (sau a raţiunilor lor) în cele ale înaintaşilor, care ar corespunde unei implicări a raţiunilor lor în raţiunea generală a speciei umane, în Raţiunea supremă, actualizându-se ca persoane concrete prin colaborarea între părinţi şi Dumnezeu. Simţualitatea excesivă care s-a introdus în actul zămislirii noului om nu a făcut pe Dumnezeu să-Şi retragă colaborarea la această zămislire, căci în acest caz ea nu s-ar produce.

Aceasta ne dă putinţa să admitem că în eventualitatea necăderii lui Adam şi a Evei în păcat, zămislirea copiilor s-ar fi produs nu în afara unirii lor trupeşti, ci printr-o covârşire a senzualităţii trupeşti de o sensibilitate a dragostei spirituale sau de înfrânarea ei prin raţiunea sau prin mintea părinţilor (prin spiritul lor) trăitoare într-o accentuată intuire a lui Dumnezeu şi a gustării bunătăţilor spirituale aflate în El. Pentru că după căderea în păcat zămislirea unui nou om nu se putea înfăptui decât în condiţia excesivei sensibilităţi carnale, Dumnezeu Cuvântul Şi-a zămislit trupul prin evitarea unirii între două trupuri, ceea ce a asociat zămislirea Lui cu o trăire spirituală curată a Fecioarei, produsă de lucrarea covârşitoare a Duhului Sfânt. Dumnezeu-Cuvântul, Raţiunea supremă, a întărit raţiunea Fecioarei ca să frâneze sensibilitatea ei trupească şi a deschis mintea (spiritul) ei pentru sesizarea prezenţei şi lucrării lui Dumnezeu, întărind şi raţiunea umanităţii pe care Şi-o forma Fiul lui Dumnezeu. Aceasta a apropiat de facerea lui Adam zămislirea Lui ca om, care s-a produs printr-o formare a unui trup fără mijlocirea altui sau altor trupuri, dar a unui trup care se forma de la început ca un trup insuflat cu un suflet raţional, unit cu Dumnezeu prin harul Duhului Sfânt. Căci dacă rămânem la ideea Părinţilor despre concomitenţa creării sufletului şi trupului, nu trebuie să se admită o distanţă între crearea trupului şi a sufletului înzestrat cu un anumit har dumnezeiesc.

Distanţa dintre crearea trupului şi a sufletului e afirmată la facerea fiecărui om, pentru a distinge prin gândire între ceea ce are omul din materie şi ceea ce dă Dumnezeu în mod direct (insuflarea sufletului unit cu un anumit har). Omul a fost creat ca un întreg. Trupul lui are de la început în el suflet şi un anumit har, prin care e deschis unui alt orizont, mai precis, comuniunii cu Dumnezeu, nefiind închis în natură ca animalul. Insuflarea chipului dumnezeiesc în Adam reprezintă această deschidere a omului spre Dumnezeu prin suflet şi o anumită legătură cu Dumnezeu, prin raţiunea care tinde la o cunoaştere infinită, până la totul absolut, şi prin virtuţi, până la binele la fel de infinit al comuniunii cu Dumnezeu.

Naşterea de după cădere, în care sensibilitatea trupurilor ce se unesc s-a accentuat puternic, a covârşit mult deschiderea oamenilor născători şi născuţi spre orizontul spiritual, închizând în mare măsură venirea la existenţă a urmaşilor în procesul unor legi ale naturii, în care actul lui Dumnezeu părea acoperit. Dar nu a putut fi cu totul acoperit. Omul continuă a se naşte nu numai cu trup, ci şi cu suflet şi într-o anumită legătură cu Dumnezeu, deci deschis spre orizontul spiritual infinit. În zămislirea şi naşterea lui Hristos legea naturii e dezlegată sau deschisă iarăşi în mod mai direct actului creator al lui Dumnezeu. Dar contribuţia naturii umane nu e eliminată total. La ceilalţi oameni care se alipesc lui Hristos, actul lui Dumnezeu, prin care omul e ajutat ca să se deschidă liber planului dumnezeiesc sau comuniunii cu Dumnezeu în mod deplin, se înfăptuieşte în botez, căruia S-a supus şi Hristos, născut cu unele strâmtorări ale trupului ca om. (n. 350, pp. 278-280).

1104. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toate faptele din Vechiul Testament prin care Dumnezeu S-a manifestat intervenind în natură printr-un mod mai presus de modurile ce decurgeau din posibilităţile ei naturale, tăind sau deschizând astfel o cale nouă pentru creaţie, fără să o ştirbească, spre a o conduce la împlinirea adevărată, au culminat în întruparea Fiului lui Dumnezeu conform acestui mod nou. Precum acele acte antecedente întrupării au arătat posibilitatea firii şi a lui Dumnezeu pentru actul culminant al acestui mod, tot aşa acest act culminant a pus începutul pentru învierea printr-un astfel de mod a întregii firi omeneşti şi, cu ea, a întregii creaţii. Întruparea lui Hristos a fost deschiderea unei căi noi (καινοτομία) pentru întreaga creaţie, a căii de îndumnezeire a ei, a căii de ridicare a ei la nivelul de subiect şi de mediu al energiilor divine necreate. (n. 368, p. 293).

„(...) Omenescul Lui se deosebeşte de al nostru nu pentru raţiunea firii, ci pentru modul nou al naşterii, fiind Acelaşi ca noi, dar nu Acelaşi după naşterea fără sămânţă, deoarece nu e umanitatea simplă, ci cu adevărat a Celui ce S-a făcut om pentru noi[1105]. Deci şi capacitatea Lui de a voi era adevărat naturală ca a noastră, dar era întipărită totodată dumnezeieşte într-un chip mai presus de noi. Căci e vădit că naşterea fără de sămânţă şi cea prin sămânţă nu taie firea (a Lui de a noastră), ci ele sunt deosebiri păstrând aceleaşi firi, precum şi nenaşterea şi naşterea[1106]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 210)

Despre steaua care s-a arătat la naşterea Pruncului Iisus

„Haide să dezlegăm problemele puse de cuvintele Evangheliei, începând cu dezlegarea problemelor puse de steaua de la naştere. Dacă vom afla ce stea a fost, de unde a fost, dacă a fost o stea din multele stele sau alta decât celelalte, dacă a fost o stea adevărată sau numai una aparentă, atunci vom înţelege cu uşurinţă şi pe toate celelalte.

– De unde vom căpăta răspuns la aceste întrebări?

– Chiar din cele scrise în Evanghelie. Că n-a fost una din stelele cele multe, dar, mai bine spus, după părerea mea, n-a fost nici stea, ci o putere nevăzută, care a luat chip de stea, se vede în primul loc din mersul ei. Nu este, nu este vreo stea care să meargă pe cer cum a mers steaua aceasta; noi vedem că şi soarele şi luna şi toate celelalte stele merg de la răsărit la apus; steaua aceasta, însă, mergea de la miazănoapte la miazăzi, că aşa se află Palestina faţă de Persia. În al doilea loc, şi din timpul în care s-a arătat putem vedea că steaua aceasta n-a fost una din multele stele. Nu se vedea noaptea, ci ziua în amiaza mare pe când strălucea soarele; putere pe care n-o au nici stelele, nici luna; că luna depăşeşte în strălucire pe toate celelalte stele, dar când se ivesc razele soarelui, se ascunde îndată şi dispare. Steaua aceasta, însă, prin mărimea strălucirii sale, a biruit şi razele soarelui; strălucea mai tare decât ele; lumina mai puternic, deşi era atâta lumină.

În al treilea rând, se vede că nu era una din celelalte stele, pentru că apărea şi apoi iarăşi dispărea. Pe drumul până în Palestina steaua se arăta conducând pe magi; când au ajuns în Ierusalim s-a ascuns; apoi iarăşi, când magii au părăsit pe Irod,

1105. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim deosebeşte între raţiunea celor create şi mai ales a naturii umane şi modul de folosire a ei de către om, care poate fi foarte variată, dar fără să iasă din raţiunea lor. În aceasta se arată că Dumnezeu a făcut toate după raţiune sau cu o structură statornică, dar a lăsat loc libertăţii umane în folosirea acestei raţiuni. Astfel, firea omenească şi lumea întreagă are un caracter flexibil, fiind făcută pentru creşterea spirituală a omului şi pentru manifestarea atenţiei dintre oameni în utilizarea lor. De ce n-am spune atunci că omul şi lumea nu sunt opera unui Creator liber şi El, Care urmăreşte creşterea omului în raporturile dintre el şi semenii săi şi cu cosmosul şi cu Sine însuşi?

Dar pe lângă modurile care stau în puterea omului de a le folosi liber, s-a arătat şi un mod care nu depinde de om, ci şi l-a rezervat Dumnezeu. E modul naşterii fără de sămânţă a Fiului lui Dumnezeu ca om şi dintr-o Fecioară deschisă spiritual total lui Dumnezeu, mai tare şi ea într-un anumit grad decât legile firii. Aci umanitatea nu s-a mai format conform legii generale întărite după căderea în păcat, ci într-un mod mai presus de ea. Căci în acest caz Dumnezeu însuşi S-a făcut om şi El nu Se putea supune modului naşterii ca om prin sămânţă bărbătească, adică legii înstăpânite în fire. Cum s-ar fi arătat în acest caz că omul ce s-a născut acum e totodată Dumnezeu, stăpânul legilor? Aci se arată o supremă libertate faţă de legi. Totuşi Cel ce Se naşte e în acelaşi timp şi om adevărat, format din sângele umanităţii existente, pentru a putea folosi cu libertate supremă legile cărora e supus omul prin slăbiciunile sale şi cărora în parte e supus şi El, pe de o parte, supunându-Se lor, pe de alta, biruindu-le. Această libertate supremă îşi are originea în libertatea faţă de legi, manifestată în conceperea Sa. Fără Hristos, umanitatea ar fi rămas închisă în legile lumii, cu toată relativa libertate a ei faţă de ele, în care se arată că e făcută pentru biruirea lor deplină. (n. 447, p. 210).

1106. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Precum în Dumnezeu nenaşterea Tatălui şi naşterea Fiului nu taie firea comună, ci Ei aparţin aceleiaşi firi, aşa şi naşterea din sămânţă a noastră şi cea fără sămânţă a Fiului, ca om, nu taie firea omenească a Lui de a noastră. (n. 448, p. 210).

după ce-i spuseseră pricina pentru care veniseră şi au plecat, steaua iar s-a arătat; şi acest lucru nu poate fi mişcarea firească a unei stele, ci a unei puteri înzestrate cu o raţiune deosebită. Nici nu avea un drum propriu; mergea când magii trebuiau să meargă; când stăteau ei, stătea şi ea; slujea tuturor celor de trebuinţă. (Ieş. 13, 21-22). Era ca stâlpul cel de nor din pustie: oprea şi scula tabăra iudeilor atunci când trebuia. În al patrulea rând, se vede bine că nu era o stea precum celelalte din chipul în care a arătat locul unde s-a născut Pruncul. Că n-a arătat locul rămânând sus pe cer – de altfel nici nu putea să le arate locul de rămânea sus –, ci l-a arătat pogorându-se jos. Ştiţi doar că locul era atât de mic cât putea încăpea o colibă, dar mai bine spus, cât putea încăpea trupul unui prunc; iar o stea obişnuită nu putea să arate un astfel de loc pentru că o stea stă la o înălţime foarte mare şi nu poate să arate un loc atât de mic, nici să-l facă cunoscut celor care vor să-l găsească. De lucrul acesta poţi să te încredinţezi uitându-te la lună; deşi este cu mult mai mare decât stelele, totuşi pare că este aproape de toţi locuitorii lumii răspândiţi pe o întindere atât de mare de pământ. Spune-mi, te rog, cum ar fi putut steaua să arate locul aşa de îngust al ieslei şi al colibei de n-ar fi părăsit înălţimea aceea, de nu s-ar fi pogorât jos şi n-ar fi stat chiar deasupra capului Pruncului? Acest lucru îl lasă evanghelistul să se înţeleagă când spune: *Şi iată steaua mergea înaintea lor, până a venit şi a stat deasupra unde era Pruncul* (Mt. 2, 9).

Iată, dar, câte pricini ne arată că steaua aceasta nu era una din multele stele ale cerului şi că ea nu s-a arătat potrivit legilor care guvernează creaţia văzută.

Aş putea fi întrebat:

Dar pentru care pricină s-a arătat steaua?

– Ca să mustre nesimţirea iudeilor şi să le ia orice cuvânt de apărare pentru nerecunoştinţa lor." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia VI, II în PSB, vol. 23, pp. 78-79)

„– Dar pentru ce Dumnezeu, mi s-ar putea spune, i-a adus pe magi prin arătarea stelei?

– Şi ce-ar fi trebuit să facă? Să le trimită profeţi? Magii n-ar fi primit mărturia profeţilor! Să le trimită glas din cer? Nu l-ar fi luat în seamă! Să le fi trimis înger? Dar şi pe acesta l-ar fi trecut cu vederea! De aceea Dumnezeu lasă la o parte toate aceste mărturii şi, făcând mare pogorământ, îi cheamă pe o cale obişnuită: le arată o stea mare şi deosebită de celelalte stele, ca să-i minuneze şi prin mărimea şi prin frumuseţea înfăţişării ei, dar şi prin felul mersului ei. Pavel a făcut la fel: elinilor le vorbeşte pornind de la altarul de pe Aeropag, (Fapte 17, 22-31) aducând ca mărturie pe poeţii lor; iar iudeilor, care trăiau după lege, le vorbeşte pornind de la tăierea împrejur şi de la jertfe. Pentru că fiecare om iubeşte acelea cu care este obişnuit, de aceea atât Dumnezeu, cât şi oamenii trimişi de El pentru mântuirea lumii se folosesc de ideile şi de faptele cu care lumea era obişnuită. (...) Aşa a făcut şi cu magii; a vrut să-i cheme prin arătarea unei stele, ca să-i înalţe cu mintea mai sus de propria lor gândire. Pentru că, după ce i-a condus şi i-a călăuzit şi după ce i-a adus lângă iesle, nu le mai vorbeşte prin stea, ci prin înger. Aşa au ajuns cu încetul mai buni." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia VI, III în PSB, vol. 23, pp. 80-81)

„Când steaua a ajuns deasupra Pruncului, steaua s-a oprit. Iar ca o stea, când să se ascundă, când să se arate şi în sfârşit să se oprească după ce iar s-a arătat, înseamnă că era o stea cu o putere mai mare decât a unei stele obişnuite. Asta a întărit şi mai mult credinţa magilor. De aceea s-au şi bucurat. S-au bucurat că au găsit ce căutau;

s-au bucurat că au ajuns vestitorii adevărului; s-au bucurat că n-au făcut în zadar atâta cale. Atât de mare le era dorul de Hristos! Şi venind steaua s-a oprit chiar deasupra capului Pruncului, arătând că dumnezeiesc este Pruncul. Oprindu-se, steaua i-a făcut să se închine Pruncului, nu ca nişte simpli barbari, ci ca unii din cei mai înţelepţi dintre barbari. Vezi ce rost mare a avut steaua? În afară de profeţie şi de interpretarea arhiereilor şi cărturarilor magii au dat atenţie şi stelei." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia VII, IV în PSB, vol. 23, p. 95)

Unirea celor două firi în Hristos

„Pe cât vedem în Hristos unele trăsături omeneşti care par că nu s-ar deosebi deloc de fragilitatea obişnuită a muritorilor, pe atâta întâlnim şi trăsături atât de dumnezeieşti care nu se potrivesc nimănui altcuiva decât firii celei primare şi negrăite a dumnezeirii. Aici judecata mărginită a omului şovăie şi, cuprinsă de mirare, nu mai ştie încotro să se încline, ce să aleagă, încotro să se întoarcă. Dacă într-o clipită Îl socoate cineva Dumnezeu, în cealaltă Îl vede supus morţii; dacă-L socoteşte om, mâine zăreşte în El pe biruitorul împărăţiei morţilor, de unde Se întoarce cu pradă." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, II, 6, în PSB, vol. 8, pp. 142-143)

„De la El a început să se întrepătrundă firea dumnezeiască şi cea omenească, pentru ca aceasta din urmă să se îndumnezeiască prin comuniunea cu ceea ce este divin şi nu numai în Iisus, ci şi în toţi care duc, în credinţă, viaţa propovăduită de Iisus, care îndreaptă spre iubirea de Dumnezeu şi spre comuniunea cu El pe tot omul care îşi duce viaţa după îndemnurile lui Iisus (Gal. 5, 17)." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a III-a, cap. 28, în PSB, vol. 9, p. 189)

„Trupul Său muritor şi sufletul omenesc, care se află în El, s-au ridicat la cea mai mare vrednicie, nu numai prin împreunarea lor, ci şi prin unirea şi legătura cu El, împărtăşindu-se din dumnezeirea Lui." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a III-a, cap. 41, în PSB, vol. 9, p. 198)

„(...) N-avea nici să decadă din ce fusese El mai înainte şi să se lepede de dumnezeirea Sa. Fiindcă dacă nici măcar razelor soarelui nu li se întâmplă nimic – deşi ele răzbat până-n tot locul şi se aştern în drumul lor, printre altele, şi peste necurăţia mortăciunilor – ei bine cu atât mai puţin ar putea pătimi netrupeasca putere a Cuvântului lui Dumnezeu, în sinea ei; şi cu atât mai puţin va fi fost ea afectată sau degradată din starea ei anterioară, de vreme ce legătura ei cu trupul va fi fost făcută în afara legilor trupului." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Despre Sfântul Mormânt, 14.4, în PSB, vol. 14, p. 234)

„(...) Cele proprii trupului se zic ale Lui[1107], fiindcă era în trup. Aşa era propriu Lui a flămânzi, a înseta, a pătimi, a obosi şi cele asemenea care ţin de trup[1108]. Iar faptele proprii Cuvântului, cum e a scula morţii, a face pe orbi să vadă, a vindeca pe cea care suferea de curgerea sângelui, le făcea prin trupul Său[1109]. Şi Cuvântul purta

1107. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cuvântul S-a făcut subiectul trupului. (n. 77, p. 359).

1108. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trupul e al Lui, pentru că ale Lui sunt toate cele primite prin trupul asumat. Aceasta e marea taină a lui Dumnezeu şi a omului: că Dumnezeu poate trăi cele ale omului şi omul pe cele ale lui Dumnezeu. (n. 78, p. 359).

1109. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta e iarăşi marea taină a trupului omenesc: că cele dumnezeieşti se pot manifesta prin trup. (n. 79, p. 359).

slăbiciunile trupului ca ale Sale[1110]. Căci trupul era al Lui. Şi trupul slujea faptelor dumnezeirii, căci în el se săvârşeau. Fiindcă era trupul lui Dumnezeu[1111]. De aceea a zis proorocul: *Acesta neputinţele noastre le poartă* (Is. 53, 4; Mt. 8, 17). El n-a zis: neputinţele noastre le-a vindecat, ca unul ce ar fi fost afară de trup şi le-ar fi vindecat numai, cum a făcut totdeauna, lăsând pe oameni iarăşi supuşi morţii. Ci a purtat neputinţele noastre şi poartă păcatele noastre, ca să arate că S-a făcut El însuşi om pentru noi, şi trupul care le are pe acestea în sine este trupul Său." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXXI, în PSB, vol. 15, pp. 359-360)

„Când ne uităm la o lumină aprinsă, vedem lumina, dar şi materia din care se alimentează şi mintea le distinge pe una de alta, dar nu le poate despărţi spre a arăta într-un loc focul şi în altul materia respectivă, ci amândouă formează un întreg, o torţă. Tot aşa şi în ceea ce ne preocupă. Fiindcă nimeni nu are voie să obiecteze că, de exemplu, în pilda respectivă, focul e trecător şi nu reţinem decât ceea ce e esenţial luminării, restul nu ne interesează. După cum vedem, aşadar, că se întinde flacăra torţei pe toată faţa materiei, dar n-o vedem închizându-se şi mărginindu-se numai la volumul ei, tot aşa, în legătură cu unirea firii dumnezeieşti sau cu apropierea ei de cea omenească, cine ne opreşte să ne formăm cu privire la această unire sau apropiere o idee vrednică de Dumnezeire, convinşi fiind că, deşi se află în om, această Dumnezeire n-are margini?" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 10, în PSB, vol. 30, pp. 306-307)

„Dacă te vei întreba cum se poate uni Dumnezeirea cu omenitatea, atunci va trebui mai întâi să-mi spui cum se face unirea sufletului cu trupul şi dacă nu vei ajunge să pricepi cum se face aceasta, atunci de cealaltă nici să nu-ţi treacă prin minte a te apropia. Mai mult, după cum în primul caz suntem convinşi că sufletul e ceva complet deosebit de trup – pe motiv că imediat ce pleacă sufletul din trup, acesta e mort şi fără mişcare şi totuşi modalitatea unirii lor n-o cunoaştem – tot aşa şi în al doilea caz mărturisim că, în măreţia ei inaccesibilă, firea dumnezeiască e şi mai departe de cea muritoare şi stricăcioasă şi că tot aşa de puţin putem pricepe şi cum se uneşte Dumnezeu cu omul.

Şi totuşi, pe baza minunilor raportate de Biblie, noi nu avem dreptul să ne îndoim că Dumnezeu S-a născut cu trup omenesc. Cum s-a făcut însă această întru-

---

1110. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Când sufăr de o înţepătură în trup, nu pot spune că mă doare trupul, ci că mă doare pe mine în întregime, deşi nu e înţepat sufletul. Tot aşa Cuvântul întrupat simţea slăbiciunile şi durerile trupului ca fiind ale Sale, nesimţindu-Se ca Persoană unitară nesimţitor faţă de ele, deşi neputinţele şi durerile flămânzirii, oboselii, pătimirii nu atingeau propriu zis dumnezeirea. În acest sens dumnezeirea era nepătimitoare. Dar aceasta nu însemna că El nu simţea în întregimea Lui ca Persoană durerile şi slăbiciunile. E o mare taină în a avea omul de ex. sufletul neînţepat, neflămând şi totuşi în a suferi ca un întreg nedespărţit cele ce ating numai trupul. În acest sens, Dumnezeu-Cuvântul nu privea impasibil la suferinţele trupului Său, deşi nu cu dumnezeirea flămânzea şi nu ea era străpunsă de cuie. Avem aci marea taină a unităţii Persoanei Lui, care era atât purtătoarea dumnezeirii, cât şi a firii omeneşti. (n. 80, p. 360).

1111. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E o mare taină cum poate fi trupul organul faptelor dumnezeieşti. Aci se arată cum şi el este un extraordinar complex raţional plasticizat, chip al sufletului, care la rândul lui este chip al Cuvântului (al Logosului dumnezeiesc), între toate fiind totodată o comunicare. Raţionalitatea plasticizată a trupului este o raţionalitate sensibilă, fiind trăită de el mai ales ca atare. Dar prin aceasta el e articulat în suflet (sau sufletul e *inserat* în trup, cum spune Bergson); iar Dumnezeu-Cuvântul, în firea Sa omenească. El a făcut trupul însufleţit capabil să fie unealtă a faptelor dumnezeieşti, mai presus de puterile lui naturale, dar şi să se umple de dulceaţa unei sensibilităţi superioare celor naturale. De aceea trupul lui Hristos se resimţea de faptul că era al lui Dumnezeu, precum şi Dumnezeu Îşi însuşea sensibilitatea trupului în săvârşirea şi pătimirea celor proprii trupului. Dumnezeu a binevoit să Se umanizeze, precum umanitatea Lui s-a îndumnezeit. Îndumnezeirea n-a anulat omenescul, ci l-a înălţat şi umanizarea n-a coborât dumnezeirea de la firea ei, ci i-a dat prilejul de a participa la simţirea celor omeneşti. Poate că aşa cum în simţirea conştientă a trupului omenesc al nostru se întâlneşte sufletul cu trupul, aşa în simţirea trupului lui Hristos se întâlneşte dumnezeirea cu umanitatea Lui constătătoare din suflet şi trup. (n. 81, p. 360).

pare, renunţăm de a cerceta, întrucât ea depăşeşte puterile minţii noastre." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 11, în PSB, vol. 30, p. 307)

„Dacă (...) am afirma că Dumnezeu S-a unit cu firea noastră, care ea însăşi tot din El îşi are începutul şi fiinţa, atunci în ce constă greşeala credinţei noastre cu privire la ideea despre Dumnezeu, câtă vreme nu există nicăieri în această credinţă a noastră despre Dumnezeu nici o înclinare spre patimă sau spre slăbiciune? Căci noi nu zicem că doctorul, care vindecă pe bolnav, trebuie neapărat să se îmbolnăvească şi el, ci vom spune că, chiar dacă ia contact cu boala, el tot rămâne teafăr." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 16, în PSB, vol. 30, p. 312)

„El legiuieşte cele ce le voieşte, şi a fost Mijlocitor în înţelesul că în El s-au întâlnit şi s-au adunat într-o unitate Dumnezeirea şi omenitatea[1112]. Căci prin Hristos se înţeleg acestea amândouă deodată." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a II-a, în PSB, vol. 38, p. 61)

„Ci precum a fost desăvârşit în Dumnezeire, aşa şi în umanitate, dar compus în chip negrăit şi mai presus de minte în Unul[1113]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 4, în PSB, vol. 39, p. 198)

„(...) Unul Născut fiind Viaţă şi născut din Viaţa lui Dumnezeu şi Tatăl ca printr-o curgere din El, S-a unit într-un mod oarecare cu umanitatea din pământ, ca apa cu pământul. *Căci în Hristos a locuit trupeşte toată plinătatea Dumnezeirii* (Col. 2, 9). Deci s-a unit cu firea omenească, cum nu poate înţelege şi exprima cineva[1114]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 4, în PSB, vol. 39, p. 329)

„Taina lui Hristos e cu adevărat greu de privit[1115]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a III-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 348)

„(...) *Nimeni nu s-a suit la cer, decât Cel ce S-a pogorât din cer, Fiul Omului.* Dumnezeu-Cuvântul, pogorându-Se din cer, zice că S-a pogorât Fiul Omului, refu-

---

1112. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) El e Omul desăvârşit, pentru că e şi Dumnezeu. Ne mijloceşte prin aceasta puterea dumnezeiască. El face parte după fiinţă numai dintre oameni. Mijlocitorul adevărat trebuie să aibe în sine ambele părţi între care mijloceşte. Moise primeşte de la Dumnezeu un mesaj pentru oameni. Dar nu uneşte în sine Dumnezeirea şi umanitatea. Deci nu poate uni nici pe oameni cu Dumnezeu în sine. Hristos e după o fire a Sa Dumnezeu, după alta om. În El unirea între Dumnezeu şi om sau oameni e dusă la capăt, fără să-i confunde. În afară de Hristos nu există decât sau despărţirea între Dumnezeu şi om, sau panteism. Oamenii simţeau aspiraţia după desăvârşirea prin împlinirea Legii în plinătatea ei. Dar prin ei înşişi n-o mai putea împlini. De aceea se face Dumnezeu însuşi şi om. Cuvântul El însuşi să dea Legea ca dar, să o şi dea, dar să o şi împlinească în plinătatea ei se întemeiază pe faptul că El e Mijlocitorul, în sensul că este ipostasul care uneşte în Sine Dumnezeirea şi umanitatea, deci mijloceşte în Sine însuşi între Dumnezeire şi umanitate şi ca atare între Dumnezeire şi umanitate, în general. Moise nu e la mijloc, propriu-zis, între Dumnezeu şi oameni. (n. 70, p. 61).

1113. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ideea de persoană compusă a fost preluată şi de *călugării sciţi* (daco-romani din Dobrogea la începutul sec. VI, apoi de Leonţiu de Bizanţ şi Sf. Maxim Mărturisitorul). E un paradox plin de taină unitatea persoanei şi bogăţia ei de facultăţi şi de componente. (n. 343, p. 198).

1114. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeu este în Sine neînţeles; dar nici firea omenească nu este deplin înţeleasă. Cu atât mai mult nu se poate înţelege unirea lor într-o Persoană. Afirmaţiile evanghelice şi formulările dogmatice ale Bisericii nu pretind să explice deplin aceste taine. Ele conturează doar cadrul larg al înţelesului lor. Omul e persoană şi nu obiect, Dumnezeu e existenţa desăvârşită, veşnică, izvorul existenţei, una în fiinţă şi întreit în Persoane; Hristos e Persoana Fiului lui Dumnezeu, Care S-a făcut şi Persoană a firii omeneşti. În aceste cadre sunt adâncuri nesfârşite, despre care se poate cugeta, cu condiţia ca să nu iasă din ele. (n. 590, p. 329).

1115. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos ni S-a făcut cunoscut ca Fiul lui Dumnezeu cel făcut om şi Îi simţim binefăcătoarea prezenţă în noi. Şi totuşi nu putem pătrunde tot adâncul tainei Lui, sau al unirii maxime a dumnezeirii cu umanitatea într-o Persoană. Vedem şi persoana semenului nostru şi o distingem de persoanele altora. Dar nu putem înţelege toată taina ei. Cunoaşterea şi necunoaşterea se unesc paradoxal în privinţa existenţelor importante. (n. 621, p. 348).

zând să spună că S-a împărțit după întrupare în două Persoane şi neîngăduind unora să spună că altul este Fiul, Cel ce a luat templul din Fecioară pentru trebuința noastră, şi altul Cuvântul, Cel ce a odrăslit din Tatăl, cu păstrarea celor proprii fiecăruia după fire. Căci, precum este Cuvânt din Dumnezeu, aşa este şi om din femeie. Dar Unul este Hristos din amândouă, neîmpărțit în fiimea şi în slava demnă de Dumnezeu. Dar cele ce se cuvin numai Cuvântului le face proprii templului luat din Fecioară şi Îşi împropriază cele ce se cuvin numai trupului. De aceea zice că S-a pogorât din cer Fiul Omului. Dar Se teme şi Se înspăimântă şi Se nelinişteşte în vremea patimii. Căci s-au înfățişat ca suferite de El patimile cuvenite numai umanității[1116]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 175)

„(...) Observă cum, deşi aştepta să Se despartă numai după trup (căci este totdeauna împreună cu noi prin puterea Dumnezeirii), zice că va mai fi puțin timp cu noi, indicându-Se prin parte pe Sine în întregime, ca nu cumva să încerce cineva să taie pe Hristos în doi, ci să înțeleagă şi să primească pe Cuvântul născut din Dumnezeu-Tatăl şi templul Său luat din Sfânta Fecioară ca Unul, nu pentru că ar fi de aceeaşi ființă, ci pentru că, după unirea negrăită, tăierea Lui nu este conformă dreptei credințe. Căci Hristos este Unul din două[1117]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 818-819)

„*Înainte de a Te fi zămislit în pântece Te-am cunoscut şi înainte de a ieşi din pântece Te-am sfințit* (Ier., 1, 5). Aşadar proorocul recunoaşte în ființa lui Iisus o fire dublă: cea dumnezeiască şi cea trupească, prima din Tatăl, cealaltă din Fecioară, dar şi aceasta în aşa fel încât să nu fie cu totul străină de Dumnezeire atunci când e vorba de naşterea din Fecioară şi de a avea şi trup." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură. Despre patriarhi,* 51, în PSB, vol. 52, pp. 364-365)

„(...) astfel este în toate scrierile sfinte unificat şi încorporat Domnul, ca om în Dumnezeu, încât nimeni nu poate să-L deosebească nici în timp pe om de Dumnezeu, nici în pătimire pe Dumnezeu de om. Dacă te uiți la timp, vei găsi întotdeauna pe Fiul omului împreună cu Fiul lui Dumnezeu, iar dacă ai în vedere pătimirea, Îl vei afla întotdeauna pe Fiul lui Dumnezeu împreună cu Fiul omului. În aşa fel este unit şi nedespărțit în Hristos Fiul Omului şi Fiul lui Dumnezeu, încât, precum arată Scriptura, nu poate fi despărțit nici omul de Dumnezeu în timp, nici Dumnezeu de om în pătimire. De aceea este scris: *Nimeni nu s-a suit în cer decât Cel Care S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer* (In. 3, 13). Aşadar, pe când Fiul lui

1116. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aici se afirmă taina unității celor două firi în unica Persoană a lui Hristos. El este Fiul lui Dumnezeu şi, odată pogorât din cer, tot El este şi Fiul Omului. Toate ale omului Şi le face proprii Fiul lui Dumnezeu, şi toate ale Sale, ca Fiul lui Dumnezeu, le face proprii Sieşi ca om. Pătimeşte Dumnezeu cele omeneşti şi Se umple de slavă dumnezeiască Cel făcut om. Nu firea omenească îşi face proprii şi trăieşte cele dumnezeieşti, nici firea dumnezeiască nu-şi face proprii şi nu trăieşte cele omeneşti, ci Persoana cea una le are şi le trăieşte şi pe unele, şi pe altele: ca Dumnezeu, pe cele omeneşti, şi ca om, pe cele dumnezeieşti. În aceste precizări Sfântul Chiril arată învățătura Bisericii, pe care o va afirma împotriva lui Nestorie, care vedea două persoane deosebite în Hristos, una având cele dumnezeieşti, şi una cele omeneşti. Negrăita şi tainica valoare dată de Dumnezeu omului se arată în faptul că Fiul lui Dumnezeu Se face Fiul Omului, că Ipostasul dumnezeiesc Se face ipostas al firii omeneşti, umplută de Duhul cel Sfânt al Lui, deci curată de orice patimă reproşabilă, chiar de la conceperea din Sfânta Fecioară. (n. 299, p. 175).

1117. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos e o Persoană în două firi. Persoana întreagă a lui Hristos e şi Dumnezeu, şi om, atât pe pământ, cât şi în cer. Căci în Persoana cea una a lui Hristos trăiesc toate ale ambelor firi. Eu trăiesc ca persoană întreagă chiar în punctul din picior unde sunt înțepat. Hristos nu mai e cu trupul pe pământ, dar e Persoana care trăieşte şi cele omeneşti de pe pământ, deci e şi în mine, care mă unesc cu El ca Persoană. Deşi eu Îl simt mai puțin, sau deloc. El Se simte în mine, sau mă simte pe mine unit cu Persoana Lui. (n. 1548, p. 819).

Dumnezeu vorbea pe pământ, dădea mărturie că în cer este Fiul omului şi că acelaşi Fiu al omului, despre Care spunea că Se va sui la cer, S-a coborât din cer. Sau: *Dacă veţi vedea pe Fiul omului suindu-se acolo unde era mai înainte* (In. 6, 62). Precum se vede, pe Cel pe care mai înainte Îl numeşte născut din om, Îl arată totuşi că a fost întotdeauna întru cei de sus. Dar şi apostolul, dacă este vorba de timp, mărturiseşte că toate au fost făcute prin Hristos: *Un singur Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate şi noi prin El* (I Cor. 8, 6). Iar dacă ne gândim la pătimire, spune că a fost răstignit Domnul slavei: *Căci dacă L-ar fi cunoscut, niciodată n-ar fi răstignit pe Domnul slavei* (I Cor. 2, 8)." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 22, 2-4, în PSB, vol. 57, p. 852)

„Astfel, chiar dacă nu trebuie să se spună că e om fără început şi Dumnezeu pătimitor, se propovăduieşte totuşi că în Unul Domnul Iisus Hristos este şi Dumnezeu şi omul şi în veşnicie şi în moarte. Vezi, aşadar, că Hristos este toate şi numele Lui este o însemnare a ambelor firi, fiindcă şi omul şi Dumnezeu născut astfel cuprinde în Sine toate, încât să se ştie că în numele Lui nu lipseşte nimic. Aşadar, în trecut, înainte de naşterea din Fecioară nu este aceeaşi veşnicia omului şi a lui Dumnezeu ci, fiindcă în pântecele Fecioarei s-a unit Dumnezeu cu omul, s-a făcut ca în Hristos să nu poată fi numit în nici un chip unul fără celălalt." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 22, 5-6, în PSB, vol. 57, pp. 852-853)

„Credinţa Bisericii universale mărturiseşte că în Hristos rămân ambele naturi, că ele persistă perfecte şi că nu se schimbă una în alta, că deci Hristos constă în ambele şi din ambele naturi: în ambele, fiindcă rămân ambele, şi din ambele, fiindcă din adunarea celor două care rămân se face una persoana lui Hristos." (Boethius, *Articole teologice,* I, 5, cap. 7, în PSB, vol. 72, p. 44)

„Cuvântul lui Dumnezeu, fiind întreg fiinţa deplină (căci era Dumnezeu) şi întreg ipostas neştirbit (căci era Fiul), golindu-Se, S-a făcut sământă a propriului trup şi compunându-Se, prin zămislire negrăită, S-a făcut ipostas al trupului pe care l-a luat, şi prin această taină nouă făcându-Se cu adevărat întreg om, în chip neschimbat, a fost acelaşi ipostas al celor două firi, al celei necreate şi al celei create, nepătimitoare şi pătimitoare, primind fără nici o lipsă toată raţiunile naturale al căror ipostas era. Iar dacă a primit în mod fiinţial toate raţiunile naturale al căror ipostas era, foarte înţelept a atribuit învăţătorul patimile trupului Aceluia Lui însuşi, devenit compus după ipostas prin asumarea trupului, ca să nu fie socotite ale unui om simplu. Căci trupul era al Lui, şi după trup era cu adevărat Dumnezeu pătimitor împotriva păcatului[1118]. Deci învăţătorul – arătând deosebirea dintre fiinţă, după care Cuvântul,

1118. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Luând firea omenească în sinea sa, Fiul lui Dumnezeu a făcut-o parte a sinei sau a ipostasului Său. Sinea Sa, după întrupare, cuprinde şi firea umană. Conştiinţa Lui de sine implică şi umanitatea Sa. De aci se vede că noţiunea de ipostas are, pe lângă sensul de întreg ce stă de sine, şi pe acela de a avea în cadrul său un factor spiritual. În om, acesta este mintea, care e centrul sufletului. Şi întrucât ipostasul sau persoana ca întreg e ultimul for al deciziilor şi actelor sale, de el ţine şi libertatea. Iar întrucât el face ca trupul să se integreze în această unitate, trebuie să vedem în el o putere care leagă trupul de sine, un fel de virtualităţi care se actualizează în organizarea trupului şi în susţinerea lui. În spirit sunt deci ca virtualităţi atât ţesătura raţională care ia forma plastică a trupului, cât şi sensibilitatea trăită conştient prin trup în legătură cu lumea. Acestei raţionalităţi îi corespunde raţiunea cunoscătoare aflătoare în spirit sau în minte. Pe de altă parte sinea conştientă a omului, ca bază spirituală a ipostasului, are şi o dimensiune a profunzimii, care o face de nedefinit, unii Părinţi îi spun acestei dimensiuni *inimă,* socotind-o ca un fel de centru al tuturor puterilor sufletului şi trupului, legând întregul uman şi cu infinitatea lui Dumnezeu. Iar întrucât firea umană e menită să cuprindă toate raţiunile celor create, Logosul întrupându-Se Se face ipostas al tuturor acestor raţiuni.

chiar întrupându-Se, a rămas simplu şi întreg ipostas, după care, prin asumarea trupului, S-a făcut compus şi a vieţuit în vederea mântuirii ca Dumnezeu pătimitor – zice: *Ca nu cumva, atribuind din neştiinţă firii cele ale ipostasului, să ne închinăm, ca arienii, unui dumnezeu pătimitor prin fire*[1119]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 2, în PSB, vol. 80, pp. 47-48)

„*A devenit unul*, dar nu *una*, a zis învăţătorul (Sf. Grigorie Teologul – n.a.) arătând că şi în identitatea ipostasului cel unic a rămas necontopită eterogenitatea celor unite. Căci primul termen indică ipostasul, iar al doilea, firea." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 3, în PSB, vol. 80, p. 50)

„Lucrând prin comunicarea acestor însuşiri a adeverit clar firile, al căror ipostas El era, şi lucrările naturale sau mişcările lor, a căror unire fără contopire era. Căci n-a primit împărţirea în cele două firi al căror ipostas era, odată ce corespunzător cu Sine însuşi lucra în chip unitar şi prin fiecare din cele făcute de El manifesta, deodată cu puterea dumnezeirii Sale, în chip nedespărţit, lucrarea trupului propriu. Căci El fiind unul, nimic nu era mai unitar, ca El, nici mai unificator şi mai păstrător al celor ale Lui, ca El. De aceea, Acelaşi era, şi Dumnezeu ce pătimea cu adevărat şi om ce săvârşea minuni cu adevărat, fiind ipostasul adevărat al unor firi adevărate, prin unire negrăită. Lucrând prin acestea în comuniunea lor şi corespunzător cu fiecare, Se arăta conservându-le cu adevărat necontopite şi conservându-Se necontopit, odată ce a rămas prin fire nepătimitor şi pătimitor, nemuritor şi muritor, văzut şi cugetat ca cel ce Acelaşi era Dumnezeu prin fire şi om prin fire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 4, în PSB, vol. 80, p. 53)

„Şi lucra ale omului mai presus de om, arătând într-o unire supremă lucrarea omenească concrescută (συμφυΐσαν) cu puterea dumnezeiasca. Pentru că şi firea (omenească) era întrepătrunsă în întregime de firea dumnezeiască (περικεχώρηκε), fiind unita în mod necontopit cu aceea, şi neavând nicidecum ceva dezlegat (απόλυτον) şi despărţit de dumnezeirea unită cu ea după ipostas[1120]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5d, în PSB, vol. 80, p. 59)

Dar pe când cuprinderea şi adâncimea sinei sau ipostasului sau persoanei umane include trupul şi sufletul ca două părţi ce formează o singură fire, ce se zămisleşte şi se naşte deodată şi se repetă ca ipostas propriu şi nou în mod general, iar adâncimea sinei pătrunde în infinitatea dumnezeiască ca în ceva străin de ea însăşi, ipostasul lui Hristos are o extindere de altă lărgime şi adâncime, unind în sinea Sa atât firea dumnezeiască, cât şi firea omenească, iar sinea Sa nu pătrunde în Dumnezeu cel infinit ca în ceva străin, ci El însuşi este prin sinea Sa şi Dumnezeu cel infinit. Şi totuşi, cele două părţi sunt unite într-un ipostas, încât Hristos Se trăieşte atât ca om cât şi ca Dumnezeu. Taina cea mare este unirea celor două părţi atât de distanţate într-un ipostas, sau o persoană. Este cu neputinţă de înţeles ce repercusiuni trebuie să aibă asupra firii umane această uniune a firii umane şi divine într-un ipostas. Este cu neputinţă de înţeles cum se deschid minţii umane a lui Hristos adâncimile divine. Cum simte Fiul lui Dumnezeu ca ale Sale pătimirile trupului? Putem folosi eventual o analogie: mintea omenească nu e înţepată de cuiele de care e înţepat trupul; totuşi ea participă într-un mod spiritual la durerea simţită de trup. Ba propriu-zis mintea face trupul să simtă şi mai intens înţepăturile. Dacă în spiritul nostru se reflectă într-un mod spiritual durerile simţite de trup, nu se reflectă oare şi în temelia divină sau în ipostasul lui Hristos durerile trupului Său?

Însuşindu-Şi odată cu firea omenească afectele sau pătimirile intrate în această fire după căderea în păcat, Hristos le limitează pe de altă parte în satisfacerea lor (foamea d. ex.), sau pune toată răbdarea, întărită în El de dumnezeirea Lui, în suportarea lor (a chinurilor morţii). Prin aceasta le satisface sau le rabdă în chip nepăcătos, sau înfrânge ispita care vine de obicei prin ele spre păcătuire, comunicându-ne şi nouă această putere de ordin spiritual. El pătimeşte nu satisfăcând patimile, deci nu păcătuind, ci le pătimeşte împotrivindu-Se păcatului pentru că nu primeşte păcatul; iar prin aceasta slăbeşte patimile care de obicei prilejuiesc păcatul. (n. 2, p. 48).

1119. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Astfel pătimirile firii sunt asumate de ipostasul Cuvântului, întrucât El Îşi *lărgeşte* paradoxal, prin chenoză, ipostasul, prin asumarea şi experierea firii noastre, dar nu imprimând în firea Lui dumnezeiască pătimirile firii umane. El suportă pătimirile firii noastre ca ipostas, sau ca Cel ce a devenit un ipostas în care se cuprinde şi firea umană. Dar nu prin firea lui dumnezeiască, cum ziceau arienii, în sens panteist. (n. 3, p. 48).

1120. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unirea celor contrare se arată nu numai în formarea trupului real, dar în mod mai presus de cel natural, ci şi în calitatea de Maică şi Fecioară a Născătoarei de Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu întrupându-Se a respectat raţiunea firii omeneşti, dar a înnoit modul venirii ei la existenţă. Păstrarea raţiunilor firilor Lui şi a lucrărilor

„Căci comunicarea aceasta trece, prin reciprocitate, atributele naturale ale fiecărei părţi din Hristos celeilalte, fără prefacerea şi contopirea unei părţi în cealaltă, în ce priveşte raţiunea firii. Puterea tăietoare a sabiei înroşite în foc devine putere arzătoare, şi puterea arzătoare, putere tăietoare. Căci precum s-a unit focul cu fierul, aşa s-a unit şi puterea arzătoare a focului cu puterea tăietoare a fierului, şi fierul a devenit arzător prin unire cu focul, iar focul tăios, prin unirea cu fierul, dar în nici un fel nu pătimeşte nici una vreo prefacere în cealaltă prin comunicare de pe urma unirii, ci fiecare rămâne, şi după primirea însuşirii de la partea cu care s-a unit, necăzută de la însuşirea cea proprie după fire. Aşa şi în taina dumnezeieştii întrupări, dumnezeirea şi omenitatea s-au unit după ipostas, fără să iasă nici una din lucrarea sa naturală din cauza unirii, dar în acelaşi timp fără să aibă după unire desfăcută lucrarea ei şi distinctă de cea a firii cu care s-a unit şi cu care subzistă împreună. Căci în toată puterea de activitate a dumnezeirii Sale, Cuvântul întrupat a avut, în baza unirii nedesfăcute, întrepătrunse (συμφυῖσαν), toata puterea pătimitoare a omenităţii Sale. Astfel, Dumnezeu fiind, săvârşea omeneşte minunile, împlinindu-le prin trupul prin fire pătimitor, şi om fiind suporta dumnezeieşte patimile firii, făcând aceasta cu putere dumnezeiască. Mai bine zis le împlinea şi pe unele şi pe altele în chip teandric, ca Cel ce era deodată Dumnezeu şi om.[1121]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5e, în PSB, vol. 80, pp. 63-64)

„Şi ce e mai minunat e că, fiind Dumnezeu prin fire şi binevoind să Se facă şi om prin fire, nu a schimbat hotarele nici unei firi prin cealaltă, ci fiind întreg Dumnezeu, a rămas şi întreg om.

Faptul că era Dumnezeu nu L-a împiedicat de a Se face om, nici faptul că S-a făcut om nu I-a micşorat existenţa Sa ca Dumnezeu. Dar S-a păstrat Unul şi Acelaşi prin amândouă, fiind amândouă cu adevărat în chip natural. Nu S-a împărţit din pricina păstrării neatinse a deosebirii naturale celei după fiinţă a părţilor şi nu S-a amestecat din pricina unităţii culminante a ipostasului; nu S-a prefăcut în firea de jos şi nu a căzut în ceea ce nu era.

Nu a împlinit iconomia în mod părelnic, luând chip şi figură de trup şi toate celelalte ce se atribuie unui suport, dar fără suportul lor, ci luând în sens propriu şi real şi cu adevărat însăşi firea omenească, Şi-a unit-o Sieşi după ipostas, în mod neschimbat, nealterat, nemicşorat şi neîmpărţit, păstrând-o necăzută din raţiunea şi hotarul ei." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 109, în PSB, vol. 80, p. 274)

„Pentru ea (iubirea) Însuşi Făcătorul firii (lucru cu adevărat înfricoşător de auzit!) îmbracă firea noastră, unind-o pe aceasta, fără schimbare, cu Sine după

lor se îmbină cu unirea lor, datorită unităţii de ipostas a Celui ce le uneşte în Sine şi lucrează prin ele. La urma urmelor toate se reduc la El ca ipostas. Din El provin raţiunile celor distincte de firea şi de lucrarea lui dumnezeiască şi modul lor de a lucra. Pentru ce nu le-ar putea uni şi n-ar putea lucra prin ele într-un mod mai unitar? Între firea omenească creată şi firea dumnezeiască din care cea dintâi îşi ia puterea existenţei nu e o contrazicere care să facă imposibilă unirea lor fără confuzie şi Cel ce Se foloseşte distinct de lucrarea fiecăreia din ele de ce nu S-ar putea folosi şi de o unire mai intimă a lucrărilor lor? De ce n-ar fi putut uni raţiunea firii create cu un mod nou, *mai presus de fire*, în ce priveşte aducerea ei la existenţă? (n. 14, p. 59).

1121. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Expresia *lucrare teandrică* nu exprimă o lucrare unică a unei firi compuse din cea dumnezeiască şi cea omenească, căci noutatea ei exprimă o calitate, nu o câtime, deci nu o singură lucrare. Dacă sunt două firi, trebuie să admitem şi două lucrări unite prin ipostasul unic care le săvârşeşte. Dacă ar fi o singură lucrare, cum ar săvârşi Hristos prin ea minuni, suportând în acelaşi timp prin ea patimile? Deci suferirea pătimirilor este şi ca teandrică, cum e şi săvârşirea minunilor. Dacă s-ar socoti că e o singură lucrare, s-ar socoti că e şi o singură fire, căci nu există fire fără lucrare. Ar fi o fire rezultată din contopirea celor două firi. Şi în acest caz în Sfânta Treime ar apărea o a patra persoană cu o fire deosebită, sau persoana aceasta, identică cu Fiul cel întrupat, ar înceta să mai fie o persoană dumnezeiască, nemaiavând o fire dumnezeiască. (n. 19, p. 63).

ipostas, ca s-o oprească de a fi purtată încolo şi încoace şi să o aducă la Sine, adunată în ea însăşi şi neavând faţă de El sau faţă de ea nimic care să o despartă prin socotinţă (κατά γνώμην)[1122]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea întâi, ep. 2, în PSB, vol. 81, p. 36)

„(...) S-a făcut om pentru noi şi S-a întrupat din Sfânta, preaslăvita pururea Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu în înţeles propriu şi cu adevărat; că Şi-a unit Lui după ipostas trupul luat din Ea, de o fiinţă cu noi, însufleţit de suflet raţional şi înţelegător, nici într-o clipită a ochiului nepreexistând ca ipostas, ci primind şi faptul de a fi, şi faptul de a subzista în Însuşi Cuvântul lui Dumnezeu;[1123] pe Cel ce, fiind El Dumnezeu desăvârşit, Se face om desăvârşit[1124], nelipsindu-I nici existenţa ca Dumnezeu prin faptul că S-a făcut om, şi nefiind nici împiedicat de a Se face ceea ce nu era, adică om, de faptul de a fi rămas ceea ce era, adică Dumnezeu, ci fiind aceasta Se face şi aceea, adeverind spre crezare amândouă împreună, dumnezeirea şi umanitatea,[1125] prin minunile dumnezeieşti şi prin patimile omeneşti după firea şi fiinţa pe care o are, una cu a Tatălui, mărturisindu-L necreat, nevăzut, nescris împrejur, neschimbat, nealterat, nepătimitor, nestricăcios, nemuritor, creator al tuturor, iar după firea trupului Lui şi a noastră, pe acelaşi creat, pătimitor, circumscris, încăput, muritor; pe acelaşi, dar nu după aceeaşi, pentru cele din care şi în care are existenţa, de o fiinţă cu Dumnezeu şi Tatăl după dumnezeire şi pe Acelaşi de o fiinţă cu noi după umanitate; îndoit în fire, sau în fiinţă. Căci fiind mijlocitor între Dumnezeu şi oameni (I Tes. 2, 5) trebuie să păstreze unitatea naturală cu cele între care mijloceşte, fiind amândouă. Aceasta pentru ca unind cu adevărat în Sine şi prin Sine cele pământeşti cu cele cereşti, să aducă firea materială a oamenilor, războită de păcat, lui Dumnezeu şi Tatăl, mântuită, împăcată şi îndumnezeită, nu prin identitatea fiin-

1122. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Printr-o voire pe baza unei socotinţe individuale, firea omenească e despărţită şi de raţiunea ei şi de Dumnezeu Cuvântul după care e creată. Dumnezeu Cuvântul asumând firea noastră a unificat-o în ea însăşi şi cu Dumnezeu, făcându-i-Se transparent. De la Hristos porneşte deci unificarea firii umane în ea însăşi şi cu Dumnezeu Cuvântul. Cei ce se alipesc Lui ajung şi ei la această unitate. (n. 67, p. 36).

1123. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nici o clipită de ochi trupul lui Hristos (firea Lui omenească) n-a existat înainte de a fi în El ca ipostas, adică n-a existat ca unitate de sine. În acest caz ipostasul dumnezeiesc s-ar fi unit cu un ipostas omenesc. Maria ar fi zămislit un om pe cale obişnuită. În acest caz în Hristos ar fi două persoane, în sens nestorian, sau Cuvântul ar fi anulat o persoană umană unindu-se cu ea. Dar Fiul lui Dumnezeu dă atâta cinste umanităţii că Şi-o formează ca unitate proprie din primul moment. E suprema cinste la care e ridicată firea omenească. Firea omenească a Cuvântului nu vine într-o existenţă umană de sine, ci-şi formează o existenţă care-L are pe El ca suport, ca ipostas. Se formează în suportul infinit necreat, care îi dă şi ei o stabilitate neslăbită şi prin unirea cu firea din ceilalţi oameni îi dă şi acesteia fermitate. În fiecare ipostas uman firea umană primeşte o existenţă concretă ca o unitate deosebită de altele. În Hristos firea umană primeşte o existenţă concretă într-o unitate cu firea dumnezeiască în ipostasul dumnezeiesc, dar fără să se confunde între ele, cum nu se confundă sufletul cu trupul în ipostasul uman. (n. 106, p. 68).

1124. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Se face om desăvârşit, pentru că El nu e un om clătinat în existenţa Lui ca ceilalţi, ci un om în care se realizează prin ipostasul Lui divin toate potenţele umane. (n. 107, p. 68).

1125. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta e învăţătura ortodoxă deosebită de cea monofizită sau nestoriană. După învăţătura monofizică menţinerea Fiului lui Dumnezeu ca Dumnezeu adevărat L-ar împiedica să Se facă om, iar existenţa Lui ca om adevărat L-ar împiedica de a fi şi Dumnezeu. La baza învăţăturii ortodoxe, care menţine învăţătura Evangheliei despre unirea divinului cu umanul, fără alterarea unuia sau altuia, într-o Persoană, stă învăţătura despre creaţie şi cea despre om ca chip al lui Dumnezeu. Dacă omul e creat de Dumnezeu şi e creat după chipul Lui, Dumnezeu poate intra într-o unire maximă cu omul, dar fără să anuleze caracterul lui de creatură şi de chip al lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu l-a creat pe om şi l-a creat după chipul Lui, îl iubeşte aşa de mult că Se poate şi uni cu el, dar fără să-l anuleze ca creatură şi ca chip. Chipul e aşa de iubit de Dumnezeu care l-a creat după modelul Său, încât Creatorul poate merge până la unirea maximă cu el, dar păstrându-l ca chip şi ca creatură. Chiar în relaţia Creatorului cu creatura este o anumită unire a lui cu ea. Creatura nu se poate menţine dacă nu o menţine Creatorul, deci dacă nu o iubeşte. Cu atât mai mult când ea poartă chipul Lui. De ce n-ar duce atunci Creatorul unirea Sa cu creatura şi cu chipul Său până la gradul maxim fără să o nimicească? S-ar putea spune că iubind chipul Său creat, Dumnezeu Se iubeşte într-un anumit sens pe Sine în calitate de model al ei, adică al chipului. De aceea El vrea să şi desăvârşească chipul Său, ducându-L cât mai aproape de Sine. El Se are, aşa zicând, în chipul Său pe Sine însuşi, sau o proiecţie a Sa. Ea e dovada şi semnul puterii şi măreţiei Sale. De ce n-ar face o oglindă cât mai desăvârşită a prezenţei sale? De ce n-ar căuta să o facă să Se vadă cât mai deplin pe Sine în ea, făcându-Se purtătorul personal al firii umane şi îndumnezeind-o? Taina înomenirii Sale şi a îndumnezeirii umanului e o treaptă consecventă a creaţiei. (n. 108, p. 69).

ţei, ci prin puterea negrăită a înomenirii, spre a ne face şi pe noi părtaşi firii dumnezeieşti (II Pt. 1, 4) prin sfântul Lui trup ca pârgă. De aceea Acelaşi e cunoscut ca fiind deodată Dumnezeu şi om,[1126] în realitate şi nu numai cu numele. Dar nu îndoit după ipostas, sau ca persoană." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 68-69)

„(...) Potrivit înţelegerii sfinţilor învăţători ai Bisericii, e cu totul binecredincios ca urmând şi noi lor să mărturisim că sunt două firi neasemenea după fiinţă, care s-au adunat într-o unire negrăită; dar să credem că acestea au rămas neamestecate şi după ce s-au unit. Însă a spune că au rămas neamestecate nu înseamnă să introducem vreo împărţire oarecare. Să nu fie! Ci înseamnă că deosebirea rămâne neschimbată[1127]. Nici nu e acelaşi lucru deosebirea cu împărţirea. Deosebirea e raţiunea după care se deosebesc suporturile şi arată cum este ceva, adică cum că trupul este prin fire şi fiinţă ceea ce este; şi iarăşi că Dumnezeu Cuvântul este prin fire şi fiinţă ceea ce este. Iar împărţirea este tăiere deplină, sau taie cu totul suporturile şi le pune să subziste ca părţi de sine şi despărţite între ele. Dacă deci raţiunea aceasta se păstrează şi după unire, arată şi pe Cuvântul că nu S-a schimbat în trup şi trupul neieşit din definiţia (din hotarul) cea după fire, ci pe fiecare adeverit ca rămas după fiinţă ceea ce este prin fire, deşi s-a făcut unirea între ele, cum nu e drept să mărturisim că deosebirea firilor care s-au unit împreună se păstrează şi după unire? (...) E arătat şi vădit tuturor că nici Dumnezeirea nu S-a schimbat în trup, nici trupul nu s-a strămutat în Dumnezeire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 70-71)

„Părinţii învăţându-ne pururea raţiunile celor adunate împreună, ne arată că înseşi cele adunate au concurat amândouă într-o Persoană şi într-un ipostas al Fiului. Iar dacă e aşa, cum nu e necesar ca, iarăşi după Părinţi, odată ce ştim păstrate raţiunile, să afirmăm şi deosebirea lor şi că după unire se păstrează în proprietatea cea după fire fiecare din cele adunate; iar mărturisind că amândouă sunt o Persoană unică şi un ipostas unic al Fiului, să cunoaştem cu exactitate că acestea sunt neîmpărţite[1128]?" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 71)

1126. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Dumnezeu şi omul ar fi rămas numai un altul şi altul, oricât ar fi înaintat în relaţia de parteneri ai dialogului dintre ei, Dumnezeu n-ar fi mers până la capăt în cinstirea chipului Său uman. Dialogul Lui cu omul ar fi rămas mereu ca între străini. Omul n-ar fi văzut pe Dumnezeu devenit Sine a sa, dar totuşi ca pe Absolutul care-l urcă până la Sine şi Dumnezeu nu Şi-ar fi însuşit cu toată iubirea umanitatea urcând-o până la treapta de parte a Persoanei Sale absolute. Identificarea omului cu Dumnezeu de către Dumnezeu ar fi fost egală cu nimicirea ei dispreţuitoare. Rămânerea Lui ca Persoană separată ar fi pus şi ea o limită iubirii Sale faţă de om. (n. 109, p. 69).

1127. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Neamestecate* nu înseamnă că firile rămân lângă o linie la care se întâlnesc exterior. Căci ele se străbat interior. *Neamestecate* înseamnă numai că nici una nu se schimbă din ceea ce este, ca să aibă ca rezultat o singură fire. Omenescul e plin de dumnezeiesc, dar rămâne omenesc. Şi invers. E aşa cum se întâmplă cu trupul şi cu sufletul. Trupul e plin de suflet şi invers. Ba fiecare se imprimă în celălalt. Mişcarea materială a ochiului e penetrată de mişcarea văzătoare a sufletului. Totuşi nu se preface nici una în cealaltă. Mâna lui Hristos care atinge ochii orbilor e plină de puterea dumnezeiască, dar întinderea mâinii e deosebită de puterea dumnezeiască. (n. 112, p. 70).

1128. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă, după unire, firile sunt o singură Persoană, ele sunt şi deosebite şi neîmpărţite (nedespărţite). Căci cum ar fi amândouă Persoană dacă nu s-ar păstra amândouă şi dacă în acelaşi timp nu ar fi strict unite? Persoana e în acelaşi timp o realitate complexă (sau compusă, cum spune adeseori Sf. Maxim, urmând călugărilor sciţi şi lui Leonţiu de Bizanţ) şi unitară. O experiem aceasta şi în persoana umană. Nu există persoană fără complexitate, dar nici fără unitate. Ea este unitatea care tinde să cuprindă totul. Hristos este în realitate unitatea conştientă atotcuprinzătoare. Dar aşa cum în complexitatea persoanei umane există o bază, care e sufletul – pentru că el poate continua ca persoană şi după ce trupul se desparte –, aşa există şi în Hristos o bază şi ea este ipostasul divin. Firea umană este aşa de intim încadrată în ipostasul divin, precum e trupul în sufletul persoanei umane; şi atât de îndumnezeită, pe cât e de însufleţit trupul de către suflet. Deosebirea e că sufletul nu se poate manifesta cât e pe pământ fără trup. E făcut pentru trup şi odată cu trupul, pentru materia pe care sufletul o face un trup acomodat lui în mod unic. Dar ipostasul divin poate exista fără firea umană şi aceasta nu e făcută pentru a se manifesta ipostasul divin prin ea, deşi poate servi ca un astfel de mijloc Mişcările materiei pot fi folosite de mişcările sufletului care se întipăresc materiei, făcându-le mişcări ale trupului unui anumit suflet. La fel mişcările firii umane – gândirea, simţirea, vorbirea – pot fi folosite ca mijloace de manifestare ale

„Înțeleptul Chiril zice limpede: *Nici nu se amestecă firile între ele, prin faptul că constituie un ipostas al Fiului, nici nu se împart (se despart) între ele prin faptul că sunt şi rămân şi se cugetă una şi alta (evident după fiinţă) după unire.* Fiecare rămâne cu proprietatea şi deosebirea ei naturală. Prin aceasta Cuvântul este Dumnezeu după fire şi nu trup, deşi Şi-a făcut trupul propriu în chip iconomic[1129], iar trupul nu este după fire Dumnezeu, deşi a devenit propriu al Cuvântului după unire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 72)

„Deci trebuie să se spună două (firi) ca să nu afirmăm numai deosebirea simplă. Şi numai pentru aceasta se foloseşte numărul: pentru a arăta că a rămas deosebirea celor ce s-au adunat la un loc ca a unora ce s-au păstrat după unire şi nu s-au împărțit (despărțit)[1130]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 73)

„Iar dacă numărul nu poate împărți (despărți), nici nu poate fi împărțit (despărțit) după rațiunea lui[1131]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 73-74)

„(...) Noi, mărturisind unirea şi explicând exact şi binecredincios modul ei, nu ne folosim de cuvântul cu sensul de *deosebire* pentru a indica unirea, ci, afirmând în mod cuvenit atât deosebirea, cât şi unirea, păstrăm sensul *neschimbat* al celor indicate[1132]. De aci e vădit că el (Sf. Chiril) avea comun cu Nestorie a spune două firi prin faptul că le cunoştea deosebirea. Dar nu avea comun cu acela faptul de a mărturisi şi unirea, spunând: *Un Hristos, un Fiu, un Domn şi o fire a Cuvântului întrupată,* ceea ce Nestorie nu primea să spună. Căci spunând: *Aşa şi Nestorie, chiar dacă spune două firi, indicând deosebirea trupului şi a lui Dumnezeu Cuvântul, nu mărturiseşte şi unirea lor împreună cu noi,* nu voieşte să indice altceva decât că Nestorie mărturiseşte deosebirea împreună cu noi, spunând două firi, dar nu mai mărturiseşte şi unirea împreună cu noi, întrucât nu spune: *Un Hristos, un Fiu, un Domn şi o fire a Cuvântului întrupată.*[1133]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 12, în PSB, vol. 81, p. 76)

actelor divine, care le înalță la această slujire, fără să le anuleze ca mişcări ale firii umane. La urma urmelor în unitatea sufletului sunt date potențial toate valențele care se pot ramifica în lucrările variate cărora le corespund mişcările trupului şi cu care se îmbină mişcările sufletului. La fel în unitatea firii dumnezeieşti sunt date unitar toate valențele mişcărilor sufletului şi ale trupului, toată compoziția creației avându-şi la urma urmelor originea în unitatea firii dumnezeieşti. Toate sunt unite şi toate distincte în diferite grade în toată existența. (n. 113, p. 71).

1129. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *În chip iconomic*, adică prin întrupare, pentru că înfăptuindu-se prin trup, nu-l anulează, ci-l uneşte cu Dumnezeu. (n. 115, p. 72)..

1130. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numărul doi sau două în Hristos nu se foloseşte pentru a se exprima o dualitate despărțită, ci numai pentru a arăta că amândouă firile sunt reale. (n. 119, p. 73).

1131. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Între doi sau trei aflați la un loc nu e o totală despărțire. Toate lucrurile care se numără au o anumită legătură între ele. Între *doi oameni* nu e o despărțire totală, pentru că amândoi sunt oameni, sau de o fire. Între cele *două firi* ale lui Hristos nu este o despărțire, pentru că sunt ale unei unice Persoane. Totdeauna când zic doi sau mai mulți vorbind de o grupă, e o legătură între ei. Numai când se zice *unul* şi *unul* e despărțire. Orice număr plural indică un trup ale cărui componente nu sunt total despărțite. Universul întreg, dacă i-am putea număra componentele prin număr, nu l-am despărți total între ele.

Mai menționăm aici că Sf. Maxim, urmând Sfântului Chiril din Alexandria, foloseşte termenul *neîmpărțit* (αδιαίρετως) şi în sensul de nedespărțit (αχωρίστως), care a fost folosit si el în definiția de la Calcedon. Pentru Sf. Maxim firile în Hristos sunt aşa de unite, că se poate vorbi nu numai de o nedespărțire a lor, ci chiar şi de o neîmpărțire. Aşa cum de suflet şi de trup se poate spune nu numai că nu pot fi despărțite, ci şi că unitatea lor poate fi socotită chiar neîmpărțită. Noi am pus totuşi (uneori) şi termenul *nedespărțit.* (n. 123, p. 74).

1132. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă am spune numai că firile în Hristos sunt deosebite, n-am arăta că sunt unite cu adevărat. Dar spunând că ele sunt unite *neamestecat* se indică atât că cele două firi sunt unite, cât şi că ele nu sunt contopite. (n. 127, p. 76).

1133. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim arată că Sf. Chiril n-a înțeles prin expresia *o fire a lui Dumnezeu Cuvântul întrupată* o singură fire în Hristos, cum susțineau monofiziții. Căci Sf. Chiril adaugă această expresie după ce spune de Nestorie că recunoaşte *cu noi două firi în Hristos, dar nu mai recunoaşte unirea lor împreună cu noi.* (n. 128, p. 76).

„Dacă deci unirea a rămas pururea, dar rămân şi cele unite pururea neamestecate, se păstrează şi deosebirea celor unite, motiv pentru care a fost folosit numărul de Părinţi.[1134]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 77)

„Ci în Acelaşi Hristos se află şi se spun pururea amândouă în chip binecredincios, dar nu devenind aceleaşi, pentru că nici cele indicate nu sunt identice între ele[1135]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 77)

„(...) Cei ce voiesc să fie cu adevărat binecredincioşi, trebuie să mărturisească şi *o fire a lui Dumnezeu Cuvântul întrupată,* ca să arate prin aceasta unirea extremă (culminantă)[1136] şi să spună iarăşi două firi, ca să se arate deosebirea celor adunate împreună şi păstrate neamestecat după unire, şi nu pentru aceasta şi numai pentru aceasta să se folosească de număr." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 78)

„Deci după Părinţi unirea după ipostas este adunarea celor de altă fiinţă într-un ipostas, fiecare din cele ce s-au compus[1137] în El păstrând nealterată şi nedespărţită proprietatea ei naturală faţă de cealaltă." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 79)

„(...) Sunt ale unui Hristos firile din care şi în care se cunoaşte constând[1138]; şi ale unui om cele din care s-a compus şi în care se cunoaşte existând. Căci e unul în ipostas atât Hristos, cât şi omul cel ca noi, sau în întregul care constă din acelea ca din părţi şi care primeşte cu adevărat ca depline amândouă raţiunile deosebite ale existenţei părţilor[1139]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 82)

1134. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai în sensul acesta a fost păstrat numărul celor două firi, dar nu pentru despărţirea lor. (n. 130, p. 77).

1135. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cele două firi nefiind identice, nici unirea lor nu produce o singură fire. (n. 133, p. 77).

1136. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Încadrarea firii umane în ipostasul divin e unirea culminantă (ἡ ακρα ενωσις) între Dumnezeu şi creaţie. Dumnezeu e unit în diferite grade cu creaţia. Dar treapta supremă a unirii cu ea, fără să o topească în sine, e asumarea firii umane în Persoana Fiului lui Dumnezeu. Dacă s-ar fi unit ca Persoană cu o persoană umană, ar fi rămas în planul unirilor de mai înainte (cu proorocii), sau o unire mai deosebită cu un singur om (ca în formaţiunile neoprotestante). În Hristos, Fiul lui Dumnezeu Se face El însuşi om. Prin aceasta Se uneşte la maximum nu numai cu firea omenească, ci şi cu toţi oamenii, făcându-Se unul dintre ei. El trăieşte umanul ca al Său propriu. Prin aceasta comunică cu oamenii cum comunică ei, deşi le comunică prin aceasta şi puterea dumnezeiască la maximum. Dumnezeu duce prin aceasta la vârful cel mai înalt dragostea Sa pentru creaţiune prin unirea cu umanul. În El S-a arătat ca un Dumnezeu al dragostei extinsă în afara naturii Sale, dar a arătat şi libertatea şi puterea Lui, unindu-Se cu o lume pe care El a creat-o. Altfel ar fi rămas un Dumnezeu închis în Sine. În acest caz n-ar fi fost Dumnezeu adevărat. Dar dragostea şi libertatea aceasta sunt duse la capăt în întruparea ca om pentru veci. În Hristos avem dovada celei mai desăvârşite iubiri a lui Dumnezeu. Unde nu e întruparea, creaţia se arată fără un rost deplin, sau nici nu e creaţie şi în ambele cazuri Dumnezeu nu e Dumnezeu deplin, adică atotputernic, iubitor şi liber. (n. 135, p. 78).

1137. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Compunerea* ar putea indica modul special al unirii firilor într-un ipostas. Ea e mai mult decât relaţie. Ea dă o unitate părţilor fără să le confunde. (n. 137, p. 79).

1138. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lars Thunberg, *Microcosm and Mediator, The Theological Antropologie of Maximus the Confessor*, Lund, 1965, observă că Sf. Maxim nu insistă asupra expresiei *din două firi* prea mult, pentru că el ţine să afirme şi faptul că cele două firi s-au păstrat în Hristos (p. 46). (n. 146, p. 82).

1139. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim nu foloseşte prea des expresia lui Leontie de Bizanţ despre primirea firii omeneşti în ipostasul Cuvântului, ci foloseşte mai mult formula de la Calcedon, completată cu cea a Sinodului V ecumenic, că Hristos e un ipostas «compus» sau constatator *în* sau *din* două firi. Hristos menţine neschimbate raţiunile firilor Sale. El vede o asemănare între felul cum e compus ipostasul lui Hristos din firea dumnezeiască şi cea omenească şi cel uman din suflet şi trup. Dar menţionează şi deosebirea. Cele două componente umane formează nu numai un ipostas, ci şi *o fiinţă* umană, pe când în Hristos fiinţa umană şi cea divină nu formează o singură fiinţă. Ipostasul uman e prin aceasta un exemplar al fiinţei sau al speciei umane, care apare prin actul natural al naşterii, pe când Hristos e unic, născându-Se ca om în mod mai presus de fire. Aceasta implică şi o mare deosebire între cele două firi în Hristos, decât cea dintre suflet şi trup în om. În Hristos e unit necreatul sau Creatorul cu creatul, pe când în omul de rând sunt unite două părţi ale creatului. Dar unitatea de ipostas face ca şi Hristos să fie un singur Eu, ca şi omul, sau să-Şi trăiască ambele părţi ca proprii cum şi le trăieşte omul. Hristos Şi-a însuşit aşa de intim omenescul, că trăieşte toate cele omeneşti ca ale Sale.

„Dar noi ştiind să unim în unitatea după ipostas proprietăţile naturale neschimbate, evităm amestecarea şi împărţirea, nefăcând nici unirea amestecare, ca unii ce n-am mai cunoaşte deosebirea, nici deosebirea împărţire (despărţire), ca unii ce am cunoaşte cele deosebite ca stând în mod divizat.

Aceasta socotesc că se arată învăţând-o şi marele Grigorie Teologul în marea *Cuvântare apologetică*, spunând: *Unul din amândouă şi prin Unul amândouă.*[1140] E ca şi când ar zice: Precum e Unul din două, adică în două firi Unul, ca Unul constituit din părţi după raţiunea ipostasului, la fel prin Unul după ipostas, ca întreg, sunt amândouă părţile după raţiunea firii, adică cele două firi. E ceea ce spune şi în a doua *Cuvântare despre Fiul*, dezvoltând-o mai clar: *Căci amândouă sunt Unul, dar nu prin fire, ci prin adunarea împreună.*

Tot aceasta se arată cugetând-o şi fericitul Ciril în *Epistola către Succens*, în care, bazându-se pe exemplul omului, zice: *Deci cele două nu mai sunt două, ci prin amândouă se constituie un vieţuitor*." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 90)

„Deci mărturisim pe Domnul nostru Iisus Hristos compus *din două firi* ca compus din Dumnezeire şi umanitate; şi *în două firi*, ca cei ce-L cunoaştem fiind în Dumnezeire şi umanitate[1141]. Căci precum spunând din două firi, credem că El e din Dumnezeire şi umanitate, aşa spunând şi în două firi, Îl arătăm pe El, cum se cuvine, existând în Dumnezeire şi umanitate, ca nedespărţit după unire de nici una din cele două firi din care S-a constituit, ci ca existând şi fiind cunoscut în ele, din care şi este pururea[1142]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 92-93)

Unitatea de fiinţă între sufletul şi trupul uman provine din faptul că materia devine trup prin suflet. Varietatea funcţiilor sufleteşti organizează şi produce varietatea complexă a organelor şi componentelor trupeşti. Trupul nu e numai simplă materie până e trup. Funcţiile trupeşti sunt trăite de om sufleteşte. El vede conştient prin ochii trupului ce se deschid. Omul simte sufleteşte durerea loviturilor în trup, spălându-şi trupul omul spune: *eu mă spăl*. Eul e în toate. Hristos e şi El un Eu care trăieşte nu numai cele dumnezeieşti, ci şi cele omeneşti. În organele şi funcţiile trupului e prezent nu numai un eu uman, ci un EU care se simte în acelaşi timp Eu uman şi Eu divin. Căci trupul Lui e organizat şi trăit în complexitatea lui nu numai de sufletul uman, ci şi de Cuvântul dumnezeiesc, care de altfel, într-un grad mai redus, e prezent şi în lucrarea sufletului de organizare a materiei în trupul unui om simplu.

Pe tema faptului că sufletul şi trupul compun, după Sf. Maxim, o fiinţă în omul obişnuit, iar în Hristos firea dumnezeiască şi omenească compun un ipostas, dar Sf. Maxim admite că şi în om sufletul şi trupul compun ipostasul, s-a născut o discuţie între Sherwood şi Lars Thunberg. Primul a văzut în aceasta o inconsecvenţă a Sfântului Maxim. Lars Thunberg vede în aceste două moduri ale compoziţiei la Sf. Maxim un sens mai neutral al ei. Nu e totuşi nici el de acord cu Leontie, care, după aceşti teologi şi alţi teologi occidentali, atribuind în unitatea de ipostas a omului un rol principal sufletului, care asumă trupul cum asumă Cuvântul trupul nostru, lunecă într-un fel de origenism (Thunberg, *op. cit.*, p. 108-110). Socotim că în această egalizare de către teologia occidentală a trupului cu sufletul în om şi deci şi a Dumnezeirii cu umanitatea în Hristos, se manifestă un fel de nestorianism al creştinismului occidental, înrudit cu dualismul origenist. Faptul că trupul e asumat de suflet nu duce, după părerea noastră, spre origenism. Căci în suflet sunt puterile care organizează materia în trup. Sufletul omenesc nu poate fi fără un trup organizat conform identităţii unice a fiecărui suflet. Thunberg afirmă că Sf. Maxim declară trupul *co-ipostasiat* cu sufletul şi nu *enipostasiat* în suflet (*op. cit.*, p. 111). Dar textul din Sf. Maxim la care se referă nu are acest termen ci numai că sufletul şi trupul sunt unite după ipostas (*Op. theol.*, PG 91, 152 A). În general, deşi materia are în ea virtualitatea de a fi făcută trup de către suflet, posibilităţile active pentru aceasta sunt în suflet, nu în materie. Sufletul înalţă materia la treapta de trup cu funcţiuni conştiente, nu materia materializează sufletul. Sufletul face din materie un trup ca instrument al actelor liber decise ale lui, nu materia supune repetiţiei complete a legilor ei sufletul. Trupul e *însufleţit de sufletul raţional şi înţelegător*, nu sufletul e materializat, după Sf. Maxim. De aceea nu trupul simte viaţa sufletului, ci sufletul simte cele ale trupului. Deci putem spune că şi Dumnezeirea în Hristos simte trupul prin suflet.

În ce priveşte pe Hristos, Thunberg recunoaşte că omul ca persoană nu poate fi izolat de faptul că natura umană are, în viziunea Sfântului Maxim, ipostasul ei în Logos. Şi astfel este ea însăşi *enipostasiată* (*op. cit.*, p. 112). (n. 147, pp. 82-83).

1140. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Cuv. 30, 4*: Despre teologie. (n. 167, p. 90).

1141. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Remarcăm aci un înţeles important al expresiei *în Dumnezeire şi umanitate*, Hristos nu numai că le are pe acestea, ci şi este ca ipostas în ele: e adâncit în Dumnezeirea infinită şi în simţirea omenească. (n. 170, p. 92).

1142. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pe când Sinodul IV din Calcedon declara pe Iisus *în două firi*, Sinodul V a adăugat şi *din două firi*, expresie la care ţineau monofiziţii, dar n-a renunţat la expresia *în două firi* ca să arate că după unitatea

„Ca să nu cădem sub vina blasfemiei, nu vom înceta să mărturisim, precum s-a spus, pe Hristos din două firi, ca fiind din Dumnezeire şi umanitate; şi două firi şi în două firi, ca fiind în Dumnezeire şi umanitate; şi două firi, crezându-L pe Acelaşi ca fiind Dumnezeu şi totodată Acelaşi fiind om. Căci nu e numai din acestea, ci şi acestea; şi nu numai acestea, ci şi în acestea, cunoscându-L ca fiind întreg din părţi şi un întreg în părţi şi un întreg prin părţi." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 93)

„Ucenicul adevărat şi sincer al dreptei credinţe înţelege că trupul este altceva după fiinţă decât Dumnezeu Cuvântul. Şi cei ce afirmăm unirea după ipostas, înţelegem şi mărturisim că unirea firilor s-a făcut într-un ipostas, întrucât nici una nu este, sau nu se înţelege în sine, ci împreună cu cea care este compusă sau coexistentă; nici, iarăşi, amestecată după raţiunea fiinţială cu cealaltă, sau pătimind în oarecare fel o micşorare a deplinătăţii ei de natură din pricina unirii[1143].

Şi iarăşi mărturisim unirea naturală în loc de adevărată, cum însuşi Sfântul Ciril a spus şi a explicat aceste ziceri; nu spre desfiinţarea celor două firi, din care este Hristos după unire, sau a uneia din ele, cum au învăţat Apolinarie, Eutihie şi Sever, urmând lui Simon Magul, Valentin şi Manes, cum pot vedea uşor cei ce voiesc din scrierile lui Sever identitatea dogmelor lui până şi în identitatea cuvintelor, cu ale celor abătuţi de la dreapta credinţă." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 94)

„(...) Nu voim să facem unirea Cuvântului cu trupul produsă fără voie şi fără o hotărâre liberă, nici pe Dumnezeu Cuvântul de o vârstă cu trupul în venirea la existenţă, sau trupul coetern Cuvântului prin existenţa fără de început, precum nu-L definim pe Hristos nici ca neavând în El nimic mai mult decât celelalte specii, văzute, după firea lor generală, ca părţi spre completarea totului conform celorlalte specii, produse de puterea care a întemeiat toate.[1144]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 103)

„(...) Dumnezeu şi Cuvântul, Care există dinainte de toţi vecii, ba, vorbind mai propriu, e Făcătorul veacurilor şi Şi-a făcut coborârea (chenoza) la noi oamenii cu voia şi prin libera hotărâre şi S-a întrupat spre îndreptarea şi înnoirea, dar nu spre completarea întregului (...)[1145]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 103)

Lui realizată din două firi n-a încetat să fie în două firi, cum pretindeau monofiziţii. Omenescul nu e alterat de dumnezeiesc după ce e unit cu acela. Dimpotrivă, el e dus la cea mai deplină împlinire. Chiar învierea şi *schimbarea la faţă* a omenescului nu e decât desăvârşirea la care a fost destinat să ajungă. Aceasta înseamnă că omenescul a fost făcut să se împlinească prin unirea cu divinul. El e făcut să devină un mediu tot mai desăvârşit al divinului. Aşa cum omul e o singură persoană în suflet şi trup, nedespărţit în trăirea sufletului şi a trupului, aşa e Hristos o singură Persoană în Dumnezeire şi umanitate, nedesfiinţându-se în trăirea Lui divinul şi omenescul. (n. 171, p. 93).

1143. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu se micşorează prin unire nici o fire. Nici Dumnezeirea, nici umanitatea. Dumnezeirea însă nu se poate manifesta întreagă prin umanitate, sau are loc o creştere a umanităţii în capacitatea de mediu de manifestare al Dumnezeirii, dar nu iese din firea ei. Pe de altă parte umanitatea nu scade ca umanitate prin aceasta, ci-şi arată tot mai actualizate potenţele ei. În aceasta se arată tot mai mult conformitatea umanului cu divinul. Minunată creaţie a realizat Dumnezeu! (n. 173, p. 94).

1144. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În Hristos nu se vede nici o unire realizată involuntar prin natură; nici firea dumnezeiască venită la existenţă deodată cu trupul, sau trupul unit din eternitate cu Cuvântul; nici Cuvântul întregind ca o parte trupul, sau invers. Acestea sunt proprii firii compuse. Căci o fire compusă nu e întreagă decât primind existenţa deodată în toate părţile ei, în mod natural, deci fără voie, în acelaşi timp, şi fiecare întregindu-se prin alta. Nu se poate cugeta despre firea omenească din Hristos nici una din acestea. Ar însemna să se pună Cuvântul pe acelaşi plan creat cu trupul, sau umanul pe acelaşi plan necreat, în sens panteist. N-ar mai fi o deosebire esenţială între Dumnezeire şi umanitate. Dumnezeirea ar fi numai cu numele, Dumnezeirea având şi ea nevoie de completare prin trup. (n. 195, p. 103).

1145. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Se arată aci cele trei motive pentru care Dumnezeirea n-a putut alcătui o fire compusă cu firea omenească a lui Hristos: a) după Dumnezeire, Hristos este etern şi făcător al firii omeneşti; b) Dumnezeu

„(...) Să-L mărturisim Unul după rațiunea identității ipostatice, după care Hristos nu primeşte nicidecum nici o deosebire sau împărțire în Sine ca întreg, din pricina deosebirii firilor, în aşa măsură că e crezut ca fiind un singur ipostas şi înainte de trup, şi după întrupare; şi e închinat de către noi şi slăvit ca Unul din Sfânta şi împărăteasca Treime. Căci ipostasul lui Hristos e unul, ca întreg, neîmpărțindu-se prin nici o rațiune în proprietatea Lui caracteristică, de către cele extreme, proprietate prin care se distinge de ele[1146]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 106)

„(...) Că este deodată Acelaşi şi Dumnezeu, şi om. Căci n-a lepădat ceea ce era, făcându-Se cu adevărat ceea ce nu era; fiindcă e de oameni iubitor[1147]. Ci e întreg amândouă în mod natural după ipostas[1148], ca Unul din amândouă şi salvând prin Sinea Sa unică (δι ενος εαυτου) pe amândouă, fără schimbare şi micşorare, ca fiind acestea cu adevărat prin unirea cea după ipostas." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 14, în PSB, vol. 81, pp. 115-116)

„Întrupându-Se din Duhul Sfânt şi din Sfânta Născătoare de Dumnezeu şi Pururea fecioară Maria, S-a înomenit desăvârşit, adică S-a făcut om desăvârşit prin asumarea trupului care are suflet înțelegător şi rațional şi a luat în El firea şi ipostasul omenesc, adică existența şi subzistența, prin însăşi zămislirea Cuvântului[1149].

Cuvântul S-a unit nu prin necesitatea firii Lui dumnezeieşti, ci în mod liber cu firea omenească; c) nu Şi-a unit firea dumnezeiască cu firea omenească pentru a completa firea omenească sau lumea, sau pe Sine Însuşi, ci pentru a o înnoi.

Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om din libertate. Altfel n-ar fi Dumnezeu; ca orice om ar impune Dumnezeirii o unire cu Sine. Hristos e singurul Care S-a făcut om de la Sine, prin libertate deplină. Orice alt om e adus în existență fără voia lui şi aceasta îi impune o îndatorire a ascultării. Dar în scopul acesta el e înzestrat în cadrul firii lui pe care nu el şi-o dă în mod liber cu o anumită libertate. Dumnezeu Cuvântul însă Se face om în mod liber. Deci nu întregindu-Şi Dumnezeirea Sa şi nu întregind umanitatea Sa prin întrupare. Dacă Dumnezeirea s-ar întregi prin umanitate, El n-ar fi Dumnezeu. Deci El n-are o *fire compusă,* căci o fire compusă e întreagă numai având toate părțile ei. Dacă Dumnezeirea ar întregi umanitatea sau lumea, n-ar fi creat lumea sau umanitatea ca un întreg, fiindcă n-ar fi putut-o. Şi în acest caz n-ar putea-o întregi nici prin întrupare, căci şi El ar avea nevoie să Se întregească cu ea, deci ar avea o insuficiență în Sine. Toate cele făcute de Dumnezeu au fost *bune foarte.* Dar au fost *bune foarte* întrucât au fost capabile să ajungă la deplina unire cu Dumnezeu, contribuind şi cu voia lor. Însă neurmând acest drum s-au slăbit prin voia lor. Şi Creatorul lor a venit să le înnoiască şi să le aducă la deplina înnoire cu El. (n. 196, pp. 103-104).

1146. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ipostasul e unul, fiind Acelaşi înainte de întrupare şi după întrupare. El nu e împărțit de firi, deşi ele se păstrează în El. El are ceva propriu al Lui. Şi acest ceva propriu nu poate fi împărțit de către firile Lui. Ci El le ține în unitatea Lui fără să le confunde. E taina identității unice şi de nepierdut a fiecărei persoane, oricât de mult s-ar îmbogăți în conținutul ei. Ipostasul e forța unificatoare a tuturor facultăților, funcțiilor şi conținuturilor lui. Ele nu se confundă, dar ipostasul le trăieşte pe toate unite ca un eu unitar. El nu se repetă identic, cum se repetă firea în fiecare ipostas. Fiecare ipostas e unic, căci toate ipostasurile folosesc o natură comună în mod propriu. Ipostasul Cuvântului e nu numai unic între multe ipostasuri unice ale aceleiaşi naturi, ci unic şi în sensul că nu are numai o natură comună cu celelalte, ci şi natura divină unită cu ea, ca nici un altul. (n. 205, p. 106).

1147. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ar fi alterat unitatea, Cuvântul nu s-ar fi dovedit de oameni iubitor. Dar şi dacă n-ar fi rămas Dumnezeu, s-ar fi dovedit că nu poate sau nu vrea să rămână Dumnezeu în unirea maximă în care se aşază cu umanitatea. Omul e mântuit, e înălțat până la Dumnezeire, e primit în comuniunea maximă cu Dumnezeu, fără să înceteze a fi om. Omul e cinstit ca atare şi e făcut capabil de aceasta ca atare. Nu există o incompatibilitate între Dumnezeu şi om de aşa fel, ca întâlnirea între ei să schimbe sau pe Dumnezeu, sau pe om. Omul e făcut de Dumnezeu ca creatură care poate fi ridicată la treapta de conținut al Persoanei dumnezeieşti a Cuvântului. Nu e de esență divină, dar e făcut capabil de a fi conținut al vieții personale a lui Dumnezeu şi prin aceasta toți oamenii sunt capabili de a fi parteneri ai lui Dumnezeu, deci ridicați prin har la nivelul Lui. Îl pot trăi pe Dumnezeu ca om şi Dumnezeu mă poate trăi în calitatea de Dumnezeu pe mine ca om. Sunt ridicat în lărgimea nesfârşită a iubirii între mine şi El. (n. 220, pp. 115-116).

1148. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Are în persoana Sa şi firea dumnezeiască, şi pe cea omenească. În acest sens El este în amândouă în mod natural sau prin fire, fără să Se facă o singură fire. Trăieşte pe om în firea lui omenească, şi pe Dumnezeu în firea Lui dumnezeiască. Dacă nu s-ar fi păstrat în El ambele firi, n-ar fi mântuit Dumnezeu pe om şi nu l-ar fi ridicat la înălțimea de dumnezeu prin har. (n. 221, p. 116).

1149. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om asumând de bunăvoie umanitatea. Nu a fost adus la existența de om fără voie. Astfel, prin asumarea de către Cuvântul, umanitatea Lui şi-a primit şi firea, şi subzistența concretă, sau ipostasul în El (καὶ τὴν φύσιν τὴν υπόστασιν), Şi-a primit firea umană, deosebită de oricare altă fire, dar şi existența concretă. Sfântul Maxim afirmă aci că umanitatea şi-a primit şi ipostasul în Dumnezeu-Cuvântul, spre deosebire de Leontie de Bizanț care spune că a fost *enipostasiată* în ipostasul Cuvântului. De fapt umanitatea nu şi-a primit un ipostas deosebit în Hristos, deosebit de ipostasul Lui divin, sau o stare de Sine. Dar credem că Sf. Maxim vrea să spună că firea omenească, primind existența concretă în Fiul lui Dumnezeu, care are în Sine într-un grad maxim existența de

Fiindcă Însuşi Cuvântul a fost cu voia în loc de sământă, sau mai bine zis sământa întrupării[1150] şi S-a făcut compus după ipostas Cel prin fire simplu şi necompus, căci Unul şi Acelaşi rămânând în persistenţa părţilor din care S-a constituit neschimbat, neîmpărţit şi neamestecat ca să fie după ipostas Mijlocitorul între părţile din care S-a compus, a depăşit în Sine distanţa părţilor sau extremelor[1151] *făcând pace şi împăcând cu Dumnezeu şi Tatăl* (Efes. 2, 16) prin Duhul firea omenească, ca Unul ce e Dumnezeu cu adevărat, după fiinţă şi S-a făcut om cu adevărat prin fire după iconomie[1152]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, pp. 126-127)

„(...) Prin cele prin care S-a unit cu extremele, a păstrat deosebirea între ele a părţilor[1153], iar prin cele prin care se distingea de extreme, păstra identitatea după ipostas a părţilor deosebite[1154].

Deci Hristos a păstrat şi comunul şi particularul fiecărei părţi din care S-a compus. Comunul, în raţiunea identităţii după fiinţă a părţilor lui cu cele extreme, după care avea şi după unirea părţilor între ele, deosebirea. Iar particularul, în raţiunea identităţii după ipostas a părţilor, prin care Se distingea de extreme, păstrând neamestecată distincţia faţă de ele[1155]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 131)

„Deci trupul Cuvântului lui Dumnezeu s-a făcut ipostas. Căci niciodată n-a subzistat în sine, determinat prin însuşirile proprii care-l disting de trupurile de un gen, nici măcar cât durează iuţimea unui singur gând, având o existenţă proprie separată de Cuvântul cu care era compus după ipostas şi neavându-L pe Acesta în comun, ci a fost enipostasiat,[1156] ca Unul ce Şi-a luat în El şi prin El venirea la existenţă şi S-a făcut prin unire trupul Lui şi a fost unit cu El după ipostas, prin raţiunea unei particularităţi care-l distinge de al celorlalţi oameni. Ba, pentru a spune mai clar, Şi-a

---

tenţa de Sine, şi aceasta poate fi un temei pentru existenţa oricărui om, are cu atât mai mult în El un temei al existenţei ei. (n. 248, p. 127).

1150. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În Dumnezeu-Cuvântul sunt seminţele spirituale ale tuturor creaturilor, cu atât mai mult a umanităţii Sale. Seminţele spirituale pun în mişcare, când vrea purtătorul lor divin, şi procesul naşterii persoanelor umane din trupuri. (n.s. 249, p. 127).

1151. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Rămâne mereu nepătrunsa taină a ipostasului lui Hristos. El e *compus*, dar nu are *deosebiri* în Sine, cum spune în două locuri anterioare Sf. Maxim. Adică nu se poate spune că sunt în Persoana Lui două unităţi altfel caracterizate. Ci poartă întreagă aceleaşi caracteristici personale. Dar cum se poate explica această unitate? Se pare că aci se aduce o nouă contribuţie la această explicare. Ipostasul uneşte (leagă, uneşte = συνάπτων) *în Sine* distanţa extremelor. Acest *Sine* care uneşte părţile trebuie să fie altceva decât părţile care-l compun, dar totuşi este în ele ceva ce concură în ipostas. Căci cine le adună sau le leagă? Credem că nu putem înţelege prin acest Sine decât ipostasul etern al Cuvântului. Dar El are în Sine puterea prin care-Şi formează firea umană şi căreia îi corespunde ceva din ea. El are puterea de a Se face om, deci de a Se face compus, datorită virtualităţii firii umane ce o are în El şi pe care o actualizează prin puterea Lui, pe de alta, prin puterea formării umanităţii Sale din Fecioara Maria. Cuvântul întrupat e şi compus prin părţile Sale, dar şi mai presus de compunere prin faptul că El Îşi formează, pe lângă Dumnezeirea pe care o are, şi umanitatea, răspunzând şi unei tendinţe din ea. Un subiect uman e şi compus prin toate facultăţile, mădularele şi experienţele sale, dar şi unitar ca cel ce se arată prin toate şi e caracterizat prin toate. (n. 250, p. 127)

1152. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Prin fire*, căci a luat cu adevărat firea omenească, dar *după iconomie*, adică nu supunându-Se unei legi, ci asumând de bunăvoie umanitatea pentru a o mântui. (n. 251, p. 127).

1153. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu s-ar fi păstrat în Hristos deosebirea de natură a părţilor, El n-ar fi unit pe Dumnezeu cu oamenii fără să-i confunde. (n. 262, p. 131).

1154. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar păstrând unirea între extreme, nu le confundă, întrucât păstrează distincte părţile în ipostas. Persoana este factorul care uneşte părţile deosebite, fără să le confunde. (n. 263, p. 131).

1155. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos are două identităţi. Una prin părţile sau prin firile Lui cu cele din care au fost luate, identitate care Îl ţine într-o comuniune cu acelea, reprezentând ceea ce are El comun cu acelea. Alta este identitatea unităţii după ipostas a firilor Lui, prin care se păstrează distinct de extreme, dar prin care este de asemenea Mijlocitorul între ele, întrucât le are unite în acelaşi ipostas. Lipsa uneia dintre ele nu L-ar fi făcut Mijlocitor între ele. (n. 264, p. 131).

1156. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aci Sf. Maxim foloseşte direct expresia *enipostasiei* a lui Leontie de Bizanţ (ενυπόστατος). (n.s. 272, p. 133).

făcut propriu după ipostas ceea ce era al Cuvântului, precum s-a făcut şi fiinţă comună a Celui căruia I s-a făcut cu adevărat trup prin unire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 133)

„Dacă, Cuvântul care era prin fire Dumnezeu, prin asumarea trupului mintal însufleţit, S-a făcut om fără schimbare, e vădit că se adeverea din amândouă Unul şi prin Unul Se adeverea pe Sine cu adevărat amândouă. Şi prin aceasta Acelaşi avea şi ceea ce e comun, şi ceea ce e propriu fiecăreia din cele două. Prin acestea avea şi unirea *cu* şi distincţia *de* cele două extreme[1157]. Prin deosebirea naturală (după fire) a părţilor Sale era unit după fiinţă cu cele extreme; prin identitatea aceloraşi părţi după ipostas, Se distingea de cele extreme.[1158] Iar dacă El avea şi deosebirea şi identitatea, e vădit că era Acelaşi şi Unul şi două[1159]. Era Unul prin raţiunea monadei Sale neîmpărţite după ipostas. Era două prin raţiunea heterogenităţii după fiinţa părţilor Sale şi după unire. Căci deosebirea este raţiunea după care se salvează heterogenitatea celor indicate şi indică cum este ceva. Iar identitatea este neschimbarea prin care raţiunea lucrului indicat îşi are totala sa unicitate, necunoscându-se în el nici un fel de deosebire[1160]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, pp. 133-134)

„Dacă deci raţiunea după fiinţă a fiecăreia din cele unite a rămas după unire, fiindcă definiţia fiinţei nici uneia n-a trecut în definiţia fiinţei celeilalte, e evident că Dumnezeirea lui Hristos a rămas Dumnezeire după fiinţă, neschimbându-se în fiinţa trupului; şi umanitatea Lui iarăşi a rămas umanitate după fiinţă, nepătimind o prefacere în firea Dumnezeirii. Iar dacă nici Dumnezeirea lui Hristos, nici umanitatea n-au trecut una în alta pentru unirea lor după ipostas, ci firile au rămas, după marele Chiril, neamestecate, e clar că după unire s-a menţinut deosebirea firilor păstrate în Hristos. Şi nici o raţiune nu va contrazice aceasta." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 137)

„Propovăduim în chip binecredincios în Hristos atât identitatea, cât şi deosebirea. Primul lucru, pentru ipostasul cel unul, pentru care mărturisim pe Dumnezeu Cuvântul Acelaşi cu trupul Său, ca să nu primească prealăudata Treime un adaos personal, devenind pătrime[1161]. Iar al doilea, din cauza diversităţii de fiinţă a celor din care este

1157. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Avea şi ceea ce avea comun cu Dumnezeu şi ceea ce avea comun cu oamenii, dar şi ceea ce avea propriu fiecare din aceste fiinţe în El: cea dumnezeiască, naşterea din Tatăl, cea omenească, naşterea fără de sământă şi fără de păcat. Prin cele ce le avea comune cu ambele extreme, avea legătura sau comuniunea cu ele; prin cele ce le avea propriu în fiecare, Se distingea de ambele extreme: Se distingea de Tatăl, căci era născut, Se distingea de oameni, căci nu era conceput ca ei. (n. 273, p. 133).

1158. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cele două firi care se deosebeau în El, Îl uneau cu Tatăl şi cu oamenii. Ceea ce unea cele două firi între ele prin particularitatea ipostatică întipărită în ele, ca Fiu al Tatălui şi ca umanitate asumată fără de sământă, Îl distinge şi de Tatăl şi de oameni. Dar tocmai prin aceasta aduce contribuţia lui personală unică, de neînlocuit şi fără asemănare, în unirea lui Dumnezeu cu oamenii şi mijlocirea între Dumnezeu şi oameni. Prin firi era unit cu Dumnezeu şi cu oamenii. Dar dacă ele n-ar fi fost unite prin ceva ce le era propriu, unirea Lui cu cele două părţi extreme n-ar fi unit acele părţi extreme între ele. Hristos a fost prin ipostasul Său, în care unea cele două părţi, puntea unificatoare între Dumnezeu şi umanitate. (n. 273b, pp. 133-134).

1159. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ar fi fost numai Dumnezeu sau om, n-ar fi putut uni părţile. Dacă ar fi fost numai două (Dumnezeu şi om despărţiţi), iar nu le-ar fi putut uni. Numai fiind Acelaşi şi Unul şi Două, a putut uni pe cei doi în Sine. Aci se arată din nou importanţa ipostasului Său compus, dar totuşi Unul. (n. 274, p. 134).

1160. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În persoana umană nu cunosc nimic ce ar putea scăpa din unitatea şi identitatea ei. (n. 275, p. 134).

1161. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă umanul lui Hristos ar fi un ipostas deosebit, dar tot al Lui, s-ar adăuga Treimii un al patrulea ipostas, pentru că Hristos ar adăuga la ipostasul Lui încă unul. De aceea nu se poate spune că umanul lui Hristos are o anumită separaţie de ipostasul dumnezeiesc al lui Hristos. El e încadrat în ipostasul cel Unul al lui Hristos. În umanul Lui şi în toate actele Lui umane şi în toate calităţile Lui, ca şi în firile Lui, e prezent acelaşi unic ipostas dumnezeiesc. E aşa cum în om nu se poate separa ceva în care să nu fie prezent acelaşi unic ipostas. (n. 283, p. 137).

El, datorită căreia părţile lui Hristos nu trec câtuşi de puţin una în alta. Căci nu se fac vreodată aceeaşi după fiinţă dumnezeirea şi umanitatea, ca să nu fie nimic creat de o fire şi de o fiinţă cu Dumnezeirea prin unire. Fiindcă a spune că o fire este de o fiinţă cu altă fire ştim că e propriu unei cugetări nesănătoase. Căci nu e vreodată o fire de o fire şi de o fiinţă cu altă fire. Fiindcă de o fire şi de o fiinţă nu se poate spune că sunt decât indivizii ce aparţin prin aceeaşi specie unei singure fiinţe[1162]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 137)

„Iar dacă afirmând (monofiziţii – n.a.) o unică fire compusă în Hristos după unire, socoteşte să-i atribuie o deosebire, ca uneia aflate în calitatea ei naturală[1163], întâi, ca fire compusă, Hristos nu va fi de o fiinţă cu nici una din cele ce sunt (din cele create), dacă El este unul şi singur după fiinţă şi fire. Căci, precum s-a spus, o fire nu va fi vreodată de o fiinţă cu altă fire. Iar nefiind de o fiinţă cu vreuna dintre cele ce sunt (cu cele create), El nu va fi nici Dumnezeu, nici om,[1164] sau dacă va fi Dumnezeu, cel ce-L propovăduieşte astfel va fi politeist, întrucât va spune de Tatăl şi de Duhul Sfânt că sunt de o fire necompusă, deci simplă, iar de Hristos, cel de o fire compusă, că e tot Dumnezeu, deşi fiind compus după fire nu e de o fire simplă. Va arăta astfel ca vestind două Dumnezeiri: una simplă şi una compusă." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, pp. 139-140)

„Cuvântul lui Dumnezeu şi Tatăl, făcându-Se om cu adevărat din oameni, pentru oameni, cu oamenii, fără de păcat, nu S-a schimbat de a fi Dumnezeu făcându-Se om, nici nu S-a micşorat în a fi om cu adevărat, rămânând ceea ce era şi este şi va fi, adică Dumnezeu după fire; dar fiind pentru Sine Dumnezeu după fiinţă şi fire, S-a făcut în mod neschimbat, prin iconomie, pentru noi cu adevărat om, prin asumarea trupului care are suflet mintal şi raţional. De aceea este Acelaşi şi Dumnezeu prin fire şi cu adevărat Acelaşi şi om prin fire, fiind Acelaşi şi aceasta şi aceea cu adevărat fără nici o lipsă, prin taina întrupării Lui desăvârşite, prin care a adunat în unitatea Sa după ipostas firile lui, nici una neanulându-se din pricina unirii, ci păstrând raţiunea şi definiţia ei, sau particularitatea naturală neamestecată şi neprefăcută în cealaltă după unire. Căci unirea nu desfiinţează deosebirea celor adunate într-un ipostas, dar înlătură şi împărţirea (şi despărţirea) lor." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 17, în PSB, vol. 81, pp. 147-148)

„Aşa au învăţat Părinţii, zicând: *Căci dacă amândouă sunt una, nu sunt prin fire, ci prin convergenţă, căci prin aceasta a primit în chip iconomic*[1165] *pentru noi,*

1162. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Mereu ne întâlnim cu taina persoanei ca unitate manifestată în complexitate. E o taină pe care au constatat-o şi afirmat-o Părinţii. Dar ea rămâne mereu neînţeleasă. Nu se poate spune că această unitate e dincolo de toate componentele prin care se manifestă. S-ar introduce ceva ontologic în plus la fiinţe, ceea ce Părinţii au negat. Nu putem spune că e o sine ontologic deosebită de fiinţă sau de fiinţe. Dar e greu şi să înţelegem o unitate formată din elementele unei fiinţe, ca la om, sau din două fiinţe, ca în Hristos. E misterul cel mai mare al existenţei. Dar fără el totul ar fi fără sens. Poate că e ceva în părţile componente care face posibilă convergenţa şi unitatea lor, fără desfiinţarea lor. Dar aceasta nu se poate aplica persoanei îngerului. Unitatea aceasta misterioasă a persoanei umane nu poate avea temeiul decât în unitatea Persoanei dumnezeieşti, care e în comunitate de fiinţă cu alte două Persoane distincte. Unitatea persoanei depăşeşte planul formelor de existenţă ale naturii investigabile ştiinţific. (...) (n. 284, pp. 137-138).

1163. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Monofiziţii afirmând o fire compusă în Hristos cunoşteau calităţile naturale ale divinului şi umanului unite într-o singură fire. (n. 290, p. 139).

1164.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos ar avea o fire compusă nu ar fi de o fire nici cu Dumnezeu care e fire dumnezeiască, nici cu oamenii, care au o fire omenească. Căci El ar fi de o altă fire şi în raport cu Dumnezeu, şi cu oamenii. Hristos având o fire deosebită de orice fire, sau oricare fire fiind alta decât a Lui, El nu poate fi de o fiinţă cu nimeni. (n. 291, p. 140).

1165. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu prin lege, ci de bunăvoie, pentru mântuirea noastră. (n. 312, p. 150).

ca un Bun, să Se facă compus Cel simplu prin firea, după care este şi rămâne de o fire şi de o fiinţă cu Tatăl, păzind-o pe aceasta neştirbită şi după întrupare, pentru că nu e acelaşi lucru Dumnezeirea şi umanitatea. Căci deşi S-a făcut Cuvântul lui Dumnezeu om, S-a făcut om prin asumarea trupului unit mintal cu El după ipostas în mod nedespărţit[1166]. *De aceea este Acelaşi în mod propriu şi Dumnezeu, şi om, ca Unul ce e Aceea şi S-a făcut aceasta; şi este şi aceasta şi Aceea fără ştirbire.*" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 18, în PSB, vol. 81, pp. 149-150)

„În Hristos unirii firilor îi urmează, după toată raţiunea, unitatea ipostasului, cum învaţă Părinţii, deosebirea firilor din care este Hristos, păstrate în mod neamestecat şi neîmpărţit (şi nedespărţit)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 18, în PSB, vol. 81, p. 150)

„(...) S-a făcut toate pentru noi, a lucrat de bună voie pentru noi, nearătând în chip mincinos nici fiinţa noastră, nici vreuna din însuşirile ei ireproşabile şi naturale, deşi a îndumnezeit-o pe aceasta împreună cu toate acelea, făcând-o arzătoare asemenea unui fier şi arătând-o organ al lucrării dumnezeieşti, ca Unul ce a pătruns-o cu totul şi la culme prin unirea cu ea[1167] în mod neamestecat, în unul şi acelaşi unic ipostas." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 209)

„(...) Trebuie să se păstreze în toate şi firea asumată de Cuvântul lui Dumnezeu Cel întrupat şi înomenit în mod desăvârşit pentru noi, împreună cu însuşirile naturale ale ei, fără de care nu e nici fire ceea ce a asumat, ci numai o nălucire goală; dar să se păzească şi unirea. Cea dintâi să se păstreze în deosebirea ei naturală, iar a doua să fie cunoscută în identitatea ipostatică. Şi aşa să se arate cu înţelepciune şi binecredincioşie raţiunea întreagă a iconomiei, în acelaşi timp neamestecată şi neîmpărţită.

Vestind-o pe aceasta cu dreaptă credinţă, te vei arăta vestind, potrivit făgăduinţei şi bunătăţii tale, aici prin nădejde, iar acolo cu bucuria de ele prin trăire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 211)

„S-a dovedit chiar din sfinţita învăţătură a învăţătorului (Ciril) că menţine şi deosebirea lucrărilor naturale, precum se arată păzind şi deosebirea firilor din care sunt lucrările şi după unire, deşi păstrează unirea. Deosebirea o arată zicând: po-

---

1166. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sunt nişte precizări interesante ale motivelor pentru care nu s-a schimbat prin întrupare Dumnezeirea Cuvântului: a) El S-a făcut om, asumând (de bunăvoie) umanitatea, nu născându-Se ca atare în virtutea legii generale. Deci El are, ca Dumnezeu, o libertate faţă de umanitatea asumată; b) S-a făcut om, unindu-Şi trupul cu Sine în mod mintal (înţelegător), deci printr-un act de gândire liberă, dar eficientă; sau Şi-a unit Dumnezeirea cu firea umană prin mintea acesteia, întipărindu-Se Cuvântul în mintea acesteia şi prin ea în trupul ce Şi-l formează prin ea. Desigur că mintea trupului a început să se formeze deodată cu trupul ei, în Fecioara, prin lucrarea Cuvântului. Ca Dumnezeu, existând din veci, iar ca om, Se face pe Sine însuşi în timp. El Se ştie ca Dumnezeu Făcătorul Său ca om. Orice om se ştie făcut de o putere superioară. Hristos Se ştie ca om făcut de El însuşi. Umanitatea Lui stă în puterea Lui. El are în Sine ca om transparenţa Sa ca Dumnezeu. El Se ştie ca Dumnezeu Făcătorul Său ca om. Orice om se ştie făcut de o putere superioară. Hristos Se ştie ca om făcut de El însuşi. Umanitatea Lui stă în puterea Lui. El are în Sine ca om transparenţa Sa ca Dumnezeu. El Se ştie pe Sine ca Dumnezeu Creator identic cu Sinea Sa ca om, creată de Sinea Sa ca Dumnezeu. (n. 313, p. 150).

1167. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Pătrunzându-o* = περιχωρήσας. Dumnezeu Cuvântul a intrat cu umanitatea Sa într-o perihoreză, El mişcându-Se în ea şi învăluind-o, şi ea mişcându-se în El şi manifestându-L. Sfântul Maxim foloseşte şi pentru relaţia Dumnezeirii şi umanităţii în Hristos termenul *perihoreză,* folosit şi pentru relaţia între Persoanele dumnezeieşti. Precum cele trei Persoane dumnezeieşti se mişcă una în alta fără să se confunde, aşa e şi cu cele două firi în Hristos. (n. 446, p. 209).

runcă a tot făcătoare şi atingere; iar unirea, spunând că lucrarea e una şi înrudită. Prin acestea înlătură atât împărţirea, cât şi despărţirea tainei lui Hristos. Iar cei ce nu înţeleg aşa, ci înţeleg *lucrarea înrudită* ca fiind o singură lucrare a Cuvântului şi a trupului, dogmatizează amestecarea într-o fiinţă, susţinută de Eutihie şi Apolinarie. Deci trebuie păstrată în toate nevătămată atât raţiunea nevătămată, cât trebuie păzit şi modul iconomiei nestricate[1168]. Aceasta ca să nu pătrundă împotriva adevărului urâta pereche: despărţirea sau confundarea." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 6, în PSB, vol. 81, p. 226)

„(...) Unirea ipostatică este cea care adună şi leagă fiinţele sau firile deosebite într-o persoană şi într-un ipostas." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 11, în PSB, vol. 81, p. 258)

„(...) Nerecunoscându-se în chip neamestecat deosebirea fiinţială a celor unite şi a însuşirilor lor naturale, în unirea lor extremă, nu se va cunoaşte nici raţiunea unirii în mod neamestecat[1169]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 12, în PSB, vol. 81, p. 267)

„(...) Învăţătorul (Patriarhul Antiohiei, Anastasie Sinaitul (†599), numind, precum am spus, rezultatul celor două lucrări naturale, sau fapta care le cuprinde pe amândouă prin unirea lor, cu numele lor, a spus că este o singură lucrare pentru faptul că nu se săvârşeşte nimic dumnezeiesc sau omenesc separat, ci Unul şi Acelaşi împlineşte deodată ceea ce înfăptuieşte din unirea firilor şi în mod unificat printr-o perihoreză (interioritate reciprocă) unitară a lor[1170]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 19, în PSB, vol. 81, p. 299)

„(...) Se păstrează şi în unirea firilor deosebirea după fiinţă, care păstrează împreună cu ea şi deosebirea însuşirilor fiinţiale a firilor." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 19, în PSB, vol. 81, p. 300)

„Hristos întreg e şi Domn şi Dumnezeu şi Atotputernic, dar are în Sine în mod neîmpărţit şi neamestecat şi trupul pe care l-a purtat pentru noi şi pentru a noastră mântuire, trup pătimitor şi nu atotputernic, creat, circumscris, neatotputernic prin fire, dar având în Hristos o voinţă atotputernică. Căci nu prin ipostas este Hristos muritor şi nemuritor, nici neputernic şi atotputernic, văzut şi nevăzut, creat şi necreat.

1168.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trebuie păstrată nealterată raţiunea fiecărei firi, dar şi modul unirii lor mântuitoare. Chiar în universul creat se arată în toată raţiunea fiecărui gen, sau componente, cât şi modul unirii lor care nu le confundă. La fel se menţin Dumnezeirea şi umanitatea în unirea lor. Dumnezeu n-a creat făpturile ca să le contopească între ele sau cu Sine prin unire. Modul unirii nu alterează raţiunile individuaţiunii lor, sau componentele. Nici iubirea între oameni nu desfiinţează persoanele lor. Se poate vedea valoarea şi durata eternă a persoanelor, ca cele mai ireductibile şi neînlocuibile unităţi. (n. 486, p. 226).

1169. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu se păstrează neconfundate firile unite în Hristos, nu se mai recunoaşte nici unirea lor neamestecată, ci se afirmă o contopire a lor, care nu e propriu zis unire. În unire trebuie să se vadă cele unite. Nici o despărţire oarecare nu e unire adevărată, precum nu e nici contopirea unire. În fiecare din cele unite într-o persoană trebuie să fie ceva care face posibilă articularea celeilalte componente în ea, care face posibilă unirea lor. În materie trebuie să fie o raţionalitate, care face posibilă articularea ei, ca trup, în sufletul raţional; în sufletul raţional trebuie să fie ceva care să se poată manifesta prin materia pe care el o face trup sau organ intim al său. Nici o componentă nu se contopeşte în alta, căci în acest caz nu i-ar aduce nici un folos celeilalte şi nici ea n-ar avea nici un folos din unirea cu aceea. Dar nici nu rămân în oarecare fel despărţite, căci nici în acest caz n-ar aduce nici una vreun folos celeilalte. Capacitatea unei astfel de articulări trebuie să existe şi între firea dumnezeiască şi cea omenească. Aceasta, deşi nu aduce un folos Dumnezeirii, aduce un folos umanităţii. Dar dă şi Dumnezeirii prilejul unui nou mod de revelare şi de lucrare, prilej pe care însă şi-l procură chiar Dumnezeirea. (n. 573, p. 267).

1170. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Precum Persoanele divine Se află într-o perihoreză, datorită unităţii de fiinţă, aşa se află într-o perihoreză cele două firi ale lui Hristos datorită unităţii Persoanei. (n. 634, p. 299).

Fiindcă altceva e prin fire şi altceva prin ipostas[1171]. Şi simplu vorbind, nu e un ipostas compus prin opoziţia socotinţei, ci prin proprietatea firilor." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 22, în PSB, vol. 81, pp. 315-316)

„Dar este evident că comunicarea nu este a uneia, ci a amândurora şi neegale. E dăruirea prin reciprocitate în mod natural a celor proprii în mod natural fiecărei părţi a lui Hristos prin unirea negrăită a lor fără prefacerea şi amestecarea naturală a nici unei părţi în cealaltă[1172]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 325)

„(...) Acelaşi era întreg Dumnezeu cu umanitatea şi Acelaşi întreg om cu Dumnezeirea. Acelaşi ca om a supus în Sine şi prin Sine umanitatea lui Dumnezeu şi Tatălui, dându-ni-Se nouă ca chip (τύπον) si pildă desăvârşită prin imitare ca şi noi, privind ca spre căpetenia mântuirii noastre să predăm ceea ce e al nostru lui Dumnezeu, ca să nu voim altceva decât ceea ce voieşte El[1173]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 331)

„Iisus înainta în înţelepciune şi har" (Lc. 2, 52)

„Iar fiindcă la fericitul Luca s-a scris: *Iisus înainta în înţelepciune şi har* (Lc. 2, 52), purtătorul de Duh (Ioan), spunând că *e plin de har*, a indicat prin aceasta slava Fiului. Dar atunci, unde va înainta plinătatea Lui, sau va primi creşteri de dincolo de unde nu mai este nimic? Deci, nu întrucât este Cuvântul şi Dumnezeu s-a spus că va înainta, ci că S-a arătat mereu mai minunat şi mai bogat în har prin faptele Lui celor ce le vedeau, înaintând, cum trebuie spus mai adevărat, în înţelegerea celor ce se minunau de ele, şi de Însuşi cel desăvârşit ca Dumnezeu, ca şi în har. Le-am spus acestea spre folos, deşi ca o digresiune[1174]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 116)

1171. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos este şi una şi alta, dar nu prin ipostas, ci prin firi. Dacă ar fi prin ipostas nemuritor şi muritor ar fi două ipostasuri, sau fiind acelaşi ipostas şi muritor şi nemuritor n-ar putea învinge moartea. Numai pentru că este, datorită firilor rămase neschimbate, un ipostas compus, poate învinge în sine moartea trupului prin nemurirea dumnezeiască, sau slăbiciunea acestuia prin atotputernicia dumnezeiască. Dacă Hristos n-ar fi un ipostas în acelaşi timp compus din două firi şi unic, n-ar avea loc în el o comunicare a însuşirilor şi nu le-ar copleşi pe cele omeneşti, dar trăindu-le în acelaşi timp, Hristos trăieşte slăbiciunea omenească, dar o şi învinge; primeşte moartea, dar o învinge, fără să înceteze de a Se trăi şi după moarte ca om.

Cum e cu putinţă aceasta? Dumnezeu creând lumea, aceasta nu putea fi decât mărginită în fiinţă şi în putere. Ca atare, Dumnezeu însuşi a cugetat, creând-o, mărginirea ei şi chiar eventualitatea morţii ei prin ieşirea ei din legătura cu Sine. Şi nu numai că le-a cugetat pe acestea, ci, întrupându-Se, le-a şi experiat nu ca ale Sale, ci ca ale unei lumi create de El, dar nerămase în legătură cu El. În Hristos, Dumnezeu merge în direcţia aceasta până la capăt, însuşindu-Şi prin experienţă ca proprii mărginirea lumii create de El aşa cum e trăită de ea după păcat şi chiar moartea la care aceasta a ajuns prin slăbirea legăturii cu El. Dar Şi le însuşeşte ca să le învingă prin atotputernicia Sa nepărăsită de El. Nu învinge însă mărginirea prin fire a lumii, ci o face părtaşă, prin comunicare, la atotputernicia şi infinitatea Lui. Şi învinge moartea, desfiinţând-o prin introducerea deplină a umanităţii asumate în viaţa sa nemuritoare.

Într-un fel, Dumnezeu poartă cu puterea Sa toată lumea mărginită şi pe fiecare dintre componentele ei, dar în mod deosebit de intim introduce în ipostasul Său firea omenească, căreia i-a imprimat în conştiinţa cugetătoare şi în libertate chipul Său, care el însuşi se cere după nemărginirea Creatorului. Hristos ca ipostas divin întrupat are o unică conştiinţă. Dar conştiinţa Lui ştie atât de infinitatea şi de atotputernicia Lui ca Dumnezeu, cât şi de mărginirea Lui ca om. E o conştiinţă unitară, dar compusă. Însă unirea nu rămâne numai la faptul că aceeaşi Persoană e conştientă de infinitatea şi de mărginirea Ei, ci constă şi în faptul că conştiinţa mărginirii Sale umane e deschisă orizontului nemărginit al conştiinţei nemărginirii Sale divine, sau ultima inundă cu lumina ei în prima. (n. 659, pp. 315-316)

1172. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Se comunică slava cuvenită Dumnezeirii umanităţii şi smerenia umanităţii Dumnezeirii, prin faptul că amândouă sunt ale aceluiaşi ipostas. Deci slava nu răsare din umanitate, nici ceea ce e smerit, din Dumnezeire. (n. 677, p. 325).

1173. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos a avut umanitatea noastră aşa cum o avem şi noi, adică ca a propriei Sale Persoane. Numai aşa a putut-o supune cu adevărat Tatălui şi S-a putut socoti ca Fiu al Tatălui şi ca om. (n. 690, p. 331).

1174. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Contrar părerii unor teologi mai recenţi, că Iisus Hristos înainta în înţelepciune şi har, ca om, Sfântul Chiril spune aici că *înaintarea* era o revelare tot mai accentuată a puterii şi a slavei Sale. Căci în curăţia

Iisus „sporea cu înţelepciunea şi cu vârsta" (Lc. 2, 52)

„(...) Nu Cuvântul, în calitate de Cuvântul, e Cel ce sporeşte, odată ce e desăvârşit, din Tatăl cel desăvârşit, şi nu are nevoie de nimic, ci întrucât îi conduce şi pe alţii în sporire, s-a vorbit şi aci de sporire, omeneşte. Căci şi sporirea este a oamenilor. De aceea şi Evanghelistul uneşte sporirea cu vârsta. Dar Cuvântul lui Dumnezeu nu se măsoară cu vârsta, ci vârstele sunt ale oamenilor. Deci şi sporirea e a trupului[1175]. Iar crescând trupul, sporea în el şi arătarea dumnezeirii pentru cei ce vedeau. Şi cu cât se descoperea (se revela) mai mult dumnezeirea, cu atât creştea harul Lui ca om la toţi oamenii[1176]. Căci ca prunc era purtat pe braţe, iar ajuns băiat a rămas în templu şi îi examina pe preoţi despre cele din Lege. Şi crescând trupul pe încetul, şi Cuvântul arătându-Se în el[1177], e mărturisit întâi de Petru, apoi de toţi, că El este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu. Aceasta chiar dacă iudeii cei vechi şi aceştia de acum îşi închid ochii cu voia, ca să nu vadă că *a spori întru înţelepciune* nu înseamnă a spori înţelepciunea însăşi, ci a spori mai degrabă El omeneşte în Ea. *Şi Iisus sporea întru înţelepciune şi har* (Lc. 2, 52). Iar de trebuie să spunem mai adevărat, El însuşi sporea în Sine însuşi[1178].

Dar care e sporirea de care se vorbeşte, dacă nu, precum am spus înainte, îndumnezeirea şi harul transmise oamenilor de înţelepciune[1179], când se desfiinţează în ei păcatul şi stricăciunea prin asemănare şi înrudire cu trupul Cuvântului? Astfel crescând El în vârsta trupului, sporea în trup şi arătarea dumnezeirii şi S-a arătat tuturor că este templul lui Dumnezeu şi că era Dumnezeu în trup." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, LII-LIII, în PSB, vol. 15, pp. 382-384)

„(...) Nu Înţelepciunea în calitate de înţelepciune sporea în Sine, ci omenescul sporea întru înţelepciune[1180], ridicându-se (ὑπεραναβαίνον) câte puţin peste firea omenească şi făcându-se şi arătându-se tuturor ca organ al Ei spre lucrarea dum-

şi bunătatea maximă a firii Sale omeneşti, se arată toată înălţimea dumnezeiască, dar în forma umană. Fiindcă aceeaşi Persoană dumnezeiască Se arată lucrând şi prin firea Sa omenească. (n. 201, p. 116).

1175. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar, cum a spus Sfântul Atanasie mai înainte, prin *trup* trebuie să înţelegem întreaga fire omenească. Deci cu aceasta sporea Hristos. (n. 133, p. 383).

1176. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cu creşterea în vârstă, creşteau mijloacele prin care Se descoperea Cuvântul. Sporea în cuvintele prin care vorbea Cuvântul. Sfântul Atanasie pare a spune că descoperirea dumnezeirii sporea pe măsura creşterii trupului ca mijloc de comunicare a ei către ceilalţi oameni. Căci trupul însufleţit e deschis spre Dumnezeu şi spre oameni. S-ar putea cugeta aceasta şi din afirmarea Sfântului Atanasie că, pe măsura creşterii Lui cu trupul, sporea şi arătarea harului prin El către oameni. Dar prin expresia *sporea în El arătarea dumnezeirii* pare totuşi să afirme şi o sporire a arătării dumnezeirii în firea Lui omenească. Aceasta se poate înţelege astfel: crescând El în organele Lui trupeşti şi în facultăţile sufleteşti, sesiza mai accentuat dumnezeirea în firea Lui omenească. El Se descoperea, ca Dumnezeu, Lui însuşi, ca om, deşi avea unită cu Sine ca om sau cu firea Sa omenească, deci adânc imprimată în ea, dumnezeirea Sa, în unirea lor într-o Persoană. Căci harul în care sporea *la oameni* nu era detaşat de umanitatea Sa, fiind o umanitate imprimată de dumnezeire, o umanitate nouă, transfigurată, îndumnezeită. (n. 134, p. 383).

1177. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În ediţia din PG e dată, dintr-un codice, şi versiunea: *arătându-Se pe Sine Sieşi* (εαυτω), care nu contrazice versiunea: *Se arăta pe Sine în el* (în trup = ἐν αυτῷ), căci şi trupul sau firea Sa omenească era a Lui. (n.s. 135, p. 383).

1178. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Această expresie exprimă explicarea dată la nota 64 (134). El îşi descoperea Sieşi, ca om, dumnezeirea ce o avea unită adânc şi ipostatic cu firea Sa omenească. El ca Dumnezeu Se descoperea Sieşi ca om. În acest sens era o sporire în descoperirea dumnezeirii în umanitatea Sa, sau descoperirea dumnezeirii Sale în El se realiza pe măsura creşterii Sale trupeşti şi sufleteşti ca om; dar şi invers: la El, sporirea umanităţii era puternic ajutată de dumnezeirea imprimată în umanitatea Lui. (n. 136, p. 383).

1179. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Îndumnezeirea şi harul veneau într-un fel de la Cuvântul tot mai mult pe măsura creşterii Lui în trup. Dar sporirea firii omeneşti în ele nu lăsa îndumnezeirea şi harul detaşate de firea omenească, ci aceasta se arăta cu o fire îndumnezeită, şi harul, ca o putere ce iradia mai departe din această fire. Şi iradierea ei mai puternică în oameni îi îndumnezeieşte pe aceştia sau are loc când fac şi ei eforturi de a creşte. (n. 137, p. 383).

1180. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Omenescul din Iisus sporea *în înţelepciune* nu numai în sensul că devenea mai înţelept, ci şi în sensul că înainta în înţelepciunea dumnezeiască aflătoare în el, sau pătrundea tot mai mult în Ea, mai bine zis sporea în conştiinţa că e unit cu Ea; sau înţelepciunea unită ipostatic cu firea omenească Se arăta tot mai mult acesteia şi sporea înţelepciunea ei şi prin aceasta Se arăta tot mai mult şi oamenilor. (n. 139, p. 384).

nezeirii şi spre strălucirea Ei[1181]. De aceea nici nu a spus *Cuvântul sporea*, ci *Iisus*, nume cu care S-a numit Domnul când S-a făcut om. Aceasta arată că sporirea este a firii omeneşti, precum am spus înainte." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, LIII, în PSB, vol. 15, p. 384)

„Iar El cunoştea nu prin învăţătură sfaturile Tatălui, ci ca Unul ce era El însuşi înţelepciunea şi sfatul Tatălui[1182]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Numerii,* 3, în PSB, vol. 39, p. 411)

„Copilul creştea şi se întărea cu duhul, umplându-se de înţelepciune" (Lc. 2, 40)

„(...) Creşterea lui Hristos trebuie înţeleasă ca sporire a slavei, pe care o are pururea mai largă şi mai strălucitoare, fiind înţeles de cei din lume că e prin fire Dumnezeu[1183]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 39, p. 251)

Două voinţe în Hristos

„(...) Câţi dintre Sfinţii Părinţi au pomenit de voia alegătoare a umanităţii lui Hristos au înţeles prin ea puterea doritoare prin esenţă a firii, adică voinţa naturală (voinţa naturii) sau voia alegătoare a noastră, existentă în Dumnezeu cel întrupat prin însuşirea ei de către El[1184]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, p. 191)

„Căci omenescul lui Dumnezeu nu se mişca prin libera alegere, ca al nostru, ajungând prin sfătuirea cu Sine şi prin judecată la cunoaşterea celor contrare între ele, ca să nu se cugete putându-se schimba prin fire în alegere[1185] Ci luând existenţa

---

1181. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Omenescul din Iisus, înaintând tot mai mult întru înţelepciunea cu care era unit ipostatic, se ridica nu peste firea lui, ci peste puterile ei, întrucât firea lui omenească cu puterile ei devenea un organ tot mai adecvat manifestării dumnezeirii prin ea sau prin puterile ei. Aceasta o făcea şi transparentă pentru dumnezeirea ce se descoperea prin ea. Transparentă nu numai privirii cunoscătoare, ci întregii simţiri a iradierii puterii ei de către fiinţa celor ce veneau aproape. Dar şi Hristos îşi simţea organele trupeşti şi sufleteşti ridicate peste nivelul lor natural şi umplute de o putere dumnezeiască. Lucrarea dumnezeiască a înţelepciunii străluceşte pe faţa trupului. (n. 140, p. 384).

1182. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos ca Fiul şi Cuvântul lui Dumnezeu avea în Sine cunoştinţa celor ce le grăia. Şi le grăia cu autoritatea sau cu puterea proprie (Mt. 7, 29). Iar cunoştinţa Lui se acoperea cu fiinţa dumnezeiască nemărginită. Deşi ca om *sporea cu înţelepciunea şi cu vârsta* (Lc. 2, 52), sporea din Sine. El ştia ca om că ia din Sine ca Dumnezeu toată învăţătura Sa. Dumnezeirea din care îşi lua învăţătura nu-I era străină. Dar în calitatea de Fiu al Tatălui, nu se simţea singur ca izvor infinit al cunoştinţei Sale, ci unit cu Tatăl. Era o cunoştinţă comunitară în care totuşi se simţea în calitatea deosebită de Fiu. Şi umanitatea, căreia îi comunica din Sine ca Dumnezeu cunoştinţa Sa la nesfârşit, avea şi ea sentimentul că o primeşte de la Fiul în Care este Tatăl, ca pe o cunoştinţă filială. Hristos ca Fiu după fire al Tatălui e atât de unit în cunoştinţa Lui cu Tatăl, încât se şi spune ca Înţelepciunea şi Sfatul Tatălui. Nu poate cunoaşte nici copilul omenesc pe tatăl său decât întipărit de sentimentul lui patern, datorită faptului că-l are pe el ca fiu. Însuşi Tatăl se cunoaşte ca ipostas patern datorită Fiului. Cunoştinţa Lor e nedespărţită, deşi nu-I confundă şi într-un fel e distinctă. (n. 716, p. 411).

1183. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar slava lui Hristos ca Dumnezeu creşte mereu, pentru că şi-o face tot mai străvezie prin umanitatea Lui şi oamenii devin tot mai capabili să-i vadă măreţia dumnezeiască prin umanitatea Lui, făcându-I-se tot mai intim. *Iar copilul creştea şi se întărea cu duhul umplându-Se de înţelepciune* (Lc. 2, 40), pentru că tot mai mult se descoperea prin înţelepciunea Lui omenească Înţelepciunea dumnezeiască, tot mai mult se deschidea cea dintâi celei din urmă. (n. 432, p. 251).

1184. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim admite în Hristos, pe baza Părinţilor anteriori, o voie electivă, dar numai în înţelesul de voie nedeterminată în concret a firii noastre, ca voire actualizată a ceva sau altceva de către Dumnezeu Cuvântul însuşi. De aceea ea nu poate fi o voie care ar fi putut alege şi răul, ci numai una care putea alege între două lucruri bune: a merge de exemplu la Ierusalim sau a nu merge; a merge pe un drum sau pe altul. (n. 386, p. 191).

1185. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fără să nege puterea alegerii în Hristos, Sf. Maxim declară că omenescul Lui nu se mişca prin libera alegere între cele bune şi cele rele. Căci El cunoştea cele bune şi nu le putea alege pe ele, nepătimind de vreo slăbiciune necesară. (n. 389, p. 192).

odată cu unirea cu Dumnezeu Cuvântul[1186], a avut mișcarea nesupusă îndoielii, mai bine zis statornică, potrivit dorinței naturale sau voinței[1187], sau, ca să spunem mai propriu, și-a avut slăbiciunea nemișcată în El, potrivit venirii la o existență desăvârșit curată și îndumnezeită în Dumnezeu Cuvântul[1188]. Căci imprimând-o și mișcând-o în mod natural, ca pe una proprie și naturală a Sa și a sufletului Său, a împlinit în mod real, și nu fictiv, marea taină a întrupării Sale pentru noi[1189], neînlăturând nimic din ceea ce era natural, afară de păcat, care nu are nici o rațiune semănată în nici una din cele ce sunt (create)[1190]". (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, pp. 191-192)

„(...) Și două voințe naturale, potrivit Părinților, dacă nu îndrăznim să spunem că e fără suflet și fără minte[1191]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, p. 193)

„(...) Voința Lui nu ca una ce e a altei ființe, din altă ființă sau fire decât a noastră, ci pentru că s-a făcut pentru El și în El a unuia și aceluiași ipostas; și pentru că nu a fost adusă la existență în sine și pentru sine, ca noi. De aceea a și avut pe Cuvântul însuși ca sământă proprie care a înnoit modul nașterii[1192], primind odată cu existența și existența în chip dumnezeiesc în ipostasul Lui[1193]. Aceasta pentru ca să se întărească ceea ce este al nostru și să se facă crezut ceea ce e mai presus de noi[1194]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 211)

„(...) Acordul voinței omenești a Mântuitorului cu voința Lui dumnezeiască și părintească, ca a Cuvântului întrupat Care a dat ființă firii omenești și a îndum-

1186. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nici o clipă umanitatea lui Hristos nu și-a avut existența în afara Cuvântului, deci în putința alegerii răului. (n. 390, p. 192).

1187. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeu Cuvântul n-a anulat voia omenească, ci a readus-o la mișcarea ei conformă cu firea care își găsește și satisfacerea, și împlinirea în Dumnezeu. (n. 391, p. 192).

1188. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Firea omenească a primit substanțializare, sau a luat ființă în Dumnezeu Cuvântul, fiind în același timp desăvârșit îndumnezeită. În alți oameni Dumnezeu Cuvântul dă o substanță în afară de Sine rațiunii omului din El. Aci îi dă substanță sau ființă rațiunii umane din El în El însuși, rămânând El însuși ipostasul ei. (n. 392, p. 192).

1189. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Firea omenească I s-a făcut Lui naturală, odată ce Și-a însușit-o ca una din cele două naturi ale Sale. I-a fost așa de naturală cum ne este naturală și nouă firea noastră. Dar nu necesară. N-a simțit-o străină de Sine, ci familiară Lui și sufletului Său omenesc. Dar Cel ce o avea ca naturală și proprie Lui, fiind și Dumnezeu întipărit în ea, Și-a mișcat-o ca Dumnezeu, umplând-o de misterul prezenței și lucrării Sale ca Dumnezeu cel întrupat. (n. 393, p. 192).

1190. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pe cât de mult a fost îndumnezeită firea noastră asumată de El, pe atât de mult a rămas ea în întregimea ei. Întregul omenesc I-a devenit propriu. Numai păcatul I-a lipsit din omenesc, dar păcatul nu există prin vreo rațiune proprie vreuneia din făpturi, căci nu are o astfel de rațiune nici în Dumnezeu. De aceea de abia firea fără de păcat e readusă la starea de fire neștirbită, nestrâmbată, deplină. Această unire a umanului cu divinul într-o Persoană, această posibilitate a lui Dumnezeu de a Se întipări în uman și de a Se manifesta astfel prin uman, de a-Și face voia umanului voia Sa, arată o tainică conformitate a omenescului cu Dumnezeu și o înrudire prin creație și har cu El. Umanul se poate întâlni cu Dumnezeu în nepătimire, adică în libertatea de patimi, care e totodată eliberarea de îngustarea în orizontul închis al lumii materiale. Teologia protestantă vrea să apropie pe Dumnezeu de om atribuindu-I pătimirea. Părinții răsăriteni apropie pe om de Dumnezeu prin despătimire, întrucât El e nepătimitor. (n. 394, p. 192).

1191. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos n-ar avea voință omenească, n-ar avea nici suflet, nici minte. Căci cum ar dori să fie și să lucreze cele bune și ca om, dacă n-ar cugeta la ele și n-ar simți bucurie pentru ele? Am văzut că pentru Sf. Maxim rațiunea stă în slujba mișcării firii spre împlinirea celor dorite ca bune. (n. 395, p. 193).

1192. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim arată aci că voința omenească în Hristos e numită voința Lui, și nu a omului, nu pentru că ar fi dumnezeiască, ci pentru că este a ipostasului dumnezeiesc făcut om, născându-se cu firea omenească din sângele Fecioarei; și pentru că ea nu e folosită de Hristos pentru El, cum folosim noi voința noastră, ci pentru noi, cum Dumnezeu pune toate ale Lui la dispoziția noastră. (n. 449, p. 211).

1193. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Alte motive pentru care voința omenească a lui Hristos se numește a Cuvântului întrupat, fără a fi voință dumnezeiască. (n. 450, p. 211).

1194. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Voința noastră omenească devenind voința Cuvântului întrupat se întărește. Dar această întărire a ei face să se creadă totodată că Cel ce a luat-o este Dumnezeu. În această naștere a umanului fără de sământă în Hristos, s-a făcut străvezie Dumnezeirea. (n. 451, p. 211).

nezeit-o prin faptul că i-a dat ființă[1195]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 5, în PSB, vol. 81, p. 214)

„După amândouă (firile) din care şi în care şi al căror ipostas era, Se făcea cunoscut ca fiind prin fire voitor al mântuirii, printr-una, ca binevoind împreună cu Tatăl şi cu Duhul, iar prin alta *ascultător făcându-Se până la moarte, şi încă moarte de cruce* (Filip., 2, 8) şi împlinind prin trup marea taină a mântuirii[1196]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 5, în PSB, vol. 81, p. 214)

„(...) Cuvântul (...), având firea cea mai presus de ființă şi suprainfinită împreună cu Tatăl şi cu Duhul, deşi *ca Dumnezeu dădea firii iarăşi în chip liber, când voia, vreme să lucreze ale ei*[1197], cum spune dumnezeiescul şi marele învăţător al Nyssenilor, Grigorie (*Comentar la Ioan*, Cartea a IV-lea). Căci dacă ar fi voit acestea numai ca Dumnezeu nu Acelaşi şi ca om, sau ar fi fost El însuşi trup prin fire, sau schimbându-Se după ființă S-ar fi făcut trup prin căderea Dumnezeirii Sale, sau trupul Lui n-ar fi fost însuflețit în chip rațional, ci el ar fi fost în trupul Său cu totul neînsuflețit şi nerațional. Iar dacă trupul a fost însuflețit în chip rațional, avea şi voie naturală, căci tot ce e prin fire rațional e numaidecât şi voitor prin fire[1198]. Şi dacă are voința naturală ca om, voia desigur după ființă acelea pe care El ca Dumnezeu, creând-o, le-a sădit în fire în chip natural, ca ținând de constituția şi de menținerea ei[1199]. Căci n-a venit ca să strice firea, pe care El însuşi a făcut-o ca Dumnezeu şi Cuvântul, ci a venit să îndumnezeiască cu totul firea pe care El însuşi a voit, cu bunăvoința Tatălui şi cu împreună lucrarea Duhului, să o unească cu Sine după ipostas împreună cu toate însuşirile ce-I aparțin în mod natural, afară de păcat.

1195. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin faptul covârşirii că ipostasul întrupat nu refuză paharul, îşi pune voia omenească de acord cu cea dumnezeiască. Prin aceasta voia dumnezeiască însăşi se arată în Hristos manifestându-şi unitatea în ferirea de pahar, iar voia omenească se deschide dumnezeirii. Dacă voia lui Hristos pe de o parte se opreşte de a voi ceva contrar voii dumnezeieşti, dar pe de alta se fereşte de pahar, această ferire va fi şi a voii dumnezeieşti cu care este una. (n. 458, p. 214).

1196. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin amândouă voile, Hristos voia mântuirea noastră: prin cea dumnezeiască, binevoind împreună cu Tatăl şi cu Duhul, iar prin cea omenească făcându-Se ascultător pentru noi Tatălui, ca, îndreptând astfel firea noastră în Sine şi prin ea şi pe cea din noi, să deschidă uşa la Tatăl sau să o deschidă pe ea Tatălui (şi Sieşi ca Dumnezeu). Deschiderea aceasta prin voia omenească înseamnă de fapt punerea de acord a voii omeneşti a Lui cu voia dumnezeiască. Şi acest acord şi l-a putut realiza în El pentru că El era ipostasul, sau Subiectul ambelor. Însuşi Fiul lui Dumnezeu făcându-Se şi om a deschis firea noastră prin voia ei, al cărei Subiect S-a făcut, lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu a deschis în Sine Dumnezeirea umanului şi umanul lui Dumnezeu, prin voile lor. Subiectul voii dumnezeieşti făcându-se şi Subiect al voii omeneşti, El însuşi S-a făcut ca om ascultător Sieşi ca Dumnezeu şi, prin aceasta, şi Tatălui. El însuşi, supremul subiect iubitor al Tatălui, în calitate de Fiu prin fire S-a făcut şi Subiect uman plin de aceeaşi iubire filială față de Tatăl. (n. 459, p. 214)

1197. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Învățătura cea dreaptă e că Iisus nu numai lucra cele omeneşti prin firea omenească, ci le şi voia cu voia omenească, nu cu voia dumnezeiască. Totuşi avea şi voia dumnezeiască în voia omenească a acestora. Căci El îngăduia firii omeneşti să voiască, când era potrivit, cele ale ei: foamea, setea etc. Umanul nu era numai un instrument pasiv al voii dumnezeieşti. Căci cum ar fi biruit astfel cele ale slăbiciunii omeneşti? Legătura între voia omenească şi cea dumnezeiască era foarte subtilă în Hristos. Nu era nici o despărțire în ele şi nici o contopire. Voia omenească nu se mişca fără voia dumnezeiască, iar cea dumnezeiască nu o silea pe cea omenească, ci aceasta se mişca benevol simțind dorința voii dumnezeieşti. Fiecare din cele două voi îşi arată libertatea în lucrarea celeilalte. În oarecare măsură aceasta se întâmplă şi în orice om care vrea să se conformeze voii dumnezeieşti. Deosebirea cea mare stă poate în faptul că în Hristos voia omenească simțea mai clar dorința şi mişcarea voii dumnezeieşti. (n. 471, p. 220)

1198. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Rațiunea fără voință e fără rost. De ce aş raționa în împrejurările vieții mele, dacă nu pot alege prin judecată felul de a mă comporta în ele, sau cu ce faptă am să le răspund? În rațiune este implicată voința şi conştiința că e de preferat să aleg binele. (n. 473, p. 220)..

1199. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeu Cuvântul n-a venit să desființeze firea pe care a creat-o, deci nici voia pe care a sădit-o în ea ca să fie în armonie cu voia Lui şi să sporească astfel în ceea ce îi este propriu prin comunicarea cu Dumnezeu, lucrând conform voii Lui. Deci însuşindu-Şi firea noastră Şi-a însuşit şi voia ei în mişcarea ei dreaptă, deci în Dumnezeu, întrucât El a sădit în firea noastră această voie spre El. A venit să readucă voia firii noastre la conformitatea cu voia Sa, dar nu silind-o spre aceasta. S-a făcut El însuşi ca Dumnezeu Subiectul acestei voi a creaturii Sale, întărind libertatea pe care i-a dat-o ca să meargă pe calea proprie firii ei în conformitate cu voia Lui dumnezeiască. În aceste rânduri, Sf. Maxim afirmă în mod clar conformitatea firii noastre, şi deci a voii noastre, cu Dumnezeu ca bază a întrupării. Întruparea duce la capăt opera creațiunii, unind deplin creatura cu Creatorul şi o îndumnezeieşte după har. (n. 474, p. 220).

Deci ca Dumnezeu prin fire a voit cele dumnezeieşti şi părinteşti prin fire. Căci era împreună voitor cu Născătorul Lui. Iar ca om, voia iarăşi Acelaşi cele omeneşti prin fire, păzind iconomia (întruparea) curată de orice nălucire, neîmpotrivindu-Se nicidecum voii Tatălui. Căci nimic din cele naturale, precum nici însăşi firea, nu se împotriveşte vreodată cauzei firii[1200]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 6, în PSB, vol. 81, pp. 220-221)

„Că a avut voie omenească după fire, precum şi dumnezeiască după fiinţă, arată în mod vădit Însuşi Cuvântul prin ferirea omenească iconomică de moarte, manifestată de El. Aceasta L-a făcut să spună: *Părinte, de este cu putinţă, să treacă acest pahar de la Mine*, ca să arate slăbiciunea trupului Său şi că nu S-a făcut cunoscut celor ce-L vedeau prin nălucire, înşelându-le simţirea; ci că a fost cu adevărat şi în mod propriu om, mărturisind-o aceasta voinţa Lui naturală, care s-a ferit de moarte prin iconomie[1201].

Dar că iarăşi a fost îndumnezeită voinţa Lui omenească în întregime prin consimţire cu cea dumnezeiască, fiind mereu mişcată şi întipărită de ea, e vădit din faptul că împlinea în mod desăvârşit numai judecata voii Tatălui, de care spunea ca om: *Să nu se facă voia Mea, ci a Ta.* Ni S-a dat şi prin aceasta pe Sine model şi pildă spre nesocotirea voii noastre prin împlinirea deplină a celei dumnezeieşti chiar dacă am vedea atârnând prin aceasta moartea asupra noastră[1202]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 6, în PSB, vol. 81, pp. 221-222)

„Aşa a învăţat şi marele Grigorie Teologul, în *Al doilea Cuvânt despre Fiul*, zicând în chip clar: *Voirea Aceluia nu avea nimic potrivnic, fiind întreagă îndumnezeită.* Deci Îi era propriu să voiască omeneşte, după acest mare învăţător. Căci nu se întâmpla aceasta prin socotinţa proprie, ci prin voinţa naturală în sens propriu întipărită continuu de Dumnezeirea Lui după fiinţă şi mişcată spre împlinirea iconomiei (a mântuirii) şi îndumnezeită prin consimţirea şi legătura cu cea părintească şi devenită şi numită şi dumnezeiască cu adevărat prin unirea în sens propriu cu aceea, dar nu prin fire. Căci nu a ieşit nicidecum, îndumnezeindu-se, din fire[1203]. Căci spunând *îndumnezeită întreagă*, învăţătorul a înfăţişat unirea voinţei omeneşti din El cu voia dumnezeiască şi părintească a Lui, depărtând deplin toată împotri-

---

1200. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos n-ar fi împlinit voia Tatălui, s-ar fi dovedit că nu e nici Fiul Lui adevărat şi n-a luat nici firea omenească adevărată. Deci întruparea, ridicarea din păcat şi mântuirea ar fi fost o nălucire. Căci atât ca Fiul adevărat al lui Dumnezeu, cât şi ca Cel ce a luat firea omenească creată ca Dumnezeu, ridicată din păcat (singura cu care Se putea uni Fiul lui Dumnezeu), S-a dovedit prin împlinirea voii Lui de mântuire a umanului. Sfântul Maxim manifestă un mare optimism în înţelegerea firii omeneşti. Faptul că ea, voind ceea ce voieşte Dumnezeu, voieşte ceea ce o promovează cu adevărat, arată că e făcută să se deschidă prin voia sa adevăratului Dumnezeu. În faptul că omul închizându-se capricios în sine prin voia sa nu se simte bine în mod statornic şi nu creşte spiritual, se arată că el a fost făcut să se depăşească, prin voia sa, pe sine, ca să se realizeze pe sine, că a fost făcut ca o fiinţă ce tinde spre desăvârşirea în Creatorul ei. (n. 475, p. 221)

1201. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu S-ar fi ferit de moarte, nu ar fi fost om. Deci n-ar fi fost Dumnezeu întrupat şi nu ne-ar fi mântuit. (n. 476, p. 222).

1202. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trecem peste voia noastră, o călcăm, n-o împlinim, când împlinim voia dumnezeiască, chiar dacă renunţând la voia noastră renunţăm la apărarea vieţii noastre prin ea. Dar în această renunţare la voia noastră în favoarea celei dumnezeieşti, se manifestă în alt fel voia noastră, mai bine zis, voia noastră cea adevărată. Şi prin ea asigurăm firii noastre adevărata viaţă, cea în Dumnezeu, sau din izvorul vieţii adevărate în locul unei vieţi trecătoare, mai mult aparente. Mai mult împlinim voia noastră când împlinim prin ea voia lui Dumnezeu, decât atunci când căutăm să o împlinim împotriva voii lui Dumnezeu. Slăbirea aceasta a voii a adus-o păcatul. (n. 477, p. 222).

1203. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Îndumnezeirea nu înseamnă ieşirea firii noastre din ceea ce este ea. Aceasta înseamnă că e făcută pentru îndumnezeire; că în starea de îndumnezeire se realizează în mod deplin. Iarăşi apare conformitatea umanului cu divinul. Omul se cere după prezenţa transcendenţei dumnezeieşti în sine, cum se cere plămânul după aer. Îndumnezeirea e desăvârşirea bunătăţii în om, în care el simte în modul cel mai deplin şi neştirbit umanitatea lui. (n. 479, p. 223).

virea şi pe cei ce voiesc cele contrare tainei lui Hristos[1204]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 6, în PSB, vol. 81, p. 223)

„Ei (Părinţii) spun: *E o dorinţă naturală şi o dorinţă înnăscută şi firească a nu voi trupul să moară. Fiindcă aceasta este o osândă a firii. Şi cum ar spune că voinţa e comună ambelor? Sau cum s-ar arăta deosebirea firilor într-o singură voinţă? Căci e cu totul necesar să concure voinţa cu firea şi firea să nu voiască să moară şi să se lipsească de viaţa prezentă. Şi precum a flămânzi şi a înseta nu e un rău, aşa nici a dori să rămână în viaţa prezentă. Şi e sădită în fire iubirea faţă de cele prezente.* Şi iarăşi: *Ţine de trupul pe care l-a luat cu toate însuşirile lui naturale, să se ferească de moarte.*

Acestea sunt învăţăturile pururea pomeniţilor Atanasie, Vasilie, Grigorie, Ioan, Teofil, Chiril şi ale celorlalţi Părinţi probaţi. Şi ce dovadă mai mare decât acestea se poate aduce despre voinţele naturale pe care le susţin? Ce şi cine s-ar putea opune acestora, când nu e nimic îndoielnic în ele şi nimic neclar?" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 18, în PSB, vol. 81, pp. 295-296)

„(...) prin cea (voinţa) naturală şi omenească era în acord cu cea părintească şi dumnezeiască, neavând deosebirea faţă de aceea dintr-o făptuire contrară, ci, dându-Se astfel pe Sine nouă ca model, o supunea pe a Sa de bună voie; şi o recomanda pe a Tatălui, ca imitându-L în aceasta şi noi şi renunţând la a noastră s-o împlinim pe cea dumnezeiască cu toată sârguinţa. Aceasta o spune aşa: *Când s-a scris: «N-am venit să fac voia Mea, ci a Tatălui care M-a trimis« (In. 6, 38) şi: «Nu ceea ce Eu voiesc, ci Tu, Părinte« (Mt. 14, 36), acestea nu sunt ale unei voinţe deosebite,* adică potrivnice şi contrar lucrătoare, *ci ale iconomiei (întrupării) omeneşti care şi-a însuşit din compătimire cele ale noastre.* (...) Deci, cum am spus, nu afirmă desfiinţarea voinţei naturale şi omeneşti, ci a celei pătimaşe şi contrare firii. Şi vorbind în general, a mărturisit pe Dumnezeu Cel întrupat având voinţa noastră, dar liberă de orice păcat." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 19, în PSB, vol. 81, p. 306)

„Pyrhus: Este cu putinţă să se afle într-o singură Persoană două voinţe fără contrazicere între ele?

Maxim: Dacă nu pot fi în una şi aceeaşi persoană două voinţe fără contrazicere, atunci, după tine, ele pot fi în contrazicere. Iar dacă e aşa, mărturiseşti că sunt două şi nu te mai opui numaidecât numărului, ci numai lipsei de contrazicere. Deci rămâne să se caute cauza producătoare a luptei. Care spui deci că e aceasta? Oare voinţa cea după fire sau păcatul? Dacă vei spune că e voinţa cea după fire, iar cauza acesteia nu e altul decât Dumnezeu, atunci, după tine, făcătorul luptei e Dumnezeu. Iar de vei zice că e păcatul, iar păcat (Hristos) n-a făcut, Dumnezeu Cel întrupat n-a

---

1204. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Învăţăturile contrare tainei lui Hristos se opun îndumnezeirii. Sfântul Maxim vede îndumnezeirea concentrată în acordul deplin al voii omeneşti a lui Hristos cu voia Lui dumnezeiască. De voie atârnă toată bunătatea, dar şi toată răutatea. Prin acordul voii omeneşti cu cea dumnezeiască se deschide Dumnezeirea omenescului şi omenescul Dumnezeirii. Voia este uşa firii noastre care se poate închide şi deschide lui Dumnezeu, întâlnind uşa închisă sau deschisă a lui Dumnezeu, reprezentată de voia Lui. Voinţa bună face întreg omul bun, căci e deschisă cu drag lui Dumnezeu şi semenilor. Voinţa bună se află în unire cu voia lui Dumnezeu prin care se revarsă bunătatea Lui nesfârşită din izvorul ei. În unire cu voia lui Dumnezeu, omul trăieşte bunătatea sa în întâlnire cu cea dumnezeiască, fără să se confunde bunătatea sa cu cea dumnezeiască, întrucât pe a sa o simte provenind din cea dumnezeiască, iar pe cea dumnezeiască, izvor al bunătăţii sale. Cine ajunge în preajma unui om bun simte în acela bunătatea lui, dar şi pe cea a lui Dumnezeu ca izvor al bunătăţii lui. Simte persoana omului în întâlnirea ei cu Persoana cea bună a lui Dumnezeu sau cu Sfânta Treime.

Prin voinţă, omul arată că este o persoană deosebită de Dumnezeu, dar se şi poate pune de acord cu El ca Persoană, când nu I se opune. (n. 480, p. 223).

avut nici o contrazicere în voinţele Sale cele după fire. Căci lipsind vreo cauză, evident că nu va fi nici ceea ce e cauzat de ea[1205].

Pyrhus: Deci e propriu firii a voi?

Maxim: Da. A voi simplu e propriu firii." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 322)

„Maxim: În Sfintele Evanghelii s-a spus despre Domnul că *a doua zi a voit Iisus să intre în Galileea* (In. 1, 43). E vădit că a voit să intre, întrucât nu era acolo. Dar nu era cu umanitatea. Căci cu Dumnezeirea nu lipsea de nicăieri. Aşadar, a voit să intre ca om, nu ca Dumnezeu. Şi era voitor ca om.

Şi în altă parte iarăşi: *Voiesc ca precum unde sunt Eu şi ei să fie* (In. 17, 21). Ca Dumnezeu Hristos este deasupra locului unde este, căci nu e într-un loc ca Dumnezeu. Dar firea noastră nu poate fi deasupra locului. Urmează deci că în calitate de om voieşte ca unde este El să fie şi ei. Deci era Acelaşi şi voitor ca om.

Şi în alt loc iarăşi: *Şi venind la acel loc, a spus: «Mi-e sete!». Şi i-au dat Lui vin amestecat cu fiere şi gustând, nu a voit să bea* (Mt. 27, 34). După care parte se zice că a însetat? Dacă după Dumnezeire, va fi pătimitoare Dumnezeirea Lui, poftind băutura contrar naturii (ei). Iar dacă după umanitate, atunci a însetat după acea parte după care n-a voit să bea ceea ce era neplăcut prin fire. Deci era voitor Acelaşi şi ca om.

Şi în alt loc iarăşi: *Şi umbla Iisus prin Galileea. Căci nu voia să umble prin Iudeea, pentru că Îl căutau iudeii să-L omoare* (In. 7, 1). Dacă umblarea e a trupului prin fire, nu a Dumnezeirii unită cu trupul după ipostas, urmează că Acelaşi umbla ca om prin Galileea şi nu voia să umble prin Iudeea. Deci era Acelaşi voitor şi ca om.

Şi în alt loc iarăşi: *Şi ieşind de acolo, străbăteau Galileea. Dar El nu voia ca cineva să ştie* (Mc. 9, 29). Toţi mărturisesc că umblarea este, cum s-a spus, prin fire a umanităţii Domnului, nu a Dumnezeirii. Iar dacă Îi era proprie plimbarea ca om, dar nu ca lui Dumnezeu prin fire, urmează că străbătea cu ucenicii şi nu voia să ştie cineva, ca om. Deci era voitor Acelaşi şi ca om." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 338)

Lucrarea dumnezeiască şi cea omenească în Hristos

„Când a fost nevoie să ridice pe soacra lui Petru cuprinsă de friguri (Mt. 8, 14), a întins mâna omeneşte, dar a oprit boala dumnezeieşte[1206]. Şi orbul din naştere a fost atins de scuipatul omenesc ieşit din trup, dar prin tina purtătoare a scuipatului a deschis ochii dumnezeieşte (In. 9, 6). Către Lazăr a trimis glas omenesc, ca un om, dar l-a sculat din morţi dumnezeieşte, ca Dumnezeu[1207]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXXII, în PSB, vol. 15, p. 361)

„Când se spun în Evanghelie cele omeneşti despre Mântuitorul, trebuie să privim iarăşi la firea celor spuse şi, văzându-le ca fiind străine de Dumnezeu, să nu le

1205. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Contrazicerea voinţei omeneşti faţă de cea dumnezeiască vine din păcat. Păcatul e act al voinţei, nu al fiinţei omeneşti. Dar voinţa nu e dată de Dumnezeu? Da, dar *prin voinţă Dumnezeu îl face pe om liber, nu sclav. Şi voinţa nu-l sileşte la păcat.* (n. 671, p. 322).

1206. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin mâna ce o întindea se simţea puterea dumnezeiască. Mâna Lui nu era ca o mână fără putere. Lucrarea dumnezeiască nu era despărţită de mâna ce atingea trupul bolnav. În aceasta se arăta că mâna era a lui Dumnezeu, asumată fiind de ipostasul Cuvântului. (n. 85, p. 361).

1207. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chiar prin glasul trimis spre Lazăr aflat cu trupul în mormânt, lucra puterea dumnezeiască. Glasul omenesc şi lucrarea dumnezeiască nu erau despărţite. Se simţea puterea dumnezeiască în glasul omenesc. Nu era un glas ca al oricărui om, ci era plin de puterea dumnezeiască. De aceea se spune că glasul era al Cuvântului, şi puterea era a omului Hristos Iisus. (n. 86, p. 361).

punem pe socoteala dumnezeirii Cuvântului, ci pe seama umanităţii Lui. Căci deşi Cuvântul însuşi S-a făcut trup, pătimirile (afectele) erau ale trupului. Dar dacă trupul e purtat dumnezeieşte în Cuvântul, harul şi puterea sunt ale Cuvântului. Căci făcea lucrurile (faptele) Tatălui prin trup. Dar arăta nu mai puţin afectele trupului în Sine. Aşa a întrebat şi a sculat pe Lazăr; a mirat pe Maica Sa, zicând: *încă n-a sosit ceasul Meu* (In. 2, 4), însă îndată a prefăcut apa în vin. Căci era Dumnezeu adevărat în trup şi trup adevărat în Cuvântul. De aceea din fapte Se făcea cunoscut pe Sine ca Fiu al lui Dumnezeu şi îl făcea cunoscut pe Tatăl Său, iar din afectele trupului arăta că poartă trup adevărat şi că acesta era propriu al Lui[1208]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XLI, în PSB, vol. 15, p. 372)

„Dumnezeu fiind şi om făcându-Se, ca Dumnezeu a sculat morţi, a vindecat pe toţi, a prefăcut apa în vin; căci nu erau acestea faptele omului. Iar purtând trup, înseta şi obosea şi pătimea, căci acestea nu erau proprii dumnezeirii. Şi ca Dumnezeu zicea: *Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine* (In. 14, 11). Iar ca purtător de trup mustra pe iudei: *De ce căutaţi să Mă omorâţi pe Mine, omul care v-am vorbit despre adevărul pe care l-am auzit de la Tatăl Meu?* (In. 8, 40). Iar acestea nu se săvârşeau în mod despărţit, după calitatea celor ce se săvârşeau, ca cele ale trupului să se arate fără dumnezeire, iar cele ale dumnezeirii, fără trup. Toate se săvârşeau în chip unit şi unul era Domnul care le făcea acestea în mod minunat prin harul Lui. Căci scuipa omeneşte, dar scuipatul era îndumnezeit. Fiindcă prin el făcea ochii orbului din naştere să vadă. Şi vrând să Se arate pe Sine Dumnezeu, zicea aceasta cu limbă omenească: *Eu şi Tatăl una suntem* (In. 10, 30); şi vindeca cu însoţirea voinţei omeneşti. Iar întinzând mâna, a vindecat pe soacra lui Petru care zăcea de friguri şi a sculat din morţi pe fiica mai marelui sinagogii, care murise." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Către acelaşi episcop Serapion*, XIV, în PSB, vol. 16, p. 98)

„Dar ereticii, din neştiinţa lor, şi-au ieşit din minţi. Şi unii, văzând cele trupeşti ale Mântuitorului, au tăgăduit afirmaţia: *La început era Cuvântul* (In.1, 1); iar alţii, privind cele ale dumnezeirii, n-au recunoscut afirmaţia: *Cuvântul trup S-a făcut* (In. 1, 14). Iar apostolul credincios, cunoscând iubirea de oameni a Domnului şi văzând semnele dumnezeirii, s-a minunat de Domnul în trup. Dar privind iarăşi cele proprii trupului, se uimeşte peste măsură, cunoscând lucrarea dumnezeirii din ele." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Către acelaşi episcop Serapion*, XIV-XV, în PSB, vol. 16, pp. 98-99)

„*Şi lucra mai presus de om cele omeneşti*, schimba prin paşii Săi firea elementelor, fără schimbare. O arată aceasta limpede apa nestatornică ce susţine, fără să cedeze, greutatea picioarelor materiale şi pământeşti, rămânând printr-o putere mai presus de fire nedesfăcută (αδιάχυτον). Caci umbla cu adevărat cu picioarele uscate, ce aveau un volum corporal şi o greutate materială, pe apa fluidă şi nestatornică, trecând pe mare ca pe uscat şi arătând prin această umblare, deodată cu puterea

1208. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Le făcea şi pe cele omeneşti şi pe cele dumnezeieşti în mod unit. Suporta afectele omeneşti, dar le şi biruia. Întreba ca un om neştiutor şi afla răspunsul de la Sine, ca Dumnezeu. Căci dumnezeiescul îşi deschidea uşa la bătaia omenescului; simţirea foamei îi dădea prilejul s-o învingă. Dacă n-ar fi simţit-o real, n-ar fi avut prilejul să-Şi arate puterea asupra ei. Dacă n-ar fi avut prilejul să rabde stările legate de trupul Său ca nişte pasivităţi involuntare şi dureroase, nu le-ar fi putut învinge. Răbdarea afectelor I s-a făcut mijloc de biruire a lor prin arătarea puterii dumnezeieşti. Cel întrupat nu dă altă putere umanului Său în suportarea afectelor decât pe cea a răbdării. Şi aceasta ţine de chenoza Cuvântului. Ontologia prefacerii în bine a umanului are ca bază eticul, sau spiritualitatea. Omul nou e omul spiritualizat. La aceasta e ajutat de Duhul Sfânt. (n. 113, pp. 372-373).

dumnezeirii Sale şi nedespărţită de ea, lucrarea naturală a trupului; căci mişcarea aceasta de trecere aparţinea prin fire trupului, şi nu dumnezeirii suprainfinite şi suprafiinţiale, unită cu El după ipostas. Căci odată ce Cuvântul mai presus de fiinţă Şi-a luat o fiinţă (S-a substanţializat) în mod omenesc, El avea ca proprie Lui, împreună cu fiinţa umană, şi micimea fiinţei ce-L caracteriza în mod general ca om şi arăta forma speciei în chip natural prin toate cele ce le lucra ca om. Fiindcă S-a făcut cu adevărat om, respirând, grăind, umblând, mişcându-Şi mâinile, folosindu-Se în mod firesc de simţuri pentru perceperea lucrurilor sensibile, flămânzind, însetând, mâncând, dormind, ostenind, lăcrimând, agonizând, deşi era Puterea de sine subzistentă, şi în general făcând toate celelalte prin care, lucrând liber, mişca firea asumată, aşa cum mişcă sufletul în chip natural trupul unit cu el. Căci firea aceasta devenise şi se numea cu adevărat a Lui, sau, vorbind propriu, El însuşi S-a făcut ceea ce este în mod real şi firea, şi a împlinit, în afară de orice nălucire, iconomia cea pentru noi." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5b, în PSB, vol. 80, p. 57)

„*Şi cu adevărat S-a făcut om mai presus de om*, unind întreolaltă în chip neştirbit modurile mai presus de fire şi raţiunile cele după fire. Astfel celor ce le era cu neputinţă să se împreune, S-a făcut El, Căruia nimic nu-I este cu neputinţă, unire adevărată, nelucrând prin nici una din cele două, al căror ipostas era, în mod separat de cealaltă, ci mai degrabă adeverind prin fiecare pe cealaltă. Căci fiind amândouă cu adevărat, ca Dumnezeu mişca propria Sa omenitate, iar ca om manifesta propria Sa dumnezeire. Ca să spun aşa, pătimea dumnezeieşte, căci pătimea de bunăvoie, odată ce nu era simplu om, şi săvârşea minuni omeneşte, căci le săvârşea prin trup, odată ce nu era Dumnezeu gol (γυμνός). Încât patimile Lui erau minunate fiind înnoite prin puterea dumnezeiască, cea după fire, a celui ce pătimea, iar minunile Lui era pătimite, fiind săvârşite prin puterea pătimitoare, cea după fire, a trupului celui ce le săvârşea[1209]. Aceasta ştiind-o învăţătorul, zice: *În sfârşit, săvârşea cele dumnezeieşti, nu ca Dumnezeu*, adică nu numai dumnezeieşte, despărţite de trup, căci nu era numai mai presus de fiinţă; *nici cele omeneşti, ca om*, adică nu numai trupeşte, despărţite de dumnezeire, căci nu era numai om; *ci întrucât era Dumnezeu înomenit, ne-a arătat vieţuirea printr-o lucrare nouă teandrică.* Şi de fapt iubitorul de oameni, făcându-Se cu adevărat om prin asumarea trupului însufleţit mintal şi în baza unirii neîmpiedicate înomenindu-Şi lucrarea dumnezeiască prin unitatea de viaţă (τη συμφυια) cu cea omeneasca, a împlinit iconomia cea pentru noi în mod teandric, adică lucrând deodată dumnezeieşte şi omeneşte, atât cele dumnezeieşti cât şi cele omeneşti, sau, mai limpede spus, manifestând deodată o lucrare dumnezeiască şi omenească." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5d, în PSB, vol. 80, pp. 60-61)

„Dacă definiţia oricărei firi o constituie raţiunea lucrării ei fiinţiale, cel ce n-ar spune că aceasta e îndoită ar admite mituri cu centauri. Şi apoi dacă ar fi aşa, cel ce

1209. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nelucrând separat prin nici una din cele două firi, căci nu se putea separa ca ipostas unificator de nici una, adeverea prin fiecare pe cealaltă. Prin firea omenească făcea vădită pe cea dumnezeiască, deşi nu era nici un gol în firea omenească prin care să răzbească la vedere descoperită cea dumnezeiască. Omenescul acoperea dumnezeirea Lui în întregime cu întregimea lui, dar în întregimea omenescului se străvedea dumnezeiescul, căci era un omenesc biruitor al păcatului şi liber de neputinţele necesităţii în asumarea liberă a acestor slăbiciuni. Făcea şi minuni, care arătau şi mai mult dumnezeirea, dar le făcea omeneşte, căci dumnezeirea nu se arăta în nici o lucrare a ei în mod descoperit. Dumnezeirea lucra minunile prin Duhul, Care Se arăta biruitor în acceptarea coborârii depline, a renunţării la o aşa zisă umanitate, care de fapt era subumană. Înseşi pătimirile erau minunate prin modul lipsit de orice grijă de Sine în care le suporta şi minunile erau pătimite căci apăreau din ascultarea şi pătimirea liberă în care nu se mai simţea deloc omenescul, ca un zid de piatră între el şi Dumnezeu. (n. 17, p. 61).

ar fi astfel având o singură lucrare – şi aceasta, naturală – cum ar putea săvârşi cu ea minunile şi patimile, care se deosebesc întreolaltă prin raţiunea firii, fără să urmeze nici o privaţiune absenţei unei capacităţi a firii? Căci nici una din existenţe nu poate înfăptui prin una şi aceeaşi lucrare cele contrare, fiind ţinută în marginile definiţiei şi ale raţiunii firii. De aceea nu e permis a spune că în Hristos e simplu o singură şi naturală lucrare a dumnezeirii şi a trupului, dacă dumnezeirea şi trupul nu sunt, după calitatea naturală, unul şi acelaşi lucru. Căci în acest caz ar fi şi o singură fire, iar Treimea ar deveni pătrime. Fiindcă nici după fire, nici după putere, nici după lucrare, nu S-a făcut, zice, una cu trupul. Pentru că prin nimic din ce e Fiul una cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt pentru fiinţa cea una, nu S-a făcut una cu trupul din pricina unirii, chiar dacă l-a făcut pe acesta prin unirea cu Sine de viaţă făcător, deşi prin fire era muritor. Căci altfel S-ar fi arătat ca fiind de o fire schimbăcioasă şi schimbând fiinţa trupului în ceea ce nu era, iar unirea făcându-l una după fire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5e, în PSB, vol. 80, p. 62)

„Căci lucra cele dumnezeieşti trupeşte, pentru că le lucra prin trupul nelipsit de lucrarea naturală. Şi cele omeneşti, dumnezeieşte, pentru că le făcea cu voia în chip stăpânitor (liber)[1210], nu primea experienţa pătimirilor omeneşti prin vreo silă[1211]. Căci nu lucra cele dumnezeieşti dumnezeieşte, pentru că nu era Dumnezeu gol; nici cele omeneşti, trupeşte, pentru că nu era simplu om.[1212] De aceea minunile nu erau fără pătimire; şi pătimirile nu erau fără minune. Ci cele dintâi, ca să spun ceva adevărat, nu erau pătimite; iar cele de al doilea erau minunate.[1213] Şi amândouă erau paradoxale (uneau contrariile), pentru că erau şi dumnezeieşti, şi omeneşti, ca provenind din unul şi acelaşi Dumnezeu Cuvântul întrupat, adeverind prin amândouă adevărul celor din care şi care era.[1214]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 19, în PSB, vol. 81, pp. 154-155)

„(...) Dacă lucra în mod natural[1215] prin fiecare din cele cărora le era ipostas, neîmpărţindu-Se, e vădit că împreună cu firile al căror ipostas era, avea şi lucrările lor fiinţiale şi susţinătoare ale lor,[1216] a căror unire era El însuşi[1217], lucrând co-

1210. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Făcea minuni prin trupul pe care îl păstra nealterat. Dacă n-ar fi păstrat trupul nu S-ar fi arătat săvârşind minuni.

Pătimea cele omeneşti dumnezeieşte, pentru că nu era supus lor fără voie, ci cu voie, fiind într-un fel stăpân peste ele. Toate erau paradoxale în El. Accepta cu voia pătimirile şi simţea că le-ar putea înlătura, dar totuşi le suporta în toată intensitatea lor. Suferea foamea, când putea să nu o sufere. Numai aşa a putut întări firea omenească. Căci pătimea cele omeneşti, dar le pătimea cu voia omenească întărită de cea dumnezeiască, însă numai atâta cât să le suporte, nu ca să nu le simtă. (n. 321, p. 154).

1211. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Le pătimea real, dar pentru că le accepta cu voia în mod liber El a ridicat la libertate deplină firea noastră. (n. 322, p. 154).

1212. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu făcea şi nu suferea cele omeneşti numai cu puterea trupului. Căci nu ar fi putut face cele ce le făcea, nici suferi cele ce le suferea numai cu puterea unui trup lipsit de puterea dumnezeiască. (n. 324, p. 154).

1213. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Era o minune chiar suportarea patimilor. (n. 324, p. 154).

1214. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Adeverea şi prin minuni şi prin pătimiri deodată atât Dumnezeirea, cât şi umanitatea. Făcea minuni pentru că era şi Dumnezeu şi om, Acelaşi; şi pătimea aşa cum numai El a pătimit (absolut liber, dar real), pentru că era şi om şi Dumnezeu. (n. 325, p. 155).

1215. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lucra în mod natural prin fiecare fire Acelaşi unic ipostas, neîmpărţindu-se ca să lucreze prin firea umană ca om, iar prin cea divină ca Dumnezeu, adică a acceptat să întindă mâna Cel ce era în acelaşi timp om şi Dumnezeu, neschimbând această lucrare a naturii omeneşti, fiindcă Cel ce săvârşea acest gest era şi Dumnezeu. Săvârşea şi pătimea cele omeneşti Dumnezeu însuşi pentru că era Acelaşi totodată om, şi săvârşea cele dumnezeieşti Omul pentru că era şi Dumnezeu. Aceasta arată şi mai mult tainica conformitate a omenescului cu dumnezeiescul, capacitatea primită de om prin creaţie de a se actualiza ca mediu sau organ al lucrării dumnezeieşti, fără a fi anulat omenescul, ci arătând, tocmai în calitate de omenesc, capacitatea de mediu şi organ al dumnezeiescului. (n. 405, p. 195).

1216. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lucrarea ţine de fiinţă. Unde se vede lucrarea omenească, ca e dovada unei fiinţe omeneşti sau arată că fiinţa nu poate fi fără o lucrare ce izvorăşte din ea sau se face prin ea. De aceea într-un fel lucrarea menţine fiinţa sau se arată constitutivă ei. Lucrarea omenească a lui Hristos arată că El are şi firea omenească. (n. 406, p. 195).

1217. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ipostasul sau Persoana lui Hristos e unirea firilor şi a lucrărilor lor, fără să le confunde, cum e persoana umană unirea tuturor organelor trupeşti şi facultăţilor sufleteşti, fără să le confunde. (n. 407, p. 195).

respunzător Sieşi şi făcând cunoscute prin cele ce le lucra adevărul celor din care, în care şi care era.

Deci Unul e Hristos din două firi,[1218] din Dumnezeire şi umanitate, Cuvântul şi Fiul Unul Născut şi Domnul slavei, pe Care Îl cunoaştem şi Îl credem în ele cu adevărat, având şi două mişcări sau lucrări naturale şi generale şi indicatoare ale celor din care era, ale căror rezultate erau diferitele fapte săvârşite în parte, care ieşeau din El şi se săvârşeau de El fără o tăiere a celor din care era fără nici un fel de contopire. Căci nu suferea tăiere sau confundare Cel ce nu e supus niciodată prefacerilor şi dă tuturor celor ce sunt statornicia şi consistenţa existenţei şi a modului de existenţă." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, p. 195)

„Termenul *lucrarea teandrică* e o îmbrăţişare deodată a lucrării dumnezeieşti şi omeneşti. Învăţătorul a creat un termen corespunzător îmbrăţişând, cum am spus, în rostire pe amândouă şi, exprimând-o aceasta în chip unitar, a indicat concentrat lucrarea îndoită a Celui îndoit după fire. Căci după ce a spus mai înainte: *nelucrând cele dumnezeieşti în modul lui Dumnezeu, căci nu era Dumnezeu simplu, dar lucrând cele dumnezeieşti prin fire, căci era Dumnezeu după fire, însă prin trupul unit cu El după ipostas,*[1219] *nici cele omeneşti, în modul omenesc, căci nu era om simplu, dar lucrând în chip natural cele omeneşti, căci era om prin fire, dar cu stăpânirea dumnezeiască, nefiind dus de vreo nevoie şi prin sila naturală ca noi spre lucrarea lor (Epistola întâi către Gaius)*, a împletit lucrarea Lui dumnezeiască şi omenească după fire, arătând că nici una din ele nu era fără cealaltă, ci cunoscute una în alta şi una prin alta prin compenetrarea reciprocă (συμφυως), pentru unirea lor nedesfacută le-a exprimat pe amândouă printr-un termen unitar în chip concentrat. Prin acest termen a arătat pe de o parte că lucra cele dumnezeieşti şi cele omeneşti deşi nici în modul lui Dumnezeu, nici în cel al omului, căci, cum am spus, nu era Dumnezeu simplu, nici om simplu; totuşi, lucrându-le cu adevărat, adeverea deosebirea lucrărilor naturale. Pe de altă parte, cuprinzându-le pe acestea şi exprimându-le sinoptic prin termenul potrivit de lucrarea teandrică, ne-a învăţat unirea lor de nedespărţit." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 7, în PSB, vol. 81, p. 233)

„Căci este Acelaşi Dumnezeu şi om. Dar zic că sunt şi altele în oarecare fel comune şi oarecum referindu-se la amândouă, adică la Dumnezeire şi umanitate. Adică unele dintre expresii sunt foarte dumnezeieşti, iar altele omeneşti; în sfârşit, altele deţin un loc oarecare de mijloc, arătând pe Fiul lui Dumnezeu ca fiind deodată Dumnezeu şi om[1220]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 8, în PSB, vol. 81, p. 245)

1218. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim foloseşte nu numai expresia de la Calcedon *în două firi*, ci şi cea de la Sinodul V ecumenic *din două firi*, singura acceptată de monofiziţi. (n. 408, p. 195).

1219. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lucra cele dumnezeieşti, dar nu ca Dumnezeu neîntrupat, ci ca Dumnezeu întrupat. Vindeca orbirea, dar nu în chip nevăzut, ci prin tina adusă la ochii orbului cu mâna omenească, deci ca Dumnezeu întrupat. (n.s. 502, p. 233).

1220. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos fiind un unic ipostas sau Subiect, dar constând din două firi, poate săvârşi unele lucrări în care se întâlnesc atât lucrările omeneşti, cât şi cele dumnezeieşti, fără să se anuleze, nici să se schimbe după fire. De ex. El simţea foamea, dar simţirea foamei nu-L făcea să-Şi piardă stăpânirea de Sine. Sau vindeca, manifestând puterea dumnezeiască, dar folosindu-Se de mişcarea vreunui organ trupesc, sau asociind mila omenească. Dar erau şi unele lucrări pe care le săvârşea numai omeneşte, oprind asocierea puterii dumnezeieşti la ele; sau numai dumnezeieşte, susţinând în existenţă creaţiunea, fără asocierea unui efort omenesc. Mai bine zis există o gradaţie în săvârşirea unor lucrări şi trăirea unor simţiri mai mult cu Dumnezeirea, sau mai mult cu umanitatea. Dar totdeauna Îşi distinge ceea ce aduce din Dumnezeire şi ceea ce aduce din umanitate în lucrările Sale. Chiar unirea între suflet şi trup în persoana

„Iar Ioan, care a avut gură de aur, mai bine zis gura lui Hristos, spune la începutul *Cuvântului despre văduva care a pus în vistierie doi bănuţi: E simplu numele postului. Şi în altele cu firi unite e deosebită lucrarea umanităţii, precum e deosebită puterea Dumnezeirii. Să dau un exemplu: jos oboseşte şi sus adună stihiile. Jos flămânzeşte şi de sus aduce ploaie. Jos îi e frică şi de sus pricinuieşte tunete. Jos stă în faţa judecătorului şi de sus Se priveşte pe Sine Însuşi. Cât priveşte milostivirea, în ea concurg amândouă lucrările. Căci Cel ce încununează dintre heruvimi pe cei milostivi, Acelaşi şezând în faţa vistieriei cearcă pe iubitorii de oameni.* Acelaşi zice în *Cuvântul către Toma împotriva arienilor*: *Acestea auzindu-le, am curăţit sufletul de necredinţă, am lepădat socotinţa îndoielnică, am îmbrăcat convingerea, m-am atins de trup, bucurându-mă şi tremurând, am întins împreună cu degetele şi ochii sufletului şi am simţit două lucrări.*

Dar şi prea înţeleptul Chiril, întâi stătătorul Alexandriei, în capitolul 32 al *Tezaurului* zice: *Nu vom admite că e una lucrarea naturală a lui Dumnezeu şi a făpturii, ca să nu ridicăm nici făptura la firea dumnezeiască, nici să coborâm înălţimea mai presus de toate ale firii dumnezeieşti la locul cuvenit celor create. Căci cele ce au o unică lucrare şi o unică putere nedeosebită păstrează în mod necesar şi o unitate a genului.*" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 12, în PSB, vol. 81, pp. 266-267)

„Severian, întâi stătătorul Cabalei, (...) mărturiseşte: *Deci arată două voinţe: una dumnezeiască şi alta omenească.* (...) Ambrozie, marele mărturisitor, (...) vesteşte cu înţelepciune: *În ce mod aceeaşi lucrare e a altei fiinţe? Căci nu poate fi o singură lucrare unde e o fiinţă deosebită.* (...) Chiril al Ierusalimului (...) afirmă: *A arătat o lucrare îndoită, pătimind ca om, dar Acelaşi lucrând ca Dumnezeu.* (...) Dumnezeiescul Leo, care vorbeşte cu cumințenie: *Fiecare chip lucrează cu participarea celuilalt ceea ce are propriu.* (...) Gură de Aur: *Şi în altele e deosebită lucrarea firilor unite, a umanităţii şi a Dumnezeirii. Iar când e vorba de milostivire, concurg amândouă lucrările. Şi de aceea am simţit două lucrări.*" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 12, în PSB, vol. 81, p. 271)

„(...) Oricare alt Părinte probat şi dumnezeiesc afirmă, cum am arătat, scriind în Hristos o lucrare şi două, primul lucru privind la unirea lucrărilor celor după fire precum şi a firilor, iar al doilea la deosebirea lor fiinţială." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 19, în PSB, vol. 81, p. 301)

„Căci întinderea mâinii şi atingerea şi apucarea şi amestecarea prin ea a tinei şi frângerea pâinii şi, simplu, tot ce se săvârşea prin mână, sau prin alt mădular, sau parte a trupului, era propriu lucrării naturale a umanităţii lui Hristos, prin care, ca om, era lucrător Acelaşi, Care era Dumnezeu prin fire şi lucra în mod natural cele dumnezeieşti, ca să se adeverească prin amândouă după fire, arătându-Se fiind cu adevărat Dumnezeu desăvârşit şi om desăvârşit, afară numai de păcat." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 351)

---

umană este o mare taină. Din această unire rezultă unitatea persoanei. Dar cum, din două părţi necontopit unite, rezultă o unitate desăvârşită? La om aceasta se poate datora faptului că în suflet sunt puse puterile formatoare ale trupului, încât nu se poate cugeta un suflet realizat fără trup şi nici invers. Deşi deosebit de trup, sufletul nu e despărţit de ele. Poate o astfel de conformitate există şi între firea umană şi cea dumnezeiască, deşi Dumnezeirea poate exista şi fără a se uni cu cea umană. Poate de aceea Logosul dumnezeiesc are în Sine raţiunile tuturor creaturilor. De aceea El a putut să-Şi formeze chipul Său uman şi în Sine însuşi din Fecioara Maria, nu ca un ipostas aparte, ci în propriul Său ipostas. Aceasta poate explica unitatea ipostasului şi manifestarea lui prin toate cele ce ţin de cele două firi. (n. 527, pp. 245-246).

„Iar lucrarea susținătoare de viață a arătat-o în respirație, în grăire, în vedere, în auzire, în atingere, în mirosire, în fapta mâncării și a băuturii, în mișcarea mâinilor, în umblare, în dormire și în celelalte câte se arată în mod neschimbat în firea lucrării celei naturale.[1221]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 351)

„Și a lăcrimat Iisus" (Ioan 11, 35)

„*Și a lăcrimat Iisus* (In. 11, 35)

Evanghelistul, văzând lăcrimând firea care nu lăcrimează, e mirat, căci pătimirea aceasta era proprie trupului, și nu potrivită Dumnezeirii. Iar Domnul lăcrimează, văzând pe omul făcut după chipul Său intrat în stricăciune, ca să ne scape de lacrimile noastre. Căci pentru aceasta a și murit, ca să ne izbăvim și noi de moarte. Îi curge doar o lacrimă și îndată o reține, ca să nu pară că este crud și fără milă, dar ne și învață să nu ne topim pentru cei ce au murit. Primul lucru e propriu compătimirii, al doilea e femeiesc și nebărbătesc. De aceea a îngăduit trupului Său să plângă puțin, deși El era ferit de lacrimi, de orice durere, pentru firea Sa dumnezeiască. Se minunează de lacrima Domnului și cei ce-L urăsc pe El. Căci cei ce filosofează la culme și se bucură de mare vază cu anevoie lăcrimează, ca unii ce biruie orice neajuns. Iudeii socoteau că lăcrimează pentru moartea lui Lazăr. Dar El lăcrima din milă pentru toată firea omenească, plângând nu numai pe Lazăr, ci cugetând la vechea întâmplare, când toată firea omenească a ajuns sub moarte, căzând cu dreptate sub pedeapsa aceasta[1222]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărțile VII și VIII, în PSB, vol. 41, p. 752)

Dumnezeirea lui Hristos

„(...) Trebuie să gândim de Iisus Hristos, ca de Dumnezeu, ca de *Judecătorul viilor și al morților* (Fap. 10, 42), că nu trebuie să gândim lucruri mici despre mântuirea noastră. Dacă gândim lucruri mici de Iisus Hristos, și lucruri mici nădăjduim să primim. Cei care ascultă vorbindu-li-se de Hristos, ca și cum li s-ar vorbi de niște lucruri mici, păcătuiesc; de facem așa, păcătuim și noi, că nu știm de unde am fost chemați, de Cine și spre ce loc, că nu știm câte a suferit Iisus Hristos, pătimind pentru noi." (Sf. Clement Romanul, *Omilie, numită a doua Epistolă către Corinteni,* cap. 1, în PSB, vol. 1, p. 111)

„Ce spune oare altceva Moisi lui Isus, fiul lui Navi, când i-a pus acest nume, ca unui profet, decât numai ca să audă tot poporul că Tatăl descoperă toate despre Fiul Iisus? Așadar, Moisi îi spune lui Isus, fiul lui Navi, când i-a pus numele și când l-a trimis iscoadă a pământului: *Ia carte în mâinile tale și scrie ce zice Domnul, că Fiul lui Dumnezeu va tăia din rădăcină toată casa lui Amalic în zilele de pe urmă.* Iată

1221. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) După Sf. Maxim lucrarea sau energia cea unică a firii omenești se arată într-o mulțime de fapte înrudite, sau de același fel omenesc. Hristos Și-a arătat lucrarea omenească în toate acestea. (n. 730, p. 351).

1222. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea e cea mai cumplită tragedie pentru oameni. Merită cu adevărat să plângem din pricina ei. Și chiar Dumnezeu trăiește mila pentru oameni din pricina ei. Căci nu e o dispariție pur și simplu, ci un chin veșnic. De aceea El însuși Și-o însușește pentru a o birui, sau intră în ea pentru ca noi să nu rămânem în ea. Ea chinuiește pe om și înainte de-a se produce. Hristos o asumă, o așteaptă, o primește, dar nu rămâne în ea, ci o face trecere la viața veșnic fericită pentru Sine și pentru cei ce se unesc prin iubire cu El și cu ceilalți. Moartea e biruită de iubire, de bucuria iubirii de Dumnezeu Cel iubitor de oameni. (...) (n. 1414, p. 752).

iarăşi Iisus, nu fiu al omului, ci Fiu al lui Dumnezeu, arătat în preînchipuire în trupul lui Isus al lui Navi.

Aşadar, pentru că vor zice că Hristos este Fiu al lui David, David însuşi, temându-se şi înţelegând rătăcirea păcătoşilor, a profeţit: *Zis-a Domnul Domnului Meu: Şezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe duşmanii Tăi aşternut picioarelor tale.* Şi iarăşi, Isaia grăieşte aşa: *Zis-a Domnul lui Hristos Domnul Meu: Apucatu-L-am de mâna Lui dreaptă, ca să asculte de El neamurile şi puterea împăraţilor voi sfărâma.* Iată că David Îl numeşte Domn şi nu-L numeşte Fiu!" (Barnaba, *Epistola*, cap. 12, în PSB, vol. 1, p. 155)

„E necesar să spun câteva cuvinte despre Hristos, ca despre Dumnezeu." (Tertulian, *Apologeticul,* XXI, în PSB, vol. 3, p. 69)

„(...) Este (Hristos – n.a.) Dumnezeu. Nu este cineva mai mare decât Cuvântul, nici nu există învăţător pentru singurul Învăţător." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâia, cap. 6, 25.2, în PSB, vol. 4, p. 180)

„În ce ne priveşte, potrivit învăţăturii, care după convingerea noastră izvorăşte din inspiraţia dumnezeiască, credem că nu există altă posibilitate de a da despre Fiul lui Dumnezeu o explicaţie mai înaltă şi mai potrivită despre dumnezeirea Lui şi de a-L face cunoscut oamenilor, decât pe baza Sfintei Scripturi, care a fost inspirată de Duhul Sfânt şi care cuprinde Evangheliile şi scrierile apostolice, precum şi Legea şi Proorocii, cum le-a înşirat Însuşi Hristos.[1223]" (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, I, 3, în PSB, vol. 8, p. 70)

„Învinuim, aşadar, pe iudei care n-au recunoscut dumnezeirea lui Iisus cu toată mulţimea mărturiilor proorocilor, care-L descriu ca puterea cea mare a lui Dumnezeu, Stăpânul şi Părintele tuturor făpturilor, căci după convingerea noastră despre El s-au rostit acele cuvinte de poruncă despre care citim în istoria creaţiei descrisă de Moise: *să fie lumină!*, *să fie o tărie în mijlocul apelor* şi tot ce a poruncit, Dumnezeu a poruncit şi Fiul a făcut. Lui i-au fost adresate cuvintele (Fc. 1, 26): *să facem om după chipul şi după asemănarea Noastră,* şi credem că tot ce Tatăl a poruncit, Cuvântul a săvârşit. Şi aceste lucruri le afirmăm nu numai pe temeiul unei presupuneri obişnuite, de altfel, la iudei, ci ele au fost spuse de însuşi Dumnezeu şi rostirea lor e următoarea: *El a zis şi s-a făcut; El a poruncit şi s-au zidit* (Ps. 32, 9). Iar dacă Dumnezeu a poruncit şi făpturile au fost aduse la viaţă, atunci, în înţelesul şi graiul acestor prooroci, cine ar fi fost în stare să împlinească porunca Tatălui dacă nu Cel care este, ca să zicem aşa, Cuvântul şi Adevărul?" (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 9, în PSB, vol. 9, p. 105)

„Căci dacă poruncind dracilor, aceştia se supun, aceasta nu este faptă omenească, ci dumnezeiască. Sau cine, văzându-L pe El tămăduind bolile, cărora le este supus neamul oamenilor, Îl mai socoteşte pe El om şi nu Dumnezeu? Căci curăţa leproşi, făcea şchiopii să umble, deschidea urechile surzilor, dădea vedere orbilor şi alunga pur şi simplu toate bolile şi toată neputinţa de la oameni. Iar din acestea oricine putea vedea dumnezeirea Lui. Căci cine, văzându-L dând cuiva ceea ce-i lipsea prin naştere şi deschizând ochii orbului din naştere, nu ar fi înţeles că Lui Îi era

1223. Notă Pr. T. Bodogae: Fără Scriptură nu există cunoştinţă sigură. (...) (n. 205, p. 70).

supusă naşterea oamenilor şi că El era făcătorul şi ziditorul acesteia? Căci Cel ce dă ceea ce nu are omul din naştere, e vădit că e Domnul însuşi al naşterii oamenilor[1224]. De aceea, când a coborât la noi la început Şi-a plăsmuit trupul Său din Fecioara, ca să dea tuturor o probă nu mică a dumnezeirii Sale prin faptul că Cel ce L-a plăsmuit pe acesta este şi făcătorul celorlalte trupuri." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă, prin trup,* cap. 4, 18, în PSB, vol. 15, p. 112)

„Şi cine, văzând firea apelor schimbându-se şi prefăcându-se în vin, nu putea înţelege că Cel ce a făcut aceasta e Domnul şi Făcătorul firii tuturor apelor? De aceea a păşit şi pe mare ca un Stăpân şi umbla pe ea ca pe pământ, dând privitorilor dovada stăpânirii Lui peste toate. Iar hrănind cu puţine pâini atâta mulţime şi făcând din cele puţine belşug mare, încât a săturat cu cinci pâini cinci mii de oameni şi au rămas mai multe decât au fost, n-a făcut cunoscut altceva decât că El este Domnul purtării de grijă al tuturor." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XVIII, în PSB, vol. 15, p. 113)

„Au fost mulţi regi şi tirani pe pământ înainte de El; se istoriseşte despre mulţi înţelepţi şi vrăjitori la caldei şi la egipteni şi hinduşi. Care dintre ei, nu zic după moarte, dar încă trăind a putut să-şi impună atât de mult puterea, încât să umple tot pământul de învăţătura lui şi să întoarcă de la superstiţia idolească o mulţime aşa de mare, câtă a atras Mântuitorul nostru la El de la idoli? Filosofii elinilor au scris multe cărţi părute convingătoare şi cu mult meşteşug în cuvinte. Ce-au dovedit ele aşa de mult ca crucea lui Hristos? Până la moartea lor sofismele lor păreau să aibă ceva convingător. Dar chiar când trăiau se contraziceau în cele ce socoteau că se impun ca adevărate în gândirea lor şi se certau întreolaltă.

Dar e un fapt foarte minunat că Cuvântul lui Dumnezeu, învăţând prin cuvintele cele mai simple, a umbrit pe sofişti şi a golit de putere învăţăturile lor, atrăgând pe toţi la Sine şi umplând bisericile Sale. Şi ceea ce e uimitor este că pogorând la moarte ca om, a făcut de nimic vorbăria făloasă a înţelepţilor despre idoli. Căci a cui moarte a alungat demonii? Sau de moartea cui s-au înspăimântat dracii, ca de a lui Hristos?[1225] De aceea unde se rosteşte numele Mântuitorului, de acolo se alungă orice demon.

Şi cine a smuls aşa de desăvârşit patimile sufleteşti din oameni[1226], încât desfrânaţii s-au făcut feciorelnici, ucigaşii n-au mai ţinut suliţele în mână, iar cei stăpâniţi de frică s-au îmbărbătat? Şi peste tot, cine a înduplecat pe barbari şi pe cei ce locuiau în ţări păgâne să lepede furia şi să cugete cele paşnice, dacă nu credinţa în Hristos şi semnul crucii? Cine a încredinţat pe oameni aşa de mult despre înviere, ca crucea lui Hristos şi însăşi învierea Lui cu trupul? Cu toate că elinii au scornit atâtea minciuni, totuşi n-au putut născoci învierea idolilor lor, nevenindu-le în minte nicidecum că e

1224. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: El completa ceea ce n-a dat în anumite cazuri naşterea. (n. 62b, p. 112).

1225. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea lui Hristos a alungat demonii, pentru că prin ea aducându-Se ca dar lui Dumnezeu Tatăl şi renunţând la Sine, a dat putere tuturor să depăşească despărţirea egoistă şi orgolioasă de Dumnezeu pentru că a fost cea mai mare coborâre (chenoză) a Celui mai presus de toate, a Fiului lui Dumnezeu făcut om ca să poată primi moartea noastră. Dracii, individuaţiunile pervertite de extrema mândrie, şi-au dovedit neputinţa faţă de această smerenie. (n. 111, p. 148).

1226. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) Sfântul Atanasie cugetă că Dumnezeu-Cuvântul a lucrat şi asupra sufletului, sau a lucrat asupra trupului prin curăţirea sufletului, deci n-a lucrat numai direct asupra trupului, cum spune Kannengiesser. Chiar prin coborârea Lui din dragoste pentru noi până la primirea morţii ne-a dat putere să biruim mândria, lăcomia, pofta de plăceri trupeşti, toate patimile ca expresii ale egoismului. (n. 112, p. 148).

cu putinţă ca după moarte să învie trupul din nou[1227]. Această închipuire le-ar fi fost de altfel aprobată, pentru că, cugetând astfel, ar fi dat pe faţă neputinţa idololatriei lor şi ar fi recunoscut puterea lui Hristos, ca să se cunoască şi din aceasta că e Fiul lui Dumnezeu." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, L, în PSB, vol. 15, pp. 147-148)

„Care dintre oameni a învăţat după moarte, sau chiar vieţuind încă, despre feciorie, şi n-a socotit că e cu neputinţă virtutea aceasta între oameni? Dar Mântuitorul nostru şi Împăratul tuturor, Hristos, a pus atâta putere în învăţătura Sa, despre aceasta, că şi copiii care nu au ajuns la vârsta cunoscătoare a Legii au făgăduit viaţa în feciorie, care e mai presus de lege. Cine dintre oameni a putut străbate vreodată aşa de departe, încât să ajungă şi la sciţi şi la etiopieni, sau la perşi, sau la armeni, sau la goţi, sau la cei de care se spune că locuiesc dincolo de ocean, sau la cei ce sunt peste Hircania, sau la egipteni şi caldei, care cred în vrăji şi sunt peste măsură de superstiţioşi şi de sălbatici în obiceiurile lor, ca să le propovăduiască despre virtute şi feciorie şi despre o credinţă potrivnică idolilor, cum a făcut Domnul tuturor, Puterea lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos? Şi El nu numai că le-a propovăduit prin ucenicii Săi, ci i-a şi înduplecat în cugetul lor să lepede sălbăticia purtărilor şi să nu se mai închine zeilor părinţilor lor, ci să-L recunoască pe El şi prin El să creadă în Tatăl.

Odinioară închinându-se la idoli, elinii şi barbarii se războiau între ei şi erau cruzi cu cei de un neam şi nu se afla cineva care să umble pe pământ, sau să străbată marea, fără să-şi înarmeze mâna cu suliţa, din pricina luptei neîmpăcate între ei. Toată viaţa lor o trăiau înarmaţi şi suliţa le slujea în loc de toiag şi numai în ea le era ajutorul. Se închinau, cum am spus înainte, idolilor şi aduceau demonilor jertfe; şi totuşi cei ce slujeau idolilor n-au putut fi îndreptaţi prin superstiţia idolească. Dar când s-au mutat la învăţătura lui Hristos, cugetarea li s-a străpuns cu adevărat în chip minunat, încât au lepădat cruzimea şi nu se mai gândesc la lupte, ci în toate s-au făcut paşnici şi plini de dorinţa de prietenie." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, LI, în PSB, vol. 15, pp. 147-149)

„Sau cine e Cel ce i-a unit întreolaltă spre pace pe cei ce se urau, dacă nu Fiul cel iubit al Tatălui, Mântuitorul de obşte al tuturor, Iisus Hristos, Care prin dragostea Lui toate le-a răbdat pentru a noastră mântuire? De altfel despre această pace ce o va aduce El se proorocise de demult. Căci spusese Scriptura: *Şi-şi vor preschimba săbiile lor în fiare de plug şi suliţele lor în seceri şi nu va mai ridica sabia un neam asupra altui neam şi nu vor mai fi învăţaţi să se lupte* (Is. 2, 4). Şi nu e de crezut (ce s-a scris). Căci şi acum barbarii care au sălbăticia purtărilor sădită în ei, cât timp jertfesc idolilor ce-i au, se înfurie unii împotriva altora şi nu rămân nici un ceas fără suliţă; când aud de învăţătura lui Hristos, îndată se întorc de la războaie la lucrarea pământului şi în loc de a-şi înarma mâinile cu suliţe, le întind la rugăciune; şi peste tot, în loc de a se război între ei, se înarmează de acum împotriva diavolului şi a dracilor, războindu-i pe aceştia cu fecioria şi cu virtutea sufletului. Iată o dovadă a dumnezeirii Mântuitorului: ceea ce n-au putut învăţa oamenii de la idoli au învăţat

---

1227. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta se opunea gândirii lor panteiste, în care toate individuaţiunile apar şi dispar definitiv. Dacă şi-ar fi închipuit învierea, ar fi recunoscut eterna valoare a persoanei. (n. 113, p. 148).

de la El. Iar aceasta este nu o mică dovadă a neputinței şi nimicniciei idolilor. Căci cunoscându-şi dracii neputința lor, ațâțau odinioară pe oameni să se războiască între ei, ca nu cumva, încetând să se certe între ei, să se întoarcă împotriva dracilor[1228]. Căci, fără îndoială neluptându-se între ei, ucenicii lui Hristos se rânduiesc prin purtările şi faptele lor în frontul împotriva dracilor şi pe aceştia îi alungă, iar pe căpetenia lor, diavolul, îl iau în râs, prin aceea că în tinerețe trăiesc în curăție, în încercări rabdă, în dureri stăruiesc, când sunt ocărâți suportă, lipsurile le disprețuiesc şi, ceea ce e minunat, disprețuiesc chiar şi moartea, făcându-se martiri ai lui Hristos." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, LII, în PSB, vol. 15, pp. 149-150)

„Dar să mai arăt o dovadă foarte minunată a dumnezeirii Mântuitorului: care dintre oamenii de odinioară – fie el om simplu, sau vrăjitor, sau tiran, sau împărat – a putut lua sarcina să lupte împotriva întregii închinări la idoli şi a toată oastea drăcească şi a toată vrăjitoria şi a toată înțelepciunea elinilor, care erau atât de tari şi înfloreau şi înfricoşau pe toți, şi să se împotrivească cu o unică pornire tuturor, ca Domnul nostru, Fiul adevărat al lui Dumnezeu, Care dând pe față în chip nevăzut rătăcirea fiecăruia, îi atrage pe toți oamenii de la toate, încât unii calcă în picioare idolii cărora li se închinau, alții ard cărțile cu vrăjitoriile de care se minunau, iar în locul înțelepților aleg tâlcuirea Evangheliilor; pe cei cărora mai înainte li se închinau îi părăsesc, iar lui Hristos celui răstignit, de Care râdeau, I se închină, mărturisindu-L ca Dumnezeu; şi aşa numiții de ei zei sunt alungați cu semnul crucii, iar Mântuitorul cel răstignit e propovăduit în toată lumea, ca Dumnezeu şi ca Fiul lui Dumnezeu; şi zeii închinați la elini sunt defăimați de ei ca închipuiri spurcate, iar cei ce primesc învățătura lui Hristos au o viață mai curată ca aceia?

De sunt acestea şi unele ca acestea omeneşti, să ne arate cine voieşte, ca să ne convingem şi noi, că unele ca acestea s-au produs şi mai înainte. Iar de nu se arată şi nu sunt acestea fapte omeneşti, pentru ce le resping necredincioşii fără nici o evlavie, nerecunoscând pe Stăpânul care le-a lucrat? Ei pătimesc ceva asemănător celui ce nu cunoaşte pe Dumnezeu Făcătorul, din lucrurile zidirii. Căci dacă ar fi cunoscut, din puterea Lui arătată în toate, dumnezeirea Lui, ar fi cunoscut şi că faptele prin trup ale lui Hristos sunt ale lui Dumnezeu Cuvântul. Iar cunoscându-L, *nu L-ar fi răstignit pe Domnul Slavei,* cum a zis Pavel (I Cor. 2, 8)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, LIII, în PSB, vol. 15, p. 150)

„Precum cel ce doreşte să vadă pe Dumnezeu, Care este prin fire nevăzut şi nu poate fi nicidecum văzut, Îl înțelege şi Îl cunoaşte din faptele din natură, aşa cel ce nu vede prin înțelegere pe Hristos să caute să-L afle măcar din faptele trupului şi să cerceteze de sunt ale unui om. Şi de sunt omeneşti, să râdă; iar de nu sunt omeneşti, ci cunoaşte că sunt ale lui Dumnezeu, să nu râdă de cele ce nu sunt de râs, ci mai degrabă să se minuneze, că cele dumnezeieşti ni s-au arătat printr-un mijloc aşa de smerit şi prin moarte a ajuns la toți nemurirea şi prin întruparea Cuvântului s-a făcut cunoscută purtarea Lui de grijă pentru toate şi că Dăruitorul şi Făcătorul tuturor este Însuşi Cuvântul lui Dumnezeu." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, LIV, în PSB, vol. 15, p. 151)

1228. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pacea între oameni arată prezența Logosului care toate le orânduieşte şi le armonizează, Care scapă pe oameni de patima mândriei, lăcomiei, mâniei. (n. 113a, p. 150).

„Însuşi Mântuitorul zice: *Precum Tatăl are viaţă întru Sine, aşa a dat şi Fiului să aibă viaţă întru Sine* - (In. 5, 26). Spunând *I-a dat* S-a arătat pe Sine că nu e Tatăl. Iar spunând *aşa*, a arătat asemănarea şi identitatea firii Fiului cu Tatăl. Deci dacă era odată când nu le avea Tatăl, e vădit că şi Fiul era când nu le avea. Căci precum le are Tatăl, aşa le are şi Fiul. Iar dacă e necredincios lucru a spune că Tatăl nu le avea, dar e binecredincios a zice că Tatăl le are pururea, cum nu e absurd ca, odată ce Fiul zice *precum are Tatăl, aşa are şi Fiul,* aceştia să spună că nu are aşa, ci altfel? Mai vrednic de crezare este ceea ce zice Cuvântul şi a crede că toate câte spune că le-a luat, avându-le pururea, le are de la Tatăl. Căci Tatăl nu le are de la cineva, dar Fiul le are de la Tatăl." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al treilea, XXXVI, în PSB, vol. 15, p. 367)

„Nu cumva, însă, să-L socoteşti numai om pe Domnul nostru ignorându-I puterea dumnezeirii Lui din pricină că a trăit printre noi în asemănarea trupului păcatului!" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XLVIII, IV, în PSB, vol. 17, p. 314)

„Iar toate textele care-ţi vorbesc de firea Lui trupească, cu care a lucrat mântuirea oamenilor, pe care ne-a arătat-o prin venirea Lui în trup, în care El spune că a fost trimis (In. 3, 17), că nu poate să facă de la El nimic (In. 5, 30), că a primit poruncă (In. 10, 18), şi altele asemenea, să nu-ţi dea pricini să micşorezi dumnezeirea Unuia-Născut. Pogorământul Fiului la slăbiciunea firii tale omeneşti nu-ţi dă dreptul să micşorezi vrednicia Celui puternic, ci înţelege firea Lui aşa cum se cuvine unui Dumnezeu, iar cuvintele pline de smerenie, spuse despre El, interpretează-le având în vedere întruparea Sa pentru mântuirea oamenilor. Dacă aş vrea să vorbesc acum cu de-amănuntul de lucrul acesta, aş putea aduce, uitând de mine însumi, o mulţime nesfârşită de dovezi." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XV-a, II, în PSB, vol. 17, p. 511)

„Şi a sfătuit *Domnul Dumnezeu pe Adam* (Fc. 2, 16).

Iată că şi aici Scriptura foloseşte aceleaşi cuvinte ca mai sus: *Domnul Dumnezeu*, pentru ca prin repetarea acestor cuvinte să primim o învăţătură precisă şi să nu suferim pe cei care îndrăznesc să împartă aceste două nume: unul să-l dea Tatălui, iar pe celălalt Fiului. Pentru că fiinţa amândurora este una, de aceea şi dumnezeiasca Scriptură dă, fără deosebire, acelaşi nume când Tatălui, când Fiului." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XIV, III, în PSB, vol. 21, p. 159)

„(...) Într-una dintre *Epistole,* vorbind despre Mântuitorul nostru, după ce a spus că *toate au fost supuse sub picioarele Lui*, adaugă foarte drept: *Iar supunând toate, n-a lăsat nimic nesupus Lui* (Evr. 2, 8). Deoarece credem că toate s-au făcut prin Fiul, nu-L vom înţelege ca unul dintre toate, ci-L vom socoti că este în afară de toate, deosebindu-Se de firea şi specia celor făcute; deci, vom mărturisi că nu e altceva decât Dumnezeu din Dumnezeu după fire.[1229]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 57)

„Sau neplăcându-le să fie siliţi să mărturisească pe Fiul cu adevărat Dumnezeu din Dumnezeu după fire, se abat din obişnuinţa de-a lupta cu adevărat spre al doilea

1229. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă toate Îi sunt supuse Fiului lui Dumnezeu şi nimic nu-I este nesupus, El este deasupra tuturor. Toate Îi sunt supuse întru totul, toate avându-L întru totul pe El ca şi Creator, toate fiind create de El. Numai El nu depinde de nimic. Deci, numai El este necreat şi Creator, ceea ce înseamnă că e Dumnezeu. (n. 91, p. 57).

înţeles al chipului, care constă numai în formă şi pecete? Dar socotesc că, spunând aceasta, se vor omorî pe ei înşişi[1230]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 8, în PSB, vol. 41, p. 268)

„Să mărturisim pe Fiul ca chipul lui Dumnezeu şi Tatăl, neformat din unele însuşiri trecătoare, nici numai împodobit cu demnităţi dumnezeieşti, ci având fiinţial însuşirile Celui ce L-a născut şi fiind prin fire exact ceea ce se înţelege şi Cel ce L-a născut, adică Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, Atotţiitorul, Creatorul, slăvit, bun, închinat şi tot ce e unit cu cele spuse şi care se cuvin lui Dumnezeu. Căci, arătându-L astfel în toate asemenea lui Dumnezeu şi Tatăl, vom înfăţişa adevărul cuprins în spusa Lui: *De nu va voi cineva să cinstească pe Fiul, nu-L cinsteşte nici pe Tatăl care L-a trimis pe El* [1231]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 8, în PSB, vol. 41, p. 271)

„Căci, dacă mărturisesc lucrurile cele mai bune despre Mine, cinstesc pe Cel ce M-a născut, iar cei ce Îl acoperă cu cele mai de pe urmă ocări pe Cel ce S-a născut din El necinstesc pe Tatăl însuşi.[1232] În toate felurile Hristos Se dovedeşte pe Sine prin cuvintele Sale[1233] şi Se arată clar că este Dumnezeu după fire şi prin cele ce zice că cinsteşte pe Tatăl." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 41, p. 636)

„Nu se va micşora întru nimic înţelegerea dumnezeiască a Fiului, spunându-se că slava Lui este Tatăl, deoarece şi Tatăl însuşi e slăvit la fel de către Fiul, nu ca având nevoie (fiind lipsit) de slavă, ci deoarece şi are slava de a fi cunoscut ca Tată al Unui astfel de Născut, Care este şi El Dumnezeu[1234]". (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 41, p. 645)

„Căci cel ce zice că Domnul este Iisus, zice numaidecât în Sfântul Duh, după cuvântul lui Pavel (I Cor. 12, 3)[1235]. Dar cugetând cineva cele opuse nu o face în Duhul Sfânt, ci va grăi mai degrabă în Belzebut." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 41, p. 678)

1230. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nerecunoscând pe Hristos ca Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut om ca să scape umanitatea celor ce cred în El de moartea veşnică, îşi aleg ei înşişi moartea. Mai ales că ei nu mai cred prin aceasta nici în Dumnezeu. Căci un Dumnezeu impersonal şi fără iubire nu există. (n. 479, p. 268).

1231. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai dacă Hristos e chipul Tatălui în sensul că de aceeaşi fiinţă dumnezeiască, cel ce nu-L cinsteşte pe El nu cinsteşte nici pe Tatăl. Căci acela dispreţuieşte însăşi fiinţa lui Dumnezeu, proprie şi Tatălui. Dacă nu cinstesc pe fiul unui om, nu-l cinstesc nici pe tatăl lui. (n. 485, p. 271).

1232. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Fiul Îl laudă pe Tatăl prin toate cuvintele şi faptele Sale vrednice de Acela, cei ce coboară pe Fiul în ceea ce spun despre El, Îl coboară pe Tatăl însuşi. Şi Îl coboară pe Fiul atribuindu-I fapte şi purtări rele, contrare celor de Fiu. Prin acestea, Îl coboară şi pe Tatăl. În general, omul bun şi curat Îl măreşte pe Tatăl, căci numai de la El pot fi cele bune şi curate. Iar dacă cel rău se declară fiu al Tatălui, în răutăţile lui îl coboară pe Tatăl, el având ca dumnezeu şi tată pe diavolul. Cele mai incontestabile argumente despre existenţa lui Dumnezeu le aduce cineva prin bunătatea şi curăţia lui. (n. 1207, p. 636).

1233. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Se dovedeşte pe Sine ca Hristos, deci ca Mesia dumnezeiesc, calitate pe care nu I-o recunosc căpeteniile iudaice, cum nu I-o recunosc nici sectele neoprotestante. (n. 1208, p. 636).

1234. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pentru Dumnezeu-Tatăl este o slavă să aibă un Fiu Care este şi El Dumnezeu. Dacă n-ar putea primi existenţa de la El decât creaturi minore, puterea Lui ar fi mărginită. Slava lui Dumnezeu se arată în faptul că poate naşte un Fiu, Care e şi El Dumnezeu, ca şi Tatăl. Filosofiile (în general panteiste) nu cunosc o origine atotputernică a existenţei, întrucât toate cele ce se ivesc dintr-o esenţă sunt pline de insuficienţă. Pentru credinţa creştină insuficienţele creaţiei vin din faptul că nu este născută din Dumnezeu, ci este creată din nimic. Dar Dumnezeu are şi un Fiu născut din El. Iar Acesta e desăvârşit şi etern, ca şi El. Numai având aceste puteri: de-a naşte un Fiu egal şi de-a crea din nimic o lume mărginită, dar putându-se îmbogăţi cu nemărginirea Lui, se arată că este un Dumnezeu atotputernic, ceea ce explică totul. (n. 1226, p. 645).

1235. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel ce recunoaşte pe Iisus ca Domn, sau ca Dumnezeu, face aceasta prin Duhul Sfânt. Cel ce rămâne numai în raţiunea lui naturală nu va fi în stare să înţeleagă că e Fiul lui Dumnezeu făcut om. Zic şi neoprotestanţii *Domnul Iisus*, dar nu spun că e Dumnezeu cel întrupat. Dau termenului *Domn* un sens modern, care exprimă un respect pentru omul simplu, sau distins prin anumite calităţi de alţii. Cel ce nu înţelege prin *Domnul Iisus* că

„(...) Observă cum, prin cuvântul Său, ajută pe de o parte la zidirea celor credincioși, iar pe de alta, nu ignoră grăirea bolnavă a ereticilor lipsiți de evlavie. Căci spune către ucenicii Săi: *Voi Mă numiți pe Mine Învățătorul și Domnul*, ca să nu socotească cineva că El nu este prin fire Domnul și Învățătorul, ci ca să arate că prețuiește aceste numiri date Lui de cei care Îl urmează, în mod necesar adaugă, înlăturând bănuielile acelora: *Și bine ziceți, căci sunt.* Fiindcă nu Și-a dobândit ca pe un simplu nume de cinste pe cel de *Domn*, precum noi, rămânând slugi prin fire, am dobândi o strălucire după har prin numirile cele mai presus de fire și prețioase date de oameni." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 797)

„Privește la slava și la puterea Lui, privește la stăpânirea Lui neîmpiedicată peste toate. Spune-mi, ce nu împlinește dintre cele mai presus de rațiune prin consimțiri neforțate și înainte de trup, și cu trupul? Privește la Cel ce ni Se arată atât de mare prin faptele înseși. De aceea zice: *Eu și Tatăl una suntem. Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl* (In. 14, 9)[1236]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 842)

„O dată cu Cel născut cu adevărat se cugetă Persoana Celui ce naște prin fire. Și îndată ce cunoaște cineva pe Tatăl înțelege și pe Cel născut. Și, dacă află de Cel născut, înțelege îndată că a odrăslit dintr-un Tată. Deci din Amândoi se naște în ascultători cunoașterea Fiecăruia. Tăgăduind cineva că Dumnezeu este Tată cu adevărat, va desființa numaidecât și nașterea Fiului. Iar nemărturisind că Fiul este născut, va desființa împreună cu El și cunoștința despre Tatăl.[1237]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, pp. 867-868)

„De va afirma că Fiul se cinstește prin simplul nume al Dumnezeirii, nefiind prin fire și cu adevărat ceea ce se spune că este, îi vom răspunde, cugetând cele cuvenite și spunând deschis: O, deșteptule! Dacă nu este Dumnezeu după fire, ne închinăm mai departe creaturii în locul Creatorului, și nu numai noi, care formăm această ceată pământească, ci și mulțimea Sfinților Îngeri. Ba vom acuza și pe tot Sfântul care L-a numit pe El Dumnezeu după fire și adevărat, iar mai mult decât pe toți vom învinui pe Fericitul care a spus despre El: *Știm iarăși că a venit Fiul lui Dumnezeu și ne-a dat nouă pricepere ca să cunoaștem pe Dumnezeu cel adevărat; și noi suntem în Dumnezeul cel adevărat, adică întru Fiul Său Iisus Hristos. Acesta este adevăratul Dumnezeu și viața de veci* (I In. 5, 20)[1238]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 917)

Iisus este Dumnezeu, nu vorbește în Duhul Sfânt, ci în Beelzebut. A vorbi în Duhul Sfânt înseamnă a fi ridicat la înțelegerea lui Iisus ca fiind Cel egal în dumnezeire cu Duhul Sfânt. De fapt în cele următoare se precizează că fariseii spun în Beelzebut *Domnul Iisus*, dar nu mărturisesc nici ei și împiedică și pe alții să numească pe Hristos și să-L mărturisească. Și așa fac neoprotestanții. (n. 1268, p. 678).

1236. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chiar dacă nu poate să Se arate numai ca Dumnezeu, Se arată totuși ca atare prin umanitatea asumată. Numai cel ce își închide ochii cu voia nu vede, prin toată înfățișarea omenească a lui Hristos și prin toate manifestările Lui, dumnezeirea Lui și deci și dumnezeirea Tatălui, căci El Se arată în continuu în relație cu Tatăl. El nu Se arată ca fiind unica Persoană dumnezeiască, ci Se arată mereu privind spre Tatăl nevăzut, iubind pe Altul tot așa de mare ca El. Nu arată că nu are nici o relație cu nimeni egal cu Sine, sau numai cu oamenii, care depind de El. Chiar faptul că umanitatea Lui este a unui ipostas mai presus de om, iar acesta se adresează și prin manifestările lui omenești altei Persoane, Căreia îi spune Tată, arată că, și ca Subiect al umanității Sale, e în relație cu un Tată. (n. 1604, p. 842).

1237. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E o expunere mai pe larg a faptului că cine nu cunoaște pe Fiul ca Dumnezeu nu-L cunoaște nici pe Tatăl ca Dumnezeu, dar și a faptului că cine nu cunoaște pe Dumnezeu ca Tată nu-L cunoaște nici pe Dumnezeu ca Fiu. Ei nu pot fi cunoscuți decât împreună, Unul ca Tată, și Altul ca Fiu. Dar aceasta e posibil numai dacă sunt împreună de o fire dumnezeiască. (n. 1652, p. 868).

1238. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai o persoană trăiește în mod conștient viața ca valoare cuprinzătoare a tuturor valorilor. Și numai altă persoană îmi dă și mie un surplus de viață. Dar trebuie să existe și o Persoană care are și dă viața veșnică. Nu obiectele, nu esența care nu există real ca atare, dau viață. (n. 1743, p. 917).

„(...) Privind la smerenia Lui după trup şi dispreţuind prin aceasta lipsa Lui de importanţă, (iudeii – n.a.) se întrebau: *Nu este Acesta Iisus, fiul lui Iosif, şi nu ştim noi pe tatăl Său şi pe mama Sa? Cum spune El acum: M-am pogorât din cer?* Vezi în acestea mizeria gândurilor iudaice? Considerând mulţi că Domnul nu este cu adevărat Dumnezeu, pentru chipul trecător al trupului,[1239] şi nevrând să părăsească înţelegerea atotcoborâtă despre El, i-a asigurat pe Sfinţi că Duhul le va arăta în modul cel mai vădit slava Lui. Şi nu i-a încredinţat despre aceasta numai prin cuvinte înţelepte, ci a încredinţat mintea fiecăruia prin dovada reală că este Dumnezeu cu adevărat şi rod al fiinţei lui Dumnezeu-Tatăl. Şi care e dovada, sau cum Îl face Duhul slăvit şi recunoscut pe Hristos?[1240] A arătat slava Lui lucrând minunat şi dumnezeieşte în toţi şi sădind ştiinţa exactă a tuturor în Sfinţi. Firii care împărăteşte peste toate trebuie să i se atribuie cunoaşterea a toate, nimeni neputând învăţa şi vedea toate dezvăluite şi descoperite şi neputând împlini cu uşurinţă ceea ce voieşte, asemeni ei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 991)

„Fericitul Toma a dat mărturia cea mai dreaptă despre El, zicând: *Domnul meu şi Dumnezeul meu* (Ioan 20, 28)[1241]. Căci Domnului după fire şi Celui ce are stăpânirea peste toate Îi este propriu să fie Dumnezeu, precum în Cel după fire Dumnezeu se vede în mod desăvârşit şi calitatea de a stăpâni peste toate şi de a avea slava domniei peste ele.

Bagă de seamă că spune, la singular şi în mod articulat, *Domnul meu şi Dumnezeul meu.* N-a zis simplu *Domn al meu şi Dumnezeu al meu* (nearticulat), ca să nu socotească cineva că îl numeşte Domn şi Dumnezeu după asemănarea noastră sau a Sfinţilor Îngeri. Căci sunt mulţi domni şi dumnezei (zei) în cer şi pe pământ, cum ne-a arătat înţeleptul Pavel (I Cor. 8, 5), dar Unul este Domnul şi Dumnezeu, ca Cel născut din Tatăl, Care este Domn şi Dumnezeu după fire. În acest înţeles a spus: *Domnul meu şi Dumnezeul meu.* Mai important pentru dovedirea acestui adevăr este că Mântuitorul l-a auzit pe ucenicul Său zicând aceasta, l-a văzut statornic în credinţa că El este Domn şi Dumnezeu şi a socotit că nu trebuie să-l mustre[1242], ci îl laudă, cu toată dreptatea, pentru că a spus aceasta. Şi poţi vedea că ceea ce spune e adevărat. La sfârşitul Evangheliei le spune celor ce cred aşa: *Mergând, învăţaţi toate neamurile* (Mt. 28, 19). Iar dacă porunceşte celui ce cugetă astfel să înveţe toate

---

1239. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: După păcat, trupul nostru a căzut în mortalitate definitivă. Şi Fiul lui Dumnezeu l-a asumat tocmai pentru ca să-l scape de mortalitate şi corupţie, întâi în El, şi apoi în toţi cei ce se unesc cu El prin credinţă. Dar căpeteniile iudaice nu vedeau aceasta. (n. 1859, p. 991).

1240. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ştiind Hristos că oamenii vor avea nevoie, după plecarea Lui dintre ei, de o dovadă a Dumnezeirii Lui, le făgăduieşte că această dovadă le-o va da Duhul Sfânt, prin slăvirea ce I-o va aduce. Hristos spune că aceasta va fi o dovadă a Dumnezeirii Sale, pentru că Duhul nu va lucra aceasta de la Sine, ci de la Hristos, adică din unitatea Lui cu Hristos. (n. 1860, p. 991).

1241. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ceilalţi ucenici văzuseră urmele cuielor şi coasta lui Iisus. Deci n-aveau motiv să mai spună cuvinte ca ale lui Toma, măcar că nici ei nu ajunseseră la credinţa neclintită. Titlul de *Domnul* în mod articulat se dă în Noul Testament: şi, după aceea, în primele secole creştine, numai lui Hristos. El înseamnă Stăpânul suprem, calitatea de Dumnezeu unic. Vazându-L înviat cu adevărat, Toma Îl recunoaşte ca Dumnezeu unic. Domnul, în mod articulat, este Cel ce stăpâneşte peste toate şi nu e stăpânit de nimic. Acesta este Dumnezeul unic. Numai ca Stăpân al tuturor, deci şi ca Dumnezeul tuturor, Hristos n-a putut fi stăpânit de moarte. Dar zicând *Domnul meu şi Dumnezeul meu,* Toma exprimă şi relaţia afectivă, de iubire: *Eşti al meu, Doamne!* Toma găseşte fundamentul suprem al existenţei sale. În general, orice om e în căutarea absolutului, al fundamentului care e independent de toate. Nu ne mulţumim cu relaţia cu cele dependente, care nu ne pot da din ele viaţa fără sfârşit, nu ne pot da totul. Trebuie să fie Cineva care poate da un sens persoanelor umane şi lucrurilor din lume legate de om, socotindu-le în legătură cu El, ca factor absolut independent. (n. 2214, p. 1170).

1242. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toma, numindu-L pe Hristos Domnul şi Dumnezeul suprem şi unic, în mod articulat, Hristos nu L-a dezaprobat. Deci şi El S-a socotit fiind Domnul şi Dumnezeul cel unic. (n. 2215, p. 1171).

neamurile şi l-a arătat învăţător al lumii întregi, arată că doreşte să avem o astfel de credinţă. Căci El este cu adevărat Domn şi Dumnezeu după fire, chiar şi după ce S-a făcut Om. Observă că ucenicul, când I-a pipăit mâinile şi picioarele şi coasta, I-a adus mărturie, nedespărţind pe Emanuel în doi Fii, ci recunoscându-L ca Unul şi Acelaşi în trup, căci Unul este Domnul Iisus Hristos, după Scripturi." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 1170-1171)

„Nu se poate face despărţire, sau deosebire, între Hristos şi Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu este întreg în Hristos şi Hristos este în întregime în Dumnezeu. Nu poate fi vorba de nici o desfacere, de nici o dezbinare. Mărturisirea e una atât de simplă, una atât de evlavioasă, una atât de sănătoasă: a adora, a iubi, a cinsti pe Hristos-Dumnezeu." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. VII, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 794)

„Căci nimeni nu mărturiseşte pe Dumnezeu, dacă nu-L mărturiseşte pe Hristos. De vreme ce în aceasta constă toată credinţa Bisericii şi tot cultul în a-L mărturisi pe Iisus Dumnezeu adevărat, cine a putut să înlăture respectul şi cultul Lui mai mult decât cel ce a tăgăduit în El ceea ce cinstim noi toţi? Fereşte-te deci, te rog, fereşte-te să nu-ţi poată zice chiar ţie cineva antihrist. (...) Dacă-L mărturiseşti pe Iisus şi nu-L tăgăduieşti ca Dumnezeu, nimeni nu-ţi poate zice antihrist. Dar dacă-L tăgăduieşti, de ce te superi că-ţi zice cineva antihrist? Tu însuţi, îţi spun, îţi dai acest nume, dacă-L tăgăduieşti pe Hristos Dumnezeu." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a V-a, cap. 10, 2-3, în PSB, vol. 57, pp. 828-829)

Hristos – Cuvântul lui Dumnezeu

„Negreşit şi Domnul este instrument muzical armonios şi sfânt al lui Dumnezeu, Înţelepciune mai presus de lume, Cuvânt ceresc." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 1, 5.4, în PSB, vol. 4, pp. 72-73)

„Trebuie să se ştie aceasta: Cuvântul Tatălui universului nu este cuvântul acesta pe care noi îl rostim, ci este Înţelepciune şi Bunătate prea evidentă a lui Dumnezeu; este Putere atotputernică şi cu adevărat dumnezeiască, Care este neînţeleasă chiar de cei ce o mărturisesc; este Voinţă atotputernică." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 1, 6.3, în PSB, vol. 5, p. 314)

„(...) El care este perfecţiunea însăşi şi Cuvântul însufleţit al Raţiunii primare însăşi." (Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen*, IV, în PSB, vol. 10, p. 18)

„Şi după cum atunci când auzi că Unul-Născut este numit *lumină*, nu te gândeşti la lumina aceasta materială, văzută cu ochii; şi după cum atunci când auzi că este numită *viaţă*, nu te gândeşti la viaţa aceasta comună, pe care o trăiesc şi animalele necuvântătoare, tot aşa şi atunci când auzi că Unul-Născut este numit *Cuvânt*, fereşte-te ca nu cumva, din pricina slăbiciunii minţii tale, să te cobori la gânduri pământeşti şi josnice, ci caută să afli înţelesul acestui termen.

– Pentru ce este numit *Cuvânt*?

– Ca să-ţi arate că iese din minte!

– Pentru ce este numit *Cuvânt*?
– Că s-a născut fără suferinţă!
– Pentru ce este numit *Cuvânt*?
– Pentru că este chipul Celui Care L-a născut, arătând în El însuşi în întregime pe Cel Ce L-a născut; şi fără să se despartă întru ceva de Cel Ce L-a născut, are totuşi o existenţă desăvârşită în El însuşi, aşa precum şi cuvântul nostru înfăţişează în întregime gândirea noastră; că cele pe care le-am gândit în inimă pe acelea le rostim prin cuvânt; şi astfel graiul nostru este înfăţişarea gândirii inimii noastre, că din prisosinţa inimii grăieşte cuvântul (Mt. 12, 34). Inima noastră este un fel de izvor, iar cuvântul rostit este ca un pârâiaş care curge din acest izvor. Atâta curge cât ţâşneşte mai întâi din izvor; şi cât este ascuns tot atâta se şi arată.

Aşadar Ioan L-a numit *Cuvânt*, ca să-ţi arate naşterea impasibilă din Tatăl, să-ţi teologhisească existenţa desăvârşită a Fiului şi să arate prin asta legătura în afară de timp a Fiului cu Tatăl. Că şi cuvântul nostru, născut din minte, se naşte fără suferinţă; nici nu se taie, nici nu se împarte, nici nu curge; ci mintea, rămânând întreagă în propria sa fiinţă, dă naştere la un cuvânt întreg şi desăvârşit; iar cuvântul ieşind în afară are în el toată puterea minţii care l-a născut.

Ia, aşadar, din termenul *Cuvânt* atât cât este evlavios pentru teologia Unuia-Născut şi lasă la o parte şi treci cu toată dibăcia peste tot ce vei găsi că este neadevărat şi nepotrivit." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XVI-a, III, în PSB, vol. 17, pp. 517-518)

„El e Cuvântul lui Dumnezeu, Care vrea pentru că are viaţă, făptuieşte pentru că vrea şi vrea numai ce-i bun şi înţelept, întrucât tot ceea ce lucrează El e desăvârşit." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 1, în PSB, vol. 30, p. 286)

„Întrucât firea noastră e stricăcioasă şi slăbănoagă desigur şi viaţa omenească e efemeră, puterea fără consistenţă, cuvântul fără tărie. Dimpotrivă, când vorbim de natura Dumnezeirii, atunci şi însuşirile pe care i le atribuim vor trebui să fie pe măsura celei la care ne gândim. De aceea chiar dacă vorbim de un Cuvânt al lui Dumnezeu, nu trebuie să credem că El îşi are fiinţa doar în actul vorbirii sau al intonării, urmând ca după ce s-a sfârşit cu exprimarea unui cuvânt, ca la om, El să înceteze de a mai trăi; ci, după cum firea noastră trecătoare are un cuvânt trecător, tot aşa şi firea cea nestricăcioasă şi care în veci nu se schimbă are un Cuvânt veşnic şi continuu statornic." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învăţământul religios,* cap. 1, în PSB, vol. 30, p. 288)

Fiul - chipul ipostasului Tatălui

„*Chip al lui Dumnezeu* (2 Cor. 4, 4) este Cuvântul Lui – Cuvântul dumnezeiesc este Fiu adevărat al Minţii, este lumina luminii primitive." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 10, 98.4, în PSB, vol. 4, p. 146)

„Tălmăcind însă legătura şi despărţirea Fiului de Tatăl, precum şi însuşirea Fiului de a fi privit la un loc cu infinitul şi veşnicul Tată, infinit şi veşnic, (Pavel – n.a.) L-a numit pe acesta *oglindă*, adică *strălucire* a slavei, şi *icoană*, adică *întipărire* a ipostasei, înţelegând prin cuvântul *oglindă*, sau *strălucire,* legătura Lui cu Tatăl, iar prin acela de *icoană*, sau *întipărire*, egalitatea dintre amândoi. Căci între natura care

răspândeşte strălucirea şi strălucirea răspândită, nu se poate descoperi nimic deosebit, după cum nu se poate descoperi nimic deosebit nici între întipărirea lăsată de un obiect oarecare şi obiectul care a lăsat întipărirea.

Într-adevăr, cel ce înţelege natura care străluceşte pricepe totodată şi strălucirea acesteia, iar cel ce are în minte măreţia înfăţişării (ipostasei) unui lucru, acela poate, negreşit, şi să măsoare înfăţişarea (ipostasa) acestui lucru cu întipărirea lui, pe care o are în faţă. Pentru acest motiv, Sfântul Apostol Pavel numeşte pe Domnul nostru Iisus Hristos şi chip al lui Dumnezeu, cu aceasta nemicşorând întru nimic pe Domnul, ci, dimpotrivă, arătând măreţia Fiului cu ajutorul chipului acestuia în care străluceşte măreţia Tatălui. Căci nici măreţia Tatălui nu întrece limitele ei proprii, care sunt măreţia Fiului, şi nici întipărirea acestei măreţii, care este măreţia Fiului, nu este mai mare decât măreţia Tatălui." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârşire, către monahul Olimpiu,* în PSB, vol. 30, p. 464)

„Iar Fiu numesc pe Cel ce este din fiinţa Lui, şi nu doar cinstit cu simplul nume de Fiu. Îl ştiu că este chipul întocmai a ceea ce Îi este propriu Tatălui, încât Fiul e văzut în mod desăvârşit în Tatăl, iar Tatăl înfăţişează în El pe Cel ce străluceşte în mod negrăit din Sine[1243]. Tatăl are în Sine pe Fiul, dar este şi El în Fiul, datorită identităţii fiinţei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 196)

„*Eu şi Tatăl una suntem.*

Aceasta zice Domnul, nu predicându-Se pe Sine ca Tată şi nici arătând că cele două firi în ipostasa Sa sunt una, ci că Fiul S-a născut ca să păstreze exact chipul părintesc al Tatălui, având imprimat din fire asemănătoare cu El întru toate şi fiind icoana neschimbată a Tatălui şi chipul întipărit al Prototipului. De unde şi lui Filip, care dorea să vadă atunci pe Tatăl, Domnul îi arată clar zicând, către el care îi spusese: *Arată-ne nouă pe Tatăl, cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl* (In. 14, 8-9), aşa cum printr-o oglindă clară şi vie a chipului celui dumnezeiesc al Lui se vede Tatăl.

Aceasta o spun la fel şi în Psalmi Sfinţii (bărbaţi): *Întru lumina Ta vom vedea lumină* (Ps. 35, 9). De aceea cel ce cinsteşte pe Fiul cinsteşte pe Tatăl." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 4, 37-40, în PSB, vol. 44, p. 30)

Hristos – Dumnezeu adevărat şi Om adevărat

„(...) Omul cel nou, Iisus Hristos." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către Efeseni, cap. 20, în PSB, vol. 1, p. 196)

„Cu adevărat este *din neamul lui David după trup* (In. 7, 42; Rom, 1, 3), dar Fiu al lui Dumnezeu după voinţa şi puterea lui Dumnezeu, născut cu adevărat din fecioară, botezat de Ioan, *ca să se împlinească de El toată dreptatea* (Mt. 3, 15)." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către Smirneni, cap. 1, în PSB, vol. 1, p. 219)

1243. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul este chipul Persoanei Tatălui, nu al fiinţei dumnezeieşti în general, ci al proprietăţii care Îl distinge ca Persoană. Este un chip atât de exact al Tatălui, încât Tatăl Se vede în Fiul, şi Fiul în Tatăl. Sunt doi, dar Unul este chipul celuilalt în aşa fel că nu vedem pe Unul fără Celălalt. Cu cât semăn mai mult cu tatăl meu, cu atât mai mult sunt văzut în tatăl, şi tatăl în mine. Aceasta înseamnă şi o nedespărţire între Tatăl şi Fiul, deşi nu Se confundă Unul cu Celălalt. (n. 335, p. 196).

„Şi cel ce desparte pe Cuvântul de trup respinge harul dat nouă prin el.[1244] De aceea arienii, maniaci şi prea necredincioşi, să nu socotească şi pe Cuvântul creatură, fiindcă trupul e creat, nici să nu bârfească trupul Cuvântului, fiindcă Cuvântul nu e creatură[1245]. Ne mirăm de vicleşugul cugetării lor, pentru că le încurcă şi le amestecă pe toate şi născocesc pretexte numai ca să numere pe Creatorul între creaturi.

Dar să audă: dacă Cuvântul ar fi fost creatură, n-ar fi luat trupul creat ca să-l facă viu[1246]. Căci ce ajutor vor primi creaturile de la o creatură având şi ea nevoie de creatură? Numai întrucât Cuvântul, fiind Creator, a fost El însuşi Făcătorul creaturilor, a îmbrăcat la sfârşitul veacurilor El însuşi creatul, ca Creator, ca să-l poată învia[1247]. Căci creatura n-ar putea fi nicicând mântuită de către altă creatură, precum nici nu s-ar fi creat creaturile de către o creatură, deci dacă Cuvântul n-ar fi fost Creator. Deci să nu redea în mod mincinos învățătura dumnezeieştilor Scripturi, nici să nu smintească pe frații mai simpli.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistolă către episcopul Adelfie, împotriva arienilor,* VIII, în PSB, vol. 16, pp. 185-186)

„Să se ruşineze Marcion,[1248] să se ruşineze Pavel din Samosata,[1249] care nu vor să vadă ce-au văzut magii, strămoşii Bisericii![1250] Nu mi-i ruşine să-i numesc strămoşi ai Bisericii! Să se ruşineze Marcion, când vede că Dumnezeu este închinat în trup! Să se ruşineze Pavel, când vede că nu este închinat numai ca simplu om! Că este Dumnezeu în trup o arată scutecele şi ieslea; iar că magii nu I s-au închinat ca unui simplu om arată darurile acelea atât de bogate aduse de ei lui Hristos, pe când era încă Prunc, daruri care de obicei se aduc numai lui Dumnezeu. Să se ruşineze şi iudeii împreună cu Marcion şi Pavel, când văd că le-o iau înainte barbarii şi magii şi când nici după aceştia nu înțeleg să vină să se închine lui Hristos! Că tot ce s-a făcut atunci a fost o preînchipuire a celor viitoare! Chiar de la început, de la naşterea

1244. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai în templu, prin care Dumnezeu intră în legătură cu creațiunea, ni se dă harul, sau puterea Lui. În acest sens, Dumnezeu-Cuvântul sfințeşte totul, fie el din piatră, fie trup omenesc. (n. 10, p. 185).

1245. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Arienii nu puteau gândi că Dumnezeu însuşi Şi-a făcut trupul veşmântul Său, sau că Dumnezeu însuşi S-a putut face om. De aceea afirmau că nu poate să fie Dumnezeu purtătorul trupului lui Hristos. Ei nu puteau înțelege că Creatorul lumii şi al omului nu poate considera ca un lucru nedemn de El de a Se face şi El însuşi subiect al trupului creat de El. Ei nu puteau înțelege că odată ce Dumnezeu Cuvântul e permanent un fel de subiect susținător şi cârmuitor al creației întregi, de ce n-ar putea fi un subiect mai intim al unei forme proprii a firii umane, ca punct central mai eficient în mijlocul creației şi al umanității asupra întregii umanități. De aceea arienii sau declarau pe Cuvântul prezent în Hristos creatură, sau, luând forma nestoriană, declarau că Cuvântul dumnezeiesc nu-Şi face cu adevărat propriu trupul, ci rămâne cu el în legătura în care este cu trupurile altor oameni. (n. 11, p. 185).

1246. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu S-ar fi întrupat Fiul lui Dumnezeu însuşi, întruparea ar fi fost inutilă. Căci numai Dumnezeu însuşi, luând trupul, îl poate învia şi poate asigura oamenilor nemurirea. Dacă s-a întrupat ca om o piesă a creațiunii, totul rămâne cum a fost, oamenii născând şi murind definitiv în mod succesiv, fără nici un rost. Numai dacă cel întrupat este o persoană dumnezeiască, nemuritoare, fiecare om va primi o existență eternă în comuniune cu Persoanele Sfintei Treimi prin persoana dumnezeiască făcută om. Sfântul Atanasie nu poartă o luptă pentru o teorie, ci pentru mântuirea persoanelor umane, singura care dă sens existenței. (n. 12, p. 185).

1247. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unii teologi protestanți spuneau nu de mult (şi poate că unii mai spun şi acum) că mântuirea în Hristos nu are nici o legătură cu învățătura despre Dumnezeu Creatorul şi deci s-ar putea elimina partea întâi din Simbolul credinței. Dar o lume care nu e creată de Dumnezeu, ci există prin sine, nu poate fi nici ridicată din nonsensul planului în care se află, deci nu poate fi nici mântuită. Însă odată ce e creată de Dumnezeu nu e fără rost şi nedemn de Dumnezeu de a Se fi făcut Subiectul creatului, ca să-l ridice la viața veşnică în unire cu Sine. Au ştiut Sinoadele de la Niceea şi Constantinopol ce fac (pe baza unor Simboluri mai vechi, începând din primele timpuri creştine) atunci când au pus la începutul Crezului mărturisit la botez învățătura despre Dumnezeu-Creatorul. (n. 13, pp. 185-186).

1248. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Marcion, eretic din secolul al doilea, predica antiteza dintre dreptate şi har, lege şi Evanghelie, iudaism şi creştinism. După el totul îşi are originea în două principii veşnice şi necreate: un Dumnezeu bun şi un Dumnezeu drept, dar rău, creatorul lumii materiale şi autorul Vechiului Testament (n. s. 22, p. 95)..

1249. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Pavel din Samosata, episcop al Antiohiei, eretic din sec. III, condamnat de trei sinoade ținute în Antiohia între 264 şi 268, tăgăduia Dumnezeirea lui Hristos (n. s. 23, p. 95)..

1250. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Sf. Ioan Gură de Aur numeşte pe magi strămoşi ai Bisericii, pentru că, înainte de întemeierea Bisericii, magii au propovăduit pe Hristos (n. s. 23, p. 95).

lui Hristos, s-a arătat că neamurile păgâne o vor lua-o înaintea poporului iudeu." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia VII, IV în PSB, vol. 23, pp. 95-96)

„(...) Iarăşi S-a suit în corabie, deşi putea să treacă marea cu piciorul; că nu voia să facă totdeauna minuni, ca să nu se creadă că e numai Dumnezeu, şi nu şi om deplin." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XXIX, I, în PSB, vol. 23, p. 362)

„După ce, prin minunile pe care le-au făcut, ucenicii au luat dovada puterii Lui, nu când L-au văzut făcând minuni, ci când ei înşişi au putut face atâtea minuni în numele Lui." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XXXVIII, II, în PSB, vol. 23, p. 468)

„Prin aceste fapte ale Sale, Hristos n-a împlinit numai profeţiile, nici n-a sădit numai dogmele adevărului, ci ne-a îndreptat şi viaţa, dându-ne reguli pentru cele de neapărată trebuinţă, ca prin toate să desăvârşească viaţa noastră. De aceea când a fost să Se nască, n-a căutat casă strălucită, nici mamă bogată şi de neam bun, ci săracă, logodită cu un dulgher; S-a născut într-o colibă şi a fost aşezat într-o iesle; nu Şi-a ales ca ucenici retori şi înţelepţi, nici bogaţi şi nobili, ci săraci, născuţi din familii sărace şi neînsemnate; când întindea masa, uneori punea pe masă pâini de orz, alteori, la vremea mesei, trimitea pe ucenici să cumpere de-ale mâncării din piaţă (In. 4, 8), când Îşi făcea patul, Şi-L făcea din fân; când Se îmbrăca, Se îmbrăca cu haine ieftine, întru nimic deosebite de ale majorităţii oamenilor; casă nu avea. Dacă trebuia, de la un loc la altul mergea cu piciorul; şi călătorea atât de mult pe jos că şi obosea (In. 4, 6). Când stătea jos n-avea nevoie de scaun, nici de perniţe la picioare, ci stătea pe pământul gol, fie pe munte, fie lângă o fântână; iar la fântână n-a stat pentru altă pricină, ci numai ca să vorbească cu samarineanca (In. 4, 7). Pune apoi măsuri supărării; când trebuia să plângă, lăcrima potolit (In. 11, 35); pune, după cum am spus, reguli şi hotare până unde trebuie să mergi, şi nu mai departe. Pentru aceea şi acum, pentru că se întâmpla ca unii oameni mai slabi să aibă nevoie de animale, şi aici a pus o măsură, arătând că nu trebuie să fie purtaţi de cai, nici de catâri înhămaţi, ci să se folosească de asin; să nu se meargă mai departe, ci totdeauna să se mărginească la ceea ce au nevoie." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XLVI, II, în PSB, vol. 23, p. 763)

„Şi fiindcă se lăsau atât de greu învăţaţi (iudeii – n.a.) şi nu suportau cuvintele dumnezeieşti şi cugetau şi grăiau despre El numai lucruri mici, Mântuitorul Se coboară la starea lor copilărească, dar Se foloseşte totuşi de o explicare amestecată, nerenunţând cu totul nici la cuvintele potrivite lui Dumnezeu, dar nedespărţindu-Se deplin nici de vorbele omeneşti. Deci, spunând ceva demn de puterea dumnezeiască, îndată pedepseşte mânia nepricepută a ascultătorilor, adăugând ceva omenesc; şi iarăşi, spunând ceva omenesc, pentru iconomie, nu lasă să se vadă cele privitoare la El numai în cele mici, arătând de multe ori că este Dumnezeu prin puterea şi cuvintele mai presus de om[1251]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 276)

1251. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos Se pogoară la oameni vorbind de cele omeneşti ale Lui, ca să nu rămână cu totul deasupra înţelegerii oamenilor, dar adaugă şi cuvinte prin care exprimă dumnezeirea Lui, ca să-i ridice la credinţa în El ca Dumnezeu. El le îmbină pe amândouă, pentru că de fapt este amândouă şi coboară la noi prin cele omeneşti, ca să ne urce la Sine ca Dumnezeu. Ba, s-ar putea spune că unele se întregesc cu altele în aşa măsură, încât nici cele omeneşti nu mai sunt despărţite de cele dumnezeieşti, nici cele dumnezeieşti, de cele omeneşti. În unele se văd celelalte. Hristos nu mai trăieşte şi nu mai e trăit în veci numai ca om, nici numai ca Dumnezeu. El e Dumnezeu care trăieşte şi Se arată

„De multe ori, în cele ce le ştia ca Dumnezeu, arăta că nu le ştia ca om. Observă acest lucru clar în istoria cu privire la Lazăr, cel din Betania, pe care cu o putere minunată şi cu un glas potrivit Dumnezeirii, aflându-se în a patra zi de la înmormântare şi în început de putreziciune (In. 11, 39), l-a făcut să revină la viaţă. Dar ia seama în aceasta şi la iconomia infinită. Căci, ştiind că Lazăr a murit şi spunând aceasta mai înainte ucenicilor Săi ca Dumnezeu, a întrebat în chip omenesc, zicând: *Unde l-aţi pus?* (In. 11, 34). Ce lucru minunat! Cel ce Se afla departe de Betania şi nu ignora, ca Dumnezeu, că Lazăr a murit, cum cerea să afle mormântul? Vei spune, cugetând foarte bine, că Se prefăcea că întreabă dintr-o iconomie folositoare. Primeşte deci şi în acest caz că, tot în chip iconomic, cele pe care le ştia ca Dumnezeu, acestea zice că le învăţa de la Tatăl. Nevrând să înfurie şi mai tare nebunia iudeilor şi să pedepsească mânia lor, nu le adresează un cuvânt neacoperit, deşi I se potrivea să grăiască mai mult aşa.[1252]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 596)

„(...) Profetul zice: *Om este, şi cine-L va cunoaşte?* (Ier. 17, 9). Om după trup, dar mai presus de om după lucrarea dumnezeiască. Părea om când se atingea de cel lepros, dar mai presus de om Îl vindeca (Mt. 8, 3). Şi când îl plângea pe Lazăr mort (In. 11, 35), plângea ca un om; dar era mai presus de om când poruncea mortului să iasă afară, deşi-i erau picioarele legate (In. 11, 44). Om părea când atârna pe cruce; dar mai presus de om când, deschizând mormintele, învia pe cei morţi (Mt. 27, 52)." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* Scrisoarea a XLVI-a, 7, în PSB, vol. 53, p. 218)

„Noi, adică toţi cei cu dreaptă credinţă, noi spun, credem şi una şi alta: credem, înţelegem, ştim şi mărturisim că este şi fiul omului, fiindcă s-a născut din om, şi fiul lui Dumnezeu, fiindcă este zămislit de Dumnezeire. Tu susţii de asemenea şi una şi alta, că este adică fiul lui Dumnezeu şi al omului, sau că este numai al omului? Dacă susţii că e numai fiul omului, ţi se împotrivesc apostolii, strigă profeţii, ţi se împotriveşte în sfârşit Duhul Sfânt, prin Care s-a făcut zămislirea. Gura-ţi neruşinată este astupată de toate mărturiile înălţimilor cereşti, este astupată de mărturiile scrierilor sfinte, este astupată, în sfârşit, de Evanghelia lui Dumnezeu, ca de o mână dumnezeiască. Marele Arhanghel Gavriil, care cu puterea cuvântului său l-a făcut pe Zaharia[1253] să creadă, oprindu-i glasul fiindcă nu crezuse, cu atât mai mult îţi osândeşte cu gura sa blasfemia şi nelegiuirea, când spune Fecioarei Maria, mama lui Dumnezeu: *Duhul Sfânt se va pogorî peste tine şi puterea Celui Prea Înalt te va umbri; pentru aceea şi Sfântul care Se va naşte din tine Fiul lui Dumnezeu se va chema* (Lc. 1, 35). Vezi că, înainte de a fi după trup Fiul Omului, Iisus Hristos a fost numit Fiul lui Dumnezeu; Fecioara Maria având a naşte pe Domnul, prin coborârea Duhului Sfânt şi prin conlucrarea puterii celui Prea Înalt a zămislit Fiu. Prin aceasta înţelegi că obârşia Domnului şi Mântuitorului nostru îi vine de acolo de unde îi este şi zămislirea.

în cele omeneşti şi omul care nu mai este şi nu se mai arată numai ca om, ci are în Sine şi le arată pe cele omeneşti. A ridicat omenescul la calitatea de mediu al celor dumnezeieşti şi a coborât Dumnezeirea la arătarea ei în cele omeneşti. Totuşi prin cele omeneşti transpar cele dumnezeieşti în forme şi trepte diferite. Dumnezeirea se arată şi în smerenia omenească de pe pământ, dar şi în lumina strălucitoare la care e ridicată umanitatea fără să se topească. (n. 497, p. 276).

1252. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Când îi vede pe iudei înfuriindu-se prea tare de afirmaţia Sa că e Dumnezeu, sau când Se manifestă ca atare, îi mai potolea vorbind ca un om. De fapt era amândouă, şi aceasta o arată alternând manifestări smerite de om, cu fapte şi afirmaţii dumnezeieşti. Nu-i lăsa să cadă nici în cugetarea că e numai om, dar nu voia nici să-i înfurie prea mult, manifestându-Se ca Dumnezeu. Dar când săvârşea şi vorbea de la nivelul omenesc, Cel ce făcea aceasta era tot ipostasul dumnezeiesc. El Şi-a putut însuşi aceste lucrări pentru că El a fost Creatorul şi susţinătorul lor. Şi dacă este El aceasta, este şi Tatăl Lui. (n. 1133, p. 596).

1253. Tâlcuirea Prof. N. Chiţescu: Zaharia a devenit mut; cf. Luca I, 19-20. (n. 20, p. 786).

De vreme ce S-a născut coborându-Se în fecioară în plinătatea întregii Dumnezeiri, n-ar fi putut fi Fiul omului fără să fi fost mai înainte Fiul lui Dumnezeu. De aceea îngerul lui Dumnezeu, trimis să binevestească sfânta naştere, după ce mai înainte vestise taina zămislirii, a pus şi nume Celui ce avea să Se nască, zicând: *Sfântul care se va naşte Fiul lui Dumnezeu Se va chema* (Lc. 1, 35). Este aşadar, Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, fiindcă a fost zămislit de Dumnezeire şi născut de Dumnezeire. Dacă e Fiul lui Dumnezeu, este fără îndoială Dumnezeu. Iar dacă este Dumnezeu, nu e lipsit de harul lui Dumnezeu. Şi n-a fost lipsit de ceea ce El însuşi a făcut, căci *harul şi adevărul prin Iisus Hristos s-au făcut* (In. I, 17)." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a II-a, cap. 6, 3-6, în PSB, vol. 57, pp. 786-787)

„Acelaşi a fost pe pământ Cel Care este şi în ceruri, acelaşi şi între cei de jos, Cel care este şi între cei de sus, acelaşi în puţinătatea omenească Cel Care este în măreţia cerească. Şi de aceea apostolul (I Cor. 16, 23), numind harul lui Hristos, numea harul lui Dumnezeu, fiindcă Hristos era tot ceea ce este Dumnezeu: toată puterea lui Dumnezeu în însăşi zămislirea omului, toată dumnezeirea, toată plinătatea dumnezeirii. De acolo îi venea toată desăvârşirea dumnezeirii, de unde îi venise şi obârşia. Nu putea fi fără Dumnezeu Acel om, Care tot ce era primise de la Dumnezeu. Astfel, mai întâi, vrei nu vrei, nu poţi tăgădui că Domnul Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, fiindcă îngerul strigă în evanghelii: *Sfântul Care se va naşte din tine Fiul lui Dumnezeu Se va chema* (Lc. I, 35)." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a II-a, cap. 7, 2, în PSB, vol. 57, p. 787)

„*Ci prin Iisus Hristos şi prin Dumnezeu-Tatăl Care L-a înviat pe El din morţi* (Gal. 1, 1). Strălucitul şi minunatul învăţător (Sf. Apostol Pavel – n.a.), ştiind că Domnul Iisus Hristos trebuie propovăduit şi ca Dumnezeu adevărat şi ca om adevărat, I-a propovăduit măreţia Dumnezeirii fără să lase la o parte mărturisirea întrupării. A înlăturat, însă, atât închipuirile lui Marcion despre adevărata întrupare, cât şi îngustimea lui Ebion despre desăvârşita Dumnezeire, pentru ca nu cumva, printr-o îndoită blasfemie, Domnul Iisus Hristos să fie crezut cu totul fie om şi nu Dumnezeu, fie Dumnezeu şi nu om." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 5, 1, în PSB, vol. 57, p. 791)

„(...) Toma, pipăindu-I trupul şi cercetându-I rănile, când a descoperit adevărul corpului arătat, ce cuvinte a grăit? *Domnul meu şi Dumnezeul meu* (In. 20, 28). Oare a spus ce spui şi tu, că e om nu Dumnezeu, Hristos şi nu Dumnezeire? S-a atins de trupul Domnului şi a răspuns că este Dumnezeu." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 15, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 802)

„(...) Prin taina Cuvântului lui Dumnezeu unit cu omul, şi Cuvântul Care a fost trimis pentru mântuire e numit Mântuitorul şi Mântuitorul născut în trup prin comunicarea cu Cuvântul se numeşte Fiul lui Dumnezeu; astfel, în nedespărţita slavă a ambelor nume, fiindcă Dumnezeu a fost unit cu omul, tot ce este om şi Dumnezeu, în Hristos se numeşte Dumnezeu. (...) Propovăduieşte că în El crede cu adevărat, pe El îl socoteşte plin de dumnezeiască dragoste, cine crede că Iisus este Fiul lui Dumnezeu. Cuvântul lui Dumnezeu este arătat Fiul lui Dumnezeu şi prin aceasta vrea să

se înțeleagă că Unul Născut Cuvântul lui Dumnezeu și Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu. Vrei să știi mai deplin că, deși după trup Hristos S-a născut cu adevărat om din om, totuși din pricina unității de negrăit a tainei în care s-a unit omul cu Dumnezeu, nu este nici o distincție între Hristos și Cuvânt? Ascultă Evanghelia Domnului, sau mai degrabă ascultă-L pe Dumnezeu însuși vorbind despre Sine: *Aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis* (In. 17, 3). Mai sus ai auzit că a fost trimis Cuvântul lui Dumnezeu pentru a-i vindeca pe oameni, iar aici auzi că Acela Care a fost trimis este Iisus Hristos. Fă această despărțire, dacă poți, când vezi că este atât de mare unitatea dintre Hristos și Cuvânt, încât nu numai că se spune Cuvântul unit cu Hristos, ci, din cauza unității înseși, Hristos este numit Cuvântul." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a IV-a, cap. 5, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 809-810)

„Ce-aș avea să mă întreb dacă este adevărat ceea ce a spus Dumnezeu, când nu trebuie să mă îndoiesc de cele spuse de Dumnezeu? *Nimeni nu s-a suit în cer decât Cel Care S-a coborât din cer, Fiul omului, Care este în cer.* Întotdeauna Cuvântul Tatălui a fost în cer. Și cum a amintit El că Fiul omului a fost întotdeauna în cer? Înțelege așadar învățătura că este Fiul omului Cel Care a fost întotdeauna Fiul lui Dumnezeu, de vreme ce El întărește că Acela Care a fost de curând Fiul omului a fost întotdeauna în cer. La aceasta se adaugă ceva și mai mare, anume că este același Fiul omului și Cuvântul lui Dumnezeu despre Care a spus că S-a coborât din cer și, atunci când vorbește pe pământ, arată că este în cer. *Nimeni nu s-a suit în cer, decât Cel Care S-a coborât din cer, Fiul omului, Care este în cer.* Cine este, te întreb, Cel ce spune acestea? Hristos desigur. Dar unde era atunci când vorbea? Pe pământ, fără îndoială. El spune că atunci când S-a născut, S-a coborât din cer, că este în cer și că El este același Fiul omului, fiindcă din cer n-a putut coborî decât ca Dumnezeu și, când vorbește pe pământ, nu poate fi în cer decât ca Dumnezeu nesfârșit." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a IV-a, cap. 6, 4-6, în PSB, vol. 57, p. 811)

„S-a coborât din cer Cuvântul lui Dumnezeu, dar S-a urcat Fiul omului: S-a urcat Același Care Se coborâse. Vezi, așadar, că este același Fiul omului și Cuvântul lui Dumnezeu." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a IV-a, cap. 6, 7, în PSB, vol. 57, p. 811)

„(...) *A venit,* zice Mântuitorul în Evanghelie, *Fiul omului, ca să mântuiască pe cel pierdut* (Mt. 18, 11). Apostolul zice: *Vrednic de credință și de toată primirea este cuvântul că Iisus Hristos a venit în lume ca să mântuiască pe cei păcătoși, dintre care cel dintâi sunt eu* (I Tim. 1, 15). Dar și Ioan Evanghelistul zice: *Între ale Sale a venit și ai Săi nu L-au primit* (In. 1, 11). Vezi, așadar, cum Scriptura spune într-un loc că a venit în lume Fiul omului, în alt loc Iisus Hristos, în alt loc Cuvântul lui Dumnezeu. Înțelege aci că este neasemănare de numiri, nu de lucruri, și că în felurita înfățișare de nume este o singură putere. Căci, deși Cel Ce a venit în lume este numit când Fiul omului, când Fiul lui Dumnezeu, când Cuvântul, în fiecare nume este arătat unul singur." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a IV-a, cap. 7, 2-3, în PSB, vol. 57, p. 812)

„Aceasta este credinţa cea adevărată şi drept mărturisitoare: să crezi că Domnul Iisus a avut la fel fiinţa trupului adevărată şi adevărul desăvârşitei dumnezeiri." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a V-a, cap. 5, 3, în PSB, vol. 57, p. 822)

„Şi de aceea Hristos se numeşte tot ce este Dumnezeu, fiindcă există atâta unitate între Hristos şi Dumnezeu, încât nimeni, când zice Hristos, să nu poată spune că în numele lui Hristos nu este Dumnezeu, şi de asemeni, nimeni, când zice Dumnezeu, să nu-L socotească pe Hristos decât ca Dumnezeu. Astfel, de o fiinţă fiind prin taina şi slava naşterii sfinte, Dumnezeu şi Omul s-au făcut întru totul Dumnezeu." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a V-a, cap. 7, 1, în PSB, vol. 57, p. 824)

„Aşadar, numai aceasta este credinţa sobornicească a întregii biserici, numai aceasta este adevărată, pentru care Domnul Iisus Hristos este precum om, la fel şi Dumnezeu, precum Dumnezeu, la fel şi om. *Oricine nu-L mărturiseşte pe Isus nu este de la Dumnezeu.* Iar a nu-L mărturisi înseamnă a voi să rupi ce e unit şi să desparţi ce e de nedespărţit. Şi ce este în Iisus unit şi nedespărţit? Omul şi Dumnezeu. Deci nu-L recunoaşte pe Hristos cine-L desparte şi-I sfâşie în două dumnezeirea. (De altfel, dacă nu-L desface şi nu-L desparte, Îl mărturiseşte; iar dacă-L deosebeşte şi desface, nu-L mărturiseşte)." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a V-a, cap. 10, 5, în PSB, vol. 57, p. 829)

„Marta, pe când cu ochii trupeşti Îl vedea om, cu cei duhovniceşti Îl mărturisea Dumnezeu, zicând: *Da, Doamne. Eu am crezut că Tu eşti Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care ai venit în lume* (In. 11, 27). De aceea Petru, sub descoperirea Duhului Sfânt, deşi privea pe dinafară pe Fiul omului, propovăduise totuşi pe Fiul lui Dumnezeu, zicând: *Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu* (Mt. 16, 16). De aceea Toma, pe când pipăia trupul ştia că pipăie pe Dumnezeu, zicând: *Domnul meu şi Dumnezeul meu* (In. 20, 28). Căci toţi Îl mărturiseau pe Hristos unul, şi nu făceau din El doi." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 19, 2, în PSB, vol. 57, pp. 849-850)

„(...) Profetul vorbea despre El pe faţă oarecum către tot neamul omenesc: *Iată Dumnezeul vostru!* (Is. 40, 9) şi în alt loc: *Acesta este Dumnezeul nostru* (Is. 25, 9) şi *Dumnezeu puternic, Tatăl veacului ce va să vină şi împărăţia Lui nu va avea sfârşit?".* Dar şi după ce a venit, de ce avea să-şi ascundă venirea de aceia care pe faţă Îl mărturiseau că a venit? Oare nu ştia Petru de venirea lui Dumnezeu când zicea: *Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu* (Mt. 16, 16)? Oare Marta nu-L ştia pe Cel în Care crede, când spunea aceste cuvinte: *Doamne, eu am crezut că Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Care ai venit în lume* (In. 11, 27)? Toţi, în sfârşit, care cereau fie leacuri pentru boli, fie vindecarea mădularelor, fie viaţa celor morţi cereau acestea de la slăbiciunea unui om sau de la atotputernicia lui Dumnezeu?

Diavolul însuşi, când Îl ispitea prin toate ocolurile şiretlicurilor, prin toată arta nemerniciei sale, ce presupunea neştiind, sau ce dorea să ştie ispitind? Sau ce-l făcea atât de mult să caute pe Dumnezeu în smerenia unui om? Oare aflase aceasta din învăţăturile de mai înainte, sau cunoscuse că a venit Dumnezeu în trup de om? Hotă-

rât nu. Dar din marile arătări ale semnelor, din marile încercări ale lucrurilor şi din glasurile adevărului însuşi era împins la bănuială şi la cercetarea acestui lucru, ca unul care auzise odată de la Ioan: *Iată, Mielul lui Dumnezeu Cel Care ridică păcatul lumii* (In. 1, 29). Şi iarăşi de la acelaşi: *Eu trebuie să fiu botezat de Tine şi Tu vii la mine?* (Mt. 3, 14). Porumbelul care, coborând din cer, s-a oprit deasupra capului Domnului, a dat semn limpede arătându-L Dumnezeu. Şi glasul trimis de Dumnezeu nu prin ghicire, sau închipuiri, L-a arătat Dumnezeu zicând: *Tu eşti Fiul Meu Cel prea iubit; întru Tine am binevoit* (Lc. 3, 22). Şi de aceea, deşi vedea pe dinafară în Iisus pe om, Îl cerceta ca pe Fiul lui Dumnezeu, zicând: *Dacă eşti Fiul lui Dumnezeu, zi ca aceste pietre să se facă pâini.* Oare privirea omului i-a răpit diavolului bănuiala Dumnezeirii încât, pentru că-L vedea om, credea că nu poate fi Dumnezeu? Hotărât nu. Dar ce spune? *Dacă eşti Fiul lui Dumnezeu, zi ca aceste pietre să se facă pâini* (Mt. 4, 3). Nu se îndoia că poate fi ceea ce întreba dacă este: Întrebarea lui era dacă este într-adevăr Dumnezeu, nu dacă poate, sau nu, să fie." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 10, cap. 11, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 864-865)

„*Dar noi nu definim pe Iisus omeneşte*, fiindcă nu-L dogmatizăm *om simplu*, tăind unirea cea mai presus de înţelegere. Desigur, nu fiindcă e Făcătorul oamenilor dăm numele de om Celui ce, după fire, fiind Dumnezeu, a luat cu adevărat fiinţa noastră (S-a substanţializat ca noi), ci fiinţial. *Dar nu e numai om*, fiindcă acelaşi e şi Dumnezeu; însă *nici numai suprafiinţial*, fiindcă acelaşi e şi om. Căci nu e om simplu, nici Dumnezeu gol, ci e om cu adevărat Prea-iubitorul de oameni." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5, în PSB, vol. 80, p. 55)

„Se dă întreg pe Sine însuşi, fără ştirbire, şi ia pe om întreg şi deplin prin unirea negrăită şi nevătămată, nemicşorând desăvârşirea nici unuia. Şi este cu adevărat acelaşi Dumnezeu întreg şi acelaşi Om întreg, dându-Se pe Sine însuşi mărturie, prin desăvârşirea celor două firi în care este cu adevărat, despre neschimbabilitatea şi constanţa amândurora. Aşa desface Dumnezeu legile firii, folosindu-Se de fire în cele ale firii, în chip mai presus de fire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 95, în PSB, vol. 80, p. 242)

„Căci nu declarăm pe Hristos om îndumnezeit, ci Dumnezeu în mod desăvârşit înomenit, Care Şi-a făcut vădită, prin trupul mintal însufleţit şi prin fire lucrător, puterea nesfârşită de infinite ori în mod infinit suprainfinită a Dumnezeirii Sale negrăite[1254]. Îl vestim pe Acelaşi întreg Dumnezeu şi om cu adevărat, pe Acelaşi fiind desăvârşit şi atotdeplin amândouă acestea prin fire şi având fără nici o lipsă tot ce e propriu fiecăruia afară de păcat, care nu are nici o raţiune[1255]. Căci fiind ipostas al firilor, a primit în mod natural şi raţiunile fiinţiale ale lor. Iar dacă a primit raţiunile fiinţiale ale firilor al căror ipostas a fost, a avut pe drept cuvânt şi lucrarea na-

1254. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trupul lui Hristos, purtător de suflet mintal, rămâne lucrător prin fire. Dar prin el, dar şi prin lucrarea lor, e lucrătoare totodată puterea infinită, ba de infinite ori infinit suprainfinită a Dumnezeirii, putere care în sfinţi nu se manifestă în această infinitate suprainfinită, căci nici trupul lor n-a devenit trupul ipostasului Fiului lui Dumnezeu. Minunea e că trupul omenesc însufleţit mintal poate deveni în Hristos – nu cu înlăturarea lucrării lui naturale – organ al lucrării puterii infinite a Dumnezeirii. Nu numai mintea, ci chiar trupul omenesc se deschide în Hristos lucrării infinite a lui Dumnezeu. În Hristos s-a făcut cunoscută o uluitoare capacitate cu care Dumnezeu a înzestrat la creaţie trupul omenesc, o capacitate de organ al lucrării întregii infinităţi a puterii dumnezeieşti. (n. 401, p. 194).

1255. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Păcatul ca rău practicat de om nu are nici o raţiune în Dumnezeu şi în sine însuşi. El nu produce decât dezordine în om şi în jurul lui. El face pe omul însuşi neraţional sau tulbură raţiunea lui. Hristos e şi ca om cel mai perfect raţional. (n. 402, p. 194).

turală însufleţită a trupului a cărei raţiune fiinţială s-a semănat în fire[1256]. Iar dacă a avut ca om o lucrare naturală, prin a cărei raţiune se susţine firea, e firesc că a avut şi ca Dumnezeu o lucrare naturală (a naturii dumnezeieşti), care revela Dumnezeirea mai presus de fiinţă. Căci fiind Dumnezeu desăvârşit şi acelaşi om desăvârşit, lucra în mod natural prin amândouă cele cărora le era ipostas, neîmpărţindu-Se[1257]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, „Către Prea Cuviosul presbiter Marin", 11, în PSB, vol. 81, pp. 194-195)

„Îi atribuim după fire lui Hristos, ca Aceluiaşi întreg şi Unul şi Singur, toate cele ale firilor din care este, afară de păcat. Îl mărturisim pe Acelaşi şi pătimitor şi nepătimitor, şi necreat şi creat, şi pământesc şi ceresc, şi văzut şi cugetat, şi încăput şi neîncăput după fire." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Scrieri, 8, în PSB, vol. 81, p. 244)

„(...) Noi credem că din cele ce este Hristos, în acelea şi este. Şi în cele în care este Hristos, acelea sunt Hristos. Fiindcă El este totodată Dumnezeu şi om; şi este în Dumnezeire şi umanitate; şi S-a făcut Unul din Dumnezeire şi umanitate." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 17, în PSB, vol. 81, p. 295)

„Căci cuvântul: *Nu precum Eu voiesc, ci precum Tu* nu arată nimic altceva decât că a îmbrăcat trup cu adevărat temător de moarte. Căci e propriu trupului a se teme de moarte, a se feri de ea şi a se întrista până la moarte. Acum însă îl lasă lipsit şi gol de lucrarea lui, ca să adeverească slăbiciunea şi firea lui. Însă tot acum nu ascunde (nici puterea Lui), ca să afle că nu era simplu om. Căci precum dacă ar fi arătat prin toate numai cele omeneşti, s-ar fi socotit numai om, aşa dacă ar fi împlinit totdeauna numai cele ale Dumnezeirii, nu s-ar fi adeverit învăţătura despre întrupare (iconomie). De aceea variază şi împreună atât cuvintele, cât şi faptele, ca să nu dea prilej nici bolii nebune a lui Pavel de Samosata, nici celei a lui Marcion şi Maniheu[1258]. Şi aşa şi prezice moartea viitoare ca Dumnezeu, dar Se şi fereşte de ea ca om." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 22, în PSB, vol. 81, p. 316)

„La început era Cuvântul"

„Nu-i nimeni care să nu preamărească soarele de pe cer, să nu-i admire măreţia lui, frumuseţea lui, simetria razelor sale şi lumina lui strălucitoare; dar dacă s-ar ambiţiona să-şi aţintească privirile ochilor lui pe discul soarelui, nu numai că nu va mai putea vedea frumuseţea admirată, dar îşi va pierde şi vederea. Mi se pare că tot aşa va păţi şi mintea care se ambiţionează să cerceteze exact cuvintele: *La început era Cuvântul.*" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XVI-a, I, în PSB, vol. 17, p. 514)

1256. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lucrarea are şi ea o raţiune, conformă raţiunii trupului însufleţit mintal. Nici o faptă nu e fără raţiune, fără un scop, fără o manifestare a raţionalităţii trupului într-un anumit fel. Lucrarea ca sumă a faptelor raţionale e şi ea raţională. De aceea Hristos Îşi poate imprima în lucrarea raţională omenească lucrarea Sa dumnezeiască conformă lucrării raţionale a trupului. (n. 403, p. 195).

1257. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E de remarcat că pe când în sfinţii îndumnezeiţi Sf. Maxim vede lucrarea omenească redusă la o funcţie receptivă, în Hristos afirmă menţinerea activă a ei împreună cu lucrarea dumnezeiască. Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om ca să restabilească în toate privinţele tot ce e propriu omului. El a venit să arate cât de total lucrarea omenească se poate face organ al lucrării dumnezeieşti. (n. 404, p. 195).

1258. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Gândirea lui Pavel de Samosata mergea spre panteism, recunoscând în Hristos numai Dumnezeirea; a lui Marcion şi Maniheu mergea spre dualism, recunoscând în Hristos numai umanul. (n. 660, p. 316).

„Unde este hulitorul? Unde este limba care luptă împotriva lui Hristos, care spune: *Era un timp când nu era?* Ascultă Evanghelia: *La început era.* Dacă era la început, atunci când nu era? Să plâng necredinţa lor sau să mă scârbesc de neştiinţa lor?" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XVI-a, II, în PSB, vol. 17, p. 516)

„*La început era Cuvântul.*

Nimic nu este mai vechi ca începutul, dacă ne gândim la definiţia *începutului.* Căci nu va exista niciodată vreun început al începutului,[1259] sau cugetându-se vreun alt început existent înainte; şi aşa, mai departe se va nega existenţa unui început adevărat.[1260] Căci altfel, dacă se întâmplă să existe altul mai înainte de începutul adevărat, cuvântul nostru despre început va merge la nesfârşit, răsărind mereu altul şi declarând ca al doilea pe cel la care s-a oprit căutarea noastră. Deci nu va fi început al începutului pentru cugetarea exactă şi adevărată, ci cuvântul despre el va exprima infinitatea şi necuprinderea lui. Deci mersul mereu înapoi neavând sfârşit şi depăşind măsura veacurilor, Fiul nefiind născut în timp, Se va afla existând mai degrabă etern împreună cu Tatăl, căci *era la început.*

Iar de era la început, spune-mi, ce minte va zbura peste puterea acelui *era*?[1261] Când se va opri deci ca într-un sfârşit acel *era*, odată ce fuge mereu înaintea gândului ce-l urmăreşte şi mereu înaintea cugetării ce-i urmează[1262]? Uimit de aceasta, Proorocul Isaia zice: *Neamul Lui cine-l va spune? Că s-a luat de pe pământ viaţa Lui* (Is. 53, 8). Căci cu adevărat ridicată de pe pământ este viaţa Unuia-Născutului, adică e mai presus de toată înţelegerea celor ce sunt pe pământ şi mai presus de tot cuvântul, fiind de neexplicat. Iar dacă este peste mintea şi cuvintele (raţiunile) din noi, cum ar fi El creat, când înţelegerea noastră nu poate circumscrie în timp şi în cuvânt nici cele făcute?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 18-19)

„Căci un început prin sine nu s-ar putea cugeta niciodată[1263] fără să tindă spre sfârşitul lui[1264]. (...)

1259. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Deci *începutul*, înţeles ca început nu al unui lucru singular, ci început general, nu poate avea nimic înaintea lui. Cel ce era la acest început general este din eternitate. (n. 6, p. 19).

1260. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă lumea n-are un început, ea e din veci. O lume deosebită de Dumnezeu este numai o lume care are pe cineva ca început, care nu are la rândul lui un alt început. Dar e absurd a cugeta o lume, plină de mărginirile şi imperfecţiunile evidente, care să nu aibă un început suprem, care e deci altfel decât ea, şi care nu are o desăvârşire în lipsa Lui de început, El fiind începutul prin excelenţă. Spunându-se: *la început era Cuvântul*, El este pus în legătură cu lumea, care are un început. Lumea nu a apărut independent de El, spunându-se doar că El exista atunci când a apărut lumea. Ci El a fost cauza ei necauzată, cum spune Evanghelistul în versetul 3. (n. 7, p. 19).

1261. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ce minte va putea trece dincolo de acel *era*? Aceasta pentru că nu se va putea trece pururi la alt şi alt început, parcurgând orice măsură a veacurilor. (n. 8, p. 19).

1262. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Acel *era* nu-şi are o margine sau un sfârşit în trecut. Gândirea care vrea să sară dincolo de el e mereu anticipată de acel *era*. Sau acel *era* aleargă mereu înaintea gândirii care vrea să ajungă la capătul lui. Acel *era* are în sine nesfârşirea în timp şi în veacuri. În zadar se sileşte gândirea să treacă peste ele pentru a ajunge la capătul acelui *era.* Acel *era* fuge mereu înaintea gândirii care vrea să-l ajungă. (n. 9, p. 19).

1263. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu s-ar putea cugeta ceva care începe prin sine. Orice începe nu începe prin sine; deci nu are viaţa în sine. Fiul era la început. Aceasta înseamnă că Cuvântul n-a început vreodată să existe, că n-are început. Când spune despre Fiul că era la început, implică în această calitate a Lui faptul că El era atunci când a început ceva, adică lumea, să existe. El este înainte de orice început. Dar *El era la început* înseamnă şi că în El este începutul lumii care a început să existe. Numai Cuvântul, implicând în El voinţa şi gândirea, poate face să înceapă ceva nou cu adevărat. Altfel, toate sunt numai actualizări printr-o lege ceea ce e dat virtual într-o esenţă generală. De aceea, până la un anumit grad, şi omul prin cuvânt e mereu început a ceva. Iar Dumnezeu-Cuvântul e început a toate. De aceea El a făcut lumea, ca s-o înnoiască mereu şi ca oamenii să spună şi să facă şi ei mereu ceva. (n. 11, p. 20).

1264. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ceea ce are un început - şi-l are totdeauna prin altcineva - va avea şi un sfârşit. Căci nu are în sine puterea existenţei din veci şi deci până în veci. Ca urmare, Fiul este Viaţa în Sine, neavând nici început, nici sfârşit, pentru că nu e din altcineva, deci nu e mărginit. (n. 12, p. 20).

Deci fiindcă Fiul e mai vechi şi decât veacurile înseşi,[1265] e liber de calitatea de-a fi fost născut în timp." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 20)

„Afirmându-se deci de către unii că e unul dintre cei făcuţi în timp, în mod necesar fericitul Evanghelist porneşte cu asprime asupra celor ce învaţă astfel şi scoate pe Fiul de sub orice robie şi Îl înfăţişează ca pe fiinţa liberă şi stăpânitoare a tuturor şi Îl afirmă existând în mod firesc în ea, zicând: *La început era Cuvântul.* Şi uneşte cu termenul *la început* în mod folositor pe cel de *era,* ca să se înţeleagă nu numai plin de slavă, ci şi înainte de veci. Şi astfel a pus termenul *era* ca să înalţe înţelegerea celui ce cugeta la o naştere adâncă, necuprinsă şi negrăită, ce are loc în afara timpului. Căci termenul *era,* spus în mod nedefinit, la ce loc ne va opri, o dată ce merge pururea înaintea minţii ce-l urmăreşte? Şi dacă socoteşte cineva că se află vreo oprire a lui, îl face pe acesta început a ceea ce e dincolo de orice drum[1266].

Era deci *Cuvântul la început,* adică în Începutul cel peste toate, şi existând din El în mod natural, şi având o demnitate stăpânitoare. Iar dacă acest lucru este adevărat, cum va mai fi creat sau făcut? Unde se spune în general că *era,* în ce mod se va putea spune că vreodată nu era? Sau cum se va spune aceasta împotriva Fiului?[1267]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 23)

„În cele dinainte (fericitul Ioan - n.a.) a învăţat că Cuvântul era întru început, (adică) precum am spus mai înainte, în Dumnezeu-Tatăl[1268]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 24)

Hristos nu e simplă creatură

„(...) Cum de a fost posibil ca un om crescut în condiţii modeste şi sărace, care nu s-a bucurat de o educaţie mai aleasă şi nici de o învăţătură în ale oratoriei în stare să-l fi îndreptăţit să poată vorbi mulţimilor în chip linguşitor şi atrăgător, cum de a ajuns să fie conducător de popoare care răspândeşte în omenire o doctrină care desfiinţează obiceiurile evreilor dar respectă încă pe proorocii lor şi nimiceşte legile elinilor[1269] mai ales în ceea ce priveşte divinitatea? Cum a fost posibil ca un astfel de om, crescut în aceste condiţii, şi Care, după cum spun chiar şi duşmanii Lui, n-a avut de la cine să înveţe ceva mai deosebit şi mai important, Care n-a fost iniţiat de nimeni într-o ştiinţă mai adâncă, să fi putut propovădui învăţături atât de înalte despre judecata lui Dumnezeu, despre pedepsirea celor răi şi despre răsplătirea celor buni, încât cuvintele Lui n-au convins numai pe oamenii simpli şi neînvăţaţi, ci şi

---

1265. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Veacurile reprezintă nu numai toate marile unităţi de timp, ci implică în ele şi o legătură cu eternitatea. Căci eternitatea depăşeşte toate unităţile temporale şi străbate prin ele. (n. 14, p. 20).

1266. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cuvântul era în Tatăl, dar acest *era,* fiind spus în mod indefinit, nu arată vreun moment în care a început să fie în Tatăl, ca Început al Lui. E în Tatăl dinainte de orice timp. (n. 22, p. 23).

1267. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Când se spune că era la orice început sau în începutul a toate, Care este Tatăl, nu se mai poate spune că nu era vreodată. Deci se afirmă existenţa din eternitate a Fiului. (n. 23, p. 23).

1268. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Ioan, folosind – în primul capitol al Evangheliei – pentru Hristos ca Dumnezeu numele de Cuvântul, a arătat prin aceasta caracterul de Persoană activă al Fiului în dialog cu Tatăl, deci cu altă Persoană, şi, prin aceasta, a subliniat faptul că începutul tuturor nu e o esenţă, ci o comuniune supremă, gânditoare şi liberă de Persoane. Sfântul Chiril numeşte mai des pe acest Cuvânt Fiul etern al Tatălui. Dar prin folosirea termenului *întru început* se indică nu atât relaţia Lui cu lumea, cum dă de înţeles traducerea lui în Biblia românească cu *"La început",* ci cu Tatăl. Deşi Îl numeşte mai mult Fiul, prin acest nume arată nu mai mult relaţia Lui cu Tatăl, cum o implică de altfel şi termenul *Cuvântul* care *era* din eternitate. (n. 25, p. 24).

1269. Notă Pr. T. Bodogae: Adică ale păgânilor. (n. 70, p. 54).

pe mulţi din straturile mai sus puse şi chiar persoane care sunt în stare să aprecieze, sub vălul expresiilor în aparenţă banale (care am putea spune că le îmbracă), învăţături de o semnificaţie interioară ascunsă?" (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea întâi, cap. 29, în PSB, vol. 9, p. 54)

„Cine, dar, din cei care ar parcurge cât de cât cu atenţie firea lucrurilor n-ar rămâne surprins de admiraţie în faţa acestei fiinţe Care, prin mărirea Ei, a biruit şi a lăsat în urmă toate măririle care au dus la decadenţă, şi pe toţi bărbaţii vestiţi ai tuturor timpurilor? Dealtfel, rar se întâmplă ca oamenii vestiţi să fi ajuns să dobândească un nume strălucit pentru mai multe isprăvi deodată, ci unul s-a distins prin filosofie, altul prin valoare militară, dintre barbari, unii prin forţa lor magică, alţii prin alte merite, dar totdeauna a fost mic numărul celor care, în acelaşi timp, au stârnit admiraţia altora, dar au şi dobândit o faimă reală. În schimb, pe lângă alte mari calităţi, Iisus e preamărit în acelaşi timp atât pentru înţelepciunea Lui, pentru minunile pe care le-a săvârşit, cât şi pentru atotputernicia cu care conduce lumea. El n-a silit ca un tiran pe cei din jurul Lui să-L urmeze, chiar dacă ar fi certaţi cu legile, nici ca un tâlhar care aţâţă pe cei din ceata lui împotriva oamenilor, nici ca un bogătaş care nu poartă de grijă decât de scopurile cu care leagă pe cei din jurul lui, şi nici ca unul din cei osândiţi de toată lumea, ci a acţionat totdeauna ca propovăduitor al învăţăturii lui Dumnezeu cel peste toate, al cinstirii care I se cuvine şi al întregii legi morale, învăţătură care are darul de a uni, în chip familiar, cu Dumnezeu Atotputernicul pe oricine îşi potriveşte viaţa cu a Lui." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea întâi, cap. 30, în PSB, vol. 9, p. 55)

„Dar dacă n-ar fi fost decât om, nu ştiu cum s-ar fi încumetat să răspândească peste tot pământul credinţa Sa şi învăţătura Sa, şi cum ar fi fost în stare, fără ajutorul lui Dumnezeu, să-şi ducă planul la îndeplinire şi să biruiască pe toţi cei care se împotrivesc răspândirii învăţăturii Sale: regi, împăraţi, senat roman şi peste căpetenii şi popoare? Cum să pui în sarcina firii omeneşti, care n-ar avea la urma urmei nimic superior, puterea de a converti o atât de mare mulţime de oameni, şi încă nu numai oameni culţi, ci şi din cei care sunt foarte neînvăţaţi şi robiţi de patimile lor şi care pentru neştiinţa lor sunt cu atât mai greoi în întoarcerea spre renunţare cu cât sunt lipsiţi de raţiune? Întrucât, însă, Hristos este *puterea lui Dumnezeu şi înţelepciunea Tatălui* (I Cor. 1, 24), a rânduit toate acestea şi rânduieşte şi acum." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 79, în PSB, vol. 9, p. 166)

„Căci cum ar spune adevărul despre Tatăl, acela care tăgăduieşte pe Fiul, Care ni L-a descoperit pe Tatăl? Sau cum ar cugeta drept despre Duhul, vorbind urât despre Cuvântul, Care-L dăruieşte? Şi cine va crede acestuia vorbind despre înviere, odată ce tăgăduieşte pe Hristos, Care S-a făcut pentru noi întâiul născut din morţi (Col. 1, 10)? Sau cum, nerecunoscând naşterea adevărată a Fiului din Tatăl, nu va rătăci şi în privinţa venirii Lui în trup? Căci şi iudeii de odinioară, tăgăduind pe Cuvântul şi zicând: *Nu avem alt împărat decât pe Cezarul* (In. 19, 15), au tăgăduit deodată cu aceasta toate şi s-au golit de sfeşnicul luminii, de mireasma mirului, de cunoştinţa proorociei şi de însuşi adevărul, iar acum, neînţelegând nimic, sunt ca cei ce umblă în întuneric." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, VIII, în PSB, vol. 15, pp. 162-163)

„Dar noi ne ţinem cu îndrăzneală de dreapta credinţă, pe temeiul dumnezeieştilor Scripturi, punând-o ca un sfeşnic în candelabru şi zicând: Acesta este Fiul

adevărat al Tatălui, prin fire, propriu fiinţei Lui, înţelepciunea unic născută şi Cuvântul adevărat şi unic al lui Dumnezeu. Nu este creatură şi făptură, ci Născutul propriu al fiinţei Lui. De aceea e Dumnezeu adevărat de o fiinţă cu Tatăl adevărat. Iar ceilalţi, cărora le-a spus: *Eu am zis: dumnezei sunteţi* (Ps. 81, 6) numai prin Împărtăşanie au pe Cuvântul prin Duhul, având harul acesta de la Tatăl. Căci e pecetea ipostasului Tatălui (Evr. 1, 3) şi lumină din lumină şi putere şi chip adevărat al fiinţei Tatălui[1270]. Căci aceasta a spus-o Însuşi Domnul: *Cel ce Mă vede pe Mine a văzut pe Tatăl* (In. 12, 9).

Şi a existat pururea şi nu a fost niciodată când nu a fost. Căci Tatăl fiind veşnic, veşnic este şi Cuvântul şi Înţelepciunea Lui.[1271]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, IX, în PSB, vol. 15, p. 163-164)

„Să răspundă (arienii – n.a.) ţinând seama de ceea ce s-a spus: *Dumnezeu era Cuvântul* (In. 1, 2). Mai bine zis: să răspundă la întrebare înşişi susţinătorii ereziei, ţinând seama de aceste cuvinte. Că din acest cuvânt se va cunoaşte ce se cuvine să se spună despre întreaga învăţătură a ambelor părţi: de era Cuvântul sau nu era; de a fost pururea sau a fost cândva când n-a fost; de a fost veşnic sau de la cineva şi de cândva; de este Dumnezeu adevărat sau prin fapta altcuiva şi prin împărtăşire şi prin închipuire; de trebuie să fie numit unul dintre cele făcute sau să fie văzut în unire cu Tatăl; de e neasemenea după fiinţă cu Tatăl sau de e asemenea şi propriu fiinţei Tatălui; de e făptură sau prin El s-au făcut făpturile; de e Cuvântul Tatălui sau altul decât Acesta." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, IX, în PSB, vol. 15, p. 164)

„Dacă Dumnezeu este Făcător şi Ziditor, dar creează făpturile prin Fiul şi nu se pot cunoaşte cele făcute decât ca făcute prin Cuvântul, cum nu e o blasfemie ca odată ce Dumnezeu este Făcătorul, să se spună că şi Cuvântul Lui Ziditor şi Înţelepciunea Lui n-au fost cândva? Căci aceasta este egal cu a zice că nici Dumnezeu nu e Făcător, neavând din Sine pe Cuvântul Creator în Care creează, ci e venit din afară şi e străin Lui şi neasemenea Lui, după fiinţă[1272].

Apoi să ne spună, mai bine zis să vadă, greşeala ce o săvârşesc zicând: *Era cândva când nu era* şi *nu era înainte de a Se naşte.* Căci dacă Fiul nu e din veci împreună cu Tatăl, nu e Treimea din veci, ci mai înainte a fost monadă şi S-a făcut Treime mai târziu prin adaos, deci cunoştinţa lui Dumnezeu despre Sine a crescut şi s-a constituit cu înaintarea vremii[1273]. Şi iarăşi, dacă Fiul nu e născut propriu al fiinţei Tatălui, ci a fost făcut din nimic, Treimea însăşi a luat existenţa din nimic şi a fost cândva când n-a fost. Şi o vreme Treimea e cu lipsă, apoi e deplină. A fost cu lipsă înainte de a se fi făcut Fiul, şi deplină după ce a fost făcut. Şi deci şi făcutul se

---

1270. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul e Chipul sau Pecetea Tatălui imprimată viu în interiorul Lui. Ca să folosim ca imagine o realitate din lume: într-o mare iubire eu trăiesc eul cel iubit în interiorul eu-lui meu ca şi eul propriu, cu tot conţinutul lui de simţiri. Simţirile lui sunt simţirile mele, dar rămân şi ale lui; dar simţirile lui sunt în acelaşi timp provocate de mine. Eu mă văd trăit în el şi prin aceasta e chipul meu, şi eu îl trăiesc în interiorul meu. (n. 9, pp. 161-164).

1271. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Niciodată n-a lipsit în Dumnezeu calitatea de Tată şi de Fiu. Căci dacă ar fi apărut acestea după un timp, Dumnezeu ar fi supus unei evoluţii, deci unei legi care ar fi superioară Lui şi atunci El n-ar mai fi Dumnezeu. (n. 10, p. 164).

1272. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Dumnezeu nu are o Raţiune ipostatică, n-a putut face lumea prin Ea. În acest caz e făcută după o raţiune nedumnezeiască, fiind un fel de realitate total străină, adică nici nu e propriu zis opera lui Dumnezeu. Dumnezeu nu are în acest caz o Raţiune după care şi prin care să creeze lumea. Nici nu se mai poate şti dacă mai există propriu zis un Dumnezeu, sau dacă El mai are vreo legătură cu lumea. (n. 31, p. 175).

1273. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta înseamnă o evoluţie panteistă involuntară a unei realităţi care nu poate fi numită Dumnezeu. (n. 31a, p. 175).

numără împreună cu Făcătorul[1274], şi Cel ce S-a făcut cândva e socotit împreună cu Cel pururea existent şi – ce e mai mult – Treimea e socotită neasemenea cu Ea însăşi, constând din firi străine şi deosebite. Iar aceasta înseamnă a nu spune alta decât că firea Treimii e ceva făcut. Şi cum ar întemeia ea o dreaptă credinţă, dacă nu e asemenea ei însăşi, ci se completează din ceea ce adaugă timpul şi uneori nu e aşa, alteori e aşa? Căci ea va lua iarăşi un adaos din afară de ea şi aceasta, la nesfârşit, dat fiind că odată şi la început s-a constituit din adaosuri. Nu încape îndoială în acest caz că ea se şi micşorează. Căci cele ce se adaugă e vădit că se pot şi înlătura.

Dar nu este aşa (simplă creatură – n.a.); să nu fie." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XVII-XVIII, în PSB, vol. 15, pp. 175-176)

„Căci dacă există Dumnezeu, ca lumină, există şi strălucirea ei; şi dacă există suportul, există şi chipul lui întreg; şi dacă există Tatăl, există şi adevărul. Să se gândească deci cei ce fac atârnător chipul şi arătarea dumnezeirii de timp, în ce prăpastie de rătăcire cad. Pentru că dacă n-a fost Fiul înainte de a Se naşte, nu a fost pururea Adevărul[1275]. Dar aceasta nu e îngăduit să se spună. Căci existând Tatăl, a fost pururea în El Adevărul, Care este Fiul cel ce zice: *Eu sunt Adevărul* (In. 14, 6); şi subzistând suportul, numaidecât e drept să fi fost şi arătarea şi chipul lui. Căci nu se zugrăveşte din afară Chipul lui Dumnezeu, ci Însuşi Dumnezeu este Născătorul Lui, în Care privindu-Se pe Sine Se bucură de El, cum Însuşi Fiul zice: *Eu eram întru care Se bucura* (Pilde 8, 30). Când deci nu Se privea Tatăl în chipul Său?[1276] Sau când nu Se bucura de El, ca să îndrăznească ei să spună: *Chipul este din nimic* şi: *Nu se bucura Tatăl, înainte de a Se face Chipul.* Dar cum S-ar vedea Făcătorul şi Creatorul pe Sine într-o fiinţă creată şi făcută? Căci Chipul trebuie să fie aşa cum este şi Tatăl Lui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XX, în PSB, vol. 15, pp. 180-181)

„Iar dacă ei (arienii – n.a.) vorbesc despre Dumnezeu şi despre Cuvântul Lui, să adauge cele ce lipsesc la întrebare şi să întrebe aşa: *Dumnezeu cel ce este a fost cândva fără Cuvânt (Raţiune)? Şi fiind lumină, a fost vreodată neluminos? Sau a*

1274. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Completându-Se cu Cuvântul făcut mai târziu, Treimea astfel completată nu se mai poate spune că e Treime. Pentru că ea nu e pur nefăcută, sau necreată, ci e un amestec din necreat şi creat. În general, nu se mai face o deosebire netă între necreat şi creat. Arianismul era în fond tot un panteism, nefăcând o distincţie netă între necreat şi creat, cum crede Spassky (a se vedea Introducerea). (n. 31b, p. 175).

1275. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Adevărul ca ceva veşnic nu poate fi unde realitatea se completează prin evoluţie. O realitate lipsită de raţiune, sau de conştiinţa de sine, nu cuprinde totul, deci nu e adevărul. (n. 44a, p. 180).

1276. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: S-ar putea spune că sfântul Atanasie identifică pe Fiul cu conştiinţa de Sine a Tatălui. Căci conştiinţa de sine nu înseamnă altceva decât gândirea la sine, vederea spirituală a sinei proprii, a întregii fiinţe proprii. De-abia aceasta dă putinţa pentru conştiinţa despre altele, în cazul lui Dumnezeu, putinţa gândirii la crearea altor lucruri şi la susţinerea şi desăvârşirea lor. Dumnezeu nu putea fi lipsit cândva de conştiinţa de Sine şi de bucuria de Sine, dată fiind plenitudinea Sa. Propriu-zis aceasta e caracteristica personală a conştiinţei de Sine. Dar conştiinţa de Sine a lui Dumnezeu nu-L lasă într-o singurătate monopersonală. De altfel, şi omul prin conştiinţa de sine se află oarecum într-o convorbire cu sine, e scos din singurătatea absolută. Orice exprimare a omului, care rămâne statornică şi vie, e ca un alt sine (o poezie mare, de exemplu). Dar la Dumnezeu orice exprimare e totală. Fără această exprimare şi conştiinţa de Sine a Lui s-ar afla într-o totală neştiinţă de Sine. Ea e un fel de reduplicare, de ieşire din singurătate care e egală cu inconştienţa. Pe om conştiinţa îl mustră pentru faptele rele, aproape ca o persoană; îl face să se bucure pentru faptele bune, aproape ca de ale altei persoane. Se poate spune că în om conştiinţa reprezintă gândul la ce-ar spune alte persoane despre el. În orice caz ea implică legătura omului cu alte persoane (şi, în ultima analiză, cu Dumnezeu); reprezintă judecata altor persoane aflate alături de el, pentru că asemenea persoane nu există în interiorul lui. Dar la Dumnezeu conştiinţa de Sine trebuie să fie ca însăşi o altă persoană. Desigur precum în om conştiinţa nu reprezintă numai ceva deosebit de om, ci şi ceva al lui, fiind însă şi ceva deosebit de el în ea, cu atât mai mult în Dumnezeu conştiinţa este şi a Tatălui, dar ea reprezintă şi pe Fiul. În ea Se întâlneşte Tatăl cu Fiul, mai mult decât se întâlneşte în conştiinţa unui om el însuşi cu ceilalţi. Fără Fiul Tatăl nu S-ar cunoaşte pe Sine şi fără Tatăl Fiul n-ar fi conştient ca Chip ipostatic al Lui. A se privi pe sine spiritual e una cu conştiinţa de sine. Dumnezeu nu a fost niciodată fără conştiinţa care să-I dea siguranţa despre Sine ca un Altul. (n. 45, pp. 180-181).

fost pururea Tată al Cuvântului? Sau iarăşi: *Tatăl cel ce este a făcut pe Cuvântul care nu exista sau care nu era, sau Îl are pe Cuvântul care e propriu fiinţei Sale ca născut pururea, împreună cu El?* Întrebând aşa, se vor arăta că întreabă despre Dumnezeu şi despre Cel din El şi îndrăznesc să discute despre Dumnezeu în mod sofistic. Şi cine va putea să-i rabde, spunând că Dumnezeu a fost cândva fără Cuvânt (fără Raţiune)? Căci iarăşi au căzut în cele de mai înainte. Pentru că, chiar dacă încearcă să ocolească aceasta şi să o acopere cu sofismele lor, nu pot. Fiindcă nimeni nu voieşte nici măcar să-i audă îndoindu-se de faptul că Dumnezeu nu a fost pururea Tată, ci S-a făcut mai pe urmă, ca de la aceasta să ajungă la născocirea că şi Cuvântul (Raţiunea) Lui nu a fost cândva[1277]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XXI, în PSB, vol. 15, p. 182)

„Negând pe Cuvântul (Raţiunea), fără raţiune e şi întrebarea lor[1278]. Căci precum dacă cineva văzând soarele ar întreba despre strălucirea lui şi ar zice: *„acest soare care este a dat o strălucire care nu este, sau care este?"*, s-ar socoti că nu are o cugetare cuminte, ci prostească, pentru că ceea ce este din lumină cugetă că e din afară şi întreabă despre ea, când, unde şi cum, şi dacă a fost făcută, la fel, cel ce cugetă unele ca acestea despre Fiul şi Tatăl şi întreabă despre ele, e stăpânit de o nebunie cu mult mai mare, pentru că Îi aduce Tatălui din afară pe Cuvântul cel din Tatăl, şi pe Cel născut din fire Îl numeşte, născocind, făptură, zicând: *Nu era înainte de a Se naşte.* Să audă însă la întrebarea lor că Tatăl cel ce este a făcut pe Fiul care era. Căci *Cuvântul trup S-a făcut* (In. 1, 14). Şi fiind El Fiul lui Dumnezeu, Tatăl L-a făcut la sfârşitul veacurilor şi Fiu al Omului." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, XXV, în PSB, vol. 15, p. 187)

„Deci dacă Apostolul ar fi spus: *Fiul întrece pe îngeri cu atât mai mult, sau e cu atât mai mare,* aţi fi avut motiv să comparaţi pe Fiul cu îngerii. Dar zicând că e mai presus şi atâta se deosebeşte, cât se deosebeşte Fiul de robi, Îl arată ca fiind altul pe Cel ce a întemeiat toate; Îl arată ca altul decât toţi cei creaţi. Iar fiind altul şi de altă fiinţă decât firea celor creaţi, ce comparaţie şi asemănare ar putea fi între fiinţa Lui şi cele create? Şi dacă L-ar cugeta cineva asemănător, l-ar respinge Pavel care zice: *Căci căruia dintre îngeri i-a spus vreodată: Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut?* Iar de îngerii Săi tot el zice: *Cel ce face pe îngerii Săi duhuri şi pe slujitorii Lui pară de foc* (Evr. 1, 5, 7)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, LVII, în PSB, vol. 15, p. 223)

„*La început, Doamne, ai întemeiat pământul şi cerurile sunt lucrul mâinilor Tale. Acestea vor pieri, iar Tu rămâi* (Evr. 1, 8, 10, 11). Din acestea ar putea vedea şi ei, dacă ar voi, că altul este Făcătorul şi altele fapturile. Acela este Dumnezeu, iar acestea sunt creaturi făcute din cele ce nu sunt. Căci ceea ce spune acum că acestea vor pieri, nu o spune pentru că zidirea este spre pieire, ci ca să arate firea celor

1277. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Când arienii încep să întrebe, bazaţi pe ceea ce se întâmplă la oameni (de ex.: *Ai avut un copil înainte de a-l naşte?*), oamenii pot fi amăgiţi. Dar când încep să-i întrebe pornind de la Dumnezeu (*A fost vreodată când Tatăl n-a fost Tată?*), oamenii resping imediat erezia lor, anume că Tatăl n-a fost totdeauna Tată, căci nu admit să se introducă în Dumnezeu o astfel de schimbare. (n. 59, p. 185).

1278. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cine întreabă caută un sens, o raţiune. Dacă nu e o Raţiune supremă, o Raţiune ca fundament al realităţii, nu poate fi raţiune în nimic, nici întrebare despre ea. Însuşi faptul că întrebăm, că trebuie să întrebăm, însemnează că e o raţiune în toate, deci şi în fundamentul ultim al tuturor spre care înaintăm întrebând mereu. Aceasta cu atât mai mult, pentru că cine începe să întrebe nu se opreşte niciodată, până nu urcă cu întrebările până la ultima cauză, până la ultimul sens, la care însă nu află răspuns deplin niciodată, pentru că e dincolo de tot ce pricepem noi, dar despre care dăm răspunsuri tot mai adecvate. (n. 63, p. 187).

făcute din sfârşitul lor. Pentru că cele ce pot pieri, chiar dacă nu pier din cauza harului Celui ce le-a făcut pe ele, totuşi s-au făcut din cele ce nu sunt şi ele mărturisesc că n-au fost cândva.

De aceea, întrucât acestea au o astfel de fire, despre Fiul se spune *dar Tu rămâi*, ca să se arate eternitatea Lui. Căci neavând putinţa să piară, cum au cele făcute, ci având rămânerea de-a pururi, e străin Lui să I se spună că *nu era înainte de a Se naşte*; ci Îi este propriu să fie de-a pururi şi să rămână împreună cu Tatăl." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul întâi, LVIII, în PSB, vol. 15, p. 224)

„Dacă deci nu e Fiu, să I se spună făptură şi să I se atribuie şi Lui toate cele ale făpturilor. Şi să nu se mai spună că e Fiul unic şi Cuvântul, şi Înţelepciunea. Şi Dumnezeu însuşi să nu Se mai numească Tată, ci numai Făcător şi Creator al celor făcute de El. Şi să se socotească zidirea chip şi pecete a voii creatoare a Lui. Iar El, potrivit socotinţei lor, să nu se mai considere ca având fire născătoare, ca să fie din fiinţa Lui Cuvântul, Înţelepciunea şi peste tot un Chip[1279]. Căci dacă nu e Fiu, nu e nici Chip. Iar nefiind Fiu, cum spuneţi că Dumnezeu este Creator, dacă toate cele făcute se fac prin Cuvântul şi întru înţelepciune şi fără Acesta nu s-ar putea face ceva şi, dacă, chiar şi după voi, fără El nu are întru Cine şi prin Cine să facă toate? Iar dacă fiinţa dumnezeiască nu e, după voi, roditoare, ci pustie, ca o lumină ce nu luminează, ca un izvor uscat, cum nu vă ruşinaţi să spuneţi că are o lucrare (energie) creatoare? Şi desfiinţând ceea ce e după fire, cum nu vă ruşinaţi voind să preferaţi ceea ce e după voinţă?[1280] Căci dacă pe cele din afară şi care nu au fost mai înainte, voind să fie, le creează şi Se face Făcător al lor, trebuie socotit că e cu mult mai înainte Tată al Celui născut din fiinţa Lui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, II, în PSB, vol. 15, pp. 232-233)

„Nu împotriva noastră este lupta arienilor, ci, prefăcându-se că luptă cu noi, luptă de fapt cu dumnezeirea însăşi. Căci dacă ar fi fost a noastră spusa: *Acesta este Fiul Meu* (Mt. 17, 5), dispreţuirea lor din partea noastră ar fi fost mică. Dar dacă spusa este a Tatălui, precum a fost auzită de ucenicii înşişi, şi dacă Însuşi Fiul zice despre Sine: *Înainte de toţi munţii M-a născut pe Mine* (Pilde 8, 25), cum nu se luptă şi ei împotriva lui Dumnezeu ca giganţii mitologiei, având limba sabie ascuţită a

---

1279. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu e un Fiu, ca chip al lui Dumnezeu Tatăl prin care se aduce la existenţă creaţiunea, creaţiunea iese direct din dumnezeu ca chip al lui. În acest caz creaţiunea e o emanaţie din dumnezeu în sens panteist. Aşa-zisul dumnezeu în acest caz e o esenţă, din care iese fără voia ei lumea. Totul e supus atunci unei fatalităţi oarbe, fără sens.

Numai distincţia între un Fiu care e din fiinţa lui Dumnezeu, ca Tată, şi între o lume creată prin voinţa lui Dumnezeu, evită panteismul, salvându-se transcendenţa lui Dumnezeu de o lume neidentificată cu El şi nesupusă exclusiv unor legi involuntare. Numai în acest caz lumea e creată prin voinţa lui Dumnezeu, fiind deosebită de fiinţa Lui; şi dacă e creată prin voinţă, e creată şi prin cugetare, căci voinţa liberă nu lucrează fără cugetare şi fără un scop. Dacă Dumnezeu nu e un Tată care are un Fiu, El n-are o viaţă personală. Căci un dumnezeu monopersonal, fiind lipsit de o viaţă personală întreţinută de o comuniune interpersonală, nu e propriu zis un Dumnezeu personal. El e mai degrabă o esenţă din care lumea iese fără voia Lui. De aceea un dumnezeu monopersonal nu poate avea o voinţă şi o simţire iubitoare şi deci o cugetare liberă. El nu are în acest caz o conştiinţă de sine, prin care îşi vede chipul său; nu are propriu zis o sine. Numai un Dumnezeu cunoscându-Se pe Sine în chipul Său vede bogăţia Sa şi poate cugeta şi avea o lume conformă ei. (n. 1, p. 232).

1280. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu poate avea o lucrare operând ceva în extern dacă nu e roditor prin fiinţă. Omul poate lucra asupra unei lumi exterioare, pentru că e roditor şi prin fiinţa lui. Dar până la un punct şi lumea ţine de el, îl completează pe el. Totuşi e deosebire şi la el între ceea ce naşte şi ceea ce face omul. Ceea ce face e mai mult opera voinţei, decât ceea ce naşte. La animale nu e nici naşterea, nici mişcarea între lucruri cu efectele ei, opera voinţei. Ele sunt mai identificate cu natura. Dar la om relaţiile interpersonale au ca premize naşterile, deci unitatea de natură; aşa e şi la Dumnezeu. (n. 2, p. 233).

necredinţei, cum spune psalmistul (Ps. 56, 5)? Nu s-au temut nici de glasul Tatălui, n-au respectat nici cuvintele Mântuitorului, n-au crezut nici sfinţilor. Dintre aceştia unul scrie: *Care e Strălucirea slavei şi Chipul ipostasului Lui* (Evr. 1, 3) şi: *Hristos, puterea lui Dumnezeu şi Înţelepciunea lui Dumnezeu* (I Cor. 1, 24); iar psalmistul zice: *Că la Tine este izvorul vieţii, întru lumina Ta vom vedea lumină* (Ps. 35, 10) şi: *Toate cu înţelepciune le-ai făcut* (Ps. 103, 24). Iar proorocii zic: *Şi a fost Cuvântul Domnului către mine* (Ier. 2, 1). Şi Ioan zice: *La început era Cuvântul* (In. 1, 1); iar Luca: *Precum ne-au predat nouă cei ce au fost de la început văzătorii şi slujitorii Cuvântului* (Lc. 1, 2). La rândul lui, David zice iarăşi: *A trimis pe Cuvântul Său şi i-a vindecat pe ei* (Ps. 106, 20).

Toate acestea ţintuiesc la stâlp erezia ariană şi arată veşnicia Cuvântului şi că nu e străin, ci propriu fiinţei Tatălui. Căci cine a văzut vreodată lumină fără strălucire? Sau cine îndrăzneşte să spună că e străin chipul de ceea ce subzistă? Sau cum nu e un aiurit cel ce spune că Dumnezeu a fost vreodată fără Cuvânt (Raţiune) şi fără Înţelepciune? Căci astfel de pilde şi astfel de chipuri le-a dat Scriptura, ca, firea omului fiind neputincioasă, să înţeleagă pe Dumnezeu şi să putem să pricepem pe cât e cu putinţă din acestea, fie măcar cât de puţin şi de întunecos, ceva cu privire la El." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, XXXII, în PSB, vol. 15, pp. 266-267)

„Dacă Fiul ar fi creatură, omul ar fi rămas muritor, nefiind unit cu Dumnezeu. Căci nu creatura a unit vreodată creaturile cu Dumnezeu, având şi ea să caute pe cineva care să o unească cu El[1281]. Nici nu poate o parte a creaţiei să fie mântuitoare a creaţiei, având ea însăşi ea nevoie de mântuire." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LXIX, în PSB, vol. 15, p. 308)

„Astfel a luat şi trupul făcut şi omenesc, ca, înnoindu-l în calitate de Făcător, să-l îndumnezeiască în Sine, şi aşa să ducă în împărăţia cerurilor pe toţi după asemănarea aceluia. Dar nu s-ar fi îndumnezeit omul unindu-se tot cu o creatură, deci dacă Fiul n-ar fi fost Dumnezeu adevărat. Nici n-ar fi îndrăznit omul să stea în faţa Tatălui, dacă n-ar fi Cuvântul prin fire şi adevărat al Lui Cel ce a îmbrăcat trupul. Şi precum nu ne-am fi eliberat de păcat şi de blestem, dacă trupul pe care l-a îmbrăcat Cuvântul n-ar fi fost trup omenesc[1282] – căci nu avem nimic comun cu ceea ce ne este străin – aşa nu s-ar fi îndumnezeit omul dacă Cuvântul care S-a făcut trup n-ar fi fost prin fire din Tatăl şi cu adevărat şi propriu al Lui. Căci de aceea s-a făcut această unire, ca omul prin fire să se unească cu Cel prin fire Dumnezeu şi mântuirea omului şi îndumnezeirea lui să fie sigură. Deci cei ce tăgăduiesc că Fiul este prin fire din Tatăl şi propriu fiinţei Lui să tăgăduiască şi că a luat trupul adevărat omenesc din Pururea Fecioara Maria. Căci n-am mai fi avut nici un folos nici dacă Cuvântul n-ar fi fost Fiul prin fire şi adevărat al lui Dumnezeu, nici dacă n-ar fi fost trup adevărat cel pe care l-a luat." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LXX, în PSB, vol. 15, pp. 309-310)

1281. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai Cel necreat poate lega cu Sine ceea ce e creat, în aşa fel ca să-l scape de ameninţarea nimicului din care a fost adus la existenţă. Între existentul necreat şi nimic este o prăpastie, pe care numai Necreatul existent o poate trece, putând aduce la existenţă creatura din nimic. Dar putând face aceasta, Dumnezeu poate rămâne continuu prezent cu puterea Sa în creatură, în vreme ce creatura nu poate ieşi prin ea din nimic ca să se unească cu Dumnezeu, nici nu poate sili pe Dumnezeu să rămână unit cu ea. (n. 178, p. 308).

1282. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ar fi îmbrăcat Cuvântul trupul altei specii, nu s-ar fi mântuit neamul omenesc. Pe cât de important e pentru oameni faptul că Cuvântul e Dumnezeu, tot pe atât de important e faptul că a luat trupul nostru. (n. 185, p. 309).

„(...) Fiul este Cel ce este[1283] și Dumnezeu peste toate, ca și Tatăl. Aceasta s-a arătat. El nu este făcut, ci e Făcător;[1284] nu este creat, ci Creator și Făcător al lucrurilor Tatălui. Căci prin El s-au făcut veacurile (Evr. 1, 2)[1285]. Și *toate printr-Însul s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut*[1286]. Precum a învățat Apostolul din psalm, El a întemeiat la început pământul și cerurile sunt lucrurile mâinilor Lui (Evr. 1, 10; Ps. 101, 26)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* IV, în PSB, vol. 16, p. 71)

„(...) *Iar de ziua sau de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii, nici Fiul.* Cuvântul are un înțeles bun. Aceia (ereticii arieni – n.a.) însă socotesc că zicând *nici Fiul,* se arată ca neștiutor, fiindcă e creatură. Dar nu este așa. Nicidecum! Căci precum zicând: *M-a zidit* a zis-o omenește, așa zicând *nici Fiul* a spus-o tot omenește. Și a spus-o dintr-o pricină binecuvântată. Căci fiindcă S-a făcut, precum s-a scris, om, iar propriu omului este să nu știe, și să flămânzească și celelalte (pentru că nu știe, de nu aude și nu află), de aceea Își arată și neștiința omului, ca unul ce S-a făcut om: întâi, ca să arate că are cu adevărat trup omenesc; apoi ca, având neștiința omenească în trup, eliberând-o și curățind-o de toate, să înfățișeze Tatălui umanitatea sfântă și desăvârșită[1287]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* IX, în PSB, vol. 16, p. 77)

„(...) Zicând: *Nimeni nu știe, nici Fiul,* o zice iarăși ca om. Căci e propriu oamenilor să nu știe. Dar zicând: *Nimeni nu cunoaște pe tatăl decât Fiul nici pe Fiul, decât Tatăl* (Mt. 11, 27), El arată că cunoaște cu mult mai mult decât făpturile. De aceea ucenicii au spus Domnului în Evanghelia după Ioan: *Acum știm că toate le știi* (In. 16, 30). E vădit deci că nu e nimic ce nu știe El, Care e Cuvântul prin Care toate s-au făcut. Iar între toate fiind și ziua aceea, fără îndoială că prin El va fi și ziua aceea, chiar dacă strigă arienii contrariul, în neștiința lor." (Sf. Atanasie cel Mare,

---

1283. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: El e pururea Cel ce este, nu ceva ce n-a fost vreodată, sau a fost numai gândit de altcineva și a fost făcut de acela. Nu se poate merge așa la infinit. El e Cel ce este într-un prezent etern, nu ceva ce a fost făcut cândva. (n. 133, p. 71).

1284. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu se face, e veșnic. Dacă e Făcător, e numai Subiect, nu e obiect în nici o privință. (n. 134, p. 71).

1285. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă prin El s-au făcut veacurile, El este înainte de veacuri, din eternitate. Deci n-a fost făcut cândva. (n. 135, p. 71).

1286. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă *toate printr-Însul s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut din câte s-au făcut,* El nu e din cele făcute. El este pur și simplu din eternitate prin Sine. Nimic n-a avut putere peste El, care să-L facă. El e liber în mod absolut, deci e Persoana absolută, neavând în El nimic de obiect, nimic supus unei puteri superioare. Toate cele supuse, dependente, se explică în existența lor printr-o realitate nesupusă vreunei puteri superioare, vreunei legi. E Subiect absolut în putere și libertate. Mai mult, toate cele ce au o dependență, dovedindu-se ca făcute, sunt dependente de El și nu poate fi ceva independent de El. Căci atunci n-ar fi putut să facă toate câte s-au făcut. Ar fi strâmtorat de acela care n-a fost făcut de El. N-ar fi Atotputernic și Atotțiitor. (n. 136, p. 71).

1287. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trebuia ca foamea, setea, neștiința, frica de moarte, moartea să le învingă ca om ajutat de Dumnezeu, dinăuntru, căci nu se putea întări firea noastră împotriva lor fără a face și ea un efort prin voința ei liberă. Iar puterea dumnezeiască nu putea susține efortul omenesc decât comunicându-i-se umanității de însuși ipostasul dumnezeiesc, care i-a devenit ipostas propriu. Oarecum Însuși Subiectul dumnezeiesc biruia în Hristos slăbiciunile omenești și moartea, dar folosindu-Se și de eforturile omenești, sau suportându-le pe acestea ca un om. Ipostasul dumnezeiesc, devenit ipostas al firii noastre, a coborât în lucrarea Sa la nivelul posibilităților maxime a lucrării omenești. Un Dumnezeu care ne-ar comunica puterea Sa numai din exterior, nefăcându-Se El însuși subiectul firii omenești și necomunicându-i acesteia Duhul Său care-i dă tărie, n-ar putea birui slăbiciunile și moartea omului de pe urma păcatului. Prin aceasta firea omenească e dăruită și se dăruiește Tatălui curățită și sfințită de Însuși Fiul prin puterea întăritoare a Duhului, ca fire proprie a Lui. În Fiul Său Tatăl iubește și omenescul asumat de Fiul Său în care trece și Duhul ce Se odihnește în Fiul Său din eternitate. Avem aci sensul ontologic al mântuirii, derivând din relația Persoanelor treimice, nu cel juridic care s-a dezvoltat în Occident. (n. 146, p. 77).

Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură, IX, în PSB, vol. 16, p. 77)

„Cine ar putea descrie mărimea copleşitoare a nebuniei lor? Sau cine, cum a spus proorocul, ar putea găsi ceva asemănător cu necinstirile aduse de ei lui Dumnezeu? Au arătat prin acestea mai drepţi pe sodomiţi şi au întrecut neştiinţa elinilor. Au întrecut şi pe vrăjitorii lui Faraon şi nu se pot asemăna decât cu arienii cei nebuni, uniţi în aceeaşi necredinţă. Căci iudeii văzând faptele Tatălui prin Fiul, le atribuie lui Beelzebut. Iar arienii văzând şi ei aceleaşi fapte, numără pe Domnul, care le săvârşeşte, între creaturi, spunând că El este din cele ce nu sunt; şi că nu era înainte de a fi făcut. Fariseii privind pe Domnul în trup bombăneau, zicând: *Pentru ce Tu, om fiind, Te faci pe Tine Dumnezeu?* (In. 10, 33). Iar duşmanii lui Hristos, văzându-L pătimind şi dormind, Îl hulesc, zicând: *Cel ce le suferă pe acestea nu poate fi Dumnezeu adevărat şi de o fiinţă cu Tatăl.*

Şi în general, dacă ar voi să cerceteze cineva în paralelă urâtele cugetări ale ambelor grupuri, i-ar afla, cum am spus înainte, căzuţi împreună în groapa aceleiaşi nebunii." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Către acelaşi episcop Serapion,* XXII, în PSB, vol. 16, p. 106)

„De aceea Domnul a declarat de neiertat osânda pentru acestea atât a unora, cât şi a altora, zicând: *Oricăruia care ar grăi împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta nici în veacul acesta nici în cel viitor* (Mt. 12, 32). Şi pe drept cuvânt. Căci cel ce neagă pe Fiul, pe cine rugându-l, îl va putea avea ca Mântuitor? Sau ce viaţă, sau odihnă va aştepta, cel ce respinge pe Cel ce a zis: *Eu sunt viaţa* (In. 14, 6);[1288] şi: *Veniţi la Mine toţi cei obosiţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni* (Mt. 11, 28)[1289]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Către acelaşi episcop Serapion,* XXII-XIII, în PSB, vol. 16, p. 106)

„Şi minţind odată nişte arieni că el (Cuviosul Antonie – n.a.) cugetă aceleaşi ca ei, s-a supărat şi s-a mâniat împotriva lor. Apoi, rugat de episcopi şi de toţi fraţii, a coborât din munte şi, venind în Alexandria, i-a dat pe faţă în predici pe arieni, spunând că erezia lor e cea mai rea şi înainte mergătoarea lui Antihrist. Şi învaţă poporul că Fiul nu este făptura lui Dumnezeu, nici n-a fost făcut din cele ce nu sunt, ci că e Cuvântul veşnic şi Înţelepciunea fiinţei Tatălui. Pentru aceea este necredincios lucru a spune: *Era cândva când nu era.* Căci Cuvântul a fost pururea existând împreună cu Tatăl. *De aceea să nu aveţi nici o comuniune cu preanecredincioşii arieni. Căci lumina nu are nimic comun cu întunericul. Voi sunteţi creştini binecredincioşi; iar aceia, spunând că Fiul şi Cuvântul cel din Tatăl este făptură, nu se*

1288. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos nu e Fiul lui Dumnezeu, oamenii n-au pe nimeni care, luând firea lor, să le asigure învierea şi viaţa eternă. N-au în cine fi prezentaţi în faţa Tatălui, ca ridicaţi din starea care-i duce, prin lucrarea păcatului în ei, sau a urmărilor păcatului, la moartea eternă. N-are cine să dea lumii acesteia un rost. În sensul acesta, cel ce dispreţuieşte pe Hristos, declarând că nu e Dumnezeu, nu poate avea iertare de păcate nici în viaţa aceasta, nici în cea viitoare. Căci cine va mijloci pentru el în faţa Tatălui, ca să fie iertat? Cine îi va putea asigura în El viaţa veşnică întru fericire? În acest sens de existenţa unui Fiu etern în Dumnezeu şi de întruparea Lui depinde viaţa veşnică a oamenilor întru fericire şi sensul vieţii lor în lume şi însuşi sensul lumii legate de oameni. Numai în acest caz, lumea aceasta şi viaţa oamenilor în ea nu se arată ca singura realitate, ci ca creată de un Dumnezeu personal, etern şi ca atare putând fi scăpată de corupere şi moarte şi căpătând un sens. În afară de Hristos ca Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, totul e fără sens. Omul capătă adâncime de taină şi de valoare nesfârşită numai în Hristos. Fără Hristos omul apare ca o înfiripare superficială şi trecătoare. Toată existenţa devine o platitudine inexplicabilă, Hristos e viaţa nesfârşită şi sensul existenţei, sau *Adevărul.* (n. 180, p. 106).

1289. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Viaţa omului fără nădejdea vieţii eterne întru fericire este o *oboseală* şi o *povară* plictisitoare, căci e lipsită de sens. (n. 181, p. 106).

deosebesc întru nimic de păgâni, închinându-se făpturii în locul Creatorului Dumnezeu (I Cor. 6, 14). *Credeţi că şi zidirea însăşi e scârbită de ei, că numără pe Ziditorul şi Domnul tuturor, întru Care toate s-au făcut, între cele făcute.*

Poporul întreg se bucura auzind dată anatemei erezia duşmană lui Hristos de un astfel de bărbat." (Sf. Atanasie cel Mare, *Viaţa Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* LXVIII-LXIX, în PSB, vol. 16, p. 232)

„Iar cugetarea apoasă despre El constă în a socoti că nu este Dumnezeu după fire, ci în a-L coborî în planul făpturilor. E ceea ce nu pregetă a face unii cu neştiinţă, trăgându-L spre voia lor şi făcându-L ca pe o hrană a nedredinţei lor[1290]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 291)

„Dumnezeieştile Scripturi dau Fiului multe şi felurite nume. Căci spun că El este Înţelepciunea şi Puterea Tatălui, după spusa lui Pavel: *Hristos e Puterea şi Înţelepciunea lui Dumnezeu* (I Cor. 1, 24). S-a mai spus că este Lumina si Adevărul Lui, după cum e cântat de unul dintre Sfinţi în Psalm: *Trimite lumina Ta şi adevărul Tău* (Ps. 42, 3). I s-a spus şi Dreptate, după spusa: *Întru dreptatea Ta fă-mă să vieţuiesc* (Ps. 118, 40). Căci în Hristos face vii Tatăl pe cei ce cred în El. A fost numit şi Sfat al Tatălui, după spusa: *Cu Sfatul Tău m-ai povăţuit* (Ps. 72, 23). Dacă Fiul este toate acestea pentru că este din Dumnezeu-Tatăl să ne spună cei ce laudă rătăcirea lui Arie şi sunt plini de nebunia lui, cum este mai mic decât El? Înseamnă că, dacă este aşa cum zic ei, Tatăl nu este înţelept şi puternic în mod desăvârşit, nu e lumina desăvârşită, nu e adevărul desăvârşit, nici drept în mod desăvârşit, nici desăvârşit în Fiul, Care e toate acestea pentru Tatăl. Dar a cugeta sau a vorbi aşa e o abatere de la dreapta credinţă. Tatăl e desăvârşit pentru că le are pe toate în mod desăvârşit[1291]. Deci e desăvârşit şi Fiul, Înţelepciunea, Puterea, Lumina şi Adevărul, Dreptatea şi Sfatul Tatălui. Iar Cel ce e plinirea desăvârşirii în Născătorul Său, cum ar fi conceput ca fiind mai mic?

Altul. Iar dacă Fiul ar fi mai mic decât Dumnezeu-Tatăl, aducându-I închinare noi şi sfinţii îngeri, vom fi descoperiţi ca adorând doi dumnezei; dacă nu se va recunoaşte identitatea firii, cel mai nedesăvârşit ar fi la fel cu Cel desăvârşit. Căci e mare diferenţa între cei ce nu sunt la fel prin raţiunea firii, şi aceasta aduce o tăiere, o înstrăinare între ei. Dar credinţa noastră nu primeşte un număr de mai mulţi dumnezei, ci Unul fiind Dumnezeu-Tatăl, Fiul Se află în unitate cu El şi evident că şi Sfântul Duh. Deci nu se poate aduce nici un reproş Fiului. Căci cum va fi mai mic Cel ce este în unitate cu Tatăl Cel desăvârşit şi e unit cu El în mod natural în unitatea fiinţei?[1292]

1290. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: O făceau în acele timpuri arienii şi o fac astăzi într-un mod mai neprecizat formaţiile neoprotestante, care nu spun niciodată: *Hristoase, Dumnezeule*, sau: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu*, ci simplu: *Iisuse bun*, *Iisuse dulce*. Deci nu zic nici: *Hristos Mântuitorul*, pentru că de fapt dacă nu e Dumnezeu, n-a înviat şi nu ne va învia nici pe noi. Tot ce spun despre Isus e foarte apos. În cântările lor nu se precizează nimic despre cele de mai sus, ci sunt expresii ale unui sentiment gol de orice conţinut. Crucea Lui nu e amintită, căci nu e un mijloc prin care a învins moartea. Fiind om, nu S-a născut din Fecioară. Acest *Isus* nu ne dă nimic, decât cel mult o pildă de viaţă mai morală în viaţa aceasta. Iar dacă acest *Isus* nu e Dumnezeu, nu există nici Sfânta Treime, ca Dumnezeul dragostei. Totuşi declară că au descoperit Evanghelia, deşi ea e plină de Treime şi de Hristos ca Fiul Unul-Născut al Tatălui. Lăsând în umbră învierea, multe din ele nu cinstesc nici Duminica, ci Sâmbăta, ca sărbătoare a creaţiunii, prin odihnă nevăzând o viaţă dincolo de timpul creaţiunii. (n. 504, p. 291)..

1291. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar şi altfel, dacă n-ai în dialog o persoană egală cu tine, scazi şi tu în toată înţelegerea şi puterea ta spirituală. Se afirmă aici condiţionarea desăvârşirii lui Dumnezeu de existenţa Lui ca şi comuniune interpersonală. Numai în comuniune cu altă Persoana egală cu Sine are, şi Una şi Alta, desăvârşirea. (n. 36, p. 31).

1292. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Tatăl ca Dumnezeu e desăvârşit, iar Fiul e mai mic decât El, nu poate fi unit în mod desăvârşit cu El. Creatura, oricât s-ar înălţa spre unirea cu Dumnezeu prin harul Lui, nu va ajunge niciodată la unitatea deplină cu El. Căci nu devine persoană a infinităţii firii Lui. (n. 37, p. 31).

Altul. Fiul este plinătatea. *Căci din plinătatea Lui noi toţi am luat* (In. 1, 16). Dar atunci, cum va fi mai mic? Căci e cu neputinţă să fie unitate între cele ce sunt contrare.

Altul. Dacă Fiul e mai mic şi umple toate, unde va mai încăpea ceea ce are Tatăl mai mare? Şi se poate spune aceasta şi trupeşte, ca printr-o pildă, deşi altfel se înţeleg mărimea şi micimea în cele netrupeşti.

Altul. Dumnezeu este mai presus de tot numele, iar Fiul este moştenitorul Lui. Dar dacă nu este desăvârşit pentru că e mai mic, mărimea nu constă în a fi, sau în a fi peste toate. Dar a fi Dumnezeu constă în aceasta. Deci a cugeta şi a grăi acestea e absurd. Prin urmare, Fiul este desăvârşit şi Dumnezeu, ca Unul ce este peste tot numele.

Altul. Fericitul Ioan spune despre Fiul: *Nu dă Duhul cu măsură* (In. 3, 34), se înţelege, celor vrednici. Deoarece nu e măsură în Fiul, este nemăsurat şi întrece toată câtimea cuprinderii ca Dumnezeu. Deci, cum e mai mic Cel nemăsurat?

Altul. Dacă Fiul este mai mic, iar Tatăl mai mare, e vădit că fiecare lucrează în chip diferit şi potrivit măsurilor ce le are în sfinţirea noastră. Şi va sfinţi mai mult Tatăl şi mai puţin şi potrivit Lui, Fiul. Deci va fi şi Duhul îndoit, mai mic în Fiul şi mai mare în Tatăl. Şi cei ce se sfinţesc desăvârşit de Tatăl, nu se sfinţesc desăvârşit prin Fiul. Dar în acestea este o mare absurditate a gândurilor. Căci unul este Duhul Sfânt şi una este sfinţirea dăruită prin fire în mod desăvârşit de Tatăl prin Fiul. Deci nu e mai mic Cel ce are lucrarea cu Tatăl cel desăvârşit şi pe Duhul cel bun al firii proprii Celui ce L-a născut, pe Duhul viu şi ipostaziat, precum Îl are şi pe Tatăl[1293].

Altul. Dacă Fiul era *în chipul Tatălui şi întocmai cu El*, după spusa lui Pavel (Filip. 2, 6), cum este mai mic decât Tatăl? Căci, în acest caz, modul întrupării şi al smeririi nu cred că ar fi golit pe Fiul de demnitatea ce I se cuvine prin fire. E o smerire care va înceta la a doua Lui venire din cer[1294]. Dar L-am auzit zicând că *va veni întru slava Tatălui Său* (Mc. 8, 38). Dar cum va veni întru slava Tatălui, Cel ce este mai mic decât El?

Altul. Dumnezeu-Tatăl spune undeva, printr-unul dintre Prooroci: *Slava Mea n-o voi da altuia* (Is. 48, 11). Voi întreba deci pe cei ce necinstesc fără evlavie pe Fiul, mai bine-zis şi pe Tatăl prin Fiul (*Căci cel ce nu cinsteşte pe Fiul nu-L cinsteşte nici pe Tatăl* - Ioan 5, 23): Oare, dacă, precum socotesc ei, Fiul este mai mic decât Tatăl, e de o fiinţă cu El sau nu? De vor spune că e de-o-fiinţă, de ce Îl socotesc în deşert mai mic? Căci cele ce sunt de aceeaşi fiinţă şi fire nu prezintă între ele o treaptă mai mare şi alta mai mică în felul lor de-a fi. Deci aceasta trebuie s-o cerceteze. Dar poate nu vor fi de acord cu noi nici în aceasta şi nu vor admite că Fiul este de-o-fiinţă cu Tatăl, o dată ce, după ei, este mai mic. Dar atunci, va fi cu totul altul şi străin de Tatăl. Şi atunci, cum va mai avea slava Lui? Căci, după cum spune fericitul Daniel: *Lui I s-a dat cinstea şi Împărăţia* (Dan. 7,14). Deci, sau minte Dumnezeu-Tatăl, spunând: *Slava Mea n-o voi da altuia* (Is. 48,11), sau, dacă este adevă-

---

1293. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Fiul întrupat ar fi mai mic decât Tatăl, n-ar fi Fiu adevărat al Lui, şi lucrarea Lui de sfinţire a noastră n-ar fi una cu lucrarea Tatălui, deci nu ne-ar face şi pe noi prin lucrarea Lui fii după har ai Tatălui. În acest caz, Tatăl fiind singur Dumnezeu, noi n-am fi îndumnezeiţi prin Fiul, ca Fiul prin fire al Tatălui. Iar Duhul ce ni s-ar da prin Hristos ar fi un Duh deosebit prin fire şi de Tatăl, şi de Fiul, deci nu ne-ar pune în legătură spirituală nici cu Tatăl, nici cu Fiul. (n. 38, p. 32).

1294. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Fiul ar fi mai mic decât Tatăl, nu s-ar mai putea vorbi de o smerire a Lui prin întrupare. El ar fi prin fire în această treaptă smerită care n-ar înceta o dată cu slăvirea lui Hristos la a doua venire. Dacă nu S-ar fi smerit Fiul făcându-Se om, nici nu ne-ar putea înălţa la slavă dumnezeiască împreună cu Sine, la a doua Lui venire. Venirea lui Hristos ca om n-ar fi fost un eveniment cu urmări mântuitoare şi îndumnezeitoare pentru oameni dacă El n-ar fi întocmai ca Tatăl prin firea Lui. (n. 39, p. 32).

rat şi a dat slava Lui Fiului, Acesta nu e altfel decât El, fiind rodul fiinţei Lui şi Născutul Lui adevărat. Iar Cel ce este la fel cu Tatăl după raţiunea fiinţei, cum va fi mai mic decât El?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, pp. 30-32)

„Şi dacă Tatăl este desăvârşit Lumină, şi Fiul e de asemenea Lumină, cum va fi mai mic ca El? Căci, în acest caz, nu va mai fi desăvârşit lumină, ci va fi cuprins în parte de întuneric şi va minţi Evanghelistul care zice: *Întunericul nu L-a cuprins pe El* (In. 1, 5)[1295]. Şi dacă Tatăl e Viaţă, şi Fiul e de asemenea Viaţă, cum va fi mai mic ca El? Căci, în acest caz, nu este în mod desăvârşit viaţă în noi, chiar dacă locuieşte Hristos în omul dinlăuntru. Dar cei ce au crezut sunt în parte morţi dacă Fiul Cel venit în ei, fiind mai mic, nu este în mod deplin viaţă[1296]. Şi deoarece trebuie să alungăm cât mai departe absurditatea acestora, spunem că Fiul este desăvârşit în Tatăl şi egal cu El datorită identităţii fiinţei.

Altul. Dacă Fiul e mai mic decât Tatăl, şi pentru aceasta nu e de o fiinţă cu Acela, El este cu totul străin după fire de Tatăl. Deci nu e Fiu şi nici peste tot Dumnezeu. Căci cum s-ar numi Fiu cel ce nu e din Tatăl; sau cum e Dumnezeu cel ce nu e din Dumnezeu după fire? Ce spun la aceasta cei ce afirmă că cei ce nu primesc credinţa în Fiul, ci Îl dispreţuiesc pe Acesta, cred în Tatăl?[1297] Deoarece credinţa porneşte de la Fiul, pe drept cuvânt rătăcim nerecunoscând pe Dumnezeul adevărat[1298]. Dar aceasta este o absurditate. Deci, crezând în Fiul, credem şi în Tatăl şi în Sfântul Duh. Deci Fiul nu este străin de Tatăl, ca unul Ce e mai mic, ci, una cu El, pentru că este din El după fire, şi de aceea şi egal cu El şi desăvârşit." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, pp. 33-34)

„*Călcând cineva Legea lui Moise, va fi ucis fără milă, pe cuvântul a doi sau trei martori. Dar gândiţi-vă cu cât se va învrednici de o pedeapsă mai aspră cel ce va călca în picioare pe Fiul lui Dumnezeu* (Evr. 10, 28-29). Căci Îl calcă neîndoielnic pe Acesta nesocotindu-L Fiu adevărat, ci împreună-slujitor cu Moise, frate cu cel creat prin faptul de-a fi fost creat, chiar dacă prin superioritate în mărire şi bunătate întrece pe alţii în slavă[1299]. Şi este adevărat cuvântul lui Pavel. Căci va plăti printr-o pedeapsă cu mult mai grea cel ce a călcat în picioare pe Fiul, pentru că n-a dispreţuit o creatură, nici un împreună-slujitor cu Moise." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 178)

1295. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Precum Tatăl se cunoaşte deplin şi cunoaşte toate şi le dă sens tuturor, aşa se cunoaşte şi dă sens tuturor şi Fiul. Numai în Dumnezeul personal e sens. Are în Sine sensul infinit şi dă sens tuturor. Esenţa impersonală nu e preocupată de sens, nu ştie de el, deci nici nu-l posedă şi nici nu-l poate da celor ce ies din ea. (n. 42, p. 33).

1296.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În faptul de a ne ajuta să învingem pentru veci moartea, Hristos ne dă viaţa deplină. Dar dacă El nu este Viaţa deplină ca Fiul lui Dumnezeu, fiind mai mic decât Tatăl, nu ne va putea da nici nouă puterea vieţii deplin scăpate de moarte. Numai în comuniune cu Viaţa desăvârşită, sau veşnică prin sine, putem rămâne şi noi în viaţa fără de moarte. Dar viaţa deplină e totodată bucurie conştientă de ea. Iar Dumnezeu e Cel ce Se bucură de comuniunea personală prin Sine în mod desăvârşit. (n. 43, p. 33).

1297. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: De ce mai vorbesc de Dumnezeu-Tatăl cei ce nu cred că Hristos e Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat? Cine nu crede că Dumnezeu are un Fiu nu mai are dreptul să spună că el crede în Tatăl. Cei ce dispreţuiesc pe Hristos ca Fiu nu mai văd în Dumnezeu un Tată, deci lipsesc pe Dumnezeu de viaţa iubitoare, care se prelungeşte şi către noi. (n. 44, p. 33).

1298. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Iar dacă, necrezând în Fiul, nu credem nici că în Dumnezeu o Persoană este Tată, respingem în Dumnezeu iubirea. Dar un Dumnezeu fără iubire nu mai este Dumnezeu adevărat. (n. 44b, p. 34).

1299. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă cineva dispreţuind Legea lui Moise, deci pe Moise ca şi creatură, era ucis, cu cât mai mult nu va fi sortit morţii cel ce dispreţuieşte pe Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut om şi ne-a dat Evanghelia vieţii veşnice? Cine dispreţuieşte iubirea lui Dumnezeu se închide ei şi nu va iubi nici pe Dumnezeu iar dacă iubirea lui Dumnezeu Cel nemuritor ne va ţine veşnic în viaţă, lipsa ei este una cu moartea noastră. (n. 306, p. 178).

Pentru ce e slăvit împreună cu Dumnezeu şi Tatăl? Pentru ce şade deasupra Puterilor celor mai înalte, ca Dumnezeu? Oare, sfinţii Serafimi ignoră, împreună cu noi, că se abat mult de la ceea ce se cuvine, slăvindu-L (ca Dumnezeu) pe Cel ce nu este Dumnezeu prin fire? Fiindcă rătăcesc numind Domnul Savaot pe Cel cinstit cu cele egale lor. Căci oare nu spunem că trebuie văzute şi Puterile cele prea înalte, Începătoriile şi Tronurile şi Stăpâniile şi Domniile ca purtătoare ale chipului lui Dumnezeu, pe cât este cu putinţă? Fiindcă, dacă fiinţa cea atât de mică din creaţie, înţeleg omul, a fost cinstită cu atâta frumuseţe, ce motiv ar exista să nu socotim că cele cu mult mai înalte decât noi au fost aşezate cu mult deasupra noastră? Deci, cum Îl numesc pe Domnul Savaot şi stau împrejurul Lui ca nişte străji, slujind ca Împăratului tuturor?[1300] Şi pentru ce motiv şade de-a dreapta Tatălui robul cu Stăpânul, făptura, cu Creatorul?[1301] Sau oare nu se cuvine mai degrabă să se laude nepătimirea neclintită prin trezvie, când e văzută în cele create, decât în Dumnezeu Cel prin fiinţă, Care are neputinţa pătimirii prin fire?[1302] Dar acest lucru este evident, chiar dacă aceia nu o spun." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 348)

„*Au răspuns slujitorii:*
Niciodată n-a vorbit aşa un om (Ioan 7, 46)
(...) Căci, temându-se arhiereii şi fariseii ca nu cumva mulţimile iudaice să fie mişcate de cuvintele Mântuitorului, trimit pe slujitori ca să-L prindă, luându-le grija cu privire la El. Dar au pătimit bănuiala care-i nelinişte a, trimişii lor întorcându-se. Şi află aceasta fără să vrea, auzind de la cei ce le spun crezând că aceasta ceea ce era contrar părerii lor: *Niciodată n-a grăit astfel un om.*" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 540-541)

„Cine a îndrăznit să spună: *De însetează cineva, să vină la Mine şi să bea*[1303]? Când ne-a spus însuşi marele Moise: *Cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu. Căci râuri de apă vie vor curge din pântecele lui*? Acestea L-am auzit pe El grăindu-le. Este fără îndoială Dumnezeu prin fire odată ce Se arată pe Sine fără teamă prin cuvintele mai presus de om[1304]. Cum n-ar socoti cineva supus celui mai mare păcat şi împăcându-se cu cea mai mare primejdie pe cel ce ar căuta să-şi aroge ca proprie şi cu sila calitatea Celui mai presus de creaţie? Sau cum s-ar fi lăsat amăgit de către noi fără voie Cel ce este atât de mult mai presus de noi, pe cât este Dumnezeu mai presus de oameni?[1305] Deci slujitorii prezintă ca dovadă clară că Domnul

1300. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos ar fi numai o făptură ce are o anumită asemănare cu Dumnezeu, cum ne-am închina Lui ca lui Dumnezeu? Şi cum I s-ar închina toate Puterile cele mai înalte, care sunt şi ele după chipul lui Dumnezeu, numindu-L Domnul Savaot, sau Stăpânul oştirilor, ca pe Dumnezeu? (n. 631, p. 348).

1301. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos ar fi numai creatură, fie ea cea mai înaltă, cum ar şedea creatura de-a dreapta Creatorului, robul, de-a dreapta Stăpânului, stăpânind peste toate? În aceasta se vede că Hristos nu e numai creatură, ci şi Dumnezeu-Creatorul. Tatăl Îl aşază de-a dreapta Sa, arătând preţuirea ce o dă firii umane, dar numai pentru că ea este asumată de Fiul Său făcut om. (n. 632, p. 348).

1302. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Un motiv pentru care Dumnezeu Tatăl aşază pe Fiul Său întrupat la dreapta Sa e acela că a rămas în trezvia nepăcătuirii chiar cu firea Sa omenească. Tatăl a văzut în Hristos firea omenească ridicată la această curăţie deplină, pe care Dumnezeu o are prin fire, şi prin contribuţia voii ei. (n. 633, p. 348).

1303. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cu toată smerenia care-L făcea apropiat celor mai smeriţi dintre oameni (bolnavi, păcătoşi, dispreţuiţi), Se declară şi Dumnezeu mai presus de toţi oamenii. Cum ar fi putut cineva atât de smerit să Se arate pe Sine Dumnezeu mai presus de toate, dacă n-ar fi fost Dumnezeu adevărat? (n. 1021, p. 541).

1304. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu numai smerenia L-ar fi împiedicat pe Iisus să Se prezinte pe Sine ca Dumnezeu, ci şi teama de pedeapsă din partea lui Dumnezeu, dacă n-ar fi fost de fapt Dumnezeu. Ar trebui să-L socotim nu numai lipsit de aceste două însuşiri, ci şi cu totul fără respect, dacă S-ar fi declarat pe Sine Dumnezeu, amăgindu-Se, fără să fie, cum spunea Ernest Renan, fapt cu adevărat contrar întregii purtări a lui Iisus Hristos. (n. 1022, pp. 541-542).

1305. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cum S-ar lăsa amăgit de laudele noastre, încât să Se arate drept Dumnezeu, Cel ce este atât de mult deasupra oamenilor? (n. 1023, p. 542).

este Dumnezeu după fire, spusa: *Niciodată n-a grăit aşa un om.*" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 541-542)

„Deoarece, privind, zice, numai la trup, credeţi că sunt simplu om şi socotiţi că sunt unul ca voi, iar demnitatea Dumnezeirii şi slava rezultată de aici nu o luaţi în seamă, vă va fi un semn cu totul clar că sunt cu adevărat Dumnezeu din Dumnezeu şi Lumină din Lumină îndrăzneala voastră extremă şi cu totul nelegiuită, adică crucea şi moartea trupului pe cruce[1306]. Căci, când veţi vedea rezultatul, nedorit de voi, al necredinţei voastre şi laţul morţii zdrobit, o dată ce voi învia din morţi, veţi fi în mod necesar de acord, fără să vreţi, cu cuvintele Mele spuse vouă şi veţi mărturisi că sunt Dumnezeu prin fire. Căci voi fi mai tare ca moartea şi stricăciunea, deoarece, fiind Viaţa prin fire, voi învia templul Meu (In. 2, 19). Dar dacă este propriu lui Dumnezeu Cel prin fire să stăpânească moartea şi să sfarme lanţurile corupţiei, şi nu alteia dintre existenţe, cum nu Mă voi dovedi nesupus nici unei împotriviri şi îndoieli, putând să biruiesc toate, de necontestat? Aşadar, Mântuitorul a spus că tocmai crucea Lui va fi un semn pentru iudei şi o dovadă cu totul vădită că El este Dumnezeu după fire." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 585)

„Fiindcă, zicând simplu şi absolut, fără să adauge altceva: *Nimic nu fac de la Mine*, nu vom spune că Îşi declară firea slabă în vreo privinţă, ci indică pe Altul adevărat şi ireproşabil. Dar să aplicăm, prin strămutare, înţelesul cuvântului la om, ca să vedem exact ce spune: Să cugetăm doi oameni având aceeaşi fire, egali între ei şi în putere şi cu aceeaşi gândire, apoi unul dintre ei să spună: Nu fac nimic de la mine. Oare o spune aceasta fiind slab, sau pentru că nu poate face de la sine nimic, sau ca având în toate pe celălalt împreună-voitor şi gândind aceleaşi şi fiind unit cu el? Înţelege aceasta şi despre Fiul, mai bine-zis gândeşte-L mult mai presus. Căci, deoarece, săvârşind minuni necuprinse cu mintea, Îl atacau iudeii fără judecată, învinuindu-L în tot felul pentru călcarea sâmbetei şi acuzându-L de nesocotirea Legii, arată pe Dumnezeu-Tatăl consimţind cu El în toate şi fiind împreună-voitor cu El, umilind cu măiestrie mânia neînfrânată a celor necredincioşi. Căci era potrivit să-i înspăimânte pe unii care voiau să-L învinuiască, spunându-le că toate le face după voia Tatălui şi arătându-le că voia Sa se cuprinde în voia Aceluia. Iar faptul de-a lucra Fiul toate după voia Tatălui nu-L va arăta mai mic şi slujitor, ci fiind din Acela şi în El şi de o fiinţă cu El. Căci, deoarece El însuşi este Înţelepciunea Tatălui şi Sfatul Lui viu, mărturiseşte că nu face altceva decât ceea ce voieşte Tatăl, a Cărui Înţelepciune şi Sfat este, odată ce şi înţelegerea din noi nu face ceva de la ea, ci împlineşte tot ceea ce ni se pare nouă bun[1307]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 591)

1306. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel mai vădit semn al Dumnezeirii lui Hristos se va da iudeilor prin cea mai extremă faptă a necredinţei lor, sau a socotinţei lor că El e numai trup. Căci răstignirea Lui pe cruce de către ei va fi prilej să vadă, în învierea prilejuită de cruce, că nu e simplu om, ci Dumnezeu. (n. 1110, p. 585).

1307. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu există o înţelepciune impersonală, ci a persoanei, sau personală. Sau persoana însăşi este înţelepciune ipostaziată. Nu există persoană fără cugetare, nici cugetare fără persoană. Iar Dumnezeu este suprema Înţelepciune personalizată. Dar Înţelepciunea nu e unipersonală. Înţelepciunea este cea prin care se armonizează relaţia dintre două sau mai multe Persoane. Tatăl îşi arată Înţelepciunea în armonia Lui cu Fiul. Sau în Fiul se arată Înţelepciunea Tatălui. Deci şi Sfatul dumnezeiesc se realizează prin unitatea de gândire dintre Tatăl şi Fiul. O persoană nu poate face abstracţie în gândirea ei de alta, nici chiar în Dumnezeu. (n. 1125, p. 591).

„Precum am spus de multe ori prin multe cuvinte, ei (iudeii – n.a.) socotesc că El este om simplu şi unul dintre noi, ignorând cu desăvârşire pe Dumnezeu-Cuvântul Unul-Născut, unit cu trupul.[1308]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a VI-a, în PSB, vol. 41, p. 642)

„(...) *Credeţi Mie că Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine, iar de nu, credeţi-Mă pentru lucrările acestea.* Dar cine va mai numi creştin pe cel ce cugetă şi judecă astfel despre Hristos? Căci e foarte clar că nu-L mai numeşte cu adevărat Hristos[1309], fiindcă, atribuindu-I în mod primejdios măsura potrivnică, a creaturilor, declară ca Dumnezeu şi ca născut din Dumnezeu pe cineva care e doar purtător de Dumnezeu şi părtaş la Dumnezeu. Scopul acestuia este să-L despartă în tot modul pe Hristos de fiinţa lui Dumnezeu-Tatăl şi să taie unitatea naturală şi fiinţială pe care o are cu Tatăl Său şi Dumnezeu[1310]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 859)

„După ei, nici nu este Fiu cu adevărat! Căci nu l-ar putea cugeta şi primi cineva ca Fiu pe cel folosit în rol de unealtă. Deci Tatăl l-a născut ca unealtă a lucrării sau înţelepciunii şi se arată concepându-l ca altceva decât este El însuşi. Dar cum se putea întâmpla aceasta? Cum nu e cu totul absurd a cugeta aşa ceva? Căci, socotind pe Fiul ca unealtă slujitoare, nemărturisindu-L ca Născut cu adevărat şi negând naşterea Lui negrăită, adică cea din fiinţa lui Dumnezeu-Tatăl, vei micşora însăşi slava Născătorului[1311]. Tatăl n-ar mai fi în acest caz Tată cu adevărat. Căci Cel ce n-a născut din Sine pe cineva, al cui Tată ar fi după fire? Sfânta Treime ar fi un nume cu totul mincinos, nici Tatăl nefiind Tată cu adevărat, nici Fiul, Fiu după fire. Şi în mod asemănător acestei cugetări ar urma şi o defăimare a Duhului. Deci ne-am înşela în credinţă, şi aceasta ar fi mincinoasă!

Ar născoci mituri şi Sfânta Scriptură numind pe Dumnezeu Tată. Şi dacă Fiul nu este Dumnezeu după fire, ca născut din Dumnezeu-Tatăl, ne-am înşela şi noi, şi cetatea de sus s-ar împreuna cu cei de pe pământ, ca şi mulţimea preacurată a îngerilor, care slăveşte pe Dumnezeu cel după fire şi se închină Lui! Cum să slăvească

1308. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cei ce nu primesc pe Iisus Hristos decât ca om simplu, şi nu ca Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, nu înţeleg nimic din cele spuse de El şi nu-şi pot explica faptele Lui minunate. Cuvintele Lui nu pot fi inventate. Căci, deşi nu puteau fi spuse de un om simplu, fiindcă nici un alt om nu a putut spune cuvinte de nivelul şi de calitatea lor, ele sunt nu numai de o coerenţă şi de o înţelepciune perfecte, dar şi deschid omului calea care-l poate ridica la desăvârşirea umană. Cei ce nu cunosc decât umanul obişnuit şi nu admit că Dumnezeu însuşi S-a făcut în Hristos om nu pot înţelege cum a fost posibil ca El să spună şi să facă astfel de lucruri. Fără Hristos, lumea ar fi rămas închisă în îngustimea ei monotonă; nu s-ar fi deschis gândirii şi aspiraţiilor morale o lumină care să le scoată din întunericul pretins raţional, dar, în acelaşi timp, fără sens şi întunecat al acestei lumi. (n. 1216, p. 642).

1309. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cine nu recunoaşte pe Iisus ca Hristos, sau ca Dumnezeu, nu mai are drept să se numească creştin. Din acest motiv, membrii grupărilor neoprotestante evită numele de *creştini*, preferând orice alte numiri: baptişti, iehovişti, adventişti. Folosind numele de evanghelişti, evită să spună că se mântuiesc prin Hristos ca Dumnezeu, înţelegând după puterile lor învăţătura Lui, cum cugetă şi budiştii, sau confucianiştii, care cred că se mântuiesc folosind învăţătura întemeietorilor religiilor lor prin puterile proprii, nu din unirea lor cu acele persoane. Dar aceia nu sunt persoane dumnezeieşti. Sfântul Chiril dezaprobă aici pe cei ce spuneau că Hristos are pe Dumnezeu lucrând în El, în sensul în care spune şi Pavel că are pe Hristos lucrând în sine, sau în sensul în care se spune despre cineva că e părtaş Dumnezeirii, sau teofor (purtător de Dumnezeu). Hristos are pe Dumnezeu în Sine ca Tată Care L-a născut din firea Lui. (n. 1639, p. 859).

1310. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aici Sfântul Chiril explică ce înseamnă expresia că Fiul Se află fiinţial în Dumnezeu-Tatăl şi viceversa. E unitatea Lor de fiinţă, nu o simplă prezenţă a lui Dumnezeu în om prin lucrarea îndumnezeitoare. (n. 1640, p. 859).

1311.Tâlcuirea Pr. D. nezeu adevărat, aşa şi un Dumnezeu Care n-ar putea naşte din veci un Fiu egal cu El ar fi un Dumnezeu steril, lipsit de fecunditate şi iubire. În ce s-ar vedea slava Lui, iubirea Lui? Cât de îngust ar apărea un astfel de Dumnezeu! N-ar avea delicateţea şi profunzimea iubirii paterne, dar nici a unui Fiu model. (n. 1641, p. 861).

un purtător de Dumnezeu o unealtă şi una dintre creaturi, după urâta gândire a acelora? (...) Spune-mi, pentru ce nu-şi mărturiseşte şi El firea împreună cu noi?[1312] Pentru ce noi suntem slujitori, iar El este Domn? Căci, deşi suntem numiţi şi noi fii, cunoscând nu mai puţin firea noastră, nu ne atribuim o slavă mincinoasă. Deci, spune-mi, pentru care cauză, dacă este ca noi, şi deloc mai mare ca noi, întrucât nu e Dumnezeu după fire (aceasta o socotesc cei neînvăţaţi), nu mărturiseşte robia Sa împreună cu noi? Pentru ce atribuindu-Şi cinstea şi slava proprii şi aparţinătoare în mod special firii dumnezeieşti, se află spunând Sfinţilor ucenici: *Voi Mă numiţi pe Mine Domnul şi Învăţătorul, şi bine ziceţi. Căci sunt.* Acestea le spune Mântuitorul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, pp. 860-861)

„Iar cei ce adunau banii după Lege, apropiindu-se de Petru, l-au întrebat: *„Învăţătorul vostru nu plăteşte drahma?"*. Deoarece Hristos a fost întrebat, se cuvine să vedem ce i-a răspuns lui Petru: *„Împăraţii pământului de la cine iau dare sau dajdie? De la fii sau de la străini?"*. Iar Petru, răspunzând cu înţelepciune şi cu dreptate că cel străin de împărat în privinţa neamului sau rudeniei e supus legilor sau birurilor, Hristos a adăugat îndată, însuşindu-Şi mărturia potrivită cu adevărat lui Dumnezeu: *Deci fiii sunt liberi* (Mt. 17, 24, 26). Deci, dacă ar fi fost împreună-rob, şi nu Fiu cu adevărat, născut din fiinţa Tatălui, nici având familiaritatea naturală faţă de Născătorul, de ce ar fi supus pe toţi ceilalţi dării, ca pe unii ce trebuia să plătească dajdie – pentru că se aflau în poziţia de străini şi slujitori –, iar libertatea faţă de ea a mărturisit-o numai pentru Sine?[1313]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, pp. 861-862)

„Vor numi, oare, pe Pavel purtător de Dumnezeu dacă locuieşte în El Hristos prin Duhul Lui? Sau vor aiuri, negând aceasta? Dacă vor spune că Pavel nu este cu adevărat purtător de Dumnezeu, aceasta va ajunge spre a-i convinge pe toţi să se lepede de flecăreala lor şi să-i respingă în totalitate ca pe unii ce nu se feresc să spună mereu cele absurde. Iar dacă, evitând aceasta, se vor întoarce spre trebuinţa de-a spune adevărul, şi vor mărturisi pe Pavel cu adevărat purtător de Dumnezeu, pentru faptul că locuieşte Hristos în el, cum nu vor fi dovediţi că spun cu mare necredinţă că Fiul este străin de fiinţa lui Dumnezeu[1314]? Căci Pavel nu e purtător de Dumnezeu dacă Fiul nu e Dumnezeu după fire." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 862)

„(...) Cine nu va coborî la atâta nebunie încât să îndrăznească a spune: *Cine mă vede pe mine, vede pe Hristos. Eu şi Hristos una suntem*?[1315]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 867)

1312. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Fiul e şi El de o fire creată, de ce nu mărturiseşte aceasta? (n. 1642, p. 861).

1313. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toţi sunt *fii* ai lui Dumnezeu, dar fii care au de plătit dajdie lui Dumnezeu, fiind străini după fire de Dumnezeu. Dar Hristos, nefiind străin de Dumnezeu după fire, nu trebuie să plătească nici un fel de dajdie lui Dumnezeu. El n-are nimic de la Dumnezeu pentru ca să aibă o dependenţă faţă de El. Şi cei ce cred în Dumnezeu sunt *fii* ai Lui, dar nu fii de un neam sau de o fiinţă cu El, ca Hristos. Au şi ei o anumită libertate, dar dăruită, nu de la ei înşişi. (n. 1643, p. 862).

1314. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă vor nega că Pavel este purtător de Dumnezeu, ceea ce este absurd, cum nu vor nega şi că Hristos este Dumnezeu? Admiţând primul lucru, trebuie să admită şi pe al doilea. (n. 1644, p. 862).

1315. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos e simplu om, fiecare om poate spune că cine îl vede pe el vede pe Hristos. Iar dacă Hristos, fiind simplu om, e chipul neschimbat al Tatălui, cum nu va spune că şi Tatăl este om? Deci nu ar exista un izvor personal al vieţii eterne. Totul ar fi dominat în acest caz de moarte, sau de non-sens. (n. 1651, p. 867).

„Apoi, spune-mi, cum a făcut clară dovada că S-a hotărât să pătimească pentru noi?[1316] Căci zice: *Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să şi-l pună pentru prietenii săi* (In. 15, 13). Şi de ce a cerut în mod clar de la noi o astfel de iubire, care să ne silească să împlinim cele plăcute Lui, *De Mă iubiţi, păziţi poruncile Mele* (In. 14, 15)?[1317] Dar când vom păzi deplin porunca dumnezeiască, nesocotind cele prezente?[1318]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, pp. 886-887)

„Când Hristos voieşte să fim primiţi în unirea cu Dumnezeu-Tatăl, cheamă asupra firii noastre binecuvântarea de la Tatăl şi declară că puterea pe care o aduce harul va fi o mustrare a celor ce socotesc că El nu este de la Dumnezeu[1319]. Ce rost mai are această falsă acuzaţie, dacă El prin Sine duce spre Tatăl pe cei pe care i-a adus la Sine prin credinţa şi iubirea lor sinceră?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1063)

„Dacă toate s-au făcut prin El, cum Cel ce a dăruit celor făcute ca să existe, El însuşi, nu a existat odată? Nici o raţiune nu socoteşte că cel ce face ceva (creatorul) are aceeaşi fire cu cele făcute de el. Căci dacă El (Fiul) însuşi a fost de la început, atunci toate prin El s-au făcut şi le-a făcut din cele ce nu erau." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 4, 17, în PSB, vol. 44, p. 25)

„A zice că nu există strălucirea slavei (în Fiul) înseamnă a înlătura lumina cea dintru început, care dă această strălucire. Iar dacă şi chipul lui Dumnezeu nu a fost totdeauna în Fiul este clar că nici Cel al Căruia este chipul (Dumnezeu) nu este întotdeauna. Dacă Cel Care are chipul ipostazei lui Dumnezeu nu există, atunci Se înlătură întru totul şi Acela Care este închipuit de El." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 4, 27-28, în PSB, vol. 44, p. 27)

„O, nelegiuită mândrie, o, nemăsurată nebunie, slavă deşartă unită cu tristeţea întunecată, cuget satanic, care a învârtoşat sufletele lor lipsite de evlavie! Nu i-a ruşinat pe aceştia (pe arieni – n.a.) claritatea divină a vechilor Scripturi şi nici evlavia unanimă pentru Hristos a împreună slujitorilor noştri! Nu a slăbit pornirea lor contra Acestuia! Nici chiar puterile diavoleşti nu vor lăuda sacrilegiul lor, căci acestea se feresc să spună cuvântul de blasfemie contra Fiului lui Dumnezeu." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 4, 42, în PSB, vol. 44, p. 31)

„Au fost episcopi venerabili, cu aproape 130 ani înainte, şi ai Romei mari şi ai oraşului nostru, care au acuzat pe cei care ziceau că Fiul este o creatură şi că nu este deofiinţă cu Tatăl. Eusebiu, cel ce a fost episcop al Cezareei a ştiut acest lucru, el care mai înainte susţinuse erezia lui Arie, dar apoi a subscris hotărârilor Sinodului

1316. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă e simplu om, a pătimit pentru el, căci fiecare om de rând pătimeşte prin firea lui. (n. 1685, p. 886).

1317. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă n-ar fi Dumnezeu, nu ne-ar cere să împlinim din iubire toate poruncile Lui. (n. 1685, p. 886).

1318. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai dacă e Dumnezeu ne poate cere să-i împlinim poruncile, neţinând seama de plăcerile pe care ni le oferă trupul. (n. 1651, p. 867).

1319. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai dacă este una în fiinţă cu Tatăl, dar are şi firea noastră, Hristos ne poate uni cu Dumnezeu-Tatăl. Cei ce nu-L socotesc de-o-fiinţă cu Tatăl, ci doar o creatură, se păgubesc pe ei înşişi, în unirea cu El rămânând închişi în graniţele creatului, care este supus coruperii şi morţii. Dacă numai veşnicia personală dă un sens vieţii, iar aceasta n-o putem primi decât prin unirea cu Dumnezeu, şi numai Hristos, Dumnezeu făcut om, ne asigură această veşnicie, înseamnă că numai Hristos dă un sens existenţei omeneşti şi deci lumii în general. (n. 2006, p. 1063).

de la Niceea. El a scris celor ai săi, afirmând cu tărie că: am aflat că unii dintre episcopii învățați și vestiți dintre cei de demult și scriitori folosesc expresia deoființă, când vorbesc despre dumnezeirea Tatălui și a Fiului[1320]." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 8, 15, în PSB, vol. 44, p. 44)

„Căci cei ce despart pe Fiul de Ființa și de dumnezeirea Tatălui și care înstrăinează Cuvântul de Tatăl se cuvine să fie despărțiți de Biserica sobornicească și să fie străini de numele de creștini. Să vă fie vouă deci și tuturor anatema pentru că au falsificat Cuvântul adevărului (II Cor. 2, 17), căci porunca apostolică este: dacă cineva vă va învăța ceva în afară de cele ce ați primit, să fie anatema (Gal. 1, 8). Să faceți cunoscut ca să nu aibă nimeni comuniune cu aceștia, căci nu este nici o legătură între întuneric și lumină. Pe aceștia să-i îndepărtați, deoarece nu este nici o potrivire între Hristos și Veliar. Feriți-vă, prea iubiți frați, ca nici să (nu) scrieți acestora și nici să primiți scrisori de la ei. Râvniți și voi, prea iubiți frați și împreună liturghisitori ca fiind de față cu duhul vostru la sinod (de la Sardica) să fiți de acord cu noi și să aprobați, prin semnătura voastră, ca să se păzească de către toți împreună-liturghisitorii de pretutindeni hotărârea noastră[1321]." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea a II-a, 8, 34-36, în PSB, vol. 44, pp. 90-91)

„Este o arătare a necinstirii, nu o mărturisire a respectului, a-L socoti pe Hristos ca pe o ființă născută ca și celelalte. Ce este mai necuviincios decât să-L crezi așa cum suntem noi?" (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* Scrisoarea I, 4, în PSB, vol. 53, p. 27)

„Trebuie să ne aducă un spor de dragoste și de cinstire față de El respectul pentru nașterea Lui atât de umilă și pietatea pentru patimile Sale atât de mari. În orice caz e cea mai mare și cea mai îngrozitoare nelegiuire ca să aibă din partea noastră cu atât mai puțină cinstire, cu cât este mai mare dragostea Lui pentru noi." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a II-a, cap. 3, 10, în PSB, vol. 57, p. 782)

„Apostolul Pavel, știind că în Hristos sunt toate comorile bogățiilor cerești, pe bună dreptate scrie bisericilor: *Harul Domnului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți* (I Cor. 16, 23). Cine propovăduise foarte des că este Același Dumnezeu și Hristos, că toată slava Dumnezeirii există în El și că toată plinătatea Dumnezeirii locuiește întrupată în El, cere pe bună dreptate adesea harul lui Hristos, fără să fie nevoie de adăugarea numelui lui Dumnezeu (fiindcă de îndată ce a propovăduit destul de des că există același har al lui Dumnezeu, ca și al lui Hristos, acum cere din plin harul lui Hristos), fiindcă știe că în harul lui Hristos se cuprinde tot harul lui Dumnezeu. Așadar, zice *Harul Domnului nostru Iisus cu voi cu toți.* Dacă Iisus Hristos ar fi doar om, înseamnă că Apostolul, când cerea pentru biserici harul lui Hristos, le dorea harul unui om, zicând: *Harul lui Hristos cu voi* înseamnă că zicea: *harul omului cu voi, harul cărnii cu voi, harul slăbiciunii trupești, harul șubrezeniei omenești.* Pentru ce spunea numele harului însuși, dacă cerea harul unui om, de vreme ce nu există motiv de a cere celui ce n-are ce i se cere, că deci nu trebuia cerut să li se dea harul acelui care nu avea, cum spui tu, însăși substanța harului cerut. Vezi, așadar, că sunt

1320. Notă Pr. V. Sibiescu: Sf. Atanasie, *De Synodis,* 43-44, *De sententia Dionysii,* 18 (n. 123, p. 44).

1321. Din scrisoarea sinodală trimisă *episcopilor din toată lumea,* de către episcopii adunați la Sinodul de la Sardica, în toamna anului 342 sau 343 - n.a.

de râs aceste prostii, sau sunt mai degrabă de plâns, decât de râs." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti*, „Despre întruparea Domnului", Cartea a II-a, cap. 5, 4-7, în PSB, vol. 57, p. 785)

„(...) Tot harul, toată virtutea, toată puterea, toată Dumnezeirea, în sfârşit toată plinătatea dumnezeirii şi a slavei însăşi cu El şi în El au fost întotdeauna. Fie în cer, fie pe pământ, fie în pântece, fie la naştere, nimic n-a lipsit vreodată lui Dumnezeu ceva din Dumnezeu. Întotdeauna dumnezeirea este cu Dumnezeu, neseparată de El nici în loc nici în timp. Pretutindeni este tot, pretutindeni desăvârşit, nedespărţit, neschimbat, nemicşorat, fiindcă lui Dumnezeu nu I se poate nici adăuga, nici înlătura ceva. Astfel, dumnezeirea n-are micşorare, după cum n-are nici adaos." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a II-a, cap. 7, 1, în PSB, vol. 57, p. 787)

„Spune-mi (...), ereticule, duşman al tuturor, dar mai ales al tău însuţi, pentru care crucea Domnului nostru Iisus Hristos este sminteală ca pentru iudei şi nebunie, ca pentru păgâni, care respingi taina adevăratei mântuiri din sminteala unora şi n-o înţelegi din nebunia altora: de ce învăţătura apostolului Pavel a fost pentru păgâni nebunie şi pentru evrei sminteală? Oare cu ce ar fi putut să supere pe oameni, dacă El ar fi propovăduit că Hristos, aşa cum susţii tu, a fost doar un om? Pentru cine putea fi de necrezut, sau de neînţeles, naşterea Lui, pentru cine patimile, pentru cine crucea, pentru cine moartea? Ce avea nou şi nemaiauzit în sine propovăduirea Sfântului Pavel, dacă ar fi spus că Hristos omul a pătimit ceea ce pătimesc şi oamenii zilnic prin starea lor de oameni? Dar tocmai aceasta nu înţelegea prostia păgână şi respingea necredinţa iudaică, anume mărturisirea apostolului că Hristos, pe care ei, ca şi tine, îl socoteau doar om, este Dumnezeu. Aceasta era ceea ce respingea înţelegerea celor neevlavioşi, ceea ce nu puteau răbda urechile celor necredincioşi: să se predice în omul Iisus Hristos naşterea lui Dumnezeu, să se susţină patimile, să se vestească răstignirea lui Dumnezeu. Aceasta era grav şi de necrezut, pentru auzul omenesc era de necrezut ceea ce nu se mai auzise că s-ar fi întâmplat firii dumnezeieşti. Astfel, printr-o asemenea afirmaţie şi învăţătură, eşti sigur că niciodată predicile tale nu vor fi pentru păgâni nebunie şi pentru iudei sminteală: niciodată tu nu vei fi răstignit împreună cu Petru de către iudei şi păgâni, niciodată tu nu vei fi ucis cu pietre împreună cu Iacob, sau osândit la moarte împreună cu Pavel. Căci propovăduirea ta n-are nimic supărător. Afirmi că s-a născut omul, că a pătimit omul. Nu poţi să te temi că vei fi prigonit de iudei şi de păgâni, fiindcă prin cuvântările tale doar ideile lor le susţii." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 9, 1-3, în PSB, vol. 57, p. 796)

„Ce ai să faci? Să-ţi astupi poate urechile, ca să n-auzi. Aceasta au făcut şi iudeii, când propovăduia Pavel. Orice ai face, Hristos este în cer şi în Dumnezeu şi cu El şi în El în cei de sus, în care este, şi în cei de jos în care a fost. Să-L prigoneşti cu iudeii de acum nu mai poţi, dar faci ceea ce poţi: Îl prigoneşti în credinţă, Îl prigoneşti în biserică, Îl prigoneşti cu suliţa părerilor tale, Îl prigoneşti cu sabia relei învăţături. Poate faci ceva mai mult decât unul dintre vechii iudei; tu Îl prigoneşti pe Hristos acum, după ce cei ce L-au prigonit au crezut. Dar poate socoteşti că e mai mică nelegiuirea, fiindcă acum nu poţi întinde mâna împotriva Lui. Nu e mai mică, îţi spun, nu e mai mică prigoana aceea grea, decât cea prin care nelegiuiţii Îl prigonesc în credincioşii Săi. Dar te supără numele crucii Domnului; aceasta i-a supărat

întotdeauna şi pe iudei. Te îngrozeşti să auzi că Dumnezeu a pătimit. Această pătimire a luat-o în râs şi rătăcirea păgână. Aşadar, te întreb acum: prin ce te deosebeşti de ei, dacă în această stricăciune te potriveşti cu ei? Dar eu dreapta propovăduire despre sfânta cruce, dreapta propovăduire despre pătimirea Domnului nu numai că n-o micşorez, ci, pe cât este în dorinţa şi puterea mea, o măresc. Pe Cel Care a fost răstignit Îl voi preaslăvi nu numai ca putere şi înţelepciune a lui Dumnezeu, însuşiri decât care nimic nu e mai mare, ci chiar ca Domn şi Stăpân al întregii Dumnezeiri şi măriri." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 10, 1-3, în PSB, vol. 57, p. 797)

„Cuvântul dumnezeiesc spune că Domnul slavei a fost răstignit de către stăpânii acestui veac, iar tu tăgăduieşti; şi cei ce-L răstigneau tăgăduiau că-L răstignesc pe Hristos. Cei ce-L mărturisesc sunt de partea mărturiei apostolului; iar partea ta trebuie să fie alături de cei ce-L prigonesc. Aşadar, ce s-ar mai putea spune în această privinţă? Apostolul spune că a fost răstignit Stăpânul slavei. Schimbă ceva dacă poţi: desparte pe Iisus de Dumnezeu dacă eşti în stare. Sigur nu poţi tăgădui că Hristos a fost răstignit de iudei, iar Cel Care a fost răstignit este Domnul slavei. Aşadar, eşti nevoit sau să tăgăduieşti că Hristos a fost pironit pe cruce, sau să mărturiseşti că a fost pironit Dumnezeu." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 10, 6-7, în PSB, vol. 57, p. 798)

„Aşadar, susţii că Hristos e numai om, nu Dumnezeu, şi că, deci, e Fiul omului, nu Fiul lui Dumnezeu. Ce răspunde la acestea Petru? *Tu eşti Hristosul,* zice el, *Fiul lui Dumnezeu celui viu.* Pe acest Hristos, pe Care tu Îl numeşti Fiul omului, el Îl mărturiseşte Fiul lui Dumnezeu. Pe cine vrei să credem? Pe tine sau pe Petru? Nu cred că eşti atât de fără obraz, să îndrăzneşti a te socoti pe tine mai presus de apostoli. Deşi, de altfel, îndrăzneala ta n-are margini. Şi cum n-ai putea dispreţui pe apostoli tu, care ai putut să-L tăgăduieşti pe Dumnezeu? *Tu eşti,* zice el, *Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu.* Oare au aceste cuvinte ceva nelimpede sau de neînţeles? Simplă şi deschisă mărturisirea, Îl propovăduieşte pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Tăgăduieşti poate aceasta, dar dă mărturie pentru ea apostolul; sau spui că minte apostolul? Este o urâtă minciună cea care-l acuză pe apostol de minciună. Sau vrei să spui că e vorba de un alt Hristos? Dar acesta e un nou soi de nemaiauzită născocire. Ce rămâne, deci? Un singur lucru şi anume, de vreme ce se citeşte ceva şi este adevărat ce se citeşte, silit de trebuinţă sau de puterea adevărului, întrucât nu poţi să aperi un neadevăr, să încetezi a lupta împotriva adevărului." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 12, 5-7, în PSB, vol. 57, p. 800)

„(...) Să vedem cum a fost socotit răspunsul lui Petru de către Cel care-L întrebase; căci dacă Dumnezeu însuşi i-a lăudat răspunsul, aceasta înseamnă mai mult decât ce a spus apostolul. Aşadar, la cuvintele apostolului *Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu,* care a fost răspunsul Mântuitorului? *Fericit eşti, Simone, fiul lui Iona, că nu trup şi sânge ţi-au descoperit ţie aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri* (Mt. 16, 17). Dacă nu-ţi place mărturia apostolului, primeşte-o pe cea a lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu, lăudând cuvintele apostolului, le-a investit cu autoritatea Lui, astfel încât, chiar dacă acele cuvinte au ieşit din gura apostolului, totuşi Dumnezeu, Care le-a aprobat, le-a făcut să fie ale Lui. *Fericit eşti, Simone, fiul lui Iona, că nu trup şi sânge ţi-au descoperit ţie aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri.* Aşadar,

în cuvintele apostolului vezi mărturia Duhului Sfânt, a Fiului de faţă şi a lui Dumnezeu Tatăl. Ce vrei mai mult, ce-ţi mai trebuie altceva? Fiul a lăudat, Tatăl a luat parte, Duhul Sfânt a descoperit. Prin urmare, spusa Apostolului este mărturia întregii Dumnezeiri, căci acest cuvânt al lui în mod necesar are autoritatea Celui de la Care a plecat. Aşadar, *Fericit eşti, Simone, fiul lui Iona, că nu trup şi sânge ţi-au descoperit ţie aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri*. Deci, dacă nu carnea şi sângele au insuflat lui Petru aceste cuvinte, înţelegi cine ţi le-a insuflat ţie. Dacă pe cel care a mărturisit că Hristos este Dumnezeu l-a învăţat Duhul lui Dumnezeu, vezi că pe tine, care ai putut tăgădui, te-a învăţat duhul diavolului." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 13, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 800-801)

„Dar după acele cuvinte, prin care Domnul l-a lăudat pe Petru, ce alte cuvinte mai urmează? *Şi Eu îţi zic ţie*, spune Domnul, *că tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea* (Mt. 16, 18). Vezi că spusele lui Petru sunt credinţa Bisericii şi este în afara Bisericii cine nu se ţine în credinţa Bisericii, *şi îţi voi da*, zice Domnul, *cheile împărăţiei cerurilor* (Mt. 16, 19). Înţelege ce te aşteaptă. Nu vei putea intra pe uşa acestei chei, fiindcă ai tăgăduit credinţa acestei chei. *Şi porţile iadului*, zice Domnul mai departe, *nu o vor birui* (Mt. 16, 18). Porţile iadului sunt credinţa cea rea a ereticilor. Cât de departe este cerul de iad, atât de departe de cer cel ce tăgăduieşte că Hristos este Dumnezeu." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 14, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 801)

„Aşadar, de ce s-a atins apostolul Toma, când s-a apropiat să-L pipăie pe Domnul? De Hristos, fără nici o îndoială. Şi ce a grăit cu voce tare? *Domnul meu şi Dumnezeul meu*. Mergi acum, dacă poţi, şi desparte pe Hristos de Dumnezeu. Schimbă aceste cuvinte, dacă poţi. Foloseşte acea dezbatere dialectică, foloseşte înţelepciunea lumească şi acea proastă simţire cu vorbe pline de vicleşug: întoarce pe toate feţele şi răsuceşte tot ce poţi, fie cu sufletul, fie cu meşteşugul. Orice-ai zice, orice-ai face, de-aici nu poţi ieşi nicăieri, decât dacă recunoşti că apostolul s-a atins de Dumnezeu. Dacă vrei să poţi cumva, schimbă cuprinsul istorisirii evanghelice în aşa fel, încât citind că reiasă că apostolul Toma nu s-a atins de corpul Domnului şi nici n-a zis că Domnul Hristos este Dumnezeu. Dar în nici un chip nu se poate schimba ce s-a scris în Evanghelia Domnului. Căci *cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece* (Mt. 24, 35). Iată, şi acum apostolul Toma îţi strigă ceea ce a mărturisit atunci: este Iisus Dumnezeu Cel de Care m-am atins, este Dumnezeu Cel ale Cărui părţi ale trupului le-am pipăit, n-am întâlnit ceva netrupesc, şi n-am găsit ceva de neatins, n-am aflat duhul cu mâna, încât numai de aceea să fiu crezut că am zis: este Dumnezeu. Căci *duhul*, după spusele Domnului meu, *nu are carne şi oase*. Deci de corpul Domnului m-am atins, carnea şi oasele Lui le-am pipăit, degetele mele le-am pus pe locul rănilor şi despre Hristos, Domnul meu, pe Care-L pipăisem, am strigat *Domnul meu şi Dumnezeul meu*. Nu ştiu să fac deosebire între Hristos şi Dumnezeu, nu mă pricep să despic pe Dumnezeu de Sine însuşi. Tu simţi altfel decât mine şi vorbeşti altfel decât mine. Eu ştiu că Hristos nu e altceva decât Dumnezeu. Aceasta am păstrat cu tovarăşii mei apostoli, aceasta am spus în Biserici, aceasta am propovăduit neamurilor, aceasta îţi grăiesc şi ţie: Hristos este Dumnezeu, Hristos este Dumnezeu. Mintea sănătoasă nu simte altceva, credinţa sănătoasă nu spune altceva, dumnezeirea nu se poate despica de sine." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhov-*

niceşti, „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 15, 3-6, în PSB, vol. 57, pp. 802-803)

„Îţi voi arăta un (...) semn ceresc, pe care nici demonii nu l-au tăgăduit, întrucât, constrânşi de necesitatea adevărului, deşi îl vedeau pe Iisus în trup, strigau totuşi că este Dumnezeu ceea ce au văzut. Ce zice, aşadar, evanghelistul despre Domnul Iisus? *Iar botezându-Se Iisus, îndată ce a ieşit din apă, iată cerurile I S-au deschis şi a văzut Duhul lui Dumnezeu pogorându-Se ca un porumbel şi venind peste El. Şi iată, glas din ceruri care a zis: «Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit»* (Mt. 3, 16-17). Ce-ai de zis despre acestea, ereticule? Nu-ţi place cuprinsul celor spuse, sau persoana care le-a spus? Fără îndoială, nici înţelegerea celor spuse n-are nevoie de tălmăcire, nici vrednicia vorbitorului de recomandarea cuvintelor; este Dumnezeu Tatăl Cel care a vorbit, este limpede ceea ce a spus. Oare ce va putea să rostească glasul tău atât de neobrăzat şi de nelegiuit, încât să spui că trebuie crezut despre Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu şi nu despre Dumnezeu Tatăl? *Acesta este*, a spus, *Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit*. Dar vei încerca poate să spui, aşa cum îţi este nebunia, că aceste vorbe arătau Cuvântul, nu pe Hristos. Spune-mi, te rog, cine era Cel Ce Se boteza? Cuvântul sau Hristos? Trupul sau duhul? În nici un chip nu poţi tăgădui că a fost Hristos." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a III-a, cap. 16, 2-3, în PSB, vol. 57, pp. 803-804)

„(...) este cu mult mai mare nelegiuirea ta, fiindcă ei (păgânii şi iudeii – n.a.) Îl tăgăduiau prin ceea ce pătimirea Îl arată om, pe când tu-L tăgăduieşti pe Cel pe Care învierea L-a dovedit Dumnezeu. Şi prin aceasta ei Îl prigoneau pe pământ, tu Îl prigoneşti şi în cer. Şi nu numai atât; dar ceea ce e mai crud şi mai nelegiuit, ei Îl tăgăduiau din neştiinţă, tu, după credinţă, ei necunoscând pe Domnul, tu mărturisindu-L pe Dumnezeu, ei, sub râvna pentru respectul Legii, tu sub mărturisirea de împotrivitor, ei, pe Cel de Care se socoteau străini, tu pe Cel al Cărui preot eşti. Crimă nemernică şi nemaiauzită! Îl prigoneşti prin tăgăduire pe Cel de vrednicia Căruia te foloseşti." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 12, 3, în PSB, vol. 57, p. 845)

„Dar, după părerea mea, cel ce tăgăduieşte în Dumnezeu o parte tăgăduieşte totul şi cel care nu-L mărturiseşte că a fost întotdeauna Îl tăgăduieşte întotdeauna. La fel şi tu, chiar dacă ai zice că Domnul Iisus Hristos Care S-a născut din Fecioara Maria este azi în cer Dumnezeu adevărat, totuşi, dacă ai spune că n-a fost întotdeauna Dumnezeu, nu L-ai mărturisi cu adevărat." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 14, 2-3, în PSB, vol. 57, p. 846)

„Când tăgăduieşti pe unul singur Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ai tăgăduit totul. În aceasta stă raţiunea tainei bisericeşti şi a dreptei credinţe, că, acela care tăgăduieşte o parte a tainei, nu poate mărturisi partea cealaltă. Căci atât de legate şi de încorporate sunt toate, încât nu poate fi una fără alta, ci cel ce a tăgăduit numai o parte din toate, nu-i mai foloseşte la nimic să le creadă pe celelalte toate. Dacă tăgăduieşti că Domnul Iisus Hristos este Dumnezeu, este de trebuinţă ca, tăgăduind pe Fiul lui Dumnezeu, să-L tăgăduieşti şi pe Tatăl, fiindcă, după cum spune Dumnezeu însuşi, *Oricine tăgăduieşte pe Fiul nu are nici pe Tatăl; cine mărturiseşte pe*

Fiul are şi pe Tatăl (I In. 2, 28). Tăgăduind astfel pe Cel născut, Îl negi şi pe Cel ce L-a născut. Tăgăduind că este Fiul lui Dumnezeu Cel născut în trup, urmează să tăgăduieşti şi pe cel născut în Duh, fiindcă este Acelaşi Cel născut în trup, Care mai înainte a fost născut în Duh. Necrezând deci în Cel născut în trup, trebuie să nu crezi nici în Cel ce a pătimit. Necrezând însă în patimile Lui, ce rămâne decât să tăgăduieşti şi învierea, fiindcă credinţa în Cel sculat din morţi vine din credinţa în Cel ce a murit şi nu poate sta în picioare adevărul învierii, dacă nu i-a precedat faptul morţii. Tăgăduind, aşadar, pe Cel Ce a pătimit şi a murit, tăgăduind şi pe Cel ce a înviat din morţi, însemnează că tăgăduieşti şi pe Cel ce S-a înălţat la cer, fiindcă înălţarea fără înviere nu putea să fie şi cel ce nu crede în înviere nu poate crede nici în înălţare, precum spune apostolul: *Cel Care S-a pogorât, Acela este Care S-a suit.* Aşadar, după tine, Domnul Iisus Hristos nici n-a înviat din morţi, nici nu S-a ridicat la cer, nici nu S-a aşezat de-a dreapta Tatălui, nici nu va veni acea zi aşteptată a judecăţii de apoi şi nici nu va judeca viii şi morţii." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 17, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 848-849)

„Cel ce ştia că Domnul Iisus Hristos S-a născut din Maria ştia că a fost înfăşurat în scutece într-un staul, că a fost sărac la începuturile Lui omeneşti, că i-a fost lipsită copilăria de serviciile obişnuite ale leagănului. Nu se îndoia că are trup adevărat, că S-a născut om adevărat. Dar de ce i s-a părut puţin aceasta ca să fie sigur că e Dumnezeu? De ce pe Cel pe Care-L ştia sigur că este om Îl credea că poate fi Dumnezeu? Învaţă deci, nefericită nebunie, învaţă, nesănătoasă şi crudă neevlavie, învaţă că şi diavolul este mai puţin necredincios. El a zis: *Dacă eşti Fiul lui Dumnezeu* (Mt. 4, 3), tu zici: Nu eşti Fiul lui Dumnezeu. Tu tăgăduieşti ceea ce el a întrebat. Nu s-a găsit până acum cineva, în afară de tine, care să fi întrecut neevlavia diabolică. Ceea ce el a mărturisit că poate fi în Domnul tu nu crezi că a putut fi.

Dar a încetat cumva după aceea şi a părăsit bănuiala după ce i-au fost zădărnicite ispitirile, fiindcă nu găsea ce căuta? Ba, dimpotrivă, a rămas mereu în el întotdeauna bănuiala şi, chiar până la răstignirea pe cruce, i s-a mărit prin temerile-i proprii. Ce să mai spun? N-a încetat să bănuiască că e Fiul lui Dumnezeu nici chiar după ce a aflat că li s-a îngăduit atât de mult prigonitorilor împotriva Lui. Dar, duşman iscusit, în înseşi pătimirile trupeşti văzând semnele Dumnezeirii, deşi L-ar fi vrut numai om, era împins totuşi să-L bănuie Dumnezeu, fiindcă deşi ar fi vrut să creadă altceva, era totuşi silit după semne sigure să constate tocmai ceea ce nu voia. Şi nu e de mirare. Deşi-L vedea scuipat, lovit, batjocorit şi pus pe cruce, îşi dădea seama că, întru atâtea injurii şi schingiuiri, puterile dumnezeieşti totuşi prisosesc. Când catapeteasma templului s-a despicat, soarele a apus, ziua s-a întunecat, toate au simţit puterea pătimirii şi toate care nu ştiau că e Dumnezeu au cunoscut lucrarea Dumnezeirii. Şi de aceea diavolul, văzând aceasta şi tremurând, a încercat în toate felurile să ajungă la cunoaşterea lui Dumnezeu în însăşi pieirea omului, zicând prin acei care-L răstigniseră: *Dacă este Fiul lui Dumnezeu să Se coboare acum de pe cruce şi vom crede în El* (Mt. 27, 42). A minţit că Domnul Dumnezeul nostru prin pătimirea trupului aduce răscumpărarea izbânzii omeneşti şi că prin ea el, diavolul, este subjugat şi nimicit, iar noi suntem răscumpăraţi şi mântuiţi şi de aceea duşmanul neamului omenesc, în tot felul şi prin toate vicleşugurile, a voit să zădărnicească orice a văzut că se înfăptuieşte pentru răscumpărarea tuturor. *Dacă este Fiul lui Dumnezeu, să Se coboare acum de pe cruce şi vom crede în El,* pentru ca Domnul,

stăpânit de ocara cuvintelor, să părăsească taina, până să pedepsească injuria. Vezi deci că Domnul chiar pe cruce este numit Fiul lui Dumnezeu, vezi că ei bănuiesc ceea ce numesc. Învaţă astfel, cum am spus mai sus, chiar de la prigonitori, sau de la diavolul, să crezi în Fiul lui Dumnezeu. Cine a fost vreodată la înălţimea necredinţei diabolice? Cine a întrecut-o? El L-a bănuit că este Fiul lui Dumnezeu chiar când a îndurat moartea, iar tu-L tăgădui chiar când a înviat; el L-a bănuit Dumnezeu, chiar dacă nu i S-a dat pe faţă, tu-L tăgăduieşti chiar dacă S-a arătat." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VII-a, cap. 12, cap. 13, 1-4, în PSB, vol. 57, pp. 865-866)

„Nu pot face de la Mine nimic ..." (Ioan 5, 30)

„(...) *Nu pot face de la Mine nimic, precum aud, judec.* La prima vedere, pare că prin aceste cuvinte aprobă neînţelegerea iudeilor. Căci dă cuvântului o formă prin care pare să exprime o oarecare slăbiciune, şi nu o putere liberă. Dar nu acesta este adevărul. Deoarece Fiul este în toate deopotrivă cu Tatăl, are prin fire aceeaşi lucrare şi putere. Dar spunând că nu poate face de la Sine ceva, ci judecă aşa cum aude, Se arată pe Sine, în alt mod, iarăşi egal în cunoştinţă şi putere cu Dumnezeu şi Tatăl. Căci nici Tatăl nu poate fi înţeles singur şi lucrând ceva de la Sine referitor la creaturi (la cele ce sunt) fără Fiul, avându-L pe El ca tărie şi putere. De aceea *toate prin El s-au făcut şi fără de El nimic...* (In. 1, 3)[1322]. Şi totuşi, nu socotim că Fiul e întărit de Tatăl pentru slăbiciunea Lui, ci Îi atribuim şi Lui puterea în toate. Căci n-ar mai fi Dumnezeu după fire dacă ar avea dobândită frumuseţea Dumnezeirii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 277)

„Spusa: *Nu pot face de la Mine nimic, precum aud, judec*, eliberează pe Fiul de orice dispreţuire pentru declaraţia Sa că nu poate face nimic din propria putere. Căci Se afirmă în mod clar iubitor al Tatălui şi împreună-voitor în toate cu Cel ce L-a născut[1323]. Căci dacă, din pricina slăbiciunii Lui I s-ar dărui puterea de la Tatăl, neavând El însuşi putere îndestulătoare, cum n-ar fi trebuit să spună mai degrabă: *Nu pot să fac de la Mine nimic, ci primesc puterea de la Tatăl*? Dar, nespunând aceasta, ci adăugând, la declaraţia că nu poate lucra de la Sine, că judecă aşa cum aude, e vădit că nu din slăbiciunea de-a lucra unele sau altele a spus că nu poate, ci pentru că nu se întâmplă să calce în vreo privinţă voia Tatălui. Căci înţelegându-se o unică Dumnezeire în Tatăl şi în Fiul, va fi numaidecât şi o unică voinţă şi nu se va înţelege vreodată firea dumnezeiască opunându-se Sieşi nici în Tatăl, nici în Fiul, nici în Sfântul Duh, ci ceea ce-I place Tatălui, aceasta este voia întregii Dumnezeiri. Deci în mod necesar Fiul Se prezintă pe Sine împreună-binevoind şi consimţind cu Tatăl în orice hotărâre I-ar conveni Acestuia, declarând că nu poate face ceva care nu e

1322. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Precum Fiul nu poate exista şi nu poate fi gândit fără Tatăl, nici Tatăl nu poate exista şi nu poate fi gândit fără Fiul. Faptul acesta se exprimă prin afirmarea că Fiul este Puterea şi Înţelepciunea Tatălui. Tatăl are o poziţie de izvor faţă de Fiul. Dar n-ar fi izvor dacă din El n-ar izvorî Fiul. Fiul nu poate face nimic dacă nu izvorăşte ca putere din Tatăl. Dar nici Tatăl n-ar fi izvorâtor de putere dacă Fiul n-ar fi Puterea Lui. De aceea nici Tatăl, nici Fiul, nu face nimic singur, ci Fiecare lucrează împreună cu Celălalt, dar nu din exterior, ci Unul în interiorul Celuilalt. Oare nu se întâmplă aceasta şi cu persoanele umane, într-un anumit grad? Oare, când copilul lucrează ceva, nu lucrează şi tatăl cu el, încurajându-l? Sau nu compătimeşte cu el? (n. 500, p. 277).

1323. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: La motivul că Fiul face numai ceea ce vede pe Tatăl făcând, pentru faptul că primeşte fiinţa de la Tatăl, Sf. Chiril adaugă aici şi motivul iubirii faţă de Tatăl. (n. 503, p. 278).

după voia Tatălui[1324]. Aceasta înseamnă: *nu pot face de la Mine însumi.* E ca şi cum, dacă ar zice că nu poate săvârşi păcatul, nimeni, judecând drept, nu L-ar acuza de slăbiciune, ci ca expunând mai degrabă însuşirea vrednică de preţuire şi demnă de Dumnezeu a firii proprii, prin care arată că e neschimbat şi nealterat. Astfel, când mărturiseşte că nu poate face de la Sine nimic, ne vom uimi mai degrabă, văzând în aceasta rodul neschimbat al firii neschimbate, şi nu vom înţelege în mod necuvenit declaraţia că *nu poate,* ca pe un semn al slăbiciunii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 278-279)

Domnul Hristos şi vestiţii înţelepţi, eroi şi împăraţi ai lumii

„Cu toate că între elini şi barbari s-au arătat mulţi legiuitori şi mulţi dascăli care au propovăduit învăţături ce făgăduiau adevărul, totuşi noi nu am găsit nici un legiuitor care să fi fost în stare să trezească şi în sânul altor popoare râvna pentru primirea învăţăturii lui şi, cu toate că cei care făgăduiau să spună adevărul foloseau toată aparatura demonstraţiilor pe care le credem logice, nici unul din ei n-a reuşit să sădească adevărul recunoscut de ei în mintea mulţimii mai numeroase din sânul unui singur popor[1325]. Şi cu toate acestea legiuitorii ar fi dorit ca legile pe care le socoteau bune să fie respectate, dacă ar fi fost cu putinţă, de întreg neamul omenesc, iar învăţătorii ar fi vrut ca ceea ce li se părea lor că formează adevărul să aibă răspândire peste întreg pământul. Dar întrucât nu au fost în stare să îndemne pe oamenii care vorbeau diferite limbi şi care ţineau de diferite neamuri să respecte legile şi să admită învăţăturile lor, nici unii, nici alţii nici măcar nu şi-au dat silinţa să facă aşa ceva, căci şi-au dat seama pe bună dreptate că ar fi cu neputinţă să realizeze aşa ceva. În schimb, în întreaga Grecie şi în ţinuturile barbare din întreaga lume se află mulţimi nenumărate de oameni care au părăsit tradiţiile părinţilor şi pe cei pe care-i socoteau zei, primind în locul lor legile lui Moise şi urmând învăţăturile lui Iisus Hristos." (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, 1, I, în PSB, vol. 8, p. 263)

„Fost-a vreodată, din negura timpului, vreun împărat, vreun cârmuitor, vreun filosof sau vreun legiuitor, ori vreun prooroc (fie el elin sau barbar) care să fi atins un asemenea grad de virtute (şi nu atât după moarte, ci încă în viaţă fiind ca fiinţă care răsuflă şi-i încă plină de vlagă!), încât numele lui să fi ajuns pretutindeni în lume în auzul şi pe buzele tuturor? Or, faptul acesta n-a fost lucrarea nimănui altul decât numai şi numai a Mântuitorului nostru, şi a fost săvârşit de El după biruinţa Lui asupra morţii (vestită de El ucenicilor Săi şi de El dusă la bun sfârşit). Drept care le şi spusese El: *Mergeţi acum şi învăţaţi toate neamurile în numele Meu*, prin care cuvinte El le dăduse din timp de veste şi le descoperise că Evanghelia Lui urma să fie cunoscută în toată lumea şi tuturor neamurilor, în chipul unei mărturii. Iar graiului Său, fapta-i urmase pe dată: fiindcă pe dată – şi nu zăbavnic – de cuvintele Sale s-a umplut lumea toată (...)

1324. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Neputinţa Fiului de-a nu face ceea ce nu vede pe Tatăl făcând, în care se implică acordul judecăţii Lui cu cea a Tatălui, arată că în aceasta nu e numai o necesitate dorită de Amândoi, ca o lege a fiinţei celei una, ci şi un acord voit, din iubire, al Fiului cu Tatăl. Ei nu au numai o unitate de fiinţă, ci şi o unitate de voinţă, sau un acord voit. Chiar la oameni, copilul nu e de acord cu mama numai pentru că e născut de ea, având aceeaşi fire, ci şi pentru că voieşte să fie de acord cu ea din iubire. Voinţa nu e făcută de prisos prin unitatea fiinţei. (n. 504, p. 279).

1325. Notă Pr. T. Bodogae: Se cunoaşte din tratatul *Contra Celsum* (I, 27; I, 64; III, 51; VI, 2 urm.) argumentul folosit de Origen în combaterea neputinţei filosofiei antice de a schimba moravurile oamenilor. (n. 1294, p. 263).

Dar mergi acum mai departe şi mai gândeşte-te şi la lucrul următor: fost-a vreodată, din veac, vreun om care să fi întocmit – prin singură puterea cuvintelor sale, deci fără să scrie nimic – nişte dreptare de viaţă pline de cucernicie şi de înţelepciune? Şi care să fi fost în stare a semăna din lucrarea învăţăceilor săi cu atâta uşurinţă peste tot omul, pretutindeni deschizând vetre de învăţătură şi făcând ca tot omul, fie el elin sau barbar, să se recunoască în semenul său de la un cap şi până-n celălalt depărtat cap al lumii? Să-ţi răspund eu: n-a fost nici unul[1326]. Înseamnă, deci, că şi privită aşa, aceasta a fost numai lucrarea Mântuitorului nostru, care, săvârşită după moartea Lui, se face mărturie a dumnezeieştii Sale vieţi şi puteri. Dar dacă nici asta nu-l poate încredinţa pe necredincios, să ne spună el nouă, celor dornici de lămurire, care alt vestit înţelept izbutit-a să pună capăt sălbaticelor şi crudelor moravuri ale barbarilor doar în virtutea unor legi pline de omenie, făcându-i, bunăoară, pe sciţii ascultători ai învăţăturii Lui să nu se mai mănânce între ei, pe perşi să nu mai nuntească cu mamele lor, pe alţii să nu-şi mai dea câinilor morţii sau să nu-şi mai spânzure bătrânii, şi pe alţii să nu mai săvârşească alte soiuri de fapte asemănătoare acestora, îngrozitoare şi bestiale. Totuşi, cele pomenite nu-s decât nişte dovezi mărunte ale dumnezeieştii vieţi de după moarte a Mântuitorului nostru. (...) Dar cine altul dacă nu Mântuitorul nostru a făcut ca cei mai mari închinători la idoli (grăiesc aici despre egipteni, de la care le-a venit şi elinilor încurcata lor credinţă în zei), să nu se mai lase înşelaţi şi să nu mai înconjoare cu suprema cinstire tot soiul de jivine, de şerpi, până şi vieţuitoarele cele mai neghioabe şi mai biete, să nu mărturisească alt Dumnezeu decât pe Cel aflat mai presus de toate şi să se lupte pentru credinţă până la răzbirea prin moarte? Cine – din adâncurile vremilor – izbutit-a să pună pe fugă din (marea) noastră turmă, a oamenilor, cu braţul Său nevăzut şi puternic, primejdioasa, cumplita spiţă a demonilor (care, cândva, răvăşise întreaga noastră natură omenească, iar prin lucrarea idolilor vârâse multă sminteală în credinţa oamenilor), ca pe nişte fiare neîndurate? Cine altul a îngăduit vreodată cu tărie celor ce-şi rânduiesc viaţa în chip cinstit şi neprefăcut după filosofia dată de El, ca – în temeiul invocării Lui în stările cele mai curate ale rugăciunii purtate de El mai departe până la Dumnezeul tuturor – să pună pe goană ultimele rămăşiţe ale duhurilor rele; cine altul, dacă nu tocmai Mântuitorul nostru? Cine altul de nu singur Mântuitorul nostru învăţatu-Şi-a participanţii la Taine să săvârşească jertfele cele fără sânge, duhovniceasca jertfă ce se aduce în rugăciune şi în tainiţele cuvântării-de-Dumnezeu? Iată deci cum de au luat fiinţă, pe toată faţa pământului, altarele şi sanctuarele bisericilor noastre – rostul lor fiind să înalţe Dumnezeului şi Împăratului nostru Celui unic şi suprem (şi numai Lui!), din mijlocul neamurilor, sfinţitele liturghii ale cugetatelor şi duhovniceştilor noastre jertfe." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 16.8-10, în PSB, vol. 14, pp. 242-244)

„Şi cum să nu ne minunăm peste poate văzând cum nu numai cei care-L urmaseră, dar şi cei ce aveau să le urmeze acelora – iar mai apoi urmaşii acestora, şi cei de mai apoi, şi tot aşa până chiar în zilele noastre – tuturor, deci, într-atât li s-au înteţit puterile sufleteşti, încât, deşi nu se făcuseră prin nimic vinovaţi de moarte, au suferit cu bucurie pedepse peste pedepse lăsându-se schingiuiţi în fel şi chip, mânaţi de credinţa lor în Dumnezeul a toate?

1326. În decursul secolelor, nici una din marile personalităţi ale lumii n-a exercitat atâta influenţă asupra discipolilor săi ca Iisus Hristos, influenţă care să dureze milenii, fără să sufere nici o micşorare şi fără să fie nevoie de corectări doctrinare. – n.a.

Dar fost-a vreodată vreun împărat a cărui domnie să fi ţinut cât veacul? Care altul s-a arătat în stare să poarte asemenea lupte după moarte şi să-şi biruie duşmanii, supunând tărâm după tărâm, ţinut după ţinut şi cetate după cetate, până ce va fi ajuns stăpân şi peste Elada şi peste lumea barbară, zdrobindu-şi potrivnicii prin nearătata putere a nevăzutului Său braţ? Iată însă şi lucrul cel mai de căpetenie din tot ce am vorbit noi până acum: pacea adusă peste toată faţa pământului prin puterea Lui (despre care am mai avut noi prilejul să stăm de vorbă), această pace oare nu va închide nici ea clevetitoarele guri, de ne vom gândi că buna înţelegere dintre popoare şi consensul lor au coincis cu lucrarea învăţăturii Mântuitorului şi poruncii date de El întregului univers, precum şi de ne vom gândi că pacea aceasta a întregului univers – aidoma rânduielii de El gătită neamurilor – fusese vestită din vremi de proorocii lui Dumnezeu?

Întregul crug al acestei zilei nu mi-ar ajunge – o, împăratul meu – de aş vrea să adun laolaltă şi să înşir învederatele dovezi ale dumnezeieştii tării a Mântuitorului nostru, care pot fi văzute şi astăzi în lucrările Sale. Sigur este că din negura veacurilor, nici printre elini, nici printre barbari, n-a fost nici un om care să fi dat dovada forţei unor asemenea dumnezeieşti atribute, aşa cum a fost Mântuitorul. Căci ce să mai vorbim despre oameni, când până şi acele personaje în care toate neamurile vedeau nişte zeităţi n-au fost în stare să dea aici, pe pământ, dovada unei asemenea virtuţi? Şi să ne spună cine va pofti, să vină oricare filosof încoace şi să arate despre care zeu sau despre care erou din câţi pururi fost-au ştiuţi a auzit el că va fi dăruit oamenilor nişte învăţături în măsură să le chezăşuiască viaţa veşnică şi împărăţia cerească, asemenea Mântuitorului nostru, făcând puhoaiele de lume de pretutindeni să se ajute între ele în practicarea înţeleptelor Sale învăţături, hotărându-le să nu se mai gândească decât la cer şi să nădăjduiască în petrecerea cerească gătită sufletelor iubitoare de Dumnezeu? Fost-a vreodată vreun zeu – sau fiinţă de om ajunsă erou – care să fi revărsat – asemenea soarelui – de la răsărit şi până la apus, belşugul de lumină al învăţăturii sale, făcând ca peste tot pământul un popor după altul să slujească în acelaşi chip aceluiaş unic Dumnezeu? Care zeu sau care erou – din câţi vor fi fost ei – izbutit-a să înlăture pe toţi zeii şi eroii elinilor şi barbarilor (...), ajungând să stăpânească peste toţi zeii şi eroii cunoscuţi şi singur să fie aclamat de toate neamurile ca Fiu al lui Dumnezeu? Cine altul a lăsat cuvânt locuitorilor nesfârşitelor întinderi ale pământului, fie ei pe pământ sau pe mare, să se adune în fiecare săptămână într-un loc spre a ţine praznicul zilei Domnului? Şi cine i-a învăţat să nu-şi îmbuibe trupul, ci să-şi învigoreze sufletele prin dumnezeieştile Sale învăţături? Fost-a vreun zeu sau vreun erou, care, războit asemenea Mântuitorului nostru, să-şi fi biruit vrăjmaşii aşa cum i-a biruit El? Şi nu trebuie trecut cu vederea că, de la începutul începuturilor şi până acum, ei nu şi-au contenit atacurile îndreptate împotriva învăţăturilor şi poporului Său! Numai că El, ca un nevăzut, în chip nevăzut Şi-a mânat credincioşii – odată cu sfintele Sale locaşuri – pe culmile slavei!

E oare nevoie să ne străduim să înşirăm în vorbă dumnezeieştile lucrări cele mai presus de cuvânt ale Mântuitorului nostru?” (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 17.11-15, în PSB, vol. 14, pp. 248-249)

„Au fost mulţi regi şi tirani pe pământ înainte de El; se istoriseşte despre mulţi înţelepţi şi vrăjitori la caldei şi la egipteni şi hinduşi. Care dintre ei, nu zic după moarte, dar încă trăind a putut să-şi impună atât de mult puterea, încât să umple tot pământul de învăţătura lui şi să întoarcă de la superstiţia idolească o mulţime aşa de

mare, câtă a atras Mântuitorul nostru la El de la idoli? Filosofii elinilor au scris multe cărţi părute convingătoare şi cu mult meşteşug în cuvinte. Ce-au dovedit ele aşa de mult precum crucea lui Hristos? Până la moartea lor sofismele lor păreau să aibă ceva convingător. Dar chiar când trăiau se contraziceau în cele ce socoteau că se impun ca adevărate în gândirea lor şi se certau întreolaltă.

Dar e un fapt foarte minunat că: Cuvântul lui Dumnezeu învăţând prin cuvintele cele mai simple, a umbrit pe sofişti şi a golit de putere învăţăturile lor, atrăgând pe toţi la Sine şi umplând bisericile Sale. Şi ceea ce e uimitor este că pogorând la moarte ca om, a făcut de nimic vorbăria făloasă a înţelepţilor despre idoli. Căci a cui moarte a alungat demonii? Sau de moartea cui s-au înspăimântat dracii, ca de a lui Hristos?[1327] De aceea unde se rosteşte numele Mântuitorului, de acolo se alungă orice demon.

Şi cine a smuls aşa de desăvârşit patimile sufleteşti din oameni[1328], încât desfrânaţii s-au făcut feciorelnici, ucigaşii n-au mai ţinut suliţele în mână, iar cei stăpâniţi de frică s-au îmbărbătat? Şi peste tot, cine a înduplecat pe barbari şi pe cei ce locuiau în ţări păgâne să lepede furia şi să cugete cele paşnice, dacă nu credinţa în Hristos şi semnul crucii? Cine a încredinţat pe oameni aşa de mult despre înviere, ca crucea lui Hristos şi însăşi învierea Lui cu trupul? Cu toate că elinii au scornit atâtea minciuni, totuşi n-au putut născoci învierea idolilor lor, nevenindu-le în minte nicidecum că e cu putinţă ca după moarte să învie trupul din nou[1329]. Această închipuire le-ar fi fost de altfel aprobată, pentru că, cugetând astfel, ar fi dat pe faţă neputinţa idololatriei lor şi ar fi recunoscut puterea lui Hristos, ca să se cunoască şi din aceasta că e Fiul lui Dumnezeu." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, L, în PSB, vol. 15, pp. 147-148)

„Care dintre oameni a învăţat după moarte, sau chiar vieţuind încă, despre feciorie, şi n-a socotit că e cu neputinţă virtutea aceasta între oameni? Dar Mântuitorul nostru şi Împăratul tuturor, Hristos, a pus atâta putere în învăţătura Sa, despre aceasta, că şi copiii care nu au ajuns la vârsta cunoscătoare a legii au făgăduit viaţa în feciorie, care e mai presus de lege. Cine dintre oameni a putut străbate vreodată aşa de departe, încât să ajungă şi la sciţi şi la etiopieni, sau la perşi, sau la armeni, sau la goţi, sau la cei de care se spune că locuiesc dincolo de ocean, sau la cei ce sunt peste Hircania, sau la egipteni şi caldei, care cred în vrăji şi sunt peste măsură de superstiţioşi şi de sălbatici în obiceiurile lor, ca să le propovăduiască despre virtute şi feciorie şi despre o credinţă potrivnică idolilor, cum a făcut Domnul tuturor, Puterea lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos? Şi El nu numai că le-a propovăduit prin ucenicii Săi, ci i-a şi înduplecat în cugetul lor să lepede sălbăticia purtărilor şi să nu se mai închine zeilor părinţilor lor, ci să-L recunoască pe El şi prin El să creadă în Tatăl.

1327. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea lui Hristos a alungat demonii, pentru că prin ea, aducându-Se ca dar lui Dumnezeu Tatăl şi renunţând la Sine, a dat putere tuturor să depăşească despărţirea egoistă şi orgolioasă de Dumnezeu pentru că a fost cea mai mare coborâre (chenoză) a Celui mai presus de toate, a Fiului lui Dumnezeu făcut om ca să poată primi moartea noastră. Dracii, individuaţiunile pervertite de extrema mândrie, şi-au dovedit neputinţa faţă de această smerenie. (n. 111, p. 148).

1328. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Avem aici o indicaţie apriată că Sfântul Atanasie cugetă că Dumnezeu-Cuvântul a lucrat şi asupra sufletului, sau a lucrat asupra trupului prin curăţirea sufletului, deci n-a lucrat numai direct asupra trupului, cum spune Kannengiesser. Chiar prin coborârea Lui din dragoste pentru noi până la primirea morţii ne-a dat putere să biruim mândria, lăcomia, pofta de plăceri trupeşti, toate patimile ca expresii ale egoismului. (n. 112, p. 148).

1329. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta se opunea gândirii lor panteiste, în care toate individuaţiunile apar şi dispar definitiv. Dacă şi-ar fi închipuit învierea, ar fi recunoscut eterna valoare a persoanei. (n. 113, p. 148).

Odinioară închinându-se la idoli, elinii şi barbarii se războiau între ei şi erau cruzi cu cei de un neam şi nu se afla cineva care să umble pe pământ, sau să străbată marea, fără să-şi înarmeze mâna cu suliţa, din pricina luptei neîmpăcate între ei. Toată viaţa lor o trăiau înarmaţi şi suliţa le slujea în loc de toiag şi numai în ea le era ajutorul. Se închinau, cum am spus înainte, idolilor şi aduceau demonilor jertfe; şi totuşi cei ce slujeau idolilor n-au putut fi îndreptaţi prin superstiţia idolească. Dar când s-au mutat la învăţătura lui Hristos, cugetarea li s-a străpuns cu adevărat în chip minunat, încât au lepădat cruzimea şi nu se mai gândesc la lupte, ci în toate s-au făcut paşnici şi plini de dorinţa de prietenie." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, LI, în PSB, vol. 15, pp. 147-149)

„Sau cine e Cel ce i-a unit întreolaltă spre pace pe cei ce se urau, dacă nu Fiul cel iubit al Tatălui, Mântuitorul de obşte al tuturor, Iisus Hristos, Care prin dragostea Lui toate le-a răbdat pentru a noastră mântuire? De altfel despre această pace ce o va aduce El se proorocise de demult. Căci spusese Scriptura: *Şi-şi vor preschimba săbiile lor în fiare de plug şi suliţele lor în seceri şi nu va mai ridica sabia un neam asupra altui neam şi nu vor mai fi învăţaţi să se lupte* (Is., 2, 4). Şi nu e de crezut (ce s-a scris). Căci şi acum barbarii care au sălbăticia purtărilor sădită în ei, cât timp jertfesc idolilor ce-i au, se înfurie unii împotriva altora şi nu rămân nici un ceas fără suliţă; când aud de învăţătura lui Hristos, îndată se întorc de la războaie la lucrarea pământului şi în loc de a-şi înarma mâinile cu suliţe, le întind la rugăciune; şi peste tot, în loc de a se război între ei, se înarmează de acum împotriva diavolului şi a dracilor, războindu-i pe aceştia cu fecioria şi cu virtutea sufletului. Iată o dovadă a dumnezeirii Mântuitorului: ceea ce n-au putut învăţa oamenii de la idoli au învăţat de la El. Iar aceasta este o nu mică dovadă a neputinţei şi nimicniciei idolilor. Căci cunoscându-şi dracii neputinţa lor, aţâţau odinioară pe oameni să se războiască între ei, ca nu cumva, încetând să se certe între ei, să se întoarcă împotriva dracilor[1330]. Căci, fără îndoială, neluptându-se între ei, ucenicii lui Hristos se rânduiesc prin purtările şi faptele lor în frontul împotriva dracilor şi pe aceştia îi alungă, iar pe căpetenia lor, diavolul, îl iau în râs, prin aceea, că în tinereţe trăiesc în curăţie, în încercări rabdă, în dureri stăruiesc, când sunt ocărâţi suportă, lipsurile le dispreţuiesc şi, ceea ce e minunat, dispreţuiesc chiar şi moartea, făcându-se martiri ai lui Hristos." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă, prin trup,* cap. 6, LII, în PSB, vol. 15, pp. 149-150)

„Dar să mai arăt o dovadă foarte minunată a dumnezeirii Mântuitorului: care dintre oamenii de odinioară – fie el om simplu, sau vrăjitor, sau tiran, sau împărat – a putut lua sarcina să lupte împotriva întregii închinări la idoli şi a toată oastea drăcească şi a toată vrăjitoria şi a toată înţelepciunea elinilor, care erau atât de tari şi înfloreau şi înfricoşau pe toţi, şi să se împotrivească cu o unică pornire tuturor, ca Domnul nostru, Fiul adevărat al lui Dumnezeu, Care, dând pe faţă în chip nevăzut rătăcirea fiecăruia, îi atrage pe toţi oamenii de la toate, încât unii calcă în picioare idolii cărora li se închinau, alţii ard cărţile cu vrăjitoriile de care se minunau, iar în locul înţelepţilor aleg tâlcuirea Evangheliilor; pe cei cărora mai înainte li se închinau îi părăsesc, iar lui Hristos Celui răstignit, de Care râdeau, I se închină, mărtu-

1330. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pacea între oameni arată prezenţa Logosului Care toate le orânduieşte şi le armonizează, Care scapă pe oameni de patima mândriei, lăcomiei, mâniei. (n. 113a, p. 150).

risindu-L ca Dumnezeu; și așa numiții de ei zei sunt alungați cu semnul crucii, iar Mântuitorul cel răstignit e propovăduit în toată lumea ca Dumnezeu și ca Fiul lui Dumnezeu; și zeii închinați la elini sunt defăimați de ei ca închipuiri spurcate, iar cei care primesc învățătura lui Hristos au o viață mai curată ca aceia?

De sunt acestea și unele ca acestea omenești, să ne arate cine voiește, ca să ne convingem și noi, că unele ca acestea s-au produs și mai înainte. Iar de nu se arată și nu sunt acestea fapte omenești, pentru ce le resping necredincioșii fără nici o evlavie, nerecunoscând pe Stăpânul care le-a lucrat? Ei pătimesc ceva asemănător celui ce nu cunoaște pe Dumnezeu Făcătorul din lucrurile zidirii. Căci dacă ar fi cunoscut, din puterea Lui arătată în toate, dumnezeirea Lui, ar fi cunoscut că și faptele prin trup ale lui Hristos sunt ale lui Dumnezeu Cuvântul. Iar cunoscându-L, *nu L-ar fi răstignit pe Domnul slavei*, cum a zis Pavel (I Cor. 2, 8)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, LIII, în PSB, vol. 15, p. 150)

„Precum cel ce dorește să vadă pe Dumnezeu, Care este prin fire nevăzut și nu poate fi nicidecum văzut, Îl înțelege și Îl cunoaște din faptele din natură, așa cel ce nu vede prin înțelegere pe Hristos să caute să-L afle măcar din faptele trupului și să cerceteze de sunt ale unui om. Și de sunt omenești, să râdă; iar de nu sunt omenești, ci cunoaște că sunt ale lui Dumnezeu, să nu râdă de cele ce nu sunt de râs, ci mai degrabă să se minuneze, că cele dumnezeiești ni s-au arătat printr-un mijloc așa de smerit și prin moarte a ajuns la toți nemurirea și prin întruparea Cuvântului s-a făcut cunoscută purtarea Lui de grijă pentru toate și că Dăruitorul și Făcătorul tuturor este Însuși Cuvântul lui Dumnezeu." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup* cap. 6, LIV, în PSB, vol. 15, p. 151)

Despre minunile săvârșite de Mântuitorul Hristos

„(...) El ale Cărui minuni întreceau pe ale lui Moise prin mărime și prin caracter dumnezeiesc, și care s-au dovedit lucrătoare tocmai prin aceea că erau condamnate ca scorniri și închipuiri omenești, care aveau valoare doar pentru iudei, dar care lăsau să se întrevadă că Cel care învață și săvârșea astfel de lucrări era mai mare și decât proorocii (...)" (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 52, în PSB, vol. 9, p. 143)

„Întrucât dumnezeirea Domnului și Mântuitorului nostru devenise cunoscută oamenilor în urma săvârșirii puternicelor și tainicelor Sale minuni, au fost câștigați multe mii de oameni chiar și dintre cei care locuiau în ținuturi străine, din cele mai îndepărtate de Iudeea, mai ales pentru că nădăjduiau că vor putea fi vindecați de boli și de suferințe de tot felul.

Așa se face că regele Abgar, care domnea cu mare cinste peste popoarele de dincolo de Eufrat și care suferea cumplit de o boală trupească, după socotințele omenești cu neputință de vindecat, auzind de vestitul nume al lui Iisus și de minunile Lui recunoscute de toți, I-a trimis printr-un sol o smerită scrisoare, rugându-L să vină și să-l vindece de boală.

Neputând să dea altfel ascultare acestei cereri, Iisus l-a învrednicit totuşi de o scrisoare specială[1331], prin care-i făgăduia că-i va trimite pe unul din ucenicii Săi ca să-l vindece şi să-l mântuiască pe el şi pe toţi supuşii lui.

După scurtă vreme făgăduinţa făcută regelui s-a şi împlinit, căci după ce Iisus a înviat din morţi şi S-a înălţat la cer, Toma, unul din cei doisprezece apostoli, a trimis la Edessa, printr-o lucrare dumnezeiască, pe Tadeu, care şi el era numărat în rândul celor şaptezeci de ucenici ai lui Hristos, ca vestitor şi propovăduitor al învăţăturii despre Hristos, aşa încât prin el au fost aduse aici la îndeplinire toate făgăduinţele Mântuitorului." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, XIII, 1-4, în PSB, vol. 13, pp. 59-60)

„(...) Femeia aflată cu curgerea sângelui (Mt. 9, 20; Mc. 5, 25; Lc. 8, 43), despre care suntem informaţi de Sfintele Evanghelii că şi-a aflat vindecarea de suferinţe, era originară, se zice, tocmai din această localitate[1332]; s-ar vedea şi azi casa ei în acest oraş, ba ar mai exista şi alte urme minunate legate de minunea pe care Mântuitorul a săvârşit-o aici.

Într-adevăr, pe o piatră ridicată din faţa uşilor acestei case, în care a locuit femeia, se vede o statuie de bronz reprezentând o femeie în rugăciune. Alături de ea, din acelaşi metal, se vede figura unui bărbat stând în picioare, purtând pe umeri o mantie şi întinzând o mână spre femeie. La picioarele bărbatului creşte lângă statuie o plantă stranie care se înalţă până la tivitura paltonului de aramă şi care ar fi leacul potrivit tuturor bolilor.

Se spune că această statuie imita chipul Mântuitorului. Ea se păstrează până azi şi am văzut-o şi eu cu ochii mei când am trecut prin acest oraş. Nu-i nimic de mirare că păgânii de altădată, pe care Mântuitorul i-a dăruit cu atâtea binefaceri, să-I fi ridicat astfel de monumente." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea a VII-a, XVIII, 1-4, în PSB, vol. 13, pp. 287-288)

„De cum se atinge (Hristos – n.a.) de ceva cu dumnezeiasca şi netrupeasca Sa putere, în chip necesar îi dă viaţă şi-l împărtăşeşte din lumina Lui spirituală. Trupul de care se atinge se sfinţeşte şi pe dată se luminează; orice boală, orice beteşug şi toată suferinţa pier, făcând ca acelea ce sunt lipsite să primească în schimb câte ceva din plinătatea Lui." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 14.11, în PSB, vol. 14, pp. 235-236)

„(...) Văzându-L scuipând şi întinzând mâna şi strigând pe Lazăr, nu spunem că minunile au fost omeneşti, deşi s-au săvârşit prin trup, ci ale lui Dumnezeu[1333] (...)"

1331. Notă Pr. T. Bodogae: Abgar V Uchama (sau Avgar ori Augar), regele din Osroene – cu capitala Edessa, a fost persoană istorică, domnind la Edessa în două rânduri: odată între anii 4 î.d.Hr. şi 7d.Hr., a doua oară între anii 13-60d.Hr. Provincie romană încă de pe vremea lui Traian, statul Osroene este primul stat creştin de la finea sec. II, când domnea regele Abgar IX *cel mare*, fapt pentru care a fost confundat Abgar V cu acest suveran. Spre a da vechime şi faimă mare, de origine apostolică acestui stat de la marginea imperiului creştin, s-a compus o corespondenţă legendară între Abgar şi Iisus. Fiind bolnav, Abgar cere lui Iisus să vină să-l vindece. Iisus i-ar fi răspuns că nu poate merge personal, dar îi va trimite un ucenic în persoana lui Tadeu, care venind l-a vindecat şi a creştinat pe toţi. Critica recunoaşte autentică scrisoarea lui Abgar, dar celelalte amănunte sunt romanţate. Eusebiu a copiat legenda din arhivele Edessei. Corespondenţa a circulat şi pe pământul românesc de mult timp. N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura română*, Bucureşti, 1974, vol. II, pp. 167-174. (n. 128, p. 60).

1332. Cezareea lui Filip, pe care fenicienii o numesc Paneea. Oraş clădit în ţinutul Paneea dintre Galileea şi Trahonitis, în cinstea împăratului Tiberiu, de către Filip Tetrarhul – n.a.

1333. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Întinderea mâinii a fost faptă omenească, dar prin mâna întinsă s-a săvârşit o minune dumnezeiască. Mâna întinsă a putut sluji ca mijloc prin care iradia puterea dumnezeiască. Lui Hristos ca Subiect

(Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XLI, în PSB, vol. 15, p. 372)

„Dacă ar fi făcut minuni din pruncie, n-ar mai fi fost socotit om. Pentru acelaşi motiv nici templul trupului Său n-a fost plăsmuit necondiţionat de nimic, ci au loc zămislirea, purtarea în pântece nouă luni, durerile naşterii, naşterea, hrănirea cu lapte, tăcere în tot timpul copilăriei, aşteptarea vârstei cuvenite bărbaţilor, pentru ca prin toate să fie primită taina întrupării.

– Atunci, ar întreba cineva, pentru ce s-au făcut la naşterea Sa minunile care s-au făcut?

– S-au făcut pentru Mama Lui, pentru Iosif, pentru Simeon, care avea să plece de pe lumea asta, pentru păstori, pentru magi, pentru iudei. Că dacă iudeii ar fi privit cu multă luare-aminte la cele petrecute, ar fi cules mare folos din ele pentru cele viitoare." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia VIII, III, în PSB, vol. 23, p. 105)

Proorociile Domnului Hristos

„L-au urmat şi femeile în timpul patimilor gemând de durere din pricina nedreptăţii cu care a fost judecat, întrucât ele încă nu pricepuseră că planul de mântuire trece prin suferinţă. El însă le-a spus să nu-L plângă pentru că nu-I vrednic de lacrimi, ci mai bine să-şi păstreze plânsul şi lacrimile pentru vremea când vor trebui să plângă şi anume atunci când cetatea Ierusalimului va fi împresurată de vrăjmaşi şi când nenorocirea va năpădi peste ei din toate părţile încât cele mai fericite vor fi femeile sterpe care n-au putut naşte (Lc. 23, 27-29).

Unde mai sunt astăzi aceste palate împărăteşti? Unde-i templul? Unde sunt zidurile lor? Unde sunt întăriturile turnurilor de apărare? Unde mai e puterea de altădată a israeliţilor? Nu s-au risipit oare toţi aceştia pe aproape toată suprafaţa pământului şi n-au fost nimicite atunci toate ale lor? După părerea mea, Domnul n-a proorocit toate acestea numai de dragul de a le spune – ce rost ar fi avut ca ascultătorii să audă nişte veşti care şi aşa s-ar fi împlinit cu siguranţă? Ei tot ar fi ajuns să le cunoască chiar şi dacă n-ar fi fost informaţi de mai înainte asupra lor –, ci, prin mijlocirea lor, Hristos a căutat să-i pregătească să fie cu încredere pentru alte evenimente şi mai însemnate. Pentru ca mărturia despre un eveniment care are să se întâmple să constituie o dovadă pentru celelalte care vor veni." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului,* cap. 25, în PSB, vol. 30, pp. 67-68)

Propovăduirea Domnului Hristos

„Iar ceea ce a aţâţat invidia împotriva lui Iisus, îndemnând pe iudei să uneltească împotriva Lui, a fost creşterea tot mai mare a numărului celor care-L urmau până şi în pustiuri: mulţimi de 5000 de bărbaţi, afară de femei şi de copii (Mt. 14, 21; 15, 38), căci atât era de mare farmecul cuvântărilor lui Iisus, încât nu numai bărbaţii s-au hotărât să-L însoţească în pustie, ci şi femeile îşi uitau de slăbiciunea şi de ezitarea femeiască, urmându-L şi ele pe Învăţătorul în pustie. Ba, chiar şi pruncii, oricât ar fi ei de nepăsători, au luat-o după El împreună cu părinţii lor, fie pentru că au fost luaţi de părinţi, fie pentru că se simţeau atraşi de dumnezeirea Lui, în dorinţa de a se împărtăşi şi ei din ea." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a III-a, cap. 10, în PSB, vol. 9, p. 175)

Domnul Hristos îi alungă cu biciul pe cei ce fac negustorie în templu

„Şi, făcându-Şi un bici de ştreanguri, i-a scos pe toţi afară din templu, şi oile, şi boii, şi a vărsat banii zarafilor şi le-a răsturnat mesele.

Şi le-a spus celor ce vindeau porumbei... (In. 2, 15-16)

Se mânie pe drept cuvânt Mântuitorul pe iudei. Căci nu trebuia să facă templul dumnezeiesc casă de negustorie, ci casă de rugăciune. Căci aşa s-a scris (Mt. 21, 13). Şi nu arată mişcarea în cuvinte simple, ci prin lovituri. Şi cu biciul îi alungă din curţile sfinte, aplicându-le cu dreptate acelora o pedeapsă potrivită robilor. Căci nu voiau să recunoască pe Fiul Care-i eliberează.[1334] Priveşte ca într-un chip ceea ce se descrie prin spusa lui Pavel: *De strică cineva templul lui Dumnezeu, strica-l-va pe el Dumnezeu* (I Cor. 3, 17).

Scoateţi acestea de aici. Nu faceţi casa Tatălui Meu casă de negustorie (In. 2, 16)

Porunceşte ca un Stăpân, călăuzeşte spre ceea ce se cuvine ca un învăţător, descoperă greşelile ce aduc pedeapsa, ruşinează pe cel pedepsit pentru ele, nelăsându-l să le sporească." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 161)

Hristos – Răscumpărătorul nostru

„Să privim cu ochii deschişi la sângele lui Hristos şi să cunoaştem cât este de scump (1 Petru 1, 19) lui Dumnezeu şi Tatălui Lui, că, vărsându-se pentru mântuirea noastră, a adus har de pocăinţă întregii lumi.

Să străbatem cu mintea toate generaţiile şi să vedem că, din generaţie în generaţie, Stăpânul a dat loc de pocăinţă (Înţel. Sol. 12, 10) celor ce vor să se întoarcă la El.

Noe a predicat pocăinţa, iar cei care l-au ascultat s-au mântuit.

Iona a predicat ninivitenilor pieirea cetăţii lor, iar cei care s-au căit de păcatele lor au făcut îndurător pe Dumnezeu cu rugăciunile lor şi au dobândit mântuire (Iona 3, 4-10; Mt. 12, 41; Lc. 11, 32), deşi erau străini de Dumnezeu.

Slujitorii harului lui Dumnezeu, prin Duhul Sfânt, au vorbit despre pocăinţă." (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* cap. 7, 4-7, cap. 8, 1, în PSB, vol. 1, pp. 54-55)

„Aceasta este, iubiţilor, calea în care am găsit mântuirea noastră, pe Iisus Hristos, Arhiereul (Evr. 2, 17; 3, 1; 4, 4, 15; 5, 5; 7, 26; 8, 1; 9, 11) jertfelor noastre, ocrotitorul şi ajutorul slăbiciunii noastre. Prin El căutăm la înălţimile cerurilor; prin El vedem, ca într-o oglindă, nepătata şi prea înalta Lui faţă; prin El s-au deschis ochii inimii noastre, prin El nepriceputa şi întunecata noastră minte înfloreşte la lumina Lui, prin El Stăpânul a voit să gustăm cunoştinţa cea nemuritoare." (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* cap. 36, în PSB, vol. 1, pp. 73-74)

1334. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos îi arată ca robi, pentru că-i bate. A venit să-i facă fraţi ai lui Dumnezeu pe oameni, să nu mai fie robi. Dar n-o putea face aceasta cu cei ce nu răspundeau iubirii Lui cu iubirea lor. Nu-i putea elibera pe cei ce nu-L recunoşteau ca Dumnezeu eliberator al oamenilor prin întruparea Sa ca om. Hristos, deşi Îşi însuşeşte toată smerenia şi blândeţea când e vorba de loviturile ce I se dau Lui, foloseşte toată forţa Sa de om când e batjocorit Dumnezeu. Şi omul e dator să fie astfel şi să apere cu hotărâre Numele şi slava lui Dumnezeu, chiar dacă e blând când e duşmănit el însuşi. Dar nu foloseşte forţa pentru ucidere şi pentru lovitura care să producă răni, care să nenorocească pentru toată viaţa. Nu foloseşte, de aceea, forţa lui Dumnezeu, Care putea nimici dintr-o dată pe duşmanii lui Dumnezeu. (n. 277, p. 161).

„Pentru aceasta a suferit Domnul să-şi dea trupul Său spre nimicire, ca să ne curăţim prin iertarea păcatelor, cu stropirea cu sângele Lui.” (Barnaba, *Epistola,* cap. 5, 1, în PSB, vol. 1, p. 140)

„(...) Înnoindu-ne pe noi, prin iertarea păcatelor, ne-a dat alt chip, să avem suflet de copil, ca şi cum ne-ar fi făcut din nou.” (Barnaba, *Epistola,* cap. 6, 11, în PSB, vol. 1, p. 143)

„Domnul cel bun ne-a descoperit nouă mai dinainte toate, ca să cunoaştem pe Cine trebuie să lăudăm, mulţumindu-I pentru toate.

Aşadar, dacă Fiul lui Dumnezeu, fiind Domn şi având să judece viii şi morţii (2 Tim. 4, 1), a suferit, ca rana Lui să ne dea viaţă, să credem că Fiul lui Dumnezeu nu putea pătimi decât pentru noi.

Dar pe când era răstignit *a fost adăpat cu oţet şi fiere* (Mt. 27, 34, 48).

Ascultaţi cum au arătat mai dinainte acestea preoţii templului. Este scrisă în lege porunca: *Cel care nu va posti postul, cu moarte să fie nimicit* (Lev. 23, 29); a poruncit Domnul, pentru că şi El avea să aducă jertfă pentru păcatele noastre vasul duhului,[1335] ca să se împlinească preînchipuirea, care a fost în Isaac adus pe jertfelnic.

Ce spune în profet?

Şi să mănânce din ţapul jertfit în zi de post pentru toate păcatele[1336]. Luaţi bine seama! *Şi să mănânce numai preoţii toate intestinele nespălate cu oţet*[1337].

Pentru ce?

„Pentru că aveţi să Mă adăpaţi cu fiere şi cu oţet pe Mine Care Îmi voi jertfi trupul Meu pentru păcatele poporului Meu celui nou; mâncaţi numai voi, în timp ce poporul va posti şi-şi va bate pieptul fiind îmbrăcat cu sac şi cu cenuşă!”. Ca să arate că El trebuie să pătimească multe de la ei.

Dar cum a poruncit?

Fiţi cu luare aminte: *Luaţi doi ţapi frumoşi şi asemănători şi aduceţi-i jertfă; şi să ia preotul unul spre ardere de tot pentru păcate* (Lev. 16, 7, 9).

Dar cu celălalt ce să facă?

Blestemat, zice, *să fie celălalt* (Lev. 16, 8, 10). Uitaţi-vă cum este arătată preînchipuirea lui Hristos!

Şi scuipaţi-l toţi şi înţepaţi-l şi puneţi în jurul capului lui lână roşie şi aşa să fie alungat în pustie[1338]. Şi după ce se făcea aşa, cel ce ţinea ţapul îl ducea în pustie, îi lua lâna şi o punea pe un mărăcine numit rahia, ai cărui lăstari obişnuim să-i mâncăm atunci când suntem pe câmp; că numai acest mărăcine are fructele dulci.

Ce înseamnă dar aceasta?

Fiţi cu luare aminte! *Un ţap pe altar, celălalt blestemat* (Lev. 16, 8) şi cel blestemat a fost încununat! Pentru că Îl vor vedea într-o zi pe Iisus venind şi având în jurul trupului o haină roşie până la picioare şi vor zice: *Nu este oare Acesta Acela pe Care noi L-am răstignit, batjocorindu-L, împungându-L şi scuipându-L? Într-adevăr, Acesta este Acela Care spunea că este Fiul lui Dumnezeu.*

Dar cum se face că este asemenea aceluia?

1335. Notă Pr. D. Fecioru: Vasul duhului, adică: trupul (n. 65, p. 145).
1336. Notă Pr. D. Fecioru: Text necunoscut (n. 66, p. 145).
1337. Notă Pr. D. Fecioru: Text necunoscut (n. 67, p. 145).
1338. Notă Pr. D. Fecioru: Text necunoscut (n. 70, p. 146).

Trebuia să fie ţapii asemenea, frumoşi şi de aceeaşi statură (Lev. 16, 7), pentru ca atunci când Îl vor vedea pe Iisus revenind, să se înspăimânteze de asemănarea cu ţapul. Iată, dar, că ţapul este preînchipuirea lui Iisus, Care avea să pătimească!

Dar ce înseamnă că au pus lâna în mijlocul spinilor?

Este tot o preînchipuire a lui Iisus, pusă Bisericii; că dacă vrea cineva să ia lâna cea roşie, trebuie să pătimească multe, pentru că spinii sunt înfricoşători şi înţeapă pe cel care vrea să pună mâna pe ei. *Aşa că cei care vor să Mă vadă*, spune Iisus, *şi să ajungă în împărăţia Mea, trebuie să Mă primească suferind şi pătimind.*

Ce preînchipuire socoţi că este, că s-a poruncit lui Israil ca bărbaţii, care au făcut mari păcate, să aducă jertfă o junică, să o junghie şi să o ardă, apoi copiii să ia cenuşa şi s-o toarne în vase şi să pună de jur împrejur pe lemne lâna roşie – iată şi lâna roşie, o altă preînchipuire a crucii! – şi isop şi aşa copiii săi să stropească poporul, unul câte unul, ca să se curăţe de păcate (Num. 19, 2-10)?

Gândiţi-vă cât de simplu vă grăieşte! Viţelul este Iisus; cei care-L jertfesc sunt bărbaţi păcătoşi; ei sunt cei care L-au adus la junghiere. După aceasta, nu mai sunt acei bărbaţi, nu mai este slava păcătoşilor.

Copiii, care stropesc, sunt cei care ne-au binevestit nouă iertarea păcatelor şi curăţia inimii, cărora le-a dat stăpânire să predice Evanghelia[1339]; şi sunt doisprezece, spre mărturie seminţiilor – că douăsprezece erau seminţiile lui Israil.

Pentru ce sunt trei copii care stropesc?

Spre mărturie lui Avraam, Isaac şi Iacov, că aceştia sunt mari înaintea lui Dumnezeu.

Dar pentru ce lână pe lemn?

Pentru că împărăţia lui Iisus este pe lemn[1340] şi pentru că cei care cred în El vor trăi în veac (...)

De aceea ne sunt nouă atât de clare cele ce s-au întâmplat, iar acelora[1341], întunecate, pentru că ei n-au ascultat de glasul Domnului." (Barnaba, *Epistola,* cap. 7, 1-11 şi cap. VIII, 1-7, în PSB, vol. 1, pp. 145-147)

„Un singur doctor este, trupesc şi duhovnicesc, născut şi nenăscut, Dumnezeu în trup, în moarte viaţă adevărată, din Maria şi din Dumnezeu, mai întâi pătimitor şi apoi nepătimitor, Iisus Hristos, Domnul nostru." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către Efeseni, cap. 7, 2, în PSB, vol. 1, p. 191)

„(Iisus Hristos – n.a.) Care a murit pentru noi, pentru ca voi, crezând în moartea Lui, să scăpaţi de moarte." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către Tralieni, cap. 2, 1, în PSB, vol. 1, p. 204)

„Dacă, după cum spun păgânii, adică necredincioşii, Hristos a pătimit în aparenţă – ei trăind în aparenţă –, pentru ce port eu lanţuri, pentru ce doresc să mă lupt cu fiarele? Deci, degeaba mor. Spun eu oare minciuni despre Domnul? (1 Cor. 15, 15)." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către Tralieni, cap. 10, 1, în PSB, vol. 1, p. 207)

„Pe timpul lui Pilat din Pont şi al lui Irod a fost pironit cu adevărat pentru noi cu trupul, din al cărui fruct suntem noi, din patima Lui cea de Dumnezeu fericită; *ca să ridice semn* (Is. 5, 26; 11, 12; 49, 22; 62, 10) în veci prin înviere pentru a aduna

1339. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Adică: apostolii (n. 75, p. 147).
1340. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Pe lemn, adică: pe cruce (n. 76, p. 147).
1341. Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Acelora, adică: iudeilor (n. 77, p. 147).

pe sfinţii şi credincioşii Lui, fie din iudei, fie din păgâni, într-un singur trup al Bisericii Lui." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către Smirneni, cap. 1, în PSB, vol. 1, p. 219)

„El a pătimit toate acestea ca să ne mântuim. A pătimit cu adevărat şi a înviat cu adevărat, nu cum spun unii necredincioşi, că a pătimit în aparenţă, ei existând în aparenţă, şi, precum gândesc, aşa li se va şi întâmpla, că sunt fantome şi draci.

Eu Îl ştiu în trup şi după înviere şi cred că este.

Când a venit la Petru şi la cei dimpreună cu el, le-a zis: *Luaţi, pipăiţi-Mă şi vedeţi, că nu sunt duh fără de trup* (Lc. 24, 39). Şi îndată s-au atins de El şi au crezut, unindu-se strâns şi cu trupul şi cu duhul Lui. De asta au dispreţuit şi moartea şi au fost găsiţi mai presus de moarte.

După înviere a mâncat cu ei şi a băut cu ei, ca unul în trup, deşi duhovniceşte era unit cu Tatăl." (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole,* Către Smirneni, cap. 2, 1, cap. 3, 1-3, în PSB, vol. 1, p. 219-220)

„Ce altceva decât dreptatea Aceluia putea acoperi păcatele noastre (Ps. 84, 2)? În cine altul, decât numai în Fiul lui Dumnezeu, era cu putinţă să ne îndreptăm noi, nelegiuiţii şi necredincioşii?

Ce schimbare dulce, ce lucrare a cărei urmă nu se poate găsi (Rom. 11, 33; Efes. 3, 8), ce binefaceri neaşteptate! Nelegiuirea multora se acoperă cu dreptatea unuia singur, iar dreptatea unuia singur îndreaptă pe mulţi nelegiuiţi.

Aşadar, arătând că în vremile de mai înainte era cu neputinţă firii noastre să dobândească viaţa, a arătat acum că Mântuitorul poate mântui şi face cele cu neputinţă; prin acestea două a voit să credem în bunătatea Lui, să-L socotim hrănitor, tată, învăţător, sfătuitor, doctor, minte, lumină, cinste, slavă, putere şi viaţă şi să nu ne îngrijim de îmbrăcăminte şi hrană (Mt. 6, 31; Lc. 12, 29)." (*Epistola către Diognet,* cap.9, 2-6, în PSB, vol. 1, pp. 416-417)

„(...) Taina mielului, pe care a poruncit Dumnezeu ca să-l jertfiţi de paşte, era o imagine a lui Hristos, cu sângele Căruia, după cuvântul credinţei în El, se ung casele lor, adică voi înşivă, care credeţi în El. Căci puteţi cu toţii să înţelegeţi că Adam, creatura pe care a creat-o Dumnezeu, a fost casă a suflării lui Dumnezeu (Fac. 2, 7; Cor. 3, 16)." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon,* Partea întâi, XL, în PSB, vol. 2, p. 177)

„(...) S-a făcut om, prin Fecioara, pentru ca, pe aceeaşi cale prin care a luat început neascultarea cea de la şarpe, să-şi ia şi sfârşitul. Într-adevăr, după cum Eva, fiind fecioară şi fără de pată şi primind întru sine cuvântul şarpelui, a născut neascultarea şi moartea (cf. Iac. 1, 15), tot astfel şi Fecioara Maria, atunci când îngerul Gavriil i-a binevestit că: *Duhul Domnului va veni asupra ei şi puterea Celui Prea Înalt o va umbri, din care cauză şi Sfântul, Care Se va naşte din ea, va fi Fiul lui Dumnezeu* (Lc. 1, 26, 35), primind credinţa şi bucuria, a răspuns: *Fie mie după cuvântul tău.* În felul acesta S-a născut prin ea Acesta, despre Care am arătat că s-au spus atâtea în Scripturi şi prin care Dumnezeu nimiceşte pe şarpe, ca şi pe îngerii şi oamenii cei asemănători cu el, şi prin Care liberează de moarte pe cei răi, care se pocăiesc şi care cred în El." (Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon,* Partea a II-a, C, în PSB, vol. 2, pp. 277-278)

„Cine ne-a miluit mai mult, decât Mântuitorul, pe noi care eram aproape omorâţi de stăpânitorii întunericului (Efes. 6, 12); pe noi, care eram cu multe răni, cuprinşi de frică, de pofte, de urgii, de supărări, de înşelăciuni şi plăceri? Singurul doctor al acestor răni este numai Iisus, Cel ce a tăiat desăvârşit din rădăcină patimile, nu ca Legea, care tăia doar urmările patimilor, fructele sadurilor rele, ci a pus securea Lui la rădăcina răutăţii (Mt. 3, 10; Lc. 3, 9). Mântuitorul este *vinul* (Lc. 10, 34), sângele cel din via lui David (Rom. 1, 3; 2 Tim. 2, 8), care s-a vărsat peste sufletele noastre rănite; El este *untdelemnul* (Lc. 10, 34), mila din inima Tatălui, pe care ne-a adus-o şi s-a revărsat cu prisosinţă peste noi; El a arătat *feşile* (Lc. 10, 34) cele de nedezlegat ale sănătăţii şi mântuirii: dragostea, credinţa şi nădejdea (1 Cor. 13, 13); El a poruncit îngerilor şi începătoriilor şi puterilor să ne slujească (Evr. 1, 14) cu mare plată (Lc. 10, 35)." (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 29.2-29.4, în PSB, vol. 4, p. 54)

„Domnul nu încetează de a sfătui, de a înfricoşa, de a îndemna, de a deştepta, de a povăţui. Domnul deşteaptă şi ridică chiar din întuneric pe cei rătăciţi." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 9, 84.1, în PSB, vol. 4, p. 137)

„Cu uşurinţă ne-a luminat pe noi şi s-a arătat Dumnezeu prin învăţătura Sa, arătând de unde era şi cine era El, Cuvântul, Crainicul păcii, Mijlocitorul, Mântuitorul nostru, Izvorul cel de viaţă făcător, Izvorul cel paşnic, Care se revarsă pe întreaga faţă a pământului, datorită Căruia, ca să spun aşa, toate au ajuns un ocean de bunătăţi." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 10, 110.3, în PSB, vol. 4, p. 153)

„Domnul a vrut să-l dezlege pe om de lanţuri; El s-a legat cu trup – taină dumnezeiască este aceasta! –, a supus pe şarpe, a robit pe tiran, adică moartea; şi lucru preaminunat, pe acel om rătăcit din pricina plăcerii, legat din pricina stricăciunii, l-a arătat dezlegat prin mâinile Sale întinse. O, minune tainică! Domnul stă întins, şi omul s-a ridicat; cel care a căzut din paradis primeşte o răsplată mai mare pentru ascultarea sa, primeşte cerurile." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap.11, 111.2-111.3, în PSB, vol. 4, p. 153)

„(...) Cuvântul adevărului, cuvântul nestricăciunii, cel care renaşte pe om, urcându-l la adevărul însuşi; boldul mântuirii, care alungă stricăciunea, care izgoneşte moartea, care zideşte templu în oameni, ca să facă sălaş lui Dumnezeu în oameni." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 11, 117.4, în PSB, vol. 4, p. 157)

„Zice Apostolul: *voi aţi fost cumpăraţi cu preţ* (1 Cor. 7, 23). Dar ascultă ce spune profetul: *Pentru fărădelegile voastre aţi fost vânduţi şi pentru păcatele voastre am alungat pe mama voastră* (Is. 50, 1).

Vezi, dar, că toţi suntem făpturile lui Dumnezeu, dar că fiecare este vândut pentru păcatele sale şi că nelegiuirile l-au înstrăinat de propriul lui Creator. Noi suntem ai lui Dumnezeu, pentru că El ne-a creat, dar am devenit robi ai diavolului, de vreme ce am fost vânduţi pentru păcate, însă *Hristos ne-a răscumpărat* pe când slujeam încă acelui domn căruia i-am fost vânduţi pentru păcatele noastre. Şi astfel Şi-a primit Domnul din nou pe cei pe care îi crease, câştigând, în schimb, ca pe nişte străini, pe cei care, păcătuind, îşi căutaseră alt stăpân.

E just, fără îndoială, a zice că Hristos ne-a răscumpărat, de vreme ce El ne-a plătit cu sângele Său." (Origen, *Omilii la Cartea Ieșirii*, Omilia VI, cap. 8, în PSB, vol. 6, p. 103)

„(...) Iisus a deschis porțile luminii pentru cei care fuseseră până atunci fiii întunericului și ai nopții și care se hotărâseră să fie *fii ai luminii și ai zilei* (I Tes. 5, 5). Iar Domnul a venit ca Mântuitor și ca un doctor bun mai curând pentru noi cei plini de păcate, decât pentru cei drepți." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 67, în PSB, vol. 9, p. 155)

„Nu-mi dau seama ce fel de *îndreptare* ar voi Celsus să aibă loc atunci când își pune întrebarea: *„nu putea săvârși oare Dumnezeu, cu puterea Sa dumnezeiască, acea operă de îndreptare fără să mai fi trimis pe cineva în mod special în lume?"*. Crede cumva Celsus că Dumnezeu ar vrea ca îndreptarea omului să se facă în mod mecanic, scoțând dintr-o dată răutatea din el și sădind virtutea în locul ei? Să cerceteze altcineva dacă un asemenea mod de a îndrepta este conform și posibil naturii omului; noi să presupunem că ar fi conform cu natura lucrurilor și ar fi și posibil. Atunci în ce ar mai consta libertatea voinței noastre? În ce măsură ar fi demn de laudă acordul nostru la adevăr și demnă de răsplată îndepărtarea noastră de la minciună?" (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 3, în PSB, vol. 9, pp. 231-232)

„Nimeni dintre cei care au făgăduit mai înainte să tămăduiască pe om n-a putut-o face așa cum a făcut-o acest suflet (Hristos – n.a.) prin ceea ce a făcut El de bunăvoie, coborând prin chinuri în inimile oamenilor pentru mântuirea neamului nostru." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 18, în PSB, vol. 9, p. 243)

„E clar că Iisus a răbdat toate și în folosul păcătoșilor, pentru a-i abate de la păcate și a-i face oameni drepți (Rom. 5, 19; I Tim. 1, 15; Evr. 2, 15)." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a IV-a, cap. 19, în PSB, vol. 9, p. 244)

„(...) A pătimit pentru a elibera pe om din robia patimilor; Care, nemuritor fiind, a suferit moartea, pentru ca noi, cei muritori, să devenim nemuritori." (Metodiu de Olimp, *Aglaofon sau Despre Înviere*, Discursul III, XXIII, în PSB, vol. 10, p. 210)

„Cuvântul S-a folosit de unealta aceea muritoare întrucâtva ca de o imagine adusă ca să-I străvadă dumnezeiasca măreție, ducând o viață în care s-a purtat față de trup așa cum se poartă orice împărat mare cu crainicul său, și săvârșind totul pe potriva dumnezeieștilor Sale posibilități. Dar dacă după viața dusă de El în mijlocul oamenilor El ar fi devenit deodată invizibil și ar fi dispărut (luându-și pe furiș și crainicul – adică propria-I înfățișare –, zorind să păcălească moartea prin fugă), distrugând și dându-Și pieirii abia mai apoi ceea ce era muritor, ca efect al propriei Sale voințe, oricine L-ar fi putut lua drept o simplă nălucire iar El n-ar fi lucrat în concordanță cu Sine însuși, ca Viață și Cuvânt al lui Dumnezeu și ca dumnezeiască Putere. Lăsându-și El însuși crainicul pradă nimicitoarei distrugeri, sigur că nici lupta pornită de El împotriva demonilor n-ar fi dus – prin neimplicarea morții – la nimic, și nici nu s-ar mai fi știut unde anume dăinuiește El după această plecare. Nimeni din cei ce nu-L vor fi primit nu I-ar fi dat crezare, iar El nu S-ar fi dovedit mai puternic, în Sine însuși decât moartea, n-ar fi putut elibera omeneasca seminție supusă morții de cătușele propriei ei naturi, n-ar fi fost urmat de oameni pe toată fața pământului, nu Și-ar fi putut convinge ucenicii să nu se teamă de moarte și n-ar fi putut pune în

faţa viitorilor Săi învăţăcei nădejdea de viaţă care, după moarte, îi aşteaptă la Dumnezeu. Nu Şi-ar fi putut ţine făgăduinţele, n-ar fi putut împlini cele vestite despre El prin proorociri şi n-ar fi putut răzbate tocmai prin ultima dintre toate încercările – cea împotriva morţii." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 15.2.3, în PSB., vol. 14, p. 236)

„Or, pronia a rânduit iarăşi – şi pe dată – tot ce mai înainte fusese răvăşit sub imperiul dezordinii şi al neînfrânării. Şi n-a făcut-o pe ascuns, fiindcă era conştientă de faptul că, dacă unii oameni au, prin mijlocirea chibzuinţei lor şi a minţii, privirea aţintită asupra ei, alţii, în schimb, ajunşi asemenea vieţuitoarelor necuvântătoare, îşi concentrează atenţia asupra acestei lumi supuse simţurilor. Aşadar, de asta a lucrat ea această binecuvântată şi miraculoasă tămăduire în văzul tuturor: anume ca nimeni – fie el mânat de râvnă sau delăsător – să nu poată avea vreo îndoială; de asta le-a dat ea răposaţilor să revină la viaţă; de asta le-a poruncit ea celor cu sănătatea şubrezită să-şi revină în puteri. Liniştirea apelor mării şi porunca ascultată de domolire a vântoasei (sau, până la urmă, înălţarea la cer) – după înfăptuirea atâtor lucrări minunate şi după chemarea oamenilor din starea de necredinţă în aceea de putere şi de credinţă – a cui lucrare ar putea ele să fie dacă nu a lui Dumnezeu şi a puterii Sale supreme?" (Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinţilor, în Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cartea a V-a, 11.15, în PSB., vol. 14, pp. 269-270)

„Dar, odată ce, după călcarea ce a premers, oamenii erau stăpâniţi de stricăciunea cea după fire şi erau dezbrăcaţi de harul de a fi după chipul lui Dumnezeu, ce trebuia să se întâmple altceva? Sau, de cine era nevoie pentru readucerea acestui har, dacă nu de Cuvântul lui Dumnezeu, Care a făcut la început toate, din cele ce nu sunt? Căci era propriu Lui să aducă iarăşi pe cel stricăcios la nestricăciune[1342] şi să împlinească pentru toţi ceea ce se cuvenea în faţa Tatălui. Căci fiind Cuvântul Tatălui şi fiind mai presus de toate, era firesc că numai El avea puterea să creeze din nou toate[1343] şi să pătimească pentru toţi şi să fie pentru toţi sol vrednic pe lângă Tatăl[1344].". (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 1,VII, în PSB, vol. 15, p. 98)

„Căci ştiind Cuvântul că nu se putea desfiinţa altfel stricăciunea oamenilor decât prin moarte, dar nu era cu putinţă să moară Cuvântul, odată ce era Însuşi Fiul cel nemuritor al Tatălui, Îşi ia un trup în stare să moară, pentru ca acesta, împărtăşindu-se de Cuvântul Cel peste toate, să se facă în stare să moară pentru toţi, dar prin Cuvântul ce locuia în el să rămână nestricăcios şi drept urmare să înceteze la toţi stricăciunea, prin harul învierii[1345]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 2, IX, în PSB, vol. 15, p. 100)

1342. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai Cel ce a adus pe om la viaţă îl putea readuce iarăşi la viaţa adevărată, prin revenirea în dialogul nemincinos cu el. Cuvântul a adus pe om la viaţă restabilind în umanitatea asumată raţiunea responsabilă. (n. 27c, p. 98).

1343. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În aceasta se deosebeşte gândirea Sfântului Atanasie, de a lui Anselm: Hristos nu numai pătimeşte pentru toţi, ca să-i scape pe toţi de osânda morţii, ci îi şi creează din nou, din firea Lui omenească, scăpată de moarte prin puterea dumnezeiască şi umplută de această putere, pe care prin comuniunea cu fraţii Săi întru umanitate le-o transmite. Îi creează din nou ca fiinţe raţionale şi responsabile în faţa Tatălui. (n. 28, p. 98).

1344. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: El nu numai vorbeşte din nou oamenilor, ci îi ridică şi pe ei în Sine la vorbirea responsabilă către Tatăl împreună cu El. Dar vorbirea cea mai responsabilă către Tatăl pentru oameni stă în pătimirea Lui pentru ei. (n. 28a, p. 98).

1345. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trupul luat de Hristos, fiind trupul Cuvântului, care e purtătorul tuturor, poate muri pentru toţi, dar tot pentru acelaşi motiv poate să rămână şi nestricăcios şi să învie şi să răspândească peste toţi puterea

„Căci dacă un împărat care zideşte o casă sau o cetate nu priveşte nepăsător războirea ei de către tâlhari prin lipsa de grijă a locuitorilor, ci apără şi izbăveşte lucrul făcut de el, necăutând la nepăsarea locuitorilor, ci la ceea ce i se cuvine lui să facă, cu atât mai vârtos Dumnezeu, Cuvântul Preabunului Tată, nu a trecut cu vederea neamul omenesc făcut de El, căzut în stricăciune. Ci a înlăturat, prin aducerea trupului Său, moartea ce se lipise de acesta, iar negrija lor a lecuit-o prin învăţătura Sa, îndreptând toate ale oamenilor prin puterea Sa." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 2, X, în PSB, vol. 15, pp. 101-102)

„Şi prin moartea Lui s-a adus mântuire tuturor şi toată zidirea s-a izbăvit." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 5, XXXVII, în PSB, vol. 15, p. 132)

„Fiind deci Cuvântul chip al Tatălui şi nemuritor şi luând chipul robului şi răbdând pentru noi ca om în trupul Său moartea, ca să Se aducă astfel Tatălui pentru noi prin moarte[1346], de aceea se spune că a şi fost preaînălţat ca om pentru noi, ca, precum prin moartea Lui noi toţi am murit în Hristos, aşa în acelaşi Hristos noi suntem preaînălţaţi, ridicându-ne din morţi şi suindu-ne la ceruri..." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, XLI, în PSB, vol. 15, p. 205)

„Unii au călcat porunca, alţii s-au făcut neascultători, precum s-a spus, iar făptuirea lor nu e sigură, ci se întâmplă de multe ori că ceea ce acum e bun în ea, după aceea se schimbă şi se abate, încât cel ce e acum drept după puţin timp se află nedrept. De aceea era nevoie de Cineva neschimbăcios, ca oamenii să aibă neschimbarea Cuvântului întru dreptate chip şi pildă în vederea virtuţii. Iar acest înţeles are o urmare binecuvântată pentru cei cu un cuget sănătos. Deoarece întâiul Adam s-a schimbat şi prin păcat a intrat moartea în lume, trebuia ca al doilea Adam să fie neschimbător, ca chiar dacă şarpele ar încerca iarăşi, amăgirea lui fiind slabă, iar Domnul fiind neschimbător şarpele să se arate slab în uneltirile lui faţă de toţi. Căci precum păcătuind Adam, păcatul lui a trecut la toţi oamenii, aşa Domnul făcându-Se om şi biruind şarpele, puterea Lui va trece la toţi oamenii, ca fiecare din noi să poată spune: *Nu ne sunt necunoscute gândurile lui* (II Cor. 2, 11)[1347]. Deci pe drept cuvânt Domnul cel pururea şi prin fire neschimbăcios, iubind dreptatea şi urând nedreptatea, Se unge şi Se trimite Acelaşi, ca fiind şi rămânând Acelaşi, dar luând trupul schimbăcios, să osândească păcatul în el (Rom. 8, 3), dar trupul să-l facă liber, ca să

învierii. Evanghelia ne spune că în cele trei ore de agonie a Domnului s-a întunecat tot pământul (Mt. 27, 45). Ordinea raţională în care lucea Raţiunea-Subiect a Cuvântului s-a întunecat de moartea care umbrea prin ea, ca un somn, cum spun Sfinţii Părinţi, conştiinţa Lui umană şi ar fi umbrit conştiinţa tuturor oamenilor dacă ar fi fost trează şi ar fi putut cunoaşte ceea ce se petrece. Ceva din moartea suportată de Raţiunea-Subiect a tuturor prin trupul asumat se întindea peste toate. Dar oamenii erau prea morţi cu sufletul ca să simtă această moarte eliberatoare de moarte. O vor simţi mai târziu actualizând-o pentru ei cei ce vor crede în El (Gal. 3, 19-20). Cuvântul puternic trezind puterea răspunderii în sufletul omenesc asumat, această putere se întindea şi asupra trupului. (n. 34, pp. 100-101).

1346. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea lui Hristos nu e moartea ca despărţire de Dumnezeu, ci o moarte ca dar al vieţii omeneşti adus de El Tatălui. Şi un astfel de dar adus lui Dumnezeu devine moartea tuturor celor ce se alipesc de Hristos. (n. 110, p. 205).

1347. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Primul Adam era schimbăcios, fiind numai om. De aceea schimbându-se el de la bine la rău, toţi cei proveniţi din el au moştenit starea lui de cădere. Hristos ca om este neschimbat, deoarece nu e numai om, ci şi Dumnezeu, sau pentru că umanitatea în El e purtată de ipostasul dumnezeiesc. De aceea cei ce se nasc din El prin botez, şi rămân alipiţi de El, rămân neschimbaţi în bine, pentru că stâlpul pe care se reazimă continuu nu se clatină. (...) Dacă cineva ţine mereu deschis canalul de comunicare între el şi Hristos, se întăreşte mereu din puterea ce-i vine din Hristos. (n. 134, p. 218).

putem împlini de acum dreptatea legii în El, încât să putem zice: *Iar noi nu mai suntem în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuieşte în noi* (Rom. 8, 9)[1348]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul I, LI, în PSB, vol. 15, pp. 217-218)

„Aşa şi noi, oamenii, deoarece nu am voit să cunoaştem pe Dumnezeu prin Cuvântul Lui şi să slujim Cuvântului lui Dumnezeu, Celui ce ne e Stăpân prin fire, a binevoit Dumnezeu să arate în om domnia Lui şi să atragă pe toţi la Sine[1349]. Dar nu se cuvenea să o facă aceasta printr-un om simplu, ca nu cumva, având noi ca Domn un om, să devenim închinători ai omului (antropolatri)[1350]. De aceea Însuşi Cuvântul S-a făcut trup[1351] şi s-a chemat numele lui Iisus." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, XVI, în PSB, vol. 15, p. 248)

„*Deoarece printr-un om a venit moartea, tot printr-un om a venit învierea morţilor* (I Cor. 15, 21)[1352]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LV, în PSB, vol. 15, pp. 291-292)

„Însuşi Cuvântul făcându-Se trup şi noi fiind contrupeşti (σύσσωμοι) cu El, ne mântuim prin trupul Lui[1353]. Căci în trupul Lui ni Se face Domnul Conducător spre Împărăţia cerurilor şi spre Tatăl Său,[1354] zicând: *Eu sunt calea şi uşa şi prin Mine trebuie să intre toţi* (In. 30, 10, 7; 14, 6). De aceea Se numeşte şi *Întâiul născut din morţi,* nu pentru că a murit întâiul dintre noi, căci muriserăm noi înşine mai înainte.

1348. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel neschimbăcios e Fiul. În calitatea aceasta El este totuşi trimis de Tatăl. Iar în baza trimiterii, luând trupul schimbăcios, îl face pe acesta neschimbăcios ca pe Sine însuşi. Căci osândeşte păcatul în Sine, murind din pricina păcatului intrat în firea omenească luată şi de El, dar îl şi eliberează de păcat, căci nu S-a lipit personal de păcat. A luat moartea firii pentru păcat, dar a biruit moartea pentru că nu Şi-a însuşit El însuşi păcatul; a făcut trupul Său mai tare chiar decât moartea, pe care a suportat-o totuşi de bunăvoie. Nu putea s-o învingă altfel în însuşi trupul Său, dacă nu o suporta. Trebuie să bei otrava, ca să arăţi că o poţi învinge. Dar a învins moartea pentru că Cel ce a luat-o împreună cu trupul nu era simplu om schimbăcios, ci şi Dumnezeu cel neschimbăcios. A învins schimbarea, trăind schimbarea. Nu schimbarea de la bine la rău, ci de la viaţa în trup la moartea trupului şi la învierea lui. Neschimbabilitatea lui Dumnezeu nu e deci o lipsă de viaţă, o apatie indiferentă. În El e o intensă viaţă, ca intensa iubire a tot ceea ce e bun. (n. 135, p. 218).

1349. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Omul s-a lăsat ispitit să înţeleagă, prin înţelepciunea sa, Înţelepciunea lui Dumnezeu. Prin aceasta s-a închis în păcatul mândriei, în stricăciune şi în moarte. De aceea Dumnezeu a făcut Înţelepciunea Sa ipostas al firii omeneşti, ca să ni se impună ca distinctă de a noastră. Deci tot Dumnezeu (sau Cuvântul lui Dumnezeu) este Cel ce ne mântuieşte, dar lucrând prin om, descoperindu-i-Se şi strălucindu-i ca adevărata Înţelepciune. Nu ne poate mântui un om simplu, sau un rob al mândriei, uzând de puterile naturale prin care rămâne rob. De aceea nu ni se poate face un om simplu Domn adevărat, ci un domn fals care sporeşte robia în care ne aflăm cu robia în care se află el şi prin care ni se face tiran. Lucrând în omul slab, dar capabil să încapă pe Dumnezeu în el, a mântuit Dumnezeu pe oameni. Pentru că în omul care se umflă pe sine prin mândrie nu încape Dumnezeu. (n. 45, p. 248).

1350. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Şi să ne închidem iarăşi în graniţele umanului. (n. 46, p. 248).

1351. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Minunea omului se arată în faptul că Însuşi Fiul lui Dumnezeu Se poate îmbrăca în el şi Se poate manifesta prin el. Dar micimea omului, pe de altă parte, se arată în aceea că nu ne putem mântui închizându-ne în omenesc. (n. 47, p. 248).

1352. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Din interiorul omului trebuie să se învingă moartea, pentru că din acel interior, din voia lui, a pornit slăbiciunea care l-a dus la moarte. Acolo trebuie să se instaleze şi puterea care să o învingă. (n. 134, p. 292).

1353. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Contrupeşti* nu înseamnă că avem toţi un singur trup, dar nici că avem doar trupuri asemănătoare, însă total despărţite. Căci este o comunicare între noi prin trupuri. Aceasta înseamnă că avem trupuri de aceeaşi fire între noi şi cu Hristos ca om. Aceasta nu înseamnă că Hristos ne scoate şi pe noi fără contribuţia voinţei noastre din păcate, căci în aceasta are un rol şi voinţa noastră personală. Dar totuşi legătura tainică dintre trupul lui Hristos şi ale noastre va face ca să învie chiar şi trupurile celor păcătoşi. Dumnezeu menţine, datorită întrupării şi învierii Sale, firea noastră omenească pentru veci. (n. 159, pp. 299-300).

1354. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În trupul Lui ne este Fiul lui Dumnezeu Conducător spre Împărăţia cerurilor. Căci dacă n-ar avea un trup puternic în sfinţenia Lui, cum ne-ar da nouă putere să sfinţim trupul nostru? În trupul Lui ne conduce la Tatăl, căci dacă n-ar fi ajuns ca om la Tatăl, cum am putea fi duşi de El ca oameni la Tatăl? Numai dacă Domnul e Împărat peste tot ce supune şi slăbeşte trupul în mod pătimaş, ne face şi pe noi în stare să devenim împreună împăraţi cu El, chiar în trupul nostru. (n. 160, p. 300).

Ci pentru că, primind moartea pentru noi şi desfiinţând-o pe aceasta, a înviat cel dintâi, ca om, înviind trupul Său pentru noi. De aceea înviind Acela, pe urmă vom fi sculaţi şi noi de El şi pentru El." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LXI, în PSB, vol. 15, pp. 299-300)

„De fapt harul adus nouă de Mântuitorul s-a arătat de curând, cum a spus Apostolul (Tit. 2, 11), şi ni s-a împărtăşit după venirea Lui. Dar El a fost pregătit mai înainte de a fi fost făcuţi noi, mai bine zis chiar înainte de întemeierea lumii. Şi cauza este bună şi minunată. Căci nu trebuia ca Dumnezeu să hotărască despre noi mai pe urmă, ca să nu apară ca necunoscând înainte cele privitoare la noi. Creându-ne deci Dumnezeul tuturor prin Cuvântul propriu şi ştiind cele ale noastre, mai presus de noi, şi cunoscând de mai înainte că, făcuţi buni, pe urmă vom călca porunca şi vom fi scoşi din rai pentru neascultare, fiind bun şi de oameni iubitor, ne-a pregătit de mai înainte în Cuvântul Său, prin Care ne-a şi creat, iconomia mântuirii noastre. Aceasta ca, chiar dacă, amăgiţi de şarpe, vom cădea, să nu rămânem definitiv morţi, ci având în Cuvântul răscumpărarea şi mântuirea mai înainte pregătite nouă, înviind iarăşi, să rămânem nemuritori, când El Se va zidi (crea) pentru noi început al căilor şi Întâiul născut al creaţiei, făcându-Se Întâiul născut al fraţilor şi înviind ca Cel dintâi din morţi. Aceasta o învaţă fericitul apostol Pavel, care, explicând cuvintele din Proverbe: *înainte de veac* şi *înainte de a se face pământul,* spune către Timotei: *Pătimeşte pentru Evanghelie după puterea lui Dumnezeu care ne-a mântuit pe noi şi ne-a chemat cu chemare sfântă, nu după faptele noastre, ci după a Sa hotărâre şi după harul ce ni s-a dat în Hristos Iisus mai înainte de timpuri veşnice, dar s-a arătat acum prin arătarea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care a surpat moartea şi ne-a luminat viaţa* (II Tim. 2, 8-10)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LXXV, în PSB, vol. 15, pp. 315-316)

„Deci, în mod cuvenit, venind Cuvântul în trupul nostru şi zidindu-Se (creându-Se) în El început al căilor în lucrurile Lui, se pune ca o astfel de temelie. Căci aşa a fost voia Tatălui întru El, precum s-a zis, înainte de veac şi înainte de a se face pământul şi înainte de a se înfige munţii şi înainte de a ţâşni izvoarele. Aceasta, pentru ca, şi când pământul şi munţii şi formele ce se arată vor trece, la sfârşitul veacului de faţă, să nu ne învechim şi noi, ci să putem vieţui şi după acestea, având în Cuvântul însuşi pregătită nouă, înainte de acestea, prin hotărâre, viaţa şi binecuvântarea duhovnicească[1355]. Aşa vom putea să avem nu o viaţă trecătoare, ci să rămânem după acestea vieţuitori în Hristos, pentru că şi înainte de acestea viaţa noastră a fost întemeiată şi pregătită în Hristos Iisus." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LXXVI, în PSB, vol. 15, p. 317)

1355. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ni s-a pregătit viaţa în Fiul înainte de veacul existenţei lumii acesteia, vom putea să şi durăm uniţi cu El, Cel netrecător, şi după trecerea modului de existenţă al lumii veacului acestuia. Cei rânduiţi să dureze în veacurile viitoare au trebuit să fie rânduiţi la aceasta într-un veac anterior celui prezent. Aceasta nu se opune învierii cu trupurile, pe care Sfântul Atanasie o afirmă cu putere, dar e o taină în ce legătură vor fi trupurile noastre, copleşite de Duhul, cu ceea ce rămâne din formele trecătoare ale lumii de acum. Poate toate vor fi copleşite de Duhul şi viaţa lor nemonotonă va fi întreţinută de Duhul Sfânt în comunicare cu duhul din oameni, şi nu de procesele schimbătoare. Vom duce cu noi, pe de altă parte, tot ce am câştigat ca înţelegere a raţiunilor divine din viaţa solidară cu formele lumii. Pentru Sfântul Atanasie nu se pune întrebarea dacă Fiul lui Dumnezeu S-ar fi întrupat în caz că omenirea n-ar fi căzut. Căci aceasta ar însemna să negăm lui Dumnezeu preştiinţa că vom cădea, deci că Fiul lui Dumnezeu Se va întrupa pentru că vom cădea în păcat. (n. 201, p. 317).

„Căci nu se putea întemeia viaţa noastră în altul decât în Domnul, existent dinainte de veacuri, prin Care s-au făcut şi veacurile, ca, fiind în El, să putem şi noi moşteni viaţa veşnică. Căci Dumnezeu e bun. Iar fiind pururea bun, a voit aceasta, cunoscând că firea noastră slabă are nevoie de ajutorul şi mântuirea de la El[1356]. Şi precum un arhitect înţelept, hotărând să clădească o casă, voieşte totodată ca, dacă aceasta s-ar strica după facerea ei, să o înnoiască iarăşi, iar voind aceasta îl şi pregăteşte de mai înainte pe lucrător şi-i dă cele trebuitoare spre înnoire, şi aşa, pregătirea de mai înainte a înnoirii se face înaintea zidirii casei, la fel se pune în Hristos temelia mântuirii şi înnoirii noastre înainte de a fi noi, ca să putem să fim şi rezidiţi în El. Sfatul şi hotărârea s-au pregătit înainte de veac. Dar lucrul s-a făcut când a cerut trebuinţa şi a venit Mântuitorul. De aceea Domnul va fi înainte de noi toţi în ceruri, luându-ne şi pe noi în viaţa veşnică.[1357]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LXXVII, în PSB, vol. 15, p. 318)

„(...) Născându-se trupul Lui din Născătoarea de Dumnezeu Maria, se spune că S-a născut El, Care dăruieşte altora facerea spre a fi, ca să mute la Sine facerea şi să nu mai mergem în pământ ca fiind numai pământ, ci, uniţi cu Cuvântul cel din cer, să fim ridicaţi prin El la ceruri. Deci aşa a mutat şi celelalte afecte ale trupului nu fără rost la Sine, ca de acum, nu ca oameni (de la noi înşine), ci ca proprii ai Cuvântului, să ne împărtăşim de viaţa veşnică. Căci nu mai murim în Adam, potrivit facerii de mai înainte, ci mutându-se facerea noastră şi toată slăbiciunea la Cuvântul, ne vom scula din pământ, dezlegându-se blestemul de pe urma păcatului, pentru Cel ce S-a făcut pentru noi blestem. Şi aceasta s-a făcut în modul cel mai cuvenit. Căci precum, fiind din pământ, toţi murim în Adam, aşa renăscând de sus, din apă şi din Duh, în Hristos toţi suntem făcuţi vii, ca unii al căror trup nu mai e pământesc, ci cuvântător (raţional) pentru Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce pentru noi S-a făcut trup[1358]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXXIII, în PSB, vol. 15, pp. 362-363)

„(...) *Deci Hristos pătimind pentru noi cu trupul* (I Petru 4, 1). Aşadar când se spune că a flămânzit, a însetat, a obosit, că n-a ştiut, că a dormit, că a plâns şi S-a rugat şi a fugit şi S-a născut şi a cerut să fie ferit de patimi şi simplu toate ale trupului, să se înţeleagă fiecare potrivit cu ceea ce am spus înainte, că Hristos a flămânzit, a însetat pentru noi cu trupul; că a spus că nu ştie şi a fost pălmuit şi a obosit pentru noi cu trupul; S-a înălţat, S-a născut, a crescut cu trupul; I-a fost frică şi S-a ascuns cu trupul; a spus: *De e cu putinţă să treacă de la Mine acest pahar* (Mt. 26, 39), a fost lovit şi a primit bătăi pentru noi cu trupul; şi toate cele de felul acesta le-a

1356. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este de remarcat această întemeiere nu numai a creării omului şi lumii, ci şi a veşniciei lor, pe bunătatea lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu le-a creat din bunătate, bunătatea aceasta divină, veşnică, nu poate să le lase să piară după o vreme. Bunătatea aceasta Îl îndeamnă să le conserve veşnic, cu atât mai mult cu cât vede că, prin ea însăşi, creaţia e slabă, ca una ce e adusă la existenţă din nimic. Ţi-e mai milă de cineva când e lângă tine şi-i vezi slăbiciunea decât când nu-l vezi existând. (n. 202, p. 318).

1357. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A fost înainte de existenţa noastră în acest veac, ca temelie pentru noi. După ce am fost creaţi şi am căzut şi El a realizat întruparea cugetată dinainte de acest veac, va fi în starea aceasta de om înnoit în veci, urmând să ne ridice şi pe noi la ea în unire cu El. (n. 203, p. 318).

1358. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În Hristos am scăpat de forţa afectelor şi de moartea definitivă, asemenea Lui, pentru că unindu-ne cu El prin credinţă, El a devenit în sens cuprinzător Subiectul nostru, dându-ne o altă naştere decât cea din păcat, asemenea celei a Lui, şi imprimându-ne prin puterea purtării crucii, dată de El, rezistenţa la afecte. Astfel trupul nostru nu mai este din pământul despărţit de Dumnezeu (prin căderea în păcat), ci este imprimat mai puternic de raţiune. El devine mai cuvântător (mai raţional) decât este prin sufletul raţional cu care este unit, prin care se actualizează raţionalitatea lui, sau cuvântul lui responsabil. Căci Raţiunea supremă îl întăreşte în raţionalitatea ce se opune dereglărilor pătimaşe şi îl face să fie instrumentul cuvântului ca răspuns cu mult mai conştient la Cuvântul lui Dumnezeu. (n. 96, pp. 363-364).

răbdat pentru noi cu trupul. De aceea nici Apostolul n-a zis: *Hristos a pătimit cu dumnezeirea, ci a pătimit pentru noi cu trupul,* ca să se știe că patimile nu sunt proprii Cuvântului după fire, ci proprii prin fire trupului." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXXIV, în PSB, vol. 15, p. 364)

„Cuvântul Se afla într-un astfel de trup pătimitor și nici nu împiedica pe uneltitori, nici nu se răzbuna împotriva celor ce-L ucideau, deși putea, Cel ce a împiedicat pe alții să moară, sau murind i-a înviat din morți[1359]. Dar a îngăduit trupului Său să pătimească. Căci pentru aceasta a și venit, cum am spus înainte, ca să pătimească cu trupul și drept urmare să se facă trupul nepătimitor și nemuritor,[1360] și pentru ca, precum am spus de multe ori, întrucât batjocurile și toate cele ce ni se întâmplă, ajungând la El, să nu se mai atingă acestea de oameni, ci să fie desființate cu totul de către El și ca urmare ei să rămână în veac nestricăcioși, ca temple ale Cuvântului[1361]". (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, LVIII, în PSB, vol. 15, p. 389)

„Și Cuvântul fiind de nepipăit în firea Lui, totuși a zis: *Spatele Meu L-am dat spre biciuiri și obrajii Mei spre loviri. Și fața Mea n-am întors-o de la rușinea scuipărilor* (Is. 1, 6). Căci cele ce le pătimea trupul omenesc al Cuvântului, acelea, fiind Cuvântul împreună cu el, le referea la Sine însuși, ca să putem participa la dumnezeirea Cuvântului[1362]. Și era un lucru minunat (un paradox: o unire a contrariilor), că Același era și Cel ce pătimea și Cel ce nu pătimea. Pătimea, pentru că pătimea trupul Lui, și era în el care pătimea Cel ce nu pătimea, deoarece Cuvântul, fiind prin fire Dumnezeu, e nepătimitor[1363]. Și Însuși Cel netrupesc era în trupul ce pătimea. Iar trupul avea în sine pe Cuvântul nepătimitor, desființând (αφανίζοντα) neputințele trupului[1364]. Și a împlinit-o aceasta și S-a făcut așa, ca primind El însuși

---

1359. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Deci Cuvântul a îngăduit trupului Său să pătimească real, reținând puterea Sa dumnezeiască de a opri pătimirea din trup, sau de a o face mai puțin simțită. Dar în răbdarea cu care trupul Lui suporta pătimirea, se manifesta totuși în alt mod puterea dumnezeiască. Puterea dumnezeiască întărea umanul ca să învingă real neputințele sale și moartea, nu ca să le ocolească. Făcea din puterea Sa dumnezeiască un mijloc de a întări omenescul rămânând omenesc, nu de a scăpa de omenesc. Hristos, înălțându-l în Dumnezeu, confirmă valoarea omenescului, nu o anulează. Omenescul rămâne astfel etern, dar ridicat în sânul dumnezeirii. Arienii nu țineau seama de experiența celor proprii oamenilor, pe care le-a luat în mod real Fiul lui Dumnezeu și pe care numai suportându-le în mod real le-a putut ridica din starea lor de slăbiciune, întărind omenescul, din izvorul nesfârșit al vieții dumnezeiești. (n. 147, p. 389).

1360. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pătimind se face trupul nepătimitor și nemuritor, nu ocolind pătimirea și moartea. Căci prin pătimirea răbdătoare crește puterea omenească și la această tărie își aduce contribuția și tăria dumnezeiască. Hristos spunând pe cruce: *Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?*, a înțeles prin părăsire și această îngăduire dată omenescului de a-și trăi suferința, pentru ca, suportând-o prin răbdare ca pe una trăită real, să o învingă. Căci o suferință, odată răbdată, face și ea omenescul trecut prin ea mai omenesc. Bloy a spus: *Souffrir passe, avoir souffert ne passe jamais*. Și acest omenesc sensibilizat îl vrea Dumnezeu, ca transparent pentru El. (n. 148, p. 389).

1361. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toate cele ce ating pe oameni, întrucât țin de trup, au ajuns prin trupul Lui până la El ca ipostas dumnezeiesc al trupului și de aceea le-a stins puterea (ca slăbiciuni), ca să nu mai aibă putere nici asupra lor, întrucât umanitatea lor atinsă de ele a fost întărită de Cel ce, Dumnezeu fiind, S-a făcut ipostasul firii omenești îndeobște. Se afirmă aci o tainică legătură între firea omenească asumată de Cuvântul și Purtătorul ei și, deci, și între firea omenească îndeobște, și a tuturor purtătorilor ei, și Hristos, Purtătorul ei dumnezeiesc. Când o batjocură sau o greutate atinge firea noastră, ea merge până la Hristos și în El ele își pierd puterea. Sau El ne dă, din răbdarea Lui, și nouă puterea să le răbdăm și prin aceasta să le biruim. (n. 149, pp. 389-390).

1362. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai pentru că Și-a făcut cele ale noastre proprii, ele s-au împărtășit de curăția și puterea Lui dumnezeiască și acestea au putut trece și la noi. Căci făcându-Se Unul dintre noi, sau de o fire cu noi, El S-a făcut oarecum centrul ipostatic înnoitor al nostru, al tuturor, dacă Îi deschidem lăuntric poarta spre noi. (n. 4, p. 173).

1363. Tâlcuirea Pr. D.Stăniloae: Deci dintr-un anumit punct de vedere chiar Cuvântul nepătimitor pătimea. (n. 5, p. 173).

1364. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O împăcare a pătimirii și nepătimirii aceluiași subiect divin ce purta trupul cu suferințele lui, rămânând totuși nepătimitor ar putea consta în faptul că El copleșea suferințele, suportându-le cu tăria răbdării, nu evitându-le. Trebuia să fie în ele ca să se poată dovedi mai tare ca ele. Cine fuge de lup și nu-l biruie și luptă cu el, n-a scăpat pe oameni de el și nu se dovedește mai tare ca el. (n. 6, p. 173).

ale noastre şi aducându-Se jertfă, să le desfiinţeze,[1365] şi de aci înainte noi îmbrăcându-ne în ale Sale, să facă pe Apostolul să zică: *Se cade ca acest stricăcios să se îmbrace în nestricăciune şi muritorul acesta să se îmbrace întru nemurire* (I Cor. 15, 53)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Epictet, episcopul Corintului,* VI, în PSB, vol. 16, pp. 172-173)

„Căci fiind Dumnezeu şi Domnul slavei, era totuşi în trupul pironit fără slavă şi fără cinste. Iar trupul pătimea pironit pe lemn şi din coasta Lui curgea sânge şi apă. Iar trupul fiind templu al Cuvântului, era plin de dumnezeire. De aceea soarele, văzând pe Creatorul său răbdând în trupul batjocorit, şi-a reţinut razele şi a întunecat pământul. Iar trupul însuşi, având o fire muritoare, a înviat mai presus de firea lui, pentru Cuvântul ce era în el. Şi a pierdut stricăciunea cea după fire. Căci, îmbrăcându-l Cuvântul mai presus de om, s-a făcut nestricăcios." (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Epictet, episcopul Corintului,* X, în PSB, vol. 16, p. 177)

„Căci în trupul în care, aflându-Se, a spălat picioarele, în acela ne-a ridicat păcatele pe lemn (I Petru 2, 24),[1366] în acela a fost mărturisit ca Stăpân al creaţiunii de soarele care şi-a retras razele şi de pământul care se cutremura şi de pietrele ce se despicau şi de mulţimile care-L recunoşteau pe Cel răstignit că e cu adevărat Fiul lui Dumnezeu[1367]. Căci trupul nu era al unui om oarecare, ci al lui Dumnezeu, aflându-Se în el şi când a fost răstignit şi când (S-a) sculat din morţi. De aceea nu e bună îndrăzneala lor, care spune: Cuvântul lui Dumnezeu a venit la un oarecare om sfânt. Căci aceasta s-a întâmplat cu fiecare dintre prooroci şi dintre alţi sfinţi. Aceasta ar lăsa părerea că se naşte în fiecare, ca să şi moară iarăşi în fiecare[1368]. Dar nu este aşa. Să nu fie! Ci o singură dată, la sfârşitul veacurilor, Cuvântul S-a făcut trup spre desfiinţarea păcatului şi S-a născut din Maria Fecioara ca om asemenea nouă, cum a zis şi către iudei: *Pentru ce căutaţi să Mă ucideţi pe Mine, Omul Care v-am grăit adevărul?* Şi nu ne îndumnezeim, împărtăşindu-ne de trupul vreunui om oarecare,

1365. Tâlcuirea Pr. D.Stăniloae: Suferindu-le până la moarte, S-a adus jertfă. Dar prin aceasta le-a copleşit, le-a biruit şi le-a desfiinţat. Chiar în a suferi până la capăt e o putere, care e mai tare ca suferinţa şi îi ia acesteia puterea pentru viitor. Avem iarăşi aci un paradox: dacă S-ar fi oprit în suportarea lor cu un moment înainte de moarte, nu le-ar fi suportat până la capăt, deci nu le-ar fi biruit. Dar suportând moartea, a biruit-o. Dacă n-ar fi suportat-o, ar fi fost El biruit de moarte. Aşa ar fi fost dacă n-ar fi fost şi Dumnezeu care nu Şi-a sfârşit plinătatea vieţii ca subiect purtător de suferinţe omeneşti la capătul suportării lor. E de remarcat aspectul jertfei ca suportare a pătimirilor omeneşti pentru a le birui, sau aspectul ei ontologic, de desăvârşire prin aceasta a existenţei omeneşti. Desigur moartea Lui e jertfă şi pentru că o suportă ca om ascultând de Dumnezeu până la capăt, nelăsându-se abătut de frica pătimirii, prin ceea ce a realizat calitatea Lui de om fidel împlinitor al rânduirii dumnezeieşti, care vrea ca omul să se realizeze, nelăsându-se oprit de slăbiciune în actualizarea puterilor şi valorilor ascunse în firea umană. (n. 7, p. 173).

1366. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În slăbiciunea Sa Şi-a arătat Fiul lui Dumnezeu puterea Sa care ne-a eliberat de păcate. Numai că Eul, care era pe de o parte Eu uman, solidar cu noi, pe de alta Eul divin, care ne cuprindea pe toţi, a putut lua toate păcatele noastre şi a biruit moartea prin puterea răbdării omeneşti, hrănită de puterea dumnezeiască, pentru că a rămas personal străin de păcat şi a trecut dincolo de pedeapsa care venea de pe urma păcatului. Dacă nu era şi om şi Dumnezeu, nu putea face aceasta. Omul nu se putea ridica la această tărie decât prin coborârea lui Dumnezeu în slăbiciunea omului. Nu se putea ridica la slava aceasta decât prin acceptarea smereniei ascultătoare de Dumnezeu, din puterea smeririi Fiului lui Dumnezeu. Taina cea mai măreaţă a existenţei stă în smerenie, a cărei putere vine de la Dumnezeu. Această taină e indisolubil unită cu paradoxul. (n. 2, p. 188)

1367. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin coborârea Sa la slăbiciunea omenească, Cuvântul lui Dumnezeu Şi-a frânat atât de mult puterea Lui, încât soarele a fost lipsit de puterea dătătoare de lumină, şi pământul, de puterea mişcării lui obişnuite. În efectele nemanifestării puterii Lui, a arătat că prin puterea Lui se ţin toate. Toate mor, lăsând pe omul din Sine să moară. Dar tot El învinge această stare de supremă slăbiciune în care e lăsată firea. Iar prin această slăbiciune a pus capăt şi păcatului, în care se manifestă mândria creaţiei, închipuirea creaţiei că e ceva prin sine. (n. 3, p. 188).

1368. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În acest caz Dumnezeu n-ar fi atotputernic, căci n-ar putea să mântuiască pe toţi oamenii printr-o singură şi adevărată întrupare. Ar fi un Dumnezeu care moare mereu cu fiecare om, fără să poată mântui pe toţi printr-o singură moarte. Ar fi tot o formă de panteism sau o natură lipsită de desăvârşire. (n. 4, p. 188).

ci primind însuşi trupul Cuvântului." (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful*, II, în PSB, vol. 16, p. 188)

„Căci nu s-a dat un om oarecare pe sine pentru noi. Fiindcă tot omul este supus morţii[1369]. Căci cuvântul: *Pământ eşti şi în pământ vei merge* (Fac. 3, 19) s-a spus prin Adam tuturor. Deci nici vreuna din creaturi. Fiindcă toată zidirea creată este supusă stricăciunii. Ci Însuşi Cuvântul Şi-a dat propriul trup pentru noi, ca să nu fie credinţa şi nădejdea noastră într-un om, ci ca să avem credinţa în Dumnezeu însuşi. Căci chiar făcându-Se El om, vedem slava Lui, slavă ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr (In. 1, 14)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful,* III, în PSB, vol. 16, p. 189)

„Căci cele ce le răbda prin trup, acelea le împodobea cu mărire, ca Dumnezeu. Flămânzea cu trupul, dar sătura dumnezeieşte pe cei ce flămânzeau.[1370] Şi de se sminteşte cineva pentru cele trupeşti, să creadă în cele ce le lucrează dumnezeieşte." (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful,* IV, în PSB, vol. 16, p. 189)

„Necredinciosul, înţelegându-le acestea să înveţe că, fiind prunc în iesle, îi avea supuşi pe magi care-I aduceau închinare. Şi coborând ca prunc în Egipt, a oprit închinarea la idolii făcuţi de mâini. Şi răstignit cu trupul, a sculat pe morţii putreziţi de multă vreme. Şi aşa S-a arătat tuturor că nu pentru Sine, ci pentru noi a răbdat toate, ca noi, îmbrăcând prin Patimile Lui nepătimirea şi nestricăciunea, să dobândim viaţa veşnică.[1371]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful,* V, în PSB, vol. 16, pp. 189-190)

„Acesta ne-a răscumpărat, nu fiindu-I Lui fraţi, ci duşmani prin păcatele noastre, nici El fiind un simplu om, ci Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XLVIII, IV, în PSB, vol. 17, p. 314)

„(...) Prin moarte, biruită moartea; prin blestem, blestemul nimicit; iar prin armele prin care diavolul biruia, prin acelea i s-a surpat tirania lui." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia II, I, în PSB, vol. 23, p. 28)

1369. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nici un om nu se dă propriu-zis morţii pentru altul; şi cu atât mai puţin pentru toţi. Fiindcă fiecare moare ca unul ce e supus legii morţii. Numai moartea lui Hristos ca desăvârşit benevolă e semnul iubirii desăvârşite şi poate învinge moartea, pentru că nu moare învins cu necesitate de ea. Aci ni se arată că există undeva o adevărată libertate, care se dă şi firii noastre. Dar numai prin trupul lui Hristos, dus până la răstignire, se manifestă puterea lui Dumnezeu biruitoare de păcat şi de moarte. Cu atât mai mult prin trupul Lui înviat. Căci era trupul ipostasului dumnezeiesc al Cuvântului. Mântuirea se obţine ontologic, ca întărire a firii noastre prin ridicarea mai presus de fire, prin puterea lui Dumnezeu lucrătoare în trupul asumat de El, nu juridic datorită valorii pe care o are acest trup, ca trup al lui Dumnezeu-Cuvântul. (n. 5, p. 189).

1370. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Se mărea prin ele, pentru că ele erau semne ale răbdării ca putere. În stăpânirea de sine e mai multă putere decât în stăpânirea asupra altora. Dar puterea aceasta o arăta mai ales pentru că, în timp ce răbda în Sine, revărsa prin aceasta putere spre alţii, arătând că ar fi putut evita să rabde acele stricăciuni. Răbda foamea ca să biruiască tirania ei, dar sătura cu şapte pâini mii de oameni. Prin trupul ţinut în frâu şi subţiat astfel se revărsa îmbelşugat puterea Duhului. (n. 6, p. 189).

1371. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ar fi pătimit pentru Sine, n-ar fi fost nimeni mai presus de necesitatea pătimirii, a suportării pasive, involuntare, a coruperii şi a morţii. Şi n-ar fi dovedit nimeni o iubire desăvârşită prin răbdarea morţii exclusiv pentru alţii. Totul s-ar fi arătat supus procesului de apariţie şi dispariţie a noi indivizi umani relativi. Totul s-ar fi arătat supus unei legi oarbe, fără nici o explicaţie şi fără nici un rost. Fiul lui Dumnezeu a îmbrăcat trupul nostru ca să rabde prin el pătimirea şi moartea noastră din iubire desăvârşită, în scopul de a le birui. Sfântul Atanasie expune nu numai învăţătura despre dumnezeirea Fiului, ci şi pe cea despre mântuirea noastră prin El. Din dumnezeirea Lui întrupată decurge mântuirea noastră. Numai Dumnezeu putea să biruiască starea de neputinţă în care a căzut firea omenească. Numai El a putut scoate lumea din non-sensul relativităţii în care se află. (n. 7, p. 190).

„Ca să se facă cunoscută prin Biserică, Începătoriilor şi Stăpâniilor în cele cereşti, înţelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, după hotărârea dinainte de veci, pe care a împlinit-o în Hristos Iisus Domnul nostru, întru Care avem îndrăznirea şi apropierea întru nădejde prin credinţa în El (Efes. 1, 10-12). Şi de fapt prin Biserică se face cunoscută Puterilor mai presus de lume înţelepciunea felurită a lui Dumnezeu, Care prin cele potrivnice a săvârşit minunat lucrurile cele mari şi minunate. Căci s-a făcut prin moarte viaţă; prin păcat, dreptate; prin blestem, binecuvântare; prin necinstire, slavă; prin neputinţă, putere. Pentru că în timpurile dinainte de aceasta Puterile mai presus de lume au cunoscut numai înţelepciunea simplă şi uniformă a lui Dumnezeu, Care lucra minunile potrivit cu firea. Şi nu era în cele văzute nimic felurit, prin faptul că prin firea dumnezeiască având putere a crea liber toată zidirea, aducând numai prin mişcarea voii firea lucrurilor la existenţă, a făcut bune foarte toate cele ce au ţâşnit din izvorul binelui[1372]." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a VIII-a, în PSB, vol. 29, pp. 226-227)

„Dar acest chip variat al înţelepciunii, constând din împletirea celor potrivnice, l-au cunoscut acum limpede (puterile mai presus de lume – n.a.) prin Biserică: cum Se face Cuvântul trup, cum se amestecă viaţa cu moartea, cum rana Lui vindecă rana noastră, cum prin neputinţa Crucii surpă puterea vrăjmaşului, cum Nevăzutul Se arată în trup, cum răscumpără pe cei robiţi, Acelaşi fiind şi Răscumpărătorul şi preţul răscumpărării[1373] – căci S-a dat pe Sine preţ morţii pentru noi – cum este şi în moarte, dar nici din viaţă nu iese, cum Se amestecă şi în robie, dar rămâne în cin-

1372. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Până nu S-a întrupat, nu S-a răstignit şi n-a înviat Cuvântul lui Dumnezeu, nu se cunoştea înţelepciunea felurită, sau împletită din feţe potrivnice, ci numai cea care lucra simplu şi potrivit firii, în creaţiune. Dar în iconomia lui Hristos s-a arătat înţelepciunea Lui, unind în vederea mântuirii noastre chipuri potrivnice de lucrare. În întrupare apare unit trupul care se naşte din alt trup, ca la ceilalţi oameni, dar fără sămânţă bărbătească, adică apare unită o lucrare a firii noastre, cu una mai presus de fire. Prin moartea pe cruce pricinuieşte trupului Său, şi prin aceasta şi trupurilor noastre, viaţa veşnică. Prin moarte e biruită moartea, căci se pune capăt trupului muritor, ivindu-se din puterea lui Dumnezeu, purtătoare a trupului Său, când acest trup ajunge la ultima neputinţă a lui, viaţa nemuritoare din izvorul dumnezeiesc în care se reazimă. Luând păcatul asupra Sa, ne-a adus dreptatea, căci răbdând întru curăţie deplină urmările păcatului, le-a depăşit şi le-a topit. Răbdând fără păcat, fără căderea cu duhul în slăbiciune, durerea de pe urma păcatului, până la capăt, adică până la sleirea trupului în moarte, a întărit duhul care se întărea în suportarea acestei dureri, în aşa măsură încât acesta, întărit de Duhul dumnezeiesc, a putut ridica la o nouă viaţă, la viaţa nestricăcioasă a învierii, trupul, făcând să fie copleşit de spirit, deci nemuritor. Această putere ne-a dat-o şi nouă, care comunicăm cu El prin credinţă. Aceasta e taina morţii, ca mijloc şi ca înviere. Dimpotrivă, în plăcerile trupului, în înaintarea în ele, care fac trupul să prospere pentru un timp cu preţul slăbirii spiritului, se ajunge la moartea fără scăpare. Minuni erau şi lucrurile ce se săvârşeau prin legile firii, căci aceste legi şi firea condusă de ele nu erau de la ele, ci erau rânduite de Dumnezeu. Dar minunile ce se săvârşesc de Hristos prin îmbinarea firii cu ceea ce e mai presus de fire sunt mai izbitoare, pentru că pun mai mult în evidenţă faptul că peste legile firii există şi o altă putere, care nu le desfiinţează, ci produce prin ele efecte superioare, unindu-se cu ele. Această îmbinare a legilor firii, văzute cu lucrarea prin ele a unei puteri mai presus de ele, nu se putea produce decât în planul zidirii văzute, nu şi în lumea pur nevăzută a îngerilor; sau acolo se produce o îmbinare a puterii create cu cea necreată, fără ca puterea creată să fie supusă unor legi stricte ca lumea materială. De aceea, numai de la lumea văzută, în care are loc această îmbinare a puterilor materiale cu cele duhovniceşti, adică de la Biserică, puteau afla cetele îngereşti această înţelepciune care îmbină puteri atât de deosebite, care se arată în unirea celor materiale cu cele mai presus de firea lor, ba la aparenţă chiar potrivnice lor. Prin aceasta *sora* înţelegerilor, care are faţă de ei şi avantajul că e Mireasa Mirelui, fiind mai unită cu El decât ei (Maica Domnului), *pune inima* în îngeri, îi umple de o nouă înţelegere şi de un nou entuziasm în lăudarea lui Dumnezeu. (n. 109, p. 227) .

1373. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trebuie să se facă oarecum şi rob, dar fără a înceta să aibă putere asupra robiei, ca să poată nu numai răscumpăra în calitate de Stăpân, ci să Se şi dea pe Sine însuşi preţ de răscumpărare. Căci ceea ce se dă ca preţ de răscumpărare trebuie să aibă calitatea celui ce trebuie să fie răscumpărat, dar trebuie să fie totodată de o valoare egală nu cu unul din cei ce trebuie răscumpăraţi, ci cu toţi, ba chiar de o putere mai mare, ca să dea tuturor o putere ca să-i apere de noi căderi într-o robie ca cea dintâi. Deşi foloseşte termenul juridic de *Răscumpărător*, şi de *preţ de răscumpărare*, Sfântul Grigorie de Nyssa arată că înţelege mântuirea în sens ontologic, ca lucrare de îndreptare a firii căzute şi de umplere a ei de o putere mai mare decât cea omenească, de puterea dumnezeiască. (n. 170, p. 228).

stea aceasta împărătească." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor,* Omilia VIII, în PSB, vol. 29, p. 227)

„După ce noi de bunăvoie ne-am vândut libertatea, trebuia ca şi Cel care din bunătatea Lui cea mare ne-a scos din robie iarăşi la libertate, să găsească pentru aceasta tot un procedeu legal, în nici un caz silnic. Şi acest procedeu constă tocmai în a lăsa posesorului să fixeze el prețul de răscumpărare pe care dorea să-l primească de la cel ce dorea să-l aibă.

Să vedem acum asupra cărui preț s-a învoit stăpânul? După felul cum a decurs până acum înlănțuirea ideilor, ne putem închipui cam care a fost această dorință dacă evidențele de până acum pot servi drept mărturii pentru ceea ce căutăm. În schimbul cărui lucru l-a putut da din mâini pe om cel care, după cum am spus la începutul acestei cărți, a închis ochii față de bine (din invidie pentru fericirea omului) şi a zămislit în inima sa întunericul păcatului, îmbolnăvindu-se de pofta de mărire, început şi mamă a tuturor răutăților, zic, în schimbul cărui alt lucru ar fi putut da pe om, decât poate în schimbul a ceea ce era mai prețios şi mai înalt, pentru ca şi prin acest schimb, ceea ce are mai mare pe ceva mai mic, să-şi sature încă o dată patima mândriei sale? Atunci însă s-a întâmplat ceva, ce nu mai cunoscuse până atunci istoria întregii omeniri: zămislire fără împreunare bărbătească, naştere fără dureri, alăptare printr-o fecioară, glasuri care mărturiseau în mod nevăzut, de undeva din văzduh, despre mărirea Lui supranaturală, vindecare fără oboseală şi fără leacuri, numai prin cuvânt şi prin pornirea voii Sale, a tuturor slăbiciunilor şi bolilor fireşti, readucerea la viață a celor morți, îndreptarea osândiților, înfricoşare a dracilor, arătarea a puterii peste furiile văzduhului (Mt. 8, 26-27), umblare pe mare (Mt. 14, 25-26; Mc. 6, 48-49; In. 6, 49), neafundare în valuri atunci când călca pe ele, întocmai ca în minunile lui Moise când se întărise fața mării spre a se putea trece pe ea mai departe, lipsire de hrană pentru Sine pe timp cât mai lung ar fi vrut, dar în acelaşi timp oferire în pustiu a hranei îndestulătoare pentru mii şi mii de flămânzi (Mt. 14, 20; Mc. 6, 42-43), cărora cerul nu le-a trimis mană şi ale căror trebuințe fireşti nici pământul nu le putea sătura prin grânele sale, ci din jitnițele pline de taină ale atotputerniciei dumnezeieşti pâinea ieşea de-a gata în mâinile slujitorilor Lui parcă izvorând din brazda pământului şi se înmulțea văzând cu ochii pentru săturarea mulțimilor, peştele sporea într-una fără ca marea să-şi fi oferit serviciile sale, numai datorită puterii Celui care a presărat în mări toate soiurile de peşte; dar cum să arătăm numai în câteva cuvinte tot şirul lung al minunilor din Evanghelie? În fața unei puteri atât de mari a recunoscut şi vrăjmaşul omului că târgul ce i se oferea îi aducea mai mult decât avea el. Iată de ce a ales el pe Hristos drept preț de răscumpărare, pentru cei pe care el îi ținea închişi în temnița morții. Îi era însă cu neputință să poată privi în față trupul gol al arătării dumnezeieşti fără a zări în această arătare măcar o părticică din trupul peste care se înstăpânise prin păcat. De aceea s-a şi îmbrăcat Dumnezeirea în haina trupului, pentru ca omul având de acum în fața ochilor ceva apropiat şi cunoscut sieşi, să nu-i mai fie frică să se apropie de puterea cea suprafirească a Dumnezeirii, ci încetul cu încetul să-şi obişnuiască ochii minții tot mai mult cu puterea care reiese din minunile dumnezeieşti, pentru ca mai curând să dorească această arătare decât să spună de ea.

Iată, dar, cum se uneşte binele cu dreptatea şi cum nici înțelepciunea nu stă departe de ele. Că puterea dumnezeiască a găsit cu cale să ni se facă cunoscută în haină trupească, pentru ca iconomia mântuirii noastre să nu afle o piedică în frica față de

arătarea Dumnezeirii, tocmai aceasta e o mărturie comună pentru bunătatea, pentru înțelepciunea şi, în sfârşit, pentru dreptatea Lui. Faptul că El a vrut să ne mântuiască e o mărturie a bunătății Lui, faptul că S-a dăruit pe Sine ca preț de răscumpărare pentru cei robiți e o dovadă a dreptății Lui, iar faptul că a ştiut să-l facă pe vrăjmaş să cuprindă cu mintea ceea ce e de necuprins, e mărturia supremei Lui înțelepciuni." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios,* cap. 23, în PSB, vol. 30, pp. 318-320)

„(...) Ridicarea Lui din morți s-a făcut pentru cei muritori începătură a vieții nemuritoare." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios,* cap. 25, în PSB, vol. 30, p. 322)

„După cum în cazul amestecării aurului cu un material mai prost, cei care se pricep la curățirea aurului folosesc proba focului pentru a înlătura astfel materialul străin care trebuie eliminat, spre a se ajunge iarăşi la însănătoşirea metalului şi la strălucirea pe care acela trebuie s-o aibă – o lucrare plină de oboseală, căci puterea mistuitoare a focului înlătură ceea ce-i netrebnic numai după vreme îndelungată, fără să mai pomenim că aceasta e adevărata *lecuire a aurului,* prin topirea elementului străin, a cărui prezență altera frumusețea metalului – tot aşa şi moartea, stricăciunea, întunericul şi orice alt rod al răutății, pe care le-a sădit izvoditorul lor, se nimicesc când simt că se apropie, ca un foc, puterea dumnezeiască, spre a înlătura orice element necurat din natura de acum lămurită, chiar dacă această lămurire e foarte obositoare. Însuşi vrăjmaşul n-ar putea pune la îndoială că această lucrare e dreaptă şi mântuitoare, sigur, dacă peste tot va putea el înțelege ce-i bunătatea." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios,* cap. 26, în PSB, vol. 30, p. 323)

„Naşterea implică numaidecât moartea. Cine odată s-a hotărât să împărtăşească soarta şi însuşirile firii omeneşti, acela trebuie să şi suporte apoi toate condițiile omenescului. Dacă, deci, Domnul n-ar fi atins decât unul din cele două capete ale existenței, atunci misiunea lui ar fi rămas nedeplină, deoarece n-a trecut şi prin ultima din cele două stări sau însuşiri proprii firii omeneşti. Cu mai mult temei ar putea spune cineva, care cunoaşte mai adânc doctrina creştină, că nu naşterea e pricina morții, ci că, dimpotrivă, din cauza morții noastre a acceptat Dumnezeu să Se nască. De fapt, nu de aceea S-a supus naşterii trupeşti Cel veşnic viu, pentru că ar fi dorit viață, ci pentru că voia să ne cheme pe noi iarăşi de la moarte la viață. Întrucât, însă, întreagă firea noastră trebuia să se împărtăşească din această ridicare din morți, Dumnezeu S-a aplecat, aşa-zicând, asupra cadavrului nostru, a întins mâna omului care zăcea în păcat, apropiindu-Se atât de tare de moarte încât a atins-o cu mâinile Sale, pentru a reda naturii, prin trupul Său, începătura învierii şi ridicând din morți totodată şi omenirea întreagă." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios,* cap. 32, în PSB, vol. 30, pp. 329-330)

„Auzind, pe de altă parte, că Hristos este *răscumpărare*, dându-Se pe Sine preț de răscumpărare pentru noi, prin aceasta înțelegem că dându-ne nouă nemurirea ca o cinste deosebită fiecărui suflet în parte, El a făcut pe toți cei răscumpărați de El, prin viața Sa, de la moarte, un bun al Său propriu. Deci dacă prin aceasta noi am devenit robi ai Celui ce ne-a răscumpărat pe noi, datori suntem să privim de aici încolo numai către Stăpânul nostru, pentru ca să nu mai viețuim nouă înşine, ci să viețuim

numai Aceluia Ce ne-a răscumpărat de la moarte, în schimbul vieţii Sale. Noi nu mai suntem stăpâni ai noştri, căci Stăpânul nostru este numai Domnul, Care ne-a răscumpărat, iar noi suntem un bun al Lui. De aceea şi voinţa Celui Care ne stăpâneşte trebuie să fie lege pentru viaţa noastră." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârşire, către monahul Olimpiu,* în PSB, vol. 30, p. 462)

„Dacă auzim că Hristos este *jertfă de ispăşire cu sângele Său,* atunci trebuie să înţelegem că fiecare dintre noi este dator să devină jertfă de ispăşire pentru sine însuşi, purificându-şi sufletul prin omorârea mădularelor sale." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârşire, către monahul Olimpiu,* în PSB, vol. 30, p. 463)

„Acesta, deci, Care este mai presus de orice cunoştinţă şi de orice înţelegere, nespus şi negrăit, ca să te facă pe tine din nou chip al lui Dumnezeu, din iubirea Lui de oameni S-a făcut El însuşi chip al lui Dumnezeu cel nevăzut. Prin aceasta, cu forma pe care a luat-o, a voit să se întruchipeze în tine şi să te aducă prin Sine iarăşi la chipul frumuseţii celei dintru început, ca să fii din nou ceea ce ai fost. Astfel, dacă dorim să devenim şi noi chip al lui Dumnezeu cel nevăzut, se cuvine să ne întocmim felul vieţii noastre după exemplul vieţii Mântuitorului Iisus Hristos, care ne stă înainte." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârşire, către monahul Olimpiu,* în PSB, vol. 30, p. 466)

„Ce înseamnă aceasta: Şarpele cel mort, care a fost pironit în vârful lemnului, vindecă pe cei răniţi? Şarpele cel mort, (care) biruia pe (şerpii) cei vii, era o preînchipuire a trupului Domnului. Pentru că El a ridicat şi pironit pe lemnul crucii trupul pe care l-a luat din Maria şi (aşa) un trup mort a învins şi a ucis pe şarpele cel viu care se târa prin inima (omului). Mare minune este aceasta! Şarpele cel mort a ucis pe cel viu! Şi în ce chip Moise a făcut un lucru nou, făcând o asemănare a şarpelui celui viu, tot aşa şi Domnul a făcut un lucru nou din Maria şi S-a îmbrăcat cu acesta. El nu şi-a adus trupul Său din cer, ci Duhul cel ceresc a intrat (în firea) lui Adam. (Trupul) luat (din Maria) s-a unit cu dumnezeirea, iar (dumnezeirea) a îmbrăcat trup omenesc, format din pântecele (Fecioarei). Şi după cum, până în vremea lui Moise, Domnul n-a poruncit să se facă în lume un şarpe de aramă, (pe care privindu-l cei muşcaţi) de şerpi, să se vindece, tot aşa nu S-a arătat în lume, până la (venirea) Domnului, un trup nou, fără de păcat, (izbăvitor al omenirii din moarte). Pentru că, după ce primul Adam a călcat porunca, moartea a împărăţit peste toţi fiii acestuia. (Dar odată cu întruparea Fiului lui Dumnezeu), a învins trupul cel mort pe şarpele cel viu. Acest lucru minunat este pentru iudei o pricină de sminteală, iar pentru neamuri o nebunie. Pentru că (iată) ce spune Apostolul: *Noi propovăduim pe Iisus Hristos cel răstignit,* (*Care*) *pentru iudei este sminteală, iar pentru neamuri nebunie; dar pentru noi cei care ne mântuim* (*este*) *Hristosul lui Dumnezeu, puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu* (I Cor. 23, 24). Pentru că în trupul cel omorât este viaţa, izbăvirea şi lumina. (Pentru că) prin trup Se apropie Domnul de moarte şi vorbeşte cu ea şi îi porunceşte să scoată sufletele din iad şi să I le redea Lui." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XI, 9, în PSB, vol. 34, pp. 138-139)

„Trei mărturisesc despre Mine:[1374] (Dumnezeu Tatăl) Care sloboade glas din ceruri, (oamenii) cei de pe pământ, şi tu însuţi (satan). Deci, Eu răscumpăr trupul care ţi-a fost vândut prin Adam cel dintâi şi nimicesc zapisele tale. Pentru că Eu,

1374. Sf. Macarie pune în gura lui Dumnezeu aceste cuvinte – n.a.

fiind răstignit şi coborându-Mă la iad, am plătit datoriile lui. De aceea îţi poruncesc ţie iadule, întunericule, ţie moarte: *Scoate puterile cele rele, umple-te de frică, lasă liber (neamul) cel închis al lui Adam.*" (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XI, 10, în PSB, vol. 34, p. 139)

„Că ce lucru greu este pentru Dumnezeu să ajungă până la moarte şi până în sânul cel adânc al inimii şi să recheme (la viaţă) pe Adam cel mort? Că dacă în lumea de acum, în care sunt case şi lăcaşuri – în care locuiesc oamenii – şi (locuri) unde (vieţuiesc) fiare, lei, balauri şi monştri otrăvitori; iar soarele – care este o creatură, intrând de pretutindeni (în ele) prin uşi şi ferestre, prin peşterile leilor şi prin găurile şerpilor, iese apoi (din ele) şi cu nimic nu se vatămă, cu cât mai mult Dumnezeu, Stăpânul tuturor lucrurilor intră în sălaşuri, în casele şi în sufletele oamenilor, unde s-a cuibărit moartea şi eliberează de acolo pe Adam, (şi întreg neamul său) fără să sufere ceva de la moarte?" (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XI, 13, în PSB, vol. 34, p. 140)

„(Să luăm aminte la cele ce se întâmplă) sub ochii noştri. Dacă un popor mic se ridică împotriva unei împărăţii, nu se osteneşte împăratul însuşi să intre în luptă, ci trimite pe soldaţi împreună cu comandanţii lor şi aceştia poartă războiul. Însă dacă se ridică un popor foarte mare, care poate să distrugă împărăţia, (atunci) împăratul însuşi, împreună cu sfetnicii săi merge să strângă oaste pentru război. (Referindu-ne acum la iconomia mântuirii), vezi câtă cinste (ţi s-a dat), omule! Dumnezeu S-a pornit cu oastea Sa, adică cu îngerii şi cu duhurile cele sfinte, şi a venit întru întâmpinarea ta, ca să te izbăvească din moarte. Întăreşte-te, deci, şi adu-ţi aminte câtă grijă s-a arătat faţă de tine." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XV, 30, în PSB, vol. 34, pp. 162-163)

„Şi după cum femeia cu scurgere de sânge, cheltuindu-şi averea ei la doctori, de la nici unul n-a căpătat vindecare, până când, apropiindu-se cu credinţă de Domnul şi atingându-se de poala (veşmântului) Său, îndată a dobândit vindecare, oprindu-se curgerea (sângelui) ei, tot aşa, nici unul dintre drepţi, dintre Părinţi, dintre profeţi sau patriarhi n-a putut să vindece sufletul, care fusese de la început rănit cu o rană nevindecabilă.

A venit Moise, dar nu a putut să aducă o vindecare completă. (Au urmat) preoţii, darurile, zeciuielile, sărbătorile, lunile noi, spălările rituale, jertfirile, arderile de tot şi toate celelalte mijloace de îndreptare care existau în vremea Legii; dar sufletul n-a putut fi vindecat de curgerea cea necurată a cugetelor celor necuraţi, şi toată dreptatea ei n-a putut să-l vindece. A trebuit să vină Mântuitorul, doctorul cel adevărat, Cel ce vindecă în dar, Cel care S-a dat pe Sine preţ de răscumpărare pentru neamul omenesc (Mc. 10, 45). El singur a adus marea şi mântuitoarea izbăvire şi însănătoşire a sufletului; El l-a eliberat din robie, El l-a scos din întuneric, El l-a preaslăvit cu lumina Sa, El a secat în suflet izvorul cugetelor necurate. Pentru că zice: *Iată Mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatul lumii* (In. 1, 29).

Nu puteau să-l vindece pe om de o rană nevăzută, atât de mare, leacurile pământeşti, adică numai lucrările dreptăţii lui, ci natura cerească şi divină a darului Duhului Sfânt. Numai datorită acestui leac a putut omul să dobândească vindecarea, să revină la viaţă, să i se cureţe inima de Duhul Sfânt." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XX, 5-7, în PSB, vol. 34, pp. 192-193)

„După cum atunci când agricultorul, mergând să lucreze ogorul, trebuie să ia uneltele și veșmintele (necesare) pentru lucru, tot așa și Hristos, Împăratul cel ceresc și adevăratul agricultor, venind către omenirea cea pustiită de păcat, îmbrăcând trupul și luând ca instrument crucea, a prelucrat sufletul cel pustiu, a îndepărtat din el spinii și mărăcinii duhurilor viclene, a smuls neghina păcatului și toată buruiana păcatului a ars-o în foc. Prelucrându-l, astfel, cu lemnul crucii, a făcut din el o grădină minunată a Duhului, care aduce Stăpânului Dumnezeu tot felul de roade dulci și plăcute." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești,* XXVIII, 3, în PSB, vol. 34, p. 224)

„Rana cu care am fost răniți este nevindecabilă și numai Dumnezeu poate s-o vindece. De aceea, a și venit în persoană, pentru că nimeni (și nimic) din cele de demult – nici legea, nici profeții – n-au putut s-o vindece. Numai El, venind, a vindecat acea rană nevindecabilă a sufletului." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești,* XXX, 7-8, în PSB, vol. 34, p. 232)

„(El a eliberat sufletul) care era ca și robit și împins cu forța de niște stăpâni cruzi ca să facă faptele nedreptății, l-a ușurat de poverile insuportabile și de cugetele zadarnice și murdare. A luat de la el jugul cel amar al faptelor nedreptății și i-a dat odihnă pe când era copleșit de cugetele necurate." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești,* XXXV, 2, în PSB, vol. 34, p. 243)

„Fiecare dintre noi, cei îndreptați prin credință și sfințiți în Duh, a devenit un dar sfințit lui Dumnezeu. Și fiecare datorăm lui Hristos viața noastră. Căci precum a spus dumnezeiescul Pavel: *Cu preț am fost răscumpărați și nu suntem ai noștri* (I Cor. 7, 25); și: *Unul a murit pentru toți, ca cei ce trăiesc să nu mai trăiască loruși, ci Celui ce-a murit și S-a sculat pentru ei* (II Cor. 5, 15). Căci ne-a câștigat prin Sine însuși lui Dumnezeu și Tatăl, *punând ca pe un preț pentru noi, sângele Său.* Să ne apropiem deci de Hristos, Mântuitorul tuturor, prin credință și sfințenie, aducând ca răsplată pentru cele ce le-am primit de la El, închinarea vieții noastre întru evlavie[1375]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh și adevăr,* Cartea a XVI-a, în PSB, vol. 38, p. 558)

„(...) Cu preț au fost răscumpărați și nu sunt ai lor, ci unul pentru toți a murit, ca cei ce viețuiesc să nu mai viețuiască loruși, ci Celui ce a murit și S-a sculat pentru ei (II Cor. 5, 15)[1376]. Căci deoarece pentru păcatele noastre S-a dat, se spune că pentru noi a murit. Și de aceea noi suntem cei ce-L junghiem. Căci cei pentru care a

1375. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Făcând ale satanei, eram ai lui. Hristos a primit moartea venită de la acela, în locul nostru, dar ea nu L-a putut ține. El S-a dăruit lui Dumnezeu. El a învins deci moartea în Dumnezeu Căruia S-a dăruit, scoțându-ne și pe noi de sub puterea ei. El a schimbat direcția noastră: ea nu mai e drum spre stăpânirea deplină a omului de către satana, ci spre stăpânirea deplină de către Dumnezeu. El a plătit prețul morții noastre, dar L-a plătit lui Dumnezeu. Suntem acum ai lui Dumnezeu. De aceea viața ce ni s-a dăruit nu o mai trăim nouă, ci lui Dumnezeu. Cine din dragoste se dăruiește lui Dumnezeu? Dar numai Hristos a putut face aceasta. Dar din puterea Lui putem face și noi din viața noastră răscumpărată o viață moartă păcatului și plină de Dumnezeu, pregătindu-ne ca să facem și din moartea cu trupul o trecere spre viața veșnică. (n. 605, pp. 558-559).

1376. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Răscumpărați de Hristos, am fost scoși din moarte și avem în noi viața din Viața dumnezeiască la care a ridicat umanitatea Lui. Până eram în moarte, eram ai noștri, sau ni se părea că suntem ai noștri, în realitate fiind ai celui rău. Acum dacă trăim viața din Dumnezeu, suntem ai Lui, sau suntem ai Lui dacă trăim din viața Lui, care se află în umanitatea lui Hristos ca în pârga noastră. Și de-abia fiind ai lui Dumnezeu suntem ai noștri, pentru că suntem liberi, nu robi păcatului tiranic. De-abia așa trăim viața omului realizat, sau în continuă realizare. De-abia așa trăim viața în iubire. Iar în iubire e libertate, e bucurie. (n. 620, p. 577).

murit, aceia sunt în chip necesar pricina patimii Lui, chiar dacă aceea s-a săvârşit prin alţii[1377].

(...) Căci taina lui Hristos face cu neputinţă intrarea morţii. Deci şi noi, *odată ce-am fost unşi cu scumpul sânge*, vom fi mai presus de moarte şi vom dispreţui stricăciunea, netemându-ne de pierzătorul. Căci ne izbăveşte sângele vieţii, adică al lui Hristos[1378]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a XVII-a, în PSB, vol. 38, p. 577)

„Cu adevărat învăţatul în ale legii şi preasfântul Pavel, înţelegând taina mântuirii prin Hristos, spune că El s-a făcut recapitularea celor din cer şi celor de pe pământ, prin bunăvoirea şi voia lui Dumnezeu şi Tatăl (Efes. 1, 10), înţelegând prin recapitulare, îndreptarea din nou şi readucerea tuturor celor corupte la starea în care erau de la început.[1379]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea întâi, 1, în PSB, vol. 39, p. 8)

„Aşadar trebuia ca Cel prin care toate au fost aduse la existenţă, să Se facă Reînnoitorul celor stricate (corupte) şi să înlăture învârtoşarea ivită din păcat, să facă să înceteze durerea şi să dăruiască iarăşi cu îmbelşugare buna existenţă celor făcuţi prin El. Socotesc că a fost o strălucită faptă a puterii dumnezeieşti şi a stăpânirii Lui atât să aducă la existenţă cele ce sunt din cele ce nu sunt, cât şi să cheme cele ce s-au abătut de la ceea ce e bun şi sănătos, iarăşi la existenţa cea bună. S-a arătat în Adam chipul acestora. Dar poate vedea cineva acest chip nu mai puţin înscris şi în cei ce au provenit din el. Căci în Hristos Dumnezeu şi Tatăl readună (recapitulează) cele din ceruri şi cele de pe pământ[1380]. Şi ceea ce a alunecat spre ceea ce nu se cuvenea e readus prin El la ceea ce era la început, întrucât prin El singur cele ce s-au introdus după aceea, au fost duse la nimic şi cele de pe pământ au fost refăcute spre înnoirea zidirii. Căci în El se face zidirea nouă. Şi cuvântul e adevărat." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea întâi, 1, în PSB, vol. 39, pp. 19-20)

„*Hristos pătimind deci pentru noi cu trupul*[1381], suntem fericiţi şi vrednici de admirat." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a II-a, 3, în PSB, vol. 39, p. 37)

„Dar râzând nenorociţii iudei de iconomia Mântuitorului nostru şi necinstind descoperirea Lui făcută nouă despre Dumnezeu şi Tatăl, au rămas în duhul robiei[1382]". (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a II-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 47)

1377. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă n-am fi fost robi păcatului, n-ar fi trebuit să moară. Păcatul nostru e pricina morţii Lui. (n. 621, p. 577).

1378. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sângele lui Hristos e purtător de viaţă adevărată, nesupusă corupţiei şi morţii. Căci în El e puterea ipostasului dumnezeiesc şi elanul dragostei jertfelnice. (n. 622, p. 577).

1379. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Avem aici înţelegerea lucrării mântuitoare a lui Hristos ca refacere a umanului aşa cum a fost creat de Dumnezeu, nu ca o satisfacere juridică a onoarei lui Dumnezeu jignită de către oameni prin păcat. Chiar prin asumarea firii umane în Persoana Fiului lui Dumnezeu, această fire a fost refăcută, prin legătura în care a fost pusă cu Dumnezeu. E o refacere întărită prin jertfă şi înviere. Această eliberare de egoism a firii umane aduce şi o reunificare a tuturor în Hristos. (n. 3, p. 8).

1380. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Întrucât şi Hristos este în parte Adam, în Adam se vede şi faptul creării omului de către Dumnezeu şi faptul mântuirii lui, sau al readunării oamenilor din dezbinarea lor prin păcat. (n. 26, p. 20).

1381. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Călugării sciţi* (daco-romani) s-au dus în anul 519 la Constantinopol şi Roma cu formula: *Unul din Treime a pătimit cu trupul.* Era o precizare necesară a formulei de aici a Sf. Chiril împotriva formulei teopaschite a monoteliţilor că Sfânta Treime însăşi a pătimit, sau împotriva nestorienilor care puteau înţelege prin Hristos numai o persoană umană. Împăratul Justinian a căutat să-i împace pe cei din Roma cu *călugării sciţi*, unde se duseseră aceştia cu formula Sf. Chiril: *Hristos a pătimit cu trupul.* Dar până la urmă el a acceptat formula acelor călugări şi ea s-a introdus şi în Liturghia ortodoxă (Antifonul 2). În fond Hristos este ipostasul divin întrupat. Deci cele două formule sunt egale. (n. 46, p. 37).

1382. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai Fiul poate elibera cu adevărat de orice robie, căci numai El este liber. Fiul

„Nu mai puţin de nepătruns este taina lui Hristos şi sensul Întrupării lui care nu poate fi cuprins de oricine. Şi foarte adâncă este raţiunea iconomiei. Căci Unul Născut fiind Dumnezeu din Dumnezeu după fire S-a făcut om *şi S-a sălăşluit între noi* (In. 1, 14). El S-a făcut şi *Apostolul* şi *Arhiereul* nostru şi ne-a eliberat de legea zăbavnică la limbă, trecând la frumosul grai al învăţăturilor evanghelice. Dar nu numai aceasta, ci fiind noi prizonieri a biruit pe stăpânitorul veacului acesta şi a scos pe cei adormiţi din prăpastiile iadului, a întemeiat Biserica, S-a hirotonit căpetenie a noastră, a trecut în credinţă Iordanul[1383], a dat tăierea împrejur în duh[1384] şi ne-a introdus în Împărăţia cerurilor.

Pentru faptul că S-a făcut ca noi socotesc că ajunge ceea ce a spus dumnezeiescul Evanghelist: *Şi Cuvântul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit între noi* (In. 1, 14). Iar faptul că S-a uns şi întru Preot şi Apostol,[1385] ni-l arată foarte lămurit pilda lui Aaron. Căci acela s-a uns cu untdelemn sfinţit şi a fost pus căpetenie şi conducător al preoţilor şi al poporului, ba a primit şi o tăbliţă de aur pe vârful frunţii lui, având scris pe ea numele Domnului (Ieş. 29, 6). Iar aceasta era în chip lămurit simbolul Mântuitorului nostru Împărat şi ca o diademă strălucitoare şi slăvită[1386]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a II-a, 4, în PSB, vol. 39, pp. 54-55)

„Fiindcă spre aceasta a murit Hristos şi a trăit, ca să domnească şi peste morţi şi peste vii[1387]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea II-a, 6, în PSB, vol. 39, p. 59)

„Căci Fiul S-a făcut pentru noi mântuire şi dreptate de la Dumnezeu şi Tatăl, dacă este adevărat că în El ne îndreptăm şi biruim moartea care ne tiraniza odinioară, ne mutăm iarăşi la nestricăciune şi firea îşi reface chipul pe care îl avea la început[1388]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a III-a, 7, în PSB, vol. 39, p. 86)

---

lui Dumnezeu e liber din veci prin fiinţă, căci e superior tuturor. Făcându-Se om ca noi, dar păstrându-Şi libertatea de Fiu, ne-a eliberat şi pe noi, pe cei ce voim să ne alipim Lui. Înfierea noastră de către Tatăl are şi acest înţeles. (n. 56, p. 47).

1383. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A trecut în Canaanul Împărăţiei cerurilor, sau al harului şi a trecut şi pe oameni. (n. 66, p. 55).

1384. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ne-a despărţit prin aceasta de tăierea împrejur în duh de alipirea la lume, patimile ce ne leagă de ea. Pentru toate acestea am fost pregătiţi ca prin nişte chipuri prin pregătirea făcută cu Israil înainte de venirea Lui, prin conducerea istoriei spre acest plan al vieţii unite mai clar cu Dumnezeu. (n. 67, p. 55).

1385. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Iisus Hristos e Fiul lui Dumnezeu Care a fost trimis ca om, de Tatăl, cu voia Sa spre mântuirea noastră, deci în calitate de Apostol al Tatălui şi al Său propriu: supremul Apostol, Care Şi-a însuşit cuvintele omeneşti pentru a vorbi oamenilor de Tatăl şi de Sine. Dar S-a făcut şi Preotul suprem, sau Arhiereul, sau Mijlocitorul deplin eficient al împăcării noastre cu Dumnezeu, aducând jertfa care n-a însemnat intrarea la Dumnezeu a unui animal inconştient, dăruit Lui fără voie, ci vârful cel mai curat al umanităţii noastre conştiente în mod voluntar. Căci S-a jertfit Tatălui pe Sine însuşi ca omul cel mai curat şi mai iubitor al Tatălui. (n. 68, p. 55).

1386. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Iisus Hristos jertfindu-Se pentru noi nu S-a făcut numai Arhiereul, ci şi împăratul nostru, cum se vede din Apocalipsă, cap. V, unde Mielul înjunghiat participă la Împărăţia Celui ce şade pe tron. Căci inimile primesc ca împărat peste ele pe Cel Se jertfeşte pentru ele. Stăpânirea cu sila nu durează şi nu e reală. Ea e cu totul exterioară şi mereu contestată, ba chiar urâtă. (n. 69, p. 55).

1387. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E o domnie a celui bun care îi face şi pe cei chinuiţi de rău să se ridice peste el şi din el. E mare lucru să simt domnia cuiva care e bun în mine. (n. 80, p. 59).

1388. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aci se vede sensul îndreptării noastre de care vorbeşte Sf. Ap. Pavel. Ea nu e numai o justificare juridică a noastră, care ne lasă netransformaţi în om nou, cum se spune de către protestanţi. Ci unindu-ne cu Hristos, ni se comunică starea Lui de dreptate, ca putere de-a ne face şi noi drepţi, de-a împlini cele bune, de-a câştiga toate virtuţile. Aşa cum Hristos nu are numai o dreptate formală, aşa nu primim nici noi numai o astfel de dreptate. Prin ea putem contribui şi noi la biruirea morţii şi a stricăciunii. Căci un suflet întărit prin sălăşluirea puterii lui Hristos în El, poate face şi trupul să biruiască descompunerea trupului prin moarte şi stricăciune. Hristos e dreptatea personificată pentru că e ipostasul dumnezeiesc devenit şi ipostas al firii Sale omeneşti. Ca ipostas divin nu poate să nu facă şi firea Sa omenească dreaptă, sau nu poate să nu Se arate în toate cele omeneşti ale Sale. (n. 142, p. 86).

„(...) Isaac e încărcat cu lemnele arderii de tot prin mâna tatălui, şi anume până ce ajunge la locul jertfei. În aceasta se vede că Hristos îi va purta crucea, pătimind aceasta nu silit de o putere omenească, ci din voia proprie şi din hotărârea lui Dumnezeu şi Tatăl, după cuvântul spus de El lui Ponţiu Pilat: *Nu ai avea asupra Mea nici o putere, de nu ţi-ar fi fost dat de sus* (In. 19, 11)[1389].

Dar supus lemnelor, Isaac e scăpat şi de moarte şi de pătimire. Şi urcă la jertfă un berbec dat de Dumnezeu. Iar Cuvântul Care a strălucit din fiinţa lui Dumnezeu şi Tatăl era în templul Său, adică în cel luat din Fecioara şi pironit pe lemn. Dar fiind ca Dumnezeu nepătimitor şi nemuritor, era în afara morţii şi a patimii. Dar urcă într-un miros de bună mireasmă la Dumnezeu şi Tatăl prin trupul Său, pe care El zice că L-a luat de la Tatăl, după spusa din Psalmi ca de la El: *Jertfă şi aducere n-ai voit, dar Mi-ai tocmit trup. Ardere de tot şi pentru păcat n-ai binevoit. Atunci am zis: Iată vin. În capul, cărţii s-a scris despre Mine. Ca să fac voia Ta am voit* (Ps. 39, 9; Evr. 10, 7)[1390]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a III-a, 2, în PSB, vol. 39, pp. 93-94)

„Căci aşa ni s-a numit nouă Hristos pe Sine însuşi în Cântarea Cântărilor, zicând: *Eu sunt floarea câmpului, crinul văilor* (Cânt. 2, 1).

Căci era crin şi rodie odrăslit din pământ, pentru umanitate. Fiindcă nu cunoştea păcatul, ci răspândea mai degrabă oamenilor din toată lumea buna mireasmă a faptelor[1391]. Dar îl aseamănă pe Hristos şi cu un câmp binecuvântat (cu o ţarină) de Dumnezeu[1392]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a III-a, 5, în PSB, vol. 39, p. 113)

„Căci Fiul S-a făcut nouă dreptate şi slavă şi mântuire de la Dumnezeu şi Tatăl[1393]. Căci ne-am îndreptat în El şi am fost înălţaţi la slava de fii[1394]. Şi cum ar mai exista sau de unde ar mai putea veni vreo îndoială că am fost şi mântuiţi,

1389. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos ar fi pătimit în mod silit, pătimirea Lui n-ar fi fost mântuitoare, pentru că s-ar fi văzut că nu e Dumnezeu şi nu suportă crucea din iubire pentru oameni. Desigur, răstignirea I s-a impus de cei ce nu puteau suporta ca El să declare că e Fiul lui Dumnezeu. Dar El S-ar fi putut sustrage crucii impuse de ei fie din puterea Lui dumnezeiască, fie prin frica de ea, care L-ar fi dovedit lipsit de puterea dumnezeiască şi de iubire desăvârşită. El a acceptat cu voia, ceea ce îi producea suferinţă. Nu era plăcută, dar a primit-o totuşi cu voia. Dacă I-ar fi fost plăcută nu ne-ar fi arătat iubirea şi puterea, primind-o; dacă n-ar fi primit-o, s-ar fi întâmplat acelaşi lucru. Îl lăudăm pentru crucea primită ca suferinţă, pentru că în primirea ei se arată puterea şi iubirea Lui mântuitoare. Formaţiile neoprotestante, nelăudând pe Hristos pentru crucea suportată, nu cred că El Şi-a arătat în purtarea ei puterea şi iubirea mântuitoare. (n. 155, p. 93).

1390. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sf. Chiril vede în faptul că Isaac e scăpat de moarte şi, în locul lui, Dumnezeu aduce un berbec, un chip al lui Hristos, care nu e jertfit ca Dumnezeu, dar Tatăl Lui Îi tocmeşte un trup spre jertfă, care ar fi preînchipuit de berbec. Dar se poate vedea şi o diferenţă între Isaac şi Hristos. În voinţa lui Avraam de-a jertfi pe fiul său e preînchipuit Tatăl ceresc Care dă spre jertfă pe Fiul Său. Dar ceea ce rămâne la Avraam o simplă intenţie lăudabilă, în jertfa lui Hristos se împlineşte de fapt. De jertfa lui Isaac se dispensează Dumnezeu. Căci ea n-ar fi mântuit lumea. Dar jertfa Fiului Său o mântuieşte. Avraam şi Isaac rămân chipuri care nu mântuiesc lumea. Numai Tatăl ceresc şi Fiul Său o mântuiesc în mod real prin jertfa la care e trimis Fiul. (n. 156, p. 94).

1391. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lipsa de păcat şi generozitatea nesecată a iubirii răspândită de Hristos, Îl face asemenea crinului alb şi fraged din Cântarea Cântărilor. El răspândeşte curăţia şi tinereţea spirituală în toţi cei ce I se deschid. (n. 190, p. 113)

1392. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos e roditor ca un câmp, ca o ţarină. O bogăţie de roduri de viaţă dătătoare odrăslesc din El. (n. 191, p. 113).

1393. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pilda Lui cuceritoare de viaţă în dreptate, dar şi puterea acestei vieţi ni s-a comunicat şi nouă. Dacă trăiesc lângă un om bun, devin şi eu bun. Trăind Hristos în unire cu mine, slava Lui, cinstea Lui, devine şi slava mea, cinstea mea. Nu devine Hristos dreptatea mea, dreptate în locul dreptăţii mele în faţa lui Dumnezeu, cum spune protestantismul. (n. 202, p. 118).

1394. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Făcându-Se Fiul lui Dumnezeu om, faţa oamenilor a devenit faţa fiilor lui Dumnezeu. Cinstea feţei omeneşti a lui Hristos ca a feţei Fiului lui Dumnezeu a devenit cinstea feţei fiecărui om care se uneşte cu Hristos. (n. 203, p. 118).

scăpând de lanţurile morţii şi ridicându-ne la nestricăciune?[1395] Căci ne-a strălucit Fiul ca o făclie în întuneric şi în noapte, aducând în sufletele celor ce cred lumina dumnezeiască. De aceea a şi spus: *Eu sunt lumina lumii* (In. 8, 12)[1396]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a IV-a, 1, în PSB, vol. 39, pp. 118-119)

„Căci El este pacea noastră, Cel care a desfiinţat peretele despărţiturii (...) şi a luat din mijloc ceea ce ne despărţea şi ne-a legat într-o unitate prin Duh[1397]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a IV-a, 5, în PSB, vol. 39, p. 133)

„Căci scrie fericitul Pavel: *Dumnezeu era în Hristos, împăcând lumea cu Sine* (II Cor., 5, 19)[1398]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 4, în PSB, vol. 39, p. 199)

„Ucenicii se pot înţelege şi ca negustorii de aromate, care răspândesc ca o bună mireasmă taina lui Hristos şi absorbind chipul fiecărei virtuţi în sufletele lor în mod general. Aceştia au cumpărat pe Iisus în oarecare mod, lăsând toate cele strălucite ale legii, ca să cumpere *mărgăritarul de mult preţ,* după parabola Mântuitorului însuşi (Mt. 13, 16)[1399]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 5, în PSB, vol. 39, p. 204)

„*Toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit de sus este, pogorându-se de la Tine, Părintele luminilor* (Iac. 1, 17). Dar nu e nici unul din bunurile cele mai preţioase şi mai înalte, pe care să nu-l câştigăm prin Hristos. *Căci S-a făcut Mijlocitor între Dumnezeu şi oameni* (I Tim. 2, 5) şi *prin El am avut aducerea noastră într-un Duh la Tatăl şi Dumnezeu Cel din ceruri* (Efes. 2, 18)[1400]. De aceea a şi spus: *Nimeni nu vine la Tatăl, decât prin Fiul* (In. 14, 6). Iar în El este toată plinătatea harului şi moştenirea strălucită[1401]. Căci Dumnezeu, bogat fiind, S-a sărăcit pentru

1395. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea nu e o desfiinţare totală, ci o sărăcire a existenţei noastre până aproape de vid. Ea ne ţine în lanţurile acestei mărginiri chinuitoare, care e totodată o corupţie a trupului. Prin înviere Hristos ne-a scăpat de aceste lanţuri (...) (n. 204, p. 118).

1396. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Eliberându-ne de moarte, lărgindu-ne viaţa la nesfârşit şi umplând-o de fericire, ne-a adus şi un sens în existenţă. Înainte de El existenţa n-ar avea nici un sens. Veneam la existenţă ca să murim. Ce sens era în acestea? La învierea Lui, *toate de lumină s-au umplut.* Fiul lui Dumnezeu Care S-a făcut om, S-a arătat ca lumina lumii. (n. 205, p. 119).

1397. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos este pacea noastră, pentru că a unit în Persoana Lui firea dumnezeiască şi omenească, şi prin aceasta unindu-Se cu noi ca om, S-a unit şi ca Dumnezeu. Dar ca Dumnezeu, Care ne-a creat, ne susţine şi ne mântuieşte, unindu-ne cu Sine, ne uneşte şi între noi. El este *pacea* în Persoană, în Persoana unificatoare. (n. 223, p. 133).

1398. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos este Fiul lui Dumnezeu făcut om, Tatăl, Care iubeşte pe Fiul Său din veci, Îl iubeşte şi ca om. Iar în orice om, în care se întipăreşte faţa iubitoare de Tatăl a Fiului Său, Tatăl vede pe Fiul Său iubitor şi orice om care-şi însuşeşte sentimentele lui Hristos faţă de Tatăl Său, Îl iubeşte pe Tatăl împreună cu Fiul Lui făcut om. Aşa a împăcat Dumnezeu în Hristos lumea cu Sine prin iubire. (n. 349, p. 199).

1399. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos ne-a răscumpărat pe noi cu sângele Lui cel scump, noi Îl cumpărăm pe El plătindu-L cu eforturile noastre. Ne cumpără mereu cu jertfa Lui, Îl cumpărăm mereu cu eforturile noastre. Ne dăm reciproc: El pentru noi, noi pentru El, aşa cum se cumpără reciproc cei ce se iubesc. Cumpăr iubirea altuia cu iubirea mea care merg până la jertfă şi-mi cumpără celălalt mereu iubirea mea cu iubirea Lui până la jertfă. Dau un preţ scump pentru că acela e scump şi el dă un preţ scump pentru mine, pentru că eu sunt scump pentru el. În mărimea preţului dat pentru altul, se vede preţul lui scump pentru mine. Hristos ne cumpără pe noi nu satana, nici de la Dumnezeu, ci de la noi înşine. Sângele scump vărsat pentru noi ne câştigă, făcându-ne să părăsim egoismul nostru, ne eliberează de patimile noastre, prin iubirea pe care ne-o arată; şi în sensul acesta ne eliberează de puterea duhurilor rele. Iar noi Îl cumpărăm pe Hristos prin iubirea cu care-I răspundem, nu făcându-L să Se rupă de vreun egoism al Său, cum face El cu noi, ci deschizând uşa noastră iubirii Lui, prin iubirea cu care răspundem iubirii Lui. Cuvântul de la Sfânta Împărtăşanie: *cinstitul trup* şi *cinstitul sânge* nu traduc exact cuvântul grec *τιμιος*. Ar trebui tradus cu: *preţiosul trup* şi *preţiosul sânge.* (n. 358, p. 204).

1400. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu o esenţă, ci un Tată personal este izvorul tuturor existenţelor, bunătăţilor şi luminilor sau sensurilor lucrurilor. Numai ceea ce vine de la o persoană, bucură alte persoane. Numai ceea ce vine de la Persoana-izvor al tuturor, bucură toate persoanele. (n. 367, p. 216).

1401. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai o Persoană care e nu numai Dumnezeu, ci şi Om de o fiinţă cu noi, poate să ne mijlocească bunătăţile supreme ce ne vin de la Tatăl ceresc. Persoana e cea care te bucură cel mai mult, numai

noi, ca noi să ne îmbogăţim prin sărăcia Lui (II Cor. 8, 9)[1402]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 216)

„(...) A strigat dumnezeiescul David către Tatăl şi Dumnezeu din ceruri: *Porunceşte Dumnezeule puterii Tale; întăreşte Dumnezeule, ceea ce s-a lucrat în noi* (Ps. 67, 29). Arătând trupul luat în stăpânire de moarte, se ruga să fie eliberat de stricăciune prin puterea lui Dumnezeu, adică prin Fiul şi să-l readucă iarăşi la starea de la început, adică la viaţă fericită şi nemuritoare în Hristos.[1403]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 2, în PSB, vol. 39, p. 219)

„Dar deşi S-a coborât între morţi, deşi a suportat furia nebună a Iudeilor, pălmuirile şi ocările, nu face mare caz de acestea, ci pătimind pentru noi şi mântuind cele de sub cer, este mai degrabă plin de bucurie atotiubitoare şi obişnuită Lui.[1404]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 39, pp. 235-236)

„Tatăl a dat pe Fiul Său propriu drept preţ de răscumpărare pentru noi toţi[1405]. Deci cum zice Pavel: *Cu preţ am fost cumpăraţi* (I Cor. 6, 19) *şi nu ştim că nu mai suntem ai noştri?* (I Cor. 6, 19). *Ci unul a murit pentru toţi, ca toţi să nu mai trăim nouă înşine, ci Celui ce a murit şi a înviat pentru noi* (II Cor. 5, 15-16).[1406]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 1, în PSB, vol. 39, pp. 295-296)

„(...) Hristos Care a murit pentru noi, ca să desfiinţeze moartea, cu dreptate cei mântuiţi nu mai sunt ai lor, ci s-au făcut proprii ai Celui ce S-a primejduit pentru

---

Persoana dumnezeiască poate fi pentru noi acest izvor de bucurie supremă. Dar cea mai apropiată de noi, sau în comunicare nemijlocită cu noi e persoana semenului. Hristos este pentru noi atât persoana semenului, cea nemijlocit apropiată, cât şi Persoana lui Dumnezeu, izvorul vieţii nesfârşit de bogate. În Hristos, persoana semenului a avut adâncimea nesfârşită a Persoanei dumnezeieşti. Dar în Persoana lui omenească avem nu numai adâncimea Persoanei dumnezeieşti în general, ci Persoana Fiului lui Dumnezeu, Care ne insuflă simţirea ei filială faţă de Tatăl, deci ne face să ne simţim prin El în faţa Tatălui, umpluţi de Duhul de fii ca şi El. Nu se poate trăi relaţia cu Persoana dumnezeiască fără relaţia cu celelalte două. (n. 368, p. 216).

1402. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Uniţi cu Fiul suntem înfiaţi şi ca atare avem moştenirea fiască împreună cu El. Bunătăţile ce ni se dau, ni se dau cu iubirea de Tată. (n. 369, p. 216).

1403. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În Hristos s-a restaurat trupul omenesc în starea fără de moarte de la început, când Duhul dumnezeiesc îl ţinea în viaţă prin absenţa patimilor. Trupul primit de Fiul lui Dumnezeu ca propriu e readus la viaţă din moartea sub care a căzut. Prin aceasta s-a restaurat însăşi omenirea în Hristos, ca Biserică. Trupul omenesc e făcut să fie locaş al lui Dumnezeu, sau biserică. Iar întrucât trupurile sau oamenii sunt de o fiinţă şi de aceea legate între ele, toate sunt făcute pentru a fi Biserica, sau locaşul lui Dumnezeu. Omorând Fiul lui Dumnezeu moartea în trupul asumat, a restaurat omenirea ca Biserică, aşa cum a fost la început. Dar ca Biserică definitivă, căci acum Fiul lui Dumnezeu S-a făcut Persoană a unui trup şi prin aceasta a intrat pentru veci în cea mai intimă legătură cu trupul şi cu omenirea. (n. 373, p. 219).

1404. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos e mereu în starea de jertfă. Dar aceasta înseamnă că e în starea generoasă şi atotiubitoare de oameni, în care a fost când S-a jertfit, nu într-o nemulţumire faţă de cei ce L-au răstignit. (n. 399, p. 236).

1405. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: L-a făcut pe Fiul Său om în stare să moară în locul nostru. Numai aşa a putut învinge moartea. Acesta e sensul răscumpărării. S-a dat Fiul ca Om morţii în locul nostru, nu pentru a împlini vreo lege a justiţiei, ci pentru că numai unul mai tare ca moartea putea învinge moartea. Şi numai pentru că a învins-o în firea Sa omenească, a învins-o în firea omenească a tuturor celor ce se unesc prin credinţă cu El. Răscumpărarea are mai degrabă sens ontologic, decât juridic. Învingând moartea în trupul asumat de El, unit în fiinţă cu al nostru, a învins în trupul oricărui se uneşte cu El prin credinţă, fără a se contopi cu El ca persoană. Se recunoaşte prin aceasta unitatea de fire între oameni, odată cu deosebirea ca persoane. (n. 521, p. 296).

1406. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Viaţa noastră, care poartă în ea pe Hristos cel înviat ca arvună a învierii, nu mai e a noastră. E a Lui. De la El o avem şi o vom avea în veci. Dar cu voia noastră. Se accentuează solidaritatea noastră cu Hristos, în baza comunităţii de natură. Mântuirea în Hristos se explică dintr-o comuniune spirituală ca bază ontologică, cu ultima temelie în putinţa unirii ontologic spirituale a firii dumnezeieşti cu cea omenească în ipostasul Cuvântului, mişcat la aceasta de iubirea între Persoanele de o fiinţă ale Sf. Treimi, fapt care şi el are un caracter ontologic-spiritual. (n. 521b, p. 296).

ei[1407]. Căci aşa cum cei ce pot scăpa pe cei ajunşi sub barbari şi-i pot elibera de robia ce le-a fost impusă fără voie, pentru că au slăbit în lupta cu aceia, şi dobândesc prin aceasta calitatea de stăpâni (ai celor eliberaţi), câştigând cu sângele lor pe cei prinşi, la fel, socotesc, şi Domnul nostru Iisus Hristos, legând mulţimea demonilor necuraţi şi punându-Şi sângele Său pentru noi şi înlăturând astfel moartea şi desfiinţând stricăciunea (coruperea), ne face ai Săi, încât nu mai trăim viaţa noastră, ci mai degrabă a Lui[1408]. Căci dacă n-ar fi murit pentru noi, nu ne-am fi mântuit[1409]. Şi dacă nu ar fi primit să fie între cei morţi, nu s-ar fi surpat stăpânirea groaznică a morţii. Aşa a învăţat şi dumnezeiescul Pavel, spunând celor mântuiţi prin Hristos: *Cu Hristos m-am răstignit şi nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine. Iar ceea ce trăiesc acum în trup, trăiesc în credinţa în Fiul lui Dumnezeu Care m-a iubit pe mine şi S-a dat pe Sine pentru mine* (Gal. 2, 20)[1410]. Deci precum cei din Israel trăiesc din viaţa mielului înjunghiat[1411], aşa şi noi nu mai trăim viaţa noastră, ci a lui Hristos Care a murit pentru noi şi Care a venit iarăşi la viaţă.[1412]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Despre oferirea celor întâi născuţi, Cartea a II-a, 1, în PSB, vol. 39, pp. 296-298)

„(...) Am şi fost răscumpăraţi. Căci ne-a mântuit nu un sol (un trimis), nu un înger, nu legea dată prin Moise, ci Însuşi Domnul, după cum s-a scris (Evr. 2, 16)[1413]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 321)

1407. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A desfiinţat moartea ca Dumnezeu, Cel ce a murit pentru noi ca om. Pentru aceasta S-a făcut o singură Persoană Cel ce a murit ca om şi a omorât moartea ca Dumnezeu. S-a făcut om ca să poată muri şi a rămas Dumnezeu Acelaşi ca să poată învinge moartea. Cum a putut muri ca om, Cel ce era totodată Dumnezeu? N-a murit numai partea omenească a Lui? Partea Lui omenească era purtată de ipostasul dumnezeiesc. Tot ce atinge o parte a persoanei noastre, atinge persoana noastră însăşi. În partea persoanei atinsă de moarte e persoana care moare în acea parte, dar nu moare ca persoană în întregime. Persoana lui Hristos rămâne vie în Dumnezeirea ei şi ca atare poate învia partea ei moartă. Dar ea a admis şi să moară în partea ei omenească, prin libertatea ei, nu fără voia ei. A murit cu voia ca om, a ridicat umanitatea Sa din moarte ca Dumnezeu. Dar umanitatea pe care o învie are o viaţă mai plină de dumnezeire decât cea care a murit. Dar datorită unităţii de fire cu noi, omul care voieşte să se deschidă cu voia Celui cu Care este în comunitate de fire, va avea şi el parte de puterea trupului înviat al lui Hristos. Dar pentru aceasta el nu mai trebuie să-şi aparţină lui, în mod individualist, ci să se predea prin comuniune voluntară Lui. Persoana înviată cu trupul a lui Hristos va comunica şi persoanei umane, care a primit comuniunea cu Ea, starea ei înviată. Nu devenim ai lui Hristos ca robi, ci ca parteneri în comuniune. Aşa ne însuşim moartea Lui ca jertfă de bunăvoie şi înviere a Lui. În acest sens a murit pentru noi şi a înviat pentru noi. (n. 522, p. 297).

1408. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu mai suntem ai noştri nu pentru că trebuie să o dăm Lui, pentru că El ne-a eliberat-o de moarte şi de stăpânirea demonilor, ci pentru că viaţa eliberată de moarte nu o avem decât unind-o cu a Lui, sau făcându-L pe El ipostasul central al nostru, deschizând-o puterii ce curge din viaţa Lui înviată. În acest sens viaţa noastră se hrăneşte din viaţa Lui înviată, sau trăim şi noi viaţa Lui. El trăieşte viaţa noastră înnoind-o din viaţa Lui înviată, noi trăim viaţa Lui înviată. Avem în aceasta taina comuniunii cu El, Care S-a făcut om de-o fire cu noi, dar e şi Dumnezeu. (n. 523, p. 297).

1409. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă n-ar fi murit Cel ce S-a făcut om, dar a rămas şi Dumnezeu, deci dacă n-ar fi murit nu din necesitate, ci cu voia, păstrând puterea de-a învinge moartea, deci murind din libertate pentru noi, nu am fi scăpat de moarte. Numai fiind Dumnezeu, Care S-a făcut şi Om, deci numai din uniunea într-un ipostas a celor două firi, s-a făcut posibilă biruirea morţii în firea noastră, prin trăirea până la ultimul rezultat al ei. (n. 524, p. 297).

1410. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos S-a răstignit ca să trăiască în mine, iar eu m-am răstignit cu El, ca să trăiesc în El sau Lui. Fiecare din cei ce iubesc a murit Lui, ca să trăiască celuilalt. Cu atât mai mult se petrece aceasta în relaţia omului cu Hristos, Care a murit cu adevărat *pentru noi.* Dar numai marea credinţă în El mă face să trăiesc în El, sau mă deschid Lui ca să-L simt trăind în mine. (n. 525, p. 297).

1411. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Au trăit, scăpând de moarte, primind în ei mielul junghiat sau viaţa jertfită a Lui pentru ei. (n. 526, p. 298).

1412. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos iubind pe oameni până la moartea exclusiv pentru ei. Căci nu a fost nici o necesitate în moartea Lui – acest act de supremă iubire a fost actul de supremă tărie, sau de supremă biruire a separaţiei de oameni şi de Dumnezeu, în care stă slăbirea vieţii. Acest act de supremă dăruire, identic cu actul de supremă tărie, n-a putut fi trăit decât de Cel ce era Acelaşi şi Om şi Dumnezeu. Numai Dumnezeu poate merge până la această dăruire şi tărie, dar numai prin umanitatea Sa. Învierea Sa începe din momentul morţii Sale, căci din acel moment merge la iad ca biruitor al morţii (*cu moartea pe moarte călcând*), vine şi puterea noastră de-a birui moartea din iubire pentru Dumnezeu şi pentru semenul meu. Şi-mi vine mie aceasta din El, care e ca o mişcare magnetică spirituală între mine şi El. (n. 527, p. 298).

1413. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu putea învinge moartea decât Fiul lui Dumnezeu. Nu ne putea deschide înălţimile infinite ale vieţii lui Dumnezeu, pentru a le cunoaşte, şi pentru a ni le comunica decât Fiul Lui. Nu printr-o lege in-

„Că Fiul a primit din iconomia pentru noi cele omeneşti[1414] şi S-a făcut sub lege, dar S-a socotit şi între cei fără de lege (Is. 53, 12), însă S-a reîntors iarăşi la cinstea şi la slava proprie firii Lui pe care o avea de la început, ne-a încredinţat El însuşi, zicând către Tatăl din ceruri: *Părinte, proslăveşte-Mă pe Mine cu slava pe care am avut-o la Tine înainte de-a fi lumea* (In. 17, 5).

Vezi că înlătură cele intervenite la mijloc şi nu Şi-a însuşit fără voie iconomia prin trup, dar S-a grăbit spre slava Dumnezeirii şi la mărirea mai presus de toate?[1415]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 3, în PSB, vol. 39, p. 327)

„Căci viaţa după fire, adică Cuvântul din Dumnezeu, printr-o unire din iconomie cu trupul, sau cu toată umanitatea şi firea noastră, S-a coborât până la a suporta moartea. Pentru că spunem că a murit pentru noi, pătimind-o aceasta El însuşi nu în *firea proprie* (căci n-a murit nicidecum El însuşi, fiind Viaţa), ci însuşindu-Şi moartea trupului propriu[1416]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 4, în PSB, vol. 39, pp. 329-330)

„Fiindcă precum am murit împreună cu Adam, aşa ne-am şi sculat împreună cu Hristos[1417]. *Căci precum în Adam toţi murim, aşa şi în Hristos toţi suntem făcuţi vii* (I Cor., 15, 22). Căci ne-a răscumpărat pe noi prin sângele Său propriu şi a făcut

termediară, pe care trebuie să o împlinim noi cu puterile noastre mărginite şi lipsite de fermitate, ne puteam mântui, sau ne puteam împărtăşi de viaţa nemuritoare şi nesfârşită, ci prin Dumnezeu însuşi făcut om, Care a venit în rând cu noi, în comunicare intimă cu noi, ne poate conduce în înălţimile nesfârşite ale lui Dumnezeu, ca Tată al Lui, cu Care Hristos e la fel de intim unit ca şi cu noi, putând totuşi urca spre El cu noi, ca făcut om. (n. 574, p. 321).

1414. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Din iconomie*, adică cu voia şi pentru împlinirea unui plan, nu din necesitate ca oamenii obişnuiţi. El Şi-a trăit umanitatea ca formată de El în ipostasul Lui, care exista dinainte, din veci. El Îşi trăia umanitatea dependentă de El însuşi, dar o trăia cu toate slăbiciunile ei. O suferea, dar o suferea cu voia. Suferinţa Lui era susţinută exclusiv de iubirea Lui. Putea s-o copleşească chiar prin iubire, dar unea iubirea cu suferinţa. Iubirea i-o făcea pe de o parte uşoară, dar pe de alta prin iubire voia să o trăiască până la ultimul ei grad. Cu cât I-a crescut suferinţa, cu atât I-a crescut iubirea. Când suferinţa a ajuns la maximum în moarte, a ajuns şi iubirea la maximum, învingând-o. Căci iubirea e toată manifestarea puterii de viaţă. Dar ca să sufere trebuia pe de altă parte să aibă nişte slăbiciuni în fire. (n. 585, p. 327).

1415. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A primit cu voia neputinţele şi durerile în trup, dar se grăbea să ajungă cu trupul dincolo de ele. Iar ultimul lucru nu-l făcea în contrazicere cu primul, ci din aceeaşi iubire cu care l-a făcut pe primul. A luat suferinţa nu pentru a rămâne în ea veşnic, nu de dragul ei, ci pentru a o învinge. Amândouă le-a făcut pentru oameni. Oamenii nici nu iau de bunăvoie necazurile şi suferinţele, nici nu reuşesc să ajungă deasupra lor prin ei înşişi. Numai în Hristos se împacă cu primele şi ajung deasupra lor. (n. 586, p. 327).

1416. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) E o coborâre reală a Cuvântului la putinţa de-a Se socoti ca primind El însuşi moartea, întrucât S-a făcut Persoană a firii omeneşti supusă morţii, deşi pe de altă parte nu moare El însuşi cu adevărat. Termenul *socotinţă, părere* redă o stare de coborâre adevărată a Cuvântului la firea noastră muritoare ca Subiect al ei, dar totuşi nu de primire de către Cuvântul a morţii în firea Lui dumnezeiască. El nu moare în firea Sa proprie, dumnezeiască, ci moartea e *a trupului Său*. Dar şi pe aceasta *Şi-o însuşeşte*, adică cu voia, nu-I este impusă cu necesitate. Intră într-o relaţie cu moartea cu voia, nu i se face proprie din necesitate. Termenul *s-a socotit* exprimă ceva la mijloc între faptul de-a fi devenit Cuvântul muritor şi între a nu avea nici o relaţie cu moartea. E de remarcat că Sf. Chiril numeşte firea dumnezeiască *firea proprie* a Cuvântului, iar de cea omenească spune: *Şi-a făcut-o proprie*, sau că *S-a unit cu ea din iconomie*, adică cu voia, cum cu voia a primit şi moartea ei, deci nu-I este proprie nici firea noastră, nici moartea ei din necesitatea firii Sale dumnezeieşti. La baza unirii firii omeneşti cu firea Sa dumnezeiască, şi la baza primirii de către El a morţii în firea cu care S-a unit, stă voinţa. Acestea sunt nişte subtilităţi care feresc credinţa în Hristos atât de monofizitism, cât şi de nestorianism, care salvează credinţa în dumnezeirea nemodificabilă a lui Hristos, dar şi în unirea Lui din iubire cu firea noastră şi, prin aceasta, mântuirea ei. Desigur, în *însuşirea* de către Cuvântul dumnezeiesc a firii noastre şi a morţii ei cu voia, sau iconomic, este o mare taină. Până unde a mers ea? Cum se îmbină *însuşirea* lor de către Cuvântul cu voia Lui? Căci există şi alte relaţii ale Cuvântului cu creaţia prin voie. Dar aci e vorba de o *însuşire* a ei în Persoana proprie, dar totuşi cu voia. Cum a trăit Cuvântul firea noastră şi moartea şi *însuşirile cu voia*? E o apropiere a Cuvântului până la capăt de firea noastră, ca să şi-o facă proprie prin *însuşire*. (n. 591, p. 330).

1417. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cuvântul dumnezeiesc şi-a însuşit atât de mult firea noastră, fără să o părăsească pe a Lui, încât a intrat într-o comunicare cu noi identică cu cea a lui Adam, transmiţându-ne viaţa, cum Adam ne-a transmis moartea. Deşi Şi-a însuşit firea noastră cu voia şi nu stând într-o legătură de necesitate cu El, ca un Adam, deci n-a ntrat nici El în această legătură de necesitate, totuşi ea e tot atât de intimă ca şi cea cu Adam şi deci între noi. Dar faptul că a făcut-o aceasta cu voia şi din iconomie, sau pentru mântuirea noastră, a celor născuţi din Adam, n-a adus în Sine o

viaţa Sa schimb pentru viaţa tuturor[1418]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 4, în PSB, vol. 39, pp. 330-331)

„Domnul nostru Iisus Hristos, adresându-se noroadelor Iudeilor, care nu primeau răscumpărarea prin credinţă, ci dispreţuiau folosul învăţăturilor Lui, socotind că le ajunge legea dată prin Moise şi că e singura care le poate asigura familiaritatea cu Dumnezeu, le-a spus: *Nimenea nu vine la Tatăl fără numai prin Mine* (In. 14, 6)[1419]. Şi iarăşi: *Eu sunt calea şi Eu sunt uşa* (In. 10, 9; 14, 6). Spunând acestea, a spus adevărul, pentru că este Adevărul. Şi Dumnezeu şi Tatăl nu ne este altfel apropiabil decât numai prin Fiul Lui după fire. Căci cel care-L cunoaşte pe El, cunoaşte numaidecât şi pe Tatăl din Care S-a născut[1420]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a III-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 342)

„(...) Toată răscumpărarea este prin El. Căci *nu e dat alt nume sub cer, între oameni, întru care trebuie să ne mântuim noi* (Fap. 4, 12) şi în El e toată desăvârşirea prin sfinţenie în Duhul[1421]. Prin El am fost chemaţi la Tatăl şi vom sui la cetatea de sus împreună cu El[1422]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a III-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 352)

„Căci toată iconomia s-a săvârşit în chip clar din pricina noastră şi pentru noi[1423]. Căci precum S-a făcut pentru noi între morţi, ca noi să ajungem în viaţă

umanitate despărţită de a lui Adam şi de a noastră, ci Şi-a luat-o pe aceea, dar curăţită de păcat, prin faptul că a avut-o şi pe cea dumnezeiască. Iar făcând lucrul acesta cu voia, implica trebuinţa ca şi noi să primim legătura cu El ca om înnoit cu voia. Voia Lui vrea să se întâlnească cu voia noastră. Dacă s-ar fi trecut din necesitate firea noastră în El, ca să fie înnoită, ar putea face ca şi noi să trecem cu necesitate de la starea de păcat la cea înnoită. (n. 593, pp. 330-331).

1418. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă nu Şi-ar fi făcut sângele omenesc asumat şi viaţa omenească asumată, sânge propriu şi viaţă proprie a Lui ca ipostas dumnezeiesc, nu ar fi avut în El valoarea de răscumpărare a noastră a tuturor. Deşi nu le avea din necesitate, Şi le-a *însuşit* atât de mult, încât erau ale Lui, sau era El în ele. (n. 594, p. 331).

1419. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeul adevărat nu e decât Cel ce e Tată al unui Fiu Unul-Născut. Căci numai acesta e un Dumnezeu al iubirii, fără de Care nu se poate cugeta un Dumnezeu. Dar de acest Dumnezeu-Tată nu Se poate apropia cineva decât prin Fiul, însuşindu-şi şi el calitatea de fiu. Iar Fiul ni S-a făcut apropiat şi ne-a dat putinţa de-a ne însuşi calitatea de fii ai Tatălui, făcându-Se şi om. El S-a făcut prin aceasta Fiu şi ca om şi a înfrăţit cu Sine pe oameni făcându-i împreună fii. Acesta este Hristos. Cine nu primeşte pe Hristos ca Fiul lui Dumnezeu făcut om, nu se poate apropia de Dumnezeu, ca un fiu de Tatăl. Legea veche nu dădea putinţa apropierii de Dumnezeu ca Tatăl, deci în nici un fel. La fel nu dau putinţa religiile panteiste în care Dumnezeu se confundă cu natura. Nu o dau nici sectele neoprotestante, care nu cunosc pe Iisus ca Dumnezeu. (n. 607, p. 342).

1420. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu numai că cine nu recunoaşte pe Hristos ca Fiul lui Dumnezeu nu-L poate cunoaşte pe Dumnezeu, Care nu poate să nu fie Tată din veci, ci cel ce recunoaşte pe Hristos, ca Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu cunoaşte în mod necesar pe Dumnezeu ca Tată, deci ca Dumnezeu adevărat. Acela primeşte în sine afecţiunea filială supremă îndreptată spre Dumnezeu ca Tatăl. În Fiul se unesc paradoxal aceste două calităţi spirituale: de Fiu, deci ca Născut, dar de Fiu independent de tot ce e creat, de absolută libertate în absolută filiaţie. Cel ce e Fiul Tatălui suprem e superior tuturor împreună cu Tatăl al Cărui Moştenitor în toate este. Acestea două le trăim apropiindu-ne de Hristos. Căci ni le comunică într-un fel şi nouă: suntem fii ai Tatălui suprem şi liberi de toate. (n. 608, p. 342).

1421. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos nu e Fiul lui Dumnezeu făcut om, venit între oameni, nu suntem ridicaţi în veşnicia şi bogăţia vieţii dumnezeieşti. Nimeni n-a fost între oameni care să aibă putinţa de-a ne ridica din insuficienţa noastră decât Hristos, Care n-a fost numai om, ci şi Dumnezeu. Hristos a fost singurul om în Care a fost desăvârşirea, pentru că a fost şi Dumnezeu. Iar El poate comunica şi fraţilor Săi desăvârşirea. Căci desăvârşirea e una cu sfinţenia, pentru că în ea nu e nimic egoist, nimic aplecat spre plăcerile animale, nespirituale, care închid omului orizonturile spirituale. Iar a fi în aceste orizonturi, înseamnă a fi în comuniune cu altă Persoană pur spirituală şi Preasfântă. (n. 632, p. 352).

1422. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Coborârea Fiului lui Dumnezeu între oameni are ca urmare urcarea oamenilor uniţi cu El la Dumnezeu. Coborârea Lui pe pământ înseamnă prefacerea pământului în cer. (n. 633, p. 352).

1423. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pentru noi S-a făcut Fiul lui Dumnezeu Om, pentru noi S-a răstignit, pentru noi a înviat, pentru noi S-a înălţat la cer. Dumnezeu n-a rămas din pricina noastră şi pentru mântuirea noastră închis în Sine, Şi-a făcut proprie viaţa noastră, ca să ne-o facă proprie pe a Lui pentru veci, fără să înceteze a fi Dumnezeu, fără să pună capăt existenţei noastre ca oameni. Suntem din voia Lui o preocupare veşnică pentru Sine, dezvoltându-ne ca ceea ce suntem, înfrumuseţându-ne ca oameni cu tot ce e dumnezeiesc. Nici o religie, nici o concepţie nu acordă o atât de mare valoare omului, precum credinţa creştină. Omul e chemat să fie veşnic ca Dumnezeu, în relaţie familiară cu Dumnezeu, partener al lui Dumnezeu, fără să fie şi să devină Dumnezeu. Dumnezeu ne iubeşte întrucât suntem făptura Lui, deosebită de El, întrucât se vede nu numai existând în Sine, ci şi realizându-Se în altă formă, în forma umană. (n. 642, p. 357).

împreună cu El şi prin El – pentru că a înviat călcând puterea morţii – aşa s-a făcut pentru noi departe, deşi e aproape, ca şi noi să ne apropiem împreună cu El şi prin El de Tatăl, fapt care s-a şi împlinit. Căci făcându-ne părtaşi ai Lui prin Duhul, ne-am unit cu Dumnezeu Tatăl prin El, dacă *suntem cu adevărat părtaşi ai firii dumnezeieşti,* după Scripturi (II Pt. 1, 4).[1424]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a III-a, 2, în PSB, vol. 39, pp. 356-357)

„*Şi cu rana Lui noi ne-am vindecat,* după cum s-a scris (Is. 53, 5)[1425]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic,* Cartea întâi, 1, în PSB, vol. 39, p. 372)

„(...) E jertfă sfântă pentru că e fără de prihană[1426]". (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic,* Cartea întâi, 2, în PSB, vol. 39, p. 376)

„Căci Emanuil a murit lărgindu-ne intrarea în Sfintele Sfintelor şi deschizând uşa Bisericii de sus şi din ceruri celor ce cred[1427]. Aşadar, în moartea lui Hristos câştigăm şi puterea de-a pătrunde în sfântul cort pe care l-a întemeiat Domnul şi nu omul, în Ierusalimul de sus, maica sfinţilor şi hrănitoarea îngerilor[1428]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic,* Cartea întâi, 2, în PSB, vol. 39, pp. 376-377)

„Dar fiindcă S-a făcut jertfă pentru păcat – *căci Paştile nostru Hristos s-a jertfit pentru noi* (I Cor. 5, 7) – de aceea spunem că S-a făcut şi păcat[1429]. Căci s-a jertfit, precum am spus, ca prin sângele Său să câştige lumea de sub cer. *Căci cu preţ am fost cumpăraţi,* după Scripturi (I Cor. 6, 20) şi nu mai suntem ai noştri, ci ai Celui ce pentru noi păcat S-a făcut, ca să ne elibereze de vechile păcate şi să ne arate

---

1424. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu ne facem părtaşi de Hristos prin simplul fapt că are firea omenească, ci trebuie să ne şi deschidem Lui prin credinţa noastră, deci printr-un act spiritual, liber, care e uşurat prin Duhul Sfânt. Căci Duhul Sfânt a trecut din dumnezeirea lui Hristos şi în umanitatea Lui. Părtăşia pe care o primim astfel cu Hristos e alta decât *părtăşia* de firea dumnezeiască. De Hristos ne facem părtaşi întrucât avem firea omenească comună cu a Lui, trecând însă şi Duhul de la ea la noi. Dar de firea dumnezeiască nu ne facem părtaşi decât în sensul unei comuniuni personale cu Fiul ca ipostas divin şi deci împreună cu El şi cu Tatăl. (n. 643, p. 357).

1425. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Rana Lui* e moartea Lui. Ne-am vindecat cu ea, sau am dobândit o viaţă nouă, pentru că uniţi cu El trăim şi noi predarea umanităţii noastre *moarte* Tatălui, sau transformarea morţii ei ca osândă, încă până trăim, în moartea ca predare iubitoare a ei Tatălui. (n. 661, p. 372).

1426. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cea mai bine primită jertfă, sau cea mai adevărată jertfă, e cea mai lipsită de vreo pată a păcatului. Hristos a fost cea mai adevărată jertfă, pentru că a fost ca om fără de păcat. Predarea Lui ca jertfă Tatălui a fost cu adevărat desăvârşită, neslăbită de nici o mişcare egoistă, contrară. El a avut ca om jertfit intrarea totală la Dumnezeu. Şi uniţi cu El avem şi noi această intrare. Peste noi se întinde lumina curăţiei Lui desăvârşite şi atotplăcute Tatălui. (n. 670, p. 376).

1427. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfintele Sfintelor de Sus e ultima şi tainica interioritate a lui Dumnezeu. Până acolo a intrat Hristos cu jertfa sa ca om. Arhiereul Legii intra cu sângele ţapului ispăşitor o singură dată pe an în Sfintele Sfintelor din cortul văzut. Acesta era chipul intrării în interioritatea spirituală a lui Dumnezeu, la *inima* Lui personală, ca să rămână acolo veşnic ca om care atrage pe fraţii Săi. El a deschis în mod real oamenilor intrarea la interioritatea lui Dumnezeu Tatăl, în care se constituie Biserica sau comuniunea cea mai deplină între oameni şi între ei şi Dumnezeu prin iubire. E o comuniune realizată şi hrănită prin jertfa de Sine a Fiului lui Dumnezeu ca om, al cărei duh ni-l însuşim şi noi biruind orice egoism. Această Biserică cu temeiul în Dumnezeu îşi are prelungirea în Biserica văzută. Cei ce facem parte din această Biserică avem sufletele unite prin comuniune în interioritatea lui Dumnezeu-Tatăl, împreună cu Fiul făcut om. (n. 671, pp. 376-377).

1428. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Biserica fiind Sfânta Sfintelor în care se află interioritatea lui Dumnezeu, cu tot conţinutul infinit de înţelesuri şi ca izvorul iubirii nesfârşite, din care a creat, susţine şi îmbogăţeşte spiritual lumea şi în care a intrat şi rămâne în veci şi umanitatea noastră purtată de Fiul şi jertfită, într-o întâlnire supremă între iubirea omenescului şi dumnezeirii, hrăneşte cu aceste înţelesuri şi cu această iubire şi duhurile îngereşti. De aceea se scot la Sf. Liturghie părticele (miride) şi pentru îngeri. (n. 672, p. 377).

1429. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai pentru aceea se spune că Hristos *S-a făcut păcat pentru noi,* pentru că Şi-a însuşit moartea, care a venit peste oameni din pricina păcatului. Dar El a întors direcţia morţii dinspre neant, ca despărţire de Dumnezeu, spre Dumnezeu ca învingere a egoistei despărţiri de Dumnezeu din dragoste desăvârşită de Dumnezeu. Hristos a trecut prin moartea Lui ca jertfă fără de păcat cu adevărat dincolo de creaţie, la Dumnezeu, şi ca om, deci e Paştele adevărat, cum mielul mozaic simboliza doar. Iar odată cu Hristos trecem şi noi din viaţa despărţită de Dumnezeu şi supusă morţii, la viaţa în Dumnezeu. Moartea ca trecere spre Dumnezeu, ca predare a vieţii proprii lui Dumnezeu, se cunoaşte prin aceea că e jertfă sau dar adus lui Dumnezeu. (n. 676, pp. 378-379).

sfinţi prin împărtăşire de sfântul lui Trup, deci şi ai Sângelui.[1430]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic,* Cartea întâi, în PSB, vol. 39, pp. 378-379)

„Astfel ne-am îmbogăţit în Hristos cu bunătatea de sus şi am fost spălaţi de necinstitul şi atotchinuitorul păcat, fiind chemaţi prin credinţă la sfinţenie. Şi pe lângă acestea fiind făcuţi părtaşi la viaţa de veci, vom fi primiţi în ea şi ne vom dărui întru miros de bună mireasmă lui Dumnezeu şi Tatăl. Căci spune adevărul fericitul Pavel, când scrie: *că suntem bună mireasmă a lui Hristos lui Dumnezeu* (II Cor. 2, 15)[1431]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic,* Cartea întâi, în PSB, vol. 39, p. 383)

„Cuvântul fiind după fire viaţă şi din vi/aţă, Îşi însuşeşte moartea propriului trup. Căci nu era străin de El trupul asumat, ci al Lui propriu[1432]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic,* Cartea întâi, în PSB, vol. 39, pp. 387-388)

„Să înţelegi că trupul lui Hristos este nestricăcios. Căci n-a cunoscut stricăciunea. (...) Iar în înţelegerea sfântului trup al lui Hristos ca nestricăcios, se introduce raţiunea învierii Lui." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic,* Cartea întâi, 4, în PSB, vol. 39, p. 396)

„(...) Hristos (...) a cumpărat[1433] lui Dumnezeu şi Tatăl, precum s-a scris, întreaga lume prin credinţa în El şi prin sângele Său." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Numerii,* 3, în PSB, vol. 39, p. 412)

„Dumnezeiescul Pavel, prefăcând chipurile în înţelesuri duhovniceşti, scrie şi zice: *Dacă sângele taurilor şi ţapilor şi cenuşa viţelei stropind pe cei spurcaţi îi sfinţeşte spre curăţenia trupului, cu atât mai mult sângele lui Hristos* (Evr. 9, 13). Şi văzând în mielul junghiat de cei din Israel, care prin aceasta rămâneau alipiţi de umbre, la curăţenia trupului, chipul tainei lui Hristos, a spus iarăşi: *Paştele nostru Hristos S-a jertfit pentru noi* (I Cor. 5, 7)[1434]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la a doua Lege,* 3, în PSB, vol. 39, p. 461)

1430. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În două sensuri nu mai suntem ai noştri, ci ai lui Hristos: pentru că El ne-a răscumpărat cu sângele Lui din robie; pentru că ne facem părtaşi de trupul şi sângele Lui libere de păcat, libere de robia morţii definitive, datorită unirii desăvârşite, prin jertfa ca predare totală, cu Tatăl. Poţi să fii al cuiva ca rob şi poţi să fii al cuiva datorită faptului că te câştigă prin iubirea lui. Când eşti al cuiva prin iubirea ce ţi-o acordă, eşti al lui bucurându-te totodată de libertate. Dar când eşti rob al duşmanului, eşti rob fără libertate. Când eşti rob al patimilor şi al morţii din pricina ei, eşti rob cu adevărat. Dar devenind rob al lui Hristos, sau al lui Dumnezeu, datorită dragostei ce şi-o arată şi prin care te-a eliberat de patimi şi de moarte, devii rob de bunăvoie. Când se zice credinciosului *robul lui Dumnezeu,* aceasta nu înseamnă un rob neliber, ci un rob de bunăvoie. Sunt rob fericit al Celui ce mă iubeşte şi pe Care îl iubesc. Este o unire paradoxală între libertate şi comuniune din dragoste (.n. 677, p. 379).

1431. Tâlcuirea Pr. D. D. Stăniloae: Hristos înalţă prin Jertfa Lui ca om buna mireasmă a umanităţii către Tatăl. Dar şi noi, uniţi cu Hristos, înălţăm în noi buna mireasmă a duhului de jertfă al lui Hristos Tatălui. Tatăl vede în faţa omenească a lui Hristos, predată Tatălui până la suprema jertfă, feţele noastre şi noi arătăm Tatălui în feţele noastre pline de iubire jertfelnică faţa lui Hristos. (n. 686, p. 383).

1432. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tema va fi reluată de Leonţiu de Bizanţ, care va spune nestorienilor că trupul lui Hristos nu e al sufletului Lui, sau al omului, ca la oameni, ci al Cuvântului. Taina cea mare este cum simţea real moartea ca a Sa şi nu ştia numai teoretic de ea. Într-un fel ipostasul dumnezeiesc al Cuvântului simţea durerile trupului Său şi frica de moarte, cum simte sufletul nostru durerile trupului său şi frica de moartea cu trupul, fără ca loviturile şi moartea să-l atingă pe el însuşi. E ca un ecou spiritual produs în suflet de orice act material care atinge trupul. (n. 692, p. 388).

1433. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Termenul *ne-a cumpărat, ne-a răscumpărat* cu sângele Său e folosit de Părinţi pentru că a trebuit să verse sângele Său ducând şi imprimând până la capăt în umanitatea Sa iubirea Sa faţă de Tatăl şi faţă de noi, pentru că pe de o parte această iubire să se comunice din umanitatea Sa şi din noi, pe de alta să atragă asupra ei şi asupra noastră iubirea Tatălui. Pe de altă parte, prin moarte erau stăpâniţi de satana, ca izvor al existenţei sărăcite la maximum, dar totuşi având în ea o putere de atracţie prin slăbiciunea ce ne-o imprimă, rupându-ne de Dumnezeu. Hristos, primind moartea, a primit-o ca ceva ce venea de la vrăjmaşul lui Dumnezeu, deci a plătit aceluia ceea ce plăteau toţi. Dar îndată ce-a ajuns la acest capăt al vieţii pământeşti, adică la moarte, a trecut prin ea, ca primită din iubirea de Dumnezeu şi de oameni, la întâlnirea deplină ca om cu Dumnezeu, biruind moartea. A intrat o clipă sub îngustimea aceleia, ca să se spargă dinlăuntru pereţii acestei îngustimi. Dar noi primim puterea Lui biruitoare de moarte, numai dacă ne deschidem Lui prin credinţa că e Fiul lui Dumnezeu Care a biruit ca om moartea. (n. 718, p. 412).

1434. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Paştele (Pascha) înseamnă în evreieşte trecere. Mielul jertfit de evrei în Egipt le-a făcut cu putinţă trecerea de la robie la libertatea în pământul lor. Dar mielul avea şi semnificaţia unui Miel care va face cu putinţă trecerea cea mai înaltă a oamenilor, de la viaţa aceasta la cea viitoare. Căci altfel la ce ar mai fi continuat evreii odată stabiliţi în Israil să mai jertfească mielul pascal? El închipuie pe adevăratul Miel, pe Hristos, Care este trecerea

„Mielul adevărat, zugrăvit odinioară prin ghicituri, victima nepătată, Se aduce ca o jertfă pentru toţi, ca să şteargă păcatul lumii, ca să surpe pe dezorganizatorul lumii întregi, murind pentru toţi ca să desfiinţeze moartea, ca să dezlege blestemul nostru, ca să înceteze în sfârşit sentinţa: *Pământ eşti şi în pământ vei merge*, ca să arate pe al doilea Adam, venit nu din pământ, ci din cer[1435], şi să Se facă firii omului: început a tot binele[1436], dezlegare a stricăciunii, pricinuitorul vieţii veşnice, temelia refacerii după Dumnezeu, începutul dreptei credinţe şi dreptăţi, cale spre Împărăţia cerurilor.

Căci a murit ca un miel pentru toţi, redând toată turma de pe pământ lui Dumnezeu-Tatăl, Unul pentru toţi, ca pe toţi să-i supună lui Dumnezeu; Unul pentru toţi, ca pe toţi să-i câştige, ca în sfârşit toţi să nu mai trăiască lor, ci Celui care a murit şi S-a sculat pentru ei. Căci fiindcă eram în multe păcate şi pentru aceasta eram supuşi morţii şi stricăciunii, L-a dat Tatăl pe Fiul preţ de răscumpărare pentru noi, pe Unul pentru toţi, pentru că toate sunt în El şi El e mai bun decât toţi[1437]. A murit Unul pentru toţi, ca toţi să vieţuim în El[1438]. Căci Mielul, înghiţind moartea pentru toţi, a eliminat-o pentru toţi din El, căci toţi eram în Hristos, Care a murit din cauza noastră şi S-a sculat pentru noi[1439]. Căci, fiind desfiinţat păcatul, cum s-ar fi putut să nu fie desfiinţată moartea cea din păcat şi pentru păcat?[1440] Fiindcă, dacă moare rădăcina, cum mai poate fi scăpată mlădiţa ivită din ea (moartea prin păcat)? Pentru ce pricină am mai muri, o dată ce păcatul este desfiinţat? De aceea, sărbătorind, zicem la junghierea Mielului lui Dumnezeu: *Unde e, moarte, biruinţa ta? Unde e acul tău, iadule?*, *Căci toată fărădelegea*, cum zice Psalmistul, *va închide gura ei* (Ps. 106, 42), nemaiputând acuza pe cei ce au păcătuit din slăbiciune. Căci Dumnezeu este Cel ce îndreptăţeşte (Rom. 8, 33). *Hristos ne-a răscumpărat de sub blestemul Legii, făcându-Se pentru noi blestem, ca noi să scăpăm de blestemul fărădelegii* (Gal. 3, 13)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, în PSB, vol. 41, pp. 133-134)

noastră supremă de la pământ la cer, de la viaţa în trupul acesta, la cea în trupul înviat. El e trecerea, sau Paştele esenţial în Persoană. Căci El e trecere întru umanitate şi îndumnezeire, iar prin moartea ca jertfă adusă Tatălui, trece ca om la Tatăl şi deci la viaţa veşnică a învierii, având să ne treacă şi pe noi. El e calea de trecere. Aflându-ne în El, trecem de aici dincolo de viaţa de aici. Nu trecem prin efortul nostru, ci unindu-ne cu El. (n. 795, p. 461).

1435. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos e al doilea Adam, al doilea început al omenirii, dar El nu este făcut din pământ, ca ipostas, ci ipostasul dumnezeiesc din cer Se face şi ipostas al firii omeneşti. (n. 222, p. 133).

1436. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ipostasul dumnezeiesc, făcându-se purtătorul firii omeneşti, Se face începutul a tot binele în ea şi, prin ea, tuturor celor ce au comună cu El aceeaşi fire. Fiul lui Dumnezeu devine ipostasul central şi începător al noii umanităţi, ipostas plin de puterea izvorâtoare a binelui pentru toţi, un ipostas pururea viu, împreună cu toţi oamenii care vin pe lume şi cred în El. (n. 223, p. 133).

1437. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Putea muri pentru toţi cu efect mântuitor în umanitatea asumată, pentru că în ipostasul lui Dumnezeu avea raţiunile după care au fost create toate şi toţi şi putea de aceea răspândi înnoirea lor, prin umanitatea asumată, în toţi, în raţiunile tuturor. Fiind toate unite în ipostasul Lui, care devine şi ipostasul firii Sale omeneşti, El are un efect unificator şi asupra chipurilor raţiunilor Lui din noi, producând o atracţie iubitoare între noi. (n. 224, p. 134).

1438. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A murit ca să învingă moartea în firea Sa omenească şi, din ea, să întindă biruinţa asupra morţii în toţi cei ce se unesc cu El. (n. 225, p. 134).

1439. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Firea Lui omenească nu a putut ţine moartea, pentru că era a Cuvântului. Dar în legătură cu ea este firea tuturor oamenilor. Sau Cel ce o avea ca fiind a Lui avea în El raţiunile tuturor oamenilor, ca şi chipuri ale raţiunilor lor unite în El. Toţi eram deci în El, Care a murit şi a învins moartea. Deci a murit şi a înviat pentru toţi şi, virtual, cu toţi. (n. 226, p. 134).

1440. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: N-a desfiinţat Fiul lui Dumnezeu moartea din afară cu puterea Lui dumnezeiască, ci a desfiinţat-o pentru că a ridicat firea noastră, asumată de El, din păcat şi deci din moartea care era consecinţa păcatului. N-a desfiinţat moartea nici juridic, plătind pentru noi, ci prin înălţarea spiritual-morală a firii noastre asumate de El, aflată în El ca o nouă începătură a firii noastre. În aceasta stă şi răspunsul la întrebarea: Cum, pe de o parte, Se supune morţii, şi, pe de alta, o învinge? Şi-a reţinut întâi puterea dumnezeiască, şi apoi a exercitat-o? El voia să ducă firea noastră până la culmea iubirii: să primească moartea pentru noi. Aceasta era şi o culme a puterii sufletului Lui. În momentul în care moare, sufletul, unit şi cu voia cu Dumnezeirea, atinge culmea puterii, prin care poate învinge moartea, folosindu-Se mereu de voia şi puterea dumnezeiască. Cu moartea primită din iubire, deci cu puterea supremă atinsă de suflet în iubire, calcă moartea. A putut primi moartea ca om nu atât prin reţinerea puterii dumnezeieşti, ci prin folosirea pozitivă a puterii dumnezeieşti, în creşterea iubirii, sau a nepăcătuirii Sale ca om. (n. 227, p. 134).

„(...) Fiind Viața după fire, a murit după trup pentru noi, ca să învingă moartea pentru noi și să învie cu Sine întreaga fire (căci toți eram în El, întrucât S-a făcut om).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 144)

„Iar Cel bătut prin stricăciune și moarte iarăși s-a tămăduit în a treia zi, adică nu în primele timpuri și în cele de mijloc, ci în cele din urmă, când, făcându-Se om, a arătat firea sănătoasă, înviind-o în Sine însuși din morți. De aceea Se numește și pârga celor adormiți (I Cor. 15, 20).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 159)

„Iar faptul că s-a fixat șarpele pe un stâlp înalt (Num. 21, 9) arată pe Hristos ridicat la înălțimea văzută și cunoscut, ca să nu rămână necunoscut nimănui de pe pământ, cum zice și El însuși (In. 12, 32), pentru pătimirea de pe cruce[1441].” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 176)

„Căci Înțelepciunea măiastră a tuturor, adică Fiul, a făcut din unealta diavolului, adică din moartea Sa după trup, cale și ușă spre mântuirea noastră și a întors speranța diavolului, care abia văzându-L pătimind a cunoscut că e greu să lupte cu Dumnezeu[1442]. Dar mi se pare că Psalmistul contribuie la explicarea acestora când zice despre Hristos și diavol: *În cursa lui îl va umili pe el* (Ps. 9, 30). Căci diavolul a alcătuit lui Hristos, drept cursă, moartea. Dar a fost umilit în însăși cursa lui. Căci s-a nimicit moartea în moartea lui Hristos și s-a desființat tiranul care nu se aștepta să cadă.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 380-381)

„Voi muri, zice, pentru toți, ca pe toți să-i fac vii prin Mine; și am făcut trupul Meu preț de răscumpărare pentru trupul tuturor. Căci în moartea Mea va muri moartea și va învia cu Mine firea căzută a oamenilor.[1443]” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 398)

1441. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos a luat nu trupul nostru păcătos, ci numai un trup asemenea lui, adică trupul nostru care purta slăbiciunile ireproșabile ale păcatului, între care și moartea, ca să le sufere ca pe o osândă a păcatului, și, biruindu-le prin răbdarea lor, să ne dea nouă puterea să învingem păcatul și urmările lui. De aceea e ridicat ca fiind Cel care a învins în Sine urmările păcatului prin cruce, ca, ridicat pe crucea prin care a învins urmările păcatului și, deci, păcatul însuși, și crezând în El ca în Cel ce-a învins și osândit păcatul, să-l învingem și noi în noi înșine.

Văzând în șarpele care ne-a făcut să păcătuim păcatul nostru mort, păcatul nu mai are putere asupra noastră. Dar trupul lui Hristos e înălțat nu numai ca Cel în care e învins păcatul, ci și ca Cel ridicat prin aceasta întru slavă, ca să fim și noi în ea, omorând din puterea Lui păcatul în noi. Murind cu Hristos păcatului, înviem și noi la viața fără de păcat și fără de moarte. (n. 301, p. 176).

1442. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Până când Dumnezeu îl rabdă, diavolului i se pare că e ușor să lupte cu El furându-I suflete de oameni. Și pune pe oameni să-L necăjească, mai ales în calitatea de om acceptată de El. Dar când Dumnezeu făcut om merge până la primirea morții din partea diavolului, diavolul descoperă că Fiul lui Dumnezeu făcut om îl biruiește, privându-l de această supremă unealtă a răutății lui. Moartea prefăcută de Dumnezeu în jertfă e și o supremă faptă a iubirii prin care câștigă pe oameni. Faptul că Fiul lui Dumnezeu, făcându-Se om, a putut primi și moartea, l-a înșelat pe diavolul și pe aceia dintre oameni care-i slujeau ca să creadă că El nu primește moartea voind, deci nu e mai tare ca ea. Însă nu cu scopul de a înșela pe diavol și uneltele lui Se face Fiul lui Dumnezeu om și Își însușește frica de moarte, ca, înșelându-i, să-i îndemne Să-L omoare. Înșelăciunea aceasta și-o produc ei înșiși, pentru că nu văd dincolo de trupul Lui, înfricoșat de moarte, dumnezeirea Lui, care nu se teme de moarte, ci vrea s-o învingă. Dar chiar a primi moartea nedorită, cu voia, înseamnă a fi mai tare ca ea. (n. 683, p. 381).

1443. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: S-ar putea pune întrebarea: De ce n-a învins Hristos moartea în trupul Său, făcându-l în stare să nu moară? Dar El a voit să meargă cu iubirea Lui față de noi, cei făcuți frații Săi, până la a da tot ce socotește omul că are mai de preț în starea lui de după păcat: viața pământească, sau viața trupului său actual. A făcut aceasta, ca să-i învețe și pe ei să meargă în iubirea față de Dumnezeu și de semenii lor până la a-și da viața de aici pentru ei. În această predare a vieții pământești a trupului Său, Hristos a avut chiar ca om cea mai înaltă putere. El nu voia ca om moartea Sa, dar I-o voia Dumnezeu. Întărit, pe de altă parte, de voia Lui ca Dumnezeu să primească moartea, a mers până la puterea omenească cea mai înaltă, unindu-Și voia Sa ca om cu voia Sa ca Dumnezeu. Trebuia să ajungă la această putere supremă a primirii morții și ca om, pentru ca să o poată învinge din voia lui Dumnezeu prin voia și puterea Sa ca om. Aceasta o spune prin cuvintele: *Treacă de la Mine acest pahar, dar să nu fie voia Mea, ci voia Ta.* De aceea învinge

„S-a răstignit pentru toţi şi din pricina tuturor, ca, murind Unul pentru toţi, toţi să fim vii în El[1444]. Căci nu era cu putinţă ca El să fie ţinut de moarte, şi nici stricăciunea să stăpânească viaţa prin fire. Iar că Hristos a adus trupul Său pentru viaţa lumii, vom cunoaşte şi prin cuvintele Lui. Căci zice: *Părinte Sfinte, păzeşte-i pe ei* (In. 17, 11). Şi iarăşi: *Eu Mă sfinţesc pentru ei* (In. 17, 19)[1445]. Iar în acestea zice că Se sfinţeşte pe Sine nu folosindu-Se spre sfinţire de curăţirea sufletului, sau a duhului, cum se înţelege cu noi, nici de împărtăşirea Sfântului Duh. Căci Duhul Sfânt era şi este şi va fi în El pururea prin fire, în mod neîncetat. Ci *Mă sfinţesc* zice aici în loc de: Mă dau şi Mă aduc ca o jertfă neprihănită spre miros de bună mireasmă. Căci după Lege se sfinţea, sau se numea sfânt ceea ce se aducea la jertfelnic. Deci Hristos a dat trupul Său pentru toţi, iar prin El face să se sălăşluiască în noi viaţa." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 400)

„*Nimeni nu va lua sufletul Meu de la Mine. Eu îl pun pe el de la Mine însumi. Căci putere am să-l pun şi iarăşi putere am să-l iau pe el* (In. 10, 18). Fiindcă, precum am spus înainte, nu fără voie a răbdat crucea pentru noi. El însuşi S-a adus pe Sine ca o jertfă sfântă lui Dumnezeu şi Tatăl, răscumpărând cu sângele Său mântuirea tuturor (Evr. 9, 14)[1446]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 512)

„(...) Deoarece sunt şi Iubitorul de oameni Făcător al tuturor, nu socotesc suportabilă păgubirea făpturilor de Mine, privind pe om înaintând spre nimicirea totală. L-am văzut pe om căzând în moarte prin păcat. Dar trebuia să-i întind ca urmare mâna ajutătoare. Deci trebuia să-l apăr pe om, chiar fiind căzut în tot modul. Şi fiindcă urma să fie mântuit cel pierdut, trebuia ca Doctorul să fie împreună cu cei primejduiţi, trebuia să fie prezentă Viaţa în cei morţi, trebuia să fie Lumină în întuneric. Dar nu era cu putinţă ca, fiind voi oameni, să zburaţi la cer şi să convieţuiţi cu Mântuitorul. Deci am venit Eu la voi, auzind pe Sfinţi strigând adeseori: *Pleacă cerurile şi Te pogoară* (Ps. 143, 5). Deci M-am pogorât, zice, plecând cerurile. Căci nu se putea aştepta să urcaţi voi acolo[1447]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 566)

---

moartea trupului Său din mormânt prin sufletul Său din iad, unde dă viaţă protopărinţilor noştri, întărind şi sufletul lor despărţit de trup, acolo. *În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, pe scaun ai fost cu Tatăl, ca Dumnezeu.* Aşa şi la învierea de obşte dă sufletelor celor ce au crezut în El puterea să-şi învie trupurile. Puterea aceasta începe să o dea de aici celor ce cred şi se eliberează de păcatul despărţirii de Dumnezeu. În suflet este potenţa formării, deci şi a învierii trupului propriu. Această putere o dă Domnul Hristos de aici sufletului ce se uneşte cu El în Sfânta Euharistie. Dar la învierea cu trupul întru fericire nu poate ajunge omul dacă nu-şi însuşeşte puterea acceptării morţii cu trupul muritor de aici. Hristos a arătat această putere, primind de bunăvoie moartea de care ar fi putut scăpa. Această putere a Lui o primim şi noi de la El, arătându-ne în stare să murim spiritual poftelor egoiste, înviind pentru Dumnezeu. În sensul acesta Şi-a dat viaţa de aici a trupului ca preţ de răscumpărare pentru viaţa noastră înnoită. (n. 719, pp. 398-399).

1444. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos învingând moartea prin moartea Lui în trupul Său şi înviind în trupul Său pentru vecie, toţi cei ce ne unim cu El prin credinţă vom primi puterea învierii Lui. (n. 722, p. 400).

1445. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos Se sfinţeşte ca om pentru oameni, dăruindu-Se în mod desăvârşit Tatălui ca jertfă. Şi aceasta o face pentru ca în El toţi să se dăruiască Tatălui, scăpând de păcat şi de despărţirea de El. Dacă în Vechiul Testament se sfinţeau jertfele puse pe jertfelnic, acum se sfinţeşte omul jertfit în Hristos. Iar prin aceasta omul intră în comunicare deplină cu Viaţa fără de sfârşit, învingând moartea. Unde sunt valorile acestea în filosofiile panteiste, în care toate se petrec conform unor legi fatale, inexplicabile în originea lor? (n. 723, p. 400).

1446. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ar fi murit din necesitate pentru păcatul Său, ar fi murit pentru El, nu pentru noi. Dar murind pentru noi, a murit de bunăvoie, din iubire. Ceea ce este din iubire nu este din necesitate. Iubirea e mai tare ca Legea. De aceea a şi biruit Hristos moartea, venită din necesitate. (n. 972, p. 512).

1447. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos se numeşte ca Dumnezeu *Iubitorul de oameni, Făcător al tuturor*, ceea ce înseamnă că toate le-a făcut pentru oameni, spre folosul lor. De aceea n-a voit să suporte pe omul căzut total şi definitiv în moarte. Într-un fel îl ţine în existenţă şi încearcă un mod extrem, de a-l ridica chiar în această existenţă *moartă*. Îl ţine

„Fiind Dumnezeu și din Dumnezeu după fire, S-a făcut Unul-Născut ca om, ca să osândească păcatul în trup și să omoare moartea prin moartea Sa și să ne arate pe noi fii ai lui Dumnezeu, născând din nou în Duh la demnitatea mai presus de fire pe cei aflați pe pământ. În acest mod trebuia să recapituleze și să urce la starea de la început neamul căzut al oamenilor." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, pp. 889-890)

„Dar cred că nu vom cugeta drept considerând că Unul-Născut S-a făcut om numai pentru a ridica trupul la calitatea de trup al Său. Fiindcă unde s-ar vedea mărimea și folosul venirii Lui la noi, dacă Și-ar fi mântuit numai trupul Său? Vom crede mai degrabă că Unul-Născut a adus întregii firi omenești bunătățile prin Sine și în Sine ca primul, ca pârga omenirii. Căci, precum am urmat nu numai prin moarte, ci și prin toate patimile trupului, pe primul om, pentru neascultarea aceluia căzut sub blestemul dumnezeiesc venit asupra lui, în același mod socotesc că vom urma lui Hristos, Care ne-a mântuit și a sfințit firea trupului în Sine[1448]. De aceea și Pavel a spus: *Și după cum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm și chipul celui ceresc* (I Cor. 15, 49). Chip al celui pământesc, adică al lui Adam, înseamnă a fi în patimi și stricăciuni; iar chip al celui ceresc, adică al lui Hristos, înseamnă a fi în nepătimire și nestricăciune. Deci Cuvântul, fiind Dumnezeu după fire, a osândit păcatul în trupul propriu, poruncind trupului să se oprească de la păcat și schimbându-i mișcarea spre ceea ce place lui Dumnezeu, și nu voii proprii[1449]. Astfel, a preschimbat trupul psihic (natural) în trup duhovnicesc (plin de puterea Duhului lui Hristos, *n. trad*). Acesta este un mod al recapitulării." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 890)

„Nu era cu putință să scape omul de moarte, odată ce era de o fire coruptibilă, decât reprimind harul de la început și împărtășindu-se de Dumnezeu, care pe toate le susține în existență și le face vii prin Fiul în Duhul. Deci S-a împărtășit Unul-Născut de sânge și trup, adică S-a făcut om fiind Viața prin fire și născut din Viața după fire, adică din Dumnezeu-Tatăl, ca, unindu-Se cu trupul coruptibil, după rațiunea firii lui, în mod tainic și negrăit, și cum numai El a știut, să-l readucă la propria lui viață și să-l arate părtaș, prin Sine, de Dumnezeu-Tatăl. Căci este Mijlocitor între Dumnezeu și om, după cum s-a scris (I Tim. 2, 5): al lui Dumnezeu-Tatăl în mod natural ca Dumnezeu și născut din El, al oamenilor, ca om, și având în Sine pe Tatăl și fiind El însuși în Tatăl." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 892)

„Al doilea Adam, adică Domnul nostru Iisus Hristos, neputând fi învinuit de nimic, căci: *n-a săvârșit nici un păcat, nici s-a aflat vicleșug în gura Lui* (I Petru 2, 22), a

în existență prin El, ca Viață, și rămâne în întunericul lui, ca Lumină. Am putea spune că omul e despărțit moral, sau prin voia lui, de Dumnezeu, dar rămâne ontologic legat de Dumnezeu. Căci omul, continuând într-un fel să existe, chiar mort spiritual, nu poate să nu aibă la baza lui puterea lui Dumnezeu. Dar vine El însuși la om, ca să-l ridice din această existență moartă, făcându-Se om și ridicând în Sine pe om la Dumnezeu, ca să-i ridice pe toți cei ce se unesc cu El. Căci nu se puteau urca ei înșiși la cer, sau la viața deplină din Dumnezeu. (n. 1069, p. 566).

1448. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Odată cu eliberarea trupului Său de păcat și de moarte, a făcut cu putință tuturor trupurilor, de o fire cu al Lui, această eliberare. Depinde doar de voia celor ce le poartă să atragă și în trupurile lor această putere eliberatoare. (n. 1692, p. 890).

1449. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu ne-a mântuit Hristos printr-o satisfacție juridică adusă Tatălui pentru noi, ci El, ipostasul dumnezeiesc, S-a făcut Subiect al trupului omenesc și i-a dat puterea de-a nu mai păcătui, ci de-a face numai cele plăcute Tatălui. Puterea aceasta a Lui ne-o transmite și nouă, care avem unite voia și trupul nostru cu voia și trupul Său. Dacă voim, poate și voia noastră să se oprească de la păcatele cu trupul și să împlinească voia Tatălui ceresc. (n. 1693, p. 890).

suportat pătimirea morţii pentru noi, fiind cu totul nevinovat prin Sine, ci aducându-Se pe Sine Tatălui preţ de răscumpărare pentru viaţa tuturor, fiindcă iubeşte pe Tatăl, Care înseteazâ de mântuirea lumii.[1450]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 921)

„Cel ce era Viaţa după fire S-a făcut om, aşezându-Se în firea noastră. Şi aşa s-a biruit stăpânirea morţii şi s-a înlăturat puterea stricăciunii introduse în noi. Deoarece firea dumnezeiască este cu desăvârşire liberă de aplecarea spre păcat, ne-a purtat pe noi în trupul Său. Căci în El erau toţi, întrucât S-a arătat ca om; ca să omoare mădularele de pe pământ, adică patimile trupului, să desfiinţeze legea morţii, care stăpânea mădularele noastre,[1451] şi, pe lângă acestea, să sfinţească firea noastră şi să ni Se facă nouă model şi călăuzitor pe calea spre dreapta credinţă şi spre evlavie şi spre cunoştinţa curată a adevărului şi a vieţuirii nerătăcite. Acestea toate le-a îndeplinit Hristos făcându-Se om. Trebuia ca firea omului să urce la culmea a tot binele, şi nu numai să o izbăvească de păcat şi de moarte, ci să o şi înalţe la ceruri, ca să arate pe om împreună-vieţuitor şi în aceeaşi ceată cu îngerii[1452]. Şi, precum prin învierea Sa a comunicat putinţa scăpării de stricăciune, aşa a dat posibilitatea celui ce căzuse de la faţa Lui, pentru neascultarea lui Adam, să treacă la cele de sus şi să stea în faţa Tatălui[1453]. Astfel înţelegând acestea, a spus şi dumnezeiescul Pavel: *Căci Hristos n-a intrat într-o Sfântă a Sfintelor făcută de mâini – închipuirea celei adevărate –, ci chiar în ceruri, ca să Se înfăţişeze pentru noi înaintea lui Dumnezeu* (Evr. 9, 24). Auzi că, fiind totdeauna în văzul şi în firea Tatălui Său, pentru identitatea fiinţei, acum Se înfăţişează Lui nu pentru Sine însuşi, ci pentru noi? Căci ceea ce am spus înainte, spun iarăşi: plecând la cer ne aşază pe noi sub vederea Tatălui, fiind pârga umanităţii[1454]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 981-982)

„(...) Deoarece este Arhiereu, întrucât S-a făcut om, S-a adus totodată pe Sine jertfă fără prihană lui Dumnezeu-Tatăl, drept răscumpărare a vieţii tuturor,[1455] ca pârgă a

1450. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Motivul exprimat în ultimele cuvinte completează în mod potrivit lui Dumnezeu explicarea morţii lui Hristos din voinţa de-a se satisface legea dreptăţii. Nu e o lege care trebuie împlinită pentru rigiditatea ei. Nu pentru a satisface onoarea jignită a lui Dumnezeu-Tatăl moare Hristos, ci pentru că Tatăl însuşi e însetat de mântuirea oamenilor. Mântuirea lor echivalează cu o îndreptare a lor, ei primind putere din umanitatea plină de iubire a lui Hristos, capabilă să meargă până la moarte în împlinirea binelui, moarte voită în mod firesc de Dumnezeu. Omul nu se poate uni cu Dumnezeu dacă nu se face bun şi iubitor până la jertfă. Şi puterea pentru aceasta îi vine din umanitatea asumată de Fiul lui Dumnezeu. (n.s. 1748, p. 921).

1451. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În toate mădularele trupului nostru stăpânea moartea. Cel ce este viaţa prin Sine, făcându-Şi-le mădulare ale Lui, a desfiinţat moartea din ele, adică din trupul asumat de El. Iar întrucât trupul Lui este într-o legătură prin fire şi cu trupurile noastre, a nimicit şi în ele puterea morţii. Puterea nemuritoare a ipostasului dumnezeiesc se extinde în toate, având să se arate la învierea de obşte, când lumea materială întreagă va fi scăpată de corupere şi moarte (n.s. 1840, p. 981).

1452. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos, prin puterea neschimbată a Dumnezeirii Sale, scapă de moarte şi de corupţie tot universul creat. Dumnezeirea sfinţitoare nu va ridica la sfinţenie şi împreună-locuire în cerurile îngereşti decât pe oamenii care se vor uni cu El, prin efortul voinţei de a se elibera de păcat, efort sprijinit de Hristos însuşi, Cel înălţat ca om la ceruri. (n. 1841, p. 981)

1453. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A sta ca om în faţa Tatălui împreună cu îngerii înseamnă a sta în faţa Izvorului nesfârşit al luminii spirituale, al cunoaşterii adevărate şi al iubirii. De la faţa acestei lumini a căzut umanitatea prin neascultarea întipărită în ea prin Adam. Fiul lui Dumnezeu, făcut om prin voinţa de ascultare a Tatălui şi din iubire faţă de El, Se urcă din nou în faţa acestei lumini. În aceasta se vede mistica luminii proprie celor ce se unesc cu Hristos, păstrată în Ortodoxie, cum nu s-a păstrat în Occident. (n. 1842, p. 982).

1454. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, aşezându-Se în faţa Tatălui ca om, după ce S-a jertfit Lui pentru oameni şi S-a curăţit în cea mai deplină ascultare, a făcut faţa iubită şi curată a Fiului Său, faţă a omului. El este astfel pârga umanităţii reînnoite. În toate feţele omeneşti, unite prin credinţă şi imitare cu Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, Tatăl vede faţa Fiului Său. (n. 1843, p. 982).

1455. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A dat, prin moarte, viaţa Sa, ca preţ pentru viaţa noastră. Şi a dat-o cu efect deplin. Căci, înviind El, vom învia şi noi. Nu Şi-a dat viaţa definitiv, ca să nu-L mai avem ca Izvor al vieţii izbăvite de moarte. Deci pentru aceasta nu ar fi fost de-ajuns jertfa Sa numai ca om simplu. (n. 1903, p. 1011).

omenirii, ca să fie *cel dintâi întru toate*, cum zice Pavel (Col. 1, 18). Şi readuce neamul nostru, care s-a abătut pe pământ, arătându-l curat în sângele Său, remodelându-l spre înnoirea vieţii prin Sfântul Duh[1456]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 1011)

„(...) Deşi era Viaţa după fire, S-a dus între morţi, ca, desfiinţând în noi moartea noastră, să ne replăsmuiască în viaţa Sa. Şi, fiind El dreptatea lui Dumnezeu-Tatăl (I Cor. 1, 30), S-a făcut pentru noi păcat (II Cor. 5, 21)[1457]. Căci, după cuvântul Proorocului: *El a luat asupră-Şi durerile noastre şi cu suferinţele noastre S-a împovărat* (Is. 53, 4), ca să ne facă drepţi pentru Sine, rupând zapisul ce era împotriva noastră şi pironindu-L pe cruce, precum s-a scris (Col. 1, 14). Şi fiind şi Sfânt prin fire, ca Dumnezeu, şi dând întregii creaţii Duhul spre împărtăşire, spre dăinuire şi sfinţire, Se sfinţeşte pentru noi în Sfântul Duh, nesfinţindu-L pe El altcineva, ci lucrând mai degrabă El însuşi prin Sine spre sfinţirea trupului Său. Căci primeşte Duhul, care e al Său, şi Îl ia întrucât este Om. De fapt şi-L dă pe Acesta, ca Dumnezeu. Făcea aceasta pentru noi, nu pentru Sine, ci pentru ca, primind în Sine, ca în primul, începutul sfinţirii, să treacă harul sfinţirii la tot neamul. Căci, precum prin călcarea şi neascultarea lui Adam, ca prin pârga neamului, firea a fost osândită la moarte, auzind prin el: *Pământ eşti şi în pământ te vei întoarce* (Fac. 3, 19), la fel socotesc că, prin ascultarea şi dreptatea lui Hristos, întrucât S-a aşezat sub Lege, deşi era Dătătorul Legii, ca Dumnezeu, trece la întreaga fire binecuvântarea şi readucerea la viaţă prin Duhul." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 10, în PSB, vol. 41, pp. 1052-1053)

„(...) Lăsând din iconomie propriul Său trup să moară,[1458] i-a sădit trupului iarăşi viaţa proprie, nesupunându-Se pe Sine însuşi lanţurilor morţii, întrucât Se înţelege ca Dumnezeu." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 1054)

„De fapt, ar fi fost absurd ca prin cel de la început să treacă la toţi osânda şi aceia să poarte chipul lipsit de slavă al celui pământesc, chiar dacă n-au păcătuit în acea vreme în care protopărintele a căzut din porunca dată lui, şi venind Hristos, Care S-a arătat ca om ceresc, să nu întipărească în cei chemaţi prin El la dreptate chipul Lui, desigur prin credinţă." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 11, în PSB, vol. 41, p. 1056)

„(...) Prin patima Sa trebuia să răscumpere nepătimirea tuturor, reuşind numai prin aceasta să recâştige tot pământul lui Dumnezeu-Tatăl cu sângele Său.[1459]" (Sf.

1456. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A adus în trupul Său neamul nostru, purtând urmele necondamnabile ale păcatului în curăţia sângelui Său nepăcătos, ca să dea un chip înnoit de viaţă acestui neam prin Duhul Sfânt, Căruia S-a deschis întâi El prin nepăcătoşenia şi jertfa Lui, şi apoi şi pe noi, care ne unim cu El. (n. 1904, p. 1011).

1457. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Dreptatea* în graiul biblic înseamnă lipsa de păcat, cel care e strâmbătate spirituală. Ea e opusă oricărui păcat. Hristos S-a făcut păcat, nu făcându-Se păcătos, ci însuşindu-Şi vina pentru păcatul nostru, dându-Se ca păcătos, Care primeşte pedeapsa morţii pentru noi, pentru a o învinge, întrucât nu era El însuşi păcătos. (n. 1985, p. 1052).

1458. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos *Şi-a lăsat trupul să moară.* Acesta n-a murit din necesitate, ca la oamenii obişnuiţi. L-a lăsat să moară din iconomie, adică pentru a birui moartea în Sine şi, prin Sine, şi în noi, cei cu care S-a făcut de o fire ca om. (n. 1989, p. 1054).

1459. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos a răscumpărat cu patima Lui eliberarea oamenilor de pătimirea morţii definitive, dar le-a dat şi putere să câştige o nepătimire sau o libertate de pasiuni nepăcătoase. Prin sângele Său a recâştigat, pentru dragostea faţă de Tatăl Său, pe oameni, văzând ei cât de mult îi iubeşte Dumnezeu, Care a lăsat ca însuşi Fiul Său să meargă până la moarte din iubirea faţă de ei. (n. 2028, p. 1072).

Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1072)

„(...) Deoarece acum sosise timpul, lăsând casa în care învăţase cele tainice pe ucenicii Săi, vine la locul în care obişnuiau şi ucenicii Lui să petreacă împreună cu El. Făcea aceasta pentru a uşura vânzătorului aflarea Lui. Locul era o grădină, care simboliza Raiul dintru început. Căci în acest loc, ca să zic aşa, era punctul de întâlnire şi de adunare a tuturor spre starea de la început. Căci în Rai s-a petrecut începutul tuturor celor ce ne-au întristat, şi în grădină este începutul patimii lui Hristos, care a adus îndreptarea tuturor celor ce ni s-au întâmplat odinioară.[1460]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1072)

„Aşa cum în Adam s-a unit întreaga fire a omului, arătându-se supusă păcatului, aşa şi aici a fost biruit (Satana) de ea. Căci El, deşi era Dumnezeu prin fire, era şi Om Care n-are păcat. Şi precum, pentru păcatul neascultării, osânda celui osândit se extinde printr-unul (primul Adam) la toţi, aşa dreptatea lui Iisus se extinde la toţi printr-Unul (al doilea Adam). Şi martor al acestui fapt este Pavel, care zice: *Precum prin greşeala unuia a venit osânda pentru toţi oamenii, aşa prin îndreptarea adusă de Unul a venit, pentru toţi oamenii, îndreptarea care dă viaţă* (Rom. 5, 18). Deci, prin Adam cel dintâi ne-am îmbolnăvit de neascultare şi de blestemul lui, iar prin ascultarea Celui de al doilea ne-am îmbogăţit cu binecuvântarea ei[1461]. Căci Domnul Legii, ca Dumnezeu, a venit printre noi şi S-a făcut păzitorul Legii, ca Om[1462]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, pp. 1104-1105)

„Cel ce n-a ştiut de păcat S-a făcut blestemat pentru noi, ca să ne elibereze pe noi de vechiul blestem. Fiindcă a fost de ajuns să pătimească pentru toţi Dumnezeu Cel mai presus de toţi, ca, prin moartea trupului Său, să obţină răscumpărarea tuturor[1463].

Deci Hristos nu poartă crucea cuvenită Lui, ci pe cea care atârnă peste noi şi pe care eram datori să o purtăm noi, dacă ne gândim la osânda ce ni se da prin Lege. Căci, precum a fost între morţi nu pentru Sine, ci pentru noi, ca să Se facă începătorul vieţii noastre, desfiinţând în Sine stăpânirea morţii (Evr. 2, 14), aşa a luat asupra Sa şi crucea cuvenită nouă, osândind în Sine pedeapsa provenită din Lege[1464], ca toată fărădelegea să-şi astupe gura ei, după cuvântul din Psalmi (Ps. 106, 42),

1460. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos Se aduna cu ucenicii în grădina aceea – şi, prin ei, cu toţi cei ce vor crede în El – spre starea sau în starea legăturii de la început cu Dumnezeu. Dar grădina aceea era şi în alt fel un chip al grădinii raiului. Precum acolo începuseră tristeţile mizeriilor şi morţii de pe pământ, unite cu amăgitoarele plăceri, aşa în grădina aceasta se primeşte ultima concluzie a acelor tristeţi, sau patima morţii, dar neamestecată cu plăceri, ci plină de dorinţa refacerii legăturii cu Dumnezeu. (n. 2029, p. 1072).

1461. Tâlcuirea Pr.D. Stăniloae: Nu am fost supuşi blestemului lui Adam în chip exterior, ci prin faptul că ne-am însuşit neascultarea lui, sau am moştenit de la Adam pornirea spre neascultare, sau o fire bolnavă. De la Hristos, prin comunicare, ne-a venit bogăţia ascultării şi a darurilor dumnezeieşti care izvorăsc din legătura cu Dumnezeu. (n. 2083, pp. 1104-1105).

1462. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: De la Adam ni s-a transmis călcarea Legii, sau neputinţa de a o păzi, de la Hristos ca om am primit păzirea Legii, sau puterea de a o păzi. Şi El a avut puterea de a păzi Legea, pentru că era, ca Dumnezeu, şi Dătătorul Legii, şi Stăpânul ei, având în firea Lui legea. (n. 2084, p. 1105).

1463. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos pătimea pentru noi în trup, dar Cel ce pătimea prin trupul acesta era Dumnezeu. De aceea pătimirea morţii a răscumpărat pe toţi oamenii de sub datoria pătimirii, pentru că, uniţi cu El, puterea învingerii morţii le venea de la Cel ce era biruitorul morţii, Acela fiind nu numai Om nevinovat, ci şi Dumnezeu. Omul scăpat de moarte în Hristos avea valoarea şi puterea lui Dumnezeu, căci acelaşi ipostas era şi om, şi Dumnezeu. (n. 2113, p. 1118).

1464. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă ar fi fost numai om, Cel osândit ar fi plătit numai pentru sine şi deci ar fi scăpat numai El. Dar, fiind şi Dumnezeu, ca Om nevinovat a primit şi a biruit osânda pentru toţi. A scăpat nu numai firea

odată ce Acela care nu avea păcat a fost osândit pentru păcatul tuturor. Iar ceea ce s-a săvârşit în Hristos va folosi foarte mult sufletelor noastre, întrucât ni S-a făcut model de bărbăţie[1465]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1118)

„Căci s-a spus femeii odinioară de către Dumnezeu: *în dureri vei naşte* (Fac. 3, 16). Dar, precum odinioară în rai a supus-o durerilor pe cea care ascultase de glasul şarpelui şi slujise vicleniei diavolului, aşa îi porunceşte, tot în grădină, să nu mai plângă[1466]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1147)

„...Îndată a ieşit sânge şi apă (In. 19, 34); apă pentru curăţire şi sânge pentru ispăşire. Ne-a curăţat cu apa; cu vin ne-a răscumpărat." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură. Despre patriarhi,* 24, în PSB, vol. 52, p. 354)

„El (Hristos) a murit şi nu ştiţi că aceea a fost moarte a trupului, nu a dumnezeirii (care a făcut ca nimeni din cei ce cred să nu moară)." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* XVIII, 9, în PSB, vol. 53, p. 94)

„Am fost înainte sub un cămătar nemilos, căruia nu i se puteau achita decât prin moarte dobânzile cerute (Lc. 7, 41). A venit Domnul Iisus şi ne-a găsit încărcaţi de dobânzi grele. Nimeni nu-şi putea achita dobânda cu avutul nevinovăţiei sale. Nu puteam avea cu ce să mă eliberez, fiindcă n-aveam de unde achita dobânda, şi de aceea mi-a încredinţat un nou fel de achitare: să-mi schimb creditorul. Nu naşterea, ci vina ne făcuse datornici. Am strâns bani grei prin păcatele noastre, pentru ca noi ce eram liberi să ajungem supuşi, fiindcă datornic este cel ce a primit ceva din banii cămătarului. Dar păcatul este de la diavol. Nelegiuitul are avuţii primite din avutul diavolului. Căci precum bogăţiile lui Hristos sunt virtuţile, la fel ale diavolului sunt crimele. Diavolul adusese neamul omenesc în veşnică robie prin greaua camătă a moştenirii vinovate, fiindcă tatăl îndatorat lăsase urmaşilor o moştenire încărcată de datorii. A venit Domnul Iisus şi a răscumpărat cu moartea Sa moartea tuturor. Şi-a vărsat sângele Său pentru sângele tuturor. L-am pedepsit deci pe creditor, dar n-am scăpat de el; ba am scăpat, căci rămâne datoria, dar a căzut camăta, precum zice Domnul Iisus: *Cei ce sunt în lanţuri: Ieşiţi şi cei ce sunt în închisori: Plecaţi* (Is. 49, 9). Aşadar, sunt iertate păcatele noastre. Pe toţi i-a iertat şi n-a rămas cineva pe care să nu-l fi uşurat. Căci este scris că a iertat *toate greşelile, rupând zapisul hotărârii care era împotriva noastră* (Col. 2, 13-14)." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* XLI, 7-8, în PSB, vol. 53, pp. 194-195)

Sa de stricăciune şi de moarte, ci, prin puterea dumnezeiască, a comunicat prin firea Sa - biruitoare asupra osândei, ca nevinovată - această biruinţă tuturor oamenilor care se unesc cu El ca Dumnezeu, prin umanitatea lor comună cu a Sa, ca Fiu al lui Dumnezeu. (n. 2114, p. 1118).

1465. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Rezultatul eliberării de stricăciune şi de moarte a firii omeneşti a lui Hristos nu ni se comunică fără efortul nostru, ci, aşa cum nu fără efortul firii Lui omeneşti a arătat şi menţinut lipsa de păcat şi a răbdat patima şi moartea, aşa nici noi nu ne putem însuşi scăparea de stricăciune şi de moarte fără a urma pilda Lui ca Om. Nu numai că ne arată pilda Sa, ci ne şi comunică puterea ei, întărită de puterea dumnezeiască, spre a putea stărui în efortul de biruire a păcatului. (n. 2115, p. 1118).

1466. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeu îi grăieşte femeii în grădină, şi când o supune pedepselor neascultării de El, şi acum, când se alipeşte Lui prin iubire statornică. Căci, unde este El, natura este o grădină. Dar atunci, în grădină, arătarea pedepsitoare a lui Dumnezeu a adus transformarea naturii din grădină într-o natură aspră, istovitoare, iar acum natura, devenită grădină prin iubirea femeii se permanentizează ca grădină, ajutând-o să vadă, dincolo de asprimea naturii, lumina lui Dumnezeu care o înfrumuseţează. Încetarea plânsului femeii, după ce cunoaşte că Hristos a înviat, nu e propriu-zis o încetare a durerilor naşterii. Dar durerea naşterii e unită cu bucuria copleşitoare că naşte nu un om fără un sens al existenţei, ci un om care se va împărtăşi de bucuria veşnicei fericiri prin unirea cu Hristos. (n. 2163, p. 1147).

„S-a făcut rob, păcat, blestem, ca tu să încetezi de a mai fi rob păcatului şi ca să te scape de blestemul hotărârii dumnezeieşti. Aşadar, El a luat asupră-Şi blestemul tău: *Blestemat este tot cel spânzurat pe lemn* (Gal. 3, 13). El a ajuns blestem pe cruce, pentru ca tu să fii binecuvântat în împărăţia lui Dumnezeu. El S-a înjosit, S-a dispreţuit şi de nimic S-a socotit. El zicea: *În deşert M-am ostenit* (Is. 49, 4). Pentru El a meritat Pavel să spună: *Nu m-am ostenit în deşert* (Filip. 2, 16), pentru ca să dăruiască slujitorilor Săi roada faptei bune şi slava propovăduirii evanghelice, prin care toţi să fie achitaţi de sarcina ostenelii." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* XLVI, 13, în PSB, vol. 53, p. 220)

„Şi Domnul, Care era drept, a suferit din partea celor nedrepţi şi, cu minunată răbdare, S-a răstignit pe cruce pentru păcatele noastre, pentru ca acela care-L imită să-şi spele cu sângele Lui păcatele." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* LXIII, 112, în PSB, vol. 53, p. 270)

„(...) Pe Golgota. Acolo este mormântul lui Adam, pentru ca pe cel mort să-l învie pe crucea Sa. Unde, aşadar, este în Adam moartea tuturor, acolo este în Hristos învierea tuturor." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* LXXI, 10, în PSB, vol. 53, p. 289)

„Ai fost învins de-ngăduinţă,
Şi-al nostru rău Ţi-e suferinţă,
Tu moarte primeşti nevinovat,
Iar noi scăpăm de-al ei păcat." (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri,* XXXVII (*Imn despre înălţarea Domnului*), în PSB, vol. 53, p. 379)

„Această întindere a mâinilor Lui pe cruce este numită pe drept cuvânt *ridicare.* În adevăr pe toţi câţi zăceau în iad i-a ridicat la ceruri, după făgăduinţa pe care o făcuse: *Când Eu voi fi înălţat de pe pământ, pe toţi îi voi lua la Mine* (In. 12, 32)[1467]." (Sf. Ioan Casian, *Aşezămintele mănăstireşti,* Cartea a III-a, cap. 3, în PSB, vol. 57, p. 135)

„Învingând pe diavol, duşmanul Său, El a avut grijă ca noi încă din leagăn să fim crescuţi în harul şi în cunoaşterea legii Sale. Pentru primirea Lui în sufletul nostru ne răsplăteşte cu fericirea veşnică şi cu daruri neîncetate, pentru mântuirea noastră în sfârşit S-a întrupat şi a arătat tuturor neamurilor puterea minunilor Sale." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea întâi, „Întâia convorbire cu Părintele Moise", cap. 15, 2, în PSB, vol. 57, p. 319)

„(...) Nimeni nu putea să elibereze pe cei întemniţaţi, decât cel ce este în afara temniţei, nimeni nu putea să izbăvească pe cei păcătoşi, decât cel lipsit de păcat. Într-adevăr, nimeni nu poate libera pe cineva de un lucru, decât dacă e el însuşi liber de lucrul de care îl liberează pe altul. Şi de aceea, fiindcă în toţi trecuse moartea, toţi înţelegeau viaţa, ca adică murind în Adam, să trăiască în Hristos. Dar deşi mulţi au fost sfinţi, mulţi aleşi şi iubiţi de Dumnezeu, nimeni totuşi n-a putut să se mântuiască în întregime pe sine însuşi, dacă n-a fost mântuit mai dinainte prin venirea şi răscumpărarea Domnului." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a V-a, cap. 15, 2-3, în PSB, vol. 57, p. 834)

1467. I-a ridicat la ceruri pe toţi aceia care se făcuseră vrednici de aceasta şi aşteptau venirea Lui – n.a.

„(...) În lucrările Mântuitorului a fost întotdeauna puterea Sfintei Treimi.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului”, Cartea a VII-a, cap. 17, 7, în PSB, vol. 57, p. 870)

„Tot el,[1468] în scrisoarea către Volusianus, spune: *Şi Moise şi ceilalţi profeţi au prevestit foarte limpede pe Domnul Iisus şi L-au preaslăvit. Ei au spus că El nu numai că nu este deopotrivă cu ei înşişi, nu numai că este mai mare ca ei în puterea de a face minuni, ci că, pe deplin Domnul Dumnezeul tuturor El se va face om şi va veni pentru oameni. De aceea El însuşi a făcut să nu fie absurd ce făcuse pentru ei, dacă nu le-ar face El. Dar totuşi a trebuit să facă şi ceva propriu: să Se nască din Fecioară, să învieze din morţi, să Se înalţe la cer. Cine socoteşte aceasta puţin lucru pentru Dumnezeu, nu ştiu ce aşteaptă mai mult.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului”, Cartea a VII-a, cap. 27, 2, în PSB, vol. 57, p. 878)

„Nu a întârziat (Hristos – n.a.), ci a alergat strigând cu vorbele, cu faptele, cu moartea, cu viaţa, cu coborârea, cu suirea, strigând ca să ne întoarcem la El. Şi a dispărut de la ochii noştri, ca să ne întoarcem la inimă şi să-L găsim, căci s-a depărtat şi *iată este aici* (Mt. 24, 2-3). Nu a voit să fie mai mult cu noi şi totuşi nu ne-a părăsit. Căci S-a retras acolo de unde nu S-a retras, căci lumea prin El a fost făcută şi în această lume era şi a venit în această lume pentru ca să mântuiască pe păcătoşi (In. 6, 33), Căruia se mărturiseşte sufletul meu, şi-l vindecă *pentru că a păcătuit Lui. Fii ai oamenilor, până când veţi fi grei la inimă?* (Ps. 40, 5). Oare nici după coborârea vieţii nu vreţi să urcaţi şi să trăiţi? Dar unde vă urcaţi sunteţi la înălţime şi aţi ridicat până la cer gura voastră? Coborâţi, ca să urcaţi, şi vă ridicaţi la Dumnezeu, căci aţi căzut, urcând contra lui Dumnezeu.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a IV-a, XII, (19), în PSB, vol. 64, p. 110)

„Când aceia erau muritori şi păcătoşi, Tu, însă, Doamne, cu Care ei încercau să se împace cu mândrie, eşti nemuritor şi fără păcat. Mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni trebuia să aibă ceva asemănător cu Dumnezeu şi ceva asemănător cu oamenii, pentru ca nu cumva, şi într-o privinţă, şi în alta, asemănat fiind cu oamenii, să fie departe de Dumnezeu sau, în amândouă părţile fiind asemănător lui Dumnezeu, să fie departe de oameni şi în acest mod să nu fie mijlocitor (I Tim. 2, 5).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a X-a, XLII, (67), în PSB, vol. 64, pp. 239-240)

„Dar adevăratul Mijlocitor, pe Care, prin milostivirea Ta cea ascunsă, L-ai arătat şi L-ai trimis oamenilor, pentru ca, prin pilda Lui, oamenii să-nveţe smerenia, Acel Mijlocitor între Dumnezeu şi oameni, omul Iisus Hristos, a apărut între păcătoşii muritori şi Nemuritorul cel drept, muritor ca şi oamenii, drept ca Dumnezeu, pentru ca, fiindcă plata dreptăţii este viaţa şi pacea, prin dreptatea unită cu Dumnezeu să înlăture moartea neevlavioşilor justificaţi pe care a voit s-o aibă comună cu ei. Acesta a fost arătat vechilor sfinţi pentru ca în acest mod ei înşişi, prin credinţa pătimirii viitoare a Lui, aşa cum noi prin credinţa pătimirii Lui trecute, să fie

1468. Notă Prof. N. Chiţescu: Fericitul Augustin (354-430) episcop de Hippo-Regius (oraş în nordul Africii) cunoscut mai ales prin *Confesiunile sale,* a fost un reprezentant de seamă al literaturii şi spiritualităţii creştine din Apus. Înainte de a deveni creştin a scris opere filosofice, iar după botez tratate teologice şi polemice (*împotriva maniheilor, pelagienilor, arienilor etc.*) (n. s. 238, p. 878).

mântuiţi. Întru atât cât a fost om, a fost mijlocitor, dar întrucât a fost Cuvânt, nu a fost mijlocitor, fiindcă a fost deopotrivă cu Dumnezeu şi Dumnezeu la Dumnezeu şi împreună unul Dumnezeu.

Cât de mult ne-ai iubit, bunule Părinte, Tu *Care nu ai cruţat pe Însuşi Fiul Tău, ci pentru noi păcătoşii L-ai dat morţii* (Rom. 8, 32). Cât de mult ne-ai iubit pe noi, pentru care *El, nu răpire socotind a fi întocmai cu Tine, S-a smerit până la moartea pe cruce, El singur* (Filip. 2, 6, 8) liber între morţi, având puterea de a-şi pune sufletul Său (Ps. 87, 6; In. 10, 18) şi de a-l lua iarăşi aici, pentru a fi înaintea ochilor Tăi biruitor şi victimă, şi de aceea învingător, fiindcă a fost victimă în faţa Ta, pentru noi a fost preot şi jertfă, şi de aceea a fost preot fiindcă a fost jertfă, făcându-ne pentru Tine din servi – fii, născându-Se din Tine, nouă slujind. Pe bună dreptate, nădejdea mea tare este pusă în El, căci prin El vei vindeca toate slăbiciunile mele, prin El, Care stă de-a dreapta Ta şi Te roagă pentru noi, căci, în alt loc, m-ar cuprinde deznădejdea. Căci multe şi mari sunt slăbiciunile mele, dar mai mare este vindecarea venită de la Tine. Am fi putut crede că Cuvântul Tău este departe de unirea cu omul şi să pierdem speranţa cu privire la noi, dacă nu s-ar fi făcut trup şi nu ar fi locuit printre noi (In. 1, 14).

Înspăimântat de păcatele mele şi de mărimea nenorocirii mele, frământasem în inima mea şi plănuisem să fug în singurătate, dar m-ai oprit şi m-ai întărit, zicând: *De aceea Hristos a murit pentru toţi, pentru ca cei care viază să nu mai vieze loruşi, ci Aceluia Care a murit pentru ei* (II Cor. 5, 15). Iată, Doamne, eu arunc la Tine grija mea, ca să trăiesc, şi voi *considera cele minunate ale legii tale* (Ps. 118, 18). Tu cunoşti nepriceperea şi slăbiciunea mea. Învaţă-mă şi vindecă-mă. Acel *Unic Fiu al Tău, în Care sunt ascunse toate vistieriile înţelepciunii şi cunoştinţele* m-a răscumpărat cu sângele Său. Să nu mă ocărască cei mândri pentru că meditez la preţul răscumpărării mele şi mănânc şi beau şi-L împart şi, sărac, doresc să mă satur din El între aceia care mănâncă şi se satură şi *Vor lăuda pe Domnul cei ce-L caută* (Col. 2, 3; Ps. 2, 130)." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a X-a, XLIII, (68)-(70), în PSB, vol. 64, pp. 240-241)

„Te rog, pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău, *bărbat al dreptei Tale* (Ps. 79, 18), Fiul omului, pe Care L-ai întărit ca Mijlocitor al Tău, Mijlocitor între Tine şi noi, prin Care Tu ne-ai căutat pe noi, dar ne-ai căutat ca să te căutăm pe Tine, Cuvântul Tău, prin Care ai făcut toate, printre care şi pe mine, Te rugăm pe singurul Tău Fiu (Gal. 4, 5), prin Care ai chemat la adopţiune poporul credincioşilor, printre care şi pe mine. Te rog fierbinte pe El *Care şade la dreapta Ta* (Rom. 8, 34) şi Te roagă pentru noi, *în care sunt ascunse toate vistieriile înţelepciunii şi ale cunoştinţei* (Col. 2, 3). Aceste vistierii le caută în cărţile Tale. Moise a scris despre El: Acest lucru îl spune El, acest lucru îl spune Adevărul." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a XI-a, II, (4), în PSB, vol. 64, p. 244)

„Prin patimi ne-a redat pe noi nouă înşine, arătându-ne ce-am devenit, iar prin minuni ne-a dat pe noi Sie însuşi, dacă devenim ceea ce ne-a arătat[1469]. Şi prin amândouă ne-a confirmat adevărul celor din care, în care şi care era, ca singur ade-

1469. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unul şi acelaşi Hristos prin pătimirile pe care le-a biruit ne-a redat pe noi nouă înşine, scoţându-ne din robia lor şi făcându-ne stăpâni peste ele, sau liberi; iar prin minuni ne-a dat pe noi Lui, ne-a făcut să ne unim cu El, ridicându-ne la o viaţă în Dumnezeu, ducând până la capăt mântuirea noastră. Prin patimi ne-a arătat ce am devenit, eliberându-ne de patimi; prin minuni ne-a arătat ce putem deveni şi noi în viaţa viitoare, dacă mergem mai departe de la eliberarea de păcat la slăbirea afectelor prin unirea cu Cel care a înviat. (n. 20, p. 63).

vărat și credincios, voind să-L mărturisim drept ceea ce este!" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea întâi, 5e, în PSB, vol. 80, pp. 63-64)

„Căci adevăratul Mântuitor al nostru, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, biruitorul puterilor celor rele și împărțitorul vredniciilor harului, a biruit în vremea întrupării Sale prin cruce păcatul și pe regele său, diavolul (căci odinioară stăpânea păcatul, împărățind peste toți). Prin aceasta a omorât cu cuvântul puterii Lui și a nimicit toată suflarea păcatului, adică patimile cele din noi și gândurile urâte și rele legate de ele, ca păcatul, în cei ce sunt ai lui Hristos și viețuiesc după Hristos, să nu mai aibă nimic care să se miște și să trăiască asemenea unuia care trăiește numai prin suflare[1470]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 18, în PSB, vol. 80, p. 119)

„(...) Dacă legile firii apărute din pricina păcatului au fost desfăcute în Hristos și toată răzvrătirea înrobitoare a patimilor a încetat cu totul prin venirea Cuvântului, trebuie să se umple lumea de sus, cum zice învățătorul. Să nu negăm aceasta. Căci dacă Adam cel vechi, care zăcea sub păcat, fiind simplu om, odată ce a desfăcut prin neascultare primele legi ale firii în duh, a umplut lumea de jos cu cei născuți ca el în trup spre stricăciune, făcându-se începător celor asemenea lui în cădere, și nimeni nu neagă aceasta, cu atât mai mult Hristos, noul Adam, Cel fără de păcat, Hristos-Dumnezeu, desfăcând ca rațiune legile iraționalității pătrunse în fire din pricina păcatului, umple cu dreptate lumea de sus cu cei născuți ca El în duh spre nestricăciune, făcându-Se începător celor asemenea Lui în ascultare. Și să nu refuze să creadă aceasta nimeni din cei ce simt fie cât de puțin puterea lui Dumnezeu și nu ignoră mărimea ei. Așa se umple deci lumea de sus cu cei ce se nasc după Hristos în Duh și așa la sfârșit legea trupului și a nașterii de jos și toate își revin la ritmul lor pentru lumea de sus." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 93, în PSB, vol. 80, pp. 239-240)

„(...) Se înnoiesc firile și, în chip minunat, Cel cu totul nemișcat după fire Se mișcă nemișcat, ca să zic așa, mai presus de fire, în jurul a ceea ce se mișcă prin fire; și Dumnezeu Se face om, ca să mântuiască pe omul cel pierdut. Unind astfel prin Sine însuși părțile naturale sfâșiate ale firii universale în totalitatea ei și rațiunile generale manifestate în părți, prin care se înfăptuiește unirea celor despărțite, împlinește marele sfat al lui Dumnezeu și Tatăl, readunând (recapitulând) toate în Sine, cele din cer și cele de pe pământ. Căci în Sine au fost și create.[1471]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 106a, în PSB, vol. 80, pp. 263-264)

„Astfel a împlinit ca om cu fapta și cu adevărul, prin ascultarea neclătită, toate câte ca Dumnezeu le-a rânduit de mai înainte El însuși să se facă, realizând tot sfa-

1470. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sufletul fără har e mort. (n. 113, p. 119).

1471. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Până aici Sfântul Maxim a arătat cum trebuie să se miște omul spre Dumnezeu, adunând toată creația în sine. Acum arată că întrucât omul nu a activat mișcarea sădită în firea lui spre Dumnezeu, ci a îndreptat-o spre cele inferioare lui, devenind și el ca ele și periclitându-se să ajungă până la balansarea pe buza inexistenței, Dumnezeu însuși, Cel prin fire nemișcat, Se mișcă spre creatura care se mișcă prin fire, într-un chip nemișcat mai presus de fire, ca s-o ducă și pe ea la nemișcarea în El. În acest sens, Sfântul Grigorie de Nazianz a putut vorbi nu numai de o reînnoire a firii create, ci și de un act nou (de o *înnoire*) a firii necreate. Pentru concilierea mișcării și a nemișcării în Dumnezeu, gândirea răsăriteană a recurs la doctrina energiilor necreate. Dumnezeu e nemișcat prin ființă, dar Se mișcă prin energiile Sale. Printr-un asemenea act Dumnezeu Se face om. Prin firea umană restabilită în Sine, Hristos va putea, folosindu-Se acum de mișcarea ei naturală, să readune în Dumnezeu toate, căci în Sine sunt reunificate rațiunile întregii creații. În Hristos omul se unește în Dumnezeu cu semenii săi și cu lumea pe care o penetrează cu spiritul său uman umplut de Dumnezeu. (n. 329, p. 264).

tul lui Dumnezeu şi Tatăl în favoarea noastră, care am zădărnicit prin reaua întrebuinţare puterea ce ni s-a dat de la început, în chip natural, spre aceasta[1472]. Mai întâi ne-a unit pe noi cu noi înşine în Sine, prin înlăturarea deosebirii de bărbat şi femeie, şi în loc de bărbaţi şi femei, în care se observă mai ales modul deosebirii, ne-a arătat numai oameni în sens propriu şi adevărat, modelaţi cu totul după El şi purtând nevătămat şi cu totul neîntinat chipul Lui, neatins în nici un mod de vreo trăsătură a stricăciunii; şi împreună cu noi şi pentru noi a îmbrăţişat prin cele de la mijloc, ca părţi ale Lui, toată creaţiunea şi a unit în jurul Lui între ele, în chip indisolubil, raiul şi lumea locuită, cerul şi pământul, cele sensibile şi cele inteligibile, ca unul ce avea simţire, suflet şi minte ca noi. Căci însuşindu-Şi prin fiecare din acestea, ca prin nişte părţi, extremitatea înrudită cu fiecare în modul amintit, a recapitulat (a adunat) toate în Sine[1473].

Prin aceasta a arătat că toată creaţiunea este una, ca un alt om, împlinindu-se prin convergenţa părţilor ei între ele şi ţinându-se toată în ea însăşi prin solidaritatea totalităţii ei ca aceeaşi substanţă sau ca raţiunea unică, simplă, indefinită şi nediferenţiată a creaţiunii din nimic, în baza căreia toată creaţiunea poate primi una şi aceeaşi raţiune cu totul indistinctă, ca una ce are pe *nu era* mai bătrân decât *este*[1474]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 106a, în PSB, vol. 80, pp. 265-266)

„Căci n-a vindecat numai prin minuni bolile noastre şi însuşindu-Şi prin pătimire slăbiciunile şi, plătind prin moarte Cel fără de moarte ca un datornic datoria noastră, ne-a eliberat pe noi de multele şi înfricoşătoarele vini, ci şi învăţându-ne în multe feluri, ne-a sfătuit să ne facem cu voia asemenea Lui prin deprinderea de

1472. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unificarea tuturor a realizat-o în numele nostru întâi Hristos ca om. El a restabilit în Sine puterea unificatoare a naturii umane pe care noi o alterasem. Pe treapta cea mai înaltă a unificat umanitatea Sa cu Dumnezeu, sau a înfăţişat-o pe aceasta plină de toată creaţiunea transfigurată în faţa lui Dumnezeu şi Tatăl. El a realizat unirea tuturor în Sine ca om şi unirea Sa ca om cu Dumnezeu, întrucât a ascultat porunca dumnezeiască de a folosi această putere în vederea unificării tuturor în Sine şi a Sa cu Dumnezeu, prin rolul conducător recunoscut spiritului (minţii). Căci dacă pornirile trupeşti pătimaşe dezbină pe om în el însuşi şi pe om de toate, spiritul îl unifică în el şi cu toate. Dar spiritul face aceasta nu impunând o stăpânire silnică asupra părţilor inferioare ale omului şi asupra lumii, ci câştigându-le prin forţa superioară a purităţii şi a înţelegerii adevăratului rost al omului şi al lumii. Contrar origenismului şi urmând lui Hristos omul duce în sine întreaga creaţiune la unirea cu Dumnezeu, căci prin aceasta a fost făcută (n. 331, p. 265).

1473. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Simţirea, sufletul şi mintea mijlocesc între subiectul uman şi toate cele asemănătoare lor care subzistă neunite între ele: între lumea sensibilă, cu ţesătura ei raţională, şi lumea fiinţelor îngereşti care sunt minţi pure. De aceea simţurile, sufletul, sau lucrarea lui raţională şi mintea, sau lucrarea ei înţelegătoare, sunt socotite ca fiind la mijloc între subiectul uman şi realităţile ce le corespund. Dar adevărata unificare a lor în om se realizează prin orientarea minţii spre Dumnezeu. Căci altfel cele trei lucrări mijlocitoare rămân neunificate în om, mai bine-zis lucrarea inferioară a simţurilor pune stăpânire pe om şi, prin ele, lumea sensibilă însăşi. Iar în această stare omul este neunificat şi nu poate unifica cu sine şi cu Dumnezeu nici lumea. Căci e purtat de la o pasiune la alta, de la un obiectiv atractiv la altul, dându-le pe rând o importanţă exagerată. Numai mintea (spiritul) ca forţă superioară, făcută să se deschidă lui Dumnezeu şi să se hrănească spiritual din El, poate aduce la unitate cele trei lucrări ale omului, supunând pe cele mai de jos celei mai de sus, sau imprimând în cele mai de jos interesul pentru cele mai de sus, în ultimă analiză, pentru Dumnezeu, în Care omul îşi găseşte conţinutul suprem şi a-toate-cuprinzător al satisfacerii trebuinţelor tuturor celor trei lucrări: a simţirii purificate, a raţiunii ce străbate la ultima Raţiune, a înţelegerii nesfârşite a realităţii nesfârşite. Dar aceasta s-a făcut întâi în Hristos în Care Dumnezeu S-a unit prin minte cu natura umană, făcând-o deplin şi etern deschisă infinităţii de lumină şi de iubire a Lui. (n. 332, p. 266).

1474. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel care a restabilit cel dintâi ca om în sine puterea prin care le unifică pe toate în sine şi cu Dumnezeu a fost Hristos. În El creaţiunea s-a arătat din nou ca una, unită cu omul nou, sau ca un alt om. Căci propriu-zis toată creaţiunea adunată în om e un om lărgit şi nimic mai mult sau mai puţin. Ea se completează ca un întreg prin convergenţa părţilor ei în om, convergenţă descoperită de el. Deci deplina convergenţă a părţilor ei ca într-un întreg nu are loc decât în om. Iar în om nu se împlineşte şi nu se adună creaţiunea ca într-un întreg sau ca într-un om reunificat, decât pentru că el şi-a găsit această întregire sau calitatea unui om complet în Hristos. Unitatea lumii constă în raţiunea ei comună de realitate creată. Dar această raţiune iese în relief în Hristos, în Care legătura creaturii cu Creatorul se manifestă în gradul culminant şi în claritatea maximă. Toată creatura, care are ca trăsătură comună începutul ei în timp, e unită cu Creatorul ei, împărtăşindu-se de eternitatea Lui şi explicându-se din ea, pentru că e încadrată în Subiectul etern, pentru că El îi descoperă în sine sensurile ei inepuizabile, pentru că mintea Lui omenească poate înainta la nesfârşit în aceste sensuri ale ei în Sine însuşi ca Dumnezeu-Cuvântul creator şi susţinător al ei, pentru că din El pot străluci în mod sensibil în ea noi şi noi frumuseţi spirituale, curate, negrăit de adânci, de netălmăcit. Ce departe suntem de origenismul platonizant, după care nu se reţine pentru viaţa viitoare decât sufletul, refuzându-se lumea văzută ca fostă temniţă a sufletului! Omul are, într-un anumit sens, ca făptură creată, o raţiune comună cu a întregii lumi şi ea e unită întreagă cu Dumnezeu Cuvântul, Care îi descoperă adâncimile infinite. (n. 333, p. 266).

oameni iubitoare şi prin desăvârşita iubire a unora faţă de alţii[1475]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, 11, în PSB, vol. 81, p. 61)

„(...) Acelaşi a pătimit cu trupul pentru noi, fiind şi rămânând pururea Acelaşi nepătimitor cu dumnezeirea, ca să fie şi mântuirea noastră în moartea Fiului Unuia Născut al lui Dumnezeu (O, ce taină minunată – paradoxală – şi negrăită!) şi să rămână şi slava şi identitatea dumnezeiască a fiinţei Lui una cu a Tatălui, să rămână nemicşorată." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 70)

„Declarăm ale Lui şi minunile şi pătimirile, ca ale Celui Care e Unul, adică ale lui Hristos, Care lucra şi cele dumnezeieşti, şi cele omeneşti: cele dumnezeieşti, trupeşte, pentru că săvârşea minunile prin trupul nelipsit de lucrarea lui naturală, iar pe cele omeneşti, dumnezeieşte, pentru că primea fără sila firii, cu voia şi prin stăpânire, experienţa patimilor omeneşti[1476]. Şi a Lui e crucea şi moartea şi mormântul[1477] şi învierea şi înălţarea la ceruri." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 142)

„Şi deşi e îndrăzneţ cuvântul, a ales pentru noi ocara necesară iconomiei (mântuirii) ca mai de cinste decât slava. Căci a făcut din întoarcerea la El a celor rătăciţi o cinste covârşitoare şi o slavă prisositoare a lui Dumnezeu şi prin ea a scos la iveală şi a arătat şi mai mult slava cea firească a lui Dumnezeu şi nimic nu-i este mai propriu raţiunii slavei Lui decât mântuirea oamenilor, pentru care e toată raţiunea şi toată taina[1478]. Şi ceea ce-i mai tainic decât tainele e că Însuşi Dumnezeu, făcându-Se din iubire om cu adevărat prin asumarea trupului mintal şi raţional însufleţit şi primind în Sine fără să Se schimbe patimile firii ca să mântuiască pe om şi să ni Se dea nouă, oamenilor, pe Sine pildă de virtute şi chip viu al bunăvoirii şi iubirii faţă de El şi între noi, poate să-i înduplece pe toţi spre a răspunde la fel." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 44, în PSB, vol. 81, pp. 172-173)

„(...) Mântuitorul putând prin fire, se vădeşte voind ca om şi suferind frica trupească de moarte, voind să arate împreună cu celelalte patimi iconomia (întruparea) curată de nălucire şi răscumpărând firea celor osândiţi pentru păcatul patimilor ei[1479].

1475. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim vede în purtarea slăbiciunilor şi în primirea morţii noastre de către Fiul lui Dumnezeu făcut om şi o plată a datoriei noastre de ascultare, neachitată de noi, lui Dumnezeu. Dar chiar această suportare a slăbiciunilor şi a morţii noastre de către El întăreşte totodată firea noastră. Astfel, prin pătimirile şi moartea lui Hristos se împlinesc cele două sensuri ale mântuirii: se arată iubirea reînnoită a omului faţă de Dumnezeu şi se restaurează firea lui. Iar prin învăţătura şi pilda Sa, Hristos ne ajută şi pe noi să revenim la viaţa adevărată a omului, în acelaşi timp bineplăcută lui Dumnezeu, adică ajută la împlinirea aceloraşi două scopuri, care în fond sunt unul, dat fiind că lui Dumnezeu Îi place tocmai o viaţă omenească împlinită conform potenţelor puse de Dumnezeu în ea. (n. 101e, p. 61).

1476. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ar fi putut să nu pătimească, pentru că ar fi putut copleşi durerile prin dumnezeirea Lui. Nu era stăpânit de ele fără voia Lui, cu sila. Ci rămânea mereu stăpân asupra lor. Dar totuşi le suporta în toată intensitatea lor. Căci firea Sa omenească avea capacitatea sensibilităţii pentru durere. Deasupra ei s-a ridicat numai prin înviere. (n. 299, p. 142).

1477. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *A Lui e crucea şi moartea.* Tot ce se întâmplă în componentele lui sunt ale Lui. Sunt trăite de El. Trăiesc cu sufletul înţepătura din trupul meu. Sufletul îi dă caracterul durerii. Dacă ar fi numai materia trupului, ea n-ar simţi durerea. Înţepătura din materie se repercutează ca durere spirituală, dar de origine materială, în suflet. Într-un fel, ipostasul dumnezeiesc simte înţepătura piroanelor din trupul Lui. Dacă n-aş simţi durerea din trupul material fără sufletul aflat în el, n-aş simţi-o în suflet nici fără materia trupului. Omului i s-a dat materia trupului ca să simtă prin ea durerea în suflet. Poate de aceea a luat şi Fiul lui Dumnezeu un trup material. (n. 300, p. 142).

1478. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cea mai înaltă raţiune se împlineşte în mântuirea oamenilor, care este iubirea între ei şi Dumnezeu şi de aceea nu se poate înfăptui decât prin iubirea lui Dumnezeu care întrece orice iubire. Raţiunea nu e constatarea rece a unor legături între componentele unei lumi pe care egoismul nostru le-a împreunat cu dezbinarea şi cu multe suferinţe, ci e forţa spirituală care ridică aceste legături la înălţimea care bucură pe toţi. Raţiunea *ştiinţifică* ia ca realitate fatală o lume coborâtă de păcatul nostru la imprimarea de nenumărate neajunsuri, ca unica lume posibilă, ca lumea fatală. Dar noi putem prin spirit să ridicăm lumea din această stare. În felul acesta, raţiunea şi taina nu sunt ireconciliabile. O iubire prin care cineva se jertfeşte pe sine pentru alţii e şi cea mai raţională, dar şi cea mai greu de înţeles pentru mentalitatea egoistă cu care ne-am obişnuit. (n. 347, p. 173).

1479. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Hristos n-ar fi murit ca om, ar fi fost posibil ca să nu se creadă în întruparea Lui reală şi să nu se vadă răscumpărarea noastră ca scop al întrupării. Dacă n-ar fi învins moartea acceptând-o, nu s-ar vedea pentru ce-ar mai trebui să murim noi. Sau s-ar considera că murind noi nu facem cu El drumul spre înviere. Noi rămânem în afara Lui. (n. 424, p. 202).

Şi iarăşi, arată pornirea împotriva morţii, omorând moartea cu moartea ca să mântuie ceea ce se afla în El prin fire ca om şi ca să arate şi marele şi negrăitul sfat al Tatălui împlinit de El ca Dumnezeu, împlinit trupeşte. Căci nu ca să pătimească, ci ca să mântuiască S-a făcut în mod principal om: *Părinte, de e cu putinţă, treacă acest pahar de la Mine, dar să nu se facă voia Mea, ci voia Ta* (Mt. 26; 30; Lc. 22, 42)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, A aceluiaşi către acelaşi Marin, 2, în PSB, vol. 81, p. 202)

„Se poate socoti că Cel ce e capul întregului trup Şi-a însuşit ca Doctor bolile celui suferind până a ne elibera de acestea ca Dumnezeu, Care S-a întrupat pentru noi, luându-le de la noi şi desfiinţându-le cu puterea trupului asumat al Lui[1480]. Căci motivul patimilor e îndoit: unul e certarea, altul necinstea. Primul caracterizează firea noastră, al doilea o alterează. Pe primul l-a primit ca om pentru noi, voindu-l fiinţial, adeverind firea şi înlăturând osânda noastră, pe al doilea l-a însuşit iarăşi în chip iconomic (mântuitor) ca iubitor de oameni, arătându-Se în noi şi în modul nostru nevindecat, ci, consumând tot ce e al nostru ca focul ceara, sau ca soarele aburul pământului, să ne transmită cele ale Sale şi să ne facă încă de aici nepătimitori şi nestricăcioşi prin făgăduinţă[1481]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, Scrieri, 19, în PSB, vol. 81, pp. 303-304)

Iisus în faţa Arhiereului Anna

„Mântuitorul şi Domnul nostru Iisus Hristos a păstrat tăcerea în timp ce era învinuit înaintea Arhiereului şi *nimic nu răspundea,* fiind convins că toată viaţa şi faptele pe care le săvârşise în mijlocul iudeilor valorau mai mult decât un răspuns oarecare la acele mărturii mincinoase care i se aduceau şi decât orice cuvinte de apărare împotriva pârilor de care era învinuit." (Origen, *Contra lui Celsus,* Prefaţă, în PSB, vol. 9, p. 25)

„Acesta este împăratul iudeilor" (Matei 27, 37)

„(...) Că Domnul este Împăratul lui Israel s-a recunoscut şi de duşmani, care au însemnat pe cruce mărturisirea împărăţiei Lui: *Acesta este împăratul iudeilor* (Mt. 27, 37). Şi noi primim mărturia, deşi ea pare că micşorează mărirea puterii Lui, mărginind stăpânirea Lui la împărăţia lui Israel. Dar nu e aşa, ci scrierea aceasta de pe cruce vesteşte prin parte stăpânirea peste toate, prin faptul că nu adaugă că Acesta e *numai* Împăratul iudeilor. Căci cuvântul, mărturisind fără restrângere stăpânirea peste iudei, a cuprins în mărturisirea aceasta, prin tăcere, şi stăpânirea peste toate. Pentru că Împăratul lumii întregi are, fără îndoială, şi stăpânirea peste parte." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia VII, în PSB, vol. 29, pp. 204-205)

Pătimirile şi răstignirea lui Hristos pe cruce[1482]

„Oare de ce fusese nevoie de chinuri pentru suportarea morţii? Voia desigur ca plecând să ducă până la capăt plăcerea răbdării." (Tertulian, *Despre răbdare,* III, în PSB, vol. 3, p. 184)

1480. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nici în firea omului de rând lupta contra celor bune nu e după fire. Cum ar fi deci aceasta în firea asumată de ipostasul Cuvântului? Totuşi Hristos Şi-a însuşit pătimirile noastre din milă. (n. 641b, p. 303).

1481. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Patimile caracterizează pe de o parte slăbiciunea firii noastre, pe de alta arată starea noastră de necinste. Slăbiciunea ne-o vindecă Fiul lui Dumnezeu prin tăria răbdării Lui în trup; patimile de necinste le topeşte făcându-ne nepătimitori, sau curaţi. Adică sunt în noi patimi ca boli ontologice şi patimi ca deprinderi abătute de la calea cea dreaptă a firii. Pe cele dintâi le vindecă, de cele de al doilea ne purifică. (n. 642, p. 304).

„Cununa aceasta de spini este duşman celor care uneltesc împotriva Domnului; şi i-a împiedicat; cununa aceasta de spini este prieten celor care fac parte din Biserica Lui; şi i-a înconjurat pe ei cu zid de apărare; cununa aceasta de spini este floare pentru cei ce cred în Cel Care a fost slăvit; dar cununa aceasta de spini însângerează şi pedepseşte pe cei care nu cred. Da, cununa aceasta de spini este simbol al faptei Lui de Stăpân; El a purtat pe capul şi în mintea trupului Său toate răutăţile noastre, cu care ne-am rănit. Că El, cu patima Lui, ne-a izbăvit de sminteli, de păcate şi de nişte spini ca aceştia. Nimicind pe diavol, Domnul întreabă pe bună dreptate, cu mândrie, zicând: *Unde-ţi este, moarte, boldul?* (1 Cor. 15, 55)." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea a II-a, cap. 8, 74.2, în PSB, vol. 4, p. 273)

„(...) Că nu ne-a fost făcut cunoscut Cuvântul fără lemnul crucii; Cuvântul, viaţa noastră, a fost atârnat de lemnul crucii (Deut. 21, 22-23; 28, 66; Fap. 5, 30; 10, 39; Gal. 3, 13), spre credinţa noastră." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 11, 72.3, în PSB, vol. 5, p. 352)

„El a fost *preaslăvit,* însă, când s-a suit pe cruce şi a îndurat moartea. Vrei să ştii cum a fost preaslăvit? El singur spunea: *Părinte, venit-a ceasul! Preamăreşte pe Fiul Tău ca şi Fiul să Te preamărească* (In. 12, 1). Patimile Sale au fost, deci, pentru El o slavă, numai că această slavă n-a fost strălucitoare, ci smerită. Se spune doar despre El: *S-a smerit pe Sine până la moarte şi încă moarte pe cruce* (Filip. 2, 8)." (Origen, *Omilii la Cartea Ieşirii,* Omilia VI, cap. 1, în PSB, vol. 6, p. 95)

„Socrate ştia dinainte că dacă bea venin din cucută va muri şi ar fi putut, dacă ar fi urmat sfatul lui Kriton, să fugă din temniţă şi să nu i se întâmple nimic, dar a hotărât – aşa cum credea că-i preferabil – că ar fi mai bine pentru el să moară ca filosof, decât să ducă o viaţă potrivnică filosofiei lui[1483]. Tot aşa şi Leonida, conducătorul spartanilor, îşi dădea seama dinainte că în curând el şi cei care-l însoţeau vor muri la Termopile, în schimb o viaţă ruşinoasă nu avea nici o valoare în ochii lui, de aceea a zis către ai săi: *să prânzim în trupuri, căci de cinat vom cina în infern!*[1484] Şi dacă vrei să mai strângi astfel de istorii, atunci să ştii că vei găsi multe.[1485] Or, dacă Iisus şi-a văzut de mai înainte patimile şi nu le-a ocolit, dacă şi-a dat seama de ele încă dinainte şi totuşi le-a întâmpinat curajos, de ce te mai miri?" (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 17, în PSB, vol. 9, pp. 115-116)

„Celsus adaugă: *Ce vorbe asemănătoare*[1486] *a rostit Dumnezeul vostru în timpul patimilor Lui?* I-am putea răspunde că tăcerea Lui în timpul atâtor bătăi şi a atâ-

1482. Răstignirea pe cruce este cel mai important moment din activitatea mesianică a lui Iisus Hristos. Ea constituie jertfa supremă prin care Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat ia asupra Sa păcatele lumii şi împacă pe om cu Creatorul. Mântuitorul purta pe cruce păcatele întregii lumi. *Numai Cel fără de păcat putea să moară pentru păcătoşi* (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 38 la I Corinteni,* 2, PG. LXI, col. 324). Pe Golgota Hristos a fost în acelaşi timp şi jertfă şi preot jertfitor; jertfă după trup şi preot după Duh, iar crucea a fost altar (cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Cruce,* PG, XLIX, col. 394-400). Descrierea pătimirilor şi a morţii Domnului nostru Iisus Hristos pe cruce ocupă un loc important în literatura patristică. În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur spune: *Pătimind Fiul ceea ce a pătimit, este cu mult mai mare şi mai însemnat decât a face lumea şi a crea din ceeea ce nu era.* (*Omilia IV la Evrei*). Îndurând toate pedespele rezervate umanităţii păcătoase, Fiul lui Dumnezeu ispăşeşte pe cruce, prin jertfa Sa, vina păcatului strămoşesc, căci pentru aceasta se coborâse Fiul lui Dumnezeu din cer, ca să se jertfească pentru întreg neamul omenesc, împăcându-l cu Dumnezeu şi deschizându-i calea spre mântuire. Mântuitoarele pătimiri ale Domnului se încheie cu învierea Sa din morţi, temeiul nădejdii noastre în învierea morţilor (I Cor. 15). - n.a.

1483. Notă Pr. T. Bodogae: Platon, *Criton* 44-46 (trad. St. Bezdechi, Bucureşti, 1932, p. 13). (n. 80, p. 115).

1484. Notă Pr. T. Bodogae: Seneca, *Epistole*, 82, 21..

1485. Notă Pr. T. Bodogae: Forma scrierilor lui Plutarh (*Moralia* şi *Vieţile paralele*) era vie şi în conştiinţa contemporanilor. (n. 82, p. 116).

1486. Celsus înşirase câteva nume de personalităţi, precum: Orfeu, Homer, Aristocreon, Epictet etc. – n.a.

tor batjocuri dovedeşte mai multă statornicie în răbdare, decât toate cuvintele rostite de elinii puşi la cazne, dacă Celsus va acorda crezare istorisirii sincere cu care ele au fost descrise de către nişte bărbaţi sinceri, căci ei au relatat în chip corect o serie de fapte ieşite din comun, iar în numărul acestora trebuie subliniată şi tăcerea cu care a îndurat Iisus chinurile, căci a fost batjocorit şi îmbrăcat cu hlamidă roşie, I s-a împletit o cunună de spini, care I s-a pus pe cap, iar în acelaşi timp I s-a înmânat un toiag de trestie sub formă de sceptru (Mt. 27, 14, 28-29). În timpul tuturor acestor chinuri El a dovedit cea mai mare blândeţe, fără să rostească nici un cuvânt jignitor şi fără să se arate câtuşi de puţin supărat pe călăii care-L maltratau." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VII-a, cap. 55, în PSB, vol. 9, pp. 490-491)

„E mult mai bine să spunem că puterea Cuvântului n-a avut nimic de pătimit de pe urma trupeştilor patimi, la fel cum, în pilda luată de noi, razele de lumină ajunse din cer pe pământ nu suferă nimic la atingerea tinei, a mocirlelor sau a cine ştie căror necurăţii. Oricine e în drept să spună că şi ele-s luminate de razele soarelui; numai că lumina nu suferă nici o întinare – şi nici soarele – din întrepătrunderea lor cu elementele corporale." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 14.10, în PSB, vol. 14, p. 235)

„Minunează-te de iubirea de oameni a Cuvântului, că pentru noi e defăimat, ca noi să ne bucurăm de cinste." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. V, XXXIV, în PSB, vol. 15, p. 129)

„Flămânzii erau hrăniţi, şi Cel Care-i hrănea era prigonit şi duşmănit; demonii erau alungaţi, şi se uneltea împotriva Celui Care poruncea demonilor; leproşii erau curăţiţi, şchiopii umblau, surzii auzeau şi orbii vedeau, iar Binefăcătorul era alungat. În cele din urmă au dat morţii pe Cel care a dăruit viaţa, au bătut cu bice pe Liberatorul oamenilor şi au osândit pe Judecătorul lumii." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* Omilia a XI-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 462)

„Că a îndurat atunci cele mai mari ocări. Nu I-a fost batjocorit numai un mădular, ci tot trupul. Capul, cu cunună de spini, cu trestie, cu pălmuiri; faţa, cu scuipări; obrajii, cu palme; tot trupul cu biciuiri, cu îmbrăcare cu hlamidă şi închinăciuni făţarnice; mâna, cu trestia pe care I-au dat-o să o ţină în loc de sceptru; în sfârşit, cu datul oţetului. Poate fi oare ceva mai cumplit decât acestea? Poate fi, oare, o ocară mai mare? Cele săvârşite atunci depăşesc orice cuvânt. Ca şi cum s-ar fi temut să nu lase ceva nefăcut din îndrăzneaţa lor faptă, iudeii săvârşesc totul; pe profeţi i-au omorât cu mâinile lor, iar pe Hristos, pe temeiul hotărârii judecătorului; ajung ucigaşi şi osândesc pe Hristos; Îl osândesc şi cu gura lor şi cu gura lui Pilat, spunând: *Sângele Lui asupra noastră şi asupra copiilor noştri* (Mt. 27, 25). Tăbărăsc asupra Lui şi-L ocărăsc; Îl leagă şi-L târăsc; ei sunt vinovaţi că ostaşii Îl ocărăsc; Îl pironesc, Îl înjură, îşi bat joc de El, Îl batjocoresc. Pilat n-a hotărât aceasta; dar ei fac toate acestea de la ei; ei sunt totul: şi acuzatori şi judecători şi călăi." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia LXXXVII, I, în PSB, vol. 23, p. 974)

„*Dat-au spre mâncarea Mea fiere şi spre setea Mea M-au adăpat cu oţet* (Ps. 68, 25). Dar nici evanghelistul Ioan nu spune că a băut; că nu-i nici o deosebire între a gusta şi a bea; amândouă cuvintele arată unul şi acelaşi lucru.

Şi totuşi nebunia lor nu s-a oprit aici, ci, după ce L-au dezbrăcat, după ce L-au răstignit şi după ce I-au dat oţet, merg mai departe; chiar când Îl văd atârnat pe cruce Îl ocărăsc şi ei şi cei ce treceau. Dar ceea ce era mai cumplit decât toate era că Hristos pătimea acestea sub învinuirea de amăgitor şi înşelător, de îngâmfat, de om care s-a lăudat în zadar cu cele ce spunea. De aceea L-au şi răstignit în faţa întregului popor, ca să-L facă de râs înaintea tuturor celor ce-L vedeau; de aceea s-au slujit de mâinile ostaşilor, ca furia lor să crească şi prin această judecată publică.

Ce inimă n-ar fi muiat mulţimea care-L urma pe Iisus şi plângea? Această mulţime, da, dar nu pe aceste fiare! De aceea şi Domnul pe aceia îi învredniceşte de răspuns, dar pe aceştia, nu!" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia LXXXVII, I-II, în PSB, vol. 23, p. 975)

„Dacă moartea lui Hristos n-ar fi fost în mod propriu şi adevărat o faptă a voii iudeilor şi rodul îndrăznelii lor bolnave, ci, cum o socotesc unii, a hotărârii dumnezeieşti,[1487] care i-a condus la aceasta, cum n-ar trebui să se împlinească dintr-o necesitate ceea ce se arată că a fost prin oameni, şi nu altfel? Apoi, spune-mi, cum ar mai pedepsi pe unii cu dreptate, odată ce ar apărea că servesc hotărârilor de neocolit ale lui Dumnezeu? Apoi, cum ar mai apărea nefericit şi ar fi fost mai bine să nu se fi născut omul acela prin care s-a vândut Hristos (Mt. 26, 24)?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IV-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 381)

„(...) Numai Hristos are, ca Dumnezeu, puterea să ne dăruiască toate bunătăţile. Şi foarte bine spune, în loc de: a fost răstignit, că a fost înălţat[1488]. Celor ce L-au ucis le-a ţinut taina neînţeleasă, căci nu erau în stare să o priceapă[1489]. Dar celor mai cuminţi le-a dat putinţa să înţeleagă că va pătimi din pricina tuturor şi pentru toţi. Şi socotesc că cineva va putea zice – şi foarte drept – că moartea pe cruce este înălţarea în renume şi în slavă. Hristos e preaslăvit şi pentru aceasta, aducând omenirii multe bunătăţi, prin care îi atrage pe oameni spre Sine, deci nu-i aduce altuia ca ucenici.[1490]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 780)

1487. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă răstignirea lui Hristos s-ar fi produs pentru că aşa a hotărât Dumnezeu, ea n-ar fi fost efectuată prin oameni, deci ei nici n-ar merita să fie pedepsiţi. Faptul că nu prin necesitatea divină s-a produs răstignirea este o dovadă că Hristos s-a ferit ca om de moarte. El, ca Dumnezeu, a acceptat moartea, cu toată ferirea Lui ca om de ea, dar n-a impus-o. În ferirea de moarte ca om, şi în acceptarea ei ca Dumnezeu se arată iubirea lui Dumnezeu, atotputernicia Lui, ca şi libertatea oamenilor care I-au impus-o, deci vina lor. Căci acceptă moartea ca Dumnezeu pentru umanitatea Sa, nu ca pe o descompunere definitivă a umanităţii, ci pentru a învinge moartea. Iar lăsând pe oameni să-L omoare ca om, le lasă libertatea. Moartea se arată prin aceasta nu atât o fatalitate a naturii, cât un produs al libertăţii umane, sau al omului ca persoană, putând merge până la a descompune compusul uman, însă nu până la desfiinţarea lui totală şi definitivă. Mai trebuie notat şi faptul că Hristos se fereşte ca om de moarte, dar o voieşte ca Dumnezeu, pentru umanitatea Sa, nu arată o contradicţie în El, căci ferirea de moarte a umanului nu e contrară voii lui Dumnezeu, odată ce Dumnezeu a făcut pe om spre a ţine la viaţa lui. Dar nici voirea morţii de către Hristos, pentru umanitatea Sa, nu contrazice firii acesteia, căci voieşte ca Dumnezeu moartea Sa ca om, pentru a învinge moartea din păcat. (n. 684, p. 381).

1488. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos, prin răstignire, nu este înălţat numai fizic pe cruce, ci şi spiritual. Căci Se înalţă prin aceasta la suprema iubire de oameni şi la predarea Lui ca om lui Dumnezeu. Prin renunţarea la viaţa pământească, dăruindu-Se lui Dumnezeu pentru oameni, Se uneşte la maximum cu Dumnezeu şi cu oamenii, sau Se uneşte cu Dumnezeu, având alături şi pe oamenii care se vor uni cu El. Înălţarea pe cruce e începutul înălţării ca om la cer, sau e înălţarea spirituală ca om la cer, sau la Dumnezeu-Tatăl. (n. 1482, p. 780).

1489. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ei judecau trupeşte, nu vedeau cele spirituale. Căci nu vedeau pe Hristos decât ca om şi nu puteau sesiza adâncimile Lui dumnezeieşti. (n. 1483, p. 780).

1490. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos, lăsându-Se răstignit din iubire faţă de oameni, le arată iubirea pe care le-o va arăta în veci şi, prin aceasta, îi atrage la El, unindu-i şi pe ei împreună cu Sine (ca om) cu Tatăl. Îi atrage Hristos la El, căci în El este totul, şi iubirea nesfârşită. Nu-i atrage spre altcineva decât spre El. Nu face cum fac ucenicii, care-i atrag spre Hristos, ca spre altcineva, ei neputându-le da nemărginirea. În Fiul au totul, căci, fiind El născut din Tatăl şi de o fiinţă cu Tatăl, au în El tot ce este şi în Tatăl, sau sunt atraşi totodată spre Tatăl. (n. 1484, p. 780).

„Ce spune deci cuvântul: *Ca bucuria Mea să fie în voi* decât că Unul-Născut S-a făcut ca noi, adică om, lipsit doar de păcat, voind să rabde şi să pătimească toate câte I-a dat blestemata nebunie a iudeilor să încerce. Căci îl vom afla batjocorit şi prigonit şi supus la osânde grele, scuipat, bătut şi biciuit, şi, la urma tuturor, pironit din cauza noastră şi pentru noi pe cruce. Dar toate aceste grele încercări nu L-au dus la o durere care să-L facă să nu îndure, ci L-au lăsat plin de bucuria şi mulţumirea cuvenită Lui, deoarece a văzut mulţimea celor ce se mântuiesc, împlinind voia lui Dumnezeu-Tatăl. De aceea Şi-a făcut necinstea bucurie şi a socotit durerile o dulceaţă[1491]. Deşi au fost multe şi foarte crude îndrăznelile împotriva Lui, vom afla scris că Iisus Se veselea şi a zis: *Te slăvesc pe Tine, Părinte, Doamne al cerului şi al pământului, căci ai ascuns acestea de cei înţelepţi şi pricepuţi şi le-ai descoperit pruncilor. Da, Părinte, căci aşa a fost bunăvoirea înaintea Ta* (Mt. 11, 25-26). Auzi că, deoarece vedea odinioară înţelepţiţi pe cei ce erau prunci şi fără minte, aduce mulţumire pentru noi Tatălui, Care ne mântuieşte? Dar să ne amintim şi de timpul când străbătea ţinutul samarinenilor şi, obosit de călătorie, şedea lângă fântâna lui Iacov, precum s-a scris (In. 4, 6). O femeie I-a împlinit dorinţa de-a scoate apă şi I-a spus cele cuvenite, iar mulţimea samarinenilor ce-L aştepta L-a făcut să uite de mâncarea necesară. Căci ce a spus către ucenicii care Îl îndemnau să se împărtăşească de mâncare: *Mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine şi să săvârşesc lucrul Lui* (In. 4, 34)? Oare nu se vede şi de aici că Îşi făcea o plăcere şi o bucurie din împlinirea voilor părinteşti, adică din readucerea la mântuire a celor alunecaţi în pierzanie?[1492] Nu e nici o îndoială." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 949-950)

„Căci I se aduce necinste pentru noi, deoarece El ridică păcatul nostru, după cuvântul Proorocului, şi pentru noi suferă dureri (Is. 53, 4). Căci, precum a pricinuit desfiinţarea morţii, predând trupul Său morţii, socotesc că la fel pălmuirea, prin care se împlineşte necinstea lui Hristos, desfiinţează necinstirea venită asupra noastră pentru neascultarea şi păcatul răutăţii de la început. Căci cel de o valoare egală cu a tuturor Se lasă necinstit pentru toţi, dar socotesc că s-ar cutremura toată creaţia dacă ar fi chemată la simţirea unei astfel de îndrăzneli[1493]. Căci Domnul slavei a fost pălmuit de mâna lipsită de respectul evlaviei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1087)

1491.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cele mai cumplite dureri trupeşti pot fi însoţite de o bucurie sufletească atunci când cel ce le suferă ştie că ele aduc un folos celor iubiţi. Aceasta face suportabile durerile trupeşti, oricât ar fi ele de mari. Aceasta s-a petrecut în mod desăvârşit cu Hristos. Conştiinţa că prin durerile Lui ne poate scăpa de moarte, I le-a făcut suportabile, deşi nu au fost mai mici ca ale oricărui om. De aceea nu a căutat să scape de ele. Căci puterea de a le răbda cu mulţumire venea din conştiinţa că prin ele ne va scăpa de moarte, la care se adăuga iubirea Lui faţă de noi, o iubire cum nimeni nu mai putea avea. (n. 1793, p. 949).

1492. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Bucuria Tatălui este să facă fericiţi pe oameni, împărtăşindu-le bunătăţile Lui, prin jertfa Fiului Său. Dar această bucurie a Tatălui, care constă în a face fericiţi pe oameni, era şi o bucurie a Fiului Lui. Bucuria e străină de egoism. Dar bucuria deplină nu e numai comuniunea între doi, ci şi cu al treilea, deosebit de ei. Fiul face bucurie Tatălui pentru că Se bucură de fericirea oamenilor. Deci Fiul face bucurie Tatălui, făcând fericiţi pe oameni, cum vrea Tatăl. În relaţia celor trei Persoane dumnezeieşti cu oamenii avem prelungită comuniunea dintre Ele. Duhul face bucurie Tatălui, bucurându-Se şi El de Fiul, sau Fiului, iubind şi El pe Tatăl spre a face bucurie Fiului. (n. 1794, p. 950).

1493. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă am trăi în mod real solidaritatea noastră cu Hristos, precum o trăieşte El cu noi, ne-am cutremura de trăirea de către El a necinstirii noastre şi de pedeapsa ei, cum se cutremura El. E implicată în această cutremurare simţirea grozăviei păcatului nostru. Mărimea nemărginită a iubirii Lui faţă de noi se arată în suportarea pedepsei pentru păcatul nostru, cu toată lipsa Lui de păcat. Simţind această solidaritate cu Hristos, simţim totodată grozăvia nesimţirii făpturii necredincioase care refuză să vadă în obrazul Lui pe Însuşi Dumnezeu. (n. 2052, p. 1087).

„A fost biciuit cu nedreptate, ca să ne scape pe noi de la pedeapsa dreaptă. A fost supus batjocurii și a fost pălmuit, ca noi să scăpăm de păcatul ce s-a sădit în noi[1494]. Căci cugetând drept, vom crede că toate pătimirile lui Hristos au fost pentru noi, având puterea să ne scape în chip binecuvântat de cele ce ni se întâmplă pentru despărțirea noastră de Dumnezeu. Căci precum Cel ce nu știa de moarte a ajuns să desființeze moartea tuturor (fiindcă Unul a murit pentru toți), așa e drept să înțelegem că Domnul a pătimit acestea toate pentru noi, ca să ne scape pe toți și de biciuiri, și de necinstire. Fiindcă în oarecare mod *prin rănile Lui noi toți ne-am vindecat*, după cum s-a scris (Is. 53, 5). Căci toți eram rătăciți, fiecare pe calea lui, cum zice Proorocul Isaia (Is. 53, 6), și Domnul S-a jertfit pentru păcatele noastre și *a fost pedepsit pentru mântuirea noastră* (Is. 53, 5). Și-a dat spatele Său spre biciuiri și fața Sa spre pălmuiri, precum zice același (Is. 50, 6). Deci ostașii, luându-L pe Iisus ca pe un pretendent la tron, își bat joc de El în chip ostășesc. De aceea I s-a pus pe cap o cunună de spini, care e semn al împărăției pământești. Iar cu mantia de purpură L-au îmbrăcat ca semn al porfirei regale, dar și ca pricină de batjocură, căci veneau către El, zicând: *Bucură-Te, regele iudeilor.*

Am aflat că unora le place să spună despre cununa de spini că înseamnă și mulțimea închinătorilor la idoli care va fi ridicată de Hristos ca într-o diademă, prin credință în El. Aceasta reprezintă neamurile care poartă încă spini, arătându-se că nu poartă roadele credinței, ci se fac mai degrabă hrană a focului atotconsumator, cum se întâmplă și cu grămada de buruieni din câmpuri și cu spinii care cresc fără să fie cultivați. Iar mantia de purpură spun că arată împărăția lui Hristos, care se va întinde peste întreaga lume. Vom admite orice interpretare care nu se abate de la adevăr și care nu va fi considerată ca nefolositoare. Deci nu trebuie respins nici acest mod de înțelegere, care are în sine o semnificație adâncă.[1495]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, pp. 1103-1104)

„*Deci după ce a luat oțetul, Iisus a zis: Săvârșitu-s-a,*
Și plecându-Și capul, Și-a dat duhul (In. 19, 30)[1496]

După ce s-a adăugat și acest chin la celelalte, Mântuitorul zice: *Săvârșitu-s-a*, adică măsura necredinței iudeilor și mărimea excesivă a urii împotriva Lui[1497]. Căci ce lăsaseră iudeii neîncercat? Ce n-a fost gândit din cele ce au înaintat până la capă-

1494. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Prin răbdarea unor pedepse nedrepte a întărit firea noastră în Sine. Această întărire ni s-a transmis și nouă ca, ocolind păcatul, noi să scăpăm de pedepse. A suferit batjocuri de la oameni păcătoși ca, întărindu-ne prin comunicarea răbdării Lui, să râdem noi de Satana, care nu reușește să ne determine să păcătuim.

E biciuit și batjocorit Ipostasul sau Persoana Fiului lui Dumnezeu în firea omenească. Deci le simte acestea Fiul lui Dumnezeu ca om, desigur cu voia Sa, pentru ca să ne arate că le biruiește prin răbdare omenească. (n. 2080, p. 1103).

1495. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cununa de spini și hlamida purpurie au multe înțelesuri. Ele nu sunt numai un chin și o batjocură primite de Hristos pentru noi, ci și ceea ce îi pricinuim noi Lui. Spinii sunt păcatele noastre care Îl înțeapă. Și-L înțeapă și Îl îndurerează și batjocura căreia suntem supuși noi, căci aceasta trece asupra Lui. Iar El, suferindu-le, Se face cu adevărat împărat asupra păcatelor noastre și asupra noastră, de credem în El. Iar hlamida de purpură falsă închipuie împărăția noastră iluzorie, noi închipuindu-ne că suntem stăpâni peste noi înșine, sau chiar peste alții. Pe noi ne face de râs, dar primită de El, Îl arată ca împărat peste noi. (n.s. 2081, p. 1104).

1496. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Manifestarea urii iudeilor nu putea merge mai departe împotriva lui Hristos, după ce El le-a răbdat pe toate până la moartea cu trupul. (n. 2133, p. 1128).

1497. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Mai mult decât a duce pe Cel urât la moartea cea mai dureroasă și de a-L batjocori și chinui în cele mai extreme feluri, chiar în timpul pătimirii morții, nu poate face cineva. Și-a epuizat toate formele și gradele urii. Iar Acela, răbdându-le pe toate, S-a arătat mai tare ca toate. (n. 2134, p. 1128).

tul neomeniei? Ce mod de lovituri a rămas nefolosit, ce ultimă ocară n-au folosit?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, pp. 1128-1129)

„*Deci iudeii, fiindcă era vineri, ca să nu rămână trupurile sâmbăta pe cruce, căci era mare ziua sâmbetei aceleia, au rugat pe Pilat să le zdrobească fluierele picioarelor şi să-i ridice.* (In. 19, 31)[1498]
Fericitul Evanghelist nu spune acestea ca să mărturisească evlavia pentru zilele sfinte a sălbaticilor şi neîmblânziţilor iudei obişnuiţi să omoare printr-o cruzime deosebită, ci ca să arate iarăşi pe cei ce preferau – cum spusese Hristos –, cu neînţelegere şi nepricepere, să strecoare ţânţarul şi să înghită cămila (Mt. 23, 24). Căci arată că nu dau nici o atenţie celor mai mari şi mai cumplite fapte ale necredinţei, dar se interesează în amănunt de cele mai mici abateri, vădindu-se nepricepuţi în amândouă privinţele. Şi dovada este la îndemână. Căci iată-i omorând pe Hristos, dar dând cea mai mare atenţie respectării sâmbetei. Dispreţuiesc prin îndrăzneli mai presus de cuvânt pe Dătătorul Legii, dar se prefac că respectă Legea. Cei ce vor să distrugă pe Domnul zilei celei mari par că respectă sâmbăta aceea, care era o zi mare, şi cer o favoare care se potrivea cruzimii lor: cer lui Pilat să zdrobească fluierele picioarelor, provocându-le o durere şi mai mare ca mijloc spre moarte, printr-un act de nesuportat, celor atât de slăbiţi prin chinurile de mai înainte." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, pp. 1133-1134)

„Părinte, de este cu putinţă, să treacă de la Mine acest pahar, dar nu precum Eu voiesc, ci precum voieşti Tu" (Matei 26, 39)

„(...) *Părinte, de este cu putinţă, treacă paharul acesta de la Mine.* Iar pentru cea de a doua sunt mai multe: *Dar nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voieşti* şi *Părinte, dacă nu este cu putinţă să treacă acest pahar ca să nu-l beau, facă-se voia Ta.* Şi nu trebuie să uităm că nu se spune simplu *să treacă de la Mine acest pahar*, ci trebuie să reţinem întreagă exprimarea plină de evlavie şi de ascultare: *Părinte, de este cu putinţă, să treacă de la Mine paharul acesta.* Ştiu că se poate interpreta pasajul acesta şi în chipul următor: când şi-a dat seama de nenorocirile îndurate de popor şi de cetatea Ierusalimului, ca pedeapsă pentru nelegiuirile pe care au îndrăznit să le săvârşească împotriva Lui, în marea Lui dragoste pentru ei, Mântuitorul a vrut să ferească poporul de toate relele care-l ameninţau şi a zis: *Părinte, dacă este cu putinţă, treacă de la Mine paharul acesta*, ca şi cum ar fi spus: întrucât nu voi putea bea paharul pedepsei fără ca Tu să-Ţi întorci faţa de la întreg poporul, atunci Te rog ca, dacă se poate, să treacă de la Mine paharul acesta, pentru ca partea moştenirii Tale să nu fie cu totul părăsită de Tine din pricina relelor pe care Mi le-au pricinuit ei Mie." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. XXV, în PSB, vol. 9, p. 123)

„*Părinte, de este cu putinţă, să treacă de la Mine acest pahar, dar nu precum Eu voiesc, ci precum voieşti Tu* (Mt. 26, 39). Că, întrucât era Dumnezeu, Cuvântul era

1498. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sub pretextul unui act de evlavie, adică al respectării sâmbetei Paştilor, căpeteniile evreilor cer să li se dea favoarea de a produce celor apropiaţi de moarte o şi mai mare şi mai crudă durere. Cer să-şi împlinească pofta celei mai mari cruzimi, ca un motiv de pietate. (n. 2143, p. 1123).

Nici pe Chiril din Alexandria, care învaţă cu înţelepciune: *Aceasta era voia Tatălui: să ducă la capăt iconomia. Căci de ea ţine şi să nu voiască (Hristos) să moară, pentru faptul că trupul se fereşte în mod natural de moarte*[1504]. Şi: *Voia deci să moară pentru toţi pentru că acesta era sfatul firii dumnezeieşti, dar nu voia din pricina trupului care se ferea în chip natural de moarte.*" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea a II-a, 12, în PSB, vol. 81, pp. 270-271)

Moartea pe cruce[1505]

„Căci, deşi a ajuns *mort ca un om*, a rămas viu prin firea dumnezeiască."[1506] (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* 2, în PSB, vol. 39, p. 229)

„(...) Dar n-ai fost ţinut de moarte, cum au socotit cei ce ţi-au hotărât crucea, ci te-ai folosit de ea ca de un somn şi ţi-ai închis ochii pentru scurt timp[1507]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VII-a, în PSB, vol. 39, p. 234)

Motivele acceptării morţii Sale pe cruce

„(...) Se explică acum de ce n-a ales El ocolirea morţii: fiindcă altminteri El n-ar fi făcut decât dovada fricii şi a micimii Sale în faţa ei. Numai prin implicarea morţii şi a luptei cu ea a putut El dărui celor supuşi morţii nemurirea, fiindcă scopul luptei era mântuirea şi viaţa şi nemurirea noastră, a tuturor. Când cineva vrea să arate faptul că o oală e rezistentă la foc (deci mai presus de tăria acestuia), nu are cum altfel să dovedească asemenea minunăţie decât punând-o el însuşi cu mâinile lui pe foc, ca apoi să o poată scoate de acolo nevătămată şi întreagă." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 15.5.6, în PSB, vol. 14, p. 237)

„(...) Lucrarea aceasta singură potrivită scopului, care consta în a o părăsi pentru o clipă, dând morţii ceea ce era al ei (pentru dovedirea afinităţii de natură cu ea), ca numai puţin după aceea să o înalţe din nou din moarte, drept dovadă a puterii Sale dumnezeieşti precum şi a faptului că, datorită ei, viaţa făgăduită de El avea să fie pururi-dăinuitoare şi mai presus decât tot ce însemna moartea.

1504. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă trupul lui Hristos n-ar fi avut frica de moarte, n-ar fi fost trup adevărat. Deci Hristos n-ar fi realizat prin asumarea lui mântuirea noastră. Căci în acest caz nici moartea Lui n-ar fi fost reală şi deci nici victoria asupra ei. De aceea de voia Tatălui de a ne mântui prin Fiul Său Cel întrupat a ţinut şi ca trupul Lui să aibă frică de moarte. (n. 582, pp. 270-271).

1505. Jertfa de pe cruce a Mântuitorului Hristos reprezintă o nouă treaptă în opera de mântuire a noastră, căci fără această jertfă nu s-ar fi putut realiza opera de mântuire a noastră. Noi, oamenii, nu eram în stare să-i aducem Tatălui o astfel de jertfă curată. Domnul Hristos S-a jertfit pentru noi, pentru a ne atrage şi pe noi în jertfa Sa şi a ne imprima şi nouă puterea stării de jertfă prin unirea Lui cu noi, ca astfel să avem deschisă intrarea la Tatăl, unde se poate intra doar în stare de jertfă. Făcând referire la moartea Domnului Hristos pe cruce, precum şi la roadele acesteia, Sfântul Atanasie cel Mare spune: *S-au petrecut amândouă minunile în acelaşi act: moartea tuturor s-a înfăptuit în trupul Domnului şi moartea şi stricăciunea au fost desfiinţate din pricina Cuvântului coexistent.* (*Oratio de Incarnatione,* PG, XXV, col. 132). – n.a.

1506. Acest text este foarte aproape de ceea ce spune Sfântul Atanasie cel Mare: *Hristos a murit cu trupul pentru noi, nu şi cu sufletul şi cu firea Lui dumnezeiască, aceasta fiind nemuritoare şi dătătoare de viaţă. El a zis «Eu sunt viaţa» (In. 16, 6). Viaţa Lui – ca Dumnezeu – nu moare, ci, dimpotrivă, învie morţii.* (*Sermo major de fide orthodoxa,* PG, XXVI, col. 1281 A). – n.a.

1507. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Somnul nu e încetare totală a vieţii şi nu e decât pentru scurt timp. Aşa a fost moartea lui Iisus. Ea nu L-a desfiinţat. De altfel, nu desfiinţa pe oameni nici înainte de El şi nici pe păcătoşii de după El. Moartea lui Hristos a fost o predare de Sine Tatălui, întrucât a renunţat să lucreze prin trup un scurt timp, aşa se întâmplă cu omul în somn. Dar rămânând viu cu sufletul şi cu dumnezeirea, a putut readuce trupul la viaţă. Şi a putut dovedi şi mai mult puterea sufletului şi a dumnezeirii asupra trupului. (n. 392, p. 234).

Cazul este, deci, limpede şi clar. Şi trebuie neapărat ca ucenicii Lui să vadă cu propriii lor ochi ce înseamnă întoarcerea la viața cea de după moarte, regenerarea cea întru putere, la care-i învăța El să nădăjduiască şi pentru care-i pregătea, îmboldindu-i să ajungă mai tari decât moartea. De asta le-a şi îngăduit El să vadă acest lucru cu ochii lor. Fiindcă era necesar pentru ei, care aveau să-şi închine viața credinței, să se convingă cu propriii lor ochi de adevărul celei dintâi şi mai însemnate dintre învățăturile Lui; dar cu cât mai necesar era acest lucru pentru unii care, aidoma lor, urmau să-L vestească întregii lumi, urmau să facă tuturor cunoscută calea cunoaşterii lui Dumnezeu, deschisă de El tuturor oamenilor! Ca să poată ei rămâne neînfricați şi de neclintit la gândul morții ce-i aştepta în confruntarea lor cu rătăcita credință în zei a neamurilor (şi ca să-L poată primi cu atâta seninătate!), viața de după moarte trebuia să ajungă pentru ei o convingere absolută. Fiindcă de n-ar fi ştiut ei de ce nu le pasă de moarte, nici nu s-ar fi putut înfățişa pregătiți să înfrunte soarta potrivnică. Iată deci pentru ce – vrând El să-i înarmeze împotriva cumplitei puteri a morții – nu s-a mulțumit Cuvântul să-i strunească numai pe calea vorbelor şi a îndemnurilor, nici nu s-a mărginit să ticluiască cele legate de nemurirea sufletului cu simpla putere de convingere şi recurgând numai la presupuneri – aşadar în temeiul unor cuvinte de felul celor pe care le rostim noi, oamenii – ci, dimpotrivă, le-a pus în față laurii unei biruințe culese de El împotriva morții chiar prin faptă!

Acesta este cel dintâi (şi mare) motiv al luptei date de Mântuitorul nostru împotriva morții. Aşa a putut El dovedi ucenicilor Săi că moartea – care pentru toți oamenii este ceva atât de cumplit – nu înseamnă de fapt nimic, şi i-a putut El face să vadă cu propriii lor ochi (dându-le prilejul să se încredințeze ei înşişi prin văz) adevărul făgăduitei vieți (de dincolo). Aşa a putut El face (din actul învierii) pârga nădejdii noastre, a tuturor, într-o viață în Dumnezeu şi în nemurire.

A mai existat însă şi un al doilea motiv pentru înviere, şi anume, dovedirea naturii dumnezeieşti a puterii ce sălăşluia în trupul Lui. Fiindcă dacă mai înainte vreme oamenii fuseseră în stare să divinizeze anumite făpturi omeneşti supuse morții şi căzute sub biruința morții, făcându-şi din ei eroi şi zeități, sigur că de-oameni-iubitorul Cuvânt al lui Dumnezeu S-a manifestat şi în această direcție, înfățişând oamenilor o natură mai puternică decât moartea. Făcând ca, după curmarea vieții, trupeasca-i mortalitate să se împărtăşească din cea de a doua viață, El le-a îngăduit tuturor să vadă cam în cel fel arată triumful asupra morții şi i-a făcut să înțeleagă că, în moarte, se cuvine să nu mărturisim decât un singur Dumnezeu, anume pe Cel încununat cu laurii biruinței.

Arăta-voi acum şi un al treilea motiv al mântuitoarei Sale morți.

A fost, anume, un sacrificiu, o jertfă adusă lui Dumnezeu, supremul împărat al tuturor, pentru întreaga noastră spiță; o jertfă adusă şi consacrată întregii noastre turme a oamenilor; o jertfă adusă spre înlăturarea rătăcitei credințe insuflate de demoni. Fiindcă această unică şi mare jertfă a preasfântului trup al Cuvântului nostru, odată adusă spre folosul întregului neam al oamenilor, odată oferit ca o jertfă de ispăşire a tuturor neamurilor căzute în starea de necredință la care-i adusese rătăcirea insuflată lor de demoni, toată puterea blestemaților şi spurcaților demoni avea să piară; toată sminteala pământească şi amăgitoare avea să se destrame, lăsând fără întârziere locul liber unei prezențe mai puternice decât ea." (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare,* Cartea a V-a, 15.6-11, în PSB, vol. 14, pp. 237-239)

„Aducând prin moarte, ca un dar sfânt şi ca o jertfă liberă de orice pată, trupul pe care l-a luat, a depărtat îndată, de la toţi cei asemenea Lui, moartea, prin aducerea ca dar a trupului celui asemenea cu cel al lor[1508]. Căci întrucât Cuvântul lui Dumnezeu era mai presus de toţi, aducându-Şi templul Său şi organul trupesc ca preţ, a plătit prin moarte în mod cuvenit datoria pentru toţi[1509]. Şi fiind prin trupul asemănător unit cu toţi, Fiul nestricăcios al lui Dumnezeu i-a îmbrăcat în mod cuvenit pe toţi cu nestricăciune prin făgăduinţa învierii[1510]. Astfel nu mai este în ei stricăciunea, datorită Cuvântului ce locuieşte în ei printr-un singur trup. Căci, aşa după cum intrând un mare împărat într-o cetate mare şi locuind în vreuna din casele din ea, întreaga cetate se învredniceşte de mare cinste şi nu mai e atacată de vreun duşman sau tâlhar pentru a o nimici, ci se învredniceşte mai degrabă de toată îngrijirea din pricina împăratului care locuieşte într-o casă din ea, la fel s-a petrecut şi cu Împăratul tuturor. Căci venind în ţara noastră şi locuind într-un trup asemenea cu al celorlalţi, toată uneltirea vrăjmaşilor împotriva oamenilor şi toată stricăciunea morţii, puternică odinioară, a încetat[1511]. Dar neamul omenesc s-ar fi pierdut dacă Stăpânul şi Mântuitorul tuturor, Fiul lui Dumnezeu, n-ar fi venit pentru a pune capăt morţii." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 2, IX, în PSB, vol. 15, p. 101)

„Trupul Lui, având aceeaşi fire ca a tuturor – căci era trup omenesc, măcar că s-a alcătuit printr-o minune de chip nou – şi fiind deci şi el muritor, a murit potrivit sorţii trupurilor noastre asemănătoare; dar prin sălăşluirea Cuvântului în el, nu s-a stricat potrivit firii lui, ci, pentru Cuvântul lui Dumnezeu care locuia în el, era în afara stricăciunii.[1512] Şi astfel s-au petrecut cu el în chip minunat amândouă acestea împreună: moartea tuturor s-a împlinit în trupul Domnului şi moartea şi stricăciunea au fost desfiinţate în el pentru Cuvântul care era unit cu el. Căci era nevoie de moarte şi trebuia să primească moartea pentru toţi, ca să se împlinească ceea ce se datora de către toţi. De aceea, Cuvântul, precum am spus, deoarece nu era cu putinţă ca El să moară – căci era nemuritor – Şi-a luat un trup ce putea muri, ca să-l aducă în locul tuturor şi ca, pătimind pentru toţi, datorită sălăşluirii Lui în el, *să surpe pe cel ce are stăpânirea morţii, adică pe diavolul, şi să izbăvească pe cei pe care frica morţii îi ţinea în robie toată viaţa* (Evr. 2, 14-15)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat*

1508.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trupul întărit în sfinţenie prin responsabilitatea trezită în suflet, aducându-se în curăţie Tatălui, învinge moartea. (n. 34a, p. 101).

1509. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Plata acestui preţ pentru toţi prin moarte nu are numaidecât un înţeles juridic, sau numai un înţeles juridic. El a înviat pentru toţi, pentru că nu se putea scăpa de stricăciune, decât trecându-se prin moartea trupului Său. Dar ei, deşi mureau toţi, nu scăpau propriu zis de moarte prin moartea lor, ci mergeau la moartea veşnică. Numai Iisus trecând, ca şi ei, prin moarte, şi anume trecând prin ea pentru toţi ca Unul ce era şi Dumnezeul tuturor, i-a scăpat pe toţi în El de stricăciune şi de moarte, plătind în locul lor datoria morţii. I-a scăpat fiind de o fiinţă cu ei ca om, dar şi Dumnezeu. (n. 35, p. 101).

1510. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nestricăciunea deplină o au deocamdată oamenii numai virtual în făgăduinţa învierii. Dar ea a început să-şi pună o bază în ei prin unirea lor cu Hristos cel înviat, încă în viaţa aceasta. În suflet Raţiunea-Subiect suprem restabileşte raţiunea-subiect în puterea ei care pregăteşte prin curăţie şi trupul pentru învierea întru slava luminii. (n. 36, p. 101).

1511. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar între trupurile oamenilor şi între ele şi al lui Hristos este o legătură interioară prin deofiinţimea lor, cum nu e între casele dintr-o cetate. (n. 36a, p. 101).

1512. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu era nestricăcios prin fire, căci nici o creatură materială nu e stricăcioasă prin sine, ci e supusă legii compunerii şi descompunerii, sau mişcării neîncetate a atomilor. Nici Adam înainte de cădere nu avea nestricăciunea prin fire, ci datorită puterii Cuvântului ce Se afla în el. Biserica a condamnat pe aftartodocheţii din sec. V-VI, care socoteau că trupul Domnului era nestricăcios prin fire. Fără îndoială Cuvântul putea să ţină trupul şi în stare de nemurire dacă ar fi voit. Dar El a voit să primească moartea cu trupul pentru a o învinge, nu nesuportând-o, ci suportând-o. Dădea o dovadă mai sigură a puterii Lui ridicându-Se din moarte la viaţă, decât ocolind moartea. El n-a evitat să trăiască până la capăt destinul omenesc, arătându-ne şi nouă rostul pozitiv al trăirii acestui destin. Dacă ar fi ocolit moartea ar fi ocolit-o numai pentru Sine. Numai învingând-o în trupul Său, a învins-o pentru toţi. (n. 68, p. 115).

despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup, cap. 4, XX, în PSB, vol. 15, pp. 115-116)

„Pentru ce însă, va zice cineva, dacă era nevoie să dea trupul Său morţii pentru toţi, nu l-a dat pe acesta simplu, ca orice om, ci a mers până la răstignire? Căci se cuvenea mai degrabă să-Şi dea trupul în mod cinstit, decât să sufere această moarte de ocară. Ia seama cât de omenească este această întrebare. Căci ceea ce s-a petrecut cu Mântuitorul a fost cu adevărat lucru dumnezeiesc şi vrednic, pentru multe motive, de dumnezeirea Sa. Întâi, pentru că moartea ce le vine oamenilor le vine din slăbiciunea firii lor. Căci neputând să dureze mult timp, ei se desfac cu vremea. De aceea le vin şi boli şi mor din slăbiciune. Dar Domnul nu a fost slab, ci a fost Puterea şi Cuvântul lui Dumnezeu şi Viaţa însăşi. Deci, dacă ar fi murit undeva retras şi Şi-ar fi depus trupul, după obiceiul oamenilor, într-un pat, s-ar fi socotit că a pătimit şi El aceasta din slăbiciunea firii, neavând nimic mai mult decât ceilalţi oameni. Dar, de vreme ce era Viaţa şi Cuvântul lui Dumnezeu şi trebuia să sufere o moarte pentru toţi, fiindcă pe de o parte Viaţa şi Puterea lui Dumnezeu întărea trupul în Sine; dar pe de alta trebuia să treacă prin moarte, nu Şi-a luat de la Sine prilejul de a aduce această jertfă, ci de la alţii. Căci Domnul nu avea de ce să Se îmbolnăvească, având să tămăduiască bolile altora şi nu avea de ce să-I slăbească trupul Lui, când prin el dă putere slăbiciunilor altora. Pentru ce, deci, nu a împiedicat şi moartea Sa, cum a împiedicat boala? Fiindcă pentru aceasta a luat trup şi fiindcă nu s-a cuvenit să împiedice moartea de la El, ca să nu împiedice şi învierea. Dar nu se cuvenea totuşi ca boala să premeargă morţii Lui, ca să nu se cugete vreo slăbiciune în trupul Lui. Dar nu a flămânzit? Da, a flămânzit pentru ceea ce era propriu trupului, dar n-a murit din pricina foamei, datorită Domnului ce purta trupul Lui. Pentru aceea, chiar dacă a murit pentru răscumpărarea altora, nu a văzut stricăciunea (descompunerea), căci a înviat întreg. Pentru că trupul nu era al altcuiva decât al Vieţii." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXI, în PSB, vol. 15, pp. 116-117)

„Nu se potrivea nici să fugă de moartea pricinuită Lui de alţii. Ci I se cuvenea mai degrabă să o caute, pentru a o desfiinţa. De aceea, pe drept cuvânt, nici nu a părăsit trupul prin El însuşi, nici nu s-a pus la adăpost de uneltirea iudeilor. Iar aceasta nu arată o slăbiciune a Cuvântului, ci mai vârtos Îl face cunoscut ca Mântuitorul şi ca Viaţa, aşteptând moartea spre desfiinţarea ei şi grăbindu-Se să sufere moartea pricinuită Lui pentru mântuirea tuturor. Altfel spus, Mântuitorul nu a venit ca să sufere moartea Lui, ci pe cea a oamenilor. De aceea nu a depus trupul printr-o moarte a Lui, căci nu era supus acesteia, odată ce era Viaţa, ci a primit-o pe cea de la oameni ca să o desfiinţeze şi pe aceasta, cu desăvârşire, când a venit în trupul Său[1513].

1513. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea venită de la ceilalţi în trupul Lui era moartea care nu numai stăpânea pe fiecare, ci şi-o provocau uneori unii altora, printr-o despărţire externă de Dumnezeu şi de semeni. De aceea Iisus primind şi biruind chiar o moarte provocată Lui de ceilalţi, a biruit totuşi puterea morţii din ceilalţi. El le-a putut împărtăşi apoi trupul Său ca trup ce a biruit puterea morţii, pe care şi-o provoacă uneori unii altora. Le-a dat un trup fortificat împotriva morţii. În El moartea altora, moartea ce se comunica între ceilalţi, şi pe care a primit-o şi El provocată cu deadinsul de ei, şi-a stins puterea. Ei au dat moartea în trupul Lui şi El le-a dat viaţă prin trupul Său. Ei voiau să-L atragă în moartea lor. El i-a atras în viaţa Lui, nu fugind de moartea ce I-au dat-o, ci stingând-o în El. Moartea Lui nu a fost pentru El urmarea legii interioare a stricăciunii trupului. Ea a fost acceptată prin voinţă, printr-un act al voinţei umane şi al voinţei dumnezeieşti cu care cea dintâi s-a pus de acord. Deci un act exclusiv al iubirii de oameni, nu al necesităţii. Moartea Lui stătea sub puterea voinţei Lui chiar pe cruce. De aceea e un act de tărie, răbdat prin tăria voinţei. De aceea a fost admisă până la împlinirea ei, dar nu şi în urmările ei, care sunt stricăciunea. În momentul în care s-a împlinit, voinţa, rămasă mereu necopleşită de moarte, s-a întors împotriva morţii, înlăturând urmările ei. (n. 72, p. 118).

Apoi şi din aceasta poate vedea cineva temeiul pentru care trupul Domnului a avut un astfel de sfârşit. Domnul Se gândea în primul rând la învierea pe care avea să o pricinuiască trupului. Iar trupul Său trecut prin moarte era semnul de biruinţă (trofeul) pe care trebuia să-l arate tuturor, ca să-i încredinţeze pe toţi de desfiinţarea stricăciunii produse de El şi de nestricăciunea trupurilor adusă pentru viitor, datorită faptului că trupul Lui a păstrat-o ca arvună şi ca dovada viitoarei învieri a tuturor. Dacă deci trupul Lui s-ar fi îmbolnăvit şi Cuvântul S-ar fi despărţit de el în faţa tuturor, ar fi fost un lucru necuvenit ca Cel ce era tămăduitorul bolilor altora să treacă cu vederea istovirea prin boli a trupului Său. Şi cum s-ar fi crezut că poate alunga bolile altora, dacă templul Său ar fi fost plin de slăbiciune? Căci sau s-ar fi râs de El ca de unul ce nu putea alunga boala, sau, putând-o şi nefăcând-o, ar fi fost socotit ca neiubitor de oameni faţă de alţii." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXII, în PSB, vol. 15, pp. 117-118)

„Iar dacă ar fi murit fără vreo boală şi fără vreo durere, ascuns undeva şi retras într-un colţ oarecare, sau în loc pustiu, sau în vreo casă, şi după aceea, arătându-Se iarăşi deodată, ar fi spus că S-a ridicat pe Sine din morţi, s-ar fi părut tuturor că spune poveşti (mituri) şi cu atât mai puţin ar fi fost crezut dacă ar fi vorbit despre înviere, nefiind nimeni care să mărturisească despre moartea Lui. Căci învierii trebuie să-i premeargă moartea. Dacă deci moartea trupului ar fi avut loc undeva pe ascuns, nearătată fiind moartea şi întâmplată fără martori, nearătată şi fără martori ar fi fost şi învierea Lui. Sau pentru ce, odată înviat, ar fi vestit învierea Sa, iar moartea ar fi căutat să o sufere pe ascuns? Sau pentru ce ar fi alungat pe draci în văzul tuturor şi pe orbul din naştere l-ar fi făcut să vadă de faţă cu alţii şi apa ar fi prefăcut-o în vin la fel, ca să fie crezut că e Cuvântul lui Dumnezeu, iar trupul muritor nu l-ar fi arătat în văzul tuturor devenind nestricăcios, ca să fie crezut că El e Viaţa? Şi cum ar fi avut ucenicii Lui îndrăzneala cuvântului despre învierea Lui, dacă nu ar fi putut spune că întâi a murit? Sau cum ar fi fost crezuţi spunând că întâi a avut loc moartea, apoi învierea, dacă n-ar fi avut printre cei către care aveau îndrăzneala să grăiască, martori ai morţii Lui? Căci dacă, săvârşindu-se chiar în văzul tuturor moartea şi învierea Lui, fariseii de atunci n-au voit să creadă şi au silit şi pe cei ce au văzut învierea să o tăgăduiască, dacă acestea s-ar fi întâmplat pe ascuns, câte motive n-ar fi născocit aceia pentru necredinţa lor? Apoi cum s-ar fi dovedit sfârşitul morţii şi biruinţa asupra ei, dacă n-ar fi fost adus El la judecată şi n-ar fi fost dovedit ca mort prin osândirea în faţa tuturor, desfiinţând apoi moartea prin nestricăciunea trupului?" (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXII-XXIII, în PSB, vol. 15, pp. 117-119)

„Dar trebuie să respingem prin apărarea noastră şi alte obiecţii care ar putea veni de la alţii. Ar spune poate cineva şi aceasta: dacă moartea Lui trebuia să se săvârşească în văzul tuturor ca să aibă martori şi să se creadă şi cuvântul despre învierea Lui, ar fi trebuit să-Şi caute cu cugetarea o moarte slăvită, ca să ocolească măcar ocara crucii. Dar şi dacă ar fi făcut aceasta, tot ar fi dat prilej de bănuială, ca Unul ce n-ar fi avut putere împotriva oricărei morţi, ci numai împotriva celei aflate de El prin cugetare. Şi aceasta ar fi dat iarăşi motiv necredinţei în învierea Lui. De aceea nu I-a venit moartea trupului de la Sine, ci din uneltire, ca chiar moartea pricinuită Lui de alţii să o desfiinţeze. Căci precum un atlet viteaz, mare în cugetare şi băr-

băţie, nu-şi alege singur pe cei cu care se luptă, ca să nu lase bănuiala că îi e frică de vreunii, ci dă privitorilor puterea să-i aleagă, chiar dacă i-ar fi duşmănoşi, pentru ca doborând pe cel asupra căruia s-au învoit ei, să fie crezut ca cel mai tare, la fel şi Viaţa tuturor, Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos nu Şi-a ales El moartea trupului, ca să nu pară că Îi este frică de o alta, ci a primit să o rabde pe cea aleasă de alţii şi mai ales pe cea socotită de vrăjmaşii Lui ca cea mai cumplită, mai de ocară şi mai greu de răbdat, ca, desfiinţând-o El şi pe aceasta, să fie crezut că este Viaţa, iar stăpânirea morţii să fie deplin înlăturată. Deci s-a petrecut ceva minunat şi uimitor: chiar moartea de ocară, pe care au socotit-o ei să I-o pricinuiască, a fost trofeul (mijlocul de biruinţă) împotriva morţii. De aceea nu a suferit nici moartea lui Ioan, prin tăierea capului, nici cea prin sfâşiere, a lui Isaia, ca să păzească şi în moarte trupul întreg şi să nu dea motiv celor ce voiesc să împartă Biserica." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXIV, în PSB, vol. 15, p. 119)

„Dacă ar întreba şi vreunul dintre ai noştri, nu ca un certăreţ, ci ca iubitor de învăţătură: pentru ce nu a suferit altfel de moarte, ci pe cea de pe cruce, să audă şi el că nu altă moarte, ci aceasta ne era de cel mai mare folos. De aceea a suferit-o Domnul pe aceasta. Căci dacă a venit să poarte blestemul ce apăsa asupra noastră, cum s-ar fi făcut altfel blestem (Gal. 3, 13), dacă nu primea moartea celor blestemaţi? Iar aceasta este crucea. Căci aşa s-a şi scris: *Blestemat este cel spânzurat pe cruce* (Deut. 21, 23; Gal. 3, 13). Apoi, dacă moartea Domnului Hristos este preţ de răscumpărare pentru toţi, şi prin moartea aceasta se surpă peretele din mijloc al despărţiturii (Efes. 2, 14) şi se face chemarea neamurilor, cum ne-ar fi chemat pe noi, dacă nu S-ar fi răstignit? Căci numai pe cruce moare cineva cu mâinile întinse. De aceea se cuvenea să o sufere Domnul pe aceasta şi să-Şi întindă mâinile, ca prin una să atragă pe poporul cel vechi, iar prin cealaltă, pe cei din neamuri, şi pe amândoi să-i unească în Sine[1514]. Aceasta a spus-o şi El, arătând cu ce fel de moarte va răscumpăra pe toţi: *Iar când Mă voi înălţa, pe toţi îi voi atrage la Mine* (In. 12, 32)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nou prin trup,* cap. 4, XXV, în PSB, vol. 15, p. 120)

„(...) Hristos a suportat moartea spre a surpa stăpânirea morţii, ca să se slăvească de noi ca Dumnezeu. Deci moartea înaintează spre slava dumnezeiască, având drept sfârşit învierea strălucitoare şi umilinţa patimii fiind biruită de slava supremă, dispare în nefiinţă.[1515]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a XI-a, în PSB, vol. 38, pp. 391-392)

Hristos – Biruitorul morţii

„În mod sigur, odată ce Mântuitorul tuturor a murit pentru noi, cei credincioşi în Hristos nu mai murim ca odinioară din pricina legii care ne ameninţa cu moartea. Căci a încetat această osândă. Ci încetând stricăciunea şi fiind nimicită moartea prin harul învierii, de aci înainte trupul muritor se desface numai pentru o vreme, când

1514. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În Cuvântul cel întrupat, răstignit şi înviat se adună, cum a spus Sfântul Maxim Mărturisitorul, toate făpturile care cred, ca liniile în centrul cercului de unde au pornit. (n. 73a, p. 120).

1515. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Patima şi moartea Lui dispar în nefiinţă. El nu mai e supus lor. Şi aşa se va întâmpla şi cu cei ce se vor alipi de El. A muri din iubire, înseamnă a învinge moartea pentru veci. Căci moartea învinge şi-l ţine învins numai pe cel ce moare închis în egoism din pricina lui. (n. 449, p. 392).

rânduieşte Dumnezeu fiecăruia, ca să putem dobândi *o mai bună înviere* (Evr. 11, 35). Căci, asemenea seminţelor aruncate în pământ, nu ne pierdem prin desfacere, ci fiind semănaţi vom învia, odată ce moartea a fost desfiinţată prin harul Mântuitorului." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXI, în PSB, vol. 15, p. 116)

„Despre faptul că moartea a fost nimicită şi crucea a adus biruinţă asupra ei şi că ea nu mai are putere, ci e ea însăşi moartă cu adevărat, ne dă o dovadă şi un temei vădit de credinţă şi aceea că toţi ucenicii Lui au dispreţuit-o şi toţi pornesc spre ea şi nu se mai tem de ea, ci o calcă în picioare, ca moartă, prin semnul crucii[1516] şi prin credinţa în Hristos. Odinioară, înainte de a fi avut loc venirea dumnezeiască a Mântuitorului, toţi jeleau pe cei ce mureau ca pe unii ce se stricau (se corupeau). Dar acum, cei ce cred în Hristos o calcă în picioare, ca pe ceva ce nu e nimic şi aleg mai degrabă să moară decât să se lepede de credinţa în Hristos. Căci ştiu că murind nu se pierd, ci se fac vii şi nestricăcioşi prin înviere." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXVII, în PSB, vol. 15, p. 122)

„(...) Diavolul care odinioară batjocorea cu viclenie (pe Dumnezeu) din pricina morţii, după ce legăturile ei au fost dezlegate (Fapte 2, 24) a rămas cu adevărat mort.

Deci dovada biruirii morţii în Hristos e că înainte ca oamenii să creadă în El văd moartea ca înfricoşătoare şi se tem de ea. Dar după ce se mută la credinţa în El şi la învăţătura Lui, dispreţuiesc aşa de mult moartea, că pornesc spre ea cu toată hotărârea şi se fac martori ai învierii ce s-a săvârşit în Hristos împotriva ei. Căci încă prunci fiind cu vârsta se grăbesc să moară; şi se întăresc împotriva ei prin nevoinţe nu numai bărbaţii ci şi femeile.[1517] Ea a ajuns aşa de slabă, că şi femeile, înfricoşate mai înainte de ea, acum îşi râd de ea ca de una ce e moartă şi fără putere. Căci precum atunci când un tiran e biruit de împăratul adevărat şi legat de mâini şi de picioare, toţi trecătorii râd de el, lovindu-l şi înţepându-l şi nemaitemându-se de furia şi de cruzimea lui datorită împăratului care l-a biruit, la fel moartea, fiind biruită şi pironită de către Mântuitorul pe cruce şi legată de mâini şi de picioare, este călcată în picioare de toţi cei ce umblă în Hristos şi care, mărturisind pe Hristos, râd de ea, batjocorind-o cu cuvintele scrise mai înainte împotriva ei: *Unde îţi este, moarte, biruinţa? Unde îţi este, iadule, boldul?* (I Cor. 15, 55)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXVII, în PSB, vol. 15, pp. 122-123)

„De este cineva necredincios, după atâtea dovezi şi după atâţia mucenici în Hristos, după atâta dispreţuire a morţii de către cei ce s-au făcut cunoscuţi în Hristos, dacă se mai îndoieşte în cuget despre desfiinţarea morţii în Hristos şi despre sfârşitul ei în El, bine ar face să se minuneze de aceste lucruri aşa de mari şi să nu rămână învârtoşat în necredinţă, nici cu neruşinare faţă de cele atât de vădite. Şi precum cel ce a

1516. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Creştinii îşi fac semnul crucii pentru că prin ea cred că vor învia şi ei cum a înviat Hristos. În crucea lui Hristos e puterea pentru învierea şi viaţa de veci, când e însuşită spiritual prin semnul ei făcut asupra noastră. Prin ea se transcende moartea şi stricăciunea, legate de lumea văzută. Prin ea ne unim cu Hristos, Care a purtat-o spre înviere. (n. 75b, p. 122).

1517. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Se vede de aici şi din alte locuri că Sfântul Atanasie cunoştea pe pustnicii vremii sale, între care şi pe sfântul Antonie a cărui viaţă a scris-o. În scrisul Sfântului Atanasie, deşi este al primului mare teolog apărător al dreptei credinţe, vibrează în acelaşi timp căldura unuia care a apucat în tinereţea sa Biserica martirilor (a martorilor învierii lui Hristos prin moartea lor), şi era contemporan cu începutul vieţii asceţilor. (n.s 76, p. 122).

luat amiantul cunoaşte că rămâne nears de foc şi precum cel ce voieşte să vadă pe tiran legat trece prin ţara biruitorului, aşa şi cel ce nu crede în biruirea morţii să primească credinţa în Hristos şi să treacă la învăţătura Lui. Şi va vedea neputinţa morţii şi biruinţa împotriva ei. Căci mulţi din cei ce nu au crezut înainte şi au râs, crezând pe urmă, au dispreţuit atât de mult moartea, încât îndată s-au făcut şi mucenici ai lui Hristos." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXVIII, în PSB, vol. 15, p. 123)

„În ce priveşte cuvintele: *De este cu putinţă să treacă paharul* (Mt. 26, 30), aflaţi cum le-a spus acestea, certând pe Petru: *Nu cugeţi cele ale lui Dumnezeu, ci ale oamenilor* (Mc. 8, 33). Căci voia ceea ce se ruga să nu-I vină şi pentru care venise. Şi era propriu Lui să vrea, căci pentru aceasta a venit. Însă era propriu trupului să-i fie frică. De aceea ca om a spus acest cuvânt. Şi amândouă acestea s-au spus de către El, ca să arate că Dumnezeu însuşi o voia, dar făcându-Se om avea un trup temător şi pentru aceasta amesteca voia Lui cu slăbiciunea omenească, pentru ca, desfiinţând-o pe aceasta, să facă pe om îndrăzneţ faţă de moarte. Iată deci un lucru cu adevărat minunat (paradoxal): Cel pe care duşmanii lui Hristos Îl socotesc vorbind cu frică, îi face pe oameni îndrăzneţi şi fără teamă faţă de ceea ce se socoteşte că El avea frică. De aceea fericiţii apostoli, întăriţi de aceste cuvinte, au dispreţuit după El moartea, în aşa fel că nici nu mai aveau grijă de cei ce-i judecau, ci spuneau: *Se cade să ascultăm mai mult de Dumnezeu decât de oameni* (Fapte 5, 20). Iar ceilalţi sfinţi mucenici îndrăzneau aşa de mult, încât socoteau mai vârtos că se mută la viaţă decât că suferă moartea.

Deci cum nu e absurd să admire bărbăţia slujitorilor Cuvântului, iar de Cuvântul însuşi să se spună că I-a fost frică, dacă prin El aceia dispreţuiau moartea? Din hotărârea şi bărbăţia atât de neclintită a martirilor se arată că nu dumnezeirea era cea care se temea, ci că Mântuitorul a înlăturat frica noastră. Căci precum a desfiinţat moartea prin moarte şi toate cele omeneşti prin fapte omeneşti, aşa, prin ceea ce *se socoteşte* că era la El frică, a înlăturat frica noastră şi a făcut pe oameni să nu se mai teamă de moarte.[1518]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, LVII, în PSB, vol. 15, pp. 387-388)

„Dumnezeu S-a dat pe Sine ca preţ de răscumpărare (I Tim. 2, 6) pentru cei ce erau stăpâniţi de moarte, aceluia care avea stăpânirea morţii. Şi, fiindcă pe toţi ce erau în închisoarea morţii e limpede că i-a răscumpărat pe toţi, ca să nu rămână nimeni în puterea morţii, după ce a fost împlinită mântuirea lumii. Căci dacă nu există moarte, nu poate să fie nimeni în moarte (în puterea morţii)." (Sf. Grigorie de Nyssa, *La titlurile Psalmilor*, Partea întâi, cap. 8, în PSB, vol. 30, p. 154)

„Căci prima topire a morţii a fost patima mântuitoare, şi începutul îndrăznelii Sfinţilor împotriva ei a fost învierea lui Hristos.[1519]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 827)

1518. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) El a avut o frică reală, ca să învingă de fapt frica. Dar martirii întemeiaţi pe exemplul Lui biruitor al morţii şi pe puterea ce le vine din Hristos cel înviat au putut să nu mai aibă frica, întrucât moartea a fost învinsă în însăşi rădăcina ei. (n. 145, p. 388).

1519. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Învierea lui Hristos a înlăturat în cei ce cred în El frica de moarte şi robia în care îi ţinea pe oameni această frică. (n. 1564, p. 827).

„Dar rupând Mântuitorul nostru lanţurile morţii, aceasta s-a arătat dulce celor ce iubesc pe Hristos, deşi ea se apropie cu asprime.[1520] Căci prin moartea Lui a apărut viaţa veşnică, care a desfiinţat stăpânirea stricăciunii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 830)

„A trebuit ca singur şi primul dintre toţi, Fiul ce este din Tatăl Cel viu să-Şi dea trupul morţii, preţ de răscumpărare pentru viaţa tuturor ca, prin puterea vieţii Cuvântului unit cu el, să poată dărui şi firii trupurilor puterea să biruiască lanţurile morţii.[1521]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1076)

„Căci patima lui Hristos s-a prefăcut într-un mijloc de biruire a morţii[1522] şi moartea Domnului s-a făcut începutul înnoirii omenirii spre nestricăciune şi viaţă nouă. Purtând pe umeri lemnul pe care avea să fie răstignit,[1523] înaintează, fiind osândit de mai înainte la moarte şi purtând această hotărâre asupra Lui numai pentru noi." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, pp. 1117-1118)

„Căci moartea noastră s-a transformat, prin moartea lui Hristos, strămutându-se într-un fel de somn, spre o putere şi împlinire a unei trebuinţe superioare. Căci trăim ca unii ce vom fi vii pentru Dumnezeu, după Scripturi (Rom. 6, 11)[1524]. De aceea şi fericitul Pavel numeşte adormiţi pe cei ce au murit în Hristos. Căci odinioară puterea morţii pusese stăpânire pe firea noastră. Fiindcă *a împărăţit moartea de la Adam până la Moise şi peste cei ce nu păcătuiseră, după asemănarea greşelii lui Adam* (Rom. 5, 14) şi: *după cum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm şi chipul celui ceresc* (I Cor. 15, 49), suportând moartea din blestemul dumnezeiesc (Gal. 3, 13)[1525]. Dar, deoarece ne-a luminat al doilea Adam, Omul dumnezeiesc din cer, şi,

1520. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea lui Hristos s-a arătat dulce, căci El a omorât moartea. Dar moartea s-a apropiat de El cu asprime. Când s-a realizat, a devenit dulce, căci n-a mai dus sufletul pentru suferinţă la iad şi nici trupul la distrugerea definitivă, ci a condus la întemeierea dumnezeiască a vieţii trupului, găsind în Dumnezeu puterea recreării lui. Moartea trupului a trăit-o sufletul ca fiind dulce. Pătruns de dumnezeire, a putut da viaţă celor din iad, morţi înainte de El în nădejdea venirii Lui. Această deplină pătrundere a sufletului de dumnezeire I-a dat putere să învie trupul din mormânt. A încetat să mai fie *în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul şi pe scaun împreună cu Tatăl,* sufletul pătrunzându-se de dumnezeire şi ridicând trupul la o viaţă nouă, nemuritoare. Într-un fel, trupul a rămas chiar din momentul morţii legat cu sufletul şi cu dumnezeirea prin ipostasul care le unea pe toate, deşi la vedere erau despărţite. Moartea devine dulce după Hristos şi pentru cei ce se unesc cu El prin credinţă. (n. 1568, p. 830).

1521. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Trupul lui Hristos s-a dat prin moarte preţ de răscumpărare pentru viaţa noastră nu în sens juridic, ci în sensul că trupul Lui, biruind moartea şi umplându-se de viaţa veşnică, comunică viaţa Lui cea dumnezeiască şi trupurilor noastre. Trupul Lui s-a dat morţii ca preţ pentru viaţa noastră, întrucât prin moartea Lui a învins în trupul Său moartea şi, ca urmare, a învins-o şi în trupurile noastre, comunicându-ne viaţa trupului Său înviat. (n. 2034, p. 1076).

1522. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pătimirea de bunăvoie, deci fără de păcat, a morţii, a întărit, prin răbdarea ei, puterea sufletului lui Hristos, ajutat fiind în aceasta şi de puterea Dumnezeirii care sălăşluia în aceeaşi Persoană. Iar această tărie ajunsă la maximum, la sfârşitul răbdării, a putut să învie trupul lui Hristos. (n. 2111, p. 1117).

1523. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E un simbol şi în purtarea crucii de către Hristos în vederea morţii. O purta pentru a scăpa noi de această purtare. Căci, cât suntem păcătoşi, înaintăm spre moarte purtând cele ce ne duc spre ea. După ce ne-am unit cu Hristos, greutăţile şi bolile prin care înaintăm spre sfârşitul vieţii pământeşti nu ne mai duc la moartea spirituală, veşnică, ci spre o viaţă fericită a sufletului, şi apoi şi spre învierea cu trupul. Înainte moartea, şi în mod accentuat cea de pe cruce, era un blestem pentru păcat. Acum acest blestem e înlăturat de Hristos (scăpându-ne de el), întrucât nu l-a purtat ca un vinovat, ci ca un nevinovat. Atârnând pe nedrept asupra Lui acest blestem, el însuşi s-a făcut nedrept atât asupra Lui, cât şi asupra tuturor celor ce se unesc cu El spiritual, prin credinţă. (n. 2112, p. 1117).

1524. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Moartea lui Hristos a transformat moartea omenească într-o moarte nouă, întâi în El şi apoi în toţi cei ce cred în El. Ea a devenit un somn scurt, o trecere la viaţa nouă a umanităţii în Dumnezeu, la viaţa plină de bucurie în Dumnezeu. E o viaţă cu adevărat nouă, care nu se învecheşte niciodată, căci nu se corupe, nu slăbeşte, ci sporeşte continuu în putere şi bucurie din comuniunea cu Dumnezeu. (n. 2148, p. 1136).

1525. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: *Blestemul* lui Dumnezeu care a adus moartea peste urmaşii lui Adam nu e un act prin care Dumnezeu i-a supus morţii, ci o închidere a oamenilor faţă de iubirea Lui, o închidere faţă de voinţa lui Dumnezeu de a li se comunica puterea Lui prin iubire. Urmaşii lui Adam au moştenit slăbiciunea lui în a se deschide deplin lui Dumnezeu. (n. 2149, p. 1137).

luptând pentru viaţa tuturor, a răscumpărat prin moartea Sa viaţa tuturor şi, desfiinţând stăpânirea stricăciunii, a înviat, ne-am replăsmuit după Chipul Lui, răbdând o altfel de moarte, care nu ne mai desface într-o stricăciune nesfârşită, ci ne aduce somnul plin de nădejdea cea bună, după asemănarea Celui ce ne-a făcut această cale nouă, Care este Hristos.[1526] " (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, pp. 1136-1137)

„Şi (Hristos - n.a.) rămâne preot în veac, ca unul ce nu încetează de a exista, printr-o moarte care pune sfârşit păcatului sau firii, fiindcă e Dumnezeu şi dătătorul a toată viaţa cea după fire şi virtute.[1527]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 30, în PSB, vol. 80, p. 142)

Pogorârea Domnului Hristos la iad[1528]

„(...) Domnul a binevestit şi celor din iad (I Pt. 3, 19). Că spune Scriptura: *Iadul zice pierzării: Chipul Lui nu l-am văzut, glasul Lui nu l-am auzit* (Iov 28, 22; Deut. 4, 12). Locul, pentru că n-a primit glasul, a spus cuvintele de mai sus; dar cei duşi în iad şi daţi spre pierzare, ca şi cum de bună voia lor s-ar fi aruncat dintr-o corabie

1526. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cei ce credem în Hristos prin moartea trupului trecem într-un somn asemenea celui al lui Hristos din cele trei zile dinainte de învierea cu trupul. E un somn care ne menţine într-o viaţă a sufletului, nedeplină, dar totuşi cu o anumită conştiinţă plină de nădejdea cea bună a învierii. E ca un fel de somn, pentru că ne amintim de toate cele trăite în trup ca într-un vis, dar n-avem puterea să săvârşim faptele reale, aşa cum le săvârşeam când eram în trup. (n. 2150, p. 1137).

1527. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos rămâne preot în veac, pentru că nu încetează de a exista prin moartea menită să pună capăt păcatului şi firii, sau firii din pricina păcatului, ci El foloseşte moartea spre înviere. Căci, fiind Dumnezeu, e Însuşi Dăruitorul vieţii celei după fire şi al celei după virtute. Oamenii recâştigă prin virtute o viaţă superioară firii, dar o recâştigă de la Dumnezeu, o recâştigă prin har şi o recâştigă deplin după ce o pierd pe cea prin fire, în care prin păcat a intrat moartea.

Hristos are viaţa în Sine, deci etern, atât după fire cât şi după virtute, şi dăruieşte tuturor viaţa după fire prin naşterea naturală şi viaţa cea după har prin virtutea lor, care pe de o parte e produsul efortului lor, pe de alta, al harului. Desigur Hristos a acceptat şi El, odată cu firea omenească, moartea; dar a acceptat-o voluntar, căci voluntar a luat firea noastră cea muritoare. El însă nu putea rămâne în moarte, atât pentru că El era şi cauza vieţii după fire, cât şi a vieţii conforme virtuţii. Propriu-zis la El viaţa conformă virtuţii e o viaţă după fire a omului, dar datorită unirii firii omeneşti cu cea dumnezeiască. El biruieşte moartea, intrată prin păcat în firea naturală, acceptată de El voluntar. La El moartea nu a devenit involuntară, cum a devenit la om, după ce a ales prin voie păcatul. Deci nu a devenit imposibil de biruit prin voinţă. În Hristos moartea a putut fi învinsă prin voia Sa care n-a ales păcatul, dar şi prin voia divină conformă firii Lui divine. În El moartea a putut fi învinsă prin amândouă voile, adică prin convergenţa voii umane cu cea divină, sau prin virtutea firii umane şi prin firea divină. (n. 169, p. 143)

1528. La încheierea Proscomidiei, precum şi la intrarea cu cinstitele daruri (Vohodul cel mare), preotul rosteşte în taină, rugăciunea: *În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tâlharul şi pe scaun împreună cu Tatăl şi cu Duhul ai fost Hristoase, pe toate umplându-le, Acela ce eşti necuprins.* Învăţătura despre pogorârea Domnului Hristos la iad este menţionată în al V-lea articol de credinţă din Simbolul Apostolic şi în cel atanasian. Această învăţătură a intrat şi în cultul liturgic ortodox, precum şi în Mărturisirile de credinţă ale Bisericii Ortodoxe. În legătură cu această coborâre a lui Hristos la iad, Sfântul Chiril al Alexandriei afirmă: *Sufletul lui Hristos care fusese unit cu Logosul divin s-a coborât la iad; şi folosindu-se de puterea dumnezeiască şi stăpânirea divină, s-a arătat şi duhurilor de acolo (...) Cuvântul lui Dumnezeu (Logosul), unit prin iconomie cu sufletul Său (al lui Hristos), (...) mergând a vorbit cu duhurile (sufletele morţilor) din închisoare (din iad), ca suflet către suflete. Nu spun că Dumnezeirea singură şi de sine însăşi a Unuia Născutului S-a coborât la iad şi a predicat duhurilor de acolo, complet separată de suflet (...) Ci, precum Unul-Născut a petrecut în trup cu cei care trăiau în trupuri, tot aşa sufletelor din iad le-a vorbit sufletul* ... (*De recta fide ad Theodosium,* PG, LXXVI, col. 1165). Această coborâre a lui Hristos la iad cu sufletul îndumnezeit sau cu sufletul unit cu Dumnezeu s-a petrecut îndată după răstignire şi punerea în mormânt a trupului Domnului Hristos şi a durat până la învierea Sa din morţi. El a adresat mesajul mântuirii duhurilor celor răposaţi de la Adam şi până atunci, *duhurilor ţinute în închisoare* (I Pt. 3, 19), dar nu toţi au beneficiat de efectele răscumpărătoare ale jertfei lui Hristos şi de propovăduirea Lui de acolo. Hristos a dus vestea cea bună către toate sufletele, de la Adam până la venirea Domnului, deci nu numai la cei din Vechiul Testament, care au trăit conform voii lui Dumnezeu, ci şi la cei dintre *neamuri* sau la *păgâni* (Mt. 8, 10). Domnul s-a coborât la iad cu sufletul, ca să binevestească şi acolo împlinirea profeţiilor mesianice, începutul prăbuşirii puterii diavolului şi morţii (Efes. 4, 9; I Pt. 3, 18-20; 4, 6), şi ca să se arate şi acelora care n-au crezut în venirea Lui şi L-au respins. Chiar dacă au luat toţi cunoştinţă de venirea şi de opera Lui răscumpărătoare, drepţi şi păcătoşi, n-au putut beneficia toţi de ea, ci numai cei drepţi. Aceştia, chiar dacă nu L-au cunoscut pe Dumnezeu cel adevărat şi n-au auzit de Mesia, au împlinit însă virtuţile naturale. Sfântul Ioan Gură de Aur menţionează în acest sens: *Tirania morţii a fost înlăturată prin Trupul lui Hristos care a devenit nemuritor. Dar aceasta nu înseamnă că au fost iertate păcatele tuturor celor ce au murit înainte de venirea Lui* (*Omilia 36 la Matei*). În acest sens şi Sfântul Chiril al Alexandriei menţionează:

în mare, aceia sunt, dar, cei care au auzit şi glasul şi au văzut şi puterea cea dumnezeiască. Dar, care om cu mintea sănătoasă şi-ar putea închipui că sunt în aceeaşi osândă şi sufletele drepţilor şi sufletele păcătoşilor, învinuind de nedreptate pronia? Ce dar? Nu este, oare, arătat că Domnul a binevestit şi celor care au pierit în potop, dar, mai bine zis, celor legaţi, celor din închisori şi celor ţinuţi în temniţă (I Pt. 3, 19-20)? S-a arătat şi în Stromata a doua (*Stromate* II, 44, 1) că apostolii, după pilda Domnului, au binevestit şi celor din iad. Că trebuia, socot eu, ca cei mai buni ucenici să fie imitatorii Dascălului lor şi în iad, aşa cum au fost pe pământ, pentru ca să aducă la credinţă, Unul pe evrei, iar ceilalţi pe neamuri, adică pe acei care au vieţuit nu în chip desăvârşit în dreptatea cea după Lege şi în dreptatea cea după filozofie, ci şi-au trecut viaţa în păcate. Că era pe măsura rânduielii dumnezeieşti ca cei care au trăit şi mai înainte de venirea Domnului şi au vieţuit, după vrednicie, mai mult în dreptate şi s-au căit de greşelile lor, să fie mântuiţi potrivit cunoaşterii lui Dumnezeu, pe care fiecare a avut-o, deoarece, cu toate că au ajuns, după cum toţi recunosc, în alt loc, totuşi şi ei sunt dintre aceia care sunt ai atotputernicului Dumnezeu.

Lucrează, însă, după socotinţa mea, şi Mântuitorul, pentru că mântuirea este lucrarea Lui (In. 12, 47). Ceea ce a şi făcut, că a atras la mântuire, prin predică, pe cei care au voit să creadă în El, ori de unde-ar fi venit. Dacă Domnul S-a pogorât în iad, precum S-a şi pogorât, nu s-a pogorât pentru altceva decât ca să binevestească; atunci a binevestit sau tuturora sau numai evreilor. Dacă a binevestit tuturora, atunci se vor mântui toţi cei care au crezut, chiar dacă sunt dintre neamuri, pentru că s-au mărturisit acolo; că pedepsele lui Dumnezeu, fiind mântuitoare şi instructive, întorc la credinţă; şi voiesc mai mult pocăinţa păcătosului decât moartea lui; şi se petrece aceasta, pentru că sufletele, fiind slobozite de trupuri, privesc mai bine, chiar dacă sunt întunecate de patimi, din pricină că trupul nu le mai este piedică. Dacă Domnul a binevestit numai iudeilor, cărora le-a lipsit cunoaşterea Mântuitorului şi credinţa, este clar că, de vreme ce Dumnezeu este nepărtinitor (Fapte 10, 34; Rom. 2, 11), apostolii, ca şi aici, tot aşa şi acolo au binevestit celor dintre neamuri, care erau în stare să se întoarcă la credinţă. Că bine s-a spus în *Păstor*: *S-au pogorât, aşadar cu ei în apă; dar aceştia s-au pogorât vii şi vii s-au ridicat; iar aceia, cei mai înainte adormiţi, morţi s-au pogorât şi vii s-au ridicat* (Herma, *Păstorul,* Pilda IX, 16, 6).

Da, şi Evanghelia spune că multe trupuri ale celor morţi s-au sculat (Mt. 27, 52), fiind mutate, negreşit, într-o rânduială mai bună. A fost, deci, o mişcare şi o mutare obştească, potrivit întrupării Mântuitorului. Dreptul, în atât ca drept, nu se deosebeşte de drept, fie că este drept după Lege, fie că este elin. Că Dumnezeu nu este Domn numai al iudeilor, ci al tuturor oamenilor (Rom. 3, 29; 10, 12); dar, mai direct, este Tată celor care L-au cunoscut. Dacă a vieţui frumos înseamnă a vieţui legal, iar dacă a vieţui potrivit raţiunii înseamnă a vieţui după lege, dacă celor dinainte de lege, care au vieţuit drept, li s-a socotit lor spre credinţă (Rom. 4, 3; 9, 30) şi au fost socotiţi drepţi, atunci este limpede că şi cei care n-au trăit sub Lege, dar au vieţuit

---

Hristos, mergând cu sufletul în iad, a convorbit ca suflet cu sufletele; pe Care portarii iadului văzându-L s-au spăimântat şi porţile de aramă s-au sfărâmat şi încuietorile de fier s-au rupt. Şi Unul-Născut a strigat cu putere sufletelor care sufereau deopotrivă ... «Ieşiţi» ... le-a vestit şi celor din iad, ca să-i slobozească pe aceia câţi ar fi crezut, dacă El s-ar fi întrupat mai înainte şi ar fi trăit în vremea vieţii lor. (*Fragmenta in Epistolam I B. Petri,* PG, LXXIV, col. 1013). Hristos coboară la iad ca un Împărat, ca un biruitor, vesteşte victoria asupra morţii şi a diavolului şi îi eliberează de acolo pe cei drepţi. Raiul, *patria strămoşească şi părintească, rămăsese închis pentru toţi, după îndepărtarea lui Adam. Acum îl redeschide Iisus, în prezenţa tâlharului, care este primul dintre cei ce au intrat în împărăţia cerurilor* (Fer. Augustin, *Sermo,* 104, PL, XXXIX, col. 2045). Deci Domnul a redeschis raiul şi pentru noi şi a redat neamului omenesc locuinţa veşnică (*Ibidem*, 155, PL, XXXIX, col. 2048). – n.a.

drept, datorită însuşirilor lor sufleteşti, chiar dacă erau în iad şi în temniţă, ei bine, atunci când au auzit glasul Domnului, fie glasul personal al Domnului, fie glasul care lucrează prin apostoli, aceia iute s-au întors şi au crezut. Ne amintim, doar, că Domnul este puterea lui Dumnezeu (I Cor. 1, 24) şi că puterea Lui nicicând nu poate slăbi. Socot astfel, că s-a dovedit că Dumnezeu este bun şi că Domnul este puternic să mântuie cu dreptate şi în chip egal pe cei care se întorc la El, fie aici, fie în altă parte. Că puterea Lui nu este lucrătoare numai aici pe pământ, ci lucrează pretutindeni şi veşnic.

Astfel, în *Predica lui Petru*, Domnul, după înviere, zice ucenicilor: *V-am ales pe voi doisprezece, socotindu-vă ucenici vrednici de Mine – pe care Domnul i-a voit – şi am socotit că sunteţi apostoli credincioşi, trimiţându-vă în lume să binevestiţi oamenilor din lume, să cunoască ei că este un singur Dumnezeu şi prin credinţa în Mine – Hristos – să le arătaţi cele viitoare, ca să se mântuiască cei ce au auzit şi au crezut; iar cei care n-au crezut să mărturisească că au auzit, ca să nu aibă cuvânt de apărare şi să spună: «N-am auzit»* (*Predica lui Petru,* Fragm. 7, Dobschütz).

Ce dar? Oare, n-a fost şi în iad aceeaşi rânduială? Trebuia, ca şi acolo, toate sufletele să audă predica, pentru ca, sau să facă pocăinţă sau să dea mărturie că pedeapsa dată lor este dreaptă, pentru că n-au crezut. Ar fi fost, într-adevăr, o mare nedreptate, ca cei care au murit înainte de venirea Domnului să nu aibă parte de binevestirea Evangheliei şi nici să li se dea prilejul de a crede sau nu, adică să aibă, pe bună dreptate, parte de mântuire sau de pedeapsă. Că nu este drept să fie pedepsiţi, fără să fie judecaţi, şi să se bucure de dreptatea dumnezeiască numai cei care au trăit după venirea Domnului. Că tuturor sufletelor raţionale şi cuvântătoare li s-a spus dintru început: *Toate câte a făcut cineva din neştiinţă, necunoscând bine pe Dumnezeu, acela, dacă ajunge să-L cunoască pe Dumnezeu, să se pocăiască şi i se vor ierta lui toate păcatele* (*Predica lui Petru,* Fragm. 8, Dobschütz, Fapte 3, 17, 19; 30); şi *Iată*, spune Scriptura, *am pus înaintea feţei voastre moartea şi viaţa* (Deut. 30, 15), *ca să alegeţi viaţa* (Deut. 30, 19)." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 6, 44.5 - 48.7, în PSB, vol. 5, pp. 416-418)

„Deci, dacă li s-a binevestit celor ce sunt în trup, tocmai pentru ca să nu fie osândiţi în chip nedrept, cum să nu li se fi binevestit, pentru aceeaşi pricină, şi celor care au trăit înainte de venirea Lui? *Drept este Domnul şi a iubit dreptatea şi faţa Lui dreptate a văzut* (Ps. 10, 7). *Iar cel ce iubeşte nedreptatea îşi urăşte sufletul său* (Ps. 10, 7)." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 6, 51.3-51.4, în PSB, vol. 5, p. 419)

„(...) Hristos, marele preot, Care răbdând moartea pentru toţi, a coborât în iad, a deschis porţile celor de jos şi i-a dezlegat din legături, *zicând celor din legături: ieşiţi! şi celor din întuneric: descoperiţi-vă!* (Is. 49, 9)[1529]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a VIII-a, în PSB, vol. 38, p. 281)

1529. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În bună parte omul şi-a omorât sufletul prin păcat fără de voie, din ispita Satanei. Exilul în trup nu trebuie înţeles în sensul origenist, că la început spiritul uman a existat fără trup, ci în sensul că prin păcat trupul lui i-a făcut omului mai grea eliberarea de păcat. Trupul i s-a opacizat şi s-a îmbibat de plăcerile păcatului, de pornirile spre plăceri şi spre comoditate. A trebuit să ia Hristos un trup ţinut în curăţie şi capabil să suporte moartea ca jertfă, cu toate slăbiciunile (afectele) de pe urma păcatului strămoşesc, ca unindu-l cu al nostru să-i dea acestuia curăţia şi puterea de-a se feri de păcate, puterea unei existenţe jertfelnice, contrară egoismului plăcerilor. Cu puterea luminoasă a trupului Său, Hristos a putut ridica sufletele omeneşti până şi din întunericul iadului – al morţii sufleteşti de după moartea trupului – când le-au dus acolo păcate în mod accentuat fără voie. (n. 297, p. 281).

„Hristos nu a rămas în iad, ci mai degrabă l-a golit[1530]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a VI-a, 5, în PSB, vol. 39, p. 203)

„(...) *Și iarăși puțin și mă veți vedea,* deoarece a treia zi va învia, după ce a vestit și duhurilor din închisoare. Iubirea de oameni s-a arătat desăvârșită și prin aceasta, El mântuind nu numai pe cei ce viețuiau pe pământ, ci vestind iertarea și celor coborâți și ținuți în întunericul ascunzimilor fără fund,[1531] precum s-a scris (I Pt. 3, 19)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 995)

„Deci cu dreptate zice: *Săvârșitu-s-a,* căci venise ceasul să meargă spre a propovădui duhurilor din iad.[1532] Căci a venit *ca să stăpânească și peste morți și peste vii* (Rom. 14, 9), să primească moartea pentru noi (Evr. 2, 9), să suporte această pătimire comună firii noastre, se înțelege cu trupul, deși era Viață, ca Dumnezeu, să jefuiască iadul și să dea firii omenești putința întoarcerii la viață, făcându-Se pârga celor adormiți (I Cor. 15, 20) și întâiul născut din morți, după Scripturi (Col. 1, 18)[1533]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1129)

„Iar rațiunea îndoitei coborâri, potrivit înțelegerii imediate, este, după primul înțeles, ca să mântuiască, împreună cu trupurile, și sufletele prin credința și prin trăirea curată a vieții de pe pământ, iar Cuvântul, coborându-Se la iad, să poată mântui și sufletele fără trupuri ale celor ce au murit mai înainte, pentru simpla lor credință (în vederea Lui); iar după al doilea înțeles, este ca și deprinderea cu patima și cu lucrarea ei să primească de la Cuvântul întoarcerea spre virtute și cunoștință.[1534]" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 146, în PSB, vol. 80, p. 326)

„În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul..."

„Aceste trei elemente (trupul, sufletul și duhul – n.a.) au fost despărțite cu ocazia patimii, dar tot aceleași trei elemente s-au unit din nou cu prilejul învierii. Vreți să știți cum s-au despărțit ele în timpul patimilor? Trupul zăcea în mormânt, sufletul se

1530. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos scoate în continuare chiar și din iad sufletele care nu s-au dus acolo cu totul demonizate, disprețuitoare ale compătimirii arătată lor de cei vii și de sfinți prin rugăciunile lor. Sau chiar a milei lui Hristos care vrea să-i scoată din singurătatea mândriei lor învârtoșate. A scoate sufletele din iad înseamnă a lipsi pe demoni de o parte din societatea umană a celor ce-i trăiesc totuși pe ei ca dușmani care le mărește singurătatea. Căci singurătatea e cea mai îngrozitoare, cea care face bucurie celor ce o văd, sau e însoțită de conștiința dușmăniei altora. (n. 357, p. 203).

1531. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu puteau fi în lumina feței Tatălui nici cei buni din Vechiul Testament, până ce Fiul lui Dumnezeu nu va învinge moartea, arătând Tatălui trupul Său jertfit. (n. 1870, p. 995).

1532. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: S-a dus și în iad, după ce a murit, arătând că, biruind moartea, nici iadul nu-L va putea ține în veci în el. Răbdând până la moarte, fără să fie atras de frică în slăbiciune, și stăruind în iubirea de Dumnezeu și de oameni, Se duce cu lumina și cu forța binelui și în iad, arătând că El nu poate fi ținut acolo, ci poate scoate pe cei ce au fost duși acolo, aflându-se în așteptarea Lui. Prin alipirea la El, deci primind binele din El, toți cei ce au crezut în El au fost readuși la viață. Căci viața deplină este una cu binele, și binele, este una cu Dumnezeu. (n. 2135, p. 1129).

1533. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu numai prin înviere vom ajunge cu Hristos lângă Tatăl, ci și când vom muri cu trupul, dacă am crezut în Hristos. (n. 2136, p. 1129).

1534. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Maxim, expunând motivele îndoitei coborâri a Domnului, adică a celei în iadul propriu-zis și a celei în sufletul robit păcatului, află pentru prima coborâre două motive, iar pentru cea de a doua, unul. El a coborât în iadul propriu-zis ca să mântuiască nu numai trupurile la obșteasca înviere, ci și sufletele celor ce cred îndată după moarte, pentru viața de pe pământ în credință și în curăție, apoi pentru ca să mântuiască și sufletele celor ce au murit înainte de El, pentru simpla lor credință în venirea Lui. Iar în sufletul robit păcatului coboară pentru ca și deprinderea cu patima și cu lucrarea ei să primească eliberarea sau întoarcerea la viață, prin virtutea și cunoștința pe care Cuvântul dumnezeiesc sau Rațiunea supremă le provoacă în el, prin trezirea rațiunii sau a cuvântului răspunzător al lui. (n. 407, p. 326).

dusese în iad, iar duhul a fost încredinţat Tatălui[1535]. Sufletul în iad? (iată ce spune Psaltirea): *Nu vei lăsa sufletul meu în iad* (Ps. 15, 10). Iar dacă-i adevărat că Şi-a încredinţat duhul în mâinile Tatălui e ca şi cum I-ar fi fost depus spre păstrare. Căci una e să-l *dăruieşti*, alta e să-l *predai* şi altceva e să-l depui spre păstrare. Depunătorul depune ceva pentru ca mai târziu să-şi poată ridica depunerea. Şi dacă aşa stau lucrurile, de ce trebuie să-Şi încredinţeze în mâna Tatălui depunerea sau duhul Său? Răspunsul e cu mult mai presus decât mine, decât puterile mele, decât înţelegerea mea, căci nu-s în stare să spun că – după cum trupul Domnului nu putea coborî în iad, cu toate că tocmai aşa ceva afirmă cei care susţin că trupul lui Iisus a fost un trup spiritual[1536] – tot aşa nici duhul Lui nu se putea coborî în iad, aşa că, până la învierea Lui din morţi, Domnul a încredinţat duhul în mâinile Tatălui. Şi cine l-a încredinţat îl va şi lua înapoi. Când? Nu chiar în momentul când a înviat, dar totuşi îndată după înviere, după cum mărturiseşte textul Evangheliei: Mântuitorul abia înviase din morţi, când Maria (Magdalena – *n. trad.*) L-a întâmpinat, dar El i-a zis: *Nu te atinge de Mine* (In. 20, 17). Într-adevăr El voia (să spună că – *n.trad.*) oricine s-ar atinge de El ar atinge întreagă fiinţa Lui, pentru ca atingându-se de fiinţa Lui deplină, roadele binefăcătoare ale trupului Său să le simtă în trup, cele ale sufletului să le simtă în suflet, iar cele ale duhului să le guste în duhul său. *Încă nu M-am suit la Tatăl Meu* (ceea ce vrea să spună că) Hristos urcă mai întâi spre Tatăl şi abia după aceea vine să-Şi întâlnească ucenicii. Aşadar, Se suie către Tatăl. În ce scop? Ca să-Şi ia înapoi ceea ce-I încredinţase." (Origen, *Convorbirile cu Heraclide*, în PSB, vol. 8, pp. 329-330)

„Activitatea Lui nu se mărginea numai la locul unde se afla vasul acela al Său trupesc, şi nu întâmpina nici o piedică în a fi totodată altundeva în univers. Rezultă că atâta vreme cât avea să petreacă în mijlocul oamenilor, El n-a încetat să umple întreaga lume şi să sălăşluiască alături de Tatăl – de fapt să rămână în El – continuând să poarte de grijă la tot ce-i în cer şi pe pământ şi rămânând (contrar nouă) cu totul liber să fie în acelaşi timp pretutindeni şi să-Şi ducă mai departe obişnuita şi dumnezeiasca-I lucrare." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 14.7-14.8, în PSB, vol. 14, p. 235)

Învierea Domnului Hristos din morţi

„A murit în chip văzut, pe cruce, pentru ca nimeni să nu poată spune că s-a sustras de bunăvoie de la privirea oamenilor şi că s-a arătat apoi mort, dar fără să fi murit de fapt, apărând din nou atunci când a vrut, şi istorisind mai târziu minunea învierii Sale din morţi. Dar socot că atitudinea de mai târziu a ucenicilor Lui are o putere de dovedire cu totul sigură: cu primejdia pierderii vieţii, ei s-au dăruit cu totul unei propovăduiri pe care n-ar fi susţinut-o cu atâta tărie dacă ar fi pus în circulaţie numai de la ei zvonul că Iisus a înviat din morţi. Ba mai mult: conformându-se acestei învăţături, apostolii nu numai că au pregătit şi pe alţii să dispreţuiască moartea, ci ei înşişi au fost cei dintâi care au făcut-o." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a II-a, cap. 56, în PSB, vol. 9, p. 147)

1535. Notă Pr. T. Bodogae: Ca în Liturghierul de mai târziu: *în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, pe cruce cu tâlharul şi pe scaun împreună ai fost cu Tatăl...* (n. 41, p. 329).

1536. Notă Pr. T. Bodogae: Aici sunt vizaţi docheţii şi, în primul rând, Marcion. A se vedea *Omilia la Luca* XIV. (n. 43, p. 330).

„În același timp nu a răbdat ca templul sau trupul Său să rămână mult timp așa, ci arătându-l mort numai prin pătrunderea morții în el, l-a înviat îndată, a treia zi, purtând ca trofeu al biruinței Sale asupra morții nestricăciunea și nepătimirea dobândită în trupul Său[1537]. Căci putea să ridice trupul chiar îndată din moarte și să-l arate viețuind iarăși. Dar Mântuitorul nu a făcut aceasta, rânduind cu înțelepciune și acest lucru de mai înainte[1538]. Căci ar fi putut zice cineva că El nici nu a murit, sau că moartea nu L-a cuprins deplin, dacă s-ar fi arătat îndată înviat. Sau dacă moartea și învierea s-ar fi petrecut în același moment, ar fi rămas nevăzută însușirea nestricăciunii[1539]. De aceea trebuia să se arate trupul mort. Deci a înviat trupul Său numai a treia zi, ca să se arate moartea în trupul Său. Dar nu l-a lăsat mult timp în această stare, ca nu cumva să nu fie crezut că l-a înviat, socotindu-se că în acest timp ar fi ajuns la o stricare deplină; deci că nu mai poartă același trup, ci altul." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXVI, în PSB, vol. 15, p. 121)

„*Iar voia Celui ce M-a trimis este ca tot ce Mi-a dat să nu-l pierd, ci să-l înviez în ziua cea de pe urmă. Căci aceasta este voia Tatălui Meu ca tot cel ce vede pe Fiul și crede în El să aibă viață veșnică și Eu îl voi învia pe el în ziua cea din urmă* (In. 6, 38, 40).[1540]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al II-lea, LIV, în PSB, vol. 15, p. 290)

„La înviere s-a risipit sfatul neamurilor, al lui Pilat și al ostașilor; au fost risipiți toți câți au lucrat cele împotriva crucii. Au fost lepădate sfaturile conducătorilor, ale arhiereilor, ale cărturarilor și ale împăraților poporului. Învierea a distrus toate planurile lor." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi,* Omilia la Psalmul XXXII, VI, în PSB, vol. 17, p. 255)

„El, Care este începătura celor adormiți, Se face întâi născut din morți pentru ca să deschidă trupului drumul învierii." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu,* în PSB, vol. 30, pp. 470-471)

„(...) N-a adus (Avraam – n.a.) copilul spre jertfă, pierzând nădejdea în făgăduințe, ci încrezându-se în puterea Stăpânului că va ști să împlinească în vreun fel jurământul Său. Și nu i-a fost fără câștig această încredere, deși trecea printr-o încercare atât de amară. Căci era învățat ca dintr-o credință în ceea ce se va întâmpla, sau în învierea din morți, despre minunea mai presus de orice rațiune și vrednică de auzit și pe lângă aceasta, despre taina prea închinată și mare a întrupării Unuia Născutului.[1541]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere,* Cartea a III-a, 3, în PSB, vol. 39, p. 95)

1537. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Libertatea de patimi a fost condiția care a făcut pe Cuvântul întrupat în stare să Se aducă în mod deplin Tatălui, prin renunțarea la viața pentru Sine sau prin moarte. Dar aceasta a însemnat în același timp înlăturarea piedicilor ce stăteau în calea înălțării Lui, și în El și a noastră, la ceruri. (n. 74, p. 121).

1538. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai rămânând trupul o vreme după moarte, ca trup mort, s-a putut vedea că moartea nu a fost urmată de o stricăciune în trupul Său, fiind oprită de Dumnezeu-Cuvântul să se actualizeze, odată ce Domnul a rămas fără păcat sau nedespărțit de Tatăl. (n. 74a, p. 121).

1539. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Iar neputrezirea arată prezența dumnezeirii în trup chiar în timpul morții Lui cu trupul. Și aceasta oprea actualizarea stricăciunii. Totuși dumnezeirea nu și-a revărsat puterea în trup ca să-l oprească și de la moarte. Trebuia să primească moartea ca să o învingă. Odată suportând moartea în trupul Său, nu mai trebuia să arate că rabdă și stricăciunea ce-i urmează. Dovedindu-Și puterea Sa prin înviere, a dovedit că ar fi putut învinge și stricăciunea actualizată. (n. 75, p. 121)

1540. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dar n-ar fi realizat învierea, dacă n-ar fi fost Dumnezeu mai presus de lumea creată din nimic, având în Sine viața infinită și netrecătoare. Deci fără Treimea cea de o ființă din veci n-ar fi fost posibilă învierea. (n. 130, p. 290).

1541. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Crezând Avraam că va fi părintele multor neamuri, cu toate că-și ducea unicul fiu la moarte, manifesta credința într-o înviere din morți a fiului său, ceea ce se va petrece de fapt prin învierea lui Hristos,

„El n-a rămas între morţi, ci a înviat cu moartea pe moarte călcând, şi a ieşit din mormânt. Aceasta au crezut-o cu adevărat cei ce prin credinţă L-au aflat pe Cel ce-a murit pentru noi, ca să treacă şi la viaţă pentru noi.[1542]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea întâi, 5, în PSB, vol. 39, p. 265)

„Bucuria de El e deci stabilă, şi pe drept cuvânt, căci dacă ne-am întristat de moartea Lui, cine ne va lua bucuria, odată ce ştim că e viu şi rămâne veşnic, ca Dătătorul şi Susţinătorul bunătăţilor noastre duhovniceşti?[1543] Dar s-a luat îndată bucuria de la cei ce L-au pironit pe cruce,[1544] pentru că, încetând pătimirea de care socoteau că se pot bucura, le vine celor ce se bucurau de ea întristarea dintr-o necesitate de neînlăturat." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XI-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 997-998)

„Desfiinţând prin înviere stăpânirea morţii, nu Şi-a procurat învierea Sieşi, întrucât este Cuvântul şi Dumnezeu, ci ne-a dat această binecuvântare nouă, prin Sine şi în Sine (căci toată firea omului era, în Hristos, strânsă de legăturile morţii)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1064)

„Rupând legăturile morţii, El S-a întors la viaţa care era a Sa ca Dumnezeu. Fiindcă nu era cu putinţă ca El să fie stăpânit de moarte, căci, fiind Viaţa prin fire, cum ar fi putut suporta stricăciunea? Iar Cel în Care *trăim şi ne mişcăm şi suntem* (Fapte 17, 28) cum ar fi putut fi supus legilor firii noastre şi n-ar fi dat mai degrabă viaţă, ca Dumnezeu, firii care are nevoie de viaţă?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1138)

„(...) Fericitul Evanghelist Ioan ne vesteşte şi timpul învierii, zicând: *În ziua întâi a săptămânii (duminica), Maria Magdalena a venit la mormânt dis-de-dimineaţă, fiind încă întuneric*. Matei, amintindu-ne acelaşi fapt, a spus că învierea a avut loc după ce s-a făcut seară adâncă[1545]. Dar socotesc că, nefiind nici un dezacord între purtătorii de Duh, nu prezintă nici timpul învierii în mod diferit. Căci, dacă ar voi cineva să înţeleagă sensul celor spuse de ei, va vedea că au acelaşi sens cuvintele lor. Dimineaţa adâncă şi seara adâncă se reduc, cum socotesc eu, la acelaşi înţeles şi se întâlnesc la punctul cel din mijloc al nopţii. Deci nu e nici un dezacord între ei. Unul, începând de la sfârşitul nopţii, iar celălalt, de la începutul ei, se întâlnesc la mijloc, adică, precum am spus adineauri, la sfârşitul nopţii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1139)

1542. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos n-a murit numai pentru noi, ci a şi înviat; creştinismul occidental, catolic şi protestant, a accentuat aproape exclusiv moartea lui Hristos pentru noi, socotind mântuirea noastră obţinută în mod juridic de la Tatăl prin satisfacerea ei ca pedeapsă în locul nostru (protestantism). Dar Hristos suportă moartea pentru noi, ca s-o învingă pentru noi prin înviere. El e mai tare ca ea ca Dumnezeu, dar şi ca om fără păcat, purtător al unei umanităţi unite într-o Persoană cu dumnezeirea. Pe lângă aceea numai un Hristos viu pentru veci, ca om, ne comunică şi nouă ca oameni viaţa în veci. Scăparea pe veci de moarte nu ne vine printr-un decret, în afară de Hristos, pentru meritul Lui de-a fi satisfăcut pentru noi onoarea divină, sau de-a fi achitat pentru noi o pedeapsă, ci prin comuniunea cu El. (n. 457, pp. 265-266).

1543. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Te bucuri de persoana dragă cât trăieşte, dar, ştiind că nu va trăi în veac, bucuria aceasta e întreruptă de umbre de întristare. Însă când ştim că Hristos, Care ne iubeşte ca nimeni altul, va fi viu în veci şi ne va da şi nouă viaţa în veci, cum nu ne-am bucura de învierea Lui cu o bucurie mai mare ca oricare alta? (n. 1874, p. 997).

1544. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Bucuria celor ce L-au răstignit a fost o falsă bucurie, o bucurie a răutăţii, ea n-a putut dura decât puţin. În general, bucuria de răul ce-l facem cuiva nu durează mult, pentru că Dumnezeu restabileşte cumpăna dreptăţii. (n. 1875, p. 998).

1545. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Textul grec exact: *Sâmbătă târziu, când se lumina de ziuă, spre întâia zi a săptămânii* (Mt. 28, 1). (n. 2153, p. 1139).

„(...) Mânia iudeilor era la culme, şi căpeteniile lor erau gata să omoare pe orice om care admira învăţătura Mântuitorului şi primea puterea şi slava Lui negrăită şi atotputernică, mai ales pe Sfinţii ucenici. De aceea ei, ferindu-se să cadă în mâinile acelora, nu se duc înainte de sfârşitul zilei la mormânt, deoarece nu se putea aceasta fără pericol, căci ar fi fost văzuţi în cursul zilei, lumina zilei descoperindu-i ochilor tuturor. Şi nu spunem că pricina acestei binecugetate feriri era laşitatea nebărbătească, ci cunoştinţa a ceea ce le era de folos, insuflată sufletelor Sfinţilor de Hristos, Care nu îngăduia ca cei ce vor fi luminătorii lumii să se primejduiască înainte de vreme.[1546]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1140)

„Şi cum vom aştepta noi învierea, dacă Hristos n-a înviat templul Său, făcându-Se pe Sine începătură a celor adormiţi (I Cor. 15, 20) şi întâi-născut din morţi pentru noi? Sau cum va îmbrăca acest trup stricăcios nestricăciunea, dacă, precum socotesc unii, va coborî în totală pierzanie? Şi cum nu i se va întâmpla aceasta, dacă nu va avea nici o nădejde a învierii? Deci, păzeşte-te să nu cazi din credinţa cea dreaptă pentru că nu pricepi minunea, ci fii înţelept şi adaugă aceasta la celelalte minuni.[1547]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1152)

„Căci, deoarece nu firea trupului s-a făcut pricină a vieţii, ci faptul s-a săvârşit mai degrabă prin lucrarea firii dumnezeieşti negrăite, căreia îi aparţine prin fire puterea de a face toate vii, Tatăl prin Fiul S-a făcut lucrător asupra templului trupului lui Hristos nu fiindcă nu ar fi putut Cuvântul să-Şi învie trupul Său, ci pentru că ceea ce lucrează Tatăl lucrează prin Fiul (fiindcă El este Puterea Lui), şi ceea ce săvârşeşte Fiul este desigur de la Tatăl.[1548]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1164)

„(...) *Cine este Acesta care vine din Edom, cu roşeala hainelor Lui din Bosra?* (Is. 63, 1). Cei ce strigă acestea, adică: *Cine este Acesta care vine din Edom?*, adică de pe pământ, sunt îngerii şi Puterile spirituale, căci se minunează de Domnul Care Se înalţă la ceruri. Şi, văzându-L înroşit de sângele propriu, zic către El, încă neînţelegând taina: *Pentru ce ai îmbrăcămintea roşie şi veşmântul Tău este roşu ca al celui ce calcă în teasc?* (Is. 63, 2). Căci ei aseamănă culoarea sângelui cu vinul cel nou din strugurii de curând călcaţi. Şi ce zice către ei Hristos? Întâi, ca să fie cunoscut că este Dumnezeu după fire, spune: *Eu grăiesc*, zice, *dreptatea* (Is. 63, 1), spunând *grăiesc*, în loc de *învăţ*. Iar Cel ce învaţă dreptatea trebuie să fie Dătătorul Legii, deci Dumnezeu. Apoi îngerii zic către El, când Hristos le arată urmele cuielor: *De unde ai rănile acestea la mâini?* (Zah. 13, 6), iar Domnul le răspunde: *Am fost lovit în casa prietenilor Mei* (Zah. 13, 6). Căci casa iubită era Israel, care a rănit pe Domnul cu cuie şi cu suliţă. Pentru că îndrăznelile ostaşilor trebuie, cu dreptate,

---

1546. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Avem aici şi o explicaţie a faptului că Hristos a înviat noaptea, şi nu ziua. Nici un ucenic n-ar fi putut avea încredinţarea învierii prin vederea mormântului gol, căci nu putea veni la mormânt ziua. Iar aceasta o arată şi faptul că o femeie a văzut mai întâi mormântul gol. Ea nu putea fi acuzată de iudei că e ucenic al lui Hristos. (n. 2154, p. 1140).

1547. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu te îndoi de Învierea Domnului, pentru că a trecut prin uşile încuiate. Această minune se adaugă la celelalte minuni săvârşite de El. (n. 2174, p. 1152).

1548. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În nici o lucrare nu e Tatăl fără Fiul sau Fiul fără Tatăl. Deci şi învierea trupului lui Iisus Hristos e opera Ambilor. Iubirea culminantă se arată în această nedespărţire a lucrării Unuia de a celuilalt. Cel ce mă iubeşte mă întăreşte în lucrarea mea. (n. 2202, p. 1164).

puse pe seama iudeilor, căci ei L-au adus pe Domnul la moarte. Deci, când a dorit să-i convingă pe Sfinţii îngeri că S-a făcut Om cu adevărat, că a răbdat moartea pentru noi şi a înviat din morţi, Hristos nu S-a folosit numai de cuvinte, ci le-a arătat şi semnele pătimirii. Ce e de mirare în faptul că, voind să elibereze de necredinţă pe fericitul Toma, i-a arătat semnele cuielor, ca să fie văzute de el spre folosul tuturor, pentru ca noi să credem cu adevărat că taina învierii s-a împlinit, nefiind înviat alt trup, ci cel care suferise moartea?[1549]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 1168)

„Şi precum se spune despre Tatăl: *Cel ce nu şi-a cruţat pe propriul Său Fiu, ci l-a predat pentru noi toţi,* aşa se spune şi despre Fiul: *El S-a dăruit, fiindcă a vrut.* Şi de aceea este arătată în toate o singură voinţă, a Tatălui şi a Fiului, pentru ca să învăţăm că în însăşi minunea învierii Domnului a fost o singură lucrare." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea I, „Întâia convorbire cu Părintele Isaac", cap. 34, 12, în PSB, vol. 57, p. 473)

„După pilda profetului Iona,[1550] Domnul a prezis că Fiul omului va fi trei zile şi trei nopţi în inima pământului şi totuşi, după a şasea, a sabatului, în care a fost răstignit, n-a fost între cei morţi decât o zi şi două nopţi; atunci care este adevărul cuvântului dumnezeiesc şi cum se află el? De bună seamă, este folosită aici figura numită sinecdocă, adică după ziua în care a fost răstignit a trecut o noapte şi ziua următoare, iar în cealaltă noapte a înviat. Şi astfel, adăugându-se şi noaptea care a precedat zilei sale şi ziua care a urmat nopţii sale, se cunoaşte că nu lipseşte nimic timpului întreg, care se umple de la partea sa. Sunt pline Scripturile Sfinte de aceste exemple de socoteală, dar nu este loc să le amintim pe toate. Astfel, când zice psalmul: *Ce este omul că-Ţi aminteşti de el* (Ps. 8, 4), prin parte se-nţelege totul, fiindcă printr-un singur om se arată tot neamul omenesc." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 23, 3-4, în PSB, vol. 57, pp. 853-854)

Învierea Domnului Hristos din morţi – argumente şi mărturii

„(...) Mântuitorul a lucrat atâtea între oameni în fiecare zi, încât convinge în chip nevăzut în toate părţile, între elini şi între barbari, atâta mulţime să treacă la credinţa în El şi să asculte de învăţătura Lui. Iar dacă e aşa, cine se va mai îndoi acum în cugetul său că a avut loc învierea lui Hristos şi că e viu Hristos, mai bine-zis, că El însuşi este Viaţa? Oare e fapta unui mort să străpungă cugetarea oamenilor, încât să-i facă să se lepede de legile părinţilor şi să cinstească învăţătura lui Hristos? Sau dacă nu e lucrător – lucru propriu celui mort –, cum poate face pe cei vii şi lucrători să se oprească din lucrarea lor dinainte, încât desfrânatul să nu mai desfrâneze, iar ucigaşul să nu mai ucidă, cel ce nedreptăţea să nu mai nedreptăţească şi cei lipsiţi de dreapta credinţă să se facă dreptcredincioşi? Cum, dacă n-a înviat, ci e mort, pe cei numiţi de necredincioşi zei mincinoşi şi pe dracii cărora li se aduce închinare, îi alungă, îi

1549. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Domnul a voit să le arate îngerilor că a mers în iubirea faţă de oameni până la moarte, de ce nu ar fi voit să ne dovedească aceasta şi nouă în veci, arătând lui Toma că păstrează urmele cuielor în trupul înviat? De unde s-ar fi ştiut că trupul înviat era al lui Hristos? Sau am socoti că lui Hristos nu I-a plăcut să-Şi amintească şi să ne amintească faptul că ne-a iubit până a suferi crucea pentru noi. De aceea şi noi ne facem semnul crucii, amintindu-ne de această iubire a Lui, de care nu vrea să uite nici El, lucru pe care nu vor să-l facă grupările neoprotestante, declarând că lui Hristos nu-I place să-Şi amintească şi să I se amintească de crucea suportată pentru noi. (n. 2210, p. 1168).

1550. Tâlcuirea Prof. N. Chiţescu: Cf. Matei 12, 40. (n. 157, p. 853).

urmăreşte şi-i surpă?" (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXX, în PSB, vol. 15, p. 125)

„(...) Ce sfârşit trebuia să aibă trupul Său, odată ce S-a sălăşluit în el Cuvântul? Să nu moară nu se putea, odată ce era muritor şi avea să fie adus prin moarte jertfă pentru toţi, motiv pentru care Şi l-a şi alcătuit Mântuitorul. Dar să rămână mort iarăşi nu era cu putinţă, odată ce s-a făcut templul Vieţii[1551]. Deci a murit ca muritor, dar a înviat pentru Viaţa din El. Iar dovada învierii Lui sunt faptele Lui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXXI, în PSB, vol. 15, p. 127)

„Iar dacă, pentru motivul că nu Se vede, nu se crede nici că a înviat, cei ce nu cred tăgăduiesc şi ceea ce e propriu firii. Căci e propriu lui Dumnezeu să nu fie văzut, dar să Se facă cunoscut din faptele Lui, precum s-a spus şi mai sus. Căci dacă nu ar fi faptele, ar avea dreptate să nu creadă în Cel ce nu este văzut. Iar dacă faptele strigă şi-L arată limpede, pentru ce tăgăduiesc viaţa învierii atât de vădită? Căci chiar dacă sunt orbi cu cugetul, pot vedea măcar cu simţurile din afară puterea şi dumnezeirea de netăgăduit a lui Hristos. Fiindcă şi orbul, deşi nu vede soarele, simţind căldura răspândită de el, ştie că există soarele deasupra pământului. Aşa şi cei ce se împotrivesc pentru că nu cred, fiind încă orbi în privinţa adevărului, odată ce cunosc puterea altora care cred, să nu tăgăduiască dumnezeirea lui Hristos şi învierea săvârşită de El[1552]. Căci e vădit că dacă Hristos ar fi mort, n-ar fi alungat pe draci şi nu L-ar fi ascultat dracii. Iar de sunt alungaţi cu numele Lui, e vădit că El nu e mort, mai ales că dracii, văzând şi cele ce nu sunt văzute de oameni, ar putea cunoaşte că e mort Hristos şi nu ar mai asculta nicidecum de El." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 4, XXXII, în PSB, vol. 15, pp. 127-128)

„Îndrăznirea fericitului Petru este cea mai grăitoare dovadă a învierii! Ce dovadă mai mare decât aceasta poţi să ai, când cel care înainte de răstignire nu putea îndura ameninţarea unei slujnice (In. 18, 17), acum el singur se ridică cu atâta îndrăznire împotriva întregului popor iudeu? Şi, în faţa unei atât de mari mulţimi înfuriate, le grăieşte cuvinte care le putea aţâţa şi mai mult mânia." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XXVIII, VI, în PSB, vol. 21, p. 360)

„Oamenii care Îl luaseră în râs pe Hristos pe când trăia, după moartea Lui atât de mult au fost zguduiţi, încât au fost în stare să şi moară pentru El cu dragă inimă. Aceasta mai cu seamă arată puterea învierii Lui. Acesta a fost şi motivul pentru care au fost păstrate pentru mai târziu faptele cele mai strălucite ale lui Hristos, pentru ca dovada scoasă din ele să fie mai presus de orice îndoială. Dacă noi uităm, după ce-au murit, pe cei pe care i-am admirat pe când erau în viaţă, te întreb cum au putut mai târziu cei care-şi bătuseră joc de Hristos pe când trăia să-L socotească Dumnezeu, dacă Hristos ar fi fost un om ca toţi oamenii? Cum au putut primi chiar să

1551. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Atanasie deduce învierea chiar din întrupare. Cuvântul lui Dumnezeu a luat trupul ca să-l scape de moarte, adică să-l învie. Creştinismul apusean a tras o altă concluzie: l-a luat ca să poată satisface prin jertfă, ca om, onoarea dumnezeiască jignită de oameni; atâta tot. (n. 82, p. 127).

1552. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Atanasie vede în puterile lui Hristos, care lucrează în cei ce cred în El şi au o viaţă curată, o forţă a misionarismului creştin, prin dovedirea ce o dădeau acestea despre Hristos cel înviat. De altfel, toată logica argumentării întrupării şi învierii lui Hristos, clădită de Sfântul Atanasie este o logică întemeiată pe fapte, nu o logică a speculaţiei abstracte. (n. 83, p. 127).

moară pentru El, dacă n-ar fi avut dovada clară a învierii Lui?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia V, III, în PSB, vol. 23, p. 71)

„Că precum Iona, le spune Hristos, a fost în pântecele chitului trei zile şi trei nopţi, tot aşa va fi şi Fiul Omului în inima pământului, trei zile şi trei nopţi. (Mt. 12, 40).

Nu le-a spus pe faţă că va învia. Ar fi râs de El. A lăsat să se înţeleagă asta, pentru ca ei să creadă că Domnul ştia mai înainte de învierea Sa. Că fariseii ştiau într-adevăr că Domnul va învia se vede de acolo că au spus lui Pilat: Amăgitorul Acela a spus încă pe când era viu: După trei zile voi învia (Mt. 27, 3), cu toate că ucenicii nu cunoşteau aceasta; că ei, înainte de înviere, erau mai nepricepuţi decât fariseii; de aceea fariseii s-au şi osândit pe ei înşişi.

Vezi cât de precis vorbeşte Domnul de învierea Sa, deşi face numai aluzie la ea? N-a spus: în pământ, ci: în inima pământului, ca să arate şi mormântul şi ca nimeni să nu spună că moartea a fost aparentă. A îngăduit să stea trei zile în mormânt, ca să dea adeverire că a murit. Moartea Lui nu este adeverită numai prin răstignirea pe cruce, nici numai prin faptul că toţi au văzut că Şi-a dat duhul, ci şi prin timpul zilelor cât a stat în mormânt. Despre înviere aveau să dea mărturie toate evenimentele de mai târziu; dar moartea Sa pe cruce ar fi fost pusă la îndoială dacă n-ar fi fost atunci multe semne şi minuni care să dea mărturie; iar dacă ar fi fost pusă la îndoială moartea pe cruce, s-ar fi pus la îndoială şi învierea. Din pricina aceasta Domnul numeşte moartea Sa: semn. Dacă n-ar fi fost răstignit, n-ar fi fost dat semnul. De aceea citează simbolul, pe Iona, ca să fie crezut adevărul. Spune-mi, închipuire a fost şederea lui Iona în pântecele chitului? N-o poţi spune! Prin urmare n-a fost închipuire nici şederea lui Hristos în inima pământului. Că nu e cu putinţă ca simbolul să fie adevăr, iar adevărul, închipuire." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XLIII, I, în PSB, vol. 23, p. 510)

„Atât de mare este puterea Celui răstignit, că după atâta bătaie de joc, după atâta batjocură, sutaşul şi mulţimile s-au pocăit. Unii spun că sutaşul acesta, întărindu-se mai pe urmă în credinţă, a murit mucenic.[1553]" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia LXXXVIII, II, în PSB, vol. 23, p. 984)

„Trebuia să se creadă că Hristos a murit, că a fost îngropat[1554] şi că a înviat. Şi despre toate acestea duşmanii Lui ne fac dovada. Uită-te că înseşi cuvintele lor ne dau mărturie de toate acestea. Ei spun: *Ne-am adus aminte că amăgitorul acela, încă fiind viu*; deci a murit; *După trei zile Mă voi scula. Porunceşte dar să se întărească mormântul*; deci a fost înmormântat; *Ca nu cumva să vină ucenicii Lui să-L fure*; deci, dacă va fi întărit mormântul, nu se va putea face nici o viclenie. Nici una. Prin urmare dovada învierii a ajuns de necontestat tocmai prin cele propuse de voi, nu s-a făcut nici o viclenie, pentru că mormântul a fost pecetluit. Iar dacă nu s-a făcut nici o viclenie şi s-a găsit mormântul gol, atunci negreşit a înviat. Ai văzut cum arhiereii şi bătrânii poporului, chiar fără voia lor, au luptat pentru dovedirea adevărului?

Tu însă uită-mi-te la dragostea de adevăr a ucenicilor! Nu ascund nimic din cele spuse de duşmani, chiar dacă spun lucruri de ocară. Iată Îl numesc pe Hristos *amăgitor* şi nu o trec sub tăcere.

1553. Notă Pr. D. Fecioru: Numele lui este Longhin, prăznuit la Biserică la 16 octombrie. (n. 23, p. 984).

1554. Vorbind despre moartea şi îngroparea Domnului, Sfântul Chiril al Ierusalimului spune că de aceea a fost îngropat în pământ Iisus, pentru ca pământul blestemat să primească binecuvântarea în locul blestemului. (*Cateheza a XIII-a*, 18). - n.a.

Cuvintele spuse de arhierei şi de farisei lui Pilat arată şi cruzimea lor, că nici la moartea Lui n-au pus capăt mâniei, dar şi curăţenia şi dragostea de adevăr a ucenicilor." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, Omilia LXXXIX, I, în PSB, vol. 23, p. 990)

„– Aveţi strajă! Întăriţi cum ştiţi! Şi pecetluind mormântul, l-au întărit cu strajă (Mt. 27, 65-66).

Pilat n-a lăsat pe ostaşi să pecetluiască ei singuri mormântul; aflase ce e cu Hristos şi nu voia să le dea vreun ajutor; dar, ca să scape de ei, le-a îngăduit şi aceasta, spunându-le: Pecetluiţi voi mormântul cum voiţi, ca să nu puteţi învinui pe alţii. Dacă ostaşii ar fi pecetluit ei singuri mormântul, arhiereii şi cărturarii ar fi putut spune – chiar dacă ar fi fost spusele lor neadevărate şi mincinoase; şi cum nu le-a fost ruşine să spună altele, ar fi putut spune şi asta – că ostaşii, îngăduind să fie furat trupul, ar fi dat prilej ucenicilor să plăsmuiască cuvântul despre înviere. Aşa însă, întărind ei înşişi mormântul, nu mai puteau să spună asta.

Ai văzut cum se sârguiesc arhiereii şi fariseii să pună fără voia lor în lumină adevărul? Ei s-au dus la Pilat, ei i-au cerut, ei au întărit mormântul cu strajă, ca să fie unii altora şi învinuitori, şi martori ai adevărului. Când L-au furat ucenicii? Sâmbăta? Dar cum, când nu le era îngăduit să se apropie sâmbăta de mormânt? Dar chiar dacă ar fi făcut-o călcând Legea, cum ar fi îndrăznit să se apropie când ei erau atât de fricoşi? Cum ar fi putut convinge poporul? Ce-ar fi trebuit să spună? Ce-ar fi trebuit să facă? Cu ce tragere de inimă ar fi putut lua apărarea unui mort? Ce răsplată ar fi aşteptat? Pe când trăia, au fugit îndată ce L-au văzut prins. Ar fi avut, oare, curajul să vorbească despre El după moartea Lui, dacă n-ar fi înviat? Cum s-ar putea susţine aşa ceva? Se vede de aici că ucenicii nici n-ar fi voit, nici n-ar fi putut să plăsmuiască învierea, dacă Hristos n-ar fi înviat. Hristos le vorbise ucenicilor mult despre înviere, le vorbise adeseori, până într-atâta, că chiar iudeii au zis că Hristos spusese: După trei zile voi învia. Deci dacă n-ar fi înviat, ucenicii s-ar fi socotit negreşit înşelaţi; şi văzându-se atacaţi din pricina Lui de tot poporul şi ajunşi fără de casă şi fără de masă, I-ar fi întors spatele şi n-ar fi voit să-I încununeze fruntea cu o astfel de slavă, pentru că fuseseră înşelaţi şi aruncaţi, din pricina Lui, în cele mai mari primejdii. Nici nu mai este de dovedit! Dacă n-ar fi fost adevărată învierea, nici n-ar fi putut s-o plăsmuiască. Pe ce s-ar fi întemeiat? Pe talentul lor oratoric? Dar erau nişte oameni neînvăţaţi! Pe mulţimea banilor? Dar nu aveau nici toiag, nici încălţăminte. Pe faima neamului? Dar erau oameni de jos şi din oameni de jos. Pe măreţia locului lor de naştere? Dar erau nişte sate neînsemnate. Pe mulţimea numărului lor? Dar nu erau mai mult de unsprezece oameni şi aceştia împrăştiaţi. Pe făgăduielile învăţătorului? Care făgăduieli? Dar dacă n-a înviat, nici făgăduielile nu mai puteau fi vrednice de credinţă. Cum ar fi putut înfrunta un popor înfuriat? Dacă duhovnicul apostolilor n-a putut înfrunta cuvintele unei femei care stătea la poartă, şi dacă toţi ceilalţi ucenici s-au împrăştiat când L-au văzut legat, cum s-ar mai fi gândit să meargă până la marginile lumii şi să sădească o învăţătură plăsmuită despre înviere? Dacă Petru n-a putut înfrunta ameninţarea unei femei, iar ceilalţi ucenici au fugit la vederea lanţurilor, cum ar fi putut înfrunta pe împăraţi, pe dregători şi popoare, care aveau şi săbii şi grătare şi cuptoare aprinse şi-i ameninţau cu mii şi mii de primejdii de moarte în fiecare zi, dacă nu s-ar fi putut bucura de puterea şi ajutorul Celui înviat? Minuni asemănătoare făcuse Domnul; înviase atâţia morţi; dar nici una din aceste minuni nu i-a făcut pe iudei să se ruşineze, ci au răstignit pe Săvârşitorul lor. Aveau, oare, să creadă popoarele în învierea lui Hristos nu-

mai pe spusele ucenicilor? Nu! Lucrul acesta nu se poate, nu se poate! Că pe toate le-a lucrat puterea Celui înviat!." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LXXXIX, I, în PSB, vol. 23, pp. 991-992)

„Uită-te la răutatea vrednică de râs a arhiereilor şi fariseilor! *Ne-am adus aminte,* spun ei, *că amăgitorul Acela a zis încă pe când trăia: După trei zile voi învia.* Dacă era un amăgitor şi un lăudăros mincinos, pentru ce vă temeţi, pentru ce alergaţi de colo-colo, pentru ce atâta râvnă? *Ne temem,* spun ei, *ca să nu-l fure cumva ucenicii şi să înşele mulţimea.* Şi s-a arătat, doar, că asta n-ar fi fost deloc o dovadă; dar răutatea este chiţibuşară şi neruşinată; face lucruri nechibzuite. Au poruncit să întărescă mormântul trei zile, ca şi cum ar fi luptat pentru apărarea învăţăturilor lui Hristos." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LXXXIX, II, în PSB, vol. 23, p. 992)

„Şi Hristos a înviat mai devreme, ca să nu poată spune arhiereii că nu Şi-a împlinit cuvântul şi că a fost furat. N-a fost un lucru lipsit de valoare că a înviat mai devreme; dar dacă învia mai târziu, ar fi fost pusă la îndoială învierea. Ce n-ar fi putut să zică şi să răszică, deşi pe nedrept, dacă Hristos n-ar fi înviat atunci când ostaşii stăteau la mormânt şi păzeau mormântul, ci după trei zile, după plecarea ostaşilor? Pentru aceea deci Hristos a înviat înainte de împlinirea celor trei zile. Trebuia să învieze atunci când ostaşii erau acolo, când păzeau mormântul; trebuia deci să învieze chiar înăuntrul celor trei zile. Dacă ar fi înviat după trecerea celor trei zile şi după plecarea ostaşilor, învierea ar fi putut fi pusă la îndoială. De aceea a şi îngăduit să se pecetluiască mormântul aşa cum voiau şi să pună de pază şi ostaşi. Şi nu le-a păsat arhiereilor şi fariseilor că fac asta sâmbăta, că lucrează; ei aveau ochii îndreptaţi numai într-o singură parte: să-şi împlinească răutatea lor. Nădăjduiau că prin asta vor birui. Dar fapta aceasta a lor era semnul celei mai mari nechibzuinţe. Semn că erau zguduiţi de o puternică frică. Cei care L-au prins când era viu se tem de El când e mort. Şi ar fi trebuit, dacă Hristos era un simplu om, să prindă curaj, acum când e mort. Dar ca să afle arhiereii şi fariseii că cele ce a pătimit Hristos, pe când trăia, le-a pătimit de bunăvoie, iată că Domnul îngăduie să I se pună pecete, piatră şi strajă; dar n-au putut să-L ţină în mormânt. Un singur lucru reuşesc să facă: să facă cunoscut mormântul şi să fie crezută prin aceasta învierea." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LXXXIX, II, în PSB, vol. 23, pp. 992-993)

„Când ostaşii au venit şi au vestit pe arhierei – adevărul străluceşte mai mult când e propovăduit de potrivnici –, le-au dat arginţi ca să spună că ucenicii Lui au venit noaptea şi L-au furat.

Cum L-au furat, o, nechibzuiţilor! Adevărul învierii era prea strălucitor şi prea măreţ ca să poată fi plăsmuit! Spusa aceasta că L-au furat era de necrezut şi nici chip de minciună nu avea. Spune-mi, cum L-au furat ucenicii, când ei erau nişte oameni sărmani şi din popor, care nici nu îndrăzneau să se arate? Nu era, oare, pusă pecete pe mormânt? Nu erau, oare, lângă mormânt atâţia paznici, atâţia ostaşi şi iudei? Nu se gândeau, oare, şi ei la asta, nu se îngrijeau, nu privegheau, nu aveau grijă să nu fie furat? Dar, în sfârşit, pentru ce să-L fure ucenicii, ca să născocească dogma învierii? Dar cum le-ar fi trecut prin minte să născocească aşa ceva unor oameni cărora le plăcea să trăiască ascunşi de lume? Cum ar fi ridicat piatra care era atât de păzită? Cum ar fi putut să se ascundă de atâţia oameni? Chiar dacă nu s-ar fi temut de moarte totuşi n-ar fi încercat, în zadar şi fără rost, să săvârşească fapta asta, când

erau atâția paznici. Că ucenicii mai erau și niște fricoși o arată cele petrecute mai înainte. Când L-au văzut prins, toți au fugit. Dacă n-au avut curajul să rămână lângă El atunci când Îl vedeau viu, cum nu s-ar fi temut acum când era mort și înconjurat de o mulțime atât de mare de ostași? Aveau, oare, de deschis o ușă? Trebuia să se ascundă numai de un singur om? Nu! Pe mormânt era pusă o piatră mare care avea nevoie de multe mâini. Aveau dreptate arhiereii să spună: Și va fi rătăcirea cea din urmă mai rea decât cea dintâi! Împotriva lor au rostit aceste cuvinte! Ar fi trebuit ca, după atâta furie, să se căiască de faptele lor; dar ei se silesc să le întreacă pe cele de mai înainte născocind minciuni vrednice de râs; când era viu, I-au cumpărat sângele; după ce a fost răstignit și a înviat, încearcă tot cu bani să facă să piară cuvântul despre înviere. Tu însă uită-mi-te că sunt prinși tocmai prin cele ce au făcut. Dacă nu s-ar fi dus la Pilat și n-ar fi cerut strajă la mormânt ar fi putut să-și răspândească minciunile lor cu mai multă nerușinare; dar așa, nu! Așa au lucrat totul ca și cum s-ar fi străduit să-și coasă propriile lor guri. În ce privește pe ucenici, dacă n-au putut să privegheze cu El mai cu seamă când au fost ținuți rău de El, cum ar fi putut îndrăzni să-L fure? De ce nu L-au furat mai înainte, mai înainte de a fi pus voi, arhiereilor, pază la mormânt? Dacă ucenicii ar fi voit să-L fure, ar fi putut face asta în prima noapte, când mormântul nu era păzit, când nu era nici o primejdie, când puteau lucra fără frică. Că arhiereii s-au dus sâmbătă la Pilat și i-au cerut strajă ca să-L păzească (Mt. 27, 62-66). În cea dintâi noapte nu era nimeni din ei la mormânt.

Ce ne spun apoi giulgiurile care fuseseră muiate în smirnă? Și Petru a văzut giulgiurile acestea în mormânt (In. 20, 5). Dacă ucenicii ar fi voit să-L fure nu I-ar fi furat trupul gol; nu numai ca să nu-L facă de ocară, ci și ca să nu mai piardă vremea cu dezbrăcatul și așa să-i scoale pe străjeri și să pună mâna pe ei; mai cu seamă că Domnul fusese uns cu smirnă, o materie care se lipește tare de trup și intră în haine; de aceea nu era ușor să se desprindă giulgiurile de pe trup; iar cei care ar fi făcut aceasta aveau nevoie de multă vreme. Prin urmare și de aici se vede că este de necrezut furtul trupului. Nu cunoșteau, apoi, ucenicii mânia iudaică? Nu știau că-și atrag urgia lor? Dar, în sfârșit, ce-ar fi câștigat din fapta lor dacă Hristos n-ar fi înviat? Dar arhiereii și bătrânii, știind că au născocit furtul, au dat arginți și au spus: Spuneți că L-au furat și noi vom îndupleca pe dregător. Voiau să se răspândească zvonul acesta, dar au izbit în zadar cu pumnii în adevăr; iar prin cele prin care au încercat să umbrească adevărul, prin acelea l-au făcut, fără voia lor, să strălucească. Chiar spusa arhiereilor și bătrânilor, că ucenicii L-au furat, întărește învierea. Ei înșiși mărturisesc: că nu era trupul în mormânt. Când înșiși arhiereii și bătrânii mărturisesc că trupul Lui nu era acolo, iar șederea paznicilor lângă mormânt, giulgiurile și frica ucenicilor arată ca mincinos și neadevărat furtul, urmează că dovada învierii este de nezdruncinat." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia XC, I, în PSB, vol. 23, pp. 999-1001)

„Iar că iudeii se temeau foarte de semnul învierii, care-i va convinge că Hristos este Dumnezeu cu adevărat, ne va arăta ultima lor faptă de spaimă. Căci, când au aflat despre învierea lui Hristos și că nu Se află în mormânt, tulburați și înspăimântați foarte din pricina aceasta, au plănuit să se folosească de minciuna ostașilor, cu sume mari de bani: *Căci le-au dat lor argint ca să spună că, venind ucenicii, L-au furat pe El când dormeam noi* (Mt. 28, 12-13)[1555]. Mare a fost deci semnul învierii,

1555. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De unde știau ostașii că L-au furat pe Hristos din mormânt, dacă dormeau? Se vede din aceasta cât i-a zăpăcit pe conducătorii iudeilor teama de Hristos cel înviat. (n. 1112, p. 586).

care era o atât de neîndoielnică dovadă că Fiul este Dumnezeu, încât a tulburat şi inima învârtoşată şi neîncovoiată a iudeilor." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a V-a, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 586)

„N-ar fi răbdat să stea acasă această femeie atotrâvnitoare şi înțeleaptă (Maria Magdalena [In. 20, 1-9] – n.a.) şi n-ar fi părăsit mormântul, dacă teama de legea sâmbetei şi de condamnarea ce amenința pe cei ce o călcau nu i-ar fi scăzut râvna, şi dacă respectul față de vechile obiceiuri n-ar fi oprit-o de la ceea ce dorea foarte mult. Dar trecând sâmbăta şi răsărind ziua de după ea, porneşte grăbită spre mormânt şi, văzând piatra rostogolită de pe mormânt, furată de bănuieli îndreptățite, socoteşte că Iisus a fost strămutat, atribuind şi această faptă de necredință, împreună cu altele, duşmăniei furioase a iudeilor[1556]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a XII-a, în PSB, vol. 41, p. 1138)

Trupul Domnului Hristos

„Ar fi, însă, de râs să susținem că trupul Domnului, întru atât ca trup, a avut nevoie, pentru menținerea lui, de aceste slujiri necesare trupului nostru. Da, Domnul a mâncat, nu pentru că trupul Lui avea nevoie de hrană – trupul Lui era menţinut prin o putere sfântă –, ci pentru ca nu cumva celor care erau împreună cu El să le treacă prin minte să gândească altceva despre El, aşa cum mai târziu au spus unii că El s-a arătat în trup aparent. Într-un cuvânt, Domnul era nepătimitor; în El nu se găsea nici o mişcare pătimaşă, nici de plăcere, nici de durere." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 9, 71.2, în PSB, vol. 5, p. 428)

„Domnul, nu fără temei, a vrut să se folosească de o formă smerită a trupului (Is. 53, 2-3), ca nu cumva auditorii, lăudându-I frumusețea trupului şi admirându-I frumusețea chipului, să le fugă mintea în altă parte de la cuvintele lui şi, fiind atenți la cele trecătoare, să se depărteze de cele spirituale." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 17, 151.3, în PSB, vol. 5, p. 467)

„(...) Trupul Lui cel născut din fecioară era trup materialnic în stare să îndure suferințe şi moarte, aşa cum le îndură şi oamenii." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a III-a, cap. 25, în PSB, vol. 9, p. 186)

„(...) Cum nu e vrednic de închinare trupul Domnului, cu adevărat prea sfânt şi prea cinstit, de Arhanghelul Gabriel binevestit, iar de Duhul Sfânt alcătuit (πλασ-

1556. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Iudeii n-ar fi avut nici un motiv să fure trupul lui Hristos. De aceea ei au învățat pe ostaşii de pază să spună că ucenicii L-au furat când ei dormeau. Dar, dacă L-ar fi furat ei sau ostaşii, de ce nu L-ar fi luat cu giulgiuri cu tot? Părăsirea giulgiurilor în mormânt este şi ea o dovadă că Iisus a înviat. Cel înviat nu mai purta giulgiuri de mort. Evangheliile, prezentând pe ucenici venind la mormânt şi văzând mormântul gol, arată că nu poate fi vorba nici de furarea trupului lui Iisus de către ei, nici de o plecare a lui Iisus, Care n-ar fi suferit decât o moarte aparentă. Cum ar fi văzut ei giulgiurile în mod foarte real, sau cum le-ar fi lăsat El în mormânt, plecând cu un trup pământesc gol, în cazul că ar fi plecat singur? Mai trebuie notat că Dumnezeu a rânduit ca învierea să aibă loc în prima zi după sâmbătă, nu numai ca să se arate şi prin învierea de a treia zi că moartea lui Iisus a fost reală, ci şi pentru ca să poată veni unii din ai Săi să vadă mormântul gol, neputând face aceasta sâmbăta, şi mai ales în sâmbăta Paştilor iudaice. S-a rânduit aşa ca să se vadă că în prima zi după sâmbăta în care s-a serbat odihna lui Dumnezeu pentru lumea căzută în păcat are loc înnoirea lumii prin învierea lui Hristos. Precum lumea căzută în păcat a început în prima zi, aşa începe lumea înnoită în a opta zi, Sărbătoarea Mielului adevărat, Care ne-a mântuit prin înviere. Aceasta nu putea coincide cu sărbătoarea mielului Legii vechi, sau a Paştilor evreieşti, care nu ne mântuia, ci era numai un chip al Mielului adevărat şi mântuitor Ce avea să vină după aceea. Grupările neoprotestante sâmbetiste nu cunosc înnoirea lumii prin Hristos, ci rămân la lumea veche a lui Iehova şi a mielului. (n. 2152, pp. 1138-1139).

μέν) si de Cuvântul făcut veşmânt? De fapt întinzând Cuvântul mâna, a ridicat pe cea bolnavă de friguri (Lc. 4, 26 urm.) şi rostind cuvânt omenesc a sculat pe Lazăr din morţi (In. 11, 42)[1557]. Şi iarăşi întinzând mâinile pe cruce a biruit *pe stăpânitorul văzduhului,*[1558] care lucrează acum în fiii neascultării (Efes. 2, 2) şi ne-a pregătit calea curată spre ceruri.

Deci cel ce necinsteşte templul necinsteşte pe Domnul cel din templu." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistolă către Episcopul Adelfie, împotriva arienilor,* VI, în PSB, vol. 16, pp. 184-185)

Trupul Domnului Hristos după înviere

„Că după înviere Hristos nu va mai avea trup pătimitor, ci nemuritor, deci şi nestricăcios, care nu va avea nevoie de hrană. Deci Hristos după înviere nici n-a mâncat, nici n-a băut, pentru că n-a avut nevoie – că trupul Lui nu avea nevoie de mâncare şi de băutură –, ci a băut şi a mâncat pentru a-i încredinţa pe ucenici de învierea Sa." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* Omilia LXXXII, II, în PSB, vol. 23, p. 929)

Învierea şi înălţarea la cer

„(...) Murind, înviind şi înălţându-Se la ceruri şi şezând în trup la dreapta lui Dumnezeu-Tatăl. Aceasta, pentru ca şi noi, murind, să nădăjduim sigur că vom învia şi vom vieţui o viaţă desăvârşit despărţită de toată moartea şi de toată coruperea şi ne vom înălţa la ceruri şi vom primi cinstea şi slava cea întru Dumnezeu şi Tatăl prin mijlocirea Fiului însuşi şi petrecerea fericită şi veşnică împreună cu El." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 112a, în PSB, vol. 80, p. 285)

Înălţarea Domnului Hristos la cer

„Căci a înviat din morţi şi S-a înălţat la Tatăl cu trupul. Dar nu-L mai cunoaştem, zice, pe El după trup, adică nu-L mai cunoaştem aflându-Se cu trupul patimii, înţeleg în patimile naturale şi nevinovate[1559]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 3, în PSB, vol. 39, pp. 327-328)

1557. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeu Cuvântul nu e una din creaturi, ci e transcendent tuturor, dar stând la temelia tuturor e prezent în toate. Sunt patru grade ale prezenţei Lui: e prezent la baza cosmosului lipsit de conştiinţa acestei prezenţe transcendente; e prezent în mine, mai ales când am conştiinţa acestei prezenţe transcendente şi aspir spre tot mai multă unire cu El; e prezent în semenul meu, tot ca transcendent, fiind şi el şi eu conştienţi de această prezenţă.

Dar cel mai înalt grad de prezenţă a Cuvântului lui Dumnezeu în creatură e prezenţa Lui în umanitatea lui Hristos. Aci omul nu mai face distincţie între eul propriu şi Dumnezeu. Zicând Eu ca om, El zice totodată Eu ca Dumnezeu. Iar în acest semen central al meu, eu nu mai trebuie să transcend de la Tine la Dumnezeu din Tine, ci Însuţi Tu eşti trăit de mine în Dumnezeu. Fără să se anuleze creatura, Dumnezeu Şi-a făcut-o aci atât de proprie, căci a devenit ca Dumnezeu *Eul* ei. Transcenderea în Hristos nu se mai face ca de la un subiect creat la Subiectul divin transcendent, ci acelaşi Subiect e şi imanent şi transcendent. În Hristos eu trăiesc pe Tu ca semen imanent şi ca Dumnezeu transcendent, prin care există creaţia şi spre care tinde fără să se poată identifica în fiinţă cu el. Aci creatura e pe de o parte templu, în care se aduce închinarea, pe de alta Subiect dumnezeiesc Căruia i se aduce închinarea. În Hristos avem între oameni un eu sau un tu, care nu e numai eu sau tu uman, ci Eul sau Tu-ul divin. Până aci a venit Dumnezeu în unirea cu creaţiunea prin om. Subiectul dumnezeiesc s-a făcut om, fără să desfiinţeze pe om, ci folosindu-Se Dumnezeu însuşi de organele trupului şi de simţirile sufletului omenesc, asemenea unui om, dar fiind în acelaşi timp Dumnezeu. (n. 8b, p. 184).

1558. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chiar în braţele trupului Său răstignit era o putere biruitoare a răului. Puterea iradia prin el departe, în tot universul, ca un câmp de raze nu simplu magnetice, ci mai presus de puterea acestora. Puterea aceasta poate fi în parte înţeleasă ca putere aflătoare în smerenia Celui puternic, sau ca puterea smereniei însăşi. Căci Cel ce se smereşte nu o face din neputinţă, ci din iubire nemărginită şi nu ajunge la moartea definitivă. E o putere care nu stă în mândrie, în care se manifestă totdeauna teama cuiva de neputinţă, sau frica de a nu i se vedea slăbiciunea, frică ce-l caracterizează pe cel mândru. (n. 9, p. 185).

1559. Tâlcuirea Pr. SD. tăniloae: Sunt două feluri de patimi: cele păcătoase, care nu ţin de firea omenească, şi cele nepăcătoase, care ţin de firea noastră: foamea, setea, oboseala, moartea. Hristos le-a luat numai pe ultimele, şi anume cu voia. Şi a scăpat de ele. Ele ţin de firea de după căderea în păcat, nu dinainte. Dar firea fără ele e pătrunsă de dumnezeire. (n. 587, p. 328).

„În casa Tatălui Meu multe locaşuri sunt. Iar de nu, v-aş fi spus.
Mă duc să vă gătesc loc. Şi dacă Mă voi duce şi vă voi găti loc,
iarăşi voi veni şi vă voi lua la Mine, ca şi voi să fiţi unde sunt Eu. (In. 14, 2-3)

După ce-a spus după trebuinţă că nu se cuvine să se tulbure şi le-a poruncit să creadă şi în Tatăl şi în Sine, le spune pe faţă, mângâindu-i ca pe nişte descurajaţi, că nu vor rămâne în afară de sfânta Lui încăpere, ci se vor sălăşlui în locaşurile de sus, vor vieţui veşnic în Biserica celor întâi născuţi şi vor fi în bunătăţile fără sfârşit. Le spune deci că vor fi multe locaşuri în casa Tatălui, învăţându-i că cerul e foarte încăpător şi că zidirea creată de El n-are nevoie deloc de nici un adaos ca să poată primi pe cei ce-L iubesc pe El. E de cugetat că voieşte să indice şi deosebirea de cinste, atunci când vorbeşte de multe locaşuri, întrucât tot cel ce vrea să vieţuiască în virtute primeşte un loc potrivit şi slava potrivită faptelor lui[1560]. Fiindcă erau multe locaşuri la Dumnezeu-Tatăl, va şi pleca, spune, mai înainte, ca să pregătească locaşurile sfinţilor. Deci, ştiind că sunt multe locaşurile destinate mai înainte, care aşteaptă sosirea celor ce-L iubesc pe Dumnezeu, nu merge pentru aceasta, ci ca să pregătească urcuşul spre cele de sus, împodobind pentru fiecare un locaş, sau un loc propriu al fiecăruia, făcându-l un loc plăcut, netezind drumul nedeschis odinioară[1561]. Căci cerul le era cu totul inaccesibil oamenilor şi înainte nu păşise nici un trup în acel loc atotcurat al îngerilor. Urcuşul spre el ni l-a înnoit cel dintâi Hristos. El ne-a dat un mod al urcuşului spre cer cu trupul, oferindu-Se pe Sine, ca o pârgă a celor adormiţi şi aflaţi în ţărâna pământului, lui Dumnezeu-Tatăl şi arătându-Se ca primul Om celor din ceruri. De aceea, îngerii aflaţi în cer, necunoscând taina sfântă şi mare a călătoriei Lui la cer cu trupul, când L-au văzut suind, tulburaţi de acest fapt minunat şi neobişnuit, zic: *Cine este Acesta ce vine din Edom?* (Is. 63, 1), adică de pe pământ. Dar Duhul înţelepciunii prea sfinte a lui Dumnezeu-Tatăl n-a lăsat neînvăţată mulţimea de sus, ci a poruncit mai degrabă să se deschidă porţile cereşti împăratului şi Stăpânului tuturor, strigând: *Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre şi vă ridicaţi porţile cele veşnice şi va intra Împăratul slavei* (Ps. 23, 9)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, pp. 834-835)

„Ne-a înnoit deci nouă Domnul Iisus Hristos cale proaspătă şi vie, cum zice Pavel, neintrând în sfinte făcute de mâini, ci în cerul însuşi, spre a Se arăta feţei lui Dumnezeu pentru noi[1562]. Căci nu ca să Se arate pe Sine feţei lui Dumnezeu-Tatăl S-a suit Hristos. Căci era şi este şi va fi totdeauna în Tatăl şi în ochii Celui ce L-a născut, fiindcă El este Cel de Care Se bucură Tatăl totdeauna[1563]. Dar Cuvântul

1560. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cerul, sau casa lui Dumnezeu cu atâtea încăperi sau locaşuri câte persoane iubitoare ale lui Hristos vor fi în el, face şi el parte din creaţie, dar e plin de lumina lui Hristos. El se vede în toate. Căci ele sunt transparente pentru lumina Lui. Toţi se simt lângă El. Toţi simt iubirea Lui şi toţi sunt uniţi în iubirea faţă de El şi în veşnicia Lui şi această iubire îi face şi pe ei să se iubească, să-şi fie transparenţi într-o desăvârşită comuniune. Propriu-zis toată creaţia e transformată într-un astfel de cer transparent pentru Hristos, într-un cer al comuniunii între ei şi cu Hristos. Dar în lumina aceasta generală, răspândită de Hristos şi de toţi cei ce-L iubesc, fiecare răspândeşte o lumină pe măsura bunătăţii la care a ajuns în cursul vieţii pământeşti şi fiecare vede lumina lui Hristos şi lumina generală a tuturor pe măsura luminii înţelegătoare la care s-a ridicat el. Şi, potrivit luminii fiecăruia, e şi strălucirea sau slava lui. (n. 1581, p. 834).

1561. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Exista de mai înainte lângă Dumnezeu locul pentru fiecare. Iisus Se duce mai înainte ca să le înfrumuseţeze treptat, pe măsură ce vede pe fiecare urmând Lui în viaţa pământească. (n. 1582, p. 834).

1562. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: A intrat dincolo de locaşurile îngereşti, dincolo de cer, în faţa lui Dumnezeu-Tatăl, ca om, pentru a arăta faţa omenească lui Dumnezeu-Tatăl, ca faţă a omului iubită în gradul suprem. Ce s-a spus înainte despre cer, ca creaţie nouă, trebuie precizat ca cer plin de Dumnezeu, având în el şi ceea ce-i mai presus de creaţie. (n. 1583, p. 835).

1563. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul este bucuria Tatălui. Oricine se bucură de cel care-l iubeşte. Cum nu S-ar bucura Tatăl de Fiul Care-L iubeşte în mod suprem? Bucuria supremă este legată de existenţa supremă, iar existenţa adevărată şi bucuria de ea nu există fără comuniune. (n. 1584, p. 835).

neînvelit odinioară în umanitate[1564] S-a suit acum pentru a Se arăta în mod neobişnuit şi minunat ca om. Aceasta a făcut-o pentru noi, şi în favoarea noastră, Fiul, în putere aflându-Se şi ca om, ca să audă şi cu trupul: *Şezi de-a dreapta Mea* (Ps. 109, 1), şi să transmită slava filiaţiei Sale întregului neam omenesc[1565]. Căci este unul dintre noi, întrucât S-a arătat ca om de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl, deşi este mai presus de toată creaţia şi de o fiinţă cu Tatăl Său, ca Cel ce S-a născut Dumnezeu din Dumnezeu şi cu adevărat Lumină din Lumină. Deci S-a arătat ca om pentru noi Tatălui, ca pe noi, cei ce am căzut de la faţa Lui pentru vechea neascultare, să ne aşeze iarăşi în faţa Tatălui. A voit, ca Fiu, ca şi noi să ne numim fii şi copii ai lui Dumnezeu pentru El." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 835)

„Dar Unul-Născut ne-a adus folos şi în alte moduri întrupându-Se. Căci a zdrobit stăpânirea morţii, a luat puterea păcatului, ne-a dat tăria să călcăm peste şerpi şi scorpii şi peste toată puterea vrăjmaşului. Se potrivea deci foarte mult ca să ne îndemne pe noi sau pe sfinţii Săi ucenici să socotim că e dulce şi plăcut şi vrednic de toată preţuirea să fim totdeauna împreună cu El, Dătătorul atâtor bunătăţi, arătându-Se continuu prezent şi convieţuind cu noi. Dar Lui nu I s-a părut cu totul folositor să rămână timp atât de îndelungat în chipul smereniei, primit cu folos pentru iubirea faţă de noi, precum am spus înainte. Ci trebuia mai degrabă, odată ce a ajuns la sfârşit iconomia cea pentru noi, ca El să Se întoarcă la slava proprie Lui şi să Se întoarcă cu trupul asumat pentru noi la egalitatea cu Dumnezeu-Tatăl, pe care nu răpire socotind-o (căci o avea ca pe un bine propriu), S-a pogorât la lipsa noastră de slavă. Căci în timp ce era pe pământ, deşi era Dumnezeu adevărat şi Domnul tuturor, a socotit că aceasta nu va fi nici unuia dintre noi de un folos mai mare faţă de cei ce nu ştiau de slava Lui. A fost pălmuit, scuipat şi răstignit şi a suportat batjocura necredinţei iudeilor, care îndrăzneau să spună: *Dacă eşti Fiul lui Dumnezeu, coboară-Te de pe cruce!* (Mt. 27, 40). Deci, după ce a împlinit taina cu privire la noi, S-a înălţat iarăşi la Dumnezeu-Tatăl cel din ceruri, odată trecut fiind timpul smereniei şi vremea deşertării de bunăvoie. S-a arătat acum ca Dumnezeu Puterilor de sus, căci nu a ignorat cerul pe Stăpânul tuturor, Care Se urca. Celor ce stăteau la porţile de sus li s-a poruncit să-L primească în calitate de Domn al Puterilor, deşi Se înalţă cu trupul. Porunca aceasta le-o dădea Duhul[1566], zicând: *Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre şi vă ridicaţi porţile cele veşnice, şi va intra Împăratul slavei* (Ps. 23, 7). Căci înţelepciunea de multe feluri a lui Dumnezeu, pe care a arătat-o în Hristos, precum zice Pavel, S-a făcut cunoscută Începătoriilor şi Stăpâniilor (Efes. 3, 10)[1567]. Căci întorcându-Se la Tatăl, deşi Acesta este înţeles mai mare ca El prin aceea că a rămas în cele ce era pururea, iar Fiul a suportat deşertarea deoarece S-a pogorât la chipul de rob, S-a întors iarăşi la slava proprie, auzind: *Şezi de-a dreapta Mea până ce voi*

1564. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul Se arată acum Tatălui cu o faţă omenească. Se vede calitatea Lui de Fiu şi prin faţa omenească. Urcă şi cu umanul la înălţimea dragostei Lui filiale faţă de Tatăl. Câtă valoare se dă prin aceasta umanului! Tatăl Se bucură de faţa omului ca de faţa Fiului Său. (n. 1585, p. 835).

1565. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toată faţa omenească este iubită acum de Tatăl ca faţă a Fiului Său. Omul devine fiu prin dragostea ce-o câştigă Fiul pentru umanitatea al cărei ipostas S-a făcut. (n. 1586, p. 835).

1566. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos nu Se întoarce la Tatăl numai ca Dumnezeu, ci şi ca om. Pentru aceasta S-a şi pogorât, făcându-Se om, ca să Se întoarcă şi ca om la Tatăl. De aceea se miră îngerii şi întreabă: Cum poate fi împăratul slavei îmbrăcat în umanitate? Iar Cel ce le porunceşte să deschidă porţile cerului, şi ca om, este Duhul lui Hristos, de o fiinţă cu El ca Dumnezeu, dar Care a făcut umanitatea Lui transparentă prin înviere, arătându-Se în mod clar prin ea Fiul ca Dumnezeu. (n. 1732, p. 911).

1567. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În Hristos, ca Fiul lui Dumnezeu întrupat, s-au adunat toate raţiunile existenţei create, îndumnezeite. (n. 1733, p. 911).

pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale (Ps. 109, 1). Deci, ca să nu pară că Îşi atribuie o cinste mai mare şi că Tatăl şi Dumnezeu cel din ceruri Îl primeşte pe Fiul nu de bunăvoie să şadă de-a dreapta Sa, Tatăl însuşi e înfăţişat zicând: *Şezi de-a dreapta Mea.* Însă nici să nu zică cineva, având minte, că Tatăl a dat o cinste secundară Fiului, punându-L de-a dreapta, ci să cugete mai degrabă aceasta: Trebuia să fie cu adevărat la dreapta şi să aibă un loc nebănuit de nici o micşorare, nu Tatăl, ci mai degrabă Fiul, pentru deşertarea şi supunerea de bunăvoie, încât să nu fie nesocotit de cei ce nu puteau înţelege taina referitoare la El. De aceea Tatăl nu poate fi socotit de-a dreapta, ca să se păstreze egalitatea Lui cu Fiul[1568]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 910-911)

„Ne este lucru plăcut şi de dorit să fim împreună totdeauna cu Mântuitorul Hristos, deşi S-a deşertat pe Sine pentru noi, precum s-a scris, şi a luat chipul unui rob şi lipsa de slavă a firii omeneşti. Căci ce este firea omului în comparaţie cu Dumnezeu? Iar aceasta nu era de trebuinţă Fiului însuşi, ci mai de folos era să Se înalţe ca om la Tatăl şi să primească în mod deschis slava, stăpânirea şi demnitatea dumnezeiască, şi să nu le mai aibă în mod umbrit. S-a aşezat la dreapta voind aceasta şi Tatăl însuşi, căci Îl iubeşte ca pe Cel născut din El şi ca pe rodul fiinţei Sale. (...) Psalmistul, exprimând tainele prin Duhul, zice: *Toate neamurile bateţi din palme* (Ps. 46, 1), apoi, explicând cauza sărbătorii, prezintă înălţarea Mântuitorului la ceruri, zicând: *Suitu-S-a Dumnezeu întru strigare, Domnul în glas de trâmbiţă* (Ps. 46, 5), numind strigare şi trâmbiţă glasul înalt şi răsunător al Duhului, când a poruncit Puterilor de sus să ridice porţile şi a numit pe Domnul Puterilor, precum am spus adineauri. Din această cauză vom afla şi corul Sfinţilor ajuns în mare bucurie. De aceea a mai spus: *Domnul împărăţeşte, să se bucure pământul* (Ps. 96, 1) şi iarăşi: *Domnul a împărăţit, îmbrăcatu-S-a întru podoabă, îmbrăcatu-S-a Domnul întru putere şi S-a încins* (Ps. 92, 1). Căci Cel ce era om ca noi înainte de învierea din morţi, când S-a suit la Tatăl din ceruri S-a îmbrăcat în propria Sa podoabă şi S-a încins cu puterea ce-o avea de la început. Căci S-a aşezat să împărăţească împreună cu Tatăl. Deci se cuvine în chip drept ca cei ce-L iubesc să se bucure, că a plecat spre Tatăl Său Cel din ceruri, având să-Şi reia propria slavă şi să împărăţească iarăşi împreună cu Tatăl, ca la început.[1569]" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 911-912)

„(...) Dumnezeiescul iniţiator al nostru în tainele dumnezeieşti, adică Pavel, nemaiatribuindu-I, după învierea din morţi şi după înălţarea la ceruri, smerenia proprie oamenilor, zice într-o Epistolă: *chiar dacă am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaştem* (II Cor. 5, 16), iar despre sine zice: *Pavel, apostol nu de la oameni, nici prin vreun om, ci prin Iisus Hristos* (Gal. 1, 1). Dar de ce, spunând că va veni iarăşi la noi ca să schimbe *trupul smereniei noastre ca să fie asemenea*

1568. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă L-ar fi pus Fiul pe Tatăl la dreapta, S-ar fi socotit că e mai mic decât Tatăl, bucurându-Se de atenţia Tatălui, întemeiată pe motivul smereniei asumate de El prin întruparea ca om. (n. 1734, p. 911).

1569. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu ne mântuieşte nu numai prin cruce, ci şi prin starea de slavă la care ridică umanitatea Sa. Căci din această slavă ne comunică şi nouă puterea de-a ne ridica la ea, ca să fim mai departe în comuniune cu El şi să fim ridicaţi şi noi la slava veşnică împreună cu El, Cel făcut om. Deci Apostolii trebuiau să se bucure de înălţarea lui Hristos la Tatăl, şi, după ei, toţi credincioşii, şi pentru perspectiva slavei la care vor fi ridicaţi şi ei. Prin umanitatea Lui, făcută străvezie prin Duhul şi bună comunicantă a Duhului, ne trimite Duhul, prin Care creştinii vin spre şi în comuniunea cu El, urmându-I exemplul pământesc aici, pe pământ, şi ajungând la slava Lui cerească în viaţa viitoare. (n. 1735, p. 912).

trupului slavei Sale (Filip. 3, 21), zice acum că nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos a fost ales Apostol? De ce spune că nu-L mai ştie pe El acum după firea trupului? Spune-mi, oare a desfiinţat Stăpânul trupul pe care l-a răscumpărat? Nu este aşa pentru cei ce cugetă drept. Căci, ajungând la capăt timpul deşertării Unuia-Născutului, sau al smeririi, nu Se mai propovăduieşte şi cunoaşte din cele prin care S-a văzut deşertat, ci mai degrabă din ceea ce Îl arată Dumnezeu după fire. Pentru că, fiind cunoscut şi primit ca Cel ce S-a făcut om, trebuia să fie învăţaţi cei ce au crezut, că este şi Dumnezeu după fire. De aceea, El Se foloseşte mai mult de cuvintele potrivite Dumnezeirii decât de celelalte." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 914-915)

„Precum, fiind Viaţa după fire, se spune că a murit şi a înviat pentru noi, aşa, văzând pururea pe Tatăl Său şi fiind văzut de către Tatăl Său, se spune că S-a înfăţişat Lui acum, adică după ce S-a făcut om, nu pentru Sine însuşi, ci pentru noi, ca om şi ca Cel ce avea de împlinit ceea ce mai lipsea din iconomia pentru noi. Astfel Hristos a urcat pentru noi şi dincolo de ceruri, ca primul dintre noi şi ca pârga noastră,[1570] căci a intrat dincolo de ele pentru noi, ca Înainte-Mergător, cum zice undeva şi dumnezeiescul Pavel (Evr. 6, 20). Ca om se înţelege că este încă Arhiereu, Mângâietor al sufletelor noastre şi jertfă de ispăşire pentru păcatele noastre (I In. 2, 1-2), iar ca Dumnezeu şi Domn după fire, este împreună-Şezător cu Tatăl Său, dar slava de la Acesta va trece şi la noi[1571]. De aceea şi Pavel a zis despre Tatăl: *Şi împreună cu El ne-a sculat şi împreună ne-a aşezat întru ceruri, în Hristos Iisus* (Efes. 2, 6). Săvârşite fiind deci cele de pe pământ, trebuia să împlinească ceea ce mai lipsea, adică să urce la Tatăl. De aceea, zice: *Vă este de folos ca să Mă duc Eu. Căci dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi.*" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 982-983)

„Fiind în chipul şi în egalitatea în toate cu Dumnezeu-Tatăl, nu răpire a socotit să fie deopotrivă cu Dumnezeu, ci S-a pogorât la smerenia noastră şi S-a deşertat pe Sine, purtând trupul acesta lipsit de slavă, şi a îmbrăcat din iubire asemănarea micimii omeneşti (Filip. 2, 8-11), pentru ca, venind vremea cuvenită, în care trebuia, după împlinirea tainei, să îmbrace iarăşi slava veche şi fiinţială, mântuind pe toată lumea, aducând la viaţă şi la cunoştinţa de Dumnezeu pe cei din ea, să arate şi în aceasta împreună-voitor pe Tatăl. În acest scop Îi adresează Lui cuvântul, spunând că trebuie să Se înalţe pe Sine la demnitatea firii Sale[1572]." (Sf. Chiril al Alexan-

1570. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Sfântul Chiril pare a spune aici că Fiul lui Dumnezeu, urcând umanitatea asumată de El la înălţimea Sa, deci mai presus de ceruri sau de locaşul îngerilor, a urcat în Sine umanitatea nu numai la ceruri, ci mai presus de ele. De aceea se miră îngerii cum Hristos, ca om, cere să-L lase să treacă mai presus de ele. Aceasta s-a spus şi de către Sf. Chiril prin expresia de mai înainte, că Hristos a ridicat în Sine firea omului la culmea a tot binele. Poate aceasta vrea să spună Sfântul Apostol Pavel prin expresia că Hristos a intrat pentru noi *dincolo de catapeteasmă*, adică dincolo de toată creaţia, chiar dincolo de îngeri, în calitate de existenţe pur spirituale, şi de ceruri, locuinţa lor. (n. 1844, p. 982).

1571. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Chiar înălţat dincolo de catapeteasmă, sau mai presus de toată creaţia (deci şi de îngeri) Hristos nu încetează să fie şi om şi Dumnezeu. Ca Dumnezeu, se spune că şade împreună cu Tatăl, dar nedespărţit de umanitate. De aceea, în această dublă calitate ne comunică slava Tatălui. Ca om, se spune că rămâne *în veac* Arhiereul sau Mijlocitorul nostru la Tatăl. Este Arhiereul suprem, întrucât e singurul Care a intrat şi rămâne dincolo de catapeteasmă, la Tatăl însuşi. Jertfa lui Hristos rămâne veşnică. Ea este actul prin care a mântuit, sfinţit şi ridicat umanitatea în faţa iubitoare a Tatălui. Fiul nu reneagă acest act, nu încetează să-L preţuiască şi să-L iubească pe Tatăl, ca Fiul făcut şi om, şi împreună cu Tatăl iubeşte pe toţi cei uniţi cu El. (n. 1845, pp. 982-983).

1572. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pe cât a fost de necesar pentru mântuirea oamenilor să Se facă om smerit, umblând printre ei şi primind moartea pentru a o învinge, aşa a fost necesar, tot pentru mântuirea lor, să Se înalţe, să arate omenescul transfigurat şi înălţat la slava dumnezeiască, pentru ca toţi cei ce cred în El să se împărtăşească de ea. (n. 1897, p. 1009).

driei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 1009)

„Şi a dispărut de la ochii noştri, ca să ne întoarcem la inimă şi să-L găsim, căci S-a depărtat şi *iată este aici* (Mt. 24, 2-3). Nu a voit să fie mai mult cu noi şi totuşi nu ne-a părăsit. Căci S-a retras acolo de unde nu S-a retras, căci lumea prin El a fost făcută şi în această lume era şi a venit în această lume pentru ca să mântuiască pe păcătoşi (In. 6, 33). " (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a IV-a, XII, (19), în PSB, vol. 64, p. 110)

„S-a urcat la cer, de unde, ca Fiu al lui Dumnezeu, n-a lipsit niciodată, şi pe cel întrupat om, pe care diavolul nu-l lăsase să se ridice la cer, Fiul lui Dumnezeu l-a urcat cu Sine în sălaşul cel ceresc." (Boethius, *Articole teologice,* I, 4, în PSB, vol. 72, p. 32)

„(...) Prin înălţarea la cer a unit cerul cu pământul, căci prin intrarea cu acest trup pământesc, de o fire şi de o esenţă cu noi, în cer, a arătat că toată firea sensibilă e una în raţiunea ei mai generală, acoperind astfel în sine nota deosebirii care o diviza. Apoi, pe lângă aceasta, străbătând prin toate treptele dumnezeieşti şi inteligibile din cer, cu sufletul şi cu trupul, adică cu firea noastră desăvârşită, a unit cele sensibile şi cele inteligibile, arătând în Sine cu totul neîmpărţită şi nedezbinată convergenţa spre unitate a întregii creaţiuni în raţiunea ei atotoriginară şi atotgenerală.

Şi, în sfârşit, după toate acestea, ajunge la Dumnezeu însuşi, cu omenitatea Sa, înfăţişându-Se adică pentru noi, precum s-a scris, în faţa lui Dumnezeu şi Tatăl, ca om, El, Care nu poate să Se despartă niciodată în nici un mod de Dumnezeu." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 106 a, în PSB, vol. 80, p. 265)

Hristos – cununa întregii Biserici

„Slava noastră este Tatăl universului, iar Hristos este cununa întregii Biserici." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea a II-a, cap. 8, 71.2, în PSB, vol. 4, p. 271)

Hristos – „ieri şi azi şi în veci este acelaşi" (Evr. 13, 8)

„(...) *Iisus Hristos – ieri şi azi şi în veci – este acelaşi* (Evr. 13, 8). În cuvântul *ieri* a arătat tot timpul trecut, în care, înainte de început, S-a născut din Tatăl. Iar în cuvântul *astăzi* sunt arătate spaţiile acestei vremi, în care din nou S-a născut din Fecioară, a pătimit şi a înviat. Iar *în veci* arată toată nemărginirea veşniciei ce va să vie." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 19, 4, în PSB, vol. 57, p. 850)

„De la El, prin El şi în El sunt toate" (Rom. 11, 36)

„*De la El, prin El şi în El (sunt) toate* (Rom. 11, 36). *De la El* pentru că El este cauza celor ce există, conform voinţei lui Dumnezeu Tatăl. *Prin El* pentru că Lui I se datoreşte conservarea tuturor; după ce le-a zidit pe toate, a adăugat fiecăruia dintre cele făcute (însuşirile necesare) pentru conservare. De aceea, cu o dorinţă irezistibilă şi o dragoste de negrăit către El, Stăpânul şi Dătătorul vieţii, s-au îndreptat toate, aşa cum s-a scris: *Ochii tuturor privesc cu speranţă către Tine* (Ps. 122,

15) şi iarăşi: *Toate nădăjduiesc în Tine* (Ps. 103, 27), *deschizi Tu mâna Ta şi orice vieţuitoare se umple de bunăvoinţă* (Ps. 144, 16).” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 5, în PSB, vol. 12, p. 24)

Lucrarea Lui neîntreruptă în viaţa lumii şi a oamenilor

„S-a arătat acum ca Mântuitor Cel ce exista mai înainte; S-a arătat ca Învăţător Cel Care era în Cel Ce exista – căci *Cuvântul era la Dumnezeu*; S-a arătat Cuvântul, prin Care s-au creat toate. Creator fiind, a dat la început, odată cu creaţia, şi viaţa; ca Învăţător a învăţat, când S-a arătat, cum să vieţuiască oamenii bine, pentru ca apoi, ca Dumnezeu să dăruiască viaţă veşnică. Nu acum, pentru întâia oară, a avut milă de noi, cei care eram pe o cale rătăcită, ci de demult, de la început; dar S-a arătat acum când eram deja pierduţi; S-a arătat şi ne-a mântuit.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 1, 7.3-7.4, în PSB, vol. 4, p. 74)

„Cu această frică i-a îndemnat pe cei învârtoşaţi la inimă; apoi i-a îndemnat şi prin prea înţeleptul Moise, prin Isaia cel iubitor de adevăr şi prin toată ceata profeţilor; pe cei care au avut urechi i-a întors, într-un chip mai plin de pricepere, să creadă în Cuvântul lui Dumnezeu; uneori îi ţinea de rău, alteori îi ameninţa; pe unii oameni îi plângea; altora le cânta; întocmai ca un doctor bun, care pe unele trupuri bolnave le oblojeşte, pe altele le mângâie, pe altele le spală, pe altele le taie cu cuţitul, iar pe altele le arde; uneori le taie cu ferăstrăul, când trebuie să vindece pe om cu pierderea unui mădular sau a unei părţi din mădular. Felurit se poartă şi Mântuitorul şi felurită este şi mântuirea oamenilor: când îi ameninţă, îi sfătuieşte; când îi ţine de rău, îi întoarce la El; când îi plânge, îi miluieşte; când le cântă, îi cheamă; prin rug vorbeşte (Ieş. 3, 2) – evreii aveau nevoie de semne şi minuni (In. 4, 48) –, iar prin foc înfricoşează pe oameni, scoţând flacăra din stâlp; flacăra este totodată dovadă şi de har şi de frică.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 1, 8.2-8.3, în PSB, vol. 4, p. 75)

„Tot ce s-a scris despre persoana Lui este considerat sfânt şi vrednic de laudă: naşterea Sa, creşterea, puterea Sa, patimile şi învierea Sa, nu numai că s-au petrecut într-un anumit timp, ci lucrează în noi încă şi azi.” (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca,* VII, VII, în PSB, vol. 7, p. 90)

„(...) Aşadar: pământul, apa, aerul, focul, a căror natură nu are în ea nimic raţional – după cum singuri ne dăm seama –, ar putea fiinţa prin ele însele, sau dacă ar fi adevărat că în adâncul tuturor lucrurilor zace una şi aceeaşi esenţă (şi pe care învăţaţilor în ale acestei ştiinţe le place să o numească fie a-toate-primitoare, fie maică, dar despre care toţi ne spun că este lipsită de orice fel de înfăţişare sau chip, că este neînsufleţită şi lipsită de raţiune), atunci întreb: de unde şi-ar fi putut ea dobândi rostuirea? Ce ar fi putut determina deosebirea dintre elemente, sau, dimpotrivă, atracţia şi unirea contrariilor? Cine a dat poruncă mai grelei stihii a pământului să se lase purtată de apă? Cine a inversat însuşirile apei (care ştim că nu curge decât în jos) şi a purtat-o până sus, în nori? Cine a silit vlaga focului să se furişeze în ascunzişurile lemnului şi să se amestece cu elementele atât de contrarii naturii lui? Cine a inclus în răcoarea aerului o anume virtute termică, punând astfel capăt războiului dintre ele, sub forma îngăduinţei? Cine a înzestrat muritoarea spiţă a oamenilor cu posibilitatea perpetuării, prelungindu-i existenţa până-n vecia vieţii celei

fără de moarte? Cine a dat aici chip bărbatului şi a închipuit femeia, făcându-i să-şi corespundă unul altuia, într-o deplină armonie, şi a iscusit pentru toate fiinţele principiul generării? Cine preface fluiditatea seminţei bărbatului – care nu e mai mult decât o biată scursură pieritoare şi insensibilă – în ceva care să poată da viaţă unei fiinţe? Cine lucrează chiar şi astăzi toate acestea şi nenumărate alte minunăţii ale minunăţiilor, mai presus de puterea noastră de minunare? Cine duce la capăt, zi cu zi şi ceas cu ceas, prin nevăzuta şi insensibila Lui putere, toate aceste treziri la viaţă şi pieiri?

Ei bine, cauza tuturor acestor lucruri poate fi pe bună dreptate aflată în Cuvântul lui Dumnezeu, Care lucrează în chip atât de neînţeles." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 11.13-11.14, în PSB, vol. 14, p. 221)

„Nu există nici un om care să nu ştie că lucrurile lui Dumnezeu sunt minunate prin măreţia creaţiei lor. Chiar pe acelea pe care le împarte zilnic sfinţilor Săi şi pe care le revarsă cu deosebită dărnicie, nu le cunoaşte nimeni altul decât sufletul, care se bucură de ele, care în adâncul conştiinţei sale judecă astfel binefacerile lui Dumnezeu, încât nu le poate exprima prin cuvinte şi nici cuprinde cu simţirea şi cu gândurile, când coboară de la acea flacără cerească pentru a le privi pe cele materiale şi pământeşti. Cine nu va admira în sine lucrările Domnului, când va vedea că astfel au fost înăbuşite în el nesaţiul stomacului şi lăcomia primejdioasă a gurii pentru lucruri costisitoare, încât se va mulţumi cu mâncare foarte puţină şi de foarte mic preţ, servită rar şi numai de nevoie? Cine nu va fi uimit în faţa lucrărilor lui Dumnezeu, simţind că acel foc al plăcerii, pe care înainte îl credea de nestins şi firesc, s-a potolit în aşa măsură, încât nu se mai simte îmboldit nici de cea mai mică tulburare a trupului? Cine nu se va cutremura de puterea Domnului, când va vedea că oameni altădată răi şi primejdioşi, care ajungeau în culmea mâniei chiar când supuşii lor le adresau cuvinte măgulitoare, s-au îmbunat atât de mult, încât nu numai că nu se supără în faţa injuriilor, ci chiar se bucură foarte mult când le-au fost adresate? Cine nu se va minuna de lucrările lui Dumnezeu şi nu va striga din tot sufletul: *Am cunoscut că mare este Domnul,* când va afla că a devenit cineva darnic din foarte hrăpăreţ, cumpătat din risipitor, umilit din trufaş, simplu şi modest din delicat şi luxos, bucurându-se de sărăcia de bună voie şi de lipsa lucrurilor din acest veac? (...) Ce minune poate fi mai mare, decât ca într-un timp foarte scurt cei mai hrăpăreţi încasatori de impozite să se facă apostoli, prigonitorii sângeroşi să devină predicatori foarte sârguincioşi ai Evangheliei, propovăduind cu vărsarea sângelui lor acea credinţă pe care o prigoneau? Acestea sunt lucrările lui Dumnezeu, pe care Fiul mărturiseşte că le face împreună cu Tatăl, când zice: « *Tatăl Meu până acum lucrează şi Eu lucrez cu El». Despre aceste lucrări fericitul David, cântând în duh, zice: Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Israel, Care singur face lucruri mari şi minunate.* Despre aceasta şi profetul Amos spune: *El face toate şi le schimbă şi umbra morţii o strămută în lumină a dimineţii.* Negreşit, *aceasta este schimbarea dreptei Celui Preaînalt.* Despre acest lucru mântuitor al lui Dumnezeu roagă profetul pe Domnul zicând: *Întăreşte, Doamne, ceea ce ai lucrat în noi.* Trec cu vederea acele daruri ascunse şi nevăzute ale lui Dumnezeu, pe care mintea tuturor celor sfinţi le vede că se săvârşesc în chip deosebit clipă de clipă, acea revărsare de bunăvoinţă duhovnicească prin care sufletul abătut se înalţă cu iuţeală plin de bucurie, acele porniri de foc ale inimii şi mângâierile nespuse şi neauzite, care uneori trezesc ca dintr-un

somn adânc pentru cea mai fierbinte rugăciune pe toţi cei ce lâncezesc în cea mai josnică nepăsare. Aceasta este, zic, bucuria despre care Apostolul spune: *Ochiul omului n-a văzut-o, urechile n-au auzit-o şi în inima omului nu s-a ridicat*, a aceluia care îndobitocit de viciile pământeşti, este încă om, stăpânit de porniri omeneşti, care nu vede nimic din aceste daruri ale lui Dumnezeu. În sfârşit, acelaşi Apostol, a adăugat atât despre sine, cât şi despre cei asemenea lui, care se despărţiseră de traiul omenesc, zicând: *Dar Dumnezeu s-a descoperit nouă prin duhul Său.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, "A doua convorbire cu Părintele Chaeremon", cap. 12, 2-7, în PSB, vol. 57, pp. 525-526)

„Fără Mine nu puteţi face nimic" (Ioan 15, 5)

„(...) *în Hristos e toată aducerea de roduri şi toată apropierea*[1573]. Fiindcă El însuşi zice: *Fără Mine nu puteţi face nimic* (In. 15, 15)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 38, p. 287)

Hristos – Tămăduitorul nostru[1574]

„Şi chiar dacă e numit şi *doctor*, Hristos nu lucrează în toţi ca doctor, ci numai în cei care-şi dau seama de gravitatea bolii şi-şi caută scăpare la milostivirea Lui." (Origen, *Despre principii,* Cartea a II-a, III, 7, în PSB, vol. 8, p.151)

„Dar aceasta să-ţi fie ştiut, frate, că nu prin venirea lui Hristos, ci prin credinţa celui ce a ştiut s-a vindecat bolnavul (sluga sutaşului – n.a.) de dureri. Tot aşa şi acum: dacă te rogi din locul în care te afli şi dacă bolnavul crede că prin rugăciunile tale va fi ajutat, i se vor împlini toate după dorinţa lui." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 42, II, în PSB, vol. 12, p. 192)

„Căci cine dintre oamenii care au fost vreodată şi-a alcătuit trupul numai din fecioară? Sau cine dintre oamenii din totdeauna a tămăduit astfel de boli, ca cele tămăduite de Domnul de obşte al tuturor? Cine a redat cuiva ceea ce îi lipsea din naştere şi a făcut vreun orb din naştere să vadă?" (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup,* cap. 6, XLVIII-XLIX, în PSB, vol. 15, pp. 145-147)

„De ai crede că ranele cele veşnice şi nevindecabile ale sufletului nemuritor şi bolile sale cauzate de viciu sunt vindecate de Hristos, tu ai crede că El poate să vindece şi relele şi bolile trecătoare ale trupului, şi numai către El ai alerga, trecând cu vederea leacurile şi îngrijirea doctorilor. Dat fiindcă Acela care a făcut sufletul a

1573. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu putem aduce jertfă Tatălui decât prin Fiul. Căci numai umplându-ne El ca om cu simţirea jertfei Lui, cu închinarea exemplară pe care şi-a însuşit-o faţă de Tatăl, făcându-Se om. Singurul Om Care S-a apropiat cel mai mult, sau direct de Dumnezeu a fost Cel ce este în El însuşi şi Dumnezeu; singurul om Care s-a apropiat cel mai mult de Dumnezeu ca Tată iubitor este Fiul Lui. Nici un om nu se poate apropia aşa de mult de Dumnezeu, ca Fiul Lui făcut om. Când vrem să ne apropiem de Tatăl dăm lângă El de Fiul Lui făcut om. Fiul făcut om ne-a uşurat – a făcut posibilă neputinţei noastre apropierea de Tatăl. În Hristos, făcut om coborât la noi, dăm de Dumnezeu; uniţi cu Fiul Tatălui, simţim iubirea Tatălui. (n. 302, p. 287).

1574. Vorbind despre Mântuitorul ca despre Doctorul şi Tămăduitorul nostru, Sfântul Chiril al Ierusalimului precizează: *Orice om să-L audă pe Iisus (...) Să alergăm la Cel ce iartă greşelile! De suntem bolnavi, la El să ne găsim scăparea; de ne doare sufletul, să urmăm pe Doctorul sufletelor; de suntem flămânzi, să primim Pâinea; de suntem morţi, să primim învierea; de am îmbătrânit în neştiinţă, să cerem înţelepciune de la Înţelepciune.* - Sf. Chiril al Ierusalimului, *Omilie la slăbănogul de la scăldătoarea Vitezda,* 19, în vol. *Cateheze,* traducere din limba greacă şi note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 2003, p. 378. – n.a.

făcut şi trupul, Cel ce vindecă (sufletul) cel nemuritor, Acela poate să vindece şi trupul, bolile şi suferinţele cele vremelnice.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XLVIII, 4, în PSB, vol. 34, p. 277)

„De bună seamă că îmi vei spune acestea: *Dumnezeu ne-a dat, pentru a ne îngriji trupul, ierburile pământului şi doctoriile; a prevăzut îngrijirile doctorilor de bolile trupului, şi a dispus ca acest* (trup), *care este făcut din pământ, să poată fi vindecat cu diferite produse ale pământului.* Şi eu sunt de acord că aşa stau lucrurile. Însă, ia aminte şi cunoaşte în ce fel şi cui au fost date aceste (mijloace) şi pentru cine le-a rânduit Dumnezeu în marea şi nesfârşita lui dragoste de oameni. (Au fost date) atunci când omul a călcat porunca pe care o primise, când a devenit obiect al mâniei, când a fost aruncat din desfătarea paradisului în această lume, ca într-o captivitate şi necinste, sau ca într-o muncă silnică, când a căzut sub stăpânirea întunericului şi a rătăcit din cauza patimilor, atunci când a fost supus patimilor şi bolilor cărnii el, cel care mai înainte era nepătimitor şi scutit de boli. Or, este clar că toţi cei născuţi din el sunt supuşi aceloraşi patimi.

Deci, Dumnezeu a rânduit (toate) acestea pentru cei slabi şi necredincioşi, pentru că, Bun fiind, n-a voit să nimicească în întregime neamul cel păcătos al oamenilor. El a dat oamenilor din această lume şi celor din afară leacuri pentru îngrijirea, vindecarea şi reconfortarea trupului şi a permis celor ce nu pot să se încreadă întru totul în Dumnezeu să se folosească de ele.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XLVIII, 4-6, în PSB, vol. 34, pp. 277-278)

„Iar dacă vrei să auzi şi cum tămăduieşte pe cel bolnav, atunci ţine minte: cine a învăţat pe albină să fabrice ceara? Împreună cu ea şi mierea? Cine a făcut ca pinul, terebintul şi arborele de mastică să picure sucul acela lipicios? Cine a zidit ţinutul Inzilor, care-i mama fructelor şi bine mirositoare? Cine a sădit măslinul care potoleşte durerile şi oboselile trupeşti? Cine ne-a dat cunoaşterea rădăcinilor şi a plantelor precum şi învăţătura leacurilor care se găsesc în ele? Cine a recomandat oamenilor doftoria cea dătătoare de sănătate? Cine a scos din pământ izvoarele calde vindecătoare de răceli şi de năduşeli şi care alungă umflăturile şi uscăciunile?” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre iubirea faţă de săraci şi despre facerea de bine,* în PSB, vol. 30, pp. 449-450)

Hristos Se roagă pentru noi[1575]

„(...) Prin curăţire, de care a fost vorba, creştinul va participa prin rugăciunea sa şi la rugăciunea Fiului lui Dumnezeu, care stă şi în mijlocul acelora care nu-L cunosc (In. 1, 26), dar care nu lasă pe nimeni fără ajutor şi care Se roagă Tatălui împreună cu cei pentru care mijloceşte. Fiul lui Dumnezeu nu este doar Arhiereu pentru jertfele noastre şi apărător înaintea Tatălui; El Se roagă cu cei care se roagă şi stăruie pentru cei care stăruie. Însă El nu Se roagă ca pentru nişte casnici ai Săi, pentru aceia care nu se roagă necontenit în numele Său, nici nu va reprezenta înaintea lui Dumnezeu pe cei care nu urmează îndrumările Sale de a se ruga în tot timpul, fără să se ostenească.” (Origen, *Despre rugăciune,* X, 2, în PSB, vol. 7, p. 220)

1575. Ce cuvinte minunate şi cu un conţinut teologic bogat scrie Fericitul Augustin când face referire la rugăciunea Domnului Hristos pentru noi: *El (Hristos) Se roagă pentru noi ca Preot al nostru; Se roagă în noi ca fiind Cap al nostru; este rugat de către noi ca Dumnezeu al nostru!* (Fer. Augustin, *In. Ps. 81,* PL XXXVII, col. 1081) – n.a.

„Hristos, Care S-a arătat în timpurile din urmă Arhiereul şi Mijlocitorul mai presus de chipurile şi formele Legii, Se roagă pentru noi ca om, dar Îşi arată şi dărnicia ca Dumnezeu, împreună cu Dumnezeu-Tatăl, Care dăruieşte bunătăţile celor vrednici[1576]. Foarte vădit ne-a arătat aceasta Pavel, zicând: *Har vouă şi pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, şi de la Domnul Iisus Hristos* (II Cor. 1, 2). Deci, Cel ce Se roagă ca om, în acelaşi timp împarte ca Dumnezeu, căci, fiind Arhiereu curat, fără pată şi fără răutate, nu S-a adus pe Sine pentru slăbiciunea Sa, cum era obiceiul celor ce aduceau jertfe după Lege, ci, pentru mântuirea sufletelor noastre. Şi aceasta făcând-o o dată pentru păcatul nostru, S-a făcut rugător pentru noi şi este El însuşi jertfă de ispăşire pentru păcatele noastre, după cuvântul lui Ioan. Şi *nu numai pentru ale noastre, ci şi pentru ale lumii întregi* (I In. 2,1-2)." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 8, în PSB, vol. 41, p. 824)

Hristos – viaţa noastră[1577]

„(...) Dintre toate fiinţele care sunt vii din pricina altcuiva, nimeni nu poate fi viu prin el însuşi, după cum cel care a fost încălzit de altul nu poate fi el căldura însăşi, or Domnul nostru a zis: *Eu sunt viaţa* (In. 11, 25)." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 8, IV, în PSB, vol. 12, p. 135)

„A nu exista întru Tine este a nu exista defel." (Sf. Grigorie de Nyssa, *La titlurile Psalmilor*, Partea întâi, cap. 7, în PSB, vol. 30, p. 151)

„Noi învăţăm că trebuie să privim numai către El, căci El este aducătorul la existenţă al tuturor celor ce sunt. Într-adevăr, dacă am fost aduşi din nimic la fiinţă şi am fost alcătuiţi întru El, este absolut necesar să credem că noi nu suntem nicidecum în afară de cunoştinţa Celui întru Care suntem, de la Care am luat fiinţă şi întru Care ne vom şi desface.

Având în mintea noastră aceste gânduri, vom izbuti, negreşit, să ducem o viaţă cu totul fără de păcat. Într-adevăr, cine este acela care, crezând că trăieşte din El, prin El, şi întru El, ar putea cuteza să facă părtaş al unei vieţi ticăloase pe Cel ce

---

1576. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos ca om Se roagă şi aduce jertfa pentru noi, cerând cele bune, iar ca Fiul lui Dumnezeu ni le şi dă împreună cu Tatăl. Astfel, este Cel mai sigur şi eficient Mijlocitor. Nu numai că duce spre Dumnezeu jertfa şi rugăciunile noastre, ci ne şi aduce de la Dumnezeu răspunsul bunătăţilor. Chiar în trupul Lui, care se aduce jertfă lui Dumnezeu şi ni se dă, sunt bunătăţile dumnezeieşti ale Persoanei Sale. Dar, dacă n-ar fi decât Hristos, nu şi Tatăl, s-ar putea socoti că El Îşi aduce jertfa Sieşi, şi răspunsul şi l-ar da tot El. Dar, fiind Fiul Tatălui, şi calitatea de Persoană deosebită de Tatăl având-o ca şi om, jertfa poate fi văzută ca îndreptată şi spre altă Persoană şi deci răspunsul vine şi de la Aceea, Persoana Sa fiind şi accesibilă nouă, şi unită cu cea a Tatălui. (n. 1934, p. 1028).

1577. Viaţa este cel mai de preţ dar al lui Dumnezeu către noi. Atât viaţa de aici cât şi cea veşnică am primit-o prin Mântuitorul Hristos, *Cuvântul vieţii.* Iisus Hristos este viaţa lumii (In. 1, 14). Acest adevăr îl confirmă Însuşi Mântuitorul când spune: *Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa* (In. 14, 6). *Şi Viaţa s-a arătat şi am văzut-o şi mărturisim şi vă vestim viaţa de veci, care era la Tatăl şi s-a arătat nouă.* (I In. 1, 1-2). El este Fiul lui Dumnezeu ce se află în comuniune substanţială cu Tatăl Care *are viaţă în sine* (In. 5, 26) şi cu Duhul Sfânt *Cel ce dă viaţă* (In. 6, 63). În Sfânta Scriptură este numit *Începătorul vieţii* (Fp. 3, 15), iar Sfântul Evanghelist Ioan spune că *toate prin El s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut* (In. 1, 3). Iisus Hristos Se manifestă ca viaţă a lumii în calitatea Sa de creator, proniator, restaurator şi desăvârşitor al întregii lumi. Întruparea Cuvântului aduce în lume un fel unic de viaţă, viaţa veşnică a Fiului lui Dumnezeu, în formă omenească, trupească, viaţa lui Iisus Hristos, despre Care vorbeşte Biserica, la împărtăşirea ei îmbiindu-i pe toţi oamenii. Prin propria Sa moarte şi înviere, a călcat moartea şi a distrus definitiv puterea acesteia şi a deschis perspectiva vieţii celei veşnice. Chiar dacă moartea fizică ne doboară, Hristos nu ne părăseşte niciodată, căci El însuşi a spus: *Eu sunt învierea şi viaţa; cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va trăi* (In. 11, 25). Aşa cum precizează Sfântul Maxim Mărturisitorul, Hristos este pentru noi şi cale, şi uşă, şi cheie şi împărăţie. Cale, ca Cel ce călăuzeşte; cheie, ca Cel ce deschide şi Se deschide celor vrednici de cele dumnezeieşti; uşă, ca Cel ce duce înăuntru; împărăţie, ca Cel ce e moştenit şi Se dă prin împărtăşire tuturor – cf. Sf. Maxim Mărturisitorul, "Capete gnostice", Suta a doua, cap. 69, în *Filocalia*, vol. II, p. 190. – n.a.

cuprinde întru El viaţa fiecăruia dintre noi?" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârşire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 465)

„Domnul nostru Iisus Hristos este începutul şi sfârşitul oricărui fel de viaţă frumoasă şi al oricărei învăţături şi îndeletniciri bune. Nădejdea noastră (aceasta trebuie să înţelegem prin *piatra din capul unghiului*, către care privesc toate câte ţin de virtute), după cum spune Sfântul Apostol Pavel, este El, iar începutul sau temelia acestei clădiri înalte a turnului vieţii este credinţa în El. Dacă vom pune temeliile vieţii noastre pe credinţa aceasta şi dacă ne vom da ca legi, prin îndeletnicirile noastre de toate zilele, numai gânduri şi fapte curate, atunci El, Care este piatra din capul unghiului întregii zidiri, devine şi piatra din capul unghiului vieţii noastre. Astfel, prin purtarea noastră frumoasă şi prin curăţia noastră, piatra aceasta se va potrivi de minune ca să lege într-o legătură strânsă şi puternică cele două ziduri ale vieţii noastre, adică pe cel trupesc şi pe cel sufletesc. Dacă însă va lipsi una din cele două părţi ale clădirii, adică dacă ţinta noastră frumoasă, care se vede, nu va fi clădită la un loc cu curăţia sufletului, sau dacă virtuţile sufletului nu se vor potrivi cu ceea ce se vede în viaţa noastră, atunci Hristos nu va mai fi nicidecum piatra din capul unghiului a acestei vieţi, fiindcă această piatră nu se potriveşte decât la această clădire dublă, care se uneşte într-un singur unghi.

Deci numai atunci se va putea suprapune clădirii noastre frumuseţea Celui ce şade în capul unghiului, când viaţa trupească şi cea sufletească, îmbinându-se într-una singură, va putea să aibă în chip armonic, de regulă adevărată în viaţă, linia dreaptă şi fără întorsături a virtuţii, care nu are în sine nimic strâmb sau îndoit." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârşire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, pp. 466-467)

„Căci ne umplem de viaţă prin împărtăşirea de Duhul şi stând la masa lui Hristos, după ce am primit credinţa în El." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 38, pp. 299-300)

„Căci viaţa tuturor, a celor morţi şi a celor vii, este rod al pătimirilor lui Hristos, fiindcă moartea lui Hristos s-a făcut sământă a vieţii. (...) Căci Cuvântul lui Dumnezeu-Tatăl este Viaţa prin fire. El mai vârtos Se scoală decât cade, El desfiinţează moartea, nu e stăpânit de stricăciune. Face viu ceea ce are nevoie de viaţă, în loc să ceară viaţa de la altul. Precum lumina nu se face întuneric, aşa e cu neputinţă ca Viaţa să nu fie viaţă." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Fragmente din Cărţile VII şi VIII, în PSB, vol. 41, p. 773)

Stăpânitor asupra vieţii şi morţii este Hristos

„(...) El (Hristos – n.a.) rămâne lângă noi până la ultima noastră răsuflare şi este bun însoţitor răsuflării totale şi desăvârşite a sufletului pentru cei care se urcă la cer." (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini (Protrepticul),* cap. 11, 117.3, în PSB, vol. 4, p. 157)

„Ca să afle ucenicii că are stăpânire asupra morţii şi vieţii, că stăpâneşte pe cele de sus şi pe cele de jos. De aceea aduce pe muntele Taborului şi pe Moise, care murise, şi pe Ilie, care nu murise." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* LVI, II, în PSB, vol. 23, p. 647)

Eternitatea lui Dumnezeu-Cuvântul

„Cuvântul cel dumnezeiesc exista înainte de orice şi unora se şi arăta, chiar dacă nu tuturora." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, II, 16, în PSB, vol. 13, p. 34)

„(...) Nimeni să nu creadă că Mântuitorul şi Domnul nostru Iisus Hristos şi-ar fi luat fiinţa numai din clipa în care S-a întrupat." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, III, 19, în PSB, vol. 13, p. 41)

„Deci dacă Tatăl este veşnic, veşnic este şi Fiul. Căci prin El s-au făcut veacurile (Evr. 1, 2)[1578]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* I, în PSB, vol. 16, p. 68)

„Dacă Dumnezeu este izvor şi lumină şi Tată, nu e îngăduit să se spună că izvorul e uscat, că lumina e fără strălucire, că Dumnezeu e fără Cuvânt (Raţiune), ca să nu fie Dumnezeu neînţelept, neraţional (necuvântător) şi fără strălucire[1579]. Iar Tatăl fiind etern, e necesar ca şi Fiul să fie etern[1580]. Căci cele ce le înţelegem în Tatăl e neîndoielnic că sunt şi în Fiul. De fapt Însuşi Fiul a spus: *Toate câte le are Tatăl ale Mele sunt* (In. 16, 15); şi toate ale Mele sunt ale Tatălui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* I, în PSB, vol. 16, p. 68)

„E de observat cât de sigur şi de cuvenit foloseşte (fericitul Evanghelist – n.a.) fiecare cuvânt şi cât de potrivit cu cele pe care vrea să le spună. Căci, vorbind de Dumnezeu-Cuvântul, adaugă totdeauna verbul *era*, indicând eternitatea Lui şi faptul de-a fi mai vechi decât orice început în timp şi înlăturând socotinţa că ar fi fost făcut. Căci Cel ce este pururea, cum s-ar cugeta ca fiind făcut? Iar despre fericitul Botezător zice în mod potrivit: *Fost-a om trimis de Dumnezeu*, ca despre un om care avea o fire făcută." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 7, în PSB, vol. 41, p. 75)

„Şi totuşi, ca să ne întoarcem la cele de mai înainte, dacă aşa stau lucrurile cum am spus, de ce Iisus Hristos, pe Care tu Îl recunoşti numai ca om chiar înainte de a Se naşte din Fecioară este arătat în Scripturi a fi existat întotdeauna? De ce este propovăduit de către profeţi şi apostoli ca Dumnezeu înainte de toţi vecii? Căci spune Pavel: *Un singur Domn Iisus Hristos, prin care sunt toate*, şi în alt loc: *Pentru că în Hristos au fost făcute toate, cele din ceruri şi cele de pe pământ, cele*

1578. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Tatăl este Cel ce este, Cel ce este cu adevărat, sau prin Sine şi din eternitate, nu cu o existenţă primită din afară de Sine. Şi până la urmă trebuie să existe o astfel de existenţă prin Sine. Trebuie să fie o realitate supremă Care nu-şi mai are existenţa din afară de Sine. Ea este *Tatăl* tuturor prin excelenţă. De la El sunt toate. Dar dacă Tatăl este din eternitate ca origine, deci ca Tatăl, trebuie să aibă din veci şi un Fiu egal cu Sine şi din fiinţa Sa. Din origine trebuie să iasă din eternitate ceva sau ceva egal cu ea. (n. 124, p. 68).

1579. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) Ca izvor, Dumnezeu cel conştient trebuie să izvorască din Sine, nu din ceva inferior Lui (...) ca Lumină, trebuie să aibă o strălucire la nivelul ei, nu inferioară ei; ca Raţiune cugetătoare, o cugetare la nivelul ei, nu inferioară. Deci Dumnezeu trebuie să aibă din veci o manifestare la nivelul Lui, din fiinţa Lui, care să-I facă posibilă conştiinţa de Sine şi viaţa care nu poate veni din afară de Sine.

Dacă există o realitate, trebuie să existe un izvor suprem al ei din eternitate. Dacă există o raţionalitate în toate, trebuie să existe un izvor personal al ei din eternitate. Căci raţionalitatea fără un subiect conştient de ea, care o sesizează şi o utilizează, n-are rost şi nu poate fi explicată în ce priveşte originea ei. (n. 122, p. 68).

1580. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă sunt lucruri şi persoane care se mişcă în timp, dar imprimate de raţionalitate, trebuie să fie şi un subiect raţional etern, ca origine creatoare a lor. Dar un Subiect personal etern nu poate fi singur. (n. 123, p. 68).

văzute şi cele nevăzute (I Cor. 8, 6) şi simbolul alcătuit deopotrivă prin autoritate omenească şi dumnezeiască spune: *Cred în Dumnezeu Tatăl şi în Domnul Iisus Hristos, Fiul Lui* şi ceva mai departe: *Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, prin Care veacurile s-au unit şi toate s-au făcut* (Col. 1, 16) şi de asemenea: *Care pentru noi a venit şi S-a născut din Fecioara Maria şi S-a răstignit şi S-a îngropat.*" (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* „Despre întruparea Domnului", Cartea a VI-a, cap. 21, în PSB, vol. 57, p. 851)

Hristos va fi cu noi până la sfârşitul veacurilor

„Pentru că a odrăslit din Tatăl Cel viu, este şi El Viaţă după fire şi, deoarece lucrarea Vieţii după fire este să dea viaţă, Hristos dă viaţă tuturor. Căci ceea ce este pentru noi pâinea din pământ, nelăsând firea slabă a trupului să se strice, aceea este şi El, făcând viu duhul, prin lucrarea Duhului, şi nu numai aceasta, ci ţinând şi trupul nestricat[1581]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 6, în PSB, vol. 41, p. 357)

„Ca să înveţe fericiţii ucenici şi să înţeleagă – pricepând înţelesul subtil al celor spuse – că, şi fiind împreună cu ei cu trupul, nu le lucra prin trup cele spre mântuire, ci prin slava Dumnezeirii şi prin puterea Atotfăcătorului. Deci nimic nu-i va păgubi pe ucenici nemaifiind El prezent cu trupul, puterea dumnezeiască a Unuia-Născutului putându-i mântui cu uşurinţă, chiar dacă trupul nu va fi prezent. Şi acestea le spunem, nu ca să nu dăm nici o valoare sfântului trup al lui Hristos (să nu fie!), ci pentru că lucrarea celor săvârşite se cuvine să o atribuie mai degrabă slavei dumnezeieşti." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 1039-1040)

„Deci, atribuind totul lucrării dumnezeieşti, spune ucenicilor Săi că nu le va fi spre pagubă, în ce priveşte păzirea în viaţă, plecarea Lui cu trupul. Căci Mântuitorul, deşi Se va acoperi faţă de oameni, nu Se va despărţi de cei ce-L iubesc, ci va fi iarăşi împreună cu ei prin puterea dumnezeiască. *Acestea le grăiesc în lume, ca să fie deplină bucuria Mea în ei.* Care e bucuria deplină şi desăvârşită? Să ştie şi să creadă că Hristos nu e numai om ca noi, fără de păcat, ci şi că e Dumnezeu cu adevărat. Deci e vădit şi neîndoielnic că Îi aparţine puterea să mântuiască pe cei ce cred în El, chiar dacă nu va mai fi prezent cu trupul. Iar prin aceasta se afirmă că şi noi putem avea harul desăvârşit aproape de noi, având împreună cu noi pe Cel ce ne poate ridica peste orice rău." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1040)

A doua venire a Domnului Hristos

„Să ne trezim, cât putem, prea iubiţi fraţi, din somnul vechii neputinţe în care am căzut şi să veghem la păstrarea şi îndeplinirea învăţăturilor Domnului. Să fim aşa cum ne-a poruncit El zicând: *Să fie mijlocul vostru încins şi opaiţele aprinse şi voi asemenea oamenilor care aşteaptă pe stăpânul lor când vine la nuntă, pentru ca, de îndată ce el a venit şi a bătut, ei să-i deschidă. Fericiţi vor fi acele slugi pe care Domnul, când va veni, le va găsi veghind* (Lc. 12, 35-37). Trebuie să fim în-

1581. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Lucrarea Duhului dumnezeiesc va susţine şi trupul nostru necorupt în veci, aşa cum sufletul din el îl ţine o vreme viu. (n. 650, p. 357).

cinşi, ca nu cumva, când va veni ziua plecării, să ne găsească nepregătiţi. Să lumineze şi să strălucească făclia noastră în fapte bune (Mt. 5, 16), ca să ne conducă la lumina seninătăţii eterne, din această noapte a veacului. Să aşteptăm întotdeauna cu grijă şi supraveghere sosirea pe neaşteptate a Domnului, pentru ca, atunci când El va bate, să veghem în credinţa noastră, care va primi de la Domnul răsplata vegherii." (Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii Ecumenice*, XXVII, în PSB, vol. 3, p. 452)

„Vei cunoaşte astfel şi a doua Lui slăvită şi cu adevărat dumnezeiască arătare, când nu va mai veni întru micşorare, ci întru slava Sa; când nu va mai veni întru smerenie, ci întru mărirea Sa; când nu va mai veni ca să pătimească, ci ca să dăruiască tuturor rodul Crucii Sale, adică învierea şi nestricăciunea; când nu va mai fi judecat, ci va judeca pe toţi, potrivit cu cele ce le-a făcut fiecare prin trup, fie bune, fie rele; când celor buni li se va rândui împărăţia cerurilor, iar celor ce au făcut cele rele, focul veşnic şi întunericul cel mai dinafară." (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea Lui nouă prin trup*, cap. 6, LVI, în PSB, vol. 15, p. 153)

„Nu trebuie să înţelegem venirea Domnului local şi trupeşte, ci s-o aşteptăm în slava Tatălui, deodată în toată lumea." (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile morale*, Regula 68, în PSB, vol. 18, p. 162)

„*După cum fulgerul iese de la răsărit şi se arată până la apus, aşa va fi şi Venirea Fiului Omului. Că unde va fi stârvul, acolo şi vulturii.*

– Cum se arată fulgerul?

– Fulgerul n-are nevoie de vestitor, n-are nevoie de predicator, ci se arată într-o clipită de ochi şi celor ce stau în case şi celor din cămări, pe faţa întregului pământ. Aşa va fi şi Venirea lui Hristos: se va arăta dintr-o dată pretutindeni prin strălucirea slavei Sale.

Vorbeşte apoi şi de un alt semn: *Unde va fi stârvul, acolo şi vulturii.* Prin aceste cuvinte arată mulţimea îngerilor, a mucenicilor, a tuturor sfinţilor." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXVI, III, în PSB, vol. 23, pp. 864-865)

„Domnul va veni cu putere şi slavă multă. Aduce crucea, ca păcatul iudeilor să se osândească prin el însuşi. O aduce întocmai ca un om care, fiind lovit cu o piatră, arată piatra sau haina însângerată[1582].

Va veni pe nori, aşa cum S-a înălţat; şi seminţiile văzând aceasta vor plânge. Nenorocirea lor însă nu se va mărgini numai la plânsete, ci plânsul va fi ca să-şi pronunţe ele însele sentinţa, ca să se osândească singure." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXVI, III, în PSB, vol. 23, p. 866)

1582. În alt loc Sfântul Ioan Gură de Aur, făcând referire tot la a doua Venire a Domnului Hristos şi la arătarea Sfintei Cruci pe cer, spune: *Căci în Ziua aceea înfricoşătoare şi cutremurătoare când va veni arătându-Şi slava Sa, când va veni în slava Tatălui Său, când va fi acel înfricoşător tribunal în care se va înfăţişa toată firea oamenilor, când vor clocoti râuri de foc, când popoarele de îngeri şi ale puterilor de sus se vor revărsa jos împreună cu El, când vor fi acele zeci de mii de premii, când drepţii vor străluci unii ca soarele, iar alţii ca nişte stele, când vor fi aduse în mijloc cete de ucenici, coruri de apostoli, pâlcuri de prooroci şi adunări de bărbaţi nobili, atunci în acea strălucire, în acea slavă va veni El purtând crucea care revarsă raze strălucitoare; căci spune: «Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului, soarele se va întuneca, luna nu-şi va mai da lucirea şi se va arăta semnul crucii» (Mt. 24, 20). O, strălucire a Patimii! O, lumină a crucii! Soarele se întunecă şi stelele cad ca nişte frunze, dar crucea străluceşte mai luminos decât toate acelea ocupând tot cerul. Vezi cum se găteşte cu ea Domnul? Vezi cum se declară «slavă» a Lui acest lucru atunci când în acea Zi o va arăta întregii lumi cu atâta strălucire?* (Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrisori din exil*, XVII, 11-13, trad. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2003, pp. 316-317). – n.a.

„Căci va pogorî din cer în cursul nopţii, când lumea doarme în oarecare fel, răsuflând din ea păcatul. De aceea şi zice către noi: *Privegheaţi dar, că nu ştiţi ceasul în care vine Domnul vostru* (Mc. 13, 35). Dar ne învaţă ceea ce s-a spus şi în parabola despre fecioare. Căci zice că cinci sunt cele înţelepte şi cinci, cele nebune. *Dar, întârziind Mirele, au aţipit şi au dormit toate. Însă la mijlocul nopţii s-a făcut strigare: Iată Mirele, ieşiţi întru întâmpinarea Lui* (Mt. 25, 1 ş.u.). Vezi cum ni se vesteşte Mirele la mijlocul nopţii? Iar ce este strigarea şi modul întâmpinării, ne va lămuri dumnezeiescul Pavel, spunând odată că *Însuşi Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului şi întru trâmbiţa lui Dumnezeu, Se va pogorî din cer* (I Tes. 4, 16); iar altădată, despre sfinţii ce se vor scula: *Şi noi, cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiţi împreună cu ei în nori, întru întâmpinarea Domnului în văzduh, şi aşa pururea cu Domnul vom fi* (I Tes. 4, 17). Iar faptul că ucenicii sunt loviţi de spaimă, deşi văd venind pe Domnul, şi că ei se află în osteneală şi priveghere arată că El va veni ca Judecător pentru toţi şi va înspăimânta pe toţi, chiar şi pe cel drept, fiind şi el încercat, ca prin foc, deşi vede mai înainte pe Cel ce va veni, şi nu se va obosi în ostenelile pentru virtute, ci se va hrăni prin trezvie şi bună priveghere." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 4, în PSB, vol. 41, pp. 335-336)

„Iar la a doua slăvită Arătare va fi şi Se va proclama Dumnezeu şi Împărat al întregii zidiri[1583]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 152, în PSB, vol. 80, p. 329)

„Iar despre ziua şi ceasul acela nimeni nu ştie... nici Fiul, ci numai Tatăl" (Marcu 13, 32)

„(...) Zicând *nici Fiul*, descrie ucenicilor cele dinainte de ziua aceea, zicând: *Vor fi acestea şi acestea şi apoi sfârşitul.* Cel ce ştie cele dinainte de ziua aceea, fără îndoială ştie şi ziua care se va arăta după cele spuse înainte. Căci dacă n-ar fi ştiut ceasul, n-ar fi arătat nici cele dinainte de el, neştiind când va fi ceasul acela. Dacă cineva, vrând să spună celor neştiutori unde e o casă sau o cetate, arată cele dinaintea casei sau cetăţii, pe urmă zice: *Apoi îndată e cetatea sau casa*, fără îndoială cel ce le descrie pe acelea ştie unde e casa sau cetatea. Căci dacă n-ar şti, n-ar descrie cele dinaintea lor, ca nu cumva, din pricina neştiinţei, să-i ţină pe ascultători departe de ele, sau ca nu cumva, grăind, să greşească şi să rămână în afară de ceea ce vrea să arate. Aşa Domnul, spunând cele dinainte de ziua şi de ceasul acela, ştie exact şi nu e în neştiinţă cu privire la timpul când va veni ceasul şi ziua aceea.

1583. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos încă nu e proclamat împărat al întregii creaţii, căci încă nu e recunoscut ca atare de întreaga creaţie şi nu S-a arătat ei că a înviat pentru că încă nu e înduhovnicită şi transfigurată. Necredinţa, păcatul şi moartea nu au dispărut cu totul, dar şi-au pierdut puterea în rădăcina lor. Mai bine-zis, necredinţa şi păcatul, ca piedici în comunicarea cu El, ca factori de disoluţie, conduc chiar prin aceasta creaţiunea spre coruperea totală a formei ei văzute, spre sfârşitul acestui chip al ei. Aceasta îi astupă ochii pentru vederea Celui incoruptibil. Dar odată cu progresul chipului actual spre sfârşit, se întăreşte în ea fundamentul vieţii noi, care la sfârşit se va arăta într-un alt chip. Dacă nu s-ar fi introdus în creaţie viaţa dumnezeiască veşnic nouă, ca una ce e incoruptibilă, nimic nu s-ar mai salva din creaţiune. Dar odată ce viaţa dumnezeiască nestricăcioasă şi veşnic nouă s-a introdus în adâncul ei, ea va rămâne singură pe teren, după moartea sau stricarea totală a chipului văzut actual al ei, odată cu căderea într-o neputinţă totală a acelor fiinţe conştiente din creaţiune care nu primesc în ele viaţa dumnezeiască. Dar creaţiunea însăşi, ca ambianţă a celor ce se vor transfigura, se va deschide vieţii dumnezeieşti incoruptibile, care s-a introdus în fundamentul ei. Încât şi sub acest raport Hristos va fi recunoscut la sfârşit ca Împărat al întregii creaţiuni. David stăpânea de fapt, chiar dacă în aparenţă dura încă regalitatea lui Saul. Împărăţia lui Hristos asupra creaţiunii devine tot mai efectivă; dar ea se exercită încă în ascuns, ca şi domnia lui David în timpul vieţii lui Saul. Ea va fi proclamată formal atunci când Hristos va fi, prin lumina trupului Său înviat, deplin transparent în toate, devenite ele înseşi transparente. (n. 414, pp. 329-330).

Dar pentru ce, dacă ştia, nu a spus atunci deschis aceasta ucenicilor, nu-i este îngăduit nimănui să iscodească, odată ce El a tăcut. *Căci cine a cunoscut gândul Domnului? Sau cine s-a făcut sfetnicul Lui?* (Rom. 8, 24). Dar pentru ce, ştiind, a spus că nici Fiul nu ştie, socotesc că oricare dintre credincioşi ştie că aceasta a spus-o ca om din pricina trupului. Deci nici aceasta nu înseamnă o slăbiciune a Cuvântului, ci este propriu firii omeneşti să nu ştie. Şi aceasta o poate vedea cineva iarăşi bine, dacă cercetează cu bună conştiinţă vremea, sau când şi cui a spus Domnul aceasta. Astfel, nu a spus aceasta când a fost făcut cerul de către El, nici când era la Tatăl, *tocmind toate* (Pilde 8, 30), nici înainte de a Se face om, ci când *Cuvântul trup S-a făcut*. De aceea toate câte le spune după ce S-a făcut om, omeneşte, cu dreptate le pune pe seama umanităţii. Căci e propriu Cuvântului să ştie cele făcute de El şi să nu ignore începutul şi sfârşitul lor. Pentru că sunt lucrurile Lui şi ştie câte sunt şi până când le-a făcut să existe. Căci ştiind începutul şi sfârşitul fiecăruia, ştie desigur şi sfârşitul general şi comun al tuturor. Dealtfel spunând în Evanghelie pentru omenescul Lui: *Părinte, a sosit ceasul, preamăreşte pe Fiul Tău* (In. 17, 1), e vădit că fiind Cuvânt ştie şi ceasul sfârşitului tuturor, dar ca om nu-l ştie. Căci e propriu omului să nu ştie şi mai ales să nu ştie acestea. Dar şi acestea sunt proprii iubirii de oameni a Mântuitorului. Căci de vreme ce S-a făcut om, nu Se ruşinează, din pricina trupului neştiutor, să spună: *Nu ştiu*, vrând să arate că, ştiind ca Dumnezeu, nu ştie trupeşte (omeneşte)[1584]. Căci n-a zis: *Nici Fiul lui Dumnezeu nu ştie*, ca să nu se arate dumnezeirea neştiutoare, ci: *Nici Fiul*, ca neştiinţa să fie a Fiului născut din oameni.

De aceea, vorbind şi de îngeri, n-a mers mai departe, pentru că nici Duhul Sfânt n-a făcut-o, ci a tăcut, arătând prin acestea două că dacă Duhul ştie, cu atât mai mult ştie Cuvântul, în calitate de Cuvântul, de la Care primeşte Duhul. Şi că, tăcând despre Duhul, a arătat că s-a referit la slujirea Lui omenească atunci când a spus *nici Fiul*. Şi aceasta e o dovadă că vorbind omeneşte nu ştie *nici Fiul*, dar arată că dumnezeieşte toate le ştie[1585]. Căci de Fiul, de Care zice că nu ştie ziua, spune că Îl cunoaşte pe Tatăl. *Căci nimeni, zice, nu cunoaşte pe Tatăl decât Fiul* (Mt. 15, 27)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al III-lea, XLII-XLIV, în PSB, vol. 15, pp. 373-374)

„Dacă toate ale Tatălui sunt şi ale Fiului – căci El însuşi a spus-o aceasta –, iar a Tatălui este şi a şti ziua, e vădit că şi Fiul ştie, având-o şi aceasta proprie prin primirea de la Tatăl. Şi iarăşi, dacă Fiul este întru Tatăl şi Tatăl întru Fiul, iar Tatăl ştie ziua şi ceasul, e vădit că şi Fiul, fiind întru Tatăl şi cunoscând cele din Tatăl, ştie şi El ziua şi ceasul. Iar dacă Fiul este şi Chipul adevărat al Tatălui, iar Tatăl ştie ziua şi ceasul, e vădit că Fiul are şi în cunoaşterea acestora asemănarea cu Tatăl.

Şi nu e de mirare, dacă Cel prin Care s-au făcut toate şi în Care sunt aşezate toate (Col. 1, 17) cunoaşte cele ce s-au făcut şi când va fi sfârşitul fiecăreia din acestea şi a tuturor îndeobşte." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al III-lea, XLIV, în PSB, vol. 15, p. 375)

„Dar şi din cele spuse prin pilda fecioarelor, a arătat şi mai limpede care sunt cei ce nu cunosc ziua şi ceasul. Căci zice: *Privegheaţi, deci, că nu ştiţi ziua sau ceasul*

1584. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: El, luând omenescul nostru, nu-l goleşte de ceea ce-i este propriu, ca să nu fie om numai în aparenţă. El Îşi dă ca Dumnezeu Sieşi ca om cunoştinţa ce n-o are ca om. E o taină modul cum se face în practică această comunicare în Hristos, dar ea e reală. (n. 115, p. 374).

1585. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: E o taină în unirea acestora. (n. 116, p. 374).

(Mt. 25, 13). Cel ce cu puţin înainte zisese: *Nimenea nu ştie, nici Fiul* (Mt. 24, 36), acum n-a zis: *Eu nu ştiu*, ci: *Voi nu ştiţi*. Astfel, întrebând ucenicii despre sfârşit, bine a spus atunci: *Nici Fiul nu ştie*. Căci atunci a spus-o trupeşte (omeneşte) din pricina trupului, ca să arate că în calitate de om nu ştie. Fiindcă e propriu oamenilor să nu ştie. Dar întrucât e Cuvântul şi El este Cel ce vine şi El este Judecătorul şi Mirele, ştie când şi în ce ceas vine şi când va zice: *Deşteaptă-te cela ce dormi şi te scoală din morţi şi te va lumina Hristos* (Efes. 5, 14).

Căci precum, făcându-Se om, flămânzeşte şi însetează şi pătimeşte cu oamenii, aşa împreună cu oamenii, ca om, nu ştie. Dar dumnezeieşte, fiind Cuvântul şi înţelepciunea întru Tatăl, ştie şi nu e nimic care să ignore. Aşa şi despre Lazăr întreabă omeneşte Cel ce, plecând spre el, îl scoală, ştiind de unde să strige sufletul lui Lazăr. Şi a fost mai mare lucru că ştia unde e sufletul, decât unde e aşezat trupul. Dar a întrebat omeneşte, ca să-l învie dumnezeieşte." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XLVI, în PSB, vol. 15, p. 376)

„Deci ştia Fiul, fiind Cuvântul. Aceasta a indicat-o, zicând: *Ştiu, dar nu e al vostru să cunoaşteţi*. Dar pentru voi, şezând în munte, am spus spre folosul vostru şi al tuturor: *Nici Fiul nu ştie*. Căci e de folos vouă să auziţi aceasta şi despre îngeri şi despre Fiul pentru viitorii amăgitori, ca chiar dacă demonii se vor preface în îngeri şi vor încerca să vă vorbească despre sfârşitul lumii să nu-i credeţi, deoarece ei nu cunosc aceasta. La fel, dacă Antihrist, prefăcându-se în Hristos va zice: *Eu sunt Hristos* şi va încerca şi el să vorbească despre ziua aceea şi despre sfârşit, ca să rătăcească pe cei ce-l aud, amintindu-vă de cuvântul Meu că nici Fiul nu ştie, să nu-i credeţi[1586]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XLIX, în PSB, vol. 15, p. 379)

„Spune-mi, te rog, sunt, oare, cuvintele acestea ale unui om care nu ştie? Dacă spui că nu ştie ziua Parusiei Lui, pentru că a spus: *Nici Fiul nu o ştie*, ce ai să spui când acum a spus: *Cine este oare?* (Mt. 24, 45 – n.a.). Sau spui că şi aceste cuvinte le-a spus tot pentru că nu ştia? Departe cu astfel de gânduri! Nici un ieşit din minţi n-ar susţine asta; deşi dincolo ar putea spune pricina, dar aici nici atât. Când îl întreabă Hristos pe Petru: *Petre, Mă iubeşti?* (In. 21, 15), îl întreabă, oare, pentru că nu ştia? Sau când întreabă: *Unde l-aţi pus?* (In. 11, 34), întreabă pentru că nu ştia? Veţi găsi în Scriptură că şi Tatăl grăieşte aşa; că El zice: *Adam, unde eşti?* (Fac. 3, 9); şi: *Strigarea Sodomiei şi Gomorei s-a înmulţit spre Mine; coborându-Mă voi vedea ce fac după strigarea care vine la Mine; iar de nu, să ştiu* (Fac. 18, 20-21); iar în altă parte zice: *Dacă ar auzi, dacă ar înţelege!* (Iez. 2, 5); în sfârşit, în Evanghelie spune: *Poate se vor ruşina de Fiul Meu* (Mt. 21, 37). Sunt, oare, toate aceste cuvinte, cuvinte de neştiinţă? Tatăl nu le-a spus pentru că nu ştia, ci pentru a rândui cele ce erau cu cuviinţă. Cu Adam, ca să-l facă să-şi spună păcatul; cu sodomenii, ca să ne înveţe să nu osândim niciodată înainte de a cerceta lucrurile; cu profetul, ca să nu creadă oamenii fără judecată că o prezicere duce neapărat la săvârşirea păcatului prezis; cu pilda din Evanghelie, ca să arate că ar trebui să facă asta, să se ruşineze de Fiul. Aici, în cazul nostru, a spus-o şi ca ucenicii să nu mai iscodească, să nu mai caute să afle,

1586. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu e dat făpturii să ştie când va fi sfârşitul, căci aceasta înseamnă să ştie de mai înainte toată dezvoltarea lumii, care nu se face fără o legătură cu Dumnezeu. De aceea a spus şi Fiul făcut om, în această calitate, că nu ştie sfârşitul, pentru ca să nu credem nici unei fiinţe purtătoare de trup care pretinde că ştie sfârşitul. Credinţa în această prezicere produce o mulţime de tulburări, mult haos în istorie. Ele vin din pretenţia omului că se poate face deopotrivă cu Dumnezeu în cunoaştere. (n. 124, p. 379).

dar şi ca să arate că o astfel de cunoştinţă e o cunoştinţă rară şi de mult preţ." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXVII, III, în PSB, vol. 23, pp. 876-877)

„Ermia: Cel crezut de voi că este deofiinţă şi egal lucrător cu Tatăl se închină cu noi, zic ei. Căci, vorbind femeii samarinence, zice: *Voi vă închinaţi căruia nu ştiţi. Noi ne închinăm Căruia ştim, pentru că mântuirea din Iuda este* (In. 4, 22). Dar voi, bravilor, zic ei, cel ce se numără între cei ce se închină, cum ar mai avea slava deofiinţimii şi cum s-ar afla la egalitate cu Tatăl cel închinat, deşi în alt mod e văzut cedând Tatălui superioritatea în fire? Căci a zis: *Iar despre ziua şi despre ceasul acela* – se înţeleg cele din urmă – *nimenea nu ştie, nici îngerii din cer, nici Fiul, ci numai Tatăl* (Mc. 13, 32).

Sf. Chiril: Un închinător în loc de Dumnezeu, la fel cu cei făcuţi prin El, şi un neştiutor al gândului lui Dumnezeu despre sfârşit, aşa ne este arătat în chip meşteşugit şi necugetat Fiul. Dar oare e în aceasta ceva de râs şi asemenea cu comediile din teatru? Prin astfel de bufonerii şi raţionamente omeneşti coboară până la ultima treaptă a neştiinţei, afundându-şi mintea ca într-un noroi, depărtând-o de cunoştinţa prea bine mirositoare a sfintelor dogme. Căci iată ceea ce, după cum pare, au uitat cu totul, deşi le-a sunat de multe ori în urechi de către noi şi de către Scriptura de Dumnezeu insuflată: că fiind Cuvântul lui Dumnezeu şi în chipul şi egalitatea Tatălui, S-a arătat ca noi nu numai în chipul trupului, ci şi în cele proprii (dacă nu trebuie folosit un alt cuvânt) umanităţii. Deci este propriu umanităţii unită cu Dumnezeu şi supusă jugului robiei şi deci şi ascultării, închinarea, şi pe lângă aceasta, recunoaşterea voinţei şi gândirii lui Dumnezeu: *Căci cine a cunoscut gândul Domnului, sau cine s-a făcut sfetnicul Lui?* (Rom. 11, 34; Is. 40, 13). Şi precum fiind Cuvântul Care S-a arătat ca noi, socotesc că ei nu vor zice că S-a clătinat în existenţa Sa de Cuvânt, prefăcându-Se în trupul luat din pământ, la fel, deşi a asumat omenescul şi l-a făcut propriu, nimic nu ne împiedică de-a cugeta şi afirma că a purtat, în virtutea iconomiei, împreună cu umanitatea cele ale ei[1587]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul VI, în PSB, vol. 40, pp. 266-267)

Hristos – conţinutul credinţei în El

„Conţinutul credinţei noastre în Hristos este acesta: Fiul lui Dumnezeu, Care e Dumnezeu-Cuvântul (căci *la început era Cuvântul şi Dumnezeu era Cuvântul* [In. 1, 1]), Înţelepciunea şi Puterea Tatălui (căci *Hristos e Puterea şi Înţelepciunea lui Dumnezeu* [I Cor. 1, 24]), S-a făcut la sfârşitul veacurilor om pentru mântuirea noastră. Căci Ioan zice: *La început era Cuvântul* (In. 1, 1), iar după puţin: *Şi Cuvântul trup S-a făcut* (In. 1, 14). Prin aceasta a arătat că S-a făcut Om. Iar Domnul a spus despre Sine: *De ce căutaţi să Mă omorâţi pe Mine, Omul Care v-am grăit adevărul?"* (In. 7, 19; 8, 10). La rândul său Pavel, învăţând de la El, a spus: *Unul este Dumnezeu, Unul e şi Mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni, omul Hristos Iisus* (I Tim. 2, 5). Iar făcându-Se Om şi descoperind cele omeneşti, alungând şi desfiinţând moartea noastră, S-a aşezat de-a dreapta Tatălui, El fiind în Tatăl şi Tatăl fiind în El, precum

1587. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dumnezeirea Cuvântului nu s-a alterat primind El trupul, sau nu s-a prefăcut în trup. Dar nici n-a rămas Cuvântul dumnezeiesc străin de umanitatea asumată. Ci a trăit toate ale ei, afară de păcat. A trăit cele omeneşti, fără să înceteze a fi Dumnezeu. Ipostasul dumnezeiesc însuşi a trăit cele omeneşti fără să înceteze a fi Dumnezeu. Aceasta e adevărata înălţare a omenescului şi adevărata pogorâre la cele omeneşti a lui Dumnezeu prin Fiul Său. În aceasta se arată iubirea adevărată între Dumnezeu şi om, care nu preface pe unul în altul. Dumnezeu trăieşte *iconomic* cele omeneşti, făcute proprii ale Lui, pentru a le înălţa; le face mijloc al faptelor Sale dumnezeieşti, le umple de puterea şi curăţia dumnezeiască, fără să le anuleze. Omenescul e făcut capabil de-a fi instrument al dumnezeirii. (n. 381, p. 267).

era şi este pururi (...) Acesta e conţinutul credinţei, primit de la apostoli prin Părinţi." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către acelaşi Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură,* VII-VIII, în PSB, vol. 16, p. 75)

Mărturisire de credinţă referitoare la Domnul Hristos

„Oricine nu mărturiseşte că Iisus Hristos a venit în trup, este antihrist (1 In. 4, 2-3; 2 In. 7); cel care nu mărturiseşte mărturia crucii, este de la diavol, iar cel care întoarce cuvintele Domnului spre poftele sale şi spune că nu-i nici Înviere, nici Judecată, acela este primul născut al lui satana." (Sf. Policarp al Smirnei, *Epistola către Filipeni*, cap. VII, 1, în PSB, vol. 1, p. 253)

„(...) Iată cu ce cuvinte aminteşte el (Iosif Flaviu – n.a.) şi despre Mântuitorul nostru în aceeaşi scriere a sa: *În vremea aceea a trăit şi Iisus, un om înţelept, dacă în general poate fi el socotit om. Căci a săvârşit minuni şi a învăţat pe oameni să cunoască adevărul, câştigând în acest scop pe mulţi dintre iudei şi pe mulţi dintre păgâni.*

Acesta a fost Hristos, Care deşi în urma denunţului unora dintre conducătorii noştri a fost osândit de Pilat să moară pe cruce, totuşi cei care L-au iubit încă de la început n-au încetat s-o facă şi după aceea, închinându-I-se. Căci li S-a arătat după trei zile ca fiind din nou în viaţă, după cum deja mulţi prooroci preziseseră aceste minuni şi multe altele despre El. De fapt nici până azi n-a dispărut neamul creştinilor, care-şi trag numele tocmai de la El [1588]." (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, XI, 7-8, în PSB, vol. 13, pp. 57-58)

„Cuvântul cel viu, Care este Dumnezeu şi este la Dumnezeu (In. 1, 2) şi nu adus la existenţă; existând mai înainte de toţi vecii şi nu dobândit în urmă; Fiu, nu posesiune; Făcător, nu făptură; Ziditor, nu zidire; este tot ceea ce este Tatăl. Am spus: Fiu şi Tată. Păstrează-mi aceste însuşiri! Rămânând, deci, Fiu prin modul existenţei, este totuşi tot ce este Tatăl, potrivit cuvintelor Domnului, Care spune: *Toate câte are Tatăl ale Mele sunt* (In. 16, 15). Un portret, într-adevăr, trebuie să aibă toate câte se găsesc în originalul său. (...) A primi este caracteristic celui creat; a avea prin fire este propriu celui născut. Ca Fiu are în chip firesc cele pe care le are Tatăl; ca Unic-Născut, le are pe toate adunate în El însuşi, fără să le împartă cu altul. Din această numire de Fiu am fost învăţaţi că El participă la firea Tatălui. N-a fost creat la porunca Tatălui, ci străluceşte nedespărţit din fiinţa Tatălui, unit din veşnicie cu Tatăl, egal în bunătate, egal în putere, părtaş slavei. Ce este El altceva decât pecete şi chip, care arată în El însuşi în întregime pe Tatăl?" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XV, II, în PSB, vol. 17, pp. 510-511)

„(...) Mărturisind cu sufletul şi cu gura cu toată îndrăzneala cum ne-au învăţat Părinţii următori ei înşişi ai văzătorilor de la început ai Cuvântului (Lc. 1, 2): pe

---

1588. Notă Pr. T. Bodogae: Iosif Flaviu, *Antichit. iud.*, XVIII, 63-64. Autenticitatea acestui *testimonium flavianum*, cum a fost numit de critica istorică (Eusebiu îl reproduce şi în *Demonstr. evang.*, III, III, 105-106 şi în *Theofania*, V, 44), a fost mult discutată. Îndeosebi se crede că ar fi fost interpolate expresiile: 1) *dacă în general poate fi socotit om*; 2) *Acesta era Hristos* şi 3) *S-a arătat după trei zile ca fiind din nou în viaţă, după cum deja mulţi prooroci preziseseră aceste minuni şi multe altele despre El.* Ch. Martin crede că autorul acestor glose ar fi Origen. Mulţi cercetători contestă întreg pasajul. Dar şi mai mulţi îl acceptă. Ad. Harnack îl admite socotind pe Iosif Flaviu un sincretist. G. Bardy înclină să creadă că mai acceptabilă pare a fi interpolarea celor trei afirmaţii. Oricum, toate variantele *Antichit. iud.* cuprind textul integral. Ambrozie şi Ieronim nu se îndoiau de integritatea textului. Interpolarea se va fi făcut în sec. III. Dar la urma urmei, nimeni n-a pus la îndoială referatul lui Iosif Flaviu despre Ioan Botezătorul. De ce n-ar fi făcut-o şi pentru Iisus Hristos, chiar dacă în forma exprimării s-ar fi adăugat vreo expresie sau două? (n. 120, p. 58).

Unul din Sfânta şi de o fiinţă şi neprihănita şi fericita Treime, Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu Cuvântul[1589], strălucirea slavei şi chipul ipostasului părintesc (Evr. 1, 3)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 68)

Sălăşluirea Domnului Hristos în noi

„Că unde e Hristos, acolo sunt şi îngerii; iar unde sunt Hristos şi îngerii, acolo-i şi cerul, acolo-i lumină mai strălucitoare decât lumina soarelui acestuia pământesc." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* XLVIII, VII, în PSB, vol. 23, p. 564)

„(...) Dezbrăcând pe omul cel vechi şi înlăturând acoperământul de pe inimă, a deschis intrarea Cuvântului, pe Care, după ce Acesta a intrat înăuntru, sufletul şi L-a făcut îmbrăcăminte, după învăţătura Apostolului, care porunceşte ca cel ce a dezbrăcat acoperământul de carne al omului vechi să îmbrace haina *cea zidită după Dumnezeu, întru sfinţenie şi dreptate* (Efes. 4, 24). Şi îmbrăcămintea zice că este Hristos." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* Omilia a XI-a, în PSB, vol. 29, p. 264)

„Să primim deci pe Dumnezeu şi Domnul, pe doctorul cel adevărat, (pentru că) El singur, venind, poate să vindece sufletele noastre. El, Care a suferit multe pentru noi, El bate mereu la uşa inimilor noastre, ca să-I deschidem să intre, să Se odihnească în sufletele noastre, să-I spălăm şi să-I ungem cu miresme picioarele şi să-Şi facă întru noi sălaş. Într-adevăr, cândva Domnul a mustrat pe cel ce nu I-a spălat picioarele (Lc. 7, 44), iar într-un moment spune: *Iată, Eu stau la uşă şi bat; dacă aude cineva glasul Meu şi Îmi deschide, voi intra la el* (Apoc. 3, 20). Că de aceea a suferit multe pentru noi, Şi-a dat trupul la moarte şi ne-a răscumpărat din robie, pentru ca să vină şi să-Şi facă sălaş în sufletele noastre. Pentru aceea zice Domnul celor care, la judecată, vor sta de-a stânga şi vor fi trimişi (să stea) în iad, împreună cu diavolul: *Străin am fost şi nu M-aţi primit; flămând am fost şi nu Mi-aţi dat să mănânc, însetat am fost şi nu Mi-aţi dat să beau* (Mt. 25, 42-44), pentru că hrana, băutura, îmbrăcămintea, acoperământul şi odihna Lui în sufletele noastre se află. De aceea bate mereu, vrând să intre în noi. Să-L primim deci, şi să-L introducem înlăuntrul nostru, pentru că El este hrana, băutura şi viaţa noastră veşnică. Orice suflet, care nu-L primeşte acum înlăuntrul său şi nu-L lasă să afle odihnă sau mai degrabă să se odihnească în el, nu moşteneşte cu sfinţii Împărăţia cerurilor, nici nu poate să intre în cetatea cea cerească." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XXX, 9, în PSB, vol. 34, pp. 232-233)

„Căci este în noi ca şi Cuvântul lui Dumnezeu, ca înţelepciune şi ca lumină, ca viaţă, ca pâinea cea vie şi din cer[1590]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh şi adevăr,* Cartea a X-a, în PSB, vol. 38, p. 328)

1589. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Acesta e fundamentul credinţei noastre: Iisus Hristos e Unul din Treime. În aceasta se cuprinde atât mărturisirea Dumnezeirii Lui, cât şi a Sfintei Treimi. Dacă Iisus nu e Fiul lui Dumnezeu, nu există Treimea; dacă nu există Treimea, Iisus nu e Fiul lui Dumnezeu. În acest caz Iisus Hristos n-a putut birui moartea, deci nu vom avea parte de viaţa de veci în identitatea integrală a persoanei proprii. Începând cu această mărturisire Sfântul Maxim Mărturisitorul porneşte de la formula călugărilor sciţi sau daco-romani (din Dobrogea de azi) de la 519, care în vremea împăratului Justinian s-a introdus în Liturghia ortodoxă. Unele denominaţiuni ferindu-se să numească pe Iisus Fiul lui Dumnezeu au recăzut în Vechiul Testament, socotind pe Iisus un simplu prooroc, chiar dacă cel mai mare şi ultimul dintre ei. De aceea, nerecunoscând învierea, unele din ele nu cinstesc Duminica, iar o alta se mărturiseşte nu creştină, ca credincioasă lui Hristos, ci iehovistă, sau credincioasă lui Iehova din Vechiul Testament. Nerecunoscându-L drept Fiul lui Dumnezeu, de o fiinţă cu El, nu recunosc nici pe Sfânta Lui Maică Născătoare de Dumnezeu şi Pururea Fecioară. (n. 105, p. 68).

1590. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Iisus Hristos este şi lucrează în noi ca Unul, dar în multe feluri, după bogăţia pute-

„Căci Hristos se sălăşluieşte desăvârşit în fiecare prin împărtăşirea Sfântului Duh; şi nu Se împărţeşte, cum zice Pavel (I Cor. 12, 4)[1591]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieşire,* Cartea a II-a, 1, în PSB, vol. 39, p. 295)

„(...) Hristos, Care locuieşte în noi prin Sfântul Duh[1592]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a II-a, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 248)

„Căci e cu adevărat subţire puterea Cuvântului dumnezeiesc care răceşte patimile fierbinţi şi potoleşte în noi mişcările trupeşti şi pătrunde în adâncul inimii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 6, în PSB, vol. 41, p. 362)

„Prin virtuţi Se întipăreşte în sufletele noastre şi ne imprimă semnele familiarităţii noastre cu El." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 824)

„Dar este şi El în noi. Căci ne-am făcut părtaşi ai Lui şi-L avem pe El în noi prin Duhul. De aceea am devenit şi părtaşi ai firii Lui şi suntem fii, având astfel în noi şi pe Tatăl, prin Fiul, ceea ce va mărturisi şi Pavel: *Şi pentru că sunteţi fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte* (Gal. 4, 6). Căci Duhul Lui nu e altceva decât Fiul, după raţiunea identităţii firii." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, în PSB, vol. 41, p. 892)

---

rilor Lui: ca înţelegere, ca bunătate, ca voinţă de curăţie, ca hrană a vieţii din alt plan. Căci şi un om care ne iubeşte îşi arată în noi o lucrare felurită. (n. 364, p. 328).

1591. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Hristos vine în fiecare întreg ca într-o casă a Lui, prin orice lucrare, aşa cum vine semenul care iubeşte în semenul lui. În fiecare act e persoana întreagă. (n. 493, p. 287).

1592. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu suntem fii prin naştere din Dumnezeu, ci prin locuirea voită în noi a Fiului Său Unul-Născut, făcut în acest scop om. S-a unit cu noi după firea omenească, comună cu a noastră, asumată şi ea cu voia de El, unire care nu-L confundă cu noi, căci persoanele ce se unesc după fire rămân ca persoane neconfundate. S-a unit cu noi concret prin Duhul Său, Care a trezit şi întărit şi în spiritul nostru voinţa de-a ne uni cu El. (n. 437, p. 248).

DUMNEZEU DUHUL SFÂNT

Despre Duhul Sfânt

„(...) Nu este posibil ca atunci când auzi (cuvântul) Duhului să-ți închipui o ființă limitată, supusă schimbărilor și transformărilor sau întru totul asemenea creaturilor, ci, îndreptându-ți mintea către cele superioare, este necesar să te gândești la o fire spirituală, cu putere infinită, nelimitată (de spațiu), (a cărei existență) nu se măsoară cu secole și ani, care abundă de bunătăți. Către El se îndreaptă toate câte au nevoie de sfințenie, pe El îl doresc toate câte au nevoie de virtute, ca și când ar fi udate de sufletul Său și ajutate în realizarea scopului pus în firea lor. Desăvârșitor al altora, El nu duce lipsă de nimic. Trăiește nu pentru că I-a dăruit cineva viața, ci pentru că El (însuși) este Dătătorul vieții.

Nu se desăvârșește treptat, ci este de la început desăvârșit. Rezidă în Sine și Se află peste tot. Este cauza sfințeniei, lumină duhovnicească ce dă oricărei puteri spirituale un fel de iluminare pentru aflarea adevărului. Este inaccesibil după natură și perceput doar după bunătate; pe toate le umple cu puterea Sa, dar Se comunică doar celor vrednici, și acestora nu în aceeași măsură, ci împarte harul după credință (fiecăruia). Este simplu după esență, dar variat după lucrări; Se află în întregime în fiecare și în întregime Se află peste tot prezent. Se împarte fără să sufere ceva și Se comunică în întregime, asemenea razei solare, a cărei lucrare, pe când se pare că este prezentă numai deasupra celui care se bucură de ea, strălucește deasupra uscatului și a mării, este amestecată cu aerul. La fel și Duhul, pe când se află în fiecare dintre primitori ca și când ar fi singurul, împarte în continuare întreg harul Său tuturor. Cele câte se împărtășesc (de Duhul) se bucură de harul Său pe cât este cu putință (firii lor), nu pe cât Acela poate (să împărtășească)." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 9, în PSB, vol. 12, pp. 38-39)

„*Mergând, botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh* (Mt. 28, 19). De aceea, cine pune pe Duhul înaintea Fiului, ori cine crede că El e mai bătrân decât Tatăl, un astfel de om se împotrivește poruncii date de Dumnezeu și se îndepărtează de credința cea sănătoasă, întrucât nu respectă felul de cinstire pe care l-a primit, ci scornește el însuși un grai nou, ca să fie pe placul oamenilor. Căci dacă socotim că Duhul e superior lui Dumnezeu, atunci El nu mai e de la Dumnezeu, în timp ce în Scriptură se vorbește de *Duhul cel de la Dumnezeu* (I Cor. 2, 12). Or, dacă El este *de la Dumnezeu*, atunci cum ar putea fi El mai bătrân decât Cel de la Care Și-a primit ființa?" (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 52, IV, în PSB, vol. 12, p. 218)

Dumnezeirea Duhului Sfânt

„Duhul lui Dumnezeu e numit cel Sfânt, pentru că Scriptura folosește pentru Duhul lui Dumnezeu o numire ca aceasta și nimeni altul nu se numește Duhul lui Dumnezeu decât Duhul cel Sfânt, Care completează dumnezeiasca și fericita Treime." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* II, VI, în PSB, vol. 17, p. 92)

„Vezi, dar, cât este de mare primejdia de a micşora slava Mângâietorului? Fiul nu primeşte slava dată Lui, dacă este înlăturat Duhul. Că Domnul spune: *Acela pe Mine Mă va slăvi* (In. 16, 14); nu-L va slăvi, însă, ca rob împreună cu făptura; că, dacă L-ar fi slăvit împreună cu celelalte făpturi, n-ar fi spus *Acela*. În cuvintele de mai sus, Domnul, referindu-se la o singură persoană, înfăţişează slava adusă de Duhul ca fiind cu totul superioară celorlalte slave aduse lui Dumnezeu, nu aşa cum au spus îngerii: *Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu* (Lc. 2, 14), ci aşa cum a spus Domnul: *Părinte, Te-am slăvit pe Tine; lucrul, pe care Mi l-ai dat, l-am săvârşit* (In. 17, 4); şi după cum Tatăl slăveşte pe Fiul, când zice: *Şi Te-am slăvit şi iarăşi Te voi slăvi* (In. 12, 28), tot aşa şi Fiul primeşte pe Duhul în comuniunea Sa şi a Tatălui. Să-mi arate mie cineva o slavă mai mare ca aceasta şi atunci accept că duşmanii mei spun adevărul." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XXIV, VII, în PSB, vol. 17, p. 598)

„Dacă Duhul este o creatură, atunci nu este Dumnezeu; dar în Scriptură se spune: *Duhul dumnezeiesc este Cel care m-a făcut pe mine* (Iov, 33, 4); şi *Şi l-a umplut Dumnezeu pe Veseleil de Duhul Dumnezeiesc al înţelepciunii şi al priceperii* (Ieş. 35, 31). Cui, deci, vei vrea să apropii *dumnezeiescul*? Făpturii sau Dumnezeirii? Dacă îl vei alătura făpturii, atunci vei spune că Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos este o făptură, idee cu totul absurdă, că este scris despre Tatăl: *Veşnica Lui putere şi Dumnezeire*; iar dacă îl vei alătura Dumnezeirii, atunci pune capăt hulei, cunoaşte vrednicia Duhului!" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XXIV, VII, în PSB, vol. 17, p. 599)

„(...) E o putere şi o lucrare proprie şi foarte însemnată a Duhului aceea de a curăţi şi de a ierta păcatele, cum mărturiseşte cuvântul evanghelic. Deci cel ce a mărturisit pe seama Lui puterea iertării păcatelor, I-a mărturisit odată cu aceasta şi dumnezeirea.[1593]" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească,* Cuvântul al III-lea, în PSB, vol. 29, pp. 429-430)

„Credem că Duhul subzistă şi este cu adevărat El însuşi ceea ce este şi se zice: există în fiinţa lui Dumnezeu-Tatăl, provine şi iese din ea, având prin fire toate ale ei în Sine însuşi[1594]. Căci nu este prin împărtăşire, nici prin simpla relaţie, nici ca altul decât fiinţa lui Dumnezeu-Tatăl, deoarece aparţine ei[1595]. Să luăm o pildă, buna mireasmă, luând din florile binemirositoare lucrarea fiinţială şi naturală a însuşirilor acelora, sau calitatea acelora, aduce celor din afară cunoştinţa lor, pătrunzând în organul trupului care percepe mirosul, şi, deşi pare, cât priveşte raţiunea lor, să fie alta decât firea ce o răspândeşte, nu e gândită ca fiind prin sine, nici de altă fire decât cea a florilor din care şi în care este. Aşa să cugeţi şi despre Dumnezeu şi *Despre Sfântul Duh,* ridicându-te peste raţiunea pildei." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a X-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 992)

1593. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cel ce iartă păcatele dezleagă de lanţurile robiei. Dar aceasta n-ar putea-o face cineva care ar fi el însuşi rob, sau în stare de a putea fi robit. Nu o poate face aceasta decât Cel ce are în sine libertatea şi stăpânirea, Cel ce e izvorul libertăţii şi al supremei stăpâniri, Care în acelaşi timp nu robeşte, ci eliberează (n. 59, p. 430).

1594. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiecare Persoană, deci şi Duhul, are în chip propriu din fiinţa comună ceea ce are şi este. În fiinţa comună sunt date posibilităţile celor trei Persoane deosebite. Nu se poate deci spune că întâi este o fiinţă simplă, şi apoi apar Persoanele cu ceea ce reprezintă fiecare în mod deosebit. Sunt date deodată din veci atât unitatea fiinţei, cât şi deosebirile celor trei Persoane. (n. 1862, p. 992).

1595. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul nu Se împărtăşeşte numai de fiinţa dumnezeiască, ca noi, nici nu este numai într-o simplă relaţie cu Fiul, cum vedea Nestorie legătura între Dumnezeu şi om în Hristos, nici nu este de altă fiinţă decât Fiul. (n. 1863, p. 992).

„Căci, precum ar putea spune cineva că buna mireasmă a aromatelor care ne vine de la simțuri este alta decât cele din care vine, dar nu e alta prin faptul că se răspândește din ele și este în ele, așa să cugeți despre Dumnezeu și despre Duhul Sfânt. Căci Duhul este ca o mireasmă vie și lucrătoare a ființei Lui, aducând făpturii cele de la Dumnezeu și insuflând prin ea împărtășirea de ființa cea mai presus de toate[1596]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 994)

Duhul Sfânt nu e simplă creatură

„Iar celor rătăciți în privința Duhului, se cuvine să le răspundem într-un mod oarecare potrivit cu ceea ce spun. Căci cine nu se poate mira de nebunia lor, că, nevrând să socotească pe Fiul creatură, deci cugetând bine în privința aceasta, rabdă să și audă măcar că Duhul Fiului este creatură?[1597] De fapt, dacă pentru unitatea Cuvântului cu Tatăl nu voiesc ca Fiul să fie dintre cele create, ci cugetă potrivit adevărului că El este Creatorul făpturilor, pentru ce pe Duhul Sfânt, Care are aceeași unitate cu Fiul, pe care Acesta o are cu Tatăl, Îl numesc creatură? De ce nu-și dau seama că, precum nedespărțind pe Fiul de Tatăl, păstrează unitatea lui Dumnezeu, așa despărțind pe Duhul de Cuvântul nu mai păstrează unitatea dumnezeirii în Treime, sfâșiind-o și amestecând în ea o fire străină și de alt soi și o egalizează pe aceasta cu creaturile?[1598] Iar aceasta arată iarăși că Treimea nu mai este una, ci compusă din două firi, datorită ființei deosebite a Duhului, cum își închipuie ei[1599]. Și ce ființă dumnezeiască mai e aceasta care e compusă din Creator și creatură?[1600] Căci sau nu e Treime, ci doime, și deci creatură[1601], sau dacă e Treime, precum și este, cum pun pe Duhul Treimii în rând cu creaturile de după Treime? Pentru că aceasta înseamnă iarăși a împărți și a desface Treimea. Căci cugetând rău despre Duhul, nu cugetă bine nici despre Fiul. Fiindcă dacă cugetau drept despre Cuvântul, ar fi cugetat sănătos și despre Duhul, Care purcede de la Tatăl și fiind propriu al Fiului se dă de către Acesta ucenicilor Săi și tuturor celor ce cred în El[1602]. Iar rătăcind astfel nu au nici despre Tatăl credința cea sănătoasă. Căci cei ce tăgăduiesc pe Duhul, cum a spus marele mucenic Ștefan (Fap. 7, 55), tăgăduiesc pe Fiul; iar cei

1596. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul este Înțelepciunea și Puterea dumnezeiască prin Sine, sau prin fire, nu prin împărtășire. Dăruindu-Se făpturii, o face pe aceasta să se împărtășească de Puterea și Înțelepciunea dumnezeiască, sau de ființa Lui dumnezeiască. Fiul și Duhul nu Se împărtășesc de cele dumnezeiești, ci le au prin fire. Dar făpturile, neavând prin fire cele dumnezeiești, sunt ajutate să se împărtășească de ele prin Fiul și Duhul Sfânt, Care le au prin fire. (n. 1868, p. 994).

1597. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Duhul este al Fiului, nu poate fi nici El creatură, odată ce Fiul este necreat. Dar Sfântul Atanasie socotește că Duhul nu e creatură, având unitatea deplină după ființă cu Fiul. Deci folosește același argument al deoființimii. (n. 3, p. 24).

1598. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: O Treime în Care este și ceva creat nu mai e numai necreată, iar de aci rezultă că nu mai e o distincție netă între necreat și creat. Urmează deci că aceasta e o concepție panteistă. Pe de o parte se sfâșie Treimea, luând pe Duhul din Ea, pe de altă parte se anexează la Ea o fire străină. (n. 4, p. 24).

1599. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai deoființimea (ὁμοούσιον) celor Trei păstrează unitatea lui Dumnezeu în Treime. O deosebire de ființă (ἑτεροούσιον) a Duhului împarte unitatea Treimii. (n. 5, p. 24).

1600. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cum mai e Dumnezeu Cel ce pe de o parte este Dumnezeu creator, pe de alta făptură? Cum creează o anumită parte a Sa Cel necreat? (n. 6, p. 24).

1601. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Un dumnezeu necreat și creat în același timp nu e dumnezeu adevărat. Căci el nu se poate explica decât ca alcătuit din două ființe deosebite din care una strâmtorând pe cealaltă, nu o lasă pe nici una să fie dumnezeiască. Numai o Treime pe altă bază decât pe baza deosebirii de ființă este dumnezeiască cu adevărat. (n. 7, p. 24).

1602. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Unirea între Duhul și Fiul e așa de totală, că dacă se cugetă despre Duhul că e făptură, trebuie să se cugete aceasta și despre Fiul. Duhul e propriu Fiului, așa cum e propriu Fiul Tatălui, chiar dacă Duhul purcede numai de la Tatăl. Deși nu Fiul e propriu Duhului, ci invers, Duhul e atât de propriu Fiului, că Fiul nu poate fi cugetat fără Duhul, nici invers. Duhul, spune Sfântul Atanasie, purcede de la Tatăl, dar Fiul Îl dă făpturilor, nu-L purcede. (n. 8, p. 25).

ce tăgăduiesc pe Fiul nu au nici pe Tatăl[1603]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* II, în PSB, vol. 16, pp. 24-25)

„*Iar Domnul este Duh. Şi unde este Duhul Domnului, acolo este libertate* (II Cor. 3, 17)[1604]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* VI, în PSB, vol. 16, p. 29)

„Şi dacă, pentru că se spune că toate s-au făcut prin Cuvântul, bine cugetaţi că Fiul nu este creatură, cum nu e blasfemie să ziceţi că e creatură Duhul în Care Tatăl le desăvârşeşte şi le înnoieşte prin Fiul?[1605]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* IX, în PSB, vol. 16, pp. 32-33)

„E o nebunie de a spune că Duhul e creatură. Căci dacă ar fi creatură, nu S-ar uni în Treime[1606]. Dar toată Treimea e un unic Dumnezeu. Şi ajunge să cunoaştem că Duhul nu e creatură, nici nu se numără între creaturi. Căci nu se amestecă ceva străin în Treime, ci Aceasta e neîmpărţită şi asemenea Ei înşişi. Ajunge aceasta credincioşilor. Căci până aci ajunge cunoştinţa oamenilor. Aci se acoperă şi Heruvimii cu aripile. Iar cel ce caută şi voieşte să cerceteze mai multe, aude pe cel ce zice: *Nu te sfătoşi în cele de prisos, ca să nu-ţi ieşi din minţi (*Eccl. 7, 17)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XVII, în PSB, vol. 16, p. 43)

„Iar dacă cei ce cugetă cele ale lui Arie – fiindcă în sufletul lor rău iscoditor nu intră înţelepciunea – nu pot înţelege, nici crede Treimea neîmpărţită şi sfântă, acesta nu e un motiv ca să răstălmăcească adevărul, nici să spună că nu pot exista cele ce ei nu pot înţelege. Ei suferă un lucru cu totul nebunesc când, neputând înţelege cum e neîmpărţită Sfânta Treime, arienii fac pe Fiul una cu creaţiunea, iar tropicii Îl numără şi ei pe Duhul între creaturi[1607]. Ar trebui mai degrabă ca, neînţelegând, sau să tacă şi să nu pună aceia pe Fiul, iar aceştia pe Duhul, între creaturi; sau să recunoască cele scrise şi să unească pe Fiul cu Tatăl şi pe Duhul să nu-L despartă de Fiul, ca să rămână Sfânta Treime cu adevărat neîmpărţită şi de aceeaşi fire. Aflându-le acestea, ar trebui să nu îndrăznească să întrebe, îndoindu-se, cum sunt cu putinţă

1603. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Fiul fără Duhul nu e Fiul dumnezeiesc adevărat. Iar neexistând un Fiu adevărat, nu există nici Tatăl Lui. Nici o Persoană dumnezeiască nu e ceea ce este ea în mod deosebit, fără Celelalte. (n. 9, p. 25).

1604. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul Domnului ne eliberează de robia patimilor trupeşti. El e Duh superior celor trupeşti şi e Duh de Domn, stăpân peste tot ce robeşte, dându-ne şi nouă puterea de a fi duhovniceşti şi de a fi stăpâni peste cele ce ne robesc. Duhul nostru fiind întărit de Duhul Sfânt putem domni peste patimile inferioare care ne stăpânesc datorită slăbirii duhului din noi. (n. 15, p. 29).

1605. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Totul se face şi se desăvârşeşte de către Tatăl prin Fiul în Duhul. Dacă Duhul Se odihneşte în Fiul, se poate spune că şi Tatăl care-L purcede Se odihneşte în Fiul. Deci toată Treimea Se odihneşte datorită Duhului în Ea însăşi; nu tinde spre altceva, spre o Persoană de altă calitate decât cea a Fiului. Şi atunci şi cele create îşi găsesc desăvârşirea şi odihna împreună cu Duhul în Fiul. Dincolo de Fiul nu mai au spre ce tinde pentru desăvârşirea lor. Fiul e Cel spre Care se îndreaptă dragostea Tatălui prin Duhul şi la calitatea de fii în continuă desăvârşire vrea să aducă făpturile Sale conştiente prin Duhul. În Duhul făpturile au pe Fiul ca Frate şi se adâncesc în dragostea faţă de tată ca fii în veşnică desăvârşire. (n. 18a, p. 33).

1606. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Şi nu ne-ar uni în nici un fel pe noi. Trebuie să fie un al Treilea de aceeaşi fiinţă Care ne uneşte şi cu Tatăl şi cu Fiul. (n. 42, p. 43).

1607. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cum ar mai fi Dumnezeu un Dumnezeu al iubirii, adică un Dumnezeu adevărat, dacă n-ar fi din veci Tată şi n-ar avea din veci un Fiu pe care să-L iubească? Şi dacă n-ar fi un al Treilea Căruia să-I arate dragostea Lor şi bucuria comună de El şi Care să dea fiecăruia mărturie despre dragostea celuilalt? (n. 43, p. 43).

acestea, ca dacă cel întrebat nu va şti să spună, să nu-şi născocească lor înțelegeri necuvenite. Căci tuturor celor create, dar mai ales nouă, oamenilor, ne este cu neputință să grăim cum se cuvine despre cele de negrăit. Dar e o şi mai mare îndrăzneală, ca neputând să grăim despre Ele, să născocim despre ele cuvinte noi, deosebite de cele din Scripturi. Ba e chiar nebunească încercarea atât a celui ce întreabă cât şi a celui ce se gândeşte măcar să răspundă. Căci nici măcar despre cele create nu s-ar socoti cineva că are minte, dacă întreabă astfel." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XVII, în PSB, vol. 16, pp. 43-44)

„Pe Duhul cel aflător în Fiul, întru Care e şi Fiul, nu e îngăduit a-L socoti între creaturi, nici a-L diviza de Cuvântul şi a face Treimea nedesăvârşită[1608]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXI, în PSB, vol. 16, p. 49)

„Deci Cel Care nu Se sfinţeşte de către altul, nici nu Se face părtaş de sfinţenie, ci e Cel care Se dă El însuşi spre împărtăşire şi în Care se sfinţesc toate făpturile, cum ar fi una din toate, aparţinând celor ce se împărtăşesc de El?[1609] Cei ce o spun aceasta ar trebui să spună că şi Fiul, prin Care toate s-au făcut, este unul din toate[1610]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXIII, în PSB, vol. 16, p. 51)

„Dar dacă Duhul Sfânt ar fi creatură, nu ar avea vreunul din noi în El participare la Dumnezeu[1611]. Dacă ne-am uni cu Dumnezeu prin creatură, am rămâne străini de firea Lui, ca unii ce n-am participa prin nimic la firea lui Dumnezeu. Dar acum, deoarece ni se spune că suntem părtaşi de Hristos şi părtaşi de Dumnezeu, se arată că ungerea şi pecetea din noi nu ține de firea celor create, ci de a Fiului, Care ne uneşte prin Duhul aflător în El cu Tatăl[1612]. Aceasta a scris-o Ioan, învățându-ne,

1608. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: O Treime de Persoane neegale în ființă (în ființa necreată) e o Treime nedesăvârşit unită, deci o Treime nedesăvârşită. Numai unitatea de ființă face Treimea desăvârşită, în primul rând în iubire. Căci o Treime nedesăvârşită nu are nici o iubire desăvârşită. (n. 60, p. 49).

1609. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Precum Cuvântul prin Care toate s-au făcut nu e unul din toate, aşa nici Duhul de Care se împărtăşesc toate, nu e unul din cele ce se împărtăşesc. Prin Cuvântul toate se fac, iar de Duhul toate se împărtăşesc. Dar Cuvântul şi Duhul nu lucrează separat nici în facerea, nici în sfințirea de după aceea a făpturilor. Atât facerea cât şi sfințirea lor e un act de dragoste al Treimii, nu o emanație a unei esențe, sau un act al unui dumnezeu singuratic, lipsit de iubirea interioară. Totul se face prin bunăvoința Tatălui, prin Fiul în Duhul Care este în El. Dacă toate ar fi dintr-o esență impersonală, ea n-ar fi o comuniune iubitoare care poate sfinți, ci ar fi supusă legii emanației din care ies şi se pierd alte şi alte individuațiuni. (n. 64, p. 51).

1610. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Fiul sau Duhul ar fi unul din toate, atunci n-ar fi o deosebire de esență între Dumnezeu şi lume, n-ar mai fi un Dumnezeu atotputernic şi de la Sine. Şi existența ar rămâne în general inexplicabilă şi roaba unor legi ele însele inexplicabile în existența lor. Căci cine a făcut aceste legi? Totul ar rămâne în întuneric şi într-o fatalitate inexplicabilă. Aceasta nu acordă omului nici o valoare şi nici o putere. Numai în libertate se manifestă puterea creatoare originală a fiecărei persoane. (n. 64a, p. 51).

1611. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai în Duhul ne putem împărtăşi de Dumnezeu sau suntem ridicați în transcendența Treimii din egoismul ce ne închide în noi. Duhul e Cel prin Care Fiul ne adună în El, ne face fii desăvârşiți ai Tatălui, împreună cu Sine. Duhul ne adună în Fiul, făcându-ne şi pe noi fii, fiind Duh al Fiului. În Duhul are loc taina depăşirii despărțirii între creatură şi Creator. Aceasta deoarece chiar în calitatea noastră de creaturi, avem ca temelie pe Dumnezeu. Prin Duhul se trezeşte în noi din nou calitatea de fii şi sporeşte. Nu mai suntem numai creaturi, sau slăbiți prin păcat în calitatea de fii. (n. 73, p. 53).

1612. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul e *în El*, zice Sfântul Atanasie, nu *din El*. Numai pentru că e *în El*, fiind noi ridicați în Duhul, suntem ridicați la starea de fii ai Tatălui. Altfel am rămâne neînfiați de Dumnezeu şi neînfrățiți cu Fiul şi între noi. Teologia occidentală a abstractizat pe Dumnezeu cu Care ne punem în legătură prin Fiul. Nu devenim, după ea, prin Duhul fii ai Tatălui, pentru că nu suntem primiți în Fiul şi înfrățiți cu El, deci fii ai Tatălui. Rămânem undeva în afara relației dintre Tatăl şi Fiul. (n. 74, p. 53).

precum s-a zis în cele dinainte: *Întru aceasta cunoaştem că rămânem în Dumnezeu şi El în noi, că ne-a dat nouă din Duhul Său* (I In. 4, 13). Iar dacă prin împărtăşire de Duhul ne facem părtaşi ai dumnezeieştii firi, ar fi nebun cel ce ar zice că Duhul e de fire creată şi nu de firea lui Dumnezeu. Căci prin El se şi îndumnezeiesc cei în care Se află. Iar de se îndumnezeiesc, e neîndoielnic că firea Lui este a lui Dumnezeu[1613]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXIV, în PSB, vol. 16, pp. 52-53)

„Iar dacă Tatăl creează şi înnoieşte toate prin Cuvântul în Duhul, ce asemănare sau înrudire este între Cel ce creează şi creaturi? Sau cum ar fi, Cel în Care se creează, creatură? Acestei grăiri necredincioase îi urmează şi hula împotriva Fiului. Astfel cei ce spun că Duhul este creatură, vor spune că şi Cuvântul, prin Care se creează toate, este creatură. Căci Duhul se zice chip al Fiului[1614]. *Căci pe cei pe care mai înainte i-a ştiut, mai înainte i-a şi rânduit să fie asemenea chipului Fiului Său* (Rom. 8, 29). Deci dacă şi după ei Fiul e mărturisit ca nefiind creatură, nu va fi creatură nici chipul Lui. Căci precum este chipul, aşa trebuie să fie şi Cel al Cărui chip este. De aceea în mod cuvenit se mărturiseşte şi Cuvântul ca nefiind creatură, odată ce e chipul Tatălui[1615]. Dar cei ce numără pe Duhul între creaturi, Îl vor număra şi pe Fiul între acestea, hulind odată cu aceasta şi pe Tatăl pentru hula îndreptată spre chipul Lui." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXIV, în PSB, vol. 16, pp. 53-54)

„Iar Domnul a spus că Duhul este Duhul adevărului şi Mângâietorul (In. 14, 16). Din aceasta se arată că Treimea este desăvârşită în El[1616]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXV, în PSB, vol. 16, p. 55)

„Iar Cel ce uneşte creaţiunea cu Cuvântul nu este dintre creaturi. Şi Cel ce înfiază creaţiunea nu e străin de Fiul. Căci în acest caz ar trebui să se caute alt duh, ca şi acesta să se unească prin acela cu Cuvântul[1617]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola*

1613. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu ne-am îndumnezei dacă Duhul de Care ne împărtăşim n-ar fi de fiinţă dumnezeiască, ci de fire creată. Totuşi participarea la firea dumnezeiască, care nu e una cu naşterea noastră din Tatăl, şi care e proprie Fiului, sau cu purcederea din El, care e proprie Duhului, e o mare taină. E o participare care nu anulează aducerea noastră la existenţă din nimic, fiind creaturi. Suntem creaturi, dar ne împărtăşim de puterea dumnezeiască prin faptul că suntem creaţi de Dumnezeu, susţinuţi de El şi îndumnezeiţi. Dacă ni s-ar anula calitatea de creaturi, Dumnezeu n-ar mai fi Domn al nostru, deosebit de noi. Trebuie să rămânem creaturi ca El să fie Domn şi liber prin Sine şi noi să ne putem împărtăşi de libertatea şi de iubirea Lui. (n. 75, p. 53).

1614. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aceasta nu înseamnă că şi Duhul e Fiu al Tatălui, cum e Fiul chip al Tatălui, ca născut din Tatăl. Duhul reflectă pe Fiul ca Fiu. Fiul reflectând pe Tatăl este totuşi Fiu şi nu Tată, deci şi Duhul, reflectând pe Fiul, nu e Fiu, pentru că nu reflectă pe Fiul ca devenit pentru El Tată. Ci face pe Fiul arătat în calitatea Lui de Fiu exclusiv, Care nu naşte. (n. 76, pp. 53-54).

1615.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Omul e însă numai *după chipul*, adică asemenea Fiului, Care e chipul Tatălui. Însă Duhul e Cel ce ne face după chipul (asemenea Fiului), întrucât El poartă în Sine chipul (pe Fiul). (n. 77, p. 54)

1616. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Nu în sensul că în Duhul se desăvârşeşte Treimea, ci în sensul că, numai fiind pe lângă Tatăl şi Fiul şi Duhul, Treimea e desăvârşită. Desăvârşirea stă în Trei, nu în doi. Viaţa plenară stă în Trei. Relaţia cu al doilea cere pe al Treilea. Al Treilea întăreşte şi dragostea între Cei doi. Eu nu sunt gol în relaţia cu tine, ci mă bucur cu un altul de tine. Şi tu la fel. În tine văd pe al treilea care te îndeamnă la iubire. Al doilea îl aduce cu sine pe al treilea. (n. 82, p. 55).

1617. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Un Duh creat ar trebui să Se unească prin alt duh cu Cuvântul şi aşa la infinit, fără a ajunge la adevărata unire cu Dumnezeu, ci rămânând şi aceste duhuri şi noi înşine în creaţia în continuă facere şi desfacere. (n. 85, p. 55).

întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură, XXV, în PSB, vol. 16, p. 55)

„Iar dacă Duhul toate le umple şi e de faţă în Cuvântul în mijlocul tuturor[1618], iar îngerii sunt în această privinţă mai mici şi unde se trimit acolo pleacă, e neîndoielnic că Duhul nu e dintre cele create, nici nu e înger, cum ziceţi voi, ci e mai presus de firea îngerilor.

Şi din acestea iarăşi se vede că Duhul Sfânt, ca Cel care Se dă spre împărtăşire, nu Se împărtăşeşte El însuşi de cineva mai înalt (nu voi obosi să o spun aceasta). *Căci este cu neputinţă, zice, pentru cei ce s-au luminat odată şi au gustat darul şi s-au făcut părtaşi Duhului Sfânt şi au gustat Cuvântul cel bun* (Evr. 6, 4). Iar îngerii şi celelalte făpturi sunt părtaşe ale Duhului. De aceea ele pot şi cădea de la Cel de Care s-au împărtăşit. Iar Duhul e pururea acelaşi[1619]. Căci nu e din cele ce se împărtăşesc de altul, ci toate se fac părtaşe de El. Iar dacă Duhul este pururea acelaşi şi împărtăşibil, iar făpturile sunt cele ce se împărtăşesc de El, Duhul Sfânt nu e nici înger, nici creatură în general, ci e propriu Cuvântului, de la Care fiind dat, făpturile se împărtăşesc de El. Altfel, ar trebui ca ei să spună că e creatură şi Fiul, de Care ne împărtăşim toţi în Duhul.

Apoi Duhul Sfânt e Unul, iar creaturile multe. Căci îngerii sunt mii de mii şi zeci de mii de zeci de mii; iar luminătorii sunt mulţi; şi multe sunt Scaunele, Domniile, Cerurile şi Heruvimii şi Serafimii şi Arhanghelii. Şi, simplu grăind, creaturile nu sunt una, ci toate sunt multe şi diferite. Iar dacă Duhul Sfânt e Unul, iar creaturile multe şi îngerii mulţi, ce asemănare este între Duhul şi cele create? Este vădit că Duhul nu este dintre cele multe, deci nu e nici înger, ci e Unul,[1620] ba mai degrabă este propriu Cuvântului care e Unul şi propriu lui Dumnezeu care e Unul şi de o fiinţă cu El. Deci acestea sunt singurele pe care le spunem despre Duhul Sfânt. Acestea Îl arată prin ele însele ca neavând nimic comun prin fire şi fiinţă cu creaturile, nici propriu lor, ci ca fiind altul decât cele create. Căci acestea sunt străine fiinţei şi dumnezeirii Fiului, iar El, aparţinând Sfintei Treimi, ruşinează nesimţirea acelora." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXVI-XXVII, în PSB, vol. 16, pp. 57-58)

„(...) Voi cugetaţi despre Dumnezeu ca arienii şi elinii, amestecând cu Dumnezeu creaţia pe care a creat-o prin Cuvântul Său. Dar cugetând aşa, ce nădejde mai aveţi? Sau cine vă va ţine pe voi în legătură cu Dumnezeu, neavând Duhul lui Dumnezeu, ci duhul creat?[1621]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXIX, în PSB, vol. 16, p. 60)

1618. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul e în toate, fiind totodată în Cuvântul. Nu e singur niciodată. (n. 89, p. 57).

1619. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Căci El e prin Sine, deci infinit în fiinţa Sa. (n. 90, p. 57).

1620. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cine e Unul nu are graniţă, dincolo de care ar fi cineva care să-L limiteze. Oricare dintre făpturi e în număr multiplu, pentru că sunt limitate unele de altele. (n. 91, p. 58).

1621. Tâlcuirea Pr. Prof. Dumitru Stăniloae: Sfântul Atanasie reia ideea că Duhul e Cel ce uneşte creatura cu Dumnezeu cel necreat ca Unul ce-i dă adevăratul dinamism. Deci dacă El e creat se menţine un hiatus între Dumnezeu şi creaţiune şi noi rămânem în stricăciunea creaţiunii. Starea duhovnicească, pe care o avem prin Duhul, e cea care ne uneşte cu Dumnezeu. Prin ea se imprimă dumnezeiescul nemuritor în noi. Starea duhovnicească e forma pe care o ia prezenţa lui Dumnezeu în oameni. În ea e dinamica nesfârşită în Dumnezeu, reînnoită în om şi susţinută de Duhul. De aceea, adevărata îndumnezeire e cea în care omul trăieşte relaţia cu transcendentul, sau prezenţă vie a lui Dumnezeu cel transcendent în sine. (n. 102, p. 60).

„Cel ce desparte pe Fiul de Tatăl, sau coboară pe Duhul între creaturi, nu are nici pe Fiul, nici pe Tatăl, ci este fără Dumnezeu şi mai rău ca un necredincios şi orice mai degrabă decât un creştin[1622]. Şi pe drept cuvânt." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXX, în PSB, vol. 16, p. 61)

„Iar dacă, după născocirea voastră, a tropicilor, nu e aşa, ci visaţi să spuneţi că Duhul Sfânt e creatură, credinţa voastră nu mai este una, nici botezul nu mai este unul, ci două, unul în Tatăl şi Fiul, altul într-un înger care e făptură[1623]. Şi deci nu mai aveţi nimic sigur şi adevărat. Căci ce poate fi comun între creat şi Creator? Sau ce unitate este între făpturile de jos şi Cuvântul Care le-a creat pe acestea?[1624]" (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXX, în PSB, vol. 16, p. 62)

„De aceea sunt urâţi şi de aceia (arieni – n.a.), pentru că declară numai pe Duhul creatură. Şi sunt dispreţuiţi de toţi ca unii ce luptă cu adevărat împotriva Duhului şi în scurt timp devin morţi, fiind pustii şi goi de Duhul[1625]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc şi spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXXII, în PSB, vol. 16, p. 65)

„Din cele ce se dovedeşte Fiul ca nefiind creatură se dovedeşte şi Duhul ca nefiind creatură. Căci creaturile sunt din cele ce nu sunt şi au un început al existenţei. Căci *la început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul* (Fac. 1, 1) şi cele din ele. Dar Duhul Sfânt este şi se zice din Dumnezeu, cum a spus Apostolul. Iar dacă Fiul, fiindcă nu este din cele ce nu sunt, ci din Dumnezeu, e firesc să nu fie creatură, e necesar ca nici Duhul să nu fie creatură, fiindcă Se mărturiseşte ca fiind din Dumnezeu. Iar creaturile sunt din cele ce nu sunt[1626]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Epistola aceluiaşi către acelaşi episcop Serapion,* II, în PSB, vol. 16, p. 80)

„*Toate printr-Însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut* (In. 1, 2). Iar dacă Fiul, fiind Creator ca şi Tatăl, nu este creatură; şi dacă prin El se creează toate, deci nu este dintre cele ce se creează, e vădit că nici Duhul nu este creatură. Fiindcă s-a scris despre El în Psalmul 103: *Lua-vei Duhul Tău de la ele şi vor pieri şi în ţărână se vor întoarce. Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pământului* (29-30).

1622. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Cine desparte pe Fiul de Tatăl nu mai are nici pe Tatăl, nici pe Fiul, pentru că pentru el Fiul nu mai e Fiu şi Tatăl nu mai e Tată. Fiul e o creatură şi Tatăl o esenţă impersonală, din care acela emană spre a se pierde după o vreme. La fel nu mai are pe Tatăl şi pe Fiul cel ce coboară pe Duhul la treapta de creatură, căci nu mai are cine-L uni cu Tatăl şi cu Fiul. Ba chiar Tatăl şi Fiul nu mai sunt în acest caz Tată şi Fiu, căci un Tată Care nu suflă iubirea Lui asupra Fiului (adică pe Duhul) nu mai e un Tată Care are un Fiu. Primind pe Duhul, noi primim iubirea Tatălui faţă de Fiul, iubire care se odihneşte în Fiul şi care ne adună şi pe noi în Fiul. Fără Duhul nu e o iubire desăvârşită în Dumnezeu, căci Tatăl nu-Şi arată iubirea faţă de Fiul, confirmată de Duhul. (n. 107, p. 61).

1623. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: (...) Un Botez. Expresia aceasta folosită în Simbolul niceo-constantinopolitan şi luată din simbolurile anterioare are şi sensul că el se dă în numele celor trei Persoane de o fiinţă. Căci dacă Duhul n-ar fi de o fiinţă cu Tatăl şi cu Fiul, ci vreun înger, ar trebui să se dea două botezuri şi să avem două credinţe. (n. 108, p. 62).

1624. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Duhul e creat, şi celelalte două Persoane sunt creaturi, în cazul că se ţine la unitatea Duhului cu Ele. Sau dacă Duhul e creat, cum ne poate uni El cu Fiul şi cu Tatăl, pe Care voim să-I socotim necreaţi? (n. 109, p. 62).

1625. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul e *de viaţă Făcătorul,* căci El ne introduce în viaţa dumnezeiască. Cei goi de Duhul devin morţi sufleteşte, ca lipsiţi de comuniunea cu Dumnezeu şi întreolaltă. (n. 116, p. 65).

1626. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Duhul ar fi creatură, ar fi marcat de faptul că e din cele ce nu sunt, deci având în Sine tendinţa spre piericiune. El n-ar putea în acest caz da viaţă netrecătoare celor în care Se sălăşluieşte. În acest caz, fără Treime ca Dumnezeire a iubirii desăvârşite, Dumnezeu n-ar mai fi Dumnezeu adevărat, ci S-ar confunda cu lumea relativă (n. 151, p. 80).

Aşa fiind scris, e vădit că Duhul nu e creatură, ci e şi El Creator. Căci Tatăl creează toate prin Cuvântul în Duhul. Fiindcă unde este Cuvântul, acolo este şi Duhul. Şi cele create prin Cuvântul au tăria existenţei lor de la Cuvântul în Duhul[1627]. Aşa s-a scris în Psalm 32: *Cu Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit şi cu Duhul gurii Lui toată puterea lor* (Ps. 32, 6)[1628]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Epistola aceluiaşi către acelaşi episcop Serapion,* IV-V, în PSB, vol. 16, p. 83)

„Dacă Duhul ar fi creatură, nu L-ar fi legat de Tatăl, ca să nu fie Treimea neasemenea Ei înseşi, legându-se cu Ea ceva străin şi din afară. Căci ce I-ar fi lipsit lui Dumnezeu, ca să I se adauge ceva străin, care să fie împreună slăvit cu El[1629]? Să nu fie! Nu este aşa. Căci El însuşi a spus: *Sunt plin* (Is. 1, 11). De aceea Însuşi Domnul a legat de numele Tatălui pe al Duhului, ca să arate că Sfânta Treime nu constă din planuri diferite, adică din Creator şi creatură, ci una este dumnezeirea Ei. Aceasta cunoscând-o Pavel, a învăţat că harul dat de Ea este unul, zicând: *Un Domn, o credinţă, un Botez* (Efes. 4, 5). Precum e un Botez, aşa e o credinţă. Căci cel ce crede în Tatăl, cunoaşte în Tatăl pe Fiul şi pe Duhul, nu în afară de Fiul. Şi de aceea crede şi în Fiul şi în Duhul Sfânt. Fiindcă una este dumnezeirea Treimii, cunoscută din Tatăl cel Unul.

Acesta e deci conţinutul credinţei universale." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Epistola aceluiaşi către acelaşi episcop Serapion,* VI, în PSB, vol. 16, p. 85)

„Cât priveşte pe Duhul, El a fost pus pe aceeaşi treaptă cu Dumnezeu, nu dintr-o necesitate trecătoare, ci datorită comuniunii Sale fireşti (cu Dumnezeu): N-a fost impus (aci) de noi, (aci) a fost aşezat de Domnul." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 13, în PSB, vol. 12, p. 45)

„De bună seamă, ne putem face o idee în legătură cu măreţia Duhului şi în legătură cu neîntrecuta Lui putere luând aminte la semnificaţia numelor, la măreţia lucrărilor şi la binefacerile Lui faţă de noi şi faţă de întreaga lume. Este numit Duh (ca şi Tatăl şi Fiul) în textele: *Duh este Dumnezeu* (In. 4, 24), şi *Hristos, Domnul, este Duhul vieţii noastre* (Plângerile lui Ieremia 4, 20). Este numit *Sfânt* şi este sfânt,

1627. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu nu creează lumea fără Raţiune, deci nu fără libertate. Altfel, lumea ar fi o emanaţie a unei esenţe oarbe. Iar aceasta nu explică nimic şi ne îndeamnă să nu mai căutăm nici un sens în nimic prin cugetare. Dar atuci la ce mai serveşte cugetarea? Însă Dumnezeu nu creează numai prin Raţiune, ci pe toate le umple de viaţă, care nu e fără mişcarea lor spre Sine ca scop al desăvârşirii lor. Nu creează o lume statică. Duhul ca viaţă întreţine în toate un dinamism, care e propriu vieţii întregii lumi. Sfântul Atanasie numeşte aici Duhul, Viaţă, Tărie. De fapt viaţa e una cu tăria, precum lipsa de viaţă e neputinţă de mişcare spre un scop superior. Dar tăria vieţii e unită cu raţionalitatea, manifestându-se în cadrul ei. Căci raţiunea e unită cu aspiraţia de a cunoaşte tot maimult şi a înainta spre desăvârşire ca scop. Mişcarea persistă şi în cei ce nu mai ind spre desăvârşire, dar ca o mişcare pervertită, într-o agitaţie fără un scop final (n. 157, p. 83).

1628. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul e atât de intim Fiului, încât e ca un Duh al gurii Lui, ca o mişcare ce porneşte din El. Fiul vorbeşte prin Duhul deşi vorbeşte şi Duhul. Prin mine vorbeşte uneori cel pe care-l iubesc, sau invers. Fără celălalt dinamismul meu slăbeşte. (n. 158, p. 83).

1629. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Domnul a poruncit să se boteze fiecare în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, înseamnă că fiecare din aceşti Trei e Dumnezeu, şi nu creatură. Dacă Duhul ar fi creatură, ce nevoie ar fi fost să se adauge Tatălui şi Fiului ca să se facă botezul şi în numele Lui? Ar fi avut Dumnezeu nevoie să se completeze printr-o creatură? Ar însemna că nu mai este nici El Dumnezeu care nu are nevoie de nimic din afară de Sine. Şi ce nevoie are omul să se boteze în numele creaturii, dacă e botezat ca să fie scos din stricăciunea şi mortalitatea proprie creaturii? Fiecare Persoană a Treimii e prezentă în ceea ce se dă în botez fără să se confunde cu celelalte. Sunt prezente toate Trei pentru că ele reprezintă viaţa nemuritoare şi iubirea desăvârşită. Când arăt dragostea mea cuiva, unită cu dragostea altuia care îl iubeşte şi el, nu ne confundăm, ci ne bucurăm de această iubire comună a noastră faţă de acela, insuflându-i şi lui dragostea ca pornire spre comuniune. (n. 160, p. 85).

după cum sfânt este Tatăl şi sfânt este Fiul. Dacă pentru creaţie sfinţenia este ceva adăugat din afară, pentru Duhul sfinţenia este un apanaj al firii Sale. El nu este sfinţit, ci sfinţitor. Este numit bun, pentru că bun fiind Tatăl, bun este Cel născut din El. Bunătatea este esenţa Sa. Este denumit Cel fără ocolişuri, ca şi Domnul Dumnezeu (Ps. 140, 16), pentru că adevărul şi dreptatea este în Sine şi nu se înclină într-o parte sau alta, în virtutea neschimbabilităţii firii Sale. Este numit Paraclet ca şi Fiul Unul-Născut; El însuşi spune: *Voi ruga pe Tatăl Meu şi alt Paraclet vă va trimite* (In. 14, 16). Prin urmare, Duhul are nume comune cu Tatăl şi Fiul în virtutea participării la aceeaşi fire. Altfel, cărui fapt (se datoresc acestea)? A fost numit apoi Duh stăpânitor, Duh al adevărului şi al înţelepciunii. *Duh divin este Cel care M-a creat* (Iov 23, 4). *Pe Veseleel, zice, l-a umplut Dumnezeu cu Duh divin de înţelepciune, de pricepere şi de ştiinţă* (Ieş. 31, 3). Deci, acestea sunt numele Duhului, mari şi suprafireşti şi nu cuprind nici o exagerare.

Iar lucrările Lui care sunt? Mărimea lor este imposibil de redat, iar mulţimea lor este imensă. Cum este posibil să înţelegem pe cele ce sunt dincolo de timp ? Care erau lucrările Lui mai înainte de crearea lumii raţionale? Câte sunt binefacerile Sale faţă de creaţie? Care va fi puterea Sa în veacurile care urmează ? A existat, a preexistat şi a coexistat cu Tatăl şi cu Fiul mai înainte de veci, încât, chiar dacă vei concepe ceva (ca existând dincolo de timp, vei găsi că este posterior Duhului." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap.19, în PSB, vol. 12, p. 63)

„*Numeşti pe Duhul rob?* Dar robul, zice Domnul, nu ştie ce face domnul său (In. 15, 15), pe când *Duhul cunoaşte pe cele ale lui Dumnezeu, după cum cunoaşte duhul omului pe cele din om* (I Cor. 2, 11)." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 19, în PSB, vol. 12, p. 65)

„Cine este atât de răutăcios, cine este atât de lipsit de darul ceresc şi de nerecunoscător al cuvintelor lui Dumnezeu, cine este atât de lipsit de speranţele veşnice încât să pună pe aceeaşi treaptă pe Duhul cu creatura şi să-L despartă de divinitate?" (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 24, în PSB, vol. 12, p. 72)

„(Duhul) depăşeşte orice minte şi arată neputincioasă logica (umană), care nu poate reda nici cea mai mică parte a vredniciei Sale, după cuvântul (cărţii) intitulată înţelepciunea: *Înălţaţi-L, zice, cât puteţi, El este şi mai sus; înmulţiţi-vă pentru a-L lăuda; nu vă lăsaţi. (Cu toate acestea), la El nu veţi putea ajunge* (Înţel. Is. Sir. 43, 34-35)." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 28, în PSB, vol. 12, p. 84)

„Pentru mine nimic nu este mai înfricoşător decât faptul de a nu se teme cineva de ameninţările pe care Domnul le-a rostit împotriva celor care defaimă pe Duhul." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 29, în PSB, vol. 12, p. 88)

„La slăvirea Duhului ne-a împins în primul rând cinstea (dată Lui) de Domnul, Care L-a pus pe aceeaşi treaptă cu Sine şi cu Tatăl (prin cuvintele) de la botez (II Cor. 1, 9), apoi faptul că El a condus pe fiecare dintre noi la cunoaşterea lui Dumnezeu, prin aceeaşi mistagogie şi, mai presus de orice, frica de ameninţările (Domnului), ameninţări care îndepărtează din mintea noastră orice gând umilitor." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 29, în PSB, vol. 12, pp. 88-89)

„Tu zici că Duhul Sfânt e o creatură. Dar orice creatură e roabă a Creatorului ei. Scriptura spune: *toate sunt slujitoare Ţie* (Ps. 118, 91). Iar dacă e roabă, ea are şi o

sfinţenie câştigată şi tot ce are o sfinţenie câştigată e susceptibil de o înclinare spre rău. Or Duhul Sfânt Care e sfânt prin fiinţa Lui e numit *izvor de sfinţenie.* Aşadar, El nu-i o creatură, căci era deofiinţă cu Dumnezeu. Şi spune-mi cum poţi tu numi rob pe Cel Care prin Botez te scapă din robie? Căci zice Scriptura: *Legea duhului vieţii în Hristos Iisus m-a eliberat de legea păcatului* (Rom. 8, 2).” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 8, I, în PSB, vol. 12, p. 140)

„Iar dacă mai zice că Duhul Sfânt e creatură, prin aceasta vrea să ne dea să înţelegem că firea Lui e mărginită. Dar atunci cum ar mai sta în picioare acest cuvânt: *Duhul lui Dumnezeu umple lumea* (Înţel. Sol. 1, 7) şi altul *Unde mă voi duce de la Duhul Tău şi de la faţa Ta unde voi fugi?* (Ps. 138, 7). Dar se pare că el nici nu mai recunoaşte ceea ce e simplu după firea sa. Or, dacă Duhul Sfânt nu-i simplu, atunci e alcătuit din fiinţă şi din sfinţenie. Ceea ce se prezintă în felul acesta aceea e compus. Şi atunci cine va fi atât de nebun să spună că Duhul Sfânt e compus şi nu e deofiinţă cu Tatăl şi cu Fiul tocmai din pricina acestei simplităţi?” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 8, X, în PSB, vol. 12, p. 140)

„*Voi sunteţi templu al Duhului Sfânt, Care este în voi* (I Cor. 6, 19). Însă orice templu este templu al lui Dumnezeu, iar dacă noi suntem templu al Duhului Sfânt, urmează că Duhul Sfânt este Dumnezeu.” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 8, XI, în PSB, vol. 12, p. 141)

„(...) (Duhul Sfânt - n.a.) unit cu Tatăl şi cu Fiul în toate, în mărire şi în veşnicie, în putere şi în împărăţie, în stăpânire şi în dumnezeire, cum mărturiseşte şi tradiţia Sfântului Botez.” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 105, în PSB, vol. 12, p. 286)

„Cât despre cei care spun că Duhul Sfânt e creatură, ne e mai milă de ei decât de nişte oameni care, din pricina acestui cuvânt, cad în greşeală de neiertat de a huli împotriva Duhului Sfânt. (...) Făptura e roabă. Duhul ne face liberi; făptura are nevoie să i se dea viaţă, Duhul e dătător de viaţă; făptura simte nevoie să fie învăţată, Duhul este tocmai Cel Care ne învaţă; făptura e sfinţită, Duhul sfinţeşte. Chiar dacă vorbeşti despre îngeri, despre arhangheli şi despre toate puterile cele mai presus de lume, totuşi şi ele îşi primesc sfinţenia tot prin ajutorul Duhului Sfânt. Duhul are o sfinţenie firească pe care n-a primit-o prin har, ci face parte din fiinţa Lui; tocmai de aceea a şi fost nevoie să i se dea un nume special.” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 159, II, în PSB, vol. 12, p. 347)

„Sau, cum ne este tâlcuit acelaşi înţeles mai limpede de către Luca: cel ce cere să vină Împărăţia strigă după ajutorul Sfântului Duh. Căci în acea Evanghelie, în loc de *vie Împărăţia Ta*, se spune: *vie Duhul Tău cel sfânt peste noi şi să ne curăţească pe noi*[1630]. Ce vor zice cei ce-şi deschid gura cu îndrăzneală împotriva Sfântului Duh? Cu ce cuget prefac mărirea împărăţiei în starea coborâtă a robiei? Dacă pe Cel căruia Luca îi zice Duhul, Matei L-a numit Împărăţie, cum îl coboară luptătorii împotriva lui Dumnezeu la treapta unei creaturi, punându-I în seamă, în locul firii ce împărăţeşte, o fire împărăţită? Creaţiunea e roabă, iar robia nu e împărăţie. Iar Duhul Sfânt este Împărăţia. Deci e deasupra părtăşiei la creatură (la zidire). Căci împăratul nu e împărăţit. Iar Cel ce nu e împărăţit nu e nici făptură. Căci e propriu făp-

1630.Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Aşa este în unii codici sirieni, copţi, latini, dar şi greceşti, de exemplu, în codex Bezae Cantabrigensis. Versiunea aceasta e luată şi în rugăciunea *Împărate ceresc* (Lc. 11, 2) (n. 56, p. 429).

turii să fie roabă.[1631]" (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească,* Cuvântul III, în PSB, vol. 29, p. 429)

„Iar dacă (...) e coborât cu adevărat din existenţa ca Dumnezeu prin fire, este înscris între slugi şi considerat slujitor. În acest caz va procura ceva străin (de ceea ce are El) şi va aduce celor vrednici ceva mai mare decât El. Căci va ceda, socotesc, celor din Dumnezeu aceasta. Dar vom fi şi noi mai înalţi decât Sfântul Duh, împodobindu-ne cu o slavă mai presus de a Lui[1632]. Sau nu-ţi pare că spun un lucru foarte adevărat, chiar dacă aceste cuvinte se referă la o mare nebunie?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul VII, în PSB, vol. 40, pp. 290-291)

„*Cele nevăzute ale Lui se văd de la zidirea lumii, din făpturi fiind înţelese, adică veşnica Lui putere şi dumnezeire, ca să fie ei fără cuvânt de apărare, deoarece, cunoscând pe Dumnezeu, nu L-au slăvit ca pe Dumnezeu şi nu I-au mulţumit, ci s-au rătăcit în gândurile lor deşarte* (Rom. 1, 20-21). Frumuseţea lui Dumnezeu va ieşi deci la vedere mai clară, ca veşnica Lui putere şi dumnezeire. Dar puterea dă tărie cerurilor şi Duhul le împuterniceşte nu ca una din creaturi, chemată în ajutor. Căci este o nebunie a cugeta şi spune aceasta, ci ca fiind Duhul propriu al lui Dumnezeu, Care toate le creează şi le întăreşte. Sau dacă vor spune că nu e aşa, să ne răspundă ei şi să ne arate cauza pentru care Creatorul tuturor procură şi dă creaturilor starea lor de frumuseţe şi armonia lor desăvârşită prin participarea la Sfântul Duh[1633]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime,* Cuvântul VII, în PSB, vol. 40, pp. 297-298)

Acceptarea şi răspândirea ideilor greşite cu privire la Duhul Sfânt – urmările pierzătoare

„Şi odată ce ai spus ce nu trebuie spus despre Duhul, lipsa Duhului s-a şi făcut vădită în tine. După cum cel care închide ochii îşi împropriază întunericul, tot aşa cel care s-a depărtat de Duhul a ajuns în afară de Cel Care luminează şi se cufundă în întunecime sufletească." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XXIV, V, în PSB, vol. 17, p. 595)

Inspiraţia Duhului Sfânt

„Dacă Dumnezeu binevoieşte, noi înfăţişăm gândurile care ni se descoperă nouă." (Origen, *Omilii la Cartea Numerii,* XXIV, III, în PSB, vol. 6, p. 217)

1631. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Din îmbinarea expresiei de la Matei (Împărăţia) şi Luca (Duhul Sfânt), Sfântul Grigorie scoate un argument împotriva pnevmatomahilor. Dacă Duhul este Împărăţia, El e deci împărat, nu e rob, nu e creatură, care e roaba unor legi, până ce nu se umple de puterea Duhului, Care îndumnezeieşte, Care eliberează creatura. A se observa că acest titlu de împărat I se dă Duhului în rugăciunea *Împărate ceresc.* Deci rugăciunea aceasta exista în vremea Sfântului Grigorie, sau a fost întocmită pe baza scrisului său. Împărăţia Duhului e împărăţia adevărată; El ne face împăraţi pe toţi, pe care ne curăţeşte de păcatele care ne ţin în robie. Împărăţia Lui nu e ca împărăţiile lumeşti care robesc pe supuşi. Ea nu e ca ordinea unei lumi concepută panteist, în care nimic nu e liber, ci totul supus legilor compunerii şi descompunerii (alcătuirii fără voie şi coruperii fără voie). (n. 57, p. 429).

1632. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Duhul e mai mic ca Dumnezeu, atunci vom fi mai înalţi ca El şi noi, care suntem numiţi temple ale lui Dumnezeu şi ne unim cu Hristos. (n. 412, p. 291).

1633. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Dacă Duhul este o creatură, pentru ce Se foloseşte Dumnezeu de El pentru a da creaturilor armonia şi frumuseţea? Ce are Duhul ca şi creatură mai mult decât celelalte creaturi? Poate El să le adune toate în El, dacă nu e decât o creatură mărginită şi El? Sau nu are Dumnezeu în El o neputinţă de-a da celor create şi frumuseţea în stabilitatea lor? E dependent Dumnezeu de o creatură în privinţa aceasta? Vedem iarăşi lipsa unei distincţii clare între Dumnezeu şi creaturi, sau un fel de panteism.

Mai adăugăm că o lume care nu e creată de o comuniune iubitoare între Persoane egale, n-ar arăta un sens al creării ei. Numai o Treime iubitoare dă un sens creării lumii. (n. 426, p. 298).

„(...) Inspirația care-l îndeamnă nu-i provoacă absolut nici o tulburare sau întunecare a cugetului și când nu-și pierde judecata liberului arbitru; așa era cazul cu toți proorocii și apostolii care colaborau la proorociile dumnezeiești fără nici o tulburare de conștiință.” (Origen, *Despre principii,* Cartea a III-a, IV, 3, în PSB, vol. 8, p. 232)

„Dumnezeu însuși este Cel care a acționat asupra proorocilor, invitându-i și îndemnându-i să progreseze prin sfaturi bune, dar lăsând, desigur, omului libertatea de a judeca dacă e și el de părere să urmeze sau nu chemarea care-l atrage spre lucruri cerești și dumnezeiești. Așa se explică de ce este cu putință să distingem clar când sufletul e mișcat de prezența unui duh mai bun.” (Origen, *Despre principii,* Cartea a III-a, 3, IV, în PSB, vol. 8, p. 232)

„Căci a purtat (Pavel – n.a.) numele Domnului, făcându-se Stăpânului vas al alegerii, și s-a articulat astfel întru totul în El, Capul tuturor, încât în toate câte le grăia nu mai era el cel ce le grăia, ci Capul lui le rostea, precum a arătat corintenilor pe Hristos grăind și vorbind în sine (II Cor. 13, 3). Astfel traheea lui era bine glăsuitoare și bine sunătoare, articulând prin Sfântul Duh cuvântul adevărului. Astfel laringele lui se îndulcea totdeauna de cuvintele dumnezeiești, hrănind prin sine tot trupul cu acele învățături de-viață-făcătoare.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, Omilia a VII-a, în PSB, vol. 29, p. 219)

„(...) Moise spune că Dumnezeu pusese în gura lui câteva glăsuiri minunate ca să însoțească facerea de minuni când trebuiau să iasă în Egipt (...)” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, în PSB, vol. 30, p. 99)

Darurile Duhului Sfânt

„Dar dacă mulți sfinți se împărtășesc de darurile Duhului Sfânt, nu urmează de aici că trebuie să concepem pe Duhul Sfânt ca pe ceva corporal și compus din mai multe bucăți încât fiecare sfânt și-ar primi câte-o fărâmă, ci în realitate El este o putere sfințitoare, de care vor avea parte toți cei care s-au învrednicit a fi sfințiți prin har.” (Origen, *Despre principii,* Cartea I, III, 1, în PSB, vol. 8, p. 46)

„Nu administrează darurile ca un slujitor, ci împarte harurile ca un stăpân. *Împărțește,* spune apostolul, *îndeosebi fiecăruia, după cum voiește* (I Cor. 12, 11). Este trimis ca administrator al harurilor, dar lucrează cu propria Lui putere[1634].” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări,* XV, III, în PSB, vol. 17, p. 513)

„Când auzim cuvântul (despre) împărăția (lui Dumnezeu) și suntem emoționați până la lacrimi, să nu socotim că lacrimile sunt (rezultatul emoției) noastre; nici să credem că faptul de a auzi corect, de a vedea bine, s-ar datora auzului și ochilor noștri. Pentru că ale altuia sunt lacrimile, ale altuia sunt urechile și ochii, a altuia este mintea și sufletul, (și anume) ale Duhului celui ceresc și dumnezeiesc, Care aude și plânge, Care știe (starea noastră) și se roagă (pentru noi) și Care face cu adevărat

1634. Biserica experimentează darurile Duhului. Aceste daruri, deși sunt lucrate de unul și același Duh, dar în fiecare într-un chip corespunzător, nu trebuie privite ca provenind exclusiv de la Duhul Sfânt, ci ca fiind împărțite de întreaga Sfântă Treime, prin Duhul Sfânt, Tatăl dăruind totul prin Fiul împreună cu Sfântul Duh. *Nu se deosebesc între ele darurile Tatălui și ale Fiului și ale Sfântului Duh, căci există o singură mântuire cu o singură putere, cu o singură credință* (Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza a XVI-a*). - n.a.

voia lui Dumnezeu. Pe acest dar minunat (pe Duhul Sfânt) L-a promis Domnul (Hristos) Apostolilor, când a zis: *Eu Mă duc, însă Mângâietorul, Duhul cel Sfânt, pe Care Îl va trimite Tatăl în numele Meu, Acela vă va învăța toate* (In. 14, 26). (...)

Deci, atunci când şi noi auzim cuvântul lui Dumnezeu, când ne vine să plângem şi ne rugăm fierbinte ca Hristos să vină la noi, să nu credem că noi facem toate acestea, ci Duhul este Acela Care speră, crede şi Se roagă cu adevărat, după voia Sa." (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte şapte omilii,* Cuvânt despre iubire, 11, în PSB, vol. 34, pp. 327-328)

Duhul Sfânt Proniatorul. Pronia dumnezeiască

„(...) Simonides[1635]:
Nimeni fără Dumnezeu,
N-a fost virtuos! Nici oraş, nici muritor!
Dumnezeu cunoaşte totul. Fără Dumnezeu nimic nu-i sănătos
În muritori[1636].
La fel şi Euripide[1637]:
Fără Dumnezeu nu e nimic în oameni[1638].
Şi Menandru[1639]:
Nimeni de noi nu are grijă, decât numai Dumnezeu[1640]." (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic,* Cartea a II-a, VIII, în PSB, vol. 2, p. 397)

„Acolo unde Domnul priveşte este pace şi veselie, iar acolo de unde Domnul îşi întoarce fața Sa, acolo intră răutatea." (Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* Cartea întâi, cap. 8, 70.1, în PSB, vol. 4, p. 206)

„Purtarea de grijă a lui Dumnezeu Care conduce omenirea este şi suverană şi bună; prin aceste două însuşiri puterea providenței rânduieşte mântuirea oamenilor; ca suverană, îi înțelepţeşte pedepsindu-i; ca binefăcătoare, le este de folos prin facerile de bine." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* I, cap. 27, 173.5, în PSB, vol. 5, p. 109)

„Da, puterea lui Dumnezeu este totdeauna lângă noi; puterea Sa ne atinge, ne vede, ne face bine şi ne învață." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* II, cap. 3, 5.5, în PSB, vol. 5, p. 116)

„Pronia dumnezeiască este evidentă din priveliştea tuturor celor pe care le vedem, a tuturor faptelor făcute cu artă şi înțelepciune, atât a celor care se nasc după rânduială, cât şi a celor care se ivesc după rânduială." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* V, cap. 1, 6.2, în PSB, vol. 5, p. 314)

1635. Notă Pr. D. Fecioru: Simonides din Cheos, cel mai mare poet liric grec (556-467 î.Hr.). (n. 31, p. 397).

1636. Notă Pr. D. Fecioru: *Antholog. Lyr. Graec.*, ediția Diehl, t. II, p. 68; frag. 10 (61) (la S-B, p. 86, nota 2). (n. 32, p. 397).

1637. Notă Pr. D. Fecioru: Euripide, poet tragic grec (480-406 î.Hr.). Cele mai celebre din operele sale sunt: *Alceste, Medeea, Andromaca, Electra, Hecuba, Ifigenia în Aulida, Ifigenia în Taurida, Bacantele.* (n. 33, p. 397).

1638. Notă Pr. D. Fecioru: Euripide, *Fragm.* 391. Nauck, *Tragicorum graecorum fragmenta*, Leipzig, 1889, p. 480 (la S-B, p. 86, nota 3). (n. 34, p. 397).

1639. Notă Pr. D. Fecioru: Menandru, poet comic grec (342-292 î.Hr.). Se spune că a scris 108 comedii; sunt cunoscute numai prin fragmente. (n. 35, p. 397).

1640. Notă Pr. D. Fecioru: Menandru, Meineke, *Fragmenta comic. graec.*, Berlin, 1841, t. IV, p. 276 (la S-B, p. 86, nota 4). (n. 36, p. 397).

„Multe din cele din viaţă, e drept, iau naştere datorită gândirii omeneşti; dar asta după ce gândirea omenească a fost luminată de Dumnezeu; astfel sănătatea vine prin ştiinţa medicală; bunăstarea trupească prin exerciţii gimnastice; bogăţia prin afacerile comerciale; dar toate se fac prin prezenţa proniei dumnezeieşti cu conlucrarea omenească." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 17, 157.1-157.2, în PSB, vol. 5, p. 470)

„Că pronia, care vine de la Dumnezeu la noi, nu este o forţă oarbă care are sarcina să slujească creaturilor, urcându-se de la cele mai de jos creaturi până la cele mai de sus, ci, datorită milei lui Dumnezeu faţă de slăbiciunea noastră, rânduielile directe ale proniei Sale lucrează asupra noastră, aşa cum lucrează grija păstorilor pentru oile lor şi a împăratului pentru supuşii lui, şi după cum şi noi ne supunem conducătorilor rânduiţi să ne conducă, potrivit orânduielii încredinţate lor de Dumnezeu." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VII, cap. 7, 42.7, în PSB, vol. 5, p. 502)

„Dumnezeu a ales pe patriarhi, le-a dat făgăduinţă, a scos din Egipt poporul care se trăgea din acei patriarhi, a răbdat îndelung când ei au păcătuit, i-a pedepsit ca un părinte, i-a dus în ţara făgăduinţei pe care le-a dat-o; din când în când le-a trimis prooroci, i-a pedepsit şi i-a întors de la păcatele lor, i-a răbdat mereu îndelung, trimiţându-le bărbaţi care să-i vindece, până să vină Marele Doctor, Proorocul, Care-i mai presus decât toţi proorocii, Tămăduitorul, Care întrece pe toţi tămăduitorii. Când a venit El, ei L-au trădat şi L-au omorât zicând: *ia-L* de pe pământ, *răstigneşte-L, răstigneşte-L pe El!* (In. 19, 15). Imediat după aceea a venit asupra poporului o certare de la Dumnezeu: *Locul* (Ier. 40, 33) în care Iisus al Meu a fost răstignit (Apoc. 11, 8) a fost pustiit şi Dumnezeu a ales un alt popor. *Vedeţi că secerişul este mult, iar lucrătorii sunt puţini* (Mt. 9, 37). Dealtfel, Dumnezeu face ca mreaja să fie mereu aruncată în marea acestei vieţi şi în ea să se adune peşti de multe feluri (Mt. 13, 47). Dumnezeu trimite mulţime de pescari, trimite mulţime de vânători, iar ei vânează pe *tot muntele şi tot dealul*[1641]. Vezi cât de mare este purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor!" (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia,* XVIII, V, în PSB, vol. 6, p. 442)

„(...) Omul niciodată nu-i cu totul părăsit de Dumnezeu şi de Adevăr, Care-i însuşi Fiul Său Cel Unul-Născut." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VIII-a, cap. 63, în PSB, vol. 9, p. 557)

„Susţinem că lumea este cârmuită de Dumnezeu, desigur fără ca prin aceasta să fie îngustată libertatea de voinţă a cuiva dintre noi, ci fiind condusă mereu spre mai bine (...)" (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a V-a, cap. 19, în PSB, vol. 9, p. 333)

„Purtarea de grijă a lui Dumnezeu conţine în sine toate cele de care poartă El grijă şi pe care le cuprinde, dar nu în felul în care un corp material îşi deţine conţinutul său atunci când şi conţinutul tot corp este, ci purtarea de grijă a lui Dumnezeu cuprinde totul întocmai ca o putere divină care cuprinde tot ceea ce conţine[1642]." (Origen, *Contra lui Celsus,* Cartea a VI-a, cap. 71, în PSB, vol. 9, p. 432)

1641. Notă Pr. T. Bodogae: Ier. 16, 16. A se vedea *Omilia Ier.* XVI, 1. (n. 586, p. 442).
1642. Notă Pr. T. Bodogae: Aceleaşi argumente în IV, 5. (n. 304, p. 432).

„Dacă Tu nu ne aperi, degeaba stăm de veghe şi lucrăm degeaba. Îndepărtează tot ceea ce ne împovărează şi fii ajutorul, sprijinitorul şi doctorul nostru; fă să fim tari şi sănătoşi în credinţă." (Metodiu de Olimp, *Aglaofon sau Despre Înviere*, Discursul III, XXIII, în PSB, vol. 10, p. 211)

„(...) La fel şi în cazul celor raţionale: este imposibil să dăinuiască acea viaţă după lege fără (ajutorul) Duhului. Ordinea în cazarmă nu se poate păstra când comandantul lipseşte, nici armonia în cor în lipsa dirijorului. Cum ar putea zice serafimii: *Sfânt, Sfânt, Sfânt* (Is. 6, 3), dacă n-ar fi fost învăţaţi de Duhul de câte ori se cade să rostească această doxologie ? Prin urmare, fie că toţi îngerii Îl laudă pe Dumnezeu, fie că Îl laudă toate puterile Lui, (fac acest lucru) cu concursul Duhului. Dacă mii şi mii de îngeri se află de faţă şi zeci de mii de slujitori săvârşesc ireproşabil slujba lor, (fac aceasta) cu puterea Duhului. Este imposibil a fi menţinută, fără purtarea de grijă a Duhului, toată această armonie de negrăit şi mai presus de ceruri (atât) în slujba lui Dumnezeu, cât şi între puterile cele mai presus de ceruri." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 16, în PSB, vol. 12, p. 54)

„Fiecare om de la El primeşte ajutorul potrivit vredniciei lui personale şi potrivit trebuinţei lui." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 189, VII, în PSB, vol. 12, p. 388)

„Să fim încredinţaţi că Dumnezeu, Căruia nu-I scapă nimic din tot ce se întâmplă, Se află întotdeauna alături de noi." (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Cartea V, 6.4, în PSB., vol. 14, p. 259)

„(...) Chiar numai principiul bunei-rânduieli este o lucrare a proniei: dovadă, faptul că ziua este scăldată de lumina soarelui, faptul că noaptea urmează apusului aceluiaşi soare, sau că, ajungând stăpână, ea – noaptea – nu rămâne scăldată în întuneric, şi asta ca urmare a hoinărelii stelelor. Or, ce să mai spunem noi atunci despre lună, care, cu cât se depărtează mai mult de soare, se şi rotunjeşte mai tare, şi care, pe cât se apropie de el, se îngustează? Nu ne vorbesc ele oare despre Cuvântul ordonator şi despre înţelepciunea lui Dumnezeu?

Dar atât de binevenitele văpăi ale soarelui, care fac ca roadele să se coacă; sau umbletul vântului, care pregăteşte belşugul recoltelor; sau răcoarea zilelor de ploaie – precum şi potrivirea întreolaltă a tuturor acestora, datorită căreia totul se desfăşoară cu rost şi în bună rânduială; sau, iar, rigoarea cu care revin planetele la timpul cuvenit exact în acelaşi loc – nu arată ele deslușit (lucrarea) poruncii dumnezeieşti? Desăvârşita diaconie a astrelor, nu-şi spune oare ea singură supunerea în faţa legii lui Dumnezeu?

Semeţia munţilor, adâncul hăurilor, netezimea fără sfârşit a câmpiilor – care nu ne fac plăcere numai pentru frumuseţea lor, ci şi pentru foloasele ce le aduc – se pot ele oare explica altfel decât în temeiul proniei dumnezeieşti? Dar dimensiunile şi delimitarea uscatului faţă de apă, necesare atât agriculturii cât şi aducerii de mărfuri trebuitoare din ţări străine, cum ar putea cineva să spună că nu dovedesc limpede exacta şi judicioasa purtare de grijă a lui Dumnezeu? Apa din munţi ajunge la loc de şes, pe care-l scaldă cât îi trebuie pământului ca să prindă viaţă; după aceea ea se năpusteşte în mare, iar marea o varsă în ocean." ("Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinţilor", în Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* 6.7-6.9, în PSB, vol. 14, pp. 259-260)

„Nu e nimic din cele ce sunt şi se fac, care să nu fi fost făcut şi să nu dureze în El şi prin El." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XLII, în PSB, vol. 15, p. 79)

„Însuşi Cuvântul atotputernic şi atotdesăvârşit sfânt al Tatălui, sălăşluindu-Se şi întinzând puterile Lui în toate şi pretutindeni şi luminându-le pe toate cele arătate şi nevăzute, le ţine în Sine şi le strânge, nelăsând nimic gol de puterea Lui, ci dându-le viaţă tuturor şi păzindu-le pe toate împreună şi pe fiecare în parte." (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XLII, în PSB, vol. 15, p. 79)

„*Vie a sădit şi a împrejmuit-o cu gard* (Mt. 21, 33). E lămurit că numeşte *vie* sufletele oamenilor, în jurul cărora a pus gard, adică siguranţa dată de porunci şi paza îngerilor." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* V, VI, în PSB, vol. 17, p. 126)

„La Dumnezeu nimic nu-i neprevăzut, nimic nu-i neglijat. Pe toate le priveşte cu ochiul cel neadormit. Este de faţă lângă toţi şi lângă toate, dând mântuire fiecăruia. Dacă Dumnezeu n-a lăsat pe ariciul de mare în afara privirii Sale, nu va supraveghea, oare, pe cele ale tale?" (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* VII, V, în PSB, vol. 17, p.153)

„(...) Nimic din cele ce există nu este în afara proniei lui Dumnezeu şi nici lipsit de grija ce i se cuvine." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron,* IX, V, în PSB, vol. 17, p. 176)

„Dacă cercetăm cu luare aminte frumuseţile creaţiei, atunci prin ele citim, ca într-o carte, marea înţelepciune şi purtarea de grijă de toate a lui Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* IV, Despre mulţumire, II, în PSB, vol. 17, p. 378)

„Dumnezeu face totul şi săvârşeşte totul spre folosul nostru; şi tot spre folosul nostru a dăruit omului şi desfătarea şi tihna. Dacă Dumnezeu, din pricina covârşitoarei Lui iubiri de oameni, ne-a pregătit, înainte de a fi neamul nostru, acele bunătăţi negrăite, precum Însuşi spune: *Veniţi binecuvântaţii Părintelui Meu de moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă înainte de întemeierea lumii* (Mt. 25, 34), apoi cu mult mai mult ne va da din belşug toate cele de pe lumea asta." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XIV, II, în PSB, vol. 21, p. 158)

„(...) Înţeleptul Dumnezeu, Cel ce rânduieşte viaţa noastră după înţelepciunea Lui." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* XVII, II, în PSB, vol. 21, p. 191)

„Când ne bucurăm de purtarea de grijă a lui Dumnezeu, putem scăpa nu numai de uneltirile oamenilor răi, ci, chiar de-am cădea între fiare sălbatice, nu vom păţi nimic. Că Stăpânul, arătându-Şi bogăţia puterii Lui, schimbă chiar firea fiarelor şi le preface în oi; nu că le-ar face să-şi piardă cumva sălbăticia firii lor, ci le face blânde ca oile, cu toate că-şi păstrează firea. Când Dumnezeu vrea, stihiile îşi uită propria lor lucrare; focul nu mai e foc. Şi aceasta o poţi vedea cu cei trei tineri (Dan. 3, 8-28) şi cu Daniel (Dan. 6, 16-24). Daniel, înconjurat de lei, ca şi cum ar fi avut oi împrejurul lui, n-a păţit nimic, ajutorul Celui de sus a înfrânat sălbăticia leilor. Fiarele au rămas fiare, dar nu şi-au vădit firea lor sălbatică; şi au cunoscut asta şi cei care erau mai sălbatici ca fiarele.

S-a întâmplat aceasta pentru o mai mare învinuire a celor care au depăşit pe fiare în cruzime, cu toate că erau înzestraţi cu raţiune. Au cunoscut chiar din fapte că, datorită purtării de grijă a Stăpânului, fiarele nu s-au atins de dreptul Daniel, n-au îndrăznit să-i sfâşie trupul; dar cei care l-au aruncat pe Daniel la fiare au fost mai răi decât fiarele. Şi ca să nu se creadă că totul a fost o nălucire, aceia au cunoscut adevărul din cele petrecute cu cei ce au fost aruncaţi în groapă; cu Daniel fiarele au fost blânde ca oile, îşi uitaseră firea, dar cu cei ce fuseseră aruncaţi după Daniel în groapă, fiarele şi-au arătat sălbăticia lor. Tot aşa s-a întâmplat şi cu focul din cuptorul cel din Babilon. Focul a cruţat pe cei din cuptor, pe cei din mijlocul focului; nu şi-a arătat tăria sa, ci, ca şi cum i-ar fi fost înlănţuită lucrarea focului, aşa a lăsat nevătămate trupurile celor trei tineri; nici de părul lor n-a îndrăznit să se atingă, ca şi cum o poruncă ar fi împiedicat focul să-şi arate lucrarea sa; dar i-a mistuit pe cei ce şedeau lângă cuptor. Prin aceste două lucruri Dumnezeu şi-a vădit puterea Sa cea mare: şi prin aceea că a păzit nevătămaţi pe cei din cuptor şi prin aceea că a mistuit pe cei de lângă cuptor. Deci, când ne bucurăm de ajutorul Celui de sus, nu numai că scăpăm de uneltirile vrăjmaşilor noştri, dar nu păţim nimic nici chiar de-am cădea în mijlocul fiarelor. Mâna lui Dumnezeu e mai puternică decât orice; în toate împrejurările ne dă tărie şi ne face să fim nebiruiţi." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia LVII, IV, în PSB, vol. 22, pp. 238-239)

„Dacă Dumnezeu arată o atât de mare purtare de grijă de nişte flori de rând, nevrednice de cuvânt şi de un folos întâmplător, cum nu va purta grijă de tine, făptura cea mai necesară din toate?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, XXII, I, în PSB, vol. 23, p. 281)

„Iată Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârşitul veacului (Mt. 28, 20).

Ai văzut iarăşi autoritatea cu care le-a vorbit? Ai văzut că şi aceste cuvinte au fost spuse pe măsura înţelegerii ucenicilor? N-a spus că are să fie numai cu ei, ci cu toţi credincioşii de mai târziu – că n-aveau să trăiască apostolii până la sfârşitul veacului –, ci le-a vorbit ca unora ce fac un singur corp cu toţi credincioşii de mai târziu. Domnul le-a spus: Să nu-mi vorbiţi de greutatea însărcinării. Eu, Care fac toate uşoare, sunt cu voi! Aceasta o spunea adesea şi profeţilor în Vechiul Testament: şi lui Ieremia, care punea înainte tinereţea lui, şi lui Moise şi lui Iezechiel, care şovăiau: Eu sunt cu voi! Acelaşi lucru îl spune acum şi ucenicilor Săi." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* XC, II, în PSB, vol. 23, pp. 1001-1002)

„(Hristos – n.a.) Cel din Care sunt toate şi prin Care sunt toate şi în Care sunt toate, pe Cel ce dă tuturor hrană la vremea potrivită, pe Cel ce deschide mâna Lui şi umple toată vietatea de bunăvoinţă, pe Cel ce e pâinea care se pogoară din cer şi dă viaţă lumii, pe Cel care face să curgă din izvorul propriu viaţa tuturor celor ce sunt." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunţită la Cântarea Cântărilor,* X, în PSB, vol. 29, p. 250)

„(...) Lucrarea desăvârşită a Providenţei, Care nu vindecă numai bolile declarate, ci fereşte şi de cele care încă nu au apărut." (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre pruncii morţi prematur, către Hierios,* în PSB, vol. 30, p. 424)

„Căci nu știm să cerem ce ne trebuie, ci El însuși ne întinde, luând-o înaintea noastră, cele ce ne susțin pentru viața veșnică[1643].” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a III-a, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 317)

„(...) Multe se iconomisesc pentru noi în mod ascuns, Hristos având în grijă și apărând viața fiecăruia[1644].” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1046)

„Pe slujitorul lui Hristos îl păzește nu straja trupească, ci Providența dumnezeiască.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori,* Cuvântarea împotriva lui Auxențiu despre predarea bisericilor, 9, în PSB, vol. 53, p. 118)

„Se cuvine să credem cu nestrămutată convingere că nimic nu se petrece pe această lume fără Dumnezeu. Trebuie să mărturisim că toate se fac și se îndeplinesc cu voia sau cu îngăduința Lui, cu lămurirea că binele se săvârșește cu voința și ajutorul lui Dumnezeu, iar răul cu îngăduința Lui, când ocrotirea divină ne părăsește din cauza netrebniciei și a învârtoșării inimii noastre și îngăduie să fim stăpâniți de diavol sau de patimi rușinoase. Aflăm aceasta foarte limpede și din cuvintele apostolului care zice: *Pentru aceea i-a lăsat Dumnezeu în patimi josnice* și iarăși: *Pentru că n-au crezut că-L au pe Dumnezeu în conștiință i-a lăsat Dumnezeu în minte proastă, ca să facă ei ceea ce nu se cade.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* Partea întâi, "Convorbirea cu Părintele Pafnutie", cap. 20, în PSB, vol. 57, p. 361)

„(...) Cele pe care le credem împotriva folosului, ca un medic foarte bun Domnul ni le dă chiar fără voia noastră, iar uneori hotărârile noastre primejdioase și încercările aducătoare de moarte le întârzie și le abate de la îndeplinirea lor cu rea urmare, iar pe cei ce se grăbesc spre moarte îi aduce la mântuire și, fără știrea lor, îi scoate din gura iadului.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon”, cap. 7, 4, în PSB, vol. 57, p. 535)

„Grija aceasta și providența lui Dumnezeu față de noi le-a exprimat frumos cuvântul dumnezeiesc prin profetul Osea, sub chipul Ierusalimului ca o femeie păcătoasă, care se îndreaptă cu iuțeală primejdioasă spre cultul idolilor. Când ea zice: *Mă voi duce după iubiții mei, care-mi dau pâine și apă, și lână, și in, și ulei, și băutură*, bunătatea divină răspunde nu voinței, ci mântuirii ei: *Iată, eu îi voi astupa drumul ei cu mărăcini, voi ridica zid, ca ea să nu-și mai afle cărările sale. Ea va umbla după iubiții săi, dar nu-i va ajunge, și-i va căuta, dar nu-i va găsi. Și va grăi atunci: Mă voi întoarce la bărbatul meu cel dintâi, că atunci îmi era mai bine decât acum.* Și, de asemenea, descrie prin această comparație îndărătnicia și disprețul nostru, prin care găsim de cuviință să-I răspundem cu gând nespus când ne cheamă să ne întoarcem la El: *Și am zis: Mă vei numi Tată și după aceea nu vei înceta să mă urmezi. Dar, cum o femeie disprețuiește pe iubitul său, așa M-a disprețuit pe Mine*

1643. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Noi cerem de obicei mai mult cele necesare vieții pământești. Dumnezeu știe însă cele ce ne sunt necesare pregătirii pentru viața veșnică. De aceea ni le dă mai degrabă pe acestea, chiar dacă nu știm care sunt acestea, deci nici să le cerem. Vedem mai târziu că cele pe care ni le-a dat Dumnezeu ne-au fost de folos pentru viața de veci. (n. 572, p. 317).

1644. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Toate ale noastre se rezolvă cum se cuvine, spre binele nostru, când ne punem nădejdea în Dumnezeu, dar ne dăm și noi silința. De multe ori, abia după rezolvări în bine ale unor probleme, prin împrejurări care n-au atârnat de noi, ne dăm seama că Dumnezeu a potrivit lucrurile astfel, ca acele probleme să se rezolve cum ne era de folos. (n. 1968, p. 1046).

casa lui Israel, zice Domnul. Destul de potrivit a fost comparat Israelul cu o adulteră care şi-a lăsat bărbatul, iar dragostea şi stăruinţa bunătăţii Sale au fost asemănate cu un bărbat care şi-a pierdut soţia." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 8, 1-2, în PSB, vol. 57, pp. 535-536)

„Şi nu numai că insuflă cu bunătatea Sa dorinţe sfinte, dar ne şi pregăteşte prilejuri de viaţă adevărată şi de fapte bune, arătând celor rătăciţi calea mântuirii." (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovniceşti,* Partea a II-a, „A treia convorbire cu Părintele Cheremon", cap. 8, 4, în PSB, vol. 57, p. 536)

„(...) O, Tu, bunule Atotputernic, Care îngrijeşti pe fiecare dintre noi, ca şi când ai îngriji pe unul singur, şi tot aşa pe toţi ca pe fiecare în parte." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a III-a, XI (19), în PSB, vol. 64, pp. 98-99)

„(...) Ce sunt eu pentru mine însumi fără de Tine, dacă nu o călăuză spre prăpastie?" (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a IV-a, I (1), în PSB, vol. 64, p. 101)

„Atunci când Tu eşti tăria noastră, atunci este tărie, iar când este tăria noastră, este slăbiciune." (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri,* Cartea a IV-a, XVI (31), în PSB, vol. 64, p. 115)

„(...) O înţeleaptă organizare cruţă pe cel pe care nenorocirea l-ar putea face mai rău şi nu-l lasă să sufere pe cel ce nu poate răbda. Altul este omul desăvârşit prin toate virtuţile, sfânt şi apropiat de Dumnezeu; pe acesta providenţa până într-atât îl fereşte de nenorocire, încât nu-l lasă să fie atins nici de boli. (...)

Dar se întâmplă adesea ca posturile de înaltă răspundere să fie încredinţate celor buni, iar răutatea să fie nimicită. Altora providenţa le împarte fericirea proporţional cu nenorocirea, după calitatea sufletelor lor; pe unii îi muşcă, pentru ca ei să nu se moleşească într-o fericire îndelungată, îngăduie ca alţii să fie puternic zguduiţi, pentru ca virtuţile lor sufleteşti să se întărească prin practica şi exerciţiul răbdării. Unii se tem mai mult decât trebuie de ceea ce de fapt pot să suporte, alţii dispreţuiesc mai mult decât trebuie ceea ce nu pot să suporte; pe aceştia experienţa îi duce la cunoaşterea de sine. Unii şi-au dobândit cu preţul unei morţi glorioase un nume venerabil de-a lungul secolelor, alţii, neînfrânaţi în faţa torturilor, au dat celorlalţi exemplu că virtutea nu este învinsă de suferinţe; că acestea se petrec de regulă, cu rânduială şi în interesul celor ce par a le suporta, este departe de orice îndoială.

Aceeaşi explicaţie are şi faptul că tuturor celor răi li se întâmplă când neplăceri, când lucruri dorite. De neplăcerile acestora desigur că nimeni nu se miră, fiindcă toţi socot că ei au meritat răul; pedepsele lor pe alţii îi abat de la nelegiuiri, iar pe ei îi corectează; şi bucuriile lor sunt pentru cei buni pildă elocventă de ceea ce trebuie să judece despre o astfel de fericire, pe care o văd adesea în serviciul celor răi. În această chestiune cred că se poate ţine seamă şi de posibilitatea de a fi unul cu un temperament aşa de iute şi de nestăpânit, încât lipsa de cele necesare să-l împingă până la nelegiuire; providenţa vindecă boala acestuia dându-i ca leac avere multă. Privindu-şi conştiinţa pătată de ticăloşie şi comparându-şi avuţia cu sine, se teme poate să nu-i fie dureroasă pierderea bunurilor, a căror folosire îi este plăcută; îşi va schimba deci conduita şi, în teama sa de a nu-şi pierde avuţia, se va lăsa de rele. Pe alţii i-a prăbuşit în ruină meritată o fericire dobândită pe nedrept, unii au căpătat

dreptul de a pedepsi, pentru ca să existe mijloc de întărire pentru cei buni și de corecție pentru cei răi." (Boethius, *Mângâierile filozofiei,* Cartea a IV-a, II, Proza VI, în PSB, vol. 72, pp. 148-149)

„Deseori acea providență supremă a dat dovadă și de acest extraordinar miracol, încât cei răi să facă pe cei răi buni. Fiindcă uneori suferă nedreptăți din partea celor mai răi dintre ei, aprinzându-se de revoltă împotriva nedrepților, se întorc la roada virtuții, dorind să nu mai fie asemenea acelora pe care-i urăsc. Căci numai puterea divină este aceea pentru care și răul poate fi un bine când, folosindu-se de el cu măsură, ajunge la realizarea vreunui bine. Există o ordine care îmbrățișează toate și cel ce și-a părăsit locul, pentru a intra în altă ordine de lucruri, rămâne totuși înlăuntrul ordinii, pentru ca să nu se facă loc la nimic întâmplător în împărăția providenței." (Boethius, *Mângâierile filozofiei,* Cartea a IV-a, II, Proza VI, în PSB, vol. 72, p. 149)

„(...) Cine este atât de lipsit de inteligență umană și de străin de însuși acest adevăr despre care vorbim, încât să nu recunoască și să nu vadă că opera aceasta atât de minunată, care este universul, și măreția neprețuită atât a celor de sus cât și a celor de jos sunt conduse de Cel ce le-a creat și că Acela Care a fost Creatorul elementelor tot El va fi și guvernatorul lor? Evident că Acesta cu ce putere și majestate a clădit toate, cu aceeași providență și măsură le cârmuiește, mai ales fiindcă în cele care sunt administrate prin acțiune umană nu există nimic fără o rațiune interioară și toate își trag ocrotirea de la providență, cum își trage corpul viața de la suflet." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea întâi, IV, 19, în PSB, vol. 72, p. 194)

„Deci, precum spui tu, Dumnezeu a îndepărtat de la sine grija de cei muritori. Dar atunci care este pentru noi rațiunea religiei divine? Care este scopul adorării lui Hristos și la ce bun speranța ocrotirii de către El? Dacă Dumnezeu neglijează în această lume neamul omenesc, pentru ce întindem zilnic mâinile spre cer? Pentru ce cerem prin dese rugăciuni mila lui Dumnezeu? Pentru ce ne ducem la biserică? Pentru ce ne plecăm în fața altarului? N-avem nici o rațiune de a ne ruga, dacă ni se spulberă speranța împlinirii rugăciunilor. Vezi așadar cât de nesocotită și de fără temei este ideea acestei afirmații. Dacă aceasta se acceptă ca adevărată, nu se mai poate păstra nimic din religie." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea întâi, V, 21, în PSB, vol. 72, p. 194)

„(...) Neamul evreilor, învingător fără război, intră în deșert. Își face drum prin acele regiuni fără drumuri, este călător fără cale, călăuzit de Dumnezeu, cinstit de oastea divină, puternic prin conducerea cerească, urmând coloana mișcătoare, de nor ziua, de foc noaptea, coloană care-și schimba culoarea după diversele cerințe ale timpului, pentru ca adică în lumina zilei să se distingă prin aspectul unui nor întunecat, iar în negura nopții să se vadă ca o flacără strălucitoare. Adaugă aici izvoarele ieșite pe neașteptate, adaugă apele lecuitoare, fie apărute, fie schimbate cele existente, păstrându-și înfățișarea dar transformându-și calitatea, adaugă râurile țâșnind din creierii munților, ogoarele pline de praf fertilizate de noi șuvoaie și turmele de vite mânate spre tabere pentru hrana călătorilor, Dumnezeu slujind cu nesfârșită dragoste nu numai pentru folosul, ci chiar pentru desfătarea oamenilor: hrana dată zilnic celor conduși de stele timp de patruzeci de ani, cerurile plouând cu mâncăruri dulci, nu numai pentru hrană, ci și pentru plăcere; adaugă faptul că oamenii n-au simțit în

nici o parte a membrelor adaosul sau scăderea în greutate a corpurilor umane, că unghiile nu le-au crescut, dinţii nu le-au căzut, părul s-a menţinut la fel, picioarele nu li s-au bătătorit, îmbrăcămintea şi încălţămintea nu li s-au rupt, onoarea sporită a oamenilor impunând demnitate chiar îmbrăcăminţii lor sărăcăcioase; adaugă aici faptul că Dumnezeu S-a coborât pe pământ pentru a învăţa pe oameni, Dumnezeu Fiul luând pentru aceasta înfăţişare omenească, că mulţimea nenumărată a poporului a fost primită în preajma familiarităţii divine, strălucind prin onoarea prieteniei sacre; adaugă aci tunetele, fulgerele, înfiorătoarele răsunete ale buciumelor cereşti, înspăimântătorul freamăt în tot văzduhul, cerurile mugind cu vuiete sacre, focuri, întunecimi, nori plini de puterea lui Dumnezeu, Dumnezeu vorbind de aproape, legea răsunând în gura divină, litere, cuvinte şi pagini scrise de degetul lui Dumnezeu, cartea de piatră, poporul învăţând şi Dumnezeu învăţându-l, aproape o singură şcoală a cerului şi a pământului, îngeri şi oameni laolaltă." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea întâi, IX, 42-43, în PSB, vol. 72, p. 201)

„Dar aici s-ar putea răspunde că Dumnezeu a avut altădată această grijă de oameni, dar acum sigur n-o mai are. De unde credem aşa? Poate fiindcă nu mai mâncăm zilnic o mană ca atunci, deşi avem belşug de roade pe ogoare, nu mai prindem potârnichi care ne vin în mână, deşi mâncăm tot felul de vite, păsări şi alte vieţuitoare? Că nu ne mai vin la gură ape din deschizăturile stâncilor, deşi avem casele umede de băutura scoasă din rodul viilor? Adaug eu ceva mai mult, că noi, care spunem că atunci aceia au fost în grija lui Dumnezeu, iar noi suntem neglijaţi de Dumnezeu, dacă am putea primi bunurile din trecut în locul celor din prezent, am refuza în mod sigur această schimbare de condiţie. Căci n-am vrea să pierdem ceea ce avem acum pentru a poseda ceea ce ei aveau atunci în folosinţă, nu pentru că acum avem lucruri mai bune decât au avut ei atunci, ci pentru că ei, care atunci erau hrăniţi din grija lui Dumnezeu şi a cerului, preferau în locul bunurilor prezente vechea îndestulare a pântecelui, amintindu-şi cu o duioşie condamnabilă de mâncărurile de altădată şi tânjind după ceapa şi usturoiul din trecut nu pentru că erau mai bune cele pe care le avuseseră înainte, ci pentru că se întâmpla şi cu ei atunci ceea ce se întâmplă cu noi acum. Nu le plăcea ceea ce aveau şi doreau ceea ce n-aveau. Noi lăudăm mai mult ceea ce a fost atunci decât ceea ce este acum, nu fiindcă, dacă am avea putinţa de a alege, am prefera să le avem întotdeauna pe acelea, ci fiindcă mintea omenească are acest cusur înrădăcinat de a dori întotdeauna ceea ce nu este şi fiindcă – precum spune cineva – *nouă ne plac ale altora iar altora le plac ale noastre*[1645]. Se adaugă şi ceea ce este aproape general, că omul este întotdeauna nerecunoscător faţă de Dumnezeu, că toţi au năravul urât şi aproape înnăscut, de a nu lua în seamă binefacerile lui Dumnezeu, de a nu se recunoaşte datori faţă de El." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea întâi, X, 46-47, în PSB, vol. 72, pp. 202-203)

„Sfântul Apostol Pavel spune în Faptele Apostolilor: *În El însuşi trăim şi ne mişcăm şi suntem* (Fap. 17, 28). Este fără îndoială mai mult decât un conducător al vieţii, fiindcă în El se găseşte mişcarea celui ce are viaţă. În adevăr, n-a zis că suntem mişcaţi de El, ci în El, învăţându-ne limpede că fiinţa noastră a tuturor se găseşte înlăuntrul virtuţilor sfinte, fiindcă de bună seamă trăim în Însuşi Acela de la

1645. Notă Prof. David Popescu: Publius Syrus, poet latin (sec. I î.d.H.), de la care a rămas o colecţie de maxime morale (n. 29, p. 203).

Care avem ceea ce suntem." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea a II-a, II, 9, în PSB, vol. 72, p. 210)

„*Iată* – zice Scriptura – *Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârşitul veacului.* Grozav mai tălmăcim sentimentele lui Dumnezeu, dacă-L defăimăm spunând că suntem veşnic neglijaţi, când El dovedeşte întotdeauna că nu ne părăseşte. Prin aceasta a voit să ne arate El că niciodată nu ne părăseşte cu dragostea şi ocrotirea Sa, fiindcă întotdeauna este prezent alături de noi." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea a II-a, II, 10-11, în PSB, vol. 72, p. 211)

„După cum medicii cei mai buni şi mai încercaţi dau îngrijiri felurite, în raport cu diversitatea bolilor, şi unora le prescriu medicamente dulci, altora amare, unora făcându-le cauterizări, altora aplicându-le cataplasme, la unii intervenind chirurgical, la alţii prin infuzii uleioase, şi totuşi ei urmăresc un singur scop: însănătoşirea bolnavilor, oricât de deosebite sunt felurile de tratament, la fel şi Dumnezeul nostru, odată ne tratează mai cu asprime, făcându-ne oarecum cauterizări şi operaţii chirurgicale, iar altădată ne aduce prosperitate, ca şi cum ne-ar mângâia cu uleiuri şi cu cataplasme. Pe calea diferitelor medicamente vrea să ne facă acelaşi dar: sănătatea. Şi stăpânii obişnuiesc să-i îndrepte prin blândeţe pe slujitorii netrebnici, pe care pedepsele nu i-au disciplinat, şi-i supun prin binefaceri pe cei care nu s-au supus prin lovituri. Şi pe copii, şi aproape pe toţi micii îndărătnici, pe care nu-i fac ascultători ameninţările şi vergile, uneori îi aduc la supunere darurile şi mângâierile. De aceea trebuie să înţelegem că suntem mai netrebnici decât cei mai netrebnici servitori şi mai proşti decât copiii fără minte, dacă nu ne îndreptăm nici ca servitorii răi prin pedepse, nici ca nevârstnicii prin daruri şi mângâieri." (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu,* Cartea a VI-a, XVI, 91-92, în PSB, vol. 72, p. 294)

„Iar pronie numesc nu pe cea care întoarce şi conduce readucerea celor providenţiate, de la cele ce nu trebuie la cele ce trebuie, ci pe cea care susţine universul şi conservă raţiunile, după care a fost el întemeiat la început. Şi judecată, nu pe cea mustrătoare a celor ce păcătuiesc, ci pe cea distribuitoare care salvează şi defineşte lucrurile. Datorită ei toate fapturile unite cu raţiunile după care s-au făcut îşi au în identitatea lor naturală, necălcată, legalitatea lor neschimbată, precum a judecat şi a hotărât de la început Făcătorul să fie şi ce să fie şi cum să fie fiecare. Iar ceea ce se numeşte în alt fel pronie şi judecată e legat intim cu pornirile noastre libere, de la cele rele oprindu-le în multe feluri, iar spre cele bune întorcându-le cu înţelepciune. Iar prin diriguirea celor ce nu atârnă de noi, în mod contrar celor ce atârnă de noi, taie răutatea prezentă, viitoare şi trecută. Dar prin aceasta nu spun că există o altă şi o altă pronie şi judecată. Căci una şi aceeaşi o ştiu după putere, dar deosebită în raport cu noi şi având lucrarea de multe feluri[1646]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 28, în PSB, vol. 80, p. 133)

1646. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Diferenţa între creaturi, manifestată de fiecare prin puterea fiinţei ei, ca bază a acelei puteri şi ca formă a ei, ne arată pe Dumnezeu ca Cel ce a distribuit în ele o varietate armonioasă şi neconfundată de raţiuni, după care se conduc şi se menţin. Diferenţa fapturilor ne arată judecata distinctivă şi unitivă a lui Dumnezeu în cadrul universului. Ea e nedespărţită de actul creaţiei de la început şi de acţiunea continuă a proniei. Căci Dumnezeu a creat lucrurile repartizate după raţiuni distincte şi armonioase şi le menţine ca atare în mişcarea lor continuă. În special judecata e unită cu pronia atât de mult, că acestea două pot fi considerate una în rădăcina lor, deşi se manifestă în raport cu noi în acte diferite şi mintea noastră distinge aceste acte, ca şi pronia de judecată.

„Şi ne vom convinge că El este Proniatorul celor existente prin Care am învăţat de asemenea că este Dumnezeu, judecând că e drept şi raţional să nu fie altul Păzitorul şi Îngrijitorul lucrurilor decât numai Creatorul lor. Căci însăşi persistenţa lucrurilor, ordinea, poziţia şi mişcarea lor, şi legătura reciprocă a celor de la extremităţi prin cele din mijloc, nepăgubindu-se unele pe altele prin opoziţie, apoi convergenţa părţilor în întreguri şi unirea deplină a întregurilor cu părţile, distincţia neamestecată a părţilor însele între ele, după diferenţa caracteristică a fiecăreia, şi unirea fără contopire într-o identitate neschimbată a întregurilor, şi, ca să nu le spun pe toate, adunarea şi deosebirea tuturor faţă de toate şi succesiunea inviolabilă a tuturor şi a fiecăreia după specia proprie, necorupându-se nicidecum raţiunea proprie a firii şi neconfundându-se cu altceva şi neconfundând nimic, arată clar că toate se susţin prin purtarea-de-grijă a lui Dumnezeu, Care le-a făcut. Căci nu e cu putinţă ca Dumnezeu bun fiind să nu fie şi binefăcător, nici binefăcător fiind, să nu fie şi proniator şi de aceea să nu îngrijească în chip dumnezeiesc de lucruri hărăzindu-le înţelepţeşte atât existenţa, cât şi ocrotirea.

Căci pronia este, după purtătorii de Dumnezeu Părinţi, grija lui Dumnezeu îndreptată spre lucruri. Dar o definesc şi aşa: pronia este voia lui Dumnezeu prin care toate lucrurile îşi primesc călăuzirea ce li se potriveşte. Iar dacă e voia lui Dumnezeu, ca să mă folosesc de înseşi cuvintele dascălilor, e necesar ca cele ce se fac să se facă după dreapta raţiune, ca să nu aştepte o ordine mai bună. Deci cel ce şi-a ales adevărul de călăuză va fi îndemnat în tot modul să spună că Acelaşi e purtătorul de grijă pe care l-a cunoscut cu adevărat şi ca făcător al lucrurilor, sau ale căruia sunt lucrurile ca făcător. Căci şi în animale, când ne aţintim cugetarea noastră la cele ce sunt prin mijlocirea raţiunii, aflăm o trăsătură care schiţează nu fără nobleţe cele mai presus de raţiune. Căci privind la cele ce îngrijesc în mod natural de cele ce sunt din ele după neam, căpătăm şi noi îndrăzneala să afirmăm cu cutezanţă evlavioasă, conform raţiunii din noi înşine, că Singur Dumnezeu este proniatorul tuturor lucrurilor, nu al unora da şi al altora nu, ca unii dintre filosofii de afară, ci al tuturor la un loc, după o unică şi neschimbată voinţă a bunătăţii; a celor universale şi a celor singulare. Căci ştim că dacă toate cele particulare s-ar strica din lipsa proniei şi a păzirii cuvenite, s-ar strica şi cele universale (căci cele universale constau din cele particulare). Demonstraţia logică a acestui lucru, conducând printr-o aplicare bine întemeiată la adevăr, ni se impune de la sine. Căci dacă cele universale subzistă în cele particulare, neavând nicidecum raţiunea existenţei în ele însele, pierind cele particulare, e vădit pentru oricine că nu vor rămâne nici cele universale. Căci părţile sunt şi subzistă în întreguri şi întregurile în părţi. Şi nici o raţiune nu se va opune acestui adevăr. Deci strânşi de adevăr vestesc şi ei fără voie puterea proniei şi prin cele ce se străduiesc să demonstreze dovedesc şi ei că aceasta străbate prin toate. Căci spunând că numai cele universale sunt conduse de pronie, nu bagă de seamă că spun că pronia se întinde şi la cele particulare, mergând fără voie spre adevărul de care se silesc să fugă.

Sfântul Maxim arată prin acestea că pronia este o operă pozitivă a lui Dumnezeu, condusă de El, nu un produs al păcatului, în sens origenist. Individuaţiunile înseşi sunt opera judecăţii Lui distinctive şi sunt menţinute de pronia Lui şi toate sunt conduse de El însuşi în folosul binelui. Dar nu sunt menţinute şi conduse spre bine numai din exterior. Acţiunea prin care le salvează în specificul lor şi le conduce e concrescută cu înseşi pornirile lor naturale de a se menţine şi de a se dezvolta în bine. Iar fiinţele conştiente colaborează la bine prin libertate. Binele e sădit astfel creator în firea făpturilor, ca o lege. Prin aceasta le conduce Dumnezeu însuşi spre bine, dar se mişcă şi ele însele. Dar întrucât fiinţele libere se pot abate şi spre rău, Dumnezeu prin pronia şi judecata Sa le întoarce uneori spre bine cu voia lor, iar alteori, chiar împotriva voii lor, producând împrejurări care le opresc de la rău sau le fac să regrete răul făcut şi să-l întoarcă spre bine. (n. 147, p. 133).

Căci dacă din pricina persistenței spun că cele universale se învrednicesc de pronie, arată că de aceasta se învrednicesc cu atât mai mult cele particulare în care își află ipostasul și persistența cele universale. Acestea țin laolaltă pentru relația naturală indisolubilă între ele și fiecare se conservă în vederea persistenței celeilalte, nici una nefiind străină de această pază. Căci căzând una din această pază prin care persistă, nici cealaltă nu se împărtășește de ea[1647]." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 63, în PSB, vol. 80, pp. 178-180)

„De altfel, ideea că Dumnezeu nu poartă de grijă de toate lucrurile e susținută în trei moduri. Sau zic că El nu cunoaște metoda purtării de grijă, sau nu o vrea, sau nu o poate. Dar după toate concepțiile comune ale tuturor, Dumnezeu fiind bun voiește desigur pururea și pentru toate cele bune; și fiind înțelept, și mai mult decât înțelept, mai bine-zis izvorul a toată înțelepciunea, cunoaște desigur cele de folos; și fiind puternic, mai bine-zis nesfârșit de puternic, lucrează desigur în chip vrednic de Dumnezeu în toate cele cunoscute Lui și voite de El ca bune și folositoare. Căci fiind bun și înțelept și puternic, străbate prin toate cele văzute și nevăzute, universale și particulare, mici și mari, prin toate cele ce au existență conform oricărui fel de ființă, necedând din infinitatea bunătății, înțelepciunii și puterii, și toate conservându-le după rațiunea existenței fiecăreia, pentru ele însele și pe unele pentru altele în armonia și persistența relației indisolubile a tuturor[1648].

Pronia lui Dumnezeu se întinde peste toate? Căci însăși firea ne dă o dovadă nu neînsemnată că, anume, cunoștința proniei a fost semănată în noi în chip natural, când împingându-ne, fără să ne fi învățat înainte, spre Dumnezeu prin rugăciuni, în necazuri venite pe neașteptate, ne face să cerem de la El izbăvirea. Căci cuprinși deodată de o strâmtorare, înainte chiar de a cugeta la ceva, strigăm fără voie pe Dumnezeu, de pare că însăși pronia ne atrage la ea, fără să mijlocească aceasta niscai gânduri, întrecând iuțimea facultății noastre intelectuale, și cea dintâi arătând că ajutorul dumnezeiesc e mai tare decât toate. Nu ne-ar duce firea fără voie spre ceea ce nu are ființă. Dar tot ce urmează natural din altceva dă dovadă că are o simțire tare și neînvinsă a adevărului, chiar dacă acesta rămâne tuturor nevădit[1649].

1647. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: După ce a demonstrat că Același Dumnezeu e și făcătorul și proniatorul lucrurilor, Sfântul Maxim aprofundează în continuare înțelesul proniei divine. Prin pronie se mențin și se conduc toate făpturile la ținta lor, printr-o reciprocă condiționare și conlucrare. Sfântul Maxim insistă asupra faptului că pronia conservă nu numai legile și genurile cele mai generale, ale creațiunii, ci și entitățile particulare, în care se concretizează legile naturii și genurile. Unii filosofi, văzând alterarea entităților particulare și persistența legilor naturii și genurilor generale, au susținut că numai cele din urmă sunt conservate de pronie. Aceasta ar însemna că pronia nu conduce lumea spre nici o țintă, pentru că legile naturii și genurile generale rămân mereu aceleași. Sfântul Maxim opune acestei teorii faptul că legile naturii și genurile universale nu se realizează, deci nu există în fapt decât în cele particulare. Se anticipează aci discuția scolastică dacă *universalia* sunt *in re* sau *ante rem.* Sfântul Maxim se declară pentru prima parte a alternativei.

Fizicianul filosof contemporan Philibert *(Der Dreieine)* afirmă că numai neantul nu e definit. Orice existență concretă e definită. Cum s-ar putea împăca aceasta cu afirmația Părinților că Dumnezeu e mai presus de orice determinare (αόριστος)? Concilierea ar putea sta în faptul că Dumnezeu e în același timp indefinit și izvor a tot ceea ce e definit. Faptul acesta e propriu persoanei. Dar câtă vreme persoana umană se definește fără să vrea și definitul constituie o sferă a sa, Dumnezeu e izvor al definitului prin voință și definitul nu ține de ființa Lui. O altă conciliere e dată în faptul că Dumnezeu e nu numai unitate, ci și Treime. Relațiile Persoanelor treimice se realizează în infinitatea iubirii, care nu e lipsită de orice calitate. Se poate spune că iubirea infinită a Lui are în ea totuși o structură. În Dumnezeu e o structură a iubirii paterne și a iubirii filiale (τύπος al Sfântului Maxim). Cel ce iubește poartă în sine, *chipul,* întipărirea celui iubit. (n. 225, p. 180).

1648. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: În poziția pe care Sfântul Maxim o ia în favoarea pronierii entităților create, e implicată convingerea lui că ființele umane, fiind ajutate să se realizeze în viața prezentă, sunt conduse spre o durată eternă în viața viitoare, sau în Dumnezeu. Pentru că altfel ar fi zadarnică pronierea lor în viața prezentă. Numai prin pronierea celor individuale se arată că lumea e creată cu un scop final, care e atins prin acestea. Se afirma aci personalismul opus panteismului. Nu e eternă numai specia umană, ci și persoanele sunt eterne. (n. 226, p. 180).

1649. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Puterea proniei e mai adâncă în noi decât gândirea. De aceea strigăm îndată, în orice greutate, pe Dumnezeu în ajutor. (n. 227, p. 181).

Iar dacă pentru faptul că raţiunea purtării de grijă a celor particulare ne este necuprinsă, precum de fapt este, după cuvântul: *Cât de ascunse sunt judecăţile Lui şi de neumblate căile Lui* (Rom. 11, 33), cineva ar spune că nici nu există o astfel de purtare de grijă, n-ar grăi drept, după judecata mea. Căci dacă e mare şi necuprinsă deosebirea între oameni şi schimbarea fiecăruia faţă de fiecare şi în sine însuşi, în vieţile, moravurile, opiniile, hotărârile, poftele, ştiinţele, trebuinţele, aptitudinile şi chiar gândurile sufletului care sunt aproape infinite, schimbându-se fiecare împreună cu toate cele ce se întâmplă în fiecare zi şi ceas (căci e foarte versatil acest animal care e omul, schimbându-se repede împreună cu timpurile şi cu trebuinţele), e numaidecât necesar ca şi pronia, care cuprinde şi îmbrăţişează toate cele singulare prin preştiinţă, să apară felurită, variată şi multiplă, să se întindă cu lucrurile necuprinse din pricina mulţimii, acomodându-se cu fiecare precum convine aceluia, potrivit cu fiecare lucru şi gând, până la cele mai subţiri mişcări ce se nasc în suflet şi trup[1650].

Deci, dacă deosebirea celor particulare este necuprinsă, nesfârşită e şi raţiunea proniei ce se acomodează cu ele în chip cuvenit. Dar dacă raţiunea proniei celor particulare este nesfârşită şi nouă necunoscută, noi nu trebuie să facem neştiinţa noastră pricină de desfiinţare a grijii atotînţelepte de lucruri, ci să lăudăm şi să primim simplu şi fără îndoială, în chip vrednic de Dumnezeu şi folositor, toate faptele proniei şi să credem că bine se fac cele ce se fac, chiar dacă raţiunea lor ne este nouă neajunsă. Iar zicând toate, zic cele ale proniei, adică nu cele făcute rău de noi după raţiunea voii noastre; căci acestea sunt cu totul străine de raţiunea proniei." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 63, în PSB, vol. 80, pp. 180-182)

„(...) spune şi de-Dumnezeu-cuvântătorul, marele Dionisie Areopagitul, zicând: *Trebuie să îndrăznim să spunem de dragul adevărului şi aceasta, că şi Însuşi cauzatorul tuturor iese din Sine, din pricina iubirii celei frumoase şi bune faţă de toate, datorită supraabundenţei bunătăţii Sale iubitoare, prin purtările de grijă faţă de toate cele ce sunt; că, lăsându-Se oarecum cucerit de bunătate, de iubire şi de afecţiune, coboară din înălţimea Sa mai presus de toate în toate prin puterea extatică mai presus de fiinţă, care nu-L scoate însă din Sine* (*De div. nom.*, cap. 4, 13)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* Partea a II-a, 180, în PSB, vol. 80, pp. 350-351)

„(Dumnezeu – n.a.), Care Se foloseşte cu înţelepciune de cele ce nu depind de noi, pe de altă parte spre pedepsirea relelor ce depind de noi, şi iarăşi pe de altă parte spre sporirea şi întărirea bunătăţilor (virtuţilor) ce depind de noi.

Deosebind deci cele ce stau în puterea noastră de cele ce nu stau în puterea noastră, pe cele din urmă să le credem ca fiind în întregime opera Providenţei dumnezeieşti, iar pe cele dintâi ca fiind şi opera Providenţei dumnezeieşti, dar şi opera voinţei noastre. Depinde de noi, ca să concentrăm într-o definiţie, tot ce, cuprinzându-se în raţiunea virtuţii, sau, dimpotrivă, în modul răutăţii, urmează liberei noastre hotărâri prin voinţă. Dar nu depinde de noi tot ceea ce nu are drept creatoare a existenţei proprii libera alegere şi tot ce, existând prin fire, nu se poate numi virtute sau răutate, dar devine, sau, pentru a spune mai propriu, se arată ca una sau alta prin felul cum îl

1650. Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim ia în considerare şi argumentul ce se aduce împotriva purtării de grijă a tuturor, că ea este de necuprins, sau de neînţeles, dată fiind mulţimea lucrurilor şi complexitatea schimbărilor lor şi a raporturilor dintre ele. El spune că, precum omul se schimbă în raport cu fiecare semen al său şi cu orice împrejurare, acomodându-se tuturor, cu atât mai mult poate fi multiplă şi acomodată tuturor creaturilor individuale şi împrejurărilor lor şi pronia dumnezeiască. O negare a pronierii celor individuale ar sărăci gândirea lui Dumnezeu şi L-ar lipsi de iubire, supunându-L unui mic număr de legi, în sens panteist. (n. 228, p. 181).

întrebuințăm noi." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 1, în PSB, vol. 81, p. 12)

„(...) Pe Cel ce le-a făcut și le susține toate numai cu înclinarea voinței Lui." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole,* Partea întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 68)

Duhul Sfânt – „Duhul înfierii"

„Deci Duhul este altceva decât creaturile. S-a dovedit că e mai degrabă propriu Fiului și că nu e străin de Dumnezeu. Chiar și acea sfătoasă întrebare a lor: *Dacă Duhul este din Dumnezeu, pentru ce nu Se numește și El Fiu?*, s-a dovedit încă prin cele dinainte, cutezătoare și îndrăzneață, dar se dovedește nu mai puțin și acum. Căci deși nu s-a numit în Scripturi Fiu, ci Duh al lui Dumnezeu, s-a spus că e în Dumnezeu însuși și din Dumnezeu însuși precum a spus Apostolul (I Cor. 2, 12). Iar dacă Fiul, fiindcă e în Tatăl, este propriu ființei Lui, în mod necesar și Duhul, odată ce se spune că e din Dumnezeu, este propriu după ființă al Fiului. Și fără îndoială, pentru că Domnul este Fiu, Duhul însuși a fost numit Duhul înfierii[1651]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXV, în PSB, vol. 16, p. 54)

„(...) *Căci n-ați luat iarăși duh de robie, spre frică, ci ați luat Duhul înfierii*[1652] (Rom. 8, 15)." (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură,* XXV, în PSB, vol. 16, p. 55)

„Deși Duhul Sfânt nu S-a numit Fiu, El nu e în afara Fiului. Căci I s-a spus Duhul înfierii[1653]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* Către același episcop Serapion, IV, în PSB, vol. 16, p. 90)

Duhul Sfânt în iconomia mântuirii

„Prin intermediul Duhului Sfânt (are loc) restabilirea în paradis, ridicarea în împărăția cerurilor, redobândirea înfierii, îndrăzneala de a numi pe Dumnezeu – Tatăl nostru, împărtășirea de harul lui Hristos, viețuirea ca fii ai luminii, părtășia la slava veșnică și, într-un cuvânt, împărtășirea de toate binecuvântările în acest veac și în cel viitor[1654]. Astfel, bunurile promise nouă, din care, prin credință, așteptăm să ne

1651. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul nu e Fiu al Fiului, cum e Fiul chip al Tatălui, pentru că nu Se naște din Fiul, cum Se naște Fiul din Tatăl. Dar e Duhul înfierii, pentru că nenăscându-Se din Fiul, dar fiind în Fiul și lăsându-L pe Acesta Fiu și nefăcându-L Tată al Său, ne face și pe noi fii, ca Cel ce Se întipărește în noi ca și chipul Fiului. El e chip al Fiului în alt sens, anume ca Cel ce Îl reflectă pe Fiul ca Fiu, din strânsa unire cu El. El ne face de aceea pe noi asemenea Fiului, lăsându-L pe Fiul Fiu și reflectându-L ca atare, fără să Se nască și fără să purceadă din Fiul. El este chipul Fiului, dar nu are această calitate întrucât ar avea originea în Fiul, ci întrucât Tatăl, purcezându-L ca Tată al Fiului, Îl unește cu Fiul, sau Îl face să Se odihnească în Fiul și să reflecte pe Fiul, sau să confirme pe Fiul în calitatea Lui de Fiu, iubind această calitate a Lui. În mod deosebit Duhul e ipostasul-suflu, însă un suflu în care se reflectă trăsăturile Fiului, care accentuează aceste trăsături, rămânând totuși deosebit ca ipostas de Fiul. (n. 78, p. 54).

1652. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Ca Duh de Fiu, Duhul ne dă curaj de fii în fața Tatălui. Nu ne mai temem de moarte, sau de cei ce ne pot omorî. (n. 80, p. 55).

1653. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Deci Duhul e și al Fiului, dar ca al Lui, nu ca al Tatălui. Nu-L are pe Fiul drept origine, ci Fiul e primitorul Lui de la Tatăl, în calitate de Fiu. De aceea când este dat și oamenilor, este dat în calitatea de Duh al Fiului, aducând și în oameni simțirea de fii, sau făcându-i asemenea Fiului. Ei sunt înfiați însă, prin aceasta, de Tatăl. Fiul nu-i ține nedeschiși Tatălui, cum nu este nici El închis Tatălui. Duhul pe Care-L dă El oamenilor, deși Îl dă în calitate de Fiu, tocmai prin aceasta Îl dă și ca Duh al Tatălui, sau ca primit de la Tatăl. (n. 166, p. 90).

1654. Iconomia mântuirii urmează ordinea inversă creației lumii: de la Sfântul Duh prin Fiul către Tatăl. – n.a.

înfruptăm, le vedem ca în oglindă, ca deja prezente (Mt. 3, 18). Şi dacă arvuna este atât de mare, cât de mare va fi plata, şi dacă pârga este atât de mare, cât de mare va fi rodul întreg al (secerişului)?" (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 15, în PSB, vol. 12, p. 50)

„Cine neagă că acţiunile întreprinse de Marele Dumnezeu şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, izvorâte din bunătatea lui Dumnezeu, în vederea mântuirii omului, s-au împlinit prin harul Duhului? Fie că cercetezi pe cele din trecut: binecuvântările patriarhilor, ajutorul dat prin lege, tipurile, profeţiile, bravurile în războaie, minunile drepţilor, fie că cercetezi dispoziţiile referitoare la întruparea Domnului, (toate au fost realizate prin Duhul). În primul rând a fost prezent în însuşi trupul Domnului, fiindu-I ungere şi însoţitor inseparabil, conform spuselor Scripturii : *Peste Cel care vei vedea pe Duhul coborând şi rămânând peste El, Acesta este Fiul Meu Cel iubit* (In. 1, 33; Lc. 3, 22). Şi: *Pe Iisus cel din Nazaret, pe Care L-a uns Dumnezeu cu Duhul Sfânt* (Fap. 10, 38). Apoi, orice lucrare (a Fiului) se săvârşea în prezenţa Duhului. Duhul era de faţă chiar şi când (Iisus) a fost ispitit de diavol. *Căci, zice (Scriptura), Iisus a fost condus de Duhul în pustiu, pentru a fi ispitit* (Mt. 4, 1). Şi când a săvârşit minuni (Duhul) era de faţă. *Pentru că, zice, dacă Eu scot demonii cu Duhul lui Dumnezeu...* (Mt. 12, 28). Nu L-a părăsit nici după ce a înviat din morţi. Pentru că, în lucrarea de reînnoire a omului, de a-i reda harul – pe care (îl primise) din suflarea lui Dumnezeu, dar îl pierduse –, Domnul, suflând peste ucenici, a zis: *Luaţi Duh Sfânt. Cărora veţi ierta păcatele, vor fi iertate şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute* (In. 20, 22-23). Organizarea Bisericii nu se săvârşeşte, în mod evident şi incontestabil, prin Duhul? *Pentru că Acesta, zice (Scriptura), a dat Bisericii în primul rând apostoli, în al doilea rând profeţi, în al treilea rând pe cei cu darul minunilor, apoi pe cei cu darul tămăduirilor, al cârmuitorilor, binefăcătorilor şi cu darul (vorbirii în diferite) limbi* (I Cor. 12, 28). Această ordine a fost stabilită după darurile Duhului.

Dacă cercetează cineva cu atenţie va găsi că şi la vremea aşteptatei celei de a doua veniri a Domnului din cer Duhul Sfânt nu va lipsi, aşa cum socotesc unii. Din contră, va fi de faţă şi în ziua arătării (Domnului), când fericitul şi singurul Suveran va judeca lumea cu dreptate. Cine n-a auzit de bunurile pe care le-a pregătit Dumnezeu pentru cei vrednici, încât să nu ştie că coroana drepţilor, care se va da fiecăruia mai bogată şi mai strălucitoare – după actele de virtute săvârşite – este harul Duhului?" (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 16, în PSB, vol. 12, p. 55)

„Şi dacă te gândeşti la creaţie, (vei vedea atunci) că puterile cerurilor (îngerii) de Duhul au fost întărite; prin întărire se înţelege statornicia în practicarea binelui. Prin urmare, intimitatea cu Dumnezeu, indiferenţa faţă de rău şi rămânerea în permanenţă în fericire (s-au dat) puterilor îngereşti de către Duhul. Avea să vină Hristos, Duhul I-a luat-o înainte. Are loc întruparea, Duhul este nedespărţit. S-au săvârşit minuni, (s-au acordat) harismele vindecărilor, (toate s-au făcut) prin Duhul Sfânt. Demonii au fost alungaţi în (numele) Duhului lui Dumnezeu. Când diavolul a fost certat, Duhul era de faţă. Izbăvirea de păcate (s-a făcut) prin harul Duhului. Căci *v-aţi spălat şi v-aţi sfinţit in numele Domnului nostru Iisus Hristos şi în Duhul Sfânt* (I Cor. 6, 11). Apropierea de Dumnezeu (s-a făcut) prin Duhul, căci: *a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre care striga: Avva, (adică Tată)* (Gal. 4, 6). Învierea din morţi (se va săvârşi) prin lucrarea Duhului. *Căci, (zice Psalmistul), vei trimite Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pământului* (Ps. 13, 30).

Dacă înţelege cineva zidirea ca pe o reînsufleţire a celor ce s-au descompus, oare nu este mare lucrarea Duhului, Care se îngrijeşte de viaţa noastră de după înviere şi adaptează sufletele noastre la acea viaţă spirituală?" (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 19, în PSB, vol. 12, p. 64)

Lucrarea Duhului Sfânt în creaţie

„Duhul Sfânt umple pe îngeri, umple pe arhangheli, sfinţeşte pe puteri, însufleţeşte totul. Duhul Sfânt se împarte în toată creaţia, este împărtăşit în chip diferit de fiecare din cele create, dar cu toate acestea Duhul nu este micşorat de cei care participă la El. Dă tuturor harul Lui; nu se termină, deşi este împărţit celor care participă la El, iar cei care Îl primesc sunt plini de Duhul, iar Duhul Sfânt rămâne neîmpuţinat. După cum soarele nu este micşorat întru nimic de cei care participă la lumina şi căldura sa, deşi luminează corpurile şi este împărţit în felurite chipuri de corpuri, tot aşa şi Duhul rămâne nemicşorat şi neîmpărţit, cu toate că dă tuturora harul Său. Luminează pe toţi pentru a înţelege pe Dumnezeu, insuflă pe profeţi, înţelepţeşte pe legiuitori, sfinţeşte pe preoţi, întăreşte pe împăraţi, desăvârşeşte pe drepţi, umple de cinste pe cei curaţi sufleteşte şi trupeşte, dă harurile tămăduirilor, învie pe morţi, dezleagă pe cei legaţi, înfiază pe cei străini. Acestea le lucrează prin naşterea de sus (In. 3, 3). Dacă ia un vameş care crede, îl face evanghelist (Mt. 9, 9); dacă se pogoară peste un pescar, face din el un teolog (Mt. 4, 19); dacă găseşte un prigonitor, care se pocăieşte, îl face apostol al neamurilor, predicator al credinţei, vas al alegerii (Fapte 9, 15). Prin Duhul Sfânt cei slabi ajung puternici, cei săraci se îmbogăţesc, oamenii simpli la cuvânt sunt mai înţelepţi decât înţelepţii." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XV, III, în PSB, vol. 17, p. 512)

„După cum suflul care străbate un fluier produce un sunet, (tot aşa) Duhul Sfânt cântă prin sfinţi şi prin oamenii cei duhovniceşti şi Se roagă lui Dumnezeu în curăţia inimii." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* Omilia XLVII, 14, în PSB, vol. 34, p. 274)

Ubicuitatea Duhului Sfânt

„Sfântul Duh este în cer şi umple pământul; este de faţă pretutindenea şi nu-i mărginit de nimic. În fiecare locuieşte în întregime şi este în întregime cu Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări,* XV, III, în PSB, vol. 17, p. 513)

Veşnicia Duhului Sfânt

„Nu trebuie să credem că El a fost altceva înainte de a fi Duh Sfânt şi că ar fi progresat până a ajuns să fie Duh Sfânt. Dacă am crede aşa ceva ar fi tot una să spunem că într-o vreme când nu exista Duh Sfânt, nu era nici cine să-L cunoască pe Tatăl, că abia după ce a ajuns la cunoaştere ar fi devenit Duh Sfânt. Dacă aşa ar fi stat lucrurile, atunci El niciodată n-ar fi fost înţeles în unitatea Treimii[1655] împreună cu Tatăl cel neschimbat şi cu Fiul Său. Cu alte cuvinte, Duhul Sfânt a existat în tot timpul. Folosim expresiile *în tot timpul* sau *a existat veşnic* sau orice alt termen cu semnificaţia temporală, dar totul trebuie înţeles în chip simplu şi cu îngăduinţă, căci

1655. Notă Pr. T. Bodogae: A se vedea aici, mai jos: I, 8, 3. A se reţine cuvântul *unitatea Treimii.* (n. 234, p. 73).

înţelesurile lor sunt legate de timp, pe când cele de care vorbim noi, chiar dacă în cursul discuţiei apar ca temporale, în realitate ele depăşesc prin firea lor orice idee de semnificaţie temporală." (Origen, *Despre principii,* Cartea întâi, IV, 3, în PSB, vol. 8, pp. 73-74)

Sălăşluirea Duhului Sfânt în noi

„(...) Se împarte în sufletul fiecărui credincios, fără ca Duhul să Se împartă." (Clement Alexandrinul, *Stromatele,* VI, cap. 15 – 120.2, în PSB, vol. 5, p. 452)

„Duhul nu *Se odihneşte* asupra oricui, după cum citim, ci numai peste sfinţi şi peste cei fericiţi. Duhul lui Dumnezeu Se odihneşte peste cei care au *o inimă curată* (Mt. 5, 8) şi peste cei care au curăţit sufletul lor de păcat (Rom. 8, 10-11 etc.). Dimpotrivă, El nu sălăşluieşte într-un trup apăsat de păcat, chiar dacă cândva a sălăşluit într-însul. Duhul Sfânt nu îngăduie nici o comunicare, nici o împărţeală cu duhul răului. E sigur că din clipa păcatului, duhul răului, care-i în sufletul cuiva, este cel care îşi are partea sa. Când acela e lăsat să intre şi să sălăşluiască în noi prin cugetele sale rele şi pofte rele, Duhul Sfânt se află în strâmtoare şi eu îmi îngădui să afirm că: Duhul Sfânt este alungat din noi. De aceea, Apostolul, ştiind că aşa se petrec lucrurile, dă sfatul: *Să nu întristaţi Duhul cel Sfânt al lui Dumnezeu, întru Care aţi fost pecetluiţi pentru ziua răscumpărării* (Efes. 4, 30). Prin păcat întristăm, deci, pe Duhul Sfânt, iar printr-o viaţă dreaptă şi sfântă, Îi pregătim în noi un sălaş." (Origen, *Omilii la Cartea Numerii,* Omilia VI, cap. 3, în PSB, vol. 6, pp. 146-147)

„După cum prin participarea la Fiul Său, Dumnezeu face din noi fii adoptivi, iar prin participare la Înţelepciune ne face şi pe noi înţelepţi întru Dumnezeu, tot aşa şi împărtăşirea noastră din Duhul Sfânt ne face şi pe noi sfinţi şi înduhovniciţi. Şi a te împărtăşi din Duhul Sfânt e unul şi acelaşi lucru cu a te împărtăşi din Tatăl şi din Fiul, pentru că una şi netrupească este firea întregii Sfintei Treimi[1656]. Ceea ce am spus despre participarea sufletului trebuie să înţelegem că este valabil şi la îngeri şi la puterile cereşti, întrucât întreaga creaţie spirituală doreşte participarea la Sfânta Treime[1657]." (Origen, *Despre principii,* Cartea a IV-a, V, 4, în PSB, vol. 8, p. 304)

„Ei[1658] (...) au nu numai trupul neîntinat de pofte şi de împreunare, dar şi sufletul inaccesibil gândurilor necurate; de aceea, în sufletul lor, locuieşte, ca într-un templu, Duhul Sfânt." (Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, Discursul XI, în PSB, vol. 10, p. 119)

„Aceasta (frumuseţea firească – n.a.) însă strălucind, precum străluceşte soarele înaintea ochiului curat, îi va arăta acestuia în el însuşi imaginea Celui nevăzut. În fericita contemplare a chipului vei vedea frumuseţea arhetipului. Prin Duhul inimile se înalţă, cei neputincioşi sunt conduşi de mână, cei ce sunt pe calea virtuţii se desăvârşesc. Luminând pe cei care s-au curăţit de orice pată, îi arată duhovniceşti, datorită comuniunii cu El. Şi după cum (se întâmplă cu) corpurile strălucitoare şi cu cele transparente, că atunci când o rază cade peste ele devin mai strălucitoare şi altă

1656. Notă Pr. T. Bodogae: Despre înrudirea omului cu Dumnezeu şi despre împărtăşirea din lucrările harului Lui vorbeşte Origen adeseori şi în cartea de faţă: I, 1, 3; I, 2,4; I, 3, 8 etc. (n. 1583, p. 304).

1657. Notă Pr. T. Bodogae: Pentru Origen diferenţa între îngeri şi oameni e numai întâmplătoare întrucât şi unii şi alţii fac parte din categoria fiinţelor cugetătoare. (n. 1584, p. 304).

1658. Cei care îşi încearcă dorinţele şi poftele trupului – n.a.

strălucire porneşte din ele, la fel se întâmplă şi cu sufletele purtătoare şi iluminate de Duhul, ele însele devin duhovniceşti şi răspândesc altora harul. Urmare a acestui fapt este prevederea celor viitoare, tâlcuirea tainelor, cunoaşterea celor ascunse, harismele, viaţa cerească, convieţuirea cu îngerii, bucuria fără margini, rămânerea permanentă (în comuniune) cu Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* cap. 9, în PSB, vol. 12, p. 39)

„Duhul este Cel ce ne ţine în Dumnezeu, şi nu noi prin noi înşine. Şi precum suntem fii şi dumnezei, pentru Cuvântul din noi, aşa vom fi în Fiul şi în Tatăl şi, ajunşi în Fiul şi în Tatăl, vom fi socotiţi una pentru Duhul care este întru noi şi întru Fiul aflător în Tatăl[1659]." (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* Cuvântul al III-lea, XXV, în PSB, vol. 15, p. 352)

„După cum o casă, plină de murdărie şi de miros urât, (este curăţită şi împodobită), tot aşa şi sufletul, în întregime trebuie să fie curăţit, împodobit şi umplut de toată aroma şi (cu toate) comorile, pentru ca Duhul Sfânt să vină – în locul lui satan – şi să se odihnească în sufletele creştinilor." (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovniceşti,* XXVII, 19, în PSB, vol. 34, p. 222)

„Spune Mântuitorul: *De Mă iubeşte cineva pe Mine, cuvântul Meu va păzi şi Tatăl Meu îl va iubi pe el şi vom veni la el şi Ne vom face locaş în el* (In. 14, 23)[1660]. De fapt, Duhul este Cel ce locuieşte în noi şi prin El credem că avem totodată pe Tatăl şi pe Fiul, precum a spus iarăşi şi Ioan Evanghelistul: *În aceasta cunoaştem că rămânem întru El şi El întru noi, că ne-a dat nouă din Duhul Său* (I In. 4, 13)[1661]." (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 111)

„Dacă buna mireasmă a aromatelor îşi întipăreşte tăria în veşminte şi preface cele în care vine, într-un fel conform ei, cum nu ar putea Duhul Sfânt, odată ce este din Dumnezeu prin fire, să facă părtaşi de firea dumnezeiască pe cei în Care vine?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* Cartea a IX-a, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 994)

1659. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Pe de o parte Duhul aflându-Se în noi, pe de alta, în Fiul Care este în Tatăl, precum cele trei Persoane dumnezeieşti sunt una, aflându-Se Una în Alta, fără să Se confunde, aşa ne facem şi noi una, adică unul în altul. Duhul are o poziţie deosebită în raport cu noi. El ia locul cel mai intim în noi; dar e totodată în Fiul, Care Se află în Tatăl. Locul cel mai intim în noi e în conştiinţa noastră de fii ai Tatălui ceresc. Deci Duhul Se află în noi, trezind această conştiinţă, întrucât are cu Sine pe Fiul şi pe Tatăl, întrucât Se află totodată în Fiul, iar Fiul în Tatăl, cu simţire de Fiu. Duhul îşi are locul în Fiul, datorită Tatălui şi venind de la Tatăl. De aceea ia loc şi în noi, trezindu-ne conştiinţa de fii. Iar avându-Şi locul în Fiul, rămâne în Fiul, prin Care Tatăl îl trimite în intimitatea noastră, caracterizată prin filiaţie faţă de obârşia noastră supremă. (n. 60, p. 352).

1660. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Duhul Sfânt, locuind în cineva, îl face templu al lui Dumnezeu. Dar acela e totodată locaş al Tatălui şi al Fiului. Căci Duhul nu e decât în cel unit cu Fiul, peste Care Se odihneşte. Cel ce crede în Hristos, că e Fiul lui Dumnezeu şi Tatăl şi are pe Duhul odihnind în El, este locaş sau templu al Sfintei Treimi, întipărit de iubirea dintre Persoanele Sfintei Treimi şi, ca atare, iubind şi el pe Tatăl cu iubirea Fiului, peste Care se odihneşte iubirea Tatălui, în Persoana Sfântului Duh. (n. 191, p. 111).

1661. Tâlcuirea Pr. D. Stăniloae: Numai Duhul de Fiu al lui Hristos ne dă simţirea că avem pe Hristos ca Fiu în noi. Prin Duhul se naşte în noi sensibilitatea pentru prezenţa Fiului Tatălui în noi. (n. 192, p. 111).

DOGMELE

Despre dogmele Bisericii[1662]

„(...) Dogmele apostolice ale Bisericii pentru care suntem gata să murim, dispreţuind totuşi pe cei care ne constrâng să le lepădăm. Dar, chiar dacă aceştia ne forţează prin chinuri nu ne pierdem nădejdea, (încrederea) în ele." (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească,* Cartea întâi, 4, 55, în PSB, vol. 44, p. 34)

„Căci e neîndoios că acela care nu cunoaşte adevărul nu-L poate cunoaşte nici pe Dumnezeu." (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită,* Cartea a III-a, cap. 7, în PSB, vol. 75, p. 122)

Dogmele sunt bazate pe Sfânta Scriptură

„(…) pentru noi arbitru e Scriptura cea insuflată de Duhul Sfânt, de aceea cei la care dogmele sunt de acord cu cuvintele Scripturii vor câştiga de partea lor votul adevărului." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 189, III, în PSB, vol. 12, p. 385)

Explicarea dogmelor prin diferite raţionamente[1663]

„După cum pentru obiectele văzute de ochii noştri experienţa s-a dovedit totdeauna mai bună decât explicarea raţională a cauzelor, tot aşa şi pentru dogmele care ne depăşesc, credinţa e mai bună decât perceperea prin raţionamente." (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole,* 38, V, în PSB, vol. 12, p. 183)

Dogmele şi viaţa duhovnicească[1664]

„(...) Noi, luptători ai pietăţii, care am ales viaţa liniştită şi lipsită de plăceri (lumeşti) ca un ajutor pentru păzirea dogmelor evanghelice (...)." (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mari*, cap. IV, în PSB, vol. 18, p. 216)

1662. Învăţătura descoperită de Dumnezeu, primită şi învăţată de Biserică, s-a numit *dogmă* (gr. Δόγμα – dogma, hotărâre, sentinţă, decret). Dogma este un adevăr fundamental, neschimbat, dat odată pentru totdeauna, descoperit de Dumnezeu oamenilor şi formulat de Biserică cu ajutorul Sfântului Duh, Care a luminat şi inspirat pe autorii sfinţi ce au formulat dogmele. Sfinţii Părinţi recunosc dogmei – acestei învăţături predate şi apărate de Biserică şi întărită de Sfânta Scriptură – o însemnătate centrală în viaţa creştină. Biserica nu formulează orice adevăr, ci numai adevărul descoperit de Dumnezeu, despre care mărturiseşte şi Sfânta Scriptură. Biserica Ortodoxă a arătat că nu există alt mod de mântuire, decât cel asigurat de trăirea conform normelor exprimate de dogme. Biserica, prin Sfintele Sinoade care au şi formulat dogmele, a anatematizat pe cei care nu ţin de învăţătura cea adevărată, formulată de aceste soboare, sub inspiraţia Duhului Sfânt. Cei ce dispreţuiesc dogmele se abat de la calea mântuirii şi pierd viaţa veşnică. – n.a.

1663. În esenţa ei, dogma pare a fi raţională, fiindcă adevărul cuprins în ea e formulat în cadrul puterilor raţiunii, însă ea formulează un adevăr supraraţional şi supralogic – adevărul revelat. Dogma e pentru creştin o cunoaştere, dar o cunoaştere antinomică, o supracunoaştere, adevărurile sale fiind supraraţionale şi supralogice: o Fiinţă în trei Ipostasuri, o Persoană în două firi, Fecioara Maria naşte pe Cel mai presus de fiinţă etc. Părinţii Bisericii şi scriitorii bisericeşti au recurs uneori şi la argumente raţionale în explicarea învăţăturilor de credinţă, precum precizează şi Fericitul Augustin: *Noi ne vom lua probele nu numai din autoritatea mărturisirior divine, dar, de asemenea, din pricina păgânilor, vom recurge la argumente scoase din raţiune* (Fer. Augustin, *De civitate Dei,* XIX, I). Sfinţii Părinţi vorbesc despre *ochii credinţei,* pe care-i căpătăm prin înaintarea noastră pe calea virtuţilor, şi ne sfătuiesc să nu neglijăm dogmele, făcându-ne credinţa oarbă, lipsită de iluminările Duhului Sfânt, care ni se împărtăşesc prin împlinirea virtuţilor. Părinţii sfinţi au formulat dogmele dumnezeieşti trăind prezenţa lui Dumnezeu în viaţa lor, fiind uniţi cu Dumnezeu, teofori. – n.a.

1664. Biserica îndeamnă la dreaptă credinţă şi în acelaşi timp la dreaptă trăire, cerând de la credincioşii ei nu numai să înveţe dreapta credinţă, ci şi dreapta trăire, căci orice abatere sau deviere de la dreapta învăţătură, duce implicit la de-

„Să ne străduim să punem în sufletele noastre învăţăturile cele sănătoase şi odată cu asta să aducem şi viaţă curată, pentru ca şi viaţa să dea mărturie de dogmele noastre, dar şi dogmele să ne arate viaţa vrednică de credinţă. Nu avem nici un folos dacă dogmele ne sunt drepte, dar viaţa stricată; şi iarăşi nu putem câştiga ceva de folos pentru mântuirea noastră dacă avem viaţă curată, dar nu ţinem seama de dogme. Se cuvine, dar, să ne împodobim cu amândouă, şi cu învăţături drepte şi cu viaţă curată, dacă vrem să scăpăm de iad şi să dobândim împărăţia. Spune-mi, ce folos ai de un copac care se întinde mult în sus, e plin de frunze, dar e gol de fructe? Tot aşa şi creştinului nu-i sunt de nici un folos dogmele drepte, dacă viaţa lui e stricată." (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* Omilia XIII, IV, în PSB, vol. 21, p. 154)

---

vierea de la dreapta trăire. Învăţăturile creştine nu trebuie să fie numai mărturisite, ci şi trăite de credincioşi, pentru a putea fi înţelese de aceştia. O serie de Părinţi ai Bisericii şi scriitori bisericeşti vorbesc despre această pregătire morală şi trăire duhovnicească pentru a putea înţelege sfintele învăţături ale Bisericii: *Adâncă este prăpastia dogmelor, iar mintea celui ce se linişteşte sare fără primejdie peste ele. Nu e ferit de primejdie cel ce înoată îmbrăcat, nici cel ce se atinge de teologie, stăpânit de patimi.* (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv. XXVII, *Filocalia,* vol. IX); *Urcă prin felul tău de vieţuire; caută să dobândeşti pe Cel curat prin curăţie. Vrei să ajungi vreodată teolog şi să fii vrednic de dumnezeire? Păzeşte poruncile şi umblă în viaţă potrivit acestor porunci.* (Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul XX, 12,* PG, XXXV, col. 1080); *Dacă eşti teolog, roagă-te cu adevărat; şi dacă te rogi cu adevărat eşti teolog.* (Evagrie Ponticul, *Capete despre rugăciune,* cap. 60, *Filocalia*, vol. I); *Cei ce văd pe Dumnezeu sunt înlăuntrul lui Dumnezeu, au parte de strălucirea Sa.* (Sf. Irineu al Lyonului, *Contra ereselor,* IV, 20, 5, PG, VII, col. 1035) ş.a.m.d. Referindu-se la transpunerea în faptă a învăţăturilor creştine, Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: *Care este folosul de a cunoaşte bine învăţăturile despre Dumnezeu, dar a face, cu neruşinare, desfrânare? Iarăşi, care-i folosul de a trăi în înfrânare într-un chip bun, dar a huli cu neevlavie?* (Cateheza IV). Nu mică este osânda celui care *dogmatizează,* adică vorbeşte despre Dumnezeu şi despre dogmele dumnezeieşti fără pregătirea moral-spirituală cuvenită, căci prin discrepanţa dintre învăţătură şi viaţă, el de fapt dezminte cele afirmate prin viu grai, iar spusele lui sunt blasfemie, fiindcă prin aceasta dovedeşte că învăţătura pe care o propagă nu i-a străpuns inima şi că dogmele nu au nici o putere de reînnoire morală a sa. De aceea, este zadarnic efortul celui ce învaţă fără să practice el însuşi învăţătura pe care o propovăduieşte. – n.a.

CUVÂNTUL PRIMILOR CITITORI

Arhid. Prof. Univ. Dr. CONSTANTIN VOICU – Facultatea de Teologie Ortodoxă *Andrei Şaguna,* Sibiu

Salutăm apariţia în limba română a acestei antologii patristice având ca autor pe tânărul şi inimosul meu doctorand Liviu Petcu, asistent universitar la Facultatea de Teologie *Dumitru Stăniloae* din Iaşi. Avem de-a face, aşadar, cu o antologie tematică, care doreşte să vină în ajutorul doctoranzilor, studenţilor, clerului şi poporului binecredincios, pentru o mai bună cunoaştere a literaturii şi teologiei patristice.

După patru ani de strădanii, autorul publică acest prim volum al antologiei sale, programată în şapte volume, având ca titlu *Despre Dumnezeu şi lucrările Sale.* Avem de-a face cu o culegere de texte patristice cu referire la această mare tematică dogmatică, la care autorul a adăugat, acolo unde a considerat necesar, notele explicative ale traducătorilor sau propriile note explicative. De asemenea, autorul a compus studii propedeutice de reală valoare teologică, care precedă textele patristice. Primele trei studii introductive au menirea de a prezenta cititorului Patrologia ca ştiinţă teologică.

Consider utilă apariţia acestei antologii patristice în mediul teologic românesc. Această antologie autohtonă prezintă o particularitate prin însuşi faptul că realizarea ei se datorează unui singur autor, în vreme ce în străinătate, marile antologii patristice sunt realizate de un colectiv de patrologi. De asemenea, autorul a ales – ceea ce consider lăudabil – să-şi înceapă antologia sub semnul primului mare capitol al Teologiei Dogmatice. Nădăjduim că următoarele volume vor urma acestei scheme, pentru a avea astfel continuitate.

În ce priveşte textele patristice, ideal ar fi încercarea unor noi traduceri sau cel puţin îmbunătăţirea – acolo unde este cazul – a celor deja existente. De asemenea, numărul textelor redate, precum şi cel al Sfinţilor Părinţi citaţi ar putea fi lărgit.

Cu toate acestea, autorul realizează, fără nici un fel de îndoială, o antologie care poate fi deosebit de utilă tuturor celor interesaţi de Sfinţii Părinţi. Studiile introductive, precum şi notele explicative personale sunt valoroase din punct de vedere teologic şi exprimă maturitatea teologică a autorului.

Această antologie, după realizarea ei completă, va umple un gol existent în studiul patrologiei româneşti.

Urăm autorului mult succes în activitatea ştiinţifică!

Prof. Univ. Dr. CONSTANTIN MARIN – Facultatea de Filosofie, Iaşi

Nevoia întocmirii unei antologii de texte semnificative fie ale unui autor, fie ale mai multor autori, fie din una sau din mai multe opere se naşte, cel mai adesea, din dorinţa şi conştiinţa autorului (autorilor) de a oferi publicului cititor un instrument de cunoaştere, de a-l îndruma şi călăuzi spre o înţelegere cât mai profundă a domeniului respectiv. Nu de puţine ori, o culegere antologică a însemnat şi un îndemn de acţiune, de făptuire, apărut în virtutea unei astfel de plus-cunoaştere.

O antologie filosofică, de exemplu, ajută la cunoaşterea istoriei filosofiei, fie că este vorba de filosofia universală, fie de cea dintr-o anume perioadă istorică, dintr-o singură ţară, a unui grup de gânditori (şcoală filosofică) sau chiar numai a unui singur mare filosof. Acest lucru poate fi spus despre orice fel de antologie, a literaturii, artei, culturii *und vieles andere.*

Antologia la care ne referim pe scurt în aceste puţine pagini, *Părinţii Bisericii – Învăţătorii noştri,* I-VII volume, întocmită şi prezentată de domnul doctorand Liviu Petcu nu face excepţie de la această paradigmă teoretico-metodică, cu atât mai mult cu cât este nu doar o simplă spicuire şi juxtapunere fortuită de texte, ci este o lucrare tematică, explicativă, de amploare deosebită şi, nu în ultimul rând, prin conţinutul ei ideatic, şi de o însemnătate didactică incontestabilă. Spunem aceasta şi pentru faptul că mesajul ei este adresat unui cerc larg de cititori, profesori de teologie, de filosofie, etică, cunoscătorilor în materie de dogmatică religioasă răsăriteană (dar şi occidentală), profesorilor de religie din şcoli, elevilor *und so weiter.* Tuturor acestor categorii de cititori, prezenta antologie le va fi, după părerea noastră, de un mare ajutor atât ca instrument metodic, cât şi ca o bogată sursă de informare, de sugestii interpretative şi comentarii interesante.

Din această perspectivă, apreciem cum se cuvine efortul cu totul neobişnuit făcut de domnul doctorand Liviu Petcu de a fi cercetat, selectat şi prelucrat un număr imens de date, informaţii, texte, documente şi lucrări, pe care le-a explicat, comparat şi sistematizat în cele şapte volume, ceea ce face ca această lucrare să fie un fel de enciclopedie a patristicii răsăritene.

Lucrarea la care ne referim, pe scurt, numai la primul volum intitulat *Despre Dumnezeu şi lucrările Sale,* nu este însă nici enciclopedie propriu-zisă, deşi spiritul de erudiţie nu lipseşte autorului ei, nici chrestomaţie, nici floresta, nici florilegiu, n-are nici caracterul propriu analectelor, dar putem spune că întruneşte câte ceva specific acestor genuri de lucrări. Dominant rămâne, desigur, caracterul ei antologic, dacă este să ne gândim chiar la sensul verbului din greaca veche ανθολογω – a aduna flori, a culege si a le aşeza în buchet, bineînţeles pe cele mai frumoase dintre ele. Avem în vedere, aşadar, sensul selectiv, opţional şi de ce nu şi critic al termenului respectiv. Ne gândim astfel la ceva cam în sensul a ceea ce a vrut să ofere un Clement din Alexandria prin *Stromatele* sale, în care acesta a întreţesut *covoare, carpete,* frumos colorate, culegând ceea ce i s-a părut mai frumos şi mai folositor, mai potrivit cu ceea ce dorea el. O culegere antologică nu se reduce, aşadar, la redarea pur şi simplu selectivă şi fără nici un discernământ a unor texte ci, ca să spunem aşa, trebuie să fie o redare de *texte alese,* însoţită permanent de comentarii şi explicaţii pertinent-inteligibile ori de câte ori este cazul.

În această perspectivă, antologia de faţă este o culegere de *flori patristice,* lipsită de acelea frumos colorate care însă pot fi şi dăunătoare, ba chiar primejdioase, căci sunt pe lume şi astfel de flori, nu doar *de mucegai.* Numai în această perspectivă apreciem că lucrarea domnului doctorand Liviu Petcu este ceea ce am putea numi o autentică *selectae scriptoribus paginae.* Cazuri omeotice de culegeri a unor frumoase flori colorate, dar, în anumite privinţe, nefolositoare, nu sunt puţine, căci încă din primele secole ale creştinismului patristic şi până în epoca contemporană, proliferează tot felul de secte şi curente aşa-zis neomoderniste dar, în fapt, vechi şi străvechi reapariţii ale ereziilor şi sectelor de altădată.

Vine de la sine că nici măcar o antologie nu are menirea de a oferi o cunoaştere exhaustivă a domeniului în cauză; aceasta nu înseamnă însă că ea trebuie să fie pur introductivă, ca să nu spunem superficială. Important este de a oferi o cale de informare şi cunoaştere autentică, exactă, precisă, fără exagerări sau interpolări inutile. Rolul cognitiv şi metodic este de necontestat, ca să nu mai vorbim de funcţia oarecum auxiliară de cunoaştere istoric-comparativă, funcţie care, după părerea noastră, nu trebuie să lipsească din nici o cercetare ştiinţifică, antologică sau nu.

Dintre textele avute în vedere de autorul acestei antologii antologate în primul volum, prin prisma cerinţelor de mai sus, menţionăm şi noi doar câteva din cuprinsul respectivului tom. Astfel, *Rolul inegalabil al Sfinţilor Părinţi în formularea dog-*

melor Bisericii; Sfinţii Părinţi – făuritori de cultură şi literatură; Cultura antică şi cultura patristică; Părinţii Bisericii – modele de viaţă creştină; Epectaza; Dumnezeu Tatăl; Dumnezeu Fiul; Întruparea Domnului Hristos – eveniment uimitor şi neasemuit pentru umanitate; Iisus în faţa Arhiereului Anna; Moartea pe cruce; Învierea Domnului Hristos din morţi – argumente şi mărturii; Lucrarea Lui neîntreruptă în viaţa lumii şi a oamenilor; Dumnezeu Duhul Sfânt; Duhul Sfânt în iconomia mântuirii; Dogmele; Explicarea dogmelor prin diferite raţionamente, ş.a.

Autorul însoţeşte textele selectate de comentarii, explicaţii şi argumentări ce reliefează valoarea lor dogmatică şi de credinţă, sporindu-le astfel puterea de însufleţire asupra cititorului, puterea paideutică, religioasă şi civic-morală, în funcţie de specificul grupurilor sociale ce le receptează. Se formează, aşadar, ceea ce numim *selbstbesinnung,* reflexie de sine, *lebenseiheit,* unitatea lăuntrică a vieţii sufleteşti, precum au susţinut Sfinţii Părinţi în scrierile lor. Amintim în acest sens distincţia făcută de Sfântul Grigorie de Nyssa între *epectază* – progressum in idem şi *epecteză* – simţire înţelegătoare, νοερα αἴσυησις.

Sfinţii Părinţi nu sunt simpli învăţători teoreticieni abstracţi ai unor concepte şi noţiuni scolastice, ci sunt mai ales modele de înfăptuire duhovnicească a bunelor acte şi lucrări *zu sich selbert sin – întru* Iisus şi iubire de semeni.

În ceea ce priveşte cercetarea şi judecarea lui Iisus, aceasta a fost făcută de cei doi arhierei ai Templului (Anna şi Caiafa) nu doar de Anna şi de cele două mari căpetenii politice (Pilat din Pont şi Irod Antipa), primul fiind guvernatorul stăpân roman, celălalt, marioneta ce maimuţărea puterea mai marilor Romei. Pe nici unul dintre aceştia nu-i interesa cu precădere virtuţile mesianice ale lui Iisus, cât mai ales chestiuni de ordin social-politic, anume, câţi ucenici îl urmează, din ce categorii sociale provin aceştia, ce influenţă au ei asupra restului populaţiei, dacă nu cumva vor să ajungă la putere în Templu şi chiar la Roma, de ce Iisus îi iubea mai ales pe cei săraci (pescarii), detestând pe bogaţii, corupţii şi puternicii acestei lumi, dacă nu cumva pregătesc vreo răscoală, *und vieles andere* de acelaşi fel. Deoarece Iisus nu răspunde acestui gen de întrebări decât prin tăcere, Pilat îl găseşte vinovat, iar ceilalţi îl osândesc, osânda se încheie cu răstignirea, răstignirea cu moartea, iar morţii îi urmează Învierea.

După Înviere, Iisus se arată mai întâi câtorva ucenici, între care nu se afla Toma zis Geamănul, astfel că acesta n-a putut crede că după batjocura răstignirii şi a morţii pe cruce a putut surveni Învierea. De aceea, acest Toma a rămas tipic pentru scepticii pyrronişti, paradigma *cazuiştilor cinici,* a celor pe care Giovanni Papini îi va numi *mormolocii minţii, zoioşii catedrelor şi ai academiilor,* a celor ce nu pot crede până nu văd şi nu ating cu mâna, a celor ce nu pot *să vadă în întuneric şi să audă în tăcere.* E păcat că n-a putut crede până ce n-a văzut rănile şi urmele cuielor, împunsătura din coastă, aşa că blânda mustrare a lui Iisus i se cuvenea de bună seamă: *Toma, tu acum crezi, căci cu ochii tăi Mă vezi (...) Fericiţi sunt cei ce-au crezut fără să Mă fi văzut!*

Valoarea volumului la care ne-am referit (avem convingerea că a întregii lucrări), trebuie cu atât mai mult preţuită astăzi, când în lume se manifestă tot felul de tendinţe, mişcări, orientări teosofice, neomesianice (grupul Adyar), orientarea Bahai, spiritualişti de toate nuanţele, ocultişti, mistica bioenergetismului de factură trismegistică, neoezoterismul persan şi iudeo-islamic, hinduist, ca să nu mai amintim şi de pericolul ateismului comunist considerat cumva trecut sau de convingeri intelectual-scientiste şi raţionaliste despre caducitatea oricărei religii cu caracter universal.

După cum am menţionat deja, efortul intens şi susţinut al autorului, depus pe parcursul a mai multor ani de studii şi cercetări, este cu prisosinţă încununat de un succes binemeritat şi trebuie apreciat cum se cuvine.

BIBLIOGRAFIE

La selecția tematică a citatelor Părinților și scriitorilor bisericești, s-au folosit următoarele ediții ale colecției *Părinți și scriitori bisericești* (PSB), apărută la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române din București, cu binecuvântarea Prea Fericitului Iustin și a Prea Fericitului Teoctist:

Vol. I – *Scrierile Părinților Apostolici,* traducere, note și indici de Preot Dr. Dumitru Fecioru, 1995.

Vol. II – *Apologeți de limbă greacă,* traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Dr. Olimp Căciulă, Pr. Prof. Dr. Dumitru Fecioru, 1997.

Vol. III – *Apologeți de limbă latină,* traducere de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu, introducere, note și indici de prof. Nicolae Chițescu, 1981.

Vol. IV – *Clement Alexandrinul. Scrieri (Partea întâi),* traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, 1982.

Vol. V – Clement Alexandrinul, *Scrieri (Partea a doua). Stromatele,* traducere, cuvânt înainte, note și indici de Pr. D. Fecioru, 1982.

Vol. VI – Origen, *Scrieri alese (Partea întâi). Din lucrările exegetice la Vechiul Testament,* traducere de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, 1981.

Vol. VII – Origen, *Scrieri alese (Partea a doua). Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia,* traducere de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, 1981.

Vol. VIII – Origen, *Scrieri alese (Partea a treia). Peri Arhon (Despre principii),* studiu introductiv, traducere, note de Pr. Prof. Teodor Bodogae; *Convorbiri cu Heraclide,* studiu introductiv, traducere, note de Pr. Prof. T. Bodogae; *Exortație la martiriu,* traducere: Pr. Prof. C. Galeriu, studiu introductiv și note de Pr. Prof. T. Bodogae, 1982.

Vol. IX – Origen, *Scrieri alese (Partea a patra). Contra lui Celsus,* studiu introductiv, traducere și note de Pr. Prof. T. Bodogae, 1984.

Vol. X – Sfântul Grigorie Taumaturgul și Metodiu de Olimp, *Scrieri,* Studiu introductiv, traducere, note și indici de Preot Prof. Const. Cornițescu, 1984.

Vol. XI – *Actele Martirice,* studiu introductiv, traducere și note de Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, 1997.

Vol. XII – Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri. Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole),* traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, 1988.

Vol. XIII – Eusebiu de Cezareea, *Scrieri (Partea întâi). Istoria bisericească. Martirii din Palestina,* traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, 1987.

Vol. XIV – Eusebiu de Cezareea, *Scrieri (Partea a doua). Viața lui Constantin cel Mare,* studiu introductiv de Prof. Dr. Emilian Popescu, traducere și note de Radu Alexandrescu, 1991.

Vol. XV – Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri (Partea întâi). Cuvânt împotriva elinilor. Cuvânt despre întruparea Cuvântului. Trei cuvinte împotriva arienilor,* traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, 1987.

Vol. XVI – Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri (Partea a doua). Epistole. Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie,* traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, 1988.

Vol. XVII – Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri (Partea întâi). Omilii la Hexaemeron. Omilii la Psalmi. Omilii şi Cuvântări,* traducere, introducere, note şi indici de Pr. D. Fecioru, 1986.

Vol. XVIII – Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri (Partea a doua). Asceticele,* traducere, introducere, indici şi note de Prof. Iorgu D. Ivan, 1989.

Vol. XXI – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri (Partea întâi). Omilii la Facere (I),* traducere, introducere, indici şi note de Pr. D. Fecioru, 1987.

Vol. XXII – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri (Partea a doua). Omilii la Facere (II),* traducere, introducere, indici şi note de Pr. D. Fecioru, 1989.

Vol. XXIII – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri (Partea a treia). Omilii la Matei,* traducere, introducere, indici şi note de Pr. D. Fecioru, 1994.

Vol. XXIX – Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri (Partea întâi),* traducere de Preot Prof. D. Stăniloae şi Preot Ioan Buga, note: Pr. Prof. D. Stăniloae, indice: Preot Ioan Buga, 1982.

Vol. XXX – Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri (Partea a doua). Scrieri exegetice, dogmatico-polemice şi morale,* traducere şi note de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, 1998.

Vol. XXXIV – Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii duhovniceşti,* traducere Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, introducere, indici şi note de Prof. Dr. N. Chițescu, 1992.

Vol. XXXVIII – Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri (Partea întâi). Închinarea şi slujirea în duh şi adevăr,* traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, 1991.

Vol. XXXIX – Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri (Partea a doua). Glafire,* traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, 1992.

Vol. XL – Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri (Partea a treia). Despre Sfânta Treime,* traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, 1994.

Vol. XLI – Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri (Partea a patra). Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, 2000.

Vol. XLIV – Teodoret Episcopul Cirului, *Scrieri. Istoria Bisericească,* traducere de Pr. Prof. Vasile Sibiescu, 1995.

Vol. LII – Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrieri (Partea întâi). Tâlcuiri la Sfânta Scriptură.* Traducerea a fost realizată de Pr. Prof. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga şi Prof. Maria Hetco, după textul latin publicat în colecția *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum,* Viena, 1897-1902, 2007.

Vol. LIII – Sfântul Ambrozie, *Scrieri (Partea a doua). Despre Sfintele Taine,* traducere, introducere şi note de Preot Prof. Dr. Ene Branişte; *Scrisori,* traducere şi note de Prof. David Popescu; *Imnuri,* traducere şi introducere de Lector Dr. Dan Negrescu, 1994.

Vol. LVII – Sfântul Ioan Casian, *Scrieri alese. Aşezămintele mănăstireşti şi Convorbiri duhovniceşti,* traducere de Prof. Vasile Cojocaru şi prof. David Popescu, prefață, studiu introductiv şi note de profesor Nicolae Chițescu, 1990.

Vol. LXIV – Fericitul Augustin, *Confessiones – Mărturisiri,* traducere şi indici de Prof. Dr. Docent Nicolae Barbu, introducere şi note de Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu, 1985.

Vol. LXXI – Boethius şi Salvianus, *Scrieri. Articole teologice şi mângâierile filozofiei. Despre guvernarea lui Dumnezeu,* traducere, note şi comentarii de Prof. David Popescu, 1992.

Vol. LXXV – Casiodor, *Scrieri. Istoria Bisericească tripartită,* traducere de Liana şi Anca Manolache, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Ştefan Alexe, 1998.

Vol. LXXX – Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua. Tâlcuiri ale unor locuri cu multe şi adânci înţelesuri din Sfinţii Dionisie Areopagitul şi Grigorie Teologul,* traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, 1983.

Vol. LXXXI – Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri (Partea a doua). Scrieri şi epistole hristologice şi duhovniceşti,* traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, 1990.

CUPRINS

Redactare: Anişoara BERBECE
Tehnoredactare computerizată: Fericirea CHICHIDOPOLO

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
Intrarea Miron Cristea nr. 6; 040162, Bucureşti
Telefon: 021406 71 93; 406 71 94; Fax: 021300 05 53
www.edituriapatriarhiei.ro
editura@patriarhia.ro
tipogr.inst.biblic@rdslink.ro
magazin@edituriapatriarhiei.ro